നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

വിസുദ്ധിമഗ്ഗ-മഹാടീകാ

(പഠമോ ഭാഗോ)

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

സദ്ധമ്മരംസിമാലീ യോ, വിനേയ്യകമലാകരേ;
വിബോധേസി മഹാമോഹ-തമം ഹന്ത്വാന സബ്ബസോ.

ഞാണാതിസയബിമ്ബം തം, വിസുദ്ധകരുണാരുണം;
വന്ദിത്വാ നിരുപക്ലേസം, **ബുദ്ധാദിച്ചം** മഹോദയം.

ലോകാലോകകരം **ധമ്മം,** ഗുണരസ്മിസമുജ്ജലം;
അരിയസങ്ഘഞ്ച സമ്ഫുല്ലം, വിസുദ്ധകമലാകരം.

വന്ദനാജനിതം പുഞ്ഞം, ഇതി യം രതനത്തയേ;
ഹതന്തരായോ സബ്ബത്ഥ, ഹുത്വാഹം തസ്സ തേജസാ.

സമ്പന്നസീലാചാരേന, ധീമതാ സുചിവുത്തിനാ;
അജ്ഝേസിതോ **ദാഠാനാഗത്ഥേരേന** ഥിരചേതസാ.

വിസുദ്ധചരിതോ നാഥോ, യം വിസുദ്ധിമനുത്തരം;
പത്വാ ദേസേസി കരുണാസമുസ്സാഹിതമാനസോ.

തസ്സാ അധിഗമൂപായോ, വിസുദ്ധനയമണ്ഡിതോ;
വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ യോ വുത്തോ, സുവിസുദ്ധപദക്കമോ.

സുവിസുദ്ധം അസംകിണ്ണം, നിപുണത്ഥവിനിച്ഛയം;
മഹാവിഹാരവാസീനം, സമയം അവിലോമയം.

തസ്സ നിസ്സായ പോരാണം, കഥാമഗ്ഗം അനാകുലം;
തന്തിനയാനുഗം സുദ്ധം, കരിസ്സാമ**ത്ഥവണ്ണനം**.

ഇതി ആകങ്ഖമാനസ്സ, സദ്ധമ്മസ്സ ചിരട്ഠിതിം;
വിഭജന്തസ്സ തസ്സത്ഥം, നിസാമയഥ സാധവോതി.

നിദാനാദികഥാവണ്ണനാ

൧. സ്വായം **വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ** യം സുത്തപദം നിസ്സായ പട്ഠപീയതി, തം താവ നിക്ഖിപിത്വാ തസ്സ നിദാനാദിനിദ്ധാരണമുഖേന നാനപ്പകാരതോ അത്ഥം സംവണ്ണേതും **"സീലേ പതിട്ഠായാ"**തിആദി ആരദ്ധം. ധമ്മം സംവണ്ണേന്തേന ഹി ആദിതോ തസ്സ നിദാനം വത്തബ്ബം, തതോ പയോജനം പിണ്ഡത്ഥോ പദത്ഥോ സമ്ബന്ധോ അധിപ്പായോ ചോദനാ സോധനം വത്തബ്ബം. തഥാ ചേവ ആചരിയേന പടിപന്നം. ഏത്ഥ ഹി **ഭഗവന്തം കിരാ**തിആദി ദേസനായ നിദാനപയോജനനിദ്ധാരണം, **വിസുദ്ധിമഗ്ഗം ഭാസിസ്സ**ന്തിആദി പിണ്ഡത്ഥനിദ്ധാരണം , **സീലേ ഠത്വാ**തിആദി പദത്ഥസമ്ബന്ധാധിപ്പായവിഭാവനാ, **കിം സീല**ന്തിആദി ചോദനാ, തതോ പരം സോധനം, സമാധിപഞ്ഞാകഥാസുപി ഏസേവ നയോ. കസ്മാ പനേത്ഥ വിസ്സജ്ജനഗാഥാ ആദിമ്ഹി നിക്ഖിത്താ, ന പുച്ഛാഗാഥാ. പുച്ഛാപുബ്ബികാ ഹി വിസ്സജ്ജനാതി? വുച്ചതേ - തദത്ഥസ്സ മങ്ഗലഭാവതോ, സാസനസ്സ ആദികല്യാണാദിഭാവവിഭാവനതോ, ഭയാദിഉപദ്ദവനിവാരണേന അന്തരായവിധമനതോ, ഉപരി സംവണ്ണേതബ്ബധമ്മസങ്ഗഹതോ ചാതി വേദിതബ്ബം.

ഏത്ഥാഹ - കസ്മാ പനായം വിസുദ്ധിമഗ്ഗകഥാ വത്ഥുപുബ്ബികാ ആരദ്ധാ, ന സത്ഥുഥോമനാപുബ്ബികാതി? വുച്ചതേ - വിസും അസംവണ്ണനാദിഭാവതോ. **സുമങ്ഗലവിലാസിനീ**ആദയോ വിയ ഹി ദീഘനികായാദീനം നായം വിസും സംവണ്ണനാ, ന പകരണന്തരം വാ അഭിധമ്മാവതാരസുമതാവതാരാദി വിയ. താസംയേവ പന സുമങ്ഗലവിലാസിനീആദീനം വിസേസഭൂതാ. തേനേവാഹ **"മജ്ഝേ വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ"**തിആദി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ). അഥ വാ ഥോമനാപുബ്ബികാപി ചായം കഥാ ന വത്ഥുപുബ്ബികാവാതി ദട്ഠബ്ബം. സാസനേ ഹി വത്ഥുകിത്തനം ന ലോകേ വിയ കേവലം ഹോതി, സാസനസമ്പത്തികിത്തനത്താ പന സത്ഥു അവിപരീതധമ്മദേസനാഭാവവിഭാവനേന സത്ഥുഗുണസംകിത്തനം ഉല്ലിങ്ഗന്തമേവ പവത്തതി. തഥാ ഹി

വക്ഖതി ‘‘ഏത്താവതാ തിസ്സോ സിക്ഖാ’’തിആദി. **സോതാപന്നാദിഭാവസ്സ ച കാരണ**ന്തി ഏത്ഥ ഹി **ആദി**-സദ്ദേന സബ്ബസകദാഗാമിഅനാഗാമിനോ വിയ സബ്ബേപി അരഹന്തോ സങ്ഗയ്ഹന്തി വിഭാഗസ്സ അനുദ്ധടത്താ. തേന തിണ്ണമ്പി ബോധിസത്താനം നിബ്ബേധഭാഗിയാ സീലാദയോ ഇധ ‘‘സീലേ പതിട്ഠായാ’’തിആദിവചനേന സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം. തിണ്ണമ്പി ഹി നേസം ചരിമഭവേ വിസേസതോ സംസാരഭയിക്ഖണം, യഥാസകം സീലേ പതിട്ഠായ സമഥവിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ തണ്ഹാജടാവിജടനപടിപത്തി ച സമാനാതി. അഥ വാ ‘‘സോ ഇമം വിജടയേ ജട’’ന്തി സാധാരണവചനേന സാതിസയം, നിരതിസയഞ്ച തണ്ഹാജടാവിജടനം ഗഹിതം. തത്ഥ യം നിരതിസയം സവാസനപ്പഹാനതായ. തേന സത്ഥു പഹാനസമ്പദാ കിത്തിതാ ഹോതി, തന്നിമിത്താ ഞാണസമ്പദാ ച. തദുഭയേന നാനന്തരികതായ ആനുഭാവസമ്പദാദയോപീതി. ഏവമ്പി ഥോമനാപുബ്ബികായം കഥാതി വേദിതബ്ബം. അഥ വാ ഥോമനാപുബ്ബികാ ഏവായം കഥാതി ദട്ഠബ്ബം, ‘‘സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതഞാണചാരോ’’തിആദിനാ സത്ഥു ഥോമനം പുരക്ഖത്വാ സംവണ്ണനായ ആരദ്ധത്താ. സാ പനായം യസ്മാ പുച്ഛന്തസ്സ അജ്ഝാസയാനുരൂപം ബ്യാകരണസമത്ഥതായ വിഭാവനവസേന പവത്തിതാ, ആചിണ്ണഞ്ചേതം ആചരിയസ്സ യദിദം സംവണ്ണേതബ്ബധമ്മാനുകൂലം സംവണ്ണനാരമ്ഭേ സത്ഥു അഭിത്ഥവനം. തസ്മാ ഇമിനാ കാരണേന ഏവമേത്ഥ ഥോമനാ പവത്തിതാതി. ഥോമനാകാരസ്സ വുച്ചമാനസ്സ കാരണം ഉദ്ധരന്തേന പഠമം വിസ്സജ്ജനഗാഥം നിക്ഖിപിത്വാ തസ്സാ നിദാനചോദനാമുഖേന പുച്ഛാഗാഥം സരൂപതോ ച അത്ഥതോ ച ദസ്സേത്വാ തസ്സാ പുച്ഛായ അവിപരീതബ്യാകരണസമത്ഥഭാവാവജോതനം ഭഗവതോ ഥോമനം പുരക്ഖത്വാ യഥാധിപ്പേതധമ്മസംവണ്ണനാ കതാ. തേനാഹ ‘‘സീലേ പതിട്ഠായാ’’തിആദി. തത്ഥ ഗാഥായ അത്ഥോ പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി.

ഇതീതിആദീസു **ഇതീ**തി അയം **ഇതി**-സദ്ദോ ഹേതുപരിസമാപനാദിപദത്ഥവിപരിയായപകാരാവധാരണനിദസ്സനാദിഅനേകത്ഥപ്പഭേദോ. തഥാ ഹേസ ‘‘രുപ്പതീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ ‘രൂപ’ന്തി വുച്ചതീ’’തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൭൯) ഹേതുമ്ഹി ആഗതോ. ‘‘തസ്മാതിഹ മേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മദായാദാ ഭവഥ, മാ ആമിസദായാദാ. അത്ഥി മേ തുമ്ഹേസു അനുകമ്പാ ‘കിന്തി മേ സാവകാ ധമ്മദായാദാ ഭവേയ്യും, നോ ആമിസദായാദാ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൯) പരിസമാപനേ. ‘‘ഇതി വാ ഇതി ഏവരൂപാ നച്ചഗീതവാദിതവിസൂകദസ്സനാ പടിവിരതോ’’തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൭) ആദിഅത്ഥേ. ‘‘മാഗണ്ഡിയോതി തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ പഞ്ഞത്തി വോഹാരോ നാമം നാമകമ്മം നാമധേയ്യം നിരുത്തി ബ്യഞ്ജനം അഭിലാപോ’’തിആദീസു (മഹാനി॰ ൭൩, ൭൫) പദത്ഥവിപരിയായേ. ‘‘ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സപ്പടിഭയോ ബാലോ, അപ്പടിഭയോ പണ്ഡിതോ. സഉപദ്ദവോ ബാലോ, അനുപദ്ദവോ പണ്ഡിതോ. സഉപസഗ്ഗോ ബാലോ, അനുപസഗ്ഗോ പണ്ഡിതോ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൪) പകാരേ. ‘‘അത്ഥി ഇദപ്പച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇതി പുട്ഠേന സതാ, ആനന്ദ, അത്ഥീതിസ്സ വചനീയം, കിംപച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇതി ചേ വദേയ്യ, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണന്തി ഇച്ചസ്സ വചനീയ’’ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൬) അവധാരണേ, സന്നിട്ഠാനേതി അത്ഥോ. ‘‘അത്ഥീതി ഖോ, കച്ചാന, അയമേകോ അന്തോ, നത്ഥീതി ഖോ, കച്ചാന, അയം ദുതിയോ അന്തോ’’തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൫; ൩.൯൦) നിദസ്സനേ. ഇധാപി നിദസ്സനേ ദട്ഠബ്ബോ, പകാരേതിപി വത്തും വട്ടതേവ. പഠമോ പന ഇതി-സദ്ദോ പരിസമാപനേ ദട്ഠബ്ബോ. **ഹീ**തി അവധാരണേ. **ഇദ**ന്തി ആസന്നപച്ചക്ഖവചനം യഥാധിഗതസ്സ സുത്തപദസ്സ അഭിമുഖീകരണതോ.

വുത്തന്തി അയം **വുത്ത**-സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ, അനുപസഗ്ഗോ ച വപ്പനവാപസമീകരണകേസോഹാരണജീവിതവുത്തിപമുത്തഭാവപാവചനപവത്തിതഅജ്ഝേസനകഥനാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹി അയം -

> ‘‘ഗാവോ തസ്സ പജായന്തി, ഖേത്തേ വുത്തം വിരൂഹതി;
> വുത്താനം ഫലമസ്നാതി, യോ മിത്താനം ന ദുബ്ഭതീ’’തി. -

ആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൯) വപ്പനേ ആഗതോ. ‘‘നോ ച ഖോ പടിവുത്ത’’ന്തിആദീസു (പാരാ॰ ൨൮൯) അട്ഠദന്തകാദീഹി വാപസമീകരണേ. ‘‘കാപടികോ മാണവോ ദഹരോ വുത്തസിരോ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൪൨൬) കേസോഹാരണേ. ‘‘പന്നലോമോ പരദത്തവുത്തോ മിഗഭൂതേന ചേതസാ വിഹരതീ’’തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൩൩൨) ജീവിതവുത്തിയം. ‘‘സേയ്യഥാപി നാമ പണ്ഡുപലാസോ ബന്ധനാ പവുത്തോ അഭബ്ബോ ഹരിതത്ഥായാ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൫൯; പാരാ॰ ൯൨; പാചി॰ ൬൬൬; മഹാവ॰ ൧൨൯) ബന്ധനതോ പമുത്തഭാവേ. ‘‘യേസമിദം ഏതരഹി പോരാണം മന്തപദം ഗീതം പവുത്തം സമിഹിത’’ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; മ॰ നി॰ ൨.൪൨൭; മഹാവ॰ ൩൦൦) പാവചനഭാവേന പവത്തിതേ. ലോകേ പന ‘‘വുത്തോ ഗുണോ വുത്തോ പാരായനോ’’തിആദീസു അജ്ഝേസനേ. ‘‘വുത്തം ഖോ പനേതം ഭഗവതാ ‘ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥ, മാ ആമിസദായാദാ’തി’’ആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൦) കഥനേ. ഇധാപി കഥനേ ഏവ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ ‘‘ഇതി ഹി ഏവമേവ ഇദം സുത്തം ദേസിത’’ന്തി യഥാനിക്ഖിത്തം ഗാഥം ദേസിതഭാവേന നിദസ്സേതി. തസ്സാ വാ ദേസിതാകാരം അവധാരേതി.

കസ്മാതി ഹേതുമ്ഹി നിസ്സക്കം. **പനാ**തി വചനാലങ്കാരമത്തം. ഉഭയേനാപി കാരണം പുച്ഛതി. **ഏത**ന്തി യഥാവുത്തം സുത്തപദം പച്ചാമസതി. **വുത്ത**ന്തി പുച്ഛാനിമിത്തം. തദത്ഥസ്സ അത്തനോ

ബുദ്ധിയം വിപരിവത്തമാനതം ഉപാദായ “ഇദ”ന്തി വത്വാ പുന ഭഗവതാ ഭാസിതാകാരം സന്ധായ “ഏത”ന്തി വുത്തം. സകലേന പനാനേന വചനേന ദേസനായ നിദാനം ജോതിതം ഹോതി. പരതോ തസ്സാ ദേസകദേസകാലപടിഗ്ഗാഹകേ വിഭാവേതും **“ഭഗവന്തം കിരാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കിരാതി** അനുസ്സവനത്ഥേ നിപാതോ. തേന വുച്ചമാനസ്സത്ഥസ്സ അനു അനു സുയ്യമാനതം ദീപേതി. **രത്തിഭാഗേതി** രത്തിയാ ഏകസ്മിം കോട്ഠാസേ, മജ്ഝിമയാമേതി അധിപ്പായോ. വേസ്സവണാദയോ വിയ അപാകടനാമധേയ്യത്താ **അഞ്ഞതരോ**. ദേവോ ഏവ **ദേവപുത്തോ. സംസയസമുഗ്ഘാടത്ഥന്തി** വിചികിച്ഛാസല്ലസമുദ്ധരണത്ഥം പുച്ഛീതി യോജനാ. “സംസയസമുഗ്ഘാടത്ഥ”ന്തി ച ഇമിനാ പഞ്ചസു പുച്ഛാസു അയം വിമതിച്ഛേദനാപുച്ഛാതി ദസ്സേതി. യേന അത്ഥേന തണ്ഹാ “ജടാ”തി വുത്താ, തമേവ അത്ഥം ദസ്സേതും **“ജാലിനിയാ”**തിആദി വുത്തം. സാ ഹി അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതപ്പഭേദോ അത്തനോ അവയവഭൂതോ ഏവ ജാലോ ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി “ജാലിനീ”തി വുച്ചതി.

ഇദാനിസ്സാ ജടാകാരേന പവത്തിം ദസ്സേതും **“സാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **രൂപാദീസു ആരമ്മണേസൂ**തി തസ്സാ പവത്തിട്ഠാനമാഹ, രൂപാദിഛളാരമ്മണവിനിമുത്തസ്സ തണ്ഹാവിസയസ്സ അഭാവതോ. **ഹേട്ഠുപരിയവസേനാ**തി കദാചി രൂപാരമ്മണേ കദാചി യാവ ധമ്മാരമ്മണേ കദാചി ധമ്മാരമ്മണേ കദാചി യാവ രൂപാരമ്മണേതി ഏവം ഹേട്ഠാ, ഉപരി ച പവത്തിവസേന. ദേസനാക്കമേന ചേത്ഥ ഹേട്ഠുപരിയതാ ദട്ഠബ്ബാ. കദാചി കാമഭവേ കദാചി രൂപഭവേ കദാചി അരൂപഭവേ കദാചി വാ അരൂപഭവേ…പേ… കദാചി കാമഭവേതി ഏവമേത്ഥ ഹേട്ഠുപരിയവസേന പവത്തി വേദിതബ്ബാ. സബ്ബസങ്ഖാരാനം ഖണേ ഖണേ ഭിജ്ജനസഭാവത്താ അപരാപരുപ്പത്തി ഏത്ഥ സംസിബ്ബനന്തി ആഹ **“പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനതോ”**തി. **“സംസിബ്ബനട്ഠേനാ”**തി ഇദം യേന സമ്ബന്ധേന ജടാ വിയാതി ജടാതി ജടാതണ്ഹാനം ഉപമൂപമേയ്യതാ, തംദസ്സനം. അയം ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യഥാ ജാലിനോ വേളുഗുമ്ബസ്സ സാഖാ, കോസസഞ്ചയാദയോ ച അത്തനാ അത്തനോ അവയവേഹി സംസിബ്ബിതാ വിനദ്ധാ “ജടാ”തി വുച്ചന്തി, ഏവം തണ്ഹാപി സംസിബ്ബനസഭാവേനാതി, “സംസിബ്ബിതട്ഠേനാ”തി വാ പാഠോ, അത്തനാവ അത്തനോ സംസിബ്ബിതഭാവേനാതി അത്ഥോ. അയം ഹി തണ്ഹാ കോസകാരകിമി വിയ അത്തനാവ അത്താനമ്പി സംസിബ്ബന്തീ പവത്തതി. തേനാഹ ഭഗവാ “രൂപതണ്ഹാ ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, ഏത്ഥ നിവിസമാനാ നിവിസതീ”തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൩; വിഭ॰ ൨൦൩). ഇമേ സത്താ “മമ ഇദ”ന്തി പരിഗ്ഗഹിതം വത്ഥും അത്തനിബ്ബിസേസം മഞ്ഞമാനാ അബ്ഭന്തരിമം കരോന്തി. അബ്ഭന്തരത്ഥോ ച അന്തോസദ്ദോതി സകപരിക്ഖാരേ ഉപ്പജ്ജമാനാപി തണ്ഹാ “അന്തോജടാ”തി വുത്താ. പബ്ബജിതസ്സ പത്താദി, ഗഹട്ഠസ്സ ഹത്ഥിആദി സകപരിക്ഖാരോ.

“അത്താ”തി ഭവതി ഏത്ഥ അഭിമാനോതി **അത്തഭാവോ,** ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം. സരീരന്തി കേചി. മമ അത്തഭാവോ സുന്ദരോ, അസുകസ്സ വിയ മമ അത്തഭാവോ ഭവേയ്യാതി വാ ആദിനാ സകഅത്തഭാവാദീസു തണ്ഹായ ഉപ്പജ്ജമാനാകാരോ വേദിതബ്ബോ. അത്തനോ ചക്ഖാദീനി **അജ്ഝത്തികായതനാനി**. അത്തനോ, പരേസഞ്ച രൂപാദീനി **ബാഹിരായതനാനി**. പരേസം സബ്ബാനി വാ, സപരസന്തതിപരിയാപന്നാനി വാ ചക്ഖാദീനി **അജ്ഝത്തികായതനാനി**. തഥാ രൂപാദീനി **ബാഹിരായതനാനി**. പരിത്തമഹഗ്ഗതഭവേസു പവത്തിയാപി തണ്ഹായ **അന്തോജടാബഹിജടാ**ഭാവോ വേദിതബ്ബോ. കാമഭവോ ഹി കസ്സചിപി കിലേസസ്സ അവിക്ഖമ്ഭിതത്താ കഥഞ്ചിപി അവിമുത്തോ അജ്ഝത്തഗ്ഗഹണസ്സ വിസേസപച്ചയോതി “അജ്ഝത്തം, അന്തോ”തി ച വുച്ചതി. തബ്ബിപരിയായതോ രൂപാരൂപഭവോ “ബഹിദ്ധാ, ബഹീ”തി ച. തേനാഹ ഭഗവാ “അജ്ഝത്തസംയോജനോ പുഗ്ഗലോ, ബഹിദ്ധാസംയോജനോ പുഗ്ഗലോ”തി (അ॰ നി॰ ൨.൩൭). വിസയഭേദേന, പവത്തിആകാരഭേദേന ച അനേകഭേദഭിന്നമ്പി തണ്ഹം ജടാഭാവസാമഞ്ഞേന ഏകന്തി ഗഹേത്വാ **“തായ ഏവം ഉപ്പജ്ജമാനായ ജടായാ”**തി വുത്തം. സാ പന “പജാ”തി വുത്തസത്തസന്താനപരിയാപന്നാ ഏവ ഹുത്വാ പുനപ്പുനം തം ജടേന്തീ വിനന്ധന്തീ പവത്തതീതി ആഹ **“ജടായ ജടിതാ പജാ”**തി. തഥാ ഹി പരമത്ഥതോ യദിപി അവയവബ്യതിരേകേന സമുദായോ നത്ഥി, ഏകദേസോ പന സമുദായോ നാമ ന ഹോതീതി അവയവതോ സമുദായം ഭിന്നം കത്വാ ഉപമൂപമേയ്യം ദസ്സേന്തോ **“യഥാ നാമ വേളുജടാദീഹി…പേ… സംസിബ്ബിതാ”**തി ആഹ. ഇമം ജടന്തി സമ്ബന്ധോ. തീസു ധാതൂസു ഏകമ്പി അസേസേത്വാ സംസിബ്ബനേന **തേധാതുകം ജടേത്വാ ഠിതം**. തേനസ്സാ മഹാവിസയതം, വിജടനസ്സ ച സുദുക്കരഭാവമാഹ. **“വിജടേതും കോ സമത്ഥോ”**തി ഇമിനാ “വിജടയേ”തി പദം സത്തിഅത്ഥം, ന വിധിആദിഅത്ഥന്തി ദസ്സേതി.

ഏവം “അന്തോജടാ”തിആദിനാ പുട്ഠോ പന അസ്സ ദേവപുത്തസ്സ ഇമം ഗാഥമാഹാതി സമ്ബന്ധോ. “ഏദിസോവ ഇമം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേയ്യാ”തി സത്ഥാരം ഗുണതോ ദസ്സേന്തോ **“സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതഞാണചാരോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സബ്ബധമ്മേസൂ**തി അതീതാദിഭേദഭിന്നേസു സബ്ബേസു ഞേയ്യധമ്മേസു. **അപ്പടിഹതഞാണചാരോതി** അനവസേസഞേയ്യാവരണപ്പഹാനേന നിസ്സങ്ഗചാരത്താ നവിഹതഞാണപവത്തികോ. ഏതേന തീസു കാലേസു അപ്പടിഹതഞാണതാവിഭാവനേന ആദിതോ തിണ്ണം ആവേണികധമ്മാനം ഗഹണേനേവ തദേകലക്ഖണതായ തദവിനാഭാവതോ ച ഭഗവതോ സേസാവേണികധമ്മാനമ്പി ഗഹിതഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ദിബ്ബന്തി കാമഗുണാദീഹി കീളന്തി ലളന്തി, തേസു വാ വിഹരന്തി, വിജയസമത്ഥതായോഗേന പച്ചത്ഥികേ വിജേതും ഇച്ഛന്തി, ഇസ്സരിയധനാദിസക്കാരദാനഗ്ഗഹണം, തംതംഅത്ഥാനുസാസനഞ്ച കരോന്താ വോഹരന്തി, പുഞ്ഞാതിസയയോഗാനുഭാവപ്പത്തായ ജുതിയാ ജോതന്തി, യഥാധിപ്പേതഞ്ച വിസയം അപ്പടിഘാതേന

ഗച്ഛന്തി, യഥിച്ഛിതനിപ്ഫാദനേ ച സക്കോന്തീതി **ദേവാ**. അഥ വാ ദേവനീയാ തംതംബ്യസനനിത്ഥരണത്ഥികേഹി സരണം പരായണന്തി ഗമനീയാ, അഭിത്ഥവനീയാ വാ, സോഭാവിസേസയോഗേന കമനീയാതി വാ **ദേവാ**. തേ തിവിധാ - സമ്മുതിദേവാ ഉപപത്തിദേവാ വിസുദ്ധിദേവാതി. ഭഗവാ പന നിരതിസയായ അഭിഞ്ഞാകീളായ ഉത്തമേഹി ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേഹി സപരസന്താനഗതപഞ്ചവിധമാരവിജയിച്ഛാനിപ്ഫത്തിയാ ചിത്തിസ്സരിയസത്തധനാദിസമ്മാപടിപത്തി അവേച്ചപസാദസക്കാരദാനഗ്ഗഹണസങ്ഖാതേന, ധമ്മസഭാവപുഗ്ഗലജ്ഝാസയാനുരൂപാനുസാസനീസങ്ഖാതേന ച വോഹാരാതിസയേന പരമായ പഞ്ഞാസരീരപ്പഭാസങ്ഖാതായ ജുതിയാ, അനഞ്ഞസാധാരണായ ഞാണസരീരഗതിയാ, മാരവിജയസബ്ബസബ്ബഞ്ഞുഗുണപരഹിതനിപ്ഫാദനേസു അപ്പടിഹതായ സത്തിയാ ച സമന്നാഗതത്താ സദേവകേന ലോകേന "സരണ"ന്തി ഗമനീയതോ, അഭിത്ഥവനീയതോ, ഭത്തിവസേന കമനീയതോ ച സബ്ബേ തേ ദേവേ തേഹി ഗുണേഹി അഭിഭുയ്യ ഠിതത്താ തേസം ദേവാനം സേട്ഠോ ഉത്തമോ ദേവോതി **ദേവദേവോ**. സബ്ബദേവേഹി പൂജനീയതരോ ദേവോതി വാ, വിസുദ്ധിദേവഭാവസ്സ വാ സബ്ബഞ്ഞുഗുണാലങ്കാരസ്സ വാ അധിഗതത്താ അഞ്ഞേസം ദേവാനം അതിസയേന ദേവോതി **ദേവദേവോ**.

അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സക്കാനം, മഹാബ്രഹ്മാനഞ്ച ഗുണാഭിഭവനതോ അധികോ അതിസയോ അതിരേകതരോ വാ സക്കോ ബ്രഹ്മാ ചാതി **സക്കാനം അതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ**. ഞാണപ്പഹാനദേസനാവിസേസേസു സദേവകേ ലോകേ കേനചി അവിക്ഖമ്ഭനീയട്ഠാനതായ കുതോചിപി ഉത്രസ്താഭാവതോ ചതൂഹി വേസാരജ്ജേഹി വിസാരദോതി **ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദോ**. യം സന്ധായ വുത്തം "സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോ ഇമേ ധമ്മാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാതി തത്ര വത മം സമണോ വാ...പേ... വേസാരജ്ജപ്പത്തോ വിഹരാമീ"തി (മം॰ നി॰ ൧.൧൫൦; അം॰ നി॰ ൪.൮). ഠാനാഠാനഞാണാദീഹി ദസഹി ഞാണബലേഹി സമന്നാഗതത്താ **ദസബലധരോ**. യം സന്ധായ വുത്തം "ഇധ തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ, അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തിആദി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൧; വിഭ॰ ൭൬൦). യം കിഞ്ചി ഞേയ്യം നാമ, തത്ഥ സബ്ബത്ഥേവ അനാവടഞാണതായ **അനാവരണഞാണോ**. തഞ്ച സബ്ബം സമന്തതോ സബ്ബാകാരതോ ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനസമത്ഥേന ഞാണചക്ഖുനാ സമന്നാഗതത്താ **സമന്തചക്ഖു**, സബ്ബഞ്ഞൂതി അത്ഥോ. ഇമേഹി പന ദ്വീഹി പദേഹി പച്ഛിമാനി ദ്വേ അസാധാരണഞാണാനി ഗഹിതാനി. ഭാഗ്യവന്തതാദീഹി കാരണേഹി **ഭഗവാ**. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരതോ **ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൩ ആദയോ) വിത്ഥാരതോ ആഗമിസ്സതി.

ഏത്ഥ ച "സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതഞാണചാരോ"തി ഇമിനാ തിയദ്ധാരുള്ഹാനം പുച്ഛാനം ഭഗവതോ ബ്യാകരണസമത്ഥതായ ദസ്സിതായ കിം ദേവതാനമ്പി പുച്ഛം ബ്യാകാതും സമത്ഥോ ഭഗവാതി ആസങ്കായ തന്നിവത്തനത്ഥം "ദേവദേവോ"തി വുത്തം. ദേവാനം അതിദേവോ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ദേവതാനം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതി, "തതോ ഇമസ്സ കോ വിസേസോ"തി ചിന്തേന്താനം തന്നിവത്തനത്ഥം "സക്കാനം അതിസക്കോ"തി വുത്തം. സക്കേനപി പുച്ഛിതമത്ഥം സനങ്കുമാരാദയോ ബ്രഹ്മാനോ വിസ്സജ്ജേന്തി, "തതോ ഇമസ്സ കോ അതിസയോ"തി ചിന്തേന്താനം തന്നിവത്തനത്ഥം "ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ"തി വുത്തം. അയം ചസ്സ വിസേസോ ചതുവേസാരജ്ജദസബലഞാണേഹി പാകടോ ജാതോതി ദസ്സനത്ഥം "ചതു...പേ... ധരോ"തി വുത്തം. ഇമാനി ച ഞാണാനി ഇമസ്സ ഞാണദ്വയസ്സ അധിഗമേന സഹേവ സിദ്ധാനീതി ദസ്സനത്ഥം "അനാവരണഞാണോ സമന്തചക്ഖൂ"തി വുത്തം. തയിദം ഞാണദ്വയം പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരൂപചയസിദ്ധായ ഭഗ്ഗദോസതായ സിദ്ധന്തി ദസ്സേന്തോ "ഭഗവാ"തി അവോചാതി. ഏവമേതേസം പദാനം ഗഹണേ പയോജനം, അനുപുബ്ബി ച വേദിതബ്ബാ. യം പനേതം പച്ഛിമം അനാവരണഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണന്തി ഞാണദ്വയം, തം അത്ഥതോ അഭിന്നം. ഏകമേവ ഹി തം ഞാണം വിസയപവത്തിമുഖേന അഞ്ഞേഹി അസാധാരണഭാവദസ്സനത്ഥം ദ്വിധാ കത്വാ വുത്തം. അനവസേസസങ്ഖതാസങ്ഖതസമ്മുതിധമ്മാരമ്മണതായ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, തത്ഥാവരണാഭാവതോ നിസ്സങ്ഗചാരമുപാദായ "അനാവരണഞാണ"ന്തിപി വുത്തം. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരതോ **ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൩ ആദയോ) വക്ഖാമ.

൨. മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധാദികേ ഏസീ ഗവേസീതി മഹേസി, ഭഗവാ. തേന **മഹേസിനാ. വണ്ണയന്തോതി** വിവരന്തോ വിത്ഥാരേന്തോ. **യഥാഭൂത**ന്തി അവിപരീതം. **സീലാദിഭേദന**ന്തി സീലസമാധിപഞ്ഞാദിവിഭാഗം. **സുദുല്ലഭ**ന്തി അട്ഠക്ഖണവജ്ജിതേന നവമേന ഖണേന ലദ്ധബ്ബത്താ സുട്ഠു ദുല്ലഭം. **സീലാദിസങ്ഗഹ**ന്തി സീലാദിക്ഖന്ധത്തയസങ്ഗഹം. അരിയമഗ്ഗോ ഹി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതോ സപ്പദേസത്താ നഗരം വിയ രജ്ജേന, ന തയോ ഖന്ധാ അരിയമഗ്ഗേന നിപ്പദേസത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം "ന ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, അരിയേന അട്ഠങ്ഗികേന മഗ്ഗേന തയോ ഖന്ധാ സങ്ഗഹിതാ; തീഹി ച ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, ഖന്ധേഹി അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ സങ്ഗഹിതോ"തി (മം॰ നി॰ ൧.൪൬൨). കിലേസചോരേഹി അപരിപന്ഥനീയതായ **ഖേമം**. അന്തദ്വയപരിവജ്ജനതോ, മായാദികായവങ്കാദിപ്പഹാനതോ ച **ഉജും**. സബ്ബേസം സംകിലേസധമ്മാനം മാരണവസേന ഗമനതോ പവത്തനതോ, നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗനതോ, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗിതബ്ബതോ ച **മഗ്ഗം. വിസുദ്ധിയാ**തി നിബ്ബാനായ, വിസുദ്ധിഭാവായ വാ, അരഹത്തായാതി അത്ഥോ.

യഥാഭൂതം അജാനന്താതി ഏവം സീലവിസുദ്ധിആദിവിസുദ്ധിപരമ്പരായ അധിഗന്തബ്ബോ ഏവരൂപോ ഏവംകിച്ചകോ ഏവമത്ഥോതി യാഥാവതോ അനവബുജ്ഝന്താ. സകലസംകിലേസതോ, സംസാരതോ ച സുദ്ധിം വിമുത്തിം കാമേന്തി പത്ഥേന്തീതി **സുദ്ധികാമാ. അപി**-സദ്ദോ സമ്ഭാവനേ. തേന ന കേവലം സീലമത്തേന പരിതുട്ഠാ, അഥ ഖോ വിസുദ്ധികാമാപി സമാനാതി ദസ്സേതി. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. ഭാവനായ യുത്തപയുത്തതായ **യോഗിനോ വായമന്താപി** വിസുദ്ധിം ഉദ്ദിസ്സ പയോഗം പരക്കമം കരോന്താപി ഉപായസ്സ അനധിഗതത്താ **വിസുദ്ധിം നാധിഗച്ഛന്തീ**തി യോജനാ. **തേസന്തി** യോഗീനം. കാമഞ്ചായം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ സമന്തഭദ്ദകത്താ സവനധാരണപരിചയാദിപസുതാനം സബ്ബേസമ്പി പാമോജ്ജകരോ, യോഗീനം പന സാതിസയം പമോദഹേതൂതി ആഹ **"തേസം പാമോജ്ജകരണ"**ന്തി. ബാഹിരകനികായന്തരലദ്ധീഹി അസമ്മിസ്സതായ സുട്ഠു വിസുദ്ധവിനിച്ഛയത്താ **സുവിസുദ്ധവിനിച്ഛയം. മഹാവിഹാരവാസീന**ന്തി അത്തനോ അപസ്സയഭൂതം നികായം ദസ്സേതി . **ദേസനാനയനിസ്സിത**ന്തി ധമ്മസംവണ്ണനാനയസന്നിസ്സിതം. ഏത്ഥ ച "തേസം പാമോജ്ജകരണ"ന്തിആദിനാ സബ്ബസംകിലേസമലവിസുദ്ധതായ വിസുദ്ധിം നിബ്ബാനം പത്ഥേന്താനം യോഗീനം ഏകംസേന തദാവഹത്താ പാമോജ്ജകരോ ഞാണുത്തരേഹി സമ്മാപടിപന്നേഹി അധിട്ഠിതത്താ സുട്ഠു സമ്മാ വിസുദ്ധവിനിച്ഛയോ മഹാവിഹാരവാസീനം കഥാമഗ്ഗോതി ദസ്സേതി. **സക്കച്ചം മേ ഭാസതോ** സക്കച്ചം നിസാമയഥാതി യോജേതബ്ബം.

ഏത്ഥ ച "ഇമിസ്സാ ദാനി ഗാഥായാ"തി ഇമിനാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗഭാസനസ്സ നിസ്സയം, "കഥിതായ മഹേസിനാ"തി ഇമിനാ തസ്സ പമാണഭാവം, "യഥാഭൂതം അത്ഥം സീലാദിഭേദന"ന്തി ഇമിനാ അവിപരീതപിണ്ഡത്ഥം, "സുദുല്ലഭം...പേ॰... യോഗിനോ"തി ഇമിനാ നിമിത്തം, **"തേസം പാമോജ്ജകരണ"**ന്തി ഇമിനാ പയോജനം, "വണ്ണയന്തോ അത്ഥം, സുവിസുദ്ധവിനിച്ഛയം മഹാവിഹാരവാസീനം ദേസനാനയനിസ്സിതം, സക്കച്ച"ന്തി ച ഇമിനാ കരണപ്പകാരം ദസ്സേത്വാ "വിസുദ്ധികാമാ സബ്ബേപി, നിസാമയഥ സാധവോ"തി ഇമിനാ തത്ഥ സക്കച്ചസവനേ സാധുജനേ നിയോജേതി. സാധുകം സവനപടിബദ്ധാ ഹി സാസനസമ്പത്തി.

൩. വചനത്ഥവിഭാവനേന പവേദിതവിസുദ്ധിമഗ്ഗസാമഞ്ഞത്ഥസ്സ വിസുദ്ധിമഗ്ഗകഥാ വുച്ചമാനാ അഭിരുചിം ഉപ്പാദേതീതി പദത്ഥതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗം വിഭാവേതും **"തത്ഥ വിസുദ്ധീ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി യദിദം "വിസുദ്ധിമഗ്ഗം ഭാസിസ്സ"ന്തി ഏത്ഥ വിസുദ്ധിമഗ്ഗപദം വുത്തം, തത്ഥ. **സബ്ബമലവിരഹിത**ന്തി സബ്ബേഹി രാഗാദിമലേഹി, സബ്ബേഹി സംകിലേസമലേഹി ച വിരഹിതം വിവിത്തം. തതോ ഏവ **അച്ചന്തപരിസുദ്ധം,** സബ്ബദാ സബ്ബഥാ ച വിസുദ്ധന്തി അത്ഥോ. യഥാവുത്തം വിസുദ്ധിം മഗ്ഗതി ഗവേസതി അധിഗച്ഛതി ഏതേനാതി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ**. തേനാഹ **"മഗ്ഗോതി അധിഗമൂപായോ വുച്ചതീ"**തി. വിസുദ്ധിമഗ്ഗോതി ച നിപ്പരിയായേന ലോകുത്തരമഗ്ഗോ വേദിതബ്ബോ, തദുപായത്താ പന പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗോ, തന്നിസ്സയോ കഥാപബന്ധോ ച തഥാ വുച്ചതി.

സ്വായം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ സത്ഥാരാ ദേസനാവിലാസതോ, വേനേയ്യജ്ഝാസയതോ ച നാനാനയേഹി ദേസിതോ, തേസു അയമേകോ നയോ ഗഹിതോതി ദസ്സേതും **"സോ പനായ"**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **കത്ഥചീ**തി കിസ്മിഞ്ചി സുത്തേ. **വിപസ്സനാമത്തവസേനേവാ**തി അവധാരണേന സമഥം നിവത്തേതി. സോ ഹി തസ്സാ പടിയോഗീ, ന സീലാദി. മത്ത-സദ്ദേന ച വിസേസനിവത്തിഅത്ഥേന സവിസേസം സമാധിം നിവത്തേതി. സോ ഉപചാരപ്പനാഭേദോ വിപസ്സനായാനികസ്സ ദേസനാതി കത്വാ ന സമാധിമത്തം. ന ഹി ഖണികസമാധിം വിനാ വിപസ്സനാ സമ്ഭവതി. വിപസ്സനാതി ച തിവിധാപി അനുപസ്സനാ വേദിതബ്ബാ, ന അനിച്ചാനുപസ്സനാവ. ന ഹി അനിച്ചദസ്സനമത്തേന സച്ചാഭിസമയോ സമ്ഭവതി. യം പന ഗാഥായം അനിച്ചലക്ഖണസ്സേവ ഗഹണം കതം, തം യസ്സ തദേവ സുട്ഠുതരം പാകടം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, താദിസസ്സ വസേന. സോപി ഹി ഇതരം ലക്ഖണദ്വയം വിഭൂതതരം കത്വാ സമ്മസിത്വാ വിസേസം അധിഗച്ഛതി, ന അനിച്ചലക്ഖണമേവ.

സബ്ബേ സങ്ഖാരാതി സബ്ബേ തേഭൂമകസങ്ഖാരാ, തേ ഹി സമ്മസനീയാ. **അനിച്ചാ**തി ന നിച്ചാ അദ്ധുവാ ഇത്തരാ ഖണഭങ്ഗുരാതി. **പഞ്ഞായാ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ. **പസ്സതി** സമ്മസതി. **അഥ** പച്ഛാ ഉദയബ്ബയഞാണാദീനം ഉപ്പത്തിയാ ഉത്തരകാലം. **നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ**തി തസ്മിംയേവ അനിച്ചാകാരതോ ദിട്ഠേ "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ"തി വുത്തേ തേഭൂമകേ ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതേ ദുക്ഖേ നിബ്ബിന്ദതി നിബ്ബിദാഞാണം പടിലഭതി. **ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ**തി ഏസ നിബ്ബിദാനുപസ്സനാസങ്ഖാതോ വിരാഗാദീനം കാരണഭൂതോ നിബ്ബാനസ്സ അധിഗമൂപായോ.

ഝാനപഞ്ഞാവസേനാതി സമഥവിപസ്സനാവസേന. **ഝാന**ന്തി ചേത്ഥ വിപസ്സനായ പാദകഭൂതം ഝാനം അധിപ്പേതം. **യമ്ഹീ**തി യസ്മിം പുഗ്ഗലേ. **ഝാനഞ്ച പഞ്ഞാ ചാ**തി ഏത്ഥായമത്ഥോ - യോ പുഗ്ഗലോ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ തം ഉസ്സുക്കാപേതി. **സ വേ നിബ്ബാനസന്തികേ**തി സോ ബ്യത്തം നിബ്ബാനസ്സ സമീപേ ഏകന്തതോ നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛതീതി.

കമ്മന്തി മഗ്ഗചേതനാ. സാ ഹി അപചയഗാമിതായ സത്താനം സുദ്ധിം ആവഹതി. **വിജ്ജാ**തി സമ്മാദിട്ഠി. **സീല**ന്തി സമ്മാവാചാകമ്മന്താ. **ജീവിതമുത്തമ**ന്തി സമ്മാആജീവോ. **ധമ്മോ**തി അവസേസാ ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗധമ്മാ. അഥ വാ **കമ്മ**ന്തി സമ്മാകമ്മന്തസ്സ ഗഹണം. "യാ ചാവുസോ വിസാഖ, സമ്മാദിട്ഠി, യോ ച സമ്മാസങ്കപ്പോ, ഇമേ ധമ്മാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൨)

വചനതോ. **വിജ്ജാതി** സമ്മാദിട്ഠിസമ്മാസങ്കപ്പാനം ഗഹണം. **ധമ്മോതി** സമാധി "ഏവംധമ്മാ തേ ഭഗവന്തോ അഹേസു"ന്തിആദീസു (സം° നി° ൫.൩൭൮) വിയ. തഗ്ഗഹണേനേവ "യോ ചാവുസോ വിസാഖ, സമ്മാവായാമോ, യാ ച സമ്മാസതി, യോ ച സമ്മാസമാധി, ഇമേ ധമ്മാ സമാധിക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ"തി വചനതോ സമ്മാവായാമസതീനമ്പി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. **സീല**ന്തി സമ്മാവാചാജീവാനം. **ജീവിതമുത്തമ**ന്തി ഏവരൂപസ്സ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ ജീവിതം ഉത്തമം ജീവിതന്തി ഏവമേത്ഥ അട്ഠങ്ഗികോ അരിയമഗ്ഗോ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

സീലാദിവസേനാതി സീലസമാധിപഞ്ഞാവീരിയവസേന. **സബ്ബദാ**തി സമാദാനതോ പഭുതി സബ്ബകാലം. **സീലസമ്പന്നോ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലസമ്പദായ സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ. **പഞ്ഞവാ**തി ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **സുസമാഹിതോ**തി തംസമ്പയുത്തേന സമാധിനാ സുട്ഠു സമാഹിതോ. **ആരദ്ധവീരിയോ**തി അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ, കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദായ പഗ്ഗഹിതവീരിയോ. **പഹിതത്തോ**തി നിബ്ബാനം പതിപേസിതത്തതായ കായേ ച ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖചിത്തോ. **ഓഘ**ന്തി കാമോഘാദിചതുബ്ബിധമ്പി ഓഘം, സംസാരമഹോഘമേവ വാ.

ഏകായനോതി ഏകമഗ്ഗോ. മഗ്ഗപരിയായോ ഹി ഇധ അയന-സദ്ദോ, തസ്മാ ഏകപഥഭൂതോ അയം, ഭിക്ഖവേ, മഗ്ഗോ, ന ദ്വേധാപഥഭൂതോതി അത്ഥോ. ഏകം വാ നിബ്ബാനം അയതി ഗച്ഛതീതി ഏകായനോ, ഏകേന വാ ഗണസങ്ഗണികം പഹായ വിവേകട്ഠേന അയിതബ്ബോ പടിപജ്ജിതബ്ബോതി ഏകായനോ, അയന്തി തേനാതി വാ അയനോ, ഏകസ്സ സേട്ഠസ്സ ഭഗവതോ അയനോതി ഏകായനോ, തേന ഉപ്പാദിതത്താ, ഏകസ്മിം വാ ഇമസ്മിംയേവ ധമ്മവിനയേ അയനോതി ഏകായനോ. **സത്താനം വിസുദ്ധിയാ**തി രാഗാദിമലേഹി, അഭിജ്ഝാവിസമലോഭാദിഉപക്കിലേസേഹി ച സത്താനം വിസുദ്ധത്ഥായ വിസുജ്ഝനത്ഥായ. **യദിദ**ന്തി നിപാതോ, യേ ഇമേതി അത്ഥോ. പുബ്ബേ സരണലക്ഖണേന മഗ്ഗട്ഠേന ച മഗ്ഗോതി വുത്തസ്സേവ കായാദിവിസയഭേദേന ചതുബ്ബിധത്താ **"ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"**തി വുത്തം. **സമ്മപ്പധാനാദീസൂ**തി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന അപ്പമാദാഭിരതിആദീനം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ . അപ്പമാദാഭിരതിആദിവസേനാപി ഹി കത്ഥചി വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ ദേസിതോ. യഥാഹ -

> "അപ്പമാദരതോ ഭിക്ഖു, പമാദേ ഭയദസ്സി വാ;
> അഭബ്ബോ പരിഹാനായ, നിബ്ബാനസ്സേവ സന്തികേ"തി. (ധ° പ° ൩൨);

൪. തത്രാതി തസ്സം ഗാഥായം. ഉപരി വുച്ചമാനാ ഗാഥായ വിത്ഥാരസംവണ്ണനാ നിദ്ദേസപടിനിദ്ദേസട്ഠാനിയാ, തതോ സംഖിത്തതരാ അത്ഥവണ്ണനാ ഉദ്ദേസട്ഠാനിയാതി ആഹ **"അയം സങ്ഖേപവണ്ണനാ"**തി. യഥാഉദ്ദിട്ഠസ്സ ഹി അത്ഥസ്സ നിദ്ദേസപടിനിദ്ദേസാ സുകരാ, സുബോധാ ച ഹോന്തീതി. **സീലേ പതിട്ഠായാ**തി ഏത്ഥ **സീലേ**തി കുസലസീലേ. യദിപി "കതമേ ച, ഥപതി, അകുസലാ സീലാ"തിആദീസു അകുസലാ ധമ്മാപി സീലന്തി ആഗതാ. വുച്ചമാനായ പന ചിത്തപഞ്ഞാഭാവനായ അധിട്ഠാനായോഗ്യതായ കിരിയസീലാനമ്പി അസമ്ഭവോ, കുതോ ഇതരേസന്തി കുസലസീലമേവേത്ഥ അധിപ്പേതം. **സീലം പരിപൂരയമാനോ**തിആദീസു **പരിപൂരയമാനോ**തി പരിപാലേന്തോ, പരിവഡ്ഢേന്തോ വാ, സബ്ബഭാഗേഹി സംവരന്തോ , അവീതിക്കമന്തോ ചാതി അത്ഥോ. തഥാഭൂതോ ഹി തം അവിജഹന്തോ തത്ഥ പതിട്ഠിതോ നാമ ഹോതി. "സീലേ"തി ഹി ഇദം ആധാരേ ഭുമ്മം. **പതിട്ഠായാ**തി ദുവിധാ പതിട്ഠാ നിസ്സയൂപനിസ്സയഭേദതോ. തത്ഥ ഉപനിസ്സയപതിട്ഠാ ലോകിയാ, ഇതരാ ലോകുത്തരാ അഭിന്ദിത്വാ ഗഹണേ. ഭിന്ദിത്വാ പന ഗഹണേ യഥാ ലോകിയചിത്തുപ്പാദേസു സഹജാതാനം, പുരിമപച്ഛിമാനഞ്ച വസേന നിസ്സയൂപനിസ്സയപതിട്ഠാ സമ്ഭവതി, ഏവം ലോകുത്തരേസു ഹേട്ഠിമമഗ്ഗഫലസീലവസേന ഉപനിസ്സയപതിട്ഠാപി സമ്ഭവതി. "പതിട്ഠായാ"തി ച പദസ്സ യദാ ഉപനിസ്സയപതിട്ഠാ അധിപ്പേതാ, തദാ "സദ്ധം ഉപനിസ്സായാ"തിആദീസു (പട്ഠാ° ൧.൧.൪൨൩) വിയ പുരിമകാലകിരിയാവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തേനാഹ "പുബ്ബേവ ഖോ പനസ്സ കായകമ്മം വചീകമ്മം ആജീവോ സുപരിസുദ്ധോ ഹോതീ"തി (മ° നി° ൩.൪൩൧). യദാ പന നിസ്സയപതിട്ഠാ അധിപ്പേതാ, തദാ "ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ചാ"തിആദീസു (മ° നി° ൧.൨൦൪; ൩.൪൨൧; സം° നി° ൪.൬൦) വിയ സമാനകാലകിരിയാവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സമ്മാവാചാദയോ ഹി അത്തനാ സമ്പയുത്താനം സമ്മാദിട്ഠിആദീനം സഹജാതവസേനേവ നിസ്സയപച്ചയാ ഹോന്തീതി.

നരതി നേതീതി **നരോ,** പുരിസോ. യഥാ ഹി പഠമപകതിഭൂതോ സത്തോ, ഇതരായ പകതിയാ സേട്ഠട്ഠേന പുരി ഉച്ചേ ഠാനേ സേതി പവത്തതീതി "പുരിസോ"തി വുച്ചതി, ഏവം നയനട്ഠേന "നരോ"തി വുച്ചതി. പുത്തഭാതുഭൂതോപി ഹി പുഗ്ഗലോ മാതുജേട്ഠഭഗിനീനം നേതുട്ഠാനേ തിട്ഠതി, പഗേവ ഇതരോ ഇതരാസം. നരേന യോഗതോ, നരസ്സ അയന്തി വാ നാരീ, ഇത്ഥീ. സാപി ചേത്ഥ കാമം തണ്ഹാജടാവിജടനസമത്ഥതാ അത്ഥി, പധാനമേവ പന സത്തം ദസ്സേന്തോ "നരോ"തി ആഹ യഥാ "സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന"ന്തി (ദീ° നി° ൧.൧൫൭, ൨൫൫). അട്ഠകഥായം പന അവിഭാഗേന പുഗ്ഗലപരിയായോ അയന്തി ദസ്സേതും **"നരോതി സത്തോ"**തി വുത്തം. **സപഞ്ഞോ**തി വിപാകഭൂതായ സഹ പഞ്ഞായ പവത്തതീതി സപഞ്ഞോ. തായ ഹി ആദിതോ പട്ഠായ സന്താനവസേന ബഹുലം പവത്തമാനായ അയം സത്തോ സവിസേസം "സപഞ്ഞോ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി. വിപാകപഞ്ഞാപി ഹി സന്താനവിസേസനേന ഭാവനാപഞ്ഞുപ്പത്തിയാ ഉപനിസ്സയോ ഹോതി അഹേതുകദ്വിഹേതുകാനം തദഭാവതോ. സമ്പജഞ്ഞസങ്ഖാതായ ച തംതംകിച്ചകാരികായ പഞ്ഞായ വസേന "സപഞ്ഞോ"തി

വത്തും വട്ടതി. അട്ഠകഥായം പന നിപക-സദ്ദേന പാരിഹാരികപഞ്ഞാ ഗയ്ഹതീതി വിപാകപഞ്ഞാവസേനേവേത്ഥ അത്ഥോ വുത്തോ. **കമ്മജതിഹേതുകപടിസന്ധിപഞ്ഞായാ**തി കമ്മജായ തിഹേതുകപടിസന്ധിയം പഞ്ഞായാതി ഏവം തിഹേതുക-സദ്ദോ പടിസന്ധി-സദ്ദേന സമ്ബന്ധിതബ്ബോ, ന പഞ്ഞാ-സദ്ദേന. ന ഹി പഞ്ഞാ തിഹേതുകാ അത്ഥി. പടിസന്ധിതോ പഭുതി പവത്തമാനാ പഞ്ഞാ "പടിസന്ധിയം പഞ്ഞാ"തി വുത്താ തംമൂലകത്താ, ന പടിസന്ധിക്ഖണേ പവത്താ ഏവ.

ചിന്തേതി ആരമ്മണം ഉപനിജ്ഝായതീതി **ചിത്തം,** സമാധി. സോ ഹി സാതിസയം ഉപനിജ്ഝാനകിച്ചോ. ന ഹി വിതക്കാദയോ വിനാ സമാധിനാ തമത്ഥം സാധേന്തി, സമാധി പന തേഹി വിനാപി സാധേതീതി. പഗുണബലവഭാവാപാദനേന പച്ചയേഹി ചിതം, തഥാ സന്താനം ചിനോതീതിപി **ചിത്തം,** സമാധി. പഠമജ്ഝാനാദിവസേന ചിത്തവിചിത്തതായ, ഇദ്ധിവിധാദിചിത്തകരണേന ച സമാധി ചിത്തന്തി വിനാപി പരോപദേസേനസ്സ ചിത്തപരിയായോ ലബ്ഭതേവ. അട്ഠകഥായം പന ചിത്ത-സദ്ദോ വിഞ്ഞാണേ നിരുള്ഹോതി കത്വാ വുത്തം **"ചിത്തസീസേന ഹേത്ഥ സമാധി നിദ്ദിട്ഠോ"**തി. യഥാസഭാവം പകാരേഹി ജാനാതീതി **പഞ്ഞാ**. സാ യദിപി കുസലാദിഭേദതോ ബഹുവിധാ. "ഭാവയ"ന്തി പന വചനതോ ഭാവേതബ്ബാ ഇധാധിപ്പേതാതി തം ദസ്സേതും **"വിപസ്സന"**ന്തി വുത്തം. "ഭാവയ"ന്തി ച ഇദം പച്ചേകം യോജേതബ്ബം "ചിത്തഞ്ച ഭാവയം, പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയ"ന്തി. തയിദം ദ്വയം കിം ലോകിയം, ഉദാഹു ലോകുത്തരന്തി? ലോകുത്തരന്തി ദട്ഠബ്ബം ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസതോ. തം ഹി ഭാവയമാനോ അരിയമഗ്ഗക്ഖണേ തണ്ഹാജടം സമുച്ഛേദവസേന വിജടേതീതി വുച്ചതി, ന ലോകിയം. നാനന്തരിയഭാവേന പനേത്ഥ ലോകിയാപി ഗഹിതാവ ഹോന്തി ലോകിയസമഥവിപസ്സനായ വിനാ തദഭാവതോ. സമഥയാനികസ്സ ഹി ഉപചാരപ്പനാപ്പഭേദം സമാധിം ഇതരസ്സ ഖണികസമാധിം, ഉഭയേസമ്പി വിമോക്ഖമുഖത്തയം വിനാ ന കദാചിപി ലോകുത്തരാധിഗമോ സമ്ഭവതി. തേനാഹ **"സമാധിഞ്ചേവ വിപസ്സനഞ്ച ഭാവയമാനോ"**തി. തത്ഥ യദാ ലോകിയാ സമഥവിപസ്സനാ അധിപ്പേതാ, തദാ "ഭാവയ"ന്തി ഇദം ഭാവനാകിരിയായ ഹേതുഭാവകഥനം, ഭാവനാഹേതൂതി അത്ഥോ. തംഭാവനാഹേതുകാ ഹി വിജടനകിരിയാതി. യദാ പന ലോകുത്തരാ അധിപ്പേതാ, തദാ കേവലം വത്തമാനഭാവനിദ്ദേസോ. തദുഭയഭാവനാസമകാലമേവ ഹി തണ്ഹാജടാവിജടനം.

"ആതാപീ നിപകോ"തി ഇദം യഥാവുത്തഭാവനായ ഉപകാരകധമ്മകിത്തനം. കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ ഹി വീരിയം സതി സമ്പജഞ്ഞന്തി ഇമേ തയോ ധമ്മാ ബഹൂപകാരാ. വീരിയൂപത്ഥമ്ഭഞ്ഹി കമ്മട്ഠാനം സതിസമ്പജഞ്ഞാനുപാലിതം ന പരിപതതി, ഉപരി ച വിസേസം ആവഹതി. പതിട്ഠാസിദ്ധിയാ ചേത്ഥ സദ്ധാസിദ്ധി, സദ്ധൂപനിസ്സയത്താ സീലസ്സ, വീരിയാദിസിദ്ധിയാ ച. ന ഹി സദ്ധേയ്യവത്ഥും അസദ്ദഹന്തസ്സ യഥാവുത്തവീരിയാദയോ സമ്ഭവന്തി, തഥാ സമാധിപി. യഥാ ഹി ഹേതുഭാവതോ വീരിയാദീഹി സദ്ധാസിദ്ധി, ഏവം ഫലഭാവതോ തേഹി സമാധിസിദ്ധി. വീരിയാദീസു ഹി സമ്പജ്ജമാനേസു സമാധി സമ്പന്നോവ ഹോതി അസമാഹിതസ്സ തദഭാവതോ. കഥം പനേത്ഥ സതിസിദ്ധി? നിപകഗ്ഗഹണതോ. തിക്ഖവിസദഭാവപ്പത്താ ഹി സതി "നേപക്ക"ന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ "പരമേന സതിനേപക്കേന സമന്നാഗതോ"തി. അട്ഠകഥായം പന "നേപക്കം പഞ്ഞാ"തി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോ. തഗ്ഗഹണേനേവ സതിപി ഗഹിതാവ ഹോതി. ന ഹി സതിവിരഹിതാ പഞ്ഞാ അത്ഥീതി. അപരേ പന "സപഞ്ഞോ"തി ഇമിനാവ പാരിഹാരികപഞ്ഞാപി ഗയ്ഹതീതി "നിപകോ"തി പദസ്സ "സതോ"തി അത്ഥം വദന്തി. യദിപി കിലേസാനം പഹാനം ആതാപനം, തം സമ്മാദിട്ഠിആദീനമ്പി അത്ഥേവ. ആതപ്പസദ്ദോ വിയ പന ആതാപസദ്ദോ വീരിയേയേവ നിരുള്ഹോതി ആഹ **"ആതാപീതി വീരിയവാ"**തി. അഥ വാ പടിപക്ഖപ്പഹാനേ സമ്പയുത്തധമ്മാനം അബ്ഭുസ്സഹനവസേന പവത്തമാനസ്സ വീരിയസ്സ സാതിസയം തദാതാപനന്തി വീരിയമേവ തഥാ വുച്ചതി, ന അഞ്ഞേ ധമ്മാ. **ആതാപീ**തി ചായമീകാരോ പസംസായ, അതിസയസ്സ വാ ദീപകോ. **വീരിയവാ**തി വാ-സദ്ദോപി തദത്ഥോ ഏവ ദട്ഠബ്ബോ. തേന സമ്മപ്പധാനസമങ്ഗിതാ വുത്താ ഹോതി. തേനാഹ **"കിലേസാനം ആതാപനപരിതാപനട്ഠേനോ"**തി. ആതാപനഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ ആരമ്ഭ ധാതുമാഹ ആദിതോ വീരിയാരമ്ഭോതി കത്വാ, പരിതാപനഗ്ഗഹണേന നിക്കമപരക്കമധാതുയോ സബ്ബസോ പടിപക്ഖതോ നിക്ഖന്തതം, ഉപരൂപരി വിസേസപ്പത്തിഞ്ച ഉപാദായ. നിപയതി വിസോസേതി പടിപക്ഖം, തതോ വാ അത്താനം നിപാതി രക്ഖതീതി **നിപകോ,** സമ്പജാനോ. കമ്മട്ഠാനസ്സ പരിഹരണേ നിയുത്താതി **പാരിഹാരികാ**.

അഭിക്കമാദീനി സബ്ബകിച്ചാനി സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞാദിവസേന പരിച്ഛിജ്ജ നേതീതി **സബ്ബകിച്ചപരിണായികാ**. കമ്മട്ഠാനസ്സ വാ ഉഗ്ഗഹോ പരിപുച്ഛാ ഭാവനാരമ്ഭോ മനസികാരവിധി, തത്ഥ ച സക്കച്ചകാരിതാ സാതച്ചകാരിതാ സപ്പായകാരിതാ നിമിത്തകുസലതാ പഹിതത്തതാ അന്തരാഅസങ്കോചോ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ വീരിയസമതാപാദനം വീരിയസമതായോജനന്തി ഏവമാദീനം സബ്ബേസം കിച്ചാനം പരിണായികാ **സബ്ബകിച്ചപരിണായികാ. ഭയം ഇക്ഖതീതി ഭിക്ഖൂ**തി സാധാരണതോ ഭിക്ഖുലക്ഖണകഥനേന പടിപത്തിയാവ ഭിക്ഖുഭാവോ, ന ഭിക്ഖകഭിന്നപടധരാദിഭാവേനാതി ദസ്സേതി. ഏവം ഹി കതകിച്ചാനം സാമണേരാദീനം, പടിപന്നാനഞ്ച അപബ്ബജിതാനമ്പി സങ്ഗഹോ കതോ ഹോതി. ഇധ പന പടിപജ്ജനകവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഭിന്ദതി പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേതി വാ **ഭിക്ഖു. സോ ഇമം വിജടയേ**തി യോ നരോ സപ്പഞ്ഞോ സീലേ പതിട്ഠായ ആതാപീ നിപകോ ചിത്തം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയന്തി വുത്തോ, സോ ഭിക്ഖു ഇമം തണ്ഹാജടം വിജടയേതി സമ്ബന്ധോ. ഇദാനി തമ്പി വിജടനം വേളുഗുമ്ബവിജടനേന ഉപമേത്വാ ദസ്സേതും ഗാഥായ

യഥാവുത്തേ സീലാദിധമ്മേ "ഇമിനാ ച സീലേനാ"തിആദിനാ പച്ചാമസതി. തത്ഥ യസ്മാ യോഗാവചരസന്താനഗതാ നാനാക്ഖണികാ മിസ്സകാ സീലാദിധമ്മാ ഗാഥായ ഗഹിതാ, തസ്മാ തേ ഏകച്ചം ഗണ്ഹന്തോ **"ഛഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ"**തി ആഹ. ന ഹി തേ ഛ ധമ്മാ ഏകസ്മിം സന്താനേ ഏകസ്മിം ഖണേ ലബ്ഭന്തി. യസ്മാ ച പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന ഗാഥാ ഭാസിതാ, തസ്മാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനമേവ ഉപമം ദസ്സേന്തോ **"സേയ്യഥാപി നാമ പുരിസോ"**തിആദിമാഹ . തത്ഥ **സുനിസിത**ന്തി സുട്ഠു നിസിതം, അതിവിയ തിഖിണന്തി അത്ഥോ. സത്ഥസ്സ നിസാനസിലായം നിസിതതരഭാവകരണം, ബാഹുബലേന ചസ്സ ഉക്ഖിപനന്തി ഉഭയമ്പേതം അത്ഥാപന്നം കത്വാ ഉപമാ വുത്താതി തദുഭയം ഉപമേയ്യേ ദസ്സേന്തോ **"സമാധിസിലായം സുനിസിതം...പേ... പഞ്ഞാഹത്ഥേന ഉക്ഖിപിത്വാ"**തി ആഹ. സമാധിഗുണേന ഹി പഞ്ഞായ തിക്ഖഭാവോ. തേനാഹ ഭഗവാ "സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൫; ൪.൯൯; ൫.൧൦൭൧; നേത്തി॰ ൪൦; മി॰ പ॰ ൨.൧.൧൪). വീരിയഞ്ചസ്സാ ഉപത്ഥമ്ഭകം പഗ്ഗണ്ഹനതോ. **വിജടേയ്യാ**തി വിജടേതും സക്കുണേയ്യ. വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനായ ഹി വത്തമാനായ യോഗാവചരോ തണ്ഹാജടം വിജടേതും സമത്ഥോ നാമ. വിജടനം ചേത്ഥ സമുച്ഛേദവസേന പഹാനന്തി ആഹ **"സഞ്ഛിന്ദേയ്യ സമ്പദാലേയ്യാ"**തി. ദക്ഖിണം അരഹതീതി ദക്ഖിണേയ്യോ, അഗ്ഗോ ച സോ ദക്ഖിണേയ്യോ ചാതി **അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ,** അഗ്ഗാ വാ ദക്ഖിണാ അഗ്ഗദക്ഖിണാ, തം അരഹതീതി **അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ**.

൫. **തത്രാ**തി തസ്സം ഗാഥായം. **അയ**ന്തി "നരോ"തി ച "ഭിക്ഖൂ"തി ച വുത്തോ യോഗാവചരോ. പുന **തത്രാ**തി തസ്സം പഞ്ഞായം. **അസ്സാ**തി ഭിക്ഖുനോ. കത്തരി ചേതം സാമിവചനം, അനേനാതി അത്ഥോ. **കരണീയം നത്ഥി** വിസേസാധാനസ്സ തിഹേതുകപടിസന്ധിപഞ്ഞായ അഭാവതോ. തേനാഹ **"പുരിമകമ്മാനുഭാവേനേവ ഹിസ്സ സാ സിദ്ധാ"**തി. **തേനാ**തി യോഗിനാ. ഭാവനായം സതതപവത്തിതവീരിയതായ **സാതച്ചകാരിനാ. പഞ്ഞാവസേനാ**തി യഥാവുത്തനേപക്കസങ്ഖാതപഞ്ഞാവസേന. യം കിഞ്ചി കത്തബ്ബം, തസ്സ സബ്ബസ്സ സമ്പജാനവസേനേവ കരണസീലോ, തത്ഥ വാ സമ്പജാനകാരോ ഏതസ്സ അത്ഥി, സമ്പജാനസ്സ വാ അസമ്മോഹസ്സ കാരകോ ഉപ്പാദകോതി സമ്പജാനകാരീ, തേന **സമ്പജാനകാരിനാ. അത്രാ**തി അസ്സം ഗാഥായം. സീലാദിസമ്പാദനേ വീരിയസ്സ തേസം അങ്ഗഭാവതോ തം വിസും അഗ്ഗഹേത്വാ **"സീലസമാധിപഞ്ഞാമുഖേനാ"**തി വുത്തം.

"വിസുദ്ധിമഗ്ഗം ദസ്സേതീ"തി അവിഭാഗതോ ദേസനായ പിണ്ഡത്ഥം വത്വാ പുന തം വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **"ഏത്താവതാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏത്താവതാ**തി ഏത്തകായ ദേസനായ. **സിക്ഖാ**തി സിക്ഖിതബ്ബട്ഠേന സിക്ഖാ. സിക്ഖനം ചേത്ഥ ആസേവനം ദട്ഠബ്ബം. സീലാദിധമ്മേഹി സംവരണാദിവസേന ആസേവന്തോ തേ സിക്ഖതീതി വുച്ചതി. **സാസന**ന്തി പടിപത്തിസാസനം. **ഉപനിസ്സയോ** ബലവകാരണം. **വജ്ജനം** അനുപഗമനം. **സേവനാ** ഭാവനാ. **പടിപക്ഖോ**തി പഹായകപടിപക്ഖോ. യദിപി ഗാഥായം "സീലേ"തി സാമഞ്ഞതോ വുത്തം, ന "അധിസീലേ"തി. തം പന തണ്ഹാജടാവിജടനസ്സ പതിട്ഠാഭൂതം അധിപ്പേതന്തി ആഹ **"സീലേന അധിസീലസിക്ഖാ പകാസിതാ"**തി. ഭവഗാമി ഹി സീലം സീലമേവ, വിഭവഗാമി സീലം അധിസീലസിക്ഖാ. സാമഞ്ഞജോതനാ ഹി വിസേസേ അവതിട്ഠതീതി. ഏസ നയോ സേസസിക്ഖാസുപി.

സീലേനാതി അധിസീലസിക്ഖാഭൂതേന സീലേന. തം ഹി അനഞ്ഞസാധാരണതായ സാസനസ്സ ആദികല്യാണതം പകാസേതി, ന യമനിയമാദിമത്തം. തേന വുത്തം **"സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം, സബ്ബപാപസ്സ അകരണ"**ന്തി ച. **കുസലാന**ന്തി മഗ്ഗകുസലാനം. **കുസലാന**ന്തി വാ അനവജ്ജാനം. തേന അരിയഫലധമ്മാനമ്പി സങ്ഗഹോ സിദ്ധോ ഹോതി. **സബ്ബപാപസ്സ അകരണ**ന്തി സബ്ബസ്സാപി സാവജ്ജസ്സ അകിരിയാ അനജ്ഝാപജ്ജനം. ഏതേന ചാരിത്തവാരിത്തഭേദസ്സ സബ്ബസ്സ സീലസ്സ ഗഹണം കതം ഹോതി. കത്തബ്ബാകരണമ്പി ഹി സാവജ്ജമേവാതി. **ആദിവചനതോ**തി ഗാഥായം വുത്തസമാധിപഞ്ഞാനം ആദിമ്ഹി വചനതോ. ആദിഭാവോ ചസ്സ തമ്മൂലകത്താ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാനം. ആദീനം വാ വചനം ആദിവചനം. ആദിസദ്ദേന ചേത്ഥ "സീലം സമാധി പഞ്ഞാ ച, വിമുത്തി ച അനുത്തരാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൬) ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. സീലസ്സ വിസുദ്ധത്താ വിപ്പടിസാരാദിഹേതൂനം ദൂരീകരണതോ അവിപ്പടിസാരാദിഗുണാവഹം. "അവിപ്പടിസാരാദിഗുണാവഹത്താ"തി ഏതേന ന കേവലം സീലസ്സ കല്യാണതാവ വിഭാവിതാ, അഥ ഖോ ആദിഭാവോപീതി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹിസ്സ **സുത്തേ** (പരി॰ ൩൬൬) അവിപ്പടിസാരാദീനം വിമുത്തിഞാണപരിയോസാനാനം പരമ്പരപച്ചയതാ വുത്താ. **സമാധിനാ**തി അധിചിത്തസിക്ഖാഭൂതേന സമാധിനാ. സകലം സാസനം സങ്ഗഹേത്വാ പവത്തായ ഗാഥായ ആദിപദേന ആദിമ്ഹി പടിപജ്ജിതബ്ബസ്സ സീലസ്സ, തതിയപദേന പരിയോസാനേ പടിപജ്ജിതബ്ബായ പഞ്ഞായ ഗഹിതത്താ മജ്ഝേ പടിപജ്ജിതബ്ബോ സമാധി പാരിസേസതോ ദുതിയപദേന ഗയ്ഹതീതി **"കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാതിആദിവചനതോ ഹി സമാധി സാസനസ്സ മജ്ഝേ"**തി വുത്തം, ന കുസലസദ്ദസ്സ സമാധിപരിയായത്താ. പുബ്ബൂപനിസ്സയവതോ ഹി സമാഹിതതാദിഅട്ഠങ്ഗസമന്നാഗമേന അഭിനീഹാരക്ഖമതാ സമാധിസ്സ ഇദ്ധിവിധാദിഗുണാവഹത്തം, അഗ്ഗമഗ്ഗപഞ്ഞായ അധിഗതായ യദത്ഥം പബ്ബജതി, തം പരിയോസിതന്തി **പഞ്ഞാ സാസനസ്സ പരിയോസാനം**. തേനാഹ ഭഗവാ "സിക്ഖാനിസംസമിദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി സദ്ധാധിപതേയ്യം പഞ്ഞുത്തരം വിമുത്തിസാര"ന്തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൫). സകം ചിത്തം സചിത്തം, സചിത്തസ്സ സബ്ബസോ കിലേസാനം സമുച്ഛിന്ദനേന വിസോധനം **സചിത്തപരിയോദാപനം**. ഏവം പന പഞ്ഞാകിച്ചേ മത്ഥകപ്പത്തേ ഉത്തരി കരണീയാഭാവതോ സാസനസ്സ പഞ്ഞുത്തരതാ വേദിതബ്ബാ.

താദിഭാവാവഹനതോതി യാദിസോ ഇട്ഠേസു, ലാഭാദീസു ച അനുനയാഭാവതോ, താദിസോ അനിട്ഠേസു, അലാഭാദീസു ച പടിഘാഭാവതോ. തതോ ഏവ വാ യാദിസോ അനാപാഥഗതേസു ഇട്ഠാനിട്ഠേസു, താദിസോ ആപാഥഗതേസുപീതി **താദീ**. തസ്സ ഭാവോ **താദിഭാവോ,** തസ്സ ആവഹനതോ. **വാതേനാ**തി വാതഹേതു. **ന സമീരതീ**തി ന ചലതി. **ന സമിഞ്ജന്തീ**തി ന ഫന്ദന്തി, കുതോ ചലനന്തി അധിപ്പായോ.

തഥാതി യഥാ സീലാദയോ അധിസീലസിക്ഖാദീനം പകാസകാ, തഥാ തേവിജ്ജതാദീനം ഉപനിസ്സയസ്സാതി തേസം പകാസനാകാരൂപസംഹാരത്ഥോ തഥാ-സദ്ദോ. യസ്മാ സീലം വിസുജ്ഝമാനം സതിസമ്പജഞ്ഞബലേന, കമ്മസ്സകതഞാണബലേന ച സംകിലേസമലതോ വിസുജ്ഝതി പാരിപൂരിഞ്ച ഗച്ഛതി, തസ്മാ സീലസമ്പദാ സിജ്ഝമാനാ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിഭാവേന സതിബലം, ഞാണബലഞ്ച പച്ചുപട്ഠപേതീതി തസ്സാ വിജ്ജത്തയൂപനിസ്സയതാ വേദിതബ്ബാ സഭാഗഹേതുസമ്പാദനതോ. സതിനേപക്കേന ഹി പുബ്ബേനിവാസവിജ്ജാസിദ്ധി, സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചേസു സുദിട്ഠകാരിതാപരിചയേന ചുതൂപപാതഞാണാനുബന്ധായ ദുതിയവിജ്ജാസിദ്ധി, വീതിക്കമാഭാവേന സംകിലേസപ്പഹാനസബ്ഭാവതോ വിവട്ടൂപനിസ്സയതാവസേന അജ്ഝാസയസുദ്ധിയാ തതിയവിജ്ജാസിദ്ധി. പുരേതരം സിദ്ധാനം സമാധിപഞ്ഞാനം പാരിപൂരിം വിനാ സീലസ്സ ആസവക്ഖയഞാണൂപനിസ്സയതാ സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവേഹി ദീപേതബ്ബാ. സമാധിപഞ്ഞാ വിയ അഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാനം സീലം ന സഭാഗഹേതൂതി കത്വാ വുത്തം **"ന തതോ പര"**ന്തി. "സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൫; ൪.൯൯; നേത്തി॰ ൪൦; മി॰ പ॰ ൨.൧.൧൪) വചനതോ സമാധിസമ്പദാ ഛളഭിഞ്ഞതായ ഉപനിസ്സയോ. പഞ്ഞാ വിയ പടിസമ്ഭിദാനം സമാധി ന സഭാഗഹേതൂതി വുത്തം **"ന തതോ പര"**ന്തി. "യോഗാ വേ ജായതേ ഭൂരീ"തി (ധ॰ പ॰ ൨൮൨) വചനതോ പുബ്ബയോഗേന, ഗരുവാസദേസഭാസാകഓസല്ലഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാദീഹി ച പരിഭാവിതാ പഞ്ഞാസമ്പത്തി പടിസമ്ഭിദാപഭേദസ്സ ഉപനിസ്സയോ പച്ചേകബോധിസമ്മാസമ്ബോധിയോപി പഞ്ഞാസമ്പത്തിസന്നിസ്സയാതി പഞ്ഞായ അനധിഗന്തബ്ബസ്സ വിസേസസ്സ അഭാവതോ, തസ്സാ ച പടിസമ്ഭിദാപഭേദസ്സ ഏകന്തികകാരണതോ ഹേട്ഠാ വിയ "ന തതോ പര"ന്തി അവത്വാ **"ന അഞ്ഞേന കാരണേനാ"**തി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച "സീലസമ്പത്തിഞ്ഹി നിസ്സായാ"തി വുത്തത്താ യസ്സ സമാധിവിജമ്ഭനഭൂതാ അനവസേസാ ഛ അഭിഞ്ഞാ ന ഇജ്ഝന്തി, തസ്സ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന ന സമാധിസമ്പദാ അത്ഥീതി. സതിപി വിജ്ജാനം അഭിഞ്ഞേകദേസഭാവേ സീലസമ്പത്തിസമുദാഗതാ ഏവ തിസ്സോ വിജ്ജാ ഗഹിതാ. യഥാ ഹി പഞ്ഞാസമ്പത്തിസമുദാഗതാ ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നസ്സ മഗ്ഗേനേവ ഇജ്ഝന്തി, മഗ്ഗക്ഖണേ ഏവ താസം പടിലഭിതബ്ബതോ, ഏവം സീലസമ്പത്തിസമുദാഗതാ തിസ്സോ വിജ്ജാ സമാധിസമ്പത്തിസമുദാഗതാ ച ഛ അഭിഞ്ഞാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നസ്സ മഗ്ഗേനേവ ഇജ്ഝന്തീതി മഗ്ഗാധിഗമേനേവ താസം അധിഗമോ വേദിതബ്ബോ. പച്ചേകബുദ്ധാനം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനഞ്ച പച്ചേകബോധിസമ്മാസമ്ബോധിസമധിഗമസദിസാ ഹി ഇമേസം അരിയാനം ഇമേ വിസേസാധിഗമാതി. വിനയസുത്താഭിധമ്മേസു സമ്മാപടിപത്തിയാ തേവിജ്ജതാദീനം ഉപനിസ്സയതാപി യഥാവുത്തവിധിനാ വേദിതബ്ബാ.

സമ്പന്നസീലസ്സ കാമസേവനാഭാവതോ സീലേന പഠമന്തവിവജ്ജനം വുത്തം. യേഭുയ്യേന ഹി സത്താ കാമഹേതു പാണാതിപാതാദിവസേനാപി അസുദ്ധപയോഗാ ഹോന്തി. ഝാനസുഖലാഭിനോ കായകിലമഥസ്സ സമ്ഭവോ ഏവ നത്ഥീതി സമാധിനാ ദുതിയന്തവിവജ്ജനം വുത്തം ഝാനസമുട്ഠാനപണീതരൂപഫുടകായത്താ. **പഞ്ഞായാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞായ. ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന ഹി ഏകംസതോ അരിയമഗ്ഗോവ മജ്ഝിമാ പടിപത്തി നാമ. ഏവം സന്തേപി ലോകിയപഞ്ഞാവസേനപി അന്തദ്വയവിവജ്ജനം വിഭാവേതബ്ബം.

സീലം തംസമങ്ഗിനോ കാമസുഗതീസുയേവ നിബ്ബത്താപനതോ ചതൂഹി അപായേഹി വിമുത്തിയാ കാരണന്തി ആഹ **"സീലേന അപായസമതിക്കമനുപായോ പകാസിതോ ഹോതീ"**തി. ന ഹി പാണാതിപാതാദിപടിവിരതി ദുഗ്ഗതിപരികിലേസം ആവഹതി. സമാധി തംസമങ്ഗിനോ മഹഗ്ഗതഭൂമിയംയേവ നിബ്ബത്താപനേന സകലകാമഭവതോ വിമോചേതീതി വുത്തം **"സമാധിനാ കാമധാതുസമതിക്കമനുപായോ പകാസിതോ ഹോതീ"**തി. ന ഹി കാമാവചരകമ്മസ്സ അനുബലപ്പദായീനം കാമച്ഛന്ദാദീനം വിക്ഖമ്ഭകം ഝാനം കാമധാതുപരികിലേസാവഹം ഹോതി. ന ചേത്ഥ ഉപചാരജ്ഝാനം നിദസ്സേതബ്ബം, അപ്പനാസമാധിസ്സ അധിപ്പേതത്താ. നാപി "സീലേനേവ അതിക്കമിതബ്ബസ്സ അപായഭവസ്സ സമാധിനാ അതിക്കമിതബ്ബതാ"തി വചനോകാസോ. സുഗതിഭവമ്പി അതിക്കമന്തസ്സ ദുഗ്ഗതിസമതിക്കമനേ കാ കഥാതി. **സബ്ബഭവസമതിക്കമനുപായോ**തി കാമഭവാദീനം നവന്നമ്പി ഭവാനം സമതിക്കമനുപായോ സീലസമാധീഹി അതിക്കന്താപി ഭവാ അനതിക്കന്താ ഏവ, കാരണസ്സ അപ്പഹീനത്താ. പഞ്ഞായ പനസ്സ സുപ്പഹീനത്താ തേ സമതിക്കന്താ ഏവ.

തദങ്ഗപ്പഹാനവസേനാതി ദീപാലോകേനേവ തമസ്സ പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുഗതേന തേന തേന കുസലങ്ഗേന തസ്സ തസ്സ അകുസലങ്ഗസ്സ പഹാനവസേന. **സമാധിനാ വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനവസേനാ**തി ഉപചാരപ്പനാഭേദേന സമാധിനാ പവത്തിനിവാരണേന ഘടപ്പഹാരേനേവ ജലതലേ സേവാലസ്സ തേസം തേസം നീവരണാദിധമ്മാനം പഹാനവസേന. **പഞ്ഞായാ**തി അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞായ. **സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേനാ**തി ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം ഭാവിതത്താ തംതംമഗ്ഗവതോ അത്തനോ സന്താനേ

“ദിട്ഠിഗതാനം പഹാനായാ”തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൨൭൭) വുത്തസ്സ സമുദയപക്ഖിയസ്സ കിലേസഗണസ്സ അച്ചന്തം അപ്പവത്തിസങ്ഖാതസമുച്ഛിന്ദനപ്പഹാനവസേന.

കിലേസാനം വീതിക്കമപടിപക്ഖോതി സംകിലേസധമ്മാനം, കമ്മകിലേസാനം വാ യോ കായവചീദ്വാരേസു വീതിക്കമോ അജ്ഝാചാരോ, തസ്സ പടിപക്ഖോ **സീലേന പകാസിതോ ഹോതി,** അവീതിക്കമസഭാവത്താ സീലസ്സ. ഓകാസാദാനവസേന കിലേസാനം ചിത്തേ കുസലപ്പവത്തിം പരിയാദിയിത്വാ ഉട്ഠാനം **പരിയുട്ഠാനം**. തം സമാധി വിക്ഖമ്ഭേതീതി ആഹ **“സമാധിനാ പരിയുട്ഠാനപടിപക്ഖോ പകാസിതോ ഹോതീ”**തി, സമാധിസ്സ പരിയുട്ഠാനപ്പഹായകത്താ. അപ്പഹീനഭാവേന സന്താനേ അനു അനു സയനതോ കാരണലാഭേ ഉപ്പത്തിരഹാ **അനുസയാ,** തേ പന അനുരൂപം കാരണം ലദ്ധാ ഉപ്പജ്ജനാരഹാ ഥാമഗതാ കാമരാഗാദയോ സത്ത കിലേസാ വേദിതബ്ബാ. തേ അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞായ സബ്ബസോ പഹീയന്തീതി ആഹ **“പഞ്ഞായ അനുസയപടിപക്ഖോ പകാസിതോ ഹോതീ”**തി.

കായദുച്ചരിതാദി ദുട്ഠു ചരിതം, കിലേസേഹി വാ ദൂസിതം ചരിതന്തി **ദുച്ചരിതം,** തമേവ യഥ ഉപ്പന്നം, തം സന്താനം സംകിലേസേതി വിബാധതി, ഉപതാപേതി ചാതി **സംകിലേസോ,** തസ്സ വിസോധനം സീലേന തദങ്ഗവസേന പഹാനം വീതിക്കമപടിപക്ഖത്താ സീലസ്സ. തണ്ഹാസംകിലേസസ്സ വിസോധനം വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹാനം പരിയുട്ഠാനപടിപക്ഖത്താ സമാധിസ്സ, തണ്ഹായ ചസ്സ ഉജുവിപച്ചനികഭാവതോ. ദിട്ഠിസംകിലേസസ്സ വിസോധനം സമുച്ഛേദവസേന പഹാനം അനുസയപടിപക്ഖത്താ പഞ്ഞായ, ദിട്ഠിഗതാനഞ്ച അയാഥാവഗാഹീനം യാഥാവഗാഹിനിയാ പഞ്ഞായ ഉജുവിപച്ചനികഭാവതോ.

കാരണന്തി ഉപനിസ്സയപച്ചയോ. **സീലേസു പരിപൂരകാരീ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദിഭൂതത്താ ആദിബ്രഹ്മചരിയകാനം പാരാജികസങ്ഘാദിസേസസങ്ഖാതാനം മഹാസീലസിക്ഖാപദാനം അവീതിക്കമനതോ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനം ആപജ്ജനേ സഹസാവ തേഹി വുട്ഠാനേന സീലേസു യം കത്തബ്ബം, തം പരിപൂരം സമത്ഥം കരോതീതി **സീലേസു പരിപൂരകാരീ. തഥാ സകദാഗാമീ**തി “സീലേസു പരിപൂരകാരീ”തി ഏതം ഉപസംഹരതി തഥാ-സദ്ദേന. ഏതേ ഹി ദ്വേ അരിയാ സമാധിപാരിപന്ഥികാനം കാമരാഗബ്യാപാദാനം പഞ്ഞാപാരിപന്ഥികസ്സ സച്ചപടിച്ഛാദകമോഹസ്സ സബ്ബസോ അസമൂഹതത്താ സമാധിം, പഞ്ഞഞ്ച ഭാവേന്താപി സമാധിപഞ്ഞാസു യം കത്തബ്ബം, തം മത്തസോ പമാണേന പദേസമത്തമേവ കരോന്തീതി സമാധിസ്മിം, പഞ്ഞായ ച മത്തസോ കാരിനോ “സീലേസു പരിപൂരകാരിനോ”ഇച്ചേവ വുച്ചന്തി. അനാഗാമീ പന കാമരാഗബ്യാപാദാനം സമുച്ഛിന്നത്താ **സമാധിസ്മിം പരിപൂരകാരീ**. അരഹാ സബ്ബസോ സമ്മോഹസ്സ സുസമൂഹതത്താ **പഞ്ഞായ പരിപൂരകാരീ**.

വുത്തം ഹേതം ഭഗവതാ (അ॰ നി॰ ൩.൮൭) -

> “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സീലേസു പരിപൂരകാരീ ഹോതി, സമാധിസ്മിം മത്തസോ കാരീ, പഞ്ഞായ മത്തസോ കാരീ. സോ യാനി താനി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി, താനി ആപജ്ജതിപി വുട്ഠാതിപി. തം കിസ്സ ഹേതു? ന ഹി മേത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, അഭബ്ബതാ വുത്താ. യാനി ച ഖോ താനി സിക്ഖാപദാനി ആദിബ്രഹ്മചരിയകാനി ബ്രഹ്മചരിയസാരുപ്പാനി, തത്ഥ ധുവസീലോ ച ഹോതി ഠിതസീലോ ച, സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസു. സോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ. ഇധ പന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സീലേസു…പേ॰… സോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ രാഗദോസമോഹാനം തനുത്താ സകദാഗാമീ ഹോതി. സകിദേവ ഇമം ലോകം ആഗന്ത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി. ഇധ പന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സീലേസു പരിപൂരകാരീ ഹോതി, സമാധിസ്മിം പരിപൂരകാരീ, പഞ്ഞായ മത്തസോ കാരീ. സോ യാനി താനി…പേ॰… സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസു. സോ പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം…പേ॰… അനാവത്തിധമ്മോ തസ്മാ ലോകാ. ഇധ പന, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സീലേസു പരിപൂരകാരീ ഹോതി, സമാധിസ്മിം പരിപൂരകാരീ, പഞ്ഞായ പരിപൂരകാരീ. സോ യാനി താനി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി…പേ॰… സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസു. സോ ആസവാനം ഖയാ…പേ॰… ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ”തി.

“കഥ”ന്തി പുച്ഛിത്വാ സിക്ഖാദികേ വിഭജിത്വാ വുത്തമേവത്ഥം നിഗമേതും **“ഏവ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞേ ചാ**തി തയോ വിവേകാ, തീണി കുസലമൂലാനി, തീണി വിമോക്ഖമുഖാനി, തീണി ഇന്ദ്രിയാനീതി ഏവമാദയോ, സിക്ഖത്തികാദീഹി അഞ്ഞേ ച ഗുണത്തികാ. **ഏവരൂപാ**തി യാദിസകാ സിക്ഖത്തികാദയോ ഇധ സീലാദീഹി പകാസിതാ ഹോന്തി, ഏദിസാ.

ഏത്ഥ ഹി വിവട്ടസന്നിസ്സിതസ്സ സീലസ്സ ഇധാധിപ്പേതത്താ സീലേന കായവിവേകോ പകാസിതോ ഹോതി, സമാധിനാ ചിത്തവിവേകോ, പഞ്ഞായ ഉപധിവിവേകോ. തഥാ സീലേന അദോസോ കുസലമൂലം പകാസിതം ഹോതി, തിതിക്ഖപ്പധാനതായ, അപരൂപഘാതസഭാവതായ ച സീലസ്സ. സമാധിനാ അലോഭോ കുസലമൂലം, ലോഭപടിപക്ഖതോ, അലോഭപധാനതായ ച സമാധിസ്സ. പഞ്ഞായ പന അമോഹോയേവ. സീലേന ച അനിമിത്തവിമോക്ഖമുഖം പകാസിതം ഹോതി. അദോസപ്പധാനം

ഹി സീലസമ്പദം നിസ്സായ ദോസേ ആദീനവദസ്സിനോ അനിച്ചാനുപസ്സനാ സുഖേനേവ ഇജ്ഝതി, അനിച്ചാനുപസ്സനാ ച അനിമിത്തവിമോക്ഖമുഖം. സമാധിനാ അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖമുഖം. പഞ്ഞായ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖമുഖം. അലോഭപ്പധാനം ഹി കാമനിസ്സരണം സമാധിസമ്പദം നിസ്സായ കാമേസു ആദീനവദസ്സിനോ ദുക്ഖാനുപസ്സനാ സുഖേനേവ ഇജ്ഝതി, ദുക്ഖാനുപസ്സനാ ച അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖമുഖം. പഞ്ഞാസമ്പദം നിസ്സായ അനത്താനുപസ്സനാ സുഖേനേവ ഇജ്ഝതി, അനത്താനുപസ്സനാ ച സുഞ്ഞതവിമോക്ഖമുഖം. തഥാ സീലേന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം പകാസിതം ഹോതി. തം ഹി സീലേസു പരിപൂരകാരിനോ അട്ഠമകസ്സ ഇന്ദ്രിയം. സമാധിനാ അഞ്ഞിന്ദ്രിയം. തം ഹി ഉക്കംസഗതം സമാധിസ്മിം പരിപൂരകാരിനോ അനാഗാമിനോ, അഗ്ഗമഗ്ഗട്ഠസ്സ ച ഇന്ദ്രിയം. പഞ്ഞായ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം പകാസിതം ഹോതി. തദുപ്പത്തിയാ ഹി അരഹാ പഞ്ഞായ പരിപൂരകാരീതി. ഇമിനാ നയേന അഞ്ഞേ ച ഏവരൂപാ ഗുണത്തികാ സീലാദീഹി പകാസേതബ്ബാ.

၁. സീലനിദ്ദേസവണ്ണനാ

സീലസരൂപാദികഥാവണ്ണനാ

൬. ഏവന്തി വുത്തപ്പകാരേന. **അനേകഗുണസങ്ഗാഹകേനാ**തി അധിസീലസിക്ഖാദീനം, അഞ്ഞേസഞ്ച അനേകേസം ഗുണാനം സങ്ഗാഹകേന. **സീലസമാധിപഞ്ഞാമുഖേനാ**തി ''സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ''തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൨൭൭; ഥേരഗാ॰ ൬൭൬; നേത്തി॰ ൫) വിയ വിപസ്സനാമത്താദിമുഖേന സങ്ഖേപതോ അദേസേത്വാ സീലസമാധിപഞ്ഞാമുഖേന ദേസിതോപി, സത്തതിംസായപി വാ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗന്തോഗധത്താ തത്ഥ സീലസമാധിപഞ്ഞാ മുഖം പമുഖം കത്വാ ദേസിതോപി. ഏതേന സീലസമാധിപഞ്ഞാസു അവസേസബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം സഭാവതോ, ഉപകാരതോ ച അന്തോഗധഭാവോ ദീപിതോതി വേദിതബ്ബം. അതിസങ്ഖേപദേസിതോയേവ ഹോതി സഭാവവിഭാഗാദിതോ അവിഭാവിതത്താ. **നാല**ന്തി ന പരിയത്തം ന സമത്ഥം. **സബ്ബേസ**ന്തി നാതിസങ്ഖേപനാതിവിത്ഥാരരുചീനമ്പി, വിപഞ്ചിതഞ്ഞുനേയ്യാനമ്പി വാ. സങ്ഖേപദേസനാ ഹി സംഖിത്തരുചീനം, ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂനംയേവ ച ഉപകാരായ ഹോതി, ന പനിതരേസം. **അസ്സ** വിസുദ്ധിമഗ്ഗസ്സ. പുച്ഛനട്ഠേന പഞ്ഹാ, കിരിയാ കരണം കമ്മം, പഞ്ഹാവ കമ്മം **പഞ്ഹാകമ്മം,** പുച്ഛനപയോഗോ.

കിം സീലന്തി സരൂപപുച്ഛാ. **കേനട്ഠേന സീല**ന്തി കേന അത്ഥേന സീലന്തി വുച്ചതി, ''സീല''ന്തി പദം കം അഭിധേയ്യം നിസ്സായ പവത്തന്തി അത്ഥോ. തയിദം സീലം സഭാവതോ, കിച്ചതോ, ഉപട്ഠാനാകാരതോ, ആസന്നകാരണതോ ച കഥം ജാനിതബ്ബന്തി ആഹ **''കാനസ്സ ലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനാനീ''**തി. പടിപത്തി നാമ ദിട്ഠാനിസംസേ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **''കിമാനിസംസ''**ന്തി. **കതിവിധ**ന്തി പഭേദപുച്ഛാ. വിഭാഗവന്താനം ഹി സഭാവവിഭാവനം വിഭാഗദസ്സനമുഖേനേവ ഹോതീതി. **വോദാനം** വിസുദ്ധി. സാ ച സംകിലേസമലവിമുത്തി. തം ഇച്ഛന്തേന യസ്മാ ഉപായകോസല്ലത്ഥിനാ അനുപായകോസല്ലം വിയ സംകിലേസോ ജാനിതബ്ബോതി ആഹ **''കോ ചസ്സ സംകിലേസോ''**തി.

തത്രാതി തസ്മിം, തസ്സ വാ പഞ്ഹാകമ്മസ്സ. **വിസ്സജ്ജന**ന്തി വിവരണം. പുച്ഛിതോ ഹി അത്ഥോ അവിഭാവിതത്താ നിഗൂള്ഹോ മുട്ഠിയം കതോ വിയ തിട്ഠതി. തസ്സ വിവരണം വിസ്സജ്ജനം വിഭൂതഭാവകാരണതോ. **പാണാതിപാതാദീഹീ**തി ഏത്ഥ **പാണോ**തി വോഹാരതോ സത്തോ, പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം. തസ്സ സരസേനേവ പതനസഭാവസ്സ അന്തരേ ഏവ അതിവ പാതനം **അതിപാതോ,** സണികം പതിതും അദത്വാ സീഘം പാതനന്തി അത്ഥോ, അതിക്കമ്മ വാ സത്ഥാദീഹി അഭിഭവിത്വാ പാതനം അതിപാതോ, പാണഘാതോ. **ആദി**സദ്ദേന അദിന്നാദാനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. തേഹി പാണാതിപാതാദീഹി ദുസ്സീല്യകമ്മേഹി. **വിരമന്തസ്സാ**തി സമാദാനവിരതിവസേന, സമ്പത്തവിരതിവസേന ച ഓരമന്തസ്സ. **വത്തപടിപത്തി**ന്തി ഉപജ്ഝായവത്താദിവത്തകരണം. **ചേതനാദയോ ധമ്മാ**തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം പാളിവസേന വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **''വുത്തഞ്ഹേത''**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ചേതയതീതി **ചേതനാ,** അത്തനാ സമ്പയുത്തധമ്മേഹി സദ്ധിം ആരമ്മണേ അഭിസന്ദഹതീതി അത്ഥോ. ചേതനായ അനുകൂലവസേനേവ ഹി തംസമ്പയുത്താ ധമ്മാ ആരമ്മണേ പവത്തന്തി. ചേതനാ കാമം കുസലത്തികസാധാരണാ, ഇധ പന സീലചേതനാ അധിപ്പേതാതി കത്വാ ''കുസലാ''തി വേദിതബ്ബാ. ചേതസി നിയുത്തം **ചേതസികം,** ചിത്തസമ്പയുത്തന്തി അത്ഥോ. ചേതനായ സതിപി ചേതസികത്തേ ''ചേതനാ സീല''ന്തി വിസും ഗഹിതത്താ തദഞ്ഞമേവ വിരതിഅനഭിജ്ഝാദികം **ചേതസികം സീലം** ദട്ഠബ്ബം ഗോബലീബദ്ദഞായേന. സംവരണം **സംവരോ**. യഥാ അകുസലാ ധമ്മാ ചിത്തേ ന ഓതരന്തി, തഥാ പിദഹനം. **അവീതിക്കമോ** വീതിക്കമസ്സ പടിപക്ഖഭൂതാ അവീതിക്കമവസേന പവത്തചിത്തചേതസികാ. തത്ഥ **ചേതനാ സീലം നാമാ**തിആദി യഥാവുത്തസ്സ സുത്തപദസ്സ

വിവരണം. **വിരമന്തസ്സ ചേതനാ**തി വിരതിസമ്പയുത്തം പധാനഭൂതം ചേതനമാഹ. **പൂരേന്തസ്സ ചേതനാ**തി വത്തപടിപത്തിആയൂഹിനീ. **വിരമന്തസ്സ വിരതീ**തി വിരതിയാ പധാനഭാവം ഗഹേത്വാ വുത്തം.

ഏത്ഥ ഹി യദാ "തിവിധാ, ഭിക്ഖവേ, കായസഞ്ചേതനാ കുസലം കായകമ്മ"ന്തിആദി (കഥാ॰ ൫൩൯) വചനതോ പാണാതിപാതാദീനം പടിപക്ഖഭൂതാ തബ്ബിരതിവിസിട്ഠാ ചേതനാ തഥാപവത്താ പധാനഭാവേന പാണാതിപാതാദിപടിവിരതിസാധികാ ഹോതി, തദാ തംസമ്പയുത്താ വിരതിഅനഭിജ്ഝാദയോ ച ചേതനാപക്ഖികാ വാ, അബ്ബോഹാരികാ വാതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ ചേതനാസീലം വുത്തം. യദാ പന പാണാതിപാതാദീഹി സങ്കോചം ആപജ്ജന്തസ്സ തതോ വിരമണാകാരേന പവത്തമാനാ ചേതനാവിസിട്ഠാ വിരതി, അനഭിജ്ഝാദയോ ച തത്ഥ തത്ഥ പധാനഭാവേന കിച്ചസാധികാ ഹോന്തി, തദാ തംസമ്പയുത്താ ചേതനാ വിരതിആദിപക്ഖികാ വാ ഹോതി, അബ്ബോഹാരികാ വാതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ ചേതസികസീലം വുത്തം.

ഇദാനി **സുത്തേ** ആഗതനയേന കുസലകമ്മപഥവസേന ചേതനാചേതസികസീലാനി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. **പജഹന്തസ്സാ**തി സമാദാനവസേന "ഇതോ പട്ഠായ ന കരിസ്സാമീ"തി സമ്പത്തവത്ഥുകാനിപി അനജ്ഝാചരണേന പജഹന്തസ്സ. **സത്ത കമ്മപഥചേതനാ**തി പാണാതിപാതാദിപഹാനസാധികാ പടിപാടിയാ സത്ത കുസലകമ്മപഥചേതനാ. അഭിജ്ഝാദിവസേന യം പരദാരഗമനാദി കരീയതി, തസ്സ പഹായകാ അനഭിജ്ഝാദയോ സീലന്തി ആഹ **"ചേതസികം സീലം നാമ അനഭിജ്ഝാ… പേ॰… സമ്മാദിട്ഠിധമ്മാ"**തി. യഥാ ഹി അഭിജ്ഝാബ്യാപാദവസേന മിച്ഛാചാരപാണാതിപാതാദയോ കരീയന്തി, ഏവം മിച്ഛാദിട്ഠിവസേനാപി തേ പുത്തമുഖദസ്സനാദിഅത്ഥം കരീയന്തി. തേസഞ്ച പജഹനകാ അനഭിജ്ഝാദയോതി. **പാതിമോക്ഖസംവരോ** ചാരിത്തവാരിത്തവിഭാഗം വിനയപരിയാപന്നം സിക്ഖാപദസീലം. **സതിസംവരോ** മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം ആരക്ഖാ, സാ ച തഥാപവത്താ സതിയേവ. **ഞാണസംവരോ** പഞ്ഞാ. **ഖന്തിസംവരോ** അധിവാസനാ, സാ ച തഥാപവത്താ അദോസപധാനാ ഖന്ധാ, അദോസോ ഏവ വാ. **വീരിയസംവരോ** കാമവിതക്കാദീനം വിനോദനവസേന പവത്തം വീരിയം. പാതിമോക്ഖസംവരസതിസംവരാദീസു യം വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി.

സോതാനീതി തണ്ഹാദിട്ഠിഅവിജ്ജാദുച്ചരിതഅവസിട്ഠകിലേസസോതാനി. "സോതാനം സംവരം ബ്രൂമീ"തി വത്വാ "പഞ്ഞായേതേ പിധിയ്യരേ"തി വചനേന സോതാനം സംവരോ പിദഹനം സമുച്ഛേദനം ഞാണന്തി വിഞ്ഞായതി.

ഇദമത്ഥികതം മനസി കത്വാ യേന ഞാണേന യോനിസോ പച്ചവേക്ഖിത്വാ പച്ചയാ പടിസേവീയന്തി. തം **പച്ചയപടിസേവനമ്പി** ഞാണസഭാവത്താ **ഏത്ഥേവ** ഞാണസംവരേ ഏവ **സമോധാനം** സങ്ഗഹം **ഗച്ഛതി**. ഖമതി അധിവാസേതീതി **ഖമോ. ഉപ്പന്ന**ന്തി തസ്മിം തസ്മിം ആരമ്മണേ ജാതം നിബ്ബത്തം. **കാമവിതക്ക**ന്തി കാമൂപസംഹിതം വിതക്കം. **നാധിവാസേതീ**തി ചിത്തം ആരോപേത്വാ അബ്ഭന്തരേ ന വാസേതി. **ആജീവപാരിസുദ്ധിപീ**തി ബുദ്ധപടികുട്ഠം മിച്ഛാജീവം പഹായ അനവജ്ജേന പച്ചയപരിയേസനേന സിജ്ഝനകം ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലമ്പി **ഏത്ഥേവ** വീരിയസംവരേ ഏവ സമോധാനം ഗച്ഛതി വീരിയസാധനത്താ. ഏത്ഥ ച യഥാ ഞാണം തണ്ഹാദിസോതാനം പവത്തിനിവാരണതോ പിദഹനട്ഠേന സംവരണതോ സംവരോ ച, പരതോ പവത്തനകഗുണാനം ആധാരാദിഭാവതോ സീലനട്ഠേന സീലം , ഏവം ഖന്തി അനധിവാസനേന ഉപ്പജ്ജനകകിലേസാനം അധിവാസനേന സംവരണതോ സംവരോ ച, ഖമനഹേതു ഉപ്പജ്ജനകഗുണാനം ആധാരാദിഭാവതോ സീലനട്ഠേന സീലം, വീരിയം വിനോദേതബ്ബാനം പാപധമ്മാനം വിനോദനേന സംവരണതോ സംവരോ ച, വിനോദനഹേതു ഉപ്പജ്ജനകഗുണാനം ആധാരാദിഭാവതോ സീലനട്ഠേന സീലന്തി വേദിതബ്ബം. യഥാ പന പാതിമോക്ഖസീലാദി തസ്സ തസ്സ പാപധമ്മസ്സ പവത്തിതും

അപ്പദാനവസേന സംവരണം പിദഹനം, തം ഉപാദായ സംവരോ, ഏവം അസമാദിന്നസീലസ്സ ആഗതവത്ഥുതോ വിരമണമ്പീതി ആഹ **"യാ ച പാപഭീരുകാനം... പേ॰... സംവരസീലന്തി വേദിതബ്ബ"**ന്തി. ന വീതിക്കമതി ഏതേനാതി **അവീതിക്കമോ**. തഥാപവത്തോ കുസലചിത്തുപ്പാദോ.

൭. **അവസേസേസു** പന പഞ്ഹേസു. **സമാധാനം** സണ്ഠപനം. ദുസ്സീല്യവസേന ഹി പവത്താ കായകമ്മാദയോ സമ്പതി, ആയതിഞ്ച അഹിതദുക്ഖാവഹാ, ന സമ്മാ ഠപിതാതി അസണ്ഠപിതാ വിപ്പകിണ്ണാ വിസടാ ച നാമ ഹോന്തി, സുസീല്യവസേന പന പവത്താ തബ്ബിപരിയായതോ സണ്ഠപിതാ അവിപ്പകിണ്ണാ അവിസടാ ച നാമ ഹോന്തി യഥാ തം ഓക്ഖിത്തചക്ഖുതാ അബാഹുപ്പചാലനാദി. തേനാഹ **"കായകമ്മാദീനം സുസീല്യവസേന അവിപ്പകിണ്ണതാതി അത്ഥോ"**തി. ഏതേന സമാധികിച്ചതോ സീലനം വിസേസേതി. തസ്സ ഹി സമാധാനം സമ്പയുത്തധമ്മാനം അവിക്ഖേപഹേതുതാ. ഇദം കായകമ്മാദീനം സണ്ഠപനം സംയമനം. **ഉപധാരണം** അധിട്ഠാനം മൂലഭാവോ. തഥാ ഹിസ്സ ആദിചരണാദിഭാവോ വുത്തോ. തേന പഥവീധാതുകിച്ചതോ സീലനം വിസേസിതം ഹോതി. സാ ഹി സഹജാതരൂപധമ്മാനം സന്ധാരണവസേന പവത്തതി. ഇദം പന അനവജ്ജധമ്മാനം മൂലാധിട്ഠാനഭാവേന. തേനാഹ **"കുസലാനം ധമ്മാന"**ന്തിആദി. തത്ഥ കുസലധമ്മാ നാമ സപുബ്ബഭാഗാ മഹഗ്ഗതാനുത്തരാ ധമ്മാ. **അഞ്ഞേ** പന ആചരിയാ. **സിരട്ഠോ**തി യഥാ സിരസി ഛിന്നേ സബ്ബോ അത്തഭാവോ വിനസ്സതി, ഏവം സീലേ ഭിന്നേ സബ്ബം ഗുണസരീരം വിനസ്സതി. തസ്മാ തസ്സ ഉത്തമങ്ഗട്ഠോ **സീലട്ഠോ**. "സിരോ സീസ"ന്തി വാ വത്തബ്ബേ നിരുത്തിനയേന "സീല"ന്തി വുത്തന്തി അധിപ്പായോ. **സീതലട്ഠോ** പരിളാഹവൂപസമനട്ഠോ. തേന ത-കാരസ്സ ലോപം കത്വാ നിരുത്തിനയേനേവ "സീല"ന്തി വുത്തന്തി ദസ്സേതി. തഥാ ഹിദം പയോഗസമ്പാദിതം സബ്ബകിലേസപരിളാഹവൂപസമകരം ഹോതി. **ഏവമാദിനാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സയന്തി അകുസലാ ഏതസ്മിം സതി അപവിട്ഠാ ഹോന്തീതി സീലം, സുപന്തി വാ തേന വിഹതുസ്സാഹാനി സബ്ബദുച്ചരിതാനീതി സീലം, സബ്ബേസം വാ കുസലധമ്മാനം പവേസാരഹസാലാതി സീലന്തി ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

൮. "സീലനട്ഠേന സീല"ന്തി പുബ്ബേ സദ്ദത്ഥുദ്ധാരേന പകാസിതോപി ഭാവത്ഥോ ഏവാതി ആഹ **"സീലനം ലക്ഖണം തസ്സാ"**തി. ന ഹി തസ്സ ചേതനാദിഭേദഭിന്നസ്സ അനവസേസതോ സങ്ഗാഹകോ തതോ അഞ്ഞോ അത്ഥോ അത്ഥി, യോ ലക്ഖണഭാവേന വുച്ചേയ്യ. നനു ച അനേകഭേദസങ്ഗാഹകം സാമഞ്ഞലക്ഖണം നാമ സിയാ, ന വിസേസലക്ഖണന്തി അനുയോഗം മനസി കത്വാ ആഹ **"സനിദസ്സനത്തം രൂപസ്സ, യഥാ ഭിന്നസ്സനേകധാ"**തി.

യഥാ ഹി നീലാദിവസേന അനേകഭേദഭിന്നസ്സാപി രൂപായതനസ്സ സനിദസ്സനത്തം വിസേസലക്ഖണം തദഞ്ഞധമ്മാസാധാരണതോ. ന അനിച്ചതാദി വിയ, രുപ്പനം വിയ വാ സാമഞ്ഞലക്ഖണം, ഏവമിധാപി ദട്ഠബ്ബം. കിം പനേതം സനിദസ്സനത്തം നാമ? ദട്ഠബ്ബതാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ഗോചരഭാവോ. തസ്സ പന രൂപായതനതോ അനഞ്ഞത്തേപി അഞ്ഞേഹി ധമ്മേഹി രൂപായതനം വിസേസേതും അഞ്ഞം വിയ കത്വാ സഹ നിദസ്സനേന **സനിദസ്സന**ന്തി വുച്ചതി. ധമ്മസഭാവസാമഞ്ഞേന ഹി ഏകീഭൂതേസു ധമ്മേസു യോ നാനത്തകരോ സഭാവോ, സോ അഞ്ഞം വിയ കത്വാ ഉപചരിതും യുത്തോ. ഏവം ഹി അത്ഥവിസേസാവബോധോ ഹോതീതി. അഥ വാ "സഹ നിദസ്സനേനാ"തി ഏത്ഥ തബ്ഭാവത്ഥോ സഹ-സദ്ദോ യഥാ നന്ദിരാഗസഹഗതാതി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൪; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦).

ദുസ്സീല്യവിദ്ധംസനരസന്തി കായികഅസംവരാദിഭേദസ്സ ദുസ്സീല്യസ്സ വിധമനകിച്ചം. **അനവജ്ജരസ**ന്തി അഗാരയ്ഹസമ്പത്തികം അഗരഹിതബ്ബഭാവേന സമ്പജ്ജനകം, അവജ്ജപടിപക്ഖഭാവേന വാ സമ്പജ്ജനകം. **ലക്ഖണാദീസൂ**തി ലക്ഖണരസാദീസു വുച്ചമാനേസു കിച്ചമേവ, സമ്പത്തി വാ രസോതി വുച്ചതി, ന രസായതനരസാദീതി

അധിപ്പായോ. കേചി പന "കിച്ചമേവാ"തി അവധാരണം തസ്സ ഇതരരസതോ ബലവഭാവദസ്സനത്ഥന്തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം, കിച്ചമേവ, സമ്പത്തി ഏവ വാ രസോതി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ അധിപ്പേതത്താ.

സോചേയ്യപച്ചുപട്ഠാനന്തി കായാദീഹി സുചിഭാവേന പച്ചുപട്ഠാതി. **ഗഹണഭാവ**ന്തി ഗഹേതബ്ബഭാവം. തേന ഉപട്ഠാനാകാരട്ഠേന പച്ചുപട്ഠാനം വുത്തം, ഫലട്ഠേന പന അവിപ്പടിസാരപച്ചുപട്ഠാനം, സമാധിപച്ചുപട്ഠാനം വാ. സീലം ഹി സമ്പതിയേവ അവിപ്പടിസാരം പച്ചുപട്ഠാപേതി, പരമ്പരായ സമാധിം. ഇമസ്സ പന ആനിസംസഫലസ്സ ആനിസംസകഥായം വക്ഖമാനത്താ ഇധ അഗ്ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. കേചി പന ഫലസ്സ അനിച്ഛിതത്താ ഇധ അഗ്ഗഹണന്തി വദന്തി, തദയുത്തം ഫലസ്സ അനേകവിധത്താ, ലോകിയാദിസീലസ്സാപി വിഭജിയമാനത്താ. തഥാ ഹി വക്ഖതി "നിസ്സിതാനിസ്സിതവസേനാ"തിആദി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൩). യഥാ പഥവീധാതുയാ കമ്മാദി ദൂരകാരണം, സേസഭൂതത്തയം ആസന്നകാരണം, യഥാ ച വത്ഥസ്സ തന്തവായതുരിവേമസലാകാദി ദൂരകാരണം, തന്തവോ ആസന്നകാരണം, ഏവം സീലസ്സ സദ്ധമ്മസ്സവനാദി ദൂരകാരണം, ഹിരിഓത്തപ്പമസ്സ ആസന്നകാരണന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഹിരോത്തപ്പഞ്ച പനാ"**തിആദി. **ഹിരോത്തപ്പേ ഹീ**തിആദി തസ്സ ആസന്നകാരണഭാവസാധനം. തത്ഥ **ഉപ്പജ്ജതി** സമാദാനവസേന, **തിട്ഠതി** അവീതിക്കമവസേനാതി വേദിതബ്ബം.

സീലാനിസംസകഥാവണ്ണനാ

൯. അവിപ്പടിസാരാദീതി ഏത്ഥ വിപ്പടിസാരപടിപക്ഖോ കുസലചിത്തുപ്പാദോ അവിപ്പടിസാരോ. സോ പന വിസേസതോ "ലാഭാ വത മേ, സുലദ്ധം വത മേ, യസ്സ മേ സുപരിസുദ്ധം സീല"ന്തി അത്തനോ സീലസ്സ പച്ചവേക്ഖണവസേന പവത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **ആദി**-സദ്ദേന പാമോജ്ജഭോഗസമ്പത്തികിത്തിസദ്ദാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **അവിപ്പടിസാരത്ഥാനീ**തി അവിപ്പടിസാരപ്പയോജനാനി. **കുസലാനീ**തി അനവജ്ജാനി. **അവിപ്പടിസാരാനിസംസാനീ**തി അവിപ്പടിസാരുദ്ദയാനി. ഏതേന അവിപ്പടിസാരോ നാമ സീലസ്സ ഉദ്ദയമത്തം, സംവഡ്ഢിതസ്സ രുക്ഖസ്സ ഛായാപുപ്ഫസദിസം. അഞ്ഞോ ഏവ പനാനേന നിപ്ഫാദേതബ്ബോ സമാധിആദിഗുണോതി ദസ്സേതി.

സീലവതോ സീലസമ്പദായാതി പരിസുദ്ധം പരിപുണ്ണം കത്വാ സീലസ്സ സമ്പാദനേന സീലവതോ, തായ ഏവ സീലസമ്പദായ. **അപ്പമാദാധികരണ**ന്തി അപ്പമാദകാരണാ. **ഭോഗക്ഖന്ധ**ന്തി ഭോഗരാസിം. **കല്യാണോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതീ**തി "ഇതിപി സീലവാ, ഇതിപി കല്യാണധമ്മോ"തി സുന്ദരോ ഥുതിഘോസോ ഉട്ഠഹതി, ലോകം പത്ഥരതി. **വിസാരദോ**തി അത്തനി കിഞ്ചി ഗരഹിതബ്ബം ഉപവദിതബ്ബം അപസ്സന്തോ വിഗതസാരജ്ജോ നിബ്ഭയോ. **അമങ്കുഭൂതോ**തി അവിലക്ഖോ. **അസമ്മൂള്ഹോ**തി "അകതം വത മേ കല്യാണ"ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൮) വിപ്പടിസാരാഭാവതോ, കുസലകമ്മാദീനംയേവ ച തദാ ഉപട്ഠാനതോ അമൂള്ഹോ പസന്നമാനസോ ഏവ കാലംകരോതി. **കായസ്സ ഭേദാ**തി ഉപാദിന്നക്ഖന്ധപരിച്ചാഗാ, ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദാ. **പരം മരണാ**തി ചുതിതോ ഉദ്ധം. **സുഗതി**ന്തി സുന്ദരം ഗതിം. തേന മനുസ്സഗതിപി സങ്ഗയ്ഹതി. **സഗ്ഗ**ന്തി ദേവഗതിം. സാ ഹി രൂപാദീഹി വിസയേഹി സുട്ഠു അഗ്ഗോതി സഗ്ഗോ, ലോകിയതി ഏത്ഥ ഉള്ാരം പുഞ്ഞഫലന്തി **ലോകോ**തി ച വുച്ചതി.

ആകങ്ഖേയ്യ ചേതി യദി ഇച്ഛേയ്യ. **പിയോ ച അസ്സ**ന്തി പിയായിതബ്ബോ പിയചക്ഖൂഹി പസ്സിതബ്ബോ പേമനിയോ ഭവേയ്യന്തി അത്ഥോ. **മനാപോ**തി സബ്രഹ്മചാരീനം മനവഡ്ഢനകോ, തേസം വാ മനേന പത്തബ്ബോ, മേത്തചിത്തേന ഫരിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി. **ഗരൂ**തി ഗരുട്ഠാനിയോ പാസാണഛത്തസദിസോ. **ഭാവനീയോ**തി "അദ്ധാ അയമായസ്മാ ജാനം ജാനാതി, പസ്സം പസ്സതീ"തി സമ്ഭാവനീയോ. **സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേസു ഏവ പരിപൂരകാരീ അസ്സ, അനൂനകാരീ പരിപൂരണാകാരേന സമന്നാഗതോ ഭവേയ്യ.

‘‘ആദിനാ നയേനാ’’തി ഏതേന ‘‘അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്തോ അനിരാകതജ്ഝാനോ വിപസ്സനായ സമന്നാഗതോ ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന’’ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൫) ഏവമാദികേ സീലഥോമനസുത്താഗതേ സത്തരസ സീലാനിസംസേ സങ്ഗണ്ഹാതി.

ഇദാനി ന കേവലമിമേ ഏവ അവിപ്പടിസാരാദയോ, അഥ ഖോ അഞ്ഞേപി ബഹൂ സീലാനിസംസാ വിജ്ജന്തീതി തേ ദസ്സേതും **‘‘അപിചാ’’**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **സാസനേ**തി ഇമസ്മിം സകലലോകിയലോകുത്തരഗുണാവഹേ സത്ഥുസാസനേ. ആചാര**കുലപുത്താനം യം** സീലം **വിനാ പതിട്ഠാ** അവട്ഠാനം **നത്ഥി, തസ്സ** ഏവം മഹാനുഭാവസ്സ **സീലസ്സ** ആനിസംസാനം **പരിച്ഛേദം** പരിമാണം **കോ വദേ** കോ വത്തും സക്കുണേയ്യാതി അത്ഥോ. ഏതേന സബ്ബേസംയേവ ലോകിയലോകുത്തരാനം ഗുണാനം സീലമേവ മൂലഭൂതന്തി ദസ്സേത്വാ തതോ പരമ്പി മലവിസോധനേന, പരിളാഹവൂപസമനേന, സുചിഗന്ധവായനേന, സഗ്ഗനിബ്ബാനാധിഗമൂപായഭാവേന, സോഭാലങ്കാരസാധനതായ ഭയവിധമനേന, കിത്തിപാമോജ്ജജനനേന ച സീലസദിസം അഞ്ഞം സത്താനം ഹിതസുഖാവഹം നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ **‘‘ന ഗങ്ഗാ’’**തിആദികാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **സരഭൂ**തി ഏകാ നദീ, ‘‘യം ലോകേ സരഭൂ’’തി വദന്തി. **നിന്നഗാ വാചിരവതീ**തി ‘‘അചിരവതീ’’തി ഏവംനാമികാ നദീ, **വാ**തി സബ്ബത്ഥ വാ-സദ്ദോ അനിയമത്ഥോ. തേന അവുത്താ ഗോധാവരീചന്ദഭാഗാദികാ സങ്ഗണ്ഹാതി. പാണനട്ഠേന **പാണീനം** സത്താനം യം മലം **സീലജലം വിസോധയതി, തം മലം വിസോധേതും ന സക്കുണന്തി** ഗങ്ഗാദയോ നദിയോതി പഠമഗാഥായ ന-കാരം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ഹാരാ**തി മുത്താഹാരാ. **മണയോ**തി വേളുരിയാദിമണയോ. **അരിയ**ന്തി വിസുദ്ധം. സീലസമുട്ഠാനോ കിത്തിസദ്ദോ ഗന്ധോ മനോഹരഭാവതോ, ദിസാസു അഭിബ്യാപനതോ ച **‘‘സീലഗന്ധോ’’**തി വുത്തോ. സോ ഹി പടിവാതേപി പവത്തതി. തേനാഹ ഭഗവാ ‘‘സതഞ്ച ഗന്ധോ പടിവാതമേതീ’’തി (ധ॰ പ॰ ൫൪; അ॰ നി॰ ൩.൮൦; മി॰ പ॰ ൪.൧.൧). **ദോസാനം ബലം** നാമ വത്ഥുജ്ഝാചാരോ, തം തേസം കാതും അദേന്തം സീലം ദോസാനം ബലം ഘാതേതീതി വേദിതബ്ബം.

സീലപ്പഭേദകഥാവണ്ണനാ

൧൧. ‘‘കതിവിധ’’ന്തി ഏത്ഥ **വിധ**-സദ്ദോ കോട്ഠാസപരിയായോ ‘‘ഏകവിധേന രൂപസങ്ഗഹോ’’തിആദീസു വിയ, പകാരത്ഥോ വാ, കതിപ്പകാരം കിത്തകാ സീലസ്സ പകാരഭേദാതി അത്ഥോ. **സീലനലക്ഖണേനാ**തി സീലനസങ്ഖാതേന സഭാവേന.

ചരന്തി തേന സീലേസു പരിപൂരകാരിതം ഉപഗച്ഛന്തീതി ചരിത്തം, ചരിത്തമേവ **ചാരിത്തം**. വാരിതതോ തേന അത്താനം തായന്തി രക്ഖന്തീതി **വാരിത്തം**. അധികോ സമാചാരോ അഭിസമാചാരോ, തത്ഥ നിയുത്തം, സോ വാ പയോജനം ഏതസ്സാതി **ആഭിസമാചാരികം**. ആദി ബ്രഹ്മചരിയസ്സാതി ആദിബ്രഹ്മചരിയം, തദേവ **ആദിബ്രഹ്മചരിയകം**. വിരമതി ഏതായ, സയം വാ വിരമതി, വിരമണം വാ **വിരതി,** ന വിരതീതി **അവിരതി**. നിസ്സയതീതി **നിസ്സിതം,** ന നിസ്സിതന്തി **അനിസ്സിതം**. പരിയന്തോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **പരിയന്തം,** കാലേന പരിയന്തം **കാലപരിയന്തം,** യഥാപരിച്ഛിന്നോ വാ കാലോ പരിയന്തോ ഏതസ്സാതി **കാലപരിയന്തം**. യാവ പാണനം ജീവനം കോടി ഏതസ്സാതി **ആപാണകോടികം**. അത്തനോ പച്ചയേഹി ലോകേ നിയുത്തം, തത്ഥ വാ വിദിതന്തി **ലോകിയം**. ലോകം ഉത്തരതീതി **ലോകുത്തരം**.

പച്ചയതോ, ഫലതോ ച മജ്ഝിമപണീതേഹി നിഹീനം, തേസം വാ ഗുണേഹി പരിഹീനന്തി **ഹീനം**. അത്തനോ പച്ചയേഹി പധാനഭാവം നീതന്തി **പണീതം**. ഉഭിന്നമേവ വേമജ്ഝേ ഭവം **മജ്ഝിമം**. അത്താധിപതിതോ ആഗതം **അത്താധിപതേയ്യം**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. തണ്ഹായ, ദിട്ഠിയാ വാ പരാമട്ഠം പധംസിതന്തി

പരാമട്ഠം. തപ്പടിക്ഖേപതോ **അപരാമട്ഠം**. പടിപ്പസ്സദ്ധകിലേസം **പടിപ്പസ്സദ്ധം**. സിക്ഖാസു ജാതം, സേക്ഖസ്സ ഇദന്തി വാ **സേക്ഖം**. പരിനിട്ഠിതസിക്ഖാകിച്ചതായ അസേക്ഖധമ്മപരിയാപന്നം **അസേക്ഖം**. തദുഭയപടിക്ഖേപേന **നേവസേക്ഖനാസേക്ഖം**. ഹാനം ഭജതി, ഹാനഭാഗോ വാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഹാനഭാഗിയം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അപ്പപരിമാണത്താ പരിയന്തവന്തം, പാരിസുദ്ധിവന്തഞ്ച സീലം **പരിയന്തപാരിസുദ്ധിസീലം**. അനപ്പപരിമാണത്താ അപരിയന്തം, പാരിസുദ്ധിവന്തഞ്ച സീലം **അപരിയന്തപാരിസുദ്ധിസീലം**. സബ്ബസോ പുണ്ണം, പാരിസുദ്ധിവന്തഞ്ച സീലം **പരിപുണ്ണപാരിസുദ്ധിസീലം**.

൧൧. **വുത്തനയേനാ**തി "സീലനട്ഠേന സീല"ന്തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൭) ഹേട്ഠാ വുത്തേന നയേന. **ഇദം കത്തബ്ബന്തി പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദപൂരണ**ന്തി ഇദം ആഭിസമാചാരികം കത്തബ്ബം പടിപജ്ജിതബ്ബന്തി ഏവം പഞ്ഞത്തസ്സ സിക്ഖാപദസീലസ്സ പൂരണം. സിക്ഖാപദസീലം ഹി പൂരേന്തോ സിക്ഖാപദമ്പി പൂരേതി പാലേതി നാമ. സിക്ഖാ ഏവ വാ സിക്ഖിതബ്ബതോ, പടിപജ്ജിതബ്ബതോ ച **സിക്ഖാപദം**. തസ്സ പൂരണന്തിപി യോജേതബ്ബം. **ഇദം ന കത്തബ്ബന്തി പടിക്ഖിത്തസ്സ അകരണ**ന്തി ഇദം ദുച്ചരിതം ന കത്തബ്ബന്തി ഭഗവതാ പടിക്ഖിത്തസ്സ അകരണം വിരമണം. **ചരന്തി തസ്മി**ന്തി തസ്മിം സീലേ തംസമങ്ഗിനോ ചരന്തീതി സീലസ്സ അധികരണതം വിഭാവേന്തോ തേസം പവത്തിട്ഠാനഭാവം ദസ്സേതി. തേനാഹ **"സീലേസു പരിപൂരകാരിതായ പവത്തന്തീ"**തി. **വാരിത**ന്തി ഇദം ന കത്തബ്ബന്തി പടിക്ഖിത്തം അകപ്പിയം . **തായന്തീ**തി അകരണേനേവ തായന്തി. **തേനാ**തി വാരിത്തസീലമാഹ. വാരേതി വാ സത്ഥാ ഏത്ഥ, ഏതേന വാതി **വാരിതം,** സിക്ഖാപദം. തം അവികോപേന്തോ തായന്തി തേനാതി **വാരിത്തം. സദ്ധാവീരിയസാധന**ന്തി സദ്ധായ, ഉട്ഠാനവീരിയേന ച സാധേതബ്ബം. ന ഹി അസദ്ധോ, കുസീതോ ച വത്തപടിപത്തിം പരിപൂരേതി, സദ്ധോ ഏവ സത്ഥാരാ പടിക്ഖിത്തേ അണുമത്തേപി വജ്ജേ ഭയദസ്സാവീ സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂതി ആഹ **"സദ്ധാസാധനം വാരിത്ത"**ന്തി.

അധിസീലസിക്ഖാപരിയാപന്നത്താ അഭിവിസിട്ഠോ സമാചാരോതി അഭിസമാചാരോതി ആഹ **"ഉത്തമസമാചാരോ"**തി. അഭിസമാചാരോവ **ആഭിസമാചാരികം,** യഥാ വേനയികോതി (അ॰ നി॰ ൮.൧൧; പാരാ॰ ൮) അധിപ്പായോ. അഭിസമാചാരോ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസതോ മഗ്ഗസീലം, ഫലസീലഞ്ച, തം ആരബ്ഭ ഉദ്ദിസ്സ തദത്ഥം തപ്പയോജനം പഞ്ഞത്തം **ആഭിസമാചാരികം**. സുപരിസുദ്ധാനി തീണി കായകമ്മാനി, ചത്താരി വചീകമ്മാനി, സുപരിസുദ്ധോ ആജീവോതി ഇദം **ആജീവട്ഠമകം**. തത്ഥ കാമം ആജീവഹേതുകതോ സത്തവിധദുച്ചരിതതോ വിരതി സമ്മാആജീവോതി സോപി സത്തവിധോ ഹോതി, സമ്മാജീവതാസാമഞ്ഞേന പന തം ഏകം കത്വാ വുത്തം. അഥ വാ തിവിധകുഹനവത്ഥുസന്നിസ്സയതോ മിച്ഛാജീവതോ വിരതിം ഏകജ്ഝം കത്വാ വുത്തോ **"ആജീവോ സുപരിസുദ്ധോ"**തി. സേട്ഠചരിയഭാവതോ മഗ്ഗോ ഏവ ബ്രഹ്മചരിയന്തി **മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം,** തസ്സ. **ആദിഭാവഭൂത**ന്തി ആദിമ്ഹി ഭാവേതബ്ബതം നിപ്ഫാദേതബ്ബതം ഭൂതം പത്തം ആദിഭാവഭൂതം. കിഞ്ചാപി ദേസനാനുക്കമേന സമ്മാദിട്ഠി ആദി, പടിപത്തിക്കമേന പന ആജീവട്ഠമകസീലം ആദീതി. **തസ്സ സമ്പത്തിയാ**തി ആഭിസമാചാരികസ്സ സമ്പജ്ജനേന പരിപൂരണേന **ആദിബ്രഹ്മചരിയകം സമ്പജ്ജതി**. യോ ഹി ലഹുകാനിപി അപ്പസാവജ്ജാനി പരിവജ്ജേതി, സോ ഗരുകാനി മഹാസാവജ്ജാനി ബഹവാദീനവാനി പരിവജ്ജേസ്സതീതി വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി. സുത്തം പന ഏതമത്ഥം ബ്യതിരേകവസേന വിഭാവേതി. തത്ഥ **ധമ്മ**ന്തി സീലം. തം ഹി ഉപരിഗുണവിസേസാനം ധാരണട്ഠേന ധമ്മോതി വുച്ചതി.

വിരതിസീലസ്സ ഇതരസീലേന സതിപി സമ്പയോഗാദികേ അസമ്മിസ്സകതാദസ്സനത്ഥം **"വേരമണിമത്ത"**ന്തി വുത്തം.

‘‘നിസ്സിതാനിസ്സിതവസേനാ’’തി എത്ഥ ലബ്ഭമാനനിസ്സയം താവ ദസ്സേതും **‘‘നിസ്സയോ’’**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ തണ്ഹാചരിതേന നിസ്സയിതബ്ബതോ തണ്ഹാവ **തണ്ഹാനിസ്സയോ**. തഥാ **ദിട്ഠിനിസ്സയോ**. ദിട്ഠിചരിതോ ഹി അസതിപി ദിട്ഠിയാ തണ്ഹാവിരഹേ ദിട്ഠിനിസ്സിതോവ പവത്തതി. **ദേവോതി** ചതുമഹാരാജസക്കസുയാമാദിപാകടദേവമാഹ . **ദേവഞ്ഞതരോതി** അപാകടം. തണ്ഹം ഏവ നിസ്സിതന്തി **തണ്ഹാനിസ്സിതം**. തണ്ഹായ നിസ്സിതന്തി ച കേചി വദന്തി. തേസം ‘‘ദ്വേ നിസ്സയാ’’തിആദിനാ വിരുജ്ഝതി. **സുദ്ധിദിട്ഠിയാ**തി ‘‘ഇതി സംസാരസുദ്ധി ഭവിസ്സതീ’’തി ഏവം പവത്തദിട്ഠിയാ, ലോകുത്തരം സീലന്തി അധിപ്പായോ. **തസ്സേവാ**തി ലോകുത്തരസ്സേവ സമ്ഭാരഭൂതം കാരണഭൂതം, വിവട്ടൂപനിസ്സയന്തി അത്ഥോ.

കാലപരിച്ഛേദം കത്വാതി ‘‘ഇമഞ്ച രത്തിം, ഇമഞ്ച ദിവ’’ന്തിആദിനാ (അം॰ നി॰ വ്യ.ർ൲) വിയ കാലവസേന പരിച്ഛേദം കത്വാ. കാലപരിച്ഛേദം അകത്വാ സമാദിന്നമ്പി അന്തരാവിച്ഛിന്നം സമ്പത്തവിരതിവസേന യാവജീവം പവത്തിതമ്പി ആപാണകോടികം ന ഹോതീതി ദസ്സേതും **‘‘യാവജീവം സമാദിയിത്വാ തഥേവ പവത്തിത’’**ന്തി വുത്തം.

ലാഭയസഞാതിഅങ്ഗജീവിതവസേനാതി ലാഭയസാനം അനുപ്പന്നാനം ഉപ്പാദനവസേന, ഉപ്പന്നാനം രക്ഖണവസേന ചേവ വഡ്ഢനവസേന ച ഞാതിഅങ്ഗജീവിതാനം അവിനാസനവസേന. **കിം സോ വീതിക്കമിസ്സതീ**തി യോ വീതിക്കമായ ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പാദേതി, സോ കായവാചാഹി വീതിക്കമിസ്സതീതി കിം ഇദം, നത്ഥേതന്തി അത്ഥോ. പടിക്ഖേപേ ഹി അയം **കിം**-സദ്ദോ.

ആരമ്മണഭാവേന വണോ വിയ ആസവേ കാമാസവാദികേ പഗ്ഘരതീതി സമ്പയോഗഭാവാഭാവേപി സഹാസവേഹീതി **സാസവം**. തേഭൂമകധമ്മജാതന്തി സീലം തപ്പരിയാപന്നന്തി ആഹ **‘‘സാസവം സീലം ലോകിയ’’**ന്തി. **ഭവവിസേസാ** സമ്പത്തിഭവാ. **വിനയോ**തി വിനയപരിയത്തി, തത്ഥ വാ ആഗതസിക്ഖാപദാനി. **പാമോജ്ജം** തരുണപീതി. **യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം** സപച്ചയനാമരൂപദസ്സനം, തദധിട്ഠാനാ വാ തരുണവിപസ്സനാ. **നിബ്ബിദാ**തി നിബ്ബിദാഞാണം. തേന ബലവവിപസ്സനമാഹ. **വിരാഗോ** മഗ്ഗോ. **വിമുത്തി** അരഹത്തഫലം. **വിമുത്തിഞാണദസ്സനം** പച്ചവേക്ഖണാ. **കഥാ**തി വിനയകഥാ. **മന്തനാ**തി വിനയവിചാരണാ. **ഉപനിസാ**തി യഥാവുത്തകാരണപരമ്പരാസങ്ഖാതോ ഉപനിസ്സയോ. **ലോകുത്തരം** മഗ്ഗഫലചിത്തസമ്പയുത്തം ആജീവട്ഠമകസീലം. തത്ഥ മഗ്ഗസീലം **ഭവനിസ്സരണാവഹം ഹോതി, പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ ച ഭൂമി,** ഫലസീലം പന പച്ചവേക്ഖണാഞാണസ്സേവ ഭൂമി.

൧൨. ഹീനാധിമുത്തിവസേന ഛന്ദാദീനമ്പി ഹീനതാ. പണീതാധിമുത്തിവസേന പണീതതാ. തദുഭയവേമജ്ഝതാവസേന മജ്ഝിമതാ. യഥേവ ഹി കമ്മം ആയൂഹനവസേന ഹീനാദിഭേദഭിന്നം ഹോതി, ഏവം ഛന്ദാദയോപി പവത്തിആകാരവസേന. സോ ച നേസം പവത്തിആകാരോ അധിമുത്തിഭേദേനാതി ദട്ഠബ്ബം. **യസകാമതായാ**തി കിത്തിസിലോകാഭിരതിയാ, പരിവാരിച്ഛായ വാ. ‘‘കഥം നാമ മാദിസോ ഈദിസം കരേയ്യാ’’തി പാപജിഗുച്ഛായ **അരിയഭാവം നിസ്സായ. അനുപക്കിലിട്ഠ**ന്തി അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനാഹി, അഞ്ഞേഹി ച ഉപക്കിലേസേഹി അനുപക്കിലിട്ഠം. **ഭവഭോഗത്ഥായാ**തി ഭവസമ്പത്തിഅത്ഥഞ്ചേവ ഭോഗസമ്പത്തിഅത്ഥഞ്ച. **അത്തനോ വിമോക്ഖത്ഥായ പവത്തിത**ന്തി സാവകപച്ചേകബോധിസത്തസീലമാഹ. **സബ്ബസത്താനം വിമോക്ഖത്ഥായാ**തി സബ്ബസത്താനം സംസാരബന്ധനതോ വിമോചനത്ഥായ. **പാരമിതാസീലം** മഹാബോധിസത്തസീലം. യാ കരുണൂപായകോസല്ലപരിഗ്ഗഹിതാ മഹാബോധിം ആരബ്ഭ പവത്താ പരമുക്കംസഗതസോചേയ്യസല്ലേഖാ ദേസകാലസത്താദിവികപ്പരഹിതാ സീലപാരമിതാ.

അനനുരൂപന്തി അസാരുപ്പം. അത്താ ഏവ ഗരു അധിപതി ഏതസ്സാതി **അത്തഗരു,** ലജ്ജാധികോ. അത്താധിപതിതോ ആഗതം **അത്താധിപതേയ്യം**. ലോകോ അധിപതി ഗരു

ഏതസ്സാതി **ലോകാധിപതി,** ഓത്തപ്പാധികോ. ധമ്മോ നാമായം മഹാനുഭാവോ ഏകന്തനിയ്യാനികോ, സോ ച പടിപത്തിയാവ പൂജേതബ്ബോ. തസ്മാ "നം സീലസമ്പദായ പൂജേസ്സാമീ"തി ഏവം **ധമ്മമഹത്തം പൂജേതുകാമേന**.

പരാമട്ഠത്താതി പരാഭവവസേന ആമട്ഠത്താ. തണ്ഹാദിട്ഠിയോ ഹി "ഇമിനാഹം സീലേന ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി ദേവഞ്ഞതരോ വാ, ഇമിനാ മേ സീലേന സംസാരസുദ്ധി ഭവിസ്സതീ"തി പവത്തസ്സ സീലം പരാമസന്തിയോ തം പരാഭവം പാപേന്തി മഗ്ഗസ്സ അനുപനിസ്സയഭാവകരണതോ. **പുഥുജ്ജനകല്യാണകസ്സാ**തി പുഥുജ്ജനേസു കല്യാണകസ്സ. സോ ഹി പുഥുജ്ജനോവ ഹുത്വാ കല്യാണേഹി സീലാദീഹി സമന്നാഗതോ. പരാമസനകിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനതോ, സമുച്ഛിന്ദനതോ ച തേഹി ന പരാമട്ഠന്തി **അപരാമട്ഠം**. തസ്സ തസ്സ കിലേസദരഥസ്സ പടിപ്പസ്സമ്ഭനതോ വൂപസമനതോ **പടിപ്പസ്സദ്ധം**.

കതപടികമ്മന്തി വുട്ഠാനദേസനാഹി യഥാധമ്മം കതപടികാരം. ഏവം ഹി തം സീലം പടിപാകതികമേവ ഹോതി. തേനാഹ **"തം വിസുദ്ധ"**ന്തി. "കതപടികമ്മ"ന്തി ഇമിനാ ച "ന പുനേവം കരിസ്സ"ന്തി അധിട്ഠാനമ്പി സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. "അച്ഛമംസം നു ഖോ, സൂകരമംസം നു ഖോ"തിആദിനാ **വത്ഥുമ്ഹി വാ,** "പാചിത്തിയം നു ഖോ, ദുക്കടം നു ഖോ"തിആദിനാ **ആപത്തിയാ വാ,** "മയാ തം വത്ഥു വീതിക്കന്തം നു ഖോ, ന നു ഖോ വീതിക്കന്ത"ന്തിആദിനാ **അജ്ഝാചാരേ വാ വേമതികസ്സ** സംസയാപന്നസ്സ. **വിസോധേതബ്ബം** യഥാധമ്മം പടികമ്മേന. വിമതി ഏവ വേമതികം, തസ്മിം **വേമതികേ** സതി, വിമതിയാ ഉപ്പന്നായാതി അത്ഥോ. **വിമതി പടിവിനേതബ്ബാ**തി സയം വാ തം വത്ഥും വിചാരേത്വാ, വിനയധരേ വാ പുച്ഛിത്വാ കങ്ഖാ വിനോദേതബ്ബാ. നിക്കങ്ഖേന പന കപ്പിയം ചേ കാതബ്ബം, അകപ്പിയം ചേ ഛഡ്ഡേതബ്ബം. തേനാഹ **"ഇച്ചസ്സ ഫാസു ഭവിസ്സതീ"**തി.

"ചതൂഹി അരിയമഗ്ഗേഹീ"തിആദിനാ മഗ്ഗഫലപരിയാപന്നം സീലം മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്തം വുത്തം. സമുദായേസു പവത്തവോഹാരാ അവയവേസുപി പവത്തന്തീതി. **സേസ**ന്തി സബ്ബം ലോകിയസീലം.

പകതിപീതി സഭാവോപി. **സുഖസീലോ** സഖിലോ സുഖസംവാസോ. **തേന പരിയായേനാ**തി പകതിഅത്ഥവാചകത്ഥേന. ഏകച്ചം അബ്യാകതം സീലം ഇധാധിപ്പേതസീലേന ഏകസങ്ഗഹന്തി അകുസലസ്സേവായുജ്ജമാനതം ദസ്സേതും **"തത്ഥ അകുസല"**ന്തിആദി വുത്തം. തഥാ ഹി സേക്ഖത്തികം ഇധ ഗഹിതം, ഇധ ന ഉപനീതം കുസലത്തികന്തി അധിപ്പായോ. **വുത്തനയേനേവാ**തി വുത്തേനേവ നയേന കുസലത്തികം അഗ്ഗഹേത്വാ ഹീനത്തികാദീനം പഞ്ചന്നം തികാനം വസേന **അസ്സ** സീലസ്സ **തിവിധതാ വേദിതബ്ബാ**.

൧൧. **യോധാ**തി യോ ഇധ. **വത്ഥുവീതിക്കമേ**തി ആപത്തിയാ വത്ഥുനോ വീതിക്കമനേ അജ്ഝാചാരേ. കാമസങ്കപ്പാദയോ നവ മഹാവിതക്കാ **മിച്ഛാസങ്കപ്പാ.** **ഏവരൂപസ്സാ**തി ഏദിസസ്സ. തസ്സ ഹി സീലവന്തേ അനുപസങ്കമിത്വാ ദുസ്സീലേ സേവന്തസ്സ തതോ ഏവ തേസം ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജനേന പണ്ണത്തിവീതിക്കമേ അദോസദസ്സാവിനോ മിച്ഛാസങ്കപ്പബഹുലതായ മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി അരക്ഖതോ സീലം ഏകംസേനേവ **ഹാനഭാഗിയം** ഹോതി, ന ഠിതിഭാഗിയം, കുതോ വിസേസാദിഭാഗിയതാ. **സീലസമ്പത്തിയാ**തി സീലപാരിപൂരിയാ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന. **അഘടന്തസ്സ ഉത്തരീ**തി ഉത്തരി വിസേസാധിഗമായ അവായമന്തസ്സ. **ഠിതിഭാഗിയം സീലം ഭവതി** അസമാധിസംവത്തനിയത്താ. സമ്പാദിതേ ഹി സമാധിസ്മിം സീലസ്സ സമാധിസംവത്തനിയതാ നിച്ഛീയതി. **സമാധത്ഥായാ**തി സമഥവസേന സമാധാനത്ഥായ. **നിബ്ബിദ**ന്തി വിപസ്സനം. ബലവവിപസ്സനാദസ്സനത്ഥം നിബ്ബിദാഗഹണം താവതാപി സീലസ്സ നിബ്ബേധഭാഗിയഭാവസിദ്ധിതോ.

യാനി ച സിക്ഖാപദാനി നേസം രക്ഖിതബ്ബാനീതി സമ്ബന്ധോ, താനി പന അസാധാരണപഞ്ഞത്തിതോ അഞ്ഞാനി. **നേസ**ന്തി "രക്ഖിതബ്ബാനീ"തി പദം അപേക്ഖിത്വാ കത്തരി സാമിവചനം, തേഹി ഭിക്ഖൂഹീതി അത്ഥോ. **സതി വാ ഉസ്സാഹേ**തി ഉസ്സക്കിത്വാ സീലാനി രക്ഖിതും ഉസ്സാഹേ സതി. **ദസാ**തി സാമണേരേഹി രക്ഖിതബ്ബസീലമാഹ ഘടികാരാദീനം വിയ. **അട്ഠാ**തി നച്ചാദിമാലാദിവേരമണിം ഏകം കത്വാ സബ്ബപച്ഛിമവജ്ജാനി അട്ഠ.

അവീതിക്കമോതി പഞ്ചന്നം സീലാനം അവീതിക്കമോ. **പകതിസീല**ന്തി സഭാവസീലം. തത്രൂപപത്തിനിയതം ഹി സീലം ഉത്തരകുരുകാനം. **മരിയാദാചാരിത്ത**ന്തി തസ്സ തസ്സ സാവജ്ജസ്സ അകരണേ മരിയാദഭൂതം, തത്ഥ തത്ഥ കുലാദീസു പുബ്ബപുരിസേഹി ഠപിതം ചാരിത്തം. കുലദേസപാസണ്ഡധമ്മോ ഹി "ആചാരസീല"ന്തി അധിപ്പേതം. തത്ഥ കുലധമ്മോ താവ ബ്രാഹ്മണാദീനം അമജ്ജപാനാദി, ദേസധമ്മോ ഏകച്ചജനപദവാസീനം അഹിംസനാദി, പാസണ്ഡധമ്മോ തിത്ഥിയാനം യമനിയമാദി. തിത്ഥിയമതം ഹി ദിട്ഠിപാസേന, തണ്ഹാപാസേന ച ഡേതി പവത്തതി, പാസം വാ ബാധം അരിയവിനയസ്സ ഡേതീതി "പാസണ്ഡ"ന്തി വുച്ചതി. "പകതിയാ സീലവതീ ഹോതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦) വചനതോ ബോധിസത്തമാതു പഞ്ചസിക്ഖാപദസീലം പരിപുണ്ണമേവ. ഇദം പന ഉക്കംസഗതം ബോധിസത്തപിതരിപി ചിത്തുപ്പാദമത്തേനപി അസംകിലിട്ഠം "ധമ്മതാസീല"ന്തി വുത്തം. **കാമഗുണൂപസംഹിത**ന്തി കാമകോട്ഠാസേസു അസ്സാദൂപസംഹിതം കാമസ്സാദഗധിതം. **ധമ്മതാസീല**ന്തി ധമ്മതായ കാരണനിയാമേന ആഗതം സീലം. സീലപാരമിം ഹി പരമുക്കംസം പാപേത്വാ കുച്ഛിഗതസ്സ മഹാബോധിസത്തസ്സ സീലതേജേന ഗുണാനുഭാവേന ബോധിസത്തമാതു സരസേനേവ പരമസല്ലേഖപ്പത്തം സീലം ഹോതി. **മഹാകസ്സപാദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന ഭദ്ദാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. തേ കിര സുചിരം കാലം സുപരിസുദ്ധസീലാ ഏവ ഹുത്വാ ആഗതാ. തേനാഹ **"സുദ്ധസത്താന"**ന്തി. **താസു താസു ജാതീസൂ**തി സീലവരാജമഹിംസരാജാദിജാതീസു. പുബ്ബേ പുരിമജാതിയം സിദ്ധോ ഹേതു ഏതസ്സാതി **പുബ്ബഹേതുകസീലം**. ഇദം പന പകതിസീലാദിസമാദാനേന വിനാ അവീതിക്കമലക്ഖണം സമ്പത്തവിരതിസങ്ഗഹം ദട്ഠബ്ബം.

യം ഭഗവതാ ഏവം വുത്തം സീലന്തി സമ്ബന്ധോ. **ഇധാ**തി വക്ഖമാനസീലപരിപൂരകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിസ്സയഭൂതസാസനപരിദീപനം, അഞ്ഞസാസനസ്സ ച തഥാഭാവപടിസേധനം. വുത്തം ഹേതം "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ...പേ॰... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯; അ॰ നി॰ ർ.൨ർ൧). **ഭിക്ഖൂ**തി തസ്സ സീലസ്സ പരിപൂരകപുഗ്ഗലപരിദീപനം. **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി ഇദമസ്സ പാതിമോക്ഖസീലേ പതിട്ഠിതഭാവപരിദീപനം. **വിഹരതീ**തി ഇദമസ്സ തദനുരൂപവിഹാരസമങ്ഗിഭാവപരിദീപനം. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ഇദം പാതിമോക്ഖസംവരസ്സ, ഉപരിഅധിഗന്തബ്ബഗുണാനഞ്ച ഉപകാരകധമ്മപരിദീപനം. **അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീ**തി ഇദം പാതിമോക്ഖതോ അചവനഭാവപരിദീപനം. **സമാദായാ**തി സിക്ഖാപദാനം അനവസേസതോ ആദാനപരിദീപനം. **സിക്ഖതീ**തി സിക്ഖായ സമങ്ഗിഭാവപരിദീപനം . **സിക്ഖാപദേസൂ**തി സിക്ഖിതബ്ബധമ്മപരിദീപനം. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി.

സോതി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ പതിട്ഠിതഭിക്ഖു. തേന യാദിസസ്സ ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം ഇച്ഛിതബ്ബം, തം ദസ്സേതി. **ചക്ഖുനാ**തി യതോ സോ സംവരോ, തം ദസ്സേതി. **രൂപ**ന്തി യത്ഥ സോ സംവരോ, തം ദസ്സേതി. **ദിസ്വാ ന നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതി നാനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹീ**തി സംവരസ്സ ഉപായം ദസ്സേതി. **യത്വാധികരണ...പേ॰... അനവസ്സവേയ്യു**ന്തി സംവരസ്സ പടിപക്ഖം തത്ഥ ആദീനവം ദസ്സേതി. **സംവരായ പടിപജ്ജതീ**തി പഗേവ സതിയാ ഉപട്ഠപേതബ്ബതം ദസ്സേതി. **രക്ഖതി ചക്ഖുന്ദ്രിയ**ന്തി സതിയാ ഉപട്ഠാപനമേവ ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ ആരക്ഖാതി ദസ്സേതി. **ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരം**

ആപജ്ജതീതി തഥാഭൂതാ സതിയേവേത്ഥ സംവരോതി ദസ്സേതി. വീതിക്കമസ്സ വസേനാതി സമ്ബന്ധോ. **ഛന്നം സിക്ഖാപദാനന്തി** "ആജീവഹേതു ആജീവകാരണാ അസന്തം അഭൂതം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം ഉല്ലപതീ"തിആദിനാ ആഗതാനം ഛന്നം പാരാജികാദിപടിസംയുത്താനം സിക്ഖാപദാനം. സാമന്തജപ്പനാദിനാ തിവിധേന കുഹനവത്ഥുനാ വിമ്ഹാപനം **കുഹനാ**. അത്താനം, ദായകം വാ ഉക്ഖിപിത്വാ യഥാ സോ കിഞ്ചി ദദാതി, ഏവം കഥനം **ലപനാ**. നിമിത്തം വുച്ചതി പച്ചയദാനസഞ്ഞുപ്പാദകം കായവചീകമ്മം, തേന നിമിത്തേന ചരതി, നിമിത്തം വാ കരോതീതി നേമിത്തികോ, തസ്സ ഭാവോ **നേമിത്തികതാ**. ഗന്ധാദയോ വിയ ലാഭായ പരേസം അക്കോസനാദിനാ നിപിസതീതി നിപ്പേസോ, നിപ്പേസോവ നിപ്പേസികോ, തസ്സ ഭാവോ **നിപ്പേസികതാ**. മഹിച്ഛതായ അത്തനാ ലദ്ധലാഭേന പരതോ ലാഭപരിയേസനാ **ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനതാ. ഏവമാദീനന്തി ആദി**-സദ്ദേന അനുപ്പിയഭാണിതാചാടുകമ്യതാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. പടിസങ്ഖാനേന പച്ചവേക്ഖണായ പരിസുദ്ധോ അസംകിലിട്ഠോ **പടിസങ്ഖാനപരിസുദ്ധോ**. ചത്താരോ പച്ചയാ പരിഭുഞ്ജീയന്തി ഏതേനാതി **ചതുപച്ചയപരിഭോഗോ,** തഥാപവത്താ അനവജ്ജചേതനാ.

പാതിമോക്ഖസംവരസീലവണ്ണനാ

൧൪. **തത്രാതി** തേസു പാതിമോക്ഖസംവരാദീസു. **ആദിതോ പട്ഠായാതി** "ഇധ ഭിക്ഖൂ"തിആദിനാ (വിഭം ൫൦൮; ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൩) ആഗതദേസനായ ആദിതോ പഭുതി. **വിനിച്ഛയകഥാതി** തത്ഥ സംസയവിധമനേന വിനിച്ഛയാവഹാ കഥാ. പഠമസ്സ അത്ഥസ്സ സബ്ബസാധാരണത്താ അസാധാരണം പബ്ബജിതാവേണികം പരിയായം ദസ്സേന്തോ **"ഛിന്നഭിന്നപടധരാദിതായ വാ"**തി ആഹ. ഏവം ഹിസ്സ പരിപുണ്ണപാതിമോക്ഖസംവരയോഗ്യതാ ദസ്സിതാ ഹോതി. ഭിന്നപടധരാദിഭാവോ ച നാമ ദലിദ്ദസ്സാപി നിഗ്ഗഹിതസ്സ ഹോതീതി തതോ വിസേസേതും "സദ്ധാപബ്ബജിതോ"തി വത്വാ പടിപത്തിയാ യോഗ്യഭാവദസ്സനത്ഥം **"കുലപുത്തോ"**തി വുത്തം. ആചാരകുലപുത്തോ വാ ഹി പടിപജ്ജിതും സക്കോതി ജാതികുലപുത്തോ വാ. **സിക്ഖാപദസീലന്തി** ചാരിത്തവാരിത്തപ്പഭേദം സിക്ഖാപദവസേന പഞ്ഞത്തം സീലം. **യോതി** അനിയമനിദ്ദേസോ യോ കോചി പുഗ്ഗലോ. **നന്തി** വിനയപരിയാപന്നം സീലം. **തന്തി** പുഗ്ഗലം. **മോക്ഖേതി** സഹകാരികാരണഭാവതോ. അപായേ ഭവാനി **ആപായികാനി. ആദി**-സദ്ദേന തദഞ്ഞം സബ്ബസംസാരദുക്ഖം സങ്ഗണ്ഹാതി. **സംവരണം** കായവചീദ്വാരാനം പിദഹനം. യേന തേ സംവുതാ പിഹിതാ ഹോന്തി, സോ സംവരോ. യസ്മാ പന സോ സത്തന്നം ആപത്തിക്ഖന്ധാനം അവീതിക്കമോ വീതിക്കമപടിപക്ഖോതി കത്വാ, തസ്മാ വുത്തം **"കായികവാചസികസ്സ അവീതിക്കമസ്സേതം നാമ"**ന്തി. **പാതിമോക്ഖസംവരേന സംവുതോതി** പാതിമോക്ഖസംവരേന പിഹിതകായവചീദ്വാരോ. തഥാഭൂതോ ച യസ്മാ തം ഉപേതോ തേന ച സമങ്ഗീ നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"ഉപഗതോ സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ"**തി.

അപരോ നയോ - കിലേസാനം ബലവഭാവതോ, പാപകിരിയായ സുകരഭാവതോ, പുഞ്ഞകിരിയായ ച ദുക്കരഭാവതോ ബഹുക്ഖത്തും അപായേസു പതനസീലോതി **പാതീ,** പുഥുജ്ജനോ. അനിച്ചതായ വാ ഭവാദീസു കമ്മവേഗക്ഖിത്തോ ഘടിയന്തം വിയ അനവട്ഠാനേന പരിബ്ഭമനതോ ഗമനസീലോതി **പാതീ,** മരണവസേന വാ തമ്ഹി തമ്ഹി സത്തനികായേ അത്തഭാവസ്സ പാതനസീലോതി **പാതീ,** സത്തസന്താനോ, ചിത്തമേവ വാ. തം പാതിനം സംസാരദുക്ഖതോ മോക്ഖേതീതി പാതിമോക്ഖം. ചിത്തസ്സ ഹി വിമോക്ഖേന സത്തോ "വിമുത്തോ"തി വുച്ചതി. വുത്തം ഹി "ചിത്തവോദാനാ വിസുജ്ഝന്തീ"തി, "അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുത്ത"ന്തി (മഹാവ॰ ൨൮) ച. അഥ വാ അവിജ്ജാദിനാ ഹേതുനാ സംസാരേ പതതി ഗച്ഛതി പവത്തതീതി **പാതീ,** "അവിജ്ജാനീവരണാനം സത്താനം തണ്ഹാസംയോജനാനം സന്ധാവതം സംസരത"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪) ഹി വുത്തം. തസ്സ പാതിനോ സത്തസ്സ തണ്ഹാദിസംകിലേസത്തയതോ മോക്ഖോ ഏതേനാതി പാതിമോക്ഖം .

‘‘കണ്ഠേകാളോ’’തിആദീനം വിയസ്സ സമാസസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ. അഥ വാ പാതേതി വിനിപാതേതി ദുക്ഖേതി **പാതി,** ചിത്തം. വുത്തം ഹി ‘‘ചിത്തേന നീയതി ലോകോ, ചിത്തേന പരികസ്സതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൬൨). തസ്സ പാതിനോ മോക്ഖോ ഏതേനാതി പാതിമോക്ഖം, പതതി വാ ഏതേന അപായദുക്ഖേ, സംസാരദുക്ഖേ ചാതി **പാതീ,** തണ്ഹാദിസംകിലേസോ. വുത്തം ഹി ‘‘തണ്ഹാ ജനേതി പുരിസം (സം॰ നി॰ ൧.൫൫-൫൭), തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ’’തി (ഇതിവു॰ ൧൫, ൧൦൫; അ॰ നി॰ ४.൯; മഹാനി॰ ൧൯൧; ചൂളനി॰ പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ) ച ആദി. തതോ പാതിതോ മോക്ഖോതി പാതിമോക്ഖം. അഥ വാ പതതി ഏത്ഥാതി പാതീനി, ഛ അജ്ഝത്തികബാഹിരാനി ആയതനാനി. വുത്തം ഹി ‘‘ഛസു ലോകോ സമുപ്പന്നോ, ഛസു കുബ്ബതി സന്ഥവ’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൦; സു॰ നി॰ ൧൭൧). തതോ ഛഅജ്ഝത്തികബാഹിരായതനസങ്ഖാതതോ പാതിതോ മോക്ഖോതി പാതിമോക്ഖം. അഥ വാ പാതോ വിനിപാതോ അസ്സ അത്ഥീതി **പാതീ,** സംസാരോ. തതോ മോക്ഖോതി പാതിമോക്ഖം, അഥ വാ സബ്ബലോകാധിപതിഭാവതോ ധമ്മിസ്സരോ ഭഗവാ ‘‘പതീ’’തി വുച്ചതി. മുച്ചതി ഏതേനാതി മോക്ഖോ, പതിനോ മോക്ഖോ തേന പഞ്ഞത്തത്താതി പതിമോക്ഖോ, പതിമോക്ഖോ ഏവ പാതിമോക്ഖം. സബ്ബഗുണാനം വാ മൂലഭാവതോ ഉത്തമട്ഠേന പതി ച സോ യഥാവുത്തേനത്ഥേന മോക്ഖോ ചാതി പതിമോക്ഖോ, പതിമോക്ഖോ ഏവ പാതിമോക്ഖം. തഥാ ഹി വുത്തം ‘‘പാതിമോക്ഖന്തി മുഖമേതം പമുഖമേത’’ന്തി (മഹാവ॰ ൧൩൫) വിത്ഥാരോ.

അഥ വാ പ-ഇതി പകാരേ, അതീ-തി അച്ചന്തത്ഥേ നിപാതോ, തസ്മാ പകാരേഹി അച്ചന്തം മോക്ഖേതീതി പാതിമോക്ഖം. ഇദം ഹി സീലം സയം തദങ്ഗവസേന, സമാധിസഹിതം പഞ്ഞാസഹിതഞ്ച വിക്ഖമ്ഭനവസേന, സമുച്ഛേദവസേന ച അച്ചന്തം മോക്ഖേതി മോചേതീതി പാതിമോക്ഖം, പതി പതി മോക്ഖോതി വാ പതിമോക്ഖോ, തമ്ഹാ തമ്ഹാ വീതിക്കമദോസതോ പച്ചേകം മോക്ഖോതി അത്ഥോ, പതിമോക്ഖോ ഏവ പാതിമോക്ഖം. മോക്ഖോതി വാ നിബ്ബാനം, തസ്സ മോക്ഖസ്സ പടിബിമ്ബഭൂതോതി പതിമോക്ഖോ. സീലസംവരോ ഹി സൂരിയസ്സ അരുണുഗ്ഗമനം വിയ നിബ്ബാനസ്സ ഉദയഭൂതോ തപ്പടിഭാഗോ വിയ യഥാരഹം കിലേസനിബ്ബാപനതോ, പതിമോക്ഖോയേവ പാതിമോക്ഖം. അഥ വാ മോക്ഖം പതി വത്തതി, മോക്ഖാഭിമുഖന്തി വാ പതിമോക്ഖം, പതിമോക്ഖമേവ പാതിമോക്ഖന്തി ഏവമേത്ഥ പാതിമോക്ഖ-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇരിയതീ**തി അത്തഭാവം പവത്തേതി. ‘‘വിഹരതീ’’തി ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇരിയാപഥവിഹാരോ ദസ്സിതോ. **പാളിയന്തി ഝാനവിഭങ്ഗപാളിയം** (വിഭ॰ ൫൦൮ ആദയോ).

തത്ഥ കാമം സമണചാരം, സമണഗോചരഞ്ച ദസ്സേതും **‘‘ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ’’**തി വുത്തം, യഥാ പന മഗ്ഗം ആചിക്ഖന്തോ ‘‘വാമം മുഞ്ച, ദക്ഖിണം ഗണ്ഹാ’’തി വജ്ജേതബ്ബപുബ്ബകം ഗഹേതബ്ബം വദേയ്യ, യഥാ വാ സസീസന്ഹാനേന പഹീനസേദമലജല്ലികസ്സ മാലാഗന്ധവിലേപനാദിവിഭൂസനസംവിധാനം യുത്തരൂപം, ഏവം പഹീനപാപധമ്മസ്സ കല്യാണധമ്മസമായോഗോ യുത്തരൂപോതി ‘‘അത്ഥി ആചാരോ, അത്ഥി അനാചാരോ’’തി ദ്വയം ഉദ്ദിസിത്വാ അനാചാരം താവ വിഭജിതും **‘‘തത്ഥ കതമോ അനാചാരോ’’**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കായികോ വീതിക്കമോ**തി തിവിധം കായദുച്ചരിതം. **വാചസികോ വീതിക്കമോ**തി ചതുബ്ബിധം വചീദുച്ചരിതം. **കായികവാചസികോ**തി തദുഭയം.

ഏവം ആജീവട്ഠമകസീലസ്സ വീതിക്കമോ ദസ്സിതോ. ഇദാനി മാനസം അനാചാരം ദസ്സേതും ‘‘സബ്ബമ്പി ദുസ്സീല്യം അനാചാരോ’’തി വത്വാ തത്ഥ ഏകച്ചിയം ദസ്സേന്തോ **‘‘ഇധേകച്ചോ വേളുദാനേന വാ’’**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വേളുദാനേനാ**തി പച്ചയുപ്പാദനത്ഥേന വേളുദാനേന. **പത്തദാനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **വേളൂ**തി മനുസ്സാനം പയോജനാവഹോ യോ കോചി വേളുദണ്ഡോ. **പത്തം** ഗന്ധികാദീനം ഗന്ധപലിവേഠനാദിഅത്ഥം വാ, താലനാളികേരാദിപത്തം വാ. **പുപ്ഫം** യം കിഞ്ചി

മനുസ്സാനം പയോജനാവഹം. തഥാ **ഫലം. സിനാനം** സിരീസചുണ്ണാദിന്ഹാനിയചുണ്ണം. മത്തികാപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. **ദന്തകട്ഠം** യം കിഞ്ചി മുഖസോധനത്ഥം ദന്തപോനം. **ചാടുകമ്യതാ** അത്താനം ദാസം വിയ നീചട്ഠാനേ ഠപേത്വാ പരസ്സ ഖലിതവചനം സണ്ഠപേത്വാ പിയകാമതായ പഗ്ഗയ്ഹവചനം. **മുഗ്ഗസൂപ്യതാ**തി മുഗ്ഗസൂപസമതാ സച്ചാലികേന ജീവിതകപ്പനം. യഥാ ഹി മുഗ്ഗസൂപേ പച്ചന്തേ ബഹൂ മുഗ്ഗാ പച്ചന്തി, കതിപയാ ന പച്ചന്തി, ഏവം സച്ചാലികേന ജീവിതകപ്പനേ ബഹു അലികം ഹോതി, അപ്പകം സച്ചന്തി. പരിഭടതീതി പരിഭടോ, പരേസം ദാരകേ പരിഹരന്തോ. പരിഭടസ്സ കമ്മം **പാരിഭട്യം,** സാ ഏവ **പാരിഭട്യതാ,** അലങ്കരണാദിനാ കുലദാരകപരിഹരണസ്സേതം നാമം. തേസം തേസം ഗിഹീനം ഗാമന്തരദേസന്തരാദീസു സാസനപടിസാസനഹരണം **ജങ്ഘപേസനികം. അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേനാ**തി ഏതേസം വാ വേളുദാനാദീനം വേജ്ജകമ്മഭണ്ഡാഗാരികകമ്മപിണ്ഡപടിപിണ്ഡകമ്മസങ്ഘുപ്പാദചേതിയുപ്പാദപട്ഠപനാദീനം വാ മിച്ഛാജീവേന ജീവിതകപ്പനകകമ്മാനം യേന കേനചി . **ബുദ്ധപടികുട്ഠേനാ**തി ബുദ്ധേഹി ഗരഹിതേന പടിസിദ്ധേന. **മിച്ഛാജീവേനാ**തി ന സമ്മാആജീവേന. **അയം വുച്ചതി അനാചാരോ**തി അയം സബ്ബോപി "അനാചാരോ"തി കഥീയതി. ആചാരനിദ്ദേസോ വുത്തപടിപക്ഖനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ഗോചരനിദ്ദേസേപി പഠമം അഗോചരസ്സ വചനേ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ഗോചരോ**തി പിണ്ഡപാതാദീനം അത്ഥായ ഉപസങ്കമിതും യുത്തട്ഠാനം. അയുത്തട്ഠാനം **അഗോചരോ**. വേസിയാ ഗോചരോ അസ്സാതി **വേസിയാഗോചരോ,** മിത്തസന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമിതബ്ബട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. വേസിയാ നാമ രൂപൂപജീവിനിയോ, താ മിത്തസന്ഥവവസേന ന ഉപസങ്കമിതബ്ബാ, സമണഭാവസ്സ അന്തരായകരത്താ, പരിസുദ്ധാസയസ്സാപി ഗരഹഹേതുതോ, തസ്മാ ദക്ഖിണാദാനവസേന സതിം ഉപട്ഠപേത്വാവ ഉപസങ്കമിതബ്ബാ. **വിധവാ** വുച്ചന്തി മതപതികാ, പവുത്ഥപതികാ വാ. **ഥുല്ലകുമാരികാ**തി മഹല്ലികാ അനിവിട്ഠകുമാരിയോ, **പണ്ഡകാ**തി നപുംസകാ. തേ ഹി ഉസ്സന്നകിലേസാ അവൂപസന്തപരിളാഹാ ലോകാമിസസന്നിസ്സിതകഥാബഹുലാ, തസ്മാ ന ഉപസങ്കമിതബ്ബാ. **ഭിക്ഖുനിയോ** നാമ ഉസ്സന്നബ്രഹ്മചരിയാ. തഥാ ഭിക്ഖൂപി. തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസഭാഗവത്ഥുഭാവതോ സന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമനേ കതിപാഹേനേവ ബ്രഹ്മചരിയന്തരായോ സിയാ, തസ്മാ ന ഉപസങ്കമിതബ്ബാ. ഗിലാനപുച്ഛനാദിവസേന ഉപസങ്കമനേ സതോകാരിനാ ഭവിതബ്ബം. **പാനാഗാര**ന്തി സുരാപാനഘരം. തം സോണ്ഡജനേഹി അവിവിത്തം ഹോതി. തത്ഥ തേഹി സോണ്ഡതാദിവസേന ന ഉപസങ്കമിതബ്ബം ബ്രഹ്മചരിയന്തരായകരത്താ. **സംസട്ഠോ വിഹരതി രാജൂഹീ**തിആദീസു **രാജാനോ** നാമ യേ രജ്ജമനുസാസന്തി. **രാജമഹാമത്താ** രാജിസ്സരിയസദിസായ ഇസ്സരിയമത്തായ സമന്നാഗതാ. **തിത്ഥിയാ**തി വിപരീതദസ്സനാ ബാഹിരകപരിബ്ബാജകാ. **തിത്ഥിയസാവകാ**തി തേസു ദള്ഹഭത്താ പച്ചയദായകാ. **അനനുലോമികേന സംസഗ്ഗേനാ**തി തിസ്സന്നം സിക്ഖാനം അനനുലോമികേന പച്ചനീകഭൂതേന സംസഗ്ഗേന സംസട്ഠോ വിഹരതി, യേന ബ്രഹ്മചരിയന്തരായം വാ സല്ലേഖപരിഹാനിം വാ പാപുണാതി.

ഇദാനി അപരേനപി പരിയായേന അഗോചരം ദസ്സേതും **"യാനി വാ പന താനീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അസ്സദ്ധാനീ**തി ബുദ്ധാദീസു സദ്ധാവിരഹിതാനി. തതോ ഏവ **അപ്പസന്നാനി,** കമ്മകമ്മഫലസദ്ധായ വാ അഭാവേന **അസ്സദ്ധാനി**. രതനത്തയപ്പസാദാഭാവേന **അപ്പസന്നാനി. അക്കോസകപരിഭാസകാനീ**തി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസകാനി ചേവ ഭയദസ്സനേന സന്തജ്ജനകാനി ച. അത്ഥം ന ഇച്ഛന്തി അനത്ഥമേവ ഇച്ഛന്തീതി **അനത്ഥകാമാനി**. ഹിതം ന ഇച്ഛന്തി അഹിതമേവ ഇച്ഛന്തീതി **അഹിതകാമാനി**. ഫാസു ന ഇച്ഛന്തി അഫാസുംയേവ ഇച്ഛന്തീതി **അഫാസുകകാമാനി**. യോഗക്ഖേമം നിബ്ഭയം ന ഇച്ഛന്തി, അയോഗക്ഖേമമേവ ഇച്ഛന്തീതി **അയോഗക്ഖേമകാമാനി. ഭിക്ഖൂന**ന്തി ഏത്ഥ സാമണേരാനമ്പി സങ്ഗഹോ. **ഭിക്ഖുനീന**ന്തി ഏത്ഥ സിക്ഖമാനസാമണേരീനം. സബ്ബേസം ഹി സാസനികാനം അനത്ഥകാമതാദീപനപദമിദം വചനം. **തഥാരൂപാനി കുലാനീ**തി താദിസാനി

ഖത്തിയകുലാദീനി. **സേവതീ**തി നിസ്സായ ജീവതി. **ഭജതീ**തി ഉപസങ്കമതി. **പയിരുപാസതീ**തി പുനപ്പുനം ഉപഗച്ഛതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം വേസിയാദികോ, രാജാദികോ, അസ്സദ്ധകുലാദികോ ച തം തം സേവന്തസ്സ തിപ്പകാരോപി അയുത്തോ ഗോചരോതി **അഗോചരോ**. ഏത്ഥ ഹി വേസിയാദികോ പഞ്ചകാമഗുണനിസ്സയതോ **അഗോചരോ**. യഥാഹ ''കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അഗോചരോ പരവിസയോ? യദിദം പഞ്ച കാമഗുണാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൨). രാജാദികോ സമണധമ്മസ്സ അനുപനിസ്സയതോ, ലാഭസക്കാരാസനിവിചക്കനിപ്പോഥനദിട്ഠിവിപത്തിഹേതുതോ ച. അസ്സദ്ധകുലാദികോ സദ്ധാഹാനിചിത്തസന്താസാവഹതോ **അഗോചരോ**.

ഗോചരനിദ്ദേസേ ''ന വേസിയാഗോചരോ''തിആദീനി വുത്തപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാനി. **ഓപാനഭൂതാനീ**തി ഉദപാനഭൂതാനി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ, ഭിക്ഖുനീസങ്ഘസ്സ ച ചതുമഹാപഥേ ഖതപോക്ഖരണീ വിയ യഥാസുഖം ഓഗാഹനക്ഖമാനി. **കാസാവപജ്ജോതാനീ**തി ഭിക്ഖൂനം, ഭിക്ഖുനീനഞ്ച നിവത്ഥപാരുതകാസാവാനംയേവ പഭാഹി ഏകോഭാസാനി. **ഇസിവാതപടിവാതാനീ**തി ഗേഹം പവിസന്താനം , നിക്ഖമന്താനഞ്ച ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീസങ്ഘാതാനം ഇസീനം ചീവരവാതേന ചേവ സമിഞ്ജനപസാരണാദിജനിതസരീരവാതേന ച പടിവാതാനി പവായിതാനി വിനിദ്ധുതകിബ്ബിസാനി വാ.

ഇദാനി നിദ്ദേസേ ആഗതനയേനാപി ആചാരഗോചരേ ദസ്സേതും **''അപിചാ''**തിആദി ആരദ്ധം. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം പാതിമോക്ഖസീലനിദ്ദേസേ. **ഇമിനാപി നയേനാ**തി ഇദാനി വുച്ചമാനവിധിനാപി. **സങ്ഘഗതോ**തി സങ്ഘസന്നിപാതം ഗതോ. **അചിത്തീകാരകതോ**തി അകതചിത്തീകാരോ, അകതഗാരവോതി അത്ഥോ. **ഘട്ടയന്തോ**തി സരീരേന, ചീവരേന വാ ഘംസന്തോ. പുരതോപി തിട്ഠതി അചിത്തീകാരകതോതി സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ഠിതകോപീ**തി ഉപരി തിട്ഠന്തോ വിയ ആസന്നതരട്ഠാനേ ഠിതകോപി ഭണതി. **ബാഹാവിക്ഖേപകോ**തി ബാഹും വിക്ഖിപന്തോ. **അനുപാഹനാന**ന്തി അനാദരേ സാമിവചനം. **സഉപാഹനോ**തി ഉപാഹനാരുള്ഹോ. **ഥേരേ ഭിക്ഖൂ അനുപഖജ്ജാ**തി ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം ഠിതട്ഠാനം അനുപവിസിത്വാ തേസം ആസന്നതരട്ഠാനം ഉപഗന്ത്വാ. **കട്ഠം പക്ഖിപതി** അഗ്ഗികുണ്ഡേ. **വോക്കമ്മാ**തി പസ്സതോ അതിക്കമിത്വാ. **ഗൂള്ഹാനി** സഭാവതോ പടിച്ഛന്നാനി സാണിപാകാരാദിനാ പടിച്ഛാദിതാനി. **അനാപുച്ഛാ**തി അനാപുച്ഛിത്വാ. **അസ്സാ**തി അനാചാരസ്സ.

അപിച ഭിക്ഖൂതിആദി സബ്ബസ്സേവ ഭിക്ഖുനോ ആചാരദസ്സനവസേന പവത്തം അട്ഠകഥാവചനം, ന നിദ്ദേസപാളി. സദ്ധാസീലസുതചാഗാദിഗുണഹേതുകോ ഗരുഭാവോ ഗരുകരണം വാ ഗാരവോ, സഹ ഗാരവേനാതി **സഗാരവോ**. ഗരുട്ഠാനിയേസു ഗാരവസാരജ്ജാദിവസേന പടിസ്സായനാ പതിസ്സാ, സപ്പതിസ്സവപടിപത്തി. സഹ പതിസ്സായാതി **സപ്പതിസ്സോ**. സവിസേസം ഹിരിമനതായ, ഓത്തപ്പിഭാവേന ച **ഹിരോത്തപ്പസമ്പന്നോ**. സേഖിയധമ്മപാരിപൂരിവസേന **സുനിവത്ഥോ സുപാരുതോ. പാസാദികേനാ**തി പസാദാവഹേന, ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ ചേതം കരണവചനം. ഏസേവ നയോ ഇതോ പരേസുപി ഛസു പദേസു. **അഭിക്കന്തേനാ**തി അഭിക്കമേന. **ഇരിയാപഥസമ്പന്നോ**തി സമ്പന്നഇരിയാപഥോ. തേന സേസഇരിയാപഥാനമ്പി പാസാദികതമാഹ. **ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ**തി ചക്ഖുന്ദ്രിയാദീസു ഛസു ദ്വാരേസു സുസംവിഹിതാരക്ഖോ. **ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ**തി പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ ഭോജനസഞ്ഞിതേ ചതുബ്ബിധേപി പച്ചയേ പരിയേസനപടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗാദിവസേന സബ്ബസോ പമാണഞ്ഞൂ. **ജാഗരിയമനുയുത്തോ**തി പുബ്ബരത്താപരരത്തം ഭാവനാമനസികാരസങ്ഖാതം ജാഗരിയം സാതച്ചകാരിതാവസേന അനു അനു യുത്തോ തത്ഥ യുത്തപയുത്തോ. **സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ**തിആദി യഥാവുത്തസ്സ ആചാരസ്സ സമ്ഭാരദസ്സനം. തത്ഥ **അപ്പിച്ഛോ**തി നിഇച്ഛോ. **സന്തുട്ഠോ**തി യഥാലാഭാദിവസേന സന്തോസേന തുട്ഠോ. **സക്കച്ചകാരീ**തി ആദരകാരീ. **ഗരുചിത്തീകാരബഹുലോ**തി ഗരുട്ഠാനിയേസു ഗരുകരണബഹുലോ. **അയം വുച്ചതി ആചാരോ**തി അയം സഗാരവതാദി അത്ഥകാമേഹി ആചരിതബ്ബതോ ആചാരോ.

സീലാദീനം ഗുണാനം ഉപനിസ്സയഭൂതോ **ഉപനിസ്സയഗോചരോ**. സതിസങ്ഖാതോ ചിത്തസ്സ ആരക്ഖഭൂതോ ഏവ ഗോചരോ **ആരക്ഖഗോചരോ**. കമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതോ ചിത്തസ്സ ഉപനിബന്ധനട്ഠാനഭൂതോ ഗോചരോ **ഉപനിബന്ധഗോചരോ**. അപ്പിച്ഛതാദീഹി ദസഹി വിവട്ടനിസ്സിതായ കഥായ വത്ഥുഭൂതേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതോ **ദസകഥാവത്ഥുഗുണസമന്നാഗതോ**. തതോ ഏവ കല്യാണോ സുന്ദരോ മിത്തോതി **കല്യാണമിത്തോ**. തസ്സ ലക്ഖണം പരതോ ആഗമിസ്സതി. **അസ്സുതം** സുത്തഗേയ്യാദിം. **സുണാതീ**തി സുതമയം ഞാണം ഉപ്പാദേതി. **സുതം പരിയോദാപേതീ**തി തമേവ യഥാസുതം അവിസദതായ അപരിയോദാതം പുനപ്പുനം പരിപുച്ഛനാദിനാ വിസോധേതി നിജ്ജടം നിഗുമ്ബം കരോതി. തത്ഥ ച യേ കങ്ഖട്ഠാനിയാ ധമ്മാ, തേസു സംസയം ഛിന്ദന്തോ **കങ്ഖം വിതരതി**. കമ്മകമ്മഫലേസു, രതനത്തയേ ച സമ്മാദിട്ഠിയാ ഉജുകരണേന **ദിട്ഠിം ഉജും കരോതി**. തതോ ഏവ ച ദുവിധായപി സദ്ധാസമ്പദായ **ചിത്തം പസാദേതി**. അഥ വാ യഥാസുതം ധമ്മം പരിയോദപേത്വാ തത്ഥാഗതേ രൂപാരൂപധമ്മേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ സപച്ചയം നാമരൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ സത്തദിട്ഠിവങ്കവിധമനേന **ദിട്ഠിം ഉജും കരോതി**. ധമ്മാനം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നതാമത്തദസ്സനേന തീസുപി അദ്ധാസു **കങ്ഖം വിതരതി**. തതോ പരം ച ഉദയബ്ബയഞാണാദിവസേന വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരിയഭൂമിം ഓക്കമന്തോ അവേച്ചപസാദേന രതനത്തയേ **ചിത്തം പസാദേതി**. തഥാഭൂതോവ തസ്സ കല്യാണമിത്തസ്സ അനുസിക്ഖനേന സദ്ധാദീഹി ഗുണേഹി ന ഹായതി, അഞ്ഞദത്ഥു വഡ്ഢതേവ. തേനാഹ **"യസ്സ വാ"**തിആദി.

അന്തരഘരന്തി അന്തരേ അന്തരേ ഘരാനി ഏത്ഥ, തം ഏതസ്സാതി വാ "അന്തരഘര"ന്തി ലദ്ധനാമം ഗോചരഗാമം പവിട്ഠോ. തത്ഥ ഘരേ ഘരേ ഭിക്ഖാപരിയേസനായ വീഥിം പടിപന്നോ. **ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ**തി ഹേട്ഠാഖിത്തചക്ഖു. കിത്തകേന പന ഓക്ഖിത്തചക്ഖു ഹോതീതി ആഹ **"യുഗമത്തദസ്സാവീ"**തി. **സുസംവുതോ**തി സംയതോ. യഥാ പനേത്ഥ സുസംവുതോ നാമ ഹോതി, തം ദസ്സേതും **"ന ഹത്ഥിം ഓലോകേന്തോ"**തിആദി വുത്തം.

യത്ഥാതി യേസു സതിപട്ഠാനേസു. **ചിത്തം** ഭാവനാചിത്തം. **ഉപനിബന്ധതീ**തി ഉപനേത്വാ നിബന്ധതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "യഥാ ഥമ്ഭേ നിബന്ധേയ്യ, വച്ഛം ദമം നരോ ഇധ;
> ബന്ധേയ്യേവം സകം ചിത്തം, സതിയാരമ്മണേ ദള്ഹ"ന്തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൧൭; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൭൪; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൦൭; പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൬൫; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൬൩);

സതിപട്ഠാനാനം ഉപനിബന്ധഗോചരഭാവം ദസ്സേതും **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സകോ പേത്തികോ വിസയോ**തി അത്തനോ പിതു സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സന്തകോ, തേന ദിട്ഠോ ദസ്സിതോ ച വിസയോ.

അണുപ്പമാണേസൂതി പരമാണുപ്പമാണേസു. **അസഞ്ചിച്ചആപന്നസേഖിയഅകുസലചിത്തുപ്പാദാദിഭേദേസൂ**തി അസഞ്ചിച്ച ആപന്നസേഖിയേസു അകുസലചിത്തുപ്പാദാദിഭേദേസൂതി ഏവം അസഞ്ചിച്ചഗ്ഗഹണം സേഖിയവിസേസനം ദട്ഠബ്ബം. സേഖിയഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ **വത്തക്ഖന്ധകാദീസു** (ചൂളവ॰ ൩൫൬ ആദയോ) ആഗതവത്താദീനമ്പി ഗഹണം. തേപി ഹി സിക്ഖിതബ്ബട്ഠേന "സേഖിയാ"തി ഇച്ഛിതാ. തഥാ ഹി **മാതികായം** പാരാജികാദീനം വിയ സേഖിയാനം പരിച്ഛേദോ ന കതോ. ഏവഞ്ച കത്വാ "അസഞ്ചിച്ച ആപന്നസേഖിയാ"തി അസഞ്ചിച്ചഗ്ഗഹണം സമത്ഥിതം ഹോതി. ന ഹി **മാതികായം** ആഗതേസു പഞ്ചസത്തതിയാ സേഖിയേസു നോസഞ്ഞാവിമോക്ഖോ നാമ അത്ഥി, അസഞ്ചിച്ചഗ്ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ അസതിഅജാനനാനമ്പി സങ്ഗഹോ കതോ. കേചി പനേത്ഥ അസിഞ്ചിച്ച ആപന്നഗ്ഗഹണേന അചിത്തകാപത്തിയോ ഗഹിതാതി വദന്തി, തം

തേസം മതിമത്തം, ഗരുകാപത്തീസുപി കാസഞ്ചി അചിത്തകഭാവസബ്ഭാവതോ, അധിട്ഠാനാവികമ്മസ്സ, ദേസനാവികമ്മസ്സേവ വാ സബ്ബലഹുകസ്സ വജ്ജസ്സ ഇധാധിപ്പേതത്താ. തേനാഹ "യാനി താനി വജ്ജാനി അപ്പമത്തകാനി ഓരമത്തകാനി ലഹുകാനി ലഹുസമ്മതാനീ"തിആദി. ആദിസദ്ദേന പാതിമോക്ഖസംവരവിസുദ്ധത്ഥം അനതിക്കമനീയാനം അനാപത്തിഗമനീയാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഭയദസ്സാവീലോതി** പരമാണുമത്തം വജ്ജം അട്ഠസട്ഠിയോജനസതസഹസ്സുബ്ബേധസിനേരുപബ്ബതസദിസം കത്വാ ദസ്സനസഭാവോ, സബ്ബലഹുകം വാ ദുബ്ഭാസിതമത്തം പാരാജികസദിസം കത്വാ ദസ്സനസഭാവോ. **യം കിഞ്ചീ**തി മൂലപഞ്ഞത്തിഅനുപഞ്ഞത്തിസബ്ബത്ഥപഞ്ഞത്തിപദേസപഞ്ഞത്തിആദിഭേദം യം കിഞ്ചി സിക്ഖിതബ്ബം പടിപജ്ജിതബ്ബം പൂരേതബ്ബം സീലം. **സമ്മാ ആദായാ**തി സമ്മദേവ സക്കച്ചം, സബ്ബസോ ച ആദിയിത്വാ. അയം പന ആചാരഗോചരസമ്പദാ കിം പാതിമോക്ഖസീലേ പരിയാപന്നാ, ഉദാഹു അപരിയാപന്നാതി? പരിയാപന്നാ. യദി ഏവം കസ്മാ പുന വുത്താതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"ഏത്ഥ ചാ"**തിആദി.

ഇന്ദ്രിയസംവരസീലവണ്ണനാ

൧൭. ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം പാതിമോക്ഖസംവരസീലസ്സ സമ്ഭാരഭൂതം, തസ്മിം സതിയേവ ഇച്ഛിതബ്ബന്തി വുത്തം **"സോതി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ ഠിതോ ഭിക്ഖൂ"**തി. സമ്പാദിതേ ഹി ഏതസ്മിം പാതിമോക്ഖസംവരസീലം സുഗുത്തം സുരക്ഖിതമേവ ഹോതി, സുസംവിഹിതകണ്ടകവതി വിയ സസ്സന്തി. **കാരണവസേനാ**തി അസാധാരണകാരണസ്സ വസേന. അസാധാരണകാരണവസേന ഹി ഫലം അപദിസീയതി, യഥാ യവങ്കുരോ ഭേരിസദ്ദോതി. നിസ്സയവോഹാരേന വാ ഏതം നിസ്സിതവചനം, യഥാ മഞ്ചാ ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തീതി. **രൂപന്തി** രൂപായതനം. **ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തി ഏത്ഥ യദി ചക്ഖു രൂപം പസ്സേയ്യ, അഞ്ഞവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിനോപി പസ്സേയ്യും, ന ചേതം അത്ഥി, കസ്മാ? അചേതനത്താ ചക്ഖുസ്സ. തേനാഹ **"ചക്ഖു രൂപം ന പസ്സതി അചിത്തകത്താ"**തി. അഥ വിഞ്ഞാണം രൂപം പസ്സേയ്യ, തിരോകുട്ടാദിഗതമ്പി നം പസ്സേയ്യ അപ്പടിഘഭാവതോ, ഇദമ്പി നത്ഥി സബ്ബസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ ദസ്സനാഭാവതോ. തേനാഹ **"ചിത്തം ന പസ്സതി അചക്ഖുകത്താ"**തി. തത്ഥ യഥാ ചക്ഖുസന്നിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം പസ്സതി, ന യം കിഞ്ചി. തഞ്ച കേനചി കുട്ടാദിനാ അന്തരിതേ ന ഉപ്പജ്ജതി, യത്ഥ ആലോകസ്സ വിബന്ധോ. യത്ഥ പന ന വിബന്ധോ ഫലികഗബ്ഭപടലാദികേ, തത്ഥ അന്തരിതേപി ഉപ്പജ്ജതേവ. ഏവം വിഞ്ഞാണാധിട്ഠിതം ചക്ഖു പസ്സതി, ന യം കിഞ്ചീതി വിഞ്ഞാണാധിട്ഠിതം ചക്ഖും സന്ധായേതം വുത്തം **"ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ"**തി.

ദ്വാരാരമ്മണസങ്ഘട്ടേതി ദ്വാരസ്സ ആരമ്മണേന സങ്ഘട്ടേ സതി, ചക്ഖുസ്സ രൂപാരമ്മണേ ആപാഥഗതേതി അധിപ്പായോ. **പസാദവത്ഥുകേന ചിത്തേനാ**തി ചക്ഖുപസാദവത്ഥുകേന തന്നിസ്സായ പവത്തേന വിഞ്ഞാണേന, യം "ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ"ന്തി വുച്ചതി. **പസ്സതീ**തി ഓലോകേതി. ചക്ഖുപസാദസന്നിസ്സയേ ഹി വിഞ്ഞാണേ ആലോകാനുഗ്ഗഹിതം രൂപാരമ്മണം സന്നിസ്സയഗുണേന ഓഭാസേന്തേ തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലോ "രൂപം പസ്സതീ"തി വുച്ചതി. ഓഭാസനഞ്ചേത്ഥ ആരമ്മണസ്സ യഥാസഭാവതോ വിഭാവനം, യം "പച്ചക്ഖതോ ഗഹണ"ന്തി വുച്ചതി. ഉസുനാ ലക്ഖസ്സ വേധേ സിജ്ഝന്തേ തസ്സ സമ്ഭാരഭൂതേന ധനുനാ വിജ്ഝതീതി വചനം വിയ വിഞ്ഞാണേന രൂപദസ്സനേ സിജ്ഝന്തേ ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതീതി **ഈദിസീ സസമ്ഭാരകഥാ നാമേസാ ഹോതി**. സസമ്ഭാരാ കഥാ **സസമ്ഭാരകഥാ,** ദസ്സനസ്സ കാരണസഹിതാതി അത്ഥോ. സസമ്ഭാരസ്സ വാ ദസ്സനസ്സ കഥാ **സസമ്ഭാരകഥാ. തസ്മാ**തി യസ്മാ കേവലേന ചക്ഖുനാ, കേവലേന വാ വിഞ്ഞാണേന രൂപദസ്സനം നത്ഥി, തസ്മാ.

ഇത്ഥിപുരിസനിമിത്തം വാതി ഏത്ഥ ഇത്ഥിസന്താനനിസ്സിതരൂപമുഖേന ഗയ്ഹമാനം സണ്ഠാനം ഥനമംസാവിസദതാ നിമ്മസ്സുമുഖതാ കേസബന്ധനവത്ഥഗ്ഗഹണം

അവിസദട്ഠാനഗമനാദി ച സബ്ബം “ഇത്ഥീ”തി സഞ്ജാനനസ്സ കാരണഭാവതോ **ഇത്ഥിനിമിത്തം**. വുത്തവിപരിയായതോ **പുരിസനിമിത്തം** വേദിതബ്ബം. **സുഭനിമിത്താദികം വാ**തി ഏത്ഥ രാഗുപ്പത്തിഹേതുഭൂതോ ഇട്ഠാകാരോ **സുഭനിമിത്തം. ആദി**-സദ്ദേന പടിഘനിമിത്താദീനം സങ്ഗഹോ. സോ പന ദോസുപ്പത്തിആദിഹേതുഭൂതോ അനിട്ഠാദിആകാരോ വേദിതബ്ബോ. കാമഞ്ചേത്ഥ പാളിയം അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാവ സരൂപതോ ആഗതാ, ഉപേക്ഖാനിമിത്തസ്സാപി പന സങ്ഗഹോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, അസമപേക്ഖനേന ഉപ്പജ്ജനകമോഹസ്സാപി അസംവരഭാവതോ. തഥാ ഹി വക്ഖതി “മുട്ഠസച്ചം വാ അഞ്ഞാണം വാ”തി. **ഉപേക്ഖാനിമിത്ത**ന്തി ചേത്ഥ അഞ്ഞാണുപേക്ഖായ വത്ഥുഭൂതം ആരമ്മണം, തഞ്ചസ്സ അസമപേക്ഖനവസേന വേദിതബ്ബം. ഏവം സങ്ഖേപതോ രാഗദോസമോഹാനം കാരണം “സുഭനിമിത്താദിക”ന്തി വുത്തം. തേനാഹ **“കിലേസവത്ഥുഭൂതം നിമിത്ത”**ന്തി. **ദിട്ഠമത്തേയേവ സണ്ഠാതീ**തി “ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം ഭവിസ്സതീ”തി (ഉദാ॰ ൧൦) സുത്തേ വുത്തനയേന വണ്ണായതനേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന, വീഥിചിത്തേഹി ച ഗഹിതമത്തേയേവ തിട്ഠതി, ന തതോ പരം കിഞ്ചി സുഭാദിആകാരം പരികപ്പേതി. **പാകടഭാവകരണതോ**തി പരിബ്യത്തഭാവകരണതോ വിഭൂതഭാവകരണതോ. വിസഭാഗവത്ഥുനോ ഹി ഹത്ഥാദിഅവയവേസു സുഭാദിതോ പരികപ്പേന്തസ്സ അപരാപരം തത്ഥ ഉപ്പജ്ജമാനാ കിലേസാ പരിബ്യത്താ ഹോന്തീതി തേ തേസം **അനുബ്യഞ്ജനാ** നാമ. തേ പന യസ്മാ തഥാ തഥാ സന്നിവിട്ഠാനം ഭൂതുപാദായരൂപാനം സന്നിവേസാകാരോ. ന ഹി തം മുഞ്ചിത്വാ പരമത്ഥതോ ഹത്ഥാദി നാമ കോചി അത്ഥി. തസ്മാ വുത്തം **“ഹത്ഥപാദ…പേ॰… ആകാരം ന ഗണ്ഹാതീ”**തി. കിം പന ഗണ്ഹാതീതി ആഹ **“യം തത്ഥ ഭൂതം, തദേവ ഗണ്ഹാതീ”**തി. യം തസ്മിം സരീരേ വിജ്ജമാനം കേസലോമാദി ഭൂതുപാദായമത്തം വാ, തദേവ യാഥാവതോ ഗണ്ഹാതി. തത്ഥ അസുഭാകാരഗഹണസ്സ നിദസ്സനം ദസ്സേന്തോ **“ചേതിയപബ്ബതവാസീ”**തിആദിനാ മഹാതിസ്സത്ഥേരവത്ഥും ആഹരി.

തത്ഥ **സുമണ്ഡിതപസാധിതാ**തി സുട്ഠു മണ്ഡിതാ പസാധിതാ ച. ആഭരണാദീഹി ആഹാരിമേഹി മണ്ഡനം. സരീരസ്സ ഉച്ഛാദനാദിവസേന പടിസങ്ഖരണം പസാധനന്തി വദന്തി, ആഭരണേഹി, പന വത്ഥാലങ്കാരാദീഹി ച അലങ്കരണം പസാധനം. ഊനട്ഠാനപൂരണം മണ്ഡനം. **വിപല്ലത്ഥചിത്താ**തി രാഗവസേന വിപരീതചിത്താ. **ഓലോകേന്തോ**തി ഥേരോ കമ്മട്ഠാനമനസികാരേനേവ ഗച്ഛന്തോ സദ്ദകണ്ടകത്താ പുബ്ബഭാഗമനസികാരസ്സ ഹസിതസദ്ദാനുസാരേന “കിമേത”ന്തി ഓലോകേന്തോ. **അസുഭസഞ്ഞ**ന്തി അട്ഠികസഞ്ഞം. അട്ഠികകമ്മട്ഠാനം ഹി ഥേരോ തദാ പരിഹരതി. **അരഹത്തം പാപുണീ**തി ഥേരോ കിര തസ്സാ ഹസന്തിയാ ദന്തട്ഠിദസ്സനേനേവ പുബ്ബഭാഗഭാവനായ സുഭാവിതത്താ പടിഭാഗനിമിത്തം, സാതിസയഞ്ച ഉപചാരജ്ഝാനം ലഭിത്വാ യഥാഠിതോവ തത്ഥ പഠമജ്ഝാനം അധിഗന്ത്വാ തം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗപരമ്പരായ ആസവക്ഖയം പാപുണി. **പുബ്ബസഞ്ഞം അനുസ്സരീ**തി പുബ്ബകം യഥാരദ്ധം കാലേന കാലം അനുയുഞ്ജിയമാനം അട്ഠികകമ്മട്ഠാനം അനുസ്സരി സമന്നാഹരി. **അനുമഗ്ഗ**ന്തി അനുപഥം തസ്സാ പദാനുപദം. ഥേരസ്സ കിര ഭാവനായ പഗുണഭാവതോ ദന്തട്ഠിദസ്സനേനേവ തസ്സാ സകലസരീരം അട്ഠികസങ്ഘാതഭാവേന ഉപട്ഠാസി. ന തം “ഇത്ഥീ”തി വാ “പുരിസോ”തി വാ സഞ്ജാനി. തേനാഹ **“നാഭിജാനാമി…പേ॰… മഹാപഥേ”**തി.

“യസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയാസംവരസ്സ ഹേതൂ”തി വത്വാ പുന **“തസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ സതികവാടേന പിദഹനത്ഥായാ”**തി വുത്തം, ന അസംവരസ്സാതി. യദിദം യം ചക്ഖുന്ദ്രിയാസംവരസ്സ ഹേതു അഭിജ്ഝാദിഅന്വാസ്സവനം ദസ്സിതം, തം അസംവുതചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സേവ ഹേതു പവത്തം ദസ്സിതന്തി കത്വാ വുത്തം. ചക്ഖുദ്വാരികസ്സ ഹി അഭിജ്ഝാദിഅന്വാസ്സവനസ്സ തംദ്വാരികവിഞ്ഞാണസ്സ വിയ ചക്ഖുന്ദ്രിയം പധാനകാരണം. ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ അസംവുതത്തേ സതി തേ അന്വാസ്സവന്തീതി അസംവരിയമാനചക്ഖുന്ദ്രിയഹേതുകോ സോ അസംവരോ തഥാ വുത്തോതി. യത്വാധികരണന്തി ഹി യസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ കാരണാതി അത്ഥോ.

കീദിസസ്സ ച കാരണാതി? അസംവുതസ്സ, കിഞ്ച അസംവുതം? യസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയാസംവരസ്സ ഹേതു അഭിജ്ഝാദയോ അന്വാസ്സവന്തി, **തസ്സ സംവരായാ**തി അയമേത്ഥ യോജനാ.

ജവനക്ഖണേ പന സചേ ദുസ്സീല്യം വാതിആദി പുന അവചനത്ഥം ഇധേവ സബ്ബം വുത്തന്തി ഛസു ദ്വാരേസു യഥാസമ്ഭവം വേദിതബ്ബം. ന ഹി പഞ്ചദ്വാരേ കായവചീദുച്ചരിതസങ്ഖാതം ദുസ്സീല്യം അത്ഥി, തസ്മാ ദുസ്സീല്യാസംവരോ മനോദ്വാരവസേന, സേസാസംവരോ ഛദ്വാരവസേന യോജേതബ്ബോ. മുട്ഠസച്ചാദീനം ഹി സതിപടിപക്ഖാകുസലധമ്മാദിഭാവതോ സിയാ പഞ്ചദ്വാരേ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ കായികവാചസികവീതിക്കമഭൂതസ്സ ദുസ്സീല്യസ്സ തത്ഥ ഉപ്പത്തി, പഞ്ചദ്വാരികജവനാനം അവിഞ്ഞത്തിജനകത്താ. ദുസ്സീല്യാദയോ ചേത്ഥ പഞ്ച അസംവരാ സീലസംവരാദീനം പഞ്ചന്നം സംവരാനം പടിപക്ഖഭാവേന വുത്താ. **തസ്മിം സതീ**തി തസ്മിം അസംവരേ സതി.

യഥാ കിന്തി യേന പകാരേന ജവനേ ഉപ്പജ്ജമാനോ അസംവരോ "ചക്ഖുന്ദ്രിയേ അസംവരോ"തി വുച്ചതി, തം നിദസ്സനം കിന്തി അത്ഥോ. **യഥാ**തിആദിനാ നഗരദ്വാരേ അസംവരേ സതി തംസമ്ബന്ധാനം ഘരാദീനം അസംവുതതാ വിയ ജവനേ അസംവരേ സതി തംസമ്ബന്ധാനം ദ്വാരാദീനം അസംവുതതാതി ഏവം അഞ്ഞാസംവരേ അഞ്ഞാസംവുതതാ സാമഞ്ഞമേവ നിദസ്സേതി, ന പുബ്ബാപരസാമഞ്ഞം, അന്തോബഹിസാമഞ്ഞം വാ. സതി വാ ദ്വാരഭവങ്ഗാദികേ പുന ഉപ്പജ്ജമാനം ജവനം ബാഹിരം വിയ കത്വാ നഗരദ്വാരസമാനം വുത്തം , ഇതരഞ്ച അന്തോനഗരേ ഘരാദിസമാനം. പച്ചയഭാവേന ഹി പുരിമനിപ്ഫന്നം ജവനകാലേ അസന്തമ്പി ഭവങ്ഗാദി ചക്ഖാദി വിയ ഫലനിപ്ഫത്തിയാ സന്തംയേവ നാമ ഹോതി. ന ഹി ധരമാനംയേവ "സന്ത"ന്തി വുച്ചതി. "ബാഹിരം വിയ കത്വാ"തി ച പരമത്ഥതോ ജവനസ്സ ബാഹിരഭാവേ, ഇതരസ്സ ച അബ്ഭന്തരഭാവേ അസതിപി "പഭസ്സരമിദം, ഭിക്ഖവേ, ചിത്തം, തഞ്ച ഖോ ആഗന്തുകേഹി ഉപക്കിലിട്ഠ"ന്തിആദി (അം॰ നി॰ ൧.൪൯) വചനതോ ആഗന്തുകഭൂതസ്സ കദാചി കദാചി ഉപ്പജ്ജമാനസ്സ ജവനസ്സ ബാഹിരഭാവോ, തബ്ബിധുരസഭാവസ്സ ഇതരസ്സ അബ്ഭന്തരഭാവോ ഏകേന പരിയായേന ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം. ജവനേ വാ അസംവരേ ഉപ്പന്നേ തതോ പരം ദ്വാരഭവങ്ഗാദീനം അസംവരഹേതുഭാവാപത്തിതോ. അസംവരസ്സ ഹി ഉപ്പത്തിയാ ദ്വാരഭവങ്ഗാദീനം തസ്സ ഹേതുഭാവോ പഞ്ഞായതീതി. നഗരദ്വാരസദിസേന ജവനേന പവിസിത്വാ ദുസ്സീല്യാദിചോരാനം ദ്വാരഭവങ്ഗാദീസു മുസനം കുസലഭണ്ഡവിനാസനം കഥിതം. യസ്മിം ഹി ദ്വാരേ അസംവരോ ഉപ്പജ്ജതി, സോ തത്ഥ ദ്വാരാദീനം സംവരൂപനിസ്സയഭാവം ഉപച്ഛിന്ദന്തോയേവ പവത്തതീതി. ദ്വാരഭവങ്ഗാദീനം ജവനേന സഹ സമ്ബന്ധോ ഏകസന്തതിപരിയാപന്നതോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച ചക്ഖുദ്വാരേ രൂപാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ നിയമിതാദിവസേന കുസലാകുസലജവനേ സത്തക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതിണ്ണേ തദനുരൂപമേവ മനോദ്വാരികജവനേ തസ്മിംയേവാരമ്മണേ സത്തക്ഖത്തുംയേവ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതിണ്ണേ പുന തസ്മിംയേവ ദ്വാരേ തദേവാരമ്മണം നിസ്സായ "ഇത്ഥീ പുരിസോ"തിആദിനാ വവത്ഥപേന്തം പസാദരജ്ജനാദിവസേന സത്തക്ഖത്തും ജവനം ജവതി. ഏവം പവത്തമാനം ജവനം സന്ധായ **"ജവനേ ദുസ്സീല്യാദീസു ഉപ്പന്നേസു തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം.

തസ്മിം പന ജവനേ. **സീലാദീസൂ**തി സീലസംവരസതിസംവരഞാണസംവരഖന്തിസംവരവീരിയസംവരേസു **ഉപ്പന്നേസു**. യഥാ ഹി പഗേവ സതിആരക്ഖം അനുപട്ഠപേന്തസ്സ ദുസ്സീല്യാദീനം ഉപ്പത്തി, ഏവം പഗേവ സതിആരക്ഖം ഉപട്ഠപേന്തസ്സ സീലാദീനം ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ. സദ്ദാദീസുപി യഥാരഹം നിമിത്താനുബ്യഞ്ജനാനി വേദിതബ്ബാനി. സോതവിഞ്ഞാണേന ഹി സദ്ദം സുത്വാ "ഇത്ഥിസദ്ദോ"തി വാ "പുരിസസദ്ദോ"തി വാ ഇട്ഠാനിട്ഠാദികം വാ

കിലേസവത്ഥുഭൂതം നിമിത്തം ന ഗണ്ഹാതി, സുതമത്തേ ഏവ സണ്ഠാതി. യോ ച ഗീതസദ്ദാദികസ്സ കിലേസാനം അനു അനു ബ്യഞ്ജനതോ "അനുബ്യഞ്ജന"ന്തി ലദ്ധവോഹാരോ മന്ദതാരാദിവസേന വവത്ഥിതോ ഛജ്ജാദിഭേദഭിന്നോ ആകാരോ, തമ്പി ന ഗണ്ഹാതീതി. ഏവം ഗന്ധാദീസുപി യഥാരഹം വത്തബ്ബം. മനോദ്വാരേ പന സാവജ്ജനഭവങ്ഗം മനോദ്വാരം തസ്മിം ദ്വാരേ ധമ്മാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ തം ജവനമനസാവ വിഞ്ഞായ വിജാനിത്വാതിആദിനാ യോജേതബ്ബം. കിലേസോ അനുബന്ധോ ഏതസ്സാതി കിലേസാനുബന്ധോ, സോ ഏവ നിമിത്താദിഗാഹോ, തതോ പരിവജ്ജനലക്ഖണം **കിലേസാനുബന്ധനിമിത്താദിഗ്ഗാഹപരിവജ്ജനലക്ഖണം. ആദി-**സദ്ദേന അനുബ്യഞ്ജനം സങ്ഗണ്ഹാതി.

ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലവണ്ണനാ

൧൩. വുത്തേതി ഇധേവ ഉദ്ദേസവസേന പുബ്ബേ വുത്തേ. തഥാ ഹി "ആജീവഹേതു പഞ്ഞത്താനം ഛന്നം സിക്ഖാപദാന"ന്തി പദുദ്ധാരം കത്വാ താനി പാളിവസേനേവ ദസ്സേതും **"യാനി താനീ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ യാനി താനി ഏവം പഞ്ഞത്താനി ഛ സിക്ഖാപദാനീതി സമ്ബന്ധോ. **ആജീവഹേതൂ**തി ജീവികനിമിത്തം, "ഏവാഹം പച്ചയേഹി അകിലമന്തോ ജീവിസ്സാമീ"തി അധിപ്പായേന. **ആജീവകാരണാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പാപിച്ഛോ**തി പാപികായ അസന്തഗുണസമ്ഭാവനിച്ഛായ സമന്നാഗതോ. **ഇച്ഛാപകതോ**തി ഇച്ഛായ അപകതോ ഉപദ്ദുതോ, അഭിഭൂതോ വാ. **അസന്ത**ന്തി അവിജ്ജമാനം. **അഭൂത**ന്തി അനുപ്പന്നം. അനുപ്പന്നത്താ ഹി തസ്സ തം അസന്തന്തി പുരിമസ്സ പച്ഛിമം കാരണവചനം. **ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മ**ന്തി ഉത്തരിമനുസ്സാനം ഉക്കട്ഠപുരിസാനം ധമ്മം, മനുസ്സധമ്മതോ വാ ഉത്തരി ഉക്കട്ഠം. **ഉല്ലപതീ**തി ഉഗ്ഗതായുകോ ലപതി. സീലം ഹി ഭിക്ഖുനോ ആയു, തം തസ്സ തഥാലപനസമകാലമേവ വിഗച്ഛതി. തേനാഹ **"ആപത്തി പാരാജികസ്സാ"**തി പാരാജികസങ്ഖാതാ ആപത്തി അസ്സ, പാരാജികസഞ്ഞിതസ്സ വാ വീതിക്കമസ്സ ആപജ്ജനം ഉല്ലപനന്തി അത്ഥോ. **സഞ്ചരിത്തം സമാപജ്ജതീ**തി സഞ്ചരണഭാവം ആപജ്ജതി, ഇത്ഥിയാ വാ പുരിസമതിം, പുരിസസ്സ വാ ഇത്ഥിമതിം ആരോചേതീതി അധിപ്പായോ. "ഇമേസം ഛന്നം സിക്ഖാപദാനം വീതിക്കമസ്സ വസേനാ"തി സമ്ബന്ധോ ഹേട്ഠാ ദസ്സിതോ ഏവ.

കുഹനാതിആദീസൂതി ഹേട്ഠാ ഉദ്ദിട്ഠപാളിയാവ പദുദ്ധാരോ. **അയം പാളീ**തി അയം **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൮൬൧) ആഗതാ നിദ്ദേസപാളി.

൧൪. ചീവരാദിപച്ചയാ ലബ്ഭന്തീതി ലാഭാ. തേ ഏവ സക്കച്ചം ആദരവസേന ദിയ്യമാനാ സക്കാരാ. പത്ഥടയസതാ കിത്തിസദ്ദോ. തം **ലാഭഞ്ച സക്കാരഞ്ച കിത്തിസദ്ദഞ്ച. സന്നിസ്സിതസ്സാ**തി ഏത്ഥ തണ്ഹാനിസ്സയോ അധിപ്പേതോതി ആഹ **"പത്ഥയന്തസ്സാ"**തി. **അസന്തഗുണദീപനകാമസ്സാ**തി അസന്തേ അത്തനി അവിജ്ജമാനേ സദ്ധാദിഗുണേ സമ്ഭാവേതുകാമസ്സ. അസന്തഗുണസമ്ഭാവനതാലക്ഖണാ, പടിഗ്ഗഹണേ ച അമത്തഞ്ഞുതാലക്ഖണാ ഹി പാപിച്ഛതാ. **ഇച്ഛായ അപകതസ്സാ**തി പാപികായ ഇച്ഛായ സമ്മാആജീവതോ അപേതോ കതോതി അപകതോ. തഥാഭൂതോ ച ആജീവൂപദ്ദവേന ഉപദ്ദുതോതി കത്വാ ആഹ **"ഉപദ്ദുതസ്സാതി അത്ഥോ"**തി.

കുഹനമേവ പച്ചയുപ്പാദനസ്സ വത്ഥൂതി **കുഹനവത്ഥു. തിവിധമ്പേതം** തത്ഥ ആഗതം തസ്സ നിസ്സയഭൂതായ ഇമായ പാളിയാ **ദസ്സേതു**ന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **തദത്ഥികസ്സേവാ**തി തേഹി ചീവരാദീഹി അത്ഥികസ്സേവ. **പടിക്ഖിപനേനാ**തി ചീവരാദീനം പടിക്ഖിപനഹേതു. **അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ. **പടിഗ്ഗഹണേന ചാ**തി ച-സദ്ദേന പുബ്ബേ വുത്തം പടിക്ഖിപനം സമുച്ചിനോതി.

ഭിയ്യോകമ്യതന്തി ബഹുകാമതം. **യ**ന്തി കിരിയാപരാമസനം, തസ്മാ "ധാരേയ്യാ"തി ഏത്ഥ യദേതം സങ്ഘാടിം കത്വാ ധാരണം, ഏതം സമണസ്സ സാരുപ്പന്തി യോജനാ. **പാപണികാനീ**തി ആപണതോ ഛഡ്ഡിതാനി. **നന്തകാനീ**തി അന്തരഹിതാനി ചോളഖണ്ഡാനി. **ഉച്ചിനിത്വാ**തി ഉഞ്ഛനേന ചിനിത്വാ സങ്ഗഹേത്വാ.

ഉഞ്ഛാചരിയായാതി ഉഞ്ഛാചരിയായ ലദ്ധേന. ഗിലാനസ്സ പച്ചയഭൂതാ ഭേസജ്ജസങ്ഖാതാ ജീവിതപരിക്ഖാരാ **ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാ. പൂതിമുത്ത**ന്തി പുരാണസ്സ, അപുരാണസ്സ ച സബ്ബസ്സ ഗോമുത്തസ്സേതം നാമം. **പൂതിമുത്തേന**ാതി പൂതിഭാവേന മുത്തേന പരേഹി ഛഡ്ഡിതേന, പൂതിഭൂതേന വാ ഗോമുത്തേന. **ധുതവാദോ**തി പരേസമ്പി ധുതഗുണവാദീ. **സമ്മുഖീഭാവാ**തി സമ്മുഖതോ വിജ്ജമാനത്താ, ലബ്ഭമാനതായാതി അത്ഥോ.

അത്താനം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാധിഗമസ്സ സാമന്തേ കത്വാ ജപ്പനം **സാമന്തജപ്പനം. മഹേസക്ഖോ**തി മഹാനുഭാവോ, ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാധിഗമേനാതി അധിപ്പായോ. "മിത്തോ"തി സാമഞ്ഞതോ വത്വാ പുന തം വിസേസേതി "സന്ദിട്ഠോ സമ്ഭത്തോ"തി . ദിട്ഠമത്തോ ഹി മിത്തോ **സന്ദിട്ഠോ**. ദള്ഹഭത്തികോ **സമ്ഭത്തോ. സഹായോ**തി സഹ ആയനകോ, സഖാതി അത്ഥോ. സത്തപദിനോ ഹി "സഖാ"തി വുച്ചന്തി. **വിഹാരോ** പാകാരപരിച്ഛിന്നോ സകലോ ആവാസോ. **അഡ്ഢയോഗോ** ദീഘപാസാദോ, ഗരുളസണ്ഠാനപാസാദോതിപി വദന്തി. **പാസാദോ** ചതുരസ്സപാസാദോ. **ഹമ്മിയം** മുണ്ഡച്ഛദനപാസാദോ. **കൂടാഗാരം** ദീഹി കണ്ണികാഹി കത്തബ്ബപാസാദോ. **അട്ടോ** പടിരാജൂനമ്പി പടിബാഹനയോഗ്യോ ചതുപഞ്ചഭൂമകോ പടിസ്സയവിസേസോ. **മാളോ** ഏകകൂടസങ്ഗഹിതോ അനേകകോണവന്തോ പടിസ്സയവിസേസോ. **ഉദ്ദണ്ഡോ** അഗബ്ഭികാ ഏകദ്വാരാ ദീഘസാലാതി വദന്തി. അപരേ പന ഭണന്തി - **വിഹാരോ** നാമ ദീഘമുഖപാസാദോ. **അഡ്ഢയോഗോ** ഏകപസ്സേന ഛദനകസേനാസനം. തസ്സ കിര ഏകപസ്സേ ഭിത്തി ഉച്ചതരാ ഹോതി, ഇതരപസ്സേ നീചാ, തേന തം ഏകപസ്സഛദനകം ഹോതി. **പാസാദോ** ആയതചതുരസ്സപാസാദോ. **ഹമ്മിയം** മുണ്ഡച്ഛദനം ചന്ദികങ്ഗണയുത്തം. **ഗുഹാ** കേവലാ പബ്ബതഗുഹാ. **ലേണം** ദ്വാരബദ്ധം. **കൂടാഗാരം** യോ കോചി കണ്ണികാബദ്ധപാസാദോ. **അട്ടോ** ബഹലഭിത്തിഗേഹം. യസ്സ ഗോപാനസിയോ അഗ്ഗഹേത്വാ ഇട്ഠകാഹി ഏവ ഛദനം ഹോതി. അട്ടാലകാകാരേന കരീയതീതിപി വദന്തി. **മാളോ** വട്ടാകാരേന കതസേനാസനം. **ഉദ്ദണ്ഡോ** ഏകോ പടിസ്സയവിസേസോ. യോ "ഭണ്ഡസാലാ, ഉദോസിത"ന്തിപി വുച്ചതി. **ഉപട്ഠാനസാലാ** സന്നിപതനട്ഠാനം.

കുച്ഛിതരജഭൂതായ പാപിച്ഛതായ നിരത്ഥകം കായവചീവിപ്ഫന്ദനിഗ്ഗണ്ഹനം കോരജം, തം ഏതസ്സ അത്ഥീതി കോരജികോ, കോഹഞ്ഞേന സംയതകായോ, അതിവിയ, അഭിണ്ഹം വാ കോരജികോ **കോരജികകോരജികോ**. അതിപരിസങ്കിതോതി കേചി. അതിവിയ കുഹോ **കുഹകകുഹകോ,** സാതിസയവിമ്ഹാപകോതി അത്ഥോ. അതിവിയ ലപോ ലപനകോ **ലപകലപകോ. മുഖസമ്ഭാവികോ**തി കോരജികകോരജികാദിഭാവേന പവത്തവചനേഹി അത്തനോ മുഖമത്തേന അഞ്ഞേഹി സമ്ഭാവികോ. സോ ഏവരൂപോ ഏവരൂപതായ ഏവ അത്താനം പരം വിയ കത്വാ **"അയം സമണോ"**തിആദീനി കഥേതി. **ഗമ്ഭീര**ന്തിആദി തസ്സാ കഥായ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മപടിബദ്ധതായ വുത്തം.

സമ്ഭാവനാധിപ്പായകതേനാതി "കഥം നു ഖോ മം ജനോ 'അരിയോ'തി വാ 'വിസേസലാഭീ'തി വാ സമ്ഭാവേയ്യാ"തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന കതേന. **ഗമനം സണ്ഠപേതീ**തി വിസേസലാഭീനം ഗമനം വിയ അത്തനോ ഗമനം സക്കച്ചം ഠപേതി , സതോ സമ്പജാനോവ ഗച്ഛന്തോ വിയ ഹോതി. **പണിധായ**ാതി "അരഹാതി മം ജാനന്തൂ"തി ചിത്തം സണ്ഠപേത്വാ, പത്ഥേത്വാ വാ. **സമാഹിതോ വിയ**ാതി ഝാനസമാധിനാ സമാഹിതോ വിയ. **ആപാഥകജ്ഝായീ**തി മനുസ്സാനം ആപാഥട്ഠാനേ സമാധിസമാപന്നോ വിയ നിസീദന്തോ ആപാഥകേ ജനസ്സ പാകടട്ഠാനേ ഝായീ. **ഇരിയാപഥസങ്ഖാത**ന്തി ഇരിയാപഥസണ്ഠപനസങ്ഖാതം.

പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതേനാതി അയോനിസോ ഉപ്പാദിതാനം പച്ചയാനം പടിസേവനന്തി ഏവം കഥിതേന, തേന വാ പച്ചയപടിസേവനേന സങ്ഖാതബ്ബേന കഥിതബ്ബേന. അഞ്ഞം വിയ കത്വാ അത്തനോ സമീപേ ഭണനം **സാമന്തജപ്പിതം**. ആ-

കാരസ്സ രസ്സത്തം കത്വാ **"അട്ഠപനാ"**തി വുത്തം. കുഹനം കുഹോ, തസ്സ അയനാ പവത്തി **കുഹായനാ,** കുഹസ്സ വാ പുഗ്ഗലസ്സ അയനാ ഗതി കിരിയാ **കുഹായനാ**. കുഹേതി, കുഹേന വാ ഇതോതി **കുഹിതോ,** കുഹകോ.

പുട്ഠസ്സാതി "കോ തിസ്സോ, കോ രാജപൂജിതോ"തി പുട്ഠസ്സ. **ഉദ്ധം കത്വാ**തി ഉക്ഖിപിത്വാ വിഭവസമ്പത്തിആദിനാ പഗ്ഗഹേത്വാ.

ഉന്നഹനാതി ഉദ്ധം ഉദ്ധം ബന്ധനാ പലിവേഠനാ. ദ്വേ കിര ഭിക്ഖൂ ഏകം ഗാമം പവിസിത്വാ ആസനസാലായ നിസീദിത്വാ ഏകം കുമാരികം പക്കോസിംസു. തായ ആഗതായ തത്രേകോ ഏകം പുച്ഛി "അയം, ഭന്തേ, കസ്സ കുമാരികാ"തി? "അമ്ഹാകം ഉപട്ഠായികായ തേലകന്ദരികായ ധീതാ, ഇമിസ്സാ മാതാ മയി ഗേഹം ഗതേ സപ്പിം ദദമാനാ ഘടേനേവ ദേതി, അയമ്പി മാതാ വിയ ഘടേന ദേതീ"തി (വിഭം അട്ഠം ൮൬൨) ഉക്കാചേസി. ഇമം സന്ധായ വുത്തം **"തേലകന്ദരികവത്ഥു ചേത്ഥ വത്തബ്ബ"**ന്തി.

ധമ്മാനുരൂപാ വാതി മത്താവചനാനുരൂപം വാ. മത്താവചനം ഹി "ധമ്മോ"തി വുച്ചതി. യഥാഹ "സുഭാസിതം ഉത്തമമാഹു സന്തോ, ധമ്മം ഭണേ നാധമ്മം തം ദുതിയ"ന്തി (സം നി ൧.൨൧൩; സു നി ൪൫൨). തേന ബഹും വിപ്പലപനമാഹ, സച്ചതോ വാ അഞ്ഞാ സുഭാസിതാ വാചാ "ധമ്മോ"തി വേദിതബ്ബോ. മുഗ്ഗസൂപസദിസകമ്മോ പുഗ്ഗലോ മുഗ്ഗസൂപ്യോ. തേനാഹ **"അയം പുഗ്ഗലോ മുഗ്ഗസൂപ്യോതി വുച്ചതീ"**തി. പരിഭടസ്സ കമ്മം പാരിഭട്യം, തദേവ **പാരിഭട്യതാ**.

നിമിത്തേന ചരന്തോ, ജീവന്തോ വാ നിമിത്തകോ, തസ്സ ഭാവോ **നേമിത്തികതാ**. അത്തനോ ഇച്ഛായ പകാസനം **ഓഭാസോ**. കോ പന സോതി ? "അജ്ജ ഭിക്ഖൂനം പച്ചയാ ദുല്ലഭാ ജാതാ"തിആദികാ **പച്ചയപടിസംയുത്തകഥാ**. ഇച്ഛിതവത്ഥുസ്സ സമീപേ കഥനം **സാമന്തജപ്പാ**.

അക്കോസനഭയേനാപി ദദേയ്യാതി **ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസനം**. തഥാ **വമ്ഭനാദയോ**. **ഉപേക്ഖനാ** ഉപാസകാനം ദായകാദിഭാവതോ ബഹി ഛഡ്ഡനാ. **ഖിപനാ**തി ഖേപവചനം. തം പന അവഹസിത്വാ വചനം ഹോതീതി ആഹ **"ഉപ്പണ്ഡനാ"**തി. **പാപനാ**തി അദായകത്തസ്സ, അവണ്ണസ്സ വാ പതിട്ഠാപനം. പരേസം പിട്ഠിമംസഖാദനസീലോ പരപിട്ഠിമംസികോ, തസ്സ ഭാവോ **പരപിട്ഠിമംസികതാ.** **അബ്ഭങ്ഗ**ന്തി അബ്ഭഞ്ജനം. **നിപിസിത്വാ ഗന്ധമഗ്ഗനാ വിയാ**തി അനിപ്പിസിതേ അലബ്ഭമാനസ്സ ഗന്ധസ്സ നിപിസനേ ലാഭോ വിയ പരഗുണേ അനിപ്പിസിതേ അലബ്ഭമാനാനം പച്ചയാനം നിപിസനേന ലാഭോ ദട്ഠബ്ബോതി.

നികത്തും അപ്പേന ലാഭേന ബഹുകം വഞ്ചേത്വാ ഗഹേതും ഇച്ഛനം നിജിഗീസനം, തസ്സ ഭാവോ **നിജിഗീസനതാ**. തസ്സേവ ഇച്ഛനസ്സ പവത്തിആകാരോ, തംസഹജാതം വാ ഗവേസനകമ്മം.

അങ്ഗന്തി ഹത്ഥപാദാദിഅങ്ഗാനി ഉദ്ദിസ്സ പവത്തം വിജ്ജം. **നിമിത്ത**ന്തി നിമിത്തസത്ഥം. **ഉപ്പാത**ന്തി ഉക്കാപാതദിസാഡാഹ-ഭൂമിചാലാദിഉപ്പാതപടിബദ്ധവിജ്ജം. **സുപിന**ന്തി സുപിനസത്ഥം. **ലക്ഖണ**ന്തി ഇത്ഥിപുരിസാനം ലക്ഖണജാനനസത്ഥം. **മൂസികച്ഛിന്ന**ന്തി വത്ഥാദീനം അസുകഭാഗേ മൂസികച്ഛേദേ സതി ഇദം നാമ ഫലം ഹോതീതി ജാനനകസത്ഥം. പലാസഗ്ഗിആദീസു ഇമിനാ നാമ അഗ്ഗിനാ ഹുതേ ഇദം നാമ ഹോതീതി അഗ്ഗിവസേന ഹോമവിധാനം **അഗ്ഗിഹോമം**. ഇമിനാ നയേന **ദബ്ബിഹോമം** വേദിതബ്ബം. **ആദി**-സദ്ദേന ഥുസഹോമാദീനം, അഞ്ഞേസഞ്ച സുത്തേ ആഗതാനം മിച്ഛാജീവാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. വീരിയസാധനത്താ ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലസ്സ "പച്ചയപരിയേസനവായാമോ"തി വുത്തം. തസ്സ **പാരിസുദ്ധി** അനവജ്ജഭാവോ, യേന ധമ്മേന സമേന പച്ചയലാഭോ ഹോതി. ന ഹി അലസോ ഞായേന പച്ചയേ പരിയേസിതും സക്കോതീതി.

പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലവണ്ണനാ

൧൮. പടിസങ്ഖാതി അയം ''സയം അഭിഞ്ഞാ''തിആദീസു (മഹാവ॰ ൧൧) വിയ യ-കാരലോപേന നിദ്ദേസോ. **യോനിസോതി** ചേത്ഥ ഉപായത്ഥോ യോനിസോ-സദ്ദോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഉപായേന പഥേനാ"**തി. **"പടിസങ്ഖായ ഞത്വാ"**തി വത്വാ തയിദം പടിസങ്ഖാനം പച്ചവേക്ഖണന്തി ദസ്സേതും **"പച്ചവേക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ"**തിആദി വുത്തം. യഥാ ഹി **പച്ചവേക്ഖിത്വാ**തി സീതപടിഘാതാദികം തം തം പയോജനം പതി പതി അവേക്ഖിത്വാ, ഞാണേന പസ്സിത്വാതി അത്ഥോ, ഏവം **പടിസങ്ഖായാ**തി തദേവ പയോജനം പതി പതി സങ്ഖായ, ജാനിത്വാതി അത്ഥോ. ഞാണപരിയായോ ഹി ഇധ സങ്ഖാ-സദ്ദോതി. ഏത്ഥ ച ''പടിസങ്ഖാ യോനിസോ''തിആദി കാമം പച്ചയപരിഭോഗകാലേന വുച്ചതി, ധാതുവസേന പന പടികൂലവസേന വാ പച്ചവേക്ഖണായ പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലം സുജ്ഝതീതി അപരേ. ഭിജ്ജതീതി കേചി. ഏകേ പന പഠമം ഏവ പരിയത്തന്തി വദന്തി, വീമംസിതബ്ബം. ''ചീവര''ന്തി ഏകവചനം ഏകത്തമത്തം വാചകന്തി അധിപ്പായേന **"അന്തരവാസകാദീസു യം കിഞ്ചീ"**തി വുത്തം, ജാതിസദ്ദതായ പന തസ്സ പാളിയം ഏകവചനന്തി യത്തകാനി ചീവരാനി യോഗിനാ പരിഹരിതബ്ബാനി, തേസം സബ്ബേസം ഏകജ്ഝം ഗഹണന്തി സക്കാ വിഞ്ഞാതും, **യം കിഞ്ചീ**തി വാ അനവസേസപരിയാദാനമേതം, ന അനിയമവചനം. ''നിവാസേതി വാ പാരുപതി വാ''തി വികപ്പനം പന പടിസേവനപരിയായസ്സ പരിഭോഗസ്സ വിഭാഗദസ്സനന്തി തം പഞ്ഞപേത്വാ സയനനിസീദന-ചീവരകുടികരണാദിവസേനാപി പരിഭോഗസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

പയോജനാനം മരിയാദാ പയോജനാവധി, തസ്സ പരിച്ഛിന്ദനവസേന യോ നിയമോ, തസ്സ വചനം **പയോജനാ...പേ॰... വചനം**. ഇദാനി തം നിയമം വിവരിത്വാ ദസ്സേതും **"ഏത്തകമേവ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ അവധാരണേന ലീളാവിഭൂസാവിലമ്ബനാനടമ്ബരാദിവസേന വത്ഥപരിഭോഗം നിസേധേതി. തേനാഹ **"ന ഇതോ ഭിയ്യോ"**തി. ലീളാവസേന ഹി ഏകച്ചേ സത്താ വത്ഥാനി പരിദഹന്തി ചേവ ഉപസംവിയന്തി ച. യഥാ തം യോബ്ബനേ ഠിതാ നാഗരികമനുസ്സാ. ഏകച്ചേ വിഭൂസനവസേന, യഥാ തം രൂപൂപജീവിനിആദയോ. വിലമ്ബനവസേന വിലമ്ബകാ. നടമ്ബരവസേന ഭോജാദയോ. **അജ്ഝത്തധാതുക്ഖോഭോ** സീതരോഗാദിഉപ്പാദകോ. **ഉതുപരിണാമനവസേനാ**തി ഉതുനോ പരിവത്തനവസേന വിസഭാഗസീതഉതുസമുട്ഠാനേന. **വാ**-സദ്ദേന ഹേമന്താദീസു ഹിമപാതാദിവസേന പവത്തസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ, ന ഉപ്പാദേതി സീതന്തി അധിപ്പായോ. യദത്ഥം പന തം വിനോദനം, തം മത്ഥകപ്പത്തം ദസ്സേതും **"സീതബ്ഭാഹതേ"**തിആദി വുത്തം. **സബ്ബത്ഥാ**തി ''ഉണ്ഹസ്സ പടിഘാതായാ''തിആദീസു സബ്ബേസു സേസപയോജനേസു. യദിപി സൂരിയസന്താപോപി ഉണ്ഹോവ, തസ്സ പന ആതപഗ്ഗഹണേന ഗഹിതത്താ ''അഗ്ഗിസന്താപസ്സാ''തി വുത്തം. ഏകച്ചോ ദാവഗ്ഗിസന്താപോ കായം ചീവരേന പടിച്ഛാദേത്വാ സക്കാ വിനോദേതുന്തി ആഹ **"തസ്സ വനദാഹാദീസു സമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ"**തി. **ഡംസാ**തി പിങ്ഗലമക്ഖികാ. തേ പന യസ്മാ ഡംസനസീലാ, തസ്മാ വുത്തം **"ഡംസനമക്ഖികാ"**തി. **സപ്പാദയോ**തി സപ്പസതപദിഉണ്ണനാഭിസരബൂവിച്ഛികാദയോ. **ഫുട്ഠസമ്ഫസ്സോ**തി ഫുട്ഠവിസമാഹ. തിവിധാ ഹി സപ്പാ - ദട്ഠവിസാ ഫുട്ഠവിസാ ദിട്ഠവിസാ. തേസു പുരിമകാ ദ്വേ ഏവ ഗഹിതാ. സതപദിആദീനമ്പി താദിസാനം സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം. **നിയതപയോജനം** ഏകന്തികം, സബ്ബകാലികഞ്ച പയോജനം. **ഹിരീ കുപ്പതി** നില്ലജ്ജതാ സണ്ഠാതി. തേനാഹ **"വിനസ്സതീ"**തി. കൂപാവതരണം വാ പടിച്ഛാദനം അരഹതീതി കോപിനം. ഹിരിയിതബ്ബട്ഠേന ഹിരീ ച തം കോപിനഞ്ചാതി **ഹിരികോപിന**ന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **തസ്സ ചാ**തി **ച**-സദ്ദോ പുബ്ബേ വുത്തപയോജനാനം സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ.

യം കിഞ്ചി ആഹാരന്തി ഖാദനീയഭോജനീയാദിഭേദം യം കിഞ്ചി ആഹരിതബ്ബവത്ഥും. പിണ്ഡായ ഭിക്ഖായ ഉലതീതി പിണ്ഡോലോ, തസ്സ കമ്മം പിണ്ഡോല്യം. തേന **പിണ്ഡോല്യേന** ഭിക്ഖാചരിയായ. **പതിതത്താ**തി പക്ഖിപിതത്താ. **പിണ്ഡപാതോ** പത്തേ പക്ഖിത്തഭിക്ഖാഹാരോ. **പിണ്ഡാനം വാ പാതോ**തി ഘരേ ഘരേ

ലദ്ധഭിക്ഖാനം സന്നിപാതോ. "നത്ഥി ദവാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦) സഹസാ കിരിയാപി "ദവാ"തി വുച്ചതി, തതോ വിസേസനത്ഥം **"ദവത്ഥം, കീളാനിമിത്തന്തി വുത്തം ഹോതീ"**തി ആഹ. **മുട്ഠികമല്ലാ** മുട്ഠിയുദ്ധയുജ്ഝനകാ. **ആദി-**സദ്ദേന നിബുദ്ധയുജ്ഝനകാദീനം ഗഹണം. **ബലമദനിമിത്ത**ന്തി ബലം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകമദോ ബലമദോ. തം നിമിത്തം, ബലസ്സ ഉപ്പാദനത്ഥന്തി അത്ഥോ. **പോരിസമദനിമിത്ത**ന്തി പോരിസമദോ വുച്ചതി പുരിസമാനോ "അഹം പുരിസോ"തി ഉപ്പജ്ജനകമാനോ. അസദ്ധമ്മസേവനാസമത്ഥതം നിസ്സായ പവത്തോ മാനോ, രാഗോ ഏവ വാ പോരിസമദോതി കേചി. തം നിമിത്തം. **അന്തേപുരികാ** രാജോരോധാ. സബ്ബേസം സന്നിവേസയോഗ്യതായ **വേസിയോ** രൂപൂപജീവിനിയോ. **മണ്ഡനം** നാമ ഇധാവയവപാരിപൂരീതി ആഹ **"അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം പീണഭാവനിമിത്ത"**ന്തി, പരിബ്രൂഹനഹേതൂതി അത്ഥോ. **നടാ** നാമ രങ്ഗനടാ. **നച്ചകാ** ലങ്ഘകാദയോ. **വിഭൂസനം** സോഭാസമുപ്പാദനന്തി ആഹ **"പസന്നച്ഛവിവണ്ണതാനിമിത്ത"**ന്തി.

ഏതം പദം. **മോഹൂപനിസ്സയപ്പഹാനത്ഥ**ന്തി മോഹസ്സ ഉപനിസ്സയതാപഹാനായ. ദവാ ഹി മോഹേന ഹോതി, മോഹഞ്ച വഡ്ഢേതീതി തസ്സാ വജ്ജനേന മോഹസ്സ അനുപനിസ്സയതാ. **ദോസൂപനിസ്സയപ്പഹാനത്ഥ**ന്തി ഇദം ബലമദസ്സ, പുരിസമദസ്സ ച ദോസഹേതുനോ വസേന വുത്തം, ഇതരസ്സ പന വസേന "രാഗൂപനിസ്സയപ്പഹാനത്ഥ"ന്തി വത്തബ്ബം. മണ്ഡനവിഭൂസനപടിക്ഖേപോ സിയാ മോഹൂപനിസ്സയപ്പഹാനായപി, രാഗൂപനിസ്സയതായ പന ഉജുപടിപക്ഖോതി വുത്തം **"രാഗൂപനിസ്സയപ്പഹാനത്ഥ"**ന്തി. യദിപി ഏകച്ചസ്സ ദവമദേ ആരബ്ഭ പരസ്സ പടിഘസംയോജനാദീനം ഉപ്പത്തി ഹോതിയേവ മനോപദോസികദേവാദീനം വിയ, അത്തനോ പന ദവമദേ ആരബ്ഭ യേസം സവിസേസം രാഗമോഹമാനാദയോ പാപധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേ സന്ധായ **"അത്തനോ സംയോജനുപ്പത്തിപടിസേധനത്ഥ"**ന്തി വത്വാ മണ്ഡനവിഭൂസനാനി പടിച്ച സവിസേസം പരസ്സപി രാഗമോഹാദയോ പവത്തന്തീതി **"പരസ്സപി സംയോജനുപ്പത്തിപടിസേധനത്ഥ"**ന്തി വുത്തം. **അയോനിസോ പടിപത്തിയാ**തി ഏത്ഥ കാമസുഖല്ലികാനുയോഗം മുഞ്ചിത്വാ സബ്ബാപി മിച്ഛാപടിപത്തി അയോനിസോ പടിപത്തി. പുരിമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി അയോനിസോ പടിപത്തിയാ, പച്ഛിമേഹി ദ്വീഹി കാമസുഖല്ലികാനുയോഗസ്സ പഹാനം വുത്തന്തി വദന്തി. **"ചതൂഹിപി ചേതേഹീ"**തി പന വചനതോ സബ്ബേഹി ഉഭിന്നമ്പി പഹാനം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. കാമകീളാപി ദവന്തോഗധാ ഹോതിയേവ, പുരിസമദോപി കാമസുഖല്ലികാനുയോഗസ്സ ഹേതുയേവാതി.

ചാതുമഹാഭൂതികസ്സാതി ചതുമഹാഭൂതേ സന്നിസ്സിതസ്സ. **രൂപകായസ്സാ**തി ചതുസന്തതിരൂപസമൂഹസ്സ. **ഠിതിയാ**തി ഠിതത്ഥം. സാ പനസ്സ ഠിതി പബന്ധവസേന ഇച്ഛിതാതി ആഹ **"പബന്ധട്ഠിതത്ഥ"**ന്തി. **പവത്തിയാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയപ്പവത്തിയാ. തഥാ ഹി ജീവിതിന്ദ്രിയം "യാപനാ വത്തനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൯, ൬൩൪) ച നിദ്ദിട്ഠം. തസ്സാ ച അവിച്ഛേദോ ആഹാരൂപയോഗേന ഹോതി. കായസ്സ ചിരതരം യാവ ആയുകപ്പോ, താവ അവത്ഥാനം യാപനാതി ദസ്സേന്തോ **"ചിരകാലട്ഠിതത്ഥം വാ"**തി ആഹ. ഇദാനി വുത്തമേവത്ഥം പാകടതരം കാതും **"ഘരൂപത്ഥമ്ഭമിവാ"**തിആദി വുത്തം. തത്രായം യോജനാ - യഥാ ജിണ്ണഘരസാമികോ ഘരസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനം കരോതി തസ്സ അപതനത്ഥം, യഥാ ച സാകടികോ അക്ഖബ്ഭഞ്ജനം കരോതി തസ്സ സമ്പവത്തനത്ഥം, ഏവമേസ യോഗീ കായസ്സ ഠിതത്ഥം, യാപനത്ഥഞ്ച പിണ്ഡപാതം പടിസേവതി പരിഭുഞ്ജതീതി. ഏതേന ഠിതി നാമ അപതനം യാപനാ പവത്തീതി ദസ്സേതി. **ന ദവമദമണ്ഡനവിഭൂസനത്ഥ**ന്തി ഇദം "യാവദേവാ"തി അവധാരണേന നിവത്തിതത്ഥദസ്സനം. തിട്ഠന്തി ഉപാദിന്നധമ്മാ ഏതായാതി **ഠിതി,** ആയൂതി ആഹ **"ഠിതീതി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സേതം അധിവചന"**ന്തി. തഥാ ഹി തം ആയു "ഠിതീ"തി നിദ്ദിട്ഠം, **ഠിതിയാ യാപനായാ**തി കായസ്സ ഠിതിഹേതുതായ "ഠിതീ"തി ലദ്ധവോഹാരസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ പവത്തനത്ഥന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ജീവിതിന്ദ്രിയപവത്താപനത്ഥ"**ന്തി. **ആബാധട്ഠേനാ**തി വിബാധനട്ഠേന, രോഗട്ഠേന വാ. ജിഘച്ഛാപരമാ ഹി രോഗാ. **ഉപരമത്ഥ**ന്തി വൂപസമത്ഥം. **വണാലേപനമിവ** വണികോ. ഉണ്ഹസീതാദീസു അഭിഭവന്തേസു

തപ്പടികാരം സീതുണ്ഹം വിയ പടിസേവതീതി സമ്ബന്ധോ. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം ഠപേത്വാ സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹാ സാസനാവചരിതബ്ബാ അനുസാസനീ സാസനബ്രഹ്മചരിയന്തി ആഹ **"സകലസാസനബ്രഹ്മചരിയസ്സ ച മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ ചാ"**തി. **അനുഗ്ഗഹണത്ഥ**ന്തി അനു അനു ഗണ്ഹനത്ഥം സമ്പാദനത്ഥം. **കായബലം നിസ്സായാ**തി യഥാസമാരദ്ധം ഗുണവിസേസപാരിപൂരിഹേതുഭൂതം കായബലമത്തം നിസ്സായ. തേനാഹ **"സിക്ഖത്തയാനുയോഗവസേനാ"**തിആദി. കന്താരനിത്ഥരണത്ഥികാ ജായമ്പതികാ, **നദീസമുദ്ദനിത്ഥരണത്ഥികാ** ച പുത്തമംസാദീനി യഥാ അഗിദ്ധാ അമുച്ഛിതാ കേവലം തം തം അത്ഥസിദ്ധിമേവ അവേക്ഖന്താ പടിസേവന്തി തേഹി വിനാ അസിജ്ഝനതോ, ഏവമയമ്പി കേവലം ഭവകന്താരനിത്ഥരണത്ഥികോ അഗിദ്ധോ അമുച്ഛിതോ തേന വിനാ അസിജ്ഝനതോ പിണ്ഡപാതം പടിസേവതീതി ഉപമാസംസന്ദനം.

ഇതീതി പകാരത്ഥേ നിപാതപദം. തേന പടിസേവിയമാനസ്സ പിണ്ഡപാതസ്സ പടിസേവനാകാരോ ഗയ്ഹതീതി ആഹ **"ഏവം ഇമിനാ പിണ്ഡപാതപടിസേവനേനാ"**തി. **പുരാണ**ന്തി ഭോജനതോ പുരിമകാലികത്താ പുരാതനം. **പടിഹങ്ഖാമീ**തി പടിഹനിസ്സാമി. **നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ**തി പടിസേവതീതി യോജനാ. കീദിസം, കഥഞ്ചാതി ആഹ **"അപരിമിത…പേ॰… അഞ്ഞതരോ വിയാ"**തി. അപരിമിതം അപരിമാണം ഭോജനം പച്ചയോ ഏതിസ്സാതി അപരിമിതഭോജനപച്ചയാ, തം **അപരിമിതഭോജനപച്ചയം** അത്തനോ ഗഹണീതേജപമാണതോ അതിക്കന്തപമാണഭോജനഹേതുകന്തി അത്ഥോ. യോ ബഹും ഭുഞ്ജിത്വാ അത്തനോ ധമ്മതായ ഉട്ഠാതും അസക്കോന്തോ "ആഹര ഹത്ഥ"ന്തി വദതി, അയം **ആഹരഹത്ഥകോ**. യോ ഭുഞ്ജിത്വാ അച്ചുദ്ധുമാതകുച്ഛിതായ ഉട്ഠിതോപി സാടകം നിവാസേതും ന സക്കോതി, അയം **അലംസാടകോ**. യോ ഭുഞ്ജിത്വാ ഉട്ഠാതും അസക്കോന്തോ തത്ഥേവ പരിവത്തതി, അയം **തത്രവട്ടകോ**. യോ യഥാ കാകേഹി ആമസിതും സക്കാ, ഏവം യാവ മുഖദ്വാരം ആഹാരേതി, അയം **കാകമാസകോ**. യോ ഭുഞ്ജിത്വാ മുഖേ സന്ധാരേതും അസക്കോന്തോ തത്ഥേവ വമതി, അയം **ഭുത്തവമിതകോ**. ഏതേസം അഞ്ഞതരോ വിയ. അഥ വാ **പുരാണവേദനാ** നാമ അഭുത്തപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകവേദനാ. തം "പടിഹനിസ്സാമീ"തി പടിസേവതി. **നവവേദനാ** നാമ അതിഭുത്തപച്ചയേന ഉപ്പജ്ജനകവേദനാ. തം "ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ"തി പടിസേവതി. അഥ വാ **നവവേദനാ** നാമ അഭുത്തപച്ചയേന ഉപ്പജ്ജനകവേദനാ, തസ്സാ അനുപ്പന്നായ അനുപ്പജ്ജനത്ഥമേവ പടിസേവതി. അഭുത്തപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകാതി ചേതം ഖുദ്ദായ വിസേസനം. യസ്സാ അപ്പവത്തി ഭോജനേന കാതബ്ബാ, തസ്സാ ദസ്സനത്ഥം. അഭുത്തപച്ചയേന, ഭുത്തപച്ചയേന ച ഉപ്പജ്ജനകാനുപ്പജ്ജനകവേദനാസു പുരിമാ യഥാപവത്താ ജിഘച്ഛാനിമിത്താ വേദനാ. സാ ഹി അഭുഞ്ജന്തസ്സ ഭിയ്യോപവഡ്ഢനവസേന ഉപ്പജ്ജതി. പച്ഛിമാപി ഖുദ്ദാനിമിത്താവ അങ്ഗദാഹസൂലാദിവേദനാ പവത്താ. സാ ഹി ഭുത്തപച്ചയാ പുബ്ബേ അനുപ്പന്നാവ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി അയമേതാസം വിസേസോ. വിഹിംസാനിമിത്തതാ ചേതാസം വിഹിംസായ വിസേസോ.

യാ വേദനാ. **അധുനാ**തി ഏതരഹി. **അസപ്പായാപരിമിതഭോജനം നിസ്സായാ**തി അസപ്പായാപരിമിതസ്സ ആഹാരസ്സ ഭുഞ്ജനപയോഗം ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. **പുരാണകമ്മപച്ചയവസേനാ**തി പുബ്ബേ പുരിമജാതിയം കതത്താ പുരാണസ്സ കമ്മസ്സ പച്ചയതാവസേന പയോഗവിപത്തിം ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജനാരഹതായ തം വജ്ജേത്വാ പയോഗസമ്പത്തിയാ ഉപട്ഠാപനം ദുക്ഖവേദനാപച്ചയഘാതോ, പടിഹനനഞ്ച ഹോതീതി ആഹ **"തസ്സാ പച്ചയം വിനാസേന്തോ തം പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമീ"**തി. **അയുത്തപരിഭോഗോ** പച്ചയേ അപച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭോഗോ. സോ ഏവ കതൂപചിതകമ്മതായ **കമ്മൂപചയോ**. തം **നിസ്സായ** പടിച്ച **ആയതിം** അനാഗതേ കാലേ ഉപ്പജ്ജനതോ യാ ചായം "നവവേദനാ"തി വുച്ചതീതി യോജനാ. **യുത്തപരിഭോഗവസേനാ**തി പച്ചവേക്ഖിത്വാ പച്ചയാനം പരിഭോഗവസേന, തസ്സാ നവവേദനായ മൂലം അയുത്തപരിഭോഗകമ്മം അനിബ്ബത്തേന്തോ സബ്ബേന സബ്ബം അനുപ്പാദേന്തോ. **ഏത്താവതാ**തി "ഇതി പുരാണ"ന്തിആദിനാ വുത്തേന പദദ്വയേന. "വിഹിംസൂപരതിയാ"തിആദിനാ വാ പദചതുക്കേന **യുത്തപരിഭോഗസങ്ഗഹോ**

പബ്ബജിതാനുച്ഛവികസ്സ പച്ചയപരിഭോഗസ്സ വുത്തത്താ. **അത്തകിലമഥാനുയോഗപ്പഹാനം** ജിഘച്ഛാദിദുക്ഖപടിഘാതസ്സ ഭാസിതത്താ. ഝാനസുഖാദീനം പച്ചയഭൂതസ്സ കായസുഖസ്സ അവിസ്സജ്ജനതോ **ധമ്മികസുഖാപരിച്ചാഗോ** ച ദീപിതോ ഹോതി.

അസപ്പായാപരിമിതൂപയോഗേന ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകോ, ഇരിയാപഥഭഞ്ജനകോ വാ സിയാ പരിസ്സയോ, സപ്പായപരിമിതൂപയോഗേന പന സോ ന ഹോതി. തഥാ സതി ചിരകാലപ്പവത്തിസങ്ഖാതാ സരീരസ്സ **യാത്രാ** യാപനാ ഭവിസ്സതീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"പരിമിതപരിഭോഗേന…പേ॰… ഭവിസ്സതീ"**തി ആഹ. യോ രോഗോ സാധ്യോ അസാധ്യോ ച ന ഹോതി, സോ യാപ്യരോഗോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **യാപ്യരോഗീ**. സോ ഹി നിച്ചകാലം ഭേസജ്ജം ഉപസേവതി, തഥാ അയമ്പീതി. യദി യാത്രാപി യാപനാ, പുബ്ബേപി "യാപനായാ"തി വുത്തം, കോ ഏത്ഥ വിസേസോതി? പുബ്ബേ "യാപനായാ"തി ജീവിതിന്ദ്രിയയാപനാ അധിപ്പേതാ, ഇധ പന ചതുന്നമ്പി ഇരിയാപഥാനം അവിച്ഛേദസങ്ഖാതാ യാപനാ യാത്രാതി അയമേത്ഥ വിസേസോ. ബുദ്ധപടികുട്ഠേന മിച്ഛാജീവേന പച്ചയപരിയേസനാ **അയുത്തപരിയേസനാ**. ദായകദേയ്യധമ്മാനം, അത്തനോ ച പമാണം അജാനിത്വാ പടിഗ്ഗഹണം, സദ്ധാദേയ്യവിനിപാതനത്ഥം വാ പടിഗ്ഗഹണം **അയുത്തപടിഗ്ഗഹണം,** യേന വാ ആപത്തിം ആപജ്ജതി. അപച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭോഗോ **അയുത്തപരിഭോഗോ**. തേസം പരിവജ്ജനം ധമ്മേന സമേന പച്ചയുപ്പാദനാദിവസേന വേദിതബ്ബം. ധമ്മേന ഹി പച്ചയേ പരിയേസിത്വാ ധമ്മേന പടിഗ്ഗഹേത്വാ പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജനം **അനവജ്ജതാ** നാമ.

അരതീതി ഉക്കണ്ഠാ. പന്തസേനാസനേസു, അധികുസലധമ്മേസു ച അനഭിരതി. **തന്ദീ**തി പചലായികാ നിദ്ദാ. **വിജമ്ഭിതാ**തി ഥിനമിദ്ധാഭിഭവേന കായസ്സ വിജമ്ഭനാ. വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹാ **വിഞ്ഞൂഗരഹാ**. ഏകച്ചോ ഹി അനവജ്ജംയേവ സാവജ്ജം കരോതി, "ലദ്ധം മേ"തി പമാണാധികം ഭുഞ്ജിത്വാ തം ജീരാപേതും അസക്കോന്തോ ഉദ്ധംവിരേചനഅധോവിരേചനാദീഹി കിലമതി, സകലവിഹാരേ ഭിക്ഖൂ തസ്സ സരീരപടിജഗ്ഗനഭേസജ്ജപരിയേസനാപസുതാ ഹോന്തി. അഞ്ഞേ തേ "കിം ഇദ"ന്തി പുച്ഛിത്വാ "അസുകസ്സ ഉദരം ഉദ്ധുമാത"ന്തിആദീനി സുത്വാ "നിച്ചകാലമേസ ഏവംപകതികോ അത്തനോ കുച്ഛിപമാണം നാമ ന ജാനാതീ"തി നിന്ദന്തി, ഏവം അനവജ്ജംയേവ സാവജ്ജം കരോതി. ഏവം അകത്വാ "അനവജ്ജതാ ച ഭവിസ്സതീ"തി പടിസേവതി. അത്തനോ ഹി പകതിഅഗ്ഗിബലാദിം ജാനിത്വാ "ഏവം മേ അരതിആദീനം അഭാവേന കായസുഖതാ, അഗരഹിതബ്ബതാ ച ഭവിസ്സതീ"തി പമാണയുത്തമേവ പടിസേവതി. യാവതകോ ഭോജനേന അത്ഥോ, തസ്സ സാധനേന യാവദത്ഥം ഉദരസ്സ പരിപൂരണേന ഉദരാവദേഹകം ഭോജനം **യാവദത്ഥഉദരാവദേഹകഭോജനം,** തസ്സ **പരിവജ്ജനേന**. സേയ്യായ സയനേന ലദ്ധബ്ബസുഖം സേയ്യസുഖം, ഉഭോഹി പസ്സേഹി സമ്പരിവത്തനകം സയന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനസുഖം പസ്സസുഖം , മിദ്ധേന നിദ്ദായനേന ഉപ്പജ്ജനസുഖം മിദ്ധസുഖം, തേസം **സേയ്യ…പേ॰… സുഖാനം പഹാനതോ** ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം യോഗ്യഭാവസ്സ പടിപാദനം കായസ്സ **ചതുഇരിയാപഥയോഗ്യഭാവപടിപാദനം,** തതോ. സുഖോ ഇരിയാപഥവിഹാരോ **ഫാസുവിഹാരോ**. പച്ഛിമേ വികപ്പേ, സബ്ബവികപ്പേസു വാ വുത്തം ഫാസുവിഹാരലക്ഖണം ആഗമേന സമത്ഥേതും **"വുത്തമ്പി ഹേത"**ന്തിആദി വുത്തം. തീസുപി വികപ്പേസു ആഹാരസ്സ ഊനപരിഭോഗവസേനേവ ഹി ഫാസുവിഹാരോ വുത്തോതി.

ഏത്താവതാതി "യാത്രാ"തിആദിനാ വുത്തേന പദത്തയേന. "യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീ"തി പയോജനപരിഗ്ഗഹദീപനാ. യാത്രാ ഹി നം ആഹാരൂപയോഗം പയോജേതീതി. ധമ്മികസുഖാപരിച്ചാഗഹേതുകോ ഫാസുവിഹാരോ **മജ്ഝിമാ പടിപദാ** അന്തദ്വയപരിവജ്ജനതോ. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ അട്ഠ അങ്ഗാനി സമോധാനേതബ്ബാനി - "നേവ ദവായാ"തി ഏകം അങ്ഗം, "ന മദായാ"തി ഏകം, "ന മണ്ഡനായാ"തി ഏകം, "ന വിഭൂസനായാ"തി ഏകം, "യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ യാപനായാ"തി

ഏകം, ‘‘വിഹിംസൂപരതിയാ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാ’’തി ഏകം, ‘‘ഇതി പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമി, നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ’’തി ഏകം, ‘‘യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീ’’തി ഏകം. ‘‘അനവജ്ജതാ ച ഫാസുവിഹാരോ ചാ’’തി അയമേത്ഥ ഭോജനാനിസംസോ. **മഹാസിവത്ഥേരോ** പനാഹ ‘‘ഹേട്ഠാ ചത്താരി അങ്ഗാനി പടിക്ഖേപോ നാമ, ഉപരി പന അട്ഠങ്ഗാനി സമോധാനേതബ്ബാനീ’’തി. തത്ഥ ‘‘യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ’’തി ഏകം അങ്ഗം, ‘‘യാപനായാ’’തി ഏകം, ‘‘വിഹിംസൂപരതിയാ’’തി ഏകം, ‘‘ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാ’’തി ഏകം, ‘‘ഇതി പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമീ’’തി ഏകം, ‘‘നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ’’തി ഏകം, ‘‘യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീ’’തി ഏകം, ‘‘അനവജ്ജതാ ചാ’’തി ഏകം. ഫാസുവിഹാരോ പന ഭോജനാനിസംസോതി. ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേന്തോ പടിസങ്ഖാ യോനിസോ പിണ്ഡപാതം പടിസേവതി നാമ.

യത്ഥ യത്ഥാതി ഭുമ്മനിദ്ദേസേന **സേന**-സദ്ദസ്സ അധികരണത്ഥവുത്തിമാഹ. തഥാ **ആസന**-സദ്ദസ്സാതി. **അഡ്ഢയോഗാദിമ്ഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന പാസാദാദിം, മഞ്ചാദിഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. യത്ഥ യത്ഥ വിഹാരേ വാ അഡ്ഢയോഗാദിമ്ഹി വാ ആസതീതി വിഹാരഅഡ്ഢയോഗാദികേ ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. ഇധ **ആദി**-സദ്ദേന പീഠസന്ഥതാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. **പരിസഹനട്ഠേനാ**തി അഭിഭവനട്ഠേന, വിബാധനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **ഉതുയേവ ഉതുപരിസ്സയോ**തി സീതുണ്ഹാദിഉതുയേവ അസപ്പായോ വുത്തനയേന ഉതുപരിസ്സയോ. തസ്സ ഉതുപരിസ്സയസ്സ വിനോദനത്ഥം, അനുപ്പന്നസ്സ അനുപ്പാദനത്ഥം, ഉപ്പന്നസ്സ വൂപസമനത്ഥഞ്ചാതി അത്ഥോ. നാനാരമ്മണതോ പടിസംഹരിത്വാ കമ്മട്ഠാനഭൂതേ ഏകസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ സമ്മദേവ ലയനം പടിസല്ലാനം, തത്ഥ ആരാമോ അഭിരതി **പടിസല്ലാനാരാമോ,** തദത്ഥം. സേനാസനം ഹി വിവിത്തം യോഗിനോ ഭാവനാനുകൂലം സുഞ്ഞാഗാരഭാവതോ. തം പനേതം അത്ഥദ്വയം വിഭാവേതും **‘‘യോ സരീരാബാധചിത്തവിക്ഖേപകരോ’’**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏകീഭാവസുഖത്ഥ**ന്തി ഏകീഭാവഹേതുകം സുഖം ഏകീഭാവസുഖം, തദത്ഥം. ഗണസങ്ഗണികകിലേസസങ്ഗണികാഭാവേന ഉപ്പജ്ജനകസുഖം.

യദി ഉതുയേവ ഉതുപരിസ്സയോ, ‘‘ഉതു ച സീതുണ്ഹ’’ന്തി സീതുണ്ഹപടിഘാതം വത്വാ ഉതുപരിസ്സയവിനോദനം കസ്മാ വുത്തന്തി ചോദനം സന്ധായാഹ **‘‘കാമഞ്ചാ’’**തിആദി. തത്ഥ ‘‘നിയതം ഉതുപരിസ്സയവിനോദന’’ന്തി ഏതേന ‘‘സീതസ്സ പടിഘാതായ ഉണ്ഹസ്സ പടിഘാതായാ’’തി ഏത്ഥ വുത്തം സീതുണ്ഹം അനിയതം കദാചി കദാചി ഉപ്പജ്ജനകം, ഉതുപരിസ്സയോ പന **സബ്ബദാഭാവീ** അധിപ്പേതോതി ദസ്സേതി. **വുത്തപ്പകാരോ**തി ‘‘സീതാദികോ, അസപ്പായോ’’തി ച ഏവം വുത്തപ്പകാരോ വിവടങ്ഗണരുക്ഖമൂലാദീസു നിസിന്നസ്സ അപരിഗുത്തിയാ അസംവുതദ്വാരാദിതായ **പാകടപരിസ്സയാ,** അസപ്പായരൂപദസ്സനാദിനാ **അപാകടപരിസ്സയാ** ച ഭിക്ഖുസ്സ കായചിത്താനം **ആബാധം** കരേയ്യും. **യത്ഥ** ഗുത്തേ സേനാസനേ **ആബാധം ന കരോന്തി. ഏവം ജാനിത്വാ**തി ഉഭയപരിസ്സയരഹിതന്തി ഏവം ഞത്വാ പടിസേവന്തോ ഭിക്ഖു വേദിതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ.

ധാതുക്ഖോഭലക്ഖണസ്സ, തംഹേതുകദുക്ഖവേദനാലക്ഖണസ്സ വാ **രോഗസ്സ** പടിപക്ഖഭാവോ **പടിഅയനട്ഠോ**. തേനാഹ **‘‘പച്ചനീകഗമനട്ഠേനാതി അത്ഥോ’’**തി, വൂപസമനട്ഠേനാതി വുത്തം ഹോതി. **യസ്സ കസ്സചീ**തി സപ്പിആദീസു യസ്സ കസ്സചി. **സപ്പായസ്സാ**തി ഹി തസ്സ വികാരവൂപസമേനാതി അധിപ്പായോ. **ഭിസക്കസ്സ കമ്മം** തേന വിധാതബ്ബതോ. തേനാഹ **‘‘തേന അനുഞ്ഞാതത്താ’’**തി. **നഗരപരിക്ഖാരേഹീ**തി നഗരം പരിവാരേത്വാ രക്ഖണകേഹി. വിവടപരിക്ഖേപോ പരിക്ഖാ ഉദ്ധാപോ പാകാരോ ഏസികാ പലിഘോ പാകാരപത്ഥണ്ഡിലന്തി സത്ത ‘‘നഗരപരിക്ഖാരാ’’തി വദന്തി. **സീലപരിക്ഖാരോ**തി സുവിസുദ്ധസീലാലങ്കാരോ . അരിയമഗ്ഗോ ഹി ഇധ ‘‘രഥോ’’തി അധിപ്പേതോ. തസ്സ ച സമ്മാവാചാദയോ അലങ്കാരട്ഠേന ‘‘പരിക്ഖാരോ’’തി വുത്താ. **ജീവിതപരിക്ഖാരാ**തി ജീവിതസ്സ പവത്തികാരണാനി. **സമുദാനേതബ്ബാ**തി സമ്മാ ഉദ്ധം

ഉദ്ധം ആനേതബ്ബാ പരിയേസിതബ്ബാ. **പരിവാരോപി ഹോതി** അന്തരായാനം പരിതോ വാരണതോ. തേനാഹ **"ജീവിത...പേ॰... രക്ഖണതോ"**തി.

തത്ഥ **അന്തര**ന്തി വിവരം, ഓകാസോതി അത്ഥോ. വേരികാനം അന്തരം അദത്വാ അത്തനോ സാമികാനം പരിവാരേത്വാ ഠിതസേവകാ വിയ **രക്ഖണതോ. അസ്സാ**തി ജീവിതസ്സ. **കാരണഭാവതോ**തി ചിരപ്പവത്തിയാ കാരണഭാവതോ. രസായനഭൂതം ഹി ഭേസജ്ജം സുചിരമ്പി കാലം ജീവിതം പവത്തേതിയേവ. യദിപി അനുപ്പന്നാ ഏവ ദുക്ഖവേദനാ ഭേസജ്ജപരിഭോഗേന പടിഹഞ്ഞന്തി, ന ഉപ്പന്നാ താസം സരസേനേവ ഭിജ്ജനതോ, ഉപ്പന്നസദിസാ പന "ഉപ്പന്നാ"തി വുച്ചന്തി. ഭവതി ഹി തംസദിസേസു തബ്ബോഹാരോ, യഥാ സാ ഏവ തിത്തിരി, താനിയേവ ഓസധാനീതി. തസ്മാ വുത്തം **"ഉപ്പന്നാനന്തി ജാതാനം ഭൂതാനം നിബ്ബത്താന"**ന്തി. സഞ്ചയതോ പട്ഠായ സോ ധാതുക്ഖോഭോ സമുട്ഠാനം ഏതേസന്തി **തംസമുട്ഠാനാ. "ദുക്ഖവേദനാ"**തി വത്വാ സാ അകുസലസഭാവാപി അത്ഥീതി തതോ വിസേസേതും **"അകുസലവിപാകവേദനാ"**തി വുത്തം. ബ്യാബാധനട്ഠേന ബ്യാബാധോ, ബ്യാബാധോവ ബ്യാബജ്ഝം, ദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. നത്ഥി ഏത്ഥ ബ്യാബജ്ഝന്തി **അബ്യാബജ്ഝം,** നിദ്ദുക്ഖതാ. തേനാഹ **"അബ്യാബജ്ഝപരമതായാ"**തി **നിദ്ദുക്ഖപരമതായാതി. തം ദുക്ഖ**ന്തി രോഗനിമിത്തകം ദുക്ഖം.

ചീവരാദീനം പച്ചയാനം നിസ്സയനം പരിഭോഗോ ഏവാതി ദസ്സേതും **"തേ പടിച്ച നിസ്സായാ"**തി വത്വാ **"പരിഭുഞ്ജമാനാ"**തി വുത്തം. **പവത്തന്തീ**തി ജീവന്തി. ജീവനമ്പി ഹി പവത്തനം, യതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം "പവത്തനരസ"ന്തി വുച്ചതി.

ചതുപാരിസുദ്ധിസമ്പാദനവിധിവണ്ണനാ

൧൯. ഏവം പാതിമോക്ഖസംവരാദിഭേദേന നിദ്ദിട്ഠം സീലം പുന സാധനവിഭാഗേന ദസ്സേതും **"ഏവമേതസ്മി"**ന്തിആദിമാരദ്ധം. തത്ഥ സാധീയതി സമ്പാദിയതി ഏതേനാതി സാധനം, സദ്ധാ സാധനം ഏതസ്സാതി **സദ്ധാസാധനോ**. നനു ച വീരിയസതിപഞ്ഞാഹിപി വിനാ പാതിമോക്ഖസംവരോ ന സിജ്ഝതീതി? സച്ചം ന സിജ്ഝതി, സദ്ധായ പന വിസേസഹേതുഭാവം സന്ധായ ഏവം വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ

"സാവകവിസയാതീതത്താ സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ"തി. ഗരുകലഹുകാദിഭേദേ ഓതിണ്ണേ വത്ഥുസ്മിം തസ്സ തസ്സ അപരാധസ്സ അനുരൂപം സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനം നാമ സാവകാനം അവിസയോ, ബുദ്ധാനം ഏവ വിസയോ. സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനം താവ തിട്ഠതു, തസ്സ കാലോപി നാമ സാവകാനം അവിസയോ, ബുദ്ധാനം ഏവ വിസയോതി ദസ്സേന്തോ **"സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാചനപടിക്ഖേപോ ചേത്ഥ നിദസ്സന"**ന്തി ആഹ. തഥാ ഹി വുത്തം "ആഗമേഹി ത്വം സാരിപുത്ത, ആഗമേഹി ത്വം സാരിപുത്ത, തഥാഗതോവ തത്ഥ കാലം ജാനിസ്സതീ"തി (പാരാ॰ ൨൧). തത്ഥ **ച**-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ. തേന "അപഞ്ഞത്തം ന പഞ്ഞപേമ, പഞ്ഞത്തം ന സമുച്ഛിന്ദാമ, യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ വത്താമാ"തി (പാരാ॰ ൫൬൫) ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സദ്ധായാ**തി സദ്ദഹനേന സത്ഥരി, ധമ്മേ ച സദ്ധായ പച്ചുപട്ഠാപനേന. **ജീവിതേപി** പഗേവ ജീവിതപരിക്ഖാരേതി അധിപ്പായോ.

കികീവ അണ്ഡന്തി കികീസകുണികാ വിയ അത്തനോ അണ്ഡം. സാ കിര ജീവിതമ്പി പരിച്ചജിത്വാ അണ്ഡമേവ രക്ഖതി. **ചമരീവ വാലധി**ന്തി ചമരീമിഗോ വിയ അത്തനോ വാലധിം. ചമരീമിഗാ കിര ബ്യാധേന പരിപാതിയമാനാ ജീവിതമ്പി പരിച്ചജിത്വാ കണ്ഡകഗുമ്ബാദീസു ലഗ്ഗം അത്തനോ വാലമേവ രക്ഖന്തി. **പിയംവ പുത്തം ഏകക**ന്തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. യഥാ ഹി ഏകപുത്തകോ കുടുമ്ബികോ തം ഏകപുത്തം, ഏകനയനോ ച തം ഏകനയനം സുട്ഠുതരം രക്ഖതി. **തഥേവ സീലം അനുരക്ഖമാനകാ**തി അനുകമ്പനവസേന വുത്തം. **സുപേസലാ**തി സുട്ഠു പിയസീലാ.

സദാ സബ്ബകാലം ദഹരമജ്ഝിമഥേരകാലേസു. ഛന്നമ്പി ഗാരവാനം വസേന **സഗാരവാ,** ഗരുകാരവന്തോതി അത്ഥോ.

ഏവമേവ ഖോതി യഥാ മഹാസമുദ്ദോ ഠിതധമ്മോ വേലം നാതിക്കമതി, ഏവമേവ. **മമ സാവകാ**തി അരിയസാവകേ സന്ധായാഹ. തേ ഹി ധുവസീലാ. **ഇമസ്മിം അത്ഥേ**തി ജീവിതഹേതുപി സീലസ്സ അവീതിക്കമനേ.

മഹാവത്തനിഅടവീ നാമ വിഞ്ഝാടവീ. ഹിമവന്തപസ്സേ അടവീതി കേചി. **ഥേര**ന്തി നാമഗോത്തവസേന അപഞ്ഞാതം ഏകം **ഥേരം. നിപജ്ജാപേസും** ഗന്ത്വാ കസ്സചി മാ ആരോചേയ്യാതി.

പൂതിലതായാതി ഗളോചിലതായ. **സമസീസീ**തി ജീവിതസമസീസീ. യസ്സ ഹി കിലേസസീസം അവിജ്ജം മഗ്ഗപടിപാടിയാ അരഹത്തമഗ്ഗോ പരിയാദിയതി, തതോ ഏകൂനവീസതിമേ പച്ചവേക്ഖണഞാണേ പതിട്ഠായ ഭവങ്ഗോത്തരണേ വട്ടസീസം ജീവിതിന്ദ്രിയം ചുതിചിത്തം പരിയാദിയതി, സോ ഇമായ വാരസമതായ “ജീവിതസമസീസീ”തി വുച്ചതി. സോ ച ഥേരോ തഥാ പരിനിബ്ബായി. തേന വുത്തം **“സമസീസീ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായീ”**തി. **അഭയത്ഥേരോ** കിര മഹാഭിഞ്ഞോ. തസ്മാ ചേതിയം കാരാപേസീതി വദന്തി. **അപ്പേവാ**തി അപ്പേവ നാമ അത്തനോ ജീവിതമ്പി ജഹേയ്യ, **ന ഭിന്ദേ**തി ന ഭിന്ദേയ്യ, ന വീതിക്കമേയ്യ.

സതിയാ അധിട്ഠിതാനന്തി പഗേവ ഉപട്ഠിതായ സതിയാ ആരക്ഖവസേന അധിട്ഠിതാനം ഇന്ദ്രിയാനം. **അനന്വാസ്സവനീയതോ**തി ദ്വാരഭാവേന അഭിജ്ഝാദീഹി അനനുബന്ധിതബ്ബതോ. **വര**ന്തി സേട്ഠം. **തത്തായാ**തി ഉണ്ഹായ. **ആദിത്തായാ**തി ആദിതോ പട്ഠായ ദിത്തായ. **സമ്പജ്ജലിതായാ**തി സമന്തതോ ജലന്തിയാ. **സജോതിഭൂതായാ**തി ഏകജാലീഭൂതായ. **സമ്പലിമട്ഠ**ന്തി സബ്ബസോ ആമട്ഠം, അഞ്ചിതന്തി അത്ഥോ. **ന ത്വേവ വര**ന്തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **രൂപേസൂ**തി രൂപാരമ്മണേസു. **അനുബ്യഞ്ജനസോ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ**തി കിലേസാനം അനു അനു ബ്യഞ്ജനവസേന ഉപ്പാദനേന പാകടീകരണവസേന സുഭാദിനിമിത്തഗ്ഗാഹോ, അഥ വാ **അനുബ്യഞ്ജനസോ**തി ഹത്ഥപാദാദിഅനുബ്യഞ്ജനതോ, **നിമിത്തഗ്ഗാഹോ**തി ഇത്ഥിപുരിസാദിസുഭാദിനിമിത്തഗ്ഗഹണം. **ചക്ഖുദ്വാരാദിപവത്തസ്സാ**തി ചക്ഖുദ്വാരാദീഹി പവത്തസ്സ. **വിഞ്ഞാണസ്സാ**തി ജവനവിഞ്ഞാണസ്സ. നിമിത്താദിഗ്ഗാഹം നിസേധേന്തേന സമ്പാദേതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ. **അസംവിഹിതസാഖാപരിവാര**ന്തി സമ്മാ അവിഹിതവതിപരിക്ഖേപം. **പരസ്സഹാരീഹീ**തി പരസന്തകാവഹാരകേഹി ചോരേഹി. **സമതിവിജ്ഝതീ**തി സബ്ബസോ അതിവിജ്ഝതി അനുപവിസതി.

രൂപേസൂതി രൂപഹേതു രൂപനിമിത്തം. ഉപ്പജ്ജനകഅനത്ഥതോ **രക്ഖ ഇന്ദ്രിയ**ന്തി സമ്ബന്ധോ. ഏവം സേസേസു. **ഏതേ ഹി ദ്വാരാ**തി ഏതേ ചക്ഖാദിദ്വാരാ. സതികവാടേന അസംവുതത്താ **വിവടാ**. തതോ ഏവ **അരക്ഖിതാ**. കിലേസുപ്പത്തിയാ ഹേതുഭാവേന തംസമങ്ഗിനം **ഹനന്തീ**തി കാരണൂപചാരേനേവ വുത്തം. **ഏതേ** വാ രൂപാദയോ. കിലേസാനം ആരമ്മണഭൂതാ ദ്വാരാ ചക്ഖാദിദ്വാരാ. തേ കീദിസാ വിവടാ അരക്ഖിതാ അസംവുതചക്ഖാദിഹേതും തംസമങ്ഗിനം ഹനന്തീതി കാരണൂപചാരേനേവ വുത്തം. **അഗാര**ന്തി ഗേഹം. **ദുച്ഛന്ന**ന്തി ന സമ്മാ ഛാദിതം. **അഭാവിത**ന്തി ലോകുത്തരഭാവനാരഹിതം.

സമ്പാദിതേതിആദിസ്സ വോദാനപക്ഖസ്സ അത്ഥോ വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബോ. **അയം പന** സബ്ബസോ കിലേസാനം അനുപ്പാദോ **അതിഉക്കട്ഠദേസനാ** മഗ്ഗേനാഗതസദിസത്താ. **സമ്പാദേതബ്ബോ**തി “ന പുനേവം കരിസ്സ”ന്തി അധിട്ഠാനസുദ്ധിയാ സമ്പാദേതബ്ബോ.

അധുനാപബ്ബജിതേനാതി ന ചിരപബ്ബജിതേന, നവപബ്ബജിതേനാതി അത്ഥോ. **കാമരാഗേന ഡയ്ഹാമീ**തി കാമരാഗഗ്ഗിനാ പരിഡയ്ഹാമി. സോ ച പന ദാഹോ

ഇദാനി ചിത്തഗതോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ചിത്തം മേ പരിഡയ്ഹതീ"**തി. **സാധൂതി** ആയാചനാ. **നിബ്ബാപന**ന്തി തസ്സ നിബ്ബാപനുപായം. **ഗോതമാ**തി ഥേരം ഗോത്തേന ആലപതി.

സഞ്ഞായ വിപരിയേസാതി "അസുഭേ സുഭ"ന്തി പവത്തസഞ്ഞാവിപരിയേസഹേതു വിപരീതസഞ്ഞാനിമിത്തം. **നിമിത്തം പരിവജ്ജേഹി** കീദിസം? **രാഗൂപസഞ്ഹിതം** രാഗുപ്പത്തിഹേതുഭൂതം സുഭനിമിത്തം പരിവജ്ജേഹി ന മനസി കരോഹി. ന കേവലം സുഭനിമിത്തസ്സാമനസികാരോ ഏവ, അഥ ഖോ **അസുഭ**ഭാവനായ അത്തനോ **ചിത്തം ഭാവേഹി**. കഥം? **ഏകഗ്ഗം സുസമാഹിതം** യഥാ തം അസുഭാരമ്മണേ വിക്ഖേപാഭാവേന ഏകഗ്ഗം, സുട്ഠു അപ്പിതഭാവേന സുസമാഹിതഞ്ച ഹോതി, ഏവം ഭാവേഹീതി. ഏവം സമഥഭാവനായ കാമരാഗസ്സ വിക്ഖമ്ഭനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സമുച്ഛേദനവിധിം ദസ്സേതും **"സങ്ഖാരേ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സങ്ഖാരേ പരതോ പസ്സാ**തി സബ്ബേപി സങ്ഖാരേ അവിധേയ്യകതായ "പരേ"തി പസ്സ. അനിച്ചതായ പന ഉദയബ്ബയപടിപീളിതത്താ **ദുക്ഖതോ,** അനത്തസഭാവത്താ, അത്തവിരഹതോ ച **നോ അത്തതോ** പസ്സ. ഏവം ലക്ഖണത്തയം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ മഗ്ഗപടിപാടിയാ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന സബ്ബസോ **നിബ്ബാപേഹി മഹാരാഗം** തേഭൂമകസ്സ അഭിഭവനതോ മഹാവിസയതായ മഹാരാഗം വൂപസമേഹി. യഥാ ഏതരഹി, ഏവം **മാ ഡയ്ഹിത്ഥോ പുനപ്പുന**ന്തി ദള്ഹതരം രാഗവിനോദനേ നിയോജേസി.

ഏവം ഇന്ദ്രിയസംവരസീലസ്സ സമ്പാദനേ വിധിം ദസ്സേത്വാ ഏവം തം സുസമ്പാദിതം ഹോതീതി നയം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദിനാ തത്ഥ പരിപൂരകാരിനോ ഥേരേ നിദസ്സേതി. തത്ഥ **"ലേണം ന ഉല്ലോകിതപുബ്ബ"**ന്തി ഇദം സബ്ബത്ഥേവ ഥേരസ്സ യുഗമത്തദസ്സിതായ വുത്തം. കിം പന ഥേരോ സേനാസനം ന സോധേതി ? "ഉല്ലോകാ പഠമം ഓഹാരേതബ്ബ"ന്തി ഹി വുത്തം, അന്തേവാസികാദയോ ഏവ കിരസ്സ സേനാസനം സോധേന്തി. **അസ്സ** നാഗരുക്ഖസ്സ.

തസ്മിം ഗാമേതി മഹാഗാമേ. തരുണാ ഥഞ്ഞപിവനകാ പുത്തധീതരോ യാസം താ **തരുണപുത്താ,** താസം. **ലഞ്ജാപേസീ**തി ഥനപട്ടികായ ഥനേ ബന്ധാപേത്വാ രാജമുദ്ദികായ ലഞ്ജാപേസി. രാജാ ഥേരം ചിരതരം ദട്ഠും കാലവിക്ഖേപം കരോന്തോ "സ്വേ സീലാനി ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി ആഹ. ഥേരോ രഞ്ഞോ ച ദേവിയാ ച വന്ദനകാലേ സത്താകാരമത്തം ഗണ്ഹാതി. ഇത്ഥീ പുരിസോതി പന **വിവേകം** ന കരോതി. തേനാഹ **"വവത്ഥാനം ന കരോമീ"**തി. "അഹോ സുപരിസുദ്ധസീലോ വതായം അയ്യോ"തി ദണ്ഡദീപികം ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. **അതിപരിസുദ്ധം പാകട**ന്തി സപ്പായലാഭേന കമ്മട്ഠാനം അതിവിയ പരിസുദ്ധം വിഭൂതം അഹോസി. **സകലം പബ്ബതം ഉന്നാദയന്തോ**തി പഥവികമ്പനേന സകലം പബ്ബതം ഏകം നിന്നാദം കരോന്തോ. തന്നിവാസിദേവതാനം സാധുകാരദാനേനാതി കേചി. **ഭന്തോ**തി അനവട്ഠിതോ. **ബാലോ**തി തരുണദാരകോ. **ഉത്രസ്തോ**തി ഞാതകേഹി വിനാഭാവേന സന്ത്രസ്തോ.

വിസഗണ്ഡകരോഗോതി ഥനകന്ദളരോഗമാഹ. മാസരോഗാദികോപി വിസഗണ്ഡകരോഗോതി വദന്തി. **യതോ പബ്ബജിതോ, തതോ പട്ഠായ** പബ്ബജിതകാലതോ പഭുതീതി അത്ഥോ. **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരസീലാനി. തേസു ഹി ഭിന്നേസു ഇന്ദ്രിയാനിപി ഭിന്നാനീതി വുച്ചന്തി ആരക്ഖാഭാവതോ, ഇന്ദ്രിയാനേവ വാ നിമിത്താനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹസ്സ ദ്വാരഭൂതാനി ഭിന്നാനി നാമ തംസമങ്ഗിനോ അനത്ഥുപ്പത്തിതോ, വിപരിയായതോ അഭിന്നാനീതി വേദിതബ്ബാനി. ഇന്ദ്രിയാനം വാ അയോനിസോ ഉപസംഹാരോ ഭേദനം, യോനിസോ ഉപസംഹാരോ അഭേദനന്തി അപരേ. **മിത്തത്ഥേരോ**വാതി മഹാമിത്തത്ഥേരോ വിയ. **വരേ**തി സേട്ഠേ.

തഥാ വീരിയേനാതി **തഥാ**-സദ്ദേന വീരിയം വിസേസേതി. യഥാ സതി അനവജ്ജലക്ഖണാവ ഇന്ദ്രിയസംവരസാധനം, തഥാ വീരിയം അനവജ്ജലക്ഖണം ആജീവപാരിസുദ്ധിസാധനന്തി. വീരിയാപേക്ഖമേവ വിസേസനം ദട്ഠബ്ബം. തേനേവാഹ

“സമ്മാആരദ്ധവീരിയസ്സാ”തി. അയുത്താ എസനാ അനേസനാ, യഥാവുത്തമിച്ഛാജീവസങ്ഗഹാ. സാ എവ സത്ഥുസാസനസ്സ ന പതിരൂപാതി അപ്പതിരൂപം, തം **അനേസനം അപ്പതിരൂപം**. അഥ വാ പതിരൂപവിരോധിനീ അപ്പതിരൂപാ, പരിഗ്ഗഹിതധുതങ്ഗസ്സ ധുതങ്ഗനിയമവിരോധിനീ യസ്സ കസ്സചി സല്ലേഖവികോപിനീ പടിപത്തി. ഇമസ്മിം പക്ഖേ ച-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ, അനേസനം, അപ്പതിരൂപഞ്ച പഹായാതി. പടിസേവമാനേന പരിവജ്ജയതാ സമ്പാദേതബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ. ‘‘പരിസുദ്ധുപ്പാദേ’’തി ഇമിനാവ ധമ്മദേസനാദീനം പരിസുദ്ധായ സമുട്ഠാനതാ ദീപിതാ ഹോതീതി **“ധമ്മദേസനാദീഹി ചസ്സ ഗുണേഹി പസന്നാന”**ന്തി വുത്തം. **ആദി**-സദ്ദേന ബാഹുസച്ചവത്തപരിപൂരണഇരിയാപഥസമ്പത്തിആദീനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **ധുതഗുണേ ചസ്സ പസന്നാന**ന്തി എത്ഥാപി എസേവ നയോ. **പിണ്ഡപാതചരിയാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന മിത്തസുഹജ്ജപംസുകൂലചരിയാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ധുതങ്ഗനിയമാനുലോമേനാ**തി തംതംധുതങ്ഗനിയതായ പടിപത്തിയാ അനുലോമവസേന, അവികോപനവസേനാതി അത്ഥോ. മഹിച്ഛസ്സേവ മിച്ഛാജീവേന ജീവികാ, ന അപ്പിച്ഛസ്സ. അപ്പിച്ഛതായ ഉക്കംസഗതായ മിച്ഛാജീവസ്സ അസമ്ഭവോ എവാതി ദസ്സേതും **“ഏകബ്യാധിവൂപസമത്ഥ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പൂതിഹരിതകീ**തി പൂതിമുത്തപരിഭാവിതം, പൂതിഭാവേന വാ ഛഡ്ഡിതം ഹരിതകം. അരിയവംസോ എതസ്സ അത്ഥീതി, അരിയവംസേ വാ നിയുത്തോതി അരിയവംസികോ, പച്ചയഗേധസ്സ ദൂരസമുസ്സാരിതത്താ ഉത്തമോ ച സോ അരിയവംസികോ ചാതി **ഉത്തമഅരിയവംസികോ. യസ്സ കസ്സചീ**തി പരിഗ്ഗഹിതാപരിഗ്ഗഹിതധുതങ്ഗേസു യസ്സ കസ്സചി.

നിമിത്തം നാമ പച്ചയേ ഉദ്ദിസ്സ യഥാ അധിപ്പായോ ഞായതി എവം നിമിത്തകമ്മം. **ഓഭാസോ** നാമ ഉജുകമേവ അകഥേത്വാ യഥാ അധിപ്പായോ വിഭൂതോ ഹോതി, എവം ഓഭാസനം. **പരികഥാ** നാമ പരിയായേന കഥനം. **തഥാ ഉപ്പന്ന**ന്തി നിമിത്താദിവസേന ഉപ്പന്നം.

ദ്വാരം ദിന്നന്തി രോഗസീസേന പരിഭോഗസ്സ ദ്വാരം ദിന്നം. തസ്മാ അരോഗകാലേപി പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി, ആപത്തി ന ഹോതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“കിഞ്ചാപി ആപത്തി ന ഹോതീ”**തിആദി. **ന വട്ടതീ**തി സല്ലേഖപടിപത്തിയം ഠിതസ്സ ന വട്ടതി, സല്ലേഖം കോപേതീതി അധിപ്പായോ. ‘‘ആജീവം പന കോപേതീ’’തി ഇമിനാവ സേനാസനപടിസംയുത്തധുതങ്ഗധരസ്സ നിമിത്താദയോ ന വട്ടന്തീതി വദന്തി. തദഞ്ഞധുതങ്ഗധരസ്സാപി ന വട്ടന്തിയേവാതി അപരേ. **അകരോന്തോ**തി യഥാസകം അനുഞ്ഞാതവിസയേപി അകരോന്തോ. **അഞ്ഞത്രേവാ**തി ഠപേത്വാ എവ.

ഗണവാസം പഹായ അരഞ്ഞായതനേ പടിപ്പസ്സദ്ധിവിവേകസ്സ മുദ്ധഭൂതായ അഗ്ഗഫലസമാപത്തിയാ വിഹരന്തോ മഹാഥേരോ **“പവിവേകം ബ്രൂഹയമാനോ”**തി വുത്തോ. ഉദരസന്നിസ്സിതോ വാതാബാധോ **ഉദരവാതാബാധോ**. അസമ്ഭിന്നം ഖീരം എതസ്സാതി അസമ്ഭിന്നഖീരം, തദേവ പായാസന്തി **അസമ്ഭിന്നഖീരപായാസം,** ഉദകേന അസമ്മിസ്സഖീരേന പക്കപായാസന്തി അത്ഥോ. **തസ്സാ**തി പായാസസ്സ. **ഉപ്പത്തിമൂല**ന്തി ‘‘ഗിഹികാലേ മേ, ആവുസോ, മാതാ സപ്പിമധുസക്കരാദീഹി യോജേത്വാ അസമ്ഭിന്നഖീരപായാസം അദാസി, തേന മേ ഫാസു അഹോസീ’’തി അത്തനോ വചീനിച്ഛാരണസങ്ഖാതം ഉപ്പത്തിഹേതും. **“അപരിഭോഗാരഹോ പിണ്ഡപാതോ”**തി കസ്മാ വുത്തം, നനു ഥേരസ്സ ഓഭാസനാദിചിത്തുപ്പത്തിയേവ നത്ഥീതി? സച്ചം നത്ഥി, അജ്ഝാസയം പന അജാനന്താ എകച്ചേ പുഥുജ്ജനാ തഥാ മഞ്ഞേയ്യും, അനാഗതേ ച സബ്രഹ്മചാരിനോ എവം മമ ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജേയ്യുന്തി പടിക്ഖിപി. അപിച മഹാഥേരസ്സ പരമുക്കംസഗതാ സല്ലേഖപടിപത്തി. തഥാ ഹി ദഹരഭിക്ഖുനോ ‘‘കസ്സ സമ്പന്നം ന മനാപ’’ന്തി (പാചി॰ ൨൦൯, ൨൧൨, ൬൧൨, ൧൨൨൩, ൧൨൩൧; ചൂളവ॰ ൩൪൩) വചനം നിസ്സായ യാവ പരിനിബ്ബാനാ പിട്ഠഖാദനീയം ന ഖാദതി.

വചീവിഞ്ഞത്തിവിപ്ഫാരാതി വചീനിച്ഛാരണഹേതു. അത്ഥവിഞ്ഞാപനവസേന പവത്തമാനോ ഹി സദ്ദോ അസതിപി വിഞ്ഞത്തിയാ തസ്സ കേനചി പച്ചയേന പച്ചയഭാവേ വചീവിഞ്ഞത്തിവസേനേവ പവത്തതീതി "വചീവിഞ്ഞത്തിവിപ്ഫാരോ"തി വുച്ചതി. **ഭുത്തോ**തി ഭുത്തവാ **സചേ ഭവേയ്യം അഹം. സാ**തി അസ്സ. അകാരലോപേന ഹി നിദ്ദേസോ "ഏവംസ തേ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൩.൭൨; വൃ.൭) വിയ. **അന്തഗുണ**ന്തി അന്തഭോഗോ. **ബഹി ചരേ**തി ആസയതോ നിക്ഖമിത്വാ ഗോചരഗ്ഗഹണവസേന ബഹി യദി വിചരേയ്യ. പരമപ്പിച്ഛം ദസ്സേതും ലോകവോഹാരേനേവമാഹ. ലോകേ ഹി അയുത്തഭോജനം ഓദരിയം ഗരഹന്താ ഏവം വദന്തി "കിംസു നാമ തസ്സ അന്താനി ബഹി ചരന്തീ"തി. **ആരാധേമീ**തി ആദിതോ പട്ഠായ രാധേമി, വസേ വത്തേമീതി അത്ഥോ.

മഹാതിസ്സത്ഥേരോ കിര ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തോ ഭത്തച്ഛേദേന, മഗ്ഗകിലമഥേന ച കിലന്തകായോ ദുബ്ബലോ അഞ്ഞതരസ്സ ഫലിതസ്സ അമ്ബസ്സ മൂലേ നിപജ്ജി, ബഹൂനി അമ്ബഫലാനി തഹം തഹം പതിതാനി ഹോന്തി. തത്ഥേകോ വുഡ്ഢതരോ ഉപാസകോ ഥേരസ്സ സന്തികം ഉപഗന്ത്വാ പരിസ്സമം ഞത്വാ അമ്ബപാനം പായേത്വാ അത്തനോ പിട്ഠിം ആരോപേത്വാ വസനട്ഠാനം നേതി. ഥേരോ -

"ന പിതാ നപി തേ മാതാ, ന ഞാതി നപി ബന്ധവോ;
കരോതേതാദിസം കിച്ചം, സീലവന്തസ്സ കാരണാ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൦) -

അത്താനം ഓവദിത്വാ സമ്മസനം ആരഭിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ തസ്സ പിട്ഠിഗതോ ഏവ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. ഇമം സന്ധായ വുത്തം **"അമ്ബഖാദകമഹാതിസ്സത്ഥേരവത്ഥുപി ചേത്ഥ കഥേതബ്ബ"**ന്തി. **സബ്ബഥാപീ**തി സബ്ബപ്പകാരേനപി അനേസനവസേന, ചിത്തുപ്പത്തിവസേനപി, പഗേവ കായവചീവിപ്ഫന്ദിതവസേനാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"അനേസനായാ"**തിആദി.

അപച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗേ ഇണപരിഭോഗആപത്തിആദീനവസ്സ, തബ്ബിപരിയായതോ പച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗേ ആനിസംസസ്സ ച ദസ്സനം **ആദീനവാനിസംസദസ്സനം**. തസ്സ പന പച്ചയാധികാരത്താ വുത്തം "പച്ചയേസൂ"തി. കാരണകാരണമ്പി ഹി കാരണഭാവേന വുച്ചതി യഥാ തിണേഹി ഭത്തം സിദ്ധന്തി. യേന കാരണേന ഭിക്ഖുനോ അപച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗോ നാമ സിയാ, തസ്മിം വജ്ജിതേ പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലം സിജ്ഝതി, വിസുജ്ഝതി ചാതി ദസ്സേതും **"തസ്മാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പച്ചയഗേധ**ന്തി ഗേധഗ്ഗഹണേനേവ സമ്മോഹോപി ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബോ തേന സഹ പവത്തനതോ, തദുപനിസ്സയതോ ച. **ധമ്മേന സമേന ഉപ്പന്നേ**തി ഇദം പച്ചയാനം ആഗമനസുദ്ധിദസ്സനം, ന പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലവിസുദ്ധിദസ്സനം. പച്ചയാനം ഹി ഇദമത്ഥിതം ഉപധാരേത്വാ പരിഭുഞ്ജനം പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലം. യസ്മാ പന തേ പച്ചയാ ഞായാധിഗതാ ഏവ ഭിക്ഖുനാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബാ, തസ്മാ വുത്തം **"ധമ്മേന സമേന ഉപ്പന്നേ പച്ചയേ"**തി. **യഥാവുത്തേന വിധിനാ**തി "സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൩.൭൨; മഹാനി॰ ൨൦൬) വുത്തവിധിനാ.

ധാതുവസേന വാതി "യഥാപച്ചയം വത്തമാനം ധാതുമത്തമേവേതം, യദിദം ചീവരാദി, തദുപഭുഞ്ജകോ ച പുഗ്ഗലോ"തി ഏവം ധാതുമനസികാരവസേന വാ. **പടികൂലവസേന വാ**തി പിണ്ഡപാതേ താവ ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞാവസേന, "സബ്ബാനി പന ഇമാനി ചീവരാദീനി അജിഗുച്ഛനീയാനി, ഇമം പൂതികായം പത്വാ അതിവിയ ജിഗുച്ഛനീയാനി ജായന്തീ"തി ഏവം പടികൂലമനസികാരവസേന വാ. **തതോ ഉത്തരീ**തി പടിലാഭകാലതോ ഉപരി. **അനവജ്ജോവ പരിഭോഗോ** ആദിതോവ പഞ്ഞായ പരിസോധിതത്താ അധിട്ഠഹിത്വാ ഠപിതപത്തചീവരാനം വിയാതി. പച്ചവേക്ഖണായ ആദിസുദ്ധിദസ്സനപരമേതം, ന പരിഭോഗകാലേ പച്ചവേക്ഖണപടിക്ഖേപപരം. തേനാഹ **"പരിഭോഗകാലേപീ"**തിആദി. **തത്രാ**തി തസ്മിം പരിഭോഗകാലേ പച്ചവേക്ഖണേ. **സന്നിട്ഠാനകരോ**തി അസന്ദേഹകരോ ഏകന്തികോ.

ഥേയ്യപരിഭോഗോ നാമ അനരഹസ്സ പരിഭോഗോ. ഭഗവതാപി അത്തനോ സാസനേ സീലവതോ പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, ന ദുസ്സീലസ്സ. ദായകാനമ്പി സീലവതോ എവ പരിച്ചാഗോ, ന ദുസ്സീലസ്സ. അത്തനോ കാരാനം മഹപ്ഫലഭാവസ്സ പച്ചാസീസനതോ. ഇതി സത്ഥാരാ അനനുഞ്ഞാതത്താ, ദായകേഹി ച അപരിച്ചത്തത്താ ദുസ്സീലസ്സ പരിഭോഗോ ഥേയ്യായ പരിഭോഗോ **ഥേയ്യപരിഭോഗോ**. ഇണവസേന പരിഭോഗോ **ഇണപരിഭോഗോ,** പടിഗ്ഗാഹകതോ ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിയാ അഭാവതോ ഇണം ഗഹേത്വാ പരിഭോഗോ വിയാതി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി "സീലവതോ"തിആദിനാ വുത്തമേവത്ഥം കാരണഭാവേന പച്ചാമസതി. ചീവരം കായതോ മോചേത്വാ പരിഭോഗേ പരിഭോഗേ പുരേഭത്ത...പേ॰... പച്ഛിമയാമേസു പച്ചവേക്ഖിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. തഥാ അസക്കോന്തേന യഥാവുത്തകാലവിസേസവസേന ഏകദിവസേ ചതുക്ഖത്തും തിക്ഖത്തും ദ്വിക്ഖത്തും സകിംയേവ വാ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബം. സചേ അരുണം ഉഗ്ഗച്ഛതി, **ഇണപരിഭോഗട്ഠാനേ തിട്ഠതി**. ഹിയ്യോ യം മയാ ചീവരം പരിഭുത്തം, തം യാവദേവ സീതസ്സ പടിഘാതായ...പേ॰... ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനത്ഥം. ഹിയ്യോ യോ മയാ പിണ്ഡപാതോ പരിഭുത്തോ, സോ "നേവ ദവായാ"തിആദിനാ സചേ അതീതപരിഭോഗപച്ചവേക്ഖണം ന കരേയ്യാതി വദന്തി, തം വീമംസിതബ്ബം. **സേനാസനമ്പി പരിഭോഗേ പരിഭോഗേ**തി പവേസേ പവേസേ. **സതിപച്ചയതാ**തി സതിയാ പച്ചയഭാവോ പടിഗ്ഗഹണസ്സ, പരിഭോഗസ്സ ച പച്ചവേക്ഖണസതിയാ പച്ചയഭാവോ യുജ്ജതി, പച്ചവേക്ഖിത്വാവ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബം, പരിഭുഞ്ജിതബ്ബഞ്ചാതി അത്ഥോ. തേനേവാഹ **"സതിം കത്വാ"**തിആദി. **ഏവം സന്തേപീ**തി യദിപി ദ്വീസുപി ഠാനേസു പച്ചവേക്ഖണാ യുത്താ, ഏവം സന്തേപി. അപരേ പനാഹു - **സതി പച്ചയതാ**തി സതി ഭേസജ്ജപരിഭോഗസ്സ പച്ചയഭാവേ, സതി പച്ചയേതി അത്ഥോ. **ഏവം സന്തേപീ**തി പച്ചയേ സതിപീതി. തം തേസം മതിമത്തം. തഥാ ഹി പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലം പച്ചവേക്ഖണായ വിസുജ്ഝതി, ന പച്ചയസ്സ ഭാവമത്തേന.

ഏവം പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലസ്സ വിസുദ്ധിം ദസ്സേത്വാ തേനേവ പസങ്ഗേന സബ്ബാപി വിസുദ്ധിയോ ദസ്സേതും **"ചതുബ്ബിധാ ഹി സുദ്ധീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സുജ്ഝതി ഏതായാതി സുദ്ധി, യഥാധമ്മം ദേസനാവ സുദ്ധി **ദേസനാസുദ്ധി**. വുട്ഠാനസ്സാപി ചേത്ഥ ദേസനായ ഏവ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ഛിന്നമൂലാപത്തീനം പന അഭിക്ഖുതാപടിഞ്ഞാവ ദേസനാ. അധിട്ഠാനവിസിട്ഠോ സംവരോവ സുദ്ധി **സംവരസുദ്ധി**. ധമ്മേന സമേന പച്ചയാനം പരിയേട്ഠി ഏവ സുദ്ധി **പരിയേട്ഠിസുദ്ധി**. ചതൂസുപി പച്ചയേസു വുത്തവിധിനാ പച്ചവേക്ഖണാവ സുദ്ധി **പച്ചവേക്ഖണസുദ്ധി**. ഏസ താവ സുദ്ധീസു സമാസനയോ. സുദ്ധിമന്തേസു പന ദേസനാ സുദ്ധി ഏതസ്സാതി **ദേസനാസുദ്ധി**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **സുദ്ധി**-സദ്ദോ പന വുത്തനയോവ. **ഏവന്തി** സംവരഭേദം സന്ധായാഹ. **പഹായാ**തി വജ്ജേത്വാ, അകത്വാതി അത്ഥോ.

ദാതബ്ബട്ഠേന ദായം, തം ആദിയന്തീതി **ദായാദാ**. അനനുഞ്ഞാതേസു സബ്ബേന സബ്ബം പരിഭോഗാഭാവതോ, അനുഞ്ഞാതേസു ഏവ ച പരിഭോഗസമ്ഭവതോ ഭിക്ഖൂഹി പരിഭുഞ്ജിതബ്ബപച്ചയാ **ഭഗവതോ സന്തകാ**. "ധമ്മദായാദാ മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവഥ മാ ആമിസദായാദാ. അത്ഥി മേ തുമ്ഹേസു അനുകമ്പാ 'കിന്തി മേ സാവകാ ധമ്മദായാദാ ഭവേയ്യും നോ ആമിസദായാദാ'"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൯) ഏവം പവത്തം **ധമ്മദായാദസുത്തഞ്ച** ഏത്ഥ ഏതസ്മിം അത്ഥേ **സാധകം**.

അവീതരാഗാനം തണ്ഹാപരവസതായ പച്ചയപരിഭോഗേ സാമിഭാവോ നത്ഥി, തദഭാവേന വീതരാഗാനം തത്ഥ സാമിഭാവോ യഥാരുചിപരിഭോഗസമ്ഭവതോ. തഥാ ഹി തേ പടികൂലമ്പി അപ്പടികൂലാകാരേന, അപ്പടികൂലമ്പി പടികൂലാകാരേന, തദുഭയമ്പി വജ്ജേത്വാ അജ്ഝുപേക്ഖനാകാരേന പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തി, ദായകാനഞ്ച മനോരഥം പരിപൂരേന്തി. തേനാഹ **"തേ ഹി തണ്ഹായ ദാസബ്യം അതീതത്താ സാമിനോ ഹുത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തീ"**തി.

സബ്ബേസന്തി അരിയാനം, പുഥുജ്ജനാനഞ്ച. കഥം പുഥുജ്ജനാനം ഇമേ പരിഭോഗാ സമ്ഭവന്തി? ഉപചാരവസേന. യോ ഹി പുഥുജ്ജനസ്സാപി സല്ലേഖപടിപത്തിയം ഠിതസ്സ പച്ചയഗേധം പഹായ തത്ഥ തത്ഥ അനുപലിത്തേന ചിത്തേന പരിഭോഗോ, സോ **സാമിപരിഭോഗോ** വിയ ഹോതി. **സീലവതോ** പന പച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗോ ദായജ്ജപരിഭോഗോ വിയ ഹോതി, ദായകാനം മനോരഥസ്സ അവിരാധനതോ. തഥാ ഹി വുത്തം **"ദായജ്ജപരിഭോഗേയേവ വാ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീ"**തി. കല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ പരിഭോഗേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി, തസ്സ സേക്ഖസങ്ഗഹതോ. **സേക്ഖസുത്തം** (സം॰ നി॰ ൫.൧൩) ഹേതസ്സത്ഥസ്സ സാധകം. തേനാഹ **"സീലവാപി ഹീ"**തിആദി. **പച്ചനീകത്താ**തി യഥാ ഇണായികോ അത്തനോ രുചിയാ ഇച്ഛിതദേസം ഗന്തും ന ലഭതി, ഏവം ഇണപരിഭോഗയുത്തോ ലോകതോ നിസ്സരിതും ന ലഭതീതി തപ്പടിപക്ഖത്താ സീലവതോ പച്ചവേക്ഖിതപരിഭോഗോ ആണണ്യപരിഭോഗോതി ആഹ **"ആണണ്യപരിഭോഗോ വാ"**തി. ഏതേന നിപ്പരിയായതോ ചതുപരിഭോഗവിനിമുത്തോ വിസുംയേവായം പരിഭോഗോതി ദസ്സേതി. **ഇമായ സിക്ഖായാ**തി സീലസങ്ഖാതായ സിക്ഖായ. **കിച്ചകാരീ**തി പടിഞ്ഞാനുരൂപം പടിപജ്ജനതോ യുത്തപത്തകാരീ.

ഇദാനി തമേവ കിച്ചകാരിതം സുത്തപദേന വിഭാവേതും **"വുത്തമ്പി ചേത"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **വിഹാര**ന്തി പതിസ്സയം. **സയനാസന**ന്തി മഞ്ചാദിം. ഉഭയേനപി സേനാസനമേവ വുത്തം. **ആപ**ന്തി ഉദകം. **സങ്ഘാടിരജൂപവാഹന**ന്തി പംസുമലാദിനോ സങ്ഘാടിഗതരജസ്സ ധോവനം. **സുത്വാന ധമ്മം സുഗതേന ദേസിത**ന്തി ചീവരാദീസു "പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവരം പടിസേവതി സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അം॰ നി॰ ൬.൫൮; മഹാനി॰ ൨൦൬) നയേന ഭഗവതാ ദേസിതം ധമ്മം സുത്വാ. **സങ്ഖായ സേവേ വരപഞ്ഞസാവകോ**തി "പിണ്ഡ"ന്തി വുത്തം പിണ്ഡപാതം, വിഹാരാദിപദേഹി വുത്തം സേനാസനം, "പിപാസാഗേലഞ്ഞസ്സ വൂപസമനതോ പാനീയമ്പി ഗിലാനപച്ചയോ"തി ആപമുഖേന ദസ്സിതം ഗിലാനപച്ചയം, സങ്ഘാടിയാദിചീവരന്തി ചതുബ്ബിധം പച്ചയം സങ്ഖായ "യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; ൨.൨൪; ൩.൭൫; സം॰ നി॰ ൪.൧൨൦; അം॰ നി॰ ൬.൫൮; ൮.൯; ധ॰ സ॰ ൧൩൫൫) നയേന പച്ചവേക്ഖിത്വാ. **സേവേ** സേവിതും സക്കുണേയ്യ ഉത്തമപഞ്ഞസ്സ ഭഗവതോ സാവകോ സേഖോ വാ പുഥുജ്ജനോ വാ.

യസ്മാ ച സങ്ഖായ സേവീ വരപഞ്ഞസാവകോ, **തസ്മാ ഹി പിണ്ഡേ…പേ॰… പോക്ഖരേ വാരിബിന്ദു,** തഥാ ഹോതി. **കാലേനാ**തി അരിയാനം ഭോജനകാലേ. **ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ. **പരതോ**തി അഞ്ഞതോ ദായകതോ. **അനുഗ്ഗഹാ**തി അനുകമ്പായ ബഹുമ്ഹി ഉപനീതേ **മത്തം** സോ **ജഞ്ഞാ** ജാനേയ്യ **സതതം** സബ്ബകാലം **ഉപട്ഠിതോ** ഉപട്ഠിതസ്സതി. **ആലേപനരൂഹനേ യഥാ**തി ഭേസജ്ജലേപനേന വണസ്സ രുഹനേ വിയ, മത്തം ജാനേയ്യാതി യോജനാ. **ആഹരേ**തി ആഹരേയ്യ. "ആഹരേയ്യാഹാര"ന്തി വാ പാഠോ. **യാപനത്ഥ**ന്തി സരീരസ്സ യാപനായ. **അമുച്ഛിതോ**തി തണ്ഹാമുച്ഛായ അമുച്ഛിതോ ഗേധം തണ്ഹം അനാപന്നോ.

അത്തനോ മാതുലസ്സ സങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരസ്സേവ നാമസ്സ ഗഹിതത്താ **ഭാഗിനേയ്യസങ്ഘരക്ഖിതസാമണേരോ. സാലികൂര**ന്തി സാലിഭത്തം. **സുനിബ്ബുത**ന്തി സുസീതലം. **അസഞ്ഞതോ**തി അപച്ചവേക്ഖണം സന്ധായാഹ. **സബ്ബാസവപരിക്ഖീണോ**തി പരിക്ഖീണസബ്ബാസവോ.

പഠമസീലപഞ്ചകവണ്ണനാ

൨൦. പരിയന്തോ ഏതേസം അത്ഥീതി പരിയന്താനി, പരിയന്താനി സിക്ഖാപദാനി യേസം തേ പരിയന്തസിക്ഖാപദാ, തേസം **പരിയന്തസിക്ഖാപദാനം. ഉപസമ്പന്നാന**ന്തി ഠപേത്വാ കല്യാണപുഥുജ്ജനസേക്ഖാസേക്ഖേ തദഞ്ഞേസം ഉപസമ്പന്നാനം. സാമഞ്ഞജോതനാപി ഹി വിസേസേ തിട്ഠതി. **കുസലധമ്മേ യുത്താന**ന്തി വിപസ്സനാചാരേ യുത്തപയുത്താനം. സേക്ഖധമ്മാ പരിയന്താ പരമാ മരിയാദാ

ഏതസ്സാതി **സേക്ഖപരിയന്തോ**. നാമരൂപപരിച്ഛേദതോ, കുസലധമ്മസമാദാനതോ വാ പന പട്ഠായ യാവ ഗോത്രഭൂ, താവ പവത്തകുസലധമ്മപ്പബന്ധോ സേക്ഖധമ്മേ ആഹച്ച ഠിതോ സേക്ഖപരിയന്തോ. സേക്ഖധമ്മാനം വാ ഹേട്ഠിമന്തഭൂതാ സിക്ഖിതബ്ബാ ലോകിയാ തിസ്സോ സിക്ഖാ സേക്ഖപരിയന്തോ, തസ്മിം **സേക്ഖപരിയന്തേ. പരിപൂരകാരീന**ന്തി കിഞ്ചിപി സിക്ഖം അഹാപേത്വാ പൂരേന്താനം. ഉപരിവിസേസാധിഗമത്ഥം **കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖാനം**. തതോ ഏവ സീലപാരിപൂരിഅത്ഥം **പരിച്ചത്തജീവിതാനം**. ദിട്ഠിസംകിലേസേന അപരാമസനീയതോ പാരിസുദ്ധിവന്തം സീലം **അപരാമട്ഠപാരിസുദ്ധിസീലം**. കിലേസാനം സബ്ബസോ പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ പാരിസുദ്ധിവന്തം സീലം **പടിപ്പസ്സദ്ധിപാരിസുദ്ധിസീലം**.

അനുപസമ്പന്നാനം അസേക്ഖാനം, സേക്ഖാനം, കല്യാണപുഥുജ്ജനാനഞ്ച സീലം മഹാനുഭാവതായ ആനുഭാവതോ അപരിയന്തമേവാതി ആഹ **"ഗണനവസേന സപരിയന്തത്താ"**തി. കായവാചാനം സംവരണതോ, വിനയനതോ ച **സംവരവിനയാ. പേയ്യാലമുഖേന നിദ്ദിട്ഠാ**തി തത്ഥ തത്ഥ സത്ഥാരാ ദേസിതവിത്ഥാരനയേന യഥാവുത്തഗണനതോ നിദ്ദിട്ഠാ. **സിക്ഖാ**തി സീലസങ്ഖാതാ സിക്ഖാ. **വിനയസംവരേ**തി വിനയപിടകേ. ഗണനവസേന സപരിയന്തമ്പി ഉപസമ്പന്നാനം സീലന്തി ഹേട്ഠാ വുത്തം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. യം കിഞ്ചി ഹി ഉപസമ്പന്നേന സിക്ഖിതബ്ബം സീലം നാമ, തത്ഥ കസ്സചിപി അനവസേസതോ **അനവസേസവസേന** . **സമാദാനഭാവ**ന്തി സമാദാനസബ്ഭാവം. **ലാഭ...പേ॰... വസേന അദിട്ഠപരിയന്തഭാവോ** ലാഭാദിഹേതു സീലസ്സ അവീതിക്കമോ.

ധനം ചജേ അങ്ഗവരസ്സ ഹേതു പാരിപന്ഥികചോരാദീഹി ഉപദ്ദുതോ. **അങ്ഗം ചജേ ജീവിതം രക്ഖമാനോ** സപ്പദട്ഠാദികാലേ. **അങ്ഗം ധനം ജീവിതഞ്ചാപി സബ്ബം, ചജേ നരോ ധമ്മമനുസ്സരന്തോ** സുതസോമമഹാബോധിസത്താദയോ വിയ. തേനാഹ **"ഇമം സപ്പുരിസാനുസ്സതിം അവിജഹന്തോ"**തി. ജിഘച്ഛാപരിസ്സമേന **ജീവിതസംസയേ** സതിപി. **സിക്ഖാപദം അവീതിക്കമ്മാ**തി അസ്സാമികേസു അമ്ബഫലേസു ഭൂമിയം പതിതേസു സമീപേയേവ സന്തേസുപി പടിഗ്ഗാഹകാഭാവേന അപരിഭുഞ്ജന്തോ **പടിഗ്ഗഹണസിക്ഖാപദം** അവീതിക്കമിത്വാ.

സീലവന്തസ്സാതി സീലവന്തഭാവസ്സ **കാരണാ,** സീലവന്തസ്സ വാ തുയ്ഹം ഏതാദിസം അംസേന വാഹണാദികം കിച്ചം കരോതി, കാരണാ സീലസ്സാതി അധിപ്പായോ. **സുധോതജാതിമണി വിയാ**തി ചതൂസു പാസാണേസു സമ്മദേവ ധോതജാതിമണി വിയ. **മഹാസങ്ഘരക്ഖിതഭാഗിനേയ്യസങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരാനം വിയാ**തി മഹാസങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ, തസ്സേവ ഭാഗിനേയ്യസങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ വിയ ച. "കിമത്ഥം മയം ഇധാഗതാ"തി മഹാജനസ്സ വിപ്പടിസാരോ ഭവിസ്സതീതി അധിപ്പായോ. **അച്ഛരികായാ**തി അങ്ഗുലിഫോടനേന. **അസതിയാ**തി സതിസമ്മോസേന. **അഞ്ഞാണപകത**ന്തി അഞ്ഞാണേന അപരജ്ഝിത്വാ കതം, അജാനിത്വാ കതന്തി അത്ഥോ.

അപ്പസ്സുതോപി ചേ ഹോതീതി സുത്തഗേയ്യാദിസുതരഹിതോ ഹോതി ചേ. **സീലേസു അസമാഹിതോ**തി പാതിമോക്ഖസംവരാദിസീലേസുപി ന സമ്മാ പതിട്ഠിതോ ഹോതി ചേ. **നാസ്സ സമ്പജ്ജതേ സുത**ന്തി അസ്സ സീലരഹിതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സുതം അത്തനോ, പരേസഞ്ച കത്ഥചി ഭവസമ്പത്തിആവഹം ന ഹോതി. "ദുസ്സീലോയം പുരിസപുഗ്ഗലോ"തി ഹി സിക്ഖാകാമാ ന തസ്സ സന്തികം ഉപസങ്കമന്തി. **ബഹുസ്സുതോപി ചേ**തി ഏത്ഥ **ചേ**-തി നിപാതമത്തം. **പസംസിതോ**തി പസംസിതോ ഏവ നാമ.

രാഗവസേന അപരാമട്ഠഗഹണേന തണ്ഹാപരാമാസാഭാവമാഹ. **തഥാരൂപ**ന്തി രാഗവസേന അപരാമട്ഠം. **ഭിന്ദിത്വാ**തി ഹനിത്വാ. **സഞ്ഞപേസ്സാമീ**തി സഞ്ഞത്തിം കരിസ്സാമി, അപ്പകം വേലം മം വിസ്സജ്ജേതുന്തി അധിപ്പായോ. **അട്ടിയാമീ**തി ജിഗുച്ഛാമി. **ഹരായാമീ**തി ലജ്ജാമി.

പലിപന്നോതി സീദന്തോ, സമ്മക്ഖിതോ വാ. **സീലേനേവ സദ്ധിം മരിസ്സാമീ**തി സീലം അവിനാസേന്തോ തേന സഹേവ മരിസ്സാമി, ന ഇദാനി കദാചിപി തം പരിച്ചജിസ്സാമി. സതി ഹി ഭവാദാനേ സീലേന വിയോഗോ സിയാ, ഭവമേവ നാദിയിസ്സാമീതി അധിപ്പായോ. **രോഗം സമ്മസന്തോ**തി രോഗഭൂതം വേദനം വേദനാമുഖേന സേസാരൂപധമ്മേ, രൂപധമ്മേ ച പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സന്തോ.

രുപ്പതോതി വികാരം ആപാദിയമാനസരീരസ്സ. **പരിസുസ്സതീ**തി സമന്തതോ സുസ്സതി. യഥാ കിം? **പുപ്ഫം യഥാ പംസുനി ആതപേ കതം** സൂരിയാതപസന്തത്തേ പംസുനി ഠപിതം സിരീസാദിപുപ്ഫം വിയാതി അത്ഥോ. **അജഞ്ഞ**ന്തി അമനുഞ്ഞം ജിഗുച്ഛനീയം. **ജഞ്ഞസങ്ഖാത**ന്തി ബാലേഹി ''ജഞ്ഞ''ന്തി ഏവം കിത്തിതം. **ജഞ്ഞരൂപം അപസ്സതോ**തി യഥാഭൂതം അപ്പസ്സതോ അവിദ്ദസുനോ ''ജഞ്ഞ''ന്തി പസംസിതം. **ധിരത്ഥുമ**ന്തി ധി അത്ഥു ഇമം, ധി-സദ്ദയോഗേന സബ്ബത്ഥ ഉപയോഗവചനം, ഇമസ്സ പൂതികായസ്സ ധികാരോ ഹോതൂതി അത്ഥോ. **ദുഗ്ഗന്ധിയ**ന്തി ദുഗ്ഗന്ധികം ദുഗ്ഗന്ധവന്തം. **യത്ഥ** യഥാവുത്തേ പൂതികായേ രാഗഹേതു **പമത്താ** പമാദം ആപന്നാ. **പജാ**തി സത്താ. **ഹാപേന്തി മഗ്ഗം സുഗതൂപപത്തിയാ**തി സുഗതൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം, സീലമ്പി ഹാപേന്തി, പഗേവ ഝാനാദിന്തി അധിപ്പായോ. കേവലം ''അരഹന്തോ''തി വത്തബ്ബോ സാവകഖീണാസവാ, ഇതരേ പന പച്ചേകബുദ്ധാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാതി സഹ വിസേസനേനാതി ആഹ **''അരഹന്താദീന''**ന്തി. **സബ്ബദരഥപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ**തി സബ്ബകിലേസദരഥപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ.

ദുതിയസീലപഞ്ചകവണ്ണനാ

പാണാതിപാതാദീനന്തി **ആദി**-സദ്ദേന അദിന്നാദാനാദീനം അഗ്ഗമഗ്ഗവജ്ഝകിലേസപരിയോസാനാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **പഹാനാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന വേരമണിആദീനം ചതുന്നം. കേസുചി പോത്ഥകേസു ''പഹാനവസേനാ''തി ലിഖന്തി, സാ പമാദലേഖാ. **പാണാതിപാതസ്സ പഹാനം സീല**ന്തി ഹിരോത്തപ്പകരുണാലോഭാദിപമുഖേന യേന കുസലചിത്തുപ്പാദേന പാണാതിപാതോ പഹീയതി, തം പാണാതിപാതസ്സ പഹാനം സീലനട്ഠേന സീലം. തഥാ പാണാതിപാതാ വിരതി **വേരമണീ സീലം**. പാണാതിപാതസ്സ പടിപക്ഖചേതനാ **ചേതനാ സീലം**. പാണാതിപാതസ്സ സംവരണം പവേസദ്വാരപിധാനം **സംവരോ സീലം**. പാണാതിപാതസ്സ അവീതിക്കമനം **അവീതിക്കമോ സീലം. അദിന്നാദാനസ്സാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അഭിജ്ഝാ**ദീനം പന അനഭിജ്ഝാദിവസേന പഹാനം വേദിതബ്ബം. വേരമണീ ചേതനാ തംസമ്പയുത്താ സംവരാവീതിക്കമാ തപ്പമുഖാ ധമ്മാ.

ഏവം ദസകുസലകമ്മപഥവസേന പഹാനസീലാദീനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സഉപായാനം അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം, അട്ഠാരസന്നം മഹാവിപസ്സനാനം, അരിയമഗ്ഗാനഞ്ച വസേന താനി ദസ്സേതും **''നേക്ഖമ്മേനാ''**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **നേക്ഖമ്മേനാ**തി അലോഭപ്പധാനേന കുസലചിത്തുപ്പാദേന. കുസലാ ഹി ധമ്മാ കാമപടിപക്ഖാ ഇധ ''നേക്ഖമ്മ''ന്തി അധിപ്പേതാ. തേനാഹ **''കാമച്ഛന്ദസ്സ പഹാനം സീല''**ന്തിആദി. തത്ഥ **പഹാനസീലാ**ദീനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. വിസേസമേവ വക്ഖാമ. **അബ്യാപാദേനാ**തി മേത്തായ. **ആലോകസഞ്ഞായാ**തി വിഭൂതം കത്വാ മനസികരണേന ഉപട്ഠിതആലോകസഞ്ജാനനേന . **അവിക്ഖേപേനാ**തി സമാധിനാ. **ധമ്മവവത്ഥാനേനാ**തി കുസലാദിധമ്മാനം യാഥാവനിച്ഛയേന. സപച്ചയനാമരൂപവവത്ഥാനേനാതിപി വദന്തി.

ഏവം കാമച്ഛന്ദാദിനീവരണപ്പഹാനേന ''അഭിജ്ഝം ലോകേ പഹായാ''തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൦൮) വുത്തായ പഠമജ്ഝാനാധിഗമസ്സ ഉപായഭൂതായ പുബ്ബഭാഗപടിപദായ വസേന പഹാനസീലാദീനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സഉപായാനം അട്ഠസമാപത്തിആദീനം വസേന ദസ്സേതും **''ഞാണേനാ''**തിആദി വുത്തം. നാമരൂപപരിഗ്ഗഹകങ്ഖാവിതരണാനം ഹി വിബന്ധഭൂതസ്സ മോഹസ്സ ദൂരീകരണേന ഞാതപരിഞ്ഞായ ഠിതസ്സ അനിച്ചസഞ്ഞാദയോ സിജ്ഝന്തി. തഥാ ഝാനസമാപത്തീസു അഭിരതിനിമിത്തേന പാമോജ്ജേന. തത്ഥ അനഭിരതിയാ വിനോദിതായ ഝാനാദീനം സമധിഗമോതി

സമാപത്തിവിപസ്സനാനം അരതിവിനോദനഅവിജ്ജാപദാലനാദിനാ ഉപായോതി വുത്തം **"ഞാണേന അവിജ്ജായ, പാമോജ്ജേന അരതിയാ"**തി. ഉപ്പടിപാടിനിദ്ദേസോ പന നീവരണസഭാവായ അവിജ്ജായ ഹേട്ഠാനീവരണേസുപി സങ്ഗഹദസ്സനത്ഥന്തി ദട്ഠബ്ബം.

"പഠമേന ഝാനേന നീവരണാനൻ"തിആദീസു കഥം ഝാനാനം സീലഭാവോ, കഥം വാ തത്ഥ വിരതിയാ സമ്ഭവോ. സുവിസുദ്ധകായകമ്മാദികസ്സ ഹി ചിത്തസമാദാനവസേന ഇമാനി ഝാനാനി പവത്തന്തി, ന പരിത്തകുസലാനി വിയ കായകമ്മാദിവിസോധനവസേന, നാപി മഗ്ഗഫലധമ്മാ വിയ ദുച്ചരിതദുരാജീവസമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സമ്ഭനവസേനാതി? സച്ചമേതം. മഹഗ്ഗതധമ്മേസു നിപ്പരിയായേന നത്ഥി സീലനട്ഠോ, കുതോ വിരമണട്ഠോ. പരിയായേന പനേതം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. കോ പന സോ പരിയായോ? യദഗ്ഗേന മഹഗ്ഗതാ കുസലധമ്മാ പടിപക്ഖേ പജഹന്തി, തദഗ്ഗേന തതോ ഓരതാ. തേ ച യഥാ ചിത്തം നാരോഹന്തി, ഏവം സംവുതാ നാമ ഹോന്തി. പരിയുട്ഠാനസങ്ഖാതോ മനോദ്വാരേ വീതിക്കമോ നത്ഥി ഏതേസൂതി അവീതിക്കമാതി ച വുച്ചന്തി, ചേതനാ പന തംസമ്പയുത്താതി. സോയമത്ഥോ പരതോ ആഗമിസ്സതി. ഏവഞ്ച കത്വാ വിതക്കാദിപഹാനവചനമ്പി സമത്ഥിതം ഹോതി. ന ഹി നിപ്പരിയായതോ സീലം കുസലധമ്മാനം പഹായകം യുജ്ജതി, ന ചേത്ഥ അകുസലവിതക്കാദയോ അധിപ്പേതാ. കിഞ്ചാപി പഠമജ്ഝാനൂപചാരേയേവ ദുക്ഖസ്സ, ചതുത്ഥജ്ഝാനൂപചാരേ ച സുഖസ്സ പഹാനം ഹോതി, അതിസയപഹാനം പന സന്ധായ വുത്തം **"ചതുത്ഥേന ഝാനേന സുഖദുക്ഖാനം പഹാനൻ"**തി. **"ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിയാ"**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം **ആരുപ്പകഥായം** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൭൫ ആദയോ) ആഗമിസ്സതി.

അനിച്ചസ്സ, അനിച്ചന്തി വാ അനുപസ്സനാ **അനിച്ചാനുപസ്സനാ**. തേഭൂമികധമ്മാനം അനിച്ചതം ഗഹേത്വാ പവത്തായ വിപസ്സനായേതം നാമം. **നിച്ചസഞ്ഞായാ**തി "സങ്ഖതധമ്മാ നിച്ചാ സസ്സതാ"തി ഏവം പവത്തായ മിച്ഛാസഞ്ഞായ, സഞ്ഞാഗ്ഗഹണേനേവ ദിട്ഠിചിത്താനമ്പി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. ഏസ നയോ ഇതോ പരാസുപി. **നിബ്ബിദാനുപസ്സനായാ**തി സങ്ഖാരേസു നിബ്ബിന്ദനാകാരേന പവത്തായ അനുപസ്സനായ. **നന്ദിയാ**തി സപ്പീതികതണ്ഹായ. **വിരാഗാനുപസ്സനായാ**തി വിരജ്ജനാകാരേന പവത്തായ അനുപസ്സനായ. **രാഗസ്സാ**തി സങ്ഖാരേസു രാഗസ്സ. **നിരോധാനുപസ്സനായാ**തി സങ്ഖാരാനം നിരോധസ്സ അനുപസ്സനായ. യഥാ വാ സങ്ഖാരാ നിരുജ്ഝന്തിയേവ, ആയതിം പുനബ്ഭവവസേന ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവം അനുപസ്സനാ നിരോധാനുപസ്സനാ. തേനേവാഹ "നിരോധാനുപസ്സനായ നിരോധേതി നോ സമുദേതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൨). മുഞ്ചിതുകാമതായ ഹി അയം ബലപ്പത്താ. സങ്ഖാരാനം പടിനിസ്സജ്ജനാകാരേന പവത്താ അനുപസ്സനാ **പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനാ**. പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ ഹി അയം . **ആദാനസ്സാ**തി നിച്ചാദിവസേന ഗഹണസ്സ. സന്തതിസമൂഹകിച്ചാരമ്മണവസേന ഏകത്തഗഹണം ഘനസഞ്ഞാ, തസ്സാ **ഘനസഞ്ഞായ. ആയൂഹനസ്സാ**തി അഭിസങ്ഖരണസ്സ. സങ്ഖാരാനം അവത്ഥാദിവിസേസാപത്തി **വിപരിണാമോ. ധുവസഞ്ഞായാ**തി ഥിരഭാവഗഹണസ്സ. **നിമിത്തസ്സാ**തി സമൂഹാദിഘനവസേന സകിച്ചപരിച്ഛേദതായ ച സങ്ഖാരാനം സവിഗ്ഗഹതായ. **പണിധിയാ**തി രാഗാദിപണിധിയാ, തണ്ഹാവസേന സങ്ഖാരേസു നിന്നതായാതി അത്ഥോ. **അഭിനിവേസസ്സാ**തി അത്താനുദിട്ഠിയാ. അനിച്ചദുക്ഖാദിവസേന സബ്ബതേഭൂമകധമ്മതിരണാ **അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനാ. സാരാദാനാഭിനിവേസസ്സാ**തി അസാരേസു സാരഗഹണവിപല്ലാസസ്സ. **യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം** ഥിരഭാവപത്താ അനിച്ചാദിഅനുപസ്സനാവ. ഉദയബ്ബയഞാണന്തി കേചി. സപ്പച്ചയനാമരൂപദസ്സനന്തി അപരേ. "ഇസ്സരകുത്താദിവസേന ലോകോ സമുപ്പന്നോ"തി അഭിനിവേസോ **സമ്മോഹാഭിനിവേസോ**. ഉച്ഛേദസസ്സതാഭിനിവേസോതി കേചി. "അഹോസിം നു ഖോ അഹമതീതമദ്ധാന"ന്തിആദിനയപ്പവത്താ (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦; മഹാനി॰ ൧൭൪) സംസയാപത്തി സമ്മോഹാഭിനിവേസോതി അപരേ. സങ്ഖാരേസു താണലേണഭാവഗഹണം **ആലയാഭിനിവേസോ**. "ആലയരതാ ആലയസമ്മുദിതാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൬൪; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൧; ൨.൩൩൭; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൭-൮) വചനതോ

ആലയോ തണ്ഹാ. സാ ഏവ ചക്ഖാദീസു, രൂപാദീസു ച അഭിനിവിസനവസേന പവത്തിയാ ആലയാഭിനിവേസോതി അപരേ. "ഏവം ഠിതാ തേ സങ്ഖാരാ പടിനിസ്സജ്ജീയന്തീ"തി പവത്തം ഞാണം **പടിസങ്ഖാനുപസ്സനാ. അപ്പടിസങ്ഖാ** പടിസങ്ഖായ പടിപക്ഖഭൂതാ മോഹപ്പധാനാ അകുസലധമ്മാ. വട്ടതോ വിഗതത്താ വിവട്ടം നിബ്ബാനം, തത്ഥ നിന്നഭാവസങ്ഖാതേന അനുപസ്സനേന പവത്തി **വിവട്ടാനുപസ്സനാ,** സങ്ഖാരുപേക്ഖാ ചേവ അനുലോമഞാണഞ്ച. **സഞ്ഞോഗാഭിനിവേസോ** സംയുജ്ജനവസേന സങ്ഖാരേസു അഭിനിവിസനം.

ദിട്ഠേകട്ഠാനന്തി ദിട്ഠിയാ സഹജേകട്ഠാനഞ്ച പഹാനേകട്ഠാനഞ്ച. **ഓളാരികാന**ന്തി ഉപരിമഗ്ഗവജ്ഝേ കിലേസേ ഉപാദായ വുത്തം. അഞ്ഞഥാ ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാപി ദുതിയമഗ്ഗവജ്ഝേഹി ഓളാരികാ. **അണുസഹഗതാന**ന്തി അണുഭൂതാനം, ഇദം ഹേട്ഠിമമഗ്ഗവജ്ഝേ ഉപാദായ വുത്തം. **സബ്ബകിലേസാന**ന്തി അവസിട്ഠസബ്ബകിലേസാനം. ന ഹി പഠമമഗ്ഗാദീഹി പഹീനാ കിലേസാ പുന പഹീയന്തി.

"ചിത്തസ്സ അവിപ്പടിസാരായ സംവത്തന്തീ"തിആദീസു സംവരോ അവിപ്പടിസാരത്ഥായ. "അവിപ്പടിസാരത്ഥാനി ഖോ, ആനന്ദ, കുസലാനി സീലാനീ"തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧) വചനതോ ചേതസോ അവിപ്പടിസാരത്ഥായ ഭവന്തി. അവിപ്പടിസാരോ പാമോജ്ജത്ഥായ. "യോനിസോ മനസി കരോതോ പാമോജ്ജം ജായതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൯) വചനതോ **പാമോജ്ജായ സംവത്തന്തി**. പാമോജ്ജം പീതിയാ. "പമുദിതസ്സ പീതി ജായതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൬൬; ൩.൩൫൯; അം॰ നി॰ ൩.൬൬; ൬.൧൦; ൧൧.൧൨) വചനതോ **പീതിയാ സംവത്തന്തി**. പീതി പസ്സദ്ധത്ഥായ. "പീതിമനസ്സ കായോ പസ്സമ്ഭതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൬൬; ൩.൩൫൯; അം॰ നി॰ ൩.൬൬; ൬.൧൦; ൧൧.൧൨) വചനതോ **പസ്സദ്ധിയാ സംവത്തന്തി**. പസ്സദ്ധി സുഖത്ഥായ. "പസ്സദ്ധകായോ സുഖം വേദേതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൬൬; ൩.൩൫൯; അം॰ നി॰ ൩.൬൬; ൬.൧൦; ൧൧.൧൨) വചനതോ **സോമനസ്സായ സംവത്തന്തീ**തി. "സുഖത്ഥായ സുഖം വേദേതീ"തി ചേത്ഥ സോമനസ്സം "സുഖ"ന്തി വുത്തം. **ആസേവനായാ**തി സമാധിസ്സ ആസേവനായ. നിരാമിസേ ഹി സുഖേ സിദ്ധേ "സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൬൬; ൩.൩൫൯; അം॰ നി॰ ൩.൬൬; ൬.൧൦; ൧൧.൧൨) വചനതോ സമാധി സിദ്ധോയേവ ഹോതി, തസ്മാ സമാധിസ്സ ആസേവനായ പഗുണബലവഭാവായ സംവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **ഭാവനായാ**തി തസ്സേവ സമാധിസ്സ വഡ്ഢിയാ. **ബഹുലീകമ്മായാ**തി പുനപ്പുനം കിരിയായ. **അലങ്കാരായാ**തി തസ്സേവ സമാധിസ്സ പസാധനഭൂതസദ്ധിന്ദ്രിയാദിനിപ്ഫത്തിയാ അലങ്കാരായ **സംവത്തന്തി. പരിക്ഖാരായാ**തി അവിപ്പടിസാരാദികസ്സ സമാധിസമ്ഭാരസ്സ സിദ്ധിയാ തസ്സേവ സമാധിസ്സ പരിക്ഖാരായ സംവത്തന്തി. സമ്ഭാരത്ഥോ ഹി ഇധ പരിക്ഖാര-സദ്ദോ. "യേ ച ഖോ ഇമേ പബ്ബജിതേന ജീവിതപരിക്ഖാരാ സമുദാനേതബ്ബാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൧) വിയ സമ്ഭാരോതി ച പച്ചയോ വേദിതബ്ബോ. കാമഞ്ചായം പരിക്ഖാര-സദ്ദോ "രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪) അലങ്കാരത്ഥോ. "സത്തഹി നഗരപരിക്ഖാരേഹി സുപരിക്ഖത്തം ഹോതീ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൭.൬൭) പരിവാരത്ഥോ വുത്തോ. ഇധ പന അലങ്കാരപരിവാരാനം വിസും ഗഹിതത്താ "സമ്ഭാരത്ഥോ"തി വുത്തം . **പരിവാരായാ**തി മൂലകാരണഭാവേനേവ സമാധിസ്സ പരിവാരഭൂതസതിവീരിയാദിധമ്മവിസേസസാധനേന പരിവാരസമ്പത്തിയാ സംവത്തന്തി. **പാരിപൂരിയാ**തി വസീഭാവസമ്പാപനേന, വിപസ്സനായ പദട്ഠാനഭാവാപാദനേന ച പരിപുണ്ണഭാവസാധനതോ സമാധിസ്സ പാരിപൂരിയാ **സംവത്തന്തി**.

ഏവം സുപരിസുദ്ധസീലമൂലകം സബ്ബാകാരപരിപൂരം സമാധിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി "സമാഹിതോ പജാനാതി പസ്സതി, യഥാഭൂതം ജാനം പസ്സം നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദം വിരജ്ജതി , വിരാഗാ വിമുച്ചതീ"തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨; സം॰ നി॰ ൩.൧൪) വചനതോ സീലമൂലകാനി സമാധിപദട്ഠാനാനി പയോജനാനി ദസ്സേതും **"ഏകന്തനിബ്ബിദായാ"**തിആദി വുത്തം. നിബ്ബിദായ ഹി ദസ്സിതായ തസ്സാ പദട്ഠാനഭൂതം യഥാഭൂതഞാണദസ്സനം ദസ്സിതമേവ ഹോതി, തസ്മിം അസതി നിബ്ബിദായ അസിജ്ഝനതോ. നിബ്ബിദാദയോ അത്ഥതോ വിഭത്താ ഏവ. യഥാഭൂതഞാണദസ്സനന്തി പനേത്ഥ സപ്പച്ചയനാമരൂപദസ്സനം

അധിപ്പേതം. ഏവമേത്ഥ അമതമഹാനിബ്ബാനപരിയോസാനം സീലസ്സ പയോജനം ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി പഹാനാദീസു സീലത്ഥം ദസ്സേതും **"ഏത്ഥ ചാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ പജഹനം അനുപ്പാദനിരോധോ **പഹാനന്തി** തസ്സ ഭാവസാധനതം സന്ധായ **"പഹാനന്തി കോചി ധമ്മോ നാമ നത്ഥീ"**തി വുത്തം. യഥാ പനസ്സ ധമ്മഭാവോ സമ്ഭവതി, തഥാ ഹേട്ഠാ സംവണ്ണിതമേവ. ഏവം ഹിസ്സ സീലഭാവോ സുട്ഠു യുജ്ജതി. **തം തം പഹാനന്തി** "പാണാതിപാതസ്സ പഹാനം, അദിന്നാദാനസ്സ പഹാന"ന്തി ഏവം വുത്തം തം തം പഹാനം. **തസ്സ തസ്സ കുസലധമ്മസ്സാ**തി പാണാതിപാതസ്സ പഹാനം മേത്താദികുസലധമ്മസ്സ, അദിന്നാദാനസ്സ പഹാനം ചാഗാദികുസലധമ്മസ്സാതി ഏവം തസ്സ തസ്സ കുസലധമ്മസ്സ. **പതിട്ഠാനട്ഠേനാ**തി പതിട്ഠാനഭാവേന. പഹാനം ഹി തസ്മിം സതി ഹോതി, അസതി ന ഹോതി, തസ്സ "പതിട്ഠാന"ന്തി വത്തബ്ബതം ലഭതീതി കത്വാ യസ്മിം സന്താനേ പാണാതിപാതാദയോ തസ്സ പകമ്പഹേതവോതി തപ്പഹാനം **വികമ്പാഭാവകരണേന ച സമാധാനം** വുത്തം. ഏവം സേസപഹാനേസുപി വത്തബ്ബം. **സമാധാനം** സണ്ഠപനം, സംയമനം വാ. **ഇതരേ ചത്താരോതി** വേരമണിആദയോ ചത്താരോ ധമ്മാ ന പഹാനം വിയ വോഹാരമത്തന്തി അധിപ്പായോ. **തതോ തതോതി** തമ്ഹാ തമ്ഹാ പാണാതിപാതാദിതോ. **തസ്സ തസ്സാ**തി പാണാതിപാതാദികസ്സ സംവരണവസേന, തസ്സ തസ്സ വാ സംവരസ്സ വസേന. **തദുഭയസമ്പയുത്തചേതനാവസേനാ**തി വേരമണീഹി, സംവരധമ്മേഹി ച സമ്പയുത്തായ ചേതനായ വസേന. **തം തം അവീതിക്കമന്തസ്സാ**തി തം തം പാണാതിപാതാദിം അവീതിക്കമന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ, ധമ്മസമൂഹസ്സ വാ വസേന **ചേതസോ പവത്തിസബ്ഭാവം സന്ധായ വുത്താ.** തസ്മാ ഏകക്ഖണേപി ലബ്ഭന്തീതി അധിപ്പായോ.

സീലസംകിലേസവോദാനവണ്ണനാ

൨൧. സംകിലിസ്സതി തേനാതി **സംകിലേസോ.** കോ പന സോതി ആഹ **"ഖണ്ഡാദിഭാവോ സീലസ്സ സംകിലേസോ"**തി. വോദായതി വിസുജ്ഝതി ഏതേനാതി **വോദാനം, അഖണ്ഡാദിഭാവോ. ലാഭയസാദീതി ആദി**-സദ്ദേന ഞാതിഅങ്ഗജീവിതാദീനം സങ്ഗഹോ. **സത്തസു ആപത്തിക്ഖന്ധേസു ആദിമ്ഹി വാ അന്തേ വാ വേമജ്ഝേതി** ച ഇദം തേസം ഉദ്ദേസാദിപാളിവസേന വുത്തം. ന ഹി അഞ്ഞോ കോചി ആപത്തിക്ഖന്ധാനം അനുക്കമോ അത്ഥി. **ഖണ്ഡന്തി** ഖണ്ഡവന്തം, ഖണ്ഡിതം വാ. **ഛിദ്ദന്തി** ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **പരിയന്തേ ഛിന്നസാടകോ വിയാ**തി വത്ഥന്തേ, ദസന്തേ വാ ഛിന്നവത്ഥം വിയ.

ഏവന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന. **മേഥുനസംയോഗവസേനാതി** രാഗപരിയുട്ഠാനേന സദിസഭാവാപത്തിയാ മിഥുനാനം ഇദന്തി മേഥുനം, നിബന്ധനം. മേഥുനവസേന സമായോഗോ മേഥുനസംയോഗോ. ഇധ പന മേഥുനസംയോഗോ വിയാതി മേഥുനസംയോഗോ, തസ്സ വസേന. **ഇധാതി** ഇമസ്മിം ലോകേ. **ഏകച്ചോതി** ഏകോ. **സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാതി** പബ്ബജ്ജാമത്തേന സമണോ വാ ജാതിമത്തേന ബ്രാഹ്മണോ വാ. **ദ്വയംദ്വയസമാപത്തിന്തി** ദ്വീഹി ദ്വീഹി സമാപജ്ജിതബ്ബം, മേഥുനന്തി അത്ഥോ. **ന ഹേവ ഖോ സമാപജ്ജതീതി** സമ്ബന്ധോ. **ഉച്ഛാദനം** ഉബ്ബട്ടനം. **സമ്ബാഹനം** പരിമദ്ദനം. **സാദിയതീതി** അധിവാസേതി. **തദസ്സാദേതീതി** തം ഉച്ഛാദനാദിം അഭിരമതി. **നികാമേതീതി** ഇച്ഛതി. **വിത്തിന്തി** തുട്ഠിം. **ഇദമ്പി ഖോതി** ഏത്ഥ **ഇദന്തി** യഥാവുത്തം സാദിയനാദിം ഖണ്ഡഭാവാദിവസേന ഏകം കത്വാ വുത്തം. **പി**-സദ്ദോ വക്ഖമാനം ഉപാദായ സമുച്ചയത്ഥോ. **ഖോ**-സദ്ദോ അവധാരണത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദേതം ബ്രഹ്മചാരീപടിഞ്ഞസ്സ അസതിപി ദ്വയംദ്വയസമാപത്തിയം മാതുഗാമസ്സ ഉച്ഛാദനന്ഹാപനസമ്ബാഹനസാദിയനാദി, ഇദമ്പി ഏകംസേന തസ്സ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഖണ്ഡാദിഭാവാപാദനതോ ഖണ്ഡമ്പി ഛിദ്ദമ്പി സബലമ്പി കമ്മാസമ്പീതി. ഏവം പന ഖണ്ഡാദിഭാവാപത്തിയാ സോ അപരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം ചരതി, ന പരിസുദ്ധം,

സംയുത്തോ മേഥുനസംയോഗേന, ന വിസംയുത്തോ. തതോ ചസ്സ ന ജാതിആദീഹി പരിമുത്തീതി ദസ്സേന്തോ **"അയം വുച്ചതീ"**തിആദിമാഹ.

സഞ്ജഗ്ഘതീതി കിലേസവസേന മഹാഹസിതം ഹസതി. **സംകീളതീ**തി കായസംസഗ്ഗവസേന കീളതി. **സംകേലായതീ**തി സബ്ബസോ മാതുഗാമം കേലായന്തോ വിഹരതി. **ചക്ഖുനാ**തി അത്തനോ ചക്ഖുനാ. **ചക്ഖു**ന്തി മാതുഗാമസ്സ ചക്ഖും. **ഉപനിജ്ഝായതീ**തി ഉപേച്ച നിജ്ഝായതി ഓലോകേതി. **തിരോകുട്ടാ**തി കുട്ടസ്സ പരതോ. തഥാ **തിരോപാകാരാ**. മത്തികാമയാ ഭിത്തി കുട്ടം, ഇട്ഠകാമയാ പാകാരോതി വദന്തി. യാ കാചി വാ ഭിത്തി പോരിസതോ ദിയഡ്ഢരതനുച്ചപ്പമാണാ കുട്ടം, കുട്ടതോ അധികോ പാകാരോ.

അസ്സാതി ബ്രഹ്മചാരീപടിഞ്ഞസ്സ. **പുബ്ബേ**തി വതസമാദാനതോ പുബ്ബേ. **കാമഗുണേഹീ**തി കാമകോട്ഠാസേഹി. **സമപ്പിത**ന്തി സുട്ഠു അപ്പിതം സഹിതം. **സമങ്ഗീഭൂത**ന്തി സമന്നാഗതം. **പരിചാരയമാന**ന്തി കീളന്തം, ഉപട്ഠഹിയമാനം വാ. **പണിധായാ**തി പത്ഥേത്വാ. **സീലേനാ**തിആദീസു യമനിയമാദിസമാദാനവസേന **സീലം**. അവീതിക്കമവസേന **വതം**. ഉഭയമ്പി **സീലം**. ദുക്കരചരിയവസേന പവത്തിതം **വതം**. തംതംഅകിച്ചസമ്മതതോ വാ നിവത്തിലക്ഖണം **സീലം**. തംതംസമാദാനവതോ വേസഭോജനകിച്ചകരണാദിവിസേസപടിപത്തി **വതം**. സബ്ബഥാപി ദുക്കരചരിയാ **തപോ**. മേഥുനവിരതി **ബ്രഹ്മചരിയം**.

സബ്ബസോതി അനവസേസതോ, സബ്ബേസം വാ. **അഭേദേനാ**തി അവീതിക്കമേന. അപരായ ച പാപധമ്മാനം അനുപ്പത്തിയാ, ഗുണാനം ഉപ്പത്തിയാ സങ്ഗഹിതോതി യോജനാ. തത്ഥ കുജ്ഝനലക്ഖണോ **കോധോ**. ഉപനന്ധനലക്ഖണോ **ഉപനാഹോ**. പരേസം ഗുണമക്ഖനലക്ഖണോ **മക്ഖോ**. യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ **പളാസോ**. പരസമ്പത്തിഉസൂയനലക്ഖണാ **ഇസ്സാ**. അത്തസമ്പത്തിനിഗൂഹനലക്ഖണം **മച്ഛരിയം**. സന്തദോസപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ **മായാ**. അസന്തഗുണസമ്ഭാവനലക്ഖണം **സാഠേയ്യം**. ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവലക്ഖണോ **ഥമ്ഭോ**. കരണുത്തരിയലക്ഖണോ **സാരമ്ഭോ**. ഉന്നതിലക്ഖണോ **മാനോ**. അബ്ഭുന്നതിലക്ഖണോ **അതിമാനോ**. മജ്ജനലക്ഖണോ **മദോ**. ചിത്തവോസഗ്ഗലക്ഖണോ **പമാദോ. ആദി**-സദ്ദേന ലോഭമോഹവിപരീതമനസികാരാദീനം സങ്ഗഹോ.

ഇദാനി "അഖണ്ഡാദിഭാവോ പനാ"തിആദിനാ വുത്തമേവത്ഥം പാകടതരം കാതും **"യാനി ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനുപഹതാനീ**തി അനുപദ്ദുതാനി. വിവട്ടൂപനിസ്സയതായ തണ്ഹാദാസബ്യതോ മോചനേന **ഭുജിസ്സഭാവകരണം**. അവിഞ്ഞൂനം അപ്പമാണത്താ വുത്തം **"വിഞ്ഞൂഹി പസത്ഥത്താ"**തി. സമാധിസംവത്തനം വാ ഏതേസം പയോജനം, സമാധിസംവത്തനേ വാ നിയുത്താനീതി **സമാധിസംവത്തനികാനി**. നിദ്ദാനേന സസ്സസമ്പത്തി വിയ പടിപക്ഖവിഗമേന സീലസമ്പദാ, സാ ച തത്ഥ സതി ദോസദസ്സനേതി ആഹ **"സീലവിപത്തിയാ ച ആദീനവദസ്സനേനാ"**തി. നിസമ്മകാരീനം പയോജനഗരുകതായ ദിട്ഠഗുണേയേവ സമ്മാപടിപത്തീതി വുത്തം **"സീലസമ്പത്തിയാ ച ആനിസംസദസ്സനേനാ"**തി.

തത്ഥ സീലവിപത്തിയാ ആദീനവോ സീലസമ്പദായ ഹേട്ഠാ ദസ്സിതആനിസംസപടിപക്ഖതോ വേദിതബ്ബോ, തം സുവിഞ്ഞേയ്യന്തി അവിത്ഥാരേത്വാ പകാരന്തരേഹി ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തി ആരദ്ധം. തത്ഥ യഥാ സീലസമ്പദാ സത്താനം മനുഞ്ഞഭാവകാരണം, ഏവം സീലവിപത്തി അമനുഞ്ഞഭാവകാരണന്തി ആഹ **"ദുസ്സീലോ...പേ॰... ദേവമനുസ്സാന"**ന്തി. **അനനുസാസനീയോ** ജിഗുച്ഛിതബ്ബതോ. **ദുക്ഖിതോ**തി സഞ്ജാതദുക്ഖോ. **വിപ്പടിസാരീ**തി "അകതം വത മേ കല്യാണ"ന്തിആദിനാ പച്ഛാനുതാപീ. **ദുബ്ബണ്ണോ**തി ഗുണവണ്ണേന, കായവണ്ണേന ച വിരഹിതോ. **അസ്സാ**തി ദുസ്സീലസ്സ. സമ്ഫസ്സിതാനം ദുക്ഖോ ദുക്ഖാവഹോ സമ്ഫസ്സോ ഏതസ്സാതി **ദുക്ഖസമ്ഫസ്സോ**. ഗുണാനുഭാവാഭാവതോ അപ്പം അഗ്ഘതീതി **അപ്പഗ്ഘോ.**

അനേകവസ്സഗണികഗൂഥകൂപോ വിയാതി അനേകവസ്സസമൂഹേ സഞ്ചിതുക്കാരാവാടോ വിയ. **ദുബ്ബിസോധനോ** സോധേതും അസക്കുണേയ്യോ. **ഛവാലാതം** ഛവഡാഹേ സന്തജ്ജനുമ്മുക്കം. **ഉഭതോ പരിബാഹിരോ**തി സാമഞ്ഞതോ, ഗിഹിഭോഗതോ ച പരിഹീനോ. സബ്ബേസം വേരീ, സബ്ബേ വാ വേരീ ഏതസ്സാതി സബ്ബവേരീ, സോ ഏവ **സബ്ബവേരികോ, പുരിസോ**. സംവാസം നാരഹതീതി **അസംവാസാരഹോ. സദ്ധമ്മേ**തി പടിപത്തിസദ്ധമ്മേ, പടിവേധസദ്ധമ്മേ ച.

"അഗ്ഗിക്ഖന്ധപരിയായേ വുത്തദുക്ഖഭാഗിതായാ"തി സങ്ഖേപേന വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"ദുസ്സീലാനഞ്ഹീ"**തിആദി ആരദ്ധം. പഞ്ചകാമഗുണപരിഭോഗസുഖേ, പരേഹി കയിരമാനവന്ദനമാനനാദിസുഖേ ച അസ്സാദേന ഗധിതചിത്താ **പഞ്ചകാമ...പേ॰... ഗധിതചിത്താ,** തേസം. തേ യഥാവുത്തസുഖസ്സാദാ പച്ചയാ ഏതസ്സാതി **തപ്പച്ചയം**. ദുക്ഖന്തി സമ്ബന്ധോ.

പസ്സഥ നോതി പസ്സഥ നു, അപി പസ്സഥ. **മഹന്ത**ന്തി വിപുലം. **അഗ്ഗിക്ഖന്ധ**ന്തി അഗ്ഗിസമൂഹം. **ആദിത്ത**ന്തി പദിത്തം. **സമ്പജ്ജലിത**ന്തി സമന്തതോ പജ്ജലിതം അച്ചിവിപ്ഫുലിങ്ഗാനി മുച്ചന്തം. **സജോതിഭൂത**ന്തി സപഭം സമന്തതോ ഉട്ഠിതാഹി ജാലാഹി ഏകപ്പഭാസമുദയഭൂതം. **തം കിം മഞ്ഞഥാ**തി തം ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനമത്ഥം കിം മഞ്ഞഥാതി അനുമതിഗഹണത്ഥം പുച്ഛതി. **ആലിങ്ഗേത്വാ**തി ഉപഗൂഹിത്വാ. **ഉപനിസീദേയ്യാ**തി തേനേവ ആലിങ്ഗനേന ഉപേച്ച നിസീദേയ്യ. യദത്ഥമേത്ഥ സത്ഥാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധാലിങ്ഗനം, കഞ്ഞാലിങ്ഗനഞ്ച ആനേസി, തമത്ഥം വിഭാവേതും **"ആരോചയാമീ"**തിആദിമാഹ . തത്ഥ **ആരോചയാമീ**തി ആമന്തേമി. **വോ**തി തുമ്ഹേ. **പടിവേദയാമീ**തി പബോധേമി. **ദുസ്സീലസ്സാ**തി നിസ്സീലസ്സ സീലവിരഹിതസ്സ. **പാപധമ്മസ്സാ**തി ദുസ്സീലത്താ ഏവ ഹീനജ്ഝാസയതായ ലാമകസഭാവസ്സ. **അസുചിസങ്കസ്സരസമാചാരസ്സാ**തി അപരിസുദ്ധകായസമാചാരാദിതായ അസുചിസ്സ ഹുത്വാ സങ്കായ സരിതബ്ബസമാചാരസ്സ. ദുസ്സീലോ ഹി കിഞ്ചിദേവ അസാരുപ്പം ദിസ്വാ "ഇദം അസുകേന കതം ഭവിസ്സതീ"തി പരേസം ആസങ്കനീയോവ ഹോതി, കേനചിദേവ വാ കരണീയേന മന്തയന്തേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ "കച്ചി നു ഖോ ഇമേ മയാ കതം കമ്മം ജാനിത്വാ മന്തേന്തീ"തി അത്തനോയേവ സങ്കായ സരിതബ്ബസമാചാരോതി. **പടിച്ഛന്നകമ്മന്തസ്സാ**തി ലജ്ജിതബ്ബതായ പടിച്ഛാദേതബ്ബകമ്മന്തസ്സ. **അസ്സമണസ്സാ**തി ന സമണസ്സ. സലാകഗ്ഗഹണാദീസു "അഹമ്പി സമണോ"തി മിച്ഛാപടിഞ്ഞായ **സമണപടിഞ്ഞസ്സ**. അസേട്ഠചാരിതായ **അബ്രഹ്മചാരിസ്സ**. ഉപോസഥാദീസു "അഹമ്പി ബ്രഹ്മചാരീ"തി മിച്ഛാപടിഞ്ഞായ **ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞസ്സ**. പൂതിനാ കമ്മേന സീലവിപത്തിയാ അന്തോ അനുപവിട്ഠത്താ **അന്തോപൂതികസ്സ**. ഛഹി ദ്വാരേഹി രാഗാദികിലേസാനുവസ്സനേന തിന്തത്താ **അവസ്സുതസ്സ**. സഞ്ജാതരാഗാദികചവരത്താ, സീലവന്തേഹി ഛഡ്ഡേതബ്ബത്താ ച **കസമ്ബുജാതസ്സ. അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമായ** ഹീനൂപമഭൂതായാതി അത്ഥോ. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഏതദേവ തസ്സ വര"ന്തി. ഭഗവാ ദുക്ഖം ദസ്സേത്വാ ദുക്ഖം ദസ്സേതീതി സമ്ബന്ധോ.

വാളരജ്ജുയാതി വാളേഹി കതരജ്ജുയാ. സാ ഹി ഖരതരാ ഹോതി. **ഘംസേയ്യാ**തി പധംസനവസേന ഘംസേയ്യ. **തേലധോതായാ**തി തേലേന നിസിതായ. **പച്ചോരസ്മി**ന്തി പതിഉരസ്മിം ഉരാഭിമുഖം, ഉരമജ്ഝേതി അധിപ്പായോ. **അയോസങ്കുനാ**തി സണ്ഡാസേന. **ഫേണുദ്ദേഹക**ന്തി ഫേണം ഉദ്ദേഹേത്വാ, അനേകവാരം ഫേണം ഉട്ഠപേത്വാതി അത്ഥോ.

അഗ്ഗിക്ഖന്ധാലിങ്ഗനദുക്ഖതോപി അധിമത്തദുക്ഖതായ കടുകഭൂതം ദുക്ഖം ഫലം ഏതസ്സാതി **അഗ്ഗിക്ഖന്ധാലിങ്ഗനദുക്ഖാധികദുക്ഖകടുകഫലം**. കാമസുഖം അവിജഹതോ **ഭിന്നസീലസ്സ** ദുസ്സീലസ്സ **കുതോ** തസ്സ **സുഖം** നത്ഥേവാതി അധിപ്പായോ. **സാദനേ**തി സാദിയനേ. **യ**ന്തി അഞ്ജലികമ്മസാദനം. **അസീലിനോ**തി ദുസ്സീലസ്സ. **ഉപഹത**ന്തി സീലബ്യസനേന ഉപദ്ദുതം. **ഖത**ന്തി കുസലമൂലാനം ഖണനേന ഖതം, ഖണിതം വാ ഗുണം സരീരേതി അധിപ്പായോ. **സബ്ബഭയേഹീ**തി

അത്താനുവാദാദിസബ്ബഭയേഹി. ഉപചാരജ്ഝാനം ഉപാദായ **സബ്ബേഹി അധിഗമസുഖേഹി**.

വുത്തപ്പകാരവിപരീതതോതി സീലവിപത്തിയം വുത്താകാരപടിപക്ഖതോ "മനാപോ ഹോതി ദേവമനുസ്സാന"ന്തിആദിനാ. **കായഗന്ധോപി പാമോജ്ജം, സീലവന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ. കരോതി അപി ദേവാന**ന്തി എത്ഥ "ഗന്ധോ ഇസീനം ചിരദിക്ഖിതാന"ന്തിആദികാ (ജാ॰ ൨.൧൭.൫൫) ഗാഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാ. **അവിഘാതീ**തി അപ്പടിഘാതീ. വധബന്ധാദിപരികിലേസാ **ദിട്ഠധമ്മികാ ആസവാ** ഉപദ്ദവാ. **സമ്പരായികദുക്ഖാനം മൂലം** നാമ ദുസ്സീല്യം. അന്തമതിക്കന്തം അച്ചന്തം, അച്ചന്തം സന്താ **അച്ചന്തസന്താ** കിലേസപരിളാഹസങ്ഖാതദരഥാനം അഭാവേന സബ്ബദാ സന്താ. **ഉബ്ബിജ്ജിതാ**തി ഞാണുത്രാസേന ഉത്തസിതാ. **വോദാപേതബ്ബ**ന്തി വിസോധേതബ്ബം.

സീലനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി പഠമപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൨. ധുതങ്ഗനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൨. അപ്പാ ഇച്ഛാ ഏതസ്സാതി അപ്പിച്ഛോ, പച്ചയഗേധരഹിതോ. തസ്സ ഭാവോ **അപ്പിച്ഛതാ,** അലോഭജ്ഝാസയതാതി അത്ഥോ. സമം തുട്ഠി, സന്തേന, സകേന വാ തുട്ഠി സന്തുട്ഠി, സന്തുട്ഠി ഏവ **സന്തുട്ഠിതാ,** അഞ്ഞം അപത്ഥേത്വാ യഥാലദ്ധേഹി ഇതരീതരേഹി പച്ചയേഹി പരിതുസ്സനാ. **സന്തുട്ഠിതാദീഹീ**തി **ത**-കാരോ വാ പദസന്ധികരോ. "സന്തുട്ഠിആദീഹീ"തി വാ പാഠോ. **തേ ഗുണേ**തി തേ സീലവോദാനസ്സ ഹേതുഭൂതേ അപ്പിച്ഛതാദിഗുണേ. **സമ്പാദേതു**ന്തി സമ്പന്നേ കാതും. തേ ഹി സീലവിസുദ്ധിയാ പടിലദ്ധമത്താ ഹുത്വാ ധുതധമ്മേഹി സമ്പന്നതരാ ഹോന്തി. **ധുതങ്ഗസമാദാന**ന്തി കിലേസാനം ധുനനകഅങ്ഗാനം വിദ്ധംസനകാരണാനം സമ്മദേവ ആദാനം. **ഏവ**ന്തി ഏവം സന്തേ, ധുതങ്ഗസമാദാനേ കതേതി അത്ഥോ. **അസ്സ** യോഗിനോ. **സല്ലേഖോ** കിലേസാനം സമ്മദേവ ലിഖനാ ഛേദനാ തനുകരണം. **പവിവേകോ** ചിത്തവിവേകസ്സ ഉപായഭൂതാ വിവേകട്ഠകായതാ. **അപചയോ** യഥാ പടിപജ്ജനതോ കിലേസാ നം അപചിനന്തി ന ആചിനന്തി, തഥാ പടിപജ്ജനാ. **വീരിയാരമ്ഭോ** അനുപ്പന്നാനം പാപധമ്മാനം അനുപ്പാദനാദിവസേന ആരദ്ധവീരിയതാ. **സുഭരതാ** യഥാവുത്തഅപ്പിച്ഛഭാവാദിസിദ്ധാ ഉപട്ഠകാനം സുഖഭരണീയതാ സുപോസതാ. **ആദി**-സദ്ദേന അപ്പകിച്ചതാസല്ലഹുകവുത്തിആദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **സീലഞ്ചേവ** യഥാസമാദിന്നം പടിപക്ഖധമ്മാനം ദൂരീഭാവേന **സുപരിസുദ്ധം ഭവിസ്സതി. വതാനി ച** ധുതധമ്മാ ച **സമ്പജ്ജിസ്സന്തി** സമ്പന്നാ ഭവിസ്സന്തി, നിപ്ഫജ്ജിസ്സന്തി വാ. യാ ഥിരഭൂതാ ഇതരീതരചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനസന്തുട്ഠി പോരാണാനം ബുദ്ധാദീനം അരിയാനം പവേണിഭാവേന ഠിതാ, തത്ഥ പതിട്ഠിതഭാവം സന്ധായാഹ **"പോരാണേ അരിയവംസത്തയേ പതിട്ഠായാ"**തി. ഭാവനാ ആരമിതബ്ബട്ഠേന ആരാമോ ഏതസ്സാതി ഭാവനാരാമോ, തബ്ഭാവോ **ഭാവനാരാമതാ,** സമഥവിപസ്സനാഭാവനാസു യുത്തപ്പയുത്തതാ. യസ്മാ അധിഗമാരഹോ ഭവിസ്സതി, **തസ്മാ**തി സമ്ബന്ധോ.

ലാഭസക്കാരാദി തണ്ഹായ ആമസിതബ്ബതോ, ലോകപരിയാപന്നതായ ച **ലോകാമിസം**. നിബ്ബാനാധിഗമസ്സ അനുലോമതോ **അനുലോമപടിപദാ** വിപസ്സനാഭാവനാ. **അത്ഥതോ**തി വചനത്ഥതോ. **പഭേദതോ**തി വിഭാഗതോ. **ഭേദതോ**തി വിനാസതോ. **ധുതാദീന**ന്തി ധുതധുതവാദധുതധമ്മധുതങ്ഗാനം. **സമാസബ്യാസതോ**തി സങ്ഖേപവിത്ഥാരതോ.

൨൩. **രഥികാ**തി രച്ഛാ. **സങ്കാരകൂടാദീന**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. **അബ്ഭുഗ്ഗതട്ഠേനാ**തി ഉസ്സിതട്ഠേന. "നദിയാ കൂല"ന്തിആദീസു വിയ സമുസ്സയത്ഥോ **കൂല**-സദ്ദോതി ആഹ **"പംസുകൂലമിവ പംസുകൂല"**ന്തി. **കു**-സദ്ദോ കുച്ഛായം **ഉല**-സദ്ദോ ഗതിഅത്ഥോതി ആഹ **"കുച്ഛിതഭാവം ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതീ"**തി, പംസു വിയ കുച്ഛിതം ഉലതി പവത്തതീതി വാ **പംസുകൂലം**. പംസുകൂലസ്സ ധാരണം **പംസുകൂലം** ഉത്തരപദലോപേന, തം സീലമസ്സാതി പംസുകൂലികോ, യഥാ "ആപൂപികോ"തി. അങ്ഗതി അത്തനോ ഫലം പടിച്ച ഹേതുഭാവം ഗച്ഛതീതി **അങ്ഗം,** കാരണം. യേന പുഗ്ഗലോ "പംസുകൂലികോ"തി വുച്ചതി, സോ സമാദാനചേതനാസങ്ഖാതോ ധമ്മോ പംസുകൂലികസ്സ അങ്ഗന്തി **പംസുകൂലികങ്ഗം**. തേനാഹ **"പംസുകൂലികസ്സാ"**തിആദി. **തസ്സാ**തി സമാദാനസ്സ. സമാദിയതി ഏതേനാതി **സമാദാനം,** ചേതനാ.

ഏതേനേവ നയേനാതി യഥാ പംസുകൂലധാരണം പംസുകൂലം, തംസീലോ പംസുകൂലികോ, തസ്സ അങ്ഗം സമാദാനചേതനാ ''പംസുകൂലികങ്ഗ''ന്തി വുത്തം, ഏവം ഏതേനേവ വചനത്ഥനയേന തിചീവരധാരണം തിചീവരം, തംസീലോ തേചീവരികോ, തസ്സ അങ്ഗം സമാദാനചേതനാ **"തേചീവരികങ്ഗ"**ന്തി വേദിതബ്ബം. സങ്ഘാടിആദീസു ഏവ തീസു ചീവരേസു തിചീവരസമഞ്ഞാ, ന കണ്ഡുപടിച്ഛാദിവസ്സികസാടികാദീസൂതി താനി സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **"സങ്ഘാടിഉത്തരാസങ്ഗഅന്തരവാസകസങ്ഖാത"**ന്തി ആഹ.

തം പിണ്ഡപാതന്തി പരേഹി ദിയ്യമാനാനം പിണ്ഡാനം പത്തേ പതനസങ്ഖാതം പിണ്ഡപാതം, തം ഉഞ്ഛതീതി **പിണ്ഡപാതികോ,** യഥാ ബാദരികോ സാമാകികോ. പിണ്ഡപാതി ഏവ പിണ്ഡപാതികോ, യഥാ ഭദ്ദോ ഏവ ഭദ്ദകോ. **അവഖണ്ഡനം** വിച്ഛിന്ദനം നിരന്തരമപ്പവത്തി. തപ്പടിക്ഖേപതോ **അനവഖണ്ഡനം** അവിച്ഛിന്ദനം നിരന്തരപ്പവത്തി. **സഹ അപദാനേനാ**തി സഹ അനവഖണ്ഡനേന. **സപദാന**ന്തി പദസ്സ കിരിയാവിസേസനഭാവം, യത്ഥ ച തം അനവഖണ്ഡനം, തഞ്ച ദസ്സേതും **"അവഖണ്ഡനരഹിതം അനുഘരന്തി വുത്തം ഹോതീ"**തി വുത്തം. **ഏകാസനേ**തി ഇരിയാപഥന്തരേന അനന്തരിതായ ഏകായയേവ നിസജ്ജായ. **പത്തേ പിണ്ഡോ**തി ഏത്ഥ വത്ഥുഭേദോ ഇധാധിപ്പേതോ, ന സാമഞ്ഞം. ഏവ-കാരോ ച ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോതി ദസ്സേന്തോ **"കേവലം ഏകസ്മിംയേവ പത്തേ"**തി ആഹ. ഉത്തരപദലോപം കത്വാ അയം നിദ്ദേസോതി ദസ്സേന്തോ **"പത്തപിണ്ഡഗഹണേ പത്തപിണ്ഡസഞ്ഞം കത്വാ"**തി ആഹ. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസുപി.

പച്ഛാഭത്തം നാമ പവാരണതോ പച്ഛാ ലദ്ധഭത്തം ഏവ. **ഖലു**-സദ്ദസ്സ പടിസേധത്ഥവാചകത്താ തേന സമാനത്ഥം ന-കാരം ഗഹേത്വാ ആഹ **"ന പച്ഛാഭത്തികോ"**തി. സിക്ഖാപദസ്സ വിസയോ സിക്ഖാപദേനേവ പടിക്ഖിത്തോ. യോ തസ്സ അവിസയോ, സോ ഏവ സമാദാനസ്സ വിസയോതി ആഹ **"സമാദാനവസേന പടിക്ഖിത്താതിരിത്തഭോജനസ്സാ"**തി. അബ്ഭോകാസേ നിവാസോ **അബ്ഭോകാസോ**. സുസാനേ നിവാസോ **സുസാനം,** തം സീലം അസ്സാതിആദിനാ സബ്ബം വത്തബ്ബന്തി ആഹ **"ഏസേവ നയോ"**തി. യഥാസന്ഥതം വിയ **യഥാസന്ഥതം,** ആദിതോ യഥാഉദ്ദിട്ഠം. തം ഹേസ ''ഇദം ബഹുമങ്കുണം ദുഗ്ഗന്ധപവാത''ന്തിആദിവസേന അപ്പടിക്ഖിപിത്വാവ സമ്പടിച്ഛതി. തേനേവാഹ **"ഇദം തുയ്ഹ"**ന്തിആദി. **സയന**ന്തി നിപജ്ജനമാഹ. **തേന തേന സമാദാനേനാ**തി തേന തേന പംസുകൂലികങ്ഗാദികസ്സ സമാദാനേന **ധുതകിലേസത്താ**തി വിദ്ധംസിതകിലേസത്താ, തദങ്ഗവസേന പഹീനതണ്ഹുപാദാനാദിപാപധമ്മത്താതി അത്ഥോ. യേഹി തം കിലേസധുനനം, താനിയേവ ഇധ ധുതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അങ്ഗാനീതി അധിപ്പേതാനി, ന അഞ്ഞാനി യാനി കാനിചി, അഞ്ഞേന വാ ധുതസ്സാതി അയമത്ഥോ അത്ഥതോ ആപന്നോ. ''ഞാണം അങ്ഗം ഏതേസ''ന്തി ഇമിനാ ഞാണപുബ്ബകതം തേസം സമാദാനസ്സ വിഭാവേതി. **പടിപത്തിയാ**തി സീലാദിസമ്മാപടിപത്തിയാ. സമാദിയതി ഏതേനാതി സമാദാനം, സമാദാനവസേന പവത്താ ചേതനാ, തം ലക്ഖണം ഏതേസന്തി **സമാദാനചേതനാലക്ഖണാനി**. വുത്തമ്പി ചേതം **അട്ഠകഥായം** -

> ''സമാദാനകിരിയായ, സാധകതമഭാവതോ;
> സമ്പയുത്തധമ്മാ യേനാതി, കരണഭാവേന ദസ്സിതാ''തി.

സമാദാനചേതനായ ഗഹണം തംമൂലകത്താ പരിഹരണചേതനാപി ധുതങ്ഗമേവ. അത്തനാ, പരമ്മുഖേന ച കുസലഭണ്ഡസ്സ ഭുസം വിലുപ്പനട്ഠേന **ലോലുപ്പം** തണ്ഹാചാരോ, തസ്സ വിദ്ധംസനകിച്ചത്താ **ലോലുപ്പവിദ്ധംസനരസാനി**. തതോ ഏവ നില്ലോലുപ്പഭാവേന പച്ചുപതിട്ഠന്തി, തം വാ പച്ചുപട്ഠാപേന്തീതി **നില്ലോലുപ്പഭാവപച്ചുപട്ഠാനാനി. അരിയധമ്മപദട്ഠാനാനീ**തി പരിസുദ്ധസീലാദിസദ്ധമ്മപദട്ഠാനാനി.

ഭഗവതോവ സന്തികേ സമാദാതബ്ബാനീതി ഇദം അന്തരാ അവിച്ഛേദനത്ഥം വുത്തം, രഞ്ഞോ സന്തികേ പടിഞ്ഞാതാരഹസ്സ അത്ഥസ്സ തദുപജീവിനോ ഏകംസതോ അവിസംവാദനം വിയ. സേസാനം സന്തികേ സമാദാനേപി ഏസേവ നയോ. **ഏകസങ്ഗീതികസ്സാ**തി പഞ്ചസു ദീഘനികായാദീസു നികായേസു ഏകനികായികസ്സ. **അട്ഠകഥാചരിയസ്സാ**തി യസ്സ അട്ഠകഥാതന്തിയേവ വിസേസതോ പഗുണാ, തസ്സ. **ഏത്ഥാ**തി അത്തനാപി സമാദാനസ്സ രുഹനേ. **ജേട്ഠകഭാതു ധുതങ്ഗപ്പിച്ഛതായ വത്ഥൂ**തി സോ കിര ഥേരോ നേസജ്ജികോ , തസ്സ തം ന കോചി ജാനാതി. അഥേകദിവസം രത്തിയാ സയനപിട്ഠേ നിസിന്നം വിജ്ജുലതോഭാസേന ദിസ്വാ ഇതരോ പുച്ഛി ''കിം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ നേസജ്ജികാ''തി. ഥേരോ ധുതങ്ഗപ്പിച്ഛതായ താവദേവ നിപജ്ജിത്വാ പച്ഛാ സമാദിയീതി ഏവമാഗതം വത്ഥു.

൧. പംസുകൂലികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

ൠ. ഗഹപതിദാനചീവരന്തി ഏത്ഥ ദായകഭാവേന സമണാപി ഉക്കട്ഠസ്സ ഗഹപതിപക്ഖംയേവ പവിട്ഠാതി ദട്ഠബ്ബം. ''പബ്ബജിതോ ഗണ്ഹിസ്സതീ''തി ഠപിതകം സിയാ ഗഹപതിചീവരം, ന പന ഗഹപതിദാനചീവരന്തി താദിസം നിവത്തേതും **ദാന**ഗ്ഗഹണം. **അഞ്ഞതരേനാ**തി ഏത്ഥ സമാദാനവചനേന താവ സമാദിന്നം ഹോതു, പടിക്ഖേപവചനേന പന കഥന്തി? അത്ഥതോ ആപന്നത്താ. യഥാ ''ദേവദത്തോ ദിവാ ന ഭുഞ്ജതീ''തി വുത്തേ ''രത്തിയം ഭുഞ്ജതീ''തി അത്ഥതോ ആപന്നമേവ ഹോതി, തസ്സ ആഹാരേന വിനാ സരീരട്ഠിതി നത്ഥീതി, ഏവമിധാപി ഭിക്ഖുനോ ഗഹപതിദാനചീവരേ പടിക്ഖിത്തേ തദഞ്ഞചീവരപ്പടിഗ്ഗഹോ അത്ഥതോ ആപന്നോ ഏവ ഹോതി, ചീവരേന വിനാ സാസനേ ഠിതി നത്ഥീതി.

ഏവം സമാദിന്നധുതങ്ഗേനാതിആദിവിധാനം പംസുകൂലികങ്ഗേ പടിപജ്ജനവിധി. സുസാനേ ലദ്ധം **സോസാനികം**. തം പന യസ്മാ തത്ഥ കേനചി ഛഡ്ഡിതത്താ പതിതം ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **''സുസാനേ പതിതക''**ന്തി. ഏവം **പാപണികമ്പി** ദട്ഠബ്ബം. **താലവേളിമഗ്ഗോ** നാമ മഹാഗാമേ ഏകാ വീഥി. അനുരാധപുരേതി ച വദന്തി. ഡഡ്ഢോ പദേസോ ഏതസ്സാതി **ഡഡ്ഢപ്പദേസം,** വത്ഥം. മഗ്ഗേ പതിതകം ബഹുദിവസാതിക്കന്തം ഗഹേതബ്ബന്തി വദന്തി. ''ദ്വത്തിദിവസാതിക്കന്ത''ന്തി അപരേ. **ഥോകം രക്ഖിത്വാ**തി കതിപയം കാലം ആഗമേത്വാ. വാതാഹതമ്പി സാമികാനം സതിസമ്മോസേന പതിതസദിസന്തി **''സാമികേ അപസ്സന്തേന ഗഹേതും വട്ടതീ''**തി വുത്തം. തസ്മാ ഥോകം ആഗമേത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

''സങ്ഘസ്സ ദേമാ''തി ദിന്നം, ചോളകഭിക്ഖാവസേന ലദ്ധഞ്ച ലദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ''സമണചീവരം സിയാ നു ഖോ, നോ''തി ആസങ്കം നിവത്തേതും **''ന തം പംസുകൂല''**ന്തി വുത്തം. ന ഹി തം തേവീസതിയാ ഉപ്പത്തിട്ഠാനേസു

കത്ഥചി പരിയാപന്നം. ഇദാനി ഇമിനാവ പസങ്ഗേന യം ഭിക്ഖുദത്തിയേ ലക്ഖണപത്തം പംസുകൂലം, തസ്സ ച ഉക്കട്ഠാനുക്കട്ഠവിഭാഗം ദസ്സേതും **"ഭിക്ഖുദത്തിയേപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഗാഹേത്വാ വാ ദീയതീ**തി സങ്ഘസ്സ വാ ഗണസ്സ വാ ദേന്തേഹി യം ചീവരം വസ്സഗ്ഗേന പാപേത്വാ ഭിക്ഖൂനം ദീയതി. **സേനാസനചീവര**ന്തി സേനാസനം കാരേത്വാ "ഏതസ്മിം സേനാസനേ വസന്താ പരിഭുഞ്ജന്തൂ"തി ദിന്നചീവരം. **ന തം പംസുകൂല**ന്തി അപംസുകൂലഭാവോ പുബ്ബേ വുത്തകാരണതോ, ഗാഹേത്വാ ദിന്നത്താ ച. തേനാഹ **"നോ ഗാഹാപേത്വാ ദിന്നമേവ പംസുകൂല"**ന്തി. **തത്രപീ**തി യം ഗാഹേത്വാ ന ദിന്നം ഭിക്ഖുദത്തിയം, തത്രപി യേന ഭിക്ഖുനാ ചീവരം ദീയതി, തസ്സ ലാഭേ, ദാനേ ച വിസും വിസും ഉഭയത്ഥ ആദരഗാരവാനം സബ്ഭാവതോ, തദഭാവതോ ച ഭിക്ഖുദത്തിയസ്സ ഏകതോസുദ്ധി ഉഭതോസുദ്ധി അനുക്കട്ഠതാ ഹോന്തീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"യം ദായകേഹീ"**തിആദി വുത്തം, പാദമൂലേ ഠപേത്വാ ദിന്നകം സമണേനാതി അധിപ്പായോ. **യസ്സ കസ്സചീ**തി ഉക്കട്ഠാദീസു യസ്സ കസ്സചി. **രുചിയാ**തി ഛന്ദേന. **ഖന്തിയാ**തി നിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ.

നിസ്സയാനുരൂപപടിപത്തിസബ്ഭാവോതി ഉപസമ്പന്നസമനന്തരം ആചരിയേന വുത്തേസു ചതൂസു നിസ്സയേസു അത്തനാ യഥാപടിഞ്ഞാതദുതിയനിസ്സയാനുരൂപായ പടിപത്തിയാ വിജ്ജമാനതാ. **ആരക്ഖദുക്ഖാഭാവോ**തി ചീവരാരക്ഖനദുക്ഖസ്സ അഭാവോ പംസുകൂലചീവരസ്സ അലോഭനീയത്താ. **പരിഭോഗതണ്ഹായ അഭാവോ** സവിസേസലൂഖസഭാവത്താ. **പാസാദികതാ**തി പരേസം പസാദാവഹതാ. **അപ്പിച്ഛതാദീനം ഫലനിപ്ഫത്തി** ധുതങ്ഗപരിഹരണസ്സ അപ്പിച്ഛതാദീഹിയേവ നിപ്ഫാദേതബ്ബതോ. ധുതധമ്മേ സമാദായ വത്തനം യാവദേവ ഉപരി സമ്മാപടിപത്തിസമ്പാദനായാതി വുത്തം **"സമ്മാപടിപത്തിയാ അനുബ്രൂഹന"**ന്തി. **മാരസേനവിഘാതായാ**തി മാരസ്സ, മാരസേനായ ച വിഹനനായ വിദ്ധംസനായ. കായവാചാചിത്തേഹി യതോ സംയതോതി **യതി,** ഭിക്ഖു. **ധാരിതം യം ലോകഗരുനാ പംസുകൂലം, തം കോ ന ധാരയേ,** യസ്മാ വാ **ലോകഗരുനാ പംസുകൂലം ധാരിതം,** തസ്മാ **കോ തം ന ധാരയേ**തി യോജനാ യംതംസദ്ദാനം ഏകന്തസമ്ബന്ധിഭാവതോ. **പടിഞ്ഞം സമനുസ്സര**ന്തി ഉപസമ്പദമാളേ "ആമ ഭന്തേ"തി ആചരിയപമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ സമ്മുഖാ ദിന്നം പടിഞ്ഞം സമനുസ്സരന്തോ.

ഇതി പംസുകൂലികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൨. തേചീവരികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൨൫. ചതുത്ഥകചീവരന്തി നിവാസനപാരുപനയോഗ്യം ചതുത്ഥകചീവരന്തി അധിപ്പായോ, അംസകാസാവസ്സ അപ്പടിക്ഖിപിതബ്ബതോ. **അഞ്ഞതരവചനേനാ**തി ഏത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. യാവ ന സക്കോതി, യാവ ന ലഭതി, യാവ ന സമ്പജ്ജതീതി പച്ചേകം **യാവ**-സദ്ദോ സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. **ന സമ്പജ്ജതീ**തി ന സിജ്ഝതി. **നിക്ഖിത്തപച്ചയാ ദോസോ നത്ഥീ**തി നിചയസന്നിധിധുതങ്ഗസംകിലേസദോസോ നത്ഥി. **ആസന്നേ**തി ചീവരസ്സ ആസന്നേ ഠാനേ. രജനക്ഖണേ പരിഭുഞ്ജനകാസാവം **രജനകാസാവം. തത്രട്ഠകപച്ചത്ഥരണം** നാമ അത്തനോ, പരസ്സ വാ സന്തകം സേനാസനേ പച്ചത്ഥരണവസേന അധിട്ഠിതം. "അംസകാസാവം പരിക്ഖാരചോളം ഹോതി,

ഇതി പച്ചത്ഥരണം, അംസകാസാവന്തി ഇമാനി ദ്വേപി അതിരേകചീവരട്ഠാനേ ഠിതാനിപി ധുതങ്ഗഭേദം ന കരോന്തീ''തി **അട്ഠകഥായം** വുത്തന്തി വദന്തി. **പരിഹരിതും പന ന വട്ടതീ**തി രജനകാലേ ഏവ അനുഞ്ഞാതത്താ നിച്ചപരിഭോഗവസേന ന വട്ടതി തേചീവരികസ്സ. **അംസകാസാവ**ന്തി ഖന്ധേ ഠപേതബ്ബകാസാവം. **കായപരിഹാരികേനാ**തി വാതാതപാദിപരിസ്സയതോ കായസ്സ പരിഹരണമത്തേന. **സമാദായേവാ**തി ഗഹേത്വാ ഏവ. **അപ്പസമാരമ്ഭതാ**തി അപ്പകിച്ചതാ. **കപ്പിയേ മത്തകാരിതായാ**തി നിസീദനാദിവസേന, പരിക്ഖാരചോളവസേന ച ബഹൂസു ചീവരേസു അനുഞ്ഞാതേസുപി തിചീവരമത്തേ ഠിതത്താ. സഹ പത്തചരണായാതി **സപത്തചരണോ. പക്ഖീ** സപക്ഖകോ.

ഇതി തേചീവരികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൩. പിണ്ഡപാതികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൨൬. **അതിരേകലാഭ**ന്തി ''പിണ്ഡിയാലോപഭോജനം നിസ്സായാ''തി (മഹാവ· ൭൩, ൧൨൮) ഏവം വുത്തഭിക്ഖാഹാരലാഭതോ അതിരേകലാഭം, സങ്ഘഭത്താദിന്തി അത്ഥോ. സകലസ്സ സങ്ഘസ്സ ദാതബ്ബഭത്തം **സങ്ഘഭത്തം**. കതിപയേ ഭിക്ഖൂ ഉദ്ദിസിത്വാ ദാതബ്ബഭത്തം **ഉദ്ദേസഭത്തം**. ഏകസ്മിം പക്ഖേ ഏകദിവസം ദാതബ്ബഭത്തം **പക്ഖികം**. ഉപോസഥേ ഉപോസഥേ ദാതബ്ബഭത്തം **ഉപോസഥികം**. പടിപദദിവസേ ദാതബ്ബഭത്തം **പാടിപദികം**. വിഹാരം ഉദ്ദിസ്സ ദാതബ്ബഭത്തം **വിഹാരഭത്തം**. ധുരഗേഹേ ഏവ ഠപേത്വാ ദാതബ്ബഭത്തം **ധുരഭത്തം**. ഗാമവാസീആദീഹി വാരേന ദാതബ്ബഭത്തം **വാരകഭത്തം. ''സങ്ഘഭത്തം ഗണ്ഹഥാതിആദിനാ''**തി **ആദി**-സദ്ദേന ഉദ്ദേസഭത്താദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **സാദിതും വട്ടന്തീ**തി ഭിക്ഖാപരിയായേന വുത്തത്താ. ഭേസജ്ജാദിപടിസംയുത്താ **നിരാമിസസലാകാ**. യാവകാലികവജ്ജാതി ച വദന്തി. **വിഹാരേ പക്കഭത്തമ്പീ**തി ഉപാസകാ ഇധേവ ഭത്തം പചിത്വാ ''സബ്ബേസം അയ്യാനം ദസ്സാമാ''തി വിഹാരേയേവ ഭത്തം സമ്പാദേന്തി, തം പിണ്ഡപാതികാനമ്പി വട്ടതി. **ആഹരിത്വാ**തി പത്തം ഗഹേത്വാ ഗേഹതോ ആനേത്വാ. **തം ദിവസം നിസീദിത്വാ**തി ''മാ, ഭന്തേ, പിണ്ഡായ ചരിത്ഥ, വിഹാരേയേവ ഭിക്ഖാ ആനീയതീ''തി വദന്താനം സമ്പടിച്ഛനേന തം ദിവസം നിസീദിത്വാ. **സേരിവിഹാരസുഖ**ന്തി അപരായത്തവിഹാരിതാസുഖം . **അരിയവംസോ**തി **അരിയവംസസുത്ത**പടിസംയുത്താ (ദീ· നി· ൩.൩൦൯; അ· നി· ൪.൨൮) ധമ്മകഥാ. **ധമ്മരസ**ന്തി ധമ്മൂപസഞ്ഹിതം പാമോജ്ജാദിരസം.

ജങ്ഘബലം നിസ്സായ പിണ്ഡപരിയേസനതോ **കോസജ്ജനിമ്മദ്ദനതാ**. ''യഥാപി ഭമരോ പുപ്ഫ''ന്തിആദിനാ (ധ· പ· ൪൯; നേത്തി· ൧൨൩) വുത്തവിധിനാ ആഹാരപരിയേസനതോ **പരിസുദ്ധാജീവതാ**. നിച്ചം അന്തരഘരം പവിസന്തസ്സേവ സുപ്പടിച്ഛന്നഗമനാദയോ സേഖിയധമ്മാ സമ്പജ്ജന്തീതി **സേഖിയപടിപത്തിപൂരണം**. പടിഗ്ഗഹണേ മത്തഞ്ഞുതായ, സംസട്ഠവിഹാരാഭാവതോ ച **അപരപോസിതാ**. കുലേ കുലേ അപ്പകഅപ്പകപിണ്ഡഗഹണേന **പരാനുഗ്ഗഹകിരിയാ**. അന്തിമായ ജീവികായ അവട്ഠാനേന **മാനപ്പഹാനം**. വുത്തഞ്ഹേതം ''അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാനം, യദിദം പിണ്ഡോല്യ''ന്തിആദി (ഇതിവു· ൯൧; സം· നി· ൩.൮൦). മിസ്സകഭത്തേന യാപനതോ **രസതണ്ഹാനിവാരണം**. നിമന്തനാസമ്പടിച്ഛനതോ ഗണഭോജനാദിസിക്ഖാപദേഹി **അനാപത്തിതാ**.

അപ്പടിഹതവുത്തിതായ ചതൂസുപി ദിസാസു വത്തനട്ഠേന **ചാതുദ്ദിസോ. ആജീവസ്സ വിസുജ്ഝതീ**തി ആജീവോ അസ്സ വിസുജ്ഝതി. **അത്തഭരസ്സാ**തി അപ്പാനവജ്ജസുലഭരൂപേഹി പച്ചയേഹി അത്തനോ ഭരണതോ അത്തഭരസ്സ. തതോ ഏവ ഏകവിഹാരിതായ സദ്ധിവിഹാരികാദീനമ്പി അഞ്ഞേസം അപോസനതോ **അനഞ്ഞപോസിനോ**. പദദ്വയേനാപി കായപരിഹാരികേന ചീവരേന കുച്ഛിപരിഹാരികേന പിണ്ഡപാതേന വിചരണതോ സല്ലഹുകവുത്തിതം, സുഭരതം, പരമഅപ്പിച്ഛതം, സന്തുട്ഠിഞ്ച ദസ്സേതി. **ദേവാപി പിഹയന്തി താദിനോ**തി താദിസസ്സ ഭുസം അതിവിയ സന്തകായവചീമനോകമ്മതായ ഉപസന്തസ്സ പരമേന സതിനേപക്കേന സമന്നാഗമതോ സബ്ബകാലം സതിമതോ പിണ്ഡപാതികസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ സക്കാദയോ ദേവാപി പിഹയന്തി പത്ഥേന്തി. തസ്സ സീലാദിഗുണേസു ബഹുമാനം ഉപ്പാദേന്താ ആദരം ജനേന്തി, പഗേവ മനുസ്സാ. സചേ സോ **ലാഭസക്കാരസിലോകസന്നിസ്സിതോ** ന ഹോതി, തദഭികങ്ഖീ ന ഹോതീതി അത്ഥോ.

ഇതി പിണ്ഡപാതികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൪. സപദാനചാരികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൨൭. **ഇമിനാ**തി സപദാനചാരികേന. **കാലതര**ന്തി കാലസ്സേവ. **അഫാസുകട്ഠാന**ന്തി സപരിസ്സയാദിവസേന ദുപ്പവേസനട്ഠാനം. **പുരതോ**തി വീഥിയം ഗച്ഛന്തസ്സ പുരതോ ഘരം അപവിട്ഠസ്സേവ. **പത്തവിസ്സട്ഠട്ഠാന**ന്തി പേസകാരവീഥിയം പേസകാരഭാവം നിമ്മിനിത്വാ ഠിതസ്സ സക്കസ്സ ഘരദ്വാരേ പത്തവിസ്സട്ഠട്ഠാനം. ഉക്കട്ഠപിണ്ഡപാതികോ തം ദിവസം ന ഭിക്ഖം ആഗമയമാനോ നിസീദതി, തസ്മാ തം **അനുലോമേതി**. കത്ഥചിപി കുലേ നിബദ്ധം ഉപസങ്കമനാഭാവതോ പരിചയാഭാവേന **കുലേസു നിച്ചനവകതാ**. സബ്ബത്ഥ അലഗ്ഗമാനസതായ ച സോമ്മഭാവേന ച **ചന്ദൂപമതാ. കുലേസു** പരിഗ്ഗഹചിത്താഭാവേന തത്ഥ **മച്ഛേരപ്പഹാനം**. ഹിതേസിതായ വിഭാഗാഭാവതോ **സമാനുകമ്പിതാ**. കുലാനം സങ്ഗണ്ഹനസംസട്ഠതാദയോ **കുലൂപകാദീനവാ. അവ്ഹാനാനഭിനന്ദനാ**തി നിമന്തനവസേന അവ്ഹാനസ്സ അസമ്പടിച്ഛനാ. **അഭിഹാരേനാ**തി ഭിക്ഖാഭിഹാരേന. **സേരിചാര**ന്തി യഥാരുചി വിചരണം.

ഇതി സപദാനചാരികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൫. ഏകാസനികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൨൮. **നാനാസനഭോജന**ന്തി അനേകസ്മിം ആസനേ ഭോജനം, ഏകനിസജ്ജായ ഏവ അഭുഞ്ജിത്വാ വിസും വിസും നിസജ്ജാസു ആഹാരപരിഭോഗന്തി അത്ഥോ. **പതിരൂപ**ന്തി യുത്തരൂപം അനുട്ഠാപനീയം. **വത്തം കാതും വട്ടതീ**തി വത്തം കാതും യുജ്ജതി. വത്തം നാമ ഗരുട്ഠാനീയേ കത്തബ്ബമേവ. തത്ഥ പന പടിപജ്ജനവിധിം ദസ്സേതും യം ഥേരവാദം ആഹ **"ആസനം വാ രക്ഖേയ്യ ഭോജനം വാ"**തിആദി. തസ്സത്ഥോ - ഏകാസനികം ഭിക്ഖും ഭുഞ്ജന്തം ആസനം വാ രക്ഖേയ്യ, ധുതങ്ഗഭേദതോ യാവ ഭോജനപരിയോസാനാ ന വുട്ഠാതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി . ഭോജനം വാ രക്ഖേയ്യ ധുതങ്ഗഭേദതോ, അഭുഞ്ജിയമാനം യാവ ഭുഞ്ജിതും നാരഭതി, താവ വുട്ഠാതബ്ബന്തി അത്ഥോ. യസ്മാ തയിദം

ദ്വയം ഇധ നത്ഥി, തസ്മാ വത്തകരണം ധുതങ്ഗം ന രക്ഖതീതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"അയഞ്ചാ"**തിആദി. "ഭേസജ്ജത്ഥമേവാ"തി ഇമിനാ ഭേസജ്ജപരിഭോഗവസേനേവ സപ്പിആദീനിപി വട്ടന്തീതി ദസ്സേതി. **അപ്പാബാധതാ**തി അരോഗതാ. **അപ്പാതങ്കതാ**തി അകിച്ഛജീവിതാ സരീരദുക്ഖാഭാവോ. **ലഹുട്ഠാനന്തി** കായസ്സ ലഹുപരിവത്തിതാ. **ബലന്തി** സരീരബലം. **ഫാസുവിഹാരോ**തി സുഖവിഹാരോ. സബ്ബമേതം ബഹുക്ഖത്തും ഭുഞ്ജനപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനവികാരപടിക്ഖേപപദം. **രുജാ**തി രോഗാ. **ന കമ്മമത്തനോ**തി അത്തനോ യോഗകമ്മം പുരേഭത്തം, പച്ഛാഭത്തഞ്ച ന പരിഹാപേതി, ബഹുസോ ഭോജനേ അബ്യാവടഭാവതോ, അരോഗഭാവതോ ചാതി അധിപ്പായോ.

ഇതി ഏകാസനികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൫. പത്തപിണ്ഡികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൨൯. അപ്പടികൂലം കത്വാ ഭുഞ്ജിതും വട്ടതി പടികൂലസ്സ ഭുത്തസ്സ അഗണ്ഹനമ്പി സിയാതി അധിപ്പായോ. **പമാണയുത്തമേവ ഗണ്ഹിതബ്ബ**ന്തി "ഏകഭാജനമേവ ഗണ്ഹാമീ"തി ബഹും ഗഹേത്വാ ന ഛഡ്ഡേതബ്ബം. **നാനാരസതണ്ഹാവിനോദന**ന്തി നാനാരസഭോജനേ തണ്ഹായ വിനോദനം. അത്ര അത്ര നാനാഭാജനേ ഠിതേ നാനാരസേ ഇച്ഛാ ഏതസ്സാതി അത്രിച്ഛോ, തസ്സ ഭാവോ അത്രിച്ഛതാ, തസ്സാ **അത്രിച്ഛതായ പഹാനം. ആഹാരേ പയോജനമത്തദസ്സിതാ**തി അസമ്ഭിന്നനാനാരസേ ഗേധം അകത്വാ ആഹാരേ സത്ഥാരാ അനുഞ്ഞാതപയോജനമത്തദസ്സിതാ. വിസും വിസും ഭാജനേസു ഠിതാനി ബ്യഞ്ജനാനി ഗണ്ഹതോ തത്ഥ തത്ഥ സാഭോഗതായ സിയാ വിക്ഖിത്തഭോജിതാ, ന തഥാ ഇമസ്സ ഏകപത്തഗതസഞ്ഞിനോതി വുത്തം **"അവിക്ഖിത്തഭോജിതാ"**തി. **ഓക്ഖിത്തലോചനോ**തി പത്തസഞ്ഞിതായ ഹേട്ഠാഖിത്തചക്ഖു. **പരിഭുഞ്ജേയ്യാ**തി പരിഭുഞ്ജിതും സക്കുണേയ്യ.

ഇതി പത്തപിണ്ഡികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൬. ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൦. ഭുഞ്ജന്തസ്സ യം ഉപനീതം, തസ്സ പടിക്ഖേപേന തം അതിരിത്തം ഭോജനന്തി **അതിരിത്തഭോജനം. പുന ഭോജനം കപ്പിയം കാരേത്വാ ന ഭുഞ്ജിതബ്ബം,** തബ്ബിസയത്താ ഇമസ്സ ധുതങ്ഗസ്സ. തേനാഹ **"ഇദമസ്സ വിധാന"**ന്തി. **യസ്മിം ഭോജനേ**തി യസ്മിം ഭുഞ്ജിയമാനേ ഭോജനേ. **തദേവ ഭുഞ്ജതി,** ന അഞ്ഞം. അനതിരിത്തഭോജനപച്ചയാ ആപത്തി **അനതിരിത്തഭോജനാപത്തി,** തതോ ദൂരീഭാവോ അനാപജ്ജനം. **ഓദരികത്തം** ഘസ്മരഭാവോ കുച്ഛിപൂരകതാ, തസ്സ അഭാവോ ഏകപിണ്ഡേനാപി യാപനതോ. **നിരാമിസസന്നിധിതാ** നിഹിതസ്സ അഭുഞ്ജനതോ. പുന പരിയേസനവസേന **പരിയേസനായ ഖേദം ന യാതി.** അഭിസല്ലേഖകാനം സന്തോസഗുണാദീനം വുഡ്ഢിയാ സഞ്ജനനം **സന്തോസഗുണാദിവുഡ്ഢിസഞ്ജനനം. ഇദ**ന്തി ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗം.

ഇതി ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൭. ആരഞ്ഞികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൧. ഗാമന്തസേനാസനം പഹായ അരഞ്ഞേ അരുണം ഉട്ഠാപേതബ്ബന്തി ഏത്ഥ ഗാമന്തം, അരഞ്ഞഞ്ച സരൂപതോ ദസ്സേതും **"തത്ഥ സദ്ധിം ഉപചാരേനാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ ഗാമപരിയാപന്നത്താ ഗാമന്തസേനാസനസ്സ **"ഗാമോയേവ ഗാമന്തസേനാസന"**ന്തി വുത്തം. യോ കോചി സത്ഥോപി ഗാമോ നാമാതി സമ്ബന്ധോ. **ഇന്ദഖീലാ**തി ഉമ്മാരാ. **തസ്സാ**തി ലേഡ്ഡുപാതസ്സ. വിനയപരിയായേന അരഞ്ഞലക്ഖണം **അദിന്നാദാനപാരാജികേ** (പാരാ॰ ൯൨) ആഗതം. തത്ഥ ഹി "ഗാമാ വാ അരഞ്ഞാ വാ"തി അനവസേസതോ അവഹാരട്ഠാനപരിഗ്ഗഹേ തദുഭയം അസങ്കരതോ ദസ്സേതും **"ഠപേത്വാ ഗാമഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. ഗാമൂപചാരോ ഹി ലോകേ ഗാമസങ്ഖമേവ ഗച്ഛതീതി. നിപ്പരിയായതോ പന ഗാമവിനിമുത്തം ഠാനം അരഞ്ഞമേവ ഹോതീതി **അഭിധമ്മേ** (വിഭ॰ ൫൨൯) ഗാമാ **"നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ, സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ"**ന്തി വുത്തം. **സുത്തന്തികപരിയായേന** ആരഞ്ഞകസിക്ഖാപദേ (പാരാ॰ ൬൫൪) "പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ"ന്തി ആഗതം ആരഞ്ഞികം ഭിക്ഖും സന്ധായ. ന ഹി സോ വിനയപരിയായികേ "അരഞ്ഞേ വസനതോ ആരഞ്ഞികോ പന്തസേനാസനോ"തി സുത്തേ വുത്തോ. അയഞ്ച സുത്തസംവണ്ണനാതി ഇധ സബ്ബത്ഥ സുത്തന്തകഥാവ പമാണം. തസ്മാ തത്ഥ ആഗതമേവ ലക്ഖണം ഗഹേതബ്ബന്തി ദസ്സേന്തോ **"തം ആരോപിതേന ആചരിയധനുനാ"**തിആദിനാ മിനനവിധിം ആഹ. തേനേവ ഹി മജ്ഝിമട്ഠകഥായോവ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൯൬) **ഇദമേത്ഥ പമാണ**ന്തി ച വുത്തോ.

തതോ തതോ മഗ്ഗന്തി തത്ഥ തത്ഥ ഖുദ്ദകമഗ്ഗം **പിദഹതി. ധുതങ്ഗസുദ്ധികേന** ധുതങ്ഗസോധനപസുതേന. **യഥാപരിച്ഛിന്നേ കാലേ**തി ഉക്കട്ഠസ്സ തയോപി ഉതൂ, മജ്ഝിമസ്സ ദ്വേ, മുദുകസ്സ ഏകോ ഉതു. തത്ഥാപി **ധുതങ്ഗം ന ഭിജ്ജതി** സഉസ്സാഹത്താ. **നിപജ്ജിത്വാ ഗമിസ്സാമാ**തി ചിത്തസ്സ സിഥിലഭാവേന ധുതങ്ഗം ഭിജ്ജതീതി വുത്തം. **അരഞ്ഞസഞ്ഞം മനസി കരോന്തോ**തി "അഹം വിവേകവാസം വസിസ്സാമി, യഥാലദ്ധോവ കായവിവേകോ സാത്ഥകോ കാതബ്ബോ"തി മനസികാരസബ്ഭാവതോ **"ഭബ്ബോ…പേ॰… രക്ഖിതു"**ന്തി വുത്തം. **അസ്സ** ആരഞ്ഞികസ്സ **ചിത്തം ന വിക്ഖിപന്തി** ആപാഥമനുപഗമനതോ. **വിഗതസന്താസോ ഹോതി** വിവേകപരിചയതോ. **ജീവിതനികന്തിം ജഹതി** ബഹുപരിസ്സയേ അരഞ്ഞേ നിവാസേനേവ മരണഭയസ്സ ദൂരീകരണതോ. **പവിവേകസുഖരസം അസ്സാദേതി** അനുഭവതി ജനസംസഗ്ഗാഭാവതോ. **ആരാധയന്തോ**തി അനുനയന്തോ. യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിയാ വിവേകസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ ആരഞ്ഞികങ്ഗയോഗിനോ വാഹനസദിസന്തി കത്വാ വുത്തം **"അവസേസധുതായുധോ"**തി, അവസിട്ഠധുതധമ്മായുധോതി അത്ഥോ.

ഇതി ആരഞ്ഞികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൯. രുക്ഖമൂലികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൨. ഛന്നന്തി ഇട്ഠകാഛദനാദീഹി ഛാദിതം, ആവസഥന്തി അത്ഥോ. **സീമന്തരികരുക്ഖോ**തി ദ്വിന്നം രാജൂനം രജ്ജസീമായ ഠിതരുക്ഖോ. തത്ഥ ഹി തേസം രാജൂനം ബലകായോ ഉപഗന്ത്വാ അന്തരന്തരാ യുദ്ധം കരേയ്യ, ചോരാപി പാരിപന്ഥികാ സമോസരന്താ ഭിക്ഖുസ്സ സുഖേന നിസീദിതും ന ദേന്തി. **ചേതിയരുക്ഖോ** "ദേവതാധിട്ഠിതോ"തി മനുസ്സേഹി സമ്മതരുക്ഖോ പൂജേതും ഉപഗതേഹി മനുസ്സേഹി അവിവിത്തോ ഹോതി. **നിയ്യാസരുക്ഖോ**

സജ്ജരുക്ഖാദി. **വഗ്ഗുലിരുക്ഖോ** വഗ്ഗുലിനിസേവിതോ. സീമന്തരികരുക്ഖാദയോ സപരിസ്സയാ, ദുല്ലഭവിവേകാ ചാതി ആഹ **"ഇമേ രുക്ഖേ വിവജ്ജേത്വാ"**തി. **പണ്ണസട**ന്തി രുക്ഖതോ പതിതപണ്ണം. **പടിച്ഛന്നേ ഠാനേ നിസീദിതബ്ബം** രുക്ഖമൂലികഭാവസ്സ പടിച്ഛാദനത്ഥം. **ഛന്നേ** വാസകപ്പനാ ധമ്മസ്സവനാദീനമത്ഥായപി ഹോതി. തസ്മാ **"ജാനിത്വാ അരുണം ഉട്ഠാപിതമത്തേ"**തി വുത്തം.

അഭിണ്ഹം തരുപണ്ണവികാരദസ്സനേനാതി അഭിക്ഖണം തരൂസു, തരൂനം വാ പണ്ണേസു വികാരസ്സ ഖണഭങ്ഗസ്സ ദസ്സനേന. **സേനാസനമച്ഛേരകമ്മാരാമതാന**ന്തി ആവാസമച്ഛരിയനവകമ്മരതഭാവാനം. **ദേവതാഹീ**തി രുക്ഖദേവതാഹി. താപി ഹി രുക്ഖട്ഠവിമാനേസു വസന്തിയോ രുക്ഖേസു വസന്തി. അയമ്പി രുക്ഖേതി **സഹവാസിതാ. വണ്ണിതോ**തി "അപ്പാനി ചേവാ"തിആദിനാ പസംസിതോ. "രുക്ഖമൂലസേനാസനം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജാ"തി (മഹാവ॰ ൭൩, ൧൨൮) ഏവം **നിസ്സയോതി ച ഭാസിതോ. അഭിരത്താനി** തരുണകാലേ, **നീലാനി** മജ്ഝിമകാലേ, **പണ്ഡൂനി** ജിണ്ണകാലേ. **പതിതാനി** മിലായനവസേന. ഏവം **പസ്സന്തോ തരുപണ്ണാനി** പച്ചക്ഖതോ ഏവ നിച്ചസഞ്ഞം **പനൂദതി** പജഹതി, അനിച്ചസഞ്ഞാ ഏവസ്സ സണ്ഠാതി. യസ്മാ ഭഗവതോ ജാതിബോധിധമ്മചക്കപവത്തനപരിനിബ്ബാനാനി രുക്ഖമൂലേയേവ ജാതാനി, തസ്മാ വുത്തം **"ബുദ്ധദായജ്ജം രുക്ഖമൂല"**ന്തി.

ഇതി രുക്ഖമൂലികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൧൦. അബ്ഭോകാസികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൩. "രുക്ഖമൂലം പടിക്ഖിപാമീ"തി ഏത്തകേ വുത്തേ ഛന്നം അപ്പടിക്ഖിത്തമേവ ഹോതീതി **"ഛന്നഞ്ച രുക്ഖമൂലഞ്ച പടിക്ഖിപാമീ"**തി വുത്തം. ധുതങ്ഗസ്സ സബ്ബസോ പടിയോഗിപടിക്ഖേപേന ഹി സമാദാനം ഇജ്ഝതി, നോ അഞ്ഞഥാതി. "ധമ്മസ്സവനായാ"തി ഇമിനാവ ധമ്മം കഥേന്തേനാപി ഉപോസഥദിവസാദീസു സുണന്താനം ചിത്താനുരക്ഖണത്ഥം തേഹി യാചിതേന ഛന്നം പവിസിതും വട്ടതി, ധമ്മം പന കഥേത്വാ അബ്ഭോകാസോവ ഗന്തബ്ബോ. രുക്ഖമൂലികസ്സാപി ഏസേവ നയോ. **ഉപോസഥത്ഥായാ**തി ഉപോസഥകമ്മായ. **ഉദ്ദിസന്തേനാ**തി പരേസം ഉദ്ദേസം ദേന്തേന. **ഉദ്ദിസാപേന്തേനാ**തി സയം ഉദ്ദേസം ഗണ്ഹന്തേന. **മഗ്ഗമജ്ഝേ ഠിതം സാല**ന്തി സീഹളദീപേ വിയ മഗ്ഗാ അനോക്കമ്മ ഉജുകമേവ പവിസിതബ്ബസാലം. **വേഗേന ഗന്തും ന വട്ടതി** അസാരുപ്പത്താ. **യാവ വസ്സൂപരമാ ഠത്വാ ഗന്തബ്ബം,** ന താവ ധുതങ്ഗഭേദോ ഹോതീതി അധിപ്പായോ.

രുക്ഖസ്സ അന്തോ നാമ രുക്ഖമൂലം. പബ്ബതസ്സ പന പബ്ഭാരസദിസോ **പബ്ബത**പദേസോ. **അച്ഛന്നമരിയാദ**ന്തി യഥാ വസ്സോദകം അന്തോ ന പവിസതി, ഏവം ഛദനസങ്ഖേപേന ഉപരി അകതമരിയാദം. അന്തോ പന പബ്ഭാരസ്സ വസ്സോദകം പവിസതി ചേ, അബ്ഭോകാസസങ്ഖേപമേവാതി തത്ഥ പവിസിതും വട്ടതി. **സാഖാമണ്ഡപോ**തി രുക്ഖസാഖാഹി വിരളച്ഛന്നമണ്ഡപോ. **പീഠപടോ** ഖലിത്ഥദ്ധസാടകോ.

പവിട്ഠക്ഖണേ ധുതങ്ഗം ഭിജ്ജതി യഥാവുത്തപബ്ഭാരാദികേ ഠപേത്വാതി അധിപ്പായോ. **ജാനിത്വാ**തി ധമ്മസ്സവനാദിഅത്ഥം ഛന്നം രുക്ഖമൂലം

പവിസിത്വാ നിസിന്നോ “ഇദാനി അരുണോ ഉട്ഠഹതീ”തി ജാനിത്വാ. രുക്ഖമൂലേപി കത്ഥചി അത്ഥേവ നിവാസഫാസുകതാതി സിയാ തത്ഥ ആസങ്ഗപുബ്ബകോ ആവാസപലിബോധോ, ന പന അബ്ഭോകാസേതി ഇധേവ **ആവാസപലിബോധുപച്ഛേദോ** ആനിസംസോ വുത്തോ. **പസംസായാനുരൂപതാതി അനികേതാതി** വുത്തപസംസായ അനാലയഭാവേന അനുച്ഛവികതാ. **നിസ്സങ്ഗതാതി** ആവാസപരിഗ്ഗഹാഭാവേനേവ തത്ഥ നിസ്സങ്ഗതാ. അസുകദിസായ വസനട്ഠാനം നത്ഥി, തസ്മാ തത്ഥ ഗന്തും നേവ സക്കാതി ഏദിസസ്സ പരിവിതക്കസ്സ അഭാവതോ **ചാതുദ്ദിസോ. മിഗഭൂതേനാതി** പരിഗ്ഗഹാഭാവേന മിഗസ്സ വിയ ഭൂതേന. **സിതോതി** നിസ്സിതോ. **വിന്ദതീതി** ലഭതി.

ഇതി അബ്ഭോകാസികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൧൧. സോസാനികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൪. ന സുസാനന്തി അസുസാനം. അഞ്ഞത്ഥോ **ന**-കാരോ, സുസാനലക്ഖണരഹിതം വസനട്ഠാനന്തി അധിപ്പായോ. **ന തത്ഥാതി** “സുസാന”ന്തി വവത്ഥപിതമത്തേ ഠാനേ ന **വസിതബ്ബം**. ന ഹി നാമമത്തേന സുസാനലക്ഖണം സിജ്ഝതി. തേനാഹ **“ന ഹീ”**തിആദി. **ഝാപിതകാലതോ പന പട്ഠായ…പേ॰… സുസാനമേവ** ഛവേന സയിതമത്തായ സുസാനലക്ഖണപ്പത്തിതോ. ഛവസയനം ഹി “സുസാന”ന്തി വുച്ചതി.

സോസാനികേന നാമ അപ്പകിച്ചേന സല്ലഹുകവുത്തിനാ ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും **“തസ്മിം പന വസന്തേനാ”**തിആദി വുത്തം. **ഗരുകന്തി** ദുപ്പരിഹാരം. തമേവ ഹി ദുപ്പരിഹാരഭാവം ദസ്സേതും **“തസ്മാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഉപ്പന്നപരിസ്സയവിഘാതത്ഥായാതി** “സുസാനം നാമ മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യക”ന്തി ചോരാ കതകമ്മാപി അകതകമ്മാപി ഓസരന്തി, തത്ഥ ചോരേസു ഭണ്ഡസാമികേ ദിസ്വാ ഭിക്ഖുസമീപേ ഭണ്ഡം ഛഡ്ഡേത്വാ പലാതേസു മനുസ്സാ ഭിക്ഖും “ചോരോ”തി ഗഹേത്വാ പോഥേയ്യും, തസ്മാ വിഹാരേ **സങ്ഘത്ഥേരം വാ** ഗോചരഗാമേ രഞ്ഞാ നിയുത്തം **രാജയുത്തകം വാ** അത്തനോ സോസാനികഭാവം **ജാനാപേത്വാ** യഥാ താദിസോ, അഞ്ഞോ വാ പരിസ്സയോ ന ഹോതി, തഥാ **അപ്പമത്തേന വസിതബ്ബം**. ചങ്കമന്തസ്സ യദാ ആളഹനം അഭിമുഖം ന ഹോതി, തദാപി സംവേഗജനനത്ഥം തത്ഥ ദിട്ഠി വിസ്സജ്ജേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“അദ്ധക്ഖികേന ആളഹനം ഓലോകേന്തേനാ”**തി വുത്തം.

ഉപ്പഥമഗ്ഗേന ഗന്തബ്ബം അത്തനോ സോസാനികഭാവസ്സ അപാകടഭാവത്ഥം. **ആരമ്മണന്തി** തസ്മിം സുസാനേ “അയം വമ്മികോ, അയം രുക്ഖോ, അയം ഖാണുകോ”തിആദിനാ **ദിവായേവ ആരമ്മണം വവത്ഥപേതബ്ബം. ഭയാനകന്തി** ഭയജനകം വമ്മികാദിം. **കേനചി** ലേഡ്ഡുപാസാണാദിനാ ആസന്നേ വിചരന്തീതി **ന പഹരിതബ്ബാ. തിലപിട്ഠം** വുച്ചതി പലലം. മാസമിസ്സം ഭത്തം **മാസഭത്തം. ഗുളാദീതി ആദി**-സദ്ദേന തിലസംഗുളികാദിഘനപൂവഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. **കുലഗേഹം ന പവിസിതബ്ബന്തി** പേതധൂമേന വാസിതത്താ, പിസാചാനുബന്ധത്താ ച കുലഗേഹസ്സ അബ്ഭന്തരം ന പവിസിതബ്ബം. ദേവസികം ഛവഡാഹോ **ധുവഡാഹോ**. മതഞാതകാനം തത്ഥ ഗന്ത്വാ ദേവസികം രോദനം **ധുവരോദനം. വുത്തനയേനാതി** “ഝാപിതകാലതോ പന പട്ഠായാ”തി വുത്തനയേന. “പച്ഛിമയാമേ പടിക്കമിതും വട്ടതീ”തി ഇച്ഛിതത്താ **“സുസാനം അഗതദിവസേ”**തി **അങ്ഗുത്തരഭാണകാ.**

സുസാനേ നിച്ചകാലം സിവഥികദസ്സനേന **മരണസ്സതിപടിലാഭോ**. തതോ ഏവ **അപ്പമാദവിഹാരിതാ** . തഥ ഛഡ്ഡിതസ്സ മതകളേവരസ്സ ദസ്സനേന **അസുഭനിമിത്താധിഗമോ**. തതോ ഏവ **കാമരാഗവിനോദനം**. ബഹുലം സരീരസ്സ അസുചിദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛഭാവസല്ലക്ഖണതോ **അഭിണ്ഹം കായസഭാവദസ്സനം**. തതോ മരണസ്സതിപടിലാഭതോ ച **സംവേഗബഹുലതാ**. ബ്യാധികാനം, ജരാജിണ്ണാനഞ്ച മതാനം തഥ ദസ്സനേന **ആരോഗ്യയോബ്ബനജീവിതമദപ്പഹാനം**. ഖുദ്ദകസ്സ, മഹതോ ച ഭയസ്സ അഭിഭവനതോ **ഭയഭേരവസഹനതാ**. സംവിഗ്ഗസ്സ യോനിസോ പദഹനം സമ്ഭവതീതി **അമനുസ്സാനം ഗരുഭാവനീയതാ. നിദ്ദാഗതമ്പീ**തി സുത്തമ്പി, സുപിനന്തേപീതി അധിപ്പായോ.

ഇതി സോസാനികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൧൨. യഥാസന്ഥതികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൪. സേനാസനഗാഹണേ പരേ ഉട്ഠാപേത്വാ ഗഹണം, ''ഇദം സുന്ദരം, ഇദം ന സുന്ദര''ന്തി പരിതുലയിത്വാ പുച്ഛനാ, ഓലോകനാ ച **സേനാസനലോലുപ്പം. തുട്ഠബ്ബ**ന്തി തുസ്സിതബ്ബം. വിഹാരസ്സ പരിയന്തഭാവേന **ദൂരേ**തി വാ ബഹൂനം സന്നിപാതട്ഠാനാദീനം **അച്ചാസന്നേതി വാ പുച്ഛിതും ന ലഭതി,** പുച്ഛനേനപിസ്സ ധുതങ്ഗസ്സ സംകിലിസ്സനതോ. **ഓലോകേതു**ന്തി ലോലുപ്പവസേന പസ്സിതും. **സചസ്സ തം ന രുച്ചതീ**തി അസ്സ യഥാസന്ഥതികസ്സ തം യഥാഗാഹിതം സേനാസനം അഫാസുകഭാവേന സചേ ന രുച്ചതി, മുദുകസ്സ അസതി രോഗേ യഥാഗാഹിതം പഹായ അഞ്ഞസ്സ സേനാസനസ്സ ഗഹണം ലോലുപ്പം, മജ്ഝിമസ്സ ഗന്ത്വാ ഓലോകനാ, ഉക്കട്ഠസ്സ പുച്ഛനാ. സബ്ബേസമ്പി ഉട്ഠാപേത്വാ ഗഹണേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി.

ഉപട്ഠാപനീയാനമ്പി അനുട്ഠാപനേന **സബ്രഹ്മചാരീനം ഹിതേസിതാ**. തായ കരുണാവിഹാരാനുഗുണതാ. സുന്ദരാസുന്ദരവിഭാഗാകരണതോ **ഹീനപണീതവികപ്പപരിച്ചാഗോ**. തേന താദിലക്ഖണാനുഗുണതാ. തതോ ഏവ **അനുരോധവിരോധപ്പഹാനം. ദ്വാരപിദഹനം** ഓകാസാദാനതോ. **യഥാസന്ഥതരാമത**ന്തി യഥാഗാഹിതേ യഥാനിദ്ദിട്ഠേ സേനാസനേ അഭിരതഭാവം.

ഇതി യഥാസന്ഥതികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

൧൩. നേസജ്ജികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൩൫. സേയ്യന്തി ഇരിയാപഥലക്ഖണം സേയ്യം. തപ്പടിക്ഖേപേനേവ ഹി തദത്ഥാ ''മഞ്ചോ ഭിസീ''തി ഏവമാദികാ (ചൂളവ॰ ൩൨൧, ൩൨൨) സേയ്യാ പടിക്ഖിത്താ ഏവ ഹോന്തി. ''നേസജ്ജികോ''തി ച സയനം പടിക്ഖിപിത്വാ നിസജ്ജായ ഏവ വിഹരിതും സീലമസ്സാതി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ ഇധ അധിപ്പേതത്താ സേയ്യാ ഏവേത്ഥ പടിയോഗിനീ, ന ഇതരേ തഥാ അനിട്ഠത്താ, അസമ്ഭവതോ ച. കോസജ്ജപക്ഖിയോ ഹി ഇരിയാപഥോ ഇധ പടിയോഗിഭാവേന ഇച്ഛിതോ, ന ഇതരേ. ന ച സക്കാ ഠാനഗമനേഹി വിനാ നിസജ്ജായ ഏവ യാപേതും തഥാ പവത്തേതുന്തി സേയ്യാവേത്ഥ പടിയോഗിനീ. തേനാഹ **''തേന പനാ''**തിആദി. **ചങ്കമിതബ്ബം** ന ''നേസജ്ജികോ അഹ''ന്തി സബ്ബരത്തിം നിസീദിതബ്ബം. ഇരിയാപഥന്തരാനുഗ്ഗഹിതോ ഹി കായോ മനസികാരക്ഖമോ ഹോതി.

ചത്താരോ പാദാ, പിട്ഠിഅപസ്സയോ ചാതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി **പഞ്ചങ്ഗോ**. ചതൂഹി അട്ടനീഹി, പിട്ഠിഅപസ്സയേന ച പഞ്ചങ്ഗോതി അപരേ. **ഉഭോസു പസ്സേസു** പിട്ഠിപസ്സേ ച യഥാസുഖം അപസ്സായ വിഹരതോ നേസജ്ജികസ്സ "അനേസജ്ജികതോ കോ വിസേസോ"തി ഗാഹം നിവാരേതും **അഭയത്ഥേരോ** നിദസ്സിതോ **"ഥേരോ അനാഗാമീ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായീ"**തി.

ഉപച്ഛേദീയതി ഏതേനാതി **ഉപച്ഛേദനന്തി** വിനിബന്ധുപച്ഛേദസ്സ സാധകതമഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ. **സബ്ബകമ്മട്ഠാനാനുയോഗസപ്പായതാ** അലീനാനുദ്ധച്ചപക്ഖികത്താ നിസജ്ജായ. തതോ ഏവ **പാസാദികഇരിയാപഥതാ. വീരിയാരമ്ഭാനുകൂലതാ** വീരിയസമതായോജനസ്സ അനുച്ഛവികതാ. തതോ ഏവ **സമ്മാപടിപത്തിയാ അനുബ്രൂഹനതാ. പണിധായാ**തി ഠപേത്വാ. **തനുന്തി** ഉപരിമകായം. **വികമ്പേതീ**തി ചാലേതി, ഇച്ഛാവിഘാതം കരോതീതി അധിപ്പായോ. **വതന്തി** ധുതങ്ഗം.

ഇതി നേസജ്ജികങ്ഗകഥാവണ്ണനാ.

ധുതങ്ഗപകിണ്ണകകഥാവണ്ണനാ

൩൭. സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം വസേന **സിയാ കുസലാനി,** ഖീണാസവാനം വസേന **സിയാ അബ്യാകതാനി** . തത്ഥ സേക്ഖപുഥുജ്ജനാ പടിപത്തിപൂരണത്ഥം, ഖീണാസവാ ഫാസുവിഹാരത്ഥം ധുതങ്ഗാനി പരിഹരന്തി. **അകുസലമ്പി ധുതങ്ഗന്തി** അകുസലചിത്തേനാപി ധുതങ്ഗസേവനാ അത്ഥീതി അധിപ്പായോ. തം ന യുത്തം, യേന അകുസലചിത്തേന പബ്ബജിതസ്സ ആരഞ്ഞികത്തം, തം ധുതങ്ഗം നാമ ന ഹോതി. കസ്മാ? ലക്ഖണാഭാവതോ. യം ഹിദം കിലേസാനം ധുനനതോ ധുതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ, ഞാണസ്സ, ചേതനായ വാ അങ്ഗത്തം, ന തം അകുസലധമ്മേസു സമ്ഭവതി. തസ്മാ അരഞ്ഞവാസാദിമത്തേന ആരഞ്ഞികാദയോ താവ ഹോന്തു, ആരഞ്ഞികങ്ഗാദീനി പന ന ഹോന്തീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"ന മയ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഇമാനീ**തി ധുതങ്ഗാനി. **വുത്തം** ഹേട്ഠാ വചനത്ഥനിദ്ദേസേ. **ന ച അകുസലേന കോചി ധുതോ നാമ ഹോതി,** കിലേസാനം ധുനനട്ഠേനാതി അധിപ്പായോ. **യസ്സ** ഭിക്ഖുനോ **ഏതാനി** സമാദാനാനി **അങ്ഗാനി,** ഏതേന പഠമേനാപി അത്ഥവികപ്പേന "നത്ഥി അകുസലം ധുതങ്ഗ"ന്തി ദസ്സേതി. **ന ച അകുസലം കിഞ്ചി ധുനാതീ**തി അകുസലം കിഞ്ചി പാപം ന ച ധുനാതി ഏവ അപ്പടിപക്ഖതോ. **യേസം** സമാദാനാനം **തം** അകുസലം ഞാണം വിയ അങ്ഗന്തി കത്വാ താനി **ധുതങ്ഗാനീതി വുച്ചേയ്യും**. ഇമിനാ ദുതിയേനാപി അത്ഥവികപ്പേന "നത്ഥി അകുസലം ധുതങ്ഗ"ന്തി ദസ്സേതി. **നാപി അകുസലന്തി**ആദി തതിയഅത്ഥവികപ്പവസേന യോജനാ. **തസ്മാ**തിആദി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ നിഗമനം.

യേസന്തി അഭയഗിരിവാസികേ സന്ധായാഹ. തേ ഹി ധുതങ്ഗം നാമ പഞ്ഞത്തീതി വദന്തി. തഥാ സതി തസ്സ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനത്താ കിലേസാനം ധുനനട്ഠോപി ന സിയാ, സമാദാതബ്ബതാ ചാതി തേസം വചനം പാളിയാ വിരുജ്ഝതീതി ദസ്സേതും **"കുസലത്തികവിനിമുത്ത"**ന്തിആദി വുത്തം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ പഞ്ഞത്തിപക്ഖേ ഏതേ ദോസാ ദുന്നിവാരാ, തസ്മാ **തം** തേസം വചനം **ന ഗഹേതബ്ബം,** വുത്തനയോ ചേതനാപക്ഖോയേവ ഗഹേതബ്ബോതി അത്ഥോ. യസ്മാ ഏതേ ധുതഗുണാ കുസലത്തികേ

പഠമതതിയപദസങ്ഗഹിതാ, തസ്മാ സിയാ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ, സിയാ അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ, സിയാ വിപാകധമ്മധമ്മാ, സിയാ നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ, സിയാ അനുപാദിന്നുപാദാനിയാ, സിയാ അസംകിലിട്ഠസംകിലേസികാതി ഏവം സേസതികദുകപദേഹിപി നേസം യഥാരഹം സങ്ഗഹോ വിഭാവേതബ്ബോ.

കാമം സബ്ബോപി അരഹാ ധുതകിലേസോ, ഇധ പന ധുതങ്ഗസേവനാമുഖേന കിലേസേ വിധുനിത്വാ ഠിതോ ഖീണാസവോ **"ധുതകിലേസോ പുഗ്ഗലോ"**തി അധിപ്പേതോ. തഥാ സബ്ബോപി അരിയമഗ്ഗോ നിപ്പരിയായേന **കിലേസധുനനോ ധമ്മോ,** വിസേസതോ അഗ്ഗമഗ്ഗോ. പരിയായേന പന വിപസ്സനാഞാണാദി. ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന ധുതങ്ഗചേതനാസമ്പയുത്തഞാണം ദട്ഠബ്ബം. ഏവം ധുതം ദസ്സേത്വാ ധുതവാദേ ദസ്സേതബ്ബേ യസ്മാ ധുതവാദഭേദേന ധുതോ വിയ ധുതഭേദേന ധുതവാദോപി ദുവിധോ, തസ്മാ തേസം, തദുഭയപടിക്ഖേപസ്സ ച വസേന ചതുക്കമേത്ഥ സമ്ഭവതീതി തം ദസ്സേതും **"അത്ഥി ധുതോ"**തിആദി വുത്തം.

തയിദന്തി നിപാതോ, തസ്സ "സോ അയ"ന്തി അത്ഥോ. **ധുതധമ്മാ നാമാ**തി ധുതങ്ഗസേവനായ പടിപക്ഖഭൂതാനം പാപധമ്മാനം ധുനനവസേന പവത്തിയാ "ധുതോ"തി ലദ്ധനാമായ ധുതങ്ഗചേതനായ ഉപകാരകാ ധമ്മാതി കത്വാ ധുതധമ്മാ നാമ. അസമ്പത്തസമ്പത്തേസു പച്ചയേസു അലുബ്ഭനാകാരേന പവത്തനതോ **അപ്പിച്ഛതാ സന്തുട്ഠിതാ** ച അത്ഥതോ അലോഭോ. പച്ചയഗേധാദിഹേതുകാനം ലോലതാദീനം സംകിലേസാനം സമ്മദേവ ലിഖനതോ ഛേദനതോ ഗണസങ്ഗണികാദിഭേദതോ സംസഗ്ഗതോ ചിത്തസ്സ വിവേചനതോ **സല്ലേഖതാ പവിവേകതാ** ച അലോഭോ അമോഹോതി ഇമേസു **ദ്വീസു ധമ്മേസു അനുപതന്തി** തദന്തോഗധാ തപ്പരിയാപന്നാ ഹോന്തി, തദുഭയസ്സേവ പവത്തിവിസേസഭാവതോ. ഇമേഹി കുസലധമ്മേഹി അത്ഥീ ഇദമത്ഥീ, യേന ഞാണേന പബ്ബജിതേന നാമ പംസുകൂലികങ്ഗാദീസു പതിട്ഠിതേന ഭവിതബ്ബന്തി യഥാനുസിട്ഠം ധുതഗുണേ സമാദിയതി ചേവ പരിഹരതി ച, തം ഞാണം ഇദമത്ഥിതാ. തേനാഹ **"ഇദമത്ഥിതാ ഞാണമേവാ"**തി. **പടിക്ഖേപവത്ഥൂസൂ**തി ഗഹപതിചീവരാദീസു തേഹി തേഹി ധുതങ്ഗേഹി പടിക്ഖിപിതബ്ബവത്ഥൂസു. **ലോഭ**ന്തി തണ്ഹം. **തേസ്വേവ വാ**തി പടിക്ഖേപവത്ഥൂസു ഏവ. **ആദീനവപടിച്ഛാദക**ന്തി ആരക്ഖദുക്ഖപരാധീനവുത്തിചോരഭയാദിആദീനവപടിച്ഛാദകം. **അനുഞ്ഞാതാന**ന്തി സത്ഥാരാ നിച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗവസേന അനുഞ്ഞാതാനം സുഖസമ്ഫസ്സഅത്ഥരണപാവുരണാദീനം. **പടിസേവനമുഖേനാ**തി പടിസേവനദ്വാരേന, തേന ലേസേനാതി അത്ഥോ. **അതിസല്ലേഖമുഖേനാ**തി അതിവിയ സല്ലേഖപടിപത്തിമുഖേന, ഉക്കട്ഠസ്സ വത്തനകാനമ്പി പടിക്ഖിപനവസേനാതി അത്ഥോ.

സുഖുമകരണസന്നിസ്സയോ രാഗോ ദുക്ഖായ പടിപത്തിയാ പതിട്ഠം ന ലഭതീതി ആഹ **"ദുക്ഖാപടിപദഞ്ച നിസ്സായ രാഗോ വൂപസമ്മതീ"**തി. സല്ലേഖോ നാമ സമ്പജാനസ്സ ഹോതി, സതിസമ്പജഞ്ഞേ മോഹോ അപതിട്ഠോവ അപ്പമാദസമ്ഭവതോതി വുത്തം **"സല്ലേഖം നിസ്സായ അപ്പമത്തസ്സ മോഹോ പഹീയതീ"**തി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു ധുതങ്ഗേസു. **തത്ഥാ**തി അരഞ്ഞരുക്ഖമൂലേസു.

സീസങ്ഗാനീതി സീസഭൂതാനി അങ്ഗാനി, പരേസമ്പി കേസഞ്ചി നാനന്തരികതായ, സുകരതായ ച സങ്ഗണ്ഹനതോ ഉത്തമങ്ഗാനീതി അത്ഥോ. **അസമ്ഭിന്നങ്ഗാനീ**തി കേഹിചി സമ്ഭേദരഹിതാനി, വിസുംയേവ അങ്ഗാനീതി വുത്തം ഹോതി. **കമ്മട്ഠാനം വഡ്ഢതി** രാഗചരിതസ്സ മോഹചരിതസ്സ ദോസചരിതസ്സാപി, തം ഏകച്ചം **ധുതങ്ഗം സേവന്തസ്സാ**തി അധിപ്പായോ. **ഹായതി** കമ്മട്ഠാനം സുകുമാരഭാവേനലൂഖപടിപത്തിം അസഹന്തസ്സ. **വഡ്ഢതേവ** മഹാപുരിസജാതികസ്സാതി അധിപ്പായോ. **ന വഡ്ഢതി** കമ്മട്ഠാനം ഉപനിസ്സയരഹിതസ്സ. **ഏകമേവ ഹി ധുതങ്ഗം** യഥാ കിലേസധുനനട്ഠേന, ഏവം ചേതനാസഭാവത്താ. തേനാഹ **"സമാദാനചേതനാ"**തി.

തേരസാപി ധുതങ്ഗാനി സമാദായ പരിഹരന്താനം പുഗ്ഗലാനം വസേന **"ദ്വാചത്താലീസ ഹോന്തീ"**തി വത്വാ ഭിക്ഖൂനം തേരസന്നമ്പി പരിഹരണസ്സ ഏകജ്ഝംയേവ സമ്ഭവം ദസ്സേതും **"സചേ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തഥ **"ഏകപ്പഹാരേന സബ്ബധുതങ്ഗാനി പരിഭുഞ്ജിതും സക്കോതീ"**തി വുത്തം. കഥം അബ്ഭോകാസേ വിഹരന്തസ്സ രുക്ഖമൂലികങ്ഗം? "ഛന്നം പടിക്ഖിപാമി, രുക്ഖമൂലികങ്ഗം സമാദിയാമീ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൨) വചനതോ ഛന്നേ അരുണം ഉട്ഠാപിതമത്തേ ധുതങ്ഗം ഭിജ്ജതി, ന അബ്ഭോകാസേ, തസ്മാ ഭേദഹേതുനോ അഭാവേന തമ്പി അരോഗമേവ. തഥാ സേനാസനലോലുപ്പസ്സ അഭാവേന യഥാസന്ഥതികങ്ഗന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ആരഞ്ഞികങ്ഗം** ഗണമ്ഹാ **ഓഹീയനസിക്ഖാപദേന** (പാചി॰ ൬൯൧-൬൯൨) പടിക്ഖിത്തം, **ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗം** അനതിരിത്തഭോജനസിക്ഖാപദേന (പാചി॰ ൨൩൮-൨൪൦). പവാരിതായ ഹി ഭിക്ഖുനിയാ അതിരിത്തം കത്വാ ഭുഞ്ജിതും ന ലബ്ഭതി. കപ്പിയേ ച വത്ഥുസ്മിം ലോലതാപഹാനായ ധുതങ്ഗസമാദാനം, ന അകപ്പിയേ, സിക്ഖാപദേനേവ പടിക്ഖിത്തത്താ. **അട്ഠേവ ഹോന്തി** ഭിക്ഖുനിയാ സംകച്ചികചീവരാദീഹി സദ്ധിം പഞ്ചപി തിചീവരസങ്ഖമേവ ഗച്ഛന്തീതി കത്വാ. **യഥാവുത്തേസൂ**തി ഭിക്ഖൂനം വുത്തേസു തേരസസു തിചീവരാധിട്ഠാനവിനയകമ്മാഭാവതോ **ഠപേത്വാ തേചീവരികങ്ഗം ദ്വാദസ സാമണേരാനം. സത്താ**തി ഭിക്ഖുനീനം വുത്തേസു അട്ഠസു ഏകം പഹായ സത്ത തിചീവരാധിട്ഠാനവിനയകമ്മാഭാവതോ. "ഠപേത്വാ തേചീവരികങ്ഗ"ന്തി ഹി ഇമം അനുവത്തമാനമേവ കത്വാ **"സത്ത സിക്ഖമാനസാമണേരീന"**ന്തി വുത്തം. **പതിരൂപാനീ**തി ഉപാസകഭാവസ്സ അനുച്ഛവികാനി.

ധുതങ്ഗനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി ദുതിയപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൨. കമ്മട്ഠാനഗ്ഗഹണനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൮. **അപ്പിച്ഛതാദീഹീ**തി അപ്പിച്ഛതാസന്തുട്ഠിസല്ലേഖപവിവേകാപചയവീരിയാരമ്ഭാദീഹി. **പരിയോദാതേ**തി സുവിസുദ്ധേ നിരുപക്കിലേസേ. **ഇമസ്മിം സീലേ**തി യഥാവുത്തേ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ. "ചിത്തം ഭാവയ"ന്തി ഇമമേവ ദേസനം സന്ധായാഹ **"അതിസങ്ഖേപദേസിതത്താ"**തി. **കോ സമാധീ**തി സരൂപപുച്ഛാ. **കേനട്ഠേന സമാധീ**തി കേന അത്ഥേന സമാധീതി വുച്ചതി, "സമാധീ"തി പദം കം അഭിധേയ്യത്ഥം നിസ്സായ പവത്തന്തി അത്ഥോ. **കതിവിധോ**തി പഭേദപുച്ഛാ.

"കോ സമാധീ"തി കാമഞ്ചായം സരൂപപുച്ഛാ, വിഭാഗവന്താനം പന സരൂപവിഭാവനം വിഭാഗദസ്സനമുഖേനേവ ഹോതീതി വിഭാഗോ താവ അനവസേസതോ ദസ്സേതബ്ബോ. തംദസ്സനേ ച അയമാദീനവോതി ദസ്സേതും **"സമാധി ബഹുവിധോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ബഹുവിധോ**തി കുസലാദിവസേന അനേകവിധോ. **നാനപ്പകാരകോ**തി ആലമ്ബനമനസികാരഛന്ദപണിധിഅധിമോക്ഖഅഭിനീഹാരസഞ്ഞാനാനത്താദിനാനപ്പകാരോ. **ന സാധേയ്യാ**തി ലോകിയസമാധിസ്സ ഭാവനാ ഇധ അധിപ്പേതത്ഥോ, തഞ്ച ന സാധേയ്യ. ഝാനവിമോക്ഖാദീസു ഹി സമാധിം ഉദ്ധരിത്വാ തസ്സ ലബ്ഭമാനേഹി വിഭാഗേഹി വിസ്സജ്ജനേ കരിയമാനേ **ഝാനവിഭങ്ഗാദീസു** (വിഭ॰ ൫൦൮ ആദയോ) ആഗതോ സബ്ബോ സമാധിപഭേദോ വിസ്സജ്ജേതബ്ബോ സിയാ. തഥാ ച സതി യ്വായം ലോകിയസമാധിസ്സ ഭാവനാവിധി അധിപ്പേതോ, തസ്സ വിസ്സജ്ജനായ ഓകാസോവ ന ഭവേയ്യ. കിഞ്ച യേനസ്സ തികചതുക്കഝാനികേന ഹീനാദിഭേദഭിന്നേന പവത്തിവിഭാഗേന ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാദിവസേന നവവിധോ, പഞ്ചമജ്ഝാനികേന വേഹപ്ഫലാദിവസേന ദസവിധോ വാ ഏകാദസവിധോ വാ ഭവപ്പഭേദോ നിപ്പജ്ജതി. സ്വാസ്സ പവത്തിവിഭാഗോ അയം സോതി നിദ്ധാരേത്വാ വുച്ചമാനോ വിക്ഖേപായ സിയാ, യഥാ തം അവിസയേ. തേനാഹ **"ഉത്തരി ച വിക്ഖേപായ സംവത്തേയ്യാ"**തി. **കുസലചിത്തേകഗ്ഗതാ**തി **കുസലാ** അനവജ്ജസുഖവിപാകലക്ഖണാ **ചിത്തേകഗ്ഗതാ**.

ചിത്തചേതസികാനം സമം അവിസാരവസേന സമ്പിണ്ഡേന്തസ്സ വിയ ആധാനം **സമാധാനം**. അവിസാരലക്ഖണോ ഹി സമാധി, സമ്പിണ്ഡനരസോ ച. സമ്മാ അവിക്ഖിപനവസേന ആധാനം സമാധാനം. അവിക്ഖേപലക്ഖണോ വാ ഹി സമാധി, വിക്ഖേപവിദ്ധംസനരസോ ചാതി. സ്വായം യസ്മാ ഏകാരമ്മണേ ചിത്തസ്സ ഠിതിഹേതു, തസ്മാ **"ഠപനന്തി വുത്തം ഹോതീ"**തി ആഹ. തഥാ ഹേസ "ചിത്തസ്സ ഠിതി സണ്ഠിതി അവട്ഠിതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൧) നിദ്ദിട്ഠോ. ഏകാരമ്മണഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ സമാധിസ്സ സന്താനട്ഠിതിഭാവദസ്സനത്ഥം. തഥാ ഹിസ്സ **അട്ഠകഥായം** ദീപച്ചിട്ഠിതി നിദസ്സിതാ. **ആനുഭാവേനാ**തി ബലേന, പച്ചയഭാവേനാതി അത്ഥോ. **അവിക്ഖിപമാനാ**തി ന വിക്ഖിപമാനാ വൂപസമമാനാ. ഉപസമപച്ചുപട്ഠാനോ ഹി സമാധി. ഏതേനസ്സ വിക്ഖേപപടിപക്ഖതം ദസ്സേതി. **അവിപ്പകിണ്ണാ**തി അവിസടാ. ഏതേന അവിസാരലക്ഖണതം.

സയം ന വിക്ഖിപതി, സമ്പയുത്താ വാ ന വിക്ഖിപന്തി ഏതേനാതി അവിക്ഖേപോ, സോ ലക്ഖണം ഏതസ്സാതി **അവിക്ഖേപലക്ഖണോ**. വിക്ഖേപം വിദ്ധംസേതി, തഥാ വാ സമ്പജ്ജതീതി **വിക്ഖേപവിദ്ധംസനരസോ**. ഉദ്ധച്ചേ അവികമ്പനവസേന പച്ചുപതിട്ഠതി, സമ്പയുത്താനം വാ തം പച്ചുപട്ഠപേതീതി **അവികമ്പനപച്ചുപട്ഠാനോ. സുഖ**ന്തി നിരാമിസം സുഖം ദട്ഠബ്ബം.

൨൯. അവിക്ഖേപലക്ഖണം നാമ സമാധിസ്സ ആവേണികോ സഭാവോ, ന തേനസ്സ കോചി വിഭാഗോ ലബ്ഭതീതി ആഹ **"അവിക്ഖേപലക്ഖണേന താവ ഏകവിധോ"**തി. സമ്പയുത്തധമ്മേ ആരമ്മണേ അപ്പേന്തോ വിയ പവത്തതീതി വിതക്കോ **അപ്പനാ**. തഥാ ഹി സോ "അപ്പനാ ബ്യപ്പനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൭) നിദ്ദിട്ഠോ. തപ്പമുഖതാവസേന പന സബ്ബസ്മിം മഹഗ്ഗതാനുത്തരേ ഝാനധമ്മേ "അപ്പനാ"തി **അട്ഠകഥാ**വോഹാരോ. തഥാ തസ്സ

അനുപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതേ പരിത്തഝാനേ ഉപചാരവോഹാരോ. ഗാമാദീനം സമീപട്ഠാനേ ഗാമൂപചാരാദിസമഞ്ഞാ വിയാതി ആഹ **"ഉപചാരപ്പനാവസേന ദുവിധോ"**തി. ഇധ പന സമാധിവസേന വേദിതബ്ബം. ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോതി വുച്ചതി വട്ടം, തപ്പരിയാപന്നതായ ലോകേ നിയുത്തോ, തത്ഥ വാ വിദിതോതി **ലോകിയോ**. തത്ഥ അപരിയാപന്നതായ ലോകതോ ഉത്തരോ ഉത്തിണ്ണോതി **ലോകുത്തരോ**. കാമഞ്ചേത്ഥ ലോകിയസമാധി ഭാവേതബ്ബഭാവേന ഗയ്ഹതി, ഉഭയം പന ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ തതോ ഇതരം നിദ്ധാരേതും **"ലോകിയലോകുത്തരവസേന ദുവിധോ"**തി വുത്തം. **സപ്പീതികനിപ്പീതികവസേനാ**തി സഹ പീതിയാ വത്തതീതി സപ്പീതികോ, പീതിസമ്പയുത്തോ. നത്ഥി ഏതസ്സ പീതീതി നിപ്പീതികോ, പീതിവിപ്പയുത്തോ. തേസം വസേന. സുഖേന സഹ ഏകുപ്പാദാദിഭാവം ഗതോതി **സുഖസഹഗതോ** , സുഖസമ്പയുത്തോതി അത്ഥോ. **ഉപേക്ഖാസഹഗതേ**പി ഏസേവ നയോ. **ഉപേക്ഖാ**തി ചേത്ഥ അദുക്ഖമസുഖവേദനാ അധിപ്പേതാ. സാ ഹി സുഖദുക്ഖാകാരപവത്തിം ഉപേക്ഖതി മജ്ഝത്താകാരസണ്ഠിതത്താ. സുഖസഹഗത-പദേന ചേത്ഥ സപ്പീതികോ, നിപ്പീതികേകദേസോ ച സങ്ഗഹിതോ, ഉപേക്ഖാസഹഗത-പദേന പന നിപ്പീതികേകദേസോവാതി അയമേതേസം പദാനം വിസേസോ.

സഭാവതോ, പച്ചയതോ, ഫലതോ ച മജ്ഝിമപണീതേഹി നിഹീനോ, തേസം വാ ഗുണേഹി പരിഹീനോതി **ഹീനോ,** അത്തനോ പച്ചയേഹി പധാനഭാവം നീതോ **പണീതോ,** ഉഭിന്നം മജ്ഝേ ഭവോ **മജ്ഝിമോ**. സമ്പയോഗവസേന പവത്തമാനേന സഹ വിതക്കേന സവിതക്കോ, സഹ വിചാരേന സവിചാരോ, സവിതക്കോ ച സോ സവിചാരോ ചാതി **സവിതക്കസവിചാരോ. ആദി**-സദ്ദേന അവിതക്കവിചാരമത്തോ, അവിതക്കാവിചാരോ ച ഗഹിതോ. തത്ഥ വിചാരതോ ഉത്തരി വിതക്കേന സമ്പയോഗാഭാവതോ അവിതക്കോ ച സോ വിചാരമത്തോ ചാതി **അവിതക്കവിചാരമത്തോ**. വിസേസനിവത്തിഅത്ഥോ വാ **മത്ത**-സദ്ദോ. സവിതക്കസവിചാരോ ഹി സമാധി വിതക്കവിസിട്ഠേന വിചാരേന സവിചാരോ, അയം പന വിചാരമത്തേന വിതക്കസങ്ഖാതവിസേസരഹിതേന, തസ്മാ അവിതക്കവിചാരമത്തോ. അഥ വാ ഭാവനായ പഹീനത്താ വിതക്കാഭാവേനായം വിചാരമത്തോ, ന വിചാരതോ അഞ്ഞസ്സ അത്തനോ സമ്പയുത്തധമ്മസ്സ കസ്സചി അഭാവാതി ദസ്സേതും അവിതക്ക-വചനേന വിചാരമത്ത-പദം വിസേസേത്വാ വുത്തം. ഉഭയരഹിതോ **അവിതക്കാവിചാരോ. പീതിസഹഗതാദിവസേനാ**തി പീതിസഹഗതസുഖസഹഗതഉപേക്ഖാസഹഗതവസേന. യദേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം സുഖസഹഗതദുകേ വുത്തനയമേവ. പടിപക്ഖേഹി സമന്തതോ ഖണ്ഡിതത്താ **പരിത്തോ**. പരിത്തന്തി വാ അപ്പമത്തകം വുച്ചതി, അയമ്പി അപ്പാനുഭാവതായ പരിത്തോ വിയാതി **പരിത്തോ**. കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതോ, വിപുലഫലതോ, ദീഘസന്താനതോ ച മഹന്തഭാവം ഗതോ, മഹന്തേഹി വാ ഉളാരച്ഛന്ദാദീഹി ഗതോ പടിപന്നോതി **മഹഗ്ഗതോ**. ആരമ്മണകരണവസേനാപി നത്ഥി ഏതസ്സ പമാണകരധമ്മാ, തേസം വാ പടിപക്ഖോതി **അപ്പമാണോ**.

പടിപജ്ജതി ഝാനം ഏതായാതി പടിപദാ, പുബ്ബഭാഗഭാവനാ. ദുക്ഖാ കിച്ഛാ പടിപദാ ഏതസ്സാതി **ദുക്ഖാപടിപദോ**. പകതിപഞ്ഞായ അഭിവിസിട്ഠത്താ അഭിഞ്ഞാ നാമ അപ്പനാവഹാ ഭാവനാപഞ്ഞാ, ദന്ധാ മന്ദാ അഭിഞ്ഞാ ഏതസ്സാതി **ദന്ധാഭിഞ്ഞോ**. ദുക്ഖാപടിപദോ ച സോ ദന്ധാഭിഞ്ഞോ ചാതി **ദുക്ഖാപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞോ** , സമാധി. തദാദിവസേന. **ചതുഝാനങ്ഗവസേനാ**തി ചതുന്നം ഝാനാനം അങ്ഗഭാവവസേന, ചതുക്കനയവസേന ചേതം വുത്തം. **ഹാനഭാഗിയാദിവസേനാ**തി ഹാനകോട്ഠാസികാദിവസേന.

സമാധിഏകകദുകവണ്ണനാ

ഛന്നം അനുസ്സതിട്ഠാനാനന്തി ബുദ്ധാനുസ്സതിആദീനം ഛന്നം അനുസ്സതികമ്മട്ഠാനാനം. **ഇമേസം വസേനാ**തി ഇമേസം ദസന്നം കമ്മട്ഠാനാനം വസേന. ''പുബ്ബഭാഗേ ഏകഗ്ഗതാ''തി ഇമിനാ അപ്പനായ ഉപകാരകനാനാവജ്ജനുപചാരസ്സപി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ, ന ഏകാവജ്ജനസ്സേവ. **അപ്പനാസമാധീനന്തി** ഉപകത്തബ്ബഉപകാരകസമ്ബന്ധേ സാമിവചനം

“പുരിസസ്സ അത്ഥോ”തിആദീസു വിയ. **പരികമ്മ**ന്തി ഗോത്രഭു. അപരിത്തോ സമാധീതി ദസ്സേതും **“പഠമസ്സ ഝാനസ്സാ”**തിആദി വുത്തം.

തീസു ഭൂമീസൂതി കാമരൂപാരൂപഭൂമീസു. കുസലചിത്തേകഗ്ഗതായ അധിപ്പേതത്താ **“അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്താ”**തി വുത്തം. **സിയാ സപ്പീതികോ, സിയാ നിപ്പീതികോ**തി അനിയമവചനം ഉപചാരസമാധിസാമഞ്ഞേന സബ്ബേസമ്പി വാ ഝാനാനം നാനാവജ്ജനവീഥിയം ഉപചാരസമാധി സിയാ സപ്പീതികോ, സിയാ നിപ്പീതികോ. ഏകാവജ്ജനവീഥിയം പന ആദിതോ ദുകതികജ്ഝാനാനം ഉപചാരസമാധി സപ്പീതികോവ, ഇതരേസം നിപ്പീതികോവ, വിസഭാഗവേദനസ്സ ചിത്തസ്സ ആസേവനപച്ചയതാഭാവതോ, ഏകവീഥിയം വേദനാപരിവത്തനാഭാവതോ ച. **സിയാ സുഖസഹഗതോ, സിയാ ഉപേക്ഖാസഹഗതോ**തി ഏത്ഥാപി വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ പന “ദുകതികജ്ഝാനാന”ന്തി വുത്തം, ഇധ “തികചതുക്കജ്ഝാനാന”ന്തി വത്തബ്ബം.

സമാധിതികവണ്ണനാ

പടിലദ്ധമത്തോതി അധിഗതമത്തോ അനാസേവിതോ അബഹുലീകതോ. സോ ഹി പരിദുബ്ബലഭാവേന ഹീനോ ഹോതി. **നാതിസുഭാവിതോ**തി അതിവിയ പഗുണഭാവം അപാപിതോ. **സുഭാവിതോ**തി സുട്ഠു ഭാവിതോ സമ്മദേവ പഗുണതം ഉപനീതോ. തേനാഹ **“വസിപ്പത്തോ”**തി. ഛന്ദാദീനം ഹീനതാദിവസേനാപി ഇമേസം ഹീനാദിതാ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി ഉളാരപുഞ്ഞഫലകാമതാവസേന പവത്തിതോ **ഹീനോ,** ലോകിയാഭിഞ്ഞാസമ്പാദനായ പവത്തിതോ **മജ്ഝിമോ,** വിവേകകാമതായ അരിയഭാവേ ഠിതേന പവത്തിതോ **പണീതോ** . അത്തഹിതായ ഭവസമ്പത്തിഅത്ഥം പവത്തിതോ വാ **ഹീനോ,** കേവലം അലോഭജ്ഝാസയേന പവത്തിതോ **മജ്ഝിമോ,** പരഹിതായ പവത്തിതോ **പണീതോ**. വട്ടജ്ഝാസയേന വാ പവത്തിതോ **ഹീനോ,** വിവേകജ്ഝാസയേന പവത്തിതോ **മജ്ഝിമോ,** വിവട്ടജ്ഝാസയേന ലോകുത്തരപാദകത്ഥം പവത്തിതോ **പണീതോ**.

സദ്ധിം ഉപചാരസമാധിനാതി സബ്ബേസമ്പി ഝാനാനം ഉപചാരസമാധിനാ സഹ. **വിതക്കമത്തേയേവ ആദീനവം ദിസ്വാ**തി വിതക്കേയേവ ഓളാരികതോ ഉപട്ഠഹന്തേ “ചിത്തസ്സ ഖോഭകരധമ്മോ അയ”ന്തി ആദീനവം ദിസ്വാ വിചാരഞ്ച സന്തതോ മനസി കരിത്വാ. തേനാഹ **“വിചാരേ അദിസ്വാ”**തി. **തം സന്ധായാ**തി തം ഏവം പടിലദ്ധം സമാധിം സന്ധായ. **ഏതം** “അവിതക്കവിചാരമത്തോ സമാധീ”തി ദുതിയപദം **വുത്തം. തീസൂ**തി ആദിതോ തീസു.

തേസ്വേവാതി തേസു ഏവ ചതുക്കപഞ്ചകനയേസു. **തതിയേ ചതുത്ഥേ**തി ചതുക്കനയേ തതിയേ, പഞ്ചകനയേ ചതുത്ഥേതി യോജേതബ്ബം. **അവസാനേ**തി ദ്വീസുപി നയേസു പരിയോസാനജ്ഝാനേ. യഥാക്കമം ചതുത്ഥേ, പഞ്ചമേ വാ. **പീതിസുഖസഹഗതോ വാ**തി ഏത്ഥാപി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച സതിപി പീതിസഹഗതസ്സാപി സമാധിസ്സ സുഖസഹഗതത്തേ തീണിപി പദാനി അസങ്കരതോ ദസ്സേതും നിപ്പീതികസുഖതോ സപ്പീതികസുഖസ്സ വിസേസദസ്സനത്ഥം സത്ഥു പീതിതികദേസനാതി നിപ്പീതികസ്സേവ സുഖസ്സ വസേന സുഖസഹഗതോ സമാധി ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബോ.

ഉപചാരഭൂമിയന്തി ഉപചാരജ്ഝാനസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദേ. ചിത്തുപ്പാദോ ഹി സഹജാതധമ്മാനം ഉപ്പത്തിട്ഠാനതായ “ഭൂമീ”തി വുച്ചതി “സുഖഭൂമിയം കാമാവചരേ”തിആദീസു (ധം॰ സം॰ ൻവ്വ) വിയ. **പരിത്തോ സമാധി** കാമാവചരഭാവതോ.

സമാധിചതുക്കവണ്ണനാ

പഠമസമന്നാഹാരോ ഭാവനം ആരഭന്തസ്സ “പഥവീ പഥവീ”തിആദിനാ കമ്മട്ഠാനേ പഠമാഭിനിവേസോ. **തസ്സ തസ്സ ഝാനസ്സ ഉപചാര**ന്തി നീവരണവിതക്കവിചാരനികന്തിആദീനം വൂപസമേ ഥിരഭൂതം കാമാവചരജ്ഝാനം. “യാവ അപ്പനാ”തി ഇമിനാ

പുബ്ബഭാഗപഞ്ഞായ ഏവ അഭിഞ്ഞാഭാവോ വുത്തോ വിയ ദിസ്സതീതി വദന്തി . അപ്പനാപഞ്ഞാ പന **അഭിഞ്ഞാവ.** യദഗ്ഗേന ഹി പുബ്ബഭാഗപഞ്ഞായ ദന്ധസീഘതാ, തദഗ്ഗേന അപ്പനാപഞ്ഞായപീതി. **സമുദാചാരഗഹണതായാ**തി സമുദാചാരസ്സ ഗഹണഭാവേന, പവത്തിബാഹുല്ലതോതി അത്ഥോ. **അസുഖാസേവനാ**തി കസിരഭാവനാ.

പലിബോധുപച്ഛേദാദീനീതി **ആദി**-സദ്ദേന ഭാവനാവിധാനാപരിഹാപനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **അസപ്പായസേവീ**തി ഉപചാരാധിഗമതോ പുബ്ബേ അസപ്പായസേവിതായ **ദുക്ഖാ പടിപദാ.** പച്ഛാ അസപ്പായസേവിതായ **ദന്ധാ അഭിഞ്ഞാ ഹോതി. സപ്പായസേവിനോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **പുബ്ബഭാഗേ**തി ഉപചാരജ്ഝാനാധിഗമതോ ഓരഭാഗേ. **അപരഭാഗേ**തി തതോ ഉദ്ധം. **തസ്സ വോമിസ്സകതാ**തി യോ പുബ്ബഭാഗേ അസപ്പായം സേവിത്വാ അപരഭാഗേ സപ്പായസേവീ, തസ്സ ദുക്ഖാ പടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ. ഇതരസ്സ സുഖാ പടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ ഹോതി. ഏവം പഠമചതുത്ഥാനം വോമിസ്സകതായ ദുതിയതതിയാതി അത്ഥോ. അകതപലിബോധുപച്ഛേദസ്സ സപരിപന്ഥതായ പടിപദാ ദുക്ഖാ ഹോതി, ഇതരസ്സ സുഖാ. അസമ്പാദിതഅപ്പനാകോസല്ലസ്സ ഞാണസ്സ അവിസദതായ **ദന്ധാ അഭിഞ്ഞാ ഹോതി,** വിസദതായ **ഖിപ്പാ അഭിഞ്ഞാ.**

തണ്ഹാഅവിജ്ജാവസേനാതി തണ്ഹാഅവിജ്ജാനം അഭിഭവാനഭിഭവവസേന. **സമഥവിപസ്സനാധികാരവസേനാ**തി സമഥവിപസ്സനാസു അസതോ, സതോ ച അധികാരസ്സ വസേന. തണ്ഹായ സമാധിസ്സ ഉജുപടിപക്ഖത്താ സാ സമഥപടിപദായ പരിപന്ഥിനീതി ആഹ **"തണ്ഹാഭിഭൂതസ്സ ഹി ദുക്ഖാ പടിപദാ ഹോതീ"**തി. അഭിഭവോ ചസ്സാ ഇതരകിലേസേഹി അധികതായ **അനഭിഭൂതസ്സ** തണ്ഹായാതി അധികാരതോ വേദിതബ്ബം. തഥാ അവിജ്ജാ പഞ്ഞായ ഉജുപടിപക്ഖാതി തദഭിഭൂതസ്സ ദന്ധാഭിഞ്ഞതാ വുത്താ. **അകതാധികാരോ**തി ഭവന്തരേ അകതപരിചയോ യഥാ പഗുണം കത്വാ വിസ്സട്ഠഗന്ഥോ അപ്പമത്തകേന പയോഗേന സുപ്പവത്തി വാചുഗ്ഗതോവ ഹോതി, ഏവം പുബ്ബേ കതപരിചയസ്സ ഭാവനാ അപ്പകസിരേനേവ ഇജ്ഝതീതി ആഹ **"കതാധികാരസ്സ സുഖാ"**തി. സ്വായം അകതോ, കതോ ച അധികാരോ സമഥനിസ്സിതോ പടിപദായം വുത്തോ സമാധിപ്പധാനത്താ പടിപദായ. വിപസ്സനാനിസ്സിതോ അഭിഞ്ഞായം ഞാണപ്പധാനത്താ അപ്പനായ. **കിലേസിന്ദ്രിയവസേനാ**തി തിക്ഖാതിക്ഖാനം കിലേസിന്ദ്രിയാനം വസേന. തേനാഹ **"തിബ്ബകിലേസസ്സാ"**തിആദി . തത്ഥ **കിലേസാ** കാമച്ഛന്ദാദയോ, **ഇന്ദ്രിയാനി** സദ്ധാദീനി.

യഥാവുത്താ പടിപദാഭിഞ്ഞാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാതി ധമ്മനിദ്ദേസമ്പി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനമുഖേന ദസ്സേതും **"യോ പുഗ്ഗലോ"**തിആദി വുത്തം. **അപ്പഗുണോ**തി ന സുഭാവിതോ വസീഭാവം അപാപിതോ. തേനാഹ **"ഉപരിഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതീ"**തി. **അയം പരിത്തോ**തി അയം സമാധി അപ്പാനുഭാവതായ പരിത്തോ. **അവഡ്ഢിതേ**തി ഏകങ്ഗുലദ്വങ്ഗുലമത്തമ്പി ന വഡ്ഢിതേ യഥാഉപട്ഠിതേ ആരമ്മണേ. ഏകങ്ഗുലമത്തമ്പി ഹി വഡ്ഢിതം അപ്പമാണമേവാതി വദന്തി. "പഗുണോ സുഭാവിതോ"തി വത്വാ "ഉപരിഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും സക്കോതീ"തി ഇമിനാ യഥാ പഗുണോപി ഉപരിഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും അസക്കോന്തോ സമാധി പരിത്തോയേവ ഹോതി, ന അപ്പമാണോ, ഏവം ഞാണുത്തരസ്സ ഏകാസനേനേവ ഉപരിഝാനനിബ്ബത്തനേനാതി സുഭാവിതോപി ഉപരിഝാനസ്സ പച്ചയഭാവസങ്ഖാതായ സുഭാവിതകിച്ചസിദ്ധിയാ **"അപ്പമാണോ"**ത്വേവ വുച്ചതി. അപരേ പന സചേ സുഭാവിതോ പഗുണോ വസീഭാവം പത്തോ ഉപരിഝാനസ്സ പച്ചയോ അഹോന്തോപി അപ്പമാണോ ഏവ, പമാണകരാനം രാഗാദിപടിപക്ഖാനം സുവിദൂരഭാവതോതി വദന്തി. **വുത്തലക്ഖണവോമിസ്സതായാ**തി യോ അപ്പഗുണോ ഉപരിഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതി, വഡ്ഢിതേ ആരമ്മണേ പവത്തോ, അയം പരിത്തോ അപ്പമാണാരമ്മണോ. യോ പന പഗുണോ ഉപരിഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും സക്കോതി, അവഡ്ഢിതേ ആരമ്മണേ പവത്തോ, അയം അപ്പമാണോ പരിത്താരമ്മണോതി ഏവം പഠമചതുത്ഥസമാധീനം വുത്തലക്ഖണസ്സ വോമിസ്സകഭാവേന ദുതിയതതിയസമാധിസങ്ഗാഹകോ വോമിസ്സകനയോ വേദിതബ്ബോ.

തതോതി തതോ പഠമജ്ഝാനതോ ഉദ്ധം. **വിരത്തപീതികന്തി** അതിക്കന്തപീതികം വാ ജിഗുച്ഛിതപീതികം വാ. അവയവോ സമുദായസ്സ അങ്ഗന്തി വുച്ചതി, "സേനങ്ഗം രഥങ്ഗ"ന്തിആദീസു വിയാതി ആഹ **"ചതുന്നം ഝാനാനം അങ്ഗഭൂതാ ചത്താരോ സമാധീ"**തി.

ഹാനം ഭജതീതി **ഹാനഭാഗിയോ,** ഹാനഭാഗോ വാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഹാനഭാഗിയോ,** പരിഹാനകോട്ഠാസികോതി അത്ഥോ. ആലയസ്സ അപേക്ഖായ അപരിച്ചജനതോ ഠിതിം ഭജതീതി **ഠിതിഭാഗിയോ**. വിസേസം ഭജതീതി **വിസേസഭാഗിയോ. പച്ചനീകസമുദാചാരവസേനാ**തി തസ്സ തസ്സ ഝാനസ്സ പച്ചനീകാനം നീവരണവിതക്കവിചാരാദീനം പവത്തിവസേന. **തദനുധമ്മതായാ**തി തദനുരൂപഭൂതായ സതിയാ. **സണ്ഠാനവസേനാ**തി സണ്ഠഹനവസേന പതിട്ഠാനവസേന. "സാ പന തദസ്സാദസങ്ഖാതാ, തദസ്സാദസമ്പയുത്തക്ഖന്ധസങ്ഖാതാ വാ മിച്ഛാസതീ"തി **സമ്മോഹവിനോദനിയം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൯൯) വുത്തം. തത്ഥ സാപേക്ഖസ്സ ഉപരി വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കുണേയ്യത്താ അവിഗതനികന്തികാ തംതംപരിഹരണസതീതിപി വത്തും വട്ടതി. ഏവഞ്ച കത്വാ "സതിയാ വാ നികന്തിയാ വാ"തി വികപ്പവചനഞ്ച യുത്തം ഹോതി. **വിസേസാധിഗമവസേനാ**തി വിസേസാധിഗമസ്സ പച്ചയഭാവവസേന, വിസേസം വാ അധിഗച്ഛതി ഏതേനാതി വിസേസാധിഗമോ, തസ്സ വസേന. **നിബ്ബിദാസഹഗതസഞ്ഞാമനസികാരസമുദാചാരവസേനാ**തി ആദീനവദസ്സനപുബ്ബങ്ഗമനിബ്ബിന്ദനഞാണസമ്പയുത്തസഞ്ഞായ ച ആഭോഗസ്സ ച പവത്തിവസേന. **നിബ്ബേധഭാഗിയതാ**തി സച്ചാനം നിബ്ബിജ്ഝനപക്ഖികതാ വിപസ്സനായ സംവത്തതീതി അത്ഥോ.

കാമസഹഗതാതി കാമാരമ്മണാ, കാമസഞ്ഞാഹി വാ വോകിണ്ണാ. **അവിതക്കസഹഗതാ**തി "കഥം നു ഖോ മേ അവിതക്കം ഝാനം ഭവേയ്യാ"തി ഏവം അവിതക്കാരമ്മണാ അവിതക്കവിസയാ. കാമഞ്ചായം "പഠമസ്സ ഝാനസ്സാ"തിആദികോ പാഠോ പഞ്ഞാവസേന ആഗതോ, സമാധിസ്സാപി പനേത്ഥ സങ്ഗഹോ അത്ഥേവാതി ഉദാഹരണസ്സ സാത്ഥകതം ദസ്സേതും **"തായ പന പഞ്ഞായ സമ്പയുത്താ സമാധീപി ചത്താരോ ഹോന്തീ"**തി തേസം വസേന ഏവം വുത്തന്തി അത്ഥോ.

ഭാവനാമയസ്സ സമാധിസ്സ ഇധാധിപ്പേതത്താ ഉപചാരേകഗ്ഗതാ **"കാമാവചരോ സമാധീ"**തി വുത്തം. **അധിപതിം കരിത്വാ**തി "ഛന്ദവതോ ചേ സമാധി ഹോതി, മയ്ഹമ്പി ഏവം ഹോതീ"തി ഛന്ദം അധിപതിം, ഛന്ദം ധുരം ജേട്ഠകം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ. **ലഭതി സമാധി**ന്തി ഏവം യം സമാധിം ലഭതി, **അയം വുച്ചതി ഛന്ദസമാധി,** ഛന്ദാധിപതിസമാധീതി അത്ഥോ. ഏവം വീരിയസമാധിആദയോപി വേദിതബ്ബാ.

ചതുക്കഭേദേതി ചതുക്കവസേന സമാധിപ്പഭേദനിദ്ദേസേ. അഞ്ഞത്ഥ സമ്പയോഗവസേന വിചാരേന സഹ വത്തമാനോ വിതക്കോ പഞ്ചകനയേ ദുതിയജ്ഝാനേ വിയോജിതോപി ന സുട്ഠു വിയോജിതോതി, തേന സദ്ധിംയേവ വിചാരസമതിക്കമം ദസ്സേതും വുത്തം **"വിതക്കവിചാരാതിക്കമേന തതിയ"**ന്തി. ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ ചതുക്കഭേദേ വുത്തം ദുതിയം ഝാനന്തി യോജനാ. **പഞ്ചഝാനങ്ഗവസേനാ**തി പഞ്ചന്നം ഝാനാനം അങ്ഗഭാവവസേന സമാധിസ്സ പഞ്ചവിധതാ വേദിതബ്ബാ.

൪൦. വിഭങ്ഗേതി ഞാണവിഭങ്ഗേ. തത്ഥ ഹി "ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസവോദാന"ന്തി, ഏത്ഥ **"സംകിലേസ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഹാനഭാഗിയോ ധമ്മോ**തി അപഗുണേഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി വുട്ഠിതസ്സ സഞ്ഞാമനസികാരാനം കാമാദിഅനുപക്ഖന്ദനം. **വിസേസഭാഗിയോ ധമ്മോ**തി പഗുണേഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി വുട്ഠിതസ്സ സഞ്ഞാമനസികാരാനം ദുതിയജ്ഝാനാദിഅനുപക്ഖന്ദനം. തേനാഹ **"പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭി"**ന്തിആദി. തസ്സത്ഥോ (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൮൨൮) - അപഗുണസ്സ പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭീനം തതോ വുട്ഠിതം ആരമ്മണവസേന കാമസഹഗതാ ഹുത്വാ **സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി** ചോദേന്തി തുദന്തി, തസ്സ കാമാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സാ പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാ ഹായതി, തസ്മാ **ഹാനഭാഗിനീ പഞ്ഞാ.**

അവിതക്കസഹഗതാതി അവിതക്കം ദുതിയം ഝാനം സന്തതോ പണീതതോ മനസി കരോതോ ആരമ്മണവസേന **അവിതക്കസഹഗതാ സമുദാചരന്തി** പഗുണപഠമജ്ഝാനതോ വുട്ഠിതം ദുതിയജ്ഝാനാധിഗമത്ഥായ ചോദേന്തി തുദന്തി, തസ്സ ദുതിയജ്ഝാനാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന പഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാ വിസേസഭൂതസ്സ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ ഉപ്പത്തിയാ പദട്ഠാനതായ **വിസേസഭാഗിനീ പഞ്ഞാ**. തംസമ്പയുത്തോ സമാധി ഇധാധിപ്പേതോ. **ഇമിനാ നയേനാ**തി ഇമിനാ പഠമജ്ഝാനേ വുത്തേന വിധിനാ ദുതിയജ്ഝാനാദീസുപി ഹാനഭാഗിയധമ്മോ, വിസേസഭാഗിയധമ്മോ ച വേദിതബ്ബോ.

ദസപലിബോധവണ്ണനാ

൪൧. **അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്തോ**തി ലോകുത്തരഅപ്പമാണഅപരിയാപന്നഗ്ഗഹണേന ലോകിയേഹി അസാധാരണതോ, സപ്പീതികാദിഗ്ഗഹണേന സാധാരണതോ ച അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്തോ **സമാധി വുത്തോ. ഭാവിതോ ഹോതി** സഞ്ഞായ സമ്പയുത്തത്താ. **ത**ന്തി അരിയമഗ്ഗസമാധിം. **വിസു**ന്തി പഞ്ഞാഭാവനായ വിസും കത്വാ **ന വദാമ**.

കമ്മട്ഠാനഭാവനം പരിബുന്ധേതി ഉപരോധേതി പവത്തിതും ന ദേതീതി **പലിബോധോ** ര-കാരസ്സ ല-കാരം കത്വാ, പരിപന്ഥോതി അത്ഥോ. **ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ**തി സമാപനേന, സങ്ഗഹണേന വാ ഉപരുന്ധിത്വാ, അപലിബോധം കത്വാതി അത്ഥോ.

ആവസന്തി ഏത്ഥാതി **ആവാസോ**. പരിച്ഛേദവസേന വേണിയതി ദിസ്സതീതി പരിവേണം. വിഹാരേ ഭിക്ഖൂനം തം തം വസനട്ഠാനം. **സ്വായം** ആവാസോ. **നവകമ്മാദീസൂ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ആവാസസ്സ തദഞ്ഞം അഭിവുദ്ധികാരണം സങ്ഗണ്ഹാതി. **കാരണേനാ**തി "ഛായൂദകസമ്പന്നം സുലഭഭിക്ഖ"ന്തിആദിനാ കാരണേന. **അപേക്ഖവാ**തി സാലയോ.

തത്രാതി തസ്മിം പലിബോധാഭാവേ. **പാചീനഖണ്ഡരാജി**ന്തി പുരത്ഥിമദിസായം പബ്ബതഖണ്ഡാനം അന്തരേ വനരാജിട്ഠാനം. "നാമാ"തി ഇമിനാ തസ്സ പദേസസ്സ അയം സമഞ്ഞാതി ദസ്സേതി. **പടിസാമിതമേവാ**തി നിച്ചകാലം പടിസാമേത്വാവ വിഹാരതോ നിക്ഖമാമീതി ദസ്സേതി. **ധാതുനിധാനട്ഠാന**ന്തി കായബന്ധനധമ്മകരണന്ഹാനസാടികഅക്ഖകധാതുസങ്ഖാതാനം പരിഭോഗസരീരധാതൂനം നിദഹിതട്ഠാനം. ഈദിസസ്സ അയം ഥേരോ വിയ അലഗ്ഗചിത്തസ്സ. ഏതേന "ഭിക്ഖുനാ നാമ ആവാസേ ഏവരൂപേന ഭവിതബ്ബ"ന്തി ഓവാദോ ദിന്നോ ഹോതി. ഇതോ പരേസുപി വത്ഥൂസു ഏസേവ നയോ.

കുലന്തി കുലഗ്ഗഹണേന കുലമനുസ്സാനം ഗഹണം ഗാമഗ്ഗഹണേന ഗാമവാസീനം വിയ. **ഉപട്ഠാകകുലമ്പീ**തി **പി**-സദ്ദേന പഗേവ ഞാതികുലന്തി ദസ്സേതി. **ഉദ്ദേസത്ഥ**ന്തി ഉദ്ദിസാപനത്ഥം, പാഠം ഉദ്ദിസാപേത്വാ സജ്ഝായിതുന്തി അത്ഥോ. **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ പദേസേ, യത്ഥ കത്ഥചി വിഹാരേതി അത്ഥോ. **തം വിഹാര**ന്തി തം കോരണ്ഡകവിഹാരം.

ഉപഗതോതി വസ്സം ഉപഗതോ. **സദാ**തി ഗതകാലതോ പഭുതി വിസേസതോ പവാരിതദിവസതോ പട്ഠായ സബ്ബദാ ദിവസേ ദിവസേ. **പരിദേവമാനാ**തി തംതംവിലപനവസേന വിവിധം പരിദേവന്തീ. **സബ്ബം പവത്തി**ന്തി അത്തനാ തത്ഥ ദിട്ഠകാലതോ പട്ഠായ പച്ഛാ സമാഗമപരിയോസാനം ദഹരസ്സ സബ്ബം പവത്തിം.

കായസക്ഖിന്തി "പസ്സ ഇമ"ന്തി മുഖപടിഗ്ഗാഹകം കത്വാ. **രഥവിനീതപടിപദ**ന്തി ദസകഥാവത്ഥുകിത്തനപുബ്ബികം രഥവിനീതൂപമാഹി വിഭാവിതം **രഥവിനീതസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൨) ആഗതം സത്തവിസുദ്ധിപടിപദം. **നാലകപടിപദ**ന്തി "മോനേയ്യം തേ ഉപഞ്ഞിസ്സ"ന്തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൭൦൬) സത്ഥാരാ **നാലകത്ഥേരസ്സ** ദേസിതപടിപദം. **തുവടകപടിപദ**ന്തി "മൂലം പപഞ്ചസങ്ഖായാ"തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൯൨൨) ഭഗവതാ ദേസിതപടിപദം. തത്ഥ ഹി യഥാക്കമം -

“ന മുനീ ഗാമമാഗമ്മ, കുലേസു സഹസാ ചരേ;
ഘാസേസനം ഛരിന്നകഥോ, ന വാചം പയുതം ഭണേ”. (സു॰ നി॰ ൭൧൧);

“ഗാമേ ച നാഭിസജ്ജേയ്യ, ലാഭകമ്യാ ജനം ന ലപയേയ്യാ”തി. (സു॰ നി॰ ൯൩൦) -

ഏവമാദികാ പരമപ്പിച്ഛകഥാ ആഗതാ. **ചതുപച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമതാദീപക**ന്തി ചീവരാദീസു ചതൂസു പച്ചയേസു സന്തോസസ്സ, ഭാവനാരാമതായ ച പകാസകം.

ലബ്ഭതീതി **ലാഭോ**. തേനാഹ **“ചത്താരോ പച്ചയാ”**തി. **മഹാപരിവാരേ**തി വിപുലപരിവാരേ. പിണ്ഡപാതം താവ ദേന്താ ബുദ്ധപൂജാപത്തചീവരാദീനി തസ്സ പരിവാരാനി കത്വാ ദേന്തി, തഥാ ചീവരാദിദാനേപി. **ബാഹുല്ലികപിണ്ഡപാതികാ**തി പിണ്ഡപാതികാ ഹുത്വാ പച്ചയബാഹുല്ലികാ. **വദന്തീ**തി പുരിമദിവസേ ഭിക്ഖായ ആഹിണ്ഡനകാലേ യഥാസുതം വദന്തി. **നിച്ചബ്യാവടോ** ഉപാസകാദീനം സങ്ഗണ്ഹനേ.

തസ്സാതി ഗണസ്സ. **സോ**തി ഗണപലിബോധോ. **ഏവ**ന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന ഗണവാചകസ്സ പരിയേസനമ്പി ലഹുകമേവ ഇച്ഛിതബ്ബന്തി ആഹ **“യോജനതോ പരം അഗന്ത്വാ”**തി. **അത്തനോ കമ്മ**ന്തി സമണധമ്മമാഹ.

കതാകതേതി കതേ ച അകതേ ച കമ്മേ ജാനനവസേന **ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജിതബ്ബം, കതാകതേ**തി വാ അപ്പകേ ച മഹന്തേ ച കതേ, യഥാ “ഫലാഫലേ”തി. സചേ ബഹും അവസിട്ഠന്തി സമ്ബന്ധോ. **ഭാരഹാരാ** സങ്ഘകിച്ചപരിണായകാ.

പബ്ബജ്ജാപേക്ഖോതി സീഹളദീപേ കിര കുലദാരകാനം പബ്ബജ്ജാ ആവാഹവിവാഹസദിസാ, തസ്മാ തം പരിച്ഛിന്നദിവസം അതിക്കമേതും ന സക്കാ. **“സചേ തം അലഭന്തോ ന സക്കോതി അധിവാസേതു”**ന്തിആദിനാ സമാപനേന പലിബോധുപച്ഛേദോ വുത്തോ, ബ്യതിരേകതോ പന “സചേ തം അലഭന്തോ സക്കോതി അധിവാസേതും, അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മോവ കാതബ്ബോ”തി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോതി സങ്ഗഹണേന പലിബോധുപച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ. ഏസ നയോ സേസേസുപി.

തഥാതി യഥാ ഉപജ്ഝായോ ഗിലാനോ യാവജീവം ഉപട്ഠാതബ്ബോ, തഥാ ഉപസമ്പാദിതഅന്തേവാസികോ അത്തനോ കമ്മവാചം വത്വാ ഉപസമ്പാദിതോ.

യോ കോചി രോഗോതി മൂലഭൂതോ, അനുബന്ധോ വാ അത്തനോ ഉപ്പന്നോ. **അനമതഗ്ഗേ**തി അനു അനു അമതഗ്ഗേ അനാദിമതി.

“ഗന്ഥോ”തി ഇമിനാ ഗന്ഥപലിബോധോ ഇധ വുത്തോതി ആഹ **“പരിയത്തിഹരണ”**ന്തി. **സജ്ഝായാദീഹീ**തി സജ്ഝായധാരണപരിചയപുച്ഛാദീഹി. **ഇതരസ്സാ**തി അബ്യാവടസ്സ. യസ്സ ഗന്ഥധുരം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഠിതസ്സാപി ഗന്ഥോ വത്തതേവ, ന തസ്സ ഗന്ഥോ പലിബോധോ. യഥാ തമ്ഹി തമ്ഹി വത്ഥുമ്ഹി ആഗതത്ഥേരാനം, നാപി സബ്ബേന സബ്ബം അഗന്ഥപസുതസ്സ. **മജ്ഝിമപണ്ണാസകോ ആഗച്ഛതി,** സുത്തപദേസാനം വാരാനഞ്ച സദിസതായ ബ്യാമുയ്ഹനതോ. **പുന ന ഓലോകേസ്സാമീ**തി കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗന്ഥധുരം വിസ്സജ്ജേമീതി അത്ഥോ.

ഗാമവാസികത്ഥേരേഹീതി അനുരാധപുരവാസീഹി. **അനുഗ്ഗഹേത്വാ**തി അഗ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ പരിചയം അകത്വാ. **പഞ്ചനികായമണ്ഡലേ**തി ദീഘാഗമാദികേ പഞ്ചപി നികായേ സിക്ഖിതപരിസായ. **പരിവത്തേസ്സാമീ**തി വണ്ണയിസ്സാമി. **സുവണ്ണഭേരി**ന്തി സേട്ഠഭേരിം. **കതമാചരിയാനം ഉഗ്ഗഹോ**തി കതമേസം ആചരിയാനം ഉഗ്ഗഹോ, കേന പരിവത്തീയതീതി അധിപ്പായോ. **ആചരിയമഗ്ഗോ**തി ആചരിയാനം കഥാമഗ്ഗോ. **അത്തനോ ആചരിയാന**ന്തി അത്തനോ കഥേതും യുത്താനം ആചരിയാനം. സുവിനിച്ഛിതാ സബ്ബാ തിപിടകപരിയത്തി ഏതസ്മിം അത്ഥീതി **സബ്ബപരിയത്തികോ,** തേപിടകോതി അത്ഥോ. പീഠേ നിസിന്നോ തതോ ഓതരിത്വാ ഭൂമിയം **തട്ടികായ നിസീദിത്വാ. ഗതകസ്സാ**തി പടിപത്തിഗമനേന ഗതസ്സ ദിട്ഠസച്ചസ്സ. **ചീവരം പാരുപിത്വാ**തി ആചരിയസ്സ അപചിതിദസ്സനത്ഥം പരിമണ്ഡലം

ചീവരം പാരുപിത്വാ. സാഠേയ്യാഭാവതോ **ഉജു**. കാരണാകാരണസ്സ ആജാനനതോ **ആജാനീയോ**.

പോഥുജ്ജനികാതി പുഥുജ്ജനേ ഭവാ. **ദുപ്പരിഹാരാ** ബഹുപരിസ്സയതായ. തഥാ ഹിസ്സാ **ഉത്താനസേയ്യകദാരകോ, തരുണസസ്സഞ്ച** നിദസ്സിതം. **വിപസ്സനായ പലിബോധോ** സമഥയാനികസ്സ, ന വിപസ്സനായാനികസ്സ. യേഭുയ്യേന ഹി ഝാനലാഭീ സമഥയാനികോവ ഹോതി വിപസ്സനാസുഖതോ. **ഇതരേനാ**തി സമഥത്ഥികേന. **അവസേസാ** നവ പലിബോധാ.

കമ്മട്ഠാനദായകവണ്ണനാ

൪൨. കമ്മട്ഠാനേ നിയുത്തോ കമ്മട്ഠാനികോ, ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തോ. തേന **കമ്മട്ഠാനികേന. പരിച്ഛിന്ദിത്വാ**തി "ഇമസ്മിം വിഹാരേ സബ്ബേ ഭിക്ഖൂ"തി ഏവം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ. **സഹവാസീനം** ഭിക്ഖൂനം. **മുദുചിത്തത**ന്തി അത്തനി മുദുചിത്തതം **ജനേതി,** അയഞ്ച സഹവാസീനം ചിത്തമദ്ദവജനനാദിഅത്ഥോ "മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതീ"തിആദിനയപ്പവത്തേന **മേത്താനിസംസസുത്തേന** (അ॰ നി॰ ൧൧.൧൫; പടി॰ മ॰ ൨.൨൨; മി॰ പ॰ ൪.൪.൬) ദീപേതബ്ബോ. **അനോലീനവുത്തികോ ഹോതി** സമ്മാപടിപത്തിയം. **ദിബ്ബാനിപി ആരമ്മണാനി** പഗേവ ഇതരാനി. **സബ്ബത്ഥ** സബ്ബസ്മിം സമണകരണീയേ, സബ്ബസ്മിം വാ കമ്മട്ഠാനാനുയോഗേ. പുബ്ബാസേവനവസേന **അത്ഥയിതബ്ബം**. യോഗസ്സ ഭാവനായ അനുയുഞ്ജനം യോഗാനുയോഗോ, തദേവ കരണീയട്ഠേന കമ്മം, തസ്സ **യോഗാനുയോഗകമ്മസ്സ ഠാനം** നിപ്ഫത്തിഹേതു.

നിച്ചം പരിഹരിതബ്ബത്താതി സബ്ബത്ഥകകമ്മട്ഠാനം വിയ ഏകദാവ അനനുയുഞ്ജിത്വാ സബ്ബകാലം പരിഹരണീയത്താ അനുയുഞ്ജിതബ്ബത്താ. **ഏവമാദിഗുണസമന്നാഗത**ന്തി പിയഭാവാദീഹി ഗുണേഹി സമ്പന്നം. കല്യാണമിത്തോ ഹി സദ്ധാസമ്പന്നോ ഹോതി സീലസമ്പന്നോ സുതസമ്പന്നോ ചാഗസമ്പന്നോ വീരിയസമ്പന്നോ സതിസമ്പന്നോ സമാധിസമ്പന്നോ പഞ്ഞാസമ്പന്നോ. തത്ഥ സദ്ധാസമ്പത്തിയാ സദ്ദഹതി തഥാഗതസ്സ ബോധിം, കമ്മഫലഞ്ച, തേന സമ്മാസമ്ബോധിയാ ഹേതുഭൂതം സത്തേസു ഹിതേസിതം ന പരിച്ചജതി. സീലസമ്പത്തിയാ സത്താനം പിയോ ഹോതി ഗരു ഭാവനീയോ ചോദകോ പാപഗരഹീ വത്താ വചനക്ഖമോ, സുതസമ്പത്തിയാ സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിപടിസംയുത്താനം ഗമ്ഭീരാനം കഥാനം കത്താ ഹോതി, ചാഗസമ്പത്തിയാ അപ്പിച്ഛോ ഹോതി സന്തുട്ഠോ പവിവിത്തോ അസംസട്ഠോ, വീരിയസമ്പത്തിയാ ആരദ്ധവീരിയോ ഹോതി അത്തഹിതപരഹിതപടിപത്തിയം, സതിസമ്പത്തിയാ ഉപട്ഠിതസ്സതി ഹോതി, സമാധിസമ്പത്തിയാ അവിക്ഖിത്തോ സമാഹിതചിത്തോ, പഞ്ഞാസമ്പത്തിയാ അവിപരീതം പജാനാതി. സോ സതിയാ കുസലാകുസലാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്നേസമാനോ പഞ്ഞായ സത്താനം ഹിതാഹിതം യഥാഭൂതം ജാനിത്വാ സമാധിനാ തത്ഥ ഏകഗ്ഗചിത്തോ ഹുത്വാ വീരിയേന സത്തേ അഹിതം നിസേധേത്വാ ഹിതേ നിയോജേതി. തേന വുത്തം "പിയോ…പേ॰… നിയോജകോതി ഏവമാദിഗുണസമന്നാഗത"ന്തി.

തം പന കല്യാണമിത്തം പരമുക്കംസഗതം ദസ്സേതും **"മമം ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **കാരകഭാവം** യോഗകമ്മസ്സ. **പകാസേതി** അത്താനം പടിപത്തിയാ അമോഘഭാവദസ്സനേന സമുത്തേജനായ, സമ്പഹംസനായ ച, നനു കഥേസി പവേണിപാലനത്ഥന്തി അധിപ്പായോ. **ഏവരൂപോ**തി പേസലോ ഹുത്വാ ബഹുസ്സുതോ. **തന്തിധരോ**തി സുത്തധരോ തത്ഥ കേഹിചിപി അസംഹീരോ. **വംസാനുരക്ഖകോ**തി ബുദ്ധാനുബുദ്ധവംസസ്സ അനുരക്ഖകോ. **പവേണിപാലകോ**തി പവേണിയാ ആചരിയുഗ്ഗഹണസ്സ അനുപാലകോ. **ആചരിയമതികോ**തി ആചരിയമതിയം നിയുത്തോ തസ്സാ അനതിവത്തനതോ. ന അത്തനോമതിം പകാസേതി കഥേതീതി **ന അത്തനോമതികോ,** അത്തനോ മതിം പഗ്ഗയ്ഹ വത്താ ന ഹോതീതി അത്ഥോ.

"പുബ്ബേ വുത്തഖീണാസവാദയോ"തിആദി ഏകച്ചഖീണാസവതോ ബഹുസ്സുതോവ കമ്മട്ഠാനദാനേ സേയ്യോതി ദസ്സനത്ഥം ആരദ്ധം. തത്ഥ **പുബ്ബേ വുത്തഖീണാസവാദയോ**തി

‘‘യം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേതുകാമോ’’തിആദിനാ വുത്തഖീണാസവാദികാ. **ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാനം വിസോധിതത്താ**തി ഉഗ്ഗഹേതബ്ബതോ ‘‘ഉഗ്ഗഹോ’’തി ലദ്ധനാമായ കമ്മട്ഠാനുപകാരായ പാളിയാ, തദത്ഥം പരിപുച്ഛനതോ ‘‘പരിപുച്ഛാ’’തി ലദ്ധസമഞ്ഞായ അത്ഥസംവണ്ണനായ ച വിസേസതോ സോധിതത്താ നിഗ്ഗുമ്ബം നിജ്ജടം കത്വാ ഗഹിതത്താ. **ഇതോ ചിതോ ച സുത്തഞ്ച കാരണഞ്ച സല്ലക്ഖേത്വാ**തി പഞ്ചസുപി നികായേസു ഇതോ ചിതോ ച തസ്സ തസ്സ കമ്മട്ഠാനസ്സ അനുരൂപം സുത്തപദഞ്ചേവ സുത്താനുഗതം യുത്തിഞ്ച സുട്ഠു ഉപലക്ഖേത്വാ. **സപ്പായാസപ്പായം യോജേത്വാ**തി യസ്സ കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖതി, തസ്സ ഉപകാരാനുപകാരം യുത്തിം മഗ്ഗനേന യോജേത്വാ, സമാദായ വാ സമ്മദേവ ഹദയേ ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **മഹാമഗ്ഗം ദസ്സേന്തോ**തി കമ്മട്ഠാനവിധിം മഹാമഗ്ഗം കത്വാ ദസ്സേന്തോ.

സബ്ബത്ഥാതി തത്ഥ തത്ഥ വിഹാരേ. **വത്തപടിപത്തിം കുരുമാനേനാ**തി പവിട്ഠകാലേ ആഗന്തുകവത്തം, നിക്ഖമനകാലേ ഗമികവത്തന്തി യഥാരഹം തം തം വത്തം പൂരേന്തേന. **സബ്ബപാരിഹാരിയതേല**ന്തി സബ്ബേസം അങ്ഗാനം , സബ്ബേസം വാ ഭിക്ഖൂനം അത്ഥായ പരിഹരിതബ്ബതേലം. **ഠപേമീ**തി അനുജാനാപനം. യം തം സമ്മാവത്തം പഞ്ഞത്തന്തി സമ്ബന്ധോ. ഏകദിവസം സായം വിസ്സജ്ജിതേനാപീതി യോജനാ. **ആരോചേതബ്ബം ആഗമനകാരണം. സപ്പായവേലാ** സരീരചിത്താനം കല്ലസമയോ.

ചരിയാവണ്ണനാ

൪൩. സന്താനേ രാഗസ്സ ഉസ്സന്നഭാവേന ചരണം പവത്തി **രാഗചരിയാ,** സാ സസ്സതാസയാദയോ വിയ ദട്ഠബ്ബാ. തഥാ **ദോസചരിയാ**ദയോ. സംസഗ്ഗോ സമ്പയോഗാരഹവസേന വേദിതബ്ബോ, യഥാ ‘‘രാഗമോഹചരിയാ ദോസമോഹചരിയാ’’തിആദി. **സന്നിപാതോ** ഏകസന്തതിപരിയാപന്നതാവസേന, യഥാ ‘‘രാഗദോസചരിയാ രാഗദോസമോഹചരിയാ’’തിആദി. ഇമാ ഏവ ഹി സന്ധായ **‘‘അപരാപി ചതസ്സോ’’**തി വുത്തം. **തഥാ**തി യഥാ രാഗാദീനം, തഥാ സദ്ധാദീനം **സംസഗ്ഗസന്നിപാതവസേന** സദ്ധാബുദ്ധിചരിയാ സദ്ധാവിതക്കചരിയാ ബുദ്ധിവിതക്കചരിയാ സദ്ധാബുദ്ധിവിതക്കചരിയാതി. ഇമാ അപരാപി ചതസ്സോ. **ഏവ**ന്തി സംസഗ്ഗസന്നിപാതവസേന. **സംസഗ്ഗ**ന്തി സംസജ്ജനം മിസ്സീകരണം ‘‘രാഗസദ്ധാചരിയാ ദോസസദ്ധാചരിയാ’’തിആദിനാ. **അനേകാ**തി തേസട്ഠി, തതോ അതിരേകാപി വാ, താ പന അസമ്മോഹന്തേന **സംയുത്തസുത്തടീകായം** വിത്ഥാരതോ ദസ്സിതാതി തത്ഥ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ. **‘‘പകതീ’’**തി ഇമിനാ അസതി പടിപക്ഖഭാവനായം തത്ഥ തത്ഥ സന്താനേ ചരിയായ സഭാവഭൂതതം ദസ്സേതി. **ഉസ്സന്നതാ** അഞ്ഞധമ്മേഹി രാഗാദീനം അധികതാ, യതോ രാഗചരിയാദീനം പച്ചയസമവായേ രാഗാദയോ ബലവന്തോ ഹോന്തി, അഭിണ്ഹഞ്ച പവത്തന്തി. **താസം വസേനാ**തി ഛന്നം മൂലചരിയാനം വസേന **ഛളേവ പുഗ്ഗലാ ഹോന്തി**. അഞ്ഞഥാ അനേകപുഗ്ഗലാ സിയും, തഥാ ച സതി അധിപ്പേതത്ഥസിദ്ധി ച ന സിയാതി അധിപ്പായോ.

സദ്ധാ ബലവതീ ഹോതി രാഗുസ്സന്നേ സന്താനേ തദനുഗുണസ്സ ധമ്മസ്സ നിയോഗതോ അധികഭാവസമ്ഭവതോ. തേനാഹ **‘‘രാഗസ്സ ആസന്നഗുണത്താ’’**തി, സിനേഹപരിയേസനാപരിച്ചജനേഹി സഭാഗധമ്മത്താതി അത്ഥോ. സഭാഗോ ഹി ദൂരേപി ആസന്നേയേവാതി സഭാഗതാലക്ഖണമിധ ആസന്നഗ്ഗഹണം. തത്ഥ സദ്ധായ സിനിയ്ഹനം പസാദവസേന അകാലുസ്സിയം അലൂഖതാ , രാഗസ്സ പന രഞ്ജനവസേന. സദ്ധായ പരിയേസനം അധിമുച്ചനവസേന തന്നിന്നതാ, രാഗസ്സ തണ്ഹായനവസേന. സദ്ധായ അപരിച്ചജനം ഓകപ്പനവസേന അനുപക്ഖന്ദനം, രാഗസ്സ അഭിസങ്ഗവസേനാതി ഏവം ഭിന്നസഭാവാനമ്പി തേസം യഥാ അലൂഖതാദിസാമഞ്ഞേന സഭാഗതാ, ഏവം തംസമങ്ഗീനമ്പി പുഗ്ഗലാനന്തി ആഹ **‘‘രാഗചരിതസ്സ സദ്ധാചരിതോ സഭാഗോ’’**തി.

പഞ്ഞാ ബലവതീ ഹോതി ദോസുസ്സന്നേ സന്താനേ തദനുഗുണസ്സ ധമ്മസ്സ നിയോഗതോ അധികഭാവസമ്ഭവതോ. തേനാഹ **‘‘ദോസസ്സ ആസന്നഗുണത്താ’’**തി, അനല്ലീയനപരിയേസനപരിവജ്ജനേഹി സഭാഗധമ്മത്താതി അത്ഥോ. തത്ഥ പഞ്ഞായ

ആരമ്മണസ്സ അനല്ലീയനം തസ്സ യഥാസഭാവാവബോധവസേന വിസംസട്ഠതാ, ദോസസ്സ പന ബ്യാപജ്ജനവസേന. പഞ്ഞായ പരിയേസനം യഥാഭൂതദോസപവിചയോ, ദോസസ്സ അഭൂതദോസനിജിഗീസാ. പഞ്ഞായ പരിവജ്ജനം നിബ്ബിന്ദനാദിവസേന ഞാണുത്രാസോ, ദോസസ്സ അഹിതാധാനവസേന ഛഡ്ഡനന്തി ഏവം ഭിന്നസഭാവാനമ്പി തേസം യഥാ അനല്ലീയനാദിസാമഞ്ഞേന സഭാഗതാ, ഏവം തംസമങ്ഗീനമ്പി പുഗ്ഗലാനന്തി ആഹ **"ദോസചരിതസ്സ ബുദ്ധിചരിതോ സഭാഗോ"**തി.

അന്തരായകരാ വിതക്കാതി മിച്ഛാവിതക്കാ മിച്ഛാസങ്കപ്പാ ഉപ്പജ്ജന്തി മോഹുസ്സന്നേ സന്താനേ തദനുഗുണസ്സ ധമ്മസ്സ യേഭുയ്യേന പവത്തിസബ്ഭാവതോ. തേനാഹ **"മോഹസ്സ ആസന്നലക്ഖണത്താ"**തി, അനവട്ഠാനചഞ്ചലഭാവേഹി സഭാഗധമ്മത്താതി അത്ഥോ. തത്ഥ വിതക്കസ്സ അനവട്ഠാനം പരികപ്പവസേന സവിപ്ഫാരതായ, മോഹസ്സ സമ്മൂള്ഹതാവസേന ബ്യാകുലതായ. തഥാ വിതക്കസ്സ ലഹുപരിവിതക്കനേന തദങ്ഗചലതായ ചഞ്ചലതാ, മോഹസ്സ അനോഗാള്ഹതായാതി ഏവം ഭിന്നസഭാവാനമ്പി തേസം യഥാ അനവട്ഠാനാദിസാമഞ്ഞേന സഭാഗതാ, ഏവം തംസമങ്ഗീനമ്പി പുഗ്ഗലാനന്തി ആഹ **"മോഹചരിതസ്സ വിതക്കചരിതോ സഭാഗോ"**തി.

തണ്ഹാ രാഗോയേവ സഭാവതോ, തസ്മാ രാഗചരിയാവിനിമുത്താ തണ്ഹാചരിയാ നത്ഥീതി അത്ഥോ. **തംസമ്പയുത്തോ**തി തേന രാഗേന സമ്പയുത്തോ, ദോസാദയോ വിയ തേന വിപ്പയുത്തോ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **തദുഭയ**ന്തി തണ്ഹാമാനദ്വയം. **നാതിവത്തതീ**തി സഭാവതോ, സമ്പയോഗവസേന ച ന അതിക്കമിത്വാ വത്തതി. കാമഞ്ചേത്ഥ യഥാ രാഗദോസേഹി സമ്പയോഗവസേന സഹ വത്തമാനസ്സപി മോഹസ്സ ഉസ്സന്നതാവസേന വിസും ചരിയാഭാവോ, ന കേവലം മോഹസ്സേവ, തഥാ സദ്ധാബുദ്ധിവിതക്കാനം. ഏവം രാഗേന സതിപി സമ്പയോഗേ മാനസ്സാപി വിസും ചരിയാഭാവോ യുത്തോ സിയാ, ഏവം സന്തേപി രാഗപടിഘമാനദിട്ഠിവിചികിച്ഛാവിജ്ജാനം വിയ അനുസയട്ഠോ ഇമേസം രാഗാദീനംയേവ ആവേണികോ ചരിയട്ഠോതി, നത്ഥേവ മാനചരിയാ. യതോ ചരിയാ "പകതീ"തി വുത്താ. പകതി ച സഭാവോതി. ഏതേനേവ ദിട്ഠിയാപി വിസും ചരിയാഭാവാഭാവോ സംവണ്ണിതോതി ദട്ഠബ്ബോ. **അട്ഠകഥായം** പന മോഹചരിയന്തോഗധാവ ദിട്ഠിചരിയാതി ദസ്സേതും **"മോഹനിദാനത്താ ചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ച**-സദ്ദേന സമ്പയോഗം സമുച്ചിനോതി മോഹനിദാനത്താ, മോഹസമ്പയുത്തത്താ ചാതി.

ൾ. കിം സപ്പായന്തി കീദിസം സേനാസനാദിസപ്പായം. **പുബ്ബാചിണ്ണം** പുരിമജാതീസു ആചരിതം. **ഏകച്ചേ**തി **ഉപതിസ്സത്ഥേരം** സന്ധായാഹ. തേന ഹി **വിമുത്തിമഗ്ഗേ** തഥാ വുത്തം. **പുബ്ബേ കിരാ**തി **കിര**-സദ്ദോ അരുചിസൂചനത്ഥോ. **ഇട്ഠപ്പയോഗോ** മനാപകിരിയാ. **സുഭകമ്മബഹുലോ** യേഭുയ്യേന സോഭനകമ്മകാരീ. ന സബ്ബേ രാഗചരിതാ ഏവ ഹോന്തി, അലുദ്ധാനമ്പി പുബ്ബേ ഇട്ഠപ്പയോഗസുഭകമ്മബഹുലതാസമ്ഭവതോ, സഗ്ഗാ ചവിത്വാ ഇധൂപപത്തിസമ്ഭവതോ ച. ഏതേന അസതി പുബ്ബഹേതുനിയാമേ യഥാവുത്തകാരണമത്തേന ന തേസം ലുദ്ധതാ, ലുദ്ധഭാവഹേതുകാ ച രാഗചരിയാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി.

ഇതരേതി ഛേദനാദികമ്മബഹുലാ നിരയാദിതോ ഇധൂപപന്നാ ച ന സബ്ബേ ദോസമോഹചരിതാ ഏവ ഹോന്തീതി യോജനാ. ഇധാപി യഥാവുത്തകാരണസ്സ കോധനഭാവേ, മൂള്ഹഭാവേ ച അനേകന്തികത്താ ദോസമോഹചരിതതായപി അനേകംസികതാ വേദിതബ്ബാ. ധാതൂനം ഉസ്സദനിയമോ യദി പമാണതോ, സോ നത്ഥി, അഥ സാമത്ഥിയതോ, സോപി ഏകംസികോ ന ഉപലബ്ഭതീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാവുത്തേനേവ നയേന ഉസ്സദനിയമോ നാമ നത്ഥീ"**തി. തത്ഥ **യഥാവുത്തേനേവാ**തി "ദ്വിന്നം പന ധാതൂന"ന്തിആദിനാ വുത്തപ്പകാരേനേവ. **ദോസനിയമേ**തി സേമ്ഹാദിദോസാധികതായ രാഗാദിചരിതോ ഹോതീതി ദോസവസേന ചരിയാനിയമേ "സേമ്ഹാധികോ രാഗചരിതോ"തി വത്വാ പുന "സേമ്ഹാധികോ മോഹചരിതോ"തി, "വാതാധികോ മോഹചരിതോ"തി വത്വാ പുന "വാതാധികോ രാഗചരിതോ"തി ച വുത്തത്താ **തമ്പി** ദോസവസേന നിയമവചനം **പുബ്ബാപരവിരുദ്ധമേവ. അപരിച്ഛിന്നവചന**ന്തി

പരിച്ഛേദകാരികായ പഞ്ഞായ ന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വുത്തവചനം, അനുപപരിക്ഖിതവചനന്തി അത്ഥോ.

ഉസ്സദകിത്തനേതി വിപാകകഥായം ഗഹിതഉസ്സദകിത്തനേ. **പുബ്ബഹേതുനിയാമേനാ**തി പുരിമഭവേ പവത്തലോഭാദിഹേതുനിയാമേന. **നിയാമോ**തി ച തേസംയേവ ലോഭാദീനം പടിനിയതോ ലുബ്ഭനാദിസഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ. ലോഭോ ഉസ്സദോ ഏതേസന്തി **ലോഭുസ്സദാ,** ഉസ്സന്നലോഭാ, ലോഭാധികാതി അത്ഥോ. **അമോഹുസ്സദാ ചാ**തി ഏത്ഥ ച-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന യേ ഇമേ ലോഭുസ്സദതാദീനം പച്ചേകം വോമിസ്സതോ ച ചുദ്ദസ പഭേദാ ഇച്ഛിതാ, തേ അനവസേസതോ സമ്പിണ്ഡേതി യഥാവുത്തേസു ഛസ്വേവ തേസം അന്തോഗധത്താ. ഫലഭൂതാ ചേത്ഥ ലോഭുസ്സദതാദയോ ദട്ഠബ്ബാ.

ഇദാനി തം നേസം ലോഭുസ്സദതാദീനം പച്ചേകം വോമിസ്സകതാദിം വിഭാഗേന ദസ്സേതും **"യസ്സ ഹീ"**തിആദി ആരദ്ധം. **കമ്മായൂഹനക്ഖണേ**തി കമ്മകരണവേലായം. **ലോഭോ ബലവാ**തി ലോഭോ തജ്ജായ പച്ചയസാമഗ്ഗിയാ സാമത്ഥിയതോ അധികോ ഹോതി. **അലോഭോ മന്ദോ**തി തപ്പടിപക്ഖോ അലോഭോ ദുബ്ബലോ. കഥം പനേതേ ലോഭാലോഭാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉജുവിപച്ചനീകഭൂതാ ഏകക്ഖണേ പവത്തന്തീതി? ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം "ഏകക്ഖണേ പവത്തന്തീ"തി. നികന്തിക്ഖണം പന ആയൂഹനപക്ഖിയമേവ കത്വാ ഏവം വുത്തം. ഏസേവ നയോ സേസേസുപി. **പരിയാദാതു**ന്തി അഭിഭവിതും **ന സക്കോതി**. യോ ഹി "ഏവംസുന്ദരം ഏവംവിപുലം ഏവംമഹഗ്ഘഞ്ച ന സക്കാ ദാതു"ന്തിആദിനാ അമുത്തചാഗതാദിവസേന പവത്തായ ചേതനായ സമ്പയുത്തോ അലോഭോ, സോ സമ്മദേവ ലോഭം പരിയാദാതും ന സക്കോതി. ദോസമോഹാനം അനുപ്പത്തിയാ, താദിസപച്ചയലാഭേന ച **അദോസാമോഹാ ബലവന്തോ. തസ്മാ**തി ലോഭാദോസാമോഹാനം ബലവഭാവതോ, അലോഭദോസമോഹാനഞ്ച ദുബ്ബലഭാവതോതി വുത്തമേവ കാരണം പച്ചാമസതി. **സോ**തി തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ. **തേന കമ്മേനാ**തി തേന ലോഭാദിഉപനിസ്സയവതാ കുസലകമ്മുനാ. **സുഖസീലോ**തി സഖിലോ. തമേവത്ഥം **"അക്കോധനോ"**തി പരിയായേന വദതി.

പുരിമനയേനേവാതി പുബ്ബേ വുത്തനയാനുസാരേന മന്ദാ അലോഭാദോസാ ലോഭദോസേ പരിയാദാതും ന സക്കോന്തി, അമോഹോ പന ബലവാ മോഹം പരിയാദാതും സക്കോതീതി ഏവം തത്ഥ തത്ഥ വാരേ യഥാരഹം അതിദേസത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ദുട്ഠോ**തി കോധനോ. **ദന്ധോ**തി മന്ദപഞ്ഞോ. **സീലകോ**തി സുഖസീലോ.

ഏത്ഥ ച ലോഭവസേന, ദോസമോഹലോഭദോസലോഭമോഹദോസമോഹലോഭദോസമോഹവസേനാതി തയോ ഏകകാ, തയോ ദുകാ, ഏകോ തികോതി ലോഭാദിഉസ്സദവസേന അകുസലപക്ഖേയേവ സത്ത വാരാ, തഥാ കുസലപക്ഖേ അലോഭാദിഉസ്സദവസേനാതി ചുദ്ദസ വാരാ ലബ്ഭന്തി. തത്ഥ അലോഭദോസാമോഹാ, അലോഭാദോസമോഹാ, അലോഭദോസമോഹാ ബലവന്തോതി ആഗതേഹി കുസലപക്ഖേ തതിയദുതിയപഠമവാരേഹി ദോസുസ്സദമോഹുസ്സദദോസമോഹുസ്സദവാരാ ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തി, തഥാ അകുസലപക്ഖേ ലോഭാദോസമോഹാ, ലോഭദോസാമോഹാ, ലോഭാദോസാമോഹാ ബലവന്തോതി ആഗതേഹി തതിയദുതിയപഠമവാരേഹി അദോസുസ്സദഅമോഹുസ്സദഅദോസാമോഹുസ്സദവാരാ ഗഹിതാ ഏവാതി അകുസലകുസലപക്ഖേസു തയോ തയോ വാരേ അന്തോഗധേ കത്വാ അട്ഠേവ വാരാ ദസ്സിതാ. യേ പന ഉഭയേസം മിസ്സതാവസേന ലോഭാലോഭുസ്സദവാരാദയോ അപരേ ഏകൂനപഞ്ഞാസ വാരാ ദസ്സേതബ്ബാ, തേ അലബ്ഭനതോ ഏവ ന ദസ്സിതാ. ന ഹി ഏകസ്മിം സന്താനേ അന്തരേന അവത്ഥന്തരം "ലോഭോ ച ബലവാ, അലോഭോ ചാ"തിആദി യുജ്ജതീതി, പടിപക്ഖവസേന വാ ഹി ഏതേസം ബലവദുബ്ബലഭാവോ, സഹജാതധമ്മവസേന വാ. തത്ഥ ലോഭസ്സ താവ പടിപക്ഖവസേന അലോഭേന അനധിഭൂതതായ ബലവഭാവോ, തഥാ ദോസമോഹാനം അദോസാമോഹേഹി. അലോഭാദീനം പന ലോഭാദിഅഭിഭവനതോ, സബ്ബേസഞ്ച സമാനജാതിയമഭിഭുയ്യ പവത്തിവസേന സഹജാതധമ്മതോ ബലവഭാവോ. തേന വുത്തം **അട്ഠകഥായം** "ലോഭോ

ബലവാ അലോഭോ മന്ദോ, അദോസാമോഹാ ബലവന്തോ ദോസമോഹാ മന്ദാ”തി. സോ ച നേസം മന്ദബലവഭാവോ പുരിമൂപനിസ്സയതോ തഥാ ആസയസ്സ പരിഭാവിതതായ വേദിതബ്ബോ.

യോ ലുദ്ധോതി വുത്തോതി യോ ഉസ്സദകിത്തനേ “ലുദ്ധോ”തി വുത്തോ, **അയം** ഇധ ചരിയാവിചാരേ **“രാഗചരിതോ”**തി വേദിതബ്ബോ. **ദുട്ഠദന്ധാ**തി “ദുട്ഠോ, ദന്ധോ”തി ച വുത്താ യഥാക്കമം **ദോസമോഹചരിതാ. പഞ്ഞവാ**തി സാതിസയം സപ്പഞ്ഞോ. യതോ സദ്ധാവിതക്കേസു വിജ്ജമാനേസുപി **ബുദ്ധിചരിതോ**തി വുച്ചതി. അലോഭാദോസാനം ബലവഭാവോ സദ്ധൂപനിസ്സയതായ വിനാ ന ഹോതീതി ആഹ **“അലുദ്ധഅദുട്ഠാ പസന്നപകതിതായ സദ്ധാചരിതാ”**തി.

അയഞ്ച നയോ സാധാരണതോ വുത്തോതി നിബ്ബത്തിതപുബ്ബഹേതുനിയാമവസേനേവ ബുദ്ധിചരിതാദികേപി ദസ്സേതും **“യഥാ വാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അമോഹപരിവാരേനാ**തി അമോഹപരിക്ഖിത്തേന, ഉപനിസ്സയതോ സമ്പയോഗതോ ച പഞ്ഞായ അഭിസങ്ഖതേനാതി അത്ഥോ. സേസപദത്തയേപി ഏസേവ നയോ. **ലോഭാദിനാ വോമിസ്സപരിവാരേനാ**തി ഏത്ഥ ലോഭമോഹാദിനാ അഞ്ഞമഞ്ഞഅവിരുദ്ധവോമിസ്സപരിവാരേനാതി അത്ഥോ. അവിരോധോ ച യുഗഗ്ഗാഹവസേന അപ്പവത്തിയാ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി സദ്ധാനുസാരിധമ്മാനുസാരിഗോത്താനി അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി ഭിന്നസഭാവാനേവ. ഏകംസേന ച മിസ്സകചരിയാപി സമ്പടിച്ഛിതബ്ബാ പുബ്ബഹേതുനിയാമേന ചരിയാസിദ്ധിതോ. തഥാ ചേവ ഉസ്സദകിത്തനം പവത്തം യഥാരഹം ലോഭാലോഭാദീനം വിപാകസ്സ പച്ചയഭാവതോ. തേനാഹ **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ** (പടി॰ മ॰ ൧.൨൩൨) -

> “ഗതിസമ്പത്തിയാ ഞാണസമ്പയുത്തേ കതമേസം അട്ഠന്നം ഹേതൂനം പച്ചയാ ഉപപത്തി ഹോതി? കുസലകമ്മസ്സ ജവനക്ഖണേ തയോ ഹേതൂ കുസലാ തസ്മിം ഖണേ ജാതചേതനായ സഹജാതപച്ചയാ ഹോന്തി, തേന വുച്ചതി കുസലമൂലപച്ചയാപി സങ്ഖാരാ. നികന്തിക്ഖണേ ദ്വേ ഹേതൂ അകുസലാ തസ്മിം ഖണേ ജാതചേതനായ സഹജാതപച്ചയാ ഹോന്തി, തേന വുച്ചതി അകുസലമൂലപച്ചയാപി സങ്ഖാരാ. പടിസന്ധിക്ഖണേ തയോ ഹേതൂ അബ്യാകതാ തസ്മിം ഖണേ ജാതചേതനായ സഹജാതപച്ചയാ ഹോന്തി, തേന വുച്ചതി നാമരൂപപച്ചയാപി വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാപി നാമരൂപ”ന്തി -

ആദി . പുബ്ബഹേതുനിയാമേന ച യഥാ തിഹേതുകസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം, ന തഥാ ദുഹേതുകസ്സ. യഥാ ച ദുഹേതുകസ്സ ഇതികത്തബ്ബതാ നേപക്കം, ന തഥാ അഹേതുകസ്സ. ഏവം ലോഭുസ്സദാദയോ പുഗ്ഗലാ രാഗചരിതാദയോ ഹോന്തീതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബന്തി. യഥാവുത്തമത്ഥം നിഗമവസേന ദസ്സേതും **“ഏവം ലോഭാദീസൂ”**തിആദി വുത്തം.

൪൫. തത്രാതി തസ്മിം പുച്ഛാവചനേ. **നയോ**തി ജാനനനയോ. പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന വുത്തോപി അത്ഥോ ധമ്മമുഖേനേവ പഞ്ഞായതീതി ധമ്മാധിട്ഠാനേനാഹ **“ചരിയായോ വിഭാവയേ”**തി. **പകതിഗമനേനാ**തി അകിത്തിമേന സഭാവഗമനേന. **ചാതുരിയേനാ**തി ചാതുരഭാവേന സിങ്ഗാരേന. **ഉക്കുടിക**ന്തി അസമ്ഫുട്ഠമജ്ഝം. **ഖണന്തോ വിയാ**തി ഭൂമിം ഖണന്തോ വിയ. **അനുകഡ്ഢിത**ന്തി പാദനിക്ഖേപസമയേ കഡ്ഢന്തോ വിയ പാദം നിക്ഖിപതി. തേനസ്സ പദം അനുകഡ്ഢിതം പച്ഛതോ അഞ്ഛിതം ഹോതി. **പരിബ്യാകുലായാ**തി പരിതോ ആലുളിതായ. **ഛമ്ഭിതോ വിയാ**തി വിത്ഥായന്തോ വിയ. ഭീതോ വിയാതി കേചി. **സഹസാനുപീളിത**ന്തി അഗ്ഗപാദേന, പണ്ഹിയാ ച സഹസാവ സന്നിരുജ്ഝിതം. **വിവട്ടച്ഛദസ്സാ**തി വിനിവട്ടച്ഛദനസ്സ പഹീനകിലേസസ്സ. **ഇദമീദിസം പദ**ന്തി ഭഗവതോ പദം ദിസ്വാ വദതി.

പാസാദികന്തി പസാദാവഹം. **മധുരാകാര**ന്തി ഇട്ഠാകാരം. **ഥദ്ധാകാര**ന്തി ഥമ്ഭിതാകാരം. **അതരമാനോ**തി നതരമാനോ, സണികന്തി അത്ഥോ. **സമോധായാ**തി സമ്മദേവ ഓധായ അവിക്ഖിപിത്വാ. **നിപജ്ജിത്വാ**തി കായപസാരണലക്ഖണായ നിപജ്ജായ സേയ്യായ നിപജ്ജിത്വാ **സയതി** നിദ്ദായതി. **പക്ഖിത്തകായോ**തി

അവക്ഖിത്തകായോ അവസോ വിയ സഹസാ പതിതകായോ. **ദുസ്സണ്ഠാന**ന്തി വിരൂപസന്നിവേസം. **വിക്ഖിത്തകായോ**തി ഇതോ ചിതോ ച ഖിത്തഅങ്ഗപച്ചങ്ഗോ.

സമ്പരിവത്തകന്തി സമ്പരിവത്തിത്വാ. **ആലോളയമാനോ** വാലികാകചവരാനി ആകുലയന്തോ.

നിപുണമധുരസമസക്കച്ചകാരീതി സുകോസല്ലം സുന്ദരം അവിസമം സാഭിസങ്ഖാരഞ്ച കരണസീലോ. **ഗാള്ഹഥദ്ധവിസമകാരീ**തി ഥിരം അസിഥിലം വിസമഞ്ച കരണസീലോ. **അപരിച്ഛിന്നം** അപരിനിട്ഠിതം.

മുഖപൂരകന്തി മുഖസ്സ പൂരണം മഹന്തം. **അരസപടിസംവേദീ**തി നരസപടിസംവേദീ. **ഭാജനേ ഛഡ്ഡേന്തോ**തി ഭോജനഭാജനേ സിത്ഥാനി ഛഡ്ഡേന്തോ. **മുഖം മക്ഖേന്തോ**തി ബഹിമുഖം മക്ഖേന്തോ.

കിലന്തരൂപോ വിയാതി തസ്സ അസഹനേന ഖേദപ്പത്തോ വിയ. **അഞ്ഞാണുപേക്ഖായാ**തി അഞ്ഞാണഭൂതായ ഉപേക്ഖായ. അഞ്ഞാണസങ്ഖാതായ ഉപേക്ഖായാതി കേചി.

മായാദീസു സന്തദോസപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ **മായാ**. അസന്തഗുണപകാസനലക്ഖണം **സാഠേയ്യം**. ഉന്നതിലക്ഖണോ **മാനോ**. അസന്തഗുണസമ്ഭാവനാമുഖേന പടിഗ്ഗഹണേ അമത്തഞ്ഞുതാലക്ഖണാ **പാപിച്ഛതാ**. സന്തഗുണസമ്ഭാവനാമുഖേന പടിഗ്ഗഹണേ അമത്തഞ്ഞുതാലക്ഖണാ **മഹിച്ഛതാ**. സകലാഭേന അസന്തുസ്സനലക്ഖണാ **അസന്തുട്ഠിതാ**. വിജ്ഝനട്ഠേന **സിങ്ഗം,** സിങ്ഗാരതാനാഗരികഭാവസങ്ഖാതം കിലേസസിങ്ഗം. അത്തനോ സരീരസ്സ, ചീവരാദിപരിക്ഖാരസ്സ ച മണ്ഡനവസേന പവത്തം ലോലുപ്പം **ചാപല്യം. ഏവമാദയോ**തി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന അഹിരികാനോത്തപ്പമദപ്പമാദാദയോ സങ്ഗയ്ഹന്തി.

പരാപരാധസ്സ ഉപനയ്ഹനലക്ഖണോ **ഉപനാഹോ**. പരേസം ഗുണമക്ഖണലക്ഖണോ **മക്ഖോ**. പരസ്സ ഗുണേ ഡംസിത്വാ അപനേന്തോ വിയ യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ **പളാസോ**. പരസമ്പത്തിഉസൂയനലക്ഖണാ **ഇസ്സാ**. അത്തസമ്പത്തിനിഗൂഹനലക്ഖണം **മച്ഛരിയം**. ഇധ **ആദി**-സദ്ദേന ദോവചസ്സതാപാപമിത്തതാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

അനുസ്സാഹനം **ഥിനം**. അസത്തിവിഘാതോ **മിദ്ധം**. ചേതസോ അവൂപസമോ **ഉദ്ധച്ചം**. വിപ്പടിസാരോ **കുക്കുച്ചം**. സംസയോ **വിചികിച്ഛാ**. അയോനിസോ ദള്ഹഗ്ഗാഹോ **ആധാനഗ്ഗാഹിതാ**. യഥാഗഹിതസ്സ മിച്ഛാഗാഹസ്സ ദുബ്ബിവേഠിയതാ **ദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗിയതാ**. ഇധ **ആദി**-സദ്ദേന മുട്ഠസച്ചഅസമ്പജഞ്ഞാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

മുത്തചാഗതാതി വിസ്സട്ഠചാഗതാ നിസ്സങ്ഗപരിച്ചാഗോ. യഥാ മായാദയോ, തഥാ പവത്താ അകുസലക്ഖന്ധാ, യഥാ **അരിയാനം ദസ്സനകാമതാ**ദയോ, തഥാ പവത്താ കുസലക്ഖന്ധാ വേദിതബ്ബാ.

പസാദനീയട്ഠാനം നാമ വത്ഥുത്തയം. **സംവേജനീയട്ഠാനാനി** ജാതിആദീനി. **കുസലാനുയോഗേ**തി കുസലധമ്മഭാവനായം. "ഏവഞ്ച ഏവഞ്ച കരിസ്സാമീ"തി കിച്ചാനം രത്തിഭാഗേ പരിവിതക്കനം **രത്തിം ധൂമായനാ**. തഥാവിതക്കിതാനം തേസം ദിവസഭാഗേ അനുട്ഠാനം **ദിവാ പജ്ജലനാ. ഹുരാഹുരം ധാവനാ**തി ഇതോ ചിതോ ച തത്ഥ തത്ഥ ആരമ്മണേ ചിത്തവോസഗ്ഗോ. തേനേവാഹ "ഇദം പുരേ ചിത്തമചാരി ചാരികം, യേനിച്ഛകം യത്ഥകാമം യഥാസുഖ"ന്തി (ധ॰ പ॰ ൩൨൬), "ചിത്തമസ്സ വിധാവതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൭) ച.

ധമ്മപ്പവത്തിദസ്സനാദി ച പാളിയം, അട്ഠകഥായഞ്ച അനാഗതമേവാതി ന സക്കാ വത്തുന്തി **"സബ്ബാകാരേനാ"**തി വുത്തം. കിഞ്ചി കിഞ്ചി ആഗതമ്പി അത്ഥേവാതി ഹി അധിപ്പായോ. "ന സാരതോ പച്ചേതബ്ബ"ന്തി വത്വാ തത്ഥ കാരണം ദസ്സേന്തോ

“രാഗചരിതസ്സ ഹീ”തിആദിമാഹ. **അപ്പമാദവിഹാരിനോ**തി തത്ഥ വിനിധായ ഭാവം പടിപജ്ജനേന അപ്പമാദകാരിനോ. **ഭിന്നലക്ഖണാ ഇരിയാപഥാദയോ**തി ചാതുരിയേന അചാതുരിയേന സണികം, സഹസാ ച ഗമനാദയോ. **ന ഉപപജ്ജന്തീ**തി ന യുജ്ജന്തി. **പുച്ഛിത്വാ ജാനിതബ്ബ**ന്തി ധമ്മപ്പവത്തിആദിം പുച്ഛിത്വാ ജാനിതബ്ബം.

൪൩. സപ്പായം ഹിതം, കിലേസവിഘാതീതി അത്ഥോ. **അധോതവേദിക**ന്തി അപരിസുദ്ധപരിക്ഖേപവേദികം. **ഭൂമട്ഠക**ന്തി ഭൂമിതലേയേവ ഉട്ഠാപിതം ഉപരിമതലരഹിതം. ഏകതോ ഓനതസ്സ പബ്ബതപാദസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗോ അകതഭിത്തിഭൂമിപരികമ്മോ **അകതപബ്ഭാരോ. ജതുകാഭരിത**ന്തി അധോമുഖാഹി ഓലമ്ബമാനമുഖാഹി ഖുദ്ദകവഗ്ഗുലീഹി പരിപുണ്ണം. **ഓലുഗ്ഗവിലുഗ്ഗ**ന്തി ഛിന്നഭിന്നം. **ഉജ്ജങ്ഗലം** ലൂഖധൂസരം ഛായൂദകരഹിതം. സീഹബ്യഗ്ഘാദിഭയേന **സാസങ്കം. ദുരൂപ**ന്തി വിരൂപം. **ദുബ്ബണ്ണ**ന്തി അസുന്ദരവണ്ണം, ദുസ്സണ്ഠാനം വാ. ജാലാകാരേന കതപൂവം **ജാലപൂവം. സാണി വിയ ഖരസമ്ഫസ്സ**ന്തി സാണിഫലകോ വിയ ദുക്ഖസമ്ഫസ്സം. ഭാരികഭാവേന, അന്തരന്തരാ തുന്നകരണേന ച **കിച്ഛപരിഹരണം. ആണിഗണ്ഠികാഹതോ**തി ആണിനാ, ഗണ്ഠിയാ ച ഹതസോഭോ. ഇദം രാഗചരിതസ്സ സപ്പായം, ഏവമസ്സ കിലേസസമുദാചാരോ ന ഹോതീതി അധിപ്പായോ. ഏസേവ നയോ സേസേസുപി.

ദിസാമുഖന്തി ദിസാഭിമുഖം, അബ്ഭോകാസാഭിമുഖന്തി അധിപ്പായോ. **മഹാകസിണ**ന്തി മഹന്തം കസിണമണ്ഡലം. **സേസം** സേനാസനാദീസു യം വത്തബ്ബം മോഹചരിതസ്സ, തം ദോസചരിതസ്സ വുത്തസദിസമേവ.

വിതക്കവിധാവനസ്സേവ പച്ചയോ ഹോതി യഥാ തം ആയസ്മതോ **മേഘിയത്ഥേരസ്സ. ദരീമുഖേ**തി പബ്ബതവിവരേ. **പരിത്ത**ന്തി സുപ്പസരാവമത്തം.

പഭേദപരിച്ഛേദതോ നിദാനപരിച്ഛേദതോ വിഭാവനപരിച്ഛേദതോ സപ്പായപരിച്ഛേദതോതി പച്ചേകം **പരിച്ഛേദ**-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ. **വിഭാവനാ**തി ‘‘അയം രാഗചരിതോ’’തിആദിനാ ജാനനവിഭാവനാ. ഏകച്ചകസിണാനുസ്സതിട്ഠാനമത്തസ്സ പസങ്ഗേന കഥിതത്താ വുത്തം **“ന ച താവ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം സബ്ബാകാരേന ആവികത”**ന്തി.

ചത്താലീസകമ്മട്ഠാനവണ്ണനാ

൪൭. സങ്ഖാതനിദ്ദേസതോതി സങ്ഖാതാനം ‘‘ചത്താലീസായാ’’തി സങ്ഖ്യാവസേന ഗഹിതാനം ഉദ്ദിട്ഠാനം നിദ്ദേസതോ. ‘‘ഏത്ഥ ഏത്തകാനി ഉപചാരജ്ഝാനാവഹാനി, ഏത്തകാനി അപ്പനാജ്ഝാനാവഹാനീ’’തി **ഉപചാരപ്പനാവഹതോ**. ‘‘ഏത്തകാനി ഏകജ്ഝാനികാനി, ഏത്തകാനി ദുകതികജ്ഝാനികാനി, ഏത്തകാനി സകലജ്ഝാനികാനീ’’തി **ഝാനപ്പഭേദതോ**. ‘‘ഏതേസു അങ്ഗസമതിക്കമോ, ഏതേസു ആരമ്മണസമതിക്കമോ’’തി ഏവം **സമതിക്കമതോ**. ‘‘ഏത്തകാനേത്ഥ വഡ്ഢേതബ്ബാനി, ഏത്തകാനി ന വഡ്ഢേതബ്ബാനീ’’തി **വഡ്ഢനാവഡ്ഢനതോ. ആരമ്മണതോ**തി സഭാവധമ്മനിമിത്തനവത്തബ്ബവസേന, ചലിതാചലിതവസേന ച ആരമ്മണവിഭാഗതോ. **ഭൂമിതോ**തി കാമാവചരാദിഭൂമിവിഭാഗതോ. **ഗഹണതോ**തി ദിട്ഠാദിവസേന ഗഹണവിഭാഗതോ. **പച്ചയതോ**തി ആരുപ്പാദീനം യഥാരഹം പച്ചയഭാവതോ. **ചരിയാനുകൂലതോ**തി രാഗചരിയാദീനം അനുകൂലഭാവതോ.

കമ്മട്ഠാനാനീതി ആരമ്മണഭാവേന യോഗകമ്മസ്സ പവത്തിട്ഠാനാനി. **ചതുക്കജ്ഝാനികാ**തി ചതുബ്ബിധരൂപാവചരജ്ഝാനവന്തോ, തേസം ആരമ്മണഭൂതാതി അത്ഥോ. ചതുക്കനയവസേന ചേതം വുത്തം. **തികചതുക്കജ്ഝാനികേസൂ**തി തികജ്ഝാനികേസു പുരിമേസു ബ്രഹ്മവിഹാരേസു, ചതുക്കജ്ഝാനികേസു ആനാപാനകസിണേസു. **സേസേസൂ**തി വുത്താവസേസേസു ഏകവീസതിയാ കമ്മട്ഠാനേസു.

ദിബ്ബചക്ഖുനാ ദിട്ഠംഹദയരൂപസ്സ സത്തസ്സ ചിത്തം ആദികമ്മികോ ചേതോപരിയഞ്ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിതും സക്കോതി, ന ഇതരസ്സാതി കസിണഫരണം ചേതോപരിയഞ്ഞാണസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. തേന വുത്തം **"പരസത്താനഞ്ച ചേതസാ ചിത്തമഞ്ഞാതും സമത്ഥോ ഹോതീ"**തി. **ഓകാസേന പരിച്ഛിന്നത്താ**തി അത്തനോ ഠിതോകാസേന പരിച്ഛിന്നത്താ. തഥാ ഉഗ്ഗഹകോസല്ലസ്സ സമ്പാദിതത്താ പരിച്ഛിന്നാകാരേനേവ താനി ഉപതിട്ഠന്തി, തസ്മാ ന തത്ഥ വഡ്ഢനാതി അധിപ്പായോ. സചേ പന കോചി വഡ്ഢേയ്യ, ന തേന കോചി ഗുണോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ആനിസംസാഭാവാ ചാ"**തി. **"തേസു പനാ"**തിആദിനാ തമേവ ആനിസംസാഭാവം വിവരതി. യസ്മാ വഡ്ഢിതേസു കുണപരാസിയേവ വഡ്ഢതി, അവഡ്ഢിതേപി കാമരാഗവിക്ഖമ്ഭനാ ഹോതിയേവ, തസ്മാ ആനിസംസാഭാവോ. **വിഭൂതാ**തി വിപുലാരമ്മണതായ സുപാകടാ, വഡ്ഢിതനിമിത്തതായ അപ്പമാണാരമ്മണഭാവേന പരിബ്യത്താതി അത്ഥോ.

കേവലന്തി സകലം അനവസേസം. **"പഥവിം ഇമ"**ന്തി വചനം ഉപട്ഠാനാകാരേന വുത്തം, ന നിമിത്തസ്സ വഡ്ഢനേനാതി അധിപ്പായോ. **ലാഭിത്താ**തി സാതിസയം ലാഭിതായ, ഉക്കംസഗതവസിഭാവതോതി അത്ഥോ. ഥേരോ ഹി പരമായ വസിപത്തിയാ അസ്സമണ്ഡലേ അസ്സം സാരേന്തോ വിയ യത്ഥ തത്ഥ നിസിന്നോപി ഠിതോപി തം ഝാനം സമാപജ്ജതേവ. തേനസ്സ സമന്തതോ നിമിത്തം വഡ്ഢിതം വിയ ഉപട്ഠാസി. തേന വുത്തം **"സബ്ബദിസാസൂ"**തിആദി.

വുത്താതി ധമ്മസങ്ഗഹേ വുത്താ. **മഹന്തേ**തി വിപുലേ. നിന്നഥലാദിവസേന ഹി ഏകദേസേ അട്ഠത്വാ സമന്തതോ ഗഹണവസേന സകലസരീരേ നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തസ്സ തം മഹന്തം ഹോതി. **മഹന്തേ** വാ സരീരേ. **അപ്പകേ**തി സരീരസ്സ ഏകദേസേ **നിമിത്തം ഗണ്ഹാതീ**തി യോജനാ. **അപ്പകേ** വാ ഖുദ്ദകേ ദാരകസരീരേ. **ഏത**ന്തി അസുഭനിമിത്തം. **ആദീനവ**ന്തി "അസുഭരാസി ഏവ വഡ്ഢതി, ന ച കോചി ആനിസംസോ"തി **വുത്തം** ആദീനവം.

സേസാനിപി ന വഡ്ഢേതബ്ബാനീതി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം ഉപപത്തിതോ വിവരിതും **"കസ്മാ"**തിആദി വുത്തം. പിചുപിണ്ഡാദിവസേന ഉപട്ഠഹന്തമ്പി നിമിത്തം വാതസങ്ഘാതസന്നിസ്സയന്തി കത്വാ വുത്തം **"വാതരാസിയേവ വഡ്ഢതീ"**തി. **ഓകാസേന പരിച്ഛിന്ന**ന്തി നാസികഗ്ഗമുഖനിമിത്താദിഓകാസേന സപരിച്ഛേദം. വായോകസിണവഡ്ഢനേ വിയ ന ഏത്ഥ കോചി ഗുണോ, കേവലം വാതവഡ്ഢനമേവാതി ആഹ **"സാദീനവത്താ"**തി. **തേസ**ന്തി ബ്രഹ്മവിഹാരാനം. **നിമിത്ത**ന്തി ആരമ്മണം. **ന ച തേന അത്ഥോ അത്ഥീ**തി തേന സത്തരാസിവഡ്ഢനേന പഥവീകസിണാദിവഡ്ഢനേ വിയ കിഞ്ചി പയോജനം നത്ഥി. **പരിഗ്ഗഹവസേനാ**തി അപരിഗ്ഗഹിതസ്സ ഭാവനാവിസയസ്സ പരിഗ്ഗഹവസേന, ന നിമിത്തവഡ്ഢനവസേന. തേനാഹ **"ഏകാവാസദ്വിആവാസാദിനാ"**തിആദി. **ഏത്ഥാ**തി ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനായം. **യദയ**ന്തി യം പടിഭാഗനിമിത്തം അയം യോഗീ. സീമാസമ്ഭേദേനേവ ഹേത്ഥ ഉപചാരജ്ഝാനുപ്പത്തി, ന നിമിത്തുപ്പത്തിയാ. യദി ഏവം കഥം പരിത്താദിആരമ്മണതാ ഝാനസ്സാതി ആഹ **"പരിത്തഅപ്പമാണാരമ്മണതാപേത്ഥ പരിഗ്ഗഹവസേനാ"**തി, കതിപയേ സത്തേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ പവത്താ മേത്താദയോ പരിത്താരമ്മണാ, ബഹുകേ അപ്പമാണാരമ്മണാതി അത്ഥോ. **ആകാസം കസിണുഗ്ഘാടിമത്താ** ന വഡ്ഢേതബ്ബന്തി യോജനാ. വക്ഖതി വാ യം തേന സമ്ബന്ധിതബ്ബം. പരികപ്പജമേവ ആരമ്മണം വഡ്ഢേതും സക്കാ, ന ഇതരന്തി ആഹ **"ന ഹി സക്കാ സഭാവധമ്മം വഡ്ഢേതു"**ന്തി . ആരുപ്പാനം പരിത്തഅപ്പമാണാരമ്മണതാ പരിത്തകസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ, വിപുലകസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ ച പവത്തിയാ വേദിതബ്ബാ. **സേസാനി** ബുദ്ധാനുസ്സതിആദീനി ദസ കമ്മട്ഠാനാനി. **അനിമിത്തത്താ**തി പടിഭാഗനിമിത്താഭാവാ.

പടിഭാഗനിമിത്താരമ്മണാനീതി പടിഭാഗനിമിത്തഭൂതാനി ആരമ്മണാനി. **സേസാനി** അട്ഠാരസ. **സേസാനി ഛ**ാതി ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരാ, ആകാസാനഞ്ചായതനം, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനന്തി ഇമാനി സേസാനി ഛ. വിസ്സന്ദമാനപുബ്ബതായ **വിപുബ്ബകം**.

പഗ്ഘരമാനലോഹിതതായ **ലോഹിതകം**. കിമീനം പചലനേന **പുളുവകം,** ചലിതാരമ്മണം വുത്തം. വാതപാനവിവരാദീഹി അന്തോപവിട്ഠസ്സ സൂരിയാലോകാദികസ്സ ചലനാകാരോ പഞ്ഞായതീതി **ഓഭാസമണ്ഡലാരമ്മണമ്പി** ചലിതാരമ്മണം വുത്തം. **പുബ്ബഭാഗേതി** പടിഭാഗനിമിത്തപ്പവത്തിയാ പുബ്ബഭാഗേ. **സന്നിസിന്നമേവാതി** സന്തം നിച്ചലമേവ.

ദേവേസൂതി കാമാവചരദേവേസു, തത്ഥ അസുഭാനം പടികൂലസ്സ ച ആഹാരസ്സ അഭാവതോ. അസ്സാസപസ്സാസാനം ബ്രഹ്മലോകേ അഭാവതോ **"ആനാപാനസ്സതി ചാ"**തി വുത്തം.

ദിട്ഠേനാതി ദിട്ഠേന വത്ഥുനാ കാരണഭൂതേന. **ഗഹേതബ്ബാനീതി** ഉഗ്ഗഹേതബ്ബാനി, ഉപ്പാദേതബ്ബഉഗ്ഗഹനിമിത്താനീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"പുബ്ബഭാഗേ"**തിആദി. **തസ്സാതി** കായഗതാസതിയാ. ഉച്ഛുസസ്സാദീനം പത്തേസു പചലമാനവണ്ണഗ്ഗഹണമുഖേന വാ തസ്സ ഗഹേതബ്ബത്താ വുത്തം **"വായോകസിണം ദിട്ഠഫുട്ഠേനാ"**തി. **ന ആദികമ്മികേന ഗഹേതബ്ബാനീതി** ആദികമ്മികേന ന ഗഹേതബ്ബാനി, ഭാവനാരമ്ഭവസേന ന പട്ഠപേതബ്ബാനി, ഹേട്ഠിമേ തയോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ, കസിണേസു രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനഞ്ച അനധിഗന്ത്വാ സമ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യത്താ.

ഇമേസു പന കമ്മട്ഠാനേസൂതി ഏത്ഥ കമ്മട്ഠാനഗ്ഗഹണേന യഥാരഹം ആരമ്മണാനം, ഝാനാനഞ്ച ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **സുഖവിഹാരസ്സാതി** ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരസ്സ.

"ഏകാദസ കമ്മട്ഠാനാനി അനുകൂലാനീ"തി ഉജുവിപച്ചനീകവസേന ചേതം വുത്തം. ഏവം സേസേസുപി. വക്ഖതി ഹി "സബ്ബഞ്ചേത"ന്തിആദി. **അനുകൂലാനി** രാഗവിക്ഖമ്ഭനസ്സ ഉപായഭാവതോ. അട്ഠ അനുകൂലാനീതി യോജനാ. ഏവം സേസേസു. **ഏകന്തി** ഇദം അനുസ്സതിഅപേക്ഖം അനുസ്സതീസു ഏകന്തി, ന മോഹചരിതവിതക്കചരിതാപേക്ഖം തേസം അഞ്ഞസ്സാപി അനുകൂലസ്സ അലബ്ഭനതോ . **"സദ്ധാചരിതസ്സ പുരിമാ ഛ അനുസ്സതിയോ"**തി ഇദം അതിസപ്പായവസേന വുത്തം. ഇമസ്സേവ ഉജുവിപച്ചനീകം ഇമസ്സ അതിസപ്പായന്തി ഗഹേതബ്ബസ്സ വിസേസസ്സ അഭാവതോ **സബ്ബചരിതാനം അനുകൂലാനി. പരിത്തന്തി** സരാവമത്തം, **അപ്പമാണന്തി** തതോ അധികപമാണം. **പരിത്തം** വാ സുപ്പസരാവമത്തം, **അപ്പമാണം** അധികപമാണം ഖലമണ്ഡലാദികസിണഭാവേന പരിഗ്ഗഹിതം.

ചത്താരോ ധമ്മാതി ചത്താരോ മനസികരണീയാ ധമ്മാ. **ഉത്തരീതി** സീലസമ്പദാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായധമ്മസ്സവനം, വീരിയം; പഞ്ഞാതി ഇമേസു പഞ്ചസു ധമ്മേസു പതിട്ഠാനതോ ഉപരി. **അസുഭാതി** അസുഭഭാവനാ ഏകാദസസു അസുഭകമ്മട്ഠാനേസു ഭാവനാനുയോഗാ. **മേത്താതി** അനോധിസോ, ഓധിസോ വാ പവത്താ മേത്താഭാവനാ. **ആനാപാനസ്സതീതി** സോളസവത്ഥുകാ ആനാപാനസ്സതിസമാധിഭാവനാ. **വിതക്കുപച്ഛേദായാതി** മിച്ഛാവിതക്കാനം ഉപച്ഛിന്ദനത്ഥായ. **അനിച്ചസഞ്ഞാതി** "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തി (അം നി॰ ൩.൧൩൭; ധ॰ പ॰ ൨൭൭; മഹാനി॰ ൨൭) ഏവം പവത്താ അനിച്ചാനുപസ്സനാ. **അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതായാതി** "അസ്മീ"തി ഉപ്പജ്ജനകസ്സ നവവിധസ്സാപി മാനസ്സ സമുച്ഛിന്ദനായ. ഏത്ഥ ഹി ഏകസ്സേവ ചത്താരോ ധമ്മാ ഭാവേതബ്ബാ വുത്താ, ന ഏകസ്സ ചതുചരിയതായ. തേന വിഞ്ഞായതി "സബ്ബാനിപി കമ്മട്ഠാനാനി സബ്ബാകുസലവിക്ഖമ്ഭനാനി സബ്ബകുസലപരിബ്രൂഹനാനീ"തി.

ഏകസ്സേവ സത്ത കമ്മട്ഠാനാനി വുത്താനി, ന ചായസ്മാ രാഹുലോ സബ്ബചരിതോതി അധിപ്പായോ. **വചനമത്തേതി** "അസുകകമ്മട്ഠാനം അസുകചരിതസ്സ അനുകൂല"ന്തി ഏവം വുത്തവചനമത്തേ. **അധിപ്പായോതി** തഥാവചനസ്സ അധിപ്പായോ. സോ പന "സബ്ബഞ്ചേത"ന്തിആദിനാ വിഭാവിതോ ഏവ.

ർവ്വ. "പിയോ ഗരൂ"തിആദിനാ (അം നി॰ ൭.൩൭) വുത്തപ്പകാരം **കല്യാണമിത്തം.** "അത്തനോ പത്തചീവരം സയമേവ ഗഹേത്വാ"തിആദിനാ വുത്തനയേന **ഉപസങ്കമിത്വാ. സോമനസ്സമേവ ഉപ്പജ്ജതി** "ഏവം ബഹുപരിസ്സയോയം അത്തഭാവോ ഠാനേയേവ മയാ നിയ്യാതിതോ"തി. തേനാഹ **"യഥാ ഹീ"**തിആദി.

അതജ്ജനീയോതി ന തജ്ജേതബ്ബോ ന നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ. സ്വായം അതജ്ജനീയഭാവോ ദോവചസ്സതായ വാ സിയാ, ആചരിയേ അനിവിട്ഠപേമതായ വാതി തദുഭയം ദസ്സേതും **"ദുബ്ബചോ വാ"**തിആദി വുത്തം. യോ ഹി ആചരിയേന തജ്ജിയമാനോ കോപഞ്ച ദോസഞ്ച അപച്ചയഞ്ച പാതുകരോതി, യോ വാ "കിമസ്സ സന്തികേ വാസേനാ"തി പക്കമതി, അയം ദുവിധോപി അതജ്ജനീയോ. **ധമ്മേനാ**തി ഓവാദാനുസാസനിധമ്മേന. **ഗൂള്ഹം ഗന്ഥ**ന്തി കമ്മട്ഠാനഗന്ഥം, സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിസഹിതം ഗമ്ഭീരം സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്തഞ്ച.

തുമ്ഹാകമത്ഥായാതി വുത്തേതി "സതപോരിസേ പപാതേ പതനേന തുമ്ഹാകം കോചി അത്ഥോ ഹോതീ"തി കേനചി വുത്തേ. **ഘംസേന്തോ**തി "മനുസ്സകക്കേന തുമ്ഹാകം കോചി അത്ഥോ"തി വുത്തേ ഘംസേന്തോ **നിരവസേസം** അത്തഭാവം **ഖേപേതും ഉസ്സഹേയ്യം**. "മമ അസ്സാസപസ്സാസനിരുന്ധനേന തുമ്ഹാകം കോചി രോഗവൂപസമാദികോ അത്ഥോ അത്ഥീ"തി കേനചി വുത്തേ. തീഹിപി ഭിക്ഖൂഹി ആചരിയേ ഭത്തിപവേദനമുഖേന വീരിയാരമ്ഭോ ഏവ പവേദിതോ.

൪൬. അഞ്ഞത്ഥ പവത്തിത്വാപി ചിത്തം ആഗമ്മ യത്ഥ സേതി, സോ തസ്സ ആസയോ "മിഗാസയോ" വിയ, ആസയോ ഏവ **അജ്ഝാസയോ**. സോ ദുവിധോ വിപന്നോ, സമ്പന്നോതി. തത്ഥ വിപന്നോ സസ്സതാദിമിച്ഛാഭിനിവേസനിസ്സിതോ. സമ്പന്നോ ദുവിധോ വട്ടനിസ്സിതോ, വിവട്ടനിസ്സിതോതി. തേസു വിവട്ടനിസ്സിതോ അജ്ഝാസയോ "സമ്പന്നജ്ഝാസയേനാ"തി ഇധാധിപ്പേതോ. ഇദാനി നം വിഭാഗേന ദസ്സേതും **"അലോഭാദീനം വസേനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഛഹാകാരേഹീ**തി അലുബ്ഭനാദീഹി ഛഹി ആകാരേഹി. **സമ്പന്നജ്ഝാസയേനാ**തി പുബ്ബഭാഗിയാനം സീലസമ്പദാദീനം സാധനവസേന, ലോകുത്തരാനം ഉപനിസ്സയഭാവേന ച സമ്പന്നോ അജ്ഝാസയോ ഏതസ്സാതി സമ്പന്നജ്ഝാസയോ, തേന. അലോഭാദയോ ഹി അനേകദോസവിധമനതോ, അനേകഗുണാവഹതോ ച സത്താനം ബഹുകാരാ വിസേസതോ യോഗിനോ. തഥാ ഹി അലോഭാദയോ മച്ഛേരമലാദീനം പടിപക്ഖഭാവേന പവത്തന്തി. വുത്തം ഹേതം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ മൂലരാസിവണ്ണനാ) -

"അലോഭോ മച്ഛേരമലസ്സ പടിപക്ഖോ, അദോസോ ദുസ്സീല്യമലസ്സ, അമോഹോ കുസലേസു ധമ്മേസു അഭാവനായ. അലോഭോ ചേത്ഥ ദാനഹേതു, അദോസോ സീലഹേതു, അമോഹോ ഭാവനാഹേതു. തേസു ച അലോഭേന അനധികം ഗണ്ഹാതി ലുദ്ധസ്സ അധികഗ്ഗഹണതോ, അദോസേന അനൂനം ദുട്ഠസ്സ ഊനഗ്ഗഹണതോ, അമോഹേന അവിപരീതം മൂള്ഹസ്സ വിപരീതഗ്ഗഹണതോ.

"അലോഭേന ചേത്ഥ വിജ്ജമാനം ദോസം ദോസതോ ധാരേന്തോ ദോസേ പവത്തതി, ലുദ്ധോ ഹി ദോസം പടിച്ഛാദേതി. അദോസേന വിജ്ജമാനം ഗുണം ഗുണതോ ധാരേന്തോ ഗുണേ പവത്തതി, ദുട്ഠോ ഹി ഗുണം മക്ഖേതി. അമോഹേന യാഥാവസഭാവം യാഥാവസഭാവതോ ധാരേന്തോ യാഥാവസഭാവേ പവത്തതി , മൂള്ഹോ ഹി തച്ഛം 'അതച്ഛ'ന്തി, അതച്ഛഞ്ച 'തച്ഛ'ന്തി ഗണ്ഹാതി. അലോഭേന ച പിയവിപ്പയോഗദുക്ഖം ന ഹോതി ലുദ്ധസ്സ പിയസബ്ഭാവതോ, പിയവിപ്പയോഗാസഹനതോ ച, അദോസേന അപ്പിയസമ്പയോഗദുക്ഖം ന ഹോതി ദുട്ഠസ്സ അപ്പിയസബ്ഭാവതോ, അപ്പിയസമ്പയോഗാസഹനതോ ച, അമോഹേന ഇച്ഛിതാലാഭദുക്ഖം ന ഹോതി, അമൂള്ഹസ്സ ഹി 'തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാ'തി ഏവമാദിപച്ചവേക്ഖണസബ്ഭാവതോ.

"അലോഭേന ചേത്ഥ ജാതിദുക്ഖം ന ഹോതി അലോഭസ്സ തണ്ഹാപടിപക്ഖതോ, തണ്ഹാമൂലകത്താ ച ജാതിദുക്ഖസ്സ, അദോസേന ജരാദുക്ഖം ന ഹോതി തിക്ഖദോസസ്സ ഖിപ്പം ജരാസമ്ഭവതോ, അമോഹേന മരണദുക്ഖം ന ഹോതി, സമ്മോഹമരണഞ്ഹി ദുക്ഖം, ന ച തം അമൂള്ഹസ്സ ഹോതി. അലോഭേന ച ഗഹട്ഠാനം, അമോഹേന പബ്ബജിതാനം, അദോസേന പന സബ്ബേസമ്പി സുഖസംവാസതാ ഹോതി.

“വിസേസതോ ചേത്ഥ അലോഭേന പേത്തിവിസയേ ഉപപത്തി ന ഹോതി, യേഭുയ്യേന ഹി സത്താ തണ്ഹായ പേത്തിവിസയം ഉപപജ്ജന്തി, തണ്ഹായ ച പടിപക്ഖോ അലോഭോ. അദോസേന നിരയേ ഉപപത്തി ന ഹോതി, ദോസേന ഹി ചണ്ഡജാതിതായ ദോസസദിസം നിരയം ഉപപജ്ജന്തി, ദോസസ്സ ച പടിപക്ഖോ അദോസോ. അമോഹേന തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്തി ന ഹോതി, മോഹേന ഹി നിച്ചസമ്മൂള്ഹം തിരച്ഛാനയോനിം ഉപപജ്ജന്തി, മോഹപടിപക്ഖോ ച അമോഹോ. ഏതേസു ച അലോഭോ രാഗവസേന ഉപഗമനസ്സ അഭാവകരോ, അദോസോ ദോസവസേന അപഗമനസ്സ, അമോഹോ മോഹവസേന അമജ്ഝത്തഭാവസ്സ.

“തീഹിപി ചേതേഹി യഥാപടിപാടിയാ നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാ അബ്യാപാദസഞ്ഞാ അവിഹിംസാസഞ്ഞാതി ഇമാ തിസ്സോ, അസുഭസഞ്ഞാ അപ്പമാണസഞ്ഞാ ധാതുസഞ്ഞാതി ഇമാ ച തിസ്സോ സഞ്ഞായോ ഹോന്തി. അലോഭേന പന കാമസുഖല്ലികാനുയോഗഅന്തസ്സ, അദോസേന അത്തകിലമഥാനുയോഗഅന്തസ്സ പരിവജ്ജനം ഹോതി, അമോഹേന മജ്ഝിമായ പടിപത്തിയാ പടിപജ്ജനം. തഥാ അലോഭേന അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥസ്സ പഭേദനം ഹോതി, അദോസേന ബ്യാപാദകായഗന്ഥസ്സ, അമോഹേന സേസഗന്ഥദ്വയസ്സ. പുരിമാനി ച ദ്വേ സതിപട്ഠാനാനി പുരിമാനം ദ്വിന്നം ആനുഭാവേന, പച്ഛിമാനി പച്ഛിമസ്സേവ ആനുഭാവേന ഇജ്ഝന്തി.

“അലോഭോ ചേത്ഥ ആരോഗ്യസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, അലുദ്ധോ ഹി ലോഭനീയമ്പി അസപ്പായം ന സേവതി, തേന അരോഗോ ഹോതി. അദോസോ യോബ്ബനസ്സ, അദുട്ഠോ ഹി വലിതപലിതാവഹേന ദോസഗ്ഗിനാ അഡയ്ഹമാനോ ദീഘരത്തം യുവാ ഹോതി. അമോഹോ ദീഘായുകതായ, അമൂള്ഹോ ഹി ഹിതാഹിതം ഞത്വാ അഹിതം പരിവജ്ജേന്തോ, ഹിതഞ്ച പടിസേവമാനോ ദീഘായുകോ ഹോതി.

“അലോഭോ ചേത്ഥ ഭോഗസമ്പത്തിയാ പച്ചയോ ചാഗേന ഭോഗപടിലാഭതോ, അദോസോ മിത്തസമ്പത്തിയാ മേത്തായ മിത്താനം പടിലാഭതോ, അപരിഹാനതോ ച, അമോഹോ അത്തസമ്പത്തിയാ, അമൂള്ഹോ ഹി അത്തനോ ഹിതമേവ കരോന്തോ അത്താനം സമ്പാദേതി. അലോഭോ ച ദിബ്ബവിഹാരസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, അദോസോ ബ്രഹ്മവിഹാരസ്സ, അമോഹോ അരിയവിഹാരസ്സ.

“അലോഭേന ചേത്ഥ സകപക്ഖേസു സത്തസങ്ഖാരേസു നിബ്ബുതോ ഹോതി തേസം വിനാസേന അഭിസങ്ഗഹേതുകസ്സ ദുക്ഖസ്സ അഭാവാ, അദോസേന പരപക്ഖേസു, അദുട്ഠസ്സ ഹി വേരീസുപി വേരിസഞ്ഞായ അഭാവതോ, അമോഹേന ഉദാസീനപക്ഖേസു അമൂള്ഹസ്സ സബ്ബാഭിസങ്ഗതായ അഭാവതോ.

“അലോഭേന ച അനിച്ചദസ്സനം ഹോതി, ലുദ്ധോ ഹി ഉപഭോഗാസായ അനിച്ചേപി സങ്ഖാരേ അനിച്ചതോ ന പസ്സതി. അദോസേന ദുക്ഖദസ്സനം, അദോസജ്ഝാസയോ ഹി പരിച്ചത്തആഘാതവത്ഥുപരിഗ്ഗഹോ സങ്ഖാരേയേവ ദുക്ഖതോ പസ്സതി. അമോഹേന അനത്തദസ്സനം, അമൂള്ഹോ ഹി യാഥാവഗഹണകുസലോ അപരിണായകം ഖന്ധപഞ്ചകം അപരിണായകതോ ബുജ്ഝതി. യഥാ ച ഏതേഹി അനിച്ചദസ്സനാദീനി, ഏവം ഏതേപി അനിച്ചദസ്സനാദീഹി ഹോന്തി. അനിച്ചദസ്സനേന ഹി അലോഭോ ഹോതി, ദുക്ഖദസ്സനേന അദോസോ, അനത്തദസ്സനേന അമോഹോ. കോ ഹി നാമ ‘അനിച്ചമിദ’ന്തി സമ്മാ ഞത്വാ തസ്സത്ഥായ പിഹം ഉപ്പാദേയ്യ, സങ്ഖാരേ വാ ‘ദുക്ഖ’ന്തി ജാനന്തോ അപരമ്പി അച്ചന്തതിഖിണം കോധദുക്ഖം ഉപ്പാദേയ്യ, അത്തസുഞ്ഞതഞ്ച ബുജ്ഝിത്വാ പുന സമ്മോഹം ആപജ്ജേയ്യാ”തി.

തേന വുത്തം “പുബ്ബഭാഗിയാനം സീലസമ്പദാദീനം സാധനവസേന ലോകുത്തരാനം, ഉപനിസ്സയഭാവേന ച സമ്പന്നോ അജ്ഝാസയോ ഏതസ്സാതി സമ്പന്നജ്ഝാസയോ”തി. തേനാഹ **“ഏവം തിസ്സന്നം ബോധീനം അഞ്ഞതരം പാപുണാതീ”**തി.

ഇദാനി തേ അജ്ഝാസയേ പാളിയാവ വിഭാവേതും **“യഥാഹാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഛാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **അജ്ഝാസയാ**തി പരിച്ഛിന്നധമ്മനിദസ്സനം. ഉഭയം പന ഏകജ്ഝം കത്വാ ഛബ്ബിധാ അജ്ഝാസയാതി അത്ഥോ. **ബോധിസത്താ**തി ബുജ്ഝനകസത്താ, ബോധിയാ വാ നിയതഭാവേന സത്താ ലഗ്ഗാ, അധിമുത്താ തന്നിന്നാ തപ്പോണാതി അത്ഥോ. **ബോധിപരിപാകായ സംവത്തന്തീ**തി യഥാഭിനീഹാരം അത്തനാ പത്തബ്ബബോധിയാ പരിപാചനായ ഭവന്തി. **അലോഭജ്ഝാസയാ**തി അലുബ്ഭനാകാരേന പവത്തഅജ്ഝാസയാ, ആദിതോ “കഥം നു ഖോ മയം സബ്ബഥ, സബ്ബദാ ച അലുദ്ധാ ഏവ ഹേസ്സാമാ”തി, മജ്ഝേ ച അലുബ്ഭനവസേനേവ, പച്ഛാ ച തസ്സേവ രോചനവസേന പവത്തഅജ്ഝാസയാ. **ലോഭേ ദോസദസ്സാവിനോ**തി ലുബ്ഭനലക്ഖണേ ലോഭേ സബ്ബപ്പകാരേന ആദീനവദസ്സാവിനോ. ഇദം തസ്സ അജ്ഝാസയസ്സ ഏകദേസതോ ബ്രൂഹനാകാരദസ്സനം. ലോഭേ ഹി ആദീനവം, അലോഭേ ച ആനിസംസം പസ്സന്തസ്സ അലോഭജ്ഝാസയോ പരിവഡ്ഢതി, സ്വായം തത്ഥ ആദീനവാനിസംസദസ്സനവിധി വിഭാവിതോയേവ. സേസപദേസുപി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - **നേക്ഖമ്മ**ന്തി ഇധ പബ്ബജ്ജാ. **പവിവേകോ** തദങ്ഗവിവേകോ, വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ, കായവിവേകോ, ചിത്തവിവേകോ ച. **നിസ്സരണം** നിബ്ബാനം. **സബ്ബഭവഗതീസൂ**തി സബ്ബേസു ഭവേസു, സബ്ബാസു ച ഗതീസു. **തദധിമുത്തതായാ**തി യദത്ഥം ഭാവനാനുയോഗോ, യദത്ഥാ ച പബ്ബജ്ജാ, തദധിമുത്തേന. തേനേവാഹ **“സമാധാധിമുത്തേനാ”**തിആദി.

൬൦. **“കിം ചരിതോസീ”**തി പുച്ഛിതോ സചേ “ന ജാനാമീ”തി വദേയ്യ, **“കേ വാ തേ ധമ്മാ ബഹുലം സമുദാചരന്തീ”**തി പുച്ഛിതബ്ബോ. **കിം വാ**തി കിം അസുഭം വാ അനുസ്സതിട്ഠാനം വാ അഞ്ഞം വാ. **കിം തേ മനസി കരോതോ ഫാസു ഹോതീ**തി ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗഭാവേന സുഖം ഹോതി. **ചിത്തം നമതീ**തി പകതിയാവ അഭിരതിവസേന നമതി. **ഏവമാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ഇരിയാപഥാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തേപി ഹി ന സബ്ബസ്സ ഏകംസതോ ബ്യഭിചാരിനോ ഏവ. തഥാ ഹി സമുദാചാരോ പുച്ഛിതബ്ബോ വുത്തോ. “അസുകഞ്ച അസുകഞ്ച മനസികാരവിധിം കതിപയദിവസം അനുയുഞ്ജാഹീ”തി ച വത്തബ്ബോ.

“പകതിയാ ഉഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനസ്സാ”തി ഇദം യം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേതുകാമോ, തത്ഥ സജ്ഝായവസേന വാ മനസികാരവസേന വാ കതപരിചയം സന്ധായ വുത്തം. **ഏകം ദ്വേ നിസജ്ജാനീ**തി ഏകം വാ ദ്വേ വാ ഉണ്ഹാസനാനി. **സജ്ഝായം കാരേത്വാ** അത്തനോ സമ്മുഖാവ അധീയാപേത്വാ **ദാതബ്ബം,** സോ ചേ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്തുകാമോതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **“സന്തികേ വസന്തസ്സാ”**തി. **ആഗതാഗതക്ഖണേ കഥേതബ്ബം,** പവത്തിം സുത്വാതി അധിപ്പായോ.

പഥവീകസിണന്തി പഥവീകസിണകമ്മട്ഠാനം. **കതസ്സാ**തി കതസ്സ കസിണസ്സ. **തം തം ആകാര**ന്തി ആചരിയേന കമ്മട്ഠാനേ വുച്ചമാനേ പദപദത്ഥാധിപ്പായഓപമ്മാദികം അത്തനോ ഞാണസ്സ പച്ചുപട്ഠിതം തം തം ആകാരം, യം യം നിമിത്തന്തി വുത്തം. **ഉപനിബന്ധിത്വാ**തി ഉപനേത്വാ നിബദ്ധം വിയ കത്വാ, ഹദയേ ഠപേത്വാ അപമുസ്സന്തം കത്വാതി അത്ഥോ. **ഏവം** സുട്ഠു ഉപട്ഠിതസ്സതിതായ **നിമിത്തം ഗഹേത്വാ** തത്ഥ സമ്പജാനകാരിതായ **സക്കച്ചം സുണന്തേന. ത**ന്തി തം യഥാവുത്തം സുഗ്ഗഹിതം നിസ്സായ. **ഇതരസ്സാ**തി തഥാ അഗണ്ഹന്തസ്സ. **സബ്ബാകാരേനാ**തി കസ്സചിപി പകാരസ്സ തത്ഥ അസേസിതത്താ വുത്തം.

കമ്മട്ഠാനഗ്ഗഹണനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി തതിയപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൪. പഥവീകസിണനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൫. **ഫാസു ഹോതീ**തി ആവാസസപ്പായാദിലാഭേന മനസികാരഫാസുതാ ഭാവനാനുകൂലതാ ഹോതി. **പരിസോധേന്തേനാ**തി തേസം തേസം ഗണ്ഠിട്ഠാനാനം ഛിന്ദനവസേന വിസോധേന്തേന. **അകിലമന്തോയേവാ**തി അകിലന്തകായോ ഏവ. സതി ഹി കായകിലമഥേ സിയാ കമ്മട്ഠാനമനസികാരസ്സ അന്തരായോതി അധിപ്പായോ. **ഗണ്ഠിട്ഠാന**ന്തി അത്ഥതോ, അധിപ്പായതോ ച ദുബ്ബിനിവേധതായ ഗണ്ഠിഭൂതം ഠാനം. **ഛിന്ദിത്വാ**തി യാഥാവതോ അത്ഥസ്സ, അധിപ്പായസ്സ ച വിഭാവനേന ഛിന്ദിത്വാ, വിഭൂതം സുപാകടം കത്വാതി അധിപ്പായോ. **സുവിസുദ്ധ**ന്തി സുട്ഠു വിസുദ്ധം, നിഗുമ്ബം നിജ്ജടന്തി അത്ഥോ.

അനനുരൂപവിഹാരവണ്ണനാ

൭൬. **അഞ്ഞതരേനാ**തി അഞ്ഞതരേനാപി, പഗേവ അനേകേഹീതി അധിപ്പായോ. മഹന്തഭാവോ **മഹത്തം**. തഥാ സേസേസു. സോണ്ഡവാ **സോണ്ഡീ**. തഥാ **പണ്ണന്തി**ആദീസു. ബോധിഅങ്ഗണാദീസു കാതബ്ബം ഇധ **"വത്ത"**ന്തി അധിപ്പേതന്തി ആഹ **"പാനീയഘടം വാ രിത്ത"**ന്തി. **നിട്ഠിതായാ**തി പവിട്ഠപവിട്ഠാനം ദാനേന പരിക്ഖീണായ. ജിണ്ണവിഹാരേപി യത്ര ഭിക്ഖൂ ഏവം വദന്തി "ആയസ്മാ, യഥാസുഖം സമണധമ്മം കരോതു, മയം പടിജഗ്ഗിസ്സാമാ"തി. **ഏവരൂപേ വിഹാതബ്ബ**ന്തി അയമ്പി നയോ ലബ്ഭതി, വുത്തനയത്താ പന ന വുത്തോ.

മഹാപഥവിഹാരേതി മഹാപഥസമീപേ വിഹാരേ. **ഭാജനദാരുദോണികാദീനീ**തി രജനഭാജനാനി, രജനത്ഥായ ദാരു, ദാരുമയദോണികാ, രജനപചനട്ഠാനം, ധോവനഫലകന്തി ഏവമാദീനി. **സാകഹാരികാ**തി സാകഹാരിനിയോ ഇത്ഥിയോ. **വിസഭാഗസദ്ദോ** കാമഗുണൂപസംഹിതോ ഗീതസദ്ദോതി വദന്തി, കേവലോപി ഇത്ഥിസദ്ദോ വിസഭാഗസദ്ദോ ഏവ. **തത്രാ**തി പുപ്ഫവന്തേ വിഹാരേ. **താദിസോയേവാ**തി "തത്ഥസ്സ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ"തിആദിനാ യാദിസോ പണ്ണവന്തേ വിഹാരേ ഉപദ്ദവോ വുത്തോ, താദിസോയേവ. "പുപ്ഫഹാരികായോ പുപ്ഫം ഓചിനന്തിയോ"തി പന വത്തബ്ബം. അയമിധ വിസേസോ.

പത്ഥനീയേതി തത്ഥ വസന്തേസു സമ്ഭാവനാവസേന ഉപസങ്കമനാദിനാ പത്ഥേതബ്ബേ. തേനാഹ **"ലേണസമ്മതേ"**തി. **ദക്ഖിണാഗിരീ**തി മഗധവിസയേ ദക്ഖിണാഗിരീതി വദന്തി.

വിസഭാഗാരമ്മണാനി ഇട്ഠാനി, അനിട്ഠാനി ച. അനിട്ഠാനം ഹി ദസ്സനത്ഥം **"ഘടേഹി നിഘംസന്തിയോ"**തിആദി വുത്തം. ദബ്ബൂപകരണയോഗ്ഗാ രുക്ഖാ **ദബ്ബൂപകരണരുക്ഖാ**.

യോ പന വിഹാരോ. **ഖല**ന്തി ധഞ്ഞകരണട്ഠാനം. **ഗാവോ രുന്ധന്തി** "സസ്സം ഖാദിംസൂ"തി. **ഉദകവാര**ന്തി കേദാരേസു സസ്സാനം ദാതബ്ബഉദകവാരം. **അയമ്പീ**തി മഹാസങ്ഘഭോഗോപി വിഹാരോ. **വാരിയമാനാ** കമ്മട്ഠാനികേന ഭിക്ഖുനാ.

സമുദ്ദസാമുദ്ദികനദീനിസ്സിതം **ഉദകപട്ടനം**. മഹാനഗരാനം ആയദ്വാരഭൂതം അടവിമുഖാദിനിസ്സിതം **ഥലപട്ടനം. അപ്പസന്നാ ഹോന്തി**. തേനസ്സ തത്ഥ ഫാസുവിഹാരോ ന ഹോതീതി അധിപ്പായോ. **മഞ്ഞമാനാ** രാജമനുസ്സാ.

സമോസരണേനാതി ഇതോ ചിതോ സഞ്ചരണേന. **പപാതേ**തി പപാതസീസേ **ഠത്വാ ഗായി** "ഗീതസദ്ദേന ഇധാഗതം പപാതേ പാതേത്വാ ഖാദിസ്സാമീ"തി. **വേഗേന ഗഹേത്വാ**തി വേഗേനാഗന്ത്വാ "കുഹിം യാസീ"തി ഖന്ധേ ഗഹേത്വാ.

യത്ഥാതി യസ്മിം വിഹാരേ, വിഹാരസാമന്താ വാ ന സക്കാ ഹോതി **കല്യാണമിത്തം ലദ്ധും,** തത്ഥ വിഹാരേ സോ അലാഭോ മഹാദോസോതി യോജനാ.

പന്ഥനിന്തി പന്ഥേ നീതോ പവത്തിതോതി പന്ഥനീ, മഗ്ഗനിസ്സിതോ വിഹാരോ. തം പന്ഥനിം. **സോണ്ഡി**ന്തി സോണ്ഡിസഹിതോ വിഹാരോ സോണ്ഡീ, തം സോണ്ഡിം. തഥാ **പണ്ണ**ന്തിആദീസു. നഗരനിസ്സിതം **നഗര**ന്തി വുത്തം ഉത്തരപദലോപേന യഥാ "ഭീമസേനോ ഭീമോ"തി. **ദാരുനാ**തി ദാരുനിസ്സിതേന സഹ. **വിസഭാഗേനാ**തി യോ വിസഭാഗേഹി വുസീയതി, വിസഭാഗാനം വാ നിവാസോ, സോ വിഹാരോ വിസഭാഗോ. തേന വിസഭാഗേന സദ്ധിം. പച്ചന്തനിസ്സിതഞ്ച സീമാനിസ്സിതഞ്ച അസപ്പായഞ്ച **പച്ചന്തസീമാസപ്പായം. യത്ഥ മിത്തോ ന ലബ്ഭതി,** തമ്പീതി സബ്ബത്ഥ ഠാന-സദ്ദാപേക്ഖായ നപുംസകനിദ്ദേസോ. **ഇതി വിഞ്ഞായാ**തി "ഭാവനായ അനനുരൂപാനീ"തി ഏവം വിജാനിത്വാ.

അനുരൂപവിഹാരവണ്ണനാ

൩൯. **അയം അനുരൂപോ നാമാ**തി അയം വിഹാരോ ഭാവനായ അനുരൂപോ നാമ. **നാതിദൂര**ന്തി ഗോചരട്ഠാനതോ അഡ്ഢഗാവുതതോ ഓരഭാഗതായ ന അതിദൂരം. **നാച്ചാസന്ന**ന്തി പച്ഛിമേന പമാണേന ഗോചരട്ഠാനതോ പഞ്ചധനുസതികതായ ന അതിആസന്നം. തായ ച പന നാതിദൂരനാച്ചാസന്നതായ, ഗോചരട്ഠാനം പരിസ്സയാദിരഹിതമഗ്ഗതായ ച ഗമനസ്സ ച ആഗമനസ്സ ച യുത്തരൂപത്താ **ഗമനാഗമനസമ്പന്നം**. ദിവസഭാഗേ മഹാജനസംകിണ്ണതാഭാവേന **ദിവാ അപ്പാകിണ്ണം**. അഭാവത്ഥോ ഹി അയം **അപ്പ**-സദ്ദോ "അപ്പിച്ഛോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൩൬) വിയ. രത്തിയം ജനാലാപസദ്ദാഭാവേന **രത്തിം അപ്പസദ്ദം**. സബ്ബദാപി ജനസന്നിപാതനിഗ്ഘോസാഭാവേന **അപ്പനിഗ്ഘോസം. അപ്പകസിരേനാ**തി അകസിരേന സുഖേനേവ. സീലാദിഗുണാനം ഥിരഭാവപ്പത്തിയാ **ഥേരാ**. സുത്തഗേയ്യാദി ബഹു സുതം ഏതേസന്തി **ബഹുസ്സുതാ**. വാചുഗ്ഗതകരണേന, സമ്മദേവ ഗരൂനം സന്തികേ ആഗമിതഭാവേന ച ആഗതോ പരിയത്തിധമ്മസങ്ഖാതോ ആഗമോ ഏതേസന്തി **ആഗതാഗമാ**. സുത്താഭിധമ്മസങ്ഖാതസ്സ ധമ്മസ്സ ധാരണേന **ധമ്മധരാ**. വിനയസ്സ ധാരണേന **വിനയധരാ**. തേസംയേവ ധമ്മവിനയാനം മാതികായ ധാരണേന **മാതികാധരാ**. തത്ഥ തത്ഥ ധമ്മപരിപുച്ഛായ **പരിപുച്ഛതി**. അത്ഥപരിപുച്ഛായ **പരിപഞ്ഹതി** വീമംസതി വിചാരേതി. **ഇദം, ഭന്തേ, കഥം ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ**തി പരിപുച്ഛനപരിപഞ്ഹാകാരദസ്സനം. **അവിവടഞ്ചേവ** പാളിയാ അത്ഥം പദേസന്തരപാളിദസ്സനേന ആഗമതോ **വിവരന്തി. അനുത്താനീകതഞ്ച** യുത്തിവിഭാവനേന **ഉത്താനീകരോന്തി. കങ്ഖട്ഠാനിയേസു ധമ്മേസു** സംസയുപ്പത്തിയാ ഹേതുതായ ഗണ്ഠിട്ഠാനഭൂതേസു പാളിപദേസേസു യാഥാവതോ വിനിച്ഛയദാനേന **കങ്ഖം പടിവിനോദേന്തി**. ഏത്ഥ ച "നാതിദൂരം, നാച്ചാസന്നം, ഗമനാഗമനസമ്പന്ന"ന്തി ഏകം അങ്ഗം, "ദിവാ അപ്പാകിണ്ണം, രത്തിം അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസ"ന്തി ഏകം, "അപ്പഡംസമകസവാതാതപസരീസപസമ്ഫസ്സ"ന്തി ഏകം, "തസ്മിം ഖോ പന സേനാസനേ വിഹരന്തസ്സ...പേ॰... പരിക്ഖാരാ"തി ഏകം, "തസ്മിം ഖോ പന സേനാസനേ ഥേരാ...പേ॰... കങ്ഖം പടിവിനോദേന്തീ"തി ഏകം. ഏവം പഞ്ച അങ്ഗാനി വേദിതബ്ബാനി.

ഖുദ്ദകപലിബോധവണ്ണനാ

൭൪. ഖുദ്ദകപലിബോധുപച്ഛേദേ പയോജനം പരതോ ആഗമിസ്സതി. അഗ്ഗളഅനുവാതപരിഭണ്ഡദാനാദിനാ **ദള്ഹീകമ്മം വാ**. തന്തച്ഛേദാദീസു **തുന്നകമ്മം വാ** കാതബ്ബം.

ഭാവനാവിധാനവണ്ണനാ

൭൫. **സബ്ബകമ്മട്ഠാനവസേനാ**തി അനുക്കമേന നിദ്ദിസിയമാനസ്സ ചത്താലീസവിധസ്സ സബ്ബസ്സ കമ്മട്ഠാനസ്സ വസേന. **പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തേനാ**തി പിണ്ഡപാതപരിഭോഗതോ പടിനിവത്തേന, പിണ്ഡപാതഭുത്താവിനാ ഓനീതപത്തപാണിനാതി അത്ഥോ. **ഭത്തസമ്മദം പടിവിനോദേത്വാ**തി ഭോജനനിമിത്തം പരിസ്സമം വിനോദേത്വാ. ആഹാരേ ഹി ആസയം പവിട്ഠമത്തേ തസ്സ ആഗന്തുകതായ യേഭുയ്യേന സിയാ സരീരസ്സ കോചി പരിസ്സമോ, തം വൂപസമേത്വാ. തസ്മിം ഹി അവൂപസന്തേ സരീരഖേദേന ചിത്തം ഏകഗ്ഗതം ന ലഭേയ്യാതി. **പവിവിത്തേ**തി ജനവിവിത്തേ. **സുഖനിസിന്നേനാ**തി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഉജും കായം പണിധായ നിസജ്ജായ സുഖനിസിന്നേന. **വുത്തഞ്ഹേത**ന്തി യം ''കതായ വാ''തിആദിനാ പഥവിയാ നിമിത്തഗ്ഗഹണം ഇധ വുച്ചതി, വുത്തം ഹേതം പോരാണട്ഠകഥായം.

ഇദാനി തം അട്ഠകഥാപാളിം ദസ്സേന്തോ **''പഥവീകസിണം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥായം സങ്ഖേപത്ഥോ - **പഥവീകസിണം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ**തി ഉഗ്ഗഹനിമിത്തഭാവേന പഥവീകസിണം ഗണ്ഹന്തോ ആദിയന്തോ, ഉഗ്ഗഹനിമിത്തഭൂതം പഥവീകസിണം ഉപ്പാദേന്തോതി അത്ഥോ. ഉപ്പാദനഞ്ചേത്ഥ തഥാനിമിത്തസ്സ ഉപട്ഠാപനം ദട്ഠബ്ബം. **പഥവിയ**ന്തി വക്ഖമാനവിസേസേ പഥവീമണ്ഡലേ. **നിമിത്തം ഗണ്ഹാതീ**തി തത്ഥ ചക്ഖുനാ ആദാസതലേ മുഖനിമിത്തം വിയ ഭാവനാഞാണേന വക്ഖമാനവിസേസം പഥവീനിമിത്തം ഗണ്ഹാതി. ''പഥവിയ''ന്തി വത്വാപി മണ്ഡലാപേക്ഖായ നപുംസകനിദ്ദേസോ. **കതേ**തി വക്ഖമാനവിധിനാ അഭിസങ്ഖതേതി അത്ഥോ. **വാ**-സദ്ദോ അനിയമത്ഥോ. **അകതേ**തി പാകതികേ ഖലമണ്ഡലാദികേ പഥവീമണ്ഡലേ. **സാന്തകേ**തി സഅന്തകേ ഏവ, സപരിച്ഛേദേ ഏവാതി അത്ഥോ. സാവധാരണഞ്ഹേതം വചനം. തഥാ ഹി തേന നിവത്തിതം ദസ്സേതും **''നോ അനന്തകേ''**തി വുത്തം. **സകോടിയേ**തിആദീനിപി തസ്സേവ വേവചനാനി. **സുപ്പമത്തേ വാ**തിആദീസു സുപ്പസരാവാനി സമപ്പമാണാനി ഇച്ഛിതാനി. കേചി പന വദന്തി ''സരാവമത്തം വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലം ഹോതി, സുപ്പമത്തം തതോ അധികപ്പമാണന്തി. കിത്തിമം കസിണമണ്ഡലം ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന സരാവമത്തം, ഉപരിമപരിച്ഛേദേന സുപ്പമത്തം, ന തതോ അധോ, ഉദ്ധം വാതി പരിത്തപ്പമാണഭേദസങ്ഗണ്ഹനത്ഥം **'സുപ്പമത്തേ വാ സരാവമത്തേ വാ'**തി വുത്ത''ന്തി. യഥാഉപട്ഠിതേ ആരമ്മണേ ഏകങ്ഗുലമത്തമ്പി വഡ്ഢിതം അപ്പമാണമേവാതി വുത്തോവായമത്ഥോ. കേചി പന ''ഛത്തമത്തമ്പി കസിണമണ്ഡലം കാതബ്ബ''ന്തി വദന്തി.

സോ തം നിമിത്തം സുഗ്ഗഹിതം കരോതീതി സോ യോഗാവചരോ തം പഥവീമണ്ഡലം സുഗ്ഗഹിതം നിമിത്തം കരോതി. യദാ ചക്ഖും ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകേത്വാ തത്ഥ നിമിത്തം ഗഹേത്വാ നിമ്മീലേത്വാ ആവജ്ജേന്തസ്സ ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകിതക്ഖണേ വിയ ഉപട്ഠാതി, തദാ സുഗ്ഗഹിതം കരോതി നാമ. അഥേത്ഥ സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ അബഹിഗതേന മാനസേന പുനപ്പുനം സല്ലക്ഖേന്തോ **സൂപധാരിതം ഉപധാരേതി** നാമ. ഏവം ഉപധാരിതം പന നം പുനപ്പുനം ആവജ്ജേന്തോ മനസി കരോന്തോ തമേവാരബ്ഭ ആസേവനം ഭാവനം ബഹുലം പവത്തേന്തോ **സുവവത്ഥിതം വവത്ഥപേതി** നാമ. **തസ്മിം ആരമ്മണേ**തി ഏവം

സുഗ്ഗഹിതകരണാദിനാ സമ്മദേവ ഉപട്ഠിതേ തസ്മിം പഥവീകസിണസഞ്ഞിതേ ആരമ്മണേ. **ചിത്തം ഉപനിബന്ധതീ**തി അത്തനോ ചിത്തം ഉപചാരജ്ഝാനം ഉപനേത്വാ നിബന്ധതി അഞ്ഞാരമ്മണതോ വിനിവത്തം കരോതി. **അദ്ധാ ഇമായാ**തിആദി ആനിസംസദസ്സാവിതാദസ്സനം.

ഇദാനി യഥാദസ്സിതസ്സ അട്ഠകഥാപാഠസ്സ അത്ഥപ്പകാസനേന സദ്ധിം ഭാവനാവിധിം വിഭാവേതുകാമോ അകതേ താവ നിമിത്തഗ്ഗഹണം ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥ യേന അതീതഭവേപീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം അട്ഠകഥാപാഠേ. **ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനീ**തി ചതുക്കപഞ്ചകനയവസേന വദതി. **പുഞ്ഞവതോ**തി ഭാവനാമയപുഞ്ഞവതോ. **ഉപനിസ്സയസമ്പന്നസ്സാ**തി താദിസേനേവ ഉപനിസ്സയേന സമന്നാഗതസ്സ. **ഖലമണ്ഡലേ**തി മണ്ഡലാകാരേ ധഞ്ഞകരണട്ഠാനേ. **തംഠാനപ്പമാണമേവാ**തി ഓലോകിതട്ഠാനപ്പമാണമേവ.

അവിരാധേത്വാതി അവിരജ്ഝിത്വാ വുത്തവിധിനാ ഏവ. **നീലപീതലോഹിതഓദാതസമ്ഭേദവസേനാ**തി നീലാദിവണ്ണാഹി മത്തികാഹി പച്ചേകം, ഏകജ്ഝഞ്ച സംസഗ്ഗവസേന. **ഗങ്ഗാവഹേ**തി ഗങ്ഗാസോതേ. സീഹളദീപേ കിര രാവണഗങ്ഗാ നാമ നദീ, തസ്സാ സോതേന ഛിന്നതടട്ഠാനേ മത്തികാ അരുണവണ്ണാ. തം സന്ധായ വുത്തം **"ഗങ്ഗാവഹേ മത്തികാസദിസായ അരുണവണ്ണായാ"**തി. **അരുണവണ്ണായ** അരുണനിഭായ, അരുണപ്പഭാവണ്ണായാതി അത്ഥോ.

ഏവം കസിണദോസേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കസിണകരണാദികേ സേസാകാരേ ദസ്സേതും **"തഞ്ച ഖോ"**തിആദി വുത്തം. **സംഹാരിമ**ന്തി സംഹരിതബ്ബം ഗഹേത്വാ ചരണയോഗ്ഗം. **തത്രട്ഠക**ന്തി യത്ര കതം, തത്ഥേവ തിട്ഠനകം. **വുത്തപ്പമാണ**ന്തി "സുപ്പമത്തേ വാ സരാവമത്തേ വാ"തി വുത്തപ്പമാണം. **വട്ട**ന്തി മണ്ഡലസണ്ഠാനം. **പരികമ്മകാലേ**തി നിമിത്തുഗ്ഗഹണായ ഭാവനാകാലേ. **ഏതദേവാ**തി യം വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലവിത്ഥാരം, ഏതദേവ പമാണം സന്ധായ **"സുപ്പമത്തം വാ സരാവമത്തം വാ"**തി വുത്തം. സുപ്പം ഹി നാതിമഹന്തം, സരാവഞ്ച മഹന്തം ചാടിപിധാനപ്പഹോനകന്തി സമപ്പമാണം ഹോതി.

ന്തേ. തസ്മാതി പരിച്ഛേദത്ഥായ വുത്തത്താ. **ഏവം വുത്തപമാണം പരിച്ഛേദ**ന്തി യഥാവുത്തപ്പമാണം വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലവിത്ഥാരം പരിച്ഛേദം കത്വാ, ഏവം വുത്തപ്പമാണം വാ കസിണമണ്ഡലം വിസഭാഗവണ്ണേന പരിച്ഛേദം കത്വാ. **രുക്ഖപാണികാ**തി കുചന്ദനാദിരുക്ഖപാണികാ അരുണവണ്ണസ്സ **വിസഭാഗവണ്ണം സമുട്ഠപേതി**. തസ്മാ തം അഗ്ഗഹേത്വാതി വുത്തം. പകതിരുക്ഖപാണികാ പന പാസാണപാണികാഗതികാവ. നിന്നുന്നതട്ഠാനാഭാവേന **ഭേരീതലസദിസം** കത്വാ. **തതോ ദൂരതരേ**തിആദി യഥാവുത്തതോ പദേസതോ, പീഠതോ ച അഞ്ഞസ്മിം ആദീനവദസ്സനം. **കസിണദോസാ**തി ഹത്ഥപാണിപദാദയോ ഇധ കസിണദോസാ.

വുത്തനയേനേവാതി "അഡ്ഢതേയ്യഹത്ഥന്തരേ പദേസേ, വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലപാദകേ പീഠേ"തി ച വുത്തവിധിനാവ. **കാമേസു ആദീനവ**ന്തി "കാമാ നാമേതേ അട്ഠികങ്കലൂപമാ നിരസ്സാദട്ഠേന, തിണുക്കൂപമാ അനുദഹനട്ഠേന, അങ്ഗാരകാസൂപമാ മഹാഭിതാപട്ഠേന, സുപിനകൂപമാ ഇത്തരപച്ചുപട്ഠാനട്ഠേന, യാചിതകൂപമാ താവകാലികട്ഠേന, രുക്ഖഫലൂപമാ സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗപലിഭഞ്ജനട്ഠേന, അസിസൂനൂപമാ അധികുട്ടനട്ഠേന, സത്തിസൂലൂപമാ വിനിവിജ്ഝനട്ഠേന, സപ്പസിരൂപമാ സപടിഭയട്ഠേനാ"തിആദിനാ (പാചി॰ അട്ഠ॰ ൪൧൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൩൪) "അപ്പസ്സാദാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ"തിആദിനാ (പാചി॰ ൪൧൭; മ॰

നിം ഫ.വ.ന.ര്; വ.ര്വ) ''കാമസുഖഞ്ച നാമേതം ബഹുപരിസ്സയം, സാസങ്കം, സഭയം, സംകിലിട്ഠം, മീള്ഹപരിഭോഗസദിസം, ഹീനം, ഗമ്മം, പോഥുജ്ജനികം, അനരിയം, അനത്ഥസംഹിത''ന്തിആദിനാ ച അനേകാകാരവോകാരം വത്ഥുകാമകിലേസകാമേസു ആദീനവം ദോസം പച്ചവേക്ഖിത്വാ. **കാമനിസ്സരണേ**തി കാമാനം നിസ്സരണഭൂതേ, തേഹി വാ നിസ്സടേ. അഗ്ഗമഗ്ഗസ്സ പാദകഭാവേന **സബ്ബദുക്ഖസമതിക്കമസ്സ ഉപായഭൂതേ. നേക്ഖമ്മേ**തി ഝാനേ. **ജാതാഭിലാസേന** സഞ്ജാതച്ഛന്ദേന. ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത ഭഗവാ അവിപരീതധമ്മദേസനത്താ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ ഏകന്തനിയ്യാനികത്താ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജനതോ''തി ഏവം **ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘഗുണാനുസ്സരണേന** രതനത്തയവിസയം **പീതിപാമോജ്ജം ജനയിത്വാ**. നേക്ഖമ്മം പടിപജ്ജതി ഏതായാതി **നേക്ഖമ്മപടിപദാ,** സഉപചാരസ്സ ഝാനസ്സ, വിപസ്സനായ, മഗ്ഗസ്സ, നിബ്ബാനസ്സ ച അധിഗമകാരണന്തി അത്ഥോ. പുബ്ബേ പന പഠമജ്ഝാനമേവ നേക്ഖമ്മന്തി വുത്തത്താ വുത്താവസേസാ സബ്ബേപി നേക്ഖമ്മധമ്മാ. യഥാഹ -

> ''പബ്ബജ്ജാ പഠമം ഝാനം, നിബ്ബാനം ച വിപസ്സനാ;
> സബ്ബേപി കുസലാ ധമ്മാ, 'നേക്ഖമ്മ'ന്തി പവുച്ചരേ''തി. (ഇതിവും അട്ഠം ഫം൯);

പവിവേകസുഖരസസ്സാതി ചിത്തവിവേകാദിവിവേകജസ്സ സുഖരസസ്സ. ഏവമേതേഹി പഞ്ചഹി പദേഹി ''ആനിസംസദസ്സാവീ''തിആദീനം പദാനം അത്ഥോ ദസ്സിതോതി ദട്ഠബ്ബം. **സമേന ആകാരേനാ**തി അതിഉമ്മീലനഅതിമന്ദാലോചനാനി വജ്ജേത്വാ നാതിഉമ്മീലനനാതിമന്ദാലോചനസങ്ഖാതേന സമേന ആലോചനാകാരേന. **നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തേനാ**തി പഥവീകസിണേ ചക്ഖുനാ ഗഹിതനിമിത്തം മനസാ ഗണ്ഹന്തേന. **ഭാവേതബ്ബ**ന്തി തഥാപവത്തം നിമിത്തഗ്ഗഹണം വഡ്ഢേതബ്ബം ആസേവിതബ്ബം ബഹുലീകാതബ്ബം.

ചക്ഖു കിലമതി അതിസുഖുമം, അതിഭാസുരഞ്ച രൂപഗതം ഉപനിജ്ഝായതോ വിയ. **അതിവിഭൂതം ഹോതി** അത്തനോ സഭാവാവിഭാവതോ. തഥാ ച വണ്ണതോ വാ ലക്ഖണതോ വാ ഉപതിട്ഠേയ്യ. തേന വുത്തം **''തേനസ്സ നിമിത്തം നുപ്പജ്ജതീ''**തി. **അവിഭൂതം ഹോതി** ഗജനിമ്മീലനേന പേക്ഖന്തസ്സ രൂപഗതം വിയ. **ചിത്തഞ്ച ലീനം ഹോതി** ദസ്സനേ മന്ദബ്യാപാരതായ കോസജ്ജപാതതോ. തേനാഹ **''ഏവമ്പി നിമിത്തം നുപ്പജ്ജതീ''**തി. **ആദാസതലേ മുഖനിമിത്തദസ്സിനാ വിയാ**തി യഥാ ആദാസതലേ മുഖനിമിത്തദസ്സീ പുരിസോ ന തത്ഥ അതിഗാള്ഹം ഉമ്മീലതി, നാപി അതിമന്ദം, ന ആദാസതലസ്സ വണ്ണം പച്ചവേക്ഖതി, നാപി ലക്ഖണം മനസി കരോതി. അഥ ഖോ സമേന ആകാരേന ഓലോകേന്തോ അത്തനോ മുഖനിമിത്തമേവ പസ്സതി, ഏവമേവ അയമ്പി പഥവീകസിണം സമേന ആകാരേന ഓലോകേന്തോ നിമിത്തഗ്ഗഹണപ്പസുതോയേവ ഹോതി, തേന വുത്തം **''സമേന ആകാരേനാ''**തിആദി. **ന വണ്ണോ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ**തി യോ തത്ഥ പഥവീകസിണേ അരുണവണ്ണോ, സോ ന ചിന്തേതബ്ബോ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന പന ഗഹണം ന സക്കാ നിവാരേതും. തേനേവേത്ഥ ''ന ഓലോകേതബ്ബോ''തി അവത്വാ പച്ചവേക്ഖണഗ്ഗഹണം കതം. **ന ലക്ഖണം മനസി കാതബ്ബ**ന്തി യം തത്ഥ പഥവീധാതുയാ ഥദ്ധലക്ഖണം, തം ന മനസി കാതബ്ബം.

ദിസ്വാ ഗഹേതബ്ബത്താ ''വണ്ണം അമുഞ്ചിത്വാ''തി വത്വാപി വണ്ണവസേനേത്ഥ ആഭോഗോ ന കാതബ്ബോ, സോ പന വണ്ണോ നിസ്സയഗതികോ കാതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''നിസ്സയസവണ്ണം കത്വാ''**തി. നിസ്സയേന സമാനാകാരസന്നിസ്സിതോ സോ വണ്ണോ തായ പഥവിയാ സമാനഗതികം കത്വാ, വണ്ണേന സഹേവ

‘‘പഥവീ’’തി മനസി കാതബ്ബന്തി അത്ഥോ. **ഉസ്സദവസേന പണ്ണത്തിധമ്മേ**തി പഥവീധാതുയാ ഉസ്സന്നഭാവേന സത്തിതോ അധികഭാവേന സസമ്ഭാരപഥവിയം ‘‘പഥവീ’’തി യോ ലോകവോഹാരോ, തസ്മിം പണ്ണത്തിധമ്മേ **ചിത്തം പട്ഠപേത്വാ** ‘‘പഥവീ, പഥവീ’’തി **മനസി കാതബ്ബം**. യദി ലോകവോഹാരേന പണ്ണത്തിമത്തേ ചിത്തം ഠപേതബ്ബം, നാമന്തരവസേനപി പഥവീ മനസി കാതബ്ബാ ഭവേയ്യാതി, ഹോതു, കോ ദോസോതി ദസ്സേന്തോ **‘‘മഹീ മേദിനീ’’**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യമിച്ഛതീ**തി യം നാമം വത്തും ഇച്ഛതി, **തം വത്തബ്ബം**. തഞ്ച ഖോ **യദസ്സ സഞ്ഞാനുകൂലം ഹോതി** യം നാമം അസ്സ യോഗിനോ പുബ്ബേ തത്ഥ ഗഹിതസഞ്ഞാവസേന അനുകൂലം പചുരതായ, പഗുണതായ വാ ആഗച്ഛതി, **തം വത്തബ്ബം. വത്തബ്ബ**ന്തി ച പഠമസമന്നാഹാരേ കസ്സചി വചീഭേദോപി ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം, ആചരിയേന വാ വത്തബ്ബതം സന്ധായ. കിം വാ ബഹുനാ, പാകടഭാവോയേവേത്ഥ പമാണന്തി ദസ്സേതും **‘‘അപിചാ’’**തിആദി വുത്തം. **കാലേന ഉമ്മീലേത്വാ കാലേന നിമ്മീലേത്വാ**തി കിഞ്ചി കാലം ചക്ഖും ഉമ്മീലേത്വാ നിമിത്തഗ്ഗഹണവസേന പഥവീമണ്ഡലം ഓലോകേത്വാ പുന കിഞ്ചി കാലം ചക്ഖും നിമ്മീലേത്വാ ആവജ്ജിതബ്ബം. യേനാകാരേന ഓലോകേത്വാ ഗഹിതം, തേനാകാരേന പുന തം സമന്നാഹരിതബ്ബം.

൫൭. **ആപാഥമാഗച്ഛതീ**തി മനോദ്വാരികജവനാനം ഗോചരഭാവം ഉപഗച്ഛതി. **തസ്സ** ഉഗ്ഗഹനിമിത്തസ്സ. **ന തസ്മിം ഠാനേ നിസീദിതബ്ബം**. കസ്മാ? യദി ഉഗ്ഗഹനിമിത്തേ ജാതേപി പഥവീമണ്ഡലം ഓലോകേത്വാ ഭാവേതി, പടിഭാഗനിമിത്തുപ്പത്തി ന സിയാ. സമീപട്ഠേന ച ന ഓലോകേതും ന സക്കാ. തേന വുത്തം **‘‘അത്തനോ വസനട്ഠാനം പവിസിത്വാ’’**തിആദി. നിസ്സദ്ദഭാവായ **ഏകപടലികൂപാഹനാ**ഗഹണം, പരിസ്സയവിനോദനത്ഥം **കത്തരദണ്ഡ**ഗ്ഗഹണം. സചേ നസ്സതി, അത്ഥാനേന ഭാവേതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. വക്ഖമാനേസു അസപ്പായേസു **കേനചിദേവ** അസപ്പായേന കാരണഭൂതേന. **നിമിത്തം ആദായാ**തി യഥാജാതം ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഗഹേത്വാ. **സമന്നാഹരിതബ്ബ**ന്തി ആവജ്ജിതബ്ബം നിമിത്തന്തി അധിപ്പായോ, സമ്മാ വാ അനു അനു ആഹരിതബ്ബം കമ്മട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. **തക്കാഹതം വിതക്കാഹത**ന്തി തക്കനതോ, സവിസേസം തക്കനതോ ച ‘‘തക്കോ, വിതക്കോ’’തി ച ഏവം ലദ്ധനാമേന ഭാവനാചിത്തസമ്പയുത്തേന സമ്മാസങ്കപ്പേന ആഹനനപരിയാഹനനകിച്ചേന അപരാപരം വത്തമാനേന കമ്മട്ഠാനം ആഹതം, പരിയാഹതഞ്ച കാതബ്ബം, ബലപ്പത്തവിതക്കോ മനസികാരോ ബഹുലം പവത്തേതബ്ബോതി അത്ഥോ. **ഏവം കരോന്തസ്സാ**തി ഏവം കമ്മട്ഠാനം തക്കാഹതം വിതക്കാഹതം കരോന്തസ്സ. യഥാ ഭാവനാ പുബ്ബേനാപരം വിസേസം ആവഹതി, ഏവം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ. **അനുക്കമേനാ**തി ഭാവനാനുക്കമേന. യദാ സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി സുവിസദാനി തിക്ഖാനി പവത്തന്തി, തദാ അസ്സദ്ധിയാദീനം ദൂരീഭാവേന സാതിസയഥാമപ്പത്തേഹി സത്തഹി ബലേഹി ലദ്ധൂപത്ഥമ്ഭാനി വിതക്കാദീനി കാമാവചരാനേവ ഝാനങ്ഗാനി ബഹൂനി ഹുത്വാ പാതുഭവന്തി. തതോ ഏവ തേസം ഉജുവിപച്ചനീകഭൂതാ കാമച്ഛന്ദാദയോ സദ്ധിം തദേകട്ഠേഹി പാപധമ്മേഹി വിദൂരീ ഭവന്തി, പടിഭാഗനിമിത്തുപ്പത്തിയാ സദ്ധിം തം ആരബ്ഭ ഉപചാരജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി. തേന വുത്തം **‘‘നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭന്തീ’’**തിആദി. തത്ഥ **സന്നിസീദന്തീ**തി സമ്മദേവ സീദന്തി, ഉപസമന്തീതി അത്ഥോ.

ഇമസ്സാതി പടിഭാഗനിമിത്തസ്സ. അങ്ഗുലിപദപാണിപദാദികോ **കസിണദോസോ**. ആദാസമണ്ഡലൂപമാദീഹി ഉഗ്ഗഹനിമിത്തതോ പടിഭാഗനിമിത്തസ്സ സുപരിസുദ്ധതം, സണ്ഹസുഖുമതഞ്ച ദസ്സേതി. **തഞ്ച ഖോ** പടിഭാഗനിമിത്തം **നേവ വണ്ണവന്തം ന സണ്ഠാനവന്തം** അപരമത്ഥസഭാവത്താ. **ഈദിസ**ന്തി വണ്ണസണ്ഠാനവന്തം. **തിലക്ഖണബ്ഭാഹത**ന്തി ഉപ്പാദാദിലക്ഖണത്തയാനുപവിട്ഠം, അനിച്ചതാദിലക്ഖണത്തയങ്കിതം വാ. യദി **ന പനേതം താദിസം** വണ്ണാദിവന്തം, കഥം

ഝാനസ്സ ആരമ്മണഭാവോതി ആഹ **“കേവലഞ്ഹീ”**തിആദി. **സഞ്ഞജന്തി** ഭാവനാസഞ്ഞാജനിതം, ഭാവനാസഞ്ഞായ സഞ്ജാതമത്തം. ന ഹി അസഭാവസ്സ കുതോചി സമുട്ഠാനം അത്ഥി. തേനാഹ **“ഉപട്ഠാനാകാരമത്ത”**ന്തി.

൭൮. വിക്ഖമ്ഭിതാനേവ സന്നിസിന്നാവ, ന പന തദത്ഥം ഉസ്സാഹോ കാതബ്ബോതി അധിപ്പായോ. ‘‘ഉപചാരസമാധിനാ’’തി വുത്തേ ഇതരോപി സമാധി അത്ഥീതി അത്ഥതോ ആപന്നന്തി തമ്പി ദസ്സേതും **“ദുവിധോ ഹി സമാധീ”**തിആദി ആരദ്ധം. **ദ്വീഹാകാരേഹീ**തി ഝാനധമ്മാനം പടിപക്ഖദൂരീഭാവോ, ഥിരഭാവപ്പത്തി ചാതി ഇമേഹി ദ്വീഹി കാരണേഹി. ഇദാനി താനി കാരണാനി അവത്ഥാമുഖേന ദസ്സേതും **“ഉപചാരഭൂമിയം വാ”**തിആദി വുത്തം. **ഉപചാരഭൂമിയ**ന്തി ഉപചാരാവത്ഥായം. യദിപി തദാ ഝാനങ്ഗാനി പടുതരാനി മഹഗ്ഗതഭാവപ്പത്താനി ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തേസം പന പടിപക്ഖധമ്മാനം വിക്ഖമ്ഭനേന ചിത്തം സമാധിയതി. തേനാഹ **“നീവരണപ്പഹാനേന ചിത്തം സമാഹിതം ഹോതീ”**തി. **പടിലാഭഭൂമിയ**ന്തി ഝാനസ്സ അധിഗമാവത്ഥായം. തദാ ഹി അപ്പനാപത്താനം ഝാനധമ്മാനം ഉപ്പത്തിയാ ചിത്തം സമാധിയതി. തേനാഹ **“അങ്ഗപാതുഭാവേനാ”**തി. ചിത്തം സമാഹിതം ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ.

ന ഥാമജാതാനീതി ന ജാതഥാമാനി, ന ഭാവനാബലം പത്താനീതി അത്ഥോ. **ചിത്ത**ന്തി ഝാനചിത്തം. **കേവലമ്പി രത്തിം കേവലമ്പി ദിവസം തിട്ഠതീ**തി സമാപത്തിവേലം സന്ധായാഹ. ഉപചാരഭൂമിയം നിമിത്തവഡ്ഢനം യുത്തന്തി കത്വാ വുത്തം **“നിമിത്തം വഡ്ഢേത്വാ”**തി. **ലദ്ധപരിഹാനീ**തി ലദ്ധഉപചാരജ്ഝാനപരിഹാനി. നിമിത്തേ അവിനസ്സന്തേ തദാരമ്മണഝാനമ്പി അപരിഹീനമേവ ഹോതി, നിമിത്തേ പന ആരക്ഖാഭാവേന വിനട്ഠേ ലദ്ധം ലദ്ധം ഝാനമ്പി വിനസ്സതി തദായത്തവുത്തിതോ. തേനാഹ **“ആരക്ഖമ്ഹീ”**തിആദി.

സത്തസപ്പായവണ്ണനാ

൭൯. ‘‘ഥാവരഞ്ച ഹോതീ’’തി വത്വാ യഥാ ഥാവരം ഹോതി, തം ദസ്സേതും **“സതി ഉപട്ഠാതി, ചിത്തം സമാധിയതീ”**തി വുത്തം. യഥാലദ്ധഞ്ഹി നിമിത്തം തത്ഥ സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ ഏകഗ്ഗതം വിന്ദന്തസ്സ ഥിരം നാമ ഹോതി, സുരക്ഖിതഞ്ച. **സതി**-ഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ സമ്പജഞ്ഞം, സമാധിഗ്ഗഹണേന വീരിയഞ്ച സങ്ഗഹിതം ഹോതി നാനന്തരിയഭാവതോ. **തത്ഥാ**തി തേസു ആവാസേസു. **തീണി തീണീ**തി ഏകേകസ്മിം ആവാസേ അവുത്ഥഅവുത്ഥട്ഠാനേ വസനനിയാമേന തയോ തയോ ദിവസേ **വസിത്വാ**.

ഉത്തരേന വാ ദക്ഖിണേന വാതി വുത്തം ഗമനാഗമനേ സൂരിയാഭിമുഖഭാവനിവാരണത്ഥന്തി. സഹസ്സധനുപ്പമാണം **ദിയഡ്ഢകോസം**.

ദ്വത്തിംസ തിരച്ഛാനകഥാതി രാജകഥാദികേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭; മ॰ നി॰ ൨.൨൨൩; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൦; അ॰ നി॰ ൧൦.൬൯; പാചി॰ ൫൦൮) സന്ധായാഹ. താ ഹി പാളിയം സരൂപതോ അനാഗതാപി അരഞ്ഞപബ്ബതനദീദീപകഥാ ഇതി-സദ്ദേന സങ്ഗഹേത്വാ സഗ്ഗമോക്ഖാനം തിരച്ഛാനഭാവതോ ‘‘ദ്വത്തിംസ തിരച്ഛാനകഥാ’’തി വുത്താ. **ദസകഥാവത്ഥുനിസ്സിത**ന്തി ‘‘അപ്പിച്ഛതാ, സന്തുട്ഠി, പവിവേകോ, അസംസഗ്ഗോ, വീരിയാരമ്ഭോ, സീല, സമാധി, പഞ്ഞാ, വിമുത്തി, വിമുത്തിഞാണദസ്സന’’ന്തി ഇമാനി അപ്പിച്ഛകഥാദീനം വത്ഥൂനി, തന്നിസ്സിതം ഭസ്സം **സപ്പായം**.

അതിരച്ഛാനകഥികോതി നതിരച്ഛാനകഥികോ, തിരച്ഛാനകഥാ വിധുരം ധമ്മികം കമ്മട്ഠാനപടിസംയുത്തമേവ കഥം കഥേതീതി അധിപ്പായോ. **സീലാദിഗുണസമ്പന്നോ**തി സീലസമാധിആദിഗുണസമ്പന്നോ. യോ ഹി സമാധികമ്മട്ഠാനികോ, സമാധികമ്മട്ഠാനസ്സ വാ പാരം പത്തോ, സോ ഇമസ്സ യോഗിനോ സപ്പായോ. തേനാഹ **"യം നിസ്സായാ"**തിആദി. **കായദള്ഹീബഹുലോ**തി കായസ്സ സന്തപ്പനപോസനപ്പസുതോ. യം സന്ധായ വുത്തം "യാവദത്ഥം ഉദരാവദേഹകം ഭുഞ്ജിത്വാ സേയ്യസുഖം പസ്സസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുയുത്തോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൮൬; അ॰ നി॰ ൭.൨൩).

ഭോജനം യേഭുയ്യേന മധുരമ്ബിലരസവസേന സത്താനം ഉപയോഗം ഗച്ഛതി ദധിആദീസു തഥാ ദസ്സനതോ. കടുകാദിരസാ പന കേവലം അഭിസങ്ഖാരകാ ഏവാതി ആഹ **"കസ്സചി മധുരം, കസ്സചി അമ്ബിലം സപ്പായം ഹോതീ"**തി.

യസ്മിം ഇരിയാപഥേ ആധാരഭൂതേ, വത്തമാനേ വാ, യസ്മിം വാ ഇരിയാപഥേ പവത്തമാനസ്സ. **നിമിത്താസേവനബഹുലസ്സാ**തി നിമിത്തേ ആസേവനാബഹുലസ്സ പടിഭാഗനിമിത്തേ വിസയഭൂതേ ഭാവനാമനസികാരം ബഹുലം ആസേവന്തസ്സ, നിമിത്തസ്സ വാ ഗോചരാസേവനവസേന ആസേവനാബഹുലസ്സ. യേന ഹി ഭാവേന്തസ്സ ഭാവനാസേവനാ, തേന ഗോചരാസേവനാപി ഇച്ഛിതബ്ബാതി.

ദസവിധഅപ്പനാകോസല്ലവണ്ണനാ

൬൭. ന ഹോതി അപ്പനാ. യേന വിധിനാ അപ്പനായം കുസലോ ഹോതി, സോ ദസവിധോ വിധി **അപ്പനാകോസല്ലം,** തന്നിബ്ബത്തം വാ ഞാണം. **വത്ഥുവിസദകിരിയതോ**തി വത്ഥൂനം വിസദഭാവകരണതോ അപ്പനാകോസല്ലം ഇച്ഛിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. ഏവം സേസേസുപി.

൬൮. ചിത്തചേതസികാനം ഹി പവത്തിട്ഠാനഭാവതോ സരീരം, തപ്പടിബദ്ധാനി ചീവരാദീനി ച ഇധ "വത്ഥൂനീ"തി അധിപ്പേതാനി. താനി യഥാ ചിത്തസ്സ സുഖാവഹാനി ഹോന്തി, തഥാ കരണം തേസം **വിസദഭാവകരണം**. തേന വുത്തം **"അജ്ഝത്തികബാഹിരാനന്തിആദി.** **സരീരം വാതി വാ**-സദ്ദോ അട്ഠാനപ്പയുത്തോ, സരീരം സേദമലഗ്ഗഹിതം വാ അഞ്ഞേന വാ അവസ്സുതകിച്ചേന വിബാധിതന്തി അധിപ്പായോ. **സേനാസനം വാതി വാ**-സദ്ദേന പത്താദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. നനു ചായം നയോ ഖുദ്ദകപലിബോധുപച്ഛേദേന സങ്ഗഹിതോ, പുന കസ്മാ വുത്തോതി? സച്ചം സങ്ഗഹിതോ, സോ ച ഖോ ഭാവനായ ആരമ്ഭകാലേ. ഇധ പന ആരദ്ധകമ്മട്ഠാനസ്സ ഉപചാരജ്ഝാനേ ഠത്വാ അപ്പനാപരിവാസം വസന്തസ്സ കാലന്തരേ ജാതേ തഥാപടിപത്തി അപ്പനാകോസല്ലായ വുത്താ. **അവിസദേ** സതി, വിസയഭൂതേ വാ. കഥം ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ താനി വിസയോ? അന്തരന്തരാ പവത്തനകചിത്തുപ്പാദവസേനേവം വുത്തം. തേ ഹി ചിത്തുപ്പാദാ ചിത്തേകഗ്ഗതായ അപരിസുദ്ധഭാവായ സംവത്തന്തി. **ചിത്തചേതസികേസു** നിസ്സയാദിപച്ചയഭൂതേസു. **ഞാണമ്പീതി പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനേ. തേന "ന കേവലം തം വത്ഥുയേവ, അഥ ഖോ തസ്മിം അപരിസുദ്ധേ ഞാണമ്പി അപരിസുദ്ധം ഹോതീ"തി ദസ്സിതം. തംസമ്പയുത്താനം പന അപരിസുദ്ധതാ അവുത്തസിദ്ധാ, ഞാണസ്സ ച വിസും ഗഹണം അപ്പനായ ബഹുകാരത്താ. തഥാ ഹി ഝാനം "ദന്ധാഭിഞ്ഞം, ഖിപ്പാഭിഞ്ഞ"ന്തി ഞാണമുഖേന നിദ്ദിട്ഠം. നിസ്സയനിസ്സയോപി നിസ്സയോത്വേവ വുച്ചതീതി ആഹ **"ദീപകപല്ലികവട്ടിതേലാനി നിസ്സായാ"**തി. ഞാണേ അവിസദേ വിപസ്സനാഭാവനാ വിയ സമാധിഭാവനാപി പരിദുബ്ബലാ ഹോതീതി ദസ്സേതും **"അപരിസുദ്ധേന ഞാണേനാ"**തിആദി വുത്തം. തഥ **കമ്മട്ഠാനന്തി** സമഥകമ്മട്ഠാനം

ആഹ. **വുഡ്ഢിം** അങ്ഗപാതുഭാവേന, **വിരൂള്ഹിം** ഗുണഭാവേന, **വേപുല്ലം** സബ്ബസോ വസിഭാവപ്പത്തിയാ വേദിതബ്ബം. **വിസദേ പനാ**തി സുക്കപക്ഖോ, തസ്സ വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൬൨. സമഭാവകരണന്തി കിച്ചതോ അനൂനാധികഭാവകരണം. യഥാപച്ചയം സദ്ധേയ്യവത്ഥുസ്മിം അധിമോക്ഖകിച്ചസ്സ പടുതരഭാവേന, പഞ്ഞായ അവിസദതായ, വീരിയാദീനം ച സിഥിലതാദിനാ **സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി**. തേനാഹ **"ഇതരാനി മന്ദാനീ"**തി. **തതോ**തി തസ്മാ സദ്ധിന്ദ്രിയസ്സ ബലവഭാവതോ, ഇതരേസഞ്ച മന്ദത്താ. കോസജ്ജപക്ഖേ പതിതും അദത്വാ സമ്പയുത്തധമ്മാനം പഗ്ഗണ്ഹനം അനുബലപ്പദാനം പഗ്ഗഹോ, പഗ്ഗഹോവ കിച്ചം, **പഗ്ഗഹകിച്ചം** കാതും ന സക്കോതീതി സമ്ബന്ധിതബ്ബം. ആരമ്മണം ഉപഗന്ത്വാ ഠാനം, അനിസ്സജ്ജനം വാ **ഉപട്ഠാനം,** വിക്ഖേപപടിപക്ഖോ. യേന വാ സമ്പയുത്താ അവിക്ഖിത്താ ഹോന്തി, സോ **അവിക്ഖേപോ**. രൂപഗതം വിയ ചക്ഖുനാ യേന യാഥാവതോ വിസയസഭാവം പസ്സതി, തം **ദസ്സനകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി** ബലവതാ സദ്ധിന്ദ്രിയേന അഭിഭൂതത്താ. സഹജാതധമ്മേസു ഹി ഇന്ദട്ഠം കാരേന്താനം സഹപവത്തമാനാനം ധമ്മാനം ഏകരസതാവസേനേവ അത്ഥസിദ്ധി, ന അഞ്ഞഥാ. **തസ്മാ**തി വുത്തമേവത്ഥം കാരണഭാവേന പച്ചാമസതി . **ത**ന്തി സദ്ധിന്ദ്രിയം. **ധമ്മസഭാവപച്ചവേക്ഖണേനാ**തി യസ്സ സദ്ധേയ്യവത്ഥുനോ ഉളാരതാദിഗുണേ അധിമുച്ചനസ്സ സാതിസയപ്പവത്തിയാ സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ജാതം, തസ്സ പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നാദിവിഭാഗതോ യാഥാവതോ വീമംസനേന. ഏവഞ്ഹി ഏവംധമ്മതാനയേന സഭാവരസതോ പരിഗ്ഗയ്ഹമാനേ സവിപ്ഫാരോ അധിമോക്ഖോ ന ഹോതി, "അയം ഇമേസം ധമ്മാനം സഭാവോ"തി പരിജാനനവസേന പഞ്ഞാബ്യാപാരസ്സ സാതിസയത്താ. ധുരിയധമ്മേസു ഹി യഥാ സദ്ധായ ബലവഭാവേ പഞ്ഞായ മന്ദഭാവോ ഹോതി, ഏവം പഞ്ഞായ ബലവഭാവേ സദ്ധായ മന്ദഭാവോ ഹോതീതി. തേന വുത്തം **"തം ധമ്മസഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ഹാപേതബ്ബ"**ന്തി.

തഥാ അമനസികാരേനാതി യേനാകാരേന ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ഹോതി, തേനാകാരേന ഭാവനായ അനനുയുഞ്ജനതോതി വുത്തം ഹോതി. ഇധ ദുവിധേന സദ്ധിന്ദ്രിയസ്സ ബലവഭാവോ, അത്തനോ വാ പച്ചയവിസേസതോ കിച്ചുത്തരിയേന, വീരിയാദീനം വാ മന്ദകിച്ചതായ. തത്ഥ പഠമവികപ്പേ ഹാപനവിധി ദസ്സിതോ, ദുതിയവികപ്പേ പന യഥാ മനസി കരോതോ വീരിയാദീനം മന്ദകിച്ചതായ സദ്ധിന്ദ്രിയം ബലവം ജാതം, തഥാ അമനസികാരേന വീരിയാദീനം പടുകിച്ചഭാവാവഹേന മനസികാരേന സദ്ധിന്ദ്രിയം തേഹി സമരസം കരോന്തേന ഹാപേതബ്ബം. ഇമിനാ നയേന സേസിന്ദ്രിയേസുപി ഹാപനവിധി വേദിതബ്ബോ.

വക്കലിത്ഥേരവത്ഥൂതി സോ ഹി ആയസ്മാ സദ്ധാധിമുത്തതായ കതാധികാരോ സത്ഥു രൂപകായദസ്സനപ്പസുതോ ഏവ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ സത്ഥാരാ "കിം തേ, വക്കലി, ഇമിനാ പൂതികായേന ദിട്ഠേന? യോ ഖോ, വക്കലി, ധമ്മം പസ്സതി, സോ മം പസ്സതീ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൮൭) ഓവദിത്വാ കമ്മട്ഠാനേ നിയോജിതോപി തം അനനുയുഞ്ജന്തോ പണാമിതോ അത്താനം വിനിപാതേതും പപാതട്ഠാനം അഭിരുഹി. അഥ നം സത്ഥാ യഥാനിസിന്നോവ ഓഭാസം വിസജ്ജേന്തോ അത്താനം ദസ്സേത്വാ -

"പാമോജ്ജബഹുലോ ഭിക്ഖു, പസന്നോ ബുദ്ധസാസനേ;
അധിഗച്ഛേ പദം സന്തം, സങ്ഖാരൂപസമം സുഖ"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൮൧) -

ഗാഥം വത്വാ "ഏഹി വക്കലീ"തി ആഹ. സോ തേന അമതേനേവ അഭിസിത്തോ ഹട്ഠതുട്ഠോ ഹുത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേസി. സദ്ധായ പന ബലവഭാവതോ വിപസ്സനാവീഥിം ന ഓതരി. തം ഞത്വാ ഭഗവാ ഇന്ദ്രിയസമതം പടിപാദേന്തോ കമ്മട്ഠാനം സോധേത്വാ അദാസി. സോ സത്ഥാരാ ദിന്നനയേന വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **"വക്കലിത്ഥേരവത്ഥു ചേത്ഥ നിദസ്സന"**ന്തി.

ഇതരകിച്ചഭേദന്തി ഉപട്ഠാനാദികിച്ചവിസേസം. **പസ്സദ്ധാദീതി ആദി**-സദ്ദേന സമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഹാപേതബ്ബ**ന്തി യഥാ സദ്ധിന്ദ്രിയസ്സ ബലവഭാവോ ധമ്മസഭാവപച്ചവേക്ഖണേന ഹായതി, ഏവം വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ അധിമത്തതാ പസ്സദ്ധിആദിഭാവനായ ഹായതി, സമാധിപക്ഖിയത്താ തസ്സാ. തഥാ ഹി സാ സമാധിന്ദ്രിയസ്സ അധിമത്തതം കോസജ്ജപാതതോ രക്ഖന്തീ വീരിയാദിഭാവനാ വിയ വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ അധിമത്തതം ഉദ്ധച്ചപാതതോ രക്ഖന്തീ ഏകംസതോ ഹാപേതി. തേന വുത്തം **"പസ്സദ്ധാദിഭാവനായ ഹാപേതബ്ബ"**ന്തി.

സോണത്ഥേരസ്സ വത്ഥൂതി (മഹാവ॰ ൨൪൩) സുകുമാരസ്സ സോണത്ഥേരസ്സ വത്ഥു. സോ ഹി ആയസ്മാ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സീതവനേ വിഹരന്തോ "മമ സരീരം സുഖുമാലം, ന ച സക്കാ സുഖേനേവ സുഖം അധിഗന്തും, കായം കിലമേത്വാപി സമണധമ്മോ കാതബ്ബോ"തി ഠാനചങ്കമമേവ അധിട്ഠായ പധാനമനുയുഞ്ജന്തോ പാദതലേസു ഫോടേസു ഉട്ഠിതേസുപി വേദനം അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ ദള്ഹം വീരിയം കരോന്തോ അച്ചാരദ്ധവീരിയതായ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി. സത്ഥാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വീണോവാദേന ഓവദിത്വാ വീരിയസമതായോജനവിധിം ദസ്സേന്തോ കമ്മട്ഠാനം സോധേത്വാ ഗിജ്ഝകൂടം ഗതോ. ഥേരോപി സത്ഥാരാ ദിന്നനയേന വീരിയസമതം യോജേന്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **"സോണത്ഥേരസ്സ വത്ഥു ദസ്സേതബ്ബ"**ന്തി.

സേസേസുപീതി സതിസമാധിപഞ്ഞിന്ദ്രിയേസുപി. **ഏകസ്സാ**തി ഏകേകസ്സ. സാമഞ്ഞനിദ്ദേസോവായം ദട്ഠബ്ബോ. ഏവം പഞ്ചന്നം ഇന്ദ്രിയാനം പച്ചേകം അധിമത്തതായ പന ഹാപനവസേന സമതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ യേസം വിസേസതോ അസാധാരണതോ, സാധാരണതോ ച സമതാ ഇച്ഛിതബ്ബാ, തം ദസ്സേതും **"വിസേസതോ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു പഞ്ചസു ഇന്ദ്രിയേസു. **സമത**ന്തി സദ്ധാപഞ്ഞാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അനൂനാനധികഭാവം. തഥാ സമാധിവീരിയാനം . യഥാ ഹി സദ്ധാപഞ്ഞാനം വിസും വിസും ധുരിയധമ്മഭൂതാനം കിച്ചതോ അഞ്ഞമഞ്ഞാനതിവത്തനം വിസേസതോ ഇച്ഛിതബ്ബമേവ, യതോ നേസം സമധുരതായ അപ്പനാ സമ്പജ്ജതീതി, ഏവം സമാധിവീരിയാനം കോസജ്ജഉദ്ധച്ചപക്ഖികാനം സമരസതായ സതി അഞ്ഞമഞ്ഞൂപത്ഥമ്ഭനതോ സമ്പയുത്തധമ്മാനം അന്തദ്വയപാതാഭാവേന സമ്മദേവ അപ്പനാ ഇജ്ഝതി.

"ബലവസദ്ധോ ഹീ"തിആദി നിദസ്സനവസേന വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - യോ ബലവതിയാ സദ്ധായ സമന്നാഗതോ അവിസദഞാണോ, സോ മുദ്ധപ്പസന്നോ ഹോതി, ന അവേച്ചപ്പസന്നോ. തഥാ ഹി സോ **അവത്ഥുസ്മിം പസീദതി** സേയ്യഥാപി തിത്ഥിയസാവകാ. **കേരാടികപക്ഖ**ന്തി സാഠേയ്യപക്ഖം ഭജതി. സദ്ധാഹീനായ പഞ്ഞായ അതിധാവന്തോ "ദേയ്യവത്ഥുപരിച്ചാഗേന വിനാ ചിത്തുപ്പാദമത്തേനപി ദാനമയം പുഞ്ഞം ഹോതീ"തിആദീനി പരികപ്പേതി

ഹേതുപടിരൂപകേഹി വഞ്ചിതോ. ഏവംഭൂതോ പന സുക്ഖതക്കവിലുത്തചിത്തോ പണ്ഡിതാനം വചനം നാദിയതി, സഞ്ഞത്തിം ന ഗച്ഛതി. തേനാഹ **"ഭേസജ്ജസമുട്ഠിതോ വിയ രോഗോ അതേകിച്ഛോ ഹോതീ"**തി. യഥാ ചേത്ഥ സദ്ധാപഞ്ഞാനം അഞ്ഞമഞ്ഞവിരഹോ ന അത്ഥാവഹോ അനത്ഥാവഹോ ച, ഏവമിധാപി സമാധിവീരിയാനം അഞ്ഞമഞ്ഞവിരഹോ ന അവിക്ഖേപാവഹോ വിക്ഖേപാവഹോ ചാതി വേദിതബ്ബം. **കോസജ്ജം അഭിഭവതി,** തേന അപ്പനം ന പാപുണാതീതി അധിപ്പായോ. **ഉദ്ധച്ചം അഭിഭവതീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **തദുഭയ**ന്തി തം സദ്ധാപഞ്ഞാദ്വയം, സമാധിവീരിയദ്വയഞ്ച. **സമം കാതബ്ബ**ന്തി സമരസം കാതബ്ബം.

സമാധികമ്മികസ്സാതി സമഥകമ്മട്ഠാനികസ്സ. **ഏവ**ന്തി ഏവം സന്തേ, സദ്ധായ തേസം ബലവഭാവേ സതീതി അത്ഥോ. **സദ്ദഹന്തോ**തി "പഥവീ പഥവീ"തി മനസികരണമത്തേന കഥം ഝാനുപ്പത്തീതി അചിന്തേത്വാ "അദ്ധാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന വുത്തവിധി ഇജ്ഝിസ്സതീ"തി സദ്ദഹന്തോ സദ്ധം ജനേന്തോ. **ഓകപ്പേന്തോ**തി ആരമ്മണം അനുപവിസിത്വാ വിയ അധിമുച്ചനവസേന ഓകപ്പേന്തോ പക്ഖന്ദന്തോ. **ഏകഗ്ഗതാ ബലവതീ വട്ടതി** സമാധിപധാനത്താ ഝാനസ്സ. **ഉഭിന്ന**ന്തി സമാധിപഞ്ഞാനം, സമാധികമ്മികസ്സ സമാധിനോ അധിമത്തതാപി ഇച്ഛിതബ്ബാതി ആഹ **"സമതായപീ"**തി, സമഭാവേനാപീതി അത്ഥോ. **അപ്പനാ**തി ഇധാധിപ്പേതഅപ്പനാ. തഥാ ഹി **"ഹോതിയേവാ"**തി സാസങ്കം വദതി , ലോകുത്തരപ്പനാ പന തേസം സമഭാവേനേവ ഇച്ഛിതാ. യഥാഹ - "സമഥവിപസ്സനം യുഗനദ്ധം ഭാവേതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൨.൫, ൬).

യദി വിസേസതോ സദ്ധാപഞ്ഞാനം, സമാധിവീരിയാനഞ്ച സമതാ ഇച്ഛിതാ, കഥം സതീതി ആഹ **"സതി പന സബ്ബത്ഥ ബലവതീ വട്ടതീ"**തി. **സബ്ബത്ഥാ**തി ലീനുദ്ധച്ചപക്ഖേസു പഞ്ചസു ഇന്ദ്രിയേസു. ഉദ്ധച്ചപക്ഖിയേ ഗണ്ഹന്തോ **"സദ്ധാവീരിയപഞ്ഞാന"**ന്തി ആഹ. അഞ്ഞഥാപീതി ച ഗഹേതബ്ബാ സിയാ. തഥാ ഹി **"കോസജ്ജപക്ഖേന സമാധിനാ"** ഇച്ചേവ വുത്തം, ന "പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാഹീ"തി. **സാ** സതി. സബ്ബേസു രാജകമ്മേസു നിയുത്തോ **സബ്ബകമ്മികോ. തേന** കാരണേന സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബത്ഥേന. **ആഹ** അട്ഠകഥായം. സബ്ബത്ഥ നിയുത്താ **സബ്ബത്ഥികാ,** സബ്ബേന വാ ലീനുദ്ധച്ചപക്ഖിയേന ബോജ്ഝങ്ഗഗ്ഗഹണേന അത്ഥേതബ്ബാ സബ്ബത്ഥിയാ, സബ്ബത്ഥിയാവ **സബ്ബത്ഥികാ. ചിത്ത**ന്തി കുസലചിത്തം. തസ്സ ഹി **സതി പടിസരണം** പരായണം അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ അനധിഗതസ്സ അധിഗമായ. തേനാഹ **"ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ"**തിആദി.

൬൧. **ചിത്തേകഗ്ഗതാനിമിത്തസ്സാ**തി ചിത്തേകഗ്ഗതായ നിമിത്തസ്സ, ചിത്തേകഗ്ഗതാസങ്ഖാതസ്സ ച നിമിത്തസ്സ. ചിത്തസ്സ ഹി സമാഹിതാകാരം സല്ലക്ഖേത്വാ സമഥനിമിത്തം രക്ഖന്തോയേവ കസിണനിമിത്തം രക്ഖതി. തസ്മാ **പഥവീകസിണാദികസ്സാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ന കേവലം പടിഭാഗനിമിത്തസ്സേവ, അഥ ഖോ സമഥനിമിത്തസ്സാപി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. **ത**ന്തി രക്ഖണകോസല്ലം. **ഇധ** അപ്പനാകോസല്ലകഥായം "നിമിത്തകോസല്ല"ന്തി **അധിപ്പേതം,** കരണഭാവനാകോസല്ലാനം പഗേവ സിദ്ധത്താതി അധിപ്പായോ.

൬൨. **അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന പമോദനസംവേജനവിപരിയായേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **ലീന**ന്തി സങ്കുചിതം കോസജ്ജപക്ഖപതിതം. **ചിത്ത**ന്തി ഭാവനാചിത്തം. **ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാദയോ ഭാവേതീ**തി ഏത്ഥ "തയോ"തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. യഥാ പന തേ ഭാവേതബ്ബാ, തം സയമേവ വക്ഖതി.

പരിത്തന്തി അപ്പകം. **ഉജ്ജാലേതുകാമോതി** പദീപേതുകാമോ. **ഉദകവാതം ദദേയ്യാതി** ഉദകമിസ്സം വാതം ഉപനേയ്യ. **അകാലോതി** നകാലോ, അയുത്തകാലോ വാ. സതിആദിധമ്മസാമഗ്ഗിസങ്ഖാതായ ബോധിയാ ബുജ്ഝതി ഏതായാതി കത്വാ, തംസമങ്ഗിനോ വാ ബുജ്ഝതീതി ബോധിനോ യോഗിനോ അങ്ഗന്തി ബോജ്ഝങ്ഗോ , പസത്ഥോ, സുന്ദരോ വാ ബോജ്ഝങ്ഗോ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ . കായചിത്തദരഥവൂപസമലക്ഖണാ പസ്സദ്ധിയേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, തസ്സ **പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ. സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - സമാധിസ്സ താവ പദത്ഥലക്ഖണാനി ഹേട്ഠാ ആഗതാനേവ. ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖതീതി **ഉപേക്ഖാ**. സാ പനായം അത്ഥതോ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാവ ഇധ ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ വേദിതബ്ബാ. **ദുസമുട്ഠാപയ**ന്തി സമുട്ഠാപേതും ഉപ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യം. ധമ്മാനം, ധമ്മേസു വാ വിചയോ **ധമ്മവിചയോ,** പഞ്ഞാതി അത്ഥോ. വീരസ്സ ഭാവോ, കമ്മം വാ, വിധിനാ വാ ഈരേതബ്ബം പവത്തേതബ്ബന്തി **വീരിയം,** ഉസ്സാഹോ. പീണേതി കായം, ചിത്തം ച സന്തപ്പേതീതി **പീതി**.

യം യം സകം **യഥാസകം,** അത്തനോ അത്തനോതി അത്ഥോ. **ആഹാരവസേനാ**തി പച്ചയവസേന. **ഭാവനാ**തി ഉപ്പാദനാ, വഡ്ഢനാ ച. **കുസലാകുസലാ**തി കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന കുസലാ, തപ്പടിപക്ഖതോ അകുസലാ. യേ അകുസലാ, തേ സാവജ്ജാ. യേ കുസലാ, തേ അനവജ്ജാ. അകുസലാ **ഹീനാ,** ഇതരേ **പണീതാ**. കുസലാപി വാ ഹീനേഹി ഛന്ദാദീഹി ആരദ്ധാ **ഹീനാ,** ഇതരേ **പണീതാ. കണ്ഹാ**തി കാളകാ ചിത്തസ്സ അപഭസ്സരഭാവകരണാ, **സുക്കാ**തി ഓദാതാ ചിത്തസ്സ പഭസ്സരഭാവകരണാ. കണ്ഹാഭിജാതിഹേതുതോ വാ **കണ്ഹാ,** സുക്കാഭിജാതിഹേതുതോ **സുക്കാ**. തേ ഏവ **സപ്പടിഭാഗാ**. കണ്ഹാ ഹി ഉജുവിപച്ചനീകതായ സുക്കേഹി സപ്പടിഭാഗാ. തഥാ സുക്കാപി ഇതരേഹി. അഥ വാ കണ്ഹാ ച സുക്കാ ച സപ്പടിഭാഗാ ച **കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗാ**. സുഖാ ഹി വേദനാ ദുക്ഖായ വേദനായ സപ്പടിഭാഗാ, ദുക്ഖാ ച വേദനാ സുഖായ സപ്പടിഭാഗാതി. **അനുപ്പന്നസ്സാ**തി അനിബ്ബത്തസ്സ. **ഉപ്പാദായാ**തി ഉപ്പാദനത്ഥായ. **ഉപ്പന്നസ്സാ**തി നിബ്ബത്തസ്സ. **ഭിയ്യോഭാവായാ**തി പുനപ്പുനഭാവായ. **വേപുല്ലായാ**തി വിപുലഭാവായ. **ഭാവനായാ**തി വഡ്ഢിയാ. **പാരിപൂരിയാ**തി പരിപൂരണത്ഥായ.

തത്ഥാതി ''അത്ഥി ഭിക്ഖവേ''തിആദിനാ ദസ്സിതപാഠേ. **സഭാവസാമഞ്ഞലക്ഖണപടിവേധവസേനാ**തി ഏകജ്ഝം കത്വാ ഗഹണേ അനവജ്ജസുഖവിപാകാദികസ്സ വിസും വിസും പന ഫുസനാദികസ്സ സഭാവലക്ഖണസ്സ, അനിച്ചാദികസ്സ സാമഞ്ഞലക്ഖണസ്സ ച പടിവിജ്ഝനവസേന. **പവത്തമനസികാരോ**തി കുസലാദീനം തംതംസഭാവലക്ഖണാദികസ്സ യാഥാവതോ അവബുജ്ഝനവസേന ഉപ്പന്നജവനചിത്തുപ്പാദോ. സോ ഹി അവിപരീതമനസികാരതായ **"യോനിസോമനസികാരോ"**തി വുത്തോ. തദാഭോഗതായ ആവജ്ജനാപി തഗ്ഗതികാവ. രുപ്പനലക്ഖണാദികമ്പി ഇധ സാമഞ്ഞലക്ഖണേനേവ സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. കുസലകിരിയായ ആദിആരമ്ഭവസേന പവത്തവീരിയം ധിതിസഭാവതായ ''ധാതൂ''തി വുത്തന്തി ആഹ **"ആരമ്ഭധാതൂതി പഠമവീരിയം വുച്ചതീ"**തി. ലദ്ധാസേവനം വീരിയം ബലപ്പത്തം ഹുത്വാ പടിപക്ഖം വിധമതീതി ആഹ **"കോസജ്ജതോ നിക്ഖന്തത്താ തതോ ബലവതര"**ന്തി. അധിമത്താധിമത്തതരാനം പടിപക്ഖധമ്മാനം വിധമനസമത്ഥം പടുപടുതരാദിഭാവപ്പത്തം ഹോതീതി വുത്തം **"പരം പരം ഠാനം അക്കമനതോ തതോപി ബലവതര"**ന്തി. തിട്ഠതി പവത്തതി ഏത്ഥാതി ഠാനിയാ, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഠാനിയാ **പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനിയാ**. ഠാതബ്ബോ വാ ഠാനിയോ, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഠാനിയോ ഏതേസൂതി **പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനിയാ,**

അപരാപരം വത്തമാനാ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമ്പയുത്താ ധമ്മാ. യസ്മാ പന തേസു പീതിയേവ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ വിസേസകാരണം, തസ്മാ വുത്തം **"പീതിയാ ഏവ ഏതം നാമ"**ന്തി. **ഉപ്പാദകമനസികാരോ**തി യഥാ മനസി കരോതോ അനുപ്പന്നോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച വഡ്ഢതി, തഥാ പവത്തമനസികാരോ.

പരിപുച്ഛകതാതി പരിയോഗാഹേത്വാ പുച്ഛകഭാവോ. പഞ്ചപി ഹി നികായേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആചരിയേ പരിയുപാസിത്വാ തസ്സ തസ്സ അത്ഥം പരിപുച്ഛന്തസ്സ, തേ വാ സഹ അട്ഠകഥായ പരിയോഗാഹേത്വാ യം യം തത്ഥ ഗണ്ഠിട്ഠാനം, തം തം "ഇദം, ഭന്തേ, കഥം, ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ"തി പുച്ഛന്തസ്സ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതീതി. **വത്ഥുവിസദകിരിയാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ** സങ്ഖേപതോ, വിത്ഥാരതോ ച പകാസിതാ ഏവ. തത്ഥ പന സമാധിസംവത്തനിയഭാവേന ആഗതാ, ഇധ പഞ്ഞാസംവത്തനിയഭാവേന. യദഗ്ഗേന ഹി സമാധിസംവത്തനികാ, തദഗ്ഗേന പഞ്ഞാസംവത്തനികാ സമാധിസ്സ ഞാണപച്ചുപട്ഠാനതോ. "സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൯൯; ൫.൧൦൭൧) വുത്തം. **ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ** നാമ ദുപ്പഞ്ഞാനം മന്ദബുദ്ധീനം ഭത്തനിക്ഖിത്തകാകമംസനിക്ഖിത്തസുനഖസദിസാനം മോമൂഹപുഗ്ഗലാനം ദൂരതോ പരിച്ചജനാ. **പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ** നാമ പഞ്ഞായ കതാധികാരാനം സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദീസു കുസലാനം അരിയാനം, വിപസ്സനാകമ്മികാനം വാ മഹാപഞ്ഞാനം കാലേന കാലം ഉപസങ്കമനം. **ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണാ**തി ഗമ്ഭീരഞാണേഹി ചരിതബ്ബാനം ഖന്ധായതനധാതാദീനം, സച്ചപച്ചയാകാരാദിദീപനാനം വാ സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താനം സുത്തന്താനം പച്ചവേക്ഖണാ. **തദധിമുത്തതാ**തി പഞ്ഞാധിമുത്തതാ, പഞ്ഞായ നിന്നപോണപബ്ഭാരതാതി അത്ഥോ.

അപായാദീതി **ആദി**-സദ്ദേന ജാതിആദിം അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകഞ്ച ദുക്ഖം സങ്ഗണ്ഹാതി. വീരിയായത്തസ്സ ലോകിയലോകുത്തരവിസേസസ്സ അധിഗമോ ഏവ ആനിസംസോ, തസ്സ ദസ്സനസീലതാ **വീരിയായത്ത…പേ॰… ദസ്സിതാ**. സപുബ്ബഭാഗോ നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗോ **ഗമനവീഥി** ഗന്തബ്ബാ പടിപജ്ജിതബ്ബാ പടിപദാതി കത്വാ . **ദായകാനം മഹപ്ഫലഭാവകരണേന പിണ്ഡാപചായനതാ**തി പച്ചയദായകാനം അത്തനി കാരസ്സ അത്തനോ സമ്മാപടിപത്തിയാ മഹപ്ഫലകാരഭാവസ്സ കരണേന പിണ്ഡസ്സ ഭിക്ഖായ പടിപൂജനാ. **ഇതരഥാ**തി ആമിസപൂജായ. **കുസീതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ**തി അലസാനം ഭാവനായ നാമമത്തമ്പി അജാനന്താനം കായദള്ഹീബഹുലാനം യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജിത്വാ സേയ്യസുഖാദിഅനുയുഞ്ജനകാനം തിരച്ഛാനകഥികാനം പുഗ്ഗലാനം ദൂരതോ പരിച്ചജനാ. **ആരദ്ധവീരിയപുഗ്ഗലസേവനതാ**തി "ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായാ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൧൯; അ॰ നി॰ ၁.൧൨) ഭാവനാരമ്ഭവസേന ആരദ്ധവീരിയാനം ദള്ഹപരക്കമാനം പുഗ്ഗലാനം കാലേന കാലം ഉപസങ്കമനാ. **സമ്മപ്പധാനപച്ചവേക്ഖണതാ**തി ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനാനുഭാവസ്സ പച്ചവേക്ഖണതാ. **തദധിമുത്തതാ**തി തസ്മിം വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗേ അധിമുത്തി സബ്ബിരിയാപഥേസു നിന്നപോണപബ്ഭാരതാ. ഏത്ഥ ച ഥിനമിദ്ധവിനോദനകുസീതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനആരദ്ധവീരിയപുഗ്ഗലസേവനതദധിമുത്തതാ പടിപക്ഖവിധമനപച്ചയൂപസംഹാരവസേന, അപായാദിഭയപച്ചവേക്ഖണാദയോ സമുത്തേജനവസേന **വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ** ഉപ്പാദകാ ദട്ഠബ്ബാ.

ബുദ്ധാദീസു പസാദസിനേഹാഭാവേന ഥുസഖരഹദയാ **ലൂഖപുഗ്ഗലാ,** തബ്ബിപരിയായേന **സിനിദ്ധപുഗ്ഗലാ** വേദിതബ്ബാ. ബുദ്ധാദീനം ഗുണപരിദീപനാ സമ്പസാദനീയസുത്താദയോ (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൧ ആദയോ) **പസാദനീയസുത്തന്താ. ഇമേഹി ആകാരേഹീ**തി യഥാവുത്തേഹി കുസലാദീനം സഭാവസാമഞ്ഞലക്ഖണപടിവിജ്ഝനാദിആകാരേഹി ചേവ പരിപുച്ഛകതാദിആകാരേഹി ച. **ഏതേ ധമ്മേ**തി ഏതേ കുസലാദീസു യോനിസോമനസികാരാദികേ ചേവ ധമ്മഥഞ്ഞുതാദികേ ച.

൬൩. അച്ചാരദ്ധവീരിയതാദീഹീതി അതിവിയ പഗ്ഗഹിതവീരിയതാദീഹി. **ആദി-**സദ്ദേന സംവേജനപമോദനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഉദ്ധത**ന്തി സമാധിആദീനം മന്ദതായ അവൂപസന്തം. **ദുവൂപസമയ**ന്തി വൂപസമേതും സമാധാതും അസക്കുണേയ്യം.

തം ആകാരം സല്ലക്ഖേത്വാതി യേനാകാരേന അസ്സ യോഗിനോ പസ്സദ്ധി സമാധി ഉപേക്ഖാതി ഇമേ പസ്സദ്ധിആദയോ ധമ്മാ പുബ്ബേ യഥാരഹം തസ്മിം തസ്മിം കാലേ ഉപ്പന്നപുബ്ബാ, തം ചിത്തതംസമ്പയുത്തധമ്മാനം പസ്സദ്ധാകാരം, സമാഹിതാകാരം, അജ്ഝുപേക്ഖിതാകാരഞ്ച ഉപലക്ഖേത്വാ ഉപധാരേത്വാ. **തീസുപി പദേസൂ**തി "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, കായപ്പസ്സദ്ധീ"തിആദിനാ ആഗതേസു തീസുപി വാക്യേസു, തേഹി വാ പകാസിതേസു തീസു ധമ്മകോട്ഠാസേസു. യഥാസമാഹിതാകാരം സല്ലക്ഖേത്വാ ഗയ്ഹമാനോ സമഥോ ഏവ സമഥനിമിത്തന്തി ആഹ **"സമഥനിമിത്തന്തി ച സമഥസ്സേവേതമധിവചന"**ന്തി. നാനാരമ്മണേ പരിബ്ഭമനേന വിവിധം അഗ്ഗം ഏതസ്സാതി ബ്യഗ്ഗോ, വിക്ഖേപോ. തഥാ ഹി സോ അനവട്ഠാനരസോ, ഭന്തതാപച്ചുപട്ഠാനോ ച വുത്തോ. ഏകഗ്ഗതാഭാവതോ ബ്യഗ്ഗപടിപക്ഖോതി അബ്യഗ്ഗോ, സമാധി. സോ ഏവ നിമിത്തന്തി പുബ്ബേ വിയ വത്തബ്ബം. തേനാഹ **"അവിക്ഖേപട്ഠേന ച തസ്സേവ അബ്യഗ്ഗനിമിത്തന്തി അധിവചന"**ന്തി.

സരീരാവത്ഥം ഞത്വാ മത്തസോ പരിഭുത്തോ പണീതാഹാരോ കായലഹുതാദീനം സമുട്ഠാപനേന പസ്സദ്ധിയാ പച്ചയോ ഹോതി, തഥാ ഉതുസപ്പായം, ഇരിയാപഥസപ്പായഞ്ച സേവിതം, പയോഗോ ച കായികോ പവത്തിതോതി ആഹ **"പണീതഭോജനസേവനതാ"**തിആദി. പയോഗസമതാദീനം അഭാവേന സദരഥകായചിത്താ പുഗ്ഗലാ **സാരദ്ധപുഗ്ഗലാ**. വുത്തവിപരിയായേന **പസ്സദ്ധകായാ പുഗ്ഗലാ** വേദിതബ്ബാ.

നിരസ്സാദസ്സാതി ഭാവനസ്സാദരഹിതസ്സ. ഭാവനാ ഹി വീഥിപടിപന്നാ പുബ്ബേനാപരം വിസേസവതീ പവത്തമാനാ ചിത്തസ്സ അസ്സാദം ഉപസമസുഖം ആവഹതി, തദഭാവതോ നിരസ്സാദം ചിത്തം ഹോതി. **സദ്ധാസംവേഗവസേനാ**തി സദ്ധാവസേന, സംവേഗവസേന ച. **സമ്പഹംസനതാ**തി സമ്മദേവ പഹംസനതാ സംവേജനപുബ്ബകപസാദുപ്പാദനേന ഭാവനാ ചിത്തസ്സ തോസനാ. **സമ്മാപവത്തസ്സാ**തി ലീനുദ്ധച്ചവിരഹേന, സമഥവീഥിപടിപത്തിയാ ച സമം, സവിസേസഞ്ച പവത്തിയാ സമ്മദേവ പവത്തസ്സ ഭാവനാചിത്തസ്സ. **അജ്ഝുപേക്ഖനതാ**തി പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു അബ്യാവടതാ. **ഝാനവിമോക്ഖപച്ചവേക്ഖണതാ**തി പഠമാദീനി ഝാനാനി പച്ചനീകധമ്മേഹി സുട്ഠു വിമുത്തതാദിനാ തേയേവ വിമോക്ഖാ തേസം "ഏവം ഭാവനാ, ഏവം സമാപജ്ജനാ, ഏവം അധിട്ഠാനം, ഏവം വുട്ഠാനം, ഏവം സംകിലേസോ, ഏവം വോദാന"ന്തി പതി പതി അവേക്ഖണാ.

സത്തമജ്ഝത്തതാതി സത്തേസു പിയട്ഠാനിയേസുപി ഗഹട്ഠപബ്ബജിതേസു മജ്ഝത്താകാരോ അജ്ഝുപേക്ഖനാ. **സങ്ഖാരമജ്ഝത്തതാ**തി അജ്ഝത്തികേസു

ചക്ഖാദീസു, ബാഹിരേസു പത്തചീവരാദീസു മജ്ഝത്താകാരോ അജ്ഝുപേക്ഖനാ. സത്തസങ്ഖാരാനം മമായനം **സത്തസങ്ഖാരകേലായനം. ഇമേഹാകാരേഹീ**തി ഇമേഹി യഥാവുത്തേഹി കായചിത്താനം പസ്സദ്ധാകാരസല്ലക്ഖണാദിആകാരേഹി ചേവ സപ്പായാഹാരസേവനാദിആകാരേഹി ച. **ഏതേ ധമ്മേ**തി ഏതേ പസ്സദ്ധിആദിധമ്മേ.

൱൬. പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായാതി പഞ്ഞാബ്യാപാരസ്സ അപ്പഭാവേന. യഥാ ഹി ദാനസീലാനി അലോഭാദോസപ്പധാനാനി , ഏവം ഭാവനാ അമോഹപ്പധാനാ വിസേസതോ അപ്പനാവഹാ. തഥ യദാ പഞ്ഞാ ന ബലവതീ ഹോതി, തദാ ഭാവനാചിത്തസ്സ അനഭിസങ്ഖതോ വിയ ആഹാരോ പുരിസസ്സ അഭിരുചിം ന ജനേതി, തേന തം നിരസ്സാദം ഹോതി. യദാ ച ഭാവനാ പുബ്ബേനാപരം വിസേസാവഹാ ന ഹോതി സമ്മദേവ അവീഥിപടിപത്തിയാ, തദാ ഉപസമസുഖസ്സ അലാഭേന ചിത്തം നിരസ്സാദം ഹോതി. തദുഭയം സന്ധായാഹ ''പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായാ''തിആദി. **നന്തി** ചിത്തം. **ജാതിജരാബ്യാധിമരണാനി** യഥാരഹം സുഗതിയം, ദുഗ്ഗതിയഞ്ച ഹോന്തീതി തദഞ്ഞമേവ പഞ്ചവിധബന്ധനാദിഖുപ്പിപാസാദിഅഞ്ഞമഞ്ഞവിബാധനാദിഹേതുകം **അപായദുക്ഖം** ദട്ഠബ്ബം. തയിദം സബ്ബം തേസം തേസം സത്താനം പച്ചുപ്പന്നഭവനിസ്സിതം ഗഹിതന്തി അതീതേ, അനാഗതേ ച കാലേ വട്ടമൂലകദുക്ഖാനി വിസും ഗഹിതാനി. യേ പന സത്താ ആഹാരൂപജീവിനോ, തഥ ച ഉട്ഠാനഫലൂപജീവിനോ, തേസം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം ജീവിതദുക്ഖം അട്ഠമം സംവേഗവത്ഥു വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

അസ്സാതി ചിത്തസ്സ. **അലീനന്തി**ആദീസു കോസജ്ജപക്ഖിയാനം ധമ്മാനം അനധിമത്തതായ അലീനം. ഉദ്ധച്ചപക്ഖികാനം ധമ്മാനം അനധിമത്തതായ **അനുദ്ധതം**. പഞ്ഞാപയോഗസമ്പത്തിയാ, ഉപസമസുഖാധിഗമേന ച **അനിരസ്സാദം.** പുബ്ബേനാപരം സവിസേസം തതോ ഏവ ആരമ്മണേ **സമപ്പവത്തം, സമഥവീഥിപടിപന്നഞ്ച**. തഥ അലീനതായ പഗ്ഗഹേ, അനുദ്ധതതായ നിഗ്ഗഹേ, അനിരസ്സാദതായ സമ്പഹംസനേ **ന ബ്യാപാരം ആപജ്ജതി**. അലീനാനുദ്ധതതായ ഹി ആരമ്മണേ സമപ്പവത്തം അനിരസ്സാദതായ സമഥവീഥിപടിപന്നം. സമപ്പവത്തിയാ വാ അലീനം അനുദ്ധതം, സമഥവീഥിപടിപത്തിയാ അനിരസ്സാദന്തി ദട്ഠബ്ബം.

നേക്ഖമ്മപടിപദന്തി ഝാനപടിപത്തിം. **സമാധിഅധിമുത്തതാ**തി സമാധിനിബ്ബത്തനേ ഝാനാധിഗമേ യുത്തപ്പയുത്തതാ. സാ പന യസ്മാ സമാധിം ഗരും കത്വാ തഥ നിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവേന പവത്തിയാ ഹോതി, തസ്മാ **"സമാധിഗരൂ"**തിആദി വുത്തം.

൱൭. പടിലദ്ധേ നിമിത്തസ്മിം ഏവം ഹി സമ്പാദയതോ അപ്പനാകോസല്ലം ഇമം അപ്പനാ സമ്പവത്തതീതി സമ്ബന്ധോ. **സാ**തി അപ്പനാ. **ഹിത്വാ ഹീതി** ഹി-സദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥോ. യസ്മാ **ഠാനമേതം ന വിജ്ജതി,** തസ്മാ **ചിത്തപ്പവത്തിആകാരം** ഭാവനാചിത്തസ്സ ലീനുദ്ധതാദിവസേന പവത്തിആകാരം **സല്ലക്ഖയം** ഉപധാരേന്തോ. **സമതം വീരിയസ്സേവ** വീരിയസ്സ സമാധിനാ സമരസതംയേവ **യോജയേഥ**. കഥം പന യോജയേഥാതി ആഹ **"ഈസകമ്പീ"**തിആദി. തഥ **ലയ**ന്തി ലീനഭാവം, സങ്കോചന്തി അത്ഥോ. **യന്ത**ന്തി ഗച്ഛന്തം , **പഗ്ഗണ്ഹേഥേവ** സമഭാവായാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"അച്ചാരദ്ധം നിസേധേത്വാ സമമേവ പവത്തയേ"**തി. കഥം പന സമമേവ പവത്തയേതി ആഹ **"രേണുമ്ഹീ"**തിആദി. **യഥാ**തി രേണുആദീസു യഥാ മധുകരാദീനം **പവത്തി** ഉപമാഭാവേന അട്ഠകഥായം **സമ്മവണ്ണിതാ, ഏവം ലീനുദ്ധതഭാവേഹി മോചയിത്വാ**

വീരിയസമതായോജനേന **നിമിത്താഭിമുഖം മാനസം പടിപാദയേ** പടിഭാഗനിമിത്താഭിമുഖം ഭാവനാചിത്തം സമ്പാദേയ്യാതി അത്ഥോ.

നിമിത്താഭിമുഖപടിപാദനവണ്ണനാ

൩൨൮. **തത്രാ**തി തസ്മിം ''രേണുമ്ഹീ''തിആദിനാ വുത്തഗാഥാദ്വയേ. **അത്ഥദീപനാ** ഉപമൂപമേയ്യത്ഥവിഭാവനാ. **അഛേകോ**തി അകുസലോ. **പക്ഖന്ദോ**തി ധാവിതും ആരദ്ധോ. വികസനക്ഖണേയേവ സരസം കുസുമപരാഗം ഹോതി, പച്ഛാ വാതാദീഹി പരിപതതി, വിരസം വാ ഹോതി. തസ്മാ നിവത്തനേ രേണു ഖീയതീതി ആഹ **''ഖീണേ രേണുമ്ഹി സമ്പാപുണാതീ''**തി. **പുപ്ഫരാസി**ന്തി രുക്ഖസാഖാസു നിസ്സിതം പുപ്ഫസഞ്ചയം.

സല്ലകത്തഅന്തേവാസികേസൂതി സല്ലകത്തആചരിയസ്സ അന്തേവാസികേസു. **ഉദകഥാലഗതേ**തി ഉദകഥാലിയം ഠപിതേ. **സത്ഥകമ്മ**ന്തി സിരാവേധനാദിസത്ഥകമ്മം. ഫുസിതുമ്പി ഉപ്പലപത്തന്തി സമ്ബന്ധോ. **സമേനാ**തി പുരിമകാ വിയ ഗരും, മന്ദഞ്ച പയോഗം അകത്വാ സമപ്പമാണേന പയോഗേന. **തത്ഥാ**തി ഉപ്പലപത്തേ. **പരിയോദാതസിപ്പോ**തി സുവിസുദ്ധസിപ്പോ നിപ്ഫന്നസിപ്പോ.

മക്കടകസുത്തന്തി ലൂതസുത്തം. **നിയാമകോ** നാവാസാരഥി. **ലങ്കാര**ന്തി കിലഞ്ജാദിമയം നാവാകടസാരകം. **തേലേന അഞ്ഛരസ്സേന്തോ നാളിം പൂരേതീ**തി സരാവാദിഗതേന തേലേന അഞ്ഛരസ്സേന്തോ സുഖുമച്ഛിദ്ദകം തേലനാളിം പൂരേതി. **ഏവമേവാ**തി യഥാ തേ ആദിതോ വുത്തമധുകരസല്ലകത്തഅന്തേവാസിസുത്താകഡ്ഢകനിയാമകതേലപൂരകാ വേഗേന പയോഗം കരോന്തി, ഏവമേവ യോ ഭിക്ഖു ''സീഘം അപ്പനം പാപുണിസ്സാമീ''തി ഗാള്ഹം വീരിയം കരോതി, യോ മജ്ഝേ വുത്തമധുകരാദയോ വിയ വീരിയം ന കരോതി, ഇമേ ദ്വേപി വീരിയസമതാഭാവേന അപ്പനം പാപുണിതും ന സക്കോന്തി. യോ പന അവസാനേ വുത്തമധുകരാദയോ വിയ സമപ്പയോഗോ, അയം അപ്പനം പാപുണിതും സക്കോതി വീരിയസമതായോഗതോതി ഉപമാസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം. തേന വുത്തം **''ഏകോ ഭിക്ഖൂ''**തിആദി. **ലീനം** ഭാവനാചിത്തന്തി അധിപ്പായോ.

പഠമജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൩൨൯. **ഏവ**ന്തി വുത്തപ്പകാരേന. വീരിയസമതായോജനവസേന വീഥിപടിപന്നം ഭാവനാ**മാനസം** പടിഭാഗനിമിത്തേയേവ ഠപനവസേന **നിമിത്താഭിമുഖം പടിപാദയതോ അസ്സ** യോഗിനോ. **ഇജ്ഝിസ്സതീ**തി സമിജ്ഝിസ്സതി, ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി അത്ഥോ. **അനുയോഗവസേനാ**തി ഭാവനാവസേന. **സേസാനീ**തി സേസാനി തീണി, ചത്താരി വാ. **പകതിചിത്തേഹീ**തി പാകതികേഹി കാമാവചരചിത്തേഹി. **ബലവ...പേ॰... ചിത്തേകഗ്ഗതാനി** ഭാവനാബലേന പടുതരസഭാവപ്പത്തിയാ. **പരികമ്മത്താ**തി പടിസങ്ഖാരകത്താ. യദി ആസന്നത്താ ഉപചാരതാ, ഗോത്രഭുനോ ഏവ ഉപചാരസമഞ്ഞാ സിയാതി ആഹ **''സമീപചാരിത്താ വാ''**തി. അനച്ചാസന്നോപി ഹി നാതിദൂരപവത്തീ സമീപചാരീ നാമ ഹോതി. അപ്പനം ഉപേച്ച ചരന്തീതി **ഉപചാരാനി. ഇതോ പുബ്ബേ പരികമ്മാന**ന്തി നാനാവജ്ജനവീഥിയം പരികമ്മാനം. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു പരികമ്മുപചാരാനുലോമസഞ്ഞിതേസു. **സബ്ബന്തിമ**ന്തി തതിയം, ചതുത്ഥം വാ. **പരിത്തഗോത്താഭിഭവനതോ**തി പരിത്തസ്സ ഗോത്തസ്സ അഭിഭവനതോ. ഗം തായതീതി ഹി ഗോത്തം, ''പരിത്ത''ന്തി പവത്തമാനം അഭിധാനം, ബുദ്ധിഞ്ച ഏകംസികവിസയതായ രക്ഖതീതി **പരിത്തഗോത്തം**. യഥാ ഹി ബുദ്ധി ആരമ്മണഭൂതേന അത്ഥേന വിനാ ന പവത്തതി, ഏവം അഭിധാനം

അഭിധേയ്യഭൂതേന. തസ്മാ സോ താനി തായതി രക്ഖതീതി വുച്ചതി. തം പന മഹഗ്ഗതാനുത്തരവിധുരം കാമതണ്ഹായ ഗോചരഭൂതം കാമാവചരധമ്മാനം ആവേണികരൂപം ദട്ഠബ്ബം. മഹഗ്ഗതഗോത്രേപി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഭാവനതോ**തി ഉപ്പാദനതോ.

അവിസേസേന സബ്ബേസം സബ്ബാ സമഞ്ഞാതി പഠമനയോ ഗഹിതഗ്ഗഹണം ഹോതീതി ആഹ **"അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേനാ"**തിആദി. നാനാവജ്ജനപരികമ്മമേവ പരികമ്മന്തി അധിപ്പായേന **"പഠമം വാ ഉപചാര"**ന്തിആദി വുത്തം. **ചതുത്ഥം അപ്പനാചിത്തം, പഞ്ചമം വാ അപ്പനാചിത്തം** പുബ്ബേ വുത്തനയേന സചേ ചതുത്ഥം ഗോത്രഭു ഹോതീതി അത്ഥോ. **പഞ്ചമം വാ**തി **വാ**-സദ്ദോ അനിയമേ. സ്വായം അനിയമോ ഇമിനാ കാരണേനാതി ദസ്സേതും **"തഞ്ച ഖോ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞദന്ധാഭിഞ്ഞവസേനാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞസ്സ ചതുത്ഥം അപ്പേതി, ദന്ധാഭിഞ്ഞസ്സ പഞ്ചമം. കസ്മാ പന ചതുത്ഥം, പഞ്ചമം വാ അപ്പേതി, ന തതോ പരന്തി ആഹ **"തതോ പരം ജവനം പതതീ"**തി. തതോ പഞ്ചമതോ പരം ഛട്ഠം, സത്തമഞ്ച ജവനം പതന്തം വിയ ഹോതി പരിക്ഖീണജവത്താതി അധിപ്പായോ.

യഥാ അലദ്ധാസേവനം പഠമജവനം ദുബ്ബലത്താ ഗോത്രഭും ന ഉപ്പാദേതി, ലദ്ധാസേവനം പന ബലവഭാവതോ ദുതിയം, തതിയം വാ ഗോത്രഭും ഉപ്പാദേതി, ഏവം ലദ്ധാസേവനതായ ബലവഭാവതോ ഛട്ഠം, സത്തമമ്പി അപ്പേതീതി ഥേരസ്സ അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"തസ്മാ ഛട്ഠേപി സത്തമേപി അപ്പനാ ഹോതീ"**തി. **തന്തി** ഥേരസ്സ വചനം. സുത്തസുത്താനുലോമആചരിയവാദേഹി അനുപത്ഥമ്ഭിതത്താ വുത്തം **"അത്തനോമതിമത്ത"**ന്തി. ''പുരിമാ പുരിമാ കുസലാ ധമ്മാ''തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൧൨) പന സുത്തപദമകാരണം ആസേവനപച്ചയലാഭസ്സ ബലവഭാവേ അനേകന്തികത്താ. തഥാ ഹി അലദ്ധാസേവനാപി പഠമചേതനാ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാ ഹോതി, ലദ്ധാസേവനാ ദുതിയചേതനാ യാവ ഛട്ഠചേതനാ അപരാപരിയവേദനീയാ. **ചതുത്ഥപഞ്ചമേസുയേവാ**തിആദി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ യുത്തിദസ്സനമുഖേന നിഗമനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ യദി ഛട്ഠസത്തമം ജവനം പതിതം നാമ ഹോതി പരിക്ഖീണജവത്താ, കഥം സത്തമജവനചേതനാ ഉപപജ്ജവേദനീയാ, ആനന്തരിയാ ച ഹോതീതി? നായം വിസേസോ ആസേവനപച്ചയലാഭേന ബലപ്പത്തിയാ. കിഞ്ചരഹി കിരിയാവത്ഥാവിസേസതോ. കിരിയാവത്ഥാ ഹി ആരമ്ഭമജ്ഝപരിയോസാനവസേന തിവിധാ. തത്ഥ ച പരിയോസാനാവത്ഥായ സന്നിട്ഠാപകചേതനാഭാവേന ഉപപജ്ജവേദനീയാദിതാ ഹോതി, ന ബലവഭാവേനാതി ദട്ഠബ്ബം. പടിസന്ധിയാ അനന്തരപച്ചയഭാവിനോ വിപാകസന്താനസ്സ അനന്തരപച്ചയഭാവേന തഥാ അഭിസങ്ഖതത്താതി ച വദന്തി. തസ്മാ ഛട്ഠസത്തമാനം പപാതാഭിമുഖതായ പരിക്ഖീണജവതാ ന സക്കാ നിവാരേതും. തഥാ ഹി **"യഥാ ഹി പുരിസോ"**തിആദി വുത്തം.

സാ ച പന അപ്പനാ. **അദ്ധാനപരിച്ഛേദോ**തി കാലപരിച്ഛേദോ. സോ പനേത്ഥ സത്തസു ഠാനേസു കത്ഥചി അപരിമാണചിത്തക്ഖണതായ, കത്ഥചി അതിഇത്തരഖണതായ **നത്ഥീ**തി വുത്തോ. ന ഹേത്ഥ സമ്പുണ്ണജവനവീഥി അദ്ധാ ലബ്ഭതി. തേനേവാഹ **"ഏത്ഥ മഗ്ഗാനന്തരഫല"**ന്തിആദി. **സേസട്ഠാനേസൂ**തി പഠമപ്പനാ, ലോകിയാഭിഞ്ഞാ, മഗ്ഗക്ഖണോ, നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ ഫലക്ഖണോതി ഏതേസു ചതൂസു ഠാനേസു.

ഏത്താവതാതി ഏത്തകേന ഭാവനാക്കമേന **ഏസ** യോഗാവചരോ **പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഏവം** വിഹരതാ ച **അനേന** തദേവ **പഠമം ഝാനം**

അധിഗതം ഹോതി പഥവീകസിണന്തി സമ്ബന്ധോ.

൭൦. തത്ഥാതി തസ്മിം ഝാനപാഠേ. **വിവിച്ചിത്വാ**തി വിസും ഹുത്വാ. തേനാഹ **"വിനാ ഹുത്വാ അപക്കമിത്വാ"**തി, പജഹനവസേന അപസക്കിത്വാതി അത്ഥോ. **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തി ഏത്ഥ **"വിവിച്ചാ"**തി ഇമിനാ വിവേചനം ഝാനക്ഖണേ കാമാനം അഭാവമത്തം വുത്തം. **"വിവിച്ചേവാ"**തി പന ഇമിനാ ഏകംസതോ കാമാനം വിവേചേതബ്ബതാദീപനേന തപ്പടിപക്ഖതാ ഝാനസ്സ, കാമവിവേകസ്സ ച ഝാനാധിഗമൂപായതാ ദസ്സിതാ ഹോതീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും "പഠമം ഝാന"ന്തിആദിം വത്വാ തമേവത്ഥം പാകടതരം കാതും **"കഥ"**ന്തിആദി വുത്തം. **"അന്ധകാരേ സതി പദീപോഭാസോ വിയാ"**തി ഏതേന യഥാ പദീപോഭാസാഭാവേന രത്തിയം അന്ധകാരാഭിഭവോ, ഏവം ഝാനാഭാവേന സത്തസന്തതിയം കാമാഭിഭവോതി ദസ്സേതി.

ഏതന്തി പുബ്ബപദേയേവ അവധാരണവചനം. **ന ഖോ പന ഏവം ദട്ഠബ്ബം** "കാമേഹി ഏവാ"തി അവധാരണസ്സ അകതത്താ. നിസ്സരന്തി നിഗ്ഗച്ഛന്തി ഏതേന, ഏത്ഥ വാതി **നിസ്സരണം**. കേ നിഗ്ഗച്ഛന്തി? കാമാ, തേസം കാമാനം നിസ്സരണം പഹാനം **തന്നിസ്സരണം,** തതോ. കഥം പന സമാനേ വിക്ഖമ്ഭനേ കാമാനമേവേതം നിസ്സരണം, ന ബ്യാപാദാദീനന്തി ചോദനം യുത്തിതോ, ആഗമതോ ച സോധേതും **"കാമധാതൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കാമധാതുസമതിക്കമനതോ**തി സകലസ്സപി കാമഭവസ്സ സമതിക്കമപടിപദാഭാവതോ. തേന ഇമസ്സ ഝാനസ്സ കാമപരിഞ്ഞാഭാവമാഹ. **കാമരാഗപടിപക്ഖതോ**തി വക്ഖമാനവിഭാഗസ്സ കിലേസകാമസ്സ പച്ചത്ഥികഭാവതോ. തേന യഥാ മേത്താ ബ്യാപാദസ്സ, കരുണാ വിഹിംസായ, ഏവമിദം ഝാനം കാമരാഗസ്സ ഉജുവിപച്ചനീകഭൂതന്തി ദസ്സേതി. ഏവമത്തനോ പവത്തിയാ, വിപാകപ്പവത്തിയാ ച കാമരാഗതോ, കാമധാതുതോ ച വിനിവത്തസഭാവത്താ ഇദം ഝാനം വിസേസതോ കാമാനമേവ നിസ്സരണം. സ്വായമത്ഥോ പാഠഗതോ ഏവാതി ആഹ **"യഥാഹാ"**തിആദി. കാമഞ്ചേതമത്ഥം ദീപേതും പുരിമപദേയേവ അവധാരണം ഗഹിതം, ഉത്തരപദേപി പന തം ഗഹേതബ്ബമേവ തഥാ അത്ഥസമ്ഭവതോതി ദസ്സേതും **"ഉത്തരപദേപീ"**തിആദി വുത്തം. **ഇതോ**തി കാമച്ഛന്ദതോ. **ഏസ** നിയമോ. **സാധാരണവചനേനാ**തി അവിസേസവചനേന. തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപ്പടിപസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിവേകാ **തദങ്ഗവിവേകാദയോ**. ചിത്തകായഉപധിവിവേകാ **ചിത്തവിവേകാദയോ. തയോ ഏവ ഇധ** ഝാനകഥായം **ദട്ഠബ്ബാ** സമുച്ഛേദവിവേകാദീനം അസമ്ഭവതോ.

നിദ്ദേസേതി മഹാനിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൧, ൭). തത്ഥ ഹി "ഉദ്ദാനതോ ദ്വേ കാമാ - വത്ഥുകാമാ കിലേസകാമാ ചാ"തി ഉദ്ദിസിത്വാ "തത്ഥ കതമേ വത്ഥുകാമാ? മനാപിയാ രൂപാ...പേ॰... മനാപിയാ ഫോട്ഠബ്ബാ"തിആദിനാ വത്ഥുകാമാ നിദ്ദിട്ഠാ. തേ പന കാമീയന്തീതി **കാമാ**തി വേദിതബ്ബാ. **തത്ഥേവാ**തി നിദ്ദേസേ ഏവ. **വിഭങ്ഗേ**തി ഝാനവിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൫൬൪). പഠമനാകാരേന പവത്തോ ദുബ്ബലോ ലോഭോ ഛന്ദനട്ഠേന **ഛന്ദോ,** തതോ ബലവാ രഞ്ജനട്ഠേന **രാഗോ,** തതോപി ബലവതരോ ബഹലരാഗോ **ഛന്ദരാഗോ**. നിമിത്താനുബ്യഞ്ജനാനി സങ്കപ്പേതി ഏതേനാതി **സങ്കപ്പോ,** തഥാപവത്തോ ലോഭോ, തതോ ബലവാ രഞ്ജനട്ഠേന **രാഗോ,** സങ്കപ്പനവസേനേവ പവത്തോ തതോപി ബലവതരോ **സങ്കപ്പരാഗോ**തി. സ്വായം പഭേദോ ഏകസ്സേവ ലോഭസ്സ പവത്തിആകാരവസേന, അവത്ഥാഭേദവസേന ച വേദിതബ്ബോ യഥാ "വച്ഛോ ദമ്മോ ബലീബദ്ദോ"തി. ഇമേ **കിലേസകാമാ**. കാമേന്തീതി കാമാ, കാമേന്തി ഏതേഹീതി വാ.

ഏവഞ്ഹി സതീതി ഏവം ഉഭയേസമ്പി കാമാനം സങ്ഗഹേ സതി. **വത്ഥുകാമേഹിപീ**തി "വത്ഥുകാമേഹി വിവിച്ചേവാ"തിപി അത്ഥോ യുജ്ജതീതി ഏവം യുജ്ജമാനത്ഥന്തരസമുച്ചയത്ഥോ **പി**-സദ്ദോ, ന കിലേസകാമസമുച്ചയത്ഥോ. കസ്മാ? ഇമസ്മിം അത്ഥേ കിലേസകാമേഹി വിവേകസ്സ ദുതിയപദേന വുത്തത്താ. **തേനാ**തി വത്ഥുകാമവിവേകേന. **കായവിവേകോ വുത്തോ ഹോതി** പുത്തദാരാദിപരിഗ്ഗഹവിവേകദീപനതോ. **പുരിമേനാ**തി കായവിവേകേന. **ഏത്ഥാ**തി "വിവിച്ചേവ കാമേഹി, വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹീ"തി ഏതസ്മിം പദദ്വയേ, ഇതോ വാ നിദ്ധാരിതേ വിവേകദ്വയേ. അകുസല-സദ്ദേന യദിപി കിലേസകാമാ, സബ്ബാകുസലാപി വാ ഗഹിതാ, സബ്ബഥാ പന കിലേസകാമേഹി വിവേകോ വുത്തോതി ആഹ **"ദുതിയേന കിലേസകാമേഹി വിവേകവചനതോ"**തി. **ദുതിയേനാ**തി ച ചിത്തവിവേകേനാതി അത്ഥോ. **ഏതേസ**ന്തി യഥാവുത്താനം ദ്വിന്നം പദാനം, നിദ്ധാരണേ ചേതം സാമിവചനം. തണ്ഹാദിസംകിലേസാനം വത്ഥുനോ പഹാനം **സംകിലേസവത്ഥുപ്പഹാനം. ലോലഭാവോ** നാമ തത്ഥ തത്ഥ രൂപാദീസു തണ്ഹുപ്പാദോ, തസ്സ **ഹേതു** വത്ഥുകാമാ ഏവ വേദിതബ്ബാ. **ബാലഭാവോ** അവിജ്ജാ, ദുച്ചിന്തിതചിന്തിതാദി വാ, തസ്സ അയോനിസോമനസികാരോ, സബ്ബേപി വാ അകുസലാ ധമ്മാ **ഹേതു**. കാമഗുണാധിഗമഹേതുപി പാണാതിപാതാദിഅസുദ്ധപയോഗോ ഹോതീതി തബ്ബിവേകേന **പയോഗസുദ്ധി** വിഭാവിതാ. തണ്ഹാസംകിലേസസോധനേന, വിവട്ടൂപനിസ്സയസംവഡ്ഢനേന ച അജ്ഝാസയവിസോധനം **ആസയപോസനം. കാമേസൂ**തി നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മം.

അനേകഭേദോതി കാമാസവകാമരാഗസംയോജനാദിവസേന, രൂപതണ്ഹാദിവസേന ച അനേകപ്പഭേദോ. **കാമച്ഛന്ദോയേവാ**തി കാമസഭാവോയേവ ഛന്ദോ, ന കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ, നാപി കുസലച്ഛന്ദോതി അധിപ്പായോ. **ഝാനപടിപക്ഖതോ**തി ഝാനസ്സ പടിപക്ഖഭാവതോ തംഹേതു തന്നിമിത്തം **വിസും വുത്തോ**. അകുസലഭാവസാമഞ്ഞേന അഗ്ഗഹേത്വാ വിസും സരൂപേന ഗഹിതോ. യദി കിലേസകാമോവ പുരിമപദേ വുത്തോ, കഥം ബഹുവചനന്തി ആഹ **"അനേകഭേദതോ"**തിആദി.

അഞ്ഞേസമ്പി ദിട്ഠിമാനഅഹിരികാനോത്തപ്പാദീനം, തംസഹിതഫസ്സാദീനഞ്ച. ഉപരി വുച്ചമാനാനി ഝാനങ്ഗാനി **ഉപരിഝാനങ്ഗാനി,** തേസം അത്തനോ പച്ചനീകാനം **പടിപക്ഖഭാവദസ്സനതോ** തപ്പച്ചനീകനീവരണവചനം. **നീവരണാനി ഹി ഝാനങ്ഗപച്ചനീകാനി** തേസം പവത്തിനിവാരണതോ. **സമാധി കാമച്ഛന്ദസ്സ പടിപക്ഖോ** രാഗപ്പണിധിയാ ഉജുവിപച്ചനീകഭാവതോ, നാനാരമ്മണേഹി പലോഭിതസ്സ പരിബ്ഭമന്തസ്സ ചിത്തസ്സ സമാധാനതോ ച. **പീതി ബ്യാപാദസ്സ** പടിപക്ഖാ പാമോജ്ജേന സമാനയോഗക്ഖേമത്താ. **വിതക്കോ ഥിനമിദ്ധസ്സ** പടിപക്ഖോ യോനിസോ സങ്കപ്പനവസേന സവിപ്ഫാരപവത്തിതോ. **സുഖം** അവൂപസമാനുതാപസഭാവസ്സ **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ** പടിപക്ഖം വൂപസന്തസീതലസഭാവത്താ. **വിചാരോ വിചികിച്ഛായ** പടിപക്ഖോ ആരമ്മണേ അനുമജ്ജനവസേന പഞ്ഞാപടിരൂപസഭാവത്താ. **മഹാകച്ചാനത്ഥേരേന** ദേസിതം പിടകാനം സംവണ്ണനാ പേടകം, തസ്മിം **പേടകേ**.

പഞ്ചകാമഗുണഭേദവിസയസ്സാതി രൂപാദിപഞ്ചകാമഗുണവിസേസവിസയസ്സ. **ആഘാതവത്ഥുഭേദാദിവിസയാന**ന്തി ബ്യാപാദവിവേകവചനേന "അനത്ഥം മേ അചരീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൦; അ॰ നി॰ ൯.൨൯; വിഭ॰ ൯൬൦) ആദിആഘാതവത്ഥുഭേദവിസയസ്സ ദോസസ്സ, മോഹാധികേഹി ഥിനമിദ്ധാദീഹി വിവേകവചനേന പടിച്ഛാദനവസേന ദുക്ഖാദിപുബ്ബന്താദിഭേദവിസയസ്സ മോഹസ്സ

വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ വുത്തോ.
കാമരാഗബ്യാപാദതദേകട്ഠഥിനമിദ്ധാദിവിക്ഖമ്ഭകഞ്ചേതം സബ്ബാകുസലപടിപക്ഖസഭാവത്താ. സബ്ബകുസലാനം തേന സഭാവേന സബ്ബാകുസലപ്പഹായകം ഹോതി, ഹോന്തമ്പി കാമരാഗാദിവിക്ഖമ്ഭനസഭാവമേവ ഹോതി തംസഭാവത്താതി അവിസേസേത്വാ നീവരണാകുസലമൂലാദീനം **"വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ വുത്തോ ഹോതീ"**തി ആഹ.

൭൫. യഥാപച്ചയം പവത്തമാനാനം സഭാവധമ്മാനം നത്ഥി കാചി വസവത്തിതാതി വസവത്തിഭാവനിവാരണത്ഥം **"വിതക്കനം വിതക്കോ"**തി വുത്തം. തയിദം "വിതക്കനം ഈദിസമിദ"ന്തി ആരമ്മണസ്സ പരികപ്പനന്തി ആഹ **"ഊഹനന്തി വുത്തം ഹോതീ"**തി. യസ്മാ ചിത്തം വിതക്കബലേന ആരമ്മണം അഭിനിരുള്ഹം വിയ ഹോതി, തസ്മാ സോ **ആരമ്മണാഭിനിരോപനലക്ഖണോ** വുത്തോ. യഥാ ഹി കോചി രാജവല്ലഭം, തംസമ്ബന്ധിനം മിത്തം വാ നിസ്സായ രാജഗേഹം ആരോഹതി അനുപവിസതി, ഏവം വിതക്കം നിസ്സായ ചിത്തം ആരമ്മണം ആരോഹതി. യദി ഏവം, കഥം അവിതക്കം ചിത്തം ആരമ്മണം ആരോഹതീതി? വിതക്കബലേനേവ. യഥാ ഹി സോ പുരിസോ പരിചയേന തേന വിനാപി നിരാസങ്കോ രാജഗേഹം പവിസതി, ഏവം പരിചയേന വിതക്കേന വിനാപി അവിതക്കം ചിത്തം ആരമ്മണം ആരോഹതി. **പരിചയേനാ**തി ച സന്താനേ പവത്തവിതക്കഭാവനാസങ്ഖാതേന പരിചയേന. വിതക്കസ്സ ഹി സന്താനേ അഭിണ്ഹം പവത്തസ്സ വസേന ചിത്തസ്സ ആരമ്മണാഭിരുഹണം ചിരപരിചിതം. തേന തം കദാചി വിതക്കേന വിനാപി തത്ഥ പവത്തതേവ. യഥാ തം ഞാണസഹിതം ഹുത്വാ സമ്മസനവസേന ചിരപരിചിതം കദാചി ഞാണവിരഹിതമ്പി സമ്മസനവസേന പവത്തതി, യഥാ വാ കിലേസസഹിതം ഹുത്വാ പവത്തം സബ്ബസോ കിലേസരഹിതമ്പി പരിചയേന കിലേസവാസനാവസേന പവത്തതി, ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ആദിതോ, അഭിമുഖം വാ ഹനനം **ആഹനനം**. പരിതോ, പരിവത്തേത്വാ വാ ആഹനനം **പരിയാഹനനം**. "രൂപം രൂപം, പഥവീ പഥവീ"തി ആകോടേന്തസ്സ വിയ പവത്തി **"ആഹനനം, പരിയാഹനന"**ന്തി ച വേദിതബ്ബം. **ആനയനം** ചിത്തസ്സ ആരമ്മണേ ഉപനയനം, ആകഡ്ഢനം വാ.

അനുസഞ്ചരണം അനുപരിബ്ഭമനം. സ്വായം വിസേസോ സന്താനമ്ഹി ലബ്ഭമാനോ ഏവ സന്താനേ പാകടോ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **അനുമജ്ജനം** ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അനുമസനം, പരിമജ്ജനന്തി അത്ഥോ. തഥാ ഹി വിചാരോ "പരിമജ്ജനഹത്ഥോ വിയ, സഞ്ചരണഹത്ഥോ വിയാ"തി ച വുത്തോ. **തത്ഥാ**തി ആരമ്മണേ. സഹജാതാനം അനുയോജനം ആരമ്മണേ അനുവിചാരണസങ്ഖാതഅനുമജ്ജനവസേനേവ വേദിതബ്ബം. **അനുപ്പബന്ധനം** ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അവിച്ഛിന്നസ്സ വിയ പവത്തി. തഥാ ഹി സോ "അനുസന്ധാനതാ"തി (ധ॰ സ॰ വ്വ) നിദ്ദിട്ഠോ. തേനേവ ച "ഘണ്ഡാനുരവോ വിയ, പരിബ്ഭമനം വിയാ"തി ച വുത്തോ.

കത്ഥചീതി പഠമജ്ഝാനേ, പരിത്തചിത്തുപ്പാദേസു ച. വിചാരതോ **ഓളാരികട്ഠേന,** വിചാരസ്സേവ ച **പുബ്ബങ്ഗമട്ഠേന** അനുരവതോ ഓളാരികോ, തസ്സ ച പുബ്ബങ്ഗമോ **ഘണ്ഡാഭിഘാതോ വിയ വിതക്കോ**. യഥാ ഹി ഘണ്ഡാഭിഘാതോ പഠമാഭിനിപാതോ ഹോതി, ഏവം ആരമ്മണാഭിമുഖനിരോപനട്ഠേന **വിതക്കോ ചേതസോ പഠമാഭിനിപാതോ** ഹോതി. **അഭിഘാത**-ഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ അഭിഘാതജോ സദ്ദോ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ. **വിപ്ഫാരവാ**തി വിചലനയുത്തോ സപരിപ്ഫന്ദോ. **പരിബ്ഭമനം വിയ**

പരിസ്സയാഭാവവീമംസനത്ഥം. **അനുപ്പബന്ധേന പവത്തിയ**ന്തി ഉപചാരേ വാ അപ്പനായം വാ സന്താനേന പവത്തിയം. തഥ ഹി വിതക്കോ നിച്ചലോ ഹുത്വാ ആരമ്മണം അനുപവിസിത്വാ വിയ പവത്തതി, ന പഠമാഭിനിപാതേ. **പാകടോ ഹോതീ**തി വിതക്കസ്സ വിസേസോ അഭിനിരോപനാകാരോ ഓളാരികത്താ പഠമജ്ഝാനേ പാകടോ ഹോതി, തദഭാവതോ പഞ്ചകനയേ ദുതിയജ്ഝാനേ വിചാരസ്സ വിസേസോ അനുമജ്ജനാകാരോ പാകടോ ഹോതി.

വാലണ്ഡുപകം ഏളകലോമാദീഹി കതചുമ്ബടകം. **ഉപ്പീളനഹത്ഥോ**തി പിണ്ഡസ്സ ഉപ്പീളനഹത്ഥോ. തസ്സേവ ഇതോ ചിതോ ച **സഞ്ചരണഹത്ഥോ. മണ്ഡല**ന്തി കംസഭാജനാദീസു കിഞ്ചി മണ്ഡലം വട്ടലേഖം കരോന്തസ്സ. യഥാ പുപ്ഫഫലസാഖാദിഅവയവവിനിമുത്തോ അവിജ്ജമാനോപി രുക്ഖോ "സപുപ്ഫോ സഫലോ"തി വോഹരീയതി, ഏവം വിതക്കാദിഅങ്ഗവിനിമുത്തം അവിജ്ജമാനമ്പി ഝാനം "സവിതക്കം സവിചാര"ന്തി വോഹരീയതീതി ദസ്സേതും **"രുക്ഖോ വിയാ"**തിആദി വുത്തം. ഝാനഭാവനായ പുഗ്ഗലവസേന ദേസേതബ്ബത്താ "ഇധ ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തിആദിനാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന ഝാനാനി ഉദ്ദിട്ഠാനീതി. യദിപി **വിഭങ്ഗേ** പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ദേസനാ കതാ, **അത്ഥോ പന തത്രാപി** വിഭങ്ഗേപി യഥാ ഇധ "ഇമിനാ ച വിതക്കേനാ"തിആദിനാ ധമ്മവസേന വുത്തോ, **ഏവമേവ ദട്ഠബ്ബോ,** പരമത്ഥതോ പുഗ്ഗലസ്സേവ അഭാവതോതി അധിപ്പായോ. **അത്ഥോ...പേ॰... ദട്ഠബ്ബോ** ഝാനസമങ്ഗിനോ വിതക്കവിചാരസമങ്ഗിതാദസ്സനേന, ഝാനസ്സേവ ച സവിതക്കസവിചാരതായ വുത്തത്താതി ഏവം വാ ഏത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

വിവേകാതി വിവേകാ ഹേതുഭൂതാതി വിവേക-സദ്ദസ്സ ഭാവസാധനതം സന്ധായാഹ. **വിവേകേ**തി കത്തുസാധനതം, കമ്മസാധനതം വാ. "വിവിത്തോ"തി ഹി ഇമിനാ നീവരണേഹി വിനാഭൂതോ തേഹി വിവേചിതോതി ച സാധനദ്വയമ്പി സങ്ഗഹിതമേവാതി.

൭൮. **പീണയതീ**തി തപ്പേതി, വഡ്ഢേതി വാ. **സമ്പിയായനലക്ഖണാ**തി പരിതുസ്സനലക്ഖണാ. **പീണനരസാ**തി പരിബ്രൂഹനരസാ. **ഫരണരസാ**തി പണീതരൂപേഹി കായസ്സ ബ്യാപനരസാ. ഉദഗ്ഗഭാവോ **ഓദഗ്യം. ഖുദ്ദികാ** ലഹും ലോമഹംസനമത്തം കത്വാ ഭിന്നാ ന പുന ഉപ്പജ്ജതി. **ഖണികാ** ബഹുലം ഉപ്പജ്ജതി. ഉബ്ബേഗതോ **ഫരണാ** നിച്ചലത്താ, ചിരട്ഠിതികത്താ ച പണീതതരാ. **ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ**തി പുണ്ണവല്ലികവിഹാരേ ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ. **പകതിയാ ദിട്ഠാരമ്മണവസേനാ**തി പുബ്ബേ മഹാചേതിയം ഗഹിതാരമ്മണവസേന. **ചിത്രഗേണ്ഡുകോ** വിചിത്രാകാരേന കതഗേണ്ഡുകോ. **ഉപനിസ്സയേ**തി സമീപേ, തസ്സ വാ വിഹാരസ്സ നിസ്സയഭൂതേ, ഗോചരട്ഠാനഭൂതേതി അത്ഥോ.

ഘരാജിരേതി ഗേഹങ്ഗണേ. പബ്ബതസിഖരേ കതചേതിയം **"ആകാസചേതിയ"**ന്തി വുത്തം. **ഗഹിതനിമിത്തേനേവാ**തി ചേതിയവന്ദനം, ധമ്മസ്സവനഞ്ച ഉദ്ദിസ്സ "ധഞ്ഞാ വതിമേ"തിആദിനാ ഗഹിതകുസലനിമിത്തേനേവ കാരണഭൂതേന. ഗഹിതം വാ നിമിത്തം ഏതേനാതി ഗഹിതനിമിത്തം, വുത്താകാരേന പവത്തചിത്തം, തേന ഗഹിതനിമിത്തേനേവ ചിത്തേന സഹ. **പക്ഖന്ദ**ന്തി അനുപവിട്ഠം. **അനുപരിപ്ഫുട**ന്തി അനു അനു സമന്തതോ ഫുടം, സബ്ബസോ അനുവിസടന്തി അത്ഥോ.

പസ്സദ്ധിയാ നിമിത്തഭാവേന **ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തീ**. പരിപാചനവസേന **പരിപാകം ഗച്ഛന്തീ**. അപ്പനാസമ്പയുത്താവ പീതി അപ്പനാസമാധിപൂരികാ. ഖണികസമാധിപൂരികാ ച ഉപചാരസമാധിപൂരികാ ച അപ്പനാസമാധിസ്സ

വിദൂരതരാതി തദുഭയം അനാമസന്തോ **"താസു യാ അപ്പനാസമാധിസ്സാ"**തിആദിമാഹ . **സമാധിസമ്പയോഗം ഗതാ**തി പുബ്ബേ ഉപചാരസമാധിനാ സമ്പയുത്താ ഹുത്വാ അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ അപ്പനാസമാധിനാ സമ്പയോഗം ഗതാ.

൭൬. സുഖയതീതി **സുഖം,** അത്തനാ സമ്പയുത്തധമ്മേ ലദ്ധസ്സാദേ കരോതീതി അത്ഥോ. സ്വായം കത്തുനിദ്ദേസോ പരിയായലദ്ധോ ധമ്മതോ അഞ്ഞസ്സ കത്തു നിവത്തനത്ഥോ, നിപ്പരിയായേന പന ഭാവസാധനമേവ ലബ്ഭതീതി **"സുഖനം സുഖ"**ന്തി വുത്തം. ഇട്ഠസഭാവത്താ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലം, സമ്പയുത്തധമ്മേ വാ അത്തനി സാദയതീതി **സാതം** ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ. സാതം "മധുര"ന്തി വദന്തി. സാതം ലക്ഖണം ഏതസ്സാതി **സാതലക്ഖണം. ഉപബ്രൂഹനം** സമ്പയുത്തധമ്മാനം സംവഡ്ഢനം. ദുക്ഖം വിയ അവിസ്സജ്ജേത്വാ അദുക്ഖമസുഖാ വിയ അനജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ അനു അനു ഗണ്ഹനം, ഉപകാരിതാ വാ **അനുഗ്ഗഹോ. കത്ഥചി** പഠമജ്ഝാനാദികേ. **പടിലാഭതുട്ഠീ**തി പടിലാഭവസേന ഉപ്പജ്ജനകതുട്ഠി. **പടിലദ്ധരസാനുഭവന**ന്തി പടിലദ്ധസ്സ ആരമ്മണരസസ്സ അനുഭവനന്തി സഭാവതോ പീതിസുഖാനി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതി. **യത്ഥ പീതി, തത്ഥ സുഖ**ന്തി വിതക്കസ്സ വിയ ഇതരേന പീതിയാ സുഖേന അച്ചന്തസംയോഗമാഹ. "യത്ഥ സുഖം, തത്ഥ ന നിയമതോ പീതീ"തി വിചാരസ്സ വിയ വിതക്കേന സുഖസ്സ പീതിയാ അനച്ചന്തസംയോഗം. തേന അച്ചന്താനച്ചന്തസംയോഗിതായ പീതിസുഖാനം വിസേസം ദസ്സേതി. കം താരേന്തി ഏത്ഥാതി **കന്താരം,** നിരുദകമരുട്ഠാനം. വനമേവ **വനന്തം. തസ്മിം തസ്മിം സമയേ**തി ഇട്ഠാരമ്മണസ്സ പടിലാഭസമയേ, പടിലദ്ധസ്സ രസാനുഭവനസമയേ, വനച്ഛായാദീനം സവനദസ്സനസമയേ, പവേസപരിഭോഗസമയേ ച. **പാകടഭാവതോ**തി യഥാക്കമം പീതിസുഖാനം വിഭൂതഭാവതോ.

വിവേകജം പീതിസുഖന്തി ഏത്ഥ പുരിമസ്മിം അത്ഥേ **വിവേകജ**ന്തി ഝാനം വുത്തം. പീതിസുഖസദ്ദതോ ച അത്ഥിഅത്ഥവിസേസതോ "അസ്സ ഝാനസ്സ, അസ്മിം വാ ഝാനേ"തി ഏത്ഥ **അ**-കാരോ ദട്ഠബ്ബോ. ദുതിയേ പീതിസുഖമേവ വിവേകജം. "വിവേകജംപീതിസുഖ"ന്തി ച അഞ്ഞപദത്ഥസമാസോ, പച്ചത്തനിദ്ദേസസ്സ ച അലോപോ കതോ. ലോപേ വാ സതി "വിവേകജപീതിസുഖ"ന്തി പാഠോതി അയം വിസേസോ.

ഉപസമ്പജ്ജാതി ഏത്ഥ **ഉപ-സം**-സദ്ദാ "ഉപലബ്ഭതി, സംഭുഞ്ജതീ"തിആദീസു വിയ നിരത്ഥകാതി ദസ്സേതും "ഉപഗന്ത്വാ"തിആദിം വത്വാ പുന തേസം സാത്ഥകഭാവം ദസ്സേതും **"ഉപസമ്പാദയിത്വാ"**തിആദി വുത്തം, തസ്മാ പത്വാ, സാധേത്വാതി വാ അത്ഥോ. **ഇരിയ**ന്തി കിരിയം. **വുത്തി**ആദീനി തസ്സേവ വേവചനാനി. **പാലനാ**തി ഹി ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം ഇരിയാപഥന്തരേഹി രക്ഖണാ.

പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനാദിവണ്ണനാ

൭൮. പഞ്ച അങ്ഗാനി വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീനാനി ഏതസ്സാതി **പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനം**. "അഗ്യാഹിതോ"തി ഏത്ഥ ആഹിത-സദ്ദസ്സ വിയ വിപ്പഹീന-സദ്ദസ്സേത്ഥ പരവചനം ദട്ഠബ്ബം, പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി വിപ്പഹീനന്തി വാ **പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനം**. നനു അഞ്ഞേപി അകുസലാ ധമ്മാ ഇമിനാ ഝാനേന പഹീയന്തി, അഥ കസ്മാ പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനതാവ വുച്ചതീതി ആഹ **"കിഞ്ചാപീ"**തിആദി. ഝാനലാഭിനോപി അഝാനസമങ്ഗികാലേ ഝാനപടിപക്ഖലോഭചിത്താദീനം പവത്തിസബ്ഭാവതോ **"ഝാനക്ഖണേ"**തി വുത്തം. **പഹീയന്തീ**തി വിഗച്ഛന്തി, നപ്പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **ഏകത്താരമ്മണേ**തി

പഥവീകസിണാദിവസേന ഏകസഭാവേ, ഏകഗ്ഗതാസങ്ഖാതേ ഏകത്താവഹേ വാ ആരമ്മണേ. **ത**ന്തി തം നാനാവിസയപലോഭിതം ചിത്തം. **കാമധാതുപ്പഹാനായാ**തി നാനാവിസയസമൂപബ്യൂള്ഹായ കാമധാതുയാ പഹാനായ സമതിക്കമായ പടിപദം ഝാനം നപ്പടിപജ്ജതി. **നിരന്തര**ന്തി വിക്ഖേപേന അനന്തരിതം, സഹിതന്തി അത്ഥോ. **അകമ്മഞ്ഞ**ന്തി അകമ്മനീയം, ഭാവനാകമ്മസ്സ അയോഗ്യന്തി അത്ഥോ. **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചപരേത**ന്തി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചേന അഭിഭൂതം. **പരിബ്ഭമതി** അനവട്ഠാനതോ, അവട്ഠാനസ്സ സമാധാനസ്സ അഭാവതോതി അത്ഥോ. **വിചികിച്ഛായ ഉപഹത**ന്തി സാതിസയസ്സ വിചാരസ്സ അഭാവതോ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ നു ഖോ ഭഗവാ, ന നു ഖോ"തി, "പഥവീ പഥവീ"തിആദിനാ മനസികാരേന, "ഝാനം സിയാ നു ഖോ, ന നു ഖോ"തിആദിനാ ച പവത്തായ വിചികിച്ഛായ ഉപഹതം. **നാരോഹതി** അപ്പടിപത്തിനിമിത്തത്താ. **വിസേസേന ഝാനന്തരായകരത്താ**തി സമാധിആദീനം ഉജുവിപച്ചനീകഭാവേന ഝാനാധിഗമസ്സ അന്തരായകരണതോ.

തേഹീതി ഝാനാധിഗമസ്സ പച്ചയഭൂതേഹി വിതക്കവിചാരേഹി. **അവിക്ഖേപായ സമ്പാദിതപ്പയോഗസ്സാ**തി തതോ ഏവം സമാധാനായ നിപ്ഫാദിതഭാവനാപയോഗസ്സ. **ചേതസോ പയോഗസമ്പത്തിസമ്ഭവാ**തി യഥാവുത്തഭാവനാപയോഗസമ്പത്തിസമുട്ഠാനാ. **പീതി പീണനം** ഭാവനാവസേന തപ്പനം. **ഉപബ്രൂഹനം** ഭാവനാവസേന പരിവുദ്ധിം ചേതസോ **കരോതീ**തി സമ്ബന്ധോ. **ന**ന്തി ചിത്തം. **സസേസസമ്പയുത്തധമ്മ**ന്തി അവസിട്ഠഫസ്സാദിധമ്മസഹിതം, സമം സമ്മാ ച ആധിയതീതി സമ്ബന്ധോ. ഇന്ദ്രിയസമതാവസേന **സമം,** പടിപക്ഖധമ്മാനം. ദൂരീഭാവേ ലീനുദ്ധച്ചാഭാവേന **സമ്മാ** ച ഠപേതീതി അത്ഥോ. ഏകഗ്ഗതാ ഹി സമാധാനകിച്ചേന ചിത്തം, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച അത്താനം അനുവത്താപേന്തീ ഝാനക്ഖണേ സാതിസയം സമാഹിതേ കരോതീതി. **ഉപ്പത്തിവസേനാ**തി യഥാപച്ചയം ഉപ്പജ്ജനവസേന . ഏതേസു വിതക്കാദീസു ഝാനം **ഉപ്പന്നം നാമ** ഹോതി തത്ഥേവ ഝാനവോഹാരതോ. തേനാഹ **"തസ്മാ"**തിആദി. **"യഥാ പനാ"**തിആദിനാപി ഉപമാവസേന തമേവത്ഥം പാകടതരം കരോതി.

പകതിചിത്തതോതി പാകതികകാമാവചരചിത്തതോ. **സുവിസദേനാ**തി സുട്ഠു വിസദേന, പടുതരേനാതി അത്ഥോ. **സബ്ബാവന്ത**ന്തി സബ്ബാവയവവന്തം, അനവസേസന്തി അത്ഥോ. **അപ്ഫുട**ന്തി അസമ്ഫുട്ഠം. **ആരമ്മണേസു ഫുസിതാ**തി അപ്പനാവസേന പവത്തമാനാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ സമന്തതോ ആരമ്മണം ഫരന്തീ വിയ ഹോതീതി കത്വാ വുത്തം. കസ്മാ പനേത്ഥ ഝാനപാഠേ അഗ്ഗഹിതാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ ഗഹിതാതി അനുയോഗം സന്ധായ **"തത്ഥ ചിത്തേകഗ്ഗതാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ഝാനങ്ഗേസു. **ന നിദ്ദിട്ഠാ**തി സരൂപതോ ന നിദ്ദിട്ഠാ, സാമഞ്ഞതോ പന ഝാനഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാ. **ഏവം വുത്തത്താ**തി സരൂപേനേവ വുത്തത്താ, അങ്ഗമേവ ചിത്തേകഗ്ഗതാതി സമ്ബന്ധോ. **യേന അധിപ്പായേനാ**തി യേന വിതക്കാദീഹി സഹ വത്തന്തം ധമ്മം ദീപേതും തസ്സ പകാസനാധിപ്പായേന "സവിതക്കം സവിചാര"ന്തിആദിനാ **ഉദ്ദേസോ കതോ. സോ ഏവ** അധിപ്പായോ **തേന** ഭഗവതാ **വിഭങ്ഗേ** "ചിത്തേകഗ്ഗതാ"തി നിദ്ദിസന്തേന **പകാസിതോ**. തസ്മാ സാ ഝാനപാഠേ അഗ്ഗഹിതാതി ന ചിന്തേതബ്ബം.

തിവിധകല്യാണവണ്ണനാ

൭൭. ആദിമജ്ഝപരിയോസാനവസേനാതി ഝാനസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനവസേന. **ലക്ഖണവസേനാ**തി തേസംയേവ അപ്പനായം

ലക്ഖിതബ്ബഭാവവസേന.

തത്രാതി തസ്മിം കല്യാണതാലക്ഖണാനം വിഭാവനേ. **പടിപദാവിസുദ്ധീ**തി പടിപജ്ജതി ഝാനം ഏതായാതി പടിപദാ, ഗോത്രഭുപരിയോസാനോ പുബ്ബഭാഗിയോ ഭാവനാനയോ. പരിപന്ഥതോ വിസുജ്ഝനം വിസുദ്ധി, പടിപദായ വിസുദ്ധി **പടിപദാവിസുദ്ധി**. സാ പനായം യസ്മാ ഝാനസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ലബ്ഭതി, തസ്മാ വുത്തം **"പടിപദാവിസുദ്ധി ആദീ"**തി. **ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ**തി വിസോധേതബ്ബതാദീനം അഭാവതോ ഝാനപരിയാപന്നായ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖായ കിച്ചനിപ്ഫത്തിയാ അനുബ്രൂഹനാ. സാ പനായം വിസേസതോ ഝാനസ്സ ഠിതിക്ഖണേ ലബ്ഭതി. തേന വുത്തം **"ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ മജ്ഝേ"**തി. **സമ്പഹംസനാ**തി തത്ഥ ധമ്മാനം അനതിവത്തനാദിസാധകസ്സ ഞാണസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തിവസേന പരിയോദപനാ. സാ പന യസ്മാ ഝാനസ്സ ഓസാനക്ഖണേ പാകടാ ഹോതി , തസ്മാ വുത്തം **"സമ്പഹംസനാ പരിയോസാന"**ന്തി. **ഇമാനി തീണി ലക്ഖണാനീ**തി പരിപന്ഥതോ ചിത്തസ്സ വിസുജ്ഝനാകാരോ , മജ്ഝിമസ്സ സമഥനിമിത്തസ്സ പടിപജ്ജനാകാരോ, തത്ഥ പക്ഖന്ദനാകാരോതി ഇമാനി തീണി ഝാനസ്സ ആദിതോ ഉപ്പാദക്ഖണേ അപ്പനാപത്തിലക്ഖണാനി തേഹി ആകാരേഹി വിനാ അപ്പനാപത്തിയാ അഭാവതോ, അസതി ച അപ്പനായ തദഭാവതോ. **ആദികല്യാണഞ്ചേവ** വിസുദ്ധിപടിപദത്താ. യഥാവുത്തേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതത്താ, സമ്പന്നലക്ഖണത്താ ച **തിലക്ഖണസമ്പന്നഞ്ച**. ഇമിനാ നയേന മജ്ഝപരിയോസാനലക്ഖണാനഞ്ച യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

സമ്ഭരീയതി ഝാനം ഏതേനാതി സമ്ഭാരോ, നാനാവജ്ജനപരികമ്മം. സഹ സമ്ഭാരേനാതി സസമ്ഭാരോ, സോ ഏവ **സസമ്ഭാരികോ. ഉപചാരോ**തി ഏകാവജ്ജനൂപചാരമാഹ. പഗ്ഗഹാദികിച്ചസ്സ പുബ്ബഭാഗേ ഭാവനായ ഏവ സാധിതത്താ യാ തത്ഥ ഏകാവജ്ജനൂപചാരേ സിദ്ധാ അജ്ഝുപേക്ഖനാ, സാ ഝാനക്ഖണേ പരിബ്രൂഹിതാ നാമ ഹോതീതി വുത്തം **"ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ നാമ അപ്പനാ"**തി. യഥാധിഗതം ഝാനം നിസ്സായ യോ പഹട്ഠാകാരോ ചിത്തസ്സ പരിതോസോ, തം പച്ചവേക്ഖണാവസേന പവത്തം സന്ധായാഹ **"സമ്പഹംസനാ നാമ പച്ചവേക്ഖണാ"**തി. **ഏകേ**തി അഭയഗിരിവാസിനോ. തേ ഹി ഏവം പടിപദാവിസുദ്ധിആദികേ വണ്ണയന്തി, തദയുത്തം. തഥാ ഹി സതി അജ്ഝാനധമ്മേഹി ഝാനസ്സ ഗുണസംകിത്തനം നാമ കതം ഹോതി. ന ഹി ഭൂമന്തരം ഭൂമന്തരപരിയാപന്നം ഹോതി. പാളിയാ ചേതം വിരുദ്ധന്തി ദസ്സേതും **"യസ്മാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏകത്തഗതം ചിത്ത**ന്തി ഇന്ദ്രിയാനം ഏകരസഭാവേന, ഏകഗ്ഗതായ ച സിഖാപ്പത്തിയാ തദനുഗുണം ഏകത്തം ഗതന്തി ഏകത്തഗതം, സമ്പയുത്തം അപ്പനാപത്തചിത്തം. തസ്സേവ പടിപദാവിസുദ്ധിപക്ഖന്ദതാദി അനന്തരമേവ വുച്ചതി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏകസ്മിംയേവ അപ്പനാചിത്തക്ഖണേ പടിപദാവിസുദ്ധിആദി പാളിയം വുത്തം, തസ്മാ **ആഗമനവസേനാ**തി പരികമ്മാഗമനവസേന. **അനതിവത്തനാദീതി ആദി-**സദ്ദേന ഇന്ദ്രിയേകരസതാതദുപഗവീരിയവാഹനാസേവനാനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **പരിയോദാപകസ്സാ**തി പരിസോധകസ്സ പഭസ്സരഭാവകരസ്സ. **അനതിവത്തനാദി**ഭാവസാധനമേവ ചേത്ഥ ഞാണസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തി വേദിതബ്ബാ.

തസ്മിന്തി തസ്മിം വാരേ, ചതുപഞ്ചചിത്തപരിമാണായ അപ്പനാവീഥിയന്തി അത്ഥോ. **തതോ** പരിപന്ഥതോ. **ചിത്തം വിസുജ്ഝതീ**തി യദിപി ആഗമനം ഗഹേതും അവിസേസേന വിയ വുത്തം, പരികമ്മവിസുദ്ധിതോ പന അപ്പനാവിസുദ്ധി സാതിസയാവ. തേനാഹ **"വിസുദ്ധത്താ"**തിആദി.

ആവരണവിരഹിതം ഹുത്വാതി യേനാവരണേന ആവടത്താ ചിത്തം തതോ പുബ്ബേ മജ്ഝിമം സമഥനിമിത്തം പടിപജ്ജിതും ന സക്കോതി, തേന വിവിത്തം ഹുത്വാ, തം വിക്ഖമ്ഭേത്വാതി അത്ഥോ. ലീനുദ്ധച്ചസങ്ഖാതാനം ഉഭിന്നം അന്താനം അനുപഗമനേന മജ്ഝിമോ, സവിസേസം പച്ചനീകധമ്മാനം വൂപസമനതോ സമഥോ, യോഗിനോ സുഖവിസേസാനം കാരണഭാവതോ നിമിത്തഞ്ചാതി **മജ്ഝിമം സമഥനിമിത്തം**. തേനാഹ **"സമപ്പവത്തോ അപ്പനാസമാധിയേവാ"**തി. **തദനന്തരം പന പുരിമചിത്ത**ന്തി തസ്സ അപ്പനാചിത്തസ്സ അനന്തരപച്ചയഭൂതം പുരിമം ചിത്തം, ഗോത്രഭുചിത്തന്തി അത്ഥോ. **ഏകസന്തതിപരിണാമനയേനാ**തി യഥാ "തദേവ ഖീരം ദധിസമ്പന്ന"ന്തി, ഏവം സതിപി പരിത്തമഹഗ്ഗതഭാവഭേദേ, പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവഭേദേ ച ഏകിസ്സാ ഏവ സന്തതിയാ പരിണാമൂപഗമനനയേന ഏകത്തനയവസേന. **തഥത്ത**ന്തി തഥഭാവം അപ്പനാസമാധിവസേന സമാഹിതഭാവം. **ഏവം പടിപന്നത്താ**തി വുത്താകാരേന പടിപജ്ജമാനത്താ. യസ്മിഞ്ഹി ഖണേ തഥത്തം മജ്ഝിമം സമഥനിമിത്തം പടിപജ്ജതി, തസ്മിംയേവ ഖണേ **തഥത്തുപഗമനേന** അപ്പനാസമാധിനാ സമാഹിതഭാവൂപഗമനേന **തത്ഥ പക്ഖന്ദതി നാമ. പുരിമചിത്തേ**തി അപ്പനാചിത്തസ്സ പുരിമസ്മിം ചിത്തേ ഗോത്രഭുചിത്തേ. **വിജ്ജമാനാകാരനിപ്ഫാദികാ**തി തസ്മിം ചിത്തേ വിജ്ജമാനാനം പരിപന്ഥവിസുദ്ധിമജ്ഝിമസമഥപടിപത്തിപക്ഖന്ദനാകാരാനം നിപ്ഫാദികാ, തേനാകാരേന നിപ്ഫജ്ജമാനാതി അത്ഥോ. തേയേവ ഹി ആകാരാ പച്ചയവിസേസതോ ഝാനക്ഖണേ നിപ്ഫജ്ജമാനാ "പടിപദാവിസുദ്ധീ"തി ലദ്ധസമഞ്ഞാ ഝാനസ്സ തം വിസേസം നിപ്ഫാദേന്താ വിയ വുത്താ. **ഉപ്പാദക്ഖണേയേവാ**തി അത്തലാഭവേലായമേവ. യദി ഏവം, കഥം തേ ആകാരാ നിപ്ഫജ്ജന്തീതി ആഹ **"ആഗമനവസേനാ"**തി.

തസ്സാതി ചിത്തസ്സ. "വിസുദ്ധം ചിത്തം അജ്ഝുപേക്ഖതീ"തി **പാളിയം** (പടി॰ മ॰ ൧.൧൫൮) പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന ആഗതാതി **"ബ്യാപാരം അകരോന്തോ"**തി ആഹ. സമഥപടിപത്തിതഥത്തുപഗമനഞ്ച ഇധ സമഥഭാവാപത്തിയേവാതി ആഹ **"സമഥഭാവൂപഗമനേനാ"**തി. **കിലേസസംസഗ്ഗം പഹായ ഏകത്തേന ഉപട്ഠിതസ്സാ**തി പുബ്ബേ "കഥം നു ഖോ കിലേസസംസഗ്ഗം പജഹേയ്യ"ന്തി പടിപന്നസ്സ ഇദാനി സമഥപടിപത്തിയാ തസ്സ പഹീനത്താ കിലേസസങ്ഗണികാഭാവേന ഏകത്തേന ഉപട്ഠിതസ്സ ഝാനചിത്തസ്സ. പരിപന്ഥവിസുദ്ധിമജ്ഝിമസമഥപടിപത്തിപക്ഖന്ദനേഹി വുദ്ധിപ്പത്തിയാ അനുബ്രൂഹിതേ ഝാനചിത്തേ ലദ്ധോകാസാ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ സമ്പയുത്തേസു സമവാഹിതഭാവേന പവത്തമാനാ തേ അനുബ്രൂഹേന്തീ വിയ ഹോതീതി ആഹ **"തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖായ കിച്ചവസേന ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ വേദിതബ്ബാ"**തി.

യേ പനേതേ യുഗനദ്ധധമ്മാതി സമ്ബന്ധോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഝാനചിത്തേ. അഞ്ഞമഞ്ഞാനതിവത്തനവസേന കിച്ചകരണതോ യുഗേ നദ്ധാ ബദ്ധാ വിയ **യുഗനദ്ധാ. വിമുത്തിരസേനാ**തി വിമുച്ചനകിച്ചേന, വിമുച്ചനസമ്പത്തിയാ വാ. **ഏസ** യോഗീ. **വാഹയതീ**തി പവത്തേതി. **അസ്സാ**തി ഝാനചിത്തസ്സ. **തസ്മിം ഖണേ**തി ഭങ്ഗക്ഖണേ. ഉപ്പാദക്ഖണേ അതീതേ ഹി ഠിതിക്ഖണതോ പട്ഠായ **ആസേവനാ** പവത്തതി നാമ. **തേ ആകാരാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞാനതിവത്തനാദയോ തത്ഥ ധമ്മാനം പവത്തിആകാരാ. ആസേവനാപി ഹി ആസേവനപച്ചയഭാവീനം ധമ്മാനം പവത്തിആകാരോയേവ. **സംകിലേസവോദാനേസൂ**തി സമാധിപഞ്ഞാനം സമരസതായ അകരണം ഭാവനായ സംകിലേസോ, കരണം വോദാനം. തഥാ സേസേസുപി. ഏവമേതേസു സംകിലേസവോദാനേസു **തം തം ആദീനവം** ദോസം **ആനിസംസം** ഗുണം പുരേതരം പാടിഹാരിയഞാണേന **ദിസ്വാ** യഥാ

അഞ്ഞമഞ്ഞാനതിവത്തനാദയോ ഹോന്തി, **തഥാ** ഭാവനായ **സമ്പഹംസിതത്താ** തേനേവ ഞാണേന **വിസോധിതത്താ**. വിസോധനം ഹേത്ഥ സമ്പഹംസനം. തേ ആകാരാ യസ്മാ നിപ്ഫന്നാ, തസ്മാ **"ധമ്മാനം...പേ॰... വേദിതബ്ബാതി വുത്ത"**ന്തി ലക്ഖണസംവണ്ണനായ ആദിമ്ഹി വുത്തം നിഗമനവസേന ദസ്സേതി.

"യസ്മാ ഉപേക്ഖാവസേന ഞാണം പാകടം ഹോതീ"തി കോ സമ്ബന്ധോ. കസ്മാ സമ്പഹംസനാവ പരിയോസാനന്തി വുത്താ, ന ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാതി ചോദനം സന്ധായ **"തത്ഥ യസ്മാ ഉപേക്ഖാവസേന ഞാണം പാകടം ഹോതീ"**തി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഭാവനാചിത്തേ. **ഉപേക്ഖാവസേന ഞാണം പാകടം ഹോതീ**തി അപ്പനാകാലേ ഭാവനായ സമപ്പവത്തിയാ, പടിപക്ഖസ്സ ച പഹാനതോ പഗ്ഗഹാദീസു ബ്യാപാരസ്സ അകാതബ്ബതോ അജ്ഝുപേക്ഖനാവ ഹോതി. യം സന്ധായ വുത്തം "സമയേ ചിത്തസ്സ അജ്ഝുപേക്ഖനാ, വിസുദ്ധം ചിത്തം അജ്ഝുപേക്ഖതീ"തി ച ആദി. സാ പനായം അജ്ഝുപേക്ഖനാ ഞാണസ്സ കിച്ചസിദ്ധിയാ ഹോതി, വിസേസതോ ഞാണസാധനത്താ അപ്പനാബ്യാപാരസ്സാതി ഫലേന കാരണാനുമാനഞായേന. യസ്മാ ഉപേക്ഖാവസേന ഞാണം പാകടം ഹോതി, തസ്മാ ഞാണകിച്ചഭൂതാ സമ്പഹംസനാ പരിയോസാനന്തി വുത്താതി സമ്ബന്ധോ.

ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം പാളിയാ സമത്ഥേതും **"യഥാഹാ"**തിആദി വുത്തം. **തഥാപഗ്ഗഹിതം ചിത്ത**ന്തി യഥാ ഭാവനാചിത്തം കോസജ്ജപക്ഖേ ന പതതി, തഥാ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനിയാനം ധമ്മാനം ബഹുലീകാരവസേന പഗ്ഗഹിതം. **സാധുകം അജ്ഝുപേക്ഖതീ**തി പഗ്ഗണ്ഹന്തേനാപി സമാധിസ്സ വീരിയസമതായോജനവസേന പഗ്ഗഹിതത്താ സക്കച്ചം അജ്ഝുപേക്ഖതി, തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ ഓകാസം ലഭതി. തം പന അജ്ഝുപേക്ഖനം ഉപേക്ഖാവസേന പുബ്ബേ പവത്തപാരിഹാരിയപഞ്ഞാവസേന അപ്പനാപഞ്ഞായ കിച്ചാധികതാതി ആഹ **"പഞ്ഞാവസേന പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതീ"**തി. തസ്സ അധിമത്തത്താ ഏവ അജ്ഝുപേക്ഖന്തസ്സേവ നാനാസഭാവേഹി നീവരണപമുഖേഹി കിലേസേഹി അപ്പനാ**ചിത്തം വിമുച്ചതി. വിമോക്ഖവസേന** വിമുച്ചനവസേന. **പഞ്ഞാവസേനാ**തി പുബ്ബേ പവത്തപാരിഹാരിയപഞ്ഞാവസേന. **വിമുത്തത്താ**തി നാനാകിലേസേഹി വിമുത്തത്താ ഏവ. **തേ ധമ്മാ** സദ്ധാദയോ, വിസേസതോ സദ്ധാപഞ്ഞാവീരിയസമാധയോ ച **ഏകരസാ** സമാനകിച്ചാ **ഹോന്തി**. ഏവമയം ഇന്ദ്രിയാനം ഏകരസട്ഠേന ഭാവനാ നിപ്ഫജ്ജമാനാ ഞാണബ്യാപാരോതി ആഹ **"ഞാണകിച്ചഭൂതാ സമ്പഹംസനാ പരിയോസാന"**ന്തി. ഏവം തിവിധായ പടിപദാവിസുദ്ധിയാ ലദ്ധവിസേസായ തിവിധായ ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനായ സാതിസയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ അധിമുത്തഭാവേന ചതുബ്ബിധാപി സമ്പഹംസനാ സിജ്ഝതീതി ആഗമനുപേക്ഖാ ഞാണകിച്ചവസേന ദസപി ആകാരാ ഝാനേ ഏവ വേദിതബ്ബാ.

ഗണനാനുപുബ്ബതാതി ഗണനാനുപുബ്ബതായ, ഗണനാനുപുബ്ബതാമത്തം വാ പഠമന്തി ഇദന്തി അത്ഥോ. തേന ദേസനാക്കമം ഉല്ലിങ്ഗേതി. **"പഠമം ഉപ്പന്നന്തി പഠമ"**ന്തി ഇമിനാ പടിപത്തിക്കമം, ഉപ്പന്നന്തി ഹി അധിഗതന്തി അത്ഥോ. "പഠമം സമാപജ്ജിതബ്ബന്തി പഠമ"ന്തി ഇദം പന ന ഏകന്തലക്ഖണന്തി **അട്ഠകഥായം** (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ ഫന്നം) പടിസിദ്ധത്താ ഇധ ന ഗഹിതം. ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനം ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനന്തി ദുവിധേ ഝാനേ ഇധാധിപ്പേതജ്ഝാനമേവ ദസ്സേതും **"ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനതോ"**തി വുത്തം. പഥവീകസിണസങ്ഖാതസ്സ അത്തനോ അത്തനോ ആരമ്മണസ്സ രൂപം വിയ ചക്ഖുനാ ഉപനിജ്ഝായനതോ. **പച്ചനീകഝാപനതോ**തി നീവരണാദീനം പച്ചനീകധമ്മാനം ദഹനതോ

വിക്ഖമ്ഭനവസേന പജഹനതോ. **സകലട്ഠേനാ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന കതേ വാ അകതേ വാ പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹിതേ പഥവീഭാഗേ പഥവീമണ്ഡലേ സകലാരമ്മണകരണട്ഠേന. ന ഹി തസ്സ ഏകദേസമാരമ്മണം കരീയതി. പഥവീകസിണസന്നിസ്സയതായ നിമിത്തം **പഥവീകസിണം** യഥാ "മഞ്ചാ ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തീ"തി. തംസഹചരണതോ ഝാനം **പഥവീകസിണം** യഥാ "കുന്താ പചരന്തീ"തി.

ചിരട്ഠിതിസമ്പാദനവണ്ണനാ

൭൩. ലക്ഖട്ഠാനേ ഠിതം സരേന വാലം വിജ്ഝതീതി വാലവേധീ. ഇധ പന അനേകധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ അംസും വിജ്ഝന്തോ "വാലവേധീ"തി അധിപ്പേതോ. **തേന വാലവേധിനാ. സൂദേനാ**തി ഭത്തകാരേന. **"ആകാരാ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബാ"**തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിവരിതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുകുസലോ**തി സുട്ഠു ഛേകോ. **ധനുഗ്ഗഹോ**തി ഇസ്സാസോ. **കമ്മ**ന്തി യോഗ്യം. **അക്കന്തപദാന**ന്തി വിജ്ഝനകാലേ അക്കമനവസേന പവത്തപദാനം. **ആകാര**ന്തി ധനുജിയാസരാനം ഗഹിതാകാരം. **പരിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാ**തി ഉപധാരേയ്യ. **ഭോജനസപ്പായാദയോ**തി **ആദി**-സദ്ദോ അവുത്താകാരാനമ്പി സങ്ഗാഹകോ ദട്ഠബ്ബോ. തേന ഉതുഭാവനാനിമിത്താദീനമ്പി പരിഗ്ഗണ്ഹനം വുത്തം ഹോതി. **തസ്മി**ന്തി തസ്മിം തരുണസമാധിമ്ഹി.

ഭത്താരന്തി സാമിനം, ഭത്തവേതനാദീഹി പോസകന്തി അത്ഥോ. **പരിവിസന്തോ**തി ഭോജേന്തോ. തസ്സ രുച്ചിത്വാ ഭുഞ്ജനാകാരം സല്ലക്ഖേത്വാ തസ്സ ഉപനാമേന്തോതി യോജനാ. **അയമ്പി** യോഗീ. **അധിഗതക്ഖണേ ഭോജനാദയോ ആകാരേ**തി പുബ്ബേ ഝാനസ്സ അധിഗതക്ഖണേ കിച്ചസാധകേ ഭോജനാദിഗതേ ആകാരേ. **ഗഹേത്വാ**തി പരിഗ്ഗഹേത്വാ സല്ലക്ഖേത്വാ. **നട്ഠേ നട്ഠേ** സമാധിമ്ഹി **പുനപ്പുനം അപ്പനായ**.

മഹാനസവിജ്ജാപരിചയേന **പണ്ഡിതോ**. തത്ഥ വിസദഞാണതായ **ബ്യത്തോ**. ഠാനുപ്പത്തികകങ്ഓസല്ലയോഗേന **കുസലോ. നാനച്ചയേഹീ**തി നാനച്ചയേഹി നാനാസഭാവേഹി, നാനാരസേഹീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"അമ്ബിലഗ്ഗേഹീ"**തിആദി. **സൂപേഹീ**തി ബ്യഞ്ജനേഹി. **അമ്ബിലഗ്ഗേഹീ**തി അമ്ബിലകോട്ഠാസേഹി, യേ വാ അമ്ബിലരസാ ഹുത്വാ അഗ്ഗഭൂതാ, തേഹി ചതുരമ്ബിലാദിമിസ്സേഹി. ഏസ നയോ **തിത്തകഗ്ഗാ**ദീസുപി. **ഖാരികേഹീ**തി വാതിങ്ഗണകളീരാദിമിസ്സേഹി. **നിമിത്ത**ന്തി ആകാരം രുച്ചനവസേന ഭുഞ്ജനാകാരം. **ഉഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി ഉപരൂപരി ഗണ്ഹാതി ഉപധാരേതി. **ഇമസ്സ വാ** സൂപേയ്യസ്സ അത്ഥായ ഹത്ഥം **അഭിഹരതി. അഭിഹാരാന**ന്തി അഭിമുഖേന ഹരിതബ്ബാനം പണ്ണാകാരാനം, പൂജാഭിഹാരാനം വാ. **നിമിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി "ഏവം മേ ചിത്തം സമാഹിതം അഹോസീ"തി നിമിത്തം ഗണ്ഹാതി സല്ലക്ഖേതി.

സമാധിപരിപന്ഥാനന്തി സമാധിസ്സ പരിപന്ഥഭൂതാനം. **ധമ്മാന**ന്തി കാമച്ഛന്ദാദിനീവരണധമ്മാനം. **സുവിസോധിതത്താ**തി സുട്ഠു വിസോധിതത്താ, വിക്ഖമ്ഭനവസേനേവ സമ്മദേവ പഹീനത്താതി അത്ഥോ. **കാമാദീനവപച്ചവേക്ഖണാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന അസുഭമനസികാരനേക്ഖമ്മാനിസംസപച്ചവേക്ഖണാദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. നേക്ഖമ്മഗുണദസ്സനേനാപി ഹി തസ്സ വിബന്ധഭൂതേ കാമച്ഛന്ദേ ആദീനവോ വിസേസതോ പാകടോ ഹോതീതി. **കായദുട്ഠുല്ല**ന്തി കായദരഥം സാരദ്ധകായതം. തേന കായചിത്താനം സാരമ്ഭനിമിത്തസ്സ ബ്യാപാദനീവരണസ്സ ന വിസോധനമാഹ. **ആരമ്ഭധാതുമനസികാരാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗനിമിത്താനം,

ആലോകസഞ്ഞാദീനഞ്ച സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സമഥനിമിത്തമനസികാരാദീതി ആദി**-സദ്ദേന സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനിയാനം ധമ്മാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **അഞ്ഞേപി സമാധിപരിപന്ഥേ**തി വിചികിച്ഛാട്ഠാനിയേ, മദമാനാദികേ ച സന്ധായാഹ. **ആസയ**ന്തി വസനകസുസിരം. **സുപരിസുദ്ധ**ന്തി ആസങ്കനീയത്താഭാവേന സുട്ഠു പരിസുദ്ധം. ഏത്ഥാഹ - നനു ചായം പഗേവ കാമാദീനവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സമഥപടിപദം പടിപന്നോ ഉപചാരക്ഖണേയേവ ഝാനേന നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭിതാനി, അഥ കസ്മാ പുന കാമാദീനവപച്ചവേക്ഖണാദി ഗഹിതന്തി? സച്ചമേതം. തം പന പഹാനമത്തന്തി ഝാനസ്സ ചിരട്ഠിതിയാ അതിസയപഹാനത്ഥം പുന ഗഹിതം.

ഉദ്ധച്ച മിദ്ധന്തി കുക്കുച്ചം, ഥിനഞ്ച തദേകട്ഠതായ ഗഹിതമേവാതി കത്വാ വുത്തം. **സുദ്ധന്തഗതോ**തി സുപരിസുദ്ധപരിയന്തം സബ്ബസോ വിസോധിതകോണപരിയന്തം ഉയ്യാനം ഗതോ. **തഹിം രമേ**തി തസ്മിം ഝാനേ രമേയ്യ ദിവസഭാഗമ്പി ഝാനസമങ്ഗീ ഏവ ഭവേയ്യ.

ചിത്തഭാവനാവേപുല്ലത്ഥന്തി സമാധിഭാവനായ വിപുലഭാവായ. യഥാ ഹി ഭാവനാവസേന നിമിത്തസ്സ ഉപ്പത്തി, ഏവമസ്സ ഭാവനാവസേനേവ വഡ്ഢനമ്പി. തസ്മാ ഏകങ്ഗുലാദിവസേന നിമിത്തം വഡ്ഢേന്തസ്സ പുനപ്പുനം ബഹുലീകാരേന ഝാനം ഭാവനാപി വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജതി. തേന വുത്തം **"ചിത്തഭാവനാവേപുല്ലത്ഥഞ്ച യഥാലദ്ധം പടിഭാഗനിമിത്തം വഡ്ഢേതബ്ബ"**ന്തി. **തസ്സാ**തി പടിഭാഗനിമിത്തസ്സ.

നിമിത്തവഡ്ഢനനയവണ്ണനാ

൭൭. **തത്രാ**തി സാമിഅത്ഥേ ഭുമ്മവചനം, തസ്സാതി അത്ഥോ. **അവഡ്ഢേത്വാ**തി യഥാ കുമ്ഭകാരോ മത്തികായ പത്തം കരോന്തോ പഠമം അപരിച്ഛിന്ദിത്വാവ പത്തം വഡ്ഢേതി, ഏവം **പത്തവഡ്ഢനയോഗേന** പത്തവഡ്ഢനയുത്തിയാ അവഡ്ഢേത്വാ പൂവികസ്സ **പൂവവഡ്ഢനം**. ഭത്തസ്സ ഉപരി ഭത്തപക്ഖിപനം **ഭത്തവഡ്ഢനം**. വത്ഥസ്സ തിന്തസ്സ അഞ്ഛനാദി **ദുസ്സവഡ്ഢനം**. പച്ചേകം **യോഗ**-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ. അപരിച്ഛിന്ദിത്വാ ന വഡ്ഢേതബ്ബം സപരിച്ഛേദേ ഏവ ഭാവനാപവത്തിതോ. തഥാ ഹി വുത്തം "സാന്തകേ നോ അനന്തകേ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൭൭).

ഹംസപോതകാതി ജവനഹംസപോതകാ. **ഉക്കൂലം** ഉന്നതട്ഠാനം. **വികൂലം** നിന്നട്ഠാനം. നദീസോതേന കതം വിദുഗ്ഗം **നദീവിദുഗ്ഗം**. വിസമാകാരേന ഠിതോ പബ്ബതപദേസോ **പബ്ബതവിസമോ**.

ഥൂലാനി ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി പച്ചവേക്ഖണാബാഹുല്ലേന വിഭൂതഭാവതോ. **ദുബ്ബലാനി ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി** പഗുണബലവഭാവസ്സ അനാപാദികത്താ. **ഉപരി ഉസ്സുക്കനായാ**തി ഭാവനായ ഉപരി ആരോഹനായ, ദുതിയജ്ഝാനാധിഗമായാതി അത്ഥോ.

പബ്ബതേയ്യാതി പബ്ബതേ ബഹുലചാരിനീ. **അഖേത്തഞ്ഞൂ**തി അഗോചരഞ്ഞൂ. സമാധിപരിപന്ഥാനം വിസോധനാനഭിഞ്ഞാതായ **ബാലോ**. ഝാനസ്സ പഗുണഭാവാപാദനവേയ്യത്തിയസ്സ അഭാവേന **അബ്യത്തോ**. ഉപരിഝാനസ്സ പദട്ഠാനഭാവാനവബോധേന **അഖേത്തഞ്ഞൂ**. സബ്ബഥാപി സമാപത്തികോസല്ലാഭാവേന **അകുസലോ**. സമാധിനിമിത്തസ്സ വാ അനാസേവനായ **ബാലോ**. അഭാവനായ **അബ്യത്തോ**. അബഹുലീകാരേന **അഖേത്തഞ്ഞൂ**. സമ്മദേവ

അനധിട്ഠാനതോ **അകുസലോ**തി യോജേതബ്ബം. **ഉഭതോ ഭട്ഠോ**തി ഉഭയതോ ഝാനതോ ഭട്ഠോ. സോ ഹി അപ്പഗുണതായ ന സുപ്പതിട്ഠിതതായ സഉസ്സാഹോപി വിനാസതോ, അസാമത്ഥിയതോ ച ഝാനദ്വയതോ പരിഹീനോ. **ചിണ്ണവസിനാ**തി ആസേവിതവസിനാ.

പഞ്ചവസീകഥാവണ്ണനാ

൭൮. വസനം വസീതി ധാതുനിദ്ദേസതായ കിരിയാനിദ്ദേസോതി അധിപ്പായേനാഹ **"വസിയോ"**തി, യഥാരുചി പവത്തിയോതി അത്ഥോ. ആവജ്ജനായ വസീ, ആവജ്ജനാവസേന വാ വസീ **ആവജ്ജനവസീ**. ഝാനം ആവജ്ജിതും യത്ഥ യത്ഥ പദേസേ ഇച്ഛാ **യത്ഥിച്ഛകം**. യദാ യദാ, യസ്മിം യസ്മിം വാ ഝാനങ്ഗേ ഇച്ഛാ **യദിച്ഛകം**. യാവ യാവ ഇച്ഛാ **യാവദിച്ഛകം,** ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ. **"യാവാ"**തി ച ഇദം ബഹൂനം ജവനവാരാനം നിരന്തരം വിയ തഥാപവത്തനം സന്ധായ വുത്തം, ന ഏകമേവ. സോ ഹി പരിച്ഛിന്നചിത്തക്ഖണോതി. **ആവജ്ജനായ ദന്ധായിതത്തം നത്ഥീ**തി വുത്തനയേന യത്ഥ കത്ഥചി ഠാനേ യദാ യദാ യം കിഞ്ചി ഝാനങ്ഗം ആവജ്ജേന്തസ്സ യഥിച്ഛിതം കാലം ആവജ്ജനായ ആവജ്ജനപ്പവത്തിയാ ദന്ധായിതത്തം വിത്ഥായിതത്തം, ചിരായിതത്തം വാ നത്ഥി. ഏവം ആവജ്ജനവസീ സിദ്ധാ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **സേസാ**തി വുട്ഠാനഅധിട്ഠാനപച്ചവേക്ഖണാവസിയോ.

അങ്ഗസമുദായഭാവതോ ഝാനസ്സ ഝാനേ ആവജ്ജനവസിം നിപ്ഫാദേതുകാമേന പടിപാടിയാ ഝാനങ്ഗാനി ആവജ്ജേതബ്ബാനീതി ആഹ **"പഠമം വിതക്കം ആവജ്ജയതോ"**തി. യദിപി ആവജ്ജനമേവേത്ഥ ഇച്ഛിതം ആവജ്ജനവസിയാ അധിപ്പേതത്താ, ആവജ്ജനായ പന ഉപ്പന്നായ ജവനേഹി ഭവിതബ്ബം. താനി ച ഖോ ആവജ്ജനതപ്പരതായ ചിത്താഭിനീഹാരസ്സ യഥാവജ്ജിതഝാനങ്ഗാരമ്മണാനി കതിപയാനേവ ഹോന്തി, ന പരിപുണ്ണാനീതി വുത്തം **"വിതക്കാരമ്മണാനേവ ചത്താരി പഞ്ച വാ ജവനാനി ജവന്തീ"**തി. **ചത്താരി** തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ. **പഞ്ച** നാതിതിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സാതി ദട്ഠബ്ബം. **നിരന്തര**ന്തി വിസഭാഗേഹി നിരന്തരം. **അയം പനാ**തി ഭവങ്ഗദ്വയന്തരിതാ ചതുജവനചിത്താ യഥാവുത്താ **ആവജ്ജനവസീ. അഞ്ഞേസം വാ** ധമ്മസേനാപതിആദീനം. **ഏവരൂപേ കാലേ**തി ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ ലഹുതരം ആവജ്ജനവസീനിബ്ബത്തനകാലേ. സാ ച ഖോ ഇത്തരാ പരിത്തകാലാ, ന സത്ഥു യമകമഹാപാടിഹാരിയേ വിയ ചിരതരപ്പബന്ധവതീ. തഥാ ഹി തം സാവകേഹി അസാധാരണം വുത്തം. അധിഗമേന സമം സസമ്പയുത്തസ്സ ഝാനസ്സ സമ്മാ ആപജ്ജനം പടിപജ്ജനം **സമാപജ്ജനം,** ഝാനസമങ്ഗിതാ.

സീഘന്തി ഏത്ഥ സമാപജ്ജിതുകാമതാനന്തരം ദ്വീസു ഭവങ്ഗേസു ഉപ്പന്നേസു ഭവങ്ഗം ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ ഉപ്പന്നാവജ്ജനാനന്തരം സമാപജ്ജനം സീഘം **സമാപജ്ജനസമത്ഥതാ**. അയഞ്ച മത്ഥകപ്പത്താ **സമാപജ്ജനവസീ** സത്ഥു ധമ്മദേസനായം ലബ്ഭതി. യം സന്ധായ വുത്തം "സോ ഖോ അഹം, അഗ്ഗിവേസ്സന, തസ്സാ ഏവ കഥായ പരിയോസാനേ തസ്മിംയേവ പുരിമസ്മിം സമാധിനിമിത്തേ അജ്ഝത്തമേവ ചിത്തം സണ്ഠപേമി സന്നിസാദേമി ഏകോദിം കരോമി സമാദഹാമി യേനസ്സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭). ഇതോ സീഘതരാ ഹി സമാപജ്ജനവസീ നാമ നത്ഥി. ജുണ്ഹായ രത്തിയാ നവോരോപിതേഹി കേസേഹി കപോതകന്ദരായം വിഹരന്തസ്സ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ യക്ഖേന മഹന്തമ്പി പബ്ബതകൂടം പദാലേതും സമത്ഥേ പഹാരേ സീസേ ദിന്നേ സമാപജ്ജനമ്പേത്ഥ നിദസ്സേതബ്ബം. തഥാ ഹി വക്ഖതി "തദാ ഥേരോ

തസ്സ പഹരണസമയേ സമാപത്തിം അപ്പേസീ''തി (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൭൪). **പാളിയം** പന ''അഞ്ഞതരം സമാധിം സമാപജ്ജിത്വാ നിസിന്നോ''തി (ഉദാ॰ ൩൪) വുത്തം. ഇമേ പന ഥേരാ ''സമാപത്തിതോ വുട്ഠാനസമകാലം തേന പഹാരോ ദിന്നോ''തി വദന്തി.

അച്ഛരാമത്തന്തി അങ്ഗുലിഫോടമത്തം **ഖണം. ഠപേതു**ന്തി സേതു വിയ സീഘസോതായ നദിയാ ഓഘം വേഗേന പവത്തിതും അദത്വാ യഥാവുത്തക്ഖണം ഝാനം **ഠപേതും സമത്ഥതാ**. അഭിഭുയ്യ ഠപനം, അധിട്ഠാനം വിയാതി വാ അധിട്ഠാനം. തത്ഥ വസീ **അധിട്ഠാനവസീ. തഥേവ ലഹും വുട്ഠാതു**ന്തി അച്ഛരാമത്തം വാ ദസച്ഛരാമത്തം വാ ലഹും ഖണം ഝാനസമങ്ഗീ ഹുത്വാ ഝാനതോ വുട്ഠാതും സമത്ഥതാ. ഭവങ്ഗചിത്തുപ്പത്തിയേവ ഹേത്ഥ ഝാനതോ വുട്ഠാനം നാമ. ഏത്ഥ ച യഥാ ''ഏത്തകമേവ ഖണം ഝാനം ഠപേസ്സാമീ''തി പുബ്ബപരികമ്മവസേന അധിട്ഠാനസമത്ഥതാ **അധിട്ഠാനവസീ,** ഏവം ''ഏത്തകമേവ ഖണം ഝാനസമങ്ഗീ ഹുത്വാ ഝാനതോ വുട്ഠഹിസ്സാമീ''തി പുബ്ബപരികമ്മവസേന വുട്ഠാനസമത്ഥതാ **വുട്ഠാനവസീ** വേദിതബ്ബാ, യാ സമാപത്തി ''വുട്ഠാനകുസലതാ''തി വുച്ചതി. **തദുഭയദസ്സനത്ഥ**ന്തി അധിട്ഠാനവുട്ഠാനവസീദസ്സനത്ഥം.

തത്ഥാതി തസ്മിം നിമ്മിതപബ്ബതേ തസ്സ വിവരേ. കിഞ്ചാപി ഏകംയേവ തം അഭിഞ്ഞാചിത്തം യേന പബ്ബതം നിമ്മിനേയ്യ, അഭിഞ്ഞാപാദകസ്സ പന ഝാനസ്സ ലഹുതരം ഠപനം, വുട്ഠാനഞ്ച ഇധ നിദസ്സിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ''ഏത്തകാ ഇദ്ധിമന്താ ഏകം ഉപട്ഠാകം ഗരുളതോ രക്ഖിതും ന സക്ഖിംസൂ''തി ഗാരയ്ഹാ അസ്സാമ.

ആവജ്ജനാനന്തരാനീതി ആവജ്ജനവസീഭാവായ യഥാക്കമം വിതക്കാദീനം ഝാനങ്ഗാനം ആവജ്ജനായ പരതോ യാനി ജവനാനി പവത്താനി, താനി തേസം പച്ചവേക്ഖണാനി. യദഗ്ഗേന ആവജ്ജനവസീസിദ്ധി, തദഗ്ഗേന പച്ചവേക്ഖണാവസീസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

ദുതിയജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൭൯. നീവരണപ്പഹാനസ്സ തപ്പഠമതായ **ആസന്നനീവരണപച്ചത്ഥികാ**. ഥൂലം നാമ വിപുലമ്പി ഫേഗ്ഗു വിയ സുഖഭഞ്ജനീയന്തി ആഹ **''ഓളാരികത്താ അങ്ഗദുബ്ബലാ''**തി. **സന്തതോ മനസി കരിത്വാ**തി പഠമജ്ഝാനം വിയ അനോളാരികങ്ഗത്താ, സന്തധമ്മസമങ്ഗിതായ ച ''സന്ത''ന്തി മനസി കത്വാ. യേ ഹി ധമ്മാ ദുതിയജ്ഝാനേ പീതിസുഖാദയോ, കാമം തേ പഠമജ്ഝാനേപി സന്തി, തേഹി പന തേ സന്തതരാ ചേവ പണീതതരാ ച ഭവന്തീതി. **നികന്തി**ന്തി നികാമനം, അപേക്ഖന്തി അത്ഥോ. **പരിയാദായാ**തി ഖേപേത്വാ. **ചത്താരി പഞ്ചാ**തി വാ-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ. ദുതിയജ്ഝാനം ഏതസ്സ അത്ഥീതി ദുതിയജ്ഝാനികം. **വുത്തപ്പകാരാനേവാ**തി പഠമജ്ഝാനേ വുത്തപ്പകാരാനിയേവ, പരികമ്മാദിനാമകാനീതി അത്ഥോ.

൮൦. **വൂപസമാ**തി വൂപസമഹേതു, **വൂപസമോ**തി ചേത്ഥ പഹാനം അധിപ്പേതം, തഞ്ച വിതക്കവിചാരാനം. അതിക്കമോ അത്ഥതോ ദുതിയജ്ഝാനക്ഖണേ അനുപ്പാദോതി ആഹ **''സമതിക്കമാ''**തിആദി. കതമേസം പനേത്ഥ വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമോ അധിപ്പേതോ, കിം പഠമജ്ഝാനികാനം, ഉദാഹു ദുതിയജ്ഝാനികാനന്തി. കിഞ്ചേത്ഥ യദി പഠമജ്ഝാനികാനം, നത്ഥി തേസം വൂപസമോ. ന ഹി കദാചി പഠമജ്ഝാനം വിതക്കവിചാരരഹിതം അത്ഥി. അഥ ദുതിയജ്ഝാനികാനം, ഏവമ്പി നത്ഥേവ വൂപസമോ, സബ്ബേന സബ്ബം തേസം തത്ഥ

അഭാവതോതി? വുച്ചതേ - യേഹി വിതക്കവിചാരേഹി പഠമജ്ഝാനസ്സ ഓളാരികതാ, തേസം സമതിക്കമാ ദുതിയസ്സ ഝാനസ്സ സമധിഗമോ, ന സഭാവതോ അനോളാരികാനം ഫസ്സാദീനം സമതിക്കമാതി അയമത്ഥോ "വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ"തി ഏതേന ദീപിതോ. തസ്മാ "കിം പഠമജ്ഝാനികാനം വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമോ ഇധാധിപ്പേതോ, ഉദാഹു ദുതിയജ്ഝാനികാന"ന്തി ഏദിസീ ചോദനാ അനോകാസാവ. യസ്മാ ദിട്ഠാദീനവസ്സ തംതംഝാനക്ഖണേ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനം വൂപസമനം അധിപ്പേതം. വിതക്കാദയോ ഏവ ഝാനങ്ഗഭൂതാ തഥാ കരീയന്തി, ന തംസമ്പയുത്താ ഫസ്സാദയോ, തസ്മാ വിതക്കാദീനംയേവ വൂപസമാദിവചനം ഞായാഗതം. യസ്മാ പന വിതക്കാദീനം വിയ തംസമ്പയുത്തധമ്മാനമ്പി ഏതേന "ഏതം ഓളാരിക"ന്തി ആദീനവദസ്സനം സുത്തേ ആഗതം, തസ്മാ അവിസേസേന വിതക്കാദീനം, തംസഹഗതാനഞ്ച വൂപസമാദികേ വത്തബ്ബേ വിതക്കാദീനംയേവ വൂപസമോ വുച്ചമാനോ അധികവചനം അഞ്ഞം അത്ഥം ബോധേതീതി കത്വാ കിഞ്ചി വിസേസം ദീപേതീതി ദസ്സേതും **അട്ഠകഥായം "ഓളാരികസ്സ പനാ"**തിആദി ഗഹിതന്തി ഇധ "യേഹി വിതക്കവിചാരേഹീ"തിആദി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. "പീതിയാ ച വിരാഗാ"തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. തസ്മാ വിതക്കവിചാരപീതിസുഖസമതിക്കമവചനാനി ഓളാരികോളാരികങ്ഗസമതിക്കമാ ദുതിയാദിഅധിഗമദീപകാനീതി തേസം ഏകദേസഭൂതം വിതക്കവിചാരസമതിക്കമവചനം തംദീപകം വുത്തം. വിസും വിസും ഠിതേപി ഹി വിതക്കവിചാരസമതിക്കമവചനാദികേ പഹേയ്യങ്ഗനിദ്ദേസതാസാമഞ്ഞേന ചിത്തേന സമൂഹതോ ഗഹിതേ വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനസ്സ തദേകദേസതാ ദട്ഠബ്ബാ. അയഞ്ച അത്ഥോ അവയവേന സമുദായോപലക്ഖണനയേന വുത്തോ. അഥ വാ വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനേനേവ തംസമതിക്കമാ ദുതിയാധിഗമദീപകേന പീതിവിരാഗാദിവചനാനം പീതിആദിസമതിക്കമാ തതിയാദിഅധിഗമദീപകതാ ദീപിതാ ഹോതീതി തസ്സ തംദീപകതാ വുത്താ.

നിയകജ്ഝത്തമധിപ്പേതം ന അജ്ഝത്തജ്ഝത്താദി. തത്ഥ കാരണമാഹ **"വിഭങ്ഗേ പനാ"**തിആദി. **നീലവണ്ണയോഗതോ നീലവത്ഥം വിയാ**തി നീലയോഗതോ വത്ഥം നീലം വിയാതി അധിപ്പായോ. യേന സമ്പസാദനേന യോഗാ ഝാനം **സമ്പസാദനം**. തസ്മിം ദസ്സിതേ "സമ്പസാദനം ഝാന"ന്തി സമാനാധികരണനിദ്ദേസേനേവ തംയോഗാ ഝാനേ തംസദ്ദപ്പവത്തി ദസ്സിതാതി അവിരോധോ യുത്തോ. ഏകോദിഭാവേ കഥന്തി ഏകോദിമ്ഹി ദസ്സിതേ ഏകോദിഭാവം ഝാനന്തി സമാനാധികരണനിദ്ദേസേനേവ ഝാനസ്സ ഏകോദിവഡ്ഢനതാ വുത്താ ഹോതീതി ചേ? "ഏകോദിഭാവ"ന്തി പദം ഉദ്ധരിത്വാ ഏകോദിസ്സ നിദ്ദേസോ ന കാതബ്ബോ സിയാതി ഏകോദിഭാവസദ്ദോ ഏവ സമാധിമ്ഹി പവത്തോ സമ്പസാദനസദ്ദോ വിയ ഝാനേ പവത്തതീതി യുത്തം. **ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥവികപ്പേ**തി "ചേതസോ സമ്പസാദയതീ"തി ഏതസ്മിം പക്ഖേ "ചേതസോ"തി ച ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **പുരിമസ്മി**ന്തി "സമ്പസാദനയോഗതോ ഝാനം സമ്പസാദന"ന്തി വുത്തപക്ഖേ. **ചേതസോതി** സമ്ബന്ധേ സാമിവചനം.

സേട്ഠോപി ലോകേ "ഏകോ"തി വുച്ചതി "യാവ പരേ ഏകാഹം തേ കരോമീ"തിആദീസു. ഏകോ അദുതിയോ "ഏകാകീഹി ഖുദ്ദകേഹി ജിത"ന്തിആദീസു അസഹായത്ഥോപി ഏക-സദ്ദോ ദിട്ഠോതി ആഹ **"ഏകോ അസഹായോ ഹുത്വാ"**തി. സദ്ധാദയോപി കാമം സമ്പയുത്തധമ്മാനം സാധാരണതോ, അസാധാരണതോ ച പച്ചയാ ഹോന്തിയേവ, സമാധി പന ഝാനക്ഖണേ സമ്പയുത്തധമ്മാനം

അവിക്ഖേപലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠകരണേന സാതിസയം പച്ചയോ ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ **“സമ്പയുത്തധമ്മേ...പേ॰... അധിവചന”**ന്തി ആഹ.

“സമ്പസാദനം , ചേതസോ ഏകോദിഭാവ”ന്തി വിസേസനദ്വയം ഝാനസ്സ അതിസയവചനിച്ഛാവസേന ഗഹിതം. സ്വായമതിസയോ യഥാ ഇമസ്മിം ഝാനേ ലബ്ഭതി, ന തഥാ പഠമജ്ഝാനേതി ഇമം വിസേസം ദസ്സേതും **“നനു ചാ”**തിആദി വുത്തം. ആരമ്മണേ ആഹനനപരിയാഹനനവസേന, അനുമജ്ജനഅനുയോജനവസേന ച പവത്തമാനാ ധമ്മാ സതിപി നീവരണപ്പഹാനേന കിലേസകാലുസ്സിയാപഗമേ സമ്പയുത്താനം കഞ്ചി ഖോഭം കരോന്താ വിയ തേഹി ച തേ ന സന്നിസിന്നാ ഹോന്തീതി വുത്തം **“വിതക്കവിചാരക്ഖോഭേന ന സുപ്പസന്ന”**ന്തി. ഖുദ്ദികാ ഊമിയോ **വീചിയോ**. മഹതിയോ **തരങ്ഗാ**. സതിപി ഇന്ദ്രിയസമത്തേ, വീരിയസമതായ ച തേനേവ ഖോഭേന, സമ്പസാദാഭാവേന ച **സമാധിപി ന സുട്ഠു പാകടോ** ബഹലേ വിയ ജലേ മച്ഛോ. യഥാവുത്തക്ഖോഭോ ഏവ **പലിബോധോ. ഏവം വുത്തേനാതി** യസ്സാ സദ്ധായ വസേന സമ്പസാദനം, യസ്സാ ച ചിത്തേകഗ്ഗതായ വസേന ഏകോദിഭാവന്തി ച ഝാനം വുത്തം. താസം ഏവ “സദ്ദഹനാ”തിആദിനാ പവത്തിആകാരസ്സ വിസേസവിഭാവനാവസേന വുത്തേന. **തേന** വിഭങ്ഗപാഠേന. “സമ്പസാദനയോഗതോ, സമ്പസാദനതോ വാ സമ്പസാദനം, ഏകോദിം ഭാവേതീതി ഏകോദിഭാവന്തി ഝാനം വുത്ത”ന്തി ഏവം പവത്താ **അയം അത്ഥവണ്ണനാ ന വിരുജ്ഝതി**. യഥാ പന അവിരോധോ, സോ വുത്തോ ഏവ.

വൂപ. **സന്താ**തി സമം നിരോധം ഗതാ. **സമിതാ**തി ഭാവനായ സമം ഗമിതാ നിരോധിതാ. **വൂപസന്താ**തി തതോ ഏവ സുട്ഠു ഉപസന്താ. **അത്ഥങ്ഗതാ**തി അത്ഥം വിനാസം ഗതാ. **അബ്ഭത്ഥങ്ഗതാ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢേത്വാ വുത്തം. **അപ്പിതാ**തി വിനാസം ഗമിതാ. **സോസിതാ**തി പവത്തിസങ്ഖാതസ്സ സന്താനസ്സ അഭാവേന സോസം സുക്ഖഭാവം ഇതാ. **ബ്യന്തികതാ**തി വിഗതന്തകതാ.

അയമത്ഥോതി ഭാവനായ പഹീനത്താ വിതക്കവിചാരാനം അഭാവോ. ചോദകേന വുത്തമത്ഥം സമ്പടിച്ഛിത്വാ പരിഹരിതും “ഏവമേതം സിദ്ധോവായമത്ഥോ”തി വത്വാ **“ന പനേത”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഏത**ന്തി “വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ”തി ഏതം വചനം. **തദത്ഥദീപക**ന്തി തസ്സ വിതക്കവിചാരാഭാവമത്തസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സ ദീപകം. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - ദുതിയജ്ഝാനാദിഅധിഗമൂപായദീപകേന അജ്ഝത്തസമ്പസാദനതായ, ചേതസോ ഏകോദിഭാവതായ ച ഹേതുദീപകേന, അവിതക്കഅവിചാരഭാവഹേതുദീപകേന ച വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനേനേവ വിതക്കവിചാരാഭാവോ ദീപിതോതി കിം പുന അവിതക്കഅവിചാരവചനേന കതേനാതി? ന, അദീപിതത്താ. ന ഹി വിതക്കവിചാരവൂപസമവചനേന വിതക്കവിചാരാനം അപ്പവത്തി വുത്താ ഹോതി. വിതക്കവിചാരേസു ഹി തണ്ഹാപ്പഹാനം ഏതേസം വൂപസമനം, യേ ച സങ്ഖാരേസു തണ്ഹാപ്പഹാനം കരോന്തി, തേസു മഗ്ഗേസു, പഹീനതണ്ഹേസു ച ഫലേസു സങ്ഖാരപവത്തി ഹോതി ഏവ , ഏവമേവിധാപി വിക്ഖമ്ഭിതവിതക്കവിചാരതണ്ഹസ്സ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ വിതക്കവിചാരസമ്പയോഗോ പുരിമേന ന നിവാരിതോ സിയാതി തംനിവാരണത്ഥം, ആവജ്ജിതുകാമതാദിഅതിക്കമോവ തേസം വൂപസമോതി ദസ്സനത്ഥഞ്ച **“അവിതക്കം അവിചാര”**ന്തി വുത്തം. **പഠമമ്പീ**തി പഠമം ഝാനമ്പി.

“ദുതിയം ഉപ്പന്നന്തിപി ദുതിയ”ന്തി വത്തും വട്ടതിയേവ. **ന തഥാ ഇമസ്സ വിതക്കവിചാരാ**തി യഥാ പഠമജ്ഝാനസ്സ ഉപചാരക്ഖണേ നീവരണാനി

പഹീയന്തി, തഥാ ഇമസ്സ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ ഉപചാരക്ഖണേ വിതക്കവിചാരാ ന പഹീയന്തി അസംകിലിട്ഠസഭാവത്താ, ഉപചാരഭാവനായ ച തേ പഹാതും അസമത്ഥഭാവതോ. യദിപി തായ തേസു തണ്ഹാ പഹീയതി, ന പന സവിസേസം. സവിസേസഞ്ഹി തത്ഥ തണ്ഹാപ്പഹാനം അപ്പനായ ഏവ ഹോതി. തേന വുത്തം **"അപ്പനാക്ഖണേയേവാ"**തിആദി. പഹാനങ്ഗതാപി അതിസയപ്പഹാനവസേനേവ വേദിതബ്ബാ യഥാ നീവരണാനം പഠമജ്ഝാനസ്സ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ തിവങ്ഗമേവേതം ഝാനം, തസ്മാ. **തന്തി** വിഭങ്ഗേ വചനം. രഥസ്സ പണ്ഡുകമ്ബലം വിയ സമ്പസാദോ ഝാനസ്സ പരിക്ഖാരോ, ന ഝാനങ്ഗന്തി ആഹ **"സപരിക്ഖാരം ഝാനം ദസ്സേതു"**ന്തി.

തതിയജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൮൨. **ഉപ്പിലാവിത**ന്തി കാമഞ്ചായം പരിഗ്ഗഹേസു അപരിച്ചത്തപേമസ്സ അനാദീനവദസ്സിനോ തണ്ഹാസഹഗതായ പീതിയാ പവത്തിആകാരോ, ഇധ പന ദുതിയജ്ഝാനപീതി അധിപ്പേതാ. തഥാപി സബ്ബസോ പീതിയം അവിരത്തം, സാപി അനുബന്ധേയ്യാതി വുത്തം. ഉപ്പിലാവിതം വിയാതി വാ **ഉപ്പിലാവിതം**. ആദീനവം ഹി തത്ഥ പാകടതരം കത്വാ ദസ്സേതും ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൮൩. വിരജ്ജനം **വിരാഗോ**. തം പന വിരജ്ജനം നിബ്ബിന്ദനമുഖേന ഹീളനം വാ തപ്പടിബദ്ധരാഗപ്പഹാനം വാതി തദുഭയം ദസ്സേതും **"വുത്തപ്പകാരായ പീതിയാ ജിഗുച്ഛനം വാ സമതിക്കമോ വാ"**തി ആഹ. **വുത്തപ്പകാരായാ**തി "യദേവ തത്ഥ പീതീ"തിആദിനാ വുത്തപ്പകാരായ. **സമ്പിണ്ഡനം** സമുച്ചയോ.

മഗ്ഗോതി ഉപായോ. **തദധിഗമായാ**തി തതിയമഗ്ഗാധിഗമായ.

൮൪. **ഉപപത്തിതോ**തി സമവാഹിതഭാവേന പതിരൂപതോ. ഝാനുപേക്ഖാപി സമവാഹിതമേവ അന്തോനീതം കത്വാ പവത്തതീതി ആഹ **"സമം പസ്സതീ"**തി. **വിസദായാ**തി പരിബ്യത്തായ സംകിലേസവിഗമേന. **വിപുലായാ**തി മഹതിയാ സാതിസയം മഹഗ്ഗതഭാവപ്പത്തിയാ. **ഥാമഗതായാ**തി പീതിവിഗമേന ഥിരഭാവപ്പത്തായ.

പരിസുദ്ധപകതി ഖീണാസവപകതി നിക്കിലേസതാ. സത്തേസു കമ്മസ്സകതാദസ്സനഹേതുകോ സമഭാവദസ്സനാകാരോ മജ്ഝത്താകാരോ **ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ**.

സഹജാതധമ്മാനന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. സമപ്പവത്തിയാ ഭാവനായ വീഥിപടിപന്നായ അലീനാനുദ്ധതാ നിരസ്സാദതായ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു ബ്യാപാരാഭാവതോ സമ്പയുത്തധമ്മേസു മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ **ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ**.

ഉപേക്ഖാനിമിത്തന്തി ഏത്ഥ ലീനുദ്ധച്ചപക്ഖപാതരഹിതം മജ്ഝത്തം വീരിയം ഉപേക്ഖാ. തദേവ തം ആകാരം ഗഹേത്വാ പവത്തേതബ്ബസ്സ താദിസസ്സ വീരിയസ്സ നിമിത്തഭാവതോ ഉപേക്ഖാനിമിത്തം ഭാവനായ സമപ്പവത്തികാലേ ഉപേക്ഖിയതീതി ഉപേക്ഖാ, വീരിയമേവ ഉപേക്ഖാ **വീരിയുപേക്ഖാ**.

"പഠമം ഝാനം പടിലാഭത്ഥായ നീവരണേ...പേ... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം പടിലാഭത്ഥായ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണ"ന്തി (പടി॰ മ॰

൧.൭൭) ഏവമാഗതാ ഇമാ **അട്ഠ സമാധിവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി**. ''സോതാപത്തിമഗ്ഗം പടിലാഭത്ഥായ ഉപ്പാദം പവത്തം നിമിത്തം ആയൂഹനം പടിസന്ധിം ഗതിം നിബ്ബത്തിം ഉപപത്തിം ജാതിം ജരം ബ്യാധിം മരണം സോകം പരിദേവം ഉപായാസം. സോതാപത്തിഫലസമാപത്തത്ഥായ ഉപ്പാദം പവത്തം...പേ... അരഹത്തമഗ്ഗം പടിലാഭത്ഥായ ഉപ്പാദം...പേ... ഉപായാസം...പേ... അരഹത്തഫലസമാപത്തത്ഥായ സുഞ്ഞതാവിഹാരസമാപത്തത്ഥായ അനിമിത്തവിഹാരസമാപത്തത്ഥായ ഉപ്പാദം പവത്തം നിമിത്തം ആയൂഹനം പടിസന്ധിം ഗതിം നിബ്ബത്തിം ഉപപത്തിം ജാതിം ജരം ബ്യാധിം മരണം സോകം പരിദേവം ഉപായാസം പടിസങ്ഖാ സന്തിട്ഠനാ പഞ്ഞാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാസു ഞാണ''ന്തി ഏവമാഗതാ ഇമാ **ദസ വിപസ്സനാവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി**. ഏത്ഥ ച പഠമജ്ഝാനാദീഹി വിക്ഖമ്ഭിതാനി നീവരണവിതക്കവിചാരാദീനി പടിസങ്ഖായ സഭാവതോ ഉപപരിക്ഖിത്വാ സന്നിട്ഠാനവസേന തിട്ഠമാനാ **നീവരണാദിപടിസങ്ഖാസന്തിട്ഠനാ** ദിട്ഠാദീനവത്താ തേസം **ഗഹണേ** ഉപ്പാദനേ അജ്ഝുപേക്ഖന്തീ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ ഗഹണേ **മജ്ഝത്തഭൂതാ ഉപേക്ഖാ**.

തത്ഥ **ഉപ്പാദ**ന്തി പുരിമകമ്മപച്ചയാ ഖന്ധാനം ഇധ ഉപ്പത്തിമാഹ. **പവത്ത**ന്തി തഥാഉപ്പന്നസ്സ പവത്തിം. **നിമിത്ത**ന്തി സബ്ബമ്പി തേഭൂമകസങ്ഖാരഗതം നിമിത്തഭാവേന ഉപട്ഠാനതോ. **ആയൂഹന**ന്തി ആയതിം പടിസന്ധിഹേതുഭൂതം കമ്മം. **പടിസന്ധി**ന്തി ആയതിം ഉപ്പത്തിം. **ഗതി**ന്തി യായ ഗതിയാ സാ പടിസന്ധി ഹോതി. **നിബ്ബത്തി**ന്തി ഖന്ധാനം നിബ്ബത്തനം. **ഉപപത്തി**ന്തി ''സമാപന്നസ്സ വാ ഉപപന്നസ്സ വാ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൭൨) ഏവ്ഥ ''ഉപപന്നസ്സാ''തി വുത്തവിപാകപ്പവത്തിം. **ജാതി**ന്തി ജരാദീനം പച്ചയഭൂതം ഭവപച്ചയാ ജാതിം. **ജരാബ്യാധിമരണാ**ദയോ പാകടാ ഏവ. ഏത്ഥ ച ഉപ്പാദാദയോ പഞ്ചേവ സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണസ്സ വിസയവസേന വുത്താ, സേസാ തേസം വേവചനവസേന. ''നിബ്ബത്തി, ജാതീ''തി ഇദഞ്ഹി ദ്വയം ഉപ്പാദസ്സ ചേവ പടിസന്ധിയാ ച വേവചനം, ''ഗതി, ഉപപത്തി ചാ''തി ഇദം ദ്വയം പവത്തസ്സ, ജരാദയോ നിമിത്തസ്സാതി വേദിതബ്ബം. അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖവസേന മഗ്ഗുപ്പത്തിഹേതുഭൂതാ ചതസ്സോ, തഥാ ഫലസമാപത്തിയാ ചതസ്സോ, സുഞ്ഞതവിഹാരഅനിമിത്തവിഹാരവസേന ദ്വേതി ദസ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ.

യാതി വിപസ്സനാപഞ്ഞാ. **യദത്ഥീ**തി യം അനിച്ചാദിലക്ഖണത്തയം ഉപലബ്ഭതി. **യം ഭൂത**ന്തി യം പച്ചയനിബ്ബത്തത്താ ഭൂതം ഖന്ധപഞ്ചകം. **തം പജഹതീ**തി അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി നിച്ചസഞ്ഞാദയോ പജഹന്തോ സമ്മദേവ ദിട്ഠാദീനവത്താ തപ്പടിബദ്ധച്ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന പജഹതി, യഥാ ആയതിം ആദാനം ന ഹോതി, തഥാ പടിപത്തിയാ പജഹതി. തഥാഭൂതോ ച തത്ഥ **ഉപേക്ഖം പടിലഭതി. വിചിനനേ**തി അനിച്ചാദിവസേന സമ്മസനേപി.

സമ്പയുത്തധമ്മാനം സമപ്പവത്തിഹേതുതായ **സമവാഹിതഭൂതാ**. നീവരണവിതക്കവിചാരാദിസബ്ബപച്ചനീകേഹി വിമുത്തത്താ **സബ്ബപച്ചനീകപരിസുദ്ധാ**. തേസം വൂപസന്തത്താ **പച്ചനീകവൂപസമനേപി അബ്യാപാരഭൂതാ** അബ്യാപാരഭാവേന പവത്താ, അബ്യാപാരതം വാ പത്താ.

യദി അത്ഥതോ ഏകാ, കഥമയം ഭേദോതി ആഹ **''തേന തേനാ''**തിആദി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സതിപി സഭാവതോ അഭേദേ യേഹി പന പച്ചയവിസേസേഹി സ്വായമിമാസം അവത്ഥാഭേദോ, തേസം ഏകജ്ഝം അപ്പവത്തിതോ ന താസം അഭേദോ, ഏകജ്ഝം വാ പവത്തി, തസ്മാ. തേനാഹ **''യത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ''**തിആദി.

ഏകീഭാവോതി ഏകതാ. സതിപി മജ്ഝത്താഭാവസാമഞ്ഞേ വിസയഭേദേന പനസ്സാ ഭേദോ. യമത്ഥം സന്ധായ **"കിച്ചവസേന ദ്വിധാ ഭിന്നാ"**തി വുത്തം, തം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേന്തോ **"യഥാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. **അയം വിപസ്സനുപേക്ഖാ.** യം സന്ധായ വുത്തം **പാളിയം** "യദത്ഥി യം ഭൂതം, തം പജഹതി, ഉപേക്ഖം പടിലഭതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൭൧; അം॰ നി॰ ൭.൫൫). തത്ഥ **യദത്ഥി യം ഭൂത**ന്തി ഖന്ധപഞ്ചകം, തം മുഞ്ചിതുകമ്യതാഞാണേന പജഹതി. ദിട്ഠസോവത്ഥികത്തയസ്സ സബ്ബലക്ഖണവിചിനനേ വിയ ദിട്ഠലക്ഖണത്തയസ്സ ഭൂതസ്സ സങ്ഖാരലക്ഖണവിചിനനേ ഉപേക്ഖം പടിലഭതി. സങ്ഖാരാനം അനിച്ചാദിലക്ഖണസ്സ സുദിട്ഠത്താ തേസം വിചിനനേ മജ്ഝത്തഭൂതായ **വിപസ്സനുപേക്ഖായ സിദ്ധായ** തഥാ ദിട്ഠാദീനവാനം തേസം ഗഹണേപി അജ്ഝുപേക്ഖനാ **സിദ്ധാവ ഹോതി,** സബ്ബസോ വിസങ്ഖാരനിന്നത്താ അജ്ഝാസയസ്സ.

അനാഭോഗരസാതി പണീതസുഖേപി തസ്മിം അവനതിപടിപക്ഖകിച്ചാതി അത്ഥോ. **അബ്യാപാരപച്ചുപട്ഠാനാ**തി സതിപി സുഖപാരമിപ്പത്തിയം തസ്മിം സുഖേ അബ്യാവടാ ഹുത്വാ പച്ചുപതിട്ഠതി, സമ്പയുത്താനം വാ തത്ഥ അബ്യാപാരം പച്ചുപട്ഠപേതീതി അത്ഥോ. സമ്പയുത്തധമ്മാനം ഖോഭം, ഉപ്പിലവഞ്ച ആവഹന്തേഹി വിതക്കാദീഹി അഭിഭൂതത്താ **അപരിബ്യത്തം. തത്ഥ** തത്രമജ്ഝത്തതായ **കിച്ചം**. തദഭാവതോ **ഇധ പരിബ്യത്തം**.

നിട്ഠിതാ "ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതീ"തി ഏതസ്സ

സബ്ബസോ അത്ഥവണ്ണനാ.

൮൫. **"സരതീതി സതോ"**തി പദസ്സ കത്തുസാധനതമാഹ. **സമ്പജാനാതീ**തി സമ്മദേവ പജാനാതി. സരണം ചിന്തനം ഉപട്ഠാനം ലക്ഖണമേതിസ്സാതി **സരണലക്ഖണാ**. സമ്മുസ്സനപടിപക്ഖോ അസമ്മുസ്സനം, തം കിച്ചം ഏതിസ്സാതി **അസമ്മുസ്സനരസാ**. കിലേസേഹി ആരക്ഖാ ഹുത്വാ പച്ചുപതിട്ഠതി, തതോ വാ ആരക്ഖം പച്ചുപട്ഠപേതീതി **ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ**. അസമ്മുയ്ഹനം സമ്മദേവ പജാനനം, സമ്മോഹപടിപക്ഖോ വാ **അസമ്മോഹോ. തീരണം** കിച്ചസ്സ പാരഗമനം. **പവിചയോ** വീമംസാ.

കാമം ഉപചാരജ്ഝാനാദീനി ഉപാദായ പഠമദുതിയജ്ഝാനാനിപി സുഖുമാനേവ, ഇമം പന ഉപരിഝാനം ഉപാദായ **"ഓളാരികത്താ"**തി വുത്തം. സാ ച ഓളാരികതാ വിതക്കാദിഥൂലങ്ഗതായ വേദിതബ്ബാ. കേചി "ബഹുചേതസികതായാ"തി ച വദന്തി . **ഗതി സുഖാ ഹോതി** തത്ഥ ഝാനേസൂതി അധിപ്പായോ. **അബ്യത്തം തത്ഥ സതിസമ്പജഞ്ഞകിച്ചം** "ഇദം നാമ ദുക്കരം കരീയതീ"തി വത്തബ്ബസ്സ അഭാവതോ. **ഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനേന സുഖുമത്താ**തി അയമത്ഥോ കാമം ദുതിയജ്ഝാനേപി സമ്ഭവതി, തഥാപി യേഭുയ്യേന അവിപ്പയോഗീഭാവേന വത്തമാനേസു പീതിസുഖേസു പീതിസങ്ഖാതസ്സ ഓളാരികങ്ഗസ്സ പഹാനേന സുഖുമതായ ഇധ സാതിസയോ സതിസമ്പജഞ്ഞബ്യാപാരോതി വുത്തം **"പുരിസസ്സാ"**തിആദി. **പുനദേവ പീതിം ഉപഗച്ഛേയ്യാ**തി ഹാനഭാഗിയം ഝാനം സിയാ ദുതിയജ്ഝാനമേവ സമ്പജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"പീതിസമ്പയുത്തമേവ സിയാ"**തി. **"ഇദഞ്ച അതിമധുരം സുഖ"**ന്തി തതിയജ്ഝാനസുഖം സന്ധായാഹ. അതിമധുരതാ ചസ്സ പഹാസോദഗ്യസഭാവായ പീതിയാ അഭാവേനേവ വേദിതബ്ബാ. **ഇദന്തി** "സതോ, സമ്പജാനോ"തി പദദ്വയം.

തസ്മാ ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോതി യസ്മാ തസ്സ ഝാനസമങ്ഗിനോ യം നാമകായേന സമ്പയുത്തം സുഖം, തം സോ പടിസംവേദേയ്യ. **യം വാ ത**ന്തി അഥ വാ യം തം യഥാവുത്തം **നാമകായസമ്പയുത്തം സുഖം. തംസമുട്ഠാനേന** തതോ സമുട്ഠിതേന **അതിപണീതേന രൂപേന അസ്സ** ഝാനസമങ്ഗിനോ **രൂപകായോ യസ്മാ ഫുടോ. യസ്സ** രൂപകായസ്സ **ഫുടത്താ ഝാനാ വുട്ഠിതോപി** ഝാനസമങ്ഗീ കായികം **സുഖം പടിസംവേദേയ്യ.** തസ്മാ **ഏതം** ചേതസികകായികസുഖപടിസംവേദനസങ്ഖാതം **അത്ഥം** ദസ്സേന്തോ **"സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതീതി ആഹാ"**തി യോജനാ. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - നാമകായേന ചേതസികസുഖം, കായികസുഖഹേതുരൂപസമുട്ഠാപനേന കായികസുഖഞ്ച ഝാനസമങ്ഗീ പടിസംവേദേതീതി വുച്ചതി. **ഫുടത്താ**തി ബ്യാപിതത്താതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി ഉദകേന ഫുടസരീരസ്സ താദിസേ നാതിപച്ചനീകേ വാതാദിഫോട്ഠബ്ബേ ഫുടേ സുഖം ഉപ്പജ്ജതി, ഏവമേതേഹി ഫുടസരീരസ്സാതി. അപരോ നയോ - **സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതീ**തി ഏത്ഥ കഥമാഭോഗേന വിനാ സുഖപടിസംവേദനാതി ചോദനായം "കിഞ്ചാപി...പേ॰... ഏവം സന്തേപീ"തി. യസ്മാ തസ്സ നാമകായേന സമ്പയുത്തം സുഖം, തസ്മാ സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതീതി യോജനാ. ഇദാനി സഹാപി ആഭോഗേന സുഖപടിസംവേദനം ദസ്സേതും **"യം വാ ത"**ന്തിആദി വുത്തം.

൮൬. **യ**ന്തി ഹേതുഅത്ഥേ നിപാതോ, യസ്മാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"യംഝാനഹേതൂ"**തി. **"ആചിക്ഖന്തീ"**തിആദീനി പദാനി കിത്തനത്ഥാനീതി അധിപ്പായേനാഹ **"പസംസന്തീതി അധിപ്പായോ"**തി. **കിന്തീ**തി പസംസനാകാരപുച്ഛാ. ഏദിസേസു ഠാനേസു സതിഗ്ഗഹണേനേവ സമ്പജഞ്ഞമ്പി ഗഹിതം ഹോതീതി ഇധ പാളിയം സതിയാ ഏവ ഗഹിതത്താ ഏവം ഉപട്ഠിതസതിതായ **"സതിമാ"** ഇച്ചേവ വുത്തം, "സമ്പജാനോ"തി ഹേട്ഠാ വുത്തത്താ വാ.

ഝാനക്ഖണേ ചേതസികസുഖമേവ ലബ്ഭതീതി **"സുഖം നാമകായേന പടിസംവേദേതീ"**തി ച വുത്തം. **തതിയന്തി ഗണനാനുപുബ്ബതാ**തി ഇതോ പട്ഠായ ദുതിയതതിയജ്ഝാനകഥാഹി അവിസേസോ, വിസേസോ ച വുത്തോതി.

ചതുത്ഥജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൮൭. ഇദാനി നിബ്ബത്തിതവിസേസം ദസ്സേന്തോ **"അയം പന വിസേസോ"**തി വത്വാ **"യസ്മാ"**തിആദിമാഹ. ആസേവനപച്ചയേന പച്ചയോ ന ഹോതി, അനിട്ഠേ ഠാനേ പദന്തരസങ്ഗഹിതസ്സ ആസേവനപച്ചയത്താഭാവതോ. **അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ ഉപ്പജ്ജിതബ്ബം** സാതിസയം സുഖവിരാഗഭാവനാഭാവതോ. **താനീ**തി അപ്പനാവീഥിയം ജവനാനി സന്ധായാഹ.

൮൮. **"പുബ്ബേവാ"**തി വുത്തത്താ കദാ പന തേസം പഹാനം ഹോതീതി ചോദനായം ആഹ **"ചതുന്നം ഝാനാനം ഉപചാരക്ഖണേ"**തി. ഏവം വേദിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. **പഹാനക്കമോ** നാമ പഹായകധമ്മാനം ഉപ്പത്തിപടിപാടി. തേന പന വുച്ചമാനേ "ദുക്ഖം ദോമനസ്സം സുഖം സോമനസ്സ"ന്തി വത്തബ്ബം സിയാ. കസ്മാ ഇതോ അഞ്ഞഥാ വചനന്തി ആഹ **"ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗേ"**തിആദി. അഥ കസ്മാ ഝാനേസ്വേവ നിരോധോ വുത്തോതി സമ്ബന്ധോ.

കത്ഥ ചുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയന്തി അത്തനോ പച്ചയേഹി ഉപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം. **കത്ഥ ച അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ**തി നിരോധട്ഠാനം പുച്ഛതി. തേന **"കത്ഥാ"**തി പുച്ഛായം, **"ഏത്ഥാ"**തി വിസ്സജ്ജനേപി ഹേതുമ്ഹി ഭുമ്മവചനം ദട്ഠബ്ബം. ഝാനാനുഭാവനിമിത്തം ഹി അനുപ്പജ്ജന്തം **"ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം

നിരുജ്ഝതീ”തി വുത്തം. **അതിസയനിരോധോ** സുട്ഠു പഹാനം ഉജുപടിപക്ഖേന വൂപസമോ.

നാനാവജ്ജനേതി യേന ആവജ്ജനേന അപ്പനാവീഥി, തതോ ഭിന്നാവജ്ജനേ, അനേകാവജ്ജനേ വാ. അപ്പനാവീഥിയഞ്ഹി ഉപചാരോ ഏകാവജ്ജനോ, ഇതരോ അനേകാവജ്ജനോ അനേകക്ഖത്തും പവത്തനതോ. വിസമനിസജ്ജായ ഉപ്പന്നകിലമഥോ **വിസമാസനുപതാപോ. പീതിഫരണേനാ**തി പീതിയാ ഫരണരസത്താ, പീതിസമുട്ഠാനാനം വാ പണീതരൂപാനം കായസ്സ ബ്യാപനതോ വുത്തം. തേനാഹ **“സബ്ബോ കായോ സുഖോക്കന്തോ ഹോതീ”**തി. **വിതക്കവിചാരപച്ചയേപീ**തി **പി**-സദ്ദോ അട്ഠാനപ്പയുത്തോ, സോ “പഹീനസ്സാ”തി ഏത്ഥ ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബോ “പഹീനസ്സാപി ദോമനസ്സിന്ദ്രിയസ്സാ”തി. ഏതം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതി സമ്ബന്ധോ. “തസ്സ മയ്ഹം അതിചിരം വിതക്കയതോ വിചാരയതോ കായോപി കിലമിചിത്തമ്പി ഉഹഞ്ഞീ”തി വചനതോ കായചിത്തഖേദാനം വിതക്കവിചാരപ്പച്ചയതാ വേദിതബ്ബാ . “വിതക്കവിചാരഭാവേ ഉപ്പജ്ജതി ദോമനസ്സിന്ദ്രിയ”ന്തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തീ**തി തത്ഥ ദുതിയജ്ഝാനൂപചാരേ അസ്സ ദോമനസ്സസ്സ ഉപ്പത്തി ഭവേയ്യ.

ഏത്ഥ ച യദേകേ “തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തീ”തി വദന്തേന ഝാനലാഭീനമ്പി ദോമനുസ്സുപ്പത്തി അത്ഥീതി ദസ്സിതം ഹോതി. തേന ച അനീവരണസഭാവോ ലോഭോ വിയ ദോസോപി അത്ഥീതി ദീപേതി. ന ഹി ദോസേന വിനാ ദോമനസ്സം പവത്തതി. ന ചേത്ഥ **പട്ഠാനപാളിയാ** വിരോധോ ചിന്തേതബ്ബോ. യസ്മാ തത്ഥ പരിഹീനം ഝാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തമാനം ദോമനസ്സം ദസ്സിതം, അപരിഹീനജ്ഝാനമാരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനസ്സ ദോമനസ്സസ്സ അസമ്ഭവതോ. ഝാനലാഭീനം സബ്ബസോ ദോമനസ്സം നുപ്പജ്ജതീതി ച ന സക്കാ വത്തും, അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ അപി തസ്സ ഉപ്പന്നത്താ. ന ഹേവ ഖോ സോ പഹീനജ്ഝാനോ അഹോസീതി വദന്തി, തം അയുത്തം അനീവരണസഭാവസ്സ ദോസസ്സ അഭാവതോ. യദി സിയാ, രൂപാരൂപാവചരസത്താനമ്പി ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ന ച ഉപ്പജ്ജതി. തഥാ ഹി “അരൂപേ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പടിച്ച ഥിനമിദ്ധനീവരണം ഉദ്ധച്ചനീവരണം അവിജ്ജാനീവരണ”ന്തിആദീസു ബ്യാപാദകുക്കുച്ചനീവരണാനി അനുദ്ധടാനി. ന ചേത്ഥ നീവരണത്താ പരിഹാരോ, കാമച്ഛന്ദാദീനമ്പി അനീവരണാനംയേവ നീവരണസദിസതായ നീവരണപരിയായസ്സ വുത്തത്താ. യം പന വുത്തം “അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ അപി തസ്സ ഉപ്പന്നത്താ”തി, തമ്പി അകാരണം ഉപ്പജ്ജമാനേന ച ദോമനസ്സേന ഝാനതോ പരിഹായനതോ. ലഹുകേന പന പച്ചയേന പരിഹീനം താദിസാ അപ്പകസിരേനേവ പടിപാകതികം കരോന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. “തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തീ”തി ഇദം പന പരികപ്പവചനം ഉപചാരക്ഖണേ ദോമനസ്സസ്സ അപ്പഹീനഭാവദസ്സനത്ഥം. തഥാ ഹി വുത്തം “ന ത്വേവ അന്തോഅപ്പനായ”ന്തി. യദി പന തദാ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജേയ്യ, പഠമജ്ഝാനമ്പിസ്സ പരിഹീനമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. പഹീനമ്പി സോമനസ്സിന്ദ്രിയം പീതി വിയ ന ദൂരേതി കത്വാ **“ആസന്നത്താ”**തി വുത്തം. നാനാവജ്ജനൂപചാരേ പഹീനമ്പി പഹാനങ്ഗം പടിപക്ഖേന അവിഹതത്താ അന്തരന്തരാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ വാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“അപ്പനാപ്പത്തായാ”**തിആദിമാഹ. താദിസായ ആസേവനായ ഇച്ഛിതബ്ബത്താ യഥാ **മഗ്ഗവീഥിതോ പുബ്ബേ ദ്വേ തയോ ജവനവാരാ സദിസാനുപസ്സനാവ പവത്തന്തി,** ഏവമിധാപി അപ്പനാവാരതോ പുബ്ബേ ദ്വേ തയോ ജവനവാരാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാവ പവത്തന്തീതി വദന്തി.

സമാഹടാതി സമാനീതാ, സങ്ഗഹേത്വാ വുത്താതി അത്ഥോ. സുഖദുക്ഖാനി വിയ അനോളാരികത്താ അവിഭൂതതായ **സുഖുമാ**. തതോ ഏവ

അനുമിനിതബ്ബസഭാവത്താ **ദുവിഞ്ഞേയ്യാ. ദുട്ഠസ്സാതി** ദുട്ഠപയോഗസ്സ, ദുദ്ദമ്മസ്സാതി അത്ഥോ. **സക്കാ ഹോതി ഏസാ ഗാഹയിതും** അഞ്ഞാപോഹനനയേനാതി അധിപ്പായോ.

അദുക്ഖമസുഖായ ചേതോവിമുത്തിയാതി ഇദമേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനം ദട്ഠബ്ബം. **പച്ചയദസ്സനത്ഥ**ന്തി അധിഗമസ്സ ഉപായഭൂതപച്ചയദസ്സനത്ഥം. തേനാഹ **"ദുക്ഖപ്പഹാനാദയോ ഹി തസ്സാ പച്ചയാ"**തി. **ദുക്ഖപ്പഹാനാദയോ**തി ച സോപചാരാ പഠമജ്ഝാനാദയോവേത്ഥ അധിപ്പേതാ.

പഹീനാതി വുത്താ "പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ"തി. **ഏതാ**തി സുഖാദയോ വേദനാ.

സോമനസ്സം രാഗസ്സ പച്ചയോ. വുത്തഞ്ഹി "സുഖായ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, വേദനായ രാഗാനുസയോ അനുസേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫). **ദോമനസ്സം ദോസസ്സ** പച്ചയോ. വുത്തമ്പി ചേതം "ദുക്ഖായ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, വേദനായ പടിഘാനുസയോ അനുസേതീ"തി. **സുഖാദിഘാതേനാ**തി സുഖാദീനം പഹാനേന. **അസ്സ** ഝാനസ്സ.

ന ദുക്ഖന്തി **അദുക്ഖം,** ദുക്ഖവിധുരം. യസ്മാ തത്ഥ ദുക്ഖം നത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **"ദുക്ഖാഭാവേനാ"**തി. **അസുഖ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഏതേനാ**തി ദുക്ഖസുഖപടിക്ഖേപവചനേന. **"പടിപക്ഖഭൂത"**ന്തി ഇദം ഇധ തതിയവേദനായ ദുക്ഖാദീനം സമതിക്കമവസേന പത്തബ്ബത്താ വുത്തം, ന കുസലാകുസലാനം വിയ ഉജുവിപച്ചനീകതായ. ഇട്ഠാനിട്ഠവിപരീതസ്സ മജ്ഝത്താരമ്മണസ്സ, ഇട്ഠാനിട്ഠവിപരീതം വാ മജ്ഝത്താകാരേന അനുഭവനലക്ഖണാ **ഇട്ഠാനിട്ഠവിപരീതാനുഭവനലക്ഖണാ**. തതോ ഏവ **മജ്ഝത്തരസാ. അവിഭൂതപച്ചുപട്ഠാനാ**തി സുഖദുക്ഖാനി വിയ ന വിഭൂതാകാരാ , പിട്ഠിപാസാണേ മിഗഗതമഗ്ഗോ വിയ തേഹി അനുമാതബ്ബാ അവിഭൂതാകാരോപട്ഠാനാ. സുഖനിരോധോ നാമ ഇധ ചതുത്ഥജ്ഝാനൂപചാരോ, സോ പദട്ഠാനം ഏതിസ്സാതി **സുഖനിരോധപദട്ഠാനാ**.

൮൦. **"ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധി"**ന്തി പുരിമപദേ ഉത്തരപദലോപേനേതം സമാസപദന്തി ആഹ **"ഉപേക്ഖായ ജനിതസതിപാരിസുദ്ധി"**ന്തി. സബ്ബപച്ചനീകധമ്മപരിസുദ്ധായ പച്ചനീകസമനേപി അബ്യാവടായ പാരിസുദ്ധിഉപേക്ഖായ വത്തമാനായ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ സതി സമ്പഹംസനപഞ്ഞാ വിയ സുപരിസുദ്ധാ, സുവിസദാ ച ഹോതീതി ആഹ **"യാ ച തസ്സാ സതിയാ പാരിസുദ്ധി, സാ ഉപേക്ഖായ കതാ, ന അഞ്ഞേനാ"**തി. യദി തത്രമജ്ഝത്തതാ ഇധ "ഉപേക്ഖാ"തി അധിപ്പേതാ, കഥം സതിയേവ "പരിസുദ്ധാ"തി വുത്താതി ആഹ **"ന കേവല"**ന്തിആദി.

ഏവമ്പി കസ്മാ അയമേവ സതി "ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധീ"തി വുത്താതി അനുയോഗം സന്ധായ **"തത്ഥ കിഞ്ചാപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഹേട്ഠാ തീസു ഝാനേസു വിജ്ജമാനായപി തത്രമജ്ഝത്തതായ പച്ചനീകാഭിഭവതോ, സഹായപച്ചയവേകല്ലതോ ച അപാരിസുദ്ധി, തഥാ തംസമ്പയുത്താനം. തദഭാവതോ ഇധ പാരിസുദ്ധീതി ഇമമത്ഥം രൂപകവസേന ദസ്സേതും **"യഥാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **സൂരിയപ്പഭാഭിഭവാ**തി സൂരിയപ്പഭായ അഭിഭുയ്യമാനത്താ. അതിക്ഖതായ ചന്ദലേഖാ വിയ രത്തിപി സോമ്മസഭാവാ സഭാഗായ രത്തിയമേവ ച ചന്ദലേഖാ സമുജ്ജലതീതി സാ തസ്സാ സഭാഗാതി ദസ്സേന്തോ **"സോമ്മഭാവേന ച അത്തനോ ഉപകാരകത്തേന വാ സഭാഗായ രത്തിയാ"**തി ആഹ.

“ഏകവീഥിയ”ന്തി ഇദം തത്ഥ സോമനസ്സസ്സ ഏകംസേന അഭാവതോ വുത്തം, ന തതോ പുരിമതരേസു ഏകംസേന ഭാവതോ. യഥാ പന വിതക്കാദയോ ദുതിയാദിജ്ഝാനക്ഖണേയേവ പഹീയന്തി, ന തേസം ഏകവീഥിയം പുരിമജവനേസു, ന ഏവമേതന്തി ദസ്സേതും വുത്തം. **ചതുക്കജ്ഝാനേ**തി ചതുക്കനയവസേന നിബ്ബത്തിതജ്ഝാനചതുക്കേ.

പഞ്ചകജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൯൦. തത്ഥാതി പഠമജ്ഝാനേ. **ചതുക്കനയസ്സ ദുതിയജ്ഝാനേ വിയാ**തി ചതുക്കനയസമ്ബന്ധിനി ദുതിയജ്ഝാനേ വിയ. **തം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ**തി ചതുക്കനയേ ദുതിയം “അവിതക്കം വിചാരമത്തം, അവിതക്കം അവിചാര”ന്തി ച ഏവം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ **പഞ്ചകനയേ ദുതിയഞ്ചേവ തതിയഞ്ച ഹോതി** അഭിധമ്മേതി (ധ॰ സ॰ ൧൬൭) അധിപ്പായോ. സുത്തന്തേസു പന സരൂപതോ പഞ്ചകനയോ ന ഗഹിതോ.

കസ്മാ പനേത്ഥ നയദ്വയവിഭാഗോ ഗഹിതോതി? അഭിധമ്മേ നയദ്വയവസേന ഝാനാനം ദേസിതത്താ. കസ്മാ ച തത്ഥ തഥാ താനി ദേസിതാനി? പുഗ്ഗലജ്ഝാസയതോ, ദേസനാവിലാസതോ ച. സന്നിപതിതദേവപരിസായ കിര യേസം യഥാദേസിതേ പഠമജ്ഝാനേ വിതക്കോ ഏവ ഓളാരികതോ ഉപട്ഠാസി, ഇതരേ സന്തതോ. തേസം അജ്ഝാസയവസേന ച ചതുരങ്ഗികം അവിതക്കം വിചാരമത്തം ഝാനം ദേസിതം. യേസം വിചാരോ, യേസം പീതി, യേസം സുഖം ഓളാരികതോ ഉപട്ഠാസി, ഇതരേ സന്തതോ. തേസം തേസം അജ്ഝാസയവസേന തതിയാദീനി ഝാനാനി ദേസിതാനി. അയം താവ പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോ.

യസ്സാ പന ധമ്മധാതുയാ സുപ്പടിവിദ്ധത്താ ഭഗവാ യസ്മാ ദേസനാവിലാസപ്പത്തോ, തസ്മാ ഞാണമഹന്തതായ ദേസനായ സുകുസലോ യം യം അങ്ഗം ലബ്ഭതി, തസ്സ തസ്സ വസേന യഥാരുചിം ദേസനം നിയാമേന്തോ ചതുക്കനയവസേന, പഞ്ചകനയവസേന ച. തത്ഥ ച പഞ്ചങ്ഗികം പഠമം, ചതുരങ്ഗികം ദുതിയം, തിവങ്ഗികം തതിയം, ദുവങ്ഗികം ചതുത്ഥം, ദുവങ്ഗികമേവ പഞ്ചമം ഝാനം ദേസേസീതി അയം ദേസനാവിലാസോ. ഏത്ഥ ച പഞ്ചകനയേ ദുതിയജ്ഝാനം ചതുക്കനയേ ദുതിയജ്ഝാനപക്ഖികം കത്വാ വിഭത്തം “യസ്മിം സമയേ രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി അവിതക്കം വിചാരമത്തം സമാധിജം പീതിസുഖം ദുതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൬൭). കസ്മാ? ഏകത്തകായനാനത്തസഞ്ഞീസത്താവാസഫലതായ ദുതിയജ്ഝാനേന സമാനഫലത്താ, പഠമജ്ഝാനസമാധിതോ ജാതത്താ ച. പഠമജ്ഝാനമേവ ഹി “കാമേഹി അകുസലേഹി ച വിവിത്ത”ന്തി തദഭാവാ ന ഇധ “വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹീ”തി സക്കാ വത്തും, നാപി “വിവേകജ”ന്തി. സുത്തന്തദേസനാസു ച പഞ്ചകനയേ ദുതിയതതിയജ്ഝാനാനി ദുതിയജ്ഝാനമേവ ഭജന്തി വിതക്കവൂപസമാ വിചാരവൂപസമാ അവിതക്കത്താ, അവിചാരത്താ ച. ഏവഞ്ച കത്വാ സുത്തന്തദേസനായപി പഞ്ചകനയോ ലബ്ഭതേവാതി സിദ്ധം ഹോതി. നനു സുത്തന്തേ ചത്താരിയേവ ഝാനാനി വിഭത്താനീതി പഞ്ചകനയോ ന ലബ്ഭതീതി? ന, “സവിതക്കസവിചാരോ സമാധീ”തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൫) സമാധിത്തയാപദേസേന പഞ്ചകനയസ്സ ലബ്ഭമാനത്താ. ചതുക്കനയനിസ്സിതോ പന കത്വാ പഞ്ചകനയോ വിഭത്തോതി സുത്തന്തദേസനായപി പഞ്ചകനയോ നിദ്ധാരേതബ്ബോ. “വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ”തി ഹി വിതക്കസ്സ, വിചാരസ്സ, വിതക്കവിചാരാനഞ്ച “വിതക്കവിചാരാന”ന്തി സക്കാ വത്തും. തഥാ “അവിതക്കം, അവിചാര”ന്തി ച വിനാ, സഹ ച വിചാരേന വിതക്കപ്പഹാനേന അവിതക്കം, സഹ, വിനാ ച

വിതക്കേന വിചാരപ്പഹാനേന അവിചാരന്തി അവിതക്കം, അവിചാരം, അവിതക്കഞ്ച അവിചാരഞ്ചാതി വാ തിവിധമ്പി സക്കാ സങ്ഗഹേതും.

ദുതിയന്തി ച വിതക്കരഹിതേ, വിതക്കവിചാരദ്വയരഹിതേ ച ഞായാഗതാ ദേസനാ ദുതിയം അധിഗന്തബ്ബത്താ, വിചാരമത്തരഹിതേപി ദ്വയപ്പഹാനാധിഗതസമാനധമ്മത്താ. ഏവഞ്ച കത്വാ പഞ്ചകനയനിദ്ദേസേ ദുതിയേ വൂപസന്തോപി വിതക്കോ സഹായഭൂതവിചാരാവൂപസമേന ന സമ്മാ വൂപസന്തോതി വിതക്കവിചാരദ്വയരഹിതേ വിയ വിചാരവൂപസമേനേവ തദുപസമം, സേസധമ്മാനം സമാനതഞ്ച ദസ്സേന്തേന "വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ അജ്ഝത്തം സമ്പസാദനം ചേതസോ ഏകോദിഭാവം അവിതക്കം അവിചാരം സമാധിജം പീതിസുഖം തതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ"തി തതിയം ചതുക്കനയേ ദുതിയേന നിബ്ബിസേസം വിഭത്തം. ദുവിധസ്സാപി സഹായവിരഹേന, അഞ്ഞഥാ ച വിതക്കപ്പഹാനേന അവിതക്കത്തം, സമാധിജം പീതിസുഖഞ്ച സമാനന്തി സമാനധമ്മത്താപി **ദുതിയ**ന്തി നിദ്ദേസോ . വിചാരമത്തമ്പി ഹി വിതക്കവിചാരദ്വയരഹിതം വിയ "യസ്മിം സമയേ രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി അവിതക്കം വിചാരമത്തം സമാധിജം പീതിസുഖം ദുതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ"തി (ധം സം ൧൬൮) അവിതക്കം സമാധിജം പീതിസുഖന്തി വിഭത്തം. പഠമജ്ഝാനേ വാ സഹചാരീസു വിതക്കവിചാരേസു ഏകം അതിക്കമിത്വാ ദുതിയമ്പി തത്രട്ഠമേവ ദോസതോ ദിസ്വാ ഉഭയമ്പി സഹാതിക്കമന്തസ്സ പഞ്ചകനയേ **തതിയം** വുത്തം, തതിയം അധിഗന്തബ്ബത്താ. പഠമതോ അനന്തരഭാവേന പനസ്സ ദുതിയഭാവോ ച ഉപ്പജ്ജതീതി. കസ്മാ പനേവം സരൂപതോ പഞ്ചകനയോ ന വിഭത്തോതി? വിനേയ്യജ്ഝാസയതോ. യഥാനുലോമദേസനാ ഹി സുത്തന്തദേസനാതി.

പഥവീകസിണനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി ചതുത്ഥപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൫. സേസകസിണനിദ്ദേസവണ്ണനാ

ആപോകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൧. യഥാവിത്ഥാരിതസ്സ അത്ഥസ്സ അതിദേസോപി വിത്ഥാരട്ഠാനേയേവ തിട്ഠതീതി ആഹ **"വിത്ഥാരകഥാ ഹോതീ"**തി. **ആപോകസിണ**ന്തി ആപോകസിണജ്ഝാനം, ആപോകസിണകമ്മട്ഠാനം വാ. **സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബ**ന്തി പഥവീകസിണകമ്മട്ഠാനേ വുത്തനയേന വിത്ഥാരേതബ്ബം. **ഏത്ഥകമ്പീ**തി "കതേ വാ അകതേ വാതി സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബ"ന്തി ഏത്ഥകമ്പി അവത്വാ. സാമുദ്ദികേന ലോണുദകേന ഭരിതോ ജലാസയോ **ലോണീ**. നീലാദിവണ്ണസങ്കരപരിഹരണത്ഥം **"സുദ്ധവത്ഥേന ഗഹിത"**ന്തി വുത്തം. **അഞ്ഞ**ന്തി ഭൂമിം സമ്പത്തം. **തഥാരൂപ**ന്തി യാദിസം ആകാസജം ഉദകം, താദിസം. തേനാഹ **"വിപ്പസന്നം അനാവില"**ന്തി, യം പന ഉദകന്തി സമ്ബന്ധോ. **"ന വണ്ണോ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോ"**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം പഥവീകസിണകഥായം വുത്തമേവ. **ലക്ഖണം** പന ഇധ പഗ്ഘരണലക്ഖണം വേദിതബ്ബം.

വുത്തനയേനേവാതി പഥവീകസിണഭാവനായം വുത്തനയേനേവ. തരങ്ഗുട്ഠാനാദി, ഫേണമിസ്സതാദി ച ഇധ **കസിണദോസോ. സോ**തി യോഗാവചരോ. **തസ്സാ**തി പടിഭാഗനിമിത്തസ്സ.

തേജോകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൨. സിനിദ്ധാനി സിനേഹവന്താനി. **സാരദാരൂനി** ന ഫേഗ്ഗുദാരൂനി. ജാലായ ചിരട്ഠിതത്ഥം സിനിദ്ധസാരദാരുഗ്ഗഹണം. **ഖണ്ഡികം ഖണ്ഡികം കത്വാ**തി ഖണ്ഡസോ കരിത്വാ. **ആലിമ്പേത്വാ**തി ജാലേത്വാ. **ഘനജാലായാ**തി അവിരളവസേന പവത്തഅഗ്ഗിജാലായം.

പതനസദിസന്തി പതമാനസദിസം. **അകതേ ഗണ്ഹന്തസ്സാ**തി വുത്തനയേന യഥാ കസിണമണ്ഡലം പഞ്ഞായതി, ഏവം അനഭിസങ്ഖതേ കേവലേ തേജസ്മിം നിമിത്തം ഗണ്ഹന്തസ്സ.

വായോകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൩. വുത്തഞ്ഹേതന്തി ഏത്ഥ **ഹി**-സദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥോ, യസ്മാതി അത്ഥോ. തസ്സ "തസ്മാ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **ഉച്ഛഗ്ഗ**ന്തി ഉച്ഛുവേത്ഥേ യഥാഠിതാനം അഗ്ഗം. **ഏരിത**ന്തി വാതേന ചലിതം. **സമേരിത**ന്തി സബ്ബസോ ചലിതം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ "വായോകസിണം...പേ॰... ഉപലക്ഖേതീ"തി ഏവം വുത്തം അട്ഠകഥായം, തസ്മാ. **സമസീസട്ഠിത**ന്തി ഉപരി പത്താനം വസേന സമസീസം ഹുത്വാ ഠിതം. **വേളും വാ രുക്ഖം വാ**തി ഏത്ഥാപി "സമസീസം ഠിതം ഘനപത്തവേളും വാ ഘനപത്തരുക്ഖം വാ"തി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം. ഏകങ്ഗുലാദിപ്പമാണേസു കേസേസു രസ്സഭാവതോ, ദീഘതരേസു ഓലമ്ബനതോ, വിരളേസു അനുപ്പവേസതോ വാതപ്പഹാരോ ന പഞ്ഞായതീതി **ചതുരങ്ഗുലപ്പമാണ**ഗ്ഗഹണം, **ഘന**ഗ്ഗഹണഞ്ച കതം. **ഏതസ്മിം ഠാനേ പഹരതീതി സതിം ഠപേത്വാ**തി ഉച്ഛഗ്ഗാദീനം പചലനാകാരഗ്ഗഹണമുഖേന തേസം പഹാരകേ വാതസങ്ഘാതേ സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ. **തത്ഥ സതിം ഠപേത്വാ**തി തസ്മിം

കായപദേസസ്സ സങ്ഘട്ടനവസേന പവത്തേ വായുപിണ്ഡേ സങ്ഘട്ടനാകാരഗ്ഗഹണമുഖേന സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ. ‘‘ഉസുമവട്ടിസദിസ’’ന്തി എതേന പുരിമകസിണസ്സ വിയ ഇമസ്സാപി നിമിത്തസ്സ സംവിഗ്ഗഹതം ദസ്സേതി. ‘‘നിച്ചല’’ന്തി ഇമിനാ നിച്ചലഭാവോയേവ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തതോ ഇമസ്സ വിസേസോതി പടിഭാഗനിമിത്തസ്സാപി ഉസുമവട്ടിസദിസതാവ വിഭാവിതാ ഹോതി.

നീലകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൨. അഞ്ജനരാജിവട്ടാദി **വണ്ണധാതുയാ വാ. തഥാരൂപം മാലാഗച്ഛ**ന്തി അവിരളവികസിതനീലവണ്ണപുപ്ഫസഞ്ഛന്നം പുപ്ഫഗച്ഛം. **ഇതരേനാ**തി അകതാധികാരേന. **ഗിരികണ്ണികഗ്ഗ**ഹനേന നീലം ഗിരികണ്ണികമാഹ. **കരണ്ഡപടലം** സമുഗ്ഗപിധാനം. **പത്തേഹിയേവാ**തി നീലുപ്പലാദീനം കേസരവണ്ടാനി അപനേത്വാ കേവലേഹി പത്തേഹിയേവ. **പൂരേതബ്ബ**ന്തി നീലവണ്ണം വത്ഥം ഗഹേത്വാ ഭണ്ഡികം വിയ ബന്ധിത്വാ യഥാ നീലമണ്ഡലം ഹുത്വാ പഞ്ഞായതി, തഥാ **ചങ്കോടകം വാ കരണ്ഡപടലം വാ പൂരേതബ്ബം. മുഖവട്ടിയം വാ അസ്സാ**തി അസ്സ ചങ്കോടകസ്സ, കരണ്ഡപടലസ്സ വാ മുഖവട്ടിയം **ബന്ധിതബ്ബം. മണിതാലവണ്ടം** ഇന്ദനീലമണിമയം താലവണ്ടം.

പീതകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൩. പീതകസിണേ **മാലാഗച്ഛ**ന്തി ഇക്കടാദിമാലാഗച്ഛം. ഹരിതാലം, മനോസിലാ വാ **ധാതു. പത്തങ്ഗപുപ്ഫേഹീ**തി പത്തങ്ഗനാമികാ പീതവണ്ണപുപ്ഫാ എകാ ഗച്ഛജാതി, തസ്സ പുപ്ഫേഹി. **ആസനപൂജ**ന്തി ചേതിയങ്ഗണേ കതം ആസനപൂജം . **കണികാരപുപ്ഫാദിനാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ആകുലികിങ്കിരാതപുപ്ഫാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

ലോഹിതകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൪. ലോഹിതമണി ലോഹിതങ്ഗമണിആദി. **ലോഹിതധാതു** ഗേരുകജാതിഹിങ്ഗുലികാദി.

ഓദാതകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൫. ഓദാതകസിണേ **മാലാഗച്ഛ**ന്തി നന്ദിയാവത്താദിമാലാഗച്ഛം. **ധാതു** കക്കടിമുത്തസേതികാദി.

ആലോകകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൬. തഥാ അസക്കോന്തേനാതി യഥാ സൂരിയാലോകാദിവസേന ഓഭാസനിമിത്തുപ്പാദനം വുത്തം, തസ്സ ഓഭാസമണ്ഡലസ്സ ന ചിരട്ഠിതിതായ തഥാ നിമിത്തുപ്പാദനം കാതും അസക്കോന്തേന. ഘടമുഖേന നിഗ്ഗച്ഛനകഓഭാസസ്സ മഹന്തഭാവതോ **‘‘ഘടമുഖം പിദഹിത്വാ’’**തി വുത്തം. **ഭിത്തിമുഖ**ന്തി ഭിത്തിഅഭിമുഖം. **ഉട്ഠിതമണ്ഡലസദിസ**ന്തി ഭിത്തിആദീസു ഉട്ഠിതപാകതികആലോകമണ്ഡലസദിസം. **ഘനവിപ്പസന്നം ആലോകപുഞ്ജസദിസ**ന്തി ഭഗവതോ ബ്യാമപ്പഭാ വിയ ബഹലോ, വിപ്പസന്നോ ച ഹുത്വാ പുഞ്ജഭൂതോ ആലോകോ അത്ഥി ചേ, തംസദിസോതി അത്ഥോ.

പരിച്ഛിന്നാകാസകസിണകഥാവണ്ണനാ

൯൯. ഛിദ്ദസദിസമേവ ഹോതീതി യേഹി ഭിത്തിപരിയന്താദീഹി പരിച്ഛിന്നം, തം ഛിദ്ദം, തംസദിസം, തേനവാകാരേന ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഉപട്ഠാതീതി അത്ഥോ. **"വഡ്ഢിയമാനമ്പി ന വഡ്ഢതീ"**തി ഉഗ്ഗഹനിമിത്തസ്സ അവഡ്ഢനീയതം ദസ്സേതും വുത്തം. സബ്ബമ്പി ഹി ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം വഡ്ഢിയമാനം ന വഡ്ഢതിയേവ. സതിപി ച വഡ്ഢേതുകാമതായം വഡ്ഢനാ ന സമ്ഭവതി ഭാവനായ പരിദുബ്ബലത്താ. ഭാവനാവസേന ഹി നിമിത്തവഡ്ഢനാ . പടിഭാഗനിമിത്തം പന തസ്മിം ഉപ്പന്നേ ഭാവനാ ഥിരാതി കത്വാ **"വഡ്ഢിയമാനം വഡ്ഢതീ"**തി വുത്തം.

കിഞ്ചാപി **പാളിയം** ''പഥവീകസിണാദീനി രൂപജ്ഝാനാരമ്മണാനി അട്ഠേവ കസിണാനി സരൂപതോ ആഗതാനി, ഓദാതകസിണേ പന ആലോകകസിണം, ആകാസകസിണേ ച പരിച്ഛിന്നാകാസകസിണം അന്തോഗധം കത്വാ ദേസനാ കതാ''തി അധിപ്പായേനാഹ **"ഇതി കസിണാനി ദസബലോ, ദസ യാനി അവോചാ"**തി. **പകിണ്ണകകഥാപി വിഞ്ഞേയ്യാ**തി പുബ്ബേ വിയ അസാധാരണം തസ്മിം തസ്മിം കസിണേ പടിനിയതമേവ അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ അസാധാരണതോ, സാധാരണതോ ച തത്ഥ തത്ഥ പകിണ്ണകം വിസടം അത്ഥം ഗഹേത്വാ പവത്താ പകിണ്ണകകഥാപി വിജാനിതബ്ബാ.

പകിണ്ണകകഥാവണ്ണനാ

൧൦൦. ആദിഭാവോതി എത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന യസ്സ കസ്സചി പഥവീപക്ഖിയസ്സ വത്ഥുനോ നിമ്മാനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഠാനനിസജ്ജാദികപ്പനം വാ**തി എത്ഥാപി ''ആകാസേ വാ ഉദകേ വാ''തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **പരിത്തഅപ്പമാണനയേനാ**തി നീലാദിവണ്ണം അനാമസിത്വാ പരിത്തഅപ്പമാണനയേനേവ. **ഏവമാദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സരീരതോ ഉദകധാരാനിമ്മാനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

യദേവ സോ ഇച്ഛതി തസ്സ ഡഹനസമത്ഥതാതി ബഹൂസു കപ്പാസപിചുസാരദാരുആദീസു എകജ്ഝം രാസിഭൂതേസു ഠിതേസു യം യദേവ ഇച്ഛതി, തസ്സ തസ്സേവ ഡഹനസമത്ഥതാ. ഇധ **ആദി**-സദ്ദേന അന്ധകാരവിധമനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

വായുഗതിയാ ഗമനം **വായുഗതിഗമനം,** അതിസീഘഗമനം. ഇധ **ആദി**-സദ്ദേന യദിച്ഛിതദേസന്തരം പാപുണനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

സുവണ്ണന്തി അധിമുച്ചനാ സുവണ്ണഭാവാധിട്ഠാനം സേയ്യഥാപി ആയസ്മാ പിലിന്ദവച്ഛോ (പാരാ॰ ൬൧൮-൬൨൦) തിണണ്ഡുപഗപാസാദാദീനം. **വുത്തനയേനാ**തി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണനയേന.

വണ്ണകസിണേസു തത്ഥ തത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന നീലോഭാസനിമ്മാനാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **പഥവീപബ്ബതാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സമുദ്ദാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

സബ്ബാനേവ ദസപി കസിണാനി. **ഇമം പഭേദം ലഭന്തീ**തി ഇമം വഡ്ഢനാദിവിസേസം പാപുണന്തി. **എകോ**തി എകച്ചോ. **സഞ്ജാനാതീ**തി

ഭാവനാപഞ്ഞായ സഞ്ജാനാതി. **ആദി**-സദ്ദേന ‘‘ആപോകസിണ’’ന്തിആദിപാളിം സങ്ഗണ്ഹാതി.

ഉപരിഗഗനതലാഭിമുഖം ‘‘പഥവീകസിണമേകോ സഞ്ജാനാതീ’’തി പാളിപദാനി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. തഞ്ച ഖോ വഡ്ഢനവസേന. തേനാഹ **“ഏകച്ചോ ഹി ഉദ്ധമേവ കസിണം വഡ്ഢേതീ”**തി. **ഹേട്ഠാഭൂമിതലാഭിമുഖ**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. പുബ്ബേ വഡ്ഢനകാലേ പയോജനം അനപേക്ഖിത്വാ വഡ്ഢേന്താനം വസേന വുത്തത്താ ഇദാനി **“തേന തേന വാ കാരണേന ഏവം പസാരേതീ”**തി ആഹ, കസിണം വഡ്ഢേതീതി അത്ഥോ. യഥാ കിന്തി ആഹ **“ആലോകമിവ ദിബ്ബചക്ഖുനാ രൂപദസ്സനകാമോ”**തി. ഉദ്ധഞ്ചേ രൂപം ദട്ഠുകാമോ ഉദ്ധം ആലോകം പസാരേതി, അധോ ചേ രൂപം ദട്ഠുകാമോ അധോ ആലോകം പസാരേതി, സമന്തതോ ചേ രൂപം ദട്ഠുകാമോ സമന്തതോ ആലോകം പസാരേതി, ഏവമയം കസിണന്തി അത്ഥോ.

ഏകസ്സാതി പഥവീകസിണാദീസു ഏകേകസ്സ. **അഞ്ഞഭാവാനുപഗമനത്ഥ**ന്തി അഞ്ഞകസിണഭാവാനുപഗമനദീപനത്ഥം, ന അഞ്ഞം പഥവീആദി. ന ഹി ഉദകേന ഠിതട്ഠാനേ സസമ്ഭാരപഥവീ അത്ഥി. **അഞ്ഞോ കസിണസമ്ഭേദോ**തി ആപോകസിണാദിനാ സങ്കരോ. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബേസു ആപോകസിണാദീസു സേസകസിണേസു. ഏകദേസേ അട്ഠത്വാ അനവസേസേന ഫരണപ്പമാണസ്സ അഗ്ഗഹണതോ ഫരണം **അപ്പമാണം**. തേനേവ ഹി നേസം കസിണസമഞ്ഞാ. തഥാ ചാഹ **“തഞ്ഹീ”**തിആദി. തത്ഥ **ചേതസാ ഫരന്തോ**തി ഭാവനാചിത്തേന ആലമ്ബനം കരോന്തോ. ഭാവനാചിത്തഞ്ഹി കസിണം പരിത്തം വാ വിപുലം വാ ഏകക്ഖണേ സകലമേവ മനസി കരോതി, ന ഏകദേസന്തി.

ഫ്ഥ. ആനന്തരിയകമ്മസമങ്ഗിനോതി പഞ്ചസു ആനന്തരിയകമ്മേസു യേന കേനചി സമന്നാഗതാ. **നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികാ**തി അഹേതുകദിട്ഠി അകിരിയദിട്ഠി നത്ഥികദിട്ഠീതി തീസു മിച്ഛാദിട്ഠീസു യായ കായചി നിയതായ മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതാ. **ഉഭതോബ്യഞ്ജനകപണ്ഡകാ**തി ഉഭതോബ്യഞ്ജനകാ, പണ്ഡകാ ച. കാമഞ്ചേതേ അഹേതുകപടിസന്ധികത്താ വിപാകാവരണേന സമന്നാഗതാ ഹോന്തി, തഥാപി തിബ്ബകിലേസത്താ കിലേസാവരണേന സമന്നാഗതാ വുത്താ. **അഹേതുകദ്വിഹേതുകപടിസന്ധികാ**തി അഹേതുകപടിസന്ധികാ , ദ്വിഹേതുകപടിസന്ധികാ ച. ദുഹേതുകപടിസന്ധികാനമ്പി ഹി അരിയമഗ്ഗപടിവേധോ, ഝാനപടിലാഭോ ച നത്ഥി, തസ്മാ തേപി വിപാകാവരണേന സമന്നാഗതാ ഏവ.

അപച്ചനീകപടിപദായന്തി മഗ്ഗസ്സ അനുലോമപടിപദായം സച്ചാനുലോമികായം വിപസ്സനായം. **അച്ഛന്ദികാ**തി ‘‘കത്തുകമ്യതാഛന്ദരഹിതാ’’തി **സമ്മോഹവിനോദനിയം** വുത്തം, തമ്പി നിബ്ബാനാധിഗമത്ഥമേവ കത്തുകമ്യതാഛന്ദം സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഉത്തരകുരുകാപി മനുസ്സാ മാരാദയോ വിയ അച്ഛന്ദികട്ഠാനം പവിട്ഠാ നിബ്ബുതിഛന്ദരഹിതത്താ. **ദുപ്പഞ്ഞാ**തി ഭവങ്ഗപഞ്ഞായ പരിഹീനാ. ‘‘ഭവങ്ഗപഞ്ഞായ പരിപുണ്ണായപി യസ്സ ഭവങ്ഗം ലോകുത്തരസ്സ പാദകം ന ഹോതി, സോപി ദുപ്പഞ്ഞോയേവാ’’തി **സമ്മോഹവിനോദനിയം** വുത്തം. യസ്മിം ഹി ഭവങ്ഗേ വത്തമാനേ തംസന്തതിയം ലോകുത്തരം നിബ്ബത്തതി, തം തസ്സ പാദകം നാമ ഹോതി.

കുസലേസു ധമ്മേസൂതി അനവജ്ജധമ്മേസു, സുഖവിപാകധമ്മേസു വാ. **ഓക്കമിതു**ന്തി അധിഗന്തും. **കസിണേയേവാ**തി കസിണകമ്മട്ഠാനേയേവ. **ഏതേസ**ന്തി കമ്മാവരണസമന്നാഗതാദീനം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏതേ വിപാകന്തരായാദയോ ഏവം അത്ഥജാനികരാ, അനത്ഥഹേതുഭൂതാ ച, തസ്മാ. തിണ്ണമേവ ചേത്ഥ അന്തരായാനം ഗഹണം ഇതരസ്സ സപ്പടികാരത്താ, കമ്മന്തരായപക്ഖികത്താ വാതി ദട്ഠബ്ബം. **സപ്പുരിസൂപനിസ്സയാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന തജ്ജം യോനിസോമനസികാരാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **സദ്ധ**ന്തി കമ്മഫലസദ്ധം, രതനത്തയസദ്ധഞ്ച. **ഛന്ദ**ന്തി ഭാവനാനുയോഗേ തിബ്ബകത്തുകമ്യതാസങ്ഖാതം കുസലച്ഛന്ദം. **പഞ്ഞ**ന്തി പാരിഹാരിയപഞ്ഞം. **വഡ്ഢേത്വാ**തി യഥാ ഭാവനാ ഇജ്ഝതി, തഥാ പരിബ്രൂഹേത്വാ. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ, ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ച ന വിഭത്തം.

സേസകസിണനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി പഞ്ചമപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൬. അസുഭകമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസവണ്ണനാ

ഉദ്ധുമാതകാദിപദത്ഥവണ്ണനാ

൧൦൨. "അവിഞ്ഞാണകാസുഭേസൂ"തി ഇദം ഉദ്ധുമാതകാദീനം സഭാവദസ്സനവസേന വുത്തം. തസ്മാ ഭൂതകഥനമത്തം ദട്ഠബ്ബം, ന സവിഞ്ഞാണകഅസുഭസ്സ അകമ്മട്ഠാനഭാവതോ. തഥാ ഹി വക്ഖതി "ന കേവലം മതസരീര"ന്തിആദി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൨). **ഉദ്ധം ജീവിതപരിയാദാനാ**തി ജീവിതക്ഖയതോ ഉപരി മരണതോ പരം. **സമുഗ്ഗതേനാ**തി ഉട്ഠിതേന. **ഉദ്ധുമാതത്താ**തി ഉദ്ധം ഉദ്ധം ധുമാതത്താ സൂനത്താ. **ഉദ്ധുമാതമേവ ഉദ്ധുമാതക**ന്തി **ക**-കാരേന പദവഡ്ഢനമാഹ അനത്ഥന്തരതോ യഥാ "പീതകം ലോഹിതക"ന്തി. **പടിക്കൂലത്താ**തി ജിഗുച്ഛനീയത്താ. **കുച്ഛിതം ഉദ്ധുമാതം ഉദ്ധുമാതക**ന്തി കുച്ഛനത്ഥേ വാ അയം **ക**-കാരോതി ദസ്സേതും വുത്തം യഥാ "പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതീ"തി (മഹാവ॰ ൨൮൫; പരി॰ ൩൨൪; ദീ॰ നി॰ ൨.൧൪൯; അ॰ നി॰ ൫.൨൧൩). **തഥാരൂപസ്സാ**തി "ഭസ്താ വിയ വായുനാ"തിആദിനാ യഥാരൂപം വുത്തം, തഥാരൂപസ്സ.

സേതരത്തേഹി പരിഭിന്നം വിമിസ്സിതം നീലം **വിനീലം,** പുരിമവണ്ണവിപരിണാമഭൂതം വാ നീലം **വിനീലം**.

പരിഭിന്നട്ഠാനേസു കാകകങ്കാദീഹി. **വിസ്സന്ദമാനപുബ്ബ**ന്തി വിസ്സവന്തപുബ്ബം, തഹം തഹം പഗ്ഘരന്തപുബ്ബന്തി അത്ഥോ.

അപധാരിതന്തി വിവടം ഉഗ്ഘാടിതം. **ഖിത്ത**ന്തി ഛഡ്ഡിതം, സോണസിങ്ഗാലാദീഹി വിസും കത്വാ ഖാദനേന സരീരസങ്ഘാതതോ ലുഞ്ചിത്വാ തഹം തഹം ഛഡ്ഡിതം. വിവിധം ഖിത്തന്തി **വിക്ഖിത്തം**.

പുരിമനയേനാതി "വിവിധം ഖിത്ത"ന്തിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തനയേന. **സത്ഥേന ഹനിത്വാ**തി വേരീഹി ഖഗ്ഗകരവാലാദിനാ സത്ഥേന പഹരിത്വാ. **വുത്തനയേനാ**തി "അഞ്ഞേന ഹത്ഥ"ന്തിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തനയേന.

അബ്ഭന്തരതോ നിക്ഖമന്തേഹി കിമീഹി പഗ്ഘരന്തകിമികുലം പുളവകന്തി ആഹ **"കിമിപരിപുണ്ണസ്സാ"**തി.

ഉദ്ധുമാതകാദീനി ആമകസുസാനാദീസു ഛഡ്ഡിതാസുഭാനി. **നിസ്സായാ**തി പടിച്ച താനിപി ആരബ്ഭ. **നിമിത്താന**ന്തി ഉഗ്ഗഹപടിഭാഗനിമിത്താനം. **ഏതാനേവ** ഉദ്ധുമാതകാദീനേവ **നാമാനി**.

ഉദ്ധുമാതകകമ്മട്ഠാനവണ്ണനാ

൧൦൩. ഭാവേതുകാമേനാതി ഉപ്പാദേതുകാമേന. **തേനാ**തി ആചരിയേന. **അസ്സാ**തി യോഗിനോ. **അസുഭനിമിത്തത്ഥായാ**തി അസുഭനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനത്ഥായ, അസുഭേ വാ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തസ്സ അത്ഥായ. **ഗമനവിധാന**ന്തി ഗമനവിധി. യേന വിധിനാ ഗന്തബ്ബം, സോ വിധി. ഉഗ്ഗഹനിമിത്തസ്സ ഉപ്പന്നകാലതോ പട്ഠായ പഥവീകസിണേ വുത്തം പടിപജ്ജനവിധിം സന്ധായാഹ **"അപ്പനാവിധാനപരിയോസാന"**ന്തി.

൧൦൪. താവദേവാതി സുതക്ഖണേയേവ. **അതിത്ഥേന** പുണ്ണനദീആദിം **പക്ഖന്ദന്തേന വിയ** അനുപവിസന്തേന വിയ. **കേദാരകോടിയാ**തി കേദാരമരിയാദായ. **വിസഭാഗരൂപ**ന്തി ഖേത്തരക്ഖികാദിവിസഭാഗവത്ഥുരൂപം. **സരീര**ന്തി ഉദ്ധുമാതകകളേവരം. **അധുനാമത**ന്തി അചിരമതം ഉദ്ധുമാതകഭാവം അപ്പത്തം. **തക്കയതീ**തി സമ്ഭാവേതി ഭാരിയം കത്വാ ന മഞ്ഞതി.

൧൦൫. രൂപസദ്ദാദീതി ഏത്ഥ അമനുസ്സാനം രൂപേഹി, സീഹബ്യഗ്ഘാദീനം സദ്ദാദീഹി, അമനുസ്സാനമ്പി വാ രൂപസദ്ദാദീഹി. തഥാ **സീഹബ്യഗ്ഘാദീന**ന്തി യഥാരഹം യോജേതബ്ബം. **അനിട്ഠാരമ്മണാഭിഭൂതസ്സാ**തി ഭേരവാദിഭാവേന അനിട്ഠേഹി ആരമ്മണേഹി അഭിഭൂതസ്സ അജ്ഝോത്ഥടസ്സ. **ന പടിസണ്ഠാതീ**തി വിദാഹവസേന ആസയേ ന തിട്ഠതി, ഉച്ഛഡ്ഡേതബ്ബം ഹോതീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞോ**തി അമനുസ്സാദീനം വസേന വാ അഞ്ഞഥാ വാ വുത്തപ്പകാരതോ അഞ്ഞോ ആബാധോ ഹോതി. **സോ**തി സങ്ഘത്ഥേരോ, അഭിഞ്ഞാതഭിക്ഖു വാ. യസ്സാനേന ആരോചിതം, സോ. **കതകമ്മാ**തി കതഥേയ്യകമ്മാ. **അകതകമ്മാ**തി ഥേയ്യകമ്മം കാതുകാമാ. കതകമ്മാ പന ഇധാധിപ്പേതാ. തസ്മാ **തേ**തി കതകമ്മാ ചോരാ. സഹ ഓഡ്ഢേനാതി **സഹോഡ്ഢം,** ഥേനേത്വാ ഗഹിയമാനഭണ്ഡേന സദ്ധിന്തി അത്ഥോ. **യജമാനോ**തി യഞ്ഞം യജന്തോ യഞ്ഞസാമികോ. "അദ്ധാ ഇമായ പടിപത്തിയാ ജരാമരണതോ മുച്ചിസ്സാമീ"തി **പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പാദേത്വാ**.

ഏവം ഗമനവിധാനം ഏകദേസേന വത്വാ ഇദാനി അട്ഠകഥാസു ആഗതനയേന തം ദസ്സേതും **"അട്ഠകഥാസു വുത്തേന വിധിനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ**തി ഉഗ്ഗണ്ഹനഹേതു. **ഏകോ**തി

അയം **ഏക**-സദ്ദോ അസഹായത്ഥോ, ന അഞ്ഞാദിഅത്ഥോതി **"അദുതിയോ"**തി വുത്തം. യഥാ വണ്ണാദിതോ വവത്ഥാനം ഏകംസതോ സമുദിതമേവ ഇച്ഛിതബ്ബം സബ്ബത്ഥകഭാവതോ, ന തഥാ സന്ധിആദിതോതി ദസ്സനത്ഥം **"വണ്ണതോപീ"**തിആദിനാ ഛസു ഠാനേസു സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ **പി**-സദ്ദോ ഗഹിതോ. **പുന ഏകോ അദുതിയോ**തിആദി ഗഹിതനിമിത്തസ്സ യോഗിനോ നിവത്തിത്വാ വസനട്ഠാനഗമനം സന്ധായ വുത്തം. **തബ്ഭാഗിയഞ്ഞേവാ**തി തപ്പക്ഖിയംയേവ അസുഭനിമിത്തമനസികാരസഹിതമേവ. **ആസനം പഞ്ഞപേതീ**തി നിസജ്ജം കപ്പേതി. യം പന "അസുഭനിമിത്തദിസാഭിമുഖേ ഭൂമിപ്പദേസേ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൧൩) വക്ഖതി, തമ്പി ഇമമേവത്ഥം സന്ധായ വുത്തം. ന ഹി കേവലേന ദിസാഭിമുഖഭാവേന കിഞ്ചി ഇജ്ഝതി.

സമന്താ നിമിത്തുപലക്ഖണാതി ഉദ്ധുമാതകസ്സ സമന്താ പാസാണാദിനിമിത്തസല്ലക്ഖണാ. **അസമ്മോഹത്ഥാ**തി ഉഗ്ഗഹനിമിത്തേ ഉപട്ഠിതേ ഉപ്പജ്ജനകസമ്മോഹവിഗമത്ഥാ. **ഏകാദസവിധേനാ**തി വണ്ണാദിവസേന ഏകാദസവിധേന. **ഉപനിബന്ധനത്ഥോ**തി അസുഭാരമ്മണേ ചിത്തം ഉപനേത്വാ നിബന്ധനത്ഥോ. **വീഥിസമ്പടിപാദനത്ഥാ**തി കമ്മട്ഠാനവീഥിയാ സമ്മദേവ പടിപാദനത്ഥാ. പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു അധിഗതം ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ.

൧൦൫. തസ്മാതി യസ്മാ അസുഭനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനം അരിയമഗ്ഗപദട്ഠാനസ്സ പഠമജ്ഝാനസ്സ അധിഗമുപായോ, യസ്മാ വാ "അസുഭനിമിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഏകോ അദുതിയോ ഗച്ഛതീ"തി വുത്തം, തസ്മാ. **ചിത്തസഞ്ഞത്തത്ഥായാ**തി സരീരസഭാവസല്ലക്ഖണേന, സംവേഗജനനേന ച അത്തനോ ചിത്തസ്സ സഞ്ഞത്തിഅത്ഥം സഞ്ഞാപനത്ഥം. "ചിത്തസഞ്ഞതത്ഥായാ"തി വാ പാഠോ, കിലേസവസേന അസംയതസ്സ ചിത്തസ്സ സംയമനത്ഥം ദമനത്ഥം, ന കമ്മട്ഠാനത്ഥന്തി അത്ഥോ. **കമ്മട്ഠാനസീസേനാ**തി കമ്മട്ഠാനേന സീസഭൂതേന, തം ഉത്തമങ്ഗം പധാനം കാരണം കത്വാ. **മൂലകമ്മട്ഠാന**ന്തി പകതിയാ അത്തനാ കാലേന കാലം പരിഹരിയമാനം ബുദ്ധാനുസ്സതിആദിസബ്ബത്ഥകകമ്മട്ഠാനം. "കമ്മട്ഠാനസീസേന ഗച്ഛാമീ"തി തം **അവിസ്സജ്ജേത്വാ**. തേനാഹ **"തം മനസികരോന്തേനേവാ"**തി. **സൂപട്ഠിതഭാവസമ്പാദനേനാ**തി മൂലകമ്മട്ഠാനേ സുട്ഠു ഉപട്ഠിതഭാവസ്സ സമ്പാദനേന. ഏവം ഹി സതി അസമ്മുട്ഠാ നാമ ഹോതി. ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണേ അപ്പവത്തിത്വാ കമ്മട്ഠാനേയേവ പവത്തമാനം മാനസം **അബഹിഗതം** നാമ. തഥാഭൂതേന ചാനേന രൂപിന്ദ്രിയാനി അപ്പവത്തകിച്ചാനി കതാനി ഹോന്തീതി ആഹ **"മനച്ഛട്ഠാനം… പേ॰… ഗന്തബ്ബ"**ന്തി.

ദ്വാരം സല്ലക്ഖേതബ്ബന്തി വിഹാരേ പുരത്ഥിമാദീസു ദിസാസു അസുകദിസായ ഇദം ദ്വാരം, തതോ ഏവ തായ ദിസായ സല്ലക്ഖിതേന അസുകദ്വാരേന നിക്ഖന്തോമ്ഹീതി ദ്വാരം ഉപധാരേതബ്ബം. **തതോ**തി ദ്വാരസല്ലക്ഖണതോ പച്ഛാ. **യേന മഗ്ഗേന ഗച്ഛതി** സയം. **നിമിത്തട്ഠാന**ന്തി അസുഭനിമിത്തസ്സ ഗണ്ഹനട്ഠാനം. **ആഹാരം ഛഡ്ഡാപേയ്യാ**തി വമനം കാരാപേയ്യ. **കണ്ടകട്ഠാന**ന്തി കണ്ടകവന്തം ഠാനം.

൧൦൭. ദിസാ വവത്ഥപേതബ്ബാതി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിവരിതും **"ഏകസ്മിം ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഖായതീ**തി ഉപട്ഠാതി. **കമ്മനിയ**ന്തി ഭാവനായ കമ്മക്ഖമം. **ഉബ്ബാള്ഹസ്സാ**തി ബാധിതസ്സ. **വിധാവതീ**തി നാനാരമ്മണേ വിസരതി. **ഉക്കമ്മാ**തി ഉജുകം അനുവാതതോ അപക്കമ്മ. മതകളേവരം പുഥുജ്ജനസ്സ യേഭുയ്യേന ഭയതോ ഉപട്ഠാതീതി ആഹ **"അച്ചാസന്നേ ഭയമുപ്പജ്ജതീ"**തി. **അനുപാദ**ന്തി പാദസമീപം. യത്ഥ ഠിതസ്സ സുഖേന ഓലോകേതും സക്കാ, തം **ഓലോകേന്തസ്സ ഫാസുകട്ഠാനം**.

൧൦൮. സമന്താതി സമന്തതോ. പുന **സമന്താ**തി സാമന്താ സമീപേ. **കച്ഛകോ**തി കാളകച്ഛകോ, "പിലക്ഖോ"തിപി വദന്തി. **കപീതനോ**തി പിപ്പലിരുക്ഖോ. **സിന്ദീ**തി ഖുദ്ദകഖജ്ജുരീ. **കരമന്ദാദയോ** പാകടാ ഏവ. **സാമാ**തി സാമലതാ. **കാളവല്ലീ**തി കാളവണ്ണാ അപത്തികാ ഏകാ ലതാജാതി. **പൂതിലതാ**തി ജീവനവല്ലി, യാ "ഗലോചീ"തി വുച്ചതി.

൧൦൯. തം നിമിത്തകരണാദി **ഇധേവ** യഥാവുത്തേ പാസാണാദിനിമിത്തകരണേ ഏവ **അന്തോഗധം** പരിയാപന്നം. **സനിമിത്തം കരോതീ**തി സഹ നിമിത്തം കരോതി, അസുഭം പാസാണാദിനിമിത്തേന സഹ കരോതി വവത്ഥപേതി. അഥ വാ അസുഭനിമിത്തം, പാസാണാദിനിമിത്തഞ്ച സഹ ഏകജ്ഝം കരോന്തോ വവത്ഥപേന്തോ **"സനിമിത്തം കരോതീ"**തി വുത്തോ. സമാനകാലതാദീപകേന ഹി സഹ-സദ്ദേന അയം സമാസോ യഥാ "സചക്കം ദേഹീ"തി. തയിദം നിമിത്തകരണം അപരാപരം സല്ലക്ഖണേന ഹോതി, ന ഏകവാരമേവാതി ആഹ **"പുനപ്പുനം വവത്ഥപേന്തോ ഹി സനിമിത്തം കരോതീ"**തി. **ദ്വേ**തി പാസാണാസുഭനിമിത്താനി. **സമാസേത്വാ** സങ്ഗഹേത്വാ ഏകജ്ഝം കത്വാ. **സാരമ്മണ**ന്തി അസുഭാരമ്മണേന സദ്ധിം പാസാണാദിം സമാനാരമ്മണം കരോതി, സഹ വാ ആരമ്മണം കരോതി, ഏകാരമ്മണം വിയ ഉഭയം ആരമ്മണം കരോതി, ഏകജ്ഝം വിയ ച അപരാപരം സല്ലക്ഖേന്തോ പാസാണാദിം, അസുഭനിമിത്തഞ്ചാതി ദ്വയം ആരമ്മണം കരോതീതി അത്ഥോ.

അത്തനിയോതി സകോ. **വണിത**ന്തി സൂനം. **സഭാവേന സരസേനാ**തി ഉദ്ധുമാതകഭാവസങ്ഖാതേന അത്തനോ ലക്ഖണേന, പരേസം ജിഗുച്ഛുപ്പാദനസങ്ഖാതേന അത്തനോ കിച്ചേന ച, സഭാവോ ഏവ

വാ തഥാ നിപ്ഫജ്ജനതോ “രസോ”തി വുത്തോ.

൧൦. ഛബ്ബിധേന നിമിത്തം ഗഹേതബ്ബന്തി വണ്ണാദിനാ ഛപ്പകാരേന താവ ഉദ്ധുമാതകഅസുഭനിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം. കേചി “കളേവരസ്സ ദീഘരസ്സാദിപ്പമാണേന സദ്ധിം സത്തവിധേനാ”തി വദന്തി, തം അട്ഠകഥായം നത്ഥി. **ലിങ്ഗതോ**തി എത്ഥ **ലിങ്ഗം** നാമ വയോലിങ്ഗം, ന ഥനമസ്സുആദി ഇത്ഥിപുരിസലിങ്ഗന്തി ദസ്സേന്തേന **“ഇത്ഥിലിങ്ഗം വാ”**തിആദി വുത്തം. **ഠിതസ്സ** സത്തസ്സ **ഇദം സരീര**ന്തി സമ്ബന്ധോ. **ഉദ്ധുമാതകസണ്ഠാനവസേനേവ,** ന പാകതികസണ്ഠാനവസേന. എതേന യദി തത്ഥ കോചി അനുദ്ധുമാതകഭാവപ്പത്തോ പദേസോ സിയാ, സോ ന ഗഹേതബ്ബോതി ദസ്സേതി. ഓളാരികാവയവവസേന ഇദം സണ്ഠാനവവത്ഥാനം, ന സുഖുമാവയവവസേനാതി സീസസണ്ഠാനാദികം നവവിധമേവ സണ്ഠാനം ഗഹിതം.

ഇമിസ്സാ ദിസായാതി ഇമിസ്സാ പുരത്ഥിമായ, ദക്ഖിണപച്ഛിമഉത്തരായ ദിസായ, അനുദിസായ വാ ഠിതോതി യോജനാ. **ഇമസ്മിം നാമ ഓകാസേ ഹത്ഥാ**തി ഇമസ്മിം നാമ ഭൂമിപ്പദേസേ ഇമസ്സ കളേവരസ്സ ഹത്ഥാ ഠിതാതി വവത്ഥപേതബ്ബന്തി യോജനാ.

അധോ പാദതലേനാതിആദി നാഭിയാ ഹേട്ഠാ അധോ, തതോ ഉദ്ധം ഉപരീതി ഇമസ്സ വവത്ഥാനസ്സ വസേന വുത്തം. **ഹത്ഥപരിച്ഛേദോ** ഹേട്ഠാ അങ്ഗുലിഅഗ്ഗേന ഉപരി അംസകൂടസന്ധിനാ തിരിയം തചപരിയന്തേന ഗഹേതബ്ബോ. എസ നയോ **പാദപരിച്ഛേദാ**ദീസുപി. **യത്തകം വാ പന ഠാനം ഗണ്ഹതീ**തി സചേ സബ്ബം സരീരം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഗഹേതും ന സക്കോതി, പദേസോ തസ്സ ഉദ്ധുമാതോ, സോ യത്തകം സരീരപ്പദേസം ഉദ്ധുമാതകവസേന ഞാണേന പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, **തത്തകമേവ** യഥാപരിഗ്ഗഹിതമേവ. **ഇദം ഈദിസ**ന്തി ഇദം ഹത്ഥാദികം ഈദിസം എവമാകാരം. **ഉദ്ധുമാതക**ന്തി യഥാസഭാവതോ **പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബം. വിസഭാഗേ സരീരേ ആരമ്മണ**ന്തി കമ്മട്ഠാനം പടിക്കൂലാകാരോ **ന ഉപട്ഠാതി** ന ഖായതി, സുഭതോ ഉപട്ഠഹേയ്യ. തേനാഹ **“വിപ്ഫന്ദനസ്സേവ പച്ചയോ ഹോതീ”**തി, കിലേസപരിപ്ഫന്ദനസ്സേവ നിമിത്തം ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഉഗ്ഘാടിതാപീ**തി ഉദ്ധുമാതഭാവപ്പത്താപി, സബ്ബസോ കുഥിതസരീരാപീതി വാ അത്ഥോ. സ്വായമത്ഥോ **പഠമപാരാജികേ** (പാരാ॰ ൹൭ ആദയോ) വിനീതവത്ഥൂഹി ദീപേതബ്ബോ.

൧൧. ആസേവിതകമ്മട്ഠാനോതി അസുഭകമ്മട്ഠാനേ കതപരിചയോ. സോസാനികങ്ഗാദീനം വസേന **പരിഹതധുതങ്ഗോ**. ചതുധാതുവവത്ഥാനവസേന **പരിമദ്ദിതമഹാഭൂതോ**. സലക്ഖണതോ ഞാണേന **പരിഗ്ഗഹിതസങ്ഖാരോ**. പച്ചയപരിഗ്ഗഹവസേന **വവത്ഥാപിതനാമരൂപോ**. സലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനായ ഉക്കംസനേന സുഞ്ഞതാനുപസ്സനാബലേന **ഉഗ്ഘാടിതസത്തസഞ്ഞോ**. വിപസ്സനായ പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിസമ്പാപനേന **കതസമണധമ്മോ**. തതോ എവ സബ്ബസോ കുസലവാസനായ, കുസലഭാവനായ ച പൂരണേന **വാസിതവാസനോ ഭാവിതഭാവനോ**. വിവട്ടൂപനിസ്സയകുസലബീജേന **സബീജോ**. ഞാണസ്സ പരിപക്കഭാവേന **ഞാണുത്തരോ**. യഥാവുത്തായ പടിപത്തിയാ കിലേസാനം തനുകരണേന **അപ്പകിലേസോ. ഓലോകിതോലോകിതട്ഠാനേയേവാ**തി ഉദ്ധുമാതകാദിഅസുഭസ്സ യത്ഥ യത്ഥ ഓലോകിതോലോകിതട്ഠാനേ എവ, താദിസസ്സ കാലവിസേസോ, അസുഭസ്സ പദേസവിസേസോ വാ അപേക്ഖിതബ്ബോ നത്ഥീതി അത്ഥോ. **നോ ചേ എവം ഉപട്ഠാതീ**തി എവം യഥാവുത്തപുരിസവിസേസസ്സ വിയ പടിഭാഗനിമിത്തം നോ ചേ ഉപട്ഠാതി. **എവം ഛബ്ബിധേനാ**തി എവം വുത്താകാരേന വണ്ണാദിവസേന ഛബ്ബിധേന. **പുനപീ**തി പി-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന നിമിത്തഗ്ഗഹണവിധിം സമ്പിണ്ഡേതി, ന പഞ്ചവിധതം. ഛബ്ബിധേന ഹി പുബ്ബേ നിമിത്തഗ്ഗഹണം വിഹിതം.

൧൨. അസീതിസതസന്ധിതോതി സബ്ബേപി സന്ധയോ തദാപി അത്ഥേവാതി ദസ്സനത്ഥം വത്വാ ഉദ്ധുമാതഭാവേന യേഭുയ്യേന ന പഞ്ഞായന്തി. യേ പന പഞ്ഞായന്തി, തേ വവത്ഥപേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **“ഉദ്ധുമാതകേ പനാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തയോ ദക്ഖിണഹത്ഥസന്ധീ**തി അംസകപ്പരമണിബന്ധാനം വസേന തയോ ദക്ഖിണഹത്ഥസന്ധയോ. തഥാ വാമഹത്ഥസന്ധയോ. കടിജണ്ണുഗോപ്ഫകാനം വസേന തയോ ദക്ഖിണപാദസന്ധയോ. തഥാ വാമപാദസന്ധയോ. **എകോ കടിസന്ധീ**തി കടിയാ സദ്ധിം പിട്ഠികണ്ടകസന്ധിം സന്ധായ വദതി. **ഹത്ഥന്തര**ന്തി ദക്ഖിണഹത്ഥദക്ഖിണപസ്സാനം, വാമഹത്ഥവാമപസ്സാനഞ്ച അന്തരം വിവരം. **പാദന്തര**ന്തി ഉഭിന്നം പാദാനം വേമജ്ഝം. **ഉദരന്തര**ന്തി നാഭിട്ഠാനസഞ്ഞിതം കുച്ഛിവേമജ്ഝം, ഉദരസ്സ വാ അബ്ഭന്തരം. **കണ്ണന്തര**ന്തി കണ്ണഛിദ്ദം. **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, തേന നാസച്ഛിദ്ദാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. അക്ഖീനം, മുഖസ്സ ച വസേനാപി വിവരം ലബ്ഭതേവാതി ദസ്സേതും **“അക്ഖീനമ്പീ”**തിആദി വുത്തം. **സമന്തതോ**തി എവം സന്ധിആദിതോ ഉദ്ധുമാതകം വവത്ഥപേന്തസ്സ ചേ നിമിത്തം ഉപതിട്ഠതി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ, സമന്തതോ വവത്ഥപേതബ്ബന്തി വവത്ഥാപനവിധിം ദസ്സേതും **“സകലസരീരേ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഞാണം ചാരേത്വാ**തി സബ്ബത്ഥകമേവ സരീരം ആവജ്ജേത്വാ തത്ഥ പടിക്കൂലാകാരസഹിതം ഉദ്ധുമാതകഭാവം ആരബ്ഭ നിരന്തരം ഭാവനാഞാണം പവത്തേത്വാ. **യം ഠാന**ന്തി എവം പന ഞാണം ചാരേന്തസ്സ തസ്മിം സരീരേ യോ പദേസോ വിഭൂതോ ഹുത്വാ ഉദ്ധുമാതകാകാരേന വിഭൂതഭാവേന ഉപട്ഠാതി. **ഉദരപരിയോസാനം** ഉപരിമസരീരം.

വിനിച്ഛയകഥാവണ്ണനാ

൧൧൩. **വിനിച്ഛയകഥാ**തി വിനിച്ഛയസഹിതാ അത്ഥവണ്ണനാ. **യഥാവുത്തനിമിത്തഗ്ഗാഹവസേനാ**തി വണ്ണാദിതോ, സണ്ഠാനാദിതോ ച വുത്തപ്പകാരഉദ്ധുമാതകനിമിത്തഗ്ഗഹണവസേന. **സുട്ഠു നിമിത്തം ഗണ്ഹിതബ്ബ**ന്തി യഥാ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഉപട്ഠഹതി, ഏവം സമ്മദേവ അസുഭനിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം. ഇദാനി തമേവ നിമിത്തസ്സ സുട്ഠു ഗഹണാകാരം ഉപദിസന്തോ **"സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവം പുനപ്പുനം കരോന്തേനാ**തി യഥാ "ഇമായ പടിപദായ ജരാമരണതോ മുച്ചിസ്സാമീ"തി സഞ്ജാതാദരേന സതിസമ്പജഞ്ഞഞ്ച സുട്ഠു ഉപട്ഠപേത്വാ ഉദ്ധുമാതകഅസുഭം പഠമം ആവജ്ജിതം, ഏവം പുനപ്പുനം തത്ഥ ആവജ്ജനം കരോന്തേന. **സാധുകം ഉപധാരേതബ്ബഞ്ചേവ വവത്ഥപേതബ്ബഞ്ചാ**തി സക്കച്ചം സതിയാ സല്ലക്ഖേതബ്ബഞ്ചേവ പഞ്ഞായ നിച്ഛേതബ്ബഞ്ച. സതി ഹി "ധാരണാ"തി നിദ്ദിട്ഠാ, **ധാരണ**ഞ്ചേത്ഥ സല്ലക്ഖണം. പഞ്ഞാ "പവിചയോ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൬) നിദ്ദിട്ഠാ, **പവിചയോ** ചേത്ഥ നിച്ഛയോതി. അഥ വാ **ഉപധാരേതബ്ബ**ന്തി സതിപുബ്ബങ്ഗമായ പഞ്ഞായ ഉപലക്ഖേതബ്ബം . ന ഹി കദാചി സതിരഹിതാ പഞ്ഞാ അത്ഥി. **വവത്ഥപേതബ്ബ**ന്തി പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമായ സതിയാ നിച്ഛിനിതബ്ബം. പഞ്ഞാസഹിതാ ഏവ ഹി സതി ഇധാധിപ്പേതാ, ന തബ്ബിരഹിതാ. അക്ഖിഅപങ്ഗാദിവസേനാപി ഓലോകനം അത്ഥീതി **"ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകേത്വാ"**തി വുത്തം. തേന പരിബ്യത്തമേവ ഓലോകനം ദസ്സേതി. **ഏവം പുനപ്പുനം കരോന്തസ്സാ**തി വുത്തപ്പകാരേന ചക്ഖും ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകനം, നിമ്മീലേത്വാ ആവജ്ജനഞ്ച അപരാപരം അനേകവാരം കരോന്തസ്സ. **ഉഗ്ഗഹനിമിത്ത**ന്തി ഉദ്ധുമാതകേ ഉഗ്ഗണ്ഹനനിമിത്തം. **സുഗ്ഗഹിത**ന്തി സുട്ഠു ഗഹിതം. യഥാ ന വിനസ്സതി ന പമുട്ഠം ഹോതി, ഏവം ഗഹിതം. **ഏകസദിസ**ന്തി സമാനസദിസം. സമാനത്ഥോ ഹി അയം **ഏക**-സദ്ദോ, യഥാ "അരിയവിനയേതി വാ, സപ്പുരിസവിനയേതി വാ, ഏസേസേ ഏകേ ഏകട്ഠേ സമേ സമഭാഗേ തജ്ജാതേ തഞ്ഞേ വാ"തി.

ആഗമനകാലേതി വിഹാരതോ സുസാനം ഉദ്ദിസ്സ ആഗമനകാലേ. **വുത്തനയേനേവാ**തി അതിദേസവസേന ദീപിതമ്പി അത്ഥം "ഏകകേനാ"തിആദിനാ സരൂപതോ ദസ്സേതി. തത്ഥ **തദേവ കമ്മട്ഠാന**ന്തി ഉദ്ധുമാതകകമ്മട്ഠാനം. മൂലകമ്മട്ഠാനന്തി ഏകേ, തദയുത്തം. ഉപട്ഠിതനിമിത്തം ഹി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ കമ്മട്ഠാനന്തരമനസികാരോ രഞ്ഞോ രജ്ജം ഛഡ്ഡേത്വാ വിദേസഗമനം വിയാതി. **ആഗതേനാ**തി അത്തനോ വസനട്ഠാനം ആഗതേന.

൧൧൪. **അവേലായ**ന്തി സഞ്ഝാവേലാദിഅയുത്തവേലായം. **ബീഭച്ഛ**ന്തി വിരൂപം. **ഭേരവാരമ്മണ**ന്തി വേതാളസദിസം ഭയാനകം വിസയം. **വിക്ഖിത്തചിത്തോ**തി ഭീരുകപുരിസോ വിയ പിസാചാദിം ദിസ്വാ ചിത്തവിക്ഖേപം പത്തോ. **ഉമ്മത്തകോ വിയാ**തി യക്ഖുമ്മത്തകോ വിയ ഏകച്ചോ ഹോതി. **ഝാനവിബ്ഭന്തകോ**തി ഝാനതോ വിച്ചുതകോ സീലവിബ്ഭന്തകമന്തവിബ്ഭന്തകാ വിയ. **സന്ഥമ്ഭേത്വാ**തി ഉപ്പന്നപരിത്താസവൂപസമനേന വിഗതകമ്പതായ നിച്ചലോ ഹുത്വാ. **സതിം സൂപട്ഠിത**ന്തിആദി സന്ഥമ്ഭനസ്സ ഉപായദസ്സനം. **മതസരീരം ഉട്ഠഹിത്വാ അനുബന്ധനകം** നാമ നത്ഥി അസതി താദിസേ മന്തപ്പയോഗേ. സോപി ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവമപ്പത്തേ അവിനട്ഠരൂപേ ഏവ ഇജ്ഝതി, തത്ഥാ ദേവതാധിഗ്ഗഹോ, ന ഏവരൂപേതി അധിപ്പായോ. **സഞ്ഞജോ**തി ഭാവനാപരികപ്പസഞ്ഞായ ജാതോ. തതോ ഏവ **സഞ്ഞാസമ്ഭവോ** സഞ്ഞാമത്തസമുട്ഠാനോ. **താസം വിനോദേത്വാ**തി നിമിത്തുപട്ഠാനനിമിത്തം ഉപ്പന്നചിത്തസന്താസം വുത്തപ്പകാരേന വിനോദേത്വാ വൂപസമേത്വാ . "ഇദാനി തവ പരിസ്സമോ സഫലോ ജാതോ"തി **ഹാസം** പീതിം പമോദനം **ഉപ്പാദേത്വാ. ചിത്തം സഞ്ചരാപേതബ്ബ**ന്തി ഭാവനാചിത്തം പവത്തേതബ്ബം മനസികാതബ്ബം.

നിമിത്തഗ്ഗാഹന്തി നിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനം, ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം. **സമ്പാദേന്തോ**തി സാധേന്തോ നിപ്ഫാദേന്തോ. **കമ്മട്ഠാനം ഉപനിബന്ധതീ**തി ഭാവനം യഥാവുത്തേ നിമിത്തേ ഉപനേന്തോ നിബന്ധതി. യോഗകമ്മം ഹി യോഗിനോ സുഖവിസേസാനം കാരണഭാവതോ "കമ്മട്ഠാന"ന്തി അധിപ്പേതം, യോഗകമ്മസ്സ വാ പവത്തിട്ഠാനതായ യഥാഉപട്ഠിതനിമിത്തം കമ്മട്ഠാനം, തം ഭാവനാചിത്തേ ഉപനിബന്ധതി. തം പനസ്സ ഉപനിബന്ധനം സന്ധായ ചിത്തം സഞ്ചരാപേതബ്ബം. ഏവം "വിസേസമധിഗച്ഛതീ"തി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"തസ്സ ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തസ്സാ**തി യോഗിനോ, തസ്സ വാ ഉദ്ധുമാതകാസുഭസ്സ. **മാനസം ചാരേന്തസ്സാ**തി ഭാവനാചിത്തം അപരാപരം പവത്തേന്തസ്സ, ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം പുനപ്പുനം മനസി കരോന്തസ്സാതി അത്ഥോ.

൧൧൫. **"വീഥിസമ്പടിപാദനത്ഥാ"**തി പദസ്സ "കമ്മട്ഠാനവീഥിയാ സമ്പടിപാദനത്ഥാ"തി അത്ഥം വത്വാ തം പന കമ്മട്ഠാനവീഥിം, തസ്സാ ച സമ്പടിപാദനവിധിം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"സചേ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കതിമീ**തി പക്ഖസ്സ കതമീ, കിം ദുതിയാ, തതിയാദീസു വാ അഞ്ഞതരാതി അത്ഥോ. **തുണ്ഹീഭൂതേന ഗന്തും ന വട്ടതി** പുച്ഛന്താനം ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തപരിഹരണത്ഥം. അപ്പസന്നാനഞ്ഹി പസാദായ, പസന്നാനഞ്ച ഭിയ്യോഭാവായ സാസനസമ്പടിപത്തി. **നസ്സതീ**തി ന ദിസ്സതി , ന ഉപട്ഠാതീതി അത്ഥോ. **"ആഗന്തുകപടിസന്ഥാരോ കാതബ്ബോ"**തി ഇമിനാ ആഗന്തുകവത്തം ഏകദേസേന ദസ്സിതന്തി "അവസേസാനിപീ"തി വത്വാ ആഗന്തുകവത്തം പരിപുണ്ണം ഗഹേതും പുന **ആഗന്തുക**ഗ്ഗഹണം കതം. **ഗമികവത്താദീനീതി ആദി**-സദ്ദേന

ആവാസികഅനുമോദനപിണ്ഡചാരികഅനുമോദനപിണ്ഡചാരികആരഞ്ഞികസേനാസനവച്ചകുടിവത്താദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **വത്തക്ഖന്ധകേ** (ചൂളവ॰ ൩൫൭) ഹി ആഗതാനി മഹാവത്താനി ഇധ **“ഖന്ധകവത്താനീ”**തി വുത്താനി. തജ്ജനീയകമ്മകതാദികാലേ പന പാരിവാസികാദികാലേ ച ചരിതബ്ബാനി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അസമ്ഭവതോ ഇധ നാധിപ്പേതാനി. **നിമിത്തം വാ അന്തരധായതീ**തി സുസാനേ ഠിതം അസുഭനിമിത്തം ഉദ്ധുമാതകഭാവാപഗമേന അന്തരധായതി. തേനാഹ **“ഉദ്ധുമാതക”**ന്തിആദി. **തസ്മാ**തി തേന കാരണേന, ഇമസ്സ കമ്മട്ഠാനസ്സ ദുല്ലഭത്താതി അത്ഥോ. നിസീദിത്വാ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ.

നിമിത്തം ഗഹേതും ഗമനേ വിയ നിമിത്തം ഗഹേത്വാ നിവത്തനേപി യഥാസല്ലക്ഖിതദിസാദിപച്ചവേക്ഖണം യാവ നിമിത്തവിനാസാ പവത്തിതകിരിയായ അവിച്ഛേദേന ഉപധാരണത്ഥം. സതി ഹി തസ്സ നിരന്തരൂപധാരണേ വിഹാരം പവിസിത്വാ നിസിന്നകാലേ കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉപട്ഠിതാകാരോ സമഥനിമിത്തസ്സ ഗഹണേ ചിത്തസ്സ സമാഹിതാകാരോ വിയ പാകടോ ഹുത്വാ ഉപതിട്ഠേയ്യാതി. തേനാഹ **“തസ്സേവം...പേ॰... വീഥിം പടിപജ്ജതീ”**തി. പുരിമാകാരേന നിമിത്തസ്സ പാകടഭാവേന ഉപട്ഠിതത്താ പുരിമാകാരേനേവ കമ്മട്ഠാനമനസികാരോ ഭാവനാവീഥിം പടിപജ്ജതി.

൧൧൫. ഉദ്ധുമാതകം നാമ അതിവിയ അസുചിദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛപടിക്കൂലം ബീഭച്ഛം ഭയാനകഞ്ച, ഏവരൂപേ ആരമ്മണേ ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ ഏവം ആബദ്ധപരികമ്മസ്സ ഥിരീഭൂതസ്സേവ യോഗിനോ അധിപ്പായോ സമിജ്ഝതീതി ദസ്സേതും **“ആനിസംസദസ്സാവീ”**തിആദി വുത്തം. **ഏവന്തി** ഏവമേവ വുത്തപ്പകാരേനേവ ആനിസംസദസ്സാവിനാ. **തം രക്ഖേയ്യാ**തി “അദ്ധാ ഇമിനാ സുഖം ജീവിസ്സാമീ”തി അത്തനോ ജീവിതം വിയ തം മണിരതനം രക്ഖേയ്യ. **ചതുധാതുകമ്മട്ഠാനികോ**തിആദി നേസം കമ്മട്ഠാനാനം സുലഭതാദസ്സനം. തത്ഥ **ചതുധാതുകമ്മട്ഠാനികോ**തി ചതുധാതുകമ്മട്ഠാനം വാ തത്ഥ വാ നിയുത്തോ, ചതുധാതുകമ്മട്ഠാനം വാ പരിഹരന്തോ. **ഇതരാനീ**തി വുത്താവസിട്ഠാനി അനുസ്സതിബ്രഹ്മവിഹാരാദീനി. **തം നിമിത്ത**ന്തി തം യഥാലദ്ധം ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം. **“രക്ഖിതബ്ബ”**ന്തി വത്വാ രക്ഖണവിധിം പുന ദസ്സേതും **“രത്തിട്ഠാനേ”**തിആദി വുത്തം.

൧൧൭. നാനാ കരീയതി ഏതേനാതി **നാനാകരണം,** ഭേദോ. **ബീഭച്ഛം ഭേരവദസ്സനം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി** മനസികാരസ്സ അനുളാരതായ, അനുപസന്തതായ ച ആരമ്മണസ്സ. തബ്ബിപരിയായതോ “പടിഭാഗനിമിത്തം ഥൂലങ്ഗപച്ചങ്ഗപുരിസോ വിയ ഉപട്ഠാതീ”തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ബഹിദ്ധാ**തി ഗോചരജ്ഝത്തതോ ബഹിദ്ധാ. **കാമാനം അമനസികാരാ**തി അസുഭഭാവനാനുഭാവേന കാമസഞ്ഞായ ദൂരസമുസ്സാരിതത്താ കാമഗുണേ ആരബ്ഭ മനസികാരസ്സേവ അഭാവാ. **അമനസികാരാ**തി വാ മനസികാരപടിപക്ഖഹേതു. യായ ഹി കാമസഞ്ഞായ വസേന സത്താ കാമേ മനസി കരോന്തി, തസ്സാ പടിപക്ഖഭൂതാ അസുഭസഞ്ഞാ കാമാനം അമനസികാരോ, തന്നിമിത്തന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **“വിക്ഖമ്ഭനവസേന കാമച്ഛന്ദോ പഹീയതീ”**തി. പടിഭാഗനിമിത്താരമ്മണായ ഹി അസുഭസഞ്ഞായ സദ്ധിം ബലപ്പത്തോ സമാധി ഉപ്പജ്ജമാനോവ കാമച്ഛന്ദം വിക്ഖമ്ഭേതി, അനുരോധമൂലകോ ആഘാതോ മൂലകാരണേ വിക്ഖമ്ഭിതേ വിക്ഖമ്ഭിതോയേവ ഹോതീതി ആഹ **“അനുനയ...പേ॰... പഹീയതീ”**തി. ന ഹി കദാചി പഹീനാനുനയസ്സ ബ്യാപാദോ സമ്ഭവതി. യഥാവുത്തഅസുഭസഞ്ഞാസഹഗതാ ഹി പീതി സാതിസയാ പവത്തമാനാവ ബ്യാപാദം വിക്ഖമ്ഭേന്തീ പവത്തതി. **തഥാ ആരദ്ധവീരിയതായാ**തി യഥാ ഉപചാരജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി, തഥാ കമ്മട്ഠാനമനസികാരവസേന പഗ്ഗഹിതവീരിയതായ. വീരിയഞ്ഹി പഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ സമ്മാസങ്കപ്പോ മിച്ഛാസങ്കപ്പം വിയ സവിപ്ഫാരതായ **ഥിനമിദ്ധം** വിക്ഖമ്ഭേന്തമേവ ഉപ്പജ്ജതി.

വിപ്പടിസാരോ പച്ഛാനുതാപോ, തപ്പടിപക്ഖതോ **അവിപ്പടിസാരോ** ദരഥപരിളാഹാഭാവേന ചിത്തസ്സ നിബ്ബുതതാ. തസ്സ അവിപ്പടിസാരസ്സ പച്ചയഭൂതം സീലം, തംസഹഗതാ തദുപനിസ്സയാ ച പീതിപസ്സദ്ധിസുഖാദയോ സഭാവതോ, ഹേതുതോ ച സന്തസഭാവാ, തേസം അനുയുഞ്ജനേന അവൂപസന്തസഭാവം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതീതി ആഹ **“അവിപ്പടിസാരകരസന്തധമ്മാനുയോഗവസേന ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീയതീ”**തി. ഭാവനായ ഹി പുബ്ബേനാപരം വിസേസം ആവഹന്തിയാ യം സാതിസയം സുഖം ലബ്ഭതി, തം അനുപസന്തസഭാവം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം വിക്ഖമ്ഭേന്തമേവ ഉപ്പജ്ജതി. **അധിഗതവിസേസസ്സാ**തി യഥാധിഗതസ്സ ഭാവനാവിസേസസ്സ. **പച്ചക്ഖതായാ**തി പടിപജ്ജന്തസ്സ യോഗിനോ പച്ചക്ഖഭാവതോ “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ, യോ ഏവരൂപിം സമ്മാപടിപത്തിം ദേസേതീ”തി **പടിപത്തിദേസകേ സത്ഥരി. പടിപത്തിയ**ന്തി പടിപജ്ജമാനജ്ഝാനപടിപത്തിയം. **പടിപത്തിഫലേ**തി തായ സാധേതബ്ബേ ലോകിയലോകുത്തരഫലേ. **വിചികിച്ഛാ പഹീയതി** ധമ്മന്വയവിചാരാഹിതബലേന വിചാരബലേന. **ഇതി പഞ്ച നീവരണാനി പഹീയന്തീ**തി ഏവം പടിഭാഗനിമിത്തപടിലാഭസമകാലമേവ ഹേട്ഠാ പവത്തഭാവനാനുഭാവനിപ്ഫന്നേഹി സമാധിആദീഹി കാമച്ഛന്ദാദീനി പഞ്ച നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീയന്തി. ന ഹി പടിപക്ഖേന വിനാ പഹാതബ്ബസ്സ പഹാനം സമ്ഭവതി, പടിപക്ഖാ ച സമാധിആദയോ കാമച്ഛന്ദാദീനം. യഥാഹ **പേടകേ** “സമാധി കാമച്ഛന്ദസ്സ പടിപക്ഖോ”തിആദി.

തേനേവ ച "ഇമേഹി തേസം നീവരണാനം പഹാനാ"ന്തി പഹാനപരിദീപനമുഖേന ഝാനങ്ഗാനി സരൂപതോ ദസ്സേതും **"തസ്മിഞ്ഞേവ ചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തസ്മിഞ്ഞേവ ചാതി** യം തം യഥാഉപട്ഠിതം ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഭിന്ദിത്വാ വിയ ഉപട്ഠിതം, തസ്സ പടിച്ഛന്നഭൂതം പടിഭാഗനിമിത്തം, തസ്മിഞ്ഞേവ നിമിത്തേ. **ചേതസോതി** അത്തനാ സമ്പയുത്തചിത്തസ്സ. **അഭിനിരോപനലക്ഖണോതി** ആരോപനലക്ഖണോ, അപ്പനാസഭാവോതി അത്ഥോ. നിമിത്താനുമജ്ജനം പടിഭാഗനിമിത്തേ അനുവിചരണം. ആരമ്മണേ ഹി ഭമരസ്സ പദുമസ്സൂപരി അനുപരിബ്ഭമനം വിയ വിചാരസ്സ അനുവിചാരണാകാരേന പവത്തി **അനുമജ്ജനകിച്ചം**. വിസേസോ ഏവ അധിഗന്തബ്ബതോ വിസേസാധിഗമോ, പടിലദ്ധോ ച സോ വിസേസാധിഗമോ ചാതി പടി...പേ... ഗമോ, തപ്പച്ചയാ തംഹേതുകാ **പടിലദ്ധവിസേസാധിഗമപച്ചയാ പീതി. പീതിമനസ്സ** പീതിസഹിതചിത്തസ്സ. **പസ്സദ്ധിസമ്ഭവതോതി** കായചിത്തപസ്സദ്ധീനം സംസിജ്ഝനതോ. "പീതിമനസ്സ കായോ പസ്സമ്ഭതീ"തി ഹി വുത്തം. **പസ്സദ്ധിനിമിത്തം** പസ്സദ്ധിഹേതുകം **സുഖം** "പസ്സദ്ധകായോ സുഖം വേദിയതീ"തി വചനതോ. **സുഖനിമിത്താ** സുഖപച്ചയാ **ഏകഗ്ഗതാ**. "സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൬൬; അ॰ നി॰ ൩.൯൬; ൧൧.൧൨) ഹി വുത്തം. **ഇതി ഝാനങ്ഗാനി പാതുഭവന്തീതി** ഏവം ഏതാനി വിതക്കാദീനി ഝാനങ്ഗാനി തസ്മിംയേവ നിമിത്തേ ഉപ്പജ്ജന്തി. **പഠമജ്ഝാനപടിബിമ്ബഭൂതന്തി** പഠമജ്ഝാനസ്സ പടിച്ഛന്നഭൂതം. **തങ്ഖണഞ്ഞേവ** പടിഭാഗനിമിത്തപടിലാഭസമകാലമേവ ഉപചാരജ്ഝാനമ്പി **നിബ്ബത്തതി,** ന നീവരണപ്പഹാനമേവാതി അധിപ്പായോ.

വിനീലകാദികമ്മട്ഠാനവണ്ണനാ

൧൧൮. വിനീലകാദീസുപി കമ്മട്ഠാനേസു. **ലക്ഖണം വുത്തന്തി** യം തം നിമിത്തഗ്ഗഹണലക്ഖണം വുത്തം. **വുത്തനയേനേവാതി** ഉദ്ധുമാതകേ വുത്തനയേനേവ. സഹ വിനിച്ഛയേന, അധിപ്പായേന ചാതി **സവിനിച്ഛയാധിപ്പായം. തം സബ്ബം** ലക്ഖണം **വേദിതബ്ബന്തി** സമ്ബന്ധോ.

കബരകബരവണ്ണന്തി യേഭുയ്യേന സബലവണ്ണം. **ഉസ്സദവസേനാതി** രത്തസേതനീലവണ്ണേസു ഉസ്സദസ്സ വണ്ണസ്സ വസേന.

സന്നിസിന്നന്തി നിച്ചലഭാവേനേവ സബ്ബസോ ഥിരതം.

ചോരാടവിയന്തി ചോരേഹി പരിയുട്ഠിതഅരഞ്ഞേ. **യത്ഥാതി** യസ്മിം ആഘാതനേ. **ഛിന്നപുരിസട്ഠാനേതി** ഛിന്നപുരിസവന്തേ ഠാനേ. **നാനാദിസായം പതിതമ്പീതി** ഛിന്നം ഹുത്വാ സരീരസ്സ ഖണ്ഡദ്വയം വിസും ദിസാസു പതിതമ്പി. **ഏകാവജ്ജനേനാതി** ഏകസമന്നാഹാരേന. **ആപാഥമാഗച്ഛതീതി** ഏകജ്ഝം ആപാഥം ആഗച്ഛതി. **വിസ്സാസം ആപജ്ജതീതി** അജേഗുച്ഛിതം ഉപഗച്ഛേയ്യ സേയ്യഥാപി ഛവഡാഹകോ. സഹത്ഥാ അപരാമസനേ ജിഗുച്ഛാ സണ്ഠാതിയേവാതി ആഹ **"കത്തരയട്ഠിയാ വാ ദണ്ഡകേന വാ...പേ॰... ഉപനാമേതബ്ബ"**ന്തി. വിച്ഛിദ്ദകഭാവപഞ്ഞായനത്ഥം ഏകങ്ഗുലന്തരകരണം. **ഉപനാമേതബ്ബന്തി** ഉപനേതബ്ബം.

ഖായിതസദിസമേവാതി ഖായിതാസുഭസദിസമേവ. **അങ്ഗുലങ്ഗുലന്തരന്തി** വിവിധം ഖിത്തം സരീരാവയവം അങ്ഗുലന്തരം അങ്ഗുലന്തരം. **കത്വാ വാതി** കത്തരയട്ഠിയാ വാ ദണ്ഡകേന വാ സയം കത്വാ വാ.

ലദ്ധപ്പഹാരാനന്തി ലദ്ധാവുധപ്പഹാരാനം മുഖതോതി സമ്ബന്ധോ. **മുഖതോതി** പഹാരാദിമുഖതോ. **പഗ്ഘരമാനകാലേതി** ലോഹിതം പഗ്ഘരമാനകാലേ. ലോഹിതകം ലബ്ഭതീതി യോജനാ.

തന്തി പുളവകം. **തേസൂതി** സോണാദിസരീരേസു. **അട്ഠികന്തി** അട്ഠികഅസുഭം നാനപ്പകാരതോ വുത്തന്തി സമ്ബന്ധോ. **പുരിമനയേനേവാതി** പുബ്ബേ ഉദ്ധുമാതകേ വുത്തനയേനേവ.

൧൨൦. തന്തി അട്ഠികം. **ന ഉപട്ഠാതീതി** സഭാവതോ ന ഉപട്ഠാതി, പടിക്കൂലവസേന ന ഉപട്ഠാതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഓദാതകസിണസമ്ഭേദോ ഹോതീ"**തി. അട്ഠികേ പഠമവയാദിസംലക്ഖണം ന സക്കാതി **"ലിങ്ഗന്തി ഇധ ഹത്ഥാദീനം നാമ"**ന്തി വുത്തം. അട്ഠികസങ്ഖലികാ പന "അയം ദഹരസ്സ, അയം യോബ്ബനേ ഠിതസ്സ, അയം അവയവേഹി വുദ്ധിപത്തിസ്സാ"തി ഏവം വയവസേന വവത്ഥപേതും സക്കുണേയ്യാവ, അബ്യാപിതായ പന ന ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം. യദിപി അട്ഠികസങ്ഖലികായം സന്ധിതോ വവത്ഥാപനം ലബ്ഭതി, അട്ഠികേ പന ന ലബ്ഭതീതി തസ്സ അനിയതഭാവദീപനത്ഥം കമവിലങ്ഘനം കത്വാ **"തസ്സ തസ്സ അട്ഠിനോ നിന്നട്ഠാനഥലട്ഠാനവസേനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **നിന്നട്ഠാനം** നാമ അട്ഠിനോ വിനതപ്പദേസോ. **ഥലട്ഠാനം** ഉന്നതപ്പദേസോ. **ഘടിതഘടിതട്ഠാനവസേനാതി** അനുപഗതന്ഹാരുബന്ധാനം, ഇതരേസഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞം സംകിലിട്ഠസംകിലിട്ഠട്ഠാനവസേന. **അന്തരവസേനാതി** അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അന്തരവസേന, സുസിരവസേന ച. **സബ്ബത്ഥേവാതി** സകലായ അട്ഠിസങ്ഖലികായ, സബ്ബസ്മിം വാ അട്ഠികേ.

൧൨൦. **ഏത്ഥാതി** ഏതസ്മിം അട്ഠികാസുഭേ. **യുജ്ജമാനവസേന സല്ലക്ഖേതബ്ബന്തി** യം നിമിത്തഗ്ഗഹണം യത്ഥ യുജ്ജതി, തം തത്ഥ ഉഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം നിമിത്തഗ്ഗഹണവസേന ഉപലക്ഖേതബ്ബം. **സകലായാതി** അനവസേസഭാഗായ പരിപുണ്ണാവയവായ. **സമ്പജ്ജതി** നിമിത്തുപട്ഠാനവസേന. **തേസൂതി** അട്ഠികസങ്ഖലികട്ഠികേസു. **വുത്തം** അട്ഠകഥായം. **തന്തി** "ഏകസദിസമേവാ"തി വചനം. **ഏകസ്മിം അട്ഠികേ യുത്തന്തി** ഇദം യഥാ വിനീലകാദീസു ഉഭിന്നം നിമിത്താനം യഥാരഹം വണ്ണവിസേസതോ, പരിപുണ്ണാപരിപുണ്ണതോ, സവിവരാവിവരതോ, ചലാചലതോ ച വിസേസോ ലബ്ഭതി, ന ഏവമേതസ്സാതി കത്വാ വുത്തം, ന പന സബ്ബേന സബ്ബം വിസേസാഭാവതോ. തേനേവാഹ **"ഏകട്ഠികേപി ചാ"**തിആദി. തത്ഥ **ബീഭച്ഛേനാതി** സുവിഭൂതഅട്ഠിരൂപത്താ അട്ഠിഭാവേനേവ വിരൂപേന. **ഭയാനകേനാതി** തേനേവ പാകതികസത്താനം ഭയാവഹേന. **പീതിസോമനസ്സജനകേനാതി** സണ്ഹമട്ഠഭാവേന ഉപട്ഠാനതോ, ഭാവനായ ച സവിസേസത്താ പീതിയാ, സോമനസ്സസ്സ ച ഉപ്പാദകേന. തേനേവാഹ **"ഉപചാരാവഹത്താ"**തി.

ഇമസ്മിം ഓകാസേതി ഉഗ്ഗഹപടിഭാഗനിമിത്താനം വുത്തട്ഠാനേ. **ദ്വാരം ദത്വാ വാതി** "പടിക്കൂലഭാവേയേവ ദിട്ഠേ നിമിത്തം നാമ ഹോതീ"തി ഏത്തകേ ഏവ അട്ഠത്വാ അനന്തരമേവ "ദുവിധം ഇധ നിമിത്ത"ന്തിആദിനാ ഉഗ്ഗഹപടിഭാഗനിമിത്താനി വിഭജിത്വാ വചനേന യഥാവുത്തസ്സ നിമിത്തവിഭാഗസ്സ ദ്വാരം ദത്വാവ വുത്തം. **നിബ്ബികപ്പന്തി** "സുഭ"ന്തി വികപ്പേന നിബ്ബികപ്പം, അസുഭന്ത്വേവാതി അത്ഥോ. **വിചാരേത്വാതി** "ഏകസ്മിം അട്ഠികേ യുത്ത"ന്തിആദിനാ വിചാരേത്വാ.

മഹാതിസ്സത്ഥേരസ്സാതി ചേതിയപബ്ബതവാസീമഹാതിസ്സത്ഥേരസ്സ. **നിദസ്സനാനീതി** ദന്തട്ഠികമത്തദസ്സനേന സകലസ്സാപി തസ്സാ ഇത്ഥിയാ **സരീരസ്സ അട്ഠിസങ്ഘാതഭാവേന ഉപട്ഠാനാദീനി ഏത്ഥ** അട്ഠികകമ്മട്ഠാനേ ഉഗ്ഗഹപടിഭാഗനിമിത്താനം വിസേസവിഭാവനാനി ഉദാഹരണാനി.

സുഭഗുണോതി സവാസനാനം കിലേസാനം പഹീനത്താ സുപരിസുദ്ധഗുണോ. **ദസസതലോചനേനാതി** സഹസ്സക്ഖേന ദേവാനമിന്ദേന. സോ ഹി ഏകാസനേനേവ സഹസ്സഅത്ഥാനം വിചാരണസമത്ഥേന പഞ്ഞാചക്ഖുനാ സമന്നാഗതത്താ "സഹസ്സക്ഖോ"തി വുച്ചതി. **ഥുതകിത്തീതി** "യോ ധീരോ സബ്ബധി ദന്തോ"തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൫൮) അഭിത്ഥുതകിത്തിസദ്ദോ.

പകിണ്ണകകഥാവണ്ണനാ

൧൨൧. ഉജുപടിപക്ഖേന പഹീനഭാവം സന്ധായാഹ **"സുവിക്ഖമ്ഭിതരാഗത്താ"**തി. **അസുഭപ്പഭേദോതി** ഉദ്ധുമാതകാദിഅസുഭവിഭാഗോ. **സരീരസഭാവപ്പത്തിവസേനാതി** സരീരസ്സ അത്തനോ സഭാവൂപഗമനവസേന. സരീരഞ്ഹി വിനസ്സമാനം അഞ്ഞരൂപേന ഠിതസ്സ രക്ഖസസ്സ വിയ സഭാവപ്പത്തിവസേനേവ വിനസ്സതി. **രാഗചരിതഭേദവസേനാതി** രാഗചരിതവിഭാഗവസേന. യദി സരീരസഭാവപ്പത്തിവസേന അയമസുഭപ്പഭേദോ വുത്തോ, **മഹാസതിപട്ഠാനാദീസു** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൨ ആദയോ; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൯ ആദയോ) കഥം നവപ്പഭേദോതി? സോ സരസതോ ഏവ സഭാവപ്പത്തിവസേന വുത്തോ, അയം പന പരൂപക്കമേനാപി. തത്ഥ ച ഇധാഗതേസു ദസസു അസുഭേസു ഏകച്ചാനേവ ഗഹിതാനി, അട്ഠികഞ്ച പഞ്ചവിധാ വിഭത്തം. താനി ച വിപസ്സനാവസേന, ഇമാനി സമഥവസേനാതി പാകടോയം ഭേദോതി.

ഇമേസം പന ദസ്സനമ്പി അസുഭഭാവസാമഞ്ഞേന സതിപി അവിസേസതോ രാഗചരിതാനം സപ്പായഭാവേ യം വുത്തം "രാഗചരിതഭേദവസേന ചാ"തി, തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"വിസേസതോ"**തിആദി വുത്തം. സൂനഭാവേന സുസണ്ഠിതമ്പി സരീരം ദുസ്സണ്ഠിതമേവ ഹോതീതി ഉദ്ധുമാതകസരീരേ സണ്ഠാനവിപത്തിം ദീപേതീതി ആഹ **"സരീരസണ്ഠാനവിപത്തിപ്പകാസനതോ"**തി. സണ്ഠാനസമ്പത്തിയം രത്തോ **സണ്ഠാനരാഗീ,** തസ്സ **സപ്പായം** സണ്ഠാനരാഗസ്സ വിക്ഖമ്ഭനുപായഭാവതോ. കായോ ഏവ **കായവണ്ണോ,** തത്ഥ **പടിബദ്ധസ്സ** നിസ്സിതസ്സ. **സുസിരഭാവപ്പകാസനതോതി** സുസിരസ്സ വിവരസ്സ അത്ഥിഭാവപ്പകാസനതോ. **സരീരേ ഘനഭാവരാഗിനോതി** സരീരേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം ഥിരഭാവം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകരാഗവതോ. **വിക്ഖേപപ്പകാസനതോതി** സോണസിങ്ഗാലാദീഹി ഇതോ ചിതോ ച വിക്ഖേപസ്സ പകാസനതോ **അങ്ഗപച്ചങ്ഗലീലാരാഗിനോ സപ്പായം**. ഈദിസാനം കിര അനവട്ഠിതരൂപാനം അവയവാനം കോ ലീളാവിലാസോതി വിരാഗസമ്ഭവതോ. **സങ്ഘാതഭേദവികാരപ്പകാസനതോതി** സങ്ഘാതസ്സ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം സംഹതഭാവസ്സ സുസമ്ബന്ധതായ ഭേദോ ഏവ വികാരോ സങ്ഘാതഭേദവികാരോ, തസ്സ പകാസനതോ. ലോഹിതം മക്ഖിതം ഹുത്വാ പടിക്കൂലഭാവോ **ലോഹിതമക്ഖിതപടിക്കൂലഭാവോ,** തസ്സ **പകാസനതോ. മമത്തരാഗിനോതി** "മമ അയ"ന്തി ഉപ്പജ്ജനകരാഗവതോ. **ദന്തസമ്പത്തിരാഗിനോതി** ദന്തസമ്പത്തിയം രജ്ജനസീലസ്സ.

കസ്മാ പനേത്ഥ ഉദ്ധുമാതകാദികേ പഠമജ്ഝാനമേവ ഉപ്പജ്ജതി, ന ദുതിയാദീനീതി അനുയോഗം മനസി കത്വാ ആഹ **"യസ്മാ പനാ"**തിആദി. **അപരിസണ്ഠിതജലായാതി** സോതവസേന പവത്തിയാ സമന്തതോ അട്ഠിതജലായ അസന്നിസിന്നസലിലായ. **അരിത്തബലേനാതി** പാജനദണ്ഡബലേന. **ദുബ്ബലത്താ ആരമ്മണസ്സാതി** പടിക്കൂലഭാവേന അത്തനി ചിത്തം ഠപേതും അസമത്ഥഭാവോ

ആരമ്മണസ്സ ദുബ്ബലതാ. പടിക്കൂലേ ഹി ആരമ്മണേ സരസതോ ചിത്തം പവത്തിതും ന സക്കോതി, അഭിനിരോപനലക്ഖണേന പന വിതക്കേന അഭിനിരോപിയമാനമേവ ചിത്തം ഏകഗ്ഗതം ലഭതി. **ന വിനാ വിതക്കേനാ**തി വിതക്കരഹിതാനി ദുതിയാദിജ്ഝാനാനി തത്ഥ പതിട്ഠം ന ലഭന്തി. തേനാഹ **"വിതക്കബലേനേവാ"**തിആദി.

യദി പടിക്കൂലഭാവതോ ഉദ്ധുമാതാദിആരമ്മണേ ദുതിയാദിജ്ഝാനാനി ന പവത്തന്തി, ഏവം സന്തേ പഠമജ്ഝാനേനാപി തത്ഥ ന ഉപ്പജ്ജിതബ്ബം. ന ഹി തത്ഥ പീതിസോമനസ്സാനം സമ്ഭവോ യുത്തോതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"പടിക്കൂലേപി ച ഏതസ്മി"**ന്തിആദി. തത്ഥ ആനിസംസദസ്സാവിതാനീവരണസന്താപരോഗവൂപസമാനം യഥാക്കമം പുപ്ഫച്ഛഡ്ഡക, വമനവിരേചനഉപമാ യോജേതബ്ബാ.

൧൨൨. യഥാവുത്തകാരണേന ദസധാ വവത്ഥിതമ്പി സഭാവതോ ഏകവിധമേവാതി ദസ്സേതും **"ദസവിധമ്പി ചേത"**ന്തിആദിം വത്വാ സ്വായം സഭാവോ യഥാ അവിഞ്ഞാണകേസു, ഏവം സവിഞ്ഞാണകേസുപി ലബ്ഭതേവ. തസ്മാ തത്ഥാപി യോനിസോമനസികാരവതോ ഭാവനാ ഇജ്ഝതേവാതി ദസ്സേന്തോ **"തദേതം ഇമിനാ ലക്ഖണേനാ"**തിആദിമാഹ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം ജീവമാനകസരീരേ. **അലങ്കാരേനാ**തി പടിജഗ്ഗനപുബ്ബകേന അലങ്കരണേന. **ന പഞ്ഞായതി** പചുരജനസ്സാതി അധിപ്പായോ. **അതിരേകതിസതഅട്ഠികസമുസ്സയം** ദന്തട്ഠികേഹി സദ്ധിം, തേഹി പന വിനാ "തിമത്താനി അട്ഠിസതാനീ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൨) കായഗതാസതിയം വക്ഖതി. **ഛിദ്ദാവഛിദ്ദ**ന്തി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദഛിദ്ദവന്തം. **മേദകഥാലികാ** മേദഭരിതഭാജനം. **നിച്ചുഗ്ഘരിതപഗ്ഘരിത**ന്തി നിച്ചകാലം ഉപരി, ഹേട്ഠാ ച വിസ്സവന്തം. **വേമത്ത**ന്തി നാനത്തം. **നാനാവത്ഥേഹീ**തി നാനാവണ്ണേഹി വത്ഥേഹി. ഹിരിയാ ലജ്ജായ കോപനതോ വിനാസനതോ **ഹിരികോപിനം,** ഉച്ചാരപസ്സാവമഗ്ഗം. **യാഥാവസരസ**ന്തി യഥാഭൂതം സഭാവം. യാഥാവതോ രസീയതി ഞായതീതി ഹി **രസോ,** സഭാവോ. **രതി**ന്തി അഭിരതിം അഭിരുചിം. അത്തസിനേഹസങ്ഖാതേന രാഗേന രത്താ **അത്തസിനേഹരാഗരത്താ. വിഹഞ്ഞമാനേനാ**തി ഇച്ഛിതാലാഭേന വിഘാതം ആപജ്ജന്തേന.

കിംസുകന്തി പാലിഭദ്ദകം, പലാസോതി കേചി, സിമ്ബലീതി അപരേ. **അതിലോലുപോ**തി അതിവിയ ലോലസഭാവോ . **അദു**ന്തി ഏതം. **ന**ന്തി കേസാദിസരീരകോട്ഠാസം. **മുച്ഛിതാ**തി മോഹിതാ, മുച്ഛാപാപികായ വാ തണ്ഹായ വസേന മുച്ഛം പത്താ. **സഭാവ**ന്തി പടിക്കൂലഭാവം.

ഉക്കരൂപമോതി ഉച്ചാരപസ്സാവട്ഠാനസമോ, വച്ചകൂപസമോ വാ. **ചക്ഖുഭൂതേഹീ**തി ചക്ഖും പത്തേഹി പടിലദ്ധപഞ്ഞാചക്ഖുകേഹി, ലോകസ്സ വാ ചക്ഖുഭൂതേഹി. **അല്ലചമ്മപടിച്ഛന്നോ**തി അല്ലചമ്മപരിയോനദ്ധോ.

ദബ്ബജാതികേനാതി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ പടിലദ്ധും ഭബ്ബരൂപേന. **യത്ഥ യത്ഥ** സരീരേ, സരീരസ്സ വാ യത്ഥ യത്ഥ കോട്ഠാസേ. **നിമിത്തം ഗഹേത്വാ**തി അസുഭാകാരസ്സ സുട്ഠു സല്ലക്ഖണവസേന യഥാ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ഉഗ്ഗണ്ഹനവസേന നിമിത്തം ഗഹേത്വാ, ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഉപ്പാദേത്വാതി അത്ഥോ. **കമ്മട്ഠാനം അപ്പനം പാപേതബ്ബ**ന്തി യഥാലദ്ധേ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തേ കമ്മം കരോന്തേന പടിഭാഗനിമിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ ഉപചാരജ്ഝാനേ ഠിതേന തമേവ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേന്തേന അസുഭകമ്മട്ഠാനം അപ്പനം പാപേതബ്ബം. അധിഗതപ്പനോ ഹി പഠമജ്ഝാനേ ഠിതോ തമേവ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ നചിരസ്സേവ സബ്ബാസവേ ഖേപേതീതി.

അസുഭകമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി ഛട്ഠപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൭. ഛഅനുസ്സതിനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧. ബുദ്ധാനുസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൧൨൩. **അസുഭാനന്തര**ന്തി അസുഭകമ്മട്ഠാനാനന്തരം. **അനുസ്സതീസൂ**തി അനുസ്സതികമ്മട്ഠാനേസു. ''അനു അനു സതി അനുസ്സതീ''തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനതോ"**തി വത്വാ ന ഏത്ഥ **അനു**-സദ്ദയോഗേന സതി-സദ്ദോ അത്ഥന്തരവാചകോതി ദസ്സേതും **"സതിയേവ അനുസ്സതീ"**തി വുത്തം. തേന നായമനു-സദ്ദോ ''ഉപലബ്ഭതീ''തിആദീസു ഉപ-സദ്ദോ വിയ അനത്ഥകോ, നാപി ''സഞ്ജാനനം പജാനന''ന്തിആദീസു സം-സദ്ദാദയോ വിയ അത്ഥന്തരദീപകോതി ദസ്സേതി. ''പവത്തിതബ്ബട്ഠാനമ്ഹിയേവ വാ പവത്തത്താ''തി ഇമിനാ ച അനുസ്സതിയാ അനുസ്സരിതബ്ബാനുരൂപതാ വുത്താ ഹോതീതി പവത്തകസ്സേവ അനുരൂപതം ദസ്സേതും **"കുലപുത്തസ്സ അനുരൂപാ"**തി വുത്തം, സദ്ധാപബ്ബജിതസ്സ വാ കുലപുത്തസ്സ. അനുരൂപതാ നാമ പവത്തിതബ്ബട്ഠാനസ്സ അനുരൂപതായ ഏവ ഹോതീതി പവത്തകസ്സേവ അനുരൂപതാ വുത്താ, ന ഉഭയസ്സ. **അനുരൂപാ**തി ച യുത്താതി അത്ഥോ. **ബുദ്ധ**ന്തി യേ ഗുണേ ഉപാദായ ഭഗവതി ''ബുദ്ധോ''തി പഞ്ഞത്തി, തേ ഗുണേ ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ വുത്തം. തേനാഹ **"ബുദ്ധഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതമധിവചന"**ന്തി. **ആരബ്ഭാ**തി ആലമ്ബിത്വാ. **ധമ്മ**ന്തി പരിയത്തിധമ്മേന സദ്ധിം നവവിധമ്പി ലോകുത്തരധമ്മം. നനു ച നിബ്ബാനം വിസും കമ്മട്ഠാനഭാവേന വക്ഖതി? കിഞ്ചാപി വക്ഖതി, ധമ്മഭാവസാമഞ്ഞേന പന മഗ്ഗഫലേഹി സദ്ധിം ഇധ പാളിയാ സങ്ഗഹിതത്താ തസ്സാപി ധമ്മാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനേ ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം, അസങ്ഖതാമതാദിഭാവേന പന മഗ്ഗഫലേഹി വിസിട്ഠതായ തസ്സ വിസും കമ്മട്ഠാനഭാവേന ഗഹണം കതം. **സീലാനുസ്സതി**ആദീനം പന തിസ്സന്നം അനുസ്സതീനം വിസും കമ്മട്ഠാനഭാവേന ഗഹണം യോഗാവചരസ്സ അത്തനോ ഏവ സീലസ്സ ചാഗസ്സ സദ്ധാദീനഞ്ച അനുസ്സതിട്ഠാനഭാവേന ഗഹേതബ്ബത്താ. **രൂപകായം ഗതാ**തി അത്തനോ കരജകായം ആരബ്ഭ ആരമ്മണകരണവസേന പവത്താ. **കായേ**തി കായേ വിസയഭൂതേ. **കോട്ഠാസനിമിത്താരമ്മണായാ**തി കേസാദികോട്ഠാസേസു പടിക്കൂലനിമിത്താരമ്മണായ. ഇതോ പുരിമാസു സത്തസു അനുസ്സതീസു നത്ഥി നിമിത്തുപ്പത്തി , ഇധ അത്ഥീതി ദസ്സനത്ഥം **നിമിത്ത**-ഗ്ഗഹണം. തഥാ **അസ്സാസപസ്സാസനിമിത്താരമ്മണായാ**തി ഏത്ഥാപി. **ഉപസമ**ന്തി സബ്ബസങ്ഖാരൂപസമം, നിബ്ബാനന്തി അത്ഥോ.

൧൨൪. അവേച്ച ബുദ്ധഗുണേ യാഥാവതോ ഞത്വാ ഉപ്പന്നോ പസാദോ **അവേച്ചപ്പസാദോ,** അരിയമഗ്ഗേന ആഗതപ്പസാദോ, തംസദിസോപി വാ യോ ദിട്ഠിഗതവാതേഹി അചലോ അസമ്പകമ്പിയോ, തേന **സമന്നാഗതേന**. താദിസസ്സ ബുദ്ധാനുസ്സതിഭാവനാ ഇജ്ഝതി, ന ഇതരസ്സ. **പതിരൂപസേനാസനേ**തി യഥാവുത്തഅട്ഠാരസദോസവജ്ജിതേ പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതേ സേനാസനേ. **രഹോഗതേനാ**തി രഹസി ഗതേന. തേന കായവിവേകം ദസ്സേതി. **പടിസല്ലീനേനാ**തി നാനാരമ്മണതോ പടിസല്ലീനേന, ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണതോ പടിക്കമാപേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ സല്ലീനേന, സുസിലിട്ഠചിത്തേനാതി അത്ഥോ. **ഏവ**ന്തി ഇമായ പാളിയാ ആഗതനയേന.

സോ ഭഗവാതി ഏത്ഥ **സോ**തി യോ സോ സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബകിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ ദേവാനം അതിദേവോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ ലോകനാഥോ ഭാഗ്യവന്തതാദീഹി കാരണേഹി സദേവകേ ലോകേ ''ഭഗവാ''തി പത്ഥടകിത്തിസദ്ദോ, സോ. **ഭഗവാ**തി ഇദം സത്ഥു നാമകിത്തനം. തഥാ ഹി വുത്തം ''ഭഗവാതി നേതം നാമം മാതരാ കത''ന്തിആദി (മഹാനി॰ ൧൪൯, ൨൧൦; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨). പരതോ പന **ഭഗവാ**തി ഗുണകിത്തനം. **അരഹ**ന്തിആദീസു നവസു ഠാനേസു പച്ചേകം ഇതിപി-സദ്ദം യോജേത്വാ ബുദ്ധഗുണാ അനുസ്സരിതബ്ബാതി ദസ്സേന്തോ **"ഇതിപി അരഹം…പേ॰… ഇതിപി ഭഗവാതി അനുസ്സരതീ"**തി ആഹ. ''ഇതിപേതം ഭൂതം ഇതിപേതം തച്ഛ''ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൬) വിയ **ഇതി**-സദ്ദോ ആസന്നപച്ചക്ഖകരണത്ഥോ, **പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന നേസം ബഹുഭാവോ ദീപിതോ, താനി ച ഗുണസല്ലക്ഖണകാരണാനി ഭാവേന്തേന ചിത്തസ്സ സമ്മുഖീഭൂതാനി കാതബ്ബാനീതി ദസ്സേന്തോ **"ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതീ"**തി ആഹ.

൧൨൫. ദൂരതാ നാമ ആസന്നതാ വിയ ഉപാദായുപാദായ വുച്ചതീതി പരമുക്കംസഗതം ദൂരഭാവം ദസ്സേന്തോ **"സുവിദൂരവിദൂരേ"**തി ആഹ, സുട്ഠു വിദൂരഭാവേനേവ വിദൂരേതി അത്ഥോ. സാ പനസ്സ കിലേസതോ ദൂരതാ തേസം സബ്ബസോ പഹീനത്താതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മഗ്ഗേന കിലേസാനം വിദ്ധംസിതത്താ"**തി. നനു അഞ്ഞേസമ്പി ഖീണാസവാനം തേ പഹീനാ ഏവാതി അനുയോഗം മനസി കത്വാ വുത്തം **"സവാസനാന"**ന്തി. ന ഹി ഭഗവന്തം ഠപേത്വാ അഞ്ഞേ സഹ വാസനായ കിലേസേ പഹാതും സക്കോന്തി , ഏതേന അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം ഭഗവതോ അരഹത്തന്തി ദസ്സിതം ഹോതി. കാ പനായം വാസനാ നാമ? പഹീനകിലേസസ്സാപി അപ്പഹീനകിലേസസ്സ പയോഗസദിസപയോഗഹേതുഭൂതോ കിലേസനിഹിതോ സാമത്ഥിയവിസേസോ ആയസ്മതോ **പിലിന്ദവച്ഛസ്സ** (പാരാ॰ ൬൨൧) വസലസമുദാചാരനിമിത്തം വിയ. കഥം പന ''ആരകാ''തി വുത്തേ ''കിലേസേഹീ''തി അയമത്ഥോ ലബ്ഭതീതി? സാമഞ്ഞജോതനായ വിസേസേ അവട്ഠാനതോ, വിസേസത്ഥിനാ ച വിസേസസ്സ അനുപയോജേതബ്ബതോ, ''ആരകാസ്സ ഹോന്തി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ''തിആദീനി (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൪) സുത്തപദാനേത്ഥ ഉദാഹരിതബ്ബാനി. **ആരകാ**തി ചേത്ഥ ആ-കാരസ്സ രസ്സത്തം, ക-കാരസ്സ ച ഹ-കാരം, സാനുസാരം കത്വാ നിരുത്തിനയേന **"അരഹ"**ന്തി പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ. വുത്തമേവത്ഥം സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം **"സോ തതോ ആരകാ നാമാ"**തി ഗാഥാബന്ധമാഹ. തത്ഥ സമഞ്ജനസീലോ സമങ്ഗീ, ന സമങ്ഗിതാ **അസമങ്ഗിതാ** അസമന്നാഗമോ അസഹവുത്തിതാ.

൧൨൬. അനത്ഥചരണേന കിലേസാ ഏവ അരയോതി **കിലേസാരയോ**. ''അരീനം ഹതത്താ അരിഹാ''തി വത്തബ്ബേ നിരുത്തിനയേന **"അരഹ"**ന്തി വുത്തം.

൧൨൭. യഞ്ചേതം സംസാരചക്കന്തി സമ്ബന്ധോ. രഥചക്കസ്സ നാഭി വിയ മൂലാവയവഭൂതം അന്തോ, ബഹി ച സമവട്ഠിതം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാമയം ദ്വയന്തി വുത്തം **"അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാമയനാഭീ"**തി. നാഭിയാ, നേമിയാ ച സമ്ബന്ധാ അരസദിസാ പച്ചയഫലഭൂതേഹി അവിജ്ജാതണ്ഹാജരാമരണേഹി സമ്ബന്ധാ പുഞ്ഞാദിസങ്ഖാരാതി വുത്തം **"പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരാര"**ന്തി. തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പരിയന്തഭാവേന പാകടം ജരാമരണന്തി തം നേമിട്ഠാനിയം കത്വാ ആഹ **"ജരാമരണനേമീ"**തി. യഥാ ച രഥചക്കപവത്തിയാ പധാനകാരണം അക്ഖോ, ഏവം സംസാരചക്കപവത്തിയാ ആസവസമുദയോതി ആഹ **"ആസവസമുദയമയേന അക്ഖേന വിജ്ഝിത്വാ"**തി. ആസവാ ഏവ അവിജ്ജാദീനം കാരണത്താ ആസവസമുദയോ. യഥാഹ ''ആസവസമുദയാ അവിജ്ജാസമുദയോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൩). വിപാകകടത്താരൂപപ്പഭേദോ കാമഭവാദികോ തിഭവോ ഏവ രഥോ, തസ്മിം **തിഭവരഥേ**. അത്തനോ പച്ചയേഹി സമം, സബ്ബസോ വാ ആദിതോ പട്ഠായ യോജിതന്തി **സമായോജിതം**. ആദിരഹിതം കാലം പവത്തതീതി കത്വാ **അനാദികാലപ്പവത്തം**.

"ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, 'സംസാരോ'തി പവുച്ചതീ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൯൫ അപസാദനാവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൬൦; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൧൯൯) -

ഏവം വുത്തസംസാരോവ **സംസാരചക്കം. അനേനാ**തി ഭഗവതാ. **ബോധിമണ്ഡേ**തി ബോധിസങ്ഖാതസ്സ ഞാണസ്സ മണ്ഡഭാവപ്പത്തേ ഠാനേ, കാലേ വാ. **വീരിയപാദേഹീ**തി സംകിലേസവോദാനപക്ഖിയേസു സന്നിരുമ്ഭനസന്നിക്ഖിപനകിച്ചതായ ദ്വിധാ പവത്തേഹി അത്തനോ വീരിയസങ്ഖാതേഹി പാദേഹി. **സീലപഥവിയ**ന്തി പതിട്ഠട്ഠേന സീലമേവ പഥവീ, തസ്സം. **പതിട്ഠായാ**തി സമ്പാദനവസേന പതിട്ഠഹിത്വാ. **സദ്ധാഹത്ഥേനാ**തി അനവജ്ജധമ്മാദാനസാധനതോ സദ്ധാവ ഹത്ഥോ, തേന. **കമ്മക്ഖയകര**ന്തി കായകമ്മാദിഭേദസ്സ സബ്ബസ്സപി കമ്മസ്സ ഖയകരണതോ കമ്മക്ഖയകരം. **ഞാണഫരസു**ന്തി സമാധിസിലായം സുനിസിതമഗ്ഗഞാണഫരസും ഗഹേത്വാ.

൫൯൨. ഏവം "അരാനം ഹതത്താ"തി ഏത്ഥ വുത്തഅരഘാതേ സംസാരം ചക്കം വിയ ചക്കന്തി ഗഹേത്വാ അത്ഥയോജനം കത്വാ ഇദാനി പടിച്ചസമുപ്പാദദേസനാക്കമേനപി തം ദസ്സേതും **"അഥ വാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അനമതഗ്ഗം സംസാരവട്ട**ന്തി അനു അനു അമതഗ്ഗം അവിഞ്ഞാതകോടികം സംസാരമണ്ഡലം. **സേസാ ദസ ധമ്മാ** സങ്ഖാരാദയോ ജാതിപരിയോസാനാ **അരാ**. കഥം? നാഭിയാ അവിജ്ജായ മൂലതോ, നേമിയാ ജരാമരണേന അന്തതോ സമ്ബന്ധത്താതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അവിജ്ജാമൂലകത്താ ജരാമരണപരിയന്തത്താ ചാ"**തി. **ദുക്ഖാദീസൂ**തി ദുക്ഖസമുദയനിരോധമഗ്ഗേസു. തത്ഥ ദുക്ഖേ **അഞ്ഞാണം** തദന്തോഗധത്താ, തപ്പടിച്ഛാദനതോ ച, സേസേസു പടിച്ഛാദനതോവ. **ദുക്ഖ**ന്തി ചേത്ഥ ദുക്ഖം അരിയസച്ചം അധിപ്പേതന്തി തം കാമഭവാദിവസേന തിധാ ഭിന്ദിത്വാ തഥാ തപ്പടിച്ഛാദികം അവിജ്ജം, അവിജ്ജാദിപച്ചയേ തീസു ഭവേസു സങ്ഖാരാദികേ ച പടിപാടിയാ ദസ്സേന്തോ **"കാമഭവേ ച അവിജ്ജാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കാമഭവേ അവിജ്ജാ**തി കാമഭവേ ആദീനവപ്പടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ. **രൂപഭവേ അരൂപഭവേ അവിജ്ജാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **കാമഭവേ സങ്ഖാരാന**ന്തി കാമഭൂമിപരിയാപന്നാനം സങ്ഖാരാനം, കാമഭവേ വാ നിപ്ഫാദേതബ്ബാ യേ സങ്ഖാരാ, തേസം കാമഭവൂപപത്തിനിബ്ബത്തകസങ്ഖാരാനന്തി അത്ഥോ. **പച്ചയോ ഹോതീ**തി പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാനം താവ ആരമ്മണപച്ചയേന ചേവ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചാതി ദ്വിധാ പച്ചയോ ഹോതി. അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരേസു സഹജാതസ്സ സഹജാതാദിവസേന , അസഹജാതസ്സ അനന്തരസമനന്തരാദിവസേന, നാനന്തരസ്സ പന ആരമ്മണവസേന ചേവ ഉപനിസ്സയവസേന ച പച്ചയോ ഹോതി. **അരൂപഭവേ സങ്ഖാരാന**ന്തി ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാനം . **പച്ചയോ ഹോതി** ഉപനിസ്സയവസേനേവ. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ ഏത്ഥ വിത്ഥാരിയമാനേ അതിപ്പപഞ്ചോ ഹോതി, സയമേവ ച പരതോ ആഗമിസ്സതീതി ന നം വിത്ഥാരയാമ.

തിണ്ണം ആയതനാനന്തി ചക്ഖുസോതമനായതനാനം. **ഏകസ്സായതനസ്സാ**തി മനായതനസ്സ. ഇമിനാ നയേന ഫസ്സാദീനമ്പി വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. **തത്ഥ തത്ഥ സാ സാ തണ്ഹാ**തി രൂപതണ്ഹാദിഭേദാ തത്ഥ തത്ഥ കാമഭവാദീസു ഉപ്പജ്ജനകാ തണ്ഹാ.

തണ്ഹാദിമൂലികാ കഥാ അതിസംഖിത്താതി തം, ഉപാദാനഭവേ ച വിഭജിത്വാ വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേതും **"കഥ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **"കാമേ പരിഭുഞ്ജിസ്സാമീ"**തി ഇമിനാ കാമതണ്ഹാപവത്തിമാഹ. തഥാ **"സഗ്ഗസമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമീ"**തിആദീഹി. സാ പന തണ്ഹാ യസ്മാ ഭുസമാദാനവസേന പവത്തമാനാ കാമുപാദാനം നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"കാമുപാദാനപച്ചയാ"**തി. **തഥേവാ**തി കാമുപാദാനപച്ചയാ ഏവ.

ബ്രഹ്മലോകസമ്പത്തിന്തി രൂപീബ്രഹ്മലോകേ സമ്പത്തിം. "സബ്ബേപി തേഭൂമകാ ധമ്മാ കാമനീയട്ഠേന കാമാ"തി (മഹാനി॰ ൧; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൠ ഥോക വിസദിസം) വചനതോ ഭവരാഗോപി കാമുപാദാനമേവാതി കത്വാ **"കാമുപാദാനപച്ചയാ ഏവ മേത്തം ഭാവേതീ"**തിആദി വുത്തം. **സേസുപാദാനമൂലികാസുപീ**തി ഏത്ഥായം യോജനാ - ഇധേകച്ചോ "നത്ഥി പരോ ലോകോ"തി നത്ഥികദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, സോ ദിട്ഠുപാദാനപച്ചയാ കായേന ദുച്ചരിതം ചരതീതിആദി വുത്തനയേന യോജേതബ്ബം. അപരോ "അസുകസ്മിം സമ്പത്തിഭവേ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, സോ തത്രൂപപത്തിയാ കായേന സുചരിതം ചരതീതിആദി വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. അപരോ "രൂപീ മനോമയോ ഹുത്വാ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി. **ഭാവനാപാരിപൂരിയാ**തി സബ്ബം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അപരോ "അരൂപഭവേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി അരൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതി. **ഭാവനാപാരിപൂരിയാ**തി സബ്ബം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏതാഹിയേവ അത്തവാദുപാദാനമൂലികാപി യോജനാ സംവണ്ണിതാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദവസേനാപി യോജനാ വേദിതബ്ബാ. അപരോ "സീലേന സുദ്ധീ"തി "അസുദ്ധിമഗ്ഗം സുദ്ധിമഗ്ഗോ"തി പരാമസന്തോ സീലബ്ബതുപാദാനപച്ചയാ കായേന ദുച്ചരിതം ചരതീതിആദിനാ സബ്ബം വുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം.

ഇദാനി യ്വായം സംസാരചക്കം ദസ്സേന്തേന "കാമഭവേ അവിജ്ജാ കാമഭവേ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ ഹോതീ"തിആദിനാ അവിജ്ജാദീനം പച്ചയഭാവോ, സങ്ഖാരാദീനം പച്ചയുപ്പന്നഭാവോ ച ദസ്സിതോ, തമേവ **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗപാളിം** ആനേത്വാ നിഗമനവസേന ദസ്സേന്തോ **"ഏവം അയ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ യഥാ സങ്ഖാരാ ഹേതുനിബ്ബത്താ, ഏവം അവിജ്ജാപി കാമാസവാദിനാ സഹേതുകാ ഏവാതി ആഹ **"ഉഭോപേതേ ഹേതുസമുപ്പന്നാ"**തി. **പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ**തി നാമരൂപസ്സ പച്ചയാനം അവിജ്ജാദീനം പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹണേ, നിപ്ഫാദേതബ്ബേ ഭുമ്മം. **പഞ്ഞാ**തി കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധിസങ്ഖാതാ പകാരതോ ജാനനാ. **ധമ്മട്ഠിതിഞാണ**ന്തി പടിച്ചസമുപ്പാദാവബോധോ. ഇദഞ്ച ധമ്മട്ഠിതിഞാണം യസ്മാ അദ്ധാത്തയേ കങ്ഖാമലവിതരണവസേന പവത്തതി, തസ്മാ **"അതീതമ്പി അദ്ധാന"**ന്തിആദി വുത്തം. **ഏതേനേവ നയേനാ**തി ഏതേന "അവിജ്ജാ ഹേതൂ"തിആദിനാ അവിജ്ജായം വുത്തേന നയേന. "സങ്ഖാരാ ഹേതു, വിഞ്ഞാണം ഹേതുസമുപ്പന്ന"ന്തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൪൬) **സബ്ബപദാനി വിത്ഥാരേതബ്ബാനി**.

സംഖിപ്പന്തി ഏത്ഥ അവിജ്ജാദയോ, വിഞ്ഞാണാദയോ ചാതി **സങ്ഖേപോ,** ഹേതു, വിപാകോ ച. ഹേതു വിപാകോതി വാ സംഖിപ്പതീതി **സങ്ഖേപോ,** അവിജ്ജാദയോ വിഞ്ഞാണാദയോ ച. സങ്ഖേപഭാവസാമഞ്ഞേന പന ഏകവചനം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേ പന സങ്ഖേപാ അതീതേ ഹേതു, ഏതരഹി വിപാകോ, ഏതരഹി ഹേതു, ആയതിം വിപാകോതി ഏവം കാലവിഭാഗേന ചത്താരോ ജാതാ. തേനാഹ **"പുരിമസങ്ഖേപോ ചേത്ഥ അതീതോ അദ്ധാ"**തിആദി. സങ്ഖേപ-സദ്ദോ വാ ഭാഗാധിവചനന്തി അതീതോ ഹേതുഭാഗോ പഠമോ സങ്ഖേപോ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **തണ്ഹുപാദാനഭവാ ഗഹിതാവ ഹോന്തി** കിലേസകമ്മഭാവസാമഞ്ഞതോ, തേഹി വിനാ അവിജ്ജാസങ്ഖാരാനം സകിച്ചാകരണതോ ച. കമ്മം തണ്ഹാ ച തസ്സ സഹകാരീകാരണം ഹുത്വാ വട്ടനത്ഥേന **കമ്മവട്ടം**.

വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാനം ജാതിജരാഭങ്ഗാവത്ഥാ "ജാതിജരാമരണ"ന്തി വുത്താതി ആഹ **"ജാതിജരാമരണാപദേസേന വിഞ്ഞാണാദീനം നിദ്ദിട്ഠത്താ"**തി. **ഇമേതി** വിഞ്ഞാണാദയോ. **ആയതിം വിപാകവട്ടം** പച്ചുപ്പന്നഹേതുതോ ഭാവീനം അനാഗതാനം ഗഹിതത്താ. **തേതി** അവിജ്ജാദയോ. **ആകാരതോതി** സരൂപതോ അവുത്താപി തസ്മിം തസ്മിം സങ്ഗഹേ ആകിരീയന്തി അവിജ്ജാസങ്ഖാരാദിഗ്ഗഹണേഹി പകാസീയന്തീതി ആകാരാ, അതീതഹേതുആദീനം വാ പകാരാ ആകാരാ, തതോ ആകാരതോ. **വീസതിവിധാ ഹോന്തി** അതീതേഹേതുപഞ്ചകാദിഭേദതോ.

സങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാനം അന്തരാ ഏകോ സന്ധീതി ഹേതുതോ ഫലസ്സ അവിച്ഛേദപ്പവത്തിഭാവതോ ഹേതുഫലസമ്ബന്ധഭൂതോ ഏകോ സന്ധി. തഥാ **ഭവജാതീനമന്തരാ. വേദനാതണ്ഹാനമന്തരാ** പന ഫലതോ ഹേതുനോ അവിച്ഛേദപ്പവത്തിഭാവതോ ഫലഹേതുസമ്ബന്ധഭൂതോ ഏകോ സന്ധി. ഫലഭൂതോപി ഹി ധമ്മോ അഞ്ഞസ്സ ഹേതുസഭാവസ്സ ധമ്മസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി.

ഇതീതി വുത്തപ്പകാരപരാമസനം. തേനാഹ **"ചതുസങ്ഖേപ"**ന്തിആദി. **സബ്ബാകാരതോതി** ഇധ വുത്തേഹി, അവുത്തേഹി ച **പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗേ** (വിഭം ൨൨൫ ആദയോ), അനന്തനയസമന്തപട്ഠാനാദീസു ച ആഗതേഹി സബ്ബേഹി ആകാരേഹി. **ജാനാതീതി** അവബുജ്ഝതി. **പസ്സതീതി** ദസ്സനഭൂതേന ഞാണചക്ഖുനാ പച്ചക്ഖതോ പസ്സതി. **അഞ്ഞാതി പടിവിജ്ഝതീതി** തേസംയേവ വേവചനം. **തന്തി** തം ജാനനം. **ഞാതട്ഠേനാതി** യഥാസഭാവതോ ജാനനട്ഠേന. **പജാനനട്ഠേനാതി** അനിച്ചാദീഹി പകാരേഹി പടിവിജ്ഝനട്ഠേന.

ഇദാനി യദത്ഥമിദം ഭവചക്കം ഇധാനീതം, തം ദസ്സേതും **"ഇമിനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തേ ധമ്മേതി** തേ അവിജ്ജാദികേ ധമ്മേ. **യഥാഭൂതം ഞത്വാതി** മഹാവജിരഞാണേന യാഥാവതോ ജാനിത്വാ. **നിബ്ബിന്ദന്തോ** ബലവവിപസ്സനായ **വിരജ്ജന്തോ വിമുച്ചന്തോ** അരിയമഗ്ഗേഹി **അരേ ഹനീതി** യോജനാ. തത്ഥ യദാ ഭഗവാ വിരജ്ജതി വിമുച്ചതി, തദാ അരേ ഹനതി നാമ. തതോ പരം പന അഭിസമ്ബുദ്ധക്ഖണം ഗഹേത്വാ വുത്തം **"ഹനി വിഹനി വിദ്ധംസേസീ"**തി.

൧൨൯. ചക്കവത്തിനോ അചേതനേ ചക്കരതനേ ഉപ്പന്നേ തത്ഥേവ ലോകോ പൂജം കരോതി, അഞ്ഞത്ഥ പൂജാവിസേസാ പച്ഛിജ്ജന്തി, കിമങ്ഗം പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ഉപ്പന്നേതി ദസ്സേന്തോ **"ഉപ്പന്നേ തഥാഗതേ"**തിആദിമാഹ. **കോ പന വാദോ അഞ്ഞേസം പൂജാവിസേസാനന്തി** യഥാവുത്തതോ അഞ്ഞേസം അമഹേസക്ഖേഹി ദേവമനുസ്സേഹി കരിയമാനാനം നാതിഉളാരാനം പൂജാവിസേസാനം അരഹഭാവേ കാ നാമ കഥാ. **അത്ഥാനുരൂപന്തി** അരഹത്തത്ഥസ്സ അനുരൂപം അന്വത്ഥം.

൧൩൦. അസിലോകഭയേനാതി അകിത്തിഭയേന. **രഹോ പാപം കരോന്തി** "മാ നം കോചി ജഞ്ഞാ"തി **ഏസ** ഭഗവാ **ന കദാചി കരോതി** പാപഹേതൂനം ബോധിമണ്ഡേ ഏവ സുപ്പഹീനത്താ. അപരോ നയോ - ആരകാതി **അരഹം,** സുവിദൂരഭാവതോഇച്ചേവ അത്ഥോ. കുതോ പന സുവിദൂരഭാവതോതി? യേ അഭാവിതകായാ അഭാവിതസീലാ അഭാവിതചിത്താ അഭാവിതപഞ്ഞാ, തതോ ഏവ അപ്പഹീനരാഗദോസമോഹാ അരിയധമ്മസ്സ അകോവിദാ അരിയധമ്മേ അവിനീതാ അരിയധമ്മസ്സ അദസ്സാവിനോ അപ്പടിപന്നാ മിച്ഛാപടിപന്നാ ച, തതോ സുവിദൂരഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> "സങ്ഘാടികണ്ണേചേപി മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധോ അസ്സ പാദേ പാദം നിക്ഖിപന്തോ, സോ ച ഹോതി അഭിജ്ഝാലു കാമേസു തിബ്ബസാരാഗോ ബ്യാപന്നചിത്തോ പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ മുട്ഠസ്സതി അസമ്പജാനോ അസമാഹിതോ വിബ്ഭന്തചിത്തോ പാകതിന്ദ്രിയോ. അഥ ഖോ സോ ആരകാവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മം ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ന പസ്സതി, ധമ്മം അപസ്സന്തോ മം ന പസ്സതീ"തി (ഇതിവു· ൻ൨).

യഥാവുത്തപുഗ്ഗലാ ഹി സചേപി സായം പാതം സത്ഥു സന്തികാവചരാവ സിയും, ന തേ താവതാ "സത്ഥു സന്തികാ"തി വത്തബ്ബാ, തഥാ സത്ഥാപി നേസം. ഇതി അസപ്പുരിസാനം ആരകാ ദൂരേതി **അരഹം.**

> "സമ്മാ ന പടിപജ്ജന്തി, യേ നിഹീനാസയാ നരാ;
> ആരകാ തേഹി ഭഗവാ, ദൂരേ തേനാ**രഹം** മതോ"തി.

തഥാ ആരകാതി **അരഹം,** ആസന്നഭാവതോതി അത്ഥോ. കുതോ പന ആസന്നഭാവതോതി? യേ ഭാവിതകായാ ഭാവിതസീലാ ഭാവിതചിത്താ ഭാവിതപഞ്ഞാ, തതോ ഏവ പഹീനരാഗദോസമോഹാ അരിയധമ്മസ്സ കോവിദാ അരിയധമ്മേ സുവിനീതാ അരിയധമ്മസ്സ ദസ്സാവിനോ സമ്മാപടിപന്നാ, തതോ ആസന്നഭാവതോ. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

> "യോജനസതേ ചേപി മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ, സോ ച ഹോതി അനഭിജ്ഝാലു കാമേസു ന തിബ്ബസാരാഗോ അബ്യാപന്നചിത്തോ അപ്പദുട്ഠമനസങ്കപ്പോ ഉപട്ഠിതസ്സതി സമ്പജാനോ സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ സംവുതിന്ദ്രിയോ. അഥ ഖോ സോ സന്തികേവ മയ്ഹം, അഹഞ്ച തസ്സ. തം കിസ്സ ഹേതു? ധമ്മം ഹി സോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു പസ്സതി, ധമ്മം പസ്സന്തോ മം പസ്സതീ"തി (ഇതിവു· ൻ൨).

തഥാരൂപാ ഹി പുഗ്ഗലാ സത്ഥു യോജനസഹസ്സന്തരികാപി ഹോന്തി, ന താവതാ തേ "സത്ഥു ദൂരചാരിനോ"തി വത്തബ്ബാ, തഥാ സത്ഥാപി നേസം. ഇതി സപ്പുരിസാനം ആരകാ ആസന്നേതി **അരഹം.**

> യേ സമ്മാ പടിപജ്ജന്തി, സുപ്പണീതാധിമുത്തികാ;
> ആരകാ തേഹി ആസന്നേ, തേനാപി **അരഹം** ജിനോ.

യേ ഇമേ രാഗാദയോ പാപധമ്മാ യസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ ദിട്ഠധമ്മികമ്പി സമ്പരായികമ്പി അനത്ഥം ആവഹന്തി. നിബ്ബാനഗാമിനിയാ പടിപദായ ഏകംസേനേവ ഉജുവിപച്ചനീകഭൂതാ ച, തേ അത്തഹിതം, പരഹിതഞ്ച പരിപൂരേതും സമ്മാ പടിപജ്ജന്തേഹി സാധൂഹി ദൂരതോ രഹിതബ്ബാ പരിച്ചജിതബ്ബാ പഹാതബ്ബാതി **രഹാ** നാമ, തേ ച യസ്മാ ഭഗവതോ ബോധിമൂലേയേവ അരിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ പഹീനാ സമുച്ഛിന്നാ. യഥാഹ -

“തഥാഗതസ്സ ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, രാഗോ പഹീനോ ദോസോ മോഹോ, സബ്ബേപി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ പഹീനാ ഉച്ഛിന്നമൂലാ താലാവത്ഥുകതാ അനഭാവംകതാ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മാ”തി (പാരാ॰ ൻ-൧ം അത്ഥതോ സമാനം).

തസ്മാ സബ്ബസോ ന സന്തി ഏതസ്സ രഹാതി അരഹോതി വത്തബ്ബേ ഓകാരസ്സ സാനുസാരം അ-കാരാദേസം കത്വാ **“അരഹ”**ന്തി വുത്തം.

പാപധമ്മാ രഹാ നാമ, സാധൂഹി രഹിതബ്ബതോ;
തേസം സുട്ഠു പഹീനത്താ, ഭഗവാ **അരഹം** മതോ.

യേ തേ സബ്ബസോ പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധാ പഹീനകിലേസാ ഭാവിതമഗ്ഗാ സച്ഛികതനിരോധാ അരഹന്തോ ഖീണാസവാ, യേ ച സേക്ഖാ അപ്പത്തമാനസാ അനുത്തരം യോഗക്ഖേമം പത്ഥയമാനാ വിഹരന്തി, യേ ച പരിസുദ്ധപയോഗാ കല്യാണജ്ഝാസയാ സദ്ധാസീലസുതാദിഗുണസമ്പന്നാ പുഗ്ഗലാ, തേഹി ന രഹിതബ്ബോ ന പരിച്ചജിതബ്ബോ, തേ ച ഭഗവതാതി **അരഹം**. തഥാ ഹി അരിയപുഗ്ഗലാ സത്ഥാരാ ദിട്ഠധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖകരണതോ സത്ഥു ധമ്മസരീരേന അവിരഹിതാ ഏവ ഹോന്തി. യഥാഹ ആയസ്മാ **പിങ്ഗിയോ** -

“പസ്സാമി നം മനസാ ചക്ഖുനാവ,
രത്തിന്ദിവം ബ്രാഹ്മണ അപ്പമത്തോ;
നമസ്സമാനോ വിവസേമി രത്തിം,
തേനേവ മഞ്ഞാമി അവിപ്പവാസം.

“സദ്ധാ ച പീതി ച മനോ സതി ച,
നാപേന്തിമേ ഗോതമസാസനമ്ഹാ;
യം യം ദിസം വജതി ഭൂരിപഞ്ഞോ,
സ തേന തേനേവ നതോഹമസ്മീ”തി. (സു॰ നി॰ ൧൧ർവ്വ-൧൧ർൻ);

തേനേവ ച തേ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ന ഉദ്ദിസന്തി. യഥാഹ -

“അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൮; അം॰ നി॰ ൧.൨൭).

കല്യാണപുഥുജ്ജനാപി യേഭുയ്യേന സത്ഥരി നിച്ചലസദ്ധാ ഏവ ഹോന്തി. ഇതി സുപ്പടിപന്നേഹി പുരിസവിസേസേഹി അവിരഹിതബ്ബതോ, തേസഞ്ച അവിരഹനതോ ന സന്തി ഏതസ്സ രഹാ പരിച്ചജനകാ, നത്ഥി വാ ഏതസ്സ രഹോ സാധൂഹി പരിച്ചജിതബ്ബതാതി **അരഹം**.

“യേ സച്ഛികതസദ്ധമ്മാ, അരിയാ സുദ്ധഗോചരാ;
ന തേഹി രഹിതോ ഹോതി, നാഥോ തേനാ**രഹം** മതോ”തി.

രഹോതി ച ഗമനം വുച്ചതി, ഭഗവതോ ച നാനാഗതീസു പരിബ്ഭമനസങ്ഖാതം സംസാരേ ഗമനം നത്ഥി കമ്മക്ഖയകരേന അരിയമഗ്ഗേന ബോധിമൂലേയേവ സബ്ബസോ സസമ്ഭാരസ്സ കമ്മവട്ടസ്സ വിദ്ധംസിതത്താ. യഥാഹ -

“യേന ദേവൂപപത്യസ്സ, ഗന്ധബ്ബോ വാ വിഹങ്ഗമോ;
യക്ഖത്തം യേന ഗച്ഛേയ്യം, മനുസ്സത്തഞ്ച അബ്ബജേ;
തേ മയ്ഹം ആസവാ ഖീണാ, വിദ്ധസ്താ വിനളീകതാ”തി. (അം॰ നി॰ ർ.൩൬);

ഏവം നത്ഥി ഏതസ്സ രഹോഗമനം ഗതീസു പച്ചാജാതീതിപി **അരഹം**.

രഹോ വാ ഗമനം യസ്സ, സംസാരേ നത്ഥി സബ്ബസോ;
പഹീനജാതിമരണോ, **അരഹം** സുഗതോ മതോ.

പാസംസത്താ വാ ഭഗവാ **അരഹം**. അക്ഖരചിന്തകാ ഹി പസംസായം അരഹ-സദ്ദം വണ്ണേന്തി. പാസംസഭാവോ ച ഭഗവതോ അനഞ്ഞസാധാരണോ യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതോ സദേവകേ ലോകേ സുപ്പതിട്ഠിതോ. തഥാ ഹേസ അനുത്തരേന സീലേന അനുത്തരേന സമാധിനാ അനുത്തരായ പഞ്ഞായ അനുത്തരായ വിമുത്തിയാ അസമോ അസമസമോ അപ്പടിമോ അപ്പടിഭാഗോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോതി ഏവം തസ്മിം തസ്മിം ഗുണേ വിഭജിത്വാ വുച്ചമാനേ പണ്ഡിതപുരിസേഹി ദേവേഹി ബ്രഹ്മേഹി ഭഗവതാ വാ പന പരിയോസാപേതും അസക്കുണേയ്യരൂപോ. ഇതി പാസംസത്താപി ഭഗവാ **അരഹം**.

ഗുണേഹി സദിസോ നത്ഥി, യസ്മാ ലോകേ സദേവകേ;
തസ്മാ പാസംസിയത്താപി, **അരഹം** ദ്വിപദുത്തമോ.

ഏവം സബ്ബഥാപി -

“ആരകാ മന്ദബുദ്ധീനം, ആരകാ ച വിജാനതം;
രഹാനം സുപ്പഹീനത്താ, വിദൂനമരഹേയ്യതോ;
ഭവേസു ച രഹാഭാവാ, പാസംസാ **അരഹം** ജിനോ”തി.

൧൩൧. സമ്മാതി അവിപരീതം. **സാമ**ന്തി സയമേവ. **സമ്ബുദ്ധോ**തി ഹി ഏത്ഥ **സം**-സദ്ദോ “സയ”ന്തി ഏതസ്സ അത്ഥസ്സ ബോധകോ ദട്ഠബ്ബോ. **സബ്ബധമ്മാന**ന്തി അനവസേസാനം ഞേയ്യധമ്മാനം. കഥം പനേത്ഥ സബ്ബധമ്മാവബോധോ ലബ്ഭതീതി? ഏകദേസസ്സ അഗ്ഗഹണതോ. പദേസഗ്ഗഹണേ ഹി അസതി ഗഹേതബ്ബസ്സ നിപ്പദേസതാവ വിഞ്ഞായതി യഥാ “ദിക്ഖിതോ ന ദദാതീ”തി. ഏവഞ്ച കത്വാ അത്ഥവിസേസാനപേക്ഖാ കത്തരി ഏവ ബുദ്ധസദ്ദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ കമ്മവചനിച്ഛായ അഭാവതോ. “സമ്മാ സാമം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തി ഏത്തകമേവ ഹി ഇധ സദ്ദതോ ലബ്ഭതി, “സബ്ബധമ്മാന”ന്തി പന അത്ഥതോ ലബ്ഭമാനം ഗഹേത്വാ വുത്തം. ന ഹി ബുജ്ഝനകിരിയാ അവിസയാ യുജ്ജതി.

ഇദാനി തസ്സാ വിസയം "സബ്ബധമ്മേ"തി സാമഞ്ഞതോ വുത്തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"അഭിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അഭിഞ്ഞേയ്യേ**തി അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനിതബ്ബേ. കേ പന തേതി? ചതുസച്ചധമ്മേ. **അഭിഞ്ഞേയ്യതോ ബുദ്ധോ**തി അഭിഞ്ഞേയ്യഭാവതോ ബുജ്ഝി. പുബ്ബഭാഗേ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ, അധിഗമക്ഖണേ മഗ്ഗപഞ്ഞായ, അപരഭാഗേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദീഹി അഞ്ഞാസീതി അത്ഥോ. ഇതോ പരേസുപി ഏസേവ നയോ. **പരിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ**തി ദുക്ഖം അരിയസച്ചമാഹ. **പഹാതബ്ബേ**തി സമുദയപക്ഖിയേ. **സച്ഛികാതബ്ബേ**തി നിബ്ബാനം സന്ധായാഹ. ബഹുവചനനിദ്ദേസോ പന സോപാദിസേസാദികം പരിയായസിദ്ധം ഭേദം ഗഹേത്വാ കതോ, ഉദ്ദേസോ വാ അയം ചതുസച്ചധമ്മാനന്തി. തഥാ ഹി വക്ഖതി "ചക്ഖും ദുക്ഖസച്ച"ന്തിആദി. ഉദ്ദേസോ ച അവിനിച്ഛിതത്ഥപരിച്ഛേദസ്സ ധമ്മസ്സ വസേന കരീയതി. ഉദ്ദേസേന ഹി ഉദ്ദിസിയമാനാനം ധമ്മാനം അത്ഥിതാമത്തം വുച്ചതി, ന പരിച്ഛേദോതി അപരിച്ഛേദേന ബഹുവചനേന വുത്തം യഥാ "അപ്പച്ചയാ ധമ്മാ, അസങ്ഖതാ ധമ്മാ"തി (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൭-൮). **സച്ഛികാതബ്ബേ**തി വാ ഫലവിമുത്തീനമ്പി ഗഹണം, ന നിബ്ബാനസ്സേവാതി ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോ. ഏവഞ്ച **ഭാവേതബ്ബേ**തി ഏത്ഥ ഝാനാനമ്പി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം.

ഗാഥായം **ഭാവേതബ്ബഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ ച-സദ്ദോ അവുത്തസമുച്ചയത്ഥോ, തേന സച്ഛികാതബ്ബസ്സ ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **തസ്മാ ബുദ്ധോസ്മീ**തി യസ്മാ ചത്താരി സച്ചാനി മയാ ബുദ്ധാനി, സച്ചവിനിമുത്തഞ്ച കിഞ്ചി ഞേയ്യം നത്ഥി, തസ്മാ സബ്ബമ്പി ഞേയ്യം ബുദ്ധോസ്മി, അബ്ഭഞ്ഞാസിന്തി അത്ഥോ.

൧൩൨. ഏവം സച്ചവസേന സാമഞ്ഞതോ വുത്തമത്ഥം ദ്വാരാരമ്മണേഹി സദ്ധിം ദ്വാരപ്പവത്തധമ്മേഹി, ഖന്ധാദീഹി ച സച്ചവസേനേവ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **"അപി ചാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **മൂലകാരണഭാവേനാ**തി സന്തേസുപി അവിജ്ജാദീസു അഞ്ഞേസു കാരണേസു തേസമ്പി മൂലഭൂതകാരണഭാവേന. തണ്ഹാ ഹി കമ്മസ്സ വിചിത്തഭാവഹേതുതോ, സഹായഭാവൂപഗമനതോ ച ദുക്ഖവിചിത്തതായ പധാനകാരണം. **സമുട്ഠാപികാ**തി ഉപ്പാദികാ. **പുരിമതണ്ഹാ**തി പുരിമഭവസിദ്ധാ തണ്ഹാ. **ഉഭിന്ന**ന്തി ചക്ഖുസ്സ , തംസമുദയസ്സ ച. **അപ്പവത്തീ**തി അപ്പവത്തിനിമിത്തം. **നിരോധപജാനനാ**തി സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന നിരോധസ്സ പടിവിജ്ഝനാ. **ഏകേകപദുദ്ധാരേനാ**തി "ചക്ഖും ചക്ഖുസമുദയോ"തിആദിനാ ഏകേകകോട്ഠാസനിദ്ധാരണേന . തണ്ഹായപി പരിഞ്ഞേയ്യഭാവസബ്ഭാവതോ, ഉപാദാനക്ഖന്ധന്തോഗധത്താ ച ദുക്ഖസച്ചസങ്ഗഹം ദസ്സേതും **"രൂപതണ്ഹാദയോ ഛ തണ്ഹാകായാ"**തി വുത്തം.

കസിണാനീതി കസിണജ്ഝാനാനി. **ദ്വത്തിംസാകാരാ**തി ദ്വത്തിംസ കോട്ഠാസാ, തദാരമ്മണജ്ഝാനാനി ച. **നവ ഭവാ**തി കാമഭവാദയോ തയോ, സഞ്ഞീഭവാദയോ തയോ, ഏകവോകാരഭവാദയോ തയോതി നവ ഭവാ. **ചത്താരി ഝാനാനീ**തി അഗ്ഗഹിതാരമ്മണവിസേസാനി ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി, വിപാകജ്ഝാനാനം വാ ഏതം ഗഹണം. ഏത്ഥ ച കുസലധമ്മാനം ഉപനിസ്സയഭൂതാ തണ്ഹാ സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാതി വേദിതബ്ബാ. കിരിയധമ്മാനം പന യത്ഥ തേ തസ്സ അത്തഭാവസ്സ കാരണഭൂതാ.

അനുബുദ്ധോതി ബുജ്ഝിതബ്ബധമ്മസ്സ അനുരൂപതോ ബുദ്ധോ. **തേനാ**തി തസ്മാ. യസ്മാ സാമഞ്ഞതോ, വിസേസതോ ച ഏകേകപദുദ്ധാരേന സബ്ബധമ്മേ ബുദ്ധോ, തസ്മാ വുത്തം. കിന്തി ആഹ **"സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ"**തി, സബ്ബസ്സപി ഞേയ്യസ്സ സബ്ബാകാരതോ അവിപരീതം സയമേവ അഭിസമ്ബുദ്ധത്താതി അത്ഥോ. ഇമിനാസ്സ പരോപദേസരഹിതസ്സ സബ്ബാകാരേന സബ്ബധമ്മാവബോധനസമത്ഥസ്സ ആകങ്ഖപ്പടിബദ്ധവുത്തിനോ അനാവരണഞാണസങ്ഖാതസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ അധിഗമോ ദസ്സിതോ.

നനു ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതോ അഞ്ഞം അനാവരണഞാണം, അഞ്ഞഥാ "ഛ അസാധാരണഞാണാനി ബുദ്ധഞാണാനീ"തി (പടി॰ മ॰ മാതികാ ൧.൭൩) വചനം വിരുജ്ഝേയ്യാതി? ന വിരുജ്ഝതി, വിസയപവത്തിഭേദവസേന അഞ്ഞേഹി അസാധാരണഭാവദസ്സനത്ഥം ഏകസ്സേവ ഞാണസ്സ ദ്വിധാ വുത്തത്താ. ഏകമേവ ഹി തം ഞാണം അനവസേസസങ്ഖതാസങ്ഖതസമ്മുതിധമ്മവിസയതായ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, തത്ഥ ച ആവരണാഭാവതോ നിസ്സങ്ഗചാരമുപാദായ "അനാവരണഞാണ"ന്തി വുത്തം. യഥാഹ പടിസമ്ഭിദായം "സബ്ബം സങ്ഖതമസങ്ഖതം അനവസേസം ജാനാതീതി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, തത്ഥ ആവരണം നത്ഥീതി അനാവരണഞാണ"ന്തിആദി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൯). തസ്മാ നത്ഥി നേസം അത്ഥതോ ഭേദോ, ഏകന്തേന ചേതം ഏവമിച്ഛിതബ്ബം. അഞ്ഞഥാ സബ്ബഞ്ഞുതാനാവരണഞാണാനം സാധാരണതാ, അസബ്ബധമ്മാരമ്മണതാ ച ആപജ്ജേയ്യ. ന ഹി ഭഗവതോ ഞാണസ്സ അണുമത്തമ്പി ആവരണം അത്ഥി, അനാവരണഞാണസ്സ ച അസബ്ബധമ്മാരമ്മണഭാവേ യത്ഥ തം ന പവത്തതി, തത്ഥാവരണസബ്ഭാവതോ അനാവരണഭാവോയേവ ന സിയാ. അഥ വാ പന ഹോതു അഞ്ഞമേവ അനാവരണഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണതോ, ഇധ പന സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതവുത്തിതായ അനാവരണഞാണന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമേവ അധിപ്പേതം. തസ്സ ചാധിഗമേന ഭഗവാ "സബ്ബഞ്ഞൂ, സബ്ബവിദൂ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി ച വുച്ചതി ന സകിംയേവ സബ്ബധമ്മാവബോധതോ. തഥാ ച വുത്തം **പടിസമ്ഭിദായം** (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൨) "വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബോധിയാ മൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം "ബുദ്ധോ"തി. സബ്ബധമ്മാവബോധനസമത്ഥഞാണസമധിഗമേന ഹി ഭഗവതോ സന്താനേ അനവസേസധമ്മേ പടിവിജ്ഝിതും സമത്ഥതാ അഹോസീതി.

ഏത്ഥാഹ - കിം പനിദം ഞാണം പവത്തമാനം സകിംയേവ സബ്ബസ്മിം വിസയേ പവത്തതി, ഉദാഹു കമേനാതി? കിഞ്ചേത്ഥ - യദി താവ സകിംയേവ സബ്ബസ്മിം വിസയേ പവത്തതി, അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാദിഭേദഭിന്നാനം സങ്ഖതധമ്മാനം, അസങ്ഖതസമ്മുതിധമ്മാനഞ്ച ഏകജ്ഝം ഉപട്ഠാനേ ദൂരതോ ചിത്തപടം പേക്ഖന്തസ്സ വിയ പടിവിഭാഗേനാവബോധോ ന സിയാ, തഥാ ച സതി "സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ"തി വിപസ്സന്താനം അനത്താകാരേന വിയ സബ്ബധമ്മാ അനിരൂപിതരൂപേന ഭഗവതോ ഞാണസ്സ വിസയാ ഹോന്തീതി ആപജ്ജതി. യേപി "സബ്ബഞേയ്യധമ്മാനം ഠിതലക്ഖണവിസയം വികപ്പരഹിതം സബ്ബകാലം ബുദ്ധാനം ഞാണം പവത്തതി, തേന തേ 'സബ്ബവിദൂ'തി വുച്ചന്തി, ഏവഞ്ച കത്വാ 'ചരം സമാഹിതോ നാഗോ, തിട്ഠന്തോപി സമാഹിതോ'തി ഇദമ്പി വചനം സുവുത്തം ഹോതീ"തി വദന്തി, തേസമ്പി വുത്തദോസാനാതിവത്തി, ഠിതലക്ഖണാരമ്മണതായ ച അതീതാനാഗതസമ്മുതിധമ്മാനം തദഭാവതോ ഏകദേസവിസയമേവ ഭഗവതോ ഞാണം സിയാ. തസ്മാ സകിംയേവ ഞാണം പവത്തതീതി ന യുജ്ജതി.

അഥ കമേന സബ്ബസ്മിം വിസയേ ഞാണം പവത്തതി? ഏവമ്പി ന യുജ്ജതി. ന ഹി ജാതിഭൂമിസഭാവാദിവസേന, ദിസാദേസകാലാദിവസേന ച അനേകഭേദഭിന്നേ ഞേയ്യേ കമേന ഗയ്ഹമാനേ തസ്സ അനവസേസപടിവേധോ സമ്ഭവതി, അപരിയന്തഭാവതോ ഞേയ്യസ്സ. യേ പന "അത്ഥസ്സ അവിസംവാദനതോ ഞേയ്യസ്സ ഏകദേസം പച്ചക്ഖം കത്വാ 'സേസേപി

ഏവ'ന്തി അധിമുച്ചിത്വാ വവത്ഥാപനേന സബ്ബഞ്ഞൂ ഭഗവാ, തഞ്ച ഞാണം ന അനുമാനികം സംസയാഭാവതോ. സംസയാനുബദ്ധം ഹി ലോകേ അനുമാനഞാണ"ന്തി വദന്തി, തേസമ്പി തം ന യുത്തം. സബ്ബസ്സ ഹി അപ്പച്ചക്ഖഭാവേ അത്ഥാവിസംവാദനേന ഞേയ്യസ്സ ഏകദേസം പച്ചക്ഖം കത്വാ "സേസേപി ഏവ"ന്തി അധിമുച്ചിത്വാ വവത്ഥാപനസ്സ അസമ്ഭവതോ. യഞ്ഹി തം സേസം, തം അപ്പച്ചക്ഖന്തി.

അഥ തമ്പി പച്ചക്ഖം, തസ്സ സേസഭാവോ ഏവ ന സിയാതി? സബ്ബമേതം അകാരണം. കസ്മാ ? അവിസയവിചാരണഭാവതോ. വുത്തം ഹേതം ഭഗവതാ "ബുദ്ധവിസയോ, ഭിക്ഖവേ, അചിന്തേയ്യോ ന ചിന്തേതബ്ബോ. യോ ചിന്തേയ്യ, ഉമ്മാദസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സാ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൭൭). ഇദം പനേത്ഥ സന്നിട്ഠാനം - യംകിഞ്ചി ഭഗവതാ ഞാതും ഇച്ഛിതം സകലം, ഏകദേസോ വാ, തത്ഥ അപ്പടിഹതവുത്തിതായ പച്ചക്ഖതോ ഞാണം പവത്തതി, നിച്ചസമാധാനഞ്ച വിക്ഖേപാഭാവതോ. ഞാതും ഇച്ഛിതസ്സ ച സകലസ്സ അവിസയഭാവേ തസ്സ ആകങ്ഖപ്പടിബദ്ധവുത്തിതാ ന സിയാ, ഏകന്തേനേവ സാ ഇച്ഛിതബ്ബാ "സബ്ബേ ധമ്മാ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ആവജ്ജനപ്പടിബദ്ധാ ആകങ്ഖപ്പടിബദ്ധാ മനസികാരപ്പടിബദ്ധാ ചിത്തുപ്പാദപ്പടിബദ്ധാ"തി വചനതോ. അതീതാനാഗതവിസയമ്പി ഭഗവതോ ഞാണം അനുമാനാഗമതക്കഗ്ഗഹണവിരഹിതത്താ പച്ചക്ഖമേവ.

നനു ച ഏതസ്മിം പക്ഖേ യദാ സകലം ഞാതും ഇച്ഛിതം, തദാ സകിംയേവ സകലവിസയതായ അനിരൂപിതരൂപേന ഭഗവതോ ഞാണം പവത്തേയ്യാതി വുത്തദോസാനാതിവത്തിയേവാതി? ന, തസ്സ വിസോധിതത്താ. വിസോധിതോ ഹി സോ ബുദ്ധവിസയോ അചിന്തേയ്യോതി. അഞ്ഞഥാ പചുരജനഞാണസമാനവുത്തിതായ ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ഞാണസ്സ അചിന്തേയ്യതാ ന സിയാ. തസ്മാ സകലധമ്മാരമ്മണമ്പി തം ഏകധമ്മാരമ്മണം വിയ സുവവത്ഥാപിതേയേവ തേ ധമ്മേ കത്വാ പവത്തതീതി ഇദമേത്ഥ അചിന്തേയ്യം. വുത്തഞ്ഹേതം "യാവതകം ഞേയ്യം, താവതകം ഞാണം. യാവതകം ഞാണം, താവതകം ഞേയ്യം. ഞേയ്യപരിയന്തികം ഞാണം, ഞാണപരിയന്തികം ഞേയ്യ"ന്തി (മഹാനി॰ ൱൬; ചൂളനി॰ മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൫; പടി॰ മ॰ ൩.൫). ഏവമേകജ്ഝം, വിസും, സകിം, കമേന വാ ഇച്ഛാനുരൂപം സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ.

൱൩൩. വിജ്ജാഹീതി ഏത്ഥ വിന്ദിയം വിന്ദതീതി വിജ്ജാ, യാഥാവതോ ഉപലബ്ഭതീതി അത്ഥോ. അത്തനോ വാ പടിപക്ഖസ്സ വിജ്ഝനട്ഠേന വിജ്ജാ, തമോക്ഖന്ധാദികസ്സ പദാലനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. തതോ ഏവ അത്തനോ വിസയസ്സ വിദിതകരണട്ഠേനപി വിജ്ജാ. **സമ്പന്നത്താ**തി സമന്നാഗതത്താ, പരിപുണ്ണത്താ വാ, അവികലത്താതി അത്ഥോ. തിസ്സന്നം, അട്ഠന്നം ച വിജ്ജാനം തത്ഥ തത്ഥ സുത്തേ ഗഹണം വിനേയ്യജ്ഝാസയവസേനാതി ദട്ഠബ്ബം. **സത്ത സദ്ധമ്മാ** നാമ സദ്ധാ ഹിരീ ഓത്തപ്പം ബാഹുസച്ചം വീരിയം സതി പഞ്ഞാ ച. യേ സന്ധായ വുത്തം "ഇധ ഭിക്ഖു സദ്ധോ ഹോതീ"തിആദി (അം॰ നി॰ ൲.൧൧). **ചത്താരി ഝാനാനീ**തി യാനി കാനിചി ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി.

കസ്മാ പനേത്ഥ സീലാദയോ പന്നരസേവ "ചരണ"ന്തി വുത്താതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"ഇമേയേവ ഹീ"**തിആദി . തേന തേസം സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹതോ നിബ്ബാനുപഗമനേ ഏകംസതോ സാധനഭാവമാഹ. ഇദാനി തദത്ഥസാധനായ ആഗമം ദസ്സേന്തോ **"യഥാഹാ"**തിആദിമാഹ. **ഭഗവാ**തിആദി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ നിഗമനവസേന വുത്തം.

നനു ചായം വിജ്ജാചരണസമ്പദാ സാവകേസുപി ലബ്ഭതീതി? കിഞ്ചാപി ലബ്ഭതി, ന പന തഥാ, യഥാ ഭഗവതോതി ദസ്സേതും **"തത്ഥ വിജ്ജാസമ്പദാ"**തിആദി വുത്തം. ചരണധമ്മപരിയാപന്നത്താ കരുണാബ്രഹ്മവിഹാരസ്സ, സോ ചേത്ഥ മഹഗ്ഗതഭാവപ്പത്താ സാധാരണഭാവോതി ആഹ **"ചരണസമ്പദാ മഹാകാരുണികതം പൂരേത്വാ ഠിതാ"**തി. യഥാ സത്താനം അനത്ഥം പരിവജ്ജേത്വാ അത്ഥേ നിയോജനം പഞ്ഞായ വിനാ ന ഹോതി, ഏവം നേസം അത്ഥാനത്ഥജാനനം സത്ഥു കരുണായ വിനാ ന ഹോതീതി ഉഭയമ്പി ഉഭയത്ഥ സകിച്ചകമേവ സിയാ. യത്ഥ പന യസ്സാ പധാനഭാവോ, തം ദസ്സേതും **"സോ സബ്ബഞ്ഞുതായാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യഥാ തം വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ**തി യഥാ അഞ്ഞോപി വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ, തേന വിജ്ജാചരണസമ്പന്നസ്സേവായം ആവേണികാ പടിപത്തീതി ദസ്സേതി. സാ പനായം സത്ഥു വിജ്ജാചരണസമ്പദാ സാസനസ്സ നിയ്യാനികതായ സാവകാനം സമ്മാപടിപത്തിയാ ഏകന്തകാരണന്തി ദസ്സേതും **"തേനസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഏത്ഥ ച വിജ്ജാസമ്പദായ സത്ഥു പഞ്ഞാമഹത്തം പകാസിതം ഹോതി, ചരണസമ്പദായ കരുണാമഹത്തം. തേസു പഞ്ഞായ ഭഗവതോ ധമ്മരജ്ജപ്പത്തി, കരുണായ ധമ്മസംവിഭാഗോ. പഞ്ഞായ സംസാരദുക്ഖനിബ്ബിദാ, കരുണായ സംസാരദുക്ഖസഹനം. പഞ്ഞായ പരദുക്ഖപരിജാനനം, കരുണായ പരദുക്ഖപതികാരാരമ്ഭോ. പഞ്ഞായ പരിനിബ്ബാനാഭിമുഖഭാവോ, കരുണായ തദധിഗമോ. പഞ്ഞായ സയം തരണം, കരുണായ പരേസം താരണം. പഞ്ഞായ ബുദ്ധഭാവസിദ്ധി, കരുണായ ബുദ്ധകിച്ചസിദ്ധി. കരുണായ വാ ബോധിസത്തഭൂമിയം സംസാരാഭിമുഖഭാവോ, പഞ്ഞായ തത്ഥ അനഭിരതി. തഥാ കരുണായ പരേസം അഭിംസാപനം , പഞ്ഞായ സയം പരേഹി അഭായനം. കരുണായ പരം രക്ഖന്തോ അത്താനം രക്ഖതി, പഞ്ഞായ അത്താനം രക്ഖന്തോ പരം രക്ഖതി. തഥാ കരുണായ അപരന്തപോ, പഞ്ഞായ അനത്തന്തപോ. തേന അത്തഹിതായ പടിപന്നാദീസു ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു ചതുത്ഥപുഗ്ഗലഭാവോ സിദ്ധോ ഹോതി. തഥാ കരുണായ ലോകനാഥതാ, പഞ്ഞായ അത്തനാഥതാ. കരുണായ ചസ്സ നിന്നതാഭാവോ, പഞ്ഞായ ഉന്നമാഭാവോ. തഥാ കരുണായ സബ്ബസത്തേസു ജനിതാനുഗ്ഗഹോ പഞ്ഞാനുഗതത്താ ന ച ന സബ്ബത്ഥ വിരത്തചിത്തോ, പഞ്ഞായ സബ്ബധമ്മേസു വിരത്തചിത്തോ കരുണാനുഗതത്താ ന ച ന സബ്ബസത്താനുഗ്ഗഹായ പവത്തോ. യഥാ ഹി കരുണാ ഭഗവതോ സിനേഹസോകവിരഹിതാ, ഏവം പഞ്ഞാ അഹംകാരമമംകാരവിനിമുത്താതി അഞ്ഞമഞ്ഞവിസോധിതാ പരമവിസുദ്ധാ ഗുണവിസേസാ വിജ്ജാചരണസമ്പദാഹി പകാസിതാതി ദട്ഠബ്ബം.

൱൩൪. ഗമനമ്പി ഹി ഗതന്തി വുച്ചതി "ഗതേ ഠിതേ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൪; ൨.൩൭൭). **സോഭനന്തി** സുഭം. സുഭഭാവോ വിസുദ്ധതായ, വിസുദ്ധതാ ദോസവിഗമേനാതി ആഹ **"പരിസുദ്ധമനവജ്ജ"**ന്തി. ഗമനഞ്ച നാമ ബഹുവിധന്തി ഇധാധിപ്പേതം ഗമനം ദസ്സേന്തോ **"അരിയമഗ്ഗോ"**തി ആഹ. സോ ഹി നിബ്ബാനസ്സ ഗതി അധിഗമോതി കത്വാ "ഗതം, ഗമന"ന്തി ച വുച്ചതി. ഇദാനി തസ്സേവ ഗഹണേ കാരണം ദസ്സേതും **"തേന ഹേസാ"**തിആദി വുത്തം. **ഖേമം ദിസന്തി** നിബ്ബാനം. **അസജ്ജമാനോ**തി പരിപന്ഥാഭാവേന സുഗതിഗമനേപി അസജ്ജന്തോ സങ്ഗം അകരോന്തോ, പഗേവ ഇതരത്ഥ. അഥ വാ ഏകാസനേ നിസീദിത്വാ ഖിപ്പഭിഞ്ഞാവസേനേവ ചതുന്നമ്പി മഗ്ഗാനം പടിലദ്ധഭാവതോ അസജ്ജമാനോ അസജ്ജന്തോ ഗതോ. യം ഗമനം ഗച്ഛന്തോ സബ്ബമനത്ഥം അപഹരതി, സബ്ബഞ്ച അനുത്തരം സമ്പത്തിം ആവഹതി, തദേവ സോഭനം നാമ. തേന ച ഭഗവാ ഗതോതി ആഹ **"ഇതി സോഭനഗമനത്താ സുഗതോ"**തി സോഭനത്ഥോ **സു**-സദ്ദോതി കത്വാ.

അസുന്ദരാനം ദുക്ഖാനം സങ്ഖാരപ്പവത്തീനം അഭാവതോ അച്ചന്തസുഖത്താ ഏകന്തതോ സുന്ദരം നാമ അസങ്ഖതാ ധാതൂതി ആഹ **"സുന്ദരഞ്ചേസ ഠാനം ഗതോ അമതം നിബ്ബാന"**ന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ "നിബ്ബാനം പരമം സുഖ"ന്തി (മ॰ നി॰

൨.൨൧൬; ധ॰ പ॰ ൨൦൩-൨൦൪). **സമ്മാ**തി സുട്ഠു. സുട്ഠു ഗമനഞ്ച നാമ പടിപക്ഖേന അനഭിഭൂതസ്സ ഗമനന്തി ആഹ **“പഹീനേ കിലേസേ പുന അപച്ചാഗച്ഛന്തോ”**തി. ഇദഞ്ച സിഖാപ്പത്തം സമ്മാഗമനം, യായ ആഗമനീയപടിപദായ സിദ്ധം, സാപി സമ്മാഗമനമേവാതി ഏവമ്പി ഭഗവാ സുഗതോതി ദസ്സേതും **“സമ്മാ വാ ഗതോ”**തിആദി വുത്തം. **സമ്മാപടിപത്തിയാ**തി സമ്മാസമ്ബോധിയാ സമ്പാപനേ അവിപരീതപടിപത്തിയാ. **“സബ്ബലോകസ്സ ഹിതസുഖമേവ കരോന്തോ”**തി ഏതേന മഹാബോധിയാ പടിപദാ അവിഭാഗേന സബ്ബസത്താനം സബ്ബദാ ഹിതസുഖാവഹഭാവേനേവ പവത്തതീതി ദസ്സേതി. **“സസ്സതം ഉച്ഛേദന്തി ഇമേ അന്തേ അനുപഗച്ഛന്തോ ഗതോ”**തി ഏതേന പടിച്ചസമുപ്പാദഗതിം ദസ്സേതി. **“കാമസുഖം അത്തകിലമഥന്തി ഇമേ അനുപഗച്ഛന്തോ ഗതോ”**തി ഏതേന അരിയമഗ്ഗഗതിം ദസ്സേതി.

തത്രാതി യുത്തട്ഠാനേ യുത്തസ്സേവ ഭാസനേ നിപ്ഫാദേതബ്ബേ, സാധേതബ്ബേ ചേതം ഭുമ്മം. **അഭൂത**ന്തി അഭൂതത്ഥം. അത്ഥമുഖേന ഹി വാചായ അഭൂതതാ, ഭൂതതാ വാ. **അതച്ഛ**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **അഭൂത**ന്തി വാ അസന്തം അവിജ്ജമാനം. **അതച്ഛ**ന്തി അതഥാകാരം അഞ്ഞഥാസന്തം. **അനത്ഥസഞ്ഹിത**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികേന, സമ്പരായികേന വാ അനത്ഥേന സഞ്ഹിതം, അനത്ഥാവഹം. ന അത്ഥോതി അനത്ഥോ, അത്ഥസ്സ പടിപക്ഖോ, അഭാവോ ച, തേന സഞ്ഹിതം, പിസുണവാചം, സമ്ഫപ്പലാപഞ്ചാതി അത്ഥോ. ഏവമേത്ഥ ചതുബ്ബിധസ്സാപി വചീദുച്ചരിതസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്ഥ ച പഠമാ വാചാ സീലവന്തം “ദുസ്സീലോ”തി, അചണ്ഡാലാദിമേവ “ചണ്ഡാലോ”തിആദിനാ ഭാസമാനസ്സ ദട്ഠബ്ബാ. ദുതിയാ ദുസ്സീലം “ദുസ്സീലോ”തി, ചണ്ഡാലാദിമേവ “ചണ്ഡാലോ”തിആദിനാ അവിനയേന ഭാസമാനസ്സ. തതിയാ നേരയികാദികസ്സ നേരയികാദിഭാവവിഭാവനീകഥാ യഥാ “ആപായികോ ദേവദത്തോ നേരയികോ”തിആദികാ (ചൂളവ॰ ൩൪൨). ചതുത്ഥീ “വേദവിഹിതേന യഞ്ഞവിധിനാ പാണാതിപാതാദികതം സുഗതിം ആവഹതീ”തി ലോകസ്സ ബ്യാമോഹനകഥാ. പഞ്ചമീ ഭൂതേന പേസുഞ്ഞൂപസംഹാരാദികഥാ. ഛട്ഠാ യുത്തപ്പത്തട്ഠാനേ പവത്തിതാ ദാനസീലാദികഥാ വേദിതബ്ബാ. **ഏവം സമ്മാ ഗദത്താ**തി യഥാവുത്തം അഭൂതാദിം വജ്ജേത്വാ ഭൂതം തച്ഛം അത്ഥസഞ്ഹിതം പിയം മനാപം തതോ ഏവ സമ്മാ സുട്ഠു ഗദനതോ **സുഗതോ** ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ. ആപാഥഗമനമത്തേന കസ്സചി അപ്പിയമ്പി ഹി ഭഗവതോ വചനം പിയം മനാപമേവ അത്ഥസിദ്ധിയാ ലോകസ്സ ഹിതസുഖാവഹത്താ.

അപിച സോഭനം ഗതം ഗമനം ഏതസ്സാതി **സുഗതോ**. ഭഗവതോ ഹി വേനേയ്യജനുപസങ്കമനം ഏകന്തേന തേസം ഹിതസുഖനിപ്ഫാദനതോ സോഭനം ഭദ്ദകം . തഥാ ലക്ഖണാനുബ്യഞ്ജനപടിമണ്ഡിതരൂപകായതായ ദുതവിലമ്ബിതഖലിതാനുകഡ്ഢനനിപ്പീളനുക്കുടികകുടിലാകുലതാദിദോസരഹിതവിലാസിതരാജഹംസവസഭവാരണമിഗരാജ കായഗമനം, ഞാണഗമനഞ്ച വിപുലനിമ്മലകരുണാസതിവീരിയാദിഗുണവിസേസസഹിതം അഭിനീഹാരതോ യാവ മഹാബോധി അനവജ്ജതായ, സത്താനം ഹിതസുഖാവഹതായ ച സോഭനമേവ. അഥ വാ സയമ്ഭൂഞാണേന സകലമ്പി ലോകം പരിഞ്ഞാഭിസമയവസേന പരിജാനന്തോ സമ്മാ ഗതോ അവഗതോതി **സുഗതോ**. തഥാ ലോകസമുദയം പഹാനാഭിസമയവസേന പജഹന്തോ അനുപ്പത്തിധമ്മതം ആപാദേന്തോ സമ്മാ ഗതോ അതീതോതി **സുഗതോ**. ലോകനിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന സമ്മാ ഗതോ അധിഗതോതി **സുഗതോ**. ലോകനിരോധഗാമിനിം പടിപദം ഭാവനാഭിസമയവസേന സമ്മാ ഗതോ പടിപന്നോതി **സുഗതോ**. തഥാ യം ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ, സബ്ബം തം ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ സമ്മാ പച്ചക്ഖതോ ഗതോ അബ്ഭഞ്ഞാസീതി **സുഗതോ**.

൧൩൬. സബ്ബഥാതി സബ്ബപ്പകാരേന. യോ യോ ലോകോ യഥാ യഥാ വേദിതബ്ബോ, തഥാ തഥാ. തേ പന പകാരേ ദസ്സേതും **“സഭാവതോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സഭാവതോ**തി ദുക്ഖസഭാവതോ. സബ്ബോ ഹി ലോകോ ദുക്ഖസഭാവോ. യഥാഹ “സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാ”തി (മഹാവ॰ ൧൪; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൭). **സമുദയതോ**തി യതോ സോ സമുദേതി, തതോ തണ്ഹാദിതോ. **നിരോധതോ**തി യത്ഥ സോ നിരുജ്ഝതി, തതോ വിസങ്ഖാരതോ. **നിരോധൂപായതോ**തി യേന വിധിനാ സോ നിരോധോ പത്തബ്ബോ, തതോ അരിയമഗ്ഗതോ, ഇതോ അഞ്ഞസ്സ പകാരസ്സ അഭാവാ.

ഇതി “സബ്ബഥാ ലോകം അവേദീ”തി വത്വാ തദത്ഥസാധകം സുത്തം ദസ്സേന്തോ **“യത്ഥ ഖോ ആവുസോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **“ന ജായതീ”**തിആദിനാ ഉജുകം ജാതിആദീനി പടിക്ഖിപിത്വാ **“ന ചവതി ന ഉപപജ്ജതീ”**തി പദദ്വയേന അപരാപരം ചവനുപപജ്ജനാനി പടിക്ഖിപതി. കേചി പന “ന ജായതീതിആദി ഗബ്ഭസേയ്യകവസേന വുത്തം, ഇതരം ഓപപാതികവസേനാ”തി വദന്തി. **തന്തി** ജാതിആദിരഹിതം. **ഗമനേനാ**തി പദസാ ഗമനേന. **ഞാതേയ്യ**ന്തി ജാനിതബ്ബം. “ഞാതായ”ന്തി വാ പാഠോ, ഞാതാ അയം നിബ്ബാനത്ഥികോതി അധിപ്പായോ.

കാമം പാദഗമനേന ഗന്ത്വാ ലോകസ്സന്തം ഞാതും, ദട്ഠും, പത്തും വാ ന സക്കാ, അപിച പരിമിതപരിച്ഛിന്നട്ഠാനേ തം പഞ്ഞാപേത്വാ ദസ്സേമീതി ദസ്സേന്തോ **“അപിചാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സസഞ്ഞിമ്ഹീ**തി സഞ്ഞാസഹിതേ. തതോ ഏവ **സമനകേ** സവിഞ്ഞാണകേ. അവിഞ്ഞാണകേ പന ഉതുസമുട്ഠാനരൂപസമുദായമത്തേ പഞ്ഞാപേതും ന സക്കാതി അധിപ്പായോ. **ലോക**ന്തി ഖന്ധാദിലോകം. **ലോകനിരോധ**ന്തി തസ്സ ലോകസ്സ നിരുജ്ഝനം, നിബ്ബാനമേവ വാ. അദേസമ്പി ഹി തം യേസം നിരോധോ, തേസം വസേന ഉപചാരതോ, ദേസതോപി നിദ്ദിസീയതി യഥാ “ചക്ഖും ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ പഹീയമാനാ പഹീയതി, ഏത്ഥ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൧; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൪; വിഭ॰ ൨൦൪).

ഗമനേനാതി പാകതികഗമനേന. **ലോകസ്സന്തോ**തി സങ്ഖാരലോകസ്സ അന്തോ അന്തകിരിയാഹേതുഭൂതം നിബ്ബാനം. **കുദാചന**ന്തി കദാചിപി. **അപത്വാ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗേന അനധിഗന്ത്വാ. **പമോചന**ന്തി പമുത്തി നിസ്സരണം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ലോകസ്സന്തം അപത്വാ വട്ടദുക്ഖതോ മുത്തി നത്ഥി, തസ്മാ. **ഹവേ**തി നിപാതമത്തം. **ലോകവിദൂ**തി സഭാവാദിതോ സബ്ബം ലോകം ജാനന്തോ. **സുമേധോ**തി സുന്ദരപഞ്ഞോ. **ലോകന്തഗൂ**തി പരിഞ്ഞാഭിസമയേന ലോകം വിദിത്വാ പഹാനാഭിസമയേന ലോകന്തഗൂ. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസസ്സ പരിനിട്ഠിതത്താ **വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ**. സബ്ബേസം കിലേസാനം സമിതത്താ, ചതുസച്ചധമ്മാനം വാ അഭിസമിതത്താ **സമിതാവീ. നാസീസതി** ന പത്ഥേതി. യഥാ ഇമം ലോകം, ഏവം പരഞ്ച ലോകം അപ്പടിസന്ധികത്താ.

൧൩൭. ഏവം യദിപി ലോകവിദുതാ അനവസേസതോ ദസ്സിതാ സഭാവതോ ദസ്സിതത്താ, ലോകോ പന ഏകദേസേനേവ വുത്തോതി തം അനവസേസതോ ദസ്സേതും **“അപിച തയോ ലോകാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഇന്ദ്രിയബദ്ധാനം ഖന്ധാനം സമൂഹോ, സന്താനോ ച **സത്തലോകോ**. രൂപാദീസു സത്തവിസത്തതായ സത്തോ, ലോകീയന്തി ഏത്ഥ കുസലാകുസലം, തബ്ബിപാകോ ചാതി ലോകോതി. അനിന്ദ്രിയബദ്ധാനം രൂപാദീനം സമൂഹോ, സന്താനോ ച **ഓകാസലോകോ** ലോകിയന്തി ഏത്ഥ തസാ, ഥാവരാ ച, തേസഞ്ച ഓകാസഭൂതോതി. തദാധാരതായ ഹേസ

“ഭാജനലോകോ”തിപി വുച്ചതി. ഉഭയേപി ഖന്ധാ **സങ്ഖാരലോകോ** പച്ചയേഹി സങ്ഖരീയന്തി, ലുജ്ജന്തി പലുജ്ജന്തി ചാതി. **ആഹാരട്ഠിതികാ**തി പച്ചയട്ഠിതികാ, പച്ചയായത്തവുത്തികാതി അത്ഥോ. പച്ചയത്ഥോ ഹേത്ഥ **ആഹാര**-സദ്ദോ “അയമാഹാരോ അനുപ്പന്നസ്സ വാ കാമച്ഛന്ദസ്സ ഉപ്പാദായാ”തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൨) വിയ. ഏവം ഹി “സബ്ബേ സത്താ”തി ഇമിനാ അസഞ്ഞസത്താപി പരിഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തി. സാ പനായം ആഹാരട്ഠിതികതാ നിപ്പരിയായതോ സങ്ഖാരധമ്മോ, ന സത്തധമ്മോതി ആഹ **“ആഹാരട്ഠിതികാതി ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖാരലോകോ വേദിതബ്ബോ”**തി.

യദി ഏവം “സബ്ബേ സത്താ”തി ഇദം കഥന്തി? പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാ ദേസനാതി നായം ദോസോ. യഥാ അഞ്ഞത്ഥാപി “ഏകധമ്മേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സമ്മാ നിബ്ബിന്ദമാനോ സമ്മാ വിരജ്ജമാനോ സമ്മാ വിമുച്ചമാനോ സമ്മാ പരിയന്തദസ്സാവീ സമ്മദത്ഥം അഭിസമേച്ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി. കതമസ്മിം ഏകധമ്മേ? സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ”തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൭). ദിട്ഠിഗതികാനം സസ്സതാദിവസേന “അത്താ, ലോകോ”തി ച പരികപ്പനാ യേഭുയ്യേന സത്തവിസയാ, ന സങ്ഖാരവിസയാതി ആഹ **“സസ്സതോ ലോകോതി വാ അസസ്സതോ ലോകോതി വാ ആഗതട്ഠാനേ സത്തലോകോ വേദിതബ്ബോ”**തി.

യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തീതി യത്തകേ ഠാനേ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തി പരിബ്ഭമന്തി. **ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ**തി തേസം പരിബ്ഭമനേനേവ താ ദിസാ പഭസ്സരാ ഹുത്വാ വിരോചന്തി. **താവ സഹസ്സധാ ലോകോ**തി തത്തകം സഹസ്സപ്പകാരോ ഓകാസലോകോ, സഹസ്സലോകധാതുയോതി അത്ഥോ. “താവ സഹസ്സവാ”തി വാ പാഠോ.

തമ്പീതി തം തിവിധമ്പി ലോകം. തഥാ ഹിസ്സ സബ്ബഥാപി വിദിതോതി സമ്ബന്ധോ. **ഏകോ ലോകോ**തി “സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ”തി യായ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ കഥായ സബ്ബേസം സങ്ഖാരാനം പച്ചയായത്തവുത്തിതാ വുത്താ, തായ സബ്ബോ സങ്ഖാരലോകോ ഏകോ ഏകവിധോ പകാരന്തരസ്സ അഭാവതോ. **ദ്വേ ലോകാ**തിആദീസുപി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **നാമ**-ഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ നിബ്ബാനസ്സ അഗ്ഗഹണം, തസ്സ അലോകസഭാവത്താ. നനു ച “ആഹാരട്ഠിതികാ”തി ഏത്ഥ പച്ചയായത്തവുത്തിതായ മഗ്ഗഫലധമ്മാനമ്പി ലോകതാ ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതി, പരിഞ്ഞേയ്യാനം ദുക്ഖസച്ചധമ്മാനം ഇധ “ലോകോ”തി അധിപ്പേതത്താ. അഥ വാ “ന ലുജ്ജതി ന പലുജ്ജതീ”തി യോ ഗഹിതോ തഥാ ന ഹോതി, സോ ലോകോതി തംഗഹണരഹിതാനം ലോകുത്തരാനം നത്ഥി ലോകതാ. ഉപാദാനാനം ആരമ്മണഭൂതാ ഖന്ധാ **ഉപാദാനക്ഖന്ധാ. ദസായതനാനീ**തി ദസ രൂപായതനാനി.

ഏത്ഥ ച “ആഹാരട്ഠിതികാ”തി പച്ചയായത്തവുത്തിതാവചനേന സങ്ഖാരാനം അനിച്ചതാ. തായ ച “യദനിച്ചം, തം ദുക്ഖം. യം ദുക്ഖം, തദനത്താ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫) വചനതോ ദുക്ഖാനത്തതാ ച പകാസിതാ ഹോന്തീതി തീണിപി സാമഞ്ഞലക്ഖണാനി ഗഹിതാനി. **നാമ**ന്തി ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ, തേ ച അത്ഥതോ ഫസ്സാദയോ. **രൂപ**ന്തി ഭൂതുപാദായരൂപാനി, താനി ച അത്ഥതോ പഥവീആദയോതി അവിസേസേനേവ സലക്ഖണതോ സങ്ഖാരാ ഗഹിതാ. തഗ്ഗഹണേനേവ യേ തേസം വിസേസാ കുസലാദയോ, ഹേതുആദയോ ച, തേപി ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തീതി ആഹ **“ഇതി അയം സങ്ഖാരലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ”**തി.

ആഗമ്മ ചിത്തം സേതി ഏത്ഥാതി **ആസയോ** മിഗാസയോ വിയ. യഥാ മിഗോ ഗോചരായ ഗന്ത്വാ പച്ചാഗന്ത്വാ തത്ഥേവ വനഗഹനേ സയതീതി സോ തസ്സ ആസയോ, ഏവം അഞ്ഞഥാ പവത്തിത്വാപി ചിത്തം ആഗമ്മ യത്ഥ സേതി, സോ തസ്സ ആസയോതി വുച്ചതി. സോ പന സസ്സതദിട്ഠിആദിവസേന ചതുബ്ബിധോ. വുത്തഞ്ച -

“സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠി ച, ഖന്തി ചേവാനുലോമികാ;
യഥാഭൂതഞ്ച യം ഞാണം, ഏതം ആസയസദ്ദിത”ന്തി.

തത്ഥ സബ്ബദിട്ഠീനം സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠീഹി സങ്ഗഹിതത്താ സബ്ബേപി ദിട്ഠിഗതികാ സത്താ ഇമാ ഏവ ദ്വേ ദിട്ഠിയോ സന്നിസ്സിതാ. യഥാഹ “ദ്വയനിസ്സിതോ ഖ്വായം, കച്ചാന, ലോകോ യേഭുയ്യേന അത്ഥിതഞ്ച നത്ഥിതഞ്ചാ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫). **അത്ഥിതാ**തി ഹി സസ്സതഗ്ഗാഹോ അധിപ്പേതോ, **നത്ഥിതാ**തി ഉച്ഛേദഗ്ഗാഹോ. അയം താവ വട്ടനിസ്സിതാനം പുഥുജ്ജനാനം ആസയോ. വിവട്ടനിസ്സിതാനം പന സുദ്ധസത്താനം അനുലോമികാ ഖന്തി, യഥാഭൂതഞാണന്തി ദുവിധോ ആസയോ.

ആസയം ജാനാതീതി ചതുബ്ബിധമ്പി സത്താനം ആസയം ജാനാതി. ജാനന്തോ ച തേസം ദിട്ഠിഗതാനം, തേസഞ്ച ഞാണാനം അപ്പവത്തിക്ഖണേപി ജാനാതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

“കാമം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി ‘അയം പുഗ്ഗലോ കാമഗരുകോ കാമാസയോ കാമാധിമുത്തോ’തി, കാമം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി ‘അയം പുഗ്ഗലോ നേക്ഖമ്മഗരുകോ നേക്ഖമ്മാസയോ നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോ’തി”ആദി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൩).

അപ്പഹീനഭാവേന സന്താനേ അനു അനു സയന്തീതി **അനുസയാ,** അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. ഏതേന നേസം കാരണലാഭേ ഉപ്പജ്ജനാരഹതം ദസ്സേതി. അപ്പഹീനാ ഹി കിലേസാ കാരണലാഭേ സതി ഉപ്പജ്ജന്തി. കേ പന തേ? രാഗാദയോ സത്ത അനാഗതാ കിലേസാ, അതീതാ, പച്ചുപ്പന്നാ ച തംസഭാവത്താ തഥാ വുച്ചന്തി. ന ഹി ധമ്മാനം കാലഭേദേന സഭാവഭേദോ അത്ഥി. തം സത്തവിധം അനുസയം തസ്സ തസ്സ സത്തസ്സ സന്താനേ പരോപരഭാവേന പവത്തമാനം ജാനാതി.

ചരിതന്തി സുചരിതദുച്ചരിതം. തം ഹി **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൮൧൪, ൮൧൬) ചരിതനിദ്ദേസേ നിദ്ദിട്ഠം. അഥ വാ **ചരിത**ന്തി ചരിയാ വേദിതബ്ബാ. താ പന രാഗദോസമോഹസദ്ധാബുദ്ധിവിതക്കവസേന ഛ മൂലചരിയാ, താസം അപരിയന്തോ അന്തരഭേദോ, സംസഗ്ഗഭേദോ പന തേസട്ഠിവിധോ. തം ചരിതം സഭാവതോ സംകിലേസവോദാനതോ സമുട്ഠാനതോ ഫലതോ നിസ്സന്ദതോതി ഏവമാദിനാ പകാരേന **ജാനാതി**.

അധിമുത്തി അജ്ഝാസയധാതു. സാ ദുവിധാ ഹീനാധിമുത്തി പണീതാധിമുത്തീതി. യായ ഹീനാധിമുത്തികാ സത്താ ഹീനാധിമുത്തികേയേവ സേവന്തി, പണീതാധിമുത്തികാ ച പണീതാധിമുത്തികേയേവ. സാ അജ്ഝാസയധാതു അജ്ഝാസയസഭാവോ അധിമുത്തി. തം **അധിമുത്തിം ജാനാതി** “ഇമസ്സ അധിമുത്തി ഹീനാ, ഇമസ്സ പണീതാ”തി, തത്ഥാപി “ഇമസ്സ മുദു, ഇമസ്സ മുദുതരാ, ഇമസ്സ മുദുതമാ”തിആദിനാ. ഇന്ദ്രിയാനം ഹി തിക്ഖമുദുഭാവാദിനാ യഥാരഹം അധിമുത്തിയാ തിക്ഖമുദുഭാവാദികോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി വുത്തം **സമ്മോഹവിനോദനീയം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൮൧൪, ൮൧൫) “ഹേട്ഠാ ഗഹിതാപി അധിമുത്തി ഇധ സത്താനം തിക്ഖിന്ദ്രിയമുദിന്ദ്രിയഭാവദസ്സനത്ഥം പുന ഗഹിതാ”തി.

അപ്പരജം അക്ഖം ഏതേസന്തി അപ്പരജക്ഖാ, അപ്പം വാ രജം പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി ഏതേസന്തി അപ്പരജക്ഖാ, അനുസ്സദരാഗാദിരജാ സത്താ, തേ **അപ്പരജക്ഖേ. മഹാരജക്ഖേ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. ഉസ്സദരാഗാദിരജാ മഹാരജക്ഖാ.

തിക്ഖിന്ദ്രിയേതി തിഖിണേഹി സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതേ. **മുദിന്ദ്രിയേ**തി മുദുകേഹി സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതേ. ഉപനിസ്സയഇന്ദ്രിയാനി നാമ ഇധാധിപ്പേതാനി. **സ്വാകാരേ**തി സുന്ദരാകാരേ കല്യാണപകതികേ, വിവട്ടജ്ഝാസയേതി അത്ഥോ. **സുവിഞ്ഞാപയേ**തി സമ്മത്തനിയാമം വിഞ്ഞാപേതും സുകരേ സദ്ധേ, പഞ്ഞവന്തേ ച. **ഭബ്ബേ അഭബ്ബേ**തി ഏത്ഥ **ഭബ്ബേ**തി കമ്മാവരണകിലേസാവരണവിപാകാവരണരഹിതേ. വുത്തവിപരിയായേന **ദ്വാകാരദുവിഞ്ഞാപയാഭബ്ബാ** വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥ ച "ഇമസ്സ രാഗരജോ അപ്പോ, ഇമസ്സ ദോസരജോ അപ്പോ"തിആദിനാ അപ്പരജക്ഖേസു ഞാനനം വേദിതബ്ബം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഭഗവാ അപരിമാണേ സത്തേ ആസയാദിതോ അനവസേസേത്വാ ജാനാതി, തസ്മാ അസ്സ ഭഗവതോ സത്തലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ.

നനു ച സത്തേസു പമാണാദിപി ജാനിതബ്ബോ അത്ഥീതി? അത്ഥി. തസ്സ പന ജാനനം ന നിബ്ബിദായ വിരാഗായ നിരോധായാതി ഇധ ന ഗഹിതം, ഭഗവതോ പന തമ്പി സുവിദിതം സുവവത്ഥാപിതമേവ, പയോജനാഭാവാ ദേസനം നാരുള്ഹം. തേന വുത്തം -

> "അഥ ഖോ ഭഗവാ പരിത്തം നഖസിഖായം പംസും ആരോപേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി 'തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, കതമം നു ഖോ ബഹുതരം - യോ വായം മയാ പരിത്തോ നഖസിഖായം പംസു ആരോപിതോ, അയം വാ മഹാപഥവീ'"തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൩൪).

൧൩൭. ഓകാസലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോതി സമ്ബന്ധോ. **ചക്കവാള**ന്തി ലോകധാതു. സാ ഹി നേമിമണ്ഡലസദിസേന ചക്കവാളപബ്ബതേന സമന്തതോ പരിക്ഖിത്തത്താ "ചക്കവാള"ന്തി വുച്ചതി. **ചതുതിംസസതാനി ചാ**തി ചതുഅധികാനി തിംസസതാനി, തീണിസഹസ്സാനി, ചത്താരിസതാനി ചാതി അത്ഥോ . **അഡ്ഢുഡ്ഢാനീ**തി ഉപഡ്ഢചതുത്ഥാനി, തീണിസതാനി, പഞ്ഞാസഞ്ചാതി അത്ഥോ. **നഹുതാനീ**തി ദസസഹസ്സാനി. **സങ്ഖാതാ**തി കഥിതാ. **സണ്ഠിതീ**തി ഹേട്ഠാ, ഉപരിതോ ചാതി സബ്ബസോ ഠിതി.

ഏവം സണ്ഠിതേതി ഏവമവട്ഠിതേ. **ഏത്ഥാ**തി ചക്കവാളേ. **അച്ചുഗ്ഗതോ താവദേവാ**തി തത്തകമേവ ചതുരാസീതി യോജനസഹസ്സാനിയേവ ഉബ്ബേധോ . ന കേവലം ചേത്ഥ ഉബ്ബേധോവ, അഥ ഖോ ആയാമവിത്ഥാരാപിസ്സ തത്തകായേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "സിനേരു, ഭിക്ഖവേ, പബ്ബതരാജാ ചതുരാസീതി യോജനസഹസ്സാനി ആയാമേന, ചതുരാസീതി യോജനസഹസ്സാനി വിത്ഥാരേനാ"തി (അം॰ നി॰ ൭.൬൬).

തതോതി സിനേരുസ്സ ഹേട്ഠാ, ഉപരി ച വുത്തപ്പമാണതോ. **ഉപഡ്ഢുപഡ്ഢേനാ**തി ഉപഡ്ഢേന ഉപഡ്ഢേന. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ദ്വാചത്താലീസ യോജനസഹസ്സാനി സമുദ്ദേ അജ്ഝോഗാള്ഹോ തത്തകമേവ ച ഉപരി ഉഗ്ഗതോ **യുഗന്ധരപബ്ബതോ,** ഏകവീസ യോജനസഹസ്സാനി സമുദ്ദേ അജ്ഝോഗാള്ഹോ തത്തകമേവ ച ഉപരി ഉഗ്ഗതോ **ഈസധരോ** പബ്ബതോതി ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി ഉപഡ്ഢുപഡ്ഢപമാണതാ വേദിതബ്ബാ. യഥാ മഹാസമുദ്ദോ യാവ ചക്കവാളപാദമൂലാ അനുപുബ്ബനിന്നോ, ഏവം യാവ സിനേരുപാദമൂലാതി ഹേട്ഠാ സിനേരുപമാണതോ ഉപഡ്ഢപമാണോപി യുഗന്ധരപബ്ബതോ പഥവിയം സുപ്പതിട്ഠിതോ, ഏവം ഈസധരാദയോപീതി ദട്ഠബ്ബം. വുത്തം ഹേതം "മഹാസമുദ്ദോ, ഭിക്ഖവേ, അനുപുബ്ബനിന്നോ അനുപുബ്ബപോണോ അനുപുബ്ബപബ്ഭാരോ"തി (ഉദാ॰ ൪൫; ചൂളവ॰ ൩൮൪; അം॰ നി॰ ൮.൧൯). സിനേരുയുഗന്ധരാദീനം അന്തരേ **സീദന്തരസമുദ്ദാ** നാമ. തേ വിത്ഥാരതോ യഥാക്കമം സിനേരുആദീനം അച്ചുഗ്ഗതസമാനപരിമാണാതി വദന്തി. **ബ്രഹാ**തി മഹന്തോ.

സിനേരുസ്സ സമന്തതോതി പരിക്ഖിപനവസേന സിനേരുസ്സ സമന്തതോ ഠിതാ. സിനേരും താവ പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതോ യുഗന്ധരോ, തം പരിക്ഖിപിത്വാ ഈസധരോ. ഏവം തം തം പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതാ "സിനേരുസ്സ സമന്തതോ"തി വുത്താ.

യോജനാനം സതാനുച്ചോ, ഹിമവാ പഞ്ച പബ്ബതോതി ഹിമവാ പബ്ബതോ പഞ്ച യോജനാനം സതാനി ഉച്ചോ ഉബ്ബേധോ. **നഗവ്ഹയാ**തി നഗ-സദ്ദേന അവ്ഹാതബ്ബാ രുക്ഖാഭിധാനാ. **പഞ്ഞാസയോജനക്ഖന്ധസാഖായാമാ**തി' ഉബ്ബേധതോ പഞ്ഞാസയോജനക്ഖന്ധായാമാ, ഉബ്ബേധതോ, **സമന്തതോ** ച പഞ്ഞാസയോജനസാഖായാമാ ച. തതോ ഏവ **സതയോജനവിത്ഥിണ്ണാ, താവദേവ ച ഉഗ്ഗതാ. യസ്സാനുഭാവേനാ**തി യസ്സാ മഹന്തതാ കപ്പട്ഠായിതാദിപ്പകാരേന പഭാവേന.

ഗരുളാനം സിമ്ബലിരുക്ഖോ സിനേരുസ്സ ദുതിയപരിഭണ്ഡേ പതിട്ഠിതോ.

സിരീസേനാതി പച്ചത്തേ കരണവചനം. **സത്തമ**ന്തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം, സിരീസോ ഭവതി സത്തമോതി അത്ഥോ.

തത്ഥ **ചണ്ഡമണ്ഡലം** ഹേട്ഠാ, **സൂരിയമണ്ഡലം** ഉപരി. തസ്സ ആസന്നഭാവേന ചന്ദമണ്ഡലം അത്തനോ ഛായായ വികലഭാവേന ഉപട്ഠാതി. താനി യോജനന്തരികാനി യുഗന്ധരഗ്ഗപമാണേ ആകാസേ വിചരന്തി. **അസുരഭവനം** സിനേരുസ്സ ഹേട്ഠാ. **അവീചി** ജമ്ബുദീപസ്സ. **ജമ്ബുദീപോ** സകടസണ്ഠാനോ. **അപരഗോയാനം** ആദാസസണ്ഠാനോ. **പുബ്ബവിദേഹോ** അദ്ധചന്ദസണ്ഠാനോ. **ഉത്തരകുരു** പീഠസണ്ഠാനോ. തംതംനിവാസീനം, തംതംപരിവാരദീപവാസീനഞ്ച മനുസ്സാനം മുഖമ്പി തംതംസണ്ഠാനന്തി വദന്തി. **തദന്തരേസൂ**തി തേസം ചക്കവാളാനം അന്തരേസു. തിണ്ണം ഹി പത്താനം അഞ്ഞമഞ്ഞആസന്നഭാവേന ഠപിതാനം അന്തരസദിസേ തിണ്ണം തിണ്ണം ചക്കവാളാനം അന്തരേ ഏകേകോ **ലോകന്തരനിരയോ**.

അനന്താനീതി അപരിമാണാനി, "ഏത്തകാനീ"തി അഞ്ഞേഹി മിനിതും അസക്കുണേയ്യാനി. **ഭഗവാ അനന്തേന ബുദ്ധഞാണേന അവേദി** "അനന്തോ ആകാസോ, അനന്തോ സത്തനികായോ, അനന്താനി ചക്കവാളാനീ"തി തിവിധമ്പി അനന്തം ബുദ്ധഞാണം പരിച്ഛിന്ദതി സയമ്പി അനന്തത്താ. യാവതകം ഹി ഞേയ്യം, താവതകം ഞാണം. യാവതകം ഞാണം, താവതകം ഞേയ്യം. ഞേയ്യപരിയന്തികം ഞാണം, ഞാണപരിയന്തികം ഞേയ്യന്തി. തേന വുത്തം "അനന്തേന ബുദ്ധഞാണേന അവേദീ"തി. അനന്തതാ ചസ്സ അനന്തഞേയ്യപടിവിജ്ഝനേനേവ വേദിതബ്ബാ തഥ അപ്പടിഹതചാരത്താ.

നനു ചേത്ഥ വിവട്ടാദീനമ്പി വിദിതതാ വത്തബ്ബാതി? സച്ചം വത്തബ്ബം, സാ പന പരതോ അഭിഞ്ഞാകഥായം ആഗമിസ്സതീതി ഇധ ന ഗഹിതാ.

൲൩൮. **അത്തനാ**തി നിസ്സക്കവചനമേതം. ഗുണേഹി അത്തനാ വിസിട്ഠതരസ്സാതി സമ്ബന്ധോ. **തര**-ഗ്ഗഹണം ചേത്ഥ **"അനുത്തരോ"**തി പദസ്സ അത്ഥനിദ്ദേസതായ കതം, ന വിസിട്ഠസ്സ കസ്സചി അത്ഥിതായ. സദേവകേ ഹി ലോകേ സദിസകപ്പോപി നാമ കോചി തഥാഗതസ്സ നത്ഥി, കുതോ സദിസോ. വിസിട്ഠേ പന കാ കഥാ. **കസ്സചീ**തി കസ്സചിപി. **അഭിഭവതീ**തി സീലസമ്പദായ ഉപനിസ്സയഭൂതാനം ഹിരോത്തപ്പമേത്താകരുണാനം, വിസേസപച്ചയാനം സദ്ധാസതിവീരിയപഞ്ഞാനഞ്ച ഉക്കംസപ്പത്തിയാ സമുദാഗമതോ പട്ഠായ അനഞ്ഞസാധാരണോ സവാസനപടിപക്ഖസ്സ പഹീനത്താ ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തോ സത്ഥു സീലഗുണോ. തേന ഭഗവാ സദേവകം ലോകം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ അഭിഭുയ്യ പവത്തതി, ന സയം കേനചി അഭിഭുയ്യതീതി അധിപ്പായോ. ഏവം സമാധിഗുണാദീസുപി യഥാരഹം വത്തബ്ബം. സീലാദയോ ചേതേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ വേദിതബ്ബാ. **വിമുത്തിഞാണദസ്സനം** പന ലോകിയം കാമാവചരമേവ.

യദി ഏവം, കഥം തേന സദേവകം ലോകം അഭിഭവതീതി? തസ്സാപി ആനുഭാവതോ അസദിസത്താ. തമ്പി ഹി വിസയതോ, പവത്തിതോ, പവത്തി ആകാരതോ ച ഉത്തരിതരമേവ. തം ഹി അനഞ്ഞസാധാരണം സത്ഥു വിമുത്തിഗുണം ആരബ്ഭ പവത്തതി, പവത്തമാനഞ്ച അതക്കാവചരം പരമഗമ്ഭീരം സണ്ഹസുഖുമം സവിസയം പടിപക്ഖധമ്മാനം സുപ്പഹീനത്താ സുട്ഠു പാകടം വിഭൂതതരം കത്വാ പവത്തതി, സമ്മദേവ ച വസീഭാവസ്സ പാപിതത്താ, ഭവങ്ഗപരിവാസസ്സ ച അതിപരിത്തകത്താ ലഹും ലഹും പവത്തതീതി.

ഏവം സീലാദിഗുണേഹി ഭഗവതോ ഉത്തരിതരസ്സ അഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സദിസസ്സാപി അഭാവം ദസ്സേതും **"അസമോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അസമോ**തി ഏകസ്മിം കാലേ നത്ഥി ഏതസ്സ സീലാദിഗുണേന സമാ സദിസാതി അസമോ. തഥാ അസമേഹി അതീതാനാഗതബുദ്ധേഹി സമോ, അസമാ വാ സമാ ഏതസ്സാതി **അസമസമോ**. സീലാദിഗുണേന നത്ഥി ഏതസ്സ പടിമാതി **അപ്പടിമോ**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ ഉപമാമത്തം പടിമാ, സദിസൂപമാ പടിഭാഗോ, യുഗഗ്ഗാഹവസേന ഠിതോ പടിപുഗ്ഗലോ വേദിതബ്ബോ.

ന ഖോ പനാഹം സമനുപസ്സാമീതി മമ സമന്തചക്ഖുനാ ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ സബ്ബലോകം പസ്സന്തോപി തത്ഥ സദേവകേ…പേ॰… പജായ അത്തനാ അത്തതോ സീലസമ്പന്നതരം സമ്പന്നതരസീലം കഞ്ചി പുഗ്ഗലം ന ഖോ പന പസ്സാമി, താദിസസ്സ അഭാവതോതി അധിപ്പായോ. **അഗ്ഗപ്പസാദസുത്താദീനീ**തി ഏത്ഥ -

> "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ ചതുപ്പദാ വാ ബഹുപ്പദാ വാ രൂപിനോ വാ അരൂപിനോ വാ സഞ്ഞിനോ വാ അസഞ്ഞിനോ വാ നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞിനോ വാ, തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. യേ, ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധേ പസന്നാ, അഗ്ഗേ തേ പസന്നാ. അഗ്ഗേ ഖോ പന പസന്നാനം അഗ്ഗോ വിപാകോ ഹോതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ൫.൩൨; ൧൦.൧൫; ഇതിവു॰ ൯൦) -

ഇദം അഗ്ഗപ്പസാദസുത്തം. **ആദി**-സദ്ദേന -

> "സദേവകേ…പേ॰… സദേവമനുസ്സായ തഥാഗതോ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥുദസോ വസവത്തീ, തസ്മാ 'തഥാഗതോ'തി വുച്ചതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩; ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൮) -

ഏവമാദീനി സുത്തപദാനി വേദിതബ്ബാനി. **ആദികാ ഗാഥായോ**തി ഏത്ഥ -

> "അഹം ഹി അരഹാ ലോകേ, അഹം സത്ഥാ അനുത്തരോ;
> ഏകോമ്ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സീതിഭൂതോസ്മി നിബ്ബുതോ. (മഹാവ॰ ൧൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧);
>
> "ദന്തോ ദമയതം സേട്ഠോ, സന്തോ സമയതം ഇസി;
> മുത്തോ മോചയതം അഗ്ഗോ, തിണ്ണോ താരയതം വരോ. (ഇതിവു॰ ൧൧൨);
>
> "നയിമസ്മിം ലോകേ പരസ്മിം വാ പന,
> ബുദ്ധേന സേട്ഠോ സദിസോ ച വിജ്ജതി;
> യമാഹു ദക്ഖിണേയ്യാനം അഗ്ഗതം ഗതോ,
> പുഞ്ഞത്ഥികാനം വിപുലഫലേസിന"ന്തി. (വി॰ വ॰ ൧൦൪൭; കഥാ॰ ൭൯൯) -

ഏവമാദികാ ഗാഥാ **വിത്ഥാരേതബ്ബാ**.

൲൩൯. **ദമേതീ**തി സമേതി, കായസമാദീഹി യോജേതീതി അത്ഥോ. തം പന കായസമാദീഹി യോജനം യഥാരഹം തദങ്ഗവിനയാദീസു പതിട്ഠാപനം ഹോതീതി ആഹ **"വിനേതീതി വുത്തം ഹോതീ"**തി. **ദമേതും യുത്താ**തി ദമനാരഹാ. **അമനുസ്സപുരിസാ**തി ഏത്ഥ ന മനുസ്സാതി അമനുസ്സാ. തംസദിസതാ ഏത്ഥ ജോതീയതി, തേന മനുസ്സത്തമത്തം നത്ഥി, അഞ്ഞം സമാനന്തി യക്ഖാദയോ "അമനുസ്സാ"തി അധിപ്പേതാ, ന യേ കേചി മനുസ്സേഹി അഞ്ഞേ. തഥാ ഹി തിരച്ഛാനപുരിസാനം വിസും ഗഹണം കതം, യക്ഖാദയോ ഏവ ച നിദ്ദിട്ഠാ. **അപലാലോ** ഹിമവന്തവാസീ. **ചൂളോദരമഹോദരാ** നാഗദീപവാസിനോ. **അഗ്ഗിസിഖധൂമസിഖാ** സീഹളദീപവാസിനോ. **നിബ്ബിസാ കതാ** ദോസവിസസ്സ വിനോദനേന. തേനാഹ **"സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപിതാ"**തി. **കൂടദന്താദയോ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ഘോടമുഖഉപാലിഗഹപതിആദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സക്കദേവരാജാദയോ**തി **ആദി**-സദ്ദേന അജകലാപയക്ഖബകബ്രഹ്മാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇദം ചേത്ഥ സുത്ത**ന്തി ഇദം കേസിസുത്തം. **വിനീതാ വിചിത്രേഹി വിനയനൂപായേഹീ**തി ഏതസ്മിം അത്ഥേ വിത്ഥാരേതബ്ബം യഥാരഹം സണ്ഹാദീഹി ഉപായേഹി വിനയസ്സ ദീപനതോ.

വിസുദ്ധസീലാദീനം പഠമജ്ഝാനാദീനീതി "വിസുദ്ധസീലസ്സ പഠമജ്ഝാനം, പഠമജ്ഝാനലാഭിനോ ദുതിയജ്ഝാന"ന്തിആദിനാ തസ്സ തസ്സ ഉപരൂപരി വിസേസം ആചിക്ഖന്തോതി സമ്ബന്ധോ. **സോതാപന്നാദീന**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **"ദന്തേപി ദമേതിയേവാ"**തി ഇദം പുബ്ബേ "സബ്ബേന സബ്ബം ദമഥം അനുപഗതാ പുരിസദമ്മാ"തി വുത്താതി കത്വാ വുത്തം. യേ പന വിപ്പകതദമ്മഭാവാ സബ്ബഥാ ദമേതബ്ബതം നാതിവത്താ, തേ സത്തേ സന്ധായ "ദന്തേപി ദമേതിയേവാ"തി വുത്തം. തേപി ഹി പുരിസദമ്മാ ഏവാതി, യതോ നേ സത്ഥാ ദമേതി.

അത്ഥപദന്തി അത്ഥാഭിബ്യഞ്ജകപദം, വാക്യന്തി അത്ഥോ. വാക്യേന ഹി അത്ഥാഭിബ്യത്തി, ന നാമാദിപദമത്തേന. ഏകപദഭാവേന ച അനഞ്ഞസാധാരണോ സത്ഥു പുരിസദമ്മസാരഥിഭാവോ ദസ്സിതോ ഹോതി. തേനാഹ **"ഭഗവാ ഹീ"**തിആദി. **അട്ഠ ദിസാ**തി അട്ഠ സമാപത്തിയോ. താ ഹി അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധാപി അസംകിണ്ണഭാവേന ദിസ്സന്തി അപദിസ്സന്തീതി **ദിസാ,** ദിസാ വിയാതി വാ **ദിസാ. അസജ്ജമാനാ**തി ന സജ്ജമാനാ വസീഭാവപ്പത്തിയാ നിസ്സങ്ഗചാരാ. **ധാവന്തി** ജവനവുത്തിയോഗതോ. **ഏകംയേവ ദിസം ധാവതി,** അത്തനോ കായം അപരിവത്തേന്തോതി അധിപ്പായോ. സത്ഥാരാ പന ദമിതാ പുരിസദമ്മാ ഏകിരിയാപഥേനേവ അട്ഠ ദിസാ ധാവന്തി. തേനാഹ **"ഏകപല്ലങ്കേനേവ നിസിന്നാ"**തി. **അട്ഠ ദിസാ**തി ച നിദസ്സനമത്തമേതം, ലോകിയേഹി അഗതപുബ്ബം നിരോധസമാപത്തിദിസം, അമതദിസഞ്ച പക്ഖന്ദനതോ.

ദ്ദ്ദ. ദിട്ഠധമ്മോ വുച്ചതി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ, തത്ഥ നിയുത്തോതി ദിട്ഠധമ്മികോ, ഇധലോകത്ഥോ . കമ്മകിലേസവസേന സമ്പരേതബ്ബതോ സമ്മാ ഗന്തബ്ബതോ സമ്പരായോ, പരലോകോ, തത്ഥ നിയുത്തോതി സമ്പരായികോ, പരലോകത്ഥോ. പരമോ ഉത്തമോ അത്ഥോ പരമത്ഥോ, നിബ്ബാനം. തേഹി **ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി. യഥാരഹ**ന്തി യഥാനുരൂപം. തേസു അത്ഥേസു യോ യോ പുഗ്ഗലോ യം യം അരഹതി, തദനുരൂപം. **അനുസാസതീ**തി വിനേതി തസ്മിം അത്ഥേ പതിട്ഠപേതി, സഹ അത്ഥേന വത്തതീതി **സത്ഥോ,** ഭണ്ഡമൂലേന വാണിജ്ജായ ദേസന്തരം ഗച്ഛന്തോ ജനസമൂഹോ. ഹിതുപദേസാദിവസേന പരിപാലേതബ്ബോ സാസിതബ്ബോ സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സത്ഥാ,** സത്ഥവാഹോ. സോ വിയ ഭഗവാതി ആഹ **"സത്ഥാ വിയാതി സത്ഥാ, ഭഗവാ സത്ഥവാഹോ"**തി.

ഇദാനി തമത്ഥം നിദ്ദേസപാളിനയേന ദസ്സേതും **"യഥാ സത്ഥവാഹോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സത്ഥേ**തി സത്ഥികേ ജനേ. കം താരേന്തി ഏത്ഥാതി **കന്താരോ,** നിരുദകോ അരഞ്ഞപ്പദേസോ. രുള്ഹീവസേന പന ഇതരോപി അരഞ്ഞപ്പദേസോ തഥാ വുച്ചതി. **ചോരകന്താര**ന്തി ചോരേഹി അധിട്ഠിതകന്താരം. തഥാ **വാളകന്താരം. ദുബ്ഭിക്ഖകന്താര**ന്തി ദുല്ലഭഭിക്ഖം കന്താരം. **താരേതീ**തി അഖേമന്തട്ഠാനം അതിക്കാമേതി. **ഉത്താരേതീ**തിആദി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢേത്വാ വുത്തം. അഥ വാ **ഉത്താരേതീ**തി ഖേമന്തഭൂമിം ഉപനേന്തോ താരേതി. **നിത്താരേതീ**തി അഖേമന്തട്ഠാനതോ നിക്ഖാമേന്തോ താരേതി. **പതാരേതീ**തി പരിഗ്ഗഹേത്വാ താരേതി, ഹത്ഥേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിയ താരേതീതി അത്ഥോ. സബ്ബമ്പേതം താരണുത്താരണാദിഖേമട്ഠാനേ ഠപനമേവാതി ആഹ **"ഖേമന്തഭൂമിം സമ്പാപേതീ"**തി. **സത്തേ**തി വേനേയ്യസത്തേ. മഹാഗഹനതായ, മഹാനത്ഥതായ, ദുന്നിത്ഥരണതായ ച ജാതിയേവ കന്താരോ ജാതികന്താരോ, തം **ജാതികന്താരം**.

ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേനാതി ഉക്കട്ഠസത്തപരിച്ഛേദവസേന. ദേവമനുസ്സാ ഏവ ഹി ഉക്കട്ഠസത്താ, ന തിരച്ഛാനാദയോ. **ഭബ്ബപുഗ്ഗലപരിച്ഛേദവസേനാ**തി സമ്മത്തനിയാമോക്കമനസ്സ യോഗ്യപുഗ്ഗലസ്സ പരിച്ഛിന്ദനവസേന. **ഏത**ന്തി "ദേവമനുസ്സാന"ന്തി ഏതം വചനം. **ഭഗവതോ**തി നിസ്സക്കവചനം യഥാ "ഉപജ്ഝായതോ അജ്ഝേതീ"തി, ഭഗവതോ സന്തികേതി വാ അത്ഥോ. **ഉപനിസ്സയസമ്പത്തി**ന്തി തിഹേതുകപടിസന്ധിആദികം മഗ്ഗഫലാധിഗമസ്സ ബലവകാരണം.

ഗഗ്ഗരായാതി ഗഗ്ഗരായ നാമ രഞ്ഞോ ദേവിയാ, തായ വാ കാരിതത്താ "ഗഗ്ഗരാ"തി ലദ്ധനാമായ. **സരേ നിമിത്തം അഗ്ഗഹേസീ**തി "ധമ്മോ ഏസോ വുച്ചതീ"തി ധമ്മസഞ്ഞായ സരേ നിമിത്തം ഗണ്ഹി, ഗണ്ഹന്തോ ച പസന്നചിത്തോ പരിസപരിയന്തേ നിപജ്ജി. **സന്നിരുമ്ഭിത്വാ അട്ഠാസീ**തി തസ്സ സീസേ ദണ്ഡസ്സ ഠപിതഭാവം അപസ്സന്തോ തത്ഥ ദണ്ഡം ഉപ്പീളേത്വാ അട്ഠാസി. മണ്ഡൂകോപി ദണ്ഡേ ഠപിതേപി ഉപ്പീളിതേപി ധമ്മഗതേന പസാദേന വിസ്സരമകരോന്തോവ കാലമകാസി. ദേവലോകേ നിബ്ബത്തസത്താനം അയം ധമ്മതാ, യാ "കുതോഹം ഇധ നിബ്ബത്തോ, തത്ഥ കിം നു ഖോ കമ്മമകാസി"ന്തി ആവജ്ജനാ. തസ്മാ അത്തനോ പുരിമഭവസ്സ ദിട്ഠത്താ ആഹ **"അരേ അഹമ്പി നാമ ഇധ നിബ്ബത്തോ"**തി . **ഭഗവതോ പാദേ വന്ദി** കതഞ്ഞുതാസംവഡ്ഢിതേന പേമഗാരവബഹുമാനേന.

ഭഗവാ ജാനന്തോവ മഹാജനസ്സ കമ്മഫലം, ബുദ്ധാനുഭാവഞ്ച പച്ചക്ഖം കാതുകാമോ "കോ മേ വന്ദതീ"തി ഗാഥായ **പുച്ഛി**. തത്ഥ **കോ**തി ദേവനാഗയക്ഖഗന്ധബ്ബാദീസു കോ, കതമോതി അത്ഥോ. **മേ**തി മമ. **പാദാനീ**തി പാദേ. **ഇദ്ധിയാ**തി ഇമായ ഏവരൂപായ ദേവിദ്ധിയാ. **"യസസാ"**തി ഇമിനാ ഏദിസേന പരിവാരേന, പരിച്ഛേദേന ച. **ജല**ന്തി വിജ്ജോതമാനോ. **അഭിക്കന്തേനാ**തി അതിവിയ കന്തേന കമനീയേന സുന്ദരേന. **വണ്ണേനാ**തി ഛവിവണ്ണേന സരീരവണ്ണനിഭായ. **സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ**തി സബ്ബാ ദസപി ദിസാ പഭാസേന്തോ, ചന്ദോ വിയ, സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകാലോകം കരോന്തോതി അത്ഥോ.

ഏവം പന ഭഗവതാ പുച്ഛിതോ ദേവപുത്തോ അത്താനം പവേദേന്തോ **"മണ്ഡൂകോഹം പുരേ ആസി"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പുരേ**തി പുരിമജാതിയം. **"ഉദകേ"**തി ഇദം തദാ അത്തനോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനദസ്സനം. **"ഉദകേ മണ്ഡൂകോ"**തി ഏതേന ഉദ്ധമായികാദികസ്സ ഥലേ മണ്ഡൂകസ്സ നിവത്തനം കതം ഹോതി. ഗാവോ ചരന്തി ഏത്ഥാതി ഗോചരോ, ഗുന്നം ഘാസേസനട്ഠാനം. ഇധ പന ഗോചരോ വിയാതി ഗോചരോ, വാരി ഉദകം ഗോചരോ ഏതസ്സാതി **വാരിഗോചരോ**. ഉദകചാരീപി ഹി കോചി കച്ഛപാദി അവാരിഗോചരോപി ഹോതീതി "വാരിഗോചരോ"തി വിസേസേത്വാ വുത്തം. **തവ ധമ്മം സുണന്തസ്സാ**തി ബ്രഹ്മസ്സരേന കരവീകരുതമഞ്ജുനാ ദേസേന്തസ്സ തവ ധമ്മം "ധമ്മോ ഏസോ വുച്ചതീ"തി സരേ നിമിത്തഗ്ഗാഹവസേന സുണന്തസ്സ. അനാദരേ ചേതം സാമിവചനം. **അവധി വച്ഛപാലകോ**തി വച്ഛേ രക്ഖന്തോ ഗോപാലദാരകോ മമ സമീപം ആഗന്ത്വാ ദണ്ഡമോലുബ്ഭ തിട്ഠന്തോ മമ സീസേ ദണ്ഡം സന്നിരുമ്ഭിത്വാ മം മാരേസീതി അത്ഥോ.

സിതം കത്വാതി "തഥാ പരിത്തതരേനാപി പുഞ്ഞാനുഭാവേന ഏവം അതിവിയ ഉളാരാ ലോകിയലോകുത്തരാ സമ്പത്തിയോ ലബ്ഭന്തീ"തി പീതിസോമനസ്സജാതോ ഭാസുരതരധവലവിപ്ഫുരന്തദസ്സനകിരണാവലീഹി ഭിയ്യോസോ മത്തായ തം പദേസം ഓഭാസേന്തോ സിതം കത്വാ. പീതിസോമനസ്സവസേന ഹി സോ -

"മുഹുത്തം ചിത്തപസാദസ്സ, ഇദ്ധിം പസ്സ യസഞ്ച മേ;
ആനുഭാവഞ്ച മേ പസ്സ, വണ്ണം പസ്സ ജുതിഞ്ച മേ.

"യേ ച തേ ദീഘമദ്ധാനം, ധമ്മം അസ്സോസും ഗോതമ;
പത്താ തേ അചലട്ഠാനം, യത്ഥ ഗന്ത്വാ ന സോചരേ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൫൮-൮൫൯);

ഇമാ ദ്വേ ഗാഥാ വത്വാ പക്കാമി.

ദ്ദ്ദ. **യം പന കിഞ്ചീ**തി ഏത്ഥ **യ**ന്തി അനിയമിതവചനം. തഥാ **കിഞ്ചീ**തി. **പനാ**തി വചനാലങ്കാരമത്തം. തസ്മാ **യം കിഞ്ചീ**തി ഞേയ്യസ്സ അനവസേസപരിയാദാനം കതം ഹോതി. **പനാ**തി വാ വിസേസത്ഥദീപകോ നിപാതോ. തേന

“സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തി ഇമിനാ സങ്ഖേപതോ, വിത്ഥാരതോ ച സത്ഥു ചതുസച്ചാഭിസമ്ബോധോ വുത്തോ. “ബുദ്ധോ”തി പന ഇമിനാ തദഞ്ഞസ്സപി ഞേയ്യസ്സാവബോധോ. പുരിമേന വാ സത്ഥു പടിവേധഞാണാനുഭാവോ, പച്ഛിമേന ദേസനാഞാണാനുഭാവോ. **പീതി** ഉപരി വുച്ചമാനോ വിസേസോ ജോതീയതി. സബ്ബസോ പടിപക്ഖേഹി വിമുച്ചതീതി വിമോക്ഖോ, അഗ്ഗമഗ്ഗോ. തസ്സ അന്തോ അഗ്ഗഫലം, തത്ഥ ഭവം തസ്മിം ലദ്ധേ ലദ്ധബ്ബതോ **വിമോക്ഖന്തികഞാണം,** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സബ്ബമ്പി ബുദ്ധഞാണം. **ഏവം പവത്തോതി** ഏത്ഥ -

> “സബ്ബഞ്ഞുതായ ബുദ്ധോ, സബ്ബദസ്സാവിതായ ബുദ്ധോ, അനഞ്ഞനേയ്യതായ ബുദ്ധോ, വിസവിതായ ബുദ്ധോ, ഖീണാസവസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ, നിരുപലേപസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതരാഗോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതദോസോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തവീതമോഹോതി ബുദ്ധോ, ഏകന്തനിക്കിലേസോതി ബുദ്ധോ, ഏകായനമഗ്ഗം ഗതോതി ബുദ്ധോ, ഏകോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ബുദ്ധോ, അബുദ്ധിവിഹതത്താ ബുദ്ധിപടിലാഭാ ബുദ്ധോ. ബുദ്ധോതി നേതം നാമം മാതരാ കതം, ന പിതരാ കതം, ന ഭാതരാ കതം, ന ഭഗിനിയാ കതം, ന മിത്താമച്ചേഹികതം, ന ഞാതിസാലോഹിതേഹി കതം, ന സമണബ്രാഹ്മണേഹി കതം, ന ദേവതാഹി കതം. വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബോധിയാ മൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ബുദ്ധോ”തി (മഹാനി॰ ൧൯൨) -

അയം നിദ്ദേസപാളിനയോ. യസ്മാ ചേത്ഥ തസ്സാ പടിസമ്ഭിദാപാളിയാ ഭേദോ നത്ഥി, തസ്മാ ദ്വീസു ഏകേനാപി അത്ഥസിദ്ധീതി ദസ്സനത്ഥം **“പടിസമ്ഭിദാനയോ വാ”**തി അനിയമത്ഥോ വാ-സദ്ദോ വുത്തോ.

തത്ഥ യഥാ ലോകേ അവഗന്താ “അവഗതോ”തി വുച്ചതി, ഏവം **ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ** സുദ്ധകത്തുവസേന. യഥാ പണ്ണസോസാ വാതാ “പണ്ണസുസാ”തി വുച്ചന്തി, ഏവം **ബോധേതാ പജായാതി ബുദ്ധോ** ഹേതുകത്തുവസേന, ഹേതുഅത്ഥോ ചേത്ഥ അന്തോനീതോ.

സബ്ബഞ്ഞുതായ ബുദ്ധോതി സബ്ബധമ്മബുജ്ഝനസമത്ഥായ ബുദ്ധിയാ ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **സബ്ബദസ്സാവിതായ ബുദ്ധോതി** സബ്ബധമ്മാനം ഞാണചക്ഖുനാ ദിട്ഠത്താ ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **അനഞ്ഞനേയ്യതായ ബുദ്ധോതി** അഞ്ഞേന അബോധനീതോ സയമേവ ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **വിസവിതായ ബുദ്ധോതി** നാനാഗുണവിസവനതോ പദുമമിവ വികസനട്ഠേന ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **ഖീണാസവസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോതി** ഏവമാദീഹി ഛഹി പരിയായേഹി നിദ്ദക്ഖയവിബുദ്ധോ പുരിസോ വിയ സബ്ബകിലേസനിദ്ദക്ഖയവിബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **ഏകായനമഗ്ഗം ഗതോതി ബുദ്ധോതി** ഗമനത്ഥാനം ബുദ്ധിഅത്ഥതായ ബുദ്ധിഅത്ഥാനമ്പി ഗമനത്ഥതാ ലബ്ഭതീതി ഏകായനമഗ്ഗം ഗതത്താ ബുദ്ധോതി വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **ഏകോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ബുദ്ധോ**തി ന പരേഹി ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോ, അഥ ഖോ സയമേവ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **അബുദ്ധിവിഹതത്താ ബുദ്ധിപടിലാഭാ ബുദ്ധോതി** ബുദ്ധി ബുദ്ധം ബോധോതി അനത്ഥന്തരം. തത്ഥ യഥാ രത്തഗുണയോഗതോ രത്തോ പടോ, ഏവം ബുദ്ധഗുണയോഗതോ ബുദ്ധോതി ഞാപനത്ഥം വുത്തം. തതോ പരം **ബുദ്ധോതി നേതം നാമ**ന്തിആദി അത്ഥാനുഗതായം പഞ്ഞത്തീതി ബോധനത്ഥം വുത്തന്തി ഏവമേത്ഥ ഇമിനാപി കാരണേന ഭഗവാ ബുദ്ധോതി വേദിതബ്ബം.

൧൪൮. അസ്സാതി ഭഗവതോ. ***ഗുണവിസിട്ഠസബ്ബസത്തുത്തമഗരുഗാരവാധിവചന***ന്തി സബ്ബേഹി സീലാദിഗുണേഹി വിസിട്ഠസ്സ തതോ ഏവ സബ്ബസത്തേഹി ഉത്തമസ്സ ഗരുനോ ഗാരവവസേന വുത്തവചനമിദം ഭഗവാതി. തഥാ ഹി ലോകനാഥോ അപരിമിതനിരുപമപ്പഭാവസീലാദിഗുണവിസേസസമങ്ഗിതായ സബ്ബാനത്ഥപരിഹാരപുബ്ബങ്ഗമായ നിരവസേസഹിതസുഖവിധാനതപ്പരായ നിരതിസയായ പയോഗസമ്പത്തിയാ സദേവമനുസ്സായ പജായ, അച്ചന്തുപകാരിതായ ച അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ഉത്തമഗാരവട്ഠാനന്തി.

ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠന്തി സേട്ഠവാചകം വചനം സേട്ഠഗുണസഹചരണതോ “സേട്ഠ”ന്തി വുത്തം. അഥ വാ വുച്ചതീതി വചനം, അത്ഥോ. തസ്മാ യോ “ഭഗവാ”തി വചനേന വചനീയോ അത്ഥോ, സോ സേട്ഠോതി അത്ഥോ. **ഭഗവാതി വചനമുത്തമ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഗാരവയുത്തോതി** ഗരുഭാവയുത്തോ ഗരുഗുണയോഗതോ, ഗരുകരണം വാ സാതിസയം അരഹതീതി ഗാരവയുത്തോ, ഗാരവാരഹോതി അത്ഥോ.

ഗുണവിസേസഹേതുകം “ഭഗവാ”തി ഇദം ഭഗവതോ നാമന്തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ വിഭജിതുകാമോ നാമംയേവ താവ അത്ഥുദ്ധാരവസേന ദസ്സേന്തോ **“ചതുബ്ബിധം വാ നാമ”**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആവത്ഥിക**ന്തി അവത്ഥായ വിദിതം തം തം അവത്ഥം ഉപാദായ പഞ്ഞത്തം വോഹരിതം. തഥാ **ലിങ്ഗികം** തേന തേന ലിങ്ഗേന വോഹരിതം. **നേമിത്തിക**ന്തി നിമിത്തതോ ആഗതം. **അധിച്ചസമുപ്പന്ന**ന്തി യദിച്ഛായ പവത്തം, യദിച്ഛായ ആഗതം **യദിച്ഛകം**. പഠമേന **ആദി**-സദ്ദേന ബാലോ, യുവാ, വുഡ്ഢോതി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി, ദുതിയേന മുണ്ഡീ, ജടീതി ഏവമാദിം, തതിയേന ബഹുസ്സുതോ, ധമ്മകഥികോ, ഝായീതി ഏവമാദിം, ചതുത്ഥേന അഘമരിസനം പാവചനന്തി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. “നേമിത്തിക”ന്തി വുത്തമത്ഥം ബ്യതിരേകവസേന പതിട്ഠാപേതും **“ന മഹാമായായാ”**തിആദി വുത്തം. **“വിമോക്ഖന്തിക”**ന്തി ഇമിനാ ഇദം നാമം അരിയായ ജാതിയാ ജാതക്ഖണേയേവ ജാതന്തി ദസ്സേതി. യദി വിമോക്ഖന്തികം, അഥ കസ്മാ അഞ്ഞേഹി ഖീണാസവേഹി അസാധാരണന്തി ആഹ **“സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ”**തി. ബുദ്ധാനഞ്ഹി അരഹത്തഫലം നിപ്ഫജ്ജമാനം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദീഹി സബ്ബേഹി ബുദ്ധഗുണേഹി സദ്ധിംയേവ നിപ്ഫജ്ജതി. തേന വുത്തം “വിമോക്ഖന്തിക”ന്തി. **സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തീതി** സബ്ബധമ്മാനം സച്ഛികിരിയാനിമിത്താ പഞ്ഞത്തി. അഥ വാ **സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തീതി** പച്ചക്ഖസിദ്ധാ പഞ്ഞത്തി. യംഗുണനിമിത്താ ഹി സാ, തേ സത്ഥു പച്ചക്ഖഭൂതാതി ഗുണാ വിയ സാപി സച്ഛികതാ ഏവ നാമ ഹോതി, ന പരേസം വോഹാരമത്തേനാതി അധിപ്പായോ.

൧൪൯. വദന്തീതി മഹാഥേരസ്സ ഗരുഭാവതോ ബഹുവചനേനാഹ, സങ്ഗീതികാരേഹി വാ കതമനുവാദം സന്ധായ. ഇസ്സരിയാദിഭേദോ ഭഗോ അസ്സ അത്ഥീതി **ഭഗീ. അകാസി ഭഗ്ഗ**ന്തി രാഗാദിപാപധമ്മം ഭഗ്ഗം അകാസി, ഭഗ്ഗവാതി അത്ഥോ. **ബഹൂഹി ഞായേഹീതി** കായഭാവനാദികേഹി അനേകേഹി ഭാവനാക്കമേഹി. **സുഭാവിതത്തനോതി** സമ്മദേവ ഭാവിതസഭാവസ്സ. പച്ചത്തേ ചേതം സാമിവചനം.

നിദ്ദേസേ വുത്തനയേനാതി ഏത്ഥായം നിദ്ദേസനയോ -

> “ഭഗവാതി ഗാരവാധിവചനമേതം. അപിച ഭഗ്ഗരാഗോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗദോസോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗമോഹോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗമാനോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗദിട്ഠീതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗതണ്ഹോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗകിലേസോതി ഭഗവാ, ഭജി വിഭജി പവിഭജി

ധമ്മരതനന്തി ഭഗവാ, ഭവാനം അന്തകരോതി ഭഗവാ, ഭാവിതകായോ ഭാവിതസീലോ ഭാവിതചിത്തോ ഭാവിതപഞ്ഞോതി ഭഗവാ, ഭജി വാ ഭഗവാ അരഞ്ഞവനപത്ഥാനി പന്താനി സേനാസനാനി അപ്പസദ്ദാനി അപ്പനിഗ്ഘോസാനി വിജനവാതാനി മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യകാനി പടിസല്ലാനസാരുപ്പാനീതി ഭഗവാ, ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാനന്തി ഭഗവാ, ഭാഗീ വാ ഭഗവാ അത്ഥരസസ്സ ധമ്മരസസ്സ വിമുത്തിരസസ്സ അധിസീലസ്സ അധിചിത്തസ്സ അധിപഞ്ഞായാതി ഭഗവാ, ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ചതുന്നം ഝാനാനം ചതുന്നം അപ്പമഞ്ഞാനം ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീനന്തി ഭഗവാ, ഭാഗീ വാ ഭഗവാ അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം അട്ഠന്നം അഭിഭായതനാനം നവന്നം അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീനന്തി ഭഗവാ, ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ദസന്നം സഞ്ഞാഭാവനാനം ദസന്നം കസിണസമാപത്തീനം ആനാപാനസ്സതിസമാധിസ്സ അസുഭസമാപത്തിയാതി ഭഗവാ, ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ചതുന്നം സതിപട്ഠാനാനം ചതുന്നം സമ്മപ്പധാനാനം ചതുന്നം ഇദ്ധിപാദാനം പഞ്ചന്നം ഇന്ദ്രിയാനം പഞ്ചന്നം ബലാനം സത്തന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം അരിയസ്സ അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സാതി ഭഗവാ, ഭാഗീ വാ ഭഗവാ ദസന്നം തഥാഗതബലാനം ചതുന്നം വേസാരജ്ജാനം ചതുന്നം പടിസമ്ഭിദാനം ഛന്നം അഭിഞ്ഞാനം ഛന്നം ബുദ്ധധമ്മാനന്തി ഭഗവാ, ഭഗവാതി നേതം നാമം...പേ॰... സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ഭഗവാ''തി (മഹാനി॰ ൮൪).

ഏത്ഥ ച **"ഗാരവാധിവചന"**ന്തിആദീനി യദിപി ഗാഥായം ആഗതപദാനുക്കമേന ന നിദ്ദിട്ഠാനി, യഥാരഹം പന തേസം സബ്ബേസമ്പി നിദ്ദേസഭാവേന വേദിതബ്ബാനി. തത്ഥ **ഗാരവാധിവചന**ന്തി ഗരൂനം ഗരുഭാവവാചകം വചനം. **ഭജീ**തി ഭാഗസോ കഥേസി. തേനാഹ **"വിഭജീ"**തി. **ധമ്മരതന**ന്തി മഗ്ഗഫലാദിഅരിയധമ്മരതനം. പുന **ഭജീ**തി സേവി. **ഭാഗീ**തി ഭാഗധേയ്യവാ. പുന **ഭാഗീ**തി ഭജനസീലോ. **അത്ഥരസസ്സാ**തി അത്ഥസന്നിസ്സയസ്സ രസസ്സ. വിമുത്തായതനസീസേ ഹി ഠത്വാ ധമ്മം കഥേന്തസ്സ, സുണന്തസ്സ ച തദത്ഥം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകപീതിസോമനസ്സം അത്ഥരസോ. ധമ്മം ആരബ്ഭ **ധമ്മരസോ**. യം സന്ധായ വുത്തം ''ലഭതി അത്ഥവേദം, ലഭതി ധമ്മവേദ''ന്തി (അ॰ നി॰ ൬.൧൦). **വിമുത്തിരസസ്സാ**തി വിമുത്തിഭൂതസ്സ, വിമുത്തിസന്നിസ്സയസ്സ വാ രസസ്സ. **സഞ്ഞാഭാവനാന**ന്തി അനിച്ചസഞ്ഞാദീനം ദസന്നം സഞ്ഞാഭാവനാനം. **ഛന്നം ബുദ്ധധമ്മാന**ന്തി ഛ അസാധാരണഞാണാനി സന്ധായ വുത്തം. തത്ഥ തത്ഥ ''ഭഗവാ''തി സദ്ദസിദ്ധി നിരുത്തിനയേന വേദിതബ്ബാ.

൧൮. യദിപി ''ഭാഗ്യവാ''തിആദീഹി പദേഹി വുച്ചമാനോ അത്ഥോ ''ഭഗീ ഭജീ''തി നിദ്ദേസഗാഥായ സങ്ഗഹിതോ ഏവ, തഥാപി പദസിദ്ധി അത്ഥവിഭാഗഅത്ഥയോജനാദിസഹിതോ സംവണ്ണനാനയോ തതോ അഞ്ഞാകാരോതി വുത്തം **"അയം പന അപരോ നയോ"**തി. **ആദിക**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന വണ്ണവികാരോ , വണ്ണലോപോ, ധാതുഅത്ഥേന നിയോജനഞ്ചാതി ഇമം തിവിധം ലക്ഖണം സങ്ഗണ്ഹാതി. **സദ്ദനയേനാ**തി ബ്യാകരണനയേന. പിസോദരാദീനം സദ്ദാനം ആകതിഗണഭാവതോ വുത്തം **"പിസോദരാദിപക്ഖേപലക്ഖണം ഗഹേത്വാ"**തി. പക്ഖിപനമേവ ലക്ഖണം. തപ്പരിയാപന്നതാകരണം ഹി പക്ഖിപനം. **പാരപ്പത്ത**ന്തി പരമുക്കംസഗതം പാരമിഭാവപ്പത്തം. **ഭാഗ്യ**ന്തി കുസലം. തത്ഥ മഗ്ഗകുസലം ലോകുത്തരസുഖനിബ്ബത്തകം, ഇതരം ലോകിയസുഖനിബ്ബത്തകം, ഇതരമ്പി വാ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പരിയായതോ ലോകുത്തരസുഖനിബ്ബത്തകം സിയാ.

ലോഭാദയോ ഏകകവസേന ഗഹിതാ. തഥാ വിപരീതമനസികാരോ വിപല്ലാസഭാവസാമഞ്ഞേന, അഹിരികാദയോ ദുകവസേന. ലോഭാദയോ ച പുന **"തിവിധാകുസലമൂല"**ന്തി തികവസേന ഗഹിതാ. കായദുച്ചരിതാദി-തണ്ഹാസംകിലേസാദിരാഗമലാദിരാഗവിസമാദികാമസഞ്ഞാദികാമവിതക്കാദിതണ്ഹാപപഞ്ചാദയോ **തിവിധദുച്ചരിതാ**ദയോ. സുഭസഞ്ഞാദികാ **ചതുബ്ബിധവിപരിയേസാ**. ''ചീവരഹേതു വാ ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി, പിണ്ഡപാത , സേനാസന, ഇതിഭവാഭവഹേതു വാ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൯) ഏവമാഗതാ **ചത്താരോ തണ്ഹുപ്പാദാ**. ''ബുദ്ധേ കങ്ഖതി, ധമ്മേ, സങ്ഘേ, സിക്ഖായ, സബ്രഹ്മചാരീസു കുപിതോ ഹോതി അനത്തമനോ ആഹതചിത്തോ ഖിലജാതോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൯; മ॰ നി॰ ൧.൧൮൫; അ॰ നി॰ ൫.൨൦൫; ൯.൭൧; വിഭ॰ ൯൪൧) ഏവമാഗതാനി **പഞ്ച ചേതോഖിലാനി**. ''കാമേ അവീതരാഗോ ഹോതി, കായേ അവീതരാഗോ, രൂപേ അവീതരാഗോ, യാവദത്ഥം ഉദരാവദേഹകം ഭുഞ്ജിത്വാ സേയ്യസുഖം പസ്സസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുയുത്തോ വിഹരതി, അഞ്ഞതരം ദേവനികായം പണിധായ ബ്രഹ്മചരിയം ചരതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൮൬) ആഗതാ **പഞ്ച വിനിബന്ധാ**. രൂപാഭിനന്ദനാദയോ **പഞ്ചാഭിനന്ദനാ**. കോധോ, മക്ഖോ, ഇസ്സാ, സാഠേയ്യം, പാപിച്ഛതാ, സന്ദിട്ഠിപരാമാസോതി ഇമാനി **ഛ വിവാദമൂലാനി**. രൂപതണ്ഹാദയോ **ഛ തണ്ഹാകായാ**.

കാമരാഗപടിഘദിട്ഠിവിചികിച്ഛാഭവരാഗമാനാവിജ്ജാ **സത്താനുസയാ**. മിച്ഛാദിട്ഠിആദയോ **അട്ഠ മിച്ഛത്താ**. ''തണ്ഹം പടിച്ച പരിയേസനാ, പരിയേസനം പടിച്ച ലാഭോ, ലാഭം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ, വിനിച്ഛയം പടിച്ച ഛന്ദരാഗോ, ഛന്ദരാഗം പടിച്ച അജ്ഝോസാനം, അജ്ഝോസാനം പടിച്ച പരിഗ്ഗഹോ, പരിഗ്ഗഹം പടിച്ച മച്ഛരിയം, മച്ഛരിയം പടിച്ച ആരക്ഖാ, ആരക്ഖാധികരണം ദണ്ഡാദാനാദയോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൦൩; ൩.൩൫൯) ഏതേ **നവ തണ്ഹാമൂലകാ**. ചത്താരോ സസ്സതവാദാ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതവാദാ, ചത്താരോ അന്താനന്തികാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ, സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ , സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ഏതാനി **ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി**. അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായ ''അസ്മീ''തി ഹോതി, ''ഇത്ഥസ്മീ''തി, ''ഏവസ്മീ''തി, ''അഞ്ഞഥാസ്മീ''തി, ''ഭവിസ്സ''ന്തി, ''ഇത്ഥം ഭവിസ്സ''ന്തി, ''ഏവം ഭവിസ്സ''ന്തി, ''അഞ്ഞഥാ ഭവിസ്സ''ന്തി, ''അസസ്മീ''തി, ''സാതസ്മീ''തി, ''സിയ''ന്തി, ''ഇത്ഥം സിയ''ന്തി, ''ഏവം സിയ''ന്തി, ''അഞ്ഞഥാ സിയ''ന്തി, ''അപാഹം സിയ''ന്തി, ''അപാഹം ഇത്ഥം സിയ''ന്തി, ''അപാഹം ഏവം സിയ''ന്തി, ''അപാഹം അഞ്ഞഥാ സിയ''ന്തി ഹോതീതി അട്ഠാരസ, ബാഹിരസ്സുപാദായ ''ഇമിനാ അസ്മീ''തി ഹോതി, ''ഇമിനാ ഇത്ഥസ്മീ''തി, ''ഇമിനാ ഏവസ്മീ''തി, ''ഇമിനാ അഞ്ഞഥാസ്മീ''തിആദികാ (വിഭ॰ ൯൭൫-൯൭൬) വുത്തനയാ അട്ഠാരസാതി ഛത്തിംസ, അതീതാ ഛത്തിംസ, അനാഗതാ ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നാ ഛത്തിംസാതി **അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി**.

പഭേദ-സദ്ദോ പച്ചേകം സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. തത്ഥായം യോജനാ - ലോഭപ്പഭേദോ ദോസപ്പഭേദോ യാവ അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതപ്പഭേദോതി. സബ്ബാനി സത്താനം ദരഥപരിളാഹകരാനി കിലേസാനം അനേകാനി സതസഹസ്സാനി അഭഞ്ജീതി യോജനാ. ആരമ്മണാദിവിഭാഗതോ ഹി പവത്തിആകാരവിഭാഗതോ ച അനന്തപ്പഭേദാ കിലേസാതി. **സങ്ഖേപതോ**തി ഏത്ഥ സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന സബ്ബസോ അപ്പവത്തികരണേന **കിലേസമാരം,** സമുദയപ്പഹാനപരിഞ്ഞാവസേന **ഖന്ധമാരം,** സഹായവേകല്ലകരണവസേന സബ്ബഥാ അപ്പവത്തികരണേന **അഭിസങ്ഖാരമാരം,** ബലവിധമനവിസയാതിക്കമനവസേന **ദേവപുത്തമച്ചുമാരഞ്ച അഭഞ്ജി** ഭഗ്ഗേ അകാസി. **പരിസ്സയാന**ന്തി ഉപദ്ദവാനം. സമ്പതി, ആയതിഞ്ച സത്താനം അനത്ഥാവഹത്താ മാരണട്ഠേന വിബാധനട്ഠേന കിലേസാവ മാരോതി **കിലേസമാരോ**. വധകട്ഠേന ഖന്ധാവ മാരോതി **ഖന്ധമാരോ**. തഥാ ഹി വുത്തം ''വധകം രൂപം 'വധകം രൂപ'ന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ''തിആദി (സം॰ നി॰ ൩.൮൫). ജാതിജരാദിമഹാബ്യസനനിബ്ബത്തനേന അഭിസങ്ഖാരോവ

മാരോതി **അഭിസങ്ഖാരമാരോ**. സംകിലേസനിമിത്തം ഹുത്വാ ഗുണമാരണട്ഠേന ദേവപുത്തോവ മാരോതി **ദേവപുത്തമാരോ**. സത്താനം ജീവിതസ്സ, ജീവിതപരിക്ഖാരാനഞ്ച ജാനികരണേന മഹാബാധരൂപത്താ മച്ചു എവ മാരോതി **മച്ചുമാരോ**.

സതപുഞ്ഞലക്ഖണധരസ്സാതി അനേകസതപുഞ്ഞനിബ്ബത്തമഹാപുരിസലക്ഖണവഹതോ **രൂപകായസമ്പത്തി ദീപിതാ ഹോതി,** ഇതരാസം ഫലസമ്പദാനം മൂലഭാവതോ, അധിട്ഠാനഭാവതോ ച. **ധമ്മകായസമ്പത്തി** ദീപിതാ ഹോതി, പഹാനസമ്പദാപുബ്ബകത്താ ഞാണസമ്പദാദീനം. ഭാഗ്യവതായ ലോകിയാനം **ബഹുമതഭാവോ**. ഭഗ്ഗദോസതായ പരിക്ഖകാനം ബഹുമതഭാവോതി യോജനാ. ഏവം ഇതോ പരേസുപി യഥാസങ്ഖ്യം യോജേതബ്ബം. പുഞ്ഞവന്തം ഹി **ഗഹട്ഠാ** ഖത്തിയാദയോ അഭിഗച്ഛന്തി, പഹീനദോസം **പബ്ബജിത**താപസപരിബ്ബാജകാദയോ "ദോസവിനയായ ധമ്മം ദേസേതീ"തി. **അഭിഗതാനഞ്ച നേസം കായചിത്തദുക്ഖാപനയനേ പടിബലഭാവോ, ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി** ഉപകാരസബ്ഭാവതോ. രൂപകായം തസ്സ പസാദചക്ഖുനാ, ധമ്മകായം പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ദിസ്വാ ദുക്ഖദ്വയസ്സ പടിപ്പസ്സമ്ഭനതോ ഉപഗതാനഞ്ച തേസം ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി **ഉപകാരിതാ,** "പുബ്ബേ ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി മയാ അയം ലോകഗ്ഗഭാവോ അധിഗതോ, തസ്മാ തുമ്ഹേഹിപി ഏവമേവ പടിപജ്ജിതബ്ബ"ന്തി ഏവം സമ്മാപടിപത്തിയം നിയോജനേന അഭിഗതാനം **ലോകിയലോകുത്തരസുഖേഹി സംയോജനസമത്ഥതാ ച ദീപിതാ ഹോതി**.

സകചിത്തേ ഇസ്സരിയം അത്തനോ ചിത്തസ്സ വസീഭാവാപാദനം, യേന പടിക്കൂലാദീസു അപ്പടിക്കൂലസഞ്ഞിതാദിവിഹാരസിദ്ധി, അധിട്ഠാനിദ്ധിആദികോ ഇദ്ധിവിധോപി ചിത്തിസ്സരിയമേവ ചിത്തഭാവനായ വസീഭാവപ്പത്തിയാ ഇജ്ഝനതോ. **അണിമാലഘിമാദികന്തി ആദി**-സദ്ദേന മഹിമാ പത്തി പാകമ്മം ഈസിതാ വസിതാ യത്ഥകാമാവസായിതാതി ഇമേ ഛപി സങ്ഗഹിതാ. തത്ഥ കായസ്സ അണുഭാവകരണം **അണിമാ**. ലഹുഭാവോ **ലഘിമാ** ആകാസേ പദസാ ഗമനാദിനാ. മഹത്തം **മഹിമാ** കായസ്സ മഹന്തതാപാദനം. ഇട്ഠദേസപ്പത്തി **പത്തി**. അധിട്ഠാനാദിവസേന ഇച്ഛിതനിപ്ഫാദനം **പാകമ്മം**. സയംവസിതാ ഇസ്സരഭാവോ **ഈസിതാ**. ഇദ്ധിവിധേ വസീഭാവോ **വസിതാ**. ആകാസേന വാ ഗച്ഛതോ, അഞ്ഞം വാ കിഞ്ചി കരോതോ യത്ഥ കത്ഥചി വോസാനപ്പത്തി **യത്ഥകാമാവസായിതാ**. "കുമാരകരൂപാദിദസ്സന"ന്തിപി വദന്തി. ഏവമിദം അട്ഠവിധം **ലോകിയസമ്മതം** ഇസ്സരിയം. തം പന ഭഗവതോ ഇദ്ധിവിധന്തോഗധം, അനഞ്ഞസാധാരണഞ്ചാതി ആഹ **"സബ്ബാകാരപരിപൂരം അത്ഥീ"**തി.

കേസഞ്ചി പദേസവുത്തി, അയഥാഭൂതഗുണസന്നിസ്സയത്താ അപരിസുദ്ധോ ച യസോ ഹോതി, ന ഏവം തഥാഗതസ്സാതി ദസ്സേതും **"ലോകത്തയബ്യാപകോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഇധ അധിഗതസത്ഥുഗുണാനം ആരുപ്പേ ഉപ്പന്നാനം "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ ഭഗവതോ ഗുണേ അനുസ്സരന്താനം യസോ പാകടോ ഹോതീതി ആഹ "ലോകത്തയബ്യാപകോ"തി. യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതത്താ ഏവ **അതിവിയ പരിസുദ്ധോ**. അനവസേസലക്ഖണാനുബ്യഞ്ജനാദിസമ്പത്തിയാ **സബ്ബാകാരപരിപൂരാ. സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗസിരീ** സബ്ബേസം അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം സോഭാ. "തിണ്ണോ താരേയ്യ"ന്തിആദിനാ **യം യം ഏതേന** ലോകനാഥേന **ഇച്ഛിതം** മനോവചീപണിധാനവസേന, **പത്ഥിതം** കായപണിധാനവസേന. **തഥേവാതി** പണിധാനാനുരൂപമേവ. വീരിയപാരമിഭാവപ്പത്തോ, അരിയമഗ്ഗപരിയാപന്നോ ച **സമ്മാവായാമസങ്ഖാതോ പയത്തോ**.

ഭേദേഹീതി സബ്ബത്തികദുകപദസംഹിതേഹി പഭേദേഹി. **പടിച്ചസമുപ്പാദാദീഹീതി ആദി**-സദ്ദേന ന കേവലം **വിഭങ്ഗപാളിയം** ആഗതാ സതിപട്ഠാനാദയോവ സങ്ഗഹിതാ, അഥ ഖോ സങ്ഗഹാദയോ, സമയവിമുത്താദയോ, ഠപനാദയോ , തികപട്ഠാനാദയോ ച സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബം. **ദുക്ഖസച്ചസ്സ പീളനട്ഠോ** തംസമങ്ഗിനോ സത്തസ്സ ഹിംസനം അവിപ്ഫാരികതാകരണം. **സങ്ഖതട്ഠോ** സമേച്ചസമ്ഭൂയപച്ചയേഹി കതഭാവോ. **സന്താപട്ഠോ** ദുക്ഖദുക്ഖതാദീഹി സന്തപ്പനം പരിദഹനം. **വിപരിണാമട്ഠോ** ജരായ, മരണേന ചാതി ദ്വിധാ വിപരിണാമേതബ്ബതാ. **സമുദയസ്സ ആയൂഹനട്ഠോ** ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തനവസേന സമ്പിണ്ഡനം. **നിദാനട്ഠോ** "ഇദം തം ദുക്ഖ"ന്തി നിദദന്തസ്സ വിയ സമുട്ഠാപനം. **സംയോഗട്ഠോ** സംസാരദുക്ഖേന സംയോജനം. **പലിബോധട്ഠോ** മഗ്ഗാധിഗമസ്സ നിവാരണം. നിരോധസ്സ **നിസ്സരണട്ഠോ** സബ്ബൂപധീനം പടിനിസ്സഗ്ഗസഭാവത്താ തതോ വിനിസ്സടതാ, തന്നിസ്സരണനിമിത്തതാ വാ. **വിവേകട്ഠോ** സബ്ബസങ്ഖാരവിസംയുത്തതാ. **അസങ്ഖതട്ഠോ** കേനചിപി പച്ചയേന അനഭിസങ്ഖതതാ. **അമതട്ഠോ** നിച്ചസഭാവത്താ മരണാഭാവോ, സത്താനം മരണാഭാവഹേതുതാ വാ. **മഗ്ഗസ്സ നിയ്യാനട്ഠോ** വട്ടദുക്ഖതോ നിഗ്ഗമനട്ഠോ. **ഹേതുഅത്ഥോ** നിബ്ബാനസ്സ സമ്പാപകഭാവോ. **ദസ്സനട്ഠോ** അച്ചന്തസുഖുമസ്സ നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികരണം. **ആധിപതേയ്യട്ഠോ** ചതുസച്ചദസ്സനേ സമ്പയുത്താനം ആധിപച്ചകരണം, ആരമ്മണാധിപതിഭാവോ വാ വിസേസതോ മഗ്ഗാധിപതിവചനതോ. സതിപി ഹി ഝാനാദീനം ആരമ്മണാധിപതിഭാവേ "ഝാനാധിപതിനോ ധമ്മാ"തി ഏവമാദിം അവത്വാ "മഗ്ഗാധിപതിനോ ധമ്മാ" ഇച്ചേവ വുത്തം, തസ്മാ വിഞ്ഞായതി "അത്ഥി മഗ്ഗസ്സ ആരമ്മണാധിപതിഭാവേ വിസേസോ"തി. ഏതേ ച പീളനാദയോ സോളസാകാരാ നാമ. കസ്മാ പനേത്ഥ അഞ്ഞേസു രോഗഗണ്ഡാദിആകാരേസു വിജ്ജമാനേസു ഏതേവ പരിഗ്ഗയ്ഹന്തീതി? സലക്ഖണതോ ച സച്ചന്തരദസ്സനതോ ച ആവിഭാവതോ. സ്വായമത്ഥോ പരതോ സച്ചകഥായമേവ ആവി ഭവിസ്സതി.

ദിബ്ബവിഹാരോ കസിണാദിആരമ്മണാനി രൂപാവചരജ്ഝാനാനി. മേത്താദിജ്ഝാനാനി **ബ്രഹ്മവിഹാരോ**. ഫലസമാപത്തി **അരിയവിഹാരോ**. കാമേഹി വിവേകട്ഠകായതാവസേന ഏകീഭാവോ **കായവിവേകോ**. പഠമജ്ഝാനാദിനാ നീവരണാദീഹി വിവിത്തചിത്തതാ **ചിത്തവിവേകോ. ഉപധിവിവേകോ** നിബ്ബാനം. **അഞ്ഞേതി** ലോകിയാഭിഞ്ഞാദികേ.

കിലേസാഭിസങ്ഖാരവസേന ഭവേസു പരിബ്ഭമനം, സോ ച തണ്ഹാപ്പധാനോതി വുത്തം **"തണ്ഹാസങ്ഖാതം ഗമന"**ന്തി. **വന്തന്തി** അരിയമഗ്ഗമുഖേന ഉഗ്ഗിരിതം പുന അപച്ചാവമനവസേന ഛഡ്ഡിതം. **ഭഗവാതി വുച്ചതി** നിരുത്തിനയേനാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യഥാ…പേ॰… മേഖലാ"**തി.

അപരോ നയോ - ഭാഗവാതി ഭഗവാ, ഭതവാതി ഭഗവാ, ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ, ഭഗേ വനീതി ഭഗവാ, ഭത്തവാതി ഭഗവാ, ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ. ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ.

> ഭാഗവാ ഭതവാ ഭാഗേ, ഭഗേ ച വനി ഭത്തവാ;
> ഭഗേ വമി തഥാ ഭാഗേ, വമീതി ഭഗവാ ജിനോ.

തത്ഥ കഥം **ഭാഗവാതി ഭഗവാ**? യേ തേ സീലാദയോ ധമ്മക്ഖന്ധാ ഗുണകോട്ഠാസാ, തേ അനഞ്ഞസാധാരണാ നിരതിസയാ തഥാഗതസ്സ അത്ഥി ഉപലബ്ഭന്തി. തഥാ ഹിസ്സ സീലം സമാധി പഞ്ഞാ വിമുത്തി വിമുത്തിഞാണദസ്സനം,

ഹിരീ ഓത്തപ്പം, സദ്ധാ വീരിയം, സതി സമ്പജഞ്ഞം, സീലവിസുദ്ധി ദിട്ഠിവിസുദ്ധി, സമഥോ വിപസ്സനാ, തീണി കുസലമൂലാനി, തീണി സുചരിതാനി, തയോ സമ്മാവിതക്കാ, തിസ്സോ അനവജ്ജസഞ്ഞാ, തിസ്സോ ധാതുയോ, ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ, ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ, ചത്താരി അരിയഫലാനി, ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ, ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണാനി, ചത്താരോ അരിയവംസാ, ചത്താരി വേസാരജ്ജഞാണാനി, പഞ്ച പധാനിയങ്ഗാനി, പഞ്ചങ്ഗികോ സമ്മാസമാധി, പഞ്ചഞാണികോ സമ്മാസമാധി, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, പഞ്ച നിസ്സാരണീയാ ധാതുയോ, പഞ്ച വിമുത്തായതനഞാണാനി, പഞ്ച വിമുത്തിപരിപാചനീയാ സഞ്ഞാ, ഛ അനുസ്സതിട്ഠാനാനി, ഛ ഗാരവാ, ഛ നിസ്സാരണീയാ ധാതുയോ, ഛ സതതവിഹാരാ, ഛ അനുത്തരിയാനി, ഛ നിബ്ബേധഭാഗിയാ സഞ്ഞാ, ഛ അഭിഞ്ഞാ, ഛ അസാധാരണഞാണാനി, സത്ത അപരിഹാനിയാ ധമ്മാ, സത്ത അരിയധമ്മാ, സത്ത അരിയധനാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ, സത്ത സപ്പുരിസധമ്മാ, സത്ത നിജ്ജരവത്ഥൂനി, സത്ത സഞ്ഞാ, സത്തദക്ഖിണേയ്യപുഗ്ഗലദേസനാ, സത്തവിഞ്ഞാണട്ഠിതിദേസനാ, സത്തഖീണാസവബലദേസനാ, അട്ഠപഞ്ഞാപടിലാഭഹേതുദേസനാ, അട്ഠ സമ്മത്താനി, അട്ഠലോകധമ്മാതിക്കമാ, അട്ഠ ആരമ്ഭവത്ഥൂനി, അട്ഠഅക്ഖണദേസനാ, അട്ഠ മഹാപുരിസവിതക്കാ, അട്ഠഅഭിഭായതനദേസനാ, അട്ഠ വിമോക്ഖാ, നവ യോനിസോമനസികാരമൂലകാ ധമ്മാ, നവ പാരിസുദ്ധിപധാനിയങ്ഗാനി, നവസത്താവാസദേസനാ, നവ ആഘാതപടിവിനയാ, നവ സഞ്ഞാ, നവ നാനത്താ, നവ അനുപുബ്ബവിഹാരാ, ദസ നാഥകാരണാ ധമ്മാ, ദസ കസിണായതനാനി, ദസ കുസലകമ്മപഥാ, ദസ സമ്മത്താനി, ദസ അരിയവാസാ, ദസ അസേക്ഖധമ്മാ, ദസ തഥാഗതബലാനി, ഏകാദസ മേത്താനിസംസാ, ദ്വാദസ ധമ്മചക്കാകാരാ, തേരസ ധുതഗുണാ, ചുദ്ദസ ബുദ്ധഞാണാനി, പഞ്ചദസ വിമുത്തിപരിപാചനീയാ ധമ്മാ, സോളസവിധാ ആനാപാനസ്സതി, സോളസ അപരന്തപനീയാ ധമ്മാ, അട്ഠാരസ ബുദ്ധധമ്മാ, ഏകൂനവീസതി പച്ചവേക്ഖണഞാണാനി, ചതുചത്താലീസ ഞാണവത്ഥൂനി , പഞ്ഞാസ ഉദയബ്ബയഞാണാനി, പരോപഞ്ഞാസ കുസലധമ്മാ, സത്തസത്തതിഞാണവത്ഥൂനി, ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസമാപത്തിസഞ്ചാരിമഹാവജിരഞാണം, അനന്തനയസമന്തപട്ഠാനപവിചയപച്ചവേക്ഖണദേസനാഞാണാനി, തഥാ അനന്താസു ലോകധാതൂസു അനന്താനം സത്താനം ആസയാദിവിഭാവനഞാണാനി ചാതി ഏവമാദയോ അനന്താപരിമാണഭേദാ അനഞ്ഞസാധാരണാ നിരതിസയാ ഗുണഭാഗാ ഗുണകോട്ഠാസാ സംവിജ്ജന്തി ഉപലബ്ഭന്തി. തസ്മാ യഥാവുത്തവിഭാഗാ ഗുണഭാഗാ അസ്സ അത്ഥീതി ഭാഗവാതി വത്തബ്ബേ ആ-കാരസ്സ രസ്സത്തം കത്വാ "ഭഗവാ"തി വുത്തോ. ഏവം താവ ഭാഗവാതി ഭഗവാ.

യസ്മാ സീലാദയോ സബ്ബേ, ഗുണഭാഗാ അസേസതോ;
വിജ്ജന്തി സുഗതേ തസ്മാ, "ഭഗവാ"തി പവുച്ചതി.

കഥം **ഭതവാതി ഭഗവാ**? യേ തേ സബ്ബലോകഹിതായ ഉസ്സുക്കമാപന്നേഹി മനുസ്സത്താദികേ അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിയാ കതമഹാഭിനീഹാരേഹി മഹാബോധിസത്തേഹി പരിപൂരേതബ്ബാ ദാനപാരമീ, സീലനേക്ഖമ്മപഞ്ഞാവീരിയഖന്തിസച്ചഅധിട്ഠാനമേത്താഉപേക്ഖാപാരമീതി ദസ പാരമിയോ, ദസ ഉപപാരമിയോ, ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമതിംസ പാരമിയോ, ദാനാദീനി ചത്താരി സങ്ഗഹവത്ഥൂനി, സച്ചാദീനി ചത്താരി അധിട്ഠാനാനി, അത്തപരിച്ചാഗോ, നയന, ധന, രജ്ജ, പുത്തദാരപരിച്ചാഗോതി പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗാ, പുബ്ബയോഗോ, പുബ്ബചരിയാ, ധമ്മക്ഖാനം, ഞാതത്ഥചരിയാ, ലോകത്ഥചരിയാ, ബുദ്ധത്ഥചരിയാതി ഏവമാദയോ, സങ്ഖേപതോ വാ സബ്ബേ പുഞ്ഞസമ്ഭാരഞാണസമ്ഭാരബുദ്ധകാരകധമ്മാ, തേ മഹാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ കപ്പാനം സതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി യഥാ ഹാനഭാഗിയാ, സംകിലേസഭാഗിയാ, ഠിതിഭാഗിയാ വാ ന ഹോന്തി, അഥ ഖോ ഉത്തരുത്തരി വിസേസഭാഗിയാവ ഹോന്തി, ഏവം സക്കച്ചം നിരന്തരം അനവസേസതോ ഭതാ സമ്ഭതാ അസ്സ അത്ഥീതി ഭതവാതി വത്തബ്ബേ "ഭഗവാ"തി വുത്തോ നിരുത്തിനയേന ത-കാരസ്സ ഗ-കാരം കത്വാ. അഥ വാ **ഭതവാതി** തേയേവ യഥാവുത്തേ ബുദ്ധകാരകധമ്മേ വുത്തനയേന ഭരി സമ്ഭരി, പരിപൂരേസീതി അത്ഥോ. ഏവമ്പി ഭതവാതി ഭഗവാ.

സമ്മാസമ്ബോധിയാ സബ്ബേ, ദാനപാരമിആദികേ;
സമ്ഭാരേ ഭതവാ നാഥോ, തസ്മാപി ഭഗവാ മതോ.

കഥം **ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ**? യേ തേ ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാ ദേവസികം വളഞ്ജനകസമാപത്തിഭാഗാ, തേ അനവസേസതോ ലോകഹിതത്ഥം, അത്തനോ ച ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം നിച്ചകപ്പം നിച്ചകപ്പം വനി ഭജി സേവി ബഹുലമകാസീതി ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ. അഥ വാ അഭിഞ്ഞേയ്യധമ്മേസു, കുസലാദീസു, ഖന്ധാദീസു ച യേ തേ പരിഞ്ഞേയ്യാദിവസേന സങ്ഖേപതോ വാ ചതുബ്ബിധാ അഭിസമയഭാഗാ, വിത്ഥാരതോ പന "ചക്ഖും പരിഞ്ഞേയ്യം...പേ... ജരാമരണം പരിഞ്ഞേയ്യ"ന്തിആദിനാ അനേകപരിഞ്ഞേയ്യഭാഗാ, "ചക്ഖുസ്സ സമുദയോ പഹാതബ്ബോ...പേ... ജരാമരണസ്സ സമുദയോ പഹാതബ്ബോ"തിആദിനാ പഹാതബ്ബഭാഗാ, "ചക്ഖുസ്സ നിരോധോ...പേ... ജരാമരണസ്സ നിരോധോ സച്ഛികാതബ്ബോ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧) സച്ഛികാതബ്ബഭാഗാ, "ചക്ഖുസ്സ നിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തിആദിനാ, "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തിആദിനാ ച അനേകഭേദാ ഭാവേതബ്ബഭാഗാ ച ധമ്മാ, തേ സബ്ബേ വനി ഭജി യഥാരഹം ഗോചരഭാവനാസേവനാനം വസേന സേവി. ഏവമ്പി ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ. അഥ വാ യേ ഇമേ സീലാദയോ ധമ്മക്ഖന്ധാ സാവകേഹി സാധാരണാ ഗുണകോട്ഠാസാ ഗുണഭാഗാ, "കിന്തി നു ഖോ തേ വേനേയ്യസന്താനേസു പതിട്ഠപേയ്യ"ന്തി മഹാകരുണായ വനി അഭിപത്ഥയി, സാ ചസ്സ അഭിപത്ഥനാ യഥാധിപ്പേതഫലാവഹാ അഹോസി. ഏവമ്പി ഭാഗേ വനീതി ഭഗവാ.

യസ്മാ ഞേയ്യസമാപത്തി-ഗുണഭാഗേ തഥാഗതോ;
ഭജി പത്ഥയി സത്താനം, ഹിതായ ഭഗവാ തതോ.

കഥം **ഭഗേ വനീതി ഭഗവാ**? സമാസതോ താവ കതപുഞ്ഞേഹി പയോഗസമ്പന്നേഹി യഥാവിഭവം ഭജീയന്തീതി ഭഗാ, ലോകിയലോകുത്തരസമ്പത്തിയോ. തത്ഥ ലോകിയേ താവ തഥാഗതോ സമ്ബോധിതോ പുബ്ബേ ബോധിസത്തഭൂതോ പരമുക്കംസഗതേ വനി ഭജി സേവി, യത്ഥ പതിട്ഠായ നിരവസേസതോ ബുദ്ധകാരകധമ്മേ സമന്നാനേന്തോ ബുദ്ധധമ്മേ പരിപാചേസി. ബുദ്ധഭൂതോ പന തേ നിരവജ്ജസുഖൂപസംഹിതേ അനഞ്ഞസാധാരണേ ലോകുത്തരേപി വനി ഭജി സേവി. വിത്ഥാരതോ പന പദേസരജ്ജഇസ്സരിയചക്കവത്തിസമ്പത്തിദേവരജ്ജസമ്പത്തിആദിവസേന, ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തിഞാണദസ്സനമഗ്ഗഭാവനാഫലസച്ഛികിരിയാദിഉത്തരിമനുസ്സധമ്മവസേന ച അനേകവിഹിതേ അനഞ്ഞസാധാരണേ ഭഗേ വനി ഭജി സേവി. ഏവമ്പി ഭഗേ വനീതി ഭഗവാ.

യാ താ സമ്പത്തിയോ ലോകേ, യാ ച ലോകുത്തരാ പുഥൂ;
സബ്ബാ താ ഭജി സമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാപി ഭഗവാ മതോ.

കഥം **ഭത്തവാതി ഭഗവാ**? ഭത്താ ദള്ഹഭത്തികാ അസ്സ ബഹൂ അത്ഥീതി ഭത്തവാ. തഥാഗതോ ഹി മഹാകരുണാസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഅപരിമിതനിരുപമപ്പഭാവഗുണവിസേസസമങ്ഗി ഭാവതോ സബ്ബസത്തുത്തമോ സബ്ബാനത്ഥപരിഹാരപുബ്ബങ്ഗമായ നിരവസേസഹിതസുഖവിധാനതപ്പരായ നിരതിസയായ പയോഗസമ്പത്തിയാ സദേവമനുസ്സായ പജായ അച്ചന്തുപകാരിതായ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാദിഅനഞ്ഞസാധാരണഗുണവിസേസപടിമണ്ഡിതരൂപകായതാ യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതേന "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനയപ്പവത്തേന ലോകത്തയബ്യാപിനാസുവിപുലേന, സുവിസുദ്ധേന ച ഥുതിഘോസേന സമന്നാഗതത്താ, ഉക്കംസപാരമിപ്പത്താസു അപ്പിച്ഛതാസന്തുട്ഠിആദീസു സുപതിട്ഠിതഭാവതോ, ദസബലചതുവേസാരജ്ജാദിനിരതിസയഗുണവിസേസസമങ്ഗിഭാവതോ ച "രൂപപ്പമാണോ രൂപപ്പസന്നോ, ഘോസപ്പമാണോ ഘോസപ്പസന്നോ, ലൂഖപ്പമാണോ ലൂഖപ്പസന്നോ, ധമ്മപ്പമാണോ ധമ്മപ്പസന്നോ"തി ഏവം ചതുപ്പമാണികേ ലോകസന്നിവാസേ സബ്ബഥാപി പസാദാവഹഭാവേന സമന്തപാസാദികത്താ അപരിമാണാനം സത്താനം സദേവമനുസ്സാനം ആദരബഹുമാനഗാരവായതനതായ പരമപേമസമ്ഭത്തിട്ഠാനം. യേ തസ്സ ഓവാദേ പതിട്ഠിതാ അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതാ ഹോന്തി, കേനചി അസംഹാരിയാ തേസം സമ്ഭത്തി സമണേന വാ ബ്രാഹ്മണേന വാ ദേവേന വാ മാരേന വാ ബ്രഹ്മുനാ വാതി. തഥാ ഹി തേ അത്തനോ ജീവിതപരിച്ചാഗേപി തത്ഥ പസാദം ന പരിച്ചജന്തി, തസ്സ വാ ആണം ദള്ഹഭത്തിഭാവതോ. തേനേവാഹ -

"യോ വേ കതഞ്ഞൂ കതവേദി ധീരോ,
കല്യാണമിത്തോ ദള്ഹഭത്തി ച ഹോതീ"തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൭൮);

"സേയ്യഥാപി , ഭിക്ഖവേ, മഹാസമുദ്ദോ ഠിതധമ്മോ വേലം നാതിവത്തതി, ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യം മയാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം മമ സാവകാ ജീവിതഹേതുപി നാതിക്കമന്തീ"തി (ഉദാ॰ ൪൫; ചൂളവ॰ ൩൮൫) ച.

ഏവം ഭത്തവാതി ഭഗവാ നിരുത്തിനയേന ഏകസ്സ ത-കാരസ്സ ലോപം കത്വാ ഇതരസ്സ ഗ-കാരം കത്വാ.

ഗുണാതിസയയുത്തസ്സ , യസ്മാ ലോകഹിതേസിനോ;
സമ്ഭത്താ ബഹവോ സത്ഥു, ഭഗവാ തേന വുച്ചതി.

കഥം **ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ**? യസ്മാ തഥാഗതോ ബോധിസത്തഭൂതോപി പുരിമാസു ജാതീസു പാരമിയോ പൂരേന്തോ ഭഗസങ്ഖാതം സിരിം, ഇസ്സരിയം, യസഞ്ച വമി ഉഗ്ഗിരി ഖേളപിണ്ഡം വിയ അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡയി. തഥാ ഹിസ്സ **സോമനസ്സകുമാരകാലേ** (ജാ॰ ൧.൧൫.൨൧൧ ആദയോ) **ഹത്ഥിപാലകുമാരകാലേ** (ജാ॰ ൧.൧൫.൩൩൭ ആദയോ) **അയോഘരപണ്ഡിതകാലേ** (ജാ॰ ൧.൧൫.൩൬൩ ആദയോ) **മൂഗപക്ഖപണ്ഡിതകാലേ** (ജാ॰ ൨.൨൨.൧ ആദയോ) **ചൂളസുതസോമകാലേതി** (ജാ॰ ൨.൧൭.൧൯൫ ആദയോ) ഏവമാദീസു നേക്ഖമ്മപാരമിപൂരണവസേന ദേവരജ്ജസദിസായ രജ്ജസിരിയാ പരിച്ചത്തഅത്തഭാവാനം പരിമാണം നത്ഥി. ചരിമത്തഭാവേപി ഹത്ഥഗതം ചക്കവത്തിസിരിം ദേവലോകാധിപച്ചസദിസം ചതുദീപിസ്സരിയം, ചക്കവത്തിസമ്പത്തിസന്നിസ്സയം സത്തരതനസമുജ്ജലം യസഞ്ച തിണായപി അമഞ്ഞമാനോ നിരപേക്ഖോ പഹായ അഭിനിക്ഖമിത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാ ഇമേ സിരിആദികേ ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ. അഥ വാ ഭാനി നാമ നക്ഖത്താനി, തേഹി സമം ഗച്ഛന്തി പവത്തന്തീതി ഭഗാ, സിനേരുയുഗന്ധരഉത്തരകുരുഹിമവന്താദിഭാജനലോകവിസേസസന്നിസ്സയാ സോഭാ കപ്പട്ഠിയഭാവതോ. തേപി ഭഗവാ വമി തന്നിവാസസത്താവാസസമതിക്കമനതോ തപ്പടിബദ്ധഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന പജഹീതി. ഏവമ്പി ഭഗേ വമീതി ഭഗവാ.

ചക്കവത്തിസിരിം യസ്മാ, യസം ഇസ്സരിയം സുഖം;
പഹാസി ലോകചിത്തഞ്ച, സുഗതോ ഭഗവാ തതോ.

കഥം **ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ**? ഭാഗാ നാമ സഭാവധമ്മകോട്ഠാസാ, തേ ഖന്ധായതനധാതാദിവസേന, തത്ഥാപി രൂപവേദനാദിവസേന, അതീതാദിവസേന ച അനേകവിധാ, തേ ച ഭഗവാ "സബ്ബം പപഞ്ചം, സബ്ബം യോഗം, സബ്ബം ഗന്ഥം, സബ്ബം സംയോജനം സമുച്ഛിന്ദിത്വാ അമതം ധാതും സമധിഗച്ഛന്തോ വമി ഉഗ്ഗിരി അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡയി ന പച്ചാവമി. തഥാ ഹേസ സബ്ബത്ഥകമേവ പഥവിം ആപം തേജം വായം, ചക്ഖും സോതം ഘാനം ജിവ്ഹം കായം മനം, രൂപേ സദ്ദേ ഗന്ധേ രസേ ഫോട്ഠബ്ബേ ധമ്മേ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰... മനോവിഞ്ഞാണം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം വേദനം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജം വേദനം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം സഞ്ഞം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജം സഞ്ഞം, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജം ചേതനം...പേ॰... മനോസമ്ഫസ്സജം ചേതനം, രൂപതണ്ഹം ...പേ॰... ധമ്മതണ്ഹം, രൂപവിതക്കം...പേ॰... ധമ്മവിതക്കം, രൂപവിചാരം...പേ॰... ധമ്മവിചാര"ന്തിആദിനാ അനുപദധമ്മവിഭാഗവസേനപി സബ്ബേവ ധമ്മകോട്ഠാസേ അനവസേസതോ വമി ഉഗ്ഗിരി അനപേക്ഖപരിച്ചാഗേന ഛഡ്ഡയി. വുത്തം ഹേതം -

"യം തം, ആനന്ദ, ചത്തം വന്തം മുത്തം പഹീനം പടിനിസ്സട്ഠം, തം തഥാഗതോ പുന പച്ചാവമിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൩).

ഏവമ്പി ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ. അഥ വാ **ഭാഗേ വമീ**തി സബ്ബേപി കുസലാകുസലേ സാവജ്ജാനവജ്ജേ ഹീനപണീതേ കണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗേ ധമ്മേ അരിയമഗ്ഗഞാണമുഖേന വമി ഉഗ്ഗിരി അനപേക്ഖോ പരിച്ചജി പജഹി, പരേസഞ്ച തഥത്തായ ധമ്മം ദേസേസി. വുത്തമ്പി ചേതം -

"ധമ്മാപി വോ, ഭിക്ഖവേ, പഹാതബ്ബാ, പഗേവ അധമ്മാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൦). കുല്ലൂപമം വോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേസ്സാമി നിത്ഥരണത്ഥായ, നോ ഗഹണത്ഥായാ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൦).

ഏവമ്പി ഭാഗേ വമീതി ഭഗവാ.

ഖന്ധായതനധാതാദി-ധമ്മഭേദാ മഹേസിനാ;
കണ്ഹാ സുക്കാ യതോ വന്താ, തതോപി ഭഗവാ മതോ.

തേന വുത്തം -

"ഭാഗവാ ഭതവാ ഭാഗേ, ഭഗേ ച വനി ഭത്തവാ;
ഭഗേ വമി തഥാ ഭാഗേ, വമീതി ഭഗവാ ജിനോ"തി.

ഏത്ഥ ച യസ്മാ സങ്ഖേപതോ അത്തഹിതസമ്പത്തിപരഹിതപടിപത്തിവസേന ദുവിധാ ബുദ്ധഗുണാ, താസു അത്തഹിതസമ്പത്തി പഹാനസമ്പദാഞാണസമ്പദാഭേദതോ ദുവിധാ, ആനുഭാവസമ്പദാദീനം തദവിനാഭാവേന തദന്തോഗധത്താ. പരഹിതപടിപത്തി പയോഗാസയഭേദതോ ദുവിധാ. തത്ഥ പയോഗതോ ലാഭസക്കാരാദിനിരപേക്ഖചിത്തസ്സ സബ്ബദുക്ഖനിയ്യാനികധമ്മൂപദേസോ, ആസയതോ പടിവിരുദ്ധേസുപി നിച്ചം ഹിതേസിതാ, ഞാണപരിപാകകാലാഗമനാദിപരഹിതപടിപത്തി ച, ആമിസപടിഗ്ഗഹണാദിനാപി അത്ഥചരിയാ പരഹിതപടിപത്തി ഹോതിയേവ. തസ്മാ തേസം വിഭാവനവസേന പാളിയം "അരഹ"ന്തിആദീനം പദാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **"അരഹ"**ന്തി ഇമിനാ പദേന പഹാനസമ്പദാവസേന ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി വിഭാവിതാ. **"സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, ലോകവിദൂ"**തി ച ഇമേഹി പദേഹി ഞാണസമ്പദാവസേന. നനു ച "ലോകവിദൂ"തി ഇമിനാപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധതാ വിഭാവീയതീതി? സച്ചം വിഭാവീയതി, അത്ഥി പന വിസേസോ, "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി ഇമിനാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാനുഭാവോ വിഭാവിതോ, "ലോകവിദൂ"തി പന ഇമിനാ ആസയാനുസയഞാണാദീനമ്പി ആനുഭാവോ വിഭാവിതോതി. **"വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ"**തി ഇമിനാ സബ്ബാപി ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി വിഭാവിതാ. **"സുഗതോ"**തി പന ഇമിനാ സമുദാഗമതോ പട്ഠായ ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി, പരഹിതപടിപത്തി ച വിഭാവിതാ. **"അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന"**ന്തി ഇമേഹി പദേഹി ഭഗവതോ പരഹിതപടിപത്തി വിഭാവിതാ. **"ബുദ്ധോ"**തി ഇമിനാ ഭഗവതോ അത്തഹിതസമ്പത്തി, പരഹിതപടിപത്തി ച വിഭാവിതാ. ഏവഞ്ച കത്വാ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി വത്വാ "ബുദ്ധോ"തി വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. തേനേവാഹ "അത്തനാപി ബുജ്ഝി അഞ്ഞേപി സത്തേ ബോധേസീ"തിആദി. **"ഭഗവാ"**തി ച ഇമിനാപി സമുദാഗമതോ പട്ഠായ ഭഗവതോ സബ്ബാ അത്തഹിതസമ്പത്തി, പരഹിതപടിപത്തി ച വിഭാവിതാ.

അപരോ നയോ - ഹേതുഫലസത്തൂപകാരവസേന സങ്ഖേപതോ തിവിധാ ബുദ്ധഗുണാ. തത്ഥ "അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ ലോകവിദൂ"തി ഇമേഹി പദേഹി ഫലസമ്പത്തിവസേന ബുദ്ധഗുണാ വിഭാവിതാ. "അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന"ന്തി ഇമേഹി സത്തൂപകാരവസേന ബുദ്ധഗുണാ പകാസിതാ. "ബുദ്ധോ"തി ഇമിനാ ഫലവസേന, സത്തൂപകാരവസേന ച ബുദ്ധഗുണാ വിഭാവിതാ. "സുഗതോ ഭഗവാ"തി പന ഇമേഹി പദേഹി ഹേതുഫലസത്തൂപകാരവസേന ബുദ്ധഗുണാ വിഭാവിതാതി വേദിതബ്ബം.

൧൪൭. **തസ്സാ**തി ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനികസ്സ യോഗിനോ. **ഏവ**ന്തി "തത്രായം നയോ"തിആദിനാ വുത്തപ്പകാരേന. **തസ്മിം സമയേ**തി ബുദ്ധഗുണാനുസ്സരണസമയേ. **രാഗപരിയുട്ഠിത**ന്തി രാഗേന പരിയുട്ഠിതം, പരിയുട്ഠാനപ്പത്തേഹി രാഗേഹി സഹിതം ചിത്തം അരഞ്ഞമിവ ചോരേഹി തേന പരിയുട്ഠിതന്തി വുത്തം, തസ്സ പരിയുട്ഠാനട്ഠാനഭാവതോ, പരിയുട്ഠിതരാഗന്തി അത്ഥോ. യം വാ രാഗസ്സ പരിയുട്ഠാനം, തം തംസഹിതേ ചിത്തേ ഉപചരിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏതസ്മിം പക്ഖേ **രാഗേനാ**തി രാഗേന ഹേതുനാതി അത്ഥോ. **ഉജുഗതമേവാ**തി പഗേവ കായവങ്കാദീനം അപനീതത്താ, ചിത്തസ്സ ച അനുജുഭാവകരാനം മായാദീനം അഭാവതോ, രാഗാദിപരിയുട്ഠാനാഭാവേന വാ ഓനതിഉന്നതിവിരഹതോ ഉജുഭാവമേവ കതം. അഥ വാ **ഉജുഗതമേവാ**തി കമ്മട്ഠാനസ്സ വീഥിം ഓതിണ്ണതായ ലീനുദ്ധച്ചവിഗമനതോ മജ്ഝിമസമഥനിമിത്തപടിപത്തിയാ ഉജുഭാവമേവ ഗതം. **തഥാഗതം ആരബ്ഭാ**തി തഥാഗതഗുണേ ആരമ്മണം കത്വാ.

ഇച്ചസ്സാതി ഇതി അസ്സ. "സോ ഭഗവാ ഇതിപി അരഹ"ന്തിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരേന ബുദ്ധഗുണേ അനുവിതക്കയതോതി സമ്ബന്ധോ. **ഏവ**ന്തി "നേവ തസ്മിം സമയേ"തിആദിനാ വുത്തനയേന. **ബുദ്ധഗുണപോണാ**തി ബുദ്ധഗുണനിന്നാ. **"വിതക്കവിചാരാ പവത്തന്തീ"**തി ഏതേന ബുദ്ധഗുണസങ്ഖാതം കമ്മട്ഠാനം വിതക്കാഹതം, വിതക്കപരിയാഹതം, പുനപ്പുനം അനുമജ്ജനഞ്ച കരോതീതി ദസ്സേതി. **പീതി ഉപ്പജ്ജതീ**തി ഭാവനാവസേന ഉപചാരജ്ഝാനനിപ്ഫാദികാ ബലവതീ പീതി ഉപ്പജ്ജതി. **പീതിമനസ്സ** വുത്തപ്പകാരപീതിസഹിതചിത്തസ്സ. **കായചിത്തദരഥാ**തി കായചിത്തപസ്സദ്ധീനം പടിപക്ഖഭൂതാ സുഖുമാവത്ഥാ ഉദ്ധച്ചസഹഗതാ കിലേസാ. **പടിപ്പസ്സമ്ഭന്തീ**തി സന്നിസീദന്തി. **അനുക്കമേന ഏകക്ഖണേ**തി യദാ ബുദ്ധഗുണാരമ്മണാ ഭാവനാ ഉപരൂപരി വിസേസം ആവഹന്തീ പവത്തതി, തദാ നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭിതാനേവ ഹോന്തി, കിലേസാ സന്നിസിന്നാവ ഹോന്തി, സുവിസദാനി സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ഹോന്തി, ഭാവനായ പഗുണതായ വിതക്കവിചാരാ സാതിസയം പടുകിച്ചാവ ഹോന്തി, ബലവതീ പീതി ഉപ്പജ്ജതി, പീതിപദട്ഠാനാ പസ്സദ്ധി സവിസേസാ ജായതി, പസ്സദ്ധകായസ്സ സമാധിപദട്ഠാനം സുഖം ഥിരതരം ഹുത്വാ പവത്തതി, സുഖേന അനുബ്രൂഹിതം ചിത്തം കമ്മട്ഠാനേ സമ്മദേവ സമാധിയതി. ഏവം അനുക്കമേന പുബ്ബഭാഗേ വിതക്കാദയോ ഉപരൂപരി പടുപടുതരഭാവേന പവത്തിത്വാ ഭാവനായ മജ്ഝിമസമഥപടിപത്തിയാ ഇന്ദ്രിയാനഞ്ച ഏകരസഭാവേന പടുതമാനി ഹുത്വാ ഏകക്ഖണേ **ഝാനങ്ഗാനി ഉപ്പജ്ജന്തി**. യം സന്ധായ വുത്തം ഭഗവതാ -

"യസ്മിം , മഹാനാമ, സമയേ അരിയസാവകോ തഥാഗതം അനുസ്സരതി, നേവസ്സ തസ്മിം സമയേ രാഗപരിയുട്ഠിതം ചിത്തം ഹോതി...പേ॰... സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതീ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൧൦).

കസ്മാ പനേത്ഥ ഝാനം അപ്പനാപത്തം ന ഹോതീതി ആഹ **"ബുദ്ധഗുണാനം പന ഗമ്ഭീരതായാ"**തിആദി. ഗമ്ഭീരേ ഹി ആരമ്മണേ ഗമ്ഭീരേ ഉദകേ പതിതനാവാ വിയ സമഥഭാവനാ പതിട്ഠം ന ലഭതി, "ഗമ്ഭീരതായാ"തി ച ഇമിനാ സഭാവധമ്മതാപി സങ്ഗഹിതാ. സഭാവധമ്മോ ഹി ഗമ്ഭീരോ ന പഞ്ഞത്തി. നനു ച തജ്ജാപഞ്ഞത്തിവസേന സഭാവധമ്മോ ഗയ്ഹതീതി? സച്ചം ഗയ്ഹതി പുബ്ബഭാഗേ, ഭാവനായ പന വഡ്ഢമാനായ പഞ്ഞത്തിം സമതിക്കമിത്വാ സഭാവേയേവ ചിത്തം തിട്ഠതി. നനു ച സഭാവധമ്മേപി കത്ഥചി അപ്പനാ സമിജ്ഝതി ദുതിയാരുപ്പജ്ഝാനാദീതി? സച്ചം സമിജ്ഝതി, തഞ്ച ഖോ ഏകപ്പകാരേ ആരമ്മണേ, ഇദം പന നാനപ്പകാരന്തി ദസ്സേന്തോ **"നാനപ്പകാരഗുണാനുസ്സരണാധിമുത്തതായാ"**തി ആഹ. ഏവമ്പി യഥാ നാനപ്പകാരേസു കേസാദികോട്ഠാസേസു മനസികാരം പവത്തേന്തസ്സ ഏകസ്മിംയേവ കോട്ഠാസേ അപ്പനാവസേന ഭാവനാ അവതിട്ഠതി, ഏവമിധ കസ്മാ ന ഹോതീതി? വിസമോയം ഉപഞ്ഞാസോ. തത്ഥ ഹി സതിപി കോട്ഠാസബഹുഭാവേ ഏകപ്പകാരേനേവ ഭാവനാ വത്തതി പടിക്കൂലാകാരസ്സേവ ഗഹണതോ, ഇധ പന നാനപ്പകാരേന ഗുണാനം നാനപ്പകാരത്താ, ന അയമേകസ്മിംയേവ ഗുണേ ഠാതും സക്കോതി ഭാവനാബലേന പച്ചക്ഖതോ ബുദ്ധഗുണേസു ഉപട്ഠഹന്തേസു സദ്ധായ ബലവഭാവതോ. തേനേവ ഹി **"അധിമുത്തതായാ"**തി വുത്തം. യദി ഉപചാരപ്പത്തം ഝാനം ഹോതി, കഥം ബുദ്ധാനുസ്സതീതി വുത്തന്തി ആഹ **"തദേത"**ന്തിആദി.

സഗാരവോ ഹോതി സപ്പതിസ്സോ, സത്ഥു ഗുണസരീരസ്സ പച്ചക്ഖതോ ഉപട്ഠഹനതോ. തതോയേവ **സദ്ധാവേപുല്ലം** അവേച്ചപ്പസാദസദിസം സദ്ധാമഹത്തം. ബുദ്ധഗുണാനം അനുസ്സരണവസേന ഭാവനായ പവത്തത്താ **സതിവേപുല്ലം**. തേസം പരമഗമ്ഭീരതായ, നാനപ്പകാരതായ ച **പഞ്ഞാവേപുല്ലം**. തേസം ഉളാരപുഞ്ഞക്ഖേത്തതായ **പുഞ്ഞവേപുല്ലഞ്ച അധിഗച്ഛതി. പീതിപാമോജ്ജബഹുലോ ഹോതി** പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനീയത്താ ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ. **ഭയഭേരവസഹോ** ബുദ്ധഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഭയഭേരവാഭിഭവനതോ. തേനാഹ ഭഗവാ "അനുസ്സരേഥ സമ്ബുദ്ധം, ഭയം തുമ്ഹാക നോ സിയാ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯ ഥോകം വിസദിസം). **ദുക്ഖാധിവാസനസമത്ഥോ** ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ സരീരദുക്ഖസ്സ പദുമപലാസേ ഉദകസ്സ വിയ വിനിവട്ടനതോ . **സംവാസസഞ്ഞന്തി** സഹവാസസഞ്ഞം. **ബുദ്ധഭൂമിയം ചിത്തം നമതി** ബുദ്ധഗുണാനം മഹന്തഭാവസ്സ പച്ചക്ഖതോ ഉപട്ഠാനതോ. ബുദ്ധാനുസ്സതിഭാവനായ സബ്ബദാ ബുദ്ധഗുണാനം ചിത്തേ വിപരിവത്തനതോ വുത്തം **"സമ്മുഖാ സത്ഥാരം പസ്സതോ വിയാ"**തി. **ഉത്തരി അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ**തി ഇമായ ഭാവനായ ഉപരി തം അധിട്ഠാനം കത്വാ സച്ചാനി അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ. **സുഗതിപരായണോ**തി സുഗതിസമ്പരായോ.

അപ്പമാദന്തി അപ്പമജ്ജനം സക്കച്ചം അനുയോഗം. **കയിരാഥാ**തി കരേയ്യ. **സുമേധസോ**തി സുന്ദരപഞ്ഞോ . **ഏവം മഹാനുഭാവായാ**തി വുത്തപ്പകാരേന നീവരണവിക്ഖമ്ഭനാദിസമത്ഥേന സത്ഥരി സഗാരവഭാവാദിഹേതുഭൂതേന മഹതാ സാമത്ഥിയേന സമന്നാഗതായ.

൨. ധമ്മാനുസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൧൪൬. ധമ്മാനുസ്സതിന്തി ഏത്ഥ പദത്ഥോ, സഭാവത്ഥോ ച ആദിതോ വുത്തോയേവാതി തം അനാമസിത്വാ ഭാവനാവിധാനമേവ ദസ്സേതും **"ധമ്മാനുസ്സതിം ഭാവേതുകാമേനാപീ"**തിആദി ആരദ്ധം. കസ്മാ പനേത്ഥ ബുദ്ധാനുസ്സതിയം വിയ "അവേച്ചപ്പസാദസമന്നാഗതേനാ"തി ന വുത്തം. നനു ഏതാ പടിപാടിയാ ഛ അനുസ്സതിയോ അരിയസാവകാനം വസേന ദേസനം ആരുള്ഹാതി? സച്ചമേതം, ഏവം സന്തേപി "പരിസുദ്ധസീലാദിഗുണാനം പുഥുജ്ജനാനമ്പി ഇജ്ഝന്തീ"തി ദസ്സനത്ഥം "അവേച്ചപ്പസാദസമന്നാഗതേനാ"തി ഇധ ന വുത്തം, അരിയസാവകാനം പന സുഖേന ഇജ്ഝന്തീതി. തഥാപി പാളിയം ആഗതത്താ ച ബുദ്ധാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം, അയഞ്ച വിചാരോ പരതോ ആഗമിസ്സതേവ.

൧൪൭. പരിയത്തിധമ്മോപീതി പി-സദ്ദേന ലോകുത്തരധമ്മം സമ്പിണ്ഡേതി. **ഇതരേസൂ**തി സന്ദിട്ഠികാദിപദേസു. **ലോകുത്തരധമ്മോവാ**തി അവധാരണം നിപ്പരിയായേന സന്ദിട്ഠികാദിഅത്ഥം സന്ധായ വുത്തം, പരിയായതോ പനേതേ പരിയത്തിധമ്മേപി സമ്ഭവന്തേവ. തഥാ ഹി **പരിയത്തിധമ്മോ** ബഹുസ്സുതേന ആഗതാഗമേന പരമേന സതിനേപക്കേന സമന്നാഗതേന പഞ്ഞവതാ ആദികല്യാണതാദിവിസേസതോ സയം ദട്ഠബ്ബോതി **സന്ദിട്ഠികോ**. ആചരിയപയിരുപാസനായ വിനാ ന ലബ്ഭാതി ചേ? ലോകുത്തരധമ്മേപി സമാനേ കല്യാണമിത്തസന്നിസ്സയേനേവ സിജ്ഝനതോ, തഥാ സത്ഥുസന്ദസ്സനേപി. "സന്ദിട്ഠിയാ ജയതീ"തി അയം പനത്ഥോ തിത്ഥിയനിമ്മദ്ദനേ നിപ്പരിയായതോവ ലബ്ഭതി , കിലേസജയേ പരിയായതോ പരമ്പരാഹേതുഭാവതോ. "സന്ദിട്ഠം അരഹതീ"തി അയമ്പി അത്ഥോ ലബ്ഭതേവ, സബ്ബസോ സംകിലേസധമ്മാനം പഹാനം, വോദാനധമ്മാനം പരിബ്രൂഹനഞ്ച ഉദ്ദിസ്സ പവത്തത്താ. അയഞ്ച അത്ഥോ "യേ ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി, ഇമേ ധമ്മാ സരാഗായ സംവത്തന്തി നോ വിരാഗായ, സഞ്ഞോഗായ സംവത്തന്തി നോ വിസഞ്ഞോഗായ, സഉപാദാനായ സംവത്തന്തി നോ അനുപാദാനായ. ഏകംസേന, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി 'നേസോ ധമ്മോ, നേസോ വിനയോ, നേതം സത്ഥുസാസന'"ന്തി (ചൂളവ॰ ൪൦൬; അ॰ നി॰ ൮.൫൩), "ധമ്മാപി വോ, ഭിക്ഖവേ, പഹാതബ്ബാ, പഗേവ അധമ്മാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൦) ച ഏവമാദീഹി സുത്തപദേഹി വിഭാവേതബ്ബോ. അകാലികാധിഗമുപായതായ **അകാലികോ**. വിജ്ജമാനതാപരിസുദ്ധതാഹി ഏഹിപസ്സവിധിം അരഹതീതി **ഏഹിപസ്സികോ**. തതോ ഏവ വട്ടദുക്ഖനിത്ഥരണത്ഥികേഹി അത്തനോ ചിത്തേ ഉപനയനം, ചിത്തസ്സ വാ തത്ഥ ഉപനയനം അരഹതീതി **ഓപനേയ്യികോ**. വിമുത്തായതനസീസേ ഠത്വാ പരിചയേന സമ്മദേവ അത്ഥവേദം, ധമ്മവേദഞ്ച ലഭന്തേഹി **പച്ചത്തം വേദിതബ്ബോ വിഞ്ഞൂഹീ**തി. ഏവം സന്ദിട്ഠികാദിപദേസു പരിയത്തിധമ്മമ്പി പക്ഖിപിത്വാ മനസികാരോ യുജ്ജതേവ.

സാതി ഗാഥാ. **സമന്തഭദ്രകത്താ**തി സബ്ബഭാഗേഹി സുന്ദരത്താ. **ധമ്മസ്സാ**തി സാസനധമ്മസ്സ. കിഞ്ചാപി അവയവവിനിമുത്തോ സമുദായോ നാമ പരമത്ഥതോ കോചി നത്ഥി, യേസു പന അവയവേസു സമുദായരൂപേന അവേക്ഖിതേസു "ഗാഥാ"തി സമഞ്ഞാ, തം തതോ ഭിന്നം വിയ കത്വാ സംസാമിവോഹാരം ആരോപേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"പഠമേന പാദേന ആദികല്യാണാ"**തിആദിമാഹ. **"ഏകാനുസന്ധിക"**ന്തി ഇദം നാതിബഹുവിഭാഗം യഥാനുസന്ധിനാ ഏകാനുസന്ധികം സന്ധായ വുത്തം, ഇതരസ്സ പന തേനേവ ദേസേതബ്ബധമ്മവിഭാഗേന ആദിമജ്ഝപരിയോസാനഭാഗാ ലബ്ഭന്തീതി. **നിദാനേനാ**തി കാലദേസദേസകപരിസാദിഅപദിസനലക്ഖണേന നിദാനഗന്ഥേന. **നിഗമനേനാ**തി "ഇദമവോചാ"തിആദികേന (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯), "ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൭) വാ യഥാവുത്തത്ഥനിഗമനേന.

അയം കഥാ വിസേസതോ സുത്തപിടകസംവണ്ണനാതി കത്വാ സുത്തപിടകവസേന ധമ്മസ്സ ആദികല്യാണാദികം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സുത്തപിടകവിനയപിടകാനം വസേന തം ദസ്സേതും **"സനിദാനസഉപ്പത്തികത്താ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സനിദാനസഉപ്പത്തികത്താ**തി യഥാവുത്തനിദാനേന സനിദാനതായ, സഅട്ഠുപ്പത്തികതായ ച. **വേനേയ്യാനം അനുരൂപതോ**തി സിക്ഖാപദപഞ്ഞത്തിയാ, ധമ്മദേസനായ ച തംതംസിക്ഖാപദഭാവേന പഞ്ഞാപിയമാനസ്സ വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം പവത്തിയമാനസ്സ അനുരൂപതോ. **അത്ഥസ്സാ**തി ദേസിയമാനസ്സ ച സീലാദിഅത്ഥസ്സ. "തം കിസ്സ ഹേതു (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯)? സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ៥.൩൯) തത്ഥ തത്ഥ ഹേതൂപമാഗഹണേന **ഹേതുദാഹരണയുത്തതോ**.

ഏവം സുത്തവിനയവസേന പരിയത്തിധമ്മസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനകല്യാണതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തീണി പിടകാനി ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ തം ദസ്സേതും **"സകലോപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സാസനധമ്മോ**തി -

> "സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;
> സചിത്തപരിയോദപനം, ഏതം ബുദ്ധാന സാസന"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൧൮൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦) -

ഏവം വുത്തസ്സ സത്ഥുസാസനസ്സ പകാസകോ പരിയത്തിധമ്മോ. **സീലേന ആദികല്യാണോ** സീലമൂലകത്താ സാസനസ്സ. സമഥാദീഹി **മജ്ഝേകല്യാണോ** തേസം സാസനസമ്പത്തിയാ വേമജ്ഝഭാവതോ. **നിബ്ബാനേന പരിയോസാനകല്യാണോ** തദധിഗമതോ ഉത്തരികരണീയാഭാവതോ. സാസനേ സമ്മാപടിപത്തി നാമ പഞ്ഞായ ഹോതി, തസ്സാ ച സീലം, സമാധി ച മൂലന്തി ആഹ **"സീലസമാധീഹി ആദികല്യാണോ"**തി. പഞ്ഞാ പന അനുബോധപടിവേധവസേന ദുവിധാതി തദുഭയമ്പി ഗണ്ഹന്തോ **"വിപസ്സനാമഗ്ഗേഹി മജ്ഝേകല്യാണോ"**തി ആഹ. തസ്സ നിപ്ഫത്തി ഫലം, കിച്ചം നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ,

തതോ പരം കത്തബ്ബം നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഫലനിബ്ബാനേഹി പരിയോസാനകല്യാണോ"**തി. ഫലഗ്ഗഹണേന വാ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനമാഹ, ഇതരേന ഇതരം, തദുഭയഞ്ച സാസനസമ്പത്തിയാ ഓസാനന്തി ആഹ **"ഫലനിബ്ബാനേഹി പരിയോസാനകല്യാണോ"**തി.

ബുദ്ധസ്സ സുബോധിതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധതാ, തായ **ആദികല്യാണോ** തപ്പഭവത്താ. സബ്ബസോ സംകിലേസപ്പഹാനം വോദാനം, പാരിപൂരീ ച ധമ്മസുധമ്മതാ, തായ **മജ്ഝേകല്യാണോ** തംസരീരത്താ. സത്ഥാരാ യഥാനുസിട്ഠം തഥാ പടിപത്തി **സങ്ഘസുപ്പടിപത്തി,** തായ **പരിയോസാനകല്യാണോ,** തായ സാസനസ്സ ലോകേ സുപ്പതിട്ഠിതഭാവതോ. **തന്തി** സാസനധമ്മം. **തഥത്തായ**ാതി യഥത്തായ ഭഗവതാ ധമ്മോ ദേസിതോ, തഥത്തായ തഥഭാവായ. സോ പന അഭിസമ്ബോധി പച്ചേകബോധി സാവകബോധീതി തിവിധോ , ഇതോ അഞ്ഞഥാ നിബ്ബാനാധിഗമസ്സ അഭാവതോ. തത്ഥ സബ്ബഗുണേഹി അഗ്ഗഭാവതോ, ഇതരബോധിദ്വയമൂലതായ ച പഠമായ ബോധിയാ **ആദികല്യാണതാ,** ഗുണേഹി വേമജ്ഝഭാവതോ ദുതിയായ **മജ്ഝേകല്യാണതാ,** തദുഭയാവരതായ, തദോസാനതായ ച സാസനധമ്മസ്സ തതിയായ **പരിയോസാനകല്യാണതാ** വുത്താ.

ഏസോതി സാസനധമ്മോ. **നീവരണവിക്ഖമ്ഭനതോതി** വിമുത്തായതനസീസേ ഠത്വാ സദ്ധമ്മം സുണന്തസ്സ നീവരണാനം വിക്ഖമ്ഭനസമ്ഭവതോ. വുത്തം ഹേതം -

"യഥാ യഥാവുസോ, ഭിക്ഖുനോ സത്ഥാ വാ ധമ്മം ദേസേതി, അഞ്ഞതരോ വാ ഗരുട്ഠാനിയോ സബ്രഹ്മചാരീ , തഥാ തഥാ സോ തത്ഥ ലഭതി അത്ഥവേദം ലഭതി ധമ്മവേദ"ന്തി (അം॰ നി॰ ൫.൨൬).

"യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, സമയേ അരിയസാവകോ ഓഹിതസോതോ ധമ്മം സുണാതി, പഞ്ചസ്സ നീവരണാനി തസ്മിം സമയേ പഹീനാനി ഹോന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൧൯) -

ച ആദി. **സമഥവിപസ്സനാസുഖാവഹനതോതി** സമഥസുഖസ്സ ച വിപസ്സനാസുഖസ്സ ച സമ്പാദനതോ. വുത്തമ്പി ചേതം -

"സോ വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖ"ന്തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൨൬; മ॰ നി॰ ൨.൧൯൭).

തഥാ -

"യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനതം;
അമാനുസീ രതീ ഹോതി, സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സതോ"തി ച. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪, ൩൭൩);

തഥാപടിപന്നോതി യഥാ സമഥവിപസ്സനാസുഖം ആവഹതി, യഥാ വാ സത്ഥാരാ അനുസിട്ഠം, തഥാ പടിപന്നോ സാസനധമ്മോ. **താദിഭാവാവഹനതോതി** ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവസേന ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവസ്സ ലോകധമ്മേഹി അനുപലേപസ്സ ആവഹനതോ. ഏസ ഭഗവാ വുത്തനയേന തിവിധകല്യാണം ധമ്മം ദേസേന്തോ യം സാസനബ്രഹ്മചരിയം, മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയഞ്ച പകാസേതി, തം യഥാനുരൂപം അത്ഥസമ്പത്തിയാ സാത്ഥം, ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ സബ്യഞ്ജനന്തി യോജനാ.

തത്ഥ അവിസേസേന തിസ്സോ സിക്ഖാ, സകലോ ച തന്തിധമ്മോ **സാസനബ്രഹ്മചരിയം**. യം സന്ധായ വുത്തം "കതമേസാനം ഖോ, ഭന്തേ, ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ബ്രഹ്മചരിയം നചിരട്ഠിതികം അഹോസീ"തിആദി (പാരാ॰ ൧൮). സബ്ബസിക്ഖാനം മണ്ഡഭൂതസിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതോ അരിയമഗ്ഗോ **മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം**. യം സന്ധായ വുത്തം "ഖീണാ ജാതി, വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയം, കതം കരണീയ"ന്തി (മഹാവ॰ ൨൩; സം॰ നി॰ ൫.൧൮൨). **യഥാനുരൂപന്തി** യഥാരഹം. സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം ഹി സാസനബ്രഹ്മചരിയം അത്ഥസമ്പത്തിയാ **സാത്ഥം**. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. **അത്ഥസമ്പത്തിയാ**തി സമ്പന്നത്ഥതായ. സമ്പത്തിഅത്ഥോ ഹി ഇധ സഹ-സദ്ദോ. ഇതരം പന യഥാവുത്തേനത്ഥേന **സാത്ഥം, സബ്യഞ്ജനഞ്ച**. യേ പനേത്ഥ "വചനസഭാവം **സാത്ഥം,** അത്ഥസഭാവം **സബ്യഞ്ജന"**ന്തി വിഭജിത്വാ വദന്തി, തം ന സുന്ദരം, തഥാ വിഭത്തസ്സ പരിയത്തിധമ്മസ്സ അഭാവതോ. സദ്ദത്ഥാ ഹി അഭിന്നരൂപാ വിയ ഹുത്വാ വിനിയോഗം ഗച്ഛന്തി. തഥാ ഹി നേസം ലോകിയാമിസ്സീഭാവം പടിജാനന്തി. സതിപി വാ ഭേദേ "സബ്യഞ്ജന"ന്തി ഏത്ഥ യദി തുല്യയോഗോ അധിപ്പേതോ "സപുത്തോ ആഗതോ"തിആദീസു വിയ, ഏവം സതി "അത്ഥപടിസരണാ, ഭിക്ഖവേ, ഹോഥ, മാ ബ്യഞ്ജനപടിസരണാ"തി അത്ഥപ്പധാനവാദോ ബാധിതോ സിയാ, അഥ വിജ്ജമാനതാമത്തം "സലോമകോ സപക്ഖകോ"തിആദീസു വിയ ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തി അഗ്ഗഹിതാ സിയാ. തസ്മാ അട്ഠകഥായം വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനന്തി ഏത്ഥ നേത്തിനയേനാപി അത്ഥം ദസ്സേതും **"സങ്കാസന…പേ॰… സബ്യഞ്ജന"**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ യദിപി നേത്തിയം ബ്യഞ്ജനമുഖേന ബ്യഞ്ജനത്ഥഗ്ഗഹണം ഹോതീതി "അക്ഖരം പദ"ന്തിആദിനാ (നേത്തി॰ ൪ ദ്വാദസപദ) ബ്യഞ്ജനപദാനി പഠമം ഉദ്ദിട്ഠാനി, ഇധ പന പാളിയം "സാത്ഥം സബ്യഞ്ജന"ന്തി ആഗതത്താ അത്ഥപദാനിയേവ പഠമം ദസ്സേതും **"സങ്കാസനപകാസനാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ കാസനം ദീപനം **സങ്കാസനം** "മഞ്ഞമാനോ ഭിക്ഖു ബദ്ധോ മാരസ്സ, അമഞ്ഞമാനോ മുത്തോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൬൪) വിയ. തത്തകേന ഹി തേന ഭിക്ഖുനാ പടിവിദ്ധം. തേനാഹ "അഞ്ഞാതം ഭഗവാ"തിആദി. പഠമം കാസനം **പകാസനം**. ആദികമ്മസ്മിം ഹി അയം പസദ്ദോ "പഞ്ഞപേതി പട്ഠപേതീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൨൦) വിയ. തിക്ഖിന്ദ്രിയാപേക്ഖം ചേതം പദദ്വയം ഉദ്ദേസഭാവതോ. തിക്ഖിന്ദ്രിയോ ഹി സങ്ഖേപതോ പഠമഞ്ച വുത്തമത്ഥം പടിപജ്ജതി . സംഖിത്തസ്സ വിത്ഥാരവചനം, സകിം വുത്തസ്സ പുന വചനഞ്ച **വിവരണവിഭജനാനി**. യഥാ "കുസലാ ധമ്മാ"തി സങ്ഖേപതോ സകിംയേവ ച വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ "കതമേ ധമ്മാ കുസലാ? യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്ത"ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧) വിത്ഥാരതോ വിവരണവസേന, വിഭജനവസേന ച പുന വചനം. മജ്ഝിമിന്ദ്രിയാപേക്ഖമേതം പദദ്വയം നിദ്ദേസഭാവതോ. വിവടസ്സ വിത്ഥാരതരാഭിധാനം, വിഭത്തസ്സ ച പകാരേഹി ഞാപനം വേനേയ്യാനം ചിത്തപരിതോസനം **ഉത്താനീകരണപഞ്ഞാപനാനി**. യഥാ "ഫസ്സോ ഹോതീ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൨) വിവടവിഭത്തസ്സ അത്ഥസ്സ "കതമോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ? യോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഫുസനാ സമ്ഫുസനാ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൨) ഉത്താനീകിരിയാ, പഞ്ഞാപനാ ച. മുദിന്ദ്രിയാപേക്ഖമേതം പദദ്വയം പടിനിദ്ദേസഭാവതോ. "പഞ്ഞാപനപട്ഠപനവിവരണവിഭജനഉത്താനീകരണപകാസനഅത്ഥപദസമായോഗതോ"തിപി പാഠോ.

കഥം പനായം പാഠവികപ്പോ ജാതോതി? വുച്ചതേ - നേത്തിപാളിയം ആഗതനയേന പുരിമപാഠോ. തഥ ഹി -

“സങ്കാസനാ പകാസനാ,
വിവരണാ വിഭജനുത്താനീകമ്മപഞ്ഞത്തി;
ഏതേഹി ഛഹി പദേഹി,
അത്ഥോ കമ്മഞ്ച നിദ്ദിട്ഠ”ന്തി. (നേത്തി॰ ദ്വാദസപദ) -

ദേസനാഹാരയോജനായ ച ഏതസ്സേവത്ഥസ്സ “സങ്കാസനാ പകാസനാ”തിആദിനാ ആഗതം. പച്ഛിമോ പന “പഞ്ഞപേതി പട്ഠപേതി വിവരതി വിഭജതി ഉത്താനീകരോതി ‘പസ്സഥാ’തി ചാഹാ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൦) സുത്തേ ആഗതനയേന ബ്യഞ്ജനമത്തകതോ. ഏവഞ്ച നേസം ദ്വിന്നം പാഠാനം വിസേസോ, ന അത്ഥതോ. തഥാ ഹി സങ്ഖേപതോ “പഠമം ഞാപനം **പഞ്ഞാപനം,** പഠമമേവ ഠപനം **പട്ഠപന**”ന്തി ഇമാനി പദാനി സങ്കാസനപകാസനപദേഹി അത്ഥതോ അവിസിട്ഠാനി. യഞ്ച പുരിമപാഠേ ഛട്ഠം പദം “പകാരതോ ഞാപന”ന്തി പഞ്ഞാപനം വുത്തം, തം ദുതിയപാഠേ പകാസനപദേന “നിബ്ബിസേസം പകാരതോ കാസന”ന്തി കത്വാ. യസ്മാ ഞാപനകാസനാനി അത്ഥാവഭാസനസഭാവതായ അഭിന്നാനി, സബ്ബേസഞ്ച വേനേയ്യാനം ചിത്തസ്സ തോസനം, ബുദ്ധിയാ ച നിസാനം യാഥാവതോ വത്ഥുസഭാവാവഭാസനേ ജായതീതി. ഏവം അത്ഥപദരൂപത്താ പരിയത്തിഅത്ഥസ്സ യഥാവുത്തഛഅത്ഥപദസമായോഗതോ **സാത്ഥം** സാസനം.

അക്ഖരപദബ്യഞ്ജനാകാരനിരുത്തിനിദ്ദേസസമ്പത്തിയാതി ഏത്ഥ ഉച്ചാരണവേലായം അപരിയോസിതേ പദേ വണ്ണോ **അക്ഖരം**. “ഏകക്ഖരം പദം അക്ഖര”ന്തി ഏകേ “ആ ഏവം കിര ത”ന്തിആദീസു ആ-കാരാദയോ വിയ. “വിസുദ്ധകരണാനം മനസാ ദേസനാവാചായ അക്ഖരണതോ അക്ഖര”ന്തി അഞ്ഞേ. വിഭത്തിയന്തം അത്ഥഞാപനതോ **പദം**. സങ്ഖേപതോ വുത്തം പദാഭിഹിതം അത്ഥം ബ്യഞ്ജേതീതി **ബ്യഞ്ജനം,** വാക്യം. “കിരിയാപദം അബ്യയകാരകവിസേസനയുത്തം വാക്യ”ന്തി ഹി വദന്തി. പകാരതോ വാക്യവിഭാഗോ **ആകാരോ**. ആകാരാഭിഹിതം നിബ്ബചനം **നിരുത്തി**. നിബ്ബചനവിത്ഥാരോ നിസ്സേസുപദേസതോ **നിദ്ദേസോ**. ഏതേസം അക്ഖരാദീനം ബ്യഞ്ജനപദാനം സമ്പത്തിയാ സമ്പന്നതായ **സബ്യഞ്ജനം**.

തത്രായമസ്സ അത്ഥപദസമായോഗോ, ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തി ച - അക്ഖരേഹി സങ്കാസേതി, പദേഹി പകാസേതി, ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരതി, ആകാരേഹി വിഭജതി, നിരുത്തീഹി ഉത്താനീകരോതി, നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞപേതി, തഥാ അക്ഖരേഹി ഉഗ്ഘാടേത്വാ പദേഹി വിനേതി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞും, ബ്യഞ്ജനേഹി വിപഞ്ചേത്വാ ആകാരേഹി വിനേതി വിപഞ്ചിതഞ്ഞും, നിരുത്തീഹി നേത്വാ നിദ്ദേസേഹി വിനേതി നേയ്യം. ഏവഞ്ചായം ധമ്മോ ഉഗ്ഘടിയമാനോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞും വിനേതി, വിപഞ്ചിയമാനോ വിപഞ്ചിതഞ്ഞും, നിയ്യമാനോ നേയ്യം. തത്ഥ ഉഗ്ഘടനാ ആദി, വിപഞ്ചനാ മജ്ഝേ, നയനമന്തേ. ഏവം തീസു കാലേസു തിധാ ദേസിതോ ദോസത്തയവിധമനോ ഗുണത്തയാവഹോ തിവിധവേനേയ്യവിനയനോതി. ഏവമ്പി തിവിധകല്യാണോയം ധമ്മോ അത്ഥബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിയാ “സാത്ഥോ സബ്യഞ്ജനോ”തി വേദിതബ്ബോ “പരിപുണ്ണോ, പരിസുദ്ധോ”തി ച.

അത്ഥഗമ്ഭീരതാതിആദീസു **അത്ഥോ** നാമ തന്തിഅത്ഥോ. **ധമ്മോ** തന്തി. **പടിവേധോ** തന്തിയാ, തന്തിഅത്ഥസ്സ ച യഥാഭൂതാവബോധോ. **ദേസനാ** മനസാ വവത്ഥാപിതായ തന്തിയാ ദേസനാ. തേ പനേതേ അത്ഥാദയോ യസ്മാ സസാദീഹി വിയ മഹാസമുദ്ദോ മന്ദബുദ്ധീഹി ദുക്ഖോഗാഹാ, അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ ച, തസ്മാ **ഗമ്ഭീരാ**. അഥ വാ **അത്ഥോ** നാമ ഹേതുഫലം. **ധമ്മോ** ഹേതു. **ദേസനാ** പഞ്ഞത്തി, യഥാധമ്മം ധമ്മാഭിലാപോ, അനുലോമപടിലോമസങ്ഖേപവിത്ഥാരാദിവസേന വാ കഥനം. **പടിവേധോ** അഭിസമയോ, അത്ഥാനുരൂപം ധമ്മേസു, ധമ്മാനുരൂപം അത്ഥേസു, പഞ്ഞത്തിപഥാനുരൂപം പഞ്ഞത്തീസു അവബോധോ, തേസം തേസം വാ ധമ്മാനം പടിവിജ്ഝിതബ്ബോ സലക്ഖണസങ്ഖാതോ അവിപരീതസഭാവോ. തേപി ചേതേ അത്ഥാദയോ യസ്മാ അനുപചിതകുസലസമ്ഭാരേഹി ദുപ്പഞ്ഞേഹി സസാദീഹി വിയ മഹാസമുദ്ദോ ദുക്ഖോഗാഹാ, അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ ച, തസ്മാ **ഗമ്ഭീരാ**. തേസു പടിവേധസ്സാപി അത്ഥസന്നിസ്സിതത്താ വുത്തം **“അത്ഥഗമ്ഭീരതാപടിവേധഗമ്ഭീരതാഹി സാത്ഥ”**ന്തി അത്ഥഗുണദീപനതോ. താസം ധമ്മദേസനാനം ബ്യഞ്ജനസന്നിസ്സിതത്താ വുത്തം **“ധമ്മഗമ്ഭീരതാദേസനാഗമ്ഭീരതാഹി സബ്യഞ്ജന”**ന്തി താസം ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിദീപനതോ.

അത്ഥേസു പഭേദഗതം ഞാണം **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ**. അത്ഥധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാസു പഭേദഗതം ഞാണം **പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ**തി ഇമിസ്സാപി പടിസമ്ഭിദായ അത്ഥവിസയത്താ ആഹ **“അത്ഥപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ സാത്ഥ”**ന്തി, അത്ഥസമ്പത്തിയാ അസതി തദഭാവതോ. **ധമ്മോ**തി തന്തി . **നിരുത്തീ**തി തന്തിപദാനം നിദ്ധാരേത്വാ വചനം. തത്ഥ പഭേദഗതാനി ഞാണാനി ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാതി ആഹ **“ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ സബ്യഞ്ജന**ന്തി, അസതി ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ തദഭാവതോ. **പരിക്ഖകജനപ്പസാദക**ന്തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥോ. യസ്മാ പരിക്ഖകജനാനം കിംകുസലഗവേസീനം പസാദാവഹം, തസ്മാ **സാത്ഥം**. അത്ഥസമ്പന്നന്തി ഫലേന ഹേതുനോ അനുമാനം നദീപൂരേന വിയ ഉപരി വുട്ഠിപ്പവത്തിയാ. സാത്ഥകതാ പനസ്സ പണ്ഡിതവേദനീയതായ, സാ പരമഗമ്ഭീരസണ്ഹസുഖുമഭാവതോ വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം “ഗമ്ഭീരോ ദുദ്ദസോ”തിആദി (മഹാവ॰ ൭). **ലോകിയജനപ്പസാദകന്തി സബ്യഞ്ജന**ന്തി യസ്മാ ലോകിയജനസ്സ പസാദാവഹം, തസ്മാ **സബ്യഞ്ജനം**. ലോകിയജനോ ഹി ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ തുസ്സതി, ഇധാപി ഫലേന ഹേതുനോ അനുമാനം. സബ്യഞ്ജനതാ പനസ്സ സദ്ധേയ്യതായ, സാ ആദികല്യാണാദിഭാവതോ വേദിതബ്ബാ.

അഥ വാ **പണ്ഡിതവേദനീയതോ സാത്ഥ**”ന്തി പഞ്ഞാപദട്ഠാനതായ അത്ഥസമ്പന്നതം ആഹ, തതോ പരിക്ഖകജനപ്പസാദകം. **സദ്ധേയ്യതോ സബ്യഞ്ജന**ന്തി സദ്ധാപദട്ഠാനതായ ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നതം, തതോ ലോകിയജനപ്പസാദകന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഗമ്ഭീരാധിപ്പായതോ സാത്ഥ**ന്തി അധിപ്പായതോ അഗാധാപാരതായ അത്ഥസമ്പന്നം അഞ്ഞഥാ തദഭാവതോ. **ഉത്താനപദതോ സബ്യഞ്ജന**ന്തി സുബോധസദ്ദതായ ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം, പരമഗമ്ഭീരസ്സാപി അത്ഥസ്സ വേനേയ്യാനം സുവിഞ്ഞേയ്യഭാവാപാദനതോ. സബ്ബോപേസ പഠമസ്സ അത്ഥദ്വയസ്സ പഭേദോ ദട്ഠബ്ബോ, തഥാ ചേവ തത്ഥ തത്ഥ സംവണ്ണിതം. തഥാ ഹേത്ഥ വികപ്പസ്സ, സമുച്ചയസ്സ വാ അഗ്ഗഹണം. **ഉപനേതബ്ബസ്സാ**തി പക്ഖിപിതബ്ബസ്സ വോദാനത്ഥസ്സ അവുത്തസ്സ **അഭാവതോ. സകലപരിപുണ്ണഭാവേനാ**തി സബ്ബഭാഗേഹി പരിപുണ്ണതായ. **അപനേതബ്ബസ്സാ**തി സംകിലേസധമ്മസ്സ.

പടിപത്തിയാതി സീലവിസുദ്ധിയാദിസമ്മാപടിപത്തിയാ, തന്നിമിത്തം. **അധിഗമബ്യത്തിതോ**തി സച്ചപടിവേധേന അധിഗമവേയ്യത്തിയസബ്ഭാവതോ **സാത്ഥം** കപിലവതാദി വിയ തുച്ഛം നിരത്ഥകം അഹുത്വാ അത്ഥസമ്പന്നന്തി കത്വാ. **പരിയത്തിയാ**തി പരിയത്തിധമ്മപരിചയേന. **ആഗമബ്യത്തിതോ**തി ദുരക്ഖാതധമ്മേസു പരിചയം കരോന്തസ്സ വിയ

സമ്മോഹം അജനേത്വാ ബാഹുസച്ചവേയ്യത്തിയസബ്ഭാവതോ **സബ്യഞ്ജനം**. ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ ഹി സതി ആഗമബ്യത്തീതി. **സീലാദിപഞ്ചധമ്മക്ഖന്ധയുത്തതോതി** സീലാദീഹി പഞ്ചഹി ധമ്മകോട്ഠാസേഹി അവിരഹിതത്താ. **കേവലപരിപുണ്ണം** അനവസേസേന സമന്തതോ പുണ്ണം പൂരിതം. **നിരുപക്കിലേസതോതി** ദിട്ഠിമാനാദിഉപക്കിലേസാഭാവതോ. **നിത്ഥരണത്ഥായാതി** വട്ടദുക്ഖതോ നിസ്സരണായ. **ലോകാമിസനിരപേക്ഖതോതി** കഥഞ്ചിപി തണ്ഹാസന്നിസ്സയസ്സ അനിസ്സയനതോ.

ഏവം ആദികല്യാണതാദിഅപദേസേന സത്ഥു പുരിമവേസാരജ്ജദ്വയവസേന ധമ്മസ്സ സ്വാക്ഖാതതം വിഭാവേത്വാ ഇദാനി പച്ഛിമവേസാരജ്ജദ്വയവസേനാപി തം ദസ്സേതും **"അത്ഥവിപല്ലാസാഭാവതോ വാ സുട്ഠു അക്ഖാതോതി സ്വാക്ഖാതോ"**തി വത്വാ തമത്ഥം ബ്യതിരേകമുഖേന വിഭാവേന്തോ **"യഥാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിപല്ലാസമാപജ്ജതീതി** തേസം ധമ്മേ "അന്തരായികാ"തി വുത്തധമ്മാനം വിപാകാദീനം അന്തരായികത്താഭാവതോ ഏകംസേന അപായൂപപത്തിഹേതുതായ അഭാവതോ. **നിയ്യാനികത്താഭാവതോതി** അതമ്മയതാഭാവതോ, സംസാരതോ ച നിയ്യാനികാതി വുത്തധമ്മാനം ഏകച്ചയഞ്ഞകിരിയാപകതിപുരിസന്തരഞ്ഞാണാദീനം തതോ നിയ്യാനികത്താഭാവതോ വിപരീതോ ഏവ ഹോതി. **തേനാതി** അത്ഥസ്സ വിപല്ലാസാപജ്ജനേന. **തേ** അഞ്ഞതിത്ഥിയാ. **തഥാഭാവാനതിക്കമനതോതി** കമ്മന്തരായാദീനം പഞ്ചന്നം അന്തരായികഭാവസ്സ അരിയമഗ്ഗധമ്മാനം നിയ്യാനികഭാവസ്സ കദാചിപി അനതിവത്തനതോ.

നിബ്ബാനാനുരൂപായ പടിപത്തിയാതി അധിഗന്തബ്ബസ്സ സബ്ബസങ്ഖതവിനിസ്സടസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അനുരൂപായ സബ്ബസങ്ഖാരനിസ്സരണൂപായഭൂതായ സപുബ്ബഭാഗായ സമ്മാപടിപത്തിയാ അക്ഖാതത്താതി യോജനാ. **പടിപദാനുരൂപസ്സാതി** സബ്ബദുക്ഖനിയ്യാനികഭൂതാ ആരമ്മണകരണമത്തേനാപി കിലേസേഹി അനാമസനീയാ യാദിസീ പടിപദാ, തദനുരൂപസ്സ. **സുപഞ്ഞത്താതി** സീലാദിക്ഖന്ധത്തയസങ്ഗഹിതാ സമ്മാദിട്ഠിആദിപ്പഭേദാ മിച്ഛാദിട്ഠിആദീനം പഹായികഭാവേന സുട്ഠു സമ്മദേവ വിഹിതാ. **സംസന്ദതി** കിലേസമലവിസുദ്ധിതായ **സമേതി**. ഏവം മഗ്ഗനിബ്ബാനാനം പടിപദാപടിപജ്ജനീയഭാവേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞാനുരൂപതായ സ്വാക്ഖാതതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തിവിധസ്സാപി ലോകുത്തരധമ്മസ്സ പച്ചേകം സ്വാക്ഖാതതം ദസ്സേതും **"അരിയമഗ്ഗോ ചേത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അന്തദ്വയന്തി** സസ്സതുച്ഛേദം, കാമസുഖഅത്തകിലമഥാനുയോഗം, ലീനുദ്ധച്ചം, പതിട്ഠാനായൂഹനന്തി ഏവം പഭേദം അന്തദ്വയം. **അനുപഗമ്മാതി** അനുപഗന്ത്വാ, അനുപഗമനഹേതു വാ. **പടിപസ്സദ്ധകിലേസാനീതി** സുട്ഠു വൂപസന്തകിലേസാനി, പടിപസ്സദ്ധിപ്പഹാനവസേന സമ്മദേവ പഹീനദോസാനി. **സസ്സതാദിസഭാവവസേനാതി** "സസ്സതഞ്ച വോ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേസ്സാമി അമതഞ്ച താണഞ്ച ലേണഞ്ചാ"തിആദിനാ തേസു തേസു സുത്തേസു സസ്സതാദിഭാവകിത്തനവസേന.

൧൪൭. **"രാഗാദീനം അഭാവം കരോന്തേന അരിയപുഗ്ഗലേന സാമം ദട്ഠബ്ബോ"**തി ഇമിനാ "അരിയമഗ്ഗേന മമ രാഗാദയോ പഹീനാ"തി സയം അത്തനാ അനഞ്ഞനേയ്യേന ദട്ഠബ്ബോതി സന്ദിട്ഠി, സന്ദിട്ഠി ഏവ **സന്ദിട്ഠികോ**.

തേന തേന അരിയസാവകേന **പരസദ്ധായ** പരസ്സ സദ്ദഹനേന പരനേയ്യേന **ഗന്തബ്ബതം ഹിത്വാ** ഞാപേതബ്ബതം പഹായ **പച്ചവേക്ഖണഞാണേന** കരണഭൂതേന. **പസത്ഥാ ദിട്ഠി സന്ദിട്ഠി** യഥാ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. അരിയമഗ്ഗോ അത്തനാ സമ്പയുത്തായ സന്ദിട്ഠിയാ കിലേസേ ജയതി, അരിയഫലം തായ ഏവ അത്തനോ കാരണഭൂതായ, നിബ്ബാനം ആരമ്മണകരണേന അത്തനോ വിസയീഭൂതായ സന്ദിട്ഠിയാ കിലേസേ ജയതീതി യോജനാ.

ഭാവനാഭിസമയവസേന മഗ്ഗധമ്മോ. **സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന** നിബ്ബാനധമ്മോ. ഫലമ്പി ഹേട്ഠിമം സകദാഗാമിവിപസ്സനാദീനം പച്ചയഭാവേന ഉപരി മഗ്ഗാധിഗമസ്സ ഉപനിസ്സയഭാവതോ പരിയായതോ **"ദിസ്സമാനോ വട്ടഭയം നിവത്തേതീ"**തി വത്തബ്ബതം ലഭതി.

൧൪൮. **നാസ്സ കാലോതി** നാസ്സ ആഗമേതബ്ബോ കാലോ അത്ഥി. യഥാ ഹി ലോകിയകുസലസ്സ "ഉപപജ്ജേ, അപരപരിയായേ"തിആദിനാ ഫലദാനം പതി ആഗമേതബ്ബോ കാലോ അത്ഥി, ന ഏവമേതസ്സാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ന പഞ്ചാഹാ"**തിആദി. **പകട്ഠോതി** ദൂരോ. ഫലദാനം പതി കാലോ പകട്ഠോ അസ്സാതി **കാലികോ,** കാലന്തരഫലദായീ. തേനാഹ **"അത്തനോ ഫലദാനേ"**തി. **പത്തോതി** ഉപനീതോ. **ഇദന്തി** "അകാലികോ"തി പദം.

൧൪൯. **വിധിന്തി** വിധാനം, "ഏഹി പസ്സാ"തി ഏവംപവത്തവിധിവചനം. **വിജ്ജമാനത്താതി** പരമത്ഥതോ ഉപലബ്ഭമാനത്താ. **പരിസുദ്ധത്താതി** കിലേസമലവിരഹേന സബ്ബഥാ വിസുദ്ധത്താ. അമനുഞ്ഞമ്പി കദാചി പയോജനവസേന യഥാസഭാവപ്പകാസനേന ദസ്സേതബ്ബം ഭവേയ്യാതി തദഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മനുഞ്ഞഭാവപ്പകാസനേനാ"**തി.

൧൫൦. ഉപനേതബ്ബോതി ഉപനേയ്യോ, ഉപനേയ്യോവ ഓപനേയ്യികോതി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ അധിപ്പേതത്താ ആഹ **"ഉപനേതബ്ബോതി ഓപനേയ്യികോ"**തി. ചിത്തേ ഉപനയനം ഉപ്പാദനന്തി ആഹ **"ഇദം സങ്ഖതേ ലോകുത്തരധമ്മേ യുജ്ജതീ"**തി. **ചിത്തേ ഉപനയനന്തി** പന ആരമ്മണഭൂതസ്സ ധമ്മസ്സ ആരമ്മണഭാവൂപനയനേ അധിപ്പേതേ അസങ്ഖതേപി യുജ്ജേയ്യ "ആരമ്മണകരണസങ്ഖാതം **ഉപനയനം അരഹതീതി ഓപനേയ്യികോ"**തി. **അല്ലീയനന്തി** ഫുസനം. **നിബ്ബാനം ഉപനേതി** അരിയപുഗ്ഗലന്തി അധിപ്പായോ.

൧൫൧. **വിഞ്ഞൂഹീതി** വിദൂഹി, പടിവിദ്ധസച്ചേഹീതി അത്ഥോ. തേ പന ഏകംസതോ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂആദയോ ഹോന്തീതി ആഹ **"ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂആദീഹീ"**തി. **"പച്ചത്ത"**ന്തി ഏതസ്സ "പതി അത്തനീ"തി ഭുമ്മവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി ആഹ **"അത്തനി അത്തനീ"**തി. **വേദിതബ്ബോതി** വുത്തം, കഥം വേദിതബ്ബോതി ആഹ **"ഭാവിതോ മേ"**തിആദി. തത്ഥ **"മേ"**തി ഇമിനാ "പച്ചത്ത"ന്തി പദേന വുത്തമത്ഥം അന്വയതോ ദസ്സേത്വാ പുന ബ്യതിരേകേന ദസ്സേതും **"ന ഹീ"**തിആദി വുത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. **"വിഞ്ഞൂഹീ"**തി ഇദം അന്തോഗധാവധാരണന്തി ദസ്സേന്തോ **"ബാലാനം പന അവിസയോ ചേസാ"**തി ആഹ.

ഏവം ആദികല്യാണതാദിനാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അനുരൂപദേസനായ ധമ്മസ്സ സ്വാക്ഖാതതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ പച്ഛിമം പച്ഛിമം പദം കാരണവചനന്തി ദസ്സേന്തോ **"അപിചാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സന്ദിട്ഠികത്താതി** യസ്മാ അയം ധമ്മോ വുത്തനയേന സാമം ദട്ഠബ്ബോ, സന്ദിട്ഠിയാ കിലേസേ വിദ്ധംസേതി, സന്ദസ്സനഞ്ച അരഹതി, തസ്മാ **സ്വാക്ഖാതോ** ദുരക്ഖാതേ തിത്ഥിയധമ്മേ തദഭാവതോ. ഇമിനാ നയേന സേസപദേസുപി യഥാരഹം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൧൫൨. **തസ്സേവന്തിആദീസു** യം വത്തബ്ബം, തം ബുദ്ധാനുസ്സതിയം വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം.

ന. സങ്ഘാനുസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൧൭൪. **അരിയസങ്ഘഗുണാ**തി ആരകത്താ കിലേസേഹി, അനയേ ന ഇരിയനതോ, അയേ ച ഇരിയനതോ, സദേവകേന ച ലോകേന "സരണ"ന്തി അരണീയതോ അരിയോ ച സോ സങ്ഘോ ച, അരിയാനം വാ സങ്ഘോ അരിയസങ്ഘോ, തസ്സ ഗുണാ.

൧൭൫. യം സമ്മാപടിപദം പടിപന്നോ "സുട്ഠു പടിപന്നോ"തി വുച്ചതി. സാ അരിയമഗ്ഗപടിപദാ പടിപക്ഖധമ്മേ അനിവത്തിധമ്മേ കത്വാ പജഹനതോ പയോജനാഭാവാ സയമ്പി അനിവത്തിധമ്മാ, അധിഗന്തബ്ബസ്സ ച നിബ്ബാനസ്സ ഏകംസതോ അനുലോമീതി. തതോ ഏവ അപച്ചനീകാ, അനുധമ്മഭൂതാ ച, തസ്സാ **ച** പടിപന്നത്താ അരിയസങ്ഘോ "സുപ്പടിപന്നോ"തി വുത്തോതി ദസ്സേതും **"സുട്ഠു പടിപന്നോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **"അനിവത്തിപടിപദ"**ന്തി ഇമിനാ ഉജുപ്പടിപത്തിം ദസ്സേതി. പുനപ്പുനം നിവത്തനേ ഹി സതി ഉജുപ്പടിപത്തി ന ഹോതി. **"അനുലോമപടിപദം അപച്ചനീകപടിപദ"**ന്തി ഇമിനാ ഞായപ്പടിപത്തിം. പടിപജ്ജിതബ്ബസ്സ ഹി നിബ്ബാനസ്സ അനുലോമനേന, അപച്ചനീകതായ ചസ്സാ ഞായതോ. **"ധമ്മാനുധമ്മപടിപദ"**ന്തി ഇമിനാ സാമീചിപ്പടിപത്തിം അനുച്ഛവികഭാവദീപനതോ. ഏതേന പഠമപദസ്സ പപഞ്ചനിദ്ദേസോ, ഇതരാനി തീണി പദാനീതി ദസ്സേതി. തേനാഹ **"യസ്മാ പനാ"**തിആദി.

യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജനേന കിച്ചസിദ്ധിതോ അരിയഭാവാവഹം സവനം സക്കച്ചസവനം നാമാതി വുത്തം **"സക്കച്ചം സുണന്തീതി സാവകാ"**തി, തേന അരിയാ ഏവ നിപ്പരിയായതോ സത്ഥു സാവകാ നാമാതി ദസ്സേതി. **സീലദിട്ഠിസാമഞ്ഞതായാ**തി അരിയേന സീലേന, അരിയായ ച ദിട്ഠിയാ സമാനഭാവേന. അരിയാനഞ്ഹി സീലദിട്ഠിയോ മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണം വിയ നിന്നാനാകരണം മഗ്ഗേനാഗതത്താ. തേന തേ യത്ഥ കത്ഥചി ഠിതാപി സംഹതാവ. തേനാഹ **"സങ്ഘാതഭാവമാപന്നോ"**തി. മായാസാഠേയ്യാദിപാപധമ്മസമുച്ഛേദേന **ഉജു**. തതോ ഏവ ഗോമുത്തവങ്കാഭാവേന **അവങ്കാ**. ചന്ദലേഖാവങ്കാഭാവേന **അകുടിലാ**. നങ്ഗലകോടിവങ്കാഭാവേന **അജിമ്ഹാ**. അവങ്കാദിഭാവേന വാ **ഉജു**. പരിസുദ്ധട്ഠേന **അരിയാ**. അപണ്ണകഭാവേന ഞായതി കമതി നിബ്ബാനം, തം വാ ഞായതി പടിവിജ്ഝീയതി ഏതേനാതി **ഞായോ**. വട്ടദുക്ഖനിയ്യാനായ **അനുച്ഛവികത്താ**. അനുരൂപത്താ **സാമീചി** ഓപായികാതിപി **സങ്ഖം** സമഞ്ഞം **ഗതാ** സമ്മാപടിപത്തി, തായ സമങ്ഗിതായ **സുപ്പടിപന്നാ** "സമ്മാ പടിപജ്ജന്തീ"തി കത്വാ. വത്തമാനത്ഥോ ഹി അയം **പടിപന്ന**-സദ്ദോ യഥാ "സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ"തി (പു॰ പ॰ ൨൦൬). **അതീതം പടിപദ**ന്തി യഥാവുത്തമഗ്ഗസമ്മാപടിപത്തിം വദതി. ഉഭയേന ച സാമഞ്ഞനിദ്ദേസേന, "സുപ്പടിപന്നാ ച സുപ്പടിപന്നാ ച സുപ്പടിപന്നാ"തി ഏകസേസനയേന വാ ഗഹിതാനം സമൂഹോ "സുപ്പടിപന്നോ"തി വുത്തോതി ദസ്സേതി.

ഏവം ആദിപദത്ഥനിദ്ദേസഭാവേന ഇതരപദാനം അത്ഥം വത്വാ ഇദാനി ചതുന്നമ്പി പദാനം അവോമിസ്സകം അത്ഥം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യഥാനുസിട്ഠ**ന്തി സത്ഥാരാ യഥാ അനുസിട്ഠം, തഥാ അനുസാസനീഅനുരൂപന്തി അത്ഥോ. **അപണ്ണകപടിപദ**ന്തി അവിരജ്ഝനകപടിപദം, അനവജ്ജപടിപത്തിന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച സ്വാക്ഖാതേ ധമ്മവിനയേ അപണ്ണകപടിപദം പടിപന്നത്താതി ഏവം സമ്ബന്ധിതബ്ബം. പുരിമപദേന സമ്ബന്ധേ ദുതിയപദം ന വത്തബ്ബം സിയാ, നനു ച ദുതിയപദേന സമ്ബന്ധേപി പഠമം പദം ന വത്തബ്ബം സിയാതി? ന തസ്സ പഠമം അപേക്ഖിതത്താ. സാ പന സാവകാനം അപണ്ണകപടിപദാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപദാതി ദസ്സനത്ഥം "യഥാനുസിട്ഠം പടിപന്നത്താ"തി വത്തബ്ബം . ഉഭയസ്സാപി വാ സുപ്പടിപന്നഭാവസാധനത്താ ഉഭയം വുത്തം. തഥാ ഹി പി-സദ്ദേന ഉഭയം സമുച്ചിനോതി.

കിലേസജിമ്ഹവസേന അന്തദ്വയഗാഹോതി സബ്ബസോ തം പഹായ സമ്മാപടിപദാ കായാദിവങ്കപ്പഹായിനീ ഉജുപ്പടിപത്തി ഹോതീതി ആഹ **"മജ്ഝിമായ പടിപദായ…പേ॰… ഉജുപ്പടിപന്നോ"**തി.

ഞായോ നാമ യുത്തപ്പത്തപടിപത്തി, നിബ്ബാനഞ്ച, സബ്ബസങ്ഖാരസമഥതായ ആദിത്തം ചേലം, സീസം വാ അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാപി പടിപജ്ജിതബ്ബമേവാതി ആഹ **"ഞായോ വുച്ചതി നിബ്ബാന"**ന്തി. നിബ്ബായനകിരിയാമുഖേന ചേത്ഥ നിബ്ബാനം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം , മഗ്ഗഞാണാദീഹി വാ ഞായതി പടിവിജ്ഝീയതി സച്ഛികരീയതി ചാതി **ഞായോ നിബ്ബാന**ന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഗുണസമ്ഭാവനായ പരേഹി കയിരമാനം പച്ചുപട്ഠാനാദിസാമീചികമ്മം അരഹന്തീതി **സാമീചികമ്മാരഹാ**.

൧൭൬. **യദിദ**ന്തി അന്തോഗധലിങ്ഗവചനഭേദോ നിപാതോതി തസ്സ വചനഭേദേന അത്ഥമാഹ **"യാ ഇമാനീ"**തി. **ഏവ**ന്തി പകാരത്ഥേ നിപാതോ, ഇമിനാ പകാരേനാതി അത്ഥോ. തേന ഇതരാനി തീണി യുഗളാനി ദസ്സിതാനി ഹോന്തീതി ആഹ **"ഏവം ചത്താരി പുരിസയുഗളാനി ഹോന്തീ"**തി. **ഏത**ന്തി ഏതം "പുരിസപുഗ്ഗലാ"തി ബഹുവചനവസേന വുത്തം പദം. പുരിസാ ച തേ പുഗ്ഗലാ ച **പുരിസപുഗ്ഗലാ**. തത്ഥ **"പുരിസാ"**തി ഇമിനാ പഠമായ പകതിയാ ഗഹണം, **"പുഗ്ഗലാ"**തി പന ദുതിയായപി സത്തസാമഞ്ഞേനാതി ഏവം വാ ഏത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ചതുന്നം പച്ചയാനം** കീദിസാനം? ആനേത്വാ ഹുനിതബ്ബാനന്തി അധികാരതോ പാകടോയമത്ഥോ. **ദാതബ്ബ**ന്തി വാ പച്ചത്തവചനം "ചതുന്നം പച്ചയാന"ന്തി പദം അപേക്ഖിത്വാ സാമിവസേന പരിണാമേതബ്ബം, അഞ്ഞഥാ യേസം കേസഞ്ചി ചതുന്നം പച്ചയാനം "ആഹുന"ന്തി സമഞ്ഞാ സിയാ. ആഹുനം അരഹതീതി വാ **ആഹുനേയ്യോ. സക്കാദീനമ്പി വാ ആഹവന**ന്തി സക്കാദീഹിപി ദിയ്യമാനം ദാനം. **യത്ഥ ഹുതം മഹപ്ഫല**ന്തി യസ്മിം ആവഹനീയഗ്ഗിമ്ഹി ഹുതം ദധിആദി ആഹുനേയ്യഗ്ഗിഗഹപതഗ്ഗിദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗീസു ഹുതതോ ഉളാരഫലന്തി **തേസം** ബ്രാഹ്മണാനം **ലദ്ധി. ഹുത**ന്തി ദിന്നം. **നികായന്തരേ**തി സബ്ബത്ഥികവാദിനികായേ.

ഠപേത്വാ ൧൭൭ തേതി തേ പിയമനാപേ ഞാതിമിത്തേ അപനേത്വാ, തേസം അദത്വാതി അധിപ്പായോ. **ഏസ** ഏസോ. **ഏകബുദ്ധന്തരേ ച ദിസ്സതീ**തി ഏകസ്മിം ബുദ്ധന്തരേ വീതിവത്തേ ദിസ്സതി. **ച**-സദ്ദേന കദാചി അസങ്ഖ്യേയ്യേപി കപ്പേ വീതിവത്തേതി ദസ്സേതി. **അബ്ബോകിണ്ണ**ന്തി പടിപക്ഖേഹി അവോമിസ്സം, കിരിയാവിസേസകഞ്ചേതം. **പിയമനാപത്തകരധമ്മാ** നാമ സീലാദയോ, തേ അരിയസങ്ഘേ സുപ്പതിട്ഠിതാ. അയം ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - ഞാതിമിത്താ വിപ്പയുത്താ ന ചിരസ്സേവ സമാഗച്ഛന്തി, അനവട്ഠിതാ ച തേസു പിയമനാപതാ, ന ഏവമരിയസങ്ഘോ. തസ്മാ സങ്ഘോവ **പാഹുനേയ്യോ**തി. **പുബ്ബകാര**ന്തി അഗ്ഗകിരിയം. **സബ്ബപ്പകാരേനാ**തി ആദരഗാരവബഹുമാനാദിനാ, ദേയ്യധമ്മസ്സ സക്കച്ചകരണാദിനാ ച സബ്ബേന പകാരേന. സ്വായം **പാഹവനീയ**-സദ്ദോ "പാഹുനേയ്യോ"തി വുച്ചതി പരിയായഭാവേന.

ദക്ഖന്തി ഏതായ സത്താ യഥാധിപ്പേതാഹി സമ്പത്തീഹി വഡ്ഢന്തീതി **ദക്ഖിണാ**. തഥാഭാവകരണേന **ദക്ഖിണം അരഹതി**. യഥാ ഉളാരാതിവിപുലുദ്രയലാഭേന വിസോധിതം നാമ ഹോതി, ഏവം ദക്ഖിണാ വിപുലഫലതായാതി വുത്തം **"മഹപ്ഫലകരണതായ വിസോധേതീ"**തി.

പുഞ്ഞത്ഥികേഹി അഞ്ജലി കരണീയാ ഏത്ഥാതി **അഞ്ജലികരണീയോ**.

യദിപി പാളിയം "അനുത്തര"ന്തി വുത്തം. നത്ഥി ഇതോ ഉത്തരം വിസിട്ഠന്തി ഹി **അനുത്തരം**. സമമ്പിസ്സ പന നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ **"അസദിസ"**ന്തി ആഹ. ഖിത്തം വുത്തം ബീജം മഹപ്ഫലഭാവകരണേന തായതി രക്ഖതി, ഖിപന്തി വപന്തി ഏത്ഥ ബീജാനീതി വാ ഖേത്തം, കേദാരാദി, ഖേത്തം വിയ ഖേത്തം, പുഞ്ഞാനം ഖേത്തം **പുഞ്ഞക്ഖേത്തം**. സേസം ബുദ്ധാനുസ്സതിയം വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബം.

൪. സീലാനുസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൧൭൯. അഹോ വത സീലാനി അഖണ്ഡാനി, അഹോ വത അച്ഛിദ്ദാനീതി ഏവം സമ്ബന്ധ യോജേതബ്ബം. **അഹോ വതാതി** ച സമ്ഭാവനേ നിപാതോ. തേനാഹ **"അഖണ്ഡതാദിഗുണവസേനാ"**തി. അഖണ്ഡഭാവാദിസമ്പത്തിവസേനാതി അത്ഥോ. പരസ്സ സീലാനി അനുസ്സരിയമാനാനി പിയമനാപഭാവാവഹനേന കേവലം മേത്തായ പദട്ഠാനം ഹോന്തി, ന വിസും കമ്മട്ഠാനന്തി ആഹ **"അത്തനോ സീലാനി അനുസ്സരിതബ്ബാനീ"**തി. **ചാഗാദീസുപി** ഏസേവ നയോ.

യേസന്തി സീലാദീനം. പടിപാടിയാ സമാദാനേ സമാദാനക്കമേന, ഏകജ്ഝം സമാദാനേ ഉദ്ദേസക്കമേന സീലാനം ആദിഅന്തം വേദിതബ്ബം. **പരിയന്തേ ഛിന്നസാടകോ വിയാതി** വത്ഥന്തേ, ദസന്തേ വാ ഛിന്നവത്ഥം വിയ, വിസദിസൂദാഹരണം ചേതം. ഏവം സേസാനിപി ഉദാഹരണാനി. വിനിവേധവസേന ഛിന്നസാടകോ **വിനിവിദ്ധസാടകോ**. വിസഭാഗവണ്ണേന ഗാവീ വിയാതി സമ്ബന്ധോ. സബലരഹിതാനി വാ **അസബലാനി**. തഥാ **അകമ്മാസാനി**. സത്തവിധമേഥുനസംയോഗോ ഹേട്ഠാ സീലകഥായം വുത്തോ ഏവ. **കോധൂപനാഹാദീഹീതി ആദി-**സദ്ദേന മക്ഖപളാസഇസ്സാമച്ഛരിയമായാസാഠേയ്യമാനാതിമാനാദയോ ഗഹിതാ. **താനിയേവ** അഖണ്ഡാദിഗുണാനി സീലാനി. സീലസ്സ **തണ്ഹാദാസബ്യതോ** മോചനം വിവട്ടൂപനിസ്സയഭാവാപാദനം. തതോ ഏവ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ സേരീ സയംവസീ ഭുജിസ്സോ നാമ ഹോതി. തേനാഹ **"ഭുജിസ്സഭാവകരണേന ഭുജിസ്സാനീ"**തി. "ഇമിനാഹം സീലേന ദേവോ വാ ഭവേയ്യം ദേവഞ്ഞതരോ വാ, തത്ഥ നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോ"തി, "സീലേന സുദ്ധീ"തി ച ഏവമാദിനാ **തണ്ഹാദിട്ഠീഹി** അപരാമട്ഠത്താ **അയം തേ സീലേസു ദോസോതി** ചതൂസു വിപത്തീസു യായ കായചി വിപത്തിയാ ദസ്സനേന **പരാമട്ഠും** അനുദ്ധംസേതും. സമാധിസംവത്തനപ്പയോജനാനി **സമാധിസംവത്തനികാനി**.

൧൮൦. **സിക്ഖായ സഗാരവോതി** സീലധനം നിസ്സായ പടിലദ്ധസമാദാനത്താ സാതിസയം സിക്ഖായ സഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ ഹോതി. **സഭാഗവുത്തീതി** സമ്പന്നസീലേഹി സഭാഗവുത്തികോ, തായ ഏവ വാ സിക്ഖായ സഭാഗവുത്തി. യോ ഹി സിക്ഖാഗാരവരഹിതോ, സോ തായ വിസഭാഗവുത്തി നാമ ഹോതി വിലോമനതോ. യഥാ പരേഹി സദ്ധിം അത്തനോ ഛിദ്ദം ന ഹോതി, ഏവം ധമ്മാമിസേഹി പടിസന്ഥരണം **പടിസന്ഥാരോ**. സിക്ഖായ സഗാരവത്താ ഏവ തത്ഥ **അപ്പമത്തോ** ഹോതി. അത്താനുവാദഭയം പരാനുവാദഭയം ദണ്ഡഭയം ദുഗ്ഗതിഭയന്തി ഏവമാദീനി ഭയാനി ഇമസ്സ ദൂരസമുസ്സാരിതാനീതി ആഹ **"അത്താനുവാദാദിഭയവിരഹിതോ"**തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

൫. ചാഗാനുസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൧൮൧. **പകതിയാതി** സഭാവേന. **ചാഗാധിമുത്തേനാതി** ദേയ്യധമ്മപരിച്ചാഗേ യുത്തപ്പയുത്തേന തന്നിന്നേന തപ്പോണേന. നിച്ചം സദാ പവത്താ ദാനസംവിഭാഗാ യസ്സ സോ **നിച്ചപവത്തദാനസംവിഭാഗോ,** തേന. ഇധാപി "പകതിയാ"തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. യം പരസ്സ പടിയത്തം ദിയ്യതി, തം **ദാനം**. യം അത്തനാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ സംവിഭജതി, സോ **സംവിഭാഗോ. ഇതോ ദാനി പഭുതീതി** ഇതോ പട്ഠായ ദാനി അജ്ജതഗ്ഗേ അജ്ജദിവസം ആദിം കത്വാ. **അദത്വാ ന ഭുഞ്ജിസ്സാമീതി** ദാന**സമാദാനം** കത്വാ . **തംദിവസന്തി** തസ്മിം ഭാവനാരമ്ഭദിവസേ. തത്ഥ **നിമിത്തം ഗണ്ഹിത്വാതി** തസ്മിം ദാനേ പരിച്ചാഗചേതനായ പവത്തിആകാരസ്സ സല്ലക്ഖണവസേന നിമിത്തം ഗഹേത്വാ. **വിഗതമലമച്ഛേരതാദിഗുണവസേനാതി** വിഗതാനി മലമച്ഛേരാനി ഏതസ്മാതി വിഗതമലമച്ഛേരോ, ചാഗോ, തസ്സ ഭാവോ **വിഗതമലമച്ഛേരതാ**. തദാദീനം ഗുണാനം, സമ്പത്തീനം, ആനിസംസാനം വാ വസേന.

സതം ധമ്മം അനുക്കമന്തി സാധൂനം ബോധിസത്താനം ധമ്മം പവേണിം അനു അനു കമന്തോ ഓക്കമന്തോ, അവോക്കമന്തോ വാ. യേ ഇമേ **ദായകസ്സ ലാഭാ** ആയുവണ്ണസുഖബലപടിഭാനാദയോ, പിയഭാവാദയോ ച ഭഗവതാ **സംവണ്ണിതാ** പകിത്തിതാ. **മനുസ്സത്തം വാതി** വാ-സദ്ദോ അവുത്തവികപ്പത്ഥോ, തേന ഇന്ദ്രിയപാടവഭാവകമ്മസ്സകതാഞ്ഞാണാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

മച്ഛേരമലേനാതി മച്ഛേരസങ്ഖാതേന മലേന. അഥ വാ മച്ഛേരഞ്ച മലഞ്ച മച്ഛേരമലം, തേന മച്ഛേരേന ചേവ ലോഭാദിമലേന ചാതി അത്ഥോ. **പജായനവസേനാതി** യഥാസകം കമ്മനിബ്ബത്തനവസേന. **കണ്ഹധമ്മാനന്തി** ലോഭാദിഏകന്തകാളകാനം പാപധമ്മാനം. **വിഗതത്താതി** പഹീനത്താ. **വിഗതമലമച്ഛേരേന ചേതസാതി** ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം. **സോതാപന്നസ്സ സതോതി** ഗേഹം ആവസന്തസ്സ സോതാപന്നസ്സ സമാനസ്സ. **നിസ്സയവിഹാരന്തി** നിസ്സായ വിഹരിതബ്ബവിഹാരം, ദേവസികം വളഞ്ജനകകമ്മട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. **അഭിഭവിത്വാതി** അഗാരം ആവസന്താനം അഞ്ഞേസം ഉപ്പജ്ജനകരാഗാദിഉപക്കിലേസേ അഭിഭുയ്യ.

യോ കിഞ്ചി ദേന്തോപി സാപേക്ഖോവ ദേതി, സോ മുത്തചാഗോ ന ഹോതി, അയം പന ന ഏവന്തി **"മുത്തചാഗോ"**തി വുത്തം. **വിസ്സട്ഠചാഗോതി** നിരപേക്ഖപരിച്ചാഗോതി അത്ഥോ. യഥാ പാണാതിപാതബഹുലോ പുഗ്ഗലോ "ലോഹിതപാണീ"തി വുച്ചതി, ഏവം ദാനബഹുലോ പുഗ്ഗലോ "പയതപാണീ"തി വുത്തോതി ദസ്സേന്തോ **"ദാതും സദാ ധോതഹത്ഥോയേവാ"**തി ആഹ. തത്ഥ **സദാതി** നിച്ചം, അഭിണ്ഹന്തി അത്ഥോ. **പരിച്ചാഗോതി** ദേയ്യധമ്മപരിച്ചാഗോതി അധികാരതോ വിഞ്ഞായതി. **യം യം ദേയ്യധമ്മം പരേ** യാചനകാ. യാചനേ യോഗോ **യാചനയോഗോ,** പരേഹി യാചിതും യുത്തോതി അത്ഥോ. **യാജേന യുത്തോതി** ദാനേന യുത്തോ സദാ പരിച്ചജനതോ. **ഉഭയേതി** യഥാവുത്തേ ദാനേ, സംവിഭാഗേ ച **രതോ** അഭിരതോ.

൧൮൨. യഥാ പരിസുദ്ധസീലസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അഖണ്ഡതാദിഗുണവസേന അത്തനോ സീലസ്സ അനുസ്സരന്തസ്സ സീലാനുസ്സതിഭാവനാ ഇജ്ഝതി, ഏവം പരിസുദ്ധഉള്ളാരപരിച്ചാഗസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അനുപക്കിലിട്ഠമേവ അത്തനോ പരിച്ചാഗം അനുസ്സരന്തസ്സ ഭാവനാ ഇജ്ഝതീതി ദസ്സേതും **"വിഗതമലമച്ഛേരതാദിഗുണവസേനാ"**തിആദി വുത്തം, തം വുത്തത്ഥമേവ.

ഭിയ്യോസോതി ഉപരിപി. **മത്തായ** പമാണസ്സ മഹതിയാ മത്തായ, വിപുലേന പമാണേനാതി അത്ഥോ. **ചാഗാധിമുത്തോ**തി പരിച്ചാഗേ അധിമുത്തോ നിന്നപോണപബ്ഭാരോ. തതോ ഏവ **അലോഭജ്ഝാസയോ** കത്ഥചിപി അനഭിസങ്ഗചിത്തോ. പടിഗ്ഗാഹകേസു മേത്തായനവസേന പരിച്ചാഗോ ഹോതീതി **മേത്തായ** മേത്താഭാവനായ **അനുലോമകാരീ** അനുരൂപപടിപത്തി. **വിസാരദോ**തി വിസദോ അത്തനോവ ഗുണേന കത്ഥചിപി അമങ്കുഭൂതോ അഭിഭുയ്യ വിഹാരീ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

൯. ദേവതാനുസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൧൪൮. **അരിയമഗ്ഗവസേനാ**തി അരിയമഗ്ഗസ്സ അധിഗമവസേന. **സമുദാഗതേഹീ**തി സമ്മദേവ തദുപ്പത്തിതോ ഉദ്ധം ആഗതേഹി. യാദിസാ ഹി അരിയാനം സന്താനേ ലോകിയാപി സദ്ധാദയോ, ന താദിസാ കദാചിപി പോഥുജ്ജനികാ സദ്ധാദയോ. ദിബ്ബന്തീതി **ദേവാ**. ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ഏതേസന്തി ചതുമഹാരാജാ, തേ ഏവ **ചാതുമഹാരാജികാ**. തേത്തിംസ സഹപുഞ്ഞകാരിനോ തത്ഥൂപപന്നാതി തംസഹചരിതം ഠാനം താവതിംസം, തന്നിവാസിനോപി ദേവാ തംസഹചരണതോ ഏവ **താവതിംസാ**. ദുക്ഖതോ യാതാ അപയാതാതി **യാമാ**. തുസായ പീതിയാ ഇതാ ഉപഗതാതി **തുസിതാ**. ഭോഗാനം നിമ്മാനേ രതി ഏതേസന്തി **നിമ്മാനരതിനോ**. പരനിമ്മിതേസു ഭോഗേസു വസം വത്തേന്തീതി **പരനിമ്മിതവസവത്തിനോ**. ബ്രഹ്മാനം കായോ സമൂഹോ ബ്രഹ്മകായോ, തപ്പരിയാപന്നതായ തത്ഥ ഭവാതി **ബ്രഹ്മകായികാ. തതുത്തരീ**തി തതോ ബ്രഹ്മകായികേഹി ഉത്തരി, ഉപരി പരിത്താഭാദികേ സന്ധായ വദതി. **ദേവതാ സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപേത്വാ**തി "യഥാരൂപായ മഗ്ഗേനാഗതായ **സദ്ധായ സമന്നാഗതാ, സീലേന സുതേന ചാഗേന പഞ്ഞായ സമന്നാഗതാ ഇതോ ചുതാ തത്ഥ ഉപപന്നാ താ ദേവതാ,** മയ്ഹമ്പി തഥാരൂപാ സദ്ധാ സീലം സുതം ചാഗോ പഞ്ഞാ ച സംവിജ്ജതീ"തി ദേവതാ സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപേത്വാ സക്ഖിം ഓതാരേന്തേന വിയ **അത്തനോ സദ്ധാദിഗുണാ അനുസ്സരിതബ്ബാ**.

യദി ഏവം **സുത്തേ** (അം॰ നി॰ ൬.൧൦) ഉഭയഗുണാനുസ്സരണം വുത്തം, തം കഥന്തി അനുയോഗം മനസി കത്വാ ആഹ **"സുത്തേ പനാ"**തിആദി. തത്ഥ **കിഞ്ചാപി വുത്ത**ന്തി "അത്തനോ ച, താസഞ്ച ദേവതാന"ന്തി ഉഭയം സമധുരം വിയ **സുത്തേ** (അം॰ നി॰ ൬.൧൦) കിഞ്ചാപി വുത്തം. അഥ ഖോ **തം** "ദേവതാനം സദ്ധഞ്ച സീലഞ്ചാ"തിആദിവചനം. **സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപേതബ്ബ**ന്തി "വുത്ത"ന്തി പരതോ പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. കിമത്ഥം പന സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപനന്തി ആഹ **"ദേവതാനം അത്തനോ സദ്ധാദീഹി സമാനഗുണദീപനത്ഥന്തി വേദിതബ്ബ"**ന്തി. കസ്മാ പന സുത്തേ യഥാരുതവസേന അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ ഏവം അത്ഥോ ഗയ്ഹതീതി ആഹ **"അട്ഠകഥായഞ്ഹീ"**തിആദി.

൧൪൯. **തസ്മാ**തി യസ്മാ അട്ഠകഥായം ദേവതാ സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപേത്വാ അത്തനോ ഗുണാനുസ്സരണം ദള്ഹം കത്വാ വുത്തം, സീലചാഗാനുസ്സതീസു വിയ ഇധാപി അത്തനോ ഗുണാനുസ്സരണം ഝാനുപ്പത്തിനിമിത്തം യുത്തം, തസ്മാ. **പുബ്ബഭാഗേ** ഭാവനാരമ്ഭേ. **അപരഭാഗേ**തി യഥാ ഭാവേന്തസ്സ ഉപചാരജ്ഝാനം ഇജ്ഝതി, തഥാ ഭാവനാകാലേ. യദി അത്തനോ ഏവ ഇധ ഗുണാ അനുസ്സരിതബ്ബാ, കഥമയം ദേവതാനുസ്സതീതി ആഹ **"ദേവതാനം ഗുണസദിസസദ്ധാദിഗുണാനുസ്സരണവസേനാ"**തി. തേന സദിസകപ്പനായ അയം ഭാവനാ "ദേവതാനുസ്സതീ"തി വുത്താ, ന ദേവതാനം, താസം ഗുണാനം വാ അനുസ്സരണേനാതി ദസ്സേതി. പുബ്ബഭാഗേ വാ പവത്തം ദേവതാഗുണാനുസ്സരണം ഉപാദായ "ദേവതാനുസ്സതീ"തി ഇമിസ്സാ സമഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി വക്ഖതി "പുബ്ബഭാഗേ ദേവതാ ആരബ്ഭ പവത്തചിത്തവസേനാ"തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പകിണ്ണകകഥാവണ്ണനാ

൧൫൦. **ഏതാസ**ന്തി ഏതാസം ബുദ്ധാനുസ്സതിആദീനം ഛന്നം അനുസ്സതീനം. **വിത്ഥാരദേസനായ**ന്തി വിത്ഥാരവസേന പവത്തദേസനായം, **മഹാനാമസുത്തം** (അം॰ നി॰ ൬.൧൦; ൧൧.൧൧) സന്ധായ വദതി. **ഭഗവാതിആദീനം അത്ഥ**ന്തി ഭഗവാതിആദീനം പദാനം അത്ഥം. **അത്ഥവേദ**ന്തി വാ ഹേതുഫലം പടിച്ച ഉപ്പന്നം തുട്ഠിമാഹ. **ധമ്മവേദ**ന്തി ഹേതും പടിച്ച ഉപ്പന്നം തുട്ഠിം. "ആരകത്താ അരഹ"ന്തി അനുസ്സരന്തസ്സ ഹി യം തം ഭഗവതോ കിലേസേഹി ആരകത്തം, സോ ഹേതു. ഞാപകോ ചേത്ഥ ഹേതു അധിപ്പേതോ, ന കാരകോ, സമ്പാപകോ വാ. യോനേന ഞായമാനോ അരഹത്തത്ഥോ, തം ഫലം. ഇമിനാ നയേന സേസപദേസുപി ഹേതുഫലവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. ധമ്മാനുസ്സതിആദീസുപി "ആദിമജ്ഝപരിയോസാനകല്യാണത്താ"തിആദിനാ, "യസ്മാ പന സാ സമ്മാപടിപദാ"തിആദിനാ ച തത്ഥ തത്ഥ ഹേതുഅപദേസോ കതോയേവാതി. **ധമ്മൂപസംഹിത**ന്തി യഥാവുത്തഹേതുഹേതുഫലസങ്ഖാതഗുണൂപസംഹിതം. **ഗുണേ**തി അത്തനോ ഗുണേ.

൧൫൧. **അരിയസാവകാനഞ്ഞേവ ഇജ്ഝന്തീ**തി അരിയസാവകാനം ഇജ്ഝന്തിയേവാതി ഉത്തരപദാവധാരണം ദട്ഠബ്ബം, അവധാരണഞ്ച തേസം സുഖസിദ്ധിദസ്സനത്ഥം. തേനാഹ **"തേസം ഹീ"**തിആദി. ന പുഥുജ്ജനാനം സബ്ബേന സബ്ബം ഇജ്ഝന്തീതി. തഥാ ഹി വക്ഖതി "ഏവം സന്തേപീ"തിആദി. യദി ഏവം , കസ്മാ **മഹാനാമസുത്താദീസു** (അം॰ നി॰ ൬.൧൦; ൧൧.൧൧) ബഹൂസു സുത്തേസു അരിയസാവകഗ്ഗഹണം കതന്തി? തേസം ബഹുലവിഹാരതായാതി ആചരിയാ.

നിക്ഖന്തന്തി നിഗ്ഗതം നിസ്സടം. **മുത്ത**ന്തി വിസ്സട്ഠം. **വുട്ഠിത**ന്തി അപേതം. സബ്ബമേതം വിക്ഖമ്ഭനമേവ സന്ധായ വദതി. **ഗേധമ്ഹാ**തി പലിബോധതോ. **ഇദമ്പീ**തി ബുദ്ധാനുസ്സതിവസേന ലദ്ധം ഉപചാരജ്ഝാനമാഹ. **ആരമ്മണം കരിത്വാ**തി പച്ചയം കത്വാ, പാദകം കത്വാതി അത്ഥോ. **വിസുജ്ഝന്തീ**തി പരമത്ഥവിസുദ്ധിം പാപുണന്തി.

സമ്ബാധേതി തണ്ഹാസംകിലേസാദിനാ സമ്പീളേ സംകടേ ഘരാവാസേ. **ഓകാസാധിഗമോ** ലോകുത്തരധമ്മസ്സ അധിഗമായ അധിഗന്തബ്ബഓകാസോ. അനുസ്സതിയോ ഏവ **അനുസ്സതിട്ഠാനാനി. വിസുദ്ധിധമ്മാ**തി വിസുജ്ഝനസഭാവാ, വിസുജ്ഝിതും വാ ഭബ്ബാ. **പരമത്ഥവിസുദ്ധിധമ്മതായാ**തി പരമത്ഥവിസുദ്ധിയാ നിബ്ബാനസ്സ ഭബ്ബഭാവേന. **ഉപക്കമേനാ**തി പയോഗേന. **പരിയോദപനാ**തി വിസോധനാ.

൧൫൨. **ഏവം സന്തേപീ**തി ഏവം **മഹാനാമസുത്താദീസു** അനേകേസു സുത്തേസു അരിയസാവകസ്സേവ വസേന ഛസു അനുസ്സതീസു ദേസിതാസുപി. **യസ്സാനുഭാവേനാ**തി യസ്സ ചിത്തപ്പസാദസ്സ ബലേന. **പീതിം പടിലഭിത്വാ**തി അനുസ്സവവസേന ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ.

ഛഅനുസ്സതിനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി സത്തമപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൮. അനുസ്സതികമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസവണ്ണനാ

മരണസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൧൬൭. **ഇതോ**തി ദേവതാനുസ്സതിയാ. സാ ഹി ഛസു അനുസ്സതീസു സബ്ബപച്ഛാ നിദ്ദിട്ഠത്താ ആസന്നാ, പച്ചക്ഖാ ച. **അനന്തരായാ**തി തദനന്തരം ഉദ്ദിട്ഠത്താ വുത്തം. മരണസ്സ സതി മരണസ്സതീതി മരണം താവ ദസ്സേതും **"തത്ഥ മരണ"**ന്തിആദി വുത്തം. കാമഞ്ചേത്ഥ ഖന്ധാനം ഭേദോ "ജരാമരണം ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിത"ന്തി (ധാതു॰ ൭൧) വചനതോ ചുതിഖന്ധാനം വിനാസോ മരണന്തി വത്തബ്ബം, വിസേസതോ പന തം ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ വിനാസഭാവേന കമ്മട്ഠാനികാനം പച്ചുപതിട്ഠതീതി **"ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദോ"**തി വുത്തം. തേനേവാഹ **നിദ്ദേസേ** "കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സുപച്ഛേദോ"തി (വിഭ॰ ൨൩൬; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൮; മ॰ നി॰ ൧.൯൨, ൧൨൩). തത്ഥ **ഏകഭവപരിയാപന്നസ്സാ**തി ഏകേന ഭവേന പരിച്ഛിന്നസ്സ. **ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദോ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയപ്പബന്ധസ്സ വിച്ഛേദോ ആയുക്ഖയാദിവസേന അന്തരധാനം. **സമുച്ഛേദമരണ**ന്തി അരഹതോ സന്താനസ്സ സബ്ബസോ ഉച്ഛേദഭൂതം മരണം. **സങ്ഖാരാനം ഖണഭങ്ഗസങ്ഖാത**ന്തി സങ്ഖതധമ്മാനം ഉദയവയപരിച്ഛിന്നസ്സ പവത്തിഖണസ്സ ഭങ്ഗോ നിരോധോതി സങ്ഖം ഗതം. **ഖണികമരണ**ന്തി യഥാവുത്തഖണവന്തം തസ്മിംയേവ ഖണേ ലബ്ഭമാനം മരണം. യം ഖന്ധപ്പബന്ധം ഉപാദായ രുക്ഖാദിസമഞ്ഞാ, തസ്മിം അനുപച്ഛിന്നേപി അല്ലതാദിവിഗമനം നിസ്സായ മതവോഹാരോ **സമ്മുതിമരണം. ന തം ഇധ അധിപ്പേത**ന്തി തം സമുച്ഛേദഖണികസമ്മുതിമരണം ഇധ മരണാനുസ്സതിയം നാധിപ്പേതം അബാഹുല്ലതോ, അനുപട്ഠഹനതോ, അസംവേഗവത്ഥുതോ ചാതി അധിപ്പായോ.

അധിപ്പേതം സതിയാ ആരമ്മണഭാവേന. ആയുആദീനം ഖയകാലേ മരണം **കാലമരണം**. തേസം അപരിക്ഖീണകാലേ മരണം **അകാലമരണം. "കാലമരണം പുഞ്ഞക്ഖയേനാ"**തി ഇദം യഥാധികാരം സമ്പത്തിഭവവസേന വുത്തം, വിപത്തിഭവവസേന പന "പാപക്ഖയേനാ"തി വത്തബ്ബം.

ആയുസന്താനജനകപച്ചയസമ്പത്തിയാതി ആയുപ്പബന്ധസ്സ പവത്താപനകാനം ആഹാരാദിപച്ചയാനം സമ്പത്തിയം. **വിപക്കവിപാകത്താ**തി അത്തനോ ഫലാനുരൂപം ദാതബ്ബവിപാകസ്സ ദിന്നത്താ. **ഗതികാലാഹാരാദിസമ്പത്തിയാ അഭാവേനാ**തി ദേവാനം വിയ ഗതിസമ്പത്തിയാ, പഠമകപ്പിയാനം വിയ കാലസമ്പത്തിയാ, ഉത്തരകുരുകാദീനം വിയ ആഹാരസമ്പത്തിയാ ച അഭാവേന. **ആദി**-സദ്ദേന ഉതുസുക്കസോണിതാദിം പരിഗ്ഗയ്ഹതി. **അജ്ജതനകാലപുരിസാനം വിയാ**തി **വിയ**-സദ്ദോ അട്ഠാനേ പട്ഠപിതോ, അജ്ജതനകാലപുരിസാനം വസ്സസതമത്തപരിമാണസ്സ വിയ ആയുനോ ഖയവസേനാതി യോജനാ. ഏവം ഹി അനാഗതേപി പരമായുനോ സങ്ഗഹോ കതോ ഹോതി, അതീതേ പന ഗതിസമ്പത്തിയാ വിയ കാലാഹാരാദിസമ്പത്തിയാ ഭാവേന അനേകവസ്സസഹസ്സ പരിമാണോപി ആയു അഹോസി. അയഞ്ച വിഭാഗോ വത്തമാനസ്സ അന്തരകപ്പസ്സ വസേന വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം. **കലാബുരാജാദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന നന്ദയക്ഖനന്ദമാണവകാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **തം സബ്ബമ്പീ**തി യം "കാലമരണം അകാലമരണം, തഥാപി പുഞ്ഞക്ഖയമരണം ആയുക്ഖയമരണം ഉഭയക്ഖയമരണം ഉപക്കമമരണ"ന്തി വുത്തപ്പഭേദം മരണം, തം സബ്ബമ്പി.

൧൬൮. **യോനിസോ**തി ഉപായേന. **മനസികാരോ**തി മരണാരമ്മണോ മനസികാരോ. യേന പന ഉപായേന മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ, തം ബ്യതിരേകമുഖേന ദസ്സേതും **"അയോനിസോ പവത്തയതോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അയോനിസോ പവത്തയതോ**തി അനുപായേന സതിം, സംവേഗം, ഞാണഞ്ച അനുപട്ഠപേത്വാ മരണം അനുസ്സരതോ. **തദേതം സബ്ബമ്പീ**തി സോകപാമോജ്ജാനം ഉപ്പജ്ജനം, സംവേഗസ്സ അനുപ്പജ്ജനം, സന്താസസ്സ ഉപ്പജ്ജനഞ്ച യഥാക്കമം **സതിസംവേഗഞാണവിഹരതോ ഹോതി**. യോ ഹി "മരണം നാമേതം ജാതസ്സ ഏകന്തിക"ന്തി പണ്ഡിതാനം വചനം സരതി, തത്ഥ സംവേഗജാതോ ഹോതി സമ്പജാനോ ച, തസ്സ ഇട്ഠജനമരണാദിനിമിത്തം സോകാദയോ അനോകാസാവ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ അയോനിസോ മനസികാരം പവത്തയതോ ഏതേ ദോസാ, തസ്മാ. **തത്ഥ തത്ഥാ**തി അരഞ്ഞസുസാനാദീസു. **ഹതമതസത്തേ**തി ചോരാദീഹി ഹതേ, സരസേന മതേ ച സത്തേ. ദിട്ഠപുബ്ബാ സമ്പത്തി യേസം തേ ദിട്ഠപുബ്ബസമ്പത്തീ, തേസം **ദിട്ഠപുബ്ബസമ്പത്തീനം. യോജേത്വാ**തി ഉപട്ഠപേത്വാ. **ഏകച്ചസ്സാ**തി തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ ഞാണുത്തരസ്സ.

൧൬൯. **വധകപച്ചുപട്ഠാനതോ**തി ഘാതകസ്സ വിയ പതി പതി ഉപട്ഠാനതോ ആസന്നഭാവതോ. **സമ്പത്തിവിപത്തിതോ**തി ആരോഗ്യാദിസമ്പത്തീനം വിയ ജീവിതസമ്പത്തിയാ വിപജ്ജനതോ. **ഉപസംഹരണതോ**തി പരേസം മരണം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ മരണസ്സ ഉപനയനതോ. **കായബഹുസാധാരണതോ**തി സരീരസ്സ ബഹൂനം സാധാരണഭാവതോ. **ആയുദുബ്ബലതോ**തി ജീവിതസ്സ ദുബ്ബലഭാവതോ. **അനിമിത്തതോ**തി മരണസ്സ വവത്ഥിതനിമിത്താഭാവതോ . **അദ്ധാനപരിച്ഛേദതോ**തി കാലസ്സ പരിച്ഛന്നഭാവതോ. **ഖണപരിത്തതോ**തി ജീവിതക്ഖണസ്സ ഇത്തരഭാവതോ.

വധകപച്ചുപട്ഠാനതോതി ഏത്ഥ വിയ-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോതി ദസ്സേന്തോ **"വധകസ്സ വിയ പച്ചുപട്ഠാനതോ"**തി വത്വാ തമേവത്ഥം വിവരന്തോ **"യഥാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചാരയമാനോ**തി ആഗുരേന്തോ പഹരണാകാരം കരോന്തോ. **പച്ചുപട്ഠിതോവ** ഉപഗന്ത്വാ ഠിതോ സമീപേ ഏവ. **ജരാമരണം ഗഹേത്വാവ നിബ്ബത്ത**ന്തി "യഥാ ഹി അഹിച്ഛത്തകമകുളം ഉഗ്ഗച്ഛന്തം പംസുവിരഹിതം ന ഹോതി, ഏവം സത്താ നിബ്ബത്തന്താ ജരാമരണവിരഹിതാ ന ഹോന്തീ"തി ഏത്തകേന ഉപമാ. അഹിച്ഛത്തകമകുളം കദാചി കത്ഥചി പംസുവിരഹിതമ്പി ഭവേയ്യ, സത്താ പന കഥഞ്ചിപി ജരാമരണവിരഹിതാ ന ഹോന്തീതി ഖണികമരണം താവ ഉപമാഭാവേന ദസ്സേത്വാ ഇധാധിപ്പേതം മരണം ദസ്സേതും **"തഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. അഥ വാ യദിമേ സത്താ ജരാമരണം ഗഹേത്വാവ നിബ്ബത്തന്തി, നിബ്ബത്തിസമനന്തരമേവ മരിതബ്ബന്തി ചോദനം സന്ധായാഹ **"തഥാ ഹീ"**തിആദി. **അവസ്സം മരണതോ**തി അവസ്സം മരിതബ്ബതോ, ഏകന്തേന മരണസബ്ഭാവതോ വാ. **പബ്ബതേയ്യാ**തി പബ്ബതതോ ആഗതാ. **ഹാരഹാരിനീ**തി പവാഹേ പതിതസ്സ തിണപണ്ണാദികസ്സ അതിവിയ ഹരണസീലാ. **സന്ദതേവാ**തി സവതി ഏവ. **വത്തതേവാ**തി പവാഹവസേന വത്തതി ഏവ ന തിട്ഠതി.

യമേകരത്തിന്തി യസ്സം ഏകരത്തിയം, ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം ദട്ഠബ്ബം, അച്ചന്തസംയോഗേ വാ. **പഠമ**ന്തി സബ്ബപഠമം പടിസന്ധിക്ഖണേ. **ഗബ്ഭേ**തി മാതുകുച്ഛിയം. **മാണവോ**തി സത്തോ. യേഭുയ്യേന സത്താ രത്തിയം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തീതി **രത്തി**ഗ്ഗഹണം. **അബ്ഭുട്ഠിതോവാ**തി ഉട്ഠിതഅബ്ഭോ വിയ, അഭിമുഖഭാവേന വാ ഉട്ഠിതോവ മരണസ്സാതി അധിപ്പായോ. **സോ യാതീ**തി സോ മാണവോ യാതി, പഠമക്ഖണതോ പട്ഠായ ഗച്ഛതേവ. **സ ഗച്ഛം ന നിവത്തതീ**തി സോ ഏവം ഗച്ഛന്തോ ഖണമത്തമ്പി ന നിവത്തതി, അഞ്ഞദത്ഥു മരണംയേവ ഉപഗച്ഛതി.

കുന്നദീനന്തി പബ്ബതതോ പതിതാനം ഖുദ്ദകനദീനം. **പാതോ ആപോരസാനുഗതബന്ധനാനന്തി** പുരിമദിവസേ ദിവാ സൂരിയസന്താപേന അന്തോ അനുപവിസിത്വാ പുന രത്തിയം ബന്ധനമൂലം ഉപഗതേന ആപോരസേന തിന്തസിഥിലബന്ധനതായ പാതോ ആപോരസാനുഗതബന്ധനാനം.

അച്ചയന്തീതി അതിക്കമന്തി. **ഉപരുജ്ഝതീ**തി നിരുജ്ഝതി. ഉദകമേവ **ഓദകം,** ഉദകോഘം വാ . യസ്മാ അച്ചയന്തി അഹോരത്താ, തസ്മാ ജീവിതം ഉപരുജ്ഝതി. യസ്മാ ജീവിതം ഉപരുജ്ഝതി, തസ്മാ **ആയു ഖീയതി മച്ചാനം. പപതതോ**തി പപതനതോ **ഭയം** സാമികാനം രുക്ഖേ ഠത്വാ കമ്മേ വിനിയുഞ്ജിതുകാമാനം, ഹേട്ഠാ പവിട്ഠാനം വാ. **ഉഗ്ഗമനം പതി** ഉഗ്ഗമനനിമിത്തം. **മാ മം അമ്മ നിവാരയ** പബ്ബജ്ജായാതി അധിപ്പായോ.

കോചി മിത്തമുഖസത്തുരന്ധഗവേസീ സഹ വത്തമാനോപി ന ഹനേയ്യ, അയം പന ഏകംസേന ഹനതിയേവാതി ദസ്സേതും **"സഹജാതിയാ ആഗതതോ"**തി വത്വാ **"ജീവിതഹരണതോ ചാ"**തി വുത്തം.

൬൭൦. നന്തി സമ്പത്തിം. **സുഖീ**തി ദിബ്ബസദിസേഹി ഭോഗേഹി, ആധിപതേയ്യേന ച സുഖസമങ്ഗീ. **ദേഹബന്ധേനാ**തി സരീരേന. **അസോകോ**തി അസോകമഹാരാജാ. **സോകമാഗതോ**തി സോചിതബ്ബതം ഗതോ.

ആരോഗ്യം യോബ്ബനാനം. ബ്യാധിജരാപരിയോസാനതാ ജീവിതസ്സ മരണപരിയോസാനതായ ഉദാഹരണവസേന ആനീതാ, പച്ചയഭാഗവസേന വാ. ലോകോയേവ **ലോകസന്നിവാസോ** യഥാ സത്താവാസാതി, സന്നിവസിതബ്ബതായ വാ സത്തനികായോ **ലോകസന്നിവാസോ. അനുഗതോ**തി അനുബന്ധോ പച്ചത്ഥികേന വിയ. **അനുസടോ**തി അനുപവിട്ഠോ ഉപവിസേന വിയ. **അഭിഭൂതോ**തി അജ്ഝോത്ഥടോ മദ്ദഹത്ഥീഹി വിയ. **അബ്ഭാഹതോ**തി പഹടോ ഭൂതേഹി വിയ.

സേലാതി സിലാമയാ, ന പംസുആദിമയാ. **വിപുലാ**തി മഹന്താ അനേകയോജനായാമവിത്ഥാരാ. **നഭം ആഹച്ചാ**തി വിപുലത്താ ഏവ ആകാസം അഭിവിഹച്ച സബ്ബദിസാസു ഫരിത്വാ. **അനുപരിയേയ്യു**ന്തി അനുവിചരേയ്യും. **നിപ്പോഥേന്താ**തി അത്തനാ ആഘാതിതം ചുണ്ണവിചുണ്ണം കരോന്താ. **അധിവത്തന്തീ**തി അധിഭവന്തി. കുലേന വാ രൂപേന വാ സീലേന വാ സുതേന വാ സദ്ധാദീഹി വാ സേട്ഠോതി സമ്ഭാവനായ **ഖത്തിയാദീസു ന കഞ്ചി പരിവജ്ജേതി**. തേഹി ഏവ നിഹീനോതി അവമഞ്ഞമാനായ **സുദ്ദാദീസു ന കഞ്ചി പരിവജ്ജേതി**. അഞ്ഞദത്ഥു **സബ്ബമേവ അഭിമദ്ദതി** നിമ്മഥതി. ദണ്ഡാദിഉപായാ ച തത്ഥ അവിസയാ ഏവാതി ദസ്സേതും **"ന തത്ഥ ഹത്ഥീനം ഭൂമീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **മന്തയുദ്ധേനാ**തി ആഥബ്ബണവേദവിഹിതേന മന്തസങ്ഗാമപ്പയോഗേന. **ധനേനാ**തി ധനദാനേന. വാ-സദ്ദോ അവുത്തവികപ്പനത്ഥോ. തേന സാമം, ഭേദഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി.

൬൭൭. പരേഹി സദ്ധിം അത്തനോ ഉപസംഹരണതോതി പരേഹി മതേഹി സദ്ധിം "തേപി നാമ മതാ, കിമങ്ഗം പന മാദിസാ"തി അത്തനോ മരണസ്സ ഉപനയനതോ. **യസമഹത്തതോ**തി പരിവാരമഹത്തതോ, വിഭവമഹത്തതോ ച. **പുഞ്ഞമഹത്തതോ**തി മഹാപുഞ്ഞഭാവതോ. **ഥാമമഹത്തതോ**തി വീരിയബലമഹത്തതോ. **യുധിട്ഠിലോ** ധമ്മപുത്തോ. **ചാനുരോ** യോ ബലദേവേന നിബ്ബുദ്ധം കത്വാ മാരിതോ.

സഹ ഇദ്ധീഹീതി വേജയന്തകമ്പനനന്ദോപനന്ദദമനാദീസു ദിട്ഠാനുഭാവാഹി അത്തനോ ഇദ്ധീഹി സദ്ധിം **മച്ചുമുഖം** പവിട്ഠോ.

കലം നഗ്ഘന്തി സോളസിന്തി സോളസന്നം പൂരണഭാഗം ന അഗ്ഘന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ആയസ്മതോ ഥേരസ്സ സാരിപുത്തസ്സ പഞ്ഞം സോളസഭാഗേ കത്വാ തതോ ഏകം ഭാഗം സോളസധാ ഗഹേത്വാ ലദ്ധം ഏകഭാഗസങ്ഖാതം കലം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഠപേത്വാ അഞ്ഞേസം സത്താനം പഞ്ഞാ ന അഗ്ഘന്തീതി.

സബ്ബസ്സാപി സംകിലേസപക്ഖസ്സ സമുഗ്ഘാതോ ഞായേന ആരദ്ധവീരിയസ്സ ഹോതീതി ആഹ **"ഞാണവീരിയബലേനാ"**തി. സമ്മാദിട്ഠിസമ്മാവായാമേസു ഹി സിദ്ധേസു അട്ഠങ്ഗികോ അരിയമഗ്ഗോ സിദ്ധോവ ഹോതീതി. ഏകാകീഭാവേന **ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പാ**. പരതോഘോസേന വിനാ സയമേവ ഭൂതാ പടിവിദ്ധാകുപ്പാതി **സയമ്ഭുനോ**.

ഹത്ഥഗതസുവണ്ണവലയാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം സങ്ഘട്ടനം വംസകളീരസ്സ കത്ഥചി അസത്തതാതി ഏവമാദികം **തം തം നിമിത്തം** കാരണം **ആഗമ്മ. വീമംസന്താ**തി പവത്തിനിവത്തിയോ ഉപപരിക്ഖന്താ. മഹന്താനം സീലക്ഖന്ധാദീനം ഏസനട്ഠേന **മഹേസയോ. ഏകചരിയനിവാസേനാ**തി ഏകചരിയനിവാസമത്തേന, ന സീലാദിനാ. ഖഗ്ഗമിഗസിങ്ഗസമാ ഉപമാ യേസം, ഖഗ്ഗമിഗസിങ്ഗം വാ സമൂപമാ യേസം തേ **ഖഗ്ഗസിങ്ഗസമൂപമാ**.

തമ്ബനഖതുങ്ഗനഖതാദിഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനപടിമണ്ഡിതേഹി സുപ്പതിട്ഠിതപാദതാദീഹി ദ്വത്തിംസായ മഹാപുരിസലക്ഖണേഹി വിചിത്രോ അച്ഛരിയബ്ഭുതോ രൂപകായോ ഏതസ്സാതി **അസീതി...പേ॰... രൂപകായോ**. സഹ വാസനായ സബ്ബേസം കിലേസാനം പഹീനത്താ സബ്ബാകാരപരിസുദ്ധസീലക്ഖന്ധാദിഗുണരതനേഹി സമിദ്ധോ ധമ്മകായോ ഏതസ്സാതി **സബ്ബാകാര...പേ॰... ധമ്മകായോ. ഠാനസോ**തി തങ്ഖണേയേവ.

ഏവം മഹാനുഭാവസ്സാതി ഏവം യഥാവുത്തരൂപകായസമ്പത്തിയാ, ധമ്മകായസമ്പത്തിയാ ച വിഞ്ഞായമാനവിപുലാപരിമേയ്യബുദ്ധാനുഭാവസ്സ, **വസം നാഗതം** അനുപഗമനവസേനാതി അധിപ്പായോ.

മരണം സാമഞ്ഞം ഏതസ്സാതി മരണസാമഞ്ഞോ, തസ്സ ഭാവോ **മരണസാമഞ്ഞതാ,** തായ.

൬൭൮. കിമികുലാനന്തി കിമിസമൂഹാനം, കിമിജാതീനം വാ. **ജീയന്തീ**തി ജരം പാപുണന്തി.

നിക്ഖന്തേതി വീതിവത്തേ. **പടിഹിതായാ**തി പച്ഛാനുഗതായ. **സോ മമസ്സ അന്തരായോ**തി സാ യഥാവുത്താ ന കേവലം കാലകിരിയാവ, അഥ ഖോ മമ അതിദുല്ലഭം ഖണം ലഭിത്വാ ഠിതസ്സ സത്ഥുസാസനമനസികാരസ്സ അന്തരായോ **അസ്സ** ഭവേയ്യ. **ബ്യാപജ്ജേയ്യാ**തി വിപത്തിം ഗച്ഛേയ്യ. സത്ഥകേന വിയ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം കന്തനകാ മരണകാലേ സന്ധിബന്ധനച്ഛേദനകവാതാ **സത്ഥകവാതാ**.

൬൭൯. അബലന്തി ബലഹീനം. **ദുബ്ബല**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. അഭാവത്ഥോ ഹി അയം ദു-സദ്ദോ "ദുസ്സീലോ (അ॰ നി॰ ൫.൨൧൩; അ॰ നി॰ ൧൦.൭൫) ദുപ്പഞ്ഞോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯) വിയ. **തദേതം ആയു. അസ്സാസപസ്സാസാനം**

സമവുത്തിതാ അപരാപരം പവേസനിക്ഖമോവ. **ബഹി നിക്ഖന്തനാസികവാതേ അന്തോ അപവിസന്തേ, പവിട്ഠേ വാ അനിക്ഖമന്തേതി** ഏകസ്സേവ പവേസനിക്ഖമോ വിയ വുത്തം, തം നാസികവാതഭാവസാമഞ്ഞേനാതി ദട്ഠബ്ബം. **അധിമത്തതായ** അച്ചാസന്നഅധിട്ഠാനാദിനാ. തദഭാവോ ഹി ഇരിയാപഥാനം സമവുത്തിതാ. **അതിസീതേന** അഭിഭൂതസ്സ കായസ്സ വിപജ്ജനം മഹിംസരട്ഠാദീസു ഹിമപാതകാലേന ദീപേതബ്ബം. തഥ ഹി സത്താ സീതേന ഭിന്നസരീരാ ജീവിതക്ഖയം പാപുണന്തി. **അതിഉണ്ഹേന** അഭിഭൂതസ്സ വിപജ്ജനം മരുകന്താരേ ഉണ്ഹാഭിതത്തായ പച്ഛിം, തഥ ഠപിതം ഉപരി സാടകം, പുത്തഞ്ച അക്കമിത്വാ മതായ ഇത്ഥിയാ ദീപേതബ്ബം. **മഹാഭൂതാനം** സമവുത്തിതാ പകോപാഭാവോ . **പഥവീധാതുആദീനം** പകോപേന സരീരസ്സ വികാരാപത്തി പരതോ **ധാതുകമ്മട്ഠാനകഥായം** ആഗമിസ്സതി. **യുത്തകാലേതി** ഭുഞ്ജിതും യുത്തകാലേ ഖുദ്ദാഭിഭൂതകാലേ.

൧൭൪. **അവവത്ഥാനതോതി** കാലാദിവസേന വവത്ഥാനാഭാവതോ. **വവത്ഥാനന്തി** ചേത്ഥ പരിച്ഛേദോ അധിപ്പേതോ, ന അസങ്കരതോ വവത്ഥാനം, നിച്ഛയോ ചാതി ആഹ **"പരിച്ഛേദാഭാവതോ"**തി. **ന നായരേതി** ന ഞായന്തി.

ഇതോ പരന്തി എത്ഥ **പരന്തി** പരം അഞ്ഞം കാലന്തി അത്ഥോ. തേന ഓരകാലസ്സാപി സങ്ഗഹോ സിദ്ധോ ഹോതി. പരമായുതോ ഓരകാലം ഏവ ചേത്ഥ "പര"ന്തി അധിപ്പേതം. തതോ പരം സത്താനം ജീവനസ്സ അഭാവതോ **"വവത്ഥാനാഭാവതോ"**തി വത്തും ന സക്കാതി. **അബ്ബുദപേസീതി**ആദീസു "അബ്ബുദകാലേ പേസികാലേ"തിആദിനാ **കാല-**സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. **കാലോതി** ഇധ പുബ്ബണ്ഹാദിവേലാ അധിപ്പേതാ. തേനാഹ **"പുബ്ബണ്ഹേപി ഹീ"**തിആദി. ഇധേവ ദേഹേന പതിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. **അനേകപ്പകാരതോതി** നഗരേ ജാതാനം ഗാമേ, ഗാമേ ജാതാനം നഗരേ, വനേ ജാതാനം ജനപദേ, ജനപദേ ജാതാനം വനേതിആദിനാ അനേകപ്പകാരതോ. **ഇതോ ചുതേനാതി** ഇതോ ഗതിതോ ചുതേന. **ഇധ** ഇമിസ്സം ഗതിയം. **യന്തയുത്തഗോണോ വിയാതി** യഥാ യന്തേ യുത്തഗോണോ യന്തം നാതിവത്തതി, ഏവം **ലോകോ** ഗതിപഞ്ചകന്തി എത്തകേന ഉപമാ.

൧൭൫. **അപ്പം വാ ഭിയ്യോതി** വസ്സസതതോ ഉപരി "ദസ വാ വസ്സാനി, വീസതി വാ"തിആദിനാ ദുതിയം വസ്സസതം അപാപുണന്തോ അപ്പകം വാ ജീവതീതി അത്ഥോ. **ഗമനീയോതി** ഗന്തബ്ബോ ഉപപജ്ജനവസേന. **സമ്പരായോതി** പരലോകോ.

ഹീളേയ്യാതി പരിഭവേയ്യ ന സമ്ഭാവേയ്യ. **നന്തി** ആയും. **സുപോരിസോതി** സാധുപുരിസോ പഞ്ഞവാ. **ചരേയ്യാതി** സുചരിതം ചരേയ്യ. തേനാഹ **"ആദിത്തസീസോവാ"**തി.

സത്തഹി ഉപമാഹീതി -

> "സേയ്യഥാപി, ബ്രാഹ്മണ, തിണഗ്ഗേ ഉസ്സാവബിന്ദു സൂരിയേ ഉഗ്ഗച്ഛന്തേ ഖിപ്പംയേവ പടിവിഗച്ഛതി, ന ചിരട്ഠിതികം ഹോതി. ഉദകേ ഉദകപുബ്ബുളം. ഉദകേ ദണ്ഡരാജി. നദീ പബ്ബതേയ്യാ ദൂരങ്ഗമാ സീഘസോതാ ഹാരഹാരിനീ. ബലവാ പുരിസോ ജിവ്ഹഗ്ഗേ ഖേളപിണ്ഡം സംയൂഹിത്വാ അകസിരേനേവ വമേയ്യ. ദിവസം സന്തത്തേ അയോകടാഹേ മംസപേസി പക്ഖിത്താ ഖിപ്പംയേവ പടിവിഗച്ഛതി, ന ചിരട്ഠിതികാ ഹോതി. ഗാവീ വജ്ഝാ ആഘാതനം നീയമാനാ യം യദേവ പാദം ഉദ്ധരതി, സന്തികേവ ഹോതി വധസ്സ, സന്തികേവ മരണസ്സ, ഏവമേവം ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, ഗോവജ്ഝൂപമം ജീവിതം മനുസ്സാനം പരിത്തം ലഹുകം ബഹുദുക്ഖം ബഹുപായാസം മന്തായം ബോദ്ധബ്ബം, കത്തബ്ബം കുസലം, ചരിതബ്ബം ബ്രഹ്മചരിയം, നത്ഥി ജാതസ്സ അമരണ"ന്തി (അം॰ നി॰ ൭.൭൪) -

ഏവമാഗതാഹി ഇമാഹി സത്തഹി ഉപമാഹി **അലങ്കതം**.

രത്തിന്ദിവന്തി ഏകം രത്തിന്ദിവം. **ഭഗവതോ സാസനന്തി** അരിയമഗ്ഗപടിവേധാവഹം സത്ഥു ഓവാദം. **ബഹും വത മേ കതം അസ്സാതി** ബഹും വത മയാ അത്തഹിതം പബ്ബജിതകിച്ചം കതം ഭവേയ്യ. **തദന്തരന്തി** തം ഖണം തത്തകം വേലം. **ഏകം പിണ്ഡപാതന്തി** ഏകം ദിവസം യാപനപ്പഹോനകം പിണ്ഡപാതം. **ദന്ധന്തി** മന്ദം ചിരായ. **അവിസ്സാസിയോ** അവിസ്സാസനീയോ.

൧൭൬. ചിത്തേ ധരന്തേയേവ സത്താനം ജീവിതവോഹാരോ, ചിത്തസ്സ ച അതിഇത്തരോ ഖണോ ലഹുപരിവത്തിഭാവതോ. യഥാഹ ഭഗവാ "നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകധമ്മമ്പി സമനുപസ്സാമി, യം ഏവം ലഹുപരിവത്തം, യഥയിദം ചിത്ത"ന്തി (അം॰ നി॰ ൧.൪൮; കഥാ॰ ൩൩൫). തസ്മാ സത്താനം ജീവിതം ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ ലഹുസം ഇത്തരന്തി ദസ്സേന്തോ **"പരമത്ഥതോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **"പരമത്ഥതോ"**തി ഇമിനാ യായം "യോ ചിരം ജീവതി, സോ വസ്സസത"ന്തിആദിനാ സത്താനം (ദീ॰ നി॰ ൨.൭; സം॰ നി॰ ൧.൧൪൫; അം॰ നി॰ ൭.൭൪) ജീവിതപ്പവത്തി വുത്താ, സാ പബന്ധവിസയത്താ വോഹാരവസേനാതി തം പടിക്ഖിപതി. **"അതിപരിത്തോ"**തി ഇമിനാ -

> "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ചത്താരോ ദള്ഹധമ്മാ ധനുഗ്ഗഹാ സുസിക്ഖിതാ കതഹത്ഥാ കതൂപാസനാ ചതുദ്ദിസാ ഠിതാ അസ്സു, അഥ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ 'അഹം ഇമേസം...പേ॰... കതൂപാസനാനം ചതുദ്ദിസാ കണ്ഡേ ഖിത്തേ അപ്പതിട്ഠിതേ പഥവിയം ഗഹേത്വാ ആഹരിസ്സാമീ'തി. യഥാ ച, ഭിക്ഖവേ, തസ്സ പുരിസസ്സ ജവോ, യഥാ ച ചന്ദിമസൂരിയാനം ജവോ, തതോ സീഘതരോ. യഥാ ച, ഭിക്ഖവേ, തസ്സ പുരിസസ്സ ജവോ, യഥാ ച ചന്ദിമസൂരിയാനം ജവോ, യഥാ ച യാ ദേവതാ ചന്ദിമസൂരിയാനം പുരതോ ധാവന്തി, താസം ദേവതാനം ജവോ, തതോ സീഘതരം ആയുസങ്ഖാരാ ഖീയന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൨൮) -

ഏവം വുത്തം പരിത്തമ്പി പടിക്ഖിപതി. തത്ര ഹി ഗമനസ്സാദാനം ദേവപുത്താനം ഹേട്ഠുപരിയേന പടിമുഖം ധാവന്താനം സിരസി, പാദേ ച ബദ്ധഖുരധാരാസന്നിപാതതോപി പരിത്തകോ രൂപജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ സോ ഖണോ വുത്തോ, ചിത്തസ്സ പന അതിവിയ പരിത്തതരോ, യസ്സ ഉപമാപി നത്ഥി. തേനേവാഹ "യാവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, ഉപമാപി ന സുകരാ, യാവ ലഹുപരിവത്തം ചിത്ത"ന്തി (അം॰ നി॰ ൧.൪൮). **ജീവിതക്ഖണോതി** ജീവനക്ഖണോ. **ഏകചിത്തപ്പവത്തിമത്തോയേവ** ഏകസ്സ ചിത്തസ്സ പവത്തിമത്തേനേവ സത്താനം പരമത്ഥതോ ജീവനക്ഖണസ്സ പരിച്ഛിന്നത്താ. ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ പകാസേന്തോ **"യഥാ നാമാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പവത്തമാനന്തി** പവത്തന്തം. **ഏകചിത്തക്ഖണികന്തി** ഏകചിത്തക്ഖണമത്തവന്തം. **തസ്മിം ചിത്തേ നിരുദ്ധമത്തേതി** യേന വത്തമാനചിത്തക്ഖണേന "ജീവതീ"തി വുച്ചതി, തസ്മിം ചിത്തേ നിരോധം ഭങ്ഗം പത്തമത്തേ തംസമങ്ഗീ **സത്തോ നിരുദ്ധോ** മതോതി **വുച്ചതി**.

വുത്തമേവത്ഥം പാളിയാ വിഭാവേതും **"യഥാഹാ"**തിആദി വുത്തം. തേന തീസുപി കാലേസു സത്താനം പരമത്ഥതോ ജീവനം നാമ ചിത്തക്ഖണവസേനേവാതി ദസ്സേതി.

ജീവിതന്തി ജീവിതിന്ദ്രിയം. **സുഖദുക്ഖാ**തി സുഖദുക്ഖവേദനാ. ഉപേക്ഖാപി ഹി സുഖദുക്ഖാസു ഏവ അന്തോഗധാ ഇട്ഠാനിട്ഠഭാവതോ. **അത്തഭാവോ**തി ജീവിതവേദനാവിഞ്ഞാണാനി ഠപേത്വാ അവസിട്ഠധമ്മാ വുത്താ. **കേവലാ**തി അത്തനാ, നിച്ചഭാവേന വാ അവോമിസ്സാ. **ഏകചിത്തസമായുത്താ**തി ഏകേകേന ചിത്തേന സഹിതാ. **ലഹുസോ വത്തതി ഖണോ**തി വുത്തനയേന ഏകചിത്തക്ഖണികതായ ലഹുകോ അതിഇത്തരോ ജീവിതാദീനം ഖണോ വത്തതി.

യേ നിരുദ്ധാ മരന്തസ്സാതി ചവന്തസ്സ സത്തസ്സ ചുതിതോ ഉദ്ധം "നിരുദ്ധാ"തി വത്തബ്ബാ യേ ഖന്ധാ. **തിട്ഠമാനസ്സ വാ ഇധാ**തി യേ വാ ഇധ പവത്തിയം തിട്ഠന്തസ്സ ധരന്തസ്സ ഭങ്ഗപ്പത്തിയാ നിരുദ്ധാ ഖന്ധാ. **സബ്ബേപി സദിസാ** തേ സബ്ബേപി ഏകസദിസാ. കഥം? **ഗതാ അപ്പടിസന്ധികാ** പുന ആഗന്ത്വാ പടിസന്ധാനാഭാവേന വിഗതാ. യഥാ ഹി ചുതിഖന്ധാ ന നിവത്തന്തി, ഏവം തതോ പുബ്ബേപി ഖന്ധാ, തസ്മാ ഏകചിത്തക്ഖണികം സത്താനം ജീവിതന്തി അധിപ്പായോ.

അനിബ്ബത്തേന ന ജാതോതി അനുപ്പന്നേന ചിത്തേന ജാതോ ന ഹോതി അജാതോ നാമ ഹോതി. **പച്ചുപ്പന്നേന** വത്തമാനേന ചിത്തേന **ജീവതി** ജീവമാനോ നാമ ഹോതി. **ചിത്തഭങ്ഗാ മതോ ലോകോ**തി ചുതിചിത്തസ്സ വിയ സബ്ബസ്സപി തസ്സ തസ്സ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗപ്പത്തിയാ അയം ലോകോ പരമത്ഥതോ മതോ നാമ ഹോതി നിരുദ്ധസ്സ അപ്പടിസന്ധികത്താ. ഏവം സന്തേപി **പഞ്ഞത്തി പരമത്ഥിയാ** യാ തം തം ധരന്തം ചിത്തം ഉപാദായ "തിസ്സോ ജീവതി, ഫുസ്സോ ജീവതീ"തി വചനപ്പവത്തിയാ വിസയഭൂതാ സന്താനപഞ്ഞത്തി, സാ ഏത്ഥ **പരമത്ഥിയാ** പരമത്ഥഭൂതാ. തഥാ ഹി വദന്തി "നാമഗോത്തം ന ജീരതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൬).

൧൭൭. **അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന** ആകാരേന. **ചിത്ത**ന്തി കമ്മട്ഠാനാരമ്മണം ചിത്തം. **ആസേവനം ലഭതീ**തി ഭാവനാസേവനം ലഭതി, ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപം പഹായ ഏകത്തവസേന മരണാരമ്മണമേവ ഹോതീതി. തേനാഹ **"മരണാരമ്മണാ സതി സന്തിട്ഠതീ"**തി. സഭാവധമ്മാനം ഭേദോ സഭാവധമ്മഗതികോ ഏവാതി ആഹ **"സഭാവധമ്മത്താ പന ആരമ്മണസ്സാ"**തി. തേനാഹ ഭഗവാ "ജരാമരണം, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്ന"ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ২.২০). **സംവേജനീയത്താ**തി സംവേഗജനനതോ മഹാഭൂതേസു മഹാവികാരതാ വിയ ഗയ്ഹമാനാ മരണം അനുസ്സരിയമാനം ഉപരൂപരി ഉബ്ബേഗമേവ ആവഹതീതി തത്ഥ ന ഭാവനാചിത്തം അപ്പേതും സക്കോതി. യദി സഭാവധമ്മത്താ അപ്പനം ന പാപുണാതി, ലോകുത്തരജ്ഝാനം ഏകച്ചാനി അരൂപജ്ഝാനാനി ച കഥന്തി ആഹ **"ലോകുത്തരജ്ഝാനം പനാ"**തിആദി. **വിസുദ്ധിഭാവനാനുക്കമവസേനാ**തി ഹേട്ഠിമവിസുദ്ധിയാ ആനുഭാവേന അധിഗതാതിസയായ പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിഭാവനായ, സബ്ബസങ്ഖാരേഹി നിബ്ബിന്ദനവിരജ്ജനാദിവിസംയോഗാധിമുത്തിഅപ്പനായ ച പടിപക്ഖഭൂതാനം പാപധമ്മാനം വിഗമോതി ഏവംഭൂതസ്സ വിസുദ്ധിഭാവനാനുക്കമസ്സ വസേന ലോകുത്തരജ്ഝാനം അപ്പനാപ്പത്തമേവ ഹോതി. **ആരമ്മണസമതിക്കമനമത്തം തത്ഥ ഹോതീ**തി അഞ്ഞേസം സഭാവധമ്മാരമ്മണകമ്മട്ഠാനാനം വിയ ചിത്തസ്സ സമാധാനേ ബ്യാപാരോ നത്ഥി. യഥാസമാഹിതേന പന ചിത്തേന ആരമ്മണസമതിക്കമനമത്തമേവ ഭാവനായ കാതബ്ബം, തസ്മാ സഭാവധമ്മേപി ആരുപ്പജ്ഝാനം അപ്പേതീതി.

സതതം അപ്പമത്തോ ഹോതി സംവേഗബഹുലത്താ, തതോ ഏവസ്സ സബ്ബഭവേസു അനഭിരതിസഞ്ഞാപടിലാഭോ. **ജീവിതനികന്തിം ജഹാതി** മരണസ്സ അവസ്സംഭാവിതാദസ്സനതോ. **പാപഗരഹീ ഹോതി** അനിച്ചസഞ്ഞാപടിലാഭതോ, തതോ ഏവ അസന്നിധിബഹുലതാ, വിഗതമലമച്ഛേരതാ ച. **തദനുസാരേനാ**തി അനിച്ചസഞ്ഞാപരിചയാനുസാരേന. **അഭാവിതമരണാ**തി അഭാവിതമരണാനുസ്സരണാ. **അഭയോ അസമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതി** പഗേവ മരണസഞ്ഞായ സൂപട്ഠിതത്താ.

കായഗതാസതികഥാവണ്ണനാ

൧൭൮. ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി ഏത്ഥാതി **ബുദ്ധുപ്പാദോ,** ബുദ്ധാനം ഉപ്പജ്ജനകാലോ, തസ്മാ. **അഞ്ഞത്ര** തം ഠപേത്വാ, അഞ്ഞസ്മിം കാലേതി അത്ഥോ. ന പവത്തപുബ്ബന്തി **അപവത്തപുബ്ബം**. തതോ ഏവ **സബ്ബതിത്ഥിയാനം അവിസയഭൂതം.** നനു ച **സുനേത്തസത്ഥാരാദയോ** (അ॰ നി॰ ൬.൫൪; ൭.൬൬, ൭൩), അഞ്ഞേ ച താപസപരിബ്ബാജകാ സരീരം "അസുഭ"ന്തി ജാനിംസു. തഥാ ഹി **സുമേധതാപസേന** സരീരം ജിഗുച്ഛന്തേന വുത്തം -

> "യന്നൂനിമം പൂതികായം, നാനാകുണപപൂരിതം;
> ഛഡ്ഡയിത്വാന ഗച്ഛേയ്യം, അനപേക്ഖോ അനത്ഥികോ"തി. (ബു॰ വം॰ ২.৭) -

ആദി. കാമം ബോധിസത്താ, അഞ്ഞേ ച താപസാദയോ സരീരം "അസുഭ"ന്തി ജാനന്തി, കമ്മട്ഠാനഭാവേന പന ന ജാനന്തി. തേന വുത്തം **"അഞ്ഞത്ര ബുദ്ധുപ്പാദാ"**തിആദി. **സംവേഗായ സംവത്തതി** യാഥാവതോ കായസഭാവപ്പവേദനതോ. **അത്ഥായാ**തി ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥായ. **യോഗക്ഖേമായാ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമഭാവായ. **സതിസമ്പജഞ്ഞായാ**തി സബ്ബത്ഥ സതിഅവിപ്പവാസായ ച സത്തട്ഠാനിയസമ്പജഞ്ഞായ ച. **ഞാണദസ്സനപടിലാഭായാ**തി വിപസ്സനാഞാണാധിഗമായ. **വിജ്ജാവിമുത്തിഫലസച്ഛികിരിയായാ**തി തിസ്സോ വിജ്ജാ, ചിത്തസ്സ അധിമുത്തി നിബ്ബാനം, ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനീതി ഏതേസം പച്ചക്ഖകരണായ. അമതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അധിഗമഹേതുതായ, അമതസദിസാതപ്പകസുഖസഹിതതായ ച കായഗതാസതി **"അമത"**ന്തി വുത്താ. **പരിഭുഞ്ജന്തീ**തി ഝാനസമാപജ്ജനേന വളഞ്ജന്തി. **പരിഹീന**ന്തി ജിനം. **വിരദ്ധ**ന്തി അനധിഗമേന വിരജ്ഝിതം. **ആരദ്ധ**ന്തി സാധിതം നിപ്ഫാദിതം. അനേകേഹി ആകാരേഹി തേസു തേസു സുത്തന്തേസു പസംസിത്വാ യം തം കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം നിദ്ദിട്ഠന്തി സമ്ബന്ധോ . കത്ഥ പന നിദ്ദിട്ഠന്തി? **കായഗതാസതിസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൩ ആദയോ). തത്ഥ ഹി "കഥം ഭാവിതാ ച ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ അയം ദേസനാ ആഗതാ. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ - ഭിക്ഖവേ, കേന പകാരേന കായഗതാസതിഭാവനാ ഭാവിതാ, കേന ച പകാരേന പുനപ്പുനം കതാ ആനാപാനജ്ഝാനാദീനം നിപ്ഫത്തിയാ മഹപ്ഫലാ, തേസം തേസം വിജ്ജാഭാഗിയാനം, അഭിഞ്ഞാസച്ഛികരണിയാനഞ്ച ധമ്മാനം, അരതിരതിസഹനതാദീനഞ്ച സംസിദ്ധിയാ മഹാനിസംസാ ച ഹോതീതി? **ആനാപാനപബ്ബ**ന്തി ആനാപാനകമ്മട്ഠാനാവധി. ഏസ നയോ സേസേസുപി.

ധാതുമനസികാരകമ്മട്ഠാനേന യദിപി ഉപചാരസമാധി ഇജ്ഝതി, സമ്മസനവാരോ പന തത്ഥ സാതിസയോതി ധാതുമനസികാരപബ്ബമ്പി **"വിപസ്സനാവസേന വുത്ത"**ന്തി വുത്തം. "അയമ്പി ഖോ കായോ ഏവംധമ്മോ ഏവംഭാവീ ഏവംഅനതീതോ"തി (ദീ॰ നി॰ ২.৩৭൮; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൨) തത്ഥ തത്ഥ അസുഭാനിച്ചതാദീഹി സദ്ധിം കായേ ആദീനവസ്സ

വിഭാവനവസേന ദേസനായ ആഗതത്താ **“നവസിവഥിക…പേ॰… വുത്താനീ”**തി വുത്തം. **ഏത്ഥ ഉദ്ധുമാതകാദീസൂ**തി ഏതേസു സിവഥികപബ്ബേസു ആഗതഉദ്ധുമാതകാദീസു. **ആനാപാനസ്സതിവസേനാ**തി ആനാപാനസ്സതിഭാവനാവസേന. യോ ഉപരി “കരീസം മത്ഥലുങ്ഗ”ന്തി മത്ഥലുങ്ഗകോട്ഠാസോ ഗയ്ഹതി, തം ഇധ **പാളിയം** (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൪) അട്ഠിമിഞ്ജേനേവ സങ്ഗണ്ഹിത്വാ ദേസനാ ആഗതാതി ദസ്സേന്തോ **“മത്ഥലുങ്ഗം അട്ഠിമിഞ്ജേന സങ്ഗഹേത്വാ”**തി ആഹ . **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം അനുസ്സതിനിദ്ദേസേ. കായം ഗതാ, കായേ വാ ഗതാ സതി **കായഗതാസതീ**തി സതിസീസേന ഇദം ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനം അധിപ്പേതന്തി യോജനാ.

൧൭൯. **ചതുമഹാഭൂതിക**ന്തി ചതുമഹാഭൂതസന്നിസ്സയം. **പൂതികായ**ന്തി പൂതിഭൂതം പരമദുഗ്ഗന്ധകായം. ഠാനഗമനാവത്ഥം സരീരം സന്ധായ, തസ്സ വാ അവയവേസു സബ്ബഹേട്ഠിമം പാദതലന്തി വുത്തം **“ഉദ്ധം പാദതലാ”**തി. **തിരിയം തചപരിച്ഛിന്ന**ന്തി ഏത്ഥ നനു കേസലോമനഖാനം, തചസ്സ ച അതചപരിച്ഛിന്നതാ അത്ഥീതി? കിഞ്ചാപി അത്ഥി, തചപരിച്ഛിന്നബഹുലതായ പന കായസ്സ തചപരിച്ഛിന്നതാ ഹോതീതി ഏവം വുത്തം. തചോ പരിയന്തോ അസ്സാതി തചപരിയന്തോതി ഏതേന പന വചനേന കായേകദേസഭൂതോ തചോ ഗഹിതോ ഏവ, തപ്പടിബദ്ധാ ച കേസാദയോ തദനുപവിട്ഠമൂലാ തചപരിയന്താവ ഹോന്തീതി ദ്വത്തിംസാകാരസമൂഹോ സബ്ബോപി കായോ തചപരിയന്തോ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

അത്ഥീതി വചനവിപല്ലാസേന വുത്തം, നിപാതപദം വാ ഏതം. തസ്മാ തീസുപി സങ്ഖാസു തദേവസ്സ രൂപം. തേനാഹ **“സംവിജ്ജന്തീ”**തി. അക്ഖരചിന്തകേഹി സരീരേ കായ-സദ്ദം വണ്ണന്തേഹിപി അസുചിസമുദായഭാവേനേവ ഇച്ഛിതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ “അസുചിസഞ്ചയതോ”തി വത്വാ പുന നം നിരുത്തിനയേന ദസ്സേതും **“കുച്ഛിതാന”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ആയഭൂതതോ**തി ഉപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതത്താ. **“പൂരം നാനപ്പകാരസ്സാ”**തി വുത്തം. “കേ പന തേ പകാരാ? യേഹി നാനപ്പകാരം അസുചി വുത്ത”ന്തി തേ കേസാദികേ ദസ്സേതും പാളിയം “കേസാ ലോമാ”തിആദി വുത്തന്തി ഇമമത്ഥം ദീപേന്തോ ആഹ **“ഏതേ കേസാദയോ ദ്വത്തിംസാകാരാ”**തി. ആകാരാ പകാരാതി ഹി ഏകോ അത്ഥോതി. **ഏവം സമ്ബന്ധോ**തി “അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ നഖാ”തിആദിനാ സബ്ബകോട്ഠാസേസു “അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ”തി പദത്തയേന സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ.

പരിതോതി തിരിയം, സമന്തതോ വാ പാദതലകേസമൂലേസു ച തചസ്സ ലബ്ഭനതോ. **സുചിഭാവ**ന്തി സുചിനോ സബ്ഭാവം, സുചിമേവ വാ.

൧൮൨. യേന വിധിനാ ഉഗ്ഗഹേ കുസലോ ഹോതി, സോ സത്തവിധോ വിധി **“ഉഗ്ഗഹകോസല്ല”**ന്തി വുച്ചതി, തന്നിബ്ബത്തം വാ ഞാണം. **മനസികാരകോസല്ലേ**പി ഏസേവ നയോ.

സജ്ഝായന്താ വാതി സജ്ഝായം കരോന്താ ഏവ. തേസം കിര ചത്താരോ മാസേ സജ്ഝായന്താനം സജ്ഝായമഗ്ഗേനേവ കോട്ഠാസേ ഉപധാരേന്താനം പടിപാടിയാ ദ്വത്തിംസാകാരാ വിഭൂതതരാ ഹുത്വാ ഖായിംസു, പടിക്കൂലസഞ്ഞാ സണ്ഠാസി, തേ തസ്മിം നിമിത്തേ ഝാനം അപ്പേത്വാ ഝാനപാദകം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ദസ്സനമഗ്ഗം പടിവിജ്ഝിംസു. തേന വുത്തം **“സജ്ഝായന്താ വ സോതാപന്നാ അഹേസു”**ന്തി.

പരിച്ഛിന്ദിത്വാതി തചപഞ്ചകാദിവസേനേവ പരിച്ഛേദം കത്വാ. പഥവീധാതുബഹുലഭാവതോ മത്ഥലുങ്ഗസ്സ കരീസാവസാനേ തന്തിആരോപനമാഹ. ഏത്ഥ ച **മംസം, ന്ഹാരു, അട്ഠി, അട്ഠിമിഞ്ജം വക്കം, വക്കം അട്ഠിമിഞ്ജം, അട്ഠി, ന്ഹാരു, മംസം, തചോ, ദന്താ, നഖാ, ലോമാ, കേസാ**തി ഏവം വക്കപഞ്ചകാദീസു അനുലോമസജ്ഝായം വത്വാ പടിലോമസജ്ഝായോ പുരിമേഹി സമ്ബന്ധോ വുത്തോ. സ്വായം **സമ്മോഹവിനോദനിയം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൩൫൬) വിസും തിപഞ്ചാഹം, പുരിമേഹി ഏകതോ തിപഞ്ചാഹന്തി ഛപഞ്ചാഹം സജ്ഝായോ വുത്തോ, തത്ഥ ആദിഅന്തദസ്സനവസേന വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ. അനുലോമപടിലോമസജ്ഝായേപി ഹി പടിലോമസജ്ഝായോ അന്തിമോ ഹോതി, സജ്ഝായപ്പകാരന്തരം വാ ഏതമ്പീതി വേദിതബ്ബം.

ഹത്ഥസങ്ഖലികാതി അങ്ഗുലിപന്തിമാഹ.

മനസാ സജ്ഝായോതി ചിത്തേന ചിന്തനമാഹ, യം മാനസം “ജപ്പന”ന്തി വുച്ചതി, സമ്മദേവ അജ്ഝായോതി വാ സജ്ഝായോ, ചിന്തനന്തി അത്ഥോ. ചിരതരം സുട്ഠു പവത്തനേന പഗുണഭൂതാ കമ്മട്ഠാനതന്തി സമാവജ്ജിത്വാ മനസി കരോന്തസ്സ ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ കത്ഥചി അസജ്ജമാനാ നിരന്തരമേവ ഉപട്ഠാതി, തദനുസാരേന തദത്ഥോപി വിഭൂതതരോ ഹുത്വാ ഖായതീതി ആഹ **“വചസാ സജ്ഝായോ ഹി…പേ॰… പടിവേധസ്സ പച്ചയോ ഹോതീ”**തി. **ലക്ഖണപടിവേധസ്സാ**തി അസുഭലക്ഖണപടിവേധസ്സ.

പടിക്കൂലസഭാവസല്ലക്ഖണസ്സ കസ്സചി വണ്ണഗ്ഗഹണമുഖേന കോട്ഠാസാ വവത്ഥാനം ഗച്ഛന്തി, കസ്സചി സണ്ഠാനഗ്ഗഹണമുഖേന, കസ്സചി ദിസാവിഭാഗഗ്ഗഹണമുഖേന, കസ്സചി പതിട്ഠിതോകാസഗ്ഗഹണമുഖേന, കസ്സചി സബ്ബസോ പരിച്ഛിജ്ജഗ്ഗഹണമുഖേനാതി വണ്ണാദിതോ സല്ലക്ഖണം ഉഗ്ഗഹകോസല്ലാവഹം വുത്തന്തി തം ദസ്സേന്തോ **“കേസാദീനം വണ്ണോ വവത്ഥപേതബ്ബോ”**തിആദിമാഹ.

അത്തനോ ഭാഗോ സഭാഗോ, സഭാഗേന പരിച്ഛേദോ **സഭാഗപരിച്ഛേദോ,** ഹേട്ഠുപരിതിരിയപരിയന്തേഹി, സകോട്ഠാസികകേസന്തരാദീഹി ച പരിച്ഛേദോതി അത്ഥോ. **അമിസ്സകതാവസേനാ**തി കോട്ഠാസന്തരേഹി അവോമിസ്സകതാവസേന. അസഭാഗോ ഹി ഇധ **“വിസഭാഗോ”**തി അധിപ്പേതോ, ന വിരുദ്ധസഭാഗോ. സ്വായമത്ഥോ കേസാദിസദ്ദതോ ഏവ ലബ്ഭതി. സദ്ദന്തരത്ഥാപോഹനവസേന സദ്ദോ അത്ഥം വദതീതി “കേസാ”തി വുത്തേ “അകേസാ ന ഹോന്തീ”തി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി. കേ പന തേ അകേസാ? ലോമാദയോ, ന ച ഘടാദീസു പസങ്ഗോപകരണേനേവ തേസം നിവത്തിതത്താ.

പടിക്കൂലവസേനേവ കഥിതം ധാതുവിഭാഗസ്സ സാമഞ്ഞതോപി അഗഹിതത്താ. തഥേവ വിസും ധാതുകമ്മട്ഠാനസ്സ കഥിതത്താ ച ധാതുവിഭങ്ഗോ **പക്കുസാതിസുത്തം** (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൨) വിഭങ്ഗപ്പകരണേ **ധാതുവിഭങ്ഗപാളി** (വിഭ॰ ൧൭൨ ആദയോ) ച. യസ്സ വണ്ണതോ ഉപട്ഠാതി കേസാദി, **തം പുഗ്ഗലം സന്ധായ ഝാനാനി** കേസാദീസു വണ്ണകസിണാരമ്മണാനി **വിഭത്താനി**. ഞത്വാ ആചിക്ഖിതബ്ബന്തി യദത്ഥം വുത്തം, തം ദസ്സേതും **“തത്ഥ ധാതുവസേനാ”**തിആദി വുത്തം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം പടിക്കൂലമനസികാരപബ്ബേ. **കായഗതാസതിസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൩ ആദയോ) ഹി പടിക്കൂലമനസികാരപബ്ബം ഗഹേത്വാ ഇധ കായഗതാസതിഭാവനാ നിദ്ദിസീയതി.

ഫ്വൃഫ. **ന ഏകന്തരികായാതി** ഏകന്തരികായപി ന മനസി കാതബ്ബം, പഗേവ ദ്വന്തരികാദിനാതി അധിപ്പായോ. ന ഭാവനം സമ്പാദേതി, ലക്ഖണപടിവേധം ന പാപുണാതി ഏകന്തരികായ മനസി കരോന്തോതി സമ്ബന്ധോ.

ഓക്കമനവിസ്സജ്ജനന്തി പടിപജ്ജിതബ്ബവിസ്സജ്ജേതബ്ബേ മഗ്ഗേ. **പുച്ഛിതബ്ബാവ ഗന്തബ്ബം ഹോതി** ഗഹേതബ്ബവിസ്സജ്ജേതബ്ബട്ഠാനസ്സ അസല്ലക്ഖണതോ. **കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം പാപുണാതീ**തി ആദിതോ പട്ഠായ യാവ പരിയോസാനാ മനസികാരമത്തം ഹോതീതി അധിപ്പായോ. **അവിഭൂതം പന ഹോതി** പടിക്കൂലാകാരസ്സ സുട്ഠു അസല്ലക്ഖണതോ. തതോ ഏവ **ന വിസേസം ആവഹതി**.

കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം ന ഗച്ഛതീതി പടിപാടിയാ സബ്ബകോട്ഠാസേ മനസി കരോതോയേവ വിഭൂതാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി. തേ സാതിസയം പാടിക്കൂലതോ മനസി കരോന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം ഗച്ഛേയ്യ, ഇമസ്സ പന അതിവിയ ദന്ധം മനസി കരോതോ വിഭൂതതോ ഉപട്ഠാനമേവ നത്ഥി, കുതോ പടിക്കൂലതായ സണ്ഠാനം. തേനാഹ **"വിസേസാധിഗമസ്സ പച്ചയോ ന ഹോതീ"**തി.

ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണേതി "അസുചി പടിക്കൂല"ന്തി കേസാദീസു പവത്തേതബ്ബം അസുഭാനുപസ്സനം ഹിത്വാ സുഭാദിവസേന ഗയ്ഹമാനാ കേസാദയോപി ഇധ "ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണമേവാ"തി വേദിതബ്ബാ. രൂപാദയോ ഹി നീലാദിവസേന പുഥുസഭാവതായ പുഥുത്താരമ്മണം നാമ, നാനാരമ്മണന്തി അത്ഥോ. അസമാധാനം **ചേതസോ** വിരൂപോ ഖേപോതി **വിക്ഖേപോ**. സോ സതിം സൂപട്ഠിതം കത്വാ സക്കച്ചം കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോന്തേന **പടിബാഹിതബ്ബോ. പരിഹായതീ**തി ഹായതി. **പരിധംസതീ**തി വിനസ്സതി.

യാ അയം കേസാ ലോമാതിആദികാ ലോകസങ്കേതാനുഗതാ. **പണ്ണത്തീ**തി അട്ഠ ധമ്മേ ഉപാദായ പണ്ണത്തി. **തം** കേസാദിപണ്ണത്തിം. **അതിക്കമിത്വാ**തി പടിക്കൂലഭാവനായ അതിക്കമിത്വാ ഉഗ്ഘാടേത്വാ. തസ്സാ ഉഗ്ഘാടിതത്താ തസ്മിം തസ്മിം കോട്ഠാസേ പടിക്കൂലതോ ഉപട്ഠഹന്തേ **"പടിക്കൂല"ന്തി ചിത്തം ഠപേതബ്ബം**. ഇദാനി തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേന്തോ **"യഥാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്രിദം ഉപമാസംസന്ദനം - മനുസ്സാ വിയ യോഗാവചരോ. ഉദപാനം വിയ കോട്ഠാസാ. താലപണ്ണാദിസഞ്ഞാണം വിയ കേസാദിപഞ്ഞത്തി. തേന മനുസ്സാനം ഉദപാനേ ന്ഹാനപിവനാദി വിയ യോഗാവചരസ്സ പുബ്ബഭാഗേ കേസാ ലോമാതി പണ്ണത്തിവസേന മനസികാരോ. അഭിണ്ഹസഞ്ചാരേന മനുസ്സാനം സഞ്ഞാണേന വിനാ ഉദപാനേ കിച്ചകരണം വിയ യോഗാവചരസ്സ മനസികാരബലേന പണ്ണത്തിം അതിക്കമിത്വാ പടിക്കൂലഭാവേയേവ ചിത്തം ഠപേത്വാ ഭാവനാനുയോഗോ. **പുബ്ബഭാഗേ...പേ... പാകടോ ഹോതീ**തി "കേസാ ലോമാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ന.ഫ്വര) ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ കേസാദിപഞ്ഞത്തിയാ സദ്ധിംയേവ കോട്ഠാസാനം പടിക്കൂലഭാവോ പുബ്ബഭാഗേ പാകടോ ഹോതി. **അഥാ**തി പച്ഛാ ഭാവനായ വീഥിപടിപന്നകാലേ. **പടിക്കൂലഭാവേയേവ ചിത്തം ഠപേതബ്ബ**ന്തി കോട്ഠാസാനം പടിക്കൂലാകാരേയേവ ഭാവനാചിത്തം പവത്തേതബ്ബം.

അനുപുബ്ബേന മുഞ്ചനം **അനുപുബ്ബമുഞ്ചനം,** അനുപട്ഠഹന്തസ്സ അനുപട്ഠഹന്തസ്സ മുഞ്ചനന്തി അത്ഥോ. കഥം പന അനുപട്ഠാനം ഹോതീതി ആഹ **"ആദികമ്മികസ്സാ"**തിആദി. **പരിയോസാനകോട്ഠാസമേവ ആഹച്ച തിട്ഠതീ**തി ഇദം കമ്മട്ഠാനം തന്തിഅനുസാരേന ആദിതോ കമ്മട്ഠാനമനസികാരോ പവത്തതീതി കത്വാ വുത്തം. തഥാ ഹിസ്സ മനസാ സജ്ഝായോ വിയ മനസികാരോ തേ തേ കോട്ഠാസേ ആമട്ഠമത്തേ കത്വാ ഗച്ഛതി, ന ലക്ഖണസല്ലക്ഖണവസേന. യദാ പന നേ ലക്ഖണസല്ലക്ഖണവസേന സുട്ഠു ഉപധാരേന്തോ മനസി കരോതി, തദാ കേചി ഉപട്ഠഹന്തി, കേചി ന ഉപട്ഠഹന്തി. തത്ഥ പടിപജ്ജനവിധിം ദസ്സേന്തോ **"അഥസ്സാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കമ്മ**ന്തി മനസികാരകമ്മം **താവ കാതബ്ബം**. കീവ ചിരന്തി? **യാവ ദ്വീസു ഉപട്ഠിതേസു,** തേസമ്പി ദ്വിന്നം **ഏകോ സുട്ഠുതരം ഉപട്ഠഹതി** താവ.

ഉക്കുട്ഠുക്കുട്ഠിട്ഠാനേയേവ ഉട്ഠഹിത്വാതി പുബ്ബേ വിയ ഏകത്ഥകതായ ഉക്കുട്ഠിയാ കമേന സബ്ബതാലേസു പതിത്വാ ഉട്ഠഹിത്വാ ഉട്ഠഹിത്വാ പരിയന്തതാലം , ആദിതാലഞ്ച ആഗന്ത്വാ തതോ തതോ തത്ഥ തത്ഥേവ കതായ ഉക്കുട്ഠിയാ ഉട്ഠഹിത്വാതി അത്ഥോ.

ദ്വേ ഭിക്ഖാതി ദ്വീസു ഗേഹേസു ലദ്ധഭിക്ഖാ.

അപ്പനാതോതി അപ്പനാകാരതോ ദ്വത്തിംസാകാരേ അപ്പനാ ഹോന്തി. കിം പച്ചേകം കോട്ഠാസേസു ഹോതി ഉദാഹു അഞ്ഞഥാതി വിചാരണായം ആഹ **"അപ്പനാകോട്ഠാസതോ"**തി, കോട്ഠാസതോ കോട്ഠാസതോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"കേസാദീസൂ"**തിആദി.

അധിചിത്തന്തി സമഥവിപസ്സനാചിത്തം.

അനുയുത്തേനാതി യുത്തപ്പയുത്തേന, ഭാവേന്തേനാതി അത്ഥോ. **കാലേനകാല**ന്തി കാലേ കാലേ. **സമാധിനിമിത്തം** ഉപലക്ഖിതസമാധാനാകാരോ സമാധി ഏവ. **മനസി കാതബ്ബ**ന്തി ചിത്തേ കാതബ്ബം, ഉപ്പാദേതബ്ബന്തി അത്ഥോ. സമാധികാരണം വാ ആരമ്മണം **സമാധിനിമിത്തം,** തം ആവജ്ജിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. **പഗ്ഗഹനിമിത്തഉപേക്ഖാനിമിത്തേസുപി** ഏസേവ നയോ. **ഠാനം** അത്ഥീതി വചനസേസോ. **തം** ഭാവനാ **ചിത്തം കോസജ്ജായ സംവത്തേയ്യ,** ഏതസ്സ സംവത്തനസ്സ ഠാനം കാരണം അത്ഥീതി അത്ഥോ. **തം** വാ മനസികരണ**ചിത്തം കോസജ്ജായ സംവത്തേയ്യ,** ഏതസ്സ ഠാനം കാരണം അത്ഥീതി അത്ഥോ. **മുദു**ന്തി സുഭാവിതഭാവേന മുദുഭൂതം, വസീഭാവപ്പത്തന്തി അത്ഥോ. മുദുത്താ ഏവ **കമ്മഞ്ഞം** കമ്മക്ഖമം കമ്മയോഗ്ഗം. **പഭസ്സര**ന്തി ഉപക്കിലേസവിഗമേന പരിസുദ്ധം, പരിയോദാതന്തി അത്ഥോ. **ന ച പഭങ്ഗൂ**തി കമ്മനിയഭാവൂപഗമനേന ന ച പഭിജ്ജനസഭാവം സുദ്ധന്തം വിയ സുവണ്ണം വിനിയോഗക്ഖമം. തേനാഹ **"സമ്മാ സമാധിയതി ആസവാനം ഖയായാ"**തി.

ഉക്കം ബന്ധതീതി മൂസം സമ്പാദേതി. **ആലിമ്പേതീ**തി ആദീപേതി ജാലേതി. **തഞ്ചാ**തി തം പിളന്ധനവികതിസങ്ഖാതം അത്ഥം പയോജനം **അസ്സ** സുവണ്ണകാരസ്സ **അനുഭോതി** പഹോതി സാധേതി. **അസ്സ** വാ സുവണ്ണസ്സ അത്ഥം സുവണ്ണകാരോ **അനുഭോതി** പാപുണാതി.

അഭിഞ്ഞായ ഇദ്ധിവിധാദിഞാണേന സച്ഛികരണീയസ്സ ഇദ്ധിവിധപച്ചനുഭവനാദികസ്സ **അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികരണീയസ്സ** . യസ്സ പച്ചക്ഖം അത്ഥി, സോ സക്ഖി. സക്ഖിനോ ഭബ്ബതാ **സക്ഖിഭബ്ബതാ,** സക്ഖിഭവനന്തി വുത്തം ഹോതി. സക്ഖി ച സോ ഭബ്ബോ ചാതി വാ സക്ഖിഭബ്ബോ. അയഞ്ഹി ഇദ്ധിവിധാദീനം ഭബ്ബോ, തത്ഥ ച സക്ഖീതി സക്ഖിഭബ്ബോ, തസ്സ ഭാവോ **സക്ഖിഭബ്ബതാ,** തം പാപുണാതി. **സതി സതി ആയതനേ**തി തസ്മിം തസ്മിം പുബ്ബഹേതുആദികേ കാരണേ സതി.

സീതിഭാവന്തി നിബ്ബാനം, കിലേസദരഥവൂപസമം വാ. **നിഗ്ഗണ്ഹാതീതി** ഉദ്ധടം ചിത്തം ഉദ്ധച്ചപാതതോ രക്ഖണവസേന നിഗ്ഗണ്ഹാതി. **പഗ്ഗണ്ഹാതീതി** ലീനം ചിത്തം കോസജ്ജപാതതോ രക്ഖണവസേന പഗ്ഗണ്ഹാതി. **സമ്പഹംസേതീതി** സമപ്പവത്തം ചിത്തം തഥാപവത്തിയം പഞ്ഞായ തോസേതി, ഉത്തേജേതി വാ. യദാ വാ നിരസ്സാദം ചിത്തം ഭാവനായ ന പക്ഖന്ദതി, തദാ ജാതിആദീനി **സംവേഗവത്ഥൂനി** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൪൨൨; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൩൭) പച്ചവേക്ഖിത്വാ സമ്പഹംസേതി സമുത്തേജേതി. **അജ്ഝുപേക്ഖതീതി** യദാ പന ചിത്തം അലീനം അനുദ്ധതം സമ്മദേവ ഭാവനാവീഥിം ഓതിണ്ണം ഹോതി, തദാ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു കഞ്ചി ബ്യാപാരം അകത്വാ സമപ്പവത്തേസു യുഗേസു സാരഥി വിയ അജ്ഝുപേക്ഖതി ഉപേക്ഖകോവ ഹോതി. **പണീതാധിമുത്തികോതി** പണീതേ ഉത്തമേ മഗ്ഗഫലേ അധിമുത്തോ നിന്നപോണപബ്ഭാരോ.

സുഗ്ഗഹിതം കത്വാതി യഥാവുത്തം ഉഗ്ഗഹകോസല്ലസങ്ഖാതം വിധിം സുട്ഠു ഉഗ്ഗഹിതം പരിയാപുണനാദിനാ സുപരിഗ്ഗഹിതം കത്വാ. **സുട്ഠു വവത്ഥപേത്വാതി** മനസികാരകോസല്ലസങ്ഖാതം വിധിം സമ്മദേവ സല്ലക്ഖണവസേന ഉപധാരേത്വാ. **വിസേസന്തി** പുബ്ബേനാപരം ഭാവനായ വിസേസം. **പുനപ്പുനം പരിവത്തേത്വാതി** കമ്മട്ഠാനതന്തിം പഗുണഭാവം പാപേന്തോ ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ വാചായ, മനസാ ച പരിവത്തേത്വാ. **ഗണ്ഠിട്ഠാനന്തി** യഥാ രുക്ഖസ്സ ദുബ്ബിനിഭേദോ അരഞ്ഞസ്സ വാ ഗഹനഭൂതോ പദേസോ "ഗണ്ഠിട്ഠാന"ന്തി വുച്ചതി, ഏവം കമ്മട്ഠാനതന്തിയാ അത്ഥതോ ദുബ്ബിനിഭേദോ ഗഹനഭൂതോ ച പദേസോ "ഗണ്ഠിട്ഠാന"ന്തി വുച്ചതി. തം പരിപുച്ഛനാദിലദ്ധേന ഞാണഫരസുനാ **ഛിന്ദിത്വാ**.

നിമിത്തന്തി കമ്മട്ഠാനനിമിത്തം, അസുഭാകാരോ. ഏദിസേന പയോജനേന ലുഞ്ചനമ്പി അനവജ്ജന്തി ദസ്സേതും **"ലുഞ്ചിത്വാ"**തി വുത്തം. **ഛിന്നട്ഠാനേതി** മുണ്ഡിതട്ഠാനേ. **വട്ടതിയേവ** നിസ്സരണജ്ഝാസയേന ഓലോകനതോ. **ഉസ്സദവസേനാതി** അഫലിതാനം, ഫലിതാനം വാ ബഹുലതാവസേന. **ദിസ്വാവ നിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം** ദസ്സനയോഗ്യതായ തചപഞ്ചകസ്സ, ഇതരേസു സുത്വാ ച ഞത്വാ ച നിമിത്തം ഗഹേതബ്ബം.

കോട്ഠാസവവത്ഥാപനകഥാവണ്ണനാ

൧൮൭. അട്ഠാരിട്ഠകവണ്ണാതി അഭിനവാരിട്ഠഫലവണ്ണാ. **കണ്ണചൂളികാതി** ഉപരികണ്ണസക്ഖലികായ പരഭാഗം സന്ധായ വുത്തം. **തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാ,** കഥം? **ദ്വേ കേസാ ഏകതോ നത്ഥീതി.**

ആസയോതി നിസ്സയോ, **പച്ചയോതി** അത്ഥോ.

൧൮൮. അസമ്ഭിന്നകാളകാ അഞ്ഞേന വണ്ണേന അസമ്മിസ്സകാളകാ.

൧൮൯. പത്തസദിസത്താ നഖാ ഏവ **നഖപത്താനി.** നഖാ **തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാതി** വിസും വവത്ഥിതതം സന്ധായ വുത്തം. തമേവ ഹി അത്ഥം ദസ്സേതും **"ദ്വേ നഖാ ഏകതോ നത്ഥീ"**തി ആഹ.

൧൯൦. ദന്തപാളിയാതി ദന്താവലിയാ. **യാനകഉപത്ഥമ്ഭിനീതി** സകടസ്സ ധുരട്ഠാനേ ഉപത്ഥമ്ഭകദണ്ഡോ. ദന്താനം ആധാരഭൂതാ അട്ഠി **ഹനുകട്ഠി.**

൧൯൧. സങ്കഡ്ഢിയമാനാതി സമ്പിണ്ഡിയമാനാ. **കോസകാരകകോസോ** ഉപല്ലിണ്ഡുപോട്ടലകം, യം "കോസേയ്യഫല"ന്തിപി വുച്ചതി. **പുടബന്ധഉപാഹനോ** സകലപിട്ഠിപാദച്ഛാദനഉപാഹനോ. **ആനിസദം** ആസനപദേസോ. **തൂണിരോ** സരാവാസോ. **ഗലകഞ്ചുകം** കണ്ഠത്താണം. **കീടകുലാവകം** ഖരമുഖകുടി.

അനുലോമേന പടിലോമേന ചാതി ഏത്ഥ അംസപദേസതോ പട്ഠായ ബാഹുനോ പിട്ഠിപദേസേന ഓതരണം അനുലോമോ, മണിബന്ധതോ പട്ഠായ ബാഹുനോ പുരിമഭാഗേന ആരോഹനം പടിലോമോ. **തേനേവ നയേനാതി** ദക്ഖിണഹത്ഥേ വുത്തേന നയേന അനുലോമേന പടിലോമേന ചാതി അത്ഥോ. **സുഖുമമ്പീതി** യഥാവുത്തഓളാരികചമ്മതോ സുഖുമം. അന്തോമുഖചമ്മാദികോട്ഠാസേസു വാ തചേന പരിച്ഛിന്നത്താ യം ദുരുപലക്ഖണിയം, തം "സുഖുമ"ന്തി വുത്തം. തഞ്ഹി വുത്തനയേന ഞാണേന തചം വിവരിത്വാ പസ്സന്തസ്സ പാകടം ഹോതി. ഇധ ഛവിപി തചഗതികാ ഏവാതി "തചോ **ഉപരി ആകാസേന പരിച്ഛിന്നോ"**തി വുത്തോ.

൧൯൨. നിസദപോതോ സിലാപുത്തകോ. **ഉദ്ധനകോടീതി** മത്തികാപിണ്ഡേന കതഉദ്ധനസ്സ കോടി. **താലഗുളപടലം** നാമ പക്കതാലഫലലസികം താലപട്ടികാദീസു ലിമ്പിത്വാ സുക്ഖാപേത്വാ ഉദ്ധരിത്വാ ഗഹിതപടലം. **സുഖുമന്തി** യഥാവുത്തമംസതോ സുഖുമം. പണ്ഹികമംസാദിഥൂലാനം സകലസരീരസ്സ കിസാനം യേഭുയ്യേന മംസേന പടിച്ഛാദിതത്താ വുത്തം **"തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്ന"**ന്തി.

൧൯൪. ജാലാകാരോ കഞ്ചുകോ **ജാലകഞ്ചുകോ.** വിസും വവത്ഥിതഭാവേനേവ ന്ഹാരൂ **തിരിയം അഞ്ഞമഞ്ഞേന പരിച്ഛിന്നാ.**

൧൯൫. ദന്താനം വിസും ഗഹിതത്താ **"ഠപേത്വാ ദ്വത്തിംസ ദന്തട്ഠീനീ"**തി വുത്തം. **ഏകം ജണ്ണുകട്ഠി, ഏകം ഊരുട്ഠീതി** **ഏക-**ഗ്ഗഹണം "ഏകേകസ്മിം പാദേ"തി അധികതത്താ. **ഏവം തിമത്താനീതി** ഏവം മത്തസദ്ദേഹി ആനിസദട്ഠിആദീനി ഇധ അവുത്താനിപി ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബം. ഏവഞ്ച കത്വാ "അതിരേകതിസതഅട്ഠികസമുസ്സയ"ന്തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൮൮) ഇദഞ്ച വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി.

കീളാഗോളകാനി സുത്തേന ബന്ധിത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘട്ടേത്വാ കീളനഗോളകാനി. **ധനുകദണ്ഡോ** ദാരകാനം കീളനകഖുദ്ദകധനുകം. തത്ഥ **ജങ്ഘട്ഠികസ്സ പതിട്ഠിതട്ഠാനന്തി** ജണ്ണുകട്ഠിമ്ഹി പവിസിത്വാ ഠിതട്ഠാനന്തി അധിപ്പായോ. **തേന** ഊരുട്ഠിനാ പതിട്ഠിതം ഠാനം യം **കടിട്ഠിനോ,** തം **അഗ്ഗച്ഛിന്നമഹാപുന്നാഗഫല**സദിസം.

കുമ്ഭകാരേന നിപ്ഫാദിതം ഉദ്ധനം **കുമ്ഭകാരികഉദ്ധനം. സീസകപട്ടവേഠകം** വേഠേത്വാ ഠപിതം സീസമയം പട്ടകം. യേന സുത്തം കന്തന്തി, തസ്മിം തക്കമ്ഹി വിജ്ഝിത്വാ ഠപിതഗോളകാ വട്ടനാ നാമ, വട്ടനാനം ആവളി **വട്ടനാവളി.**

മണ്ഡലാകാരേന ഛിന്നവംസകളീരഖണ്ഡാനി **വംസകളീരചക്കലകാനി. അവലേഖനസത്ഥകം** ഉച്ഛുതചാവലേഖനസത്ഥകം.

൧൯൨. **വക്കഭാഗേന പരിച്ഛിന്നന്തി** വക്കപരിയന്തേന ഭാഗേന പരിച്ഛിന്നം. ഇതോ പരേസുപി ഏവരൂപേസു ഏസേവ നയോ.

൧൯൩. **യം നിസ്സായാതി** യം ലോഹിതം നിസ്സായ, നിസ്സയനിസ്സയോപി "നിസ്സയോ"ത്വേവ വുച്ചതി. ഭവതി ഹി കാരണകാരണേപി കാരണവോഹാരോ യഥാ "ചോരേഹി ഗാമോ ദഡ്ഢോ"തി. അഥ വാ യസ്മിം രൂപകലാപേ ഹദയവത്ഥു , തമ്പി ലോഹിതഗതികമേവ ഹുത്വാ തിട്ഠതീതി "യം നിസ്സായാ"തി വുത്തം.

൧൯൪. **പണ്ഡുകധാതുകന്തി** പണ്ഡുസഭാവം.

൧൯൫. **പരിയോനഹനമംസന്തി** പടിച്ഛാദകമംസം.

൧൯൬. **ഉദരജിവ്ഹാമംസന്തി** ജിവ്ഹാസണ്ഠാനം ഉദരസ്സ മത്ഥകപസ്സേ തിട്ഠനകമംസം. "നീല"ന്തി വത്വാ നീലം നാമ ബഹുധാതുകന്തി ആഹ **"നിഗ്ഗുണ്ഡിപുപ്ഫവണ്ണ"**ന്തി.

൧൯൭. **പപ്ഫാസമംസന്തി** യഥാഠാനേ ഏവ ലമ്ബിത്വാ ഥോകം പരിവത്തകമംസം. **നിരസന്തി** നിഹീനരസം. **നിരോജന്തി** നിപ്പഭം, ഓജാരഹിതം വാ.

൧൯൮. ഓഭഗ്ഗാതി അവഭുജിത്വാ ഠിതാ. **സക്ഖരസുധാവണ്ണന്തി** മരുമ്ബേഹി കതസുധാവണ്ണം. "സേതസക്ഖരസുധാവണ്ണ"ന്തിപി പാഠോ, സേതസക്ഖരവണ്ണം, സുധാവണ്ണഞ്ചാതി അത്ഥോ.

൧൯൯. അന്തസ്സ ആഭുജിത്വാ ആഭുജിത്വാ ഠിതപ്പദേസോ **അന്തഭോഗട്ഠാനാനി**. തേസം ബന്ധനഭൂതം അന്തഗുണം നാമാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അന്തഗുണന്തി അന്തഭോഗട്ഠാനേസു ബന്ധന"**ന്തി. **കുദ്ദാലഫരസുകമ്മാദീനി കരോന്താനം അന്തഭോഗേ അഗളന്തേ ഏകതോ ആബന്ധിത്വാ,** കിം വിയ? യന്തസുത്തകമിവ യന്തഫലകാനീതി. കിമിവ തത്ഥ ഠിതന്തി ആഹ **"പാദപുഞ്ഛനരജ്ജു...പേ... ഠിത"**ന്തി. പുരിമഞ്ചേത്ഥ ആബന്ധനസ്സ, ദുതിയം ഠാനാകാരസ്സ നിദസ്സനന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൨൦൦. **അസിതം** നാമ ഭുത്തം ഓദനാദി. **പീതം** നാമ പിവനവസേന അജ്ഝോഹടപാനകാദി. **ഖായിതം** നാമ സംഖാദിതം പിട്ഠമൂലഫലഖജ്ജാദി. **സായിതം** നാമ അസ്സാദിതം അമ്ബപക്കമധുഫാണിതാദി.

യത്ഥാതി യസ്മിം ഉദരേ. **യന്തി** ച ഉദരമേവ പച്ചാമസതി. യത്ഥ പാനഭോജനാദീനി പതിത്വാ തിട്ഠതീതി സമ്ബന്ധോ. **സുവാനവമഥു** സാരമേയ്യവന്തം. **വിവേകന്തി** വിഭാഗം.

൨൦൧. **ഹേട്ഠാനാഭിപിട്ഠികണ്ടകമൂലാനം അന്തരേതി** പുരിമഭാഗവസേന നാഭിയാ ഹേട്ഠാപദേസസ്സ പച്ഛിമഭാഗവസേന ഹേട്ഠിമപിട്ഠികണ്ടകാനം വേമജ്ഝേ. **വേളുനാളികസദിസോ** പദേസോതി അധിപ്പായോ.

൨൦൨. **സമോഹിതന്തി** നിചിതം.

൨൦൪. പൂതിഭാവം ആപന്നം കുക്കുടണ്ഡം **പൂതികുക്കുടണ്ഡം. ഉദ്ദേകോ** പിത്താദീഹി വിനാ കേവലോ ഉദ്ധങ്ഗമവാതോ.

൨൦൫. **ആചാമോ** അവസ്സാവനകഞ്ജികം.

൨൦൬. **വക്കഹദയയകനപപ്ഫാസേ തേമയമാനന്തി** ഏത്ഥ യകനം ഹേട്ഠാഭാഗപൂരണേനേവ തേമേതി, ഇതരാനി തേസം ഉപരി ഥോകം ഥോകം പഗ്ഘരണേനാതി ദട്ഠബ്ബം.

൨൦൭. **ഉതുവികാരോ** ഉണ്ഹവലാഹകാദിഹേതുകോ. വിസമച്ഛിന്നോ ഭിസാദികലാപോ വിസമം ഉദകം പഗ്ഘരതി, ഏവമേവം സരീരം കേസകൂപാദിവിവരേഹി ഉപരി, ഹേട്ഠാ, തിരിയഞ്ച സേദം വിസമം പഗ്ഘരതീതി ദസ്സേതും **വിസമച്ഛിന്ന**-ഗ്ഗഹണം കതം.

൨൦൮. **വിസമാഹാരന്തി** തദാപവത്തമാനസരീരാവത്ഥായ അസപ്പായാഹാരം, അതികടുകഅച്ചുണ്ഹാദിവിസഭാഗാഹാരം വാ. **സമ്മോഹവിനോദനിയം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൩൬൬) പന "വിസഭാഗാഹാര"ന്ത്വേവ വുത്തം തദാ പവത്തമാനാനം ധാതൂനം വിസഭാഗത്താ.

൨൦൯. **"ന്ഹാനകാലേ"**തി ഇദം ഉദകസ്സ ഉപരി സിനേഹസ്സ സമ്ഭവദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **പരിബ്ഭമന്തസിനേഹബിന്ദുവിസടസണ്ഠാനാതി** വിസടം ഹുത്വാ പരിബ്ഭമന്തസിനേഹബിന്ദുസണ്ഠാനാ. **ഉതുവിസഭാഗോ** ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനോ. **ധാതുവിസഭാഗോ** അന്തോസമുട്ഠാനോ. **തേ പദേസാതി** തേ ഹത്ഥതലാദിപദേസാ.

൨൧൦. **കിഞ്ചീതി** ഉണ്ഹാദിരസാനം അഞ്ഞതരം ആഹാരവത്ഥു. **നേസന്തി** സത്താനം. **ഹദയം ആഗിലായതീതി** വിസഭാഗാഹാരാദിം പടിച്ച ഹദയപ്പദേസോ വിവത്തതി.

൨൧൧. ദധിനോ വിസ്സന്ദനഅച്ഛരസോ **ദധിമുത്തം. ഗളിത്വാതി** സന്ദിത്വാ. **താലുമത്ഥകവിവരേന ഓതരിത്വാതി** മത്ഥകവിവരതോ ആഗന്ത്വാ താലുമത്ഥകേന ഓതരിത്വാ.

൨൧൨. തേലം വിയ സകടസ്സ നാഭിഅക്ഖസീസാനം **അട്ഠിസന്ധീനം അബ്ഭഞ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ. കടകടായന്തീതി** "കട കടാ"തി സദ്ദം കരോന്തി. അനുരവദസ്സനം ഹേതം. **ദുക്ഖന്തീതി** ദുക്ഖിതാനി സഞ്ജാതദുക്ഖാനി ഹോന്തി.

൨൧൩. സമൂലകൂലമാസം ഝാപേത്വാ ഛാരികം അവസ്സാവേത്വാ ഗഹിതയൂസോ **മാസഖാരോ.** ഉച്ഛിട്ഠോദകഗബ്ഭമലാദീനം ഛഡ്ഡനട്ഠാനം **ചന്ദനികാ. രവണഘടം** നാമ പകതിയാ സമ്മുഖമേവ ഹോതി. യസ്സ പന ആരഗ്ഗമത്തമ്പി ഉദകസ്സ പവിസനമുഖം നത്ഥി, തം ദസ്സേതും **"അമുഖേ രവണഘടേ"**തി വുത്തം. **ആയൂഹനന്തി** സമീഹനം.

൨൧൪. **ഏവഞ്ഹീതിആദി** യഥാവുത്തായ ഉഗ്ഗഹകോസല്ലപടിപത്തിയാ നിഗമനം. ഇദാനി യഥാവുത്തം മനസികാരകോസല്ലപടിപത്തിമ്പി നിഗമനവസേന ഗഹേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മത്ഥകം പാപേത്വാ ദസ്സേതും **"അനുപുബ്ബതോ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **പണ്ണത്തിസമതിക്കമാവസാനേതി** കേസാദിപണ്ണത്തിസമതിക്കമവസേന പവത്തായ

ഭാവനായ അവസാനേ. **അപുബ്ബാപരിയമിവാ**തി എകജ്ഝമിവ. **കേസാതി ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, പകാരത്ഥോ വാ, എവമാദിനാ ഇമിനാ പകാരേന വാതി അത്ഥോ. **തേ ധമ്മാ**തി വണ്ണാദിവസേന വവത്ഥാപിതാ പടിക്കൂലാകാരതോ ഉപട്ഠിതാ കോട്ഠാസധമ്മാ.

ബഹിദ്ധാപീതി സസന്താനതോ ബഹിപി, പരസന്താനകായേപീതി അത്ഥോ. **മനസികാരം ഉപസംഹരതീ**തി യഥാവുത്തം പടിക്കൂലമനസികാരം ഉപനേതി. യഥാ ഇദം, തഥാ ഏതന്തി. **ഏവം സബ്ബകോട്ഠാസേസു പാകടീഭൂതേസൂ**തി യഥാ അത്തനോ കായേ, ഏവം പരേസമ്പി കായേ സബ്ബേസു കേസാദികോട്ഠാസേസു പടിക്കൂലവസേന വിഭൂതഭാവേന ഉപട്ഠിതേസൂതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ കസിണേസു വഡ്ഢനസദിസോ യോഗിനോ ഭാവനാവിസേസോ ദസ്സിതോ.

അനുപുബ്ബമുഞ്ചനാദീതി ആദി-സദ്ദേന സുത്തന്തനയേന വിഭാവിതം വീരിയസമതായോജനം സങ്ഗണ്ഹാതി. **പുനപ്പുനം മനസി കരോതോ**തി വുത്തനയേന അത്തനോ കായേ കേസാദികേ "പടിക്കൂലാ പടിക്കൂലാ"തി അഭിണ്ഹസോ മനസികാരം പവത്തേന്തസ്സ യദാ സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ലദ്ധസമഥാനി വിസദാനി പവത്തന്തി, തദാ അസ്സദ്ധിയാദീനം ദൂരീഭാവേന സാതിസയം ബലപ്പത്തേഹി സത്തഹി സദ്ധമ്മേഹി ലദ്ധൂപത്ഥമ്ഭാനി വിതക്കാദീനി ഝാനങ്ഗാനി പടുതരാനി ഹുത്വാ പാതുഭവന്തി. തേസം ഉജുവിപച്ചനീകതായ നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭിതാനേവ ഹോന്തി സദ്ധിം തദേകട്ഠേഹി പാപധമ്മേഹി. ഉപചാരസമാധിനാ ചിത്തം സമാധിയതി, സോ തംയേവ നിമിത്തം ആസേവന്തോ ഭാവേന്തോ ബഹുലീകരോന്തോ അപ്പനം പാപുണാതി. തേന വുത്തം **"അനുക്കമേന അപ്പനാ ഉപ്പജ്ജതീ"**തി. **സബ്ബാകാരതോ**തി വണ്ണാദിവസേന പഞ്ചധാപി. **സാ**തി അപ്പനാ.

യദി പനേതം കമ്മട്ഠാനം അവിഞ്ഞാണകാസുഭകമ്മട്ഠാനാനി വിയ പഠമജ്ഝാനവസേന സിജ്ഝതി, അഥ കസ്മാ "കായഗതാസതീ"തി വുത്തന്തി ആഹ **"ഏവം പഠമജ്ഝാനവസേനാ"**തിആദി. നാനാവണ്ണസണ്ഠാനാദീസു ദ്വത്തിംസായ കോട്ഠാസേസു പവത്തമാനായ സതിയാ കിച്ചമേത്ഥ സാതിസയന്തി ആഹ **"സതിബലേന ഇജ്ഝനതോ"**തി.

പന്തസേനാസനേസു, അധികുസലേസു ച അരതിം, കാമഗുണേസു ച രതിം സഹതി അഭിഭവതീതി **അരതിരതിസഹോ** സരീരസഭാവചിന്തനേന അനഭിരതിയാ പഹീനത്താ. തഥാ കോട്ഠാസഭാവനായ അത്തസിനേഹസ്സ പരിക്ഖീണത്താ **ഭയഭേരവം സഹതി,** സീതാദീനഞ്ച **അധിവാസകജാതികോ** ഹോതി. അത്തസിനേഹവസേന ഹി പുരിസസ്സ ഭയഭേരവം ഹോതി, ദുക്ഖസ്സ ച അനധിവാസനം. ഇമം പന കോട്ഠാസഭാവനമനുയുത്തസ്സ ന കേവലം പഠമജ്ഝാനമത്തമേവ, ഉത്തരിപി പടിവേധോ അത്ഥീതി ദസ്സേതും **"കേസാദീന"**ന്തിആദി വുത്തം.

ആനാപാനസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൨൧൪. യം തം ഏവം പസംസിത്വാ ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനം നിദ്ദിട്ഠന്തി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ യസ്മാ **"കഥം ഭാവിതോ"**തിആദികായ പുച്ഛാപാളിയാ അത്ഥേ വിഭാവിതേ ഥോമനാപാളിയാപി അത്ഥോ വിഭാവിതോയേവ ഹോതി ഭേദാഭാവതോ, തസ്മാ തം ലങ്ഘിത്വാ **"കഥം ഭാവിതോ ചാ"**തിആദിനാ ആരഭതി. തത്ഥ ഹി ഇതോ പസംസാഭാവോ "അയമ്പി ഖോ"തി വചനഞ്ച വിസേസോ. തേസു പസംസാഭാവം ദസ്സേതും **"ഏവം പസംസിത്വാ"**തി വുത്തം. പസംസാ ച തത്ഥ അഭിരുചിജനനേന ഉസ്സാഹനത്ഥാ. തഞ്ഹി സുത്വാ ഭിക്ഖൂ "ഭഗവാ ഇമം സമാധിം അനേകേഹി ആകാരേഹി പസംസതി, സന്തോ കിരായം സമാധി പണീതോ ച അസേചനകോ ച സുഖോ ച വിഹാരോ പാപധമ്മേ ച ഠാനസോ അന്തരധാപേതീ"തി സഞ്ജാതാഭിരുചയോ ഉസ്സാഹജാതാ സക്കച്ചം അനുയുഞ്ജിതബ്ബം പടിപജ്ജിതബ്ബം മഞ്ഞന്തി. "അയമ്പി ഖോ"തി പദസ്സ യേ ഇമേ മയാ നിബ്ബാനമഹാസരസ്സ ഓതരണതിത്ഥഭൂതാ കസിണജ്ഝാനഅസുഭജ്ഝാനാദയോ ദേസിതാ, ന കേവലം തേ ഏവ, അയമ്പി ഖോതി ഭഗവാ അത്തനോ പച്ചക്ഖഭൂതം സമാധിം ദേസനാനുഭാവേന തേസമ്പി ഭിക്ഖൂനം ആസന്നം, പച്ചക്ഖഞ്ച കരോന്തോ സമ്പിണ്ഡനവസേന ഏവമാഹാതി സമ്ബന്ധമുഖേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സോളസവത്ഥുകന്തി ചതൂസു അനുപസ്സനാസു ചതുന്നം ചതുക്കാനം വസേന സോളസട്ഠാനം. **സബ്ബാകാരപരിപൂരോ**തി കമ്മട്ഠാനപാളിയാ പദത്ഥോ പിണ്ഡത്ഥോ ഉപമാ ചോദനാ പരിഹാരോ പയോജനന്തി ഏവമാദീഹി സബ്ബേഹി ആകാരേഹി പരിപുണ്ണോ. **നിദ്ദേസോ**തി കമ്മട്ഠാനസ്സ നിസ്സേസതോ വിത്ഥാരോ.

൨൧൫. **കഥ**ന്തി ഇദം പുച്ഛനാകാരവിഭാവനപദം. പുച്ഛാ ചേത്ഥ കഥേതുകമ്യതാവസേന അഞ്ഞാസം അസമ്ഭവതോ. സാ ച ഉപരി ദേസനം ആരുള്ഹാനം സബ്ബേസം പകാരവിസേസാനം ആമസനവസേനാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"കഥന്തി... പേ... കമ്യതാപുച്ഛാ"**തി ആഹ. **കഥം ബഹുലീകതോ**തി ഏത്ഥാപി "ആനാപാനസ്സതിസമാധീ"തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. തത്ഥ **കഥ**ന്തി ആനാപാനസ്സതിസമാധിബഹുലീകാരം നാനപ്പകാരതോ വിത്ഥാരേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. **ബഹുലീകതോ ആനാപാനസ്സതിസമാധീ**തി തഥാപുട്ഠധമ്മനിദസ്സനന്തി ഇമമത്ഥം **"ഏസേവ നയോ"**തി ഇമിനാ അതിദിസതി. തഥാ സന്തഭാവാദയോപി തസ്സ യേഹി ഭാവനാബഹുലീകാരേഹി സിദ്ധാ, തഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതാ ഹോന്തീതി ദസ്സേതും **"കഥം ബഹുലീകതോ...പേ... വൂപസമേതീതി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ"**തി വുത്തം.

"പുന ച പരം, ഉദായി, അക്ഖാതാ മയാ സാവകാനം പടിപദാ, യഥാപടിപന്നാ മേ സാവകാ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ഭാവേന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൨൪൭) ഉപ്പാദനവഡ്ഢനട്ഠേന ഭാവനാ വുച്ചതീതി തദുഭയവസേന അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ഭാവിതോതി ഉപ്പാദിതോ വഡ്ഢിതോ വാ"**തി ആഹ. തത്ഥ ഭാവം വിജ്ജമാനതം ഇതോ ഗതോതി **ഭാവിതോ,** ഉപ്പാദിതോ പടിലദ്ധമത്തോതി അത്ഥോ. **ഉപ്പന്നോ** പന ലദ്ധാസേവനോ, **ഭാവിതോ** പഗുണഭാവം ആപാദിതോ, വഡ്ഢിതോതി അത്ഥോ . **ആനാപാനപരിഗ്ഗാഹികായാ**തി ദീഘരസ്സാദിവിസേസേഹി സദ്ധിം അസ്സാസപസ്സാസേ പരിച്ഛിജ്ജഗാഹികായ, തേ ആരബ്ഭ പവത്തായ, സതിയം പച്ചയഭൂതായന്തി അത്ഥോ. പുരിമസ്മിഞ്ഹി അത്ഥേ സമാധിസ്സ സതിയാ സഹജാതാദിപച്ചയഭാവോ വുത്തോ സമ്പയുത്തവചനതോ, ദുതിയസ്മിം പന ഉപനിസ്സയഭാവോപി. ഉപചാരജ്ഝാനസഹഗതാ ഹി സതി അപ്പനാസമാധിസ്സ ഉപനിസ്സയോ ഹോതീതി. **ബഹുലീകതോ**തി ബഹുലം പവത്തിതോ, തേന ആവജ്ജനാദിവസീഭാവപ്പത്തിമാഹ. യോ ഹി വസീഭാവം ആപാദിതോ, സോ ഇച്ഛിതിച്ഛിതക്ഖണേ സമാപജ്ജിതബ്ബതോ പുനപ്പുനം പവത്തീയതി. തേന വുത്തം **"പുനപ്പുനം കതോ"**തി. യഥാ "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯; അ॰ നി॰ ൪.൨൪൧), "വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൧൫൨; അ॰ നി॰ ൪.൧൨൩) ച ഏവമാദീസു പഠമപദേ വുത്തോ ഏവ-സദ്ദോ ദുതിയാദീസുപി വുത്തോ ഏവ ഹോതി, ഏവമിധാപീതി ആഹ **"ഉഭയത്ഥ ഏവസദ്ദേന നിയമോ വേദിതബ്ബോ"**തി. ഉഭയപദനിയമേന ലദ്ധഗുണം ദസ്സേതും **"അയഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം.

അസുഭകമ്മട്ഠാനന്തി അസുഭാരമ്മണഝാനമാഹ. തം ഹി അസുഭേസു യോഗകമ്മഭാവതോ, യോഗിനോ സുഖവിസേസാനം കാരണഭാവതോ ച ''അസുഭകമ്മട്ഠാന''ന്തി വുച്ചതി. **"കേവല"**ന്തി ഇമിനാ ആരമ്മണം നിവത്തേതി. **പടിവേധവസേനാ**തി ഝാനപടിവേധവസേന. ഝാനഞ്ഹി ഭാവനാവിസേസേന ഇജ്ഝന്തം അത്തനോ വിസയം പടിവിജ്ഝന്തമേവ പവത്തതി, യഥാസഭാവതോ പടിവിജ്ഝീയതി ചാതി ''പടിവേധോ''തി വുച്ചതി. **ഓളാരികാരമ്മണത്താ**തി ബീഭച്ഛാരമ്മണത്താ. **പടിക്കൂലാരമ്മണത്താ**തി ജിഗുച്ഛിതബ്ബാരമ്മണത്താ. **പരിയായേനാ**തി കാരണേന, ലേസന്തരേന വാ. **ആരമ്മണസന്തതായാ**തി അനുക്കമേന വിചേതബ്ബതം പത്തം ആരമ്മണസ്സ പരമസുഖുമതം സന്ധായാഹ. സന്തേ ഹി സന്നിസിന്നേ ആരമ്മണേ പവത്തമാനോ ധമ്മോ സയമ്പി സന്നിസിന്നോവ ഹോതി. തേനാഹ **"സന്തോ വൂപസന്തോ നിബ്ബുതോ"**തി, നിബ്ബുതസബ്ബപരിളാഹോതി അത്ഥോ. ആരമ്മണസന്തതായ തദാരമ്മണധമ്മാനം സന്തതാ ലോകുത്തരധമ്മാരമ്മണാഹി പച്ചവേക്ഖണാഹി ദീപേതബ്ബാ.

നാസ്സ സന്തപണീതഭാവാവഹം കിഞ്ചി സേചനന്തി **അസേചനകോ**. അസേചനകത്താ **അനാസിത്തകോ**. അനാസിത്തകത്താ ഏവ **അബ്ബോകിണ്ണോ** അസമ്മിസ്സോ പരികമ്മാദിനാ. തതോ ഏവ **പാടിയേക്കോ** വിസുംയേവേകോ. **ആവേണികോ** അസാധാരണോ. സബ്ബമേതം സരസതോ ഏവ സന്തഭാവം ദസ്സേതും വുത്തം. **പരികമ്മം** വാ സന്തഭാവനിമിത്തം, **പരികമ്മ**ന്തി ച കസിണകരണാദീനി നിമിത്തുപ്പാദപരിയോസാനം, താദിസം ഇധ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. തദാ ഹി കമ്മട്ഠാനം നിരസ്സാദത്താ അസന്തമപ്പണീതം സിയാ. **ഉപചാരേന** വാ നത്ഥി ഏത്ഥ സന്തതാതി യോജനാ. യഥാ ഉപചാരക്ഖണേ നീവരണവിഗമേന, അങ്ഗപാതുഭാവേന ച പരേസം സന്തതാ ഹോതി, ന ഏവമിമസ്സ. അയം പന ആദിസമന്നാ…പേ॰… പണീതോ ചാതി യോജനാ. **കേചീ**തി ഉത്തരവിഹാരവാസികേ സന്ധായാഹ. **അനാസിത്തകോ**തി ഉപസേചനേന ന ആസിത്തകോ. തേനാഹ **"ഓജവന്തോ"**തി, ഓജവന്തസദിസോതി അത്ഥോ. **മധുരോ**തി ഇട്ഠോ, ചേതസികസുഖപടിലാഭസംവത്തനം തികചതുക്കജ്ഝാനവസേന, ഉപേക്ഖായ വാ സന്തഭാവേന സുഖഗതികത്താ സബ്ബേസമ്പി വസേന വേദിതബ്ബം. ഝാനസമുട്ഠാനപണീതരൂപഫുട്ഠസരീരതാവസേന പന കായികസുഖപടിലാഭസംവത്തനം ദട്ഠബ്ബം, തഞ്ച ഖോ ഝാനതോ വുട്ഠിതകാലേ. ഇമസ്മിം പക്ഖേ **"അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ"**തി ഇദം ഹേതുമ്ഹി ഭുമ്മവചനം ദട്ഠബ്ബം. **അവിക്ഖമ്ഭിതേ**തി ഝാനേന സകസന്താനതോ അനീഹടേ അപ്പഹീനേ. **അകോസല്ലസമ്ഭൂതേ**തി അകോസല്ലം വുച്ചതി അവിജ്ജാ, തതോ സമ്ഭൂതേ. അവിജ്ജാപുബ്ബങ്ഗമാ ഹി സബ്ബേ പാപധമ്മാ. **ഖണേനേവാ**തി അത്തനോ പവത്തിക്ഖണേനേവ. **അന്തരധാപേതീ**തി ഏത്ഥ അന്തരധാപനം വിനാസനം, തം പന ഝാനകത്തുകസ്സ ഇധാധിപ്പേതത്താ പരിയുട്ഠാനപ്പഹാനം ഹോതീതി ആഹ **"വിക്ഖമ്ഭേതീ"**തി. **വൂപസമേതീ**തി വിസേസേന ഉപസമേതി. വിസേസേന ഉപസമനം പന സമ്മദേവ ഉപസമനം ഹോതീതി ആഹ **"സുട്ഠു ഉപസമേതീ"**തി.

നനു ച അഞ്ഞോപി സമാധി അത്തനോ പവത്തിക്ഖണേനേവ പടിപക്ഖധമ്മേ അന്തരധാപേതി വൂപസമേതി, അഥ കസ്മാ അയമേവ സമാധി ഏവം വിസേസേത്വാ വുത്തോതി? പുബ്ബഭാഗതോ പട്ഠായ നാനാവിതക്കവൂപസമസബ്ഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ആനാപാനസ്സതി ഭാവേതബ്ബാ വിതക്കുപച്ഛേദായാ''തി (അം॰ നി॰ ൯.൧; ഉദാ॰ ൩൧). അപിച തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ഞാണുത്തരസ്സേതം കമ്മട്ഠാനം, ഞാണുത്തരസ്സ ച കിലേസപ്പഹാനം ഇതരേഹി സാതിസയം, യഥാ സദ്ധാധിമുത്തേഹി ദിട്ഠിപ്പത്തസ്സ. തസ്മാ ഇമം വിസേസം സന്ധായ **"ഠാനസോ അന്തരധാപേതി വൂപസമേതീ"**തി വുത്തം. അഥ വാ നിമിത്തപാതുഭാവേ സതി ഖണേനേവ അങ്ഗപാതുഭാവസബ്ഭാവതോ അയമേവ സമാധി ''ഠാനസോ അന്തരധാപേതി വൂപസമേതീ''തി വുത്തോ. യഥാ തം മഹതോ അകാലമേഘസ്സ ഉട്ഠിതസ്സ ധാരാനിപാതേ ഖണേനേവ പഥവിയം രജോജല്ലസ്സ വൂപസമോ. തേനാഹ - ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, മഹാഅകാലമേഘോ ഉട്ഠിതോ''തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൯൮൫; പാരാ॰ ൧൬൫). സാസനികസ്സ ഝാനഭാവനാ യേഭുയ്യേന നിബ്ബേധഭാഗിയാവ ഹോതീതി ആഹ **"നിബ്ബേധഭാഗിയത്താ"**തി. ബുദ്ധാനം പന ഏകംസേന നിബ്ബേധഭാഗിയാവ ഹോതി. ഇമമേവ ഹി കമ്മട്ഠാനം ഭാവേത്വാ സബ്ബേപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ സമ്മാസമ്ബോധിം അധിഗച്ഛന്തി. അരിയമഗ്ഗസ്സ പാദകഭൂതോ അയം സമാധി അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ അരിയമഗ്ഗഭാവം ഉപഗതോ വിയ ഹോതീതി ആഹ **"അനുപുബ്ബേന അരിയമഗ്ഗവുദ്ധിപ്പത്തോ"**തി.

അയം പനത്ഥോ വിരാഗനിരോധപടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനാനം വസേന സമ്മദേവ യുജ്ജതി. ഹേട്ഠാ പപഞ്ചവസേന വുത്തമത്ഥം സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ"**തി ആഹ, പിണ്ഡത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി.

൨൧൭. തമത്ഥന്തി തം ''കഥം ഭാവിതോ''തിആദിനാ പുച്ഛാവസേന സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം. ''ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൦; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൧; അം॰ നി॰ ൩.൬൩) ഇധ-സദ്ദോ ലോകം ഉപാദായ വുത്തോ, ''ഇധേവ തിട്ഠമാനസ്സാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩) ഓകാസം, ''ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഭുത്താവീ അസ്സം പവാരിതോ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൦) പദപൂരണമത്തം, ''ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം പരിയാപുണാതീ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൭൩) പന സാസനം, ''ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ''തി ഇധാപി സാസനമേവാതി ദസ്സേന്തോ ''ഭിക്ഖവേ, ഇമസ്മിം സാസനേ ഭിക്ഖൂ''തി വത്വാ തമത്ഥം പാകടം കത്വാ ദസ്സേതും **"അയഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സബ്ബപ്പകാരആനാപാനസ്സതിസമാധിനിബ്ബത്തകസ്സാ**തി സബ്ബപ്പകാരഗ്ഗഹണം സോളസ പകാരേ സന്ധായ. തേ ഹി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ. ബാഹിരകാ ഹി ജാനന്താ ആദിതോ ചതുപ്പകാരമേവ ജാനന്തി. തേനാഹ **"അഞ്ഞസാസനസ്സ തഥാഭാവപടിസേധനോ"**തി, യഥാവുത്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിസ്സയഭാവപടിസേധനോതി അത്ഥോ. ഏതേന **"ഇധ ഭിക്ഖവേ"**തി ഇദം അന്തോഗധേവസദ്ദന്തി ദസ്സേതി. സന്തി ഹി ഏകപദാനിപി സാവധാരണാനി യഥാ ''വായുഭക്ഖോ''തി. തേനേവാഹ **"ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ"**തിആദി. പരിപുണ്ണസമണകരണധമ്മോ ഹി സോ, യോ സബ്ബപ്പകാരആനാപാനസ്സതിസമാധിനിബ്ബത്തകോ. **പരപ്പവാദാ**തി പരേസം അഞ്ഞതിത്ഥിയാനം നാനപ്പകാരാ വാദാ തിത്ഥായതനാനി.

അരഞ്ഞാദികസ്സേവ ഭാവനാനുരൂപസേനാസനതം ദസ്സേതും **"ഇമസ്സ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. ദുദ്ദമോ ദമഥം അനുപഗതോ ഗോണോ **കൂടഗോണോ**. യഥാ ഥനേഹി സബ്ബസോ ഖീരം ന പഗ്ഘരതി, ഏവം ദോഹപടിബന്ധിനീ **കൂടധേനു**. രൂപസദ്ദാദികേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകോ അസ്സാദോ **രൂപാരമ്മണാദിരസോ. പുബ്ബേ ആചിണ്ണാരമ്മണ**ന്തി പബ്ബജ്ജതോ പുബ്ബേ, അനാദിമതി വാ സംസാരേ പരിചിതാരമ്മണം.

നിബന്ധേയ്യാതി ബന്ധേയ്യ. **സതിയാ**തി സമ്മദേവ കമ്മട്ഠാനസല്ലക്ഖണസമ്പവത്തായ സതിയാ. **ആരമ്മണേ**തി കമ്മട്ഠാനാരമ്മണേ. **ദള്ഹ**ന്തി ഥിരം, യഥാ സതോകാരിസ്സ ഉപചാരപ്പനാഭേദോ സമാധി ഇജ്ഝതി, തഥാ ഥാമഗതം കത്വാതി അത്ഥോ.

വിസേസാധിഗമദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരപദട്ഠാനന്തി സബ്ബേസം ബുദ്ധാനം, ഏകച്ചാനം പച്ചേകബുദ്ധാനം, ബുദ്ധസാവകാനഞ്ച വിസേസാധിഗമസ്സ ചേവ അഞ്ഞകമ്മട്ഠാനേന അധിഗതവിസേസാനം ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരസ്സ ച പദട്ഠാനഭൂതം.

വത്ഥുവിജ്ജാചരിയോ വിയ ഭഗവാ യോഗീനം അനുരൂപനിവാസട്ഠാനുപദിസനതോ.

ഭിക്ഖു ദീപിസദിസോ അരഞ്ഞേ ഏകികോ വിഹരിത്വാ പടിപക്ഖനിമ്മഥനേന ഇച്ഛിതത്ഥസാധനതോ. **ഫലമുത്തമ**ന്തി സാമഞ്ഞഫലമാഹ. **പരക്കമജവയോഗ്ഗഭൂമി**ന്തി ഭാവനുസ്സാഹജവസ്സ യോഗ്ഗകരണഭൂമിഭൂതം.

൧൬൭. **ഏവം വുത്തലക്ഖണേസൂ**തി **അഭിധമ്മപരിയായേന** (വിഭ॰ ൫൨൯), **സുത്തന്തപരിയായേന** ച വുത്തലക്ഖണേസു. **രുക്ഖസമീപ**ന്തി "യാവതാ മജ്ഝന്ഹികേ കാലേ സമന്താ ഛായാ ഫരതി, നിവാതേ പണ്ണാനി പതന്തി, ഏത്താവതാ രുക്ഖമൂല"ന്തി വുച്ചതീ"തി ഏവം വുത്തം രുക്ഖസ്സ സമീപട്ഠാനം. **അവസേസസത്തവിധസേനാസന**ന്തി പബ്ബതം കന്ദരം ഗിരിഗുഹം സുസാനം വനപത്ഥം അബ്ഭോകാസം പലാലപുഞ്ജന്തി ഏവം വുത്തം.

ഉതുത്തയാനുകൂലം ധാതുചരിയാനുകൂലന്തി ഗിമ്ഹാദിഉതുത്തയസ്സ, സേമ്ഹാദിധാതുത്തയസ്സ, മോഹാദിചരിയത്തയസ്സ ച അനുകൂലം. തഥാ ഹി ഗിമ്ഹകാലേ ച അരഞ്ഞം അനുകൂലം, ഹേമന്തേ രുക്ഖമൂലം, വസ്സകാലേ സുഞ്ഞാഗാരം, സേമ്ഹധാതുകസ്സ സേമ്ഹപകതികസ്സ അരഞ്ഞം, പിത്തധാതുകസ്സ രുക്ഖമൂലം , വാതധാതുകസ്സ സുഞ്ഞാഗാരം അനുകൂലം, മോഹചരിതസ്സ അരഞ്ഞം, ദോസചരിതസ്സ രുക്ഖമൂലം, രാഗചരിതസ്സ സുഞ്ഞാഗാരം അനുകൂലം. **അലീനാനുദ്ധച്ചപക്ഖിക**ന്തി അസങ്കോചാവിക്ഖേപപക്ഖികം. സയനഞ്ഹി കോസജ്ജപക്ഖികം, ഠാനചങ്കമനാനി ഉദ്ധച്ചപക്ഖികാനി, ന ഏവം നിസജ്ജാ. തതോ ഏവസ്സ സന്തതാ. **നിസജ്ജായ ദള്ഹഭാവം** പല്ലങ്കാഭുജനേന, **അസ്സാസപസ്സാസാനം പവത്തനസുഖതം** ഉപരിമകായസ്സ ഉജുകട്ഠപനേന, **ആരമ്മണപരിഗ്ഗഹൂപായം** പരിമുഖം സതിയാ ഠപനേന **ദസ്സേന്തോ. ഊരുബദ്ധാസന**ന്തി ഊരൂനമധോബന്ധനവസേന നിസജ്ജാ. ഹേട്ഠിമകായസ്സ അനുജുകം ഠപനം നിസജ്ജാ-വചനേനേവ ബോധിതന്തി **"ഉജും കായ"**ന്തി ഏത്ഥ **കായ**-സദ്ദോ ഉപരിമകായവിസയോതി ആഹ **"ഉപരിമസരീരം ഉജുകം ഠപേത്വാ"**തി. തം പന ഉജുകട്ഠപനം സരൂപതോ, പയോജനതോ ച ദസ്സേതും **"അട്ഠാരസാ"**തിആദി വുത്തം. **ന പണമന്തീ**തി ന ഓനമന്തി. **ന പരിപതതീ**തി ന വിഗച്ഛതി വീഥിം ന വിലങ്ഘതി, തതോ ഏവ പുബ്ബേനാപരം വിസേസുപ്പത്തിയാ **വുദ്ധിം ഫാതിം ഉപഗച്ഛതി**. ഇധ **പരി**-സദ്ദോ **അഭി**-സദ്ദേന സമാനത്ഥോതി ആഹ **"കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖ"**ന്തി, ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണതോ നിവാരേത്വാ കമ്മട്ഠാനംയേവ പുരക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ. **പരീതി പരിഗ്ഗഹട്ഠോ** "പരിണായികാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൬) വിയ. **നിയ്യാനട്ഠോ** പടിപക്ഖതോ നിഗ്ഗമനട്ഠോ. തസ്മാ **പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാന**ന്തി സബ്ബഥാ ഗഹിതാസമ്മോസം പരിച്ചത്തസമ്മോസം സതിം കത്വാ, പരമം സതിനേപക്കം ഉപട്ഠപേത്വാതി അത്ഥോ.

൧൬൮. **സതോവാ**തി സതിയാ സമന്നാഗതോ ഏവ സരന്തോ ഏവ **അസ്സസതി** നാസ്സ കാചി സതിവിരഹിതാ അസ്സാസപ്പവത്തി ഹോതീതി അത്ഥോ. **സതോ പസ്സസതീ**തി ഏത്ഥാപി സതോവ പസ്സസതീതി ഏവ-സദ്ദോ ആനേത്വാ വത്തബ്ബോ. **സതോകാരീ**തി സതോ ഏവ ഹുത്വാ, സതിയാ ഏവ വാ കാതബ്ബസ്സ കത്താ, കരണസീലോ വാ. യദി "സതോവ അസ്സസതി സതോ പസ്സസതീ"തി ഏതസ്സ **വിഭങ്ഗേ** (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൯; സം॰ നി॰ ൫.൯൭൭; പാരാ॰ ൧൬൫) വുത്തം, അഥ കസ്മാ "അസ്സസതി പസ്സസതീ"ച്ചേവ അവത്വാ "സതോകാരീ"തി വുത്തം? ഏകരസം ദേസനം കാതുകാമതായ. പഠമചതുക്കേ പദദ്വയമേവ ഹി വത്തമാനകാലവസേന ആഗതം, ഇതരാനി അനാഗതകാലവസേന. തസ്മാ ഏകരസം ദേസനം കാതുകാമതായ **സബ്ബത്ഥ** (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൫ ആദയോ) "സതോകാരീ"ച്ചേവ വുത്തം.

ദീഘം അസ്സാസവസേനാതി ദീഘഅസ്സാസവസേന വിഭത്തിഅലോപം കത്വാ നിദ്ദേസോ. **ദീഘ**ന്തി വാ ഭഗവതാ വുത്തഅസ്സാസവസേന. **ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗതം അവിക്ഖേപ**ന്തി വിക്ഖേപസ്സ പടിപക്ഖഭാവതോ "അവിക്ഖേപോ"തി ലദ്ധനാമചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗഭാവം പജാനതോ. **സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതീ**തി ആരമ്മണം ഉപഗന്ത്വാ ഠിതാ ഹോതി. **തായ സതിയാ തേന ഞാണേനാ**തി യഥാവുത്തായ സതിയാ, യഥാവുത്തേന ച ഞാണേന. ഇദം വുത്ത ഹോതി - ദീഘം അസ്സാസം ആരമ്മണഭൂതം അവിക്ഖിത്തചിത്തസ്സ, അസമ്മോഹതോ വാ പജാനന്തസ്സ തത്ഥ സതി ഉപട്ഠിതാ ഏവ ഹോതി, തം സമ്പജാനന്തസ്സ ആരമ്മണകരണവസേന, അസമ്മോഹവസേന വാ സമ്പജഞ്ഞം, തദധീനസതിസമ്പജഞ്ഞേന തംസമങ്ഗീ യോഗാവചരോ സതോകാരീ നാമ ഹോതീതി. **പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീ അസ്സാസവസേനാ**തി പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീ ഹുത്വാ അസ്സസനസ്സ വസേന. "പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീഅസ്സാസവസേനാ"തി വാ പാഠോ. തസ്സ പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സിനോ അസ്സാസാ പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സീഅസ്സാസാ, തേസം വസേനാതി അത്ഥോ. വിനയനയേന അന്തോ ഉട്ഠിതസസനം **അസ്സാസോ,** ബഹി ഉട്ഠിതസസനം **പസ്സാസോ**. സുത്തന്തനയേന പന ബഹി ഉട്ഠഹിത്വാപി അന്തോ സസനതോ **അസ്സാസോ,** അന്തോ ഉട്ഠഹിത്വാപി ബഹി സസനതോ **പസ്സാസോ**. അയമേവ ച നയോ -

> "അസ്സാസാദിമജ്ഝപരിയോസാനം സതിയാ അനുഗച്ഛതോ അജ്ഝത്തം വിക്ഖേപഗതേന ചിത്തേന കായോപി ചിത്തമ്പി സാരദ്ധാ ച ഹോന്തി ഇഞ്ജിതാ ച ഫന്ദിതാ ചാ"തി, "പസ്സാസാദിമജ്ഝപരിയോസാനം സതിയാ അനുഗച്ഛതോ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപഗതേന ചിത്തേന കായോപി ചിത്തമ്പി സാരദ്ധാ ച ഹോന്തി ഇഞ്ജിതാ ച ഫന്ദിതാ ചാ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൫൭) -

ഇമായ **പാളിയാ** സമേതി.

പഠമം അബ്ഭന്തരവാതോ ബഹി നിക്ഖമതി, തസ്മാ പവത്തിക്കമേന അസ്സാസോ പഠമം വുത്തോതി വദന്തി. **താലും ആഹച്ച നിബ്ബായതീ**തി താലും ആഹച്ച നിരുജ്ഝതി. തേന കിര സമ്പതിജാതോ ബാലദാരകോ ഖിപിതം കരോതി. **ഏവം താവാ**തിആദി യഥാവുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ നിഗമനം. കേചി "ഏവം താവാതി അനേന പവത്തിക്കമേന അസ്സാസോ ബഹിനിക്ഖമനവാതോതി ഗഹേതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ"തി വദന്തി.

അദ്ധാനവസേനാതി കാലദ്ധാനവസേന. അയം ഹി **അദ്ധാന**-സദ്ദോ കാലസ്സ, ദേസസ്സ ച വാചകോ. തത്ഥ ദേസദ്ധാനം ഉദാഹരണഭാവേന ദസ്സേത്വാ കാലദ്ധാനവസേന അസ്സാസപസ്സാസാനം ദീഘരസ്സതം വിഭാവേതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഓകാസദ്ധാന**ന്തി ഓകാസഭൂതം അദ്ധാനം. **ഫരിത്വാ**തി ബ്യാപേത്വാ. **ചുണ്ണവിചുണ്ണാപി** അനേകകലാപഭാവേന. **ദീഘം അദ്ധാന**ന്തി ദീഘം പദേസം. **തസ്മാ**തി സണികം പവത്തിയാ ദീഘസന്താനതായ "ദീഘാ"തി വുച്ചന്തി. ഏത്ഥ ച ഹത്ഥിആദിസരീരേ, സുനഖാദിസരീരേ ച അസ്സാസപസ്സാസാനം ദേസദ്ധാനവിസിട്ഠേന

കാലദ്ധാനവസേനേവ ദീഘരസ്സതാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. "സണികം പൂരേത്വാ സണികമേവ നിക്ഖമന്തി", "സീഘം പൂരേത്വാ സീഘമേവ നിക്ഖമന്തീ"തി ച വചനതോ. **മനുസ്സേസൂ**തി സമാനപ്പമാണേസുപി മനുസ്സസരീരേസു. **ദീഘം അസ്സസന്തീ**തി ദീഘം അസ്സാസപ്പബന്ധം പവത്തേന്തീതി അത്ഥോ. **പസ്സസന്തീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. സുനഖസസാദയോ വിയ രസ്സം അസ്സസന്തി ച പസ്സസന്തി ചാതി യോജനാ. ഇദം പന ദീഘം, രസ്സഞ്ച അസ്സസനം, പസ്സസനഞ്ച തേസം സത്താനം സരീരസഭാവോതി ദട്ഠബ്ബം. **തേസന്തി** സത്താനം. **തേതി** അസ്സാസപസ്സാസാ. **ഇത്തരമദ്ധാനന്തി** അപ്പകം കാലം.

നവഹാകാരേഹീതി ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ പുബ്ബേനാപരം അലദ്ധവിസേസസ്സ കേവലം അദ്ധാനവസേന ആദിതോ വുത്താ തയോ ആകാരാ, തേ ച ഖോ ഏകച്ചോ അസ്സാസം സുട്ഠു സല്ലക്ഖേതി, ഏകച്ചോ പസ്സാസം, ഏകച്ചോ തദുഭയന്തി ഇമേസം തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം വസേന. കേചി പന "അസ്സസതിപി പസ്സസതിപീതി ഏകജ്ഝം വചനം ഭാവനായ നിരന്തരം പവത്തിദസ്സനത്ഥ"ന്തി വദന്തി. ഛന്ദവസേന പുബ്ബേ വിയ തയോ, തഥാ പാമോജ്ജവസേനാതി ഇമേഹി നവഹാകാരേഹി.

കാമം ചേത്ഥ ഏകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തയോ ഏവ ആകാരാ ലബ്ഭന്തി, തന്തിവസേന പന സബ്ബേസം പാളിആരുള്ഹത്താ, തേസം വസേന പരികമ്മസ്സ കാതബ്ബത്താ ച **"തത്രായം ഭിക്ഖു നവഹാകാരേഹീ"**തി വുത്തം. **ഏവം പജാനതോതി** ഏവം യഥാവുത്തേഹി ആകാരേഹി അസ്സാസപസ്സാസേ പജാനതോ, തത്ഥ മനസികാരം പവത്തേന്തസ്സ. **ഏകേനാകാരേനാതി** ദീഘം അസ്സാസാദീസു ചതൂസു ആകാരേസു ഏകേന ആകാരേന, നവസു തീസു വാ ഏകേന. തഥാ ഹി വക്ഖതി -

"ദീഘോ രസ്സോ ച അസ്സാസോ, പസ്സാസോപി ച താദിസോ;
ചത്താരോ വണ്ണാ വത്തന്തി, നാസികഗ്ഗേ വ ഭിക്ഖുനോ"തി.

അയം ഭാവനാ അസ്സാസപസ്സാസകായാനുപസ്സനാതി കത്വാ വുത്തം **"കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനഭാവനാ സമ്പജ്ജതീ"**തി.

ഇദാനി പാളിവസേനേവ തേ നവ ആകാരേ, ഭാവനാവിധിഞ്ച ദസ്സേതും **"യഥാഹാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **കഥം പജാനാതീ**തി പജാനനവിധിം കഥേതുകമ്യതായ പുച്ഛതി. **ദീഘം അസ്സാസന്തി** വുത്തലക്ഖണം ദീഘം അസ്സാസം. **അദ്ധാനസങ്ഖാതേതി** "അദ്ധാന"ന്തി സങ്ഖം ഗതേ ദീഘേ കാലേ, ദീഘം ഖണന്തി അത്ഥോ. കോട്ഠാസപരിയായോ വാ സങ്ഖാത-സദ്ദോ "ഥേയ്യസങ്ഖാത"ന്തിആദീസു (പാരാ॰ ൻ൧) വിയ, തസ്മാ അദ്ധാനസങ്ഖാതേതി അദ്ധാനകോട്ഠാസേ, ദേസഭാഗേതി അത്ഥോ. **ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതീ**തി ഭാവനായ പുബ്ബേനാപരം വിസേസം ആവഹന്തിയാ ലദ്ധസ്സാദത്താ തത്ഥ സാതിസയോ കത്തുകാമതാലക്ഖണോ കുസലച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതി. **ഛന്ദവസേനാതി** തഥാപവത്തഛന്ദസ്സ വസേന സവിസേസം ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം വുദ്ധിം ഫാതിം ഗമേന്തസ്സ. **തതോ സുഖുമതരന്തി** യഥാവുത്തഛന്ദപ്പവത്തിയാ പുരിമതോ സുഖുമതരം. ഭാവനാബലേന ഹി പടിപ്പസ്സദ്ധദരഥപരിളാഹതായ കായസ്സ അസ്സാസപസ്സാസാ സുഖുമതരാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി. **പാമോജ്ജം ഉപ്പജ്ജതീ**തി അസ്സാസപസ്സാസാനം സുഖുമതരഭാവേന ആരമ്മണസ്സ സന്തതരതായ, കമ്മട്ഠാനസ്സ ച വീഥിപടിപന്നതായ ഭാവനാചിത്തസഹഗതോ പമോദോ ഖുദ്ദികാദിഭേദാ തരുണപീതി ഉപ്പജ്ജതി. **ചിത്തം വിവത്തതീ**തി അനുക്കമേന അസ്സാസപസ്സാസാനം അതിവിയ സുഖുമതരഭാവപ്പത്തിയാ അനുപട്ഠഹനേ വിചേതബ്ബാകാരപ്പത്തേഹി ചിത്തം വിനിവത്തതീതി കേചി. ഭാവനാബലേന പന സുഖുമതരഭാവപ്പത്തേസു അസ്സാസപസ്സാസേസു തത്ഥ പടിഭാഗനിമിത്തേ ഉപ്പന്നേ പകതിഅസ്സാസപസ്സാസതോ ചിത്തം നിവത്തതി. **ഉപേക്ഖാ സണ്ഠാതീ**തി തസ്മിം പടിഭാഗനിമിത്തേ ഉപചാരപ്പനാഭേദേ സമാധിമ്ഹി ഉപ്പന്നേ പുന ഝാനനിബ്ബത്തനത്ഥം ബ്യാപാരാഭാവതോ അജ്ഝുപേക്ഖനം ഹോതീതി. സാ പനായം ഉപേക്ഖാ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാതി വേദിതബ്ബാ.

ഇമേഹി നവഹി ആകാരേഹീതി ഇമേഹി യഥാവുത്തേഹി നവഹി പകാരേഹി പവത്താ. **ദീഘം അസ്സാസപസ്സാസാ കായോ**തി ദീഘാകാരാ അസ്സാസപസ്സാസാ ചുണ്ണവിചുണ്ണാപി സമൂഹട്ഠേന കായോ. അസ്സാസപസ്സാസേ നിസ്സായ ഉപ്പന്നനിമിത്തമ്പേത്ഥ അസ്സാസപസ്സാസസമഞ്ഞമേവ വുത്തം. **ഉപട്ഠാനം സതീ**തി ആരമ്മണം ഉപഗന്ത്വാ തിട്ഠതീതി സതി ഉപട്ഠാനം നാമ. **അനുപസ്സനാ ഞാണന്തി** സമഥവസേന നിമിത്തസ്സ അനുപസ്സനാ, വിപസ്സനാവസേന അസ്സാസപസ്സാസേ, തന്നിസ്സയഞ്ച കായം "രൂപ"ന്തി, ചിത്തം തംസമ്പയുത്തധമ്മേ ച "അരൂപ"ന്തി വവത്ഥപേത്വാ നാമരൂപസ്സ അനുപസ്സനാ ച ഞാണം, തത്ഥ യഥാഭൂതാവബോധോ. **കായോ ഉപട്ഠാനന്തി** സോ കായോ ആരമ്മണകരണവസേന ഉപഗന്ത്വാ സതി ഏത്ഥ തിട്ഠതീതി ഉപട്ഠാനം നാമ. ഏത്ഥ ച "കായോ ഉപട്ഠാന"ന്തി ഇമിനാ ഇതരകായസ്സാപി സങ്ഗഹോ ഹോതി യഥാവുത്തസമ്മസനചാരസ്സാപി ഇധ ഇച്ഛിതത്താ. **നോ സതീ**തി സോ കായോ സതി നാമ ന ഹോതി. **സതി ഉപട്ഠാനഞ്ചേവ സതി ച** സരണട്ഠേന, ഉപതിട്ഠനട്ഠേന ച. **തായ സതിയാ**തി യഥാവുത്തായ സതിയാ. **തേന ഞാണേനാതി** യഥാവുത്തേനേവ ഞാണേന. **തം കായന്തി** തം അസ്സാസപസ്സാസകായഞ്ചേവ തന്നിസ്സയരൂപകായഞ്ച. **അനുപസ്സതീ**തി ഝാനസമ്പയുത്തഞാണേന ചേവ വിപസ്സനാഞാണേന ച അനു അനു പസ്സതി. **തേന വുച്ചതി കായേ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനഭാവനാതി** തേന അനുപസ്സനേന യഥാവുത്തേ കായേ അയം കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനഭാവനാതി വുച്ചതി.

ഇദം വുത്തം ഹോതി - യാ അയം യഥാവുത്തേ അസ്സാസപസ്സാസകായേ, തസ്സ നിസ്സയഭൂതേ കരജകായേ ച കായസ്സേവ അനുപസ്സനാ അനുദകഭൂതായ മരീചിയാ ഉദകാനുപസ്സനാ വിയ ന അനിച്ചാദിസഭാവേ കായേ നിച്ചാദിഭാവാനുപസ്സനാ, അഥ ഖോ യഥാരഹം അനിച്ചദുക്ഖാനത്താസുഭഭാവസ്സേവാനുപസ്സനാ. അഥ വാ കായേ "അഹ"ന്തി വാ "മമ"ന്തി വാ "ഇത്ഥീ"തി വാ "പുരിസോ"തി വാ ഗഹേതബ്ബസ്സ കസ്സചി അഭാവതോ താദിസം അനനുപസ്സിത്വാ കായമത്തസ്സേവ അനുപസ്സനാ **കായാനുപസ്സനാ,** തായ കായാനുപസ്സനായ സമ്പയുത്താ സതിയേവ ഉപട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം,** തസ്സ ഭാവനാ വഡ്ഢനാ **കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനഭാവനാ**തി.

ഏസ നയോതി "നവഹി ആകാരേഹീ"തിആദിനാ വുത്തവിധിം രസ്സ-പദേ അതിദിസതി. **ഏത്ഥാതി** ഏതസ്മിം യഥാദസ്സിതേ "കഥം ദീഘം അസ്സസന്തോ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൮; സം॰ നി॰ ൫.൯൭൭; പാരാ॰ ൧൬൫) ആഗതേ പാളിനയേ. **ഇധാതി** ഇമസ്മിം രസ്സപദവസേന ആഗതേ പാളിനയേ.

അയന്തി യോഗാവചരോ. **അദ്ധാനവസേനാതി** ദീഘകാലവസേന. **ഇത്തരവസേനാതി** പരിത്തകാലവസേന. **ഇമേഹി ആകാരേഹീ**തി ഇമേഹി നവഹി ആകാരേഹി.

താദിസോതി ദീഘോ, രസ്സോ ച. **ചത്താരോ വണ്ണാതി** ചത്താരോ ആകാരാ, തേ ച ദീഘാദയോ ഏവ. **നാസികഗ്ഗേ വ ഭിക്ഖുനോതി** ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം രസ്സം കത്വാ വുത്തം **"നാസികഗ്ഗേ വാ"**തി, വാ-സദ്ദോ അനിയമത്ഥോ, തേന ഉത്തരോട്ഠം സങ്ഗണ്ഹാതി.

൨൨൭. **സബ്ബകായപടിസംവേദീതി** സബ്ബസ്സ കായസ്സ പടി പടി പച്ചേകം സമ്മദേവ വേദനസീലോ ജാനനസീലോ, തസ്സ വാ പടി പടി സമ്മദേവ വേദോ ഏതസ്സ അത്ഥി, തം വാ പടി പടി സമ്മദേവ വേദമാനോതി അത്ഥോ. തത്ഥ തത്ഥ സബ്ബ-ഗ്ഗഹണേന അസ്സാസാദികായസ്സ അനവസേസപരിയാദാനേ സിദ്ധേപി അനേകകലാപസമുദായഭാവതോ തസ്സ സബ്ബേസമ്പി ഭാഗാനം സംവേദനദസ്സനത്ഥം പടി-സദ്ദഗ്ഗഹണം. തത്ഥ സക്കച്ചകാരീഭാവദസ്സനത്ഥം സം-സദ്ദഗ്ഗഹണന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"സകലസ്സാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യഥാ സമാനേപി അസ്സാസപസ്സാസേസു യോഗിനോ പടിപത്തിവിധാനേ പച്ചേകം സക്കച്ചംയേവ പടിപജ്ജിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും വിസും ദേസനാ കതാ, ഏവം തമേവത്ഥം ദീപേതും സതിപി അത്ഥസ്സ സമാനതായ "സകലസ്സാ"തിആദിനാ പദദ്വയസ്സ വിസും വിസും അത്ഥവണ്ണനാ കതാതി വേദിതബ്ബം. **പാകടം കരോന്തോതി** വിഭൂതം കരോന്തോ, സബ്ബസോ വിഭാവേന്തോതി അത്ഥോ. പാകടീകരണം വിഭാവനം തത്ഥ അസമ്മുയ്ഹനം ഞാണേനേവ നേസം പവത്തനേന ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ **"ഏവം വിദിതം കരോന്തോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേനേവ അസ്സാസപസ്സാസേ പവത്തേതി, ന വിപ്പയുത്തചിത്തേന, തസ്മാ ഏവംഭൂതോ സബ്ബകായപടിസംവേദീ അസ്സസിസ്സാമി പസ്സസിസ്സാമീതി സിക്ഖതീതി വുച്ചതി ബുദ്ധാദീഹീതി യോജനാ. **ചുണ്ണവിചുണ്ണവിസടേതി** അനേകകലാപതായ ചുണ്ണവിചുണ്ണഭാവേന വിസടേ. **ആദി പാകടോ ഹോതി** സതിയാ, ഞാണസ്സ ച വസേന തഥാ പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരസ്സ പവത്തത്താ. **താദിസേന ഭവിതബ്ബന്തി** ചതുത്ഥപുഗ്ഗലസദിസേന ഭവിതബ്ബം, പഗേവ സതിം, ഞാണഞ്ച പച്ചുപട്ഠപേത്വാ തീസുപി ഠാനേസു ഞാണസമ്പയുത്തമേവ ചിത്തം പവത്തേതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ.

ഏവന്തി വുത്തപ്പകാരേന സബ്ബകായപടിസംവേദനവസേനേവ. **ഘടതീതി** ഉസ്സഹതി. **വായമതീതി** വായാമം കരോതി, മനസികാരം പവത്തേതീതി അത്ഥോ. **തഥാഭൂതസ്സാതി** ആനാപാനസ്സതിം ഭാവേന്തസ്സ. **സംവരോതി** സതി , വീരിയമ്പി വാ. **തായ സതിയാതി** യാ ആനാപാനേ ആരബ്ഭ പവത്താ സതി, തായ. **തേന മനസികാരേനാതി** യോ സോ തത്ഥ സതിപുബ്ബങ്ഗമോ ഭാവനാമനസികാരോ, തേന സദ്ധിന്തി അധിപ്പായോ. **ആസേവതീതി** "തിസ്സോ സിക്ഖായോ"തി വുത്തേ അധികുസലധമ്മേ ആസേവതി. തദാസേവനഞ്ഹേത്ഥ സിക്ഖനന്തി അധിപ്പേതം.

പുരിമനയേതി പുരിമസ്മിം ഭാവനാനയേ, പഠമവത്ഥുദ്വയേതി അധിപ്പായോ. തത്ഥാപി കാമം ഞാണുപ്പാദനം ലബ്ഭതേവ അസ്സാസപസ്സാസാനം യാഥാവതോ ദീഘരസ്സഭാവാവബോധസബ്ഭാവതോ, തഥാപി തം ന ദുക്കരം യഥാപവത്താനം തേസം ഗഹണമത്തഭാവതോതി തത്ഥ വത്തമാനകാലപ്പയോഗോ കതോ. ഇദം പന ദുക്കരം പുരിസസ്സ ഖുരധാരായം ഗമനസദിസം, തസ്മാ സാതിസയേനേത്ഥ പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരേന ഭവിതബ്ബന്തി ദീപേതും അനാഗതകാലപ്പയോഗോ കതോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"തത്ഥ യസ്മാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഞാണുപ്പാദനാദീസൂതി ആദി**-സദ്ദേന കായസങ്ഖാരപസ്സമ്ഭനപീതിപടിസംവേദനാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. കേചി പനേത്ഥ "സംവരസമാദാനാനം സങ്ഗഹോ"തി വദന്തി.

കായസങ്ഖാരന്തി അസ്സാസപസ്സാസം. സോ ഹി ചിത്തസമുട്ഠാനോപി സമാനോ കരജകായപ്പടിബദ്ധവുത്തിതായ തേന സങ്ഖരീയതീതി കായസങ്ഖാരോതി വുച്ചതി. യോ പന "കായസങ്ഖാരോ വചീസങ്ഖാരോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩) ഏവമാഗതോ കായസങ്ഖാരോ ചേതനാലക്ഖണോ സതിപി ദ്വാരന്തരുപ്പത്തിയം യേഭുയ്യവുത്തിയാ, തബ്ബഹുലവുത്തിയാ ച കായദ്വാരേന ലക്ഖിതോ, സോ ഇധ നാധിപ്പേതോ. **പസ്സമ്ഭേന്തോതി**ആദീസു പച്ഛിമം പച്ഛിമം പദം പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ അത്ഥവചനം, തസ്മാ പസ്സമ്ഭനം നാമ വൂപസമനം, തഞ്ച തഥാപയോഗേ അസതി ഉപ്പജ്ജനാരഹസ്സ ഓളാരികസ്സ കായസങ്ഖാരസ്സ പയോഗസമ്പത്തിയാ അനുപ്പാദനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **തത്രാതി** "ഓളാരികം കായസങ്ഖാരം പസ്സമ്ഭേന്തോ"തി ഏത്ഥ. **അപരിഗ്ഗഹിതകാലേതി** കമ്മട്ഠാനസ്സ അനാരദ്ധകാലേ, തതോ ഏവ കായചിത്താനമ്പി അപരിഗ്ഗഹിതകാലേ. "നിസീദതി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഉജും കായം പണിധായാ"തി ഹി ഇമിനാ കായപരിഗ്ഗഹോ, "പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ"തി ഇമിനാ ചിത്തപരിഗ്ഗഹോ വുത്തോ. തേനേവാഹ **"കായോപി ചിത്തമ്പി പരിഗ്ഗഹിതാ ഹോന്തീ"**തി. **കായോതി** കരജകായോ. **സദരഥാതി** സപരിളാഹാ, സാ ച നേസം സദരഥതാ ഗരുഭാവേന വിയ ഓളാരികതായ അവിനാഭാവിനീതി ആഹ **"ഓളാരികാ"**തി. **ബലവതരാതി** സബലാ ഥൂലാ. **സന്താ ഹോന്തീതി** ചിത്തം താവ ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപാഭാവേന ഏകഗ്ഗം ഹുത്വാ കമ്മട്ഠാനം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പവത്തമാനം സന്തം ഹോതി വൂപസന്തം, തതോ ഏവ തംസമുട്ഠാനാ രൂപധമ്മാ ലഹുമുദുകമ്മഞ്ഞഭാവപ്പത്താ, തദനുഗുണതായ സേസം തിസന്തതിരൂപന്തി ഏവം ചിത്തേ, കായേ ച വൂപസന്തേ പവത്തമാനേ തന്നിസ്സിതാ അസ്സാസപസ്സാസാ സന്തസഭാവാ അനുക്കമേന സുഖുമതരസുഖുമതമാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി. തേന വുത്തം **"യദാ പനസ്സ കായോപീ"**തിആദി.

ആഭുജനം **ആഭോഗോ,** "പസ്സമ്ഭേമീ"തി പഠമാവജ്ജനാ. സമ്മാ അനു അനു ആഹരണം **സമന്നാഹാരോ,** തസ്മിംയേവ അത്ഥേ അപരാപരം പവത്തആവജ്ജനാ. തസ്സേവ അത്ഥസ്സ മനസി കരണം ചിത്തേ ഠപനം **മനസികാരോ**. വീമംസാ **പച്ചവേക്ഖണാ**.

സാരദ്ധേതി സദരഥേ സപരിളാഹേ. **അധിമത്തന്തി** ബലവം ഓളാരികം. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം. കായസങ്ഖാരോതി ഹി അധിപ്പേതോ. "അധിമത്തം ഹുത്വാ പവത്തതീ"തി കിരിയാവിസേസനം വാ ഏതം. **സുഖുമന്തി** ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **കായമ്ഹീതി** ഏത്ഥ "ചിത്തേ ചാ"തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

൨൨൮. പഠമജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ കരിയമാനം ദുതിയജ്ഝാനസ്സ നാനാവജ്ജനം പരികമ്മം പഠമജ്ഝാനം വിയ ദൂരസമുസ്സാരിതപടിപക്ഖന്തി കത്വാ തംസമുട്ഠാനോ കായസങ്ഖാരോ പഠമജ്ഝാനേ ച ദുതിയജ്ഝാനൂപചാരേ ച ഓളാരികോതി സദിസോ വുത്തോ. ഏസ നയോ സേസൂപചാരദ്വയേപി. അഥ വാ ദുതിയജ്ഝാനാദീനം അധിഗമായ പടിപജ്ജതോ ദുക്ഖാപടിപദാദിവസേന കിലമതോ യോഗിനോ കായകിലമഥചിത്തൂപഘാതാദിവസേന, വിതക്കാദിസങ്ഖോഭേന ച സപരിഫന്ദതായ ചിത്തപ്പവത്തിയാ ദുതിയജ്ഝാനാദിഉപചാരേസു കായസങ്ഖാരസ്സ ഓളാരികതാ വേദിതബ്ബാ. **അതിസുഖുമോതി** അഞ്ഞത്ഥ ലബ്ഭമാനോ കായസങ്ഖാരോ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ അതിക്കന്തസുഖുമോ. സുഖുമഭാവോപിസ്സ തത്ഥ നത്ഥി, കുതോ ഓളാരികതാ അപ്പവത്തനതോ. തേനാഹ **"അപ്പവത്തിമേവ പാപുണാതീ"**തി.

ലാഭിസ്സ സതോ അനുപുബ്ബസമാപത്തിസമാപജ്ജനവേലം, ഏകാസനേനേവ വാ സബ്ബേസം ഝാനാനം പടിലാഭം സന്ധായ **മജ്ഝിമഭാണകാ** ഹേട്ഠിമഹേട്ഠിമജ്ഝാനതോ ഉപരൂപരിഝാനൂപചാരേപി സുഖുമതരം ഇച്ഛന്തി. തത്ഥ ഹി സോപചാരാനം ഝാനാനം ഉപരൂപരി വിസേസവന്തതാ, സന്തതാ ച സമ്ഭവേയ്യ, ഏകാവജ്ജനൂപചാരം വാ സന്ധായ

ഏവം വുത്തം. ഏവഞ്ഹി ഹേട്ഠാ വുത്തവാദേന ഇമസ്സ വാദസ്സ അവിരോധോ സിദ്ധോ ഭിന്നവിസയത്താ. **സബ്ബേസഞ്ഞേവാ**തി ഉഭയേസമ്പി. യസ്മാ തേ സബ്ബേപി വുച്ചമാനേന വിധിനാ പസ്സദ്ധിമിച്ഛന്തിയേവ. **"അപരിഗ്ഗഹിതകാലേ പവത്തകായസങ്ഖാരോ പരിഗ്ഗഹിതകാലേ പടിപ്പസ്സമ്ഭതീ"**തി ഇദം സദിസസന്താനതായ വുത്തം. ന ഹി തേ ഏവ ഓളാരികാ അസ്സാസാദയോ സുഖുമാ ഹോന്തി. പസ്സമ്ഭനാകാരോ പന നേസം ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

മഹാഭൂതപരിഗ്ഗഹേ സുഖുമോതി ചതുധാതുമുഖേന വിപസ്സനാഭിനിവേസം സന്ധായ വുത്തം. **സകലരൂപപരിഗ്ഗഹേ സുഖുമോ** ഭാവനായ ഉപരൂപരി പണീതഭാവതോ. തേനേവാഹ **"രൂപാരൂപപരിഗ്ഗഹേ സുഖുമോ"**തി. **ലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനാ**തി കലാപസമ്മസനമാഹ. നിബ്ബിദാനുപസ്സനതോ പട്ഠായ **ബലവവിപസ്സനാ**. തതോ ഓരം **ദുബ്ബലവിപസ്സനാ. പുബ്ബേ വുത്തനയേനാ**തി "അപരിഗ്ഗഹിതകാലേ"തിആദിനാ സമഥനയേ വുത്തേന നയേന "അപരിഗ്ഗഹേ പവത്തോ കായസങ്ഖാരോ മഹാഭൂതപരിഗ്ഗഹേ പടിപ്പസ്സമ്ഭതീ"തിആദിനാ വിപസ്സനാനയേപി പടിപ്പസ്സദ്ധി യോജേതബ്ബാതി വുത്തം ഹോതി.

അസ്സാതി ഇമസ്സ "പസ്സമ്ഭയം കായസങ്ഖാര"ന്തി പദസ്സ. **ചോദനാസോധനാഹീ**തി അനുയോഗപരിഹാരേഹി. **ഏവന്തി** ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന.

കഥന്തി യം ഇദം "പസ്സമ്ഭയം…പേ॰… സിക്ഖതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൭൧) വുത്തം, തം കഥം കേന പകാരേന കായസങ്ഖാരസ്സ പസ്സമ്ഭനം, യോഗിനോ ച സിക്ഖനം ഹോതീതി കഥേതുകമ്യതായ പുച്ഛിത്വാ കായസങ്ഖാരേ സരൂപതോ, ഓളാരികസുഖുമതോ, വൂപസമതോ, അനുയോഗപരിഹാരതോ ച ദസ്സേതും **"കതമേ കായസങ്ഖാരാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **കായികാ**തി രൂപകായേ ഭവാ. **കായപടിബദ്ധാ**തി കായസന്നിസ്സിതാ. കായേ സതി ഹോന്തി, അസതി ന ഹോന്തി, തതോ ഏവ തേ അകായസമുട്ഠാനാപി കായേന സങ്ഖരീയന്തീതി **കായസങ്ഖാരാ. പസ്സമ്ഭേന്തോ**തി ഓളാരികോളാരികം പസ്സമ്ഭേന്തോ. സേസപദദ്വയം തസ്സേവ വേവചനം. ഓളാരികഞ്ഹി കായസങ്ഖാരം അവൂപസന്തസഭാവം സന്നിസീദാപേന്തോ **"പസ്സമ്ഭേന്തോ"**തി വുച്ചതി, അനുപ്പാദനിരോധം പാപേന്തോ **"നിരോധേന്തോ"**തി, സുട്ഠു സന്തസഭാവം നയന്തോ **"വൂപസമേന്തോ"**തി.

യഥാരൂപേഹീതി യാദിസേഹി. **കായസങ്ഖാരേഹീ**തി ഓളാരികേഹി കായസങ്ഖാരേഹി. **ആനമനാ**തി അഭിമുഖഭാവേന കായസ്സ നമനാ. **വിനമനാ**തി വിസും വിസും പസ്സതോ നമനാ. **സന്നമനാ**തി സബ്ബതോ, സുട്ഠു വാ നമനാ. **പണമനാ**തി പച്ഛതോ നമനാ. **ഇഞ്ജനാ**ദീനി ആനമനാദീനം വേവചനാനി, അധിമത്താനി വാ അഭിമുഖം ചലനാദീനി ആനമനാദയോ, മന്ദാനി ഇഞ്ജനാദയോ. **പസ്സമ്ഭയം കായസങ്ഖാര**ന്തി തഥാരൂപം ആനമനാദീനം കാരണഭൂതം ഓളാരികം കായസങ്ഖാരം പസ്സമ്ഭേന്തോ. തസ്മിം ഹി പസ്സമ്ഭിതേ ആനമനാദയോപി പസ്സമ്ഭിതാ ഏവ ഹോന്തി.

സന്തം സുഖുമന്തി യഥാരൂപേഹി കായസങ്ഖാരേഹി കായസ്സ അപരിപ്ഫന്ദനഹേതൂഹി ആനമനാദയോ ന ഹോന്തി, തഥാരൂപം ദരഥാഭാവതോ സന്തം, അനോളാരികതായ സുഖുമം. **പസ്സമ്ഭയം കായസങ്ഖാര**ന്തി സാമഞ്ഞതോ ഏകം കത്വാ വദതി. അഥ വാ പുബ്ബേ ഓളാരികോളാരികം കായസങ്ഖാരം പടിപ്പസ്സമ്ഭേന്തോ അനുക്കമേന കായസ്സ അപരിപ്ഫന്ദനഹേതുഭൂതേ സുഖുമസുഖുമതരേ ഉപ്പാദേത്വാ തേപി പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ പരമസുഖുമതായ കോടിപ്പത്തം യം കായസങ്ഖാരം പടിപ്പസ്സമ്ഭേതി, തം സന്ധായ വുത്തം **"സന്തം സുഖുമം പസ്സമ്ഭയം കായസങ്ഖാര"**ന്തി.

ഇതീതിആദി ചോദകവചനം. തത്ഥ **ഇതീ**തി പകാരത്ഥേ നിപാതോ. **കിരാ**തി അരുചിസൂചനേ, ഏവം ചേതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - വുത്തപ്പകാരേന യദി അതിസുഖുമമ്പി കായസങ്ഖാരം പസ്സമ്ഭേതീതി. **ഏവം സന്തേ**തി ഏവം സതി തയാ വുത്താകാരേ ലബ്ഭമാനേ. **വാതൂപലദ്ധിയാ**തി വാതസ്സ ഉപലദ്ധിയാ. ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ, അസ്സാസാദിവാതാരമ്മണസ്സ ചിത്തസ്സ പഭാവനാ ഉപ്പാദനാ പവത്തനാ ന ഹോതി, തേ ച തേന പസ്സമ്ഭേതബ്ബാതി അധിപ്പായോ. **അസ്സാസപസ്സാസാനഞ്ച ഭാവനാ**തി ഓളാരികേ അസ്സാസപസ്സാസേ ഭാവനായ പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ സുഖുമാനം തേസം പഭാവനാ ച ന ഹോതി, ഉഭയേസം തേസം തേന പടിപ്പസ്സമ്ഭേതബ്ബതോ. **ആനാപാനസ്സതിയാ**തി ആനാപാനാരമ്മണായ സതിയാ ച പവത്തനം ന ഹോതി, ആനാപാനാനം അഭാവതോ. തതോ ഏവ തംസമ്പയുത്തസ്സ **ആനാപാനസ്സതിസമാധിസ്സ ച പഭാവനാ** ഉപ്പാദനാപി ന ഹോതി. ന ഹി കദാചി ആരമ്മണേന വിനാ സാരമ്മണധമ്മാ സമ്ഭവന്തി. **ന ച നം ത**ന്തി ഏത്ഥ **ന**ന്തി നിപാതമത്തം . തം വുത്തവിധാനം സമാപത്തിം പണ്ഡിതാ പഞ്ഞവന്തോ ന ചേവ സമാപജ്ജന്തിപി തതോ ന വുട്ഠഹന്തിപീതി യോജനാ. ഏവം ചോദകോ സബ്ബേന സബ്ബം അഭാവൂപനയനം പസ്സമ്ഭനന്തി അധിപ്പായേന ചോദേതി.

പുന **ഇതി കിരാ**തിആദി യഥാവുത്തായ ചോദനായ വിസ്സജ്ജനാ. തത്ഥ **കിരാ**തി "യദീ"തി ഏതസ്സ അത്ഥേ നിപാതോ. ഇതി കിര സിക്ഖതി, മയാ വുത്താകാരേന യദി സിക്ഖതീതി അത്ഥോ. **ഏവം സന്തേ**തി ഏവം പസ്സമ്ഭനേ സതി. **പഭാവനാ ഹോതീ**തി യദിപി ഓളാരികാ കായസങ്ഖാരാ പടിപ്പസ്സമ്ഭന്തി, സുഖുമാ പന അത്ഥേവാതി അനുക്കമേന പരമസുഖുമഭാവപ്പത്തസ്സ വസേന നിമിത്തുപ്പത്തിയാ ആനാപാനസ്സതിയാ, ആനാപാനസ്സതിസമാധിസ്സ ച പഭാവനാ ഇജ്ഝതേവാതി അധിപ്പായോ.

യഥാ കഥം വിയാതി യഥാവുത്തവിധാനം തം കഥം വിയ ദട്ഠബ്ബം, അത്ഥി കിഞ്ചി തദത്ഥസമ്പടിപാദനേ ഓപമ്മന്തി അധിപ്പായോ. ഇദാനി ഓപമ്മം ദസ്സേതും **"സേയ്യഥാപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സേയ്യഥാപീ**തി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ. **കംസേ**തി കംസഭാജനേ. **നിമിത്ത**ന്തി നിമിത്തസ്സ, തേസം സദ്ദാനം പവത്താകാരസ്സാതി അത്ഥോ. സാമിഅത്ഥേ ഹി ഇദം ഉപയോഗവചനം. **സുഗ്ഗഹിതത്താ**തി സുട്ഠു ഗഹിതത്താ. **സുമനസികതത്താ**തി സുട്ഠു ചിത്തേ ഠപിതത്താ. **സൂപധാരിതത്താ**തി സമ്മദേവ ഉപധാരിതത്താ സല്ലക്ഖിതത്താ. **സുഖുമകാ സദ്ദാ**തി അനുരവേ ആഹ, യേ അപ്പകാ. അപ്പത്ഥോ ഹി അയം ക-സദ്ദോ. **സുഖുമസദ്ദനിമിത്താരമ്മണതാപീ**തി സുഖുമോ സദ്ദോവ നിമിത്തം സുഖുമസദ്ദനിമിത്തം, തദാരമ്മണതായപി. കിം വുത്തം ഹോതി? കാമം തദാസുഖുമാപി സദ്ദാ നിരുദ്ധാ, സദ്ദനിമിത്തസ്സ പന സുഗ്ഗഹിതത്താ സുഖുമതരസദ്ദനിമിത്താരമ്മണഭാവേനാപി ചിത്തം പവത്തതി. ആദിതോ പട്ഠായ ഹി തസ്സ തസ്സ നിരുദ്ധസ്സ സദ്ദസ്സ നിമിത്തം അവിക്ഖിത്തേന ചിത്തേന ഉപധാരേന്തസ്സ അനുക്കമേന പരിയോസാനേ അതിസുഖുമസദ്ദനിമിത്തമ്പി ആരമ്മണം കത്വാ ചിത്തം പവത്തതേവ. **ചിത്തം ന വിക്ഖേപം ഗച്ഛതി** തസ്മിം യഥാഉപട്ഠിതേ നിമിത്തേ സമാധാനസബ്ഭാവതോ.

ഏവം സന്തേതിആദി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ നിഗമനവസേന വുത്തം. തത്ഥ യസ്സ സുത്തപദസ്സ സദ്ധിം ചോദനാസോധനാഹി അത്ഥോ വുത്തോ, തം ഉദ്ധരിത്വാ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനാനി വിഭാഗതോ ദസ്സേതും

“പസ്സമ്ഭയ”ന്തിആദി വുത്തം. തം സബ്ബം വുത്തനയത്താ ഉത്താനമേവ.

൨൨൨. **ആദികമ്മികസ്സ കമ്മട്ഠാനവസേനാ**തി സമഥകമ്മട്ഠാനം സന്ധായ വുത്തം. വിപസ്സനം കമ്മട്ഠാനം പന ഇതരചതുക്കേസുപി ലബ്ഭതേവ. **ഏത്ഥാ**തി പഠമചതുക്കേ. **പഞ്ചസന്ധിക**ന്തി പഞ്ചപബ്ബം, പഞ്ചഭാഗന്തി അത്ഥോ.

കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനന്തി കമ്മട്ഠാനഗന്ഥസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനം. തദത്ഥപരിപുച്ഛാ **കമ്മട്ഠാനസ്സ പരിപുച്ഛനാ** . അഥ വാ ഗന്ഥതോ, അത്ഥതോ ച കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനം **ഉഗ്ഗഹോ.** തത്ഥ സംസയപരിപുച്ഛനാ **പരിപുച്ഛാ. കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉപട്ഠാന**ന്തി നിമിത്തുപട്ഠാനം, ഏവം ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ “ഏവമിധ നിമിത്തം ഉപട്ഠാതീ”തി ഉപധാരണം, തഥാ **കമ്മട്ഠാനപ്പനാ** “ഏവം ഝാനമപ്പേതീ”തി. **കമ്മട്ഠാനസ്സ ലക്ഖണ**ന്തി ഗണനാനുബന്ധനാഫുസനാനം വസേന ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ഠപനായ സമ്പത്തി, തതോ പരമ്പി വാ സല്ലക്ഖണാദിവസേന മത്ഥകപ്പത്തീതി കമ്മട്ഠാനസഭാവസ്സ സല്ലക്ഖണം. തേനാഹ **“കമ്മട്ഠാനസഭാവൂപധാരണന്തി വുത്തം ഹോതീ”**തി.

അത്തനാപി ന കിലമതി ഓധിസോ കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉഗ്ഗണ്ഹനതോ. തതോ ഏവ **ആചരിയമ്പി ന വിഹേസേതി** ധമ്മാധികരണമ്പി ഭാവനായ മത്ഥകം പാപനതോ. **തസ്മാ**തി തം നിമിത്തം അത്തനോ അകിലമനആചരിയാവിഹേസനഹേതു. **ഥോക**ന്തി ഥോകം ഥോകം. ഉഗ്ഗഹേതബ്ബതോ **ഉഗ്ഗഹോ,** സബ്ബോപി കമ്മട്ഠാനവിധി, ന പുബ്ബേ വുത്തഉഗ്ഗഹമത്തം. ആചരിയതോ ഉഗ്ഗഹോ **ആചരിയുഗ്ഗഹോ,** തതോ. **ഏകപദമ്പീ**തി ഏകകോട്ഠാസമ്പി.

൨൨൩. **അനുവഹനാ**തി അസ്സാസപസ്സാസാനം അനുഗമനവസേന സതിയാ നിരന്തരം അനുപവത്തനാ. **ഫുസനാ**തി അസ്സാസപസ്സാസേ ഗണേന്തസ്സ ഗണനം പടിസംഹരിത്വാ തേ സതിയാ അനുബന്ധന്തസ്സ യഥാ അപ്പനാ ഹോതി, തഥാ ചിത്തം ഠപേന്തസ്സ ച നാസികഗ്ഗാദിട്ഠാനസ്സ നേസം ഫുസനാ. യസ്മാ പന ഗണനാദിവസേന വിയ ഫുസനാവസേന വിസും മനസികാരോ നത്ഥി, ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേയേവ ഗണനാദി കാതബ്ബന്തി ദസ്സേതും ഇധ ഫുസനാഗഹണന്തി ദീപേന്തോ **“ഫുസനാതി ഫുട്ഠട്ഠാന”**ന്തി ആഹ. **ഠപനാ**തി സമാധാനം. തം ഹി സമ്മദേവ ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ ആധാനം ഠപനം ഹോതി. തഥാ ഹി സമാധി “ചിത്തസ്സ ഠിതി സണ്ഠിതീ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൧.൧൫) നിദ്ദിട്ഠോ. സമാധിപ്പധാനാ പന അപ്പനാതി ആഹ **“ഠപനാതി അപ്പനാ”**തി. അനിച്ചതാദീനം സല്ലക്ഖണതോ **സല്ലക്ഖണാ വിപസ്സനാ**. പവത്തതോ, നിമിത്തതോ ച വിനിവട്ടനതോ **വിവട്ടനാ** നാമ **മഗ്ഗോ**. സകലസംകിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധിഭാവതോ സബ്ബസോ സുദ്ധീതി **പാരിസുദ്ധി ഫലം. തേസ**ന്തി വിവട്ടനാപാരിസുദ്ധീനം. **പടിപസ്സനാ**തി പടി പടി ദസ്സനം പേക്ഖനം. തേനാഹ **“പച്ചവേക്ഖണാ”**തി.

ഖണ്ഡന്തി ഏകം തീണി പഞ്ചാതി ഏവം ഗണനായ ഖണ്ഡനം. **ഓകാസേ**തി ഗണനവിധിം സന്ധായാഹ. **ഗണനനിസ്സിതോവ** ന കമ്മട്ഠാനനിസ്സിതോ. **“സിഖാപ്പത്തം നു ഖോ”**തി ഇദം ചിരതരം ഗണനായ മനസി കരോന്തസ്സ വസേന വുത്തം. സോ ഹി തഥാ ലദ്ധം അവിക്ഖേപമത്തം നിസ്സായ ഏവം മഞ്ഞേയ്യ . **“അസ്സാസപസ്സാസേസു യോ ഉപട്ഠാതി, തം ഗഹേത്വാ”**തി ഇദം അസ്സാസപസ്സാസേസു യസ്സ ഏകോവ പഠമം ഉപട്ഠാതി, തം സന്ധായ വുത്തം, യസ്സ പന ഉഭോപി ഉപട്ഠഹന്തി, തേന ഉഭയമ്പി ഗഹേത്വാ ഗണേതബ്ബം. **“യോ ഉപട്ഠാതീ”**തി ഇമിനാ ച ദ്വീസു നാസാപുടവാതേസു യോ പാകടതരോ ഉപട്ഠാതി, സോ ഗഹേതബ്ബോതി അയമ്പി അത്ഥോ ദീപിതോതി ദട്ഠബ്ബം. **പവത്തമാനം പവത്തമാന**ന്തി ആമേഡിതവചനേന നിരന്തരം അസ്സാസപസ്സാസാനം ഉപലക്ഖണം ദസ്സേതി. **ഏവ**ന്തി വുത്തപ്പകാരേന ഉപലക്ഖേത്വാ വാതി അത്ഥോ. **പാകടാ ഹോന്തി** ഗണനാവസേന ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപാഭാവതോ.

പലിഘസ്സ പരിവത്തനം, തം യത്ഥ നിക്ഖിപന്തി, സോ **പലിഘത്ഥമ്ഭോ. തിയാമരത്തി**ന്തി അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം. **പുരിമനയേനാ**തി സീഘഗണനായ, ഗോപാലകഗണനായാതി അത്ഥോ. **ഏകോ ദ്വേ തീണി ചത്താരി പഞ്ചാ**തി ഗണനാവിധിദസ്സനം. തസ്മാ **അട്ഠാ**തിആദീസുപി ഏകതോ പട്ഠായേവ പച്ചേകം അട്ഠാദീനി പാപേതബ്ബാനി. **സീഘം സീഘം ഗണേതബ്ബമേവ**. കസ്മാതി തത്ഥ കാരണം, നിദസ്സനഞ്ച ദസ്സേതി **“ഗണനപടിബദ്ധേ ഹീ”**തിആദിനാ. തത്ഥ അരീയതി തേന നാവാതി അരിത്തം, പാജനദണ്ഡോ. അരിത്തേന ഉപത്ഥമ്ഭനം **അരിത്തുപത്ഥമ്ഭനം,** തസ്സ വസേന.

നിപ്പരിയായതോ നിരന്തരപ്പവത്തി നാമ ഠപനായമേവാതി ആഹ **“നിരന്തരം പവത്തം വിയാ”**തി. അന്തോ പവിസന്തം വാതം മനസി കരോന്തോ അന്തോ ചിത്തം പവേസേതി നാമ. ബഹി ചിത്തനീഹരണേപി ഏസേവ നയോ. **വാതബ്ഭാഹത**ന്തി അബ്ഭന്തരഗതം വാതം ബഹുലം മനസി കരോന്തസ്സ വാതേന തം ഠാനം അബ്ഭാഹതം വിയ, മേദേന പൂരിതം വിയ ച ഹോതി, തഥാ ഉപട്ഠാതി. **നീഹരതോ** ഫുട്ഠോകാസം മുഞ്ചിത്വാ, തഥാ പന നീഹരതോ വാതസ്സ ഗതിസമന്നേസനമുഖേന നാനാരമ്മണേസു ചിത്തം വിധാവതീതി ആഹ **“പുഥുത്താരമ്മണേ ചിത്തം വിക്ഖിപതീ”**തി.

ഏതന്തി ഏതം അസ്സാസപസ്സാസജാതം.

൨൨൪. **അനുഗമന**ന്തി പവത്തപവത്താനം അസ്സാസപസ്സാസാനം ആരമ്മണകരണവസേന സതിയാ അനു അനു പവത്തനം അനുഗച്ഛനം. തേനേവാഹ **“തഞ്ച ഖോ ന ആദിമജ്ഝപരിയോസാനാനുഗമനവസേനാ”**തി. **നാഭി ആദി** തത്ഥ പഠമം ഉപ്പജ്ജനതോ. പഠമുപ്പത്തിവസേന ഹി ഇധ ആദിചിന്താ, ന ഉപ്പത്തിമത്തവസേന. തഥാ ഹി തേ നാഭിതോ പട്ഠായ യാവ നാസികഗ്ഗാ സബ്ബത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തേവ. യത്ഥ യത്ഥ ച ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി ധമ്മാനം ഗമനാഭാവതോ. യഥാപച്ചയം പന ദേസന്തരുപ്പത്തിയം ഗതിസമഞ്ഞാ. **ഹദയം മജ്ഝ**ന്തി ഹദയസമീപം തസ്സ ഉപരിഭാഗോ മജ്ഝം. **നാസികഗ്ഗം പരിയോസാന**ന്തി നാസികട്ഠാനം തസ്സ പരിയോസാനം അസ്സാസപസ്സാസസമഞ്ഞായ തദവധിഭാവതോ. തഥാ ഹേതേ “ചിത്തസമുട്ഠാനാ”തി വുത്താ, ന ച ബഹിദ്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനാനം സമ്ഭവോ അത്ഥി. തേനാഹ **“അബ്ഭന്തരം പവിസനവാതസ്സ നാസികഗ്ഗം ആദീ”**തി. പവിസനനിക്ഖമനപരിയായോ പന തംസദിസവസേന വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **വിക്ഖേപഗത**ന്തി വിക്ഖേപം ഉപഗതം, വിക്ഖിത്തം അസമാഹിതന്തി അത്ഥോ. **സാരദ്ധായാ**തി സദരഥഭാവായ. **ഇഞ്ജനായാ**തി കമ്മട്ഠാനമനസികാരസ്സ ചലനായ.

വിക്ഖേപഗതേന ചിത്തേനാതി ഹേതുമ്ഹി കരണവചനം, ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ വാ. **സാരദ്ധാ**തി സദരഥാ. **ഇഞ്ജിതാ**തി ഇഞ്ജനകാ ചലനകാ. തഥാ **ഫന്ദിതാ**.

ആദിമജ്ഝപരിയോസാനവസേനാതി ആദിമജ്ഝപരിയോസാനാനുഗമനവസേന ന മനസി കാതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. “അനുബന്ധനായ മനസി കരോന്തേന ഫുസനാവസേന ച ഠപനാവസേന ച മനസി കാതബ്ബ”ന്തി യേനാധിപ്പായേന വുത്തം, തം വിവരിതും **“ഗണനാനുബന്ധനാവസേന വിയാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിസും മനസികാരോ നത്ഥീ**തി ഗണനായ, അനുബന്ധനായ ച വിനാ യഥാക്കമം കേവലം ഫുസനാവസേന, ഠപനാവസേന ച കമ്മട്ഠാനമനസികാരോ നത്ഥി. നനു ഫുസനായ വിനാ ഠപനായ വിയ, ഫുസനായ വിനാ ഗണനായപി മനസികാരോ നത്ഥിയേവ? യദിപി നത്ഥി, ഗണനാ

പന യഥാ കമ്മട്ഠാനമനസികാരസ്സ മൂലഭാവതോ പധാനഭാവേന ഗഹേതബ്ബോ, ഏവം അനുബന്ധനാ ഠപനായ, തായ വിനാ ഠപനായ അസമ്ഭവതോ. തസ്മാ സതിപി ഫുസനായ നാനന്തരികഭാവേ ഗണനാനുബന്ധനാ ഏവ മൂലഭാവതോ പധാനഭാവേന ഗഹേത്വാ ഇതരാസം തദഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഗണനാനുബന്ധനാവസേന വിയ ഹി ഫുസനാഠപനാവസേന വിസും മനസികാരോ നത്ഥീ"**തി. യദി ഏവം താ കസ്മാ ഉദ്ദേസേ വിസും ഗഹിതാതി ആഹ **"ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേയേവാ"**തിആദി. തത്ഥ **"ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേയേവ ഗണേന്തോ"**തി ഇമിനാ ഗണനായ ഫുസനാ അങ്ഗന്തി ദസ്സേതി. തേനാഹ **"ഗണനായ ച ഫുസനായ ച മനസി കരോതീ"**തി. **തത്ഥേവാ**തി ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേയേവ. **തേ**തി അസ്സാസപസ്സാസേ. **സതിയാ അനുബന്ധന്തോ**തി ഗണനാവീഥിം അനുഗന്ത്വാ സതിയാ നിബന്ധന്തോ, ഫുട്ഠോകാസേയേവ തേ നിരന്തരം ഉപധാരേന്തോതി അത്ഥോ. **അപ്പനാവസേന ചിത്തം ഠപേന്തോ**തി യഥാ അപ്പനാ ഹോതി, ഏവം യഥാഉപട്ഠിതേ നിമിത്തേ ചിത്തം ഠപേന്തോ സമാദഹന്തോ. **അനുബന്ധനായ ചാ**തിആദീസു അനുബന്ധനായ ച ഫുസനായ ച ഠപനായ ച മനസി കരോതീതി വുച്ചതീതി യോജനാ. **സ്വായമത്ഥോ**തി യ്വായം "ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേയേവ ഗണേന്തോ, തത്ഥേവ ഗണനം പടിസംഹരിത്വാ തേ സതിയാ അനുബന്ധന്തോ"തി ച വുത്തോ, സോ അയമത്ഥോ. യാ അച്ചന്തായ ന മിനോതി ന വിനിച്ഛിനാതി, സാ മാനസ്സ സമീപേതി **ഉപമാ** യഥാ "ഗോണോ വിയ ഗവയോ"തി.

൨൨൫. **പങ്ഗുളോ**തി പീഠസപ്പീ. **ദോലാ** പേഖോലോ. **കീളത**ന്തി കീളന്താനം. **മാതാപുത്താന**ന്തി അത്തനോ ഭരിയായ, പുത്തസ്സ ച. **ഉഭോ കോടിയോ**തി ആഗച്ഛന്തസ്സ പുരിമകോടിം, ഗച്ഛന്തസ്സ പച്ഛിമകോടിന്തി ദ്വേപി കോടിയോ. **മജ്ഝ**ന്തി ദോലാഫലകസ്സേവ മജ്ഝം. ഉപനിബന്ധനത്ഥമ്ഭോ വിയാതി **ഉപനിബന്ധനത്ഥമ്ഭോ,** നാസികഗ്ഗം, മുഖനിമിത്തം വാ, തസ്സ **മൂലേ** സമീപേ **ഠത്വാ**. കഥം ഠത്വാ? സതിയാ വസേന. സതിഞ്ഹി തത്ഥ സൂപട്ഠിതം കരോന്തോ യോഗാവചരോ തത്ഥ ഠിതോ നാമ ഹോതി, അവയവധമ്മേന സമുദായസ്സ അപദിസിതബ്ബതോ. **നിമിത്തേ**തി നാസികഗ്ഗാദിനിമിത്തേ. **സതിയാ നിസീദന്തോ**തി സതിവസേന നിസീദന്തോ. "സതിഞ്ഹി തത്ഥാ"തിആദിനാ ഠാനേ വിയ വത്തബ്ബം. **തത്ഥാ**തി ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേ.

൨൨൬. **തേ**തി നഗരസ്സ അന്തോബഹിഗതാ മനുസ്സാ, തേസം സങ്ഗഹാ ച ഹത്ഥഗതാ.

൨൨൭. **ആദിതോ പട്ഠായാ**തി ഉപമേയ്യത്ഥദസ്സനതോ പട്ഠായ. ഗാഥായം **നിമിത്ത**ന്തി ഉപനിബന്ധനാനിമിത്തം. **അനാരമ്മണമേകചിത്തസ്സാ**തി ഏകസ്സ ചിത്തസ്സ ന ആരമ്മണം, ആരമ്മണം ന ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **അജാനതോ ച തയോ ധമ്മേ**തി നിമിത്തം അസ്സാസോ പസ്സാസോതി ഇമേ തയോ ധമ്മേ ആരമ്മണകരണവസേന അവിന്ദന്തസ്സ. **ച**-സദ്ദോ ബ്യതിരേകേ. **ഭാവനാ**തി ആനാപാനസ്സതിസമാധിഭാവനാ. **നുപലബ്ഭതീ**തി ന ഉപലബ്ഭതി ന സിജ്ഝതീതി അയം ചോദനാഗാഥായ അത്ഥോ, ദുതിയാ പന പരിഹാരഗാഥാ സുവിഞ്ഞേയ്യാവ.

കഥന്തി താസം അത്ഥം വിവരിതും കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. **ഇമേ തയോ ധമ്മാ**തിആദീസു പദയോജനായ സദ്ധിം അയമത്ഥനിദ്ദേസോ - ഇമേ നിമിത്താദയോ തയോ ധമ്മാ ഏകചിത്തസ്സ കഥം ആരമ്മണം ന ഹോന്തി, തഥാപി ന ചിമേ ന ച ഇമേ തയോ ധമ്മാ അവിദിതാ ഹോന്തി, കഥം ന ച ഹോന്തി അവിദിതാ? തേസഞ്ഹി അവിദിതത്തേ ചിത്തഞ്ച കഥം വിക്ഖേപം ന ഗച്ഛതി, പധാനഞ്ച ഭാവനായ നിപ്ഫാദകം വീരിയഞ്ച കഥം പഞ്ഞായതി, നീവരണാനം വിക്ഖമ്ഭകം സമ്മദേവ സമാധാനാവഹം ഭാവനാനുയോഗസങ്ഖാതം പയോഗഞ്ച യോഗീ കഥം സാധേതി, ഉപരൂപരി ലോകിയലോകുത്തരഞ്ച വിസേസം കഥമധിഗച്ഛതീതി.

ഇദാനി തമത്ഥം കകചൂപമായ സാധേതും **"സേയ്യഥാപീ"**തിആദി വുത്തം. ഭൂമിഭാഗസ്സ വിസമതായ ചഞ്ചലേ രുക്ഖേ ഛേദനകിരിയാ ന സുകരാ സിയാ, തഥാ ച സതി കകചദന്തഗതി ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യാതി ആഹ **"സമേ ഭൂമിഭാഗേ"**തി. **കകചേനാ**തി ഖുദ്ദകേന ഖരപത്തേന. തേനാഹ **"പുരിസോ"**തി. **ഫുട്ഠകകചദന്താന**ന്തി ഫുട്ഠഫുട്ഠകകചദന്താനം വസേന. തേന കകചദന്തേഹി ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേയേവ പുരിസസ്സ സതിയാ ഉപട്ഠാനം ദസ്സേതി. തേനാഹ **"ന ആഗതേ വാ ഗതേ വാ കകചദന്തേ മനസി കരോതീ"**തി. കകചസ്സ ആകഡ്ഢനകാലേ പുരിസാഭിമുഖം പവത്താ ആഗതാ. പേല്ലനകാലേ തതോ വിഗതാ "ഗതാ"തി വുത്താ. **ന ച ആഗതാ വാ ഗതാ വാ കകചദന്താ അവിദിതാ ഹോന്തി** സബ്ബത്ഥ സതിയാ ഉപട്ഠിതത്താ ഛിന്ദിതബ്ബട്ഠാനം അഫുസിത്വാ ഗച്ഛന്താനം, ആഗച്ഛന്താനഞ്ച കകചദന്താനം അഭാവതോ. **പധാന**ന്തി രുക്ഖസ്സ ഛേദനവീരിയം . **പയോഗ**ന്തി തസ്സേവ ഛേദനകിരിയം. **വിസേസ**ന്തി അനേകഭാവാപാദനം, തേന ച സാധേതബ്ബം പയോജനവിസേസം.

യഥാ രുക്ഖോതിആദി ഉപമാസംസന്ദനം. ഉപനിബന്ധതി ആരമ്മണേ ചിത്തം ഏതായാതി സതി ഉപനിബന്ധനാ നാമ, തസ്സാ അസ്സാസപസ്സാസാനം സല്ലക്ഖണസ്സ നിമിത്തന്തി **ഉപനിബന്ധനാനിമിത്തം,** നാസികഗ്ഗം, മുഖനിമിത്തം വാ. **ഏവമേവാ**തി യഥാപി സോ പുരിസോ കകചേന രുക്ഖം ഛിന്ദന്തോ ആഗതഗതേ കകചദന്തേ അമനസികരോന്തോപി ഫുട്ഠഫുട്ഠട്ഠാനേയേവ സതിയാ ഉപട്ഠപനേന ആഗതഗതേ കകചദന്തേ ജാനാതി, സുത്തപദഞ്ച അവിരജ്ഝന്തോ അത്ഥകിച്ചം സാധേതി, ഏവമേവ. **നാസികഗ്ഗേ മുഖനിമിത്തേ**തി ദീഘനാസികോ നാസികഗ്ഗേ ഇതരോ മുഖം ദസനം നിമീയതി ഛാദീയതി ഏതേനാതി മുഖനിമിത്തന്തി ലദ്ധനാമേ ഉത്തരോട്ഠേ.

ഇദം പധാനന്തി യേന വീരിയാരമ്ഭേന ആരദ്ധവീരിയസ്സ യോഗിനോ കായോപി ചിത്തമ്പി കമ്മനിയം ഭാവനാകമ്മക്ഖമം ഭാവനാകമ്മയോഗ്ഗം ഹോതി, ഇദം വീരിയം പധാനന്തി ഫലേന ഹേതും ദസ്സേതി. **ഉപക്കിലേസാ പഹീയന്തീ**തി ചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസഭൂതാനി നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീയന്തി. **വിതക്കാ വൂപസമന്തീ**തി തതോ ഏവ കാമവിതക്കാദയോ മിച്ഛാവിതക്കാ ഉപസമം ഗച്ഛന്തി, നീവരണപ്പഹാനേന വാ പഠമജ്ഝാനാധിഗമം ദസ്സേത്വാ വിതക്കവൂപസമാപദേസേന ദുതിയജ്ഝാനാദീനമധിഗമമാഹ. **അയം പയോഗോ**തി അയം ഝാനാധിഗമസ്സ ഹേതുഭൂതോ കമ്മട്ഠാനാനുയോഗോ പയോഗോ. **സംയോജനാ പഹീയന്തീ**തി ദസപി സംയോജനാനി മഗ്ഗപടിപാടിയാ സമുച്ഛേദവസേന പഹീയന്തി. **അനുസയാ ബ്യന്തീ ഹോന്തീ**തി തഥാ സത്തപി അനുസയാ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനേന ഭങ്ഗമത്തസ്സപി അനവസേസതോ വിഗതന്താ ഹോന്തി. ഏത്ഥ ച സംയോജനപ്പഹാനം നാമ അനുസയനിരോധേനേവ ഹോതി, പഹീനേസു ച സംയോജനേസു അനുസയാനം ലേസോപി ന ഭവിസ്സതീതി ച ദസ്സനത്ഥം **"സംയോജനാ പഹീയന്തി അനുസയാ ബ്യന്തീ ഹോന്തീ"**തി വുത്തം. **അയം വിസേസോ**തി ഇമം സമാധിം നിസ്സായ അനുക്കമേന ലബ്ഭമാനോ അയം സംയോജനപ്പഹാനാദികോ ഇമസ്സ സമാധിസ്സ വിസേസോതി അത്ഥോ.

യസ്സാതി യേന. **അനുപുബ്ബ**ന്തി അനുക്കമേന. **പരിചിതാ**തി പരിചിണ്ണാ. അയം ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - ആനാപാനസ്സതി യഥാ ബുദ്ധേന ഭഗവതാ ദേസിതാ , തഥേവ യേന ദീഘരസ്സപജാനനാദിവിധിനാ അനുപുബ്ബം പരിചിതാ സുട്ഠു ഭാവിതാ, തതോ ഏവ പരിപുണ്ണാ സോളസന്നം വത്ഥൂനം പാരിപൂരിയാ സബ്ബസോ പുണ്ണാ. സോ ഭിക്ഖു ഇമം

അത്തനോ ഖന്ധാദിലോകം പഞ്ഞോഭാസേന പഭാസേതി. യഥാ കിം അബ്ഭാ മുത്തോവ ചന്ദിമാ അബ്ഭുപക്കിലേസവിമുത്തോ ചന്ദിമാ താരകരാജാ വിയാതി.

ഇധാതി കകചൂപമായം. **അസ്സാതി** യോഗിനോ. **ഇധാതി** വാ ഇമസ്മിം ഠാനേ. **അസ്സാതി** ഉപമാഭൂതസ്സ കകചസ്സ. ആഗതഗതവസേന യഥാ തസ്സ പുരിസസ്സ അമനസികാരോ, ഏവം അസ്സാസപസ്സാസാനം **ആഗതഗതവസേന അമനസികാരമത്തമേവ പയോജനം.**

൨൨൮. **നിമിത്തന്തി** പടിഭാഗനിമിത്തം. **അവസേസഝാനങ്ഗപടിമണ്ഡിതാതി** അപ്പനാവിതക്കാദിഅവസേസഝാനങ്ഗപടിമണ്ഡിതാതി വദന്തി, വിചാരാദീതി പന വത്തബ്ബം നിപ്പരിയായേന വിതക്കസ്സ അപ്പനാഭാവതോ. സോ ഹി പാളിയം "അപ്പനാ ബ്യപ്പനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൭) നിദ്ദിട്ഠോ, തംസമ്പയോഗതോ വാ യസ്മാ ഝാനം "അപ്പനാ"തി അട്ഠകഥാവോഹാരോ, ഝാനങ്ഗേസു ച സമാധി പധാനം, തസ്മാ തം "അപ്പനാ"തി ദസ്സേന്തോ **"അവസേസഝാനങ്ഗപടിമണ്ഡിതാ അപ്പനാസങ്ഖാതാ ഠപനാ ച സമ്പജ്ജതീ"**തി ആഹ. **കസ്സചി പന ഗണനാവസേനേവ മനസികാരകാലതോ പഭുതീതി** ഏത്ഥ **"അനുക്കമതോ…പേ॰… ലങ്ഘനാകാരപ്പത്തം വിയ ഹോതീ"**തി ഏത്തകോ ഗന്ഥോ പരിഹീനോ.

സാരദ്ധകായസ്സ കസ്സചി പുഗ്ഗലസ്സ. **ഓനമതി** പട്ടികാദീനം പലമ്ബനേന. **വികൂജതീതി** സദ്ദം കരോതി. ഗത്താനിസദകപ്പരാദീനം സന്ധിട്ഠാനേസു **വലിം ഗണ്ഹാതി** തത്ഥ തത്ഥ വലിതം ഹോതി. കസ്മാ? യസ്മാ സാരദ്ധകായോ ഗരുകോ ഹോതീതി കായദരഥവൂപസമേന സദ്ധിം സിജ്ഝമാനോ ഓളാരികഅസ്സാസപസ്സാസനിരോധോ ബ്യതിരേകമുഖേന തസ്സ സാധനം വിയ വുത്തോ. **ഓളാരികഅസ്സാസപസ്സാസനിരോധവസേനാതി** അന്വയവസേന തദത്ഥസാധനം. തത്ഥ **കായദരഥേ വൂപസന്തേതി** ചിത്തജരൂപാനം ലഹുമുദുകമ്മഞ്ഞഭാവേന യോ സേസതിസന്തതിരൂപാനമ്പി ലഹുആദിഭാവോ, സോ ഇധ കായസ്സ ലഹുഭാവോതി അധിപ്പേതോ. സ്വായം യസ്മാ ചിത്തസ്സ ലഹുആദിഭാവേന വിനാ നത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **"കായോപി ചിത്തമ്പി ലഹുകം ഹോതീ"**തി.

ഓളാരികേ അസ്സാസപസ്സാസേ നിരുദ്ധേതിആദി ഹേട്ഠാ വുത്തനയമ്പി വിചേതബ്ബാകാരപ്പത്തസ്സ കായസങ്ഖാരസ്സ വിചയനവിധിം ദസ്സേതും ആനീതം.

൨൨൯. **ഉപരൂപരി വിഭൂതാനീതി** ഭാവനാബലേന ഉദ്ധം ഉദ്ധം പാകടാനി ഹോന്തി. **ദേസതോതി** പകതിയാ ഫുസനദേസതോ, പുബ്ബേ അത്തനാ ഫുസനവസേന ഉപധാരിതട്ഠാനതോ.

"കത്ഥ നത്ഥീ"തി ഠാനവസേന, **"കസ്സ നത്ഥീ"**തി പുഗ്ഗലവസേന വീമംസിയമാനമത്ഥം ഏകജ്ഝം കത്വാ വിഭാവേതും **"അന്തോമാതുകുച്ഛിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യഥാ ഉദകേ നിമുഗ്ഗസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിരുദ്ധോകാസതായ അസ്സാസപസ്സാസാ ന പവത്തന്തി, ഏവം അന്തോമാതുകുച്ഛിയം. യഥാ മതാനം സമുട്ഠാപകചിത്താഭാവതോ, ഏവം അസഞ്ഞീഭൂതാനം മുച്ഛാപരേതാനം, അസഞ്ഞീസു വാ ജാതാനം, തഥാ നിരോധസമാപന്നാനം. ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപന്നാനം പന ധമ്മതാവസേനേവ നേസം അനുപ്പജ്ജനം, തഥാ രൂപാരൂപഭവസമങ്ഗീനം. കേചി പന "അനുപുബ്ബതോ സുഖുമഭാവപ്പത്തിയാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപന്നസ്സ, രൂപഭവേ രൂപാനം ഭവങ്ഗസ്സ ച സുഖുമഭാവതോ രൂപഭവസമങ്ഗീനം നത്ഥീ"തി കാരണം വദന്തി. **അത്ഥിയേവ തേ അസ്സാസപസ്സാസാ** പരിയേസതോതി അധിപ്പായോ, യഥാവുത്തസത്തട്ഠാനവിനിമുത്തസ്സ അസ്സാസപസ്സാസാനം അനുപ്പജ്ജനട്ഠാനസ്സ അഭാവതോ. **പകതിഫുട്ഠവസേനാതി** പകതിയാ ഫുസനട്ഠാനവസേന. **നിമിത്തം ഠപേതബ്ബന്തി** സതിയാ തത്ഥ തത്ഥ സുഖപ്പവത്തനത്ഥം ഥിരതരസഞ്ജാനനം പവത്തേതബ്ബം. ഥിരസഞ്ഞാപദട്ഠാനാ ഹി സതി. **ഇമമേവാതി** ഇമം ഏവ അനുപട്ഠഹന്തസ്സ കായസങ്ഖാരസ്സ കണ്ടകുട്ഠാപനനയേന ഉപട്ഠാപനവിധിമേവ. **അത്ഥവസന്തി** ഹേതും. **അത്ഥോതി** ഹി ഫലം, സോ യസ്സ വസേന പവത്തതി, സോ അത്ഥവസോതി. **മുട്ഠസ്സതിസ്സാതി** വിനട്ഠസ്സതിസ്സ. **അസമ്പജാനസ്സാതി** സമ്പജഞ്ഞരഹിതസ്സ, ഭാവേന്തസ്സ അനുക്കമേന അനുപട്ഠഹന്തേ അസ്സാസപസ്സാസേ വീമംസിത്വാ "ഇമേ തേ"തി ഉപധാരേതും, സമ്മദേവ പജാനിതുഞ്ച സമത്ഥാഹി സതിപഞ്ഞാഹി വിരഹിതസ്സാതി അധിപ്പായോ.

൨൩൦. **ഇതോ അഞ്ഞം** കമ്മട്ഠാനം. **ഗരുകന്തി** ഭാരിയം. സാ ചസ്സ ഗരുകതാ ഭാവനായ സുദുക്കരഭാവേനാതി ആഹ **"ഗരുകഭാവന"**ന്തി. ഉപരൂപരി സന്തസുഖുമഭാവപ്പത്തിതോ "ബലവതീ സുവിസദാ സൂരാ ച സതിപഞ്ഞാ ച ഇച്ഛിതബ്ബാ"തി വത്വാ സുഖുമസ്സ നാമ അത്ഥസ്സ സാധനേനാപി സുഖുമേനേവ ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. ഇദാനി അനുപട്ഠഹന്താനം അസ്സാസപസ്സാസാനം പരിയേസനുപായം ദസ്സേന്തോ **"താഹി ച പനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗോചരമുഖേതി** ഗോചരാഭിമുഖേ. **അനുപദന്തി** പദാനുപദം. **ചരിത്വാതി** ഗോചരം ഗഹേത്വാ. **തസ്മിംയേവ ഠാനേതി** ഉപനിബന്ധനാനിമിത്തസഞ്ഞിതട്ഠാനേ. **യോജേത്വാതി** മനസികാരേന യോജേത്വാ. **സതിരസ്മിയാ ബന്ധിത്വാതി** വാ വുത്തമേവത്ഥമാഹ **"തസ്മിംയേവ ഠാനേ യോജേത്വാ"**തി. ന ഹി ഉപമേയ്യേ ബന്ധനയോജനട്ഠാനാനി വിസും ലബ്ഭന്തി.

൨൩൧. **നിമിത്തന്തി** ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം, പടിഭാഗനിമിത്തം വാ. ഉഭയമ്പി ഹി ഇധ ഏകജ്ഝം വുത്തം. തഥാ ഹി തൂലപിചുആദിഉപമത്തയം ഉഗ്ഗഹേ യുജ്ജതി, സേസം ഉഭയത്ഥ. **ഏകച്ചേതി** ഏകേ ആചരിയാ.

താരകരൂപം വിയാതി താരകായ പഭാരൂപം വിയ. മണിഗുളികാദിഉപമാ പടിഭാഗേ വട്ടന്തി. കഥം പനേതം ഏകംയേവ കമ്മട്ഠാനം അനേകാകാരതോ ഉപട്ഠാതീതി ആഹ **"തഞ്ച പനേത"**ന്തിആദി. **സുത്തന്തന്തി** ഏകം സുത്തം. പഗുണപ്പവത്തിഭാവേന അവിച്ഛേദം, മഹാവിസയതഞ്ച സന്ധായാഹ **"മഹതീ പബ്ബതേയ്യാ നദീ വിയാ"**തി. അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ സമന്തഭദ്ദകം സുത്തം സബ്ബഭാഗമനോഹരാ സബ്ബപാലിഫുല്ലാ വനഘടാ വിയാതി ആഹ **"ഏകാ വനരാജി വിയാ"**തി. തേനാഹ ഭഗവാ - "വനപ്പഗുമ്ബേ യഥ ഫുസ്സിതഗ്ഗേ"തി (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൩; സു॰ നി॰ ൨൩൬). നാനാനുസന്ധികം നാനാപേയ്യാലം വിവിധനയനിപുണം ബഹുവിധകമ്മട്ഠാനമുഖസുത്തന്തം അത്ഥികേഹി സക്കച്ചം സമുപജീവിതബ്ബന്തി ആഹ **"സീതച്ഛായോ…പേ॰… രുക്ഖോ വിയാ"**തി. **സഞ്ഞാനാനതായാതി** നിമിത്തുപട്ഠാനതോ പുബ്ബേവ പവത്തസഞ്ഞാനം നാനാവിധഭാവതോ.

ഇമേ തയോ ധമ്മാതി അസ്സാസോ, പസ്സാസോ, നിമിത്തന്തി ഇമേ തയോ ധമ്മാ. **നത്ഥീതി** കമ്മട്ഠാനവസേന മനസികാതബ്ബഭാവേന നത്ഥി ന ഉപലബ്ഭന്തി. **ന ച ഉപചാരന്തി** ഉപചാരമ്പി ന പാപുണാതി, പഗേവ അപ്പനന്തി അധിപ്പായോ. **യസ്സ പനാതി** വിജ്ജമാനപക്ഖോ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി വുത്തസ്സേവ അത്ഥസ്സ സമത്ഥനത്ഥം കകചൂപമായം ആഗതാ **"നിമിത്ത"**ന്തിആദികാ ഗാഥാ പച്ചാനീതാ.

൨൩൨. **നിമിത്തേതി** യഥാവുത്തേ പടിഭാഗനിമിത്തേ. **ഏവം ഹോതീതി** ഭാവനമനുയുത്തസ്സ ഏവ ഹോതി. തസ്മാ "പുനപ്പുനം ഏവം മനസി കരോഹീ"തി വത്തബ്ബോ. **വോസാനം ആപജ്ജേയ്യാതി** "നിമിത്തം നാമ ദുക്കരം ഉപ്പാദേതും, തയിദം ലദ്ധം, ഹന്ദാഹം ദാനി യദാ വാ തദാ വാ വിസേസം നിബ്ബത്തേസ്സാമീ"തി സങ്കോചം ആപജ്ജേയ്യ. **വിസീദേയ്യാതി** "ഏത്തകം കാലം ഭാവനമനുയുത്തസ്സ നിമിത്തമ്പി ന ഉപ്പന്നം, അഭബ്ബോ മഞ്ഞേ വിസേസസ്സാ"തി വിസാദം ആപജ്ജേയ്യ.

"ഇമായ പടിപദായ ജരാമരണതോ മുച്ചിസ്സാമീതി പടിപന്നസ്സ നിമിത്ത"ന്തി വുത്തേ കഥം സങ്കോചാപത്തി, ഭിയ്യോസോ മത്തായ ഉസ്സാഹമേവ കരേയ്യാതി **"നിമിത്തമിദം...പേ॰... വത്തബ്ബോ"**തി **മജ്ഝിമഭാണകാ** ആഹു. **ഏവന്തി** വുത്തപ്പകാരേന പടിഭാഗനിമിത്തേയേവ ഭാവനാചിത്തസ്സ ഠപനേന. **ഇതോ പഭുതീതി** ഇതോ പടിഭാഗനിമിത്തുപ്പത്തിതോ പട്ഠായ. പുബ്ബേ യം വുത്തം "അനുബന്ധനായ ച ഫുസനായ ച ഠപനായ ച മനസി കരോതീ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൨൪), തത്ഥ അനുബന്ധനം, ഫുസനഞ്ച വിസ്സജ്ജേത്വാ **ഠപനാവസേന ഭാവനാ ഹോതീതി** ഠപനാവസേനേവ ഭാവേതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

പോരാണേഹി വുത്തോവായമത്ഥോതി **"നിമിത്തേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **നിമിത്തേതി** പടിഭാഗനിമിത്തേ. **ഠപയം ചിത്തന്തി** ഭാവനാചിത്തം ഠപേന്തോ, ഠപനാവസേന മനസി കരോന്തോതി അത്ഥോ. **നാനാകാരന്തി** "ചത്താരോ വണ്ണാ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൧൯; പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൬൫; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൬൭) ഏവം വുത്തം നാനാകാരം. ആകാരസാമഞ്ഞവസേന ഹേതം ഏകവചനം. **വിഭാവയന്തി** വിഭാവേന്തോ അന്തരധാപേന്തോ. നിമിത്തുപ്പത്തിതോ പട്ഠായ ഹി തേ ആകാരാ അമനസികരോതോ അന്തരഹിതാ വിയ ഹോന്തി. **അസ്സാസപസ്സാസേതി** അസ്സാസപസ്സാസേ യോ നാനാകാരോ, തം വിഭാവയം, അസ്സാസപസ്സാസസമ്ഭൂതേ വാ നിമിത്തേ. **സകം ചിത്തം നിബന്ധതീതി** തായ ഏവ ഠപനായ അത്തനോ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി, അപ്പേതീതി അത്ഥോ. യേ പന "വിഭാവയന്തി വിഭാവേന്തോ വിദിതം പാകടം കരോന്തോ"തി അത്ഥം വദന്തി, തം പുബ്ബഭാഗവസേന യുജ്ജേയ്യ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - ധിതിസമ്പന്നത്താ **ധീരോ** യോഗീ അസ്സാസപസ്സാസേ നാനാകാരം വിഭാവേന്തോ നാനാകാരതോ തേ പജാനന്തോ വിദിതേ പാകടേ കരോന്തോ, നാനാകാരം വാ ഓളാരികോളാരികേ പസ്സമ്ഭേന്തോ വൂപസമേന്തോ തത്ഥ യം ലദ്ധം നിമിത്തം, തസ്മിം ചിത്തം ഠപേന്തോ അനുക്കമേന സകം ചിത്തം നിബന്ധതി അപ്പേതീതി.

വണ്ണതോതി പിചുപിണ്ഡതാരകരൂപാദീസു വിയ ഉപട്ഠിതവണ്ണതോ. **ലക്ഖണതോതി** ഖരഭാവാദിസഭാവതോ, അനിച്ചാദിലക്ഖണതോ വാ. രക്ഖിതബ്ബം തം നിമിത്തന്തി സമ്ബന്ധോ. നിമിത്തസ്സ രക്ഖണം നാമ തത്ഥ പടിലദ്ധസ്സ ഉപചാരഝാനസ്സ രക്ഖണേനേവ ഹോതീതി ആഹ **"പുനപ്പുനം മനസികാരവസേന വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം ഗമയിത്വാ"**തി.

൨൩൩. **ഏത്ഥാതി** ഏതിസ്സം കായാനുപസ്സനായം. **പാരിസുദ്ധിം പത്തുകാമോതി** അധിഗന്തുകാമോ, സമാപജ്ജിതുകാമോ ച, തത്ഥ സല്ലക്ഖണാവിവട്ടനാവസേന അധിഗന്തുകാമോ, സല്ലക്ഖണാവസേന സമാപജ്ജിതുകാമോതി യോജേതബ്ബം. **നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേതീതി** സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"കഥ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യഥാ ഹീതിആദി** കായസ്സ, ചിത്തസ്സ ച അസ്സാസപസ്സാസാനം സമുദയഭാവദസ്സനം. **കമ്മാരഗഗ്ഗരിയാതി** കമ്മാരാനം ഉക്കായം അഗ്ഗിധമനഭസ്താ. **ധമമാനായാതി** ധമയന്തിയാ, വാതം ഗാഹാപേന്തിയാതി അത്ഥോ. **തജ്ജന്തി** തദനുരൂപം. **ഏവമേവാതി** ഏത്ഥ കമ്മാരഗഗ്ഗരീ വിയ കരജകായോ, വായാമോ വിയ ചിത്തം ദട്ഠബ്ബം. കിഞ്ചാപി അസ്സാസപസ്സാസാ ചിത്തസമുട്ഠാനാ, കരജകായം പന വിനാ തേസം അപ്പവത്തനതോ **"കായഞ്ച ചിത്തഞ്ച പടിച്ച അസ്സാസപസ്സാസാ"**തി വുത്തം.

തസ്സാതി നാമരൂപസ്സ. **പച്ചയം പരിയേസതീതി** "അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦) അവിജ്ജാദികം പച്ചയം വീമംസതി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. **കങ്ഖം വിതരതീതി** "അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാന"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) ആദിനയപ്പവത്തം സോളസവത്ഥുകം വിചികിച്ഛം അതിക്കമതി പജഹതി. "യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്ന"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൧; ൩.൮൯; ൩.൮൬; അ॰ നി॰ ൪.൧൮൧) ആദിനയപ്പവത്തം **കലാപസമ്മസനം. പുബ്ബഭാഗേതി** പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിപരിയാപന്നായ ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനായ പുബ്ബഭാഗേ **ഉപ്പന്നേ. ഓഭാസാദയോതി** ഓഭാസോ ഞാണം പീതി പസ്സദ്ധി സുഖം അധിമോക്ഖോ പഗ്ഗഹോ ഉപേക്ഖാ ഉപട്ഠാനം നികന്തീതി ഇമേ ഓഭാസാദയോ ദസ. **ഉദയം പഹായാതി** ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനായ ഗഹിതം സങ്ഖാരാനം ഉദയം വിസ്സജ്ജേത്വാ തേസം ഭങ്ഗസ്സേവ അനുപസ്സനതോ ഭങ്ഗാനുപസ്സനം ഞാണം **പത്വാ** ആദീനവാനുപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമായ നിബ്ബിദാനുപസ്സനായ **നിബ്ബിന്ദന്തോ.** മുഞ്ചിതുകമ്യതാപടിസങ്ഖാനുപസ്സനാസങ്ഖാരുപേക്ഖാനുലോമഞാണാനം ചിണ്ണപരിയന്തേ ഉപ്പന്നഗോത്രഭുഞാണാനന്തരം ഉപ്പന്നേന മഗ്ഗഞാണേന സബ്ബസങ്ഖാരേസു **വിരജ്ജന്തോ വിമുച്ചന്തോ.** മഗ്ഗക്ഖണേ ഹി അരിയോ വിരജ്ജതി വിമുച്ചതീതി ച വുച്ചതി. തേനാഹ **"യഥാക്കമേന ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗേ പാപുണിത്വാ"**തി. മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപഹീനാവസിട്ഠകിലേസസങ്ഖാതസ്സ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബസ്സ പഭേദേന **ഏകൂനവീസതിഭേദസ്സ** . അരഹതോ ഹി അവസിട്ഠകിലേസാഭാവേന ഏകൂനവീസതിതാ. **അസ്സാതി** ആനാപാനകമ്മട്ഠാനികസ്സ.

൨൩൪. **വിസും കമ്മട്ഠാനഭാവനാനയോ നാമ നത്ഥി** പഠമചതുക്കവസേന അധിഗതഝാനസ്സ വേദനാചിത്തധമ്മാനുപസ്സനാവസേന ദേസിതത്താ. **തേസന്തി** തിണ്ണം ചതുക്കാനം.

പീതിപടിസംവേദീതി പീതിയാ പടി പടി സമ്മദേവ വേദനാസീലോ, തസ്സാ വാ പടി പടി സമ്മദേവ വേദോ ഏതസ്സ അത്ഥി, തം വാ പടി പടി സമ്മദേവ വേദയമാനോ. തത്ഥ കാമം സംവേദന-ഗ്ഗഹണേനേവ പീതിയാ സക്കച്ചം വിദിതഭാവോ ബോധിതോ ഹോതി, യേഹി പന പകാരേഹി തസ്സാ സംവേദനം ഇച്ഛിതം, തം ദസ്സേതും **പടി**-സദ്ദഗ്ഗഹണം "പടി പടി സംവേദീതി പടിസംവേദീ"തി. തേനാഹ **"ദ്വീഹാകാരേഹീ"**തിആദി.

തത്ഥ **കഥം ആരമ്മണതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതീതി** പുച്ഛാവചനം. **സപ്പീതികേ ദ്വേ ഝാനേ സമാപജ്ജതീതി** പീതിസഹഗതാനി ദ്വേ പഠമദുതിയഝാനാനി പടിപാടിയാ സമാപജ്ജതി. **തസ്സാതി** തേന. "പടിസംവിദിതാ"തി ഹി പദം അപേക്ഖിത്വാ കത്തുഅത്ഥേ ഏതം സാമിവചനം. **സമാപത്തിക്ഖണേതി** സമാപന്നക്ഖണേ. **ഝാനപടിലാഭേനാതി** ഝാനേന സമങ്ഗിഭാവേന. **ആരമ്മണതോതി** ആരമ്മണമുഖേന, തദാരമ്മണഝാനപരിയാപന്നാ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി **ആരമ്മണസ്സ പടിസംവിദിതത്താ**. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ നാമ സപ്പപരിയേസനം ചരന്തേന തസ്സ ആസയേ പടിസംവിദിതേ സോപി പടിസംവിദിതോ ഗഹിതോ ഏവ ഹോതി മന്താഗദബലേന തസ്സ ഗഹണസ്സ സുകരത്താ, ഏവം

പീതിയാ ആസയഭൂതേ ആരമ്മണേ പടിസംവിദിതേ സാ പീതി പടിസംവിദിതാ ഏവ ഹോതി സലക്ഖണതോ, സാമഞ്ഞതോ ച തസ്സാ ഗഹണസ്സ സുകരത്താതി.

കഥം അസമ്മോഹതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **വിപസ്സനാക്ഖണേതി** വിപസ്സനാപഞ്ഞായ തിക്ഖവിസദപ്പത്തായ വിസയതോ ദസ്സനക്ഖണേ. **ലക്ഖണപടിവേധേനാതി** പീതിയാ സലക്ഖണസ്സ, സാമഞ്ഞലക്ഖണസ്സ ച പടിവിജ്ഝനേന. യം ഹി യസ്സ വിസേസതോ, സാമഞ്ഞതോ ച ലക്ഖണം, തസ്മിം വിദിതേ സോ യാഥാവതോ വിദിതോ ഏവ ഹോതി. തേനാഹ **"അസമ്മോഹതോ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതീ"**തി.

ഇദാനി തമത്ഥം പാളിയാ ഏവ വിഭാവേതും **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദീഘം അസ്സാസവസേനാ**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. തത്ഥ പന സതോകാരിതാദസ്സനവസേന പാളി ആഗതാ, ഇധ പീതിപടിസംവേദിതാവസേന, പീതിപടിസംവേദിതാ ച അത്ഥതോ വിഭത്താ ഏവ. അപിച അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - **ദീഘം അസ്സാസവസേനാതി** ദീഘസ്സ അസ്സാസസ്സ ആരമ്മണഭൂതസ്സ വസേന പജാനതോ സാ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗതം അവിക്ഖേപം പജാനതോതി** ഝാനപരിയാപന്നം "അവിക്ഖേപോ"തി ലദ്ധനാമം ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതം തംസമ്പയുത്തായ പഞ്ഞായ പജാനതോ. യഥേവ ഹി ആരമ്മണമുഖേന പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതി, ഏവം തംസമ്പയുത്തധമ്മാപി ആരമ്മണമുഖേന പടിസംവിദിതാ ഏവ ഹോന്തീതി. **സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതീ**തി ദീഘം അസ്സാസവസേന ഝാനസമ്പയുത്താ സതി തസ്സ ആരമ്മണേ ഉപട്ഠിതാ ആരമ്മണമുഖേന ഝാനേപി ഉപട്ഠിതാ നാമ ഹോതി. **തായ സതിയാ**തി ഏവം ഉപട്ഠിതായ തായ സതിയാ യഥാവുത്തേന **തേന ഞാണേന** സുപ്പടിവിദിതത്താ ആരമ്മണസ്സ തസ്സ വസേന തദാരമ്മണാ സാ പീതി **പടിസംവിദിതാ ഹോതി. ദീഘം പസ്സാസവസേനാ**തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം പഠമചതുക്കവസേന ദസ്സിതം പീതിപടിസംവേദനം ആരമ്മണതോ, അസമ്മോഹതോ ച വിഭാഗസോ ദസ്സേതും "ആവജ്ജതോ"തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ആവജ്ജതോതി** ഝാനം ആവജ്ജന്തസ്സ. **സാ പീതീ**തി സാ ഝാനപരിയാപന്നാ പീതി. **ജാനതോതി** സമാപന്നക്ഖണേ ആരമ്മണമുഖേന ജാനതോ. തസ്സ സാ പീതി പടിസംവിദിതാ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **പസ്സതോതി** ദസ്സനഭൂതേന ഞാണേന ഝാനതോ വുട്ഠായ പസ്സന്തസ്സ. **പച്ചവേക്ഖതോതി** ഝാനം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ. **ചിത്തം അധിട്ഠഹതോതി** "ഏത്തകം വേലം ഝാനസമങ്ഗീ ഭവിസ്സാമീ"തി ഝാനചിത്തം അധിട്ഠഹന്തസ്സ. ഏവം പഞ്ചന്നം വസീഭാവാനം വസേന ഝാനസ്സ പജാനനമുഖേന ആരമ്മണതോ പീതിയാ പടിസംവേദനാ ദസ്സിതാ.

ഇദാനി യേഹി ധമ്മേഹി ഝാനം, വിപസ്സനാ ച സിജ്ഝന്തി; തേസം ഝാനപരിയാപന്നാനം, വിപസ്സനാമഗ്ഗപരിയാപന്നാനഞ്ച സദ്ധാദീനം വസേന പീതിപടിസംവേദനം ദസ്സേതും **"സദ്ധായ അധിമുച്ചതോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അധിമുച്ചതോതി** സദ്ദഹന്തസ്സ, സമഥവിപസ്സനാവസേനാതി അധിപ്പായോ. **വീരിയം പഗ്ഗണ്ഹതോ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അഭിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ ജാനിതബ്ബം. **അഭിജാനതോതി** വിപസ്സനാപഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ജാനതോ. **പരിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി ദുക്ഖസച്ചം തീരണപരിഞ്ഞായ, മഗ്ഗപഞ്ഞായ ച പരിജാനതോ. **പഹാതബ്ബ**ന്തി സമുദയസച്ചം പഹാനപരിഞ്ഞായ, മഗ്ഗപഞ്ഞായ ച പജഹതോ. **ഭാവയതോ സച്ഛികരോതോ ഭാവേതബ്ബം** മഗ്ഗസച്ചം , **സച്ഛികാതബ്ബം** നിരോധസച്ചം. കേചി പനേത്ഥ പീതിയാ ഏവ വസേന അഭിഞ്ഞേയ്യാദീനി ഉദ്ധരന്തി, തം അയുത്തം ഝാനാദിസമുദായം ഉദ്ധരിത്വാ തതോ പീതിയാ നിദ്ധാരണസ്സ അധിപ്പേതത്താ.

ഏത്ഥ ച "ദീഘം അസ്സാസവസേനാ"തിആദിനാ പഠമചതുക്കവസേന ആരമ്മണതോ പീതിപടിസംവേദനം വുത്തം, തഥാ "ആവജ്ജതോ"തിആദീഹി പഞ്ചഹി പദേഹി. "അഭിഞ്ഞേയ്യം അഭിജാനതോ"തിആദീഹി പന അസമ്മോഹതോ. "സദ്ധായ അധിമുച്ചതോ"തിആദീഹി ഉഭയഥാപീതി സങ്ഖേപതോ സമഥവസേന ആരമ്മണതോ, വിപസ്സനാവസേന അസമ്മോഹതോ പീതിപടിസംവേദനം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. കസ്മാ പനേത്ഥ വേദനാനുപസ്സനായം പീതിസീസേന വേദനാ ഗഹിതാ, ന സരൂപതോ ഏവാതി? ഭൂമിവിഭാഗാദിവസേന വേദനം ഭിന്ദിത്വാ ചതുധാ വേദനാനുപസ്സനം ദസ്സേതും. അപിച വേദനാകമ്മട്ഠാനം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ പീതിയാ ഓളാരികത്താ തംസമ്പയുത്തസുഖം സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം പീതിസീസേന ദസ്സേതി.

ഏതേനേവ നയേന അവസേസപദാനീതി "സുഖപടിസംവേദീ ചിത്തസങ്ഖാരപടിസംവേദീ"തി പദാനി പീതിപടിസംവേദിപദേ ആഗതനയേനേവ അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാനി. സക്കാ ഹി "ദ്വീഹാകാരേഹി സുഖപടിസംവേദിതാ ഹോതി, ചിത്തസങ്ഖാരപടിസംവേദിതാ ഹോതി ആരമ്മണതോ"തിആദിനാ പീതിട്ഠാനേ സുഖാദിപദാനി പക്ഖിപിത്വാ "സുഖസഹഗതാനി തീണി ഝാനാനി, ചത്താരി വാ ഝാനാനി സമാപജ്ജതീ"തിആദിനാ അത്ഥം വിഞ്ഞാതും. തേനാഹ **"തിണ്ണം ഝാനാനം വസേനാ"**തിആദി. **വേദനാദയോതി ആദി**-സദ്ദേന സഞ്ഞാ ഗഹിതാ. തേനാഹ **"ദ്വേ ഖന്ധാ"**തി. **വിപസ്സനാഭൂമിദസ്സനത്ഥ**ന്തി പകിണ്ണകസങ്ഖാരസമ്മസനവസേന വിപസ്സനായ ഭൂമിദസ്സനത്ഥം **"സുഖന്തി ദ്വേ സുഖാനീ"**തിആദി വുത്തം സമഥേ കായികസുഖാഭാവതോ. **സോതി** സോ പസ്സമ്ഭനപരിയായേന വുത്തോ നിരോധോ. "ഇമസ്സ ഹി ഭിക്ഖുനോ പുബ്ബേ അപരിഗ്ഗഹിതകാലേ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൨൦) വിത്ഥാരതോ കായസങ്ഖാരേ വുത്തോ, തസ്മാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ കായസങ്ഖാരവസേന ആഗതോ, ഇധ ചിത്തസങ്ഖാരവസേനാതി അയമേവ വിസേസോ.

ഏവം ചിത്തസങ്ഖാരസ്സ പസ്സമ്ഭനം അതിദേസേന ദസ്സേത്വാ യദഞ്ഞം ഇമസ്മിം ചതുക്കേ വത്തബ്ബം, തം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പീതിപദേതി** "പീതിപടിസംവേദീ"തിആദിനാ ദേസിതകോട്ഠാസേ. **പീതിസീസേന വേദനാ വുത്താതി** പീതിഅപദേസേന തംസമ്പയുത്താ വേദനാ വുത്താ, ന പീതീതി അധിപ്പായോ. തത്ഥ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **ദ്വീസു ചിത്തസങ്ഖാരപദേസൂതി** "ചിത്തസങ്ഖാരപടിസംവേദീ പസ്സമ്ഭയം ചിത്തസങ്ഖാര"ന്തി ചിത്തസങ്ഖാരപടിസംയുത്തേസു ദ്വീസു പദേസു. "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി (മഹാവ॰ ൧; മ॰ നി॰ ൩.൧൨൬; ഉദാ॰ ൧) വചനതോ ചിത്തേന പടിബദ്ധാതി **ചിത്തപടിബദ്ധാ**. തതോ ഏവ കാമം ചിത്തേന സങ്ഖരീയന്തീതി **ചിത്തസങ്ഖാരാ,** സഞ്ഞാവേദനാദയോ, ഇധ പന ഉപലക്ഖണമത്തം സഞ്ഞാ വേദനാവ അധിപ്പേതാതി ആഹ **"സഞ്ഞാസമ്പയുത്താ വേദനാ"**തി.

൨൩൪. ചിത്തപടിസംവേദീതി ഏത്ഥ ദ്വീഹാകാരേഹി ചിത്തപടിസംവേദിതാ ഹോതി ആരമ്മണതോ, അസമ്മോഹതോ ച. കഥം ആരമ്മണതോ? ചത്താരി ഝാനാനി സമാപജ്ജതി, തസ്സ സമാപത്തിക്ഖണേ ഝാനപടിലാഭേനാതിആദിനാ വുത്തനയാനുസാരേന സബ്ബം സുവിഞ്ഞേയ്യന്തി ആഹ **"ചതുന്നം ഝാനാനം വസേന ചിത്തപടിസംവേദിതാ വേദിതബ്ബാ"**തി. **ചിത്തം മോദേന്തോതി** ഝാനസമ്പയുത്തം ചിത്തം സമ്പയുത്തായ പീതിയാ

മോദയമാനോ, തം വാ പീതിം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തം വിപസ്സനാചിത്തം തായ ഏവ ആരമ്മണഭൂതായ പീതിയാ മോദയമാനോ. **പമോദേന്തോ**തിആദീനി പദാനി തസ്സേവ വേവചനാനി പീതിപരിയായഭാവതോ.

സമ്പയുത്തായ പീതിയാ ചിത്തം ആമോദേതീതി ഝാനചിത്തസമ്പയുത്തായ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗഭൂതായ ഓദഗ്യലക്ഖണായ ഝാനപീതിയാ തമേവ ഝാനചിത്തം സഹജാതാദിപച്ചയവസേന ചേവ ഝാനപച്ചയവസേന ച പരിബ്രൂഹേന്തോ ഹട്ഠപഹട്ഠാകാരം പാപേന്തോ ആമോദേതി പമോദേതി ച. **ആരമ്മണം കത്വാ**തി ഉളാരം ഝാനസമ്പയുത്തം പീതിം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തമാനം വിപസ്സനാ**ചിത്തം** തായ ഏവ ആരമ്മണഭൂതായ പീതിയാ യോഗാവചരോ ഹട്ഠപഹട്ഠാകാരം പാപേന്തോ "ആമോദേതി പമോദേതീ"തി വുച്ചതി.

സമം ഠപേന്തോതി യഥാ ഈസകമ്പി ലീനപക്ഖം, ഉദ്ധച്ചപക്ഖഞ്ച അനുപഗമ്മ അനോനതം അനുന്നതം യഥാ ഇന്ദ്രിയാനം സമത്തപടിപത്തിയാ അവിസമം, സമാധിസ്സ വാ ഉക്കംസഗമനേന ആനേഞ്ജപ്പത്തിയാ സമ്മദേവ ഠിതം ഹോതി, ഏവം അപ്പനാവസേന ഠപേന്തോ. **ലക്ഖണപടിവേധേനാ**തി അനിച്ചാദികസ്സ ലക്ഖണസ്സ പടി പടി വിജ്ഝനേന ഖണേ ഖണേ അവബോധേന. **ഖണികചിത്തേകഗ്ഗതാ**തി ഖണമത്തട്ഠിതികോ സമാധി. സോപി ഹി ആരമ്മണേ നിരന്തരം ഏകാകാരേന പവത്തമാനോ പടിപക്ഖേന അനഭിഭൂതോ അപ്പിതോ വിയ ചിത്തം നിച്ചലം ഠപേതി. തേന വുത്തം **"ഏവം ഉപ്പന്നായാ"**തിആദി.

മോചേന്തോതി വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തിവസേന വിവേചേന്തോ വിസും കരോന്തോ, നീവരണാനി പജഹന്തോതി അത്ഥോ. **വിപസ്സനാക്ഖണേ**തി ഭങ്ഗാനുപസ്സനാക്ഖണേ. ഭങ്ഗോ ഹി നാമ അനിച്ചതായ പരമാ കോടി, തസ്മാ തായ ഭങ്ഗാനുപസ്സകോ യോഗാവചരോ ചിത്തമുഖേന സബ്ബസങ്ഖാരഗതം അനിച്ചതോ പസ്സതി, നോ നിച്ചതോ. അനിച്ചസ്സ ദുക്ഖത്താ, ദുക്ഖസ്സ ച അനത്തകത്താ തദേവ ദുക്ഖതോ അനുപസ്സതി, നോ സുഖതോ. അനത്തതോ അനുപസ്സതി, നോ അത്തതോ. യസ്മാ പന യം അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ, ന തം അഭിനന്ദിതബ്ബം, യഞ്ച ന അഭിനന്ദിതബ്ബം, ന തം രഞ്ജിതബ്ബം. തസ്മാ ഭങ്ഗദസ്സനാനുസാരേന "അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ"തി സങ്ഖാരഗതേ ദിട്ഠേ തസ്മിം നിബ്ബിന്ദതി, നോ നന്ദതി. വിരജ്ജതി, നോ രജ്ജതി. സോ ഏവം നിബ്ബിന്ദന്തോ വിരജ്ജന്തോ ലോകിയേനേവ താവ ഞാണേന രാഗം നിരോധേതി, നോ സമുദേതി, നാസ്സ സമുദയം കരോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ സോ ഏവം വിരത്തോ യഥാ ദിട്ഠം സങ്ഖാരഗതം, തഥാ അദിട്ഠം അത്തനോ ഞാണേന നിരോധേതി, നോ സമുദേതി. നിരോധമേവസ്സ മനസികരോതി, നോ സമുദയന്തി അത്ഥോ. സോ ഏവം പടിപന്നോ പടിനിസ്സജ്ജതി, നോ ആദിയതി. കിം വുത്തം ഹോതി? അയഞ്ഹി അനിച്ചാദിഅനുപസ്സനാ സദ്ധിം ഖന്ധാഭിസങ്ഖാരേഹി കിലേസാനം പരിച്ചജനതോ, സങ്ഖതദോസദസ്സനേന തബ്ബിപരീതേ നിബ്ബാനേ തന്നിന്നതായ പക്ഖന്ദനതോ പരിച്ചാഗപടിനിസ്സഗ്ഗോ പക്ഖന്ദനപടിനിസ്സഗ്ഗോ ചാതി വുച്ചതി. തസ്മാ തായ സമന്നാഗതോ യോഗാവചരോ വുത്തനയേന കിലേസേ ച പരിച്ചജതി, നിബ്ബാനേ ച പക്ഖന്ദതി. തേന വുത്തം **"സോ വിപസ്സനാക്ഖണേ അനിച്ചാനുപസ്സനായ നിച്ചസഞ്ഞാതോ ചിത്തം മോചേന്തോ വിമോചേന്തോ ...പേ...** പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനായ ആദാനതോ **ചിത്തം മോചേന്തോ വിമോചേന്തോ അസ്സസതി ചേവ പസ്സസതി ചാ"**തി.

തത്ഥ അനിച്ചസ്സ, അനിച്ചന്തി വാ അനുപസ്സനാ **അനിച്ചാനുപസ്സനാ**. തേഭൂമകധമ്മാനം അനിച്ചതം ഗഹേത്വാ പവത്തായ വിപസ്സനായ ഏതം നാമം. **നിച്ചസഞ്ഞാതോ**തി സങ്ഖതധമ്മേ "നിച്ചാ സസ്സതാ"തി പവത്തായ മിച്ഛാസഞ്ഞായ. സഞ്ഞാസീസേന ചിത്തദിട്ഠീനമ്പി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. ഏസ നയോ സുഖസഞ്ഞാദീസുപി. **നിബ്ബിദാനുപസ്സനായാ**തി സങ്ഖാരേസു നിബ്ബിന്ദനാകാരേന പവത്തായ അനുപസ്സനായ. **നന്ദിതോ**തി സപ്പീതികതണ്ഹാതോ. **വിരാഗാനുപസ്സനായാ**തി തഥാ വിരജ്ജനാകാരേന പവത്തായ അനുപസ്സനായ. തേന വുത്തം **"രാഗതോ മോചേന്തോ"**തി. **നിരോധാനുപസ്സനായാ**തി സങ്ഖാരാനം നിരോധസ്സ അനുപസ്സനായ. യഥാ സങ്ഖാരാ നിരുജ്ഝന്തിയേവ, ആയതിം പുനബ്ഭവവസേന ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏവം വാ അനുപസ്സനാ നിരോധാനുപസ്സനാ. മുഞ്ചിതുകമ്യതാ ഹി അയം ബലപ്പത്താ. തേനാഹ **"സമുദയതോ മോചേന്തോ"**തി. പടിനിസ്സജ്ജനാകാരേന പവത്താ അനുപസ്സനാ **പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനാ. ആദാനതോ**തി നിച്ചാദിവസേന ഗഹണതോ, പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ വാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൨൩൭. അനിച്ചന്തി അനുപസ്സീ, അനിച്ചസ്സ വാ അനുപസ്സനസീലോ **അനിച്ചാനുപസ്സീ**തി ഏത്ഥ കിം പനേതം അനിച്ചം, കഥം വാ അനിച്ചം, കാ വാ അനിച്ചാനുപസ്സനാ, കസ്സ വാ അനിച്ചാനുപസ്സനാതി ചതുക്കം വിഭാവേതബ്ബന്തി തം ദസ്സേന്തോ **"അനിച്ചം വേദിതബ്ബ"**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ നിച്ചം നാമ ധുവം സസ്സതം യഥാ തം നിബ്ബാനം, ന നിച്ചന്തി **അനിച്ചം,** ഉദയബ്ബയവന്തം, അത്ഥതോ സങ്ഖതാ ധമ്മാതി ആഹ **"അനിച്ചന്തി പഞ്ചക്ഖന്ധാ. കസ്മാ? ഉപ്പാദവയഞ്ഞഥത്തഭാവാ"**തി, ഉപ്പാദവയഞ്ഞഥത്തസബ്ഭാവാതി അത്ഥോ. തത്ഥ സങ്ഖതധമ്മാനം ഹേതുപച്ചയേഹി ഉപ്പജ്ജനം അഹുത്വാ സമ്ഭവോ അത്തലാഭോ **ഉപ്പാദോ**. ഉപ്പന്നാനം തേസം ഖണനിരോധോ വിനാസോ **വയോ**. ജരായ അഞ്ഞഥാഭാവോ **അഞ്ഞഥത്തം**. യഥാ ഹി ഉപ്പാദാവത്ഥായ ഭിന്നായ ഭങ്ഗാവത്ഥായം വത്ഥുഭേദോ നത്ഥി, ഏവം ഠിതിസങ്ഖാതായ ഭങ്ഗാഭിമുഖാവത്ഥായമ്പി വത്ഥുഭേദോ നത്ഥി, യത്ഥ ജരാവോഹാരോ. തസ്മാ ഏകസ്സാപി ധമ്മസ്സ ജരാ യുജ്ജതി, യാ ഖണികജരാതി വുച്ചതി. ഏകംസേന ച ഉപ്പാദഭങ്ഗാവത്ഥാസു വത്ഥുനോ അഭേദോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, അഞ്ഞഥാ "അഞ്ഞോ ഉപ്പജ്ജതി, അഞ്ഞോ ഭിജ്ജതീ"തി ആപജ്ജേയ്യ . തയിമം ഖണികജരം സന്ധായാഹ **"അഞ്ഞഥത്ത"**ന്തി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരതോ കഥയിസ്സാമ.

യസ്സ ലക്ഖണത്തയസ്സ ഭാവാ ഖന്ധേസു അനിച്ചസമഞ്ഞാ, തസ്മിം ലക്ഖണത്തയേ അനിച്ചതാസമഞ്ഞാതി "അനിച്ചതാതി തേസംയേവ ഉപ്പാദവയഞ്ഞഥത്ത"ന്തി വത്വാ വിസേസതോ ധമ്മാനം ഖണികനിരോധേ അനിച്ചതാവോഹാരോതി ദസ്സേന്തോ **"ഹുത്വാ അഭാവോ വാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഉപ്പാദപുബ്ബകത്താ അഭാവസ്സ ഹുത്വാഗഹണം. തേന പാകഭാവപുബ്ബകത്തം വിനാസഭാവസ്സ ദസ്സേതി. **തേനേവാകാരേനാ**തി നിബ്ബത്തനാകാരേനേവ. **ഖണഭങ്ഗേനാ**തി ഖണികനിരോധേന. **തസ്സാ അനിച്ചതായാ**തി ഖണികഭങ്ഗസങ്ഖാതായ അനിച്ചതായ. **തായ അനുപസ്സനായാ**തി യഥാവുത്തായ അനിച്ചാനുപസ്സനായ. **സമന്നാഗതോ**തി സമങ്ഗിഭൂതോ യോഗാവചരോ.

ഖയോ സങ്ഖാരാനം വിനാസോ, വിരജ്ജനം തേസംയേവ വിലുജ്ജനം **വിരാഗോ,** ഖയോ ഏവ വിരാഗോ **ഖയവിരാഗോ,** ഖണികനിരോധോ. അച്ചന്തമേത്ഥ ഏതസ്മിം അധിഗതേ സങ്ഖാരാ വിരജ്ജന്തി നിരുജ്ഝന്തീതി **അച്ചന്തവിരാഗോ,** നിബ്ബാനം. തേനാഹ **"ഖയവിരാഗോ സങ്ഖാരാനം ഖണഭങ്ഗോ, അച്ചന്തവിരാഗോ നിബ്ബാന"**ന്തി. **തദുഭയവസേന പവത്താ**തി ഖയവിരാഗാനുപസ്സനാവസേന വിപസ്സനായ, അച്ചന്തവിരാഗാനുപസ്സനാവസേന മഗ്ഗസ്സ പവത്തി യോജേതബ്ബാ. ആരമ്മണതോ വാ വിപസ്സനായ ഖയവിരാഗാനുപസ്സനാവസേന പവത്തി, തന്നിന്നഭാവതോ അച്ചന്തവിരാഗാനുപസ്സനാവസേന, മഗ്ഗസ്സ പന അസമ്മോഹതോ ഖയവിരാഗാനുപസ്സനാവസേന, ആരമ്മണതോ അച്ചന്തവിരാഗാനുപസ്സനാവസേന പവത്തി വേദിതബ്ബാ. **"ഏസേവ നയോ"**തി ഇമിനാ യസ്മാ വിരാഗാനുപസ്സീ-പദേ

വുത്തനയാനുസാരേന "ദ്വേ നിരോധാ ഖയനിരോധോ ച അച്ചന്തനിരോധോ ചാ"തി ഏവമാദിഅത്ഥവണ്ണനം അതിദിസതി, തസ്മാ വിരാഗട്ഠാനേ നിരോധപദം പക്ഖിപിത്വാ "ഖയോ സങ്ഖാരാനം വിനാസോ"തിആദിനാ ഇധ വുത്തനയേന തസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ.

പടിനിസ്സജ്ജനം പഹാതബ്ബസ്സ തദങ്ഗവസേന വാ സമുച്ഛേദവസേന വാ പരിച്ചജനം **പരിച്ചാഗപടിനിസ്സഗ്ഗോ.** തഥാ സബ്ബൂപധീനം പടിനിസ്സഗ്ഗഭൂതേ വിസങ്ഖാരേ അത്തനോ നിസ്സജ്ജനം, തന്നിന്നതായ വാ തദാരമ്മണതായ വാ തത്ഥ പക്ഖന്ദനം **പക്ഖന്ദനപടിനിസ്സഗ്ഗോ.**

തദങ്ഗവസേനാതി ഏത്ഥ അനിച്ചാനുപസ്സനാ താവ തദങ്ഗപ്പഹാനവസേന നിച്ചസഞ്ഞം പരിച്ചജതി, പരിച്ചജന്തീ ച തഥാ അപ്പവത്തിയം യേ "നിച്ച"ന്തി ഗഹണവസേന കിലേസാ, തമ്മൂലകാ അഭിസങ്ഖാരാ, തദുഭയമൂലകാ ച വിപാകക്ഖന്ധാ അനാഗതേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേ സബ്ബേപി അപ്പവത്തികരണവസേന പരിച്ചജതി, തഥാ ദുക്ഖസഞ്ഞാദയോ. തേനാഹ **"വിപസ്സനാ ഹി തദങ്ഗവസേന സദ്ധിം ഖന്ധാഭിസങ്ഖാരേഹി കിലേസേ പരിച്ചജതീ"**തി.

സങ്ഖതദോസദസ്സനേനാതി സങ്ഖതേ തേഭൂമകേ സങ്ഖാരഗതേ അനിച്ചതാദിദോസദസ്സനേന. നിച്ചാദിഭാവേന **തബ്ബിപരീതേ. തന്നിന്നതായാ**തി തദധിമുത്തതായ. **പക്ഖന്ദതീ**തി അനുപവിസതി അനുപവിസന്തം വിയ ഹോതി. **സദ്ധിം ഖന്ധാഭിസങ്ഖാരേഹി കിലേസേ പരിച്ചജതീ**തി മഗ്ഗേന കിലേസേസു പരിച്ചത്തേസു അവിപാകധമ്മതാപാദനേന അഭിസങ്ഖാരാ, തമ്മൂലകാ ച ഖന്ധാ അനുപ്പത്തിരഹഭാവേന പരിച്ചത്താ നാമ ഹോന്തീതി സബ്ബേപി തേ മഗ്ഗോ പരിച്ചജതീതി വുത്തം. **ഉഭയ**ന്തി വിപസ്സനാഞാണം, മഗ്ഗഞാണഞ്ച. മഗ്ഗഞാണമ്പി ഹി ഗോത്രഭുഞാണസ്സ അനു പച്ഛാ നിബ്ബാനദസ്സനതോ **"അനുപസ്സനാ"**തി വുച്ചതി.

സോളസവത്ഥുവസേന ചാതി സോളസന്നം വത്ഥൂനം വസേനാപി വുച്ചമാനസന്തഭാവാദിവസേനാപീതി സമുച്ചയത്ഥോ ച-സദ്ദോ. "ആനാപാനസ്സതി ഭാവിതാ"തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

൨൩൭. **അസ്സാ**തി ആനാപാനസ്സതിസമാധിസ്സ. കാമവിതക്കാദിവിതക്കുപച്ഛേദസമത്ഥതായപി മഹാനിസംസതാ വേദിതബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ. **അയ**ന്തി ആനാപാനസ്സതിസമാധി. ഉച്ചാവചേസു ആരമ്മണേസു പവത്തിയേവ **ഇതോ ചിതോ ച ചിത്തസ്സ വിധാവനം.**

വിജ്ജാ നാമ മഗ്ഗോ. **വിമുത്തി** ഫലം. **മൂലഭാവോ** വിപസ്സനായ പാദകഭാവോ. **ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ പരിപൂരേതീ** കായാനുപസ്സനാദീനം ചതുന്നം അനുപസ്സനാനം വസേന തസ്സാ ഭാവനായ പവത്തനതോ. **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തി** ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനായ വിനാ സതിപട്ഠാനഭാവനാപാരിപൂരിയാ അഭാവതോ. **വിജ്ജാവിമുത്തിം പരിപൂരേന്തി** ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനായ താസം സിഖാപ്പത്തിഭാവതോ. **ചരിമകാ**നന്തി അന്തിമകാനം.

൨൩൮. **നിരോധവസേനാ**തി നിരുജ്ഝനവസേന. **ഭവചരിമകാ**തി ഭവവസേന ചരിമകാ നിഹീനഭവപവത്തിനോ. തഥാ **ഝാനചരിമകാ** വേദിതബ്ബാ. **ചുതിചരിമകാ**തി ചുതിയാ ചരിമകാ ചുതിക്ഖണപവത്തിനോ സബ്ബപരിയോസാനകാ. **തസ്മാ**തി തീസു ഭവേസു നിഹീനേ കാമഭവേ പവത്തനതോ. **തേ**തി അസ്സാസപസ്സാസാ. **പുരതോ**തി ഹേട്ഠാ. യസ്മാ **വിഭങ്ഗട്ഠകഥായം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൩൪ പകിണ്ണകകഥാ) രൂപധമ്മാനം സോളസചിത്തക്ഖണായുകതാ വിഭാവിതാ, തസ്മാ **"സോളസമേന ചിത്തേന സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജിത്വാ"**തി വുത്തം. **ചുതിചിത്തസ്സ പുരതോ**തി വാ ചുതിചിത്തം അവധിഭാവേന ഗഹേത്വാ തതോ ഓരം സോളസമേന ചിത്തേന സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജിത്വാതി ഏവം പന അത്ഥേ ഗയ്ഹമാനേ സത്തരസചിത്തക്ഖണായുകതാവ അസ്സാസപസ്സാസാനം വുത്താ ഹോതി.

ഇമേ കിര ഇമം കമ്മട്ഠാനം അനുയുത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ പാകടാ ഹോന്തീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ കാരണമാഹ **"ആനാപാനാരമ്മണസ്സ സുട്ഠു പരിഗ്ഗഹിതത്താ"**തി. തമേവത്ഥം വിഭാവേതും **"ചുതിചിത്തസ്സാ"**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ആയുഅന്തരം** നാമ ജീവിതന്തരം ജീവനക്ഖണാവധി. **ധമ്മതായ ഏവാ**തി സഭാവേനേവ, രുചിവസേനേവാതി അത്ഥോ.

ചന്ദാലോകം ഓലോകേത്വാതി ജുണ്ഹപക്ഖേ പദോസവേലായം സമന്തതോ ആസിഞ്ചമാനഖീരധാരം വിയ ഗഗനതലം, രജതപത്തസദിസവാലികാസന്ഥതഞ്ച ഭൂമിഭാഗം ദിസ്വാ "രമണീയോ വതായം കാലോ, ദേസോ ച മമ അജ്ഝാസയസദിസോ, കീവ ചിരം നു ഖോ അയം ദുക്ഖഭാരോ വഹിതബ്ബോ"തി അത്തനോ ആയുസങ്ഖാരേ ഉപധാരേത്വാ പരിക്ഖീണേതി അധിപ്പായോ. **ലേഖം കത്വാ**തി ചങ്കമേ തിരിയം ലേഖം കത്വാ.

അനുയുഞ്ജേഥാതി അനുയുഞ്ജേയ്യ, ഭാവേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഉപസമാനുസ്സതികഥാവണ്ണനാ

൨൩൯. **ഏവ**ന്തി യഥാവുത്തേന വിരാഗാദിഗുണാനുസ്സരണപ്പകാരേന. **സബ്ബദുക്ഖൂപസമസങ്ഖാതസ്സാ**തി ദുക്ഖദുക്ഖാദിഭേദം സബ്ബമ്പി ദുക്ഖം ഉപസമ്മതി ഏത്ഥാതി സബ്ബദുക്ഖൂപസമോതി സങ്ഖാതബ്ബസ്സ.

"പഞ്ഞത്തിധമ്മാ"തിആദീസു അസഭാവോപി ഞാണേന ധാരീയതി അവധാരീയതീതി ധമ്മോതി വുച്ചതീതി തതോ നിവത്തേന്തോ **"ധമ്മാതി സഭാവാ"**തി ആഹ . ഭവനം പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനതാ ഭാവോ, സഹ ഭാവേനാതി **സഭാവാ,** സച്ഛികട്ഠപരമത്ഥതോ ലബ്ഭമാനരൂപാതി അത്ഥോ. തേ ഹി അത്തനോ സഭാവസ്സ ധാരണതോ ധമ്മാതി, യഥാവുത്തേനട്ഠേന സഭാവാതി ച വുച്ചന്തി. **സങ്ഗമ്മാ**തി പച്ചയസമോധാനലക്ഖണേന സങ്ഗമേന സന്നിപതിത്വാ. **സമാഗമ്മാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **പച്ചയേഹീ**തി അനുരൂപേഹി പച്ചയേഹി. **കതാ**തി നിബ്ബത്തിതാ. **അകതാ**തി കേഹിചിപി പച്ചയേഹി ന കതാ. **അസങ്ഖതാ**തി ബഹുവചനസ്സ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **അഗ്ഗമക്ഖായതീ**തി അഗ്ഗോ അക്ഖായതി, മ-കാരോ പദസന്ധികരോ. സോ അസങ്ഖതലക്ഖണോ സഭാവധമ്മോ **വിരാഗോ**തി പച്ചേതബ്ബോ, വിരജ്ജതി ഏത്ഥ സംകിലേസധമ്മോതി. നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തമാനേന അരിയമഗ്ഗേന പഹീയമാനാ മാനമദാദയോ തം പത്വാ പഹീയന്തി നാമാതി ആഹ **"തമാഗമ്മ...പേ॰... വിനസ്സന്തീ"**തി. തത്ഥ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൧൨൧; സം॰ നി॰ ൪.൧൦൮) മഞ്ഞനാവസേന പവത്തോ മാനോ ഏവ **മാനമദോ.** പുരിസഭാവം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകമദോ **പുരിസമദോ. ആദി**-സദ്ദേന ജാതിമദാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **നിമ്മദാ**തി വിഗതമദഭാവാ. ഇമമേവ

ഹി അത്ഥം ദസ്സേതും **“അമദാ”**തി വുത്തം. മദാ നിമ്മദീയന്തി ഏത്ഥ അമദഭാവം വിനാസം ഗച്ഛന്തീതി **മദനിമ്മദനോ**. ഏസേവ നയോ സേസപദേസുപി. **കാമപിപാസാ**തി കാമാനം പാതുകമ്യതാ, കാമതണ്ഹാ. കാമഗുണാ ഏവ ആലിയന്തി ഏത്ഥ സത്താതി **കാമഗുണാലയാ. തേഭൂമകം വട്ട**ന്തി തീസു ഭൂമീസു കമ്മകിലേസവിപാകവട്ടം. **ഏസ** അസങ്ഖതധമ്മോ. **അപരാപരഭാവായാ**തി അപരാപരം യോനിആദിതോ യോനിആദിഭാവായ. **ആബന്ധനം** ഗണ്ഠികരണം. **സംസിബ്ബനം** തുന്നകാരണം. നിക്ഖമനം, നിസ്സരണഞ്ചസ്സ തണ്ഹായ വിസംയോഗോ ഏവാതി ആഹ **“വിസംയുത്തോ”**തി.

യേ ഗുണേ നിമിത്തം കത്വാ മദനിമ്മദനാദിനാമാനി നിബ്ബാനേ നിരുള്ഹാനി, തേ മദനിമ്മദനതാദികേ യഥാവുത്തേ നിബ്ബത്തിതനിബ്ബാനഗുണേ ഏവ ഗഹേത്വാ ആഹ **“മദനിമ്മദനതാദീനം ഗുണാനം വസേനാ”**തി, ന പന മദാ നിമ്മദീയന്തി ഏതേനാതി ഏവമാദികേ. തേ ഹി അരിയമഗ്ഗഗുണാ . ഭഗവതാ ഉപസമഗുണാ വുത്താതി സമ്ബന്ധോ. കത്ഥ പന വുത്താതി? **അസങ്ഖതസംയുത്താ**ദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൩൬൬ ആദയോ). തത്ഥ **സച്ച**ന്തി അവിതഥം. നിബ്ബാനം ഹി കേനചി പരിയായേന അസന്തഭാവാഭാവതോ ഏകംസേനേവ സന്തത്താ അവിപരീതട്ഠേന സച്ചം. തേനാഹ ‘‘ഏകം ഹി സച്ചം, ന ദുതിയമത്ഥീ’’തി (സു॰ നി॰ ൮൯൦). **പാര**ന്തി സംസാരസ്സ പരതീരഭൂതം. തേനേവാഹ ‘‘തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ’’തി (ഇതിവു॰ ൬൯), ‘‘അപ്പകാ തേ മനുസ്സേസു, യേ ജനാ പാരഗാമിനോ’’തി (ധ॰ പ॰ ൮൫) ച. **സുദുദ്ദസ**ന്തി പരമഗമ്ഭീരതായ, അതിസുഖുമസന്തസഭാവതായ ച അനുപചിതഞാണസമ്ഭാരേഹി ദട്ഠും അസക്കുണേയ്യതായ സുട്ഠു ദുദ്ദസം. നത്ഥി ഏത്ഥ ജരാ, ഏതസ്മിം വാ അധിഗതേ പുഗ്ഗലസ്സ ജരാഭാവോതി **അജരം**. തതോ ഏവ ജരാദീഹി അപലോകിയതായ ഥിരട്ഠേന **ധുവം**. തണ്ഹാദിപപഞ്ചാഭാവതോ **നിപ്പപഞ്ചം**. നത്ഥി ഏത്ഥ മതന്തി **അമതം**. അസിവഭാവകരാനം സംകിലേസധമ്മാനം അഭാവേന **സിവം**. ചതൂഹി യോഗേഹി അനുപദ്ദുതത്താ **ഖേമം**. വിസങ്ഖാരഭാവേന അച്ഛരിയതായ, അഭൂതപുബ്ബതായ ച **അബ്ഭുതം**. സബ്ബാസം ഈതീനം അനത്ഥാനം അഭാവേന **അനീതികം**. നിദ്ദുക്ഖതായ **അബ്യാബജ്ഝം**. സബ്ബസംകിലേസമലതോ അച്ചന്തസുദ്ധിയാ വിസേസതോ സുദ്ധീതി **വിസുദ്ധി**. ചതൂഹിപി ഓഘേഹി അനജ്ഝോത്ഥരണീയതായ **ദീപം**. സകലവട്ടദുക്ഖതോ പരിപാലനട്ഠേന **താണം**.

‘‘സച്ചഞ്ച വോ, ഭിക്ഖവേ, ദേസേസ്സാമീ’’തിആദികാ പാളി സംഖിത്താതി വേദിതബ്ബാ. **ആദി**-സദ്ദേന അനന്തഅനാസവനിപുണഅജജ്ജരഅപലോകിതഅനിദസ്സനപണീതഅച്ഛരിയഅനീതികധമ്മമുത്തിലേണപരായണഗമ്ഭീരാദിവച ച ബോധിതാ ഇധ അവുത്താ ഗുണാ സങ്ഗയ്ഹന്തി, തത്ഥ നത്ഥി ഏതസ്സ ഉപ്പാദന്തോ വാ വയന്തോ വാതി **അനന്തോ,** അസങ്ഖതധമ്മോ. ആസവാനം അനാരമ്മണതായ **അനാസവോ**. നിപുണഞാണഗോചരതായ **നിപുണോ**. സങ്ഖതധമ്മോ വിയ ജരായ അജജ്ജരിതതായ **അജജ്ജരോ**. ബ്യാധിആദീഹി അപലോകിയതായ **അപലോകിതം**. അചക്ഖുവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യതായ **അനിദസ്സനോ**. അതിത്തികരട്ഠേന **പണീതോ**. അപചുരതായ **അച്ഛരിയോ**. ഈതീഹി അനഭിഭവനീയസഭാവത്താ, അനീതികഭാവഹേതുതോ ച **അനീതികധമ്മോ**. വട്ടദുക്ഖമുത്തിനിമിത്തതായ **മുത്തി**. സംസാരം ഭയതോ പസ്സന്തേഹി നിലീയനീയതോ **ലേണം**. തേസംയേവ പരാ ഗതീതി **പരായണോ**. പകതിഞാണേന അലദ്ധപതിട്ഠതായ അഗാധട്ഠേന **ഗമ്ഭീരോ**. കതപുഞ്ഞേഹിപി ദുക്ഖേന കിച്ഛേന അനുബുജ്ഝിതബ്ബതോ **ദുരനുബോധോ**. സച്ഛികിരിയം മുഞ്ചിത്വാ ന തക്കഞാണേന അവചരിതബ്ബോതി **അതക്കാവചരോ** . ബുദ്ധാദീഹി പണ്ഡിതേഹേവ വേദിതബ്ബതോ അധിഗന്തബ്ബതോ **പണ്ഡിതവേദനീയോ**തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അരിയസാവകസ്സേവ ഇജ്ഝതി സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന നിബ്ബാനഗുണാനം പാകടഭാവതോ. അട്ഠാനേ ചായം **ഏവ**-സദ്ദോ വുത്തോ, ഇജ്ഝതി ഏവാതി യോജനാ. സുഖസിദ്ധിവസേന വാ ഏവം വുത്തം **“അരിയസാവകസ്സേവാ”**തി. തേനേവാഹ **“ഏവം സന്തേപീ”**തിആദി. **ഉപസമഗരുകേനാ**തി നിബ്ബാനനിന്നേന. **മനസി കാതബ്ബാ** യഥാവുത്താ ഉപസമഗുണാ. **സുഖം സുപതീ**തിആദീസു വത്തബ്ബം മേത്താകഥായം ആവി ഭവിസ്സതി. **പണീതാധിമുത്തികോ** ഹോതി നിബ്ബാനാധിമുത്തത്താ.

അനുസ്സതികമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി അട്ഠമപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൯. ബ്രഹ്മവിഹാരനിദ്ദേസവണ്ണനാ

മേത്താഭാവനാകഥാവണ്ണനാ

൨൪൦. മേത്തം ബ്രഹ്മവിഹാരം. **ഭാവേതുകാമേനാ**തി ഉപ്പാദേതുകാമേന പച്ചവേക്ഖിതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ. **സുഖനിസിന്നേനാ**തി വിസമം അനിസീദിത്വാ പല്ലങ്കാഭുജനേന സുഖനിസിന്നേന.

കസ്മാതി പച്ചവേക്ഖണായ കാരണപുച്ഛാ, അഞ്ഞം അധിഗന്തുകാമേന അഞ്ഞത്ഥ ആദീനവാനിസംസപച്ചവേക്ഖണാ കിമത്ഥിയാതി അധിപ്പായോ. മേത്താ നാമ അത്ഥതോ അദോസോ. തഥാ ഹി **അദോസനിദ്ദേസേ** ''മേത്തി മേത്തായനാ മേത്തായിതത്ത''ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൦൫൬) നിദ്ദിട്ഠം. **ഖന്തീ**തി ച ഇധ അധിവാസനക്ഖന്തി അധിപ്പേതാ. സാ പന അത്ഥതോ അദോസപ്പധാനാ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാതി മേത്തായ സിജ്ഝമാനായ തിതിക്ഖാഖന്തി സിദ്ധാ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **''ഖന്തി അധിഗന്തബ്ബാ''**തി. തേന ഖന്തിയം ആനിസംസപച്ചവേക്ഖണാ സത്ഥികാവാതി ദസ്സേതി. **അഭിഭൂതോ** പരിയുട്ഠാനേന. **പരിയാദിന്നചിത്തോ** കുസലുപ്പത്തിയാ ഓകാസാലാഭേന. **ആദീനവോ ദട്ഠബ്ബോ** പാണഘാതാദിവസേന ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാദിഅനത്ഥമൂലഭാവതോ.

ഖന്തീ പരമം തപോതി പരാപകാരസഹനാദികാ തിതിക്ഖലക്ഖണാ ഖന്തി ഉത്തമം തപോ അകത്തബ്ബാകരണകത്തബ്ബകരണലക്ഖണായ സമ്മാപടിപത്തിയാ മൂലഭാവതോ. **ഖന്തിബലം ബലാനീക**ന്തി പരമം മങ്ഗലഭൂതാ ഖന്തി ഏവ ബലം ഏതസ്സാതി ഖന്തിബലം. വുത്തഞ്ഹി ''ഖന്തിബലാ സമണബ്രാഹ്മണാ''തി. ദോസാദിപടിപക്ഖവിധമനസമത്ഥതായ അനീകഭൂതേന തേനേവ ച ഖന്തിബലേന ബലാനീകം. **ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോ ന വിജ്ജതീ**തി അത്തനോ പരേസഞ്ച അനത്ഥപടിബാഹനോ, അത്ഥാവഹോ ച ഖന്തിതോ ഉത്തരി അപസ്സയോ നത്ഥി.

വിവേചനത്ഥായാതി വിക്ഖമ്ഭനത്ഥായ. **ഖന്തിയാ സംയോജനത്ഥായ** അത്താനന്തി അധിപ്പായോ. ഭാവനം ദൂസേന്തീതി ദോസാ, പുഗ്ഗലായേവ ദോസാ **പുഗ്ഗലദോസാ**. യേസു ഭാവനാ ന സമ്പജ്ജതി, അഞ്ഞദത്ഥു വിപജ്ജതേവ, തേ ഏവ വുത്താ. **പഠമ**ന്തി വക്ഖമാനേന കോട്ഠാസതോ കോട്ഠാസന്തരുപസംഹരണനയേന വിനാ സബ്ബപഠമം.

പിയായിതബ്ബോ പിയോ, തപ്പടിപക്ഖോ **അപ്പിയോ**. സോ സങ്ഖേപതോ ദുവിധോ അത്ഥസ്സ അകാരകോ, അനത്ഥസ്സ കാരകോതി. തത്ഥ യോ അത്തനോ, പിയസ്സ ച അനത്ഥസ്സ കാരകോ, സോ വേരിപുഗ്ഗലോ ദട്ഠബ്ബോ. യോ പന അത്തനോ, പിയസ്സ ച അത്ഥസ്സ അകാരകോ, അപ്പിയസ്സ ച അത്ഥസ്സ കാരകോ, ''അത്ഥം മേ നാചരീ''തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൨൩൭), ''അപ്പിയസ്സ മേ അമനാപസ്സ അത്ഥം അചരീ''തിആദിനാ ച ആഘാതവത്ഥുഭൂതോ, സോ **അപ്പിയോ,** അനനുകൂലവുത്തികോ അനിട്ഠോതി അത്ഥോ. **ലിങ്ഗവിസഭാഗേ**തി ഇത്ഥിലിങ്ഗാദിനാ ലിങ്ഗേന വിസദിസേ. **ഓധിസോ**തി ഭാഗസോ. ''തിസ്സ ദത്താ''തിആദിനാ ഓധിസകന്തി അത്ഥോ.

ഇദാനി യഥാവുത്തേസു ഛസു പുഗ്ഗലേസു അഭാവേതബ്ബതായ കാരണം ദസ്സേന്തോ **"അപ്പിയം ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപ്പിയം ഹി പിയട്ഠാനേ ഠപേന്തോ കിലമതീ**തി ദോസേന ഭാവനായ സപരിസ്സയതമാഹ. അപ്പിയതാ ഹി പിയഭാവസ്സ ഉജുപടിപക്ഖാ, ന ച തസ്സ പിയട്ഠാനേ ഠപനേന വിനാ ഭാവനാ സിജ്ഝതി. **അതിപ്പിയസഹായകം മജ്ഝത്തട്ഠാനേ ഠപേന്തോ കിലമതീ**തി രാഗേന ഭാവനായ സപരിസ്സയതമാഹ അതിപ്പിയസഹായസ്സ ഗേഹസ്സിതപേമട്ഠാനഭാവതോ. തേനാഹ **"അപ്പമത്തകേപീ"**തിആദി. **മജ്ഝത്തം** ഇട്ഠാനിട്ഠതാഹി മജ്ഝസഭാവം നേവ പിയം നാപ്പിയന്തി അത്ഥോ. **ഗരുട്ഠാനേ പിയട്ഠാനേ ച ഠപേന്തോ കിലമതി** മജ്ഝത്തേ സമ്ഭാവനീയപിയായിതബ്ബതാനം അഭാവാ. ന ഹി അജ്ഝുപേക്ഖിതബ്ബേ ഭാവനീയതാ, മനാപതാ വാ പച്ചുപട്ഠാതി, പിയഗരുഭാവസമ്പന്നേ ച പഠമം മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ. **കോധോ ഉപ്പജ്ജതി** കോട്ഠാസന്തരഭാവാനുപനയനതോ.

തമേവാതി വിസഭാഗലിങ്ഗമേവ. ലിങ്ഗസഭാഗേതി അവിസേസേത്വാ **"പിയപുഗ്ഗലേ"**തി ആഹ. **ഭിത്തിയുദ്ധമകാസീ**തി സീലം അധിട്ഠായ പിഹിതദ്വാരേ ഗബ്ഭേ സയനപീഠേ നിസീദിത്വാ മേത്തം ഭാവേന്തോ മേത്താമുഖേന ഉപ്പന്നരാഗേന അന്ധീകതോ ഭരിയായ സന്തികം ഗന്തുകാമോ ദ്വാരം അസല്ലക്ഖേത്വാ ഭിത്തിം ഭിന്ദിത്വാപി നിക്ഖമിതുകാമതായ ഭിത്തിം പഹരി. തേനാഹ ''മേത്തായനാമുഖേന രാഗോ വഞ്ചേതീ''തി (നേത്തി॰ അട്ഠ॰ ൨൭), ''അന്ധതമം തദാ ഹോതി, യം രാഗോ സഹതേ നര''ന്തി ച.

ആദാനനിക്ഖേപപരിച്ഛിന്നേ അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നഭൂതേ ധരമാനതായ പച്ചക്ഖതോ വിയ ഉപലബ്ഭമാനേ ഖന്ധപ്പബന്ധേ ഇധ സത്താദിഗ്ഗഹണം, ന തിയദ്ധഗതേതി ആഹ **"കാലകതേ പനാ"**തിആദി. കസ്മാ പന കാലകതേ മേത്താഭാവനാ ന ഇജ്ഝതീതി? മേത്താബ്യാപാരസ്സ അയോഗ്യട്ഠാനഭാവതോ. ന ഹി മതപുഗ്ഗലോ ഹിതൂപസംഹാരാരഹോ. യത്ഥ സതി സമ്ഭവേ പയോഗതോ ഹിതൂപസംഹാരോ ലബ്ഭേയ്യ, തത്ഥേവ മാനസോ ഹിതൂപസംഹാരോ യുജ്ജേയ്യ. ദുക്ഖാപനയനമോദപ്പവത്തീസുപി ഏസേവ നയോതി കരുണാഭാവനാദീനമ്പി കാലകതേ അനിജ്ഝനം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. അഞ്ഞത്ഥ പഗുണമേത്താഝാനോ ആചരിയസ്സ കാലകതഭാവം അജാനന്തോ തം മേത്തായ ഫരിതുകാമോ **"ആചരിയം ആരബ്ഭ മേത്തം ആരഭതീ"**തി വുത്തോ. തേനാഹ **"പഗുണാവ മേ മേത്താഝാനസമാപത്തീ"**തി. **നിമിത്ത**ന്തി ആരമ്മണം. **ഗവേസാഹീ**തി ''യം പുഗ്ഗലം ഉദ്ദിസ്സമേത്തം ആരഭസി, സോ ജീവതി ന ജീവതീ''തി ജാനാഹീതി അത്ഥോ. **മേത്തായന്തോ**തി മേത്തം കരോന്തോ, മേത്തം ഭാവേന്തോതി അത്ഥോ.

൨൪൧. അത്തനി ഭാവനാ നാമ സക്ഖിഭാവത്ഥാതി നാനാവിധസുഖാനുബന്ധഅനവജ്ജസുഖഅബ്യാസേകസുഖാദി യം അത്തനി ഉപലബ്ഭതി, തം നിദസ്സേന്തോ തസ്സ വത്തമാനതായ ആഹ **"അഹം സുഖിതോ ഹോമീ"**തി. സരീരസുഖം നാമ അനേകന്തികം, ഈദിസസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അനോകാസം ചിത്തദുക്ഖന്തി തദഭാവം സന്ധായാഹ **"നിദ്ദുക്ഖോതി വാ"**തി. ഹോമീതി സമ്ബന്ധോ. തഥാ **അവേരോ**തിആദീസു, വിസേസതോ ച ദുക്ഖാഭാവേ സുഖസഞ്ഞാ. സാ പനായം നിദ്ദുക്ഖതാ വേരീനം പുഗ്ഗലാനം വേരസഞ്ഞിതാനം പാപധമ്മാനം അഭാവതോ, വിസേസതോ ബ്യാപാദവിരഹതോ ഈഘസഞ്ഞിതായ ഈതിയാ അഭാവതോ,

അനവജ്ജകായികസുഖസമങ്ഗിതായ ച ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അവേരോ അബ്യാപജ്ജോ അനീഘോ സുഖീ"**തി. **അത്താനം പരിഹരാമീ**തി ഏവംഭൂതോ ഹുത്വാ മമ അത്തഭാവം പവത്തേമി, യാപേമീതി അത്ഥോ.

ഏവം സന്തേ യം വിഭങ്ഗേ വുത്തം, തം വിരുജ്ഝതീതി സമ്ബന്ധോ. **ഏവം സന്തേ**തി ഏവം സതി, യദി അത്തനിപി മേത്താ ഭാവേതബ്ബാതി അത്ഥോ. "യം വിഭങ്ഗേ വുത്ത"ന്തി വത്വാ വിഭങ്ഗദേസനായ സമാനഗതികം സുത്തപദം ആഹരന്തോ **"കഥഞ്ച ഭിക്ഖൂ"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ പരതോ ആഗമിസ്സതി.

തന്തി വിഭങ്ഗാദീസു വചനം. **അപ്പനാവസേനാ**തി അപ്പനാവഹഭാവനാവസേന. **ഇദന്തി** "അഹം സുഖിതോ ഹോമീ"തിആദിവചനം. **സക്ഖിഭാവവസേനാ**തി അഹം വിയ സബ്ബേ സത്താ അത്തനോ സുഖകാമാ, തസ്മാ തേസു മയാ അത്തനി വിയ സുഖൂപസംഹാരോ കാതബ്ബോതി ഏവം തത്ഥ അത്താനം സക്ഖിഭാവേ ഠപനവസേന. തേനാഹ **"സചേപി ഹീ"**തിആദി. കസ്മാ പന അത്തനി ഭാവനാ അപ്പനാവഹാ ന ഹോതീതി? അത്തസിനേഹവസേന സപരിസ്സയഭാവതോ. കോട്ഠാസന്തരേ പന ഭാവിതഭാവനസ്സ തത്ഥാപി സീമസമ്ഭേദോ ഹോതിയേവ.

സബ്ബാ ദിസാതി അനവസേസാ ദസപി ദിസാ. **അനുപരിഗമ്മ ചേതസാ**തി ചിത്തേന പരിയേസനവസേന അനുഗന്ത്വാ. **നേവജ്ഝഗാ പിയതരമത്തനാ ക്വചീ**തി സബ്ബുസ്സാഹേന പരിയേസന്തോ അതിസയേന അത്തതോ പിയതരം അഞ്ഞം സത്തം കത്ഥചി ദിസായ നേവ അധിഗച്ഛേയ്യ ന പസ്സേയ്യ. **ഏവം പിയോ പുഥു അത്താ പരേസ**ന്തി ഏവം കസ്സചി അത്തതോ പിയതരസ്സ അനുപലബ്ഭനവസേന പുഥു വിസും വിസും തേസം തേസം സത്താനം അത്താ പിയോ. **തസ്മാ** തേന കാരണേന, **അത്തകാമോ** അത്തനോ ഹിതസുഖം ഇച്ഛന്തോ, **പരം** സത്തം അന്തമസോ കുന്ഥകിപില്ലികമ്പി, **ന ഹിംസേ** ന ഹനേയ്യ, ന വിഹേഠേയ്യാതി അത്ഥോ.

അയം നയോതി സബ്ബേഹി സത്തേഹി, അത്തനോ ച പിയതരഭാവം നിദസ്സേത്വാ തേസു കരുണായനം വദതാ ഭഗവതാ സുഖേസിതായ "അത്താനം സക്ഖിഭാവേ ഠപേത്വാ സത്തേസു മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ"തി മേത്താഭാവനായ നയദസ്സനം കതമേവാതി അത്ഥോ.

ഠ്ഠ. സുഖപവത്തനത്ഥന്തി സുഖേന അകിച്ഛേന മേത്തായ പവത്തനത്ഥം. **യ്വാസ്സാ**തി യോ പുഗ്ഗലോ അസ്സ യോഗിനോ. **പിയോ**തി ഇട്ഠോ. **മനാപോ**തി മനവഡ്ഢനകോ. **ഗരൂ**തി ഗുണവിസേസവസേന ഗരുകാതബ്ബോ. **ഭാവനീയോ**തി സമ്ഭാവേതബ്ബോ. **ആചരിയമത്തോ**തി സീലാദിനാ ആചരിയപ്പമാണോ. **പിയവചനാദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന അത്ഥചരിയാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **സീലസുതാദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സദ്ധാദികേ, ധുതധമ്മജാഗരിയാനുയോഗാദികേ ച സങ്ഗണ്ഹാതി.

കാമന്തി യുത്തപ്പത്തകാരിതാസുഖസിദ്ധിദീപനോയം നിപാതോ. തേനേതം ദീപേതി - താദിസം പുഗ്ഗലം ഉദ്ദിസ്സ ഭാവനം ആരഭന്തോ യോഗീ യുത്തപ്പത്തകാരീ, സുഖേന ചസ്സ തത്ഥ ഭാവനാ ഇജ്ഝതി, തേന പന യോഗിനാ താവതാ സന്തോസോ ന കാതബ്ബോതി. തേനാഹ **"അപ്പനാ സമ്പജ്ജതീ"**തിആദി. **സീമാസമ്ഭേദ**ന്തി മരിയാദാപനയനം, അത്താ പിയോ മജ്ഝത്തോ വേരീതി

വിഭാഗാകരണന്തി അത്ഥോ. **തദനന്തര**ന്തി തതോ പിയമനാപഗരുഭാവനീയതോ, തത്ഥ വാ മേത്താധിഗമതോ അനന്തരം. അതിപ്പിയസഹായകേ മേത്താ ഭാവേതബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ, ഗരുട്ഠാനീയേ പടിലദ്ധം മേത്താമനസികാരം അതിപ്പിയസഹായകേ ഉപസംഹരിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. സുഖൂപസംഹാരകതസ്സ തം ഹോതി പഗേവ പടിപക്ഖധമ്മാനം വിക്ഖമ്ഭിതത്താ.
അതിപ്പിയസഹായകതോ അനന്തരം മജ്ഝത്തേ മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ മജ്ഝത്തം പിയഗരുട്ഠാനേ ഠപേതും സുകരഭാവതോ. ''അതിപ്പിയസഹായകതോ''തി ച ഇദം പുരിമാവത്ഥം ഗഹേത്വാ വുത്തം. പഗുണമനസികാരാധിഗമതോ പട്ഠായ ഹിസ്സ സോപി പിയട്ഠാനേ എവ തിട്ഠതി. **മജ്ഝത്തതോ വേരീപുഗ്ഗലേ**തി മജ്ഝത്തപുഗ്ഗലേ മേത്തായന്തേന തത്ഥ പഗുണമനസികാരാധിഗമേന പിയഭാവം ഉപസംഹരിത്വാ തദനന്തരം വേരീപുഗ്ഗലം ഭാവനായ മജ്ഝത്തേ ഠപേത്വാ തതോ മജ്ഝത്തതോ പിയഭാവൂപസംഹാരേന വേരീപുഗ്ഗലേ **മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ**. ''വേരീപുഗ്ഗലേ''തി ച ഇദം പുരിമാവത്ഥം ഗഹേത്വാ വുത്തം.
ഏകേകസ്മിം കോട്ഠാസേ മുദും കമ്മനിയം ചിത്തം കത്വാതി പിയഗരുട്ഠാനീയോ, അതിപ്പിയോ, മജ്ഝത്തോ, വേരീതി ചതൂസു പുഗ്ഗലകോട്ഠാസേസു പഠമം താവ പിയഗരുട്ഠാനീയേ മേത്താഭാവനം അധിഗന്ത്വാ വസീഭാവപ്പത്തിയാ തത്ഥാപവത്തം ചിത്തം കോട്ഠാസന്തരൂപസംഹാരത്ഥം മുദും കമ്മനിയം കത്വാ തദനന്തരം അതിപ്പിയസഹായേ അതിപ്പിയഭാവം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ പിയഭാവമത്തേ ചിത്തം ഠപേന്തേന ഭാവനാ ഉപസംഹരിതബ്ബാ, തമ്പി വസീഭാവാപാദനേന മുദും കമ്മനിയം കത്വാ തദനന്തരം മജ്ഝത്തേ ഉദാസിനഭാവം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ പിയഭാവം ഉപട്ഠപേത്വാ ഭാവനാ ഉപസംഹരിതബ്ബാ, പുന തമ്പി വസീഭാവാപാദനേന മുദും കമ്മനിയം കത്വാ തദനന്തരം വേരിമ്ഹി വേരീസഞ്ഞം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ മജ്ഝത്തഭാവൂപട്ഠപനമുഖേന പിയഭാവം ഉപ്പാദേന്തേന ഭാവനാ ഉപസംഹരിതബ്ബാ. തേന വുത്തം **''തദനന്തരേ തദനന്തരേ ഉപസംഹരിതബ്ബ''**ന്തി, ഝാനചിത്തം ഉപനേതബ്ബം ഉപ്പാദേതബ്ബന്തി അത്ഥോ.

വേരീപുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥി കമ്മബലേന വാ ഏതരഹി പയോഗസമ്പത്തിയാ വാ സബ്ബസോ അനത്ഥകരസ്സ അഭാവതോ. **മഹാപുരിസജാതികത്താ**തി മഹാപുരിസസഭാവത്താ ചിരകാലപരിചയസമിദ്ധഖന്തിമേത്താനുദ്ദയാദിഗുണസമ്പന്നതായ ഉളാരജ്ഝാസയത്താതി അത്ഥോ. താദിസോ ഹി സബ്ബസഹോ പരാപരാധം തിണായപി ന മഞ്ഞതി. തേന വുത്തം **''അനത്ഥം കരോന്തേപി പരേ വേരീസഞ്ഞാവ നുപ്പജ്ജതീ''**തി. **തേനാ**തി തേന യോഗിനാ. അത്ഥി വേരീപുഗ്ഗലോതി സമ്ബന്ധോ.

ഠ൪൱. **പുരിമപുഗ്ഗലേസൂ**തി പിയാദീസു ഝാനസ്സ ആരമ്മണഭൂതേസു പുരിമേസു പുഗ്ഗലേസു. **മേത്തം സമാപജ്ജിത്വാ**തി പടിഘം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ഉപ്പാദിതം മേത്താഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ. **മേത്തായന്തേന പടിഘം പടിവിനോദേതബ്ബ**ന്തി ഏത്ഥ കേചി പന ''ഉപചാരജ്ഝാനം സമ്പാദേത്വാ''തി അത്ഥം വദന്തി, തേസം ഉപചാരജ്ഝാനതോ വുട്ഠാനമ്പി ഇച്ഛിതബ്ബം സിയാ ''വുട്ഠഹിത്വാ''തി വുത്തത്താ. പുബ്ബേ തസ്മിം പുഗ്ഗലേ അസതിയാ അമനസികാരേന പടിഘം അനുപ്പാദേന്തസ്സ സാധാരണതോ തം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ഝാനസ്സ ഉപ്പാദനം, സമാപജ്ജനഞ്ച വുത്തം. ഇദാനി പന തം അനുസ്സരന്തസ്സപി മനസി കരോന്തസ്സപി യഥാ പടിഘം ന ഉപ്പജ്ജതി, തം വിധിം ദസ്സേതും ഇദം

വുത്തം **“തം പുഗ്ഗലം മേത്തായന്തേന പടിഘം വിനോദേതബ്ബ”**ന്തി. മേത്തായനമേവ ഹി ഇധ പടിഘവിനോദനം അധിപ്പേതം. **ന നിബ്ബാതീ**തി ന വൂപസമ്മതി.

അനുസാരതോതി അനുഗമനതോ, പച്ചവേക്ഖണതോതി അത്ഥോ. **ഘടിതബ്ബ**ന്തി വായമിതബ്ബം.

തഞ്ച ഖോ ഘടനം വായമനം. **ഇമിനാ** ഇദാനി വക്ഖമാനേന ആകാരേന.

ഉഭതോ ദ്വീസു ഠാനേസു ദണ്ഡോ ഏതസ്സാതി **ഉഭതോദണ്ഡകം,** തേന. **ഓചരകാ** ലാമകാചാരാ പാപപുരിസാ. **തത്രാപീ**തി തേസുപി അങ്ഗമങ്ഗാനി ഓക്കന്തേസുപി. **തേനാ**തി മനോപദോസേന. **ന സാസനകരോ**. സബ്ബപാപസ്സ അകരണം ഹി സാസനം. **തസ്സേവാ**തി തതോപി. നിസ്സക്കേ ഹി ഇദം സാമിവചനം, സമുച്ചയേ ച **ഏവ**-സദ്ദോ, പഠമം കുദ്ധപുരിസതോപീതി അത്ഥോ. **തേനാ**തി കുജ്ഝനേന. **പാപിയോ**തി പാപതരോ. സാരമ്ഭാദികസ്സ കിലേസാനുബന്ധസ്സ വത്ഥുഭാവതോ കോധസ്സ സാവജ്ജതം ഞത്വാപി കുജ്ഝനതോ സചേ കോധേ അനവജ്ജസഞ്ഞീ കുദ്ധസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ന പടികുജ്ഝേയ്യാതി കേചി. **ഉഭിന്ന**ന്തി ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം. തേനാഹ **“അത്തനോ ച പരസ്സ ചാ”**തി. അഥ വാ **ഉഭിന്ന**ന്തി ഉഭയേസം ലോകാനം, ഇധലോകപരലോകാനന്തി അത്ഥോ.

സപത്തകന്താതി പടിസത്തൂഹി ഇച്ഛിതാ. **സപത്തകരണാ**തി തേഹി കാതബ്ബാ. **കോധന**ന്തി കുജ്ഝനസീലം. **കോധനായ**ന്തി കോധനോ അയം, **അയ**ന്തി ച നിപാതമത്തം. **കോധപരേതോ**തി കോധേന അനുഗതോ, പരാഭിഭൂതോ വാ. **ദുബ്ബണ്ണോവ ഹോതീ**തി പകതിയാ വണ്ണവാപി അലങ്കതപടിയത്തോപി മുഖവികാരാദിവസേന വിരൂപോ ഏവ ഹോതി ഏതരഹി, ആയതിം ചാതി. കോധാഭിഭവസ്സ ഏകന്തികമിദം ഫലന്തി ദീപേതും “ദുബ്ബണ്ണോ വാ”തി അവധാരണം കത്വാ പുന **“കോധാഭിഭൂതോ”**തി വുത്തം. **ന പചുരത്ഥോ**തി ന പഹൂതധനോ. **ന ഭോഗവാ**തി ഉപഭോഗപരിഭോഗവത്ഥുരഹിതോ. **ന യസവാ**തി ന കിത്തിമാ.

ഛവാലാതന്തി ഛവദഹനാലാതം, ചിതകായം സന്തജ്ജനുമ്മുക്കന്തിപി വദന്തി. **ഉഭതോപദിത്ത**ന്തി ഉഭോസു കോടീസു ദഡ്ഢം. **മജ്ഝേ ഗൂഥഗത**ന്തി വേമജ്ഝട്ഠാനേ സുനഖസ്സ വാ സിങ്ഗാലസ്സ വാ ഉഹദേന ഗൂഥേന മക്ഖിതം. **കട്ഠത്ഥ**ന്തി ദാരുകിച്ചം. **നേവ ഫരതി** ന സാധേതി. **തഥൂപമാഹ**ന്തി തഥൂപമം താദിസം അഹം. **ഇമ**ന്തി “സോ ച ഹോതി അഭിജ്ഝാലൂ”തിആദിനാ (ഇതിവു॰ ൯൧) ഹേട്ഠാ വുത്തം സന്ധായ സത്ഥാ വദതി, തസ്മാ കാമേസു തിബ്ബസാരാഗതാദിനാ സീലരഹിതന്തി അധിപ്പായോ. ഇധ പന ബ്യാപന്നചിത്തം പദുട്ഠമനസങ്കപ്പതാവസേന യോജേതബ്ബം.

സോ ദാനി തന്തിആദി യഥാവുത്തേഹി സുത്തപദേഹി അത്തനോ ഓവദനാകാരദസ്സനം.

൮൪. **യോ യോ ധമ്മോ**തി കായസമാചാരാദീസു യോ യോ സുചരിതധമ്മോ. **വൂപസന്തോ**തി സംയതോ. **പരിസുദ്ധോ**തി കിലേസമലവിഗമേന വിസുദ്ധോ. കിലേസദാഹാഭാവേന വാ ഉപസന്തോ,

അനവജ്ജഭാവേന പരിസുദ്ധോ, കായസമാചാരസ്സേവ ഉപസമോ ചിരകാലം സംയതകായകമ്മതായ വേദിതബ്ബോ. ഏവം സേസേസുപി.

തേതി വചീമനോസമാചാരേ.

സോതി ഉപസന്തവചീസമാചാരോ പുഗ്ഗലോ. **പടിസന്ഥാരകുസലോ**തി യഥാ പരേഹി ഛിദ്ദം ന ഹോതി, ഏവം പടിസന്ഥരണേ കുസലോ. **സഖിലോ**തി അധിവാസനഖന്തിസങ്ഖാതേന സഖിലഭാവേന സമന്നാഗതോ. **സുഖസമ്ഭാസോ**തി പിയകഥോ. **സമ്മോദകോ**തി സമ്മോദനീയകഥായ സമ്മോദനസീലോ. **ഉത്താനമുഖോ**തി വികുണിതമുഖോ അഹുത്വാ പീതിസോമനസ്സവസേന വികസിതമുഖോ. **പുബ്ബഭാസീ**തി യേന കേനചി സമാഗതോ പടിസന്ഥാരവസേന പഠമംയേവ ആഭാസനസീലോ. **മധുരേന സരേന ധമ്മം ഓസാരേതി** സരഭഞ്ഞവസേന. സരഭാണം പന കരോന്തോ **പരിമണ്ഡലേഹി** പരിപുണ്ണേഹി പദേഹി ച ബ്യഞ്ജനേഹി ച അബ്യാകുലേഹി ധമ്മകഥം കഥേതി.

സബ്ബജനസ്സ പാകടോ സക്കച്ചകിരിയായാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"യോ ഹീ"**തിആദി. **ഓകപ്പേത്വാ**തി സദ്ദഹിത്വാ. ഓകപ്പനലക്ഖണാ ഹി സദ്ധാ. **ഓഹിതസോതോ**തി അവഹിതസോതോ, സുസ്സൂസന്തോതി അത്ഥോ. **അട്ഠിംകത്വാ** അത്ഥം കത്വാ, അത്ഥികോ വാ ഹുത്വാ.

"ഏകോപി ന വൂപസന്തോ ഹോതീ"തി പാഠോ, ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ നിരയതോ നിരയം ഉപപജ്ജന്തോ ബഹുകാലം തത്ഥേവ സംസരതീതി ദസ്സേതും **"അട്ഠമഹാനിരയസോളസഉസ്സദനിരയപരിപൂരകോ ഭവിസ്സതീ"**തി വുത്തം. തത്ഥ സഞ്ജീവാദയോ അട്ഠ മഹാനിരയാ. അവീചിമഹാനിരയസ്സ ദ്വാരേ ദ്വാരേ ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ കുക്കുളാദയോ സോളസ ഉസ്സദനിരയാ. **കാരുഞ്ഞം ഉപട്ഠപേതബ്ബം** മഹാദുക്ഖഭാഗിഭാവതോ. യസ്മിം പുഗ്ഗലേ അവിഹേസാഭൂതാ ദുക്ഖാപനയനകാമതാ ഉപതിട്ഠതി, തത്ഥ പടിഘോ അനോകാസോവാതി ആഹ **"കാരുഞ്ഞമ്പി പടിച്ച ആഘാതോ വൂപസമ്മതീ"**തി.

ഇമസ്സ ച അത്ഥസ്സാതി "യോ യോ ധമ്മോ"തിആദിനാ വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ.

൮. യം വേരീ ദുക്ഖാപേതും സക്കോതി, സോ തസ്സ വസേന **"അത്തനോ വിസയേ"**തി വുത്തോ ഭിക്ഖുനോ കായോ. **കിന്തി** കിം കാരണം. **തസ്സാ**തി വേരിനോ. **അവിസയേ**തി ദുക്ഖം ഉപ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യതായ അഗോചരേ. **സചിത്തേ**തി അത്തനോ ചിത്തേ. **മഹാനത്ഥകര**ന്തി ഇധലോകത്ഥപരലോകത്ഥപരമത്ഥാനം വിരാധനവസേന മഹതോ വിപുലസ്സ, നാനാവിധസ്സ ച ദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദസ്സ അനത്ഥസ്സ കാരണം. **മൂലനികന്തന**ന്തി സീലസ്സ മൂലാനി നാമ ഹിരോത്തപ്പഖന്തിമേത്താനുദ്ദയാ, തേസം ഛിന്ദനം. കോധോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോവ പാണാതിപാതാദിവസേന ഹിരോത്തപ്പാദീനി ഉച്ഛിന്ദതി. **ജള്ളോ**തി അന്ധബാലോ.

അനരിയം കമ്മന്തി വേരിനാ കതമഹാപരാധമാഹ. **യോ സയ**ന്തി യോ ത്വം സയമ്പി. **ദോസേതുകാമോ**തി കോധം ഉപ്പാദേതുകാമോ. **യദി കരി** യദി അകാസി. **ദോസുപ്പാദേനാ**തി ദോസസ്സ ഉപ്പാദനേന. **ദുക്ഖം തസ്സ ച നാമാ**തി ദുക്ഖഞ്ച നാമ തസ്സ അപരാധകസ്സ. **നാമാ**തി അസമ്ഭാവനേ നിപാതോ, തേന

തസ്സ കാരണം അനേകന്തികന്തി ദസ്സേതി. തേനാഹ **"കാഹസി വാ ന വാ"**തി, കരിസ്സസി ന വാ കരിസ്സസീതി അത്ഥോ. **അഹിതം മഗ്ഗ**ന്തി അത്തനോ അഹിതാവഹം ദുഗ്ഗതിമഗ്ഗം.

അട്ഠാനേതി ദോസോ തവ അപ്പിയസ്സ കാരാപകോ, സത്തു പന തസ്സ വസവത്തിതായ ദാസസദിസോതി അട്ഠാനം പച്ചാപകിരിയായ. തസ്മാ **തമേവ ദോസം ഛിന്ദസ്സു** ഉച്ഛിന്ദ. **ഖണികത്താ**തി ഉദയവയപരിച്ഛിന്നോ അത്തനോ പവത്തികാലസങ്ഖാതോ ഖണോ ഏതേസം അത്ഥീതി ഖണികാ, തബ്ഭാവതോ ഖണപഭങ്ഗുഭാവതോതി അത്ഥോ. **കസ്സ ദാനീധ കുജ്ഝസീ**തി അപരാധകസ്സ സന്താനേ യേഹി ഖന്ധേഹി തേ അപരാധോ കതോ, തേ തംഖണംയേവ സബ്ബസോ നിരുദ്ധാ. ഇദാനി പന അഞ്ഞേ തിട്ഠന്തീതി കസ്സ ത്വം ഇധ കുജ്ഝസി. ന ഹി യുത്തം അനപരാധേസു കുജ്ഝനന്തി അധിപ്പായോ. **തം വിനാ കസ്സ സോ കരേ**തി യോ പുഗ്ഗലോ യസ്സ ദുക്ഖം കരോതി, തം ദുക്ഖകിരിയായ വിസയഭൂതം പുഗ്ഗലം വിനാ കസ്സ നാമ സോ ദുക്ഖകാരകോ ദുക്ഖം കരേ കരേയ്യ. **സയമ്പി ദുക്ഖഹേതു ത്വമിതീ**തി ഏവം സയമ്പി ത്വം ഏതസ്സ ദുക്ഖസ്സ ഹേതു, ഏവം സമാനേ തസ്സ തുയ്ഹഞ്ച തസ്സ ദുക്ഖസ്സ ഹേതുഭാവേ **കിം** കാരണാ **തസ്സ കുജ്ഝസി** ന തുയ്ഹന്തി അത്ഥോ.

൨൪൩. പരലോകേപി അനുഗാമിഭാവതോ കമ്മംയേവ സകം സന്തകം ഏതേസന്തി കമ്മസ്സകാ, തേസം ഭാവോ **കമ്മസ്സകതാ**. പച്ചവേക്ഖണാ നാമ നിസേധനത്ഥാ, നിസേധനഞ്ച ഭാവിനോ കമ്മസ്സാതി ആഹ **"യം കമ്മം കരിസ്സസീ"**തി. പടിഘവസേന പന പവത്തകമ്മം പാകടഭാവതോ ആസന്നം, പച്ചക്ഖഞ്ചാതി ആഹ **"ഇദഞ്ചാ"**തി. ച-സദ്ദോ ബ്യതിരേകേ, സോ തസ്സ കമ്മസ്സ ഫലനിസ്സന്ദേന **"നേവ സമ്മാസമ്ബോധി"**ന്തിആദിനാ ബ്യതിരേകതോ വുച്ചമാനമേവത്ഥം ജോതേതി. നേവ സമത്ഥന്തി സമ്ബന്ധോ. നിരയേ നിയുത്തം, ജാതന്തി വാ **നേരയികം. അത്താനംയേവ ഓകിരതി** ദോസരജേനാതി അധിപ്പായോ.

൨൪൭. **സത്ഥു പുബ്ബചരിയഗുണാ** പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ, സത്ഥു ഗാരവേനാപി പടിഘം വൂപസമേയ്യാതി.

ബോധിസത്തോപി സമാനോ നനു തേ സത്ഥാ ചിത്തം നപ്പദൂസേസി, പഗേവ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി അധിപ്പായോ. **ദേവിയാ പദുട്ഠേനാ**തി ദേവിയാ സദ്ധിം പദുബ്ഭിനാ മിച്ഛാചാരവസേന അപരദ്ധേന. യത്ഥ സുസാനേ ഛവസരീരം ഛഡ്ഡീയതി, തം **ആമകസുസാനം. നിഖഞ്ഞമാനോ**തി നിഖണിയമാനോ. **പുരിസകാരം കത്വാ**തി ആവാടതോ നിക്ഖമനത്ഥായ ബാഹുബലേന പുരിസകാരം കത്വാ. **യക്ഖാനുഭാവേനാ**തി അദ്ധുവിനിച്ഛയേന ആരാധിതചിത്തസ്സ യക്ഖസ്സ ആനുഭാവേന. **സിരിഗബ്ഭ**ന്തി വാസാഗാരേ.

ആസീസേഥേവാതി യഥാധിപ്പേതേ അത്ഥേ ഞായതോ അനവജ്ജതോ ആസം കരേയ്യ. **ന നിബ്ബിന്ദേയ്യാ**തി "ഏവം കിച്ഛാപന്നസ്സ മേ കുതോ സോത്ഥിഭാവോ"തി ന നിബ്ബിന്ദേയ്യ. വുത്തഞ്ഹി "ആപദാസു ഖോ, മഹാരാജ, ഥാമോ വേദിതബ്ബോ"തി (ഉദാ॰ ങ്ങ). **യഥാ ഇച്ഛി**ന്തി യേന പകാരേന കസ്സചി പീളം അകത്വാ രജ്ജേ പതിട്ഠിതം അത്താനം ഇച്ഛിം, **തഥാ അഹം അഹുന്തി പസ്സാമി. വോ**തി ഹി നിപാതമത്തം.

കാസിരഞ്ഞാതി കലാബുനാ കാസിരാജേന. **സകണ്ടകാഹീ**തി അയകണ്ടകേഹി സകണ്ടകാഹി.

മഹല്ലകോതി വുദ്ധോ വയോഅനുപ്പത്തോ. **രുജ്ഝന്തീ**തി നിരുജ്ഝന്തി.

ചിത്തപരിഗ്ഗണ്ഹനകാലോതി വിസേവനം കാതും അദത്വാ ചിത്തസ്സ സമ്മദേവ ദമനകാലോ.

പുഥുസല്ലേനാതി വിപുലേന സല്ലേന. **നാഗോ**തി ഹത്ഥിനാഗോ. **വധീ**തി വിജ്ഝി, മാരേസീതി വാ അത്ഥോ. ഇമം ഠാനം ആഗന്ത്വാ മയി ഏവം കരണം നാമ ന തവ വസേന ഹോതി, തസ്മാ **കസ്സ വാ** രഞ്ഞോ, രാജമത്തസ്സ വാ **അയം പയോഗോ** ഉയ്യോജനാതി അത്ഥോ.

ഛബ്ബണ്ണരസ്മീതി നീലപീതലോഹിതാദിവസേന ഛബ്ബണ്ണമയൂഖാ. ഛബ്ബണ്ണകിരണവന്തദന്തതായ ഹി തേ ഹത്ഥീ "ഛദ്ദന്താ"തി വുച്ചന്തി, ന ഛദ്ദന്തവന്തതായ.

ഛാതോതി ജിഘച്ഛിതോ. **ഖാദേയ്യാ**തി ഖാദേയ്യം, അയമേവ വാ പാഠോ. **ആഹിതോ**തി സുഹിതോ. **സമ്ബല**ന്തി മഗ്ഗാഹാരം. തം പന യസ്മാ ഉപചാരേന പഥസ്സ ഹിതന്തി വുച്ചതി, തസ്മാ **"പാഥേയ്യ"**ന്തിപി വുത്തം. "മിത്തദുബ്ഭീ വതായം അന്ധബാലോ"തി കാരുഞ്ഞേന **അസ്സുപുണ്ണേഹി നേത്തേഹി തം പുരിസം ഉദിക്ഖമാനോ**.

മാ അയ്യോസി മേ ഭദന്തേതി ഏത്ഥ **മാ**തി നിപാതമത്തം, **മാ**തി വാ പടിക്ഖേപോ, തേന ഉപരി തേന കാതബ്ബം വിപ്പകാരം പടിസേധേതി. **അയ്യോ മേ**തി അയ്യിരകോ ത്വം മമ അതിഥിഭാവതോ. **ഭദന്തേ**തി പിയസമുദാചാരോ. **ത്വം നാമേതാദിസം കരീ**തി ത്വമ്പി ഏവരൂപം അകാസി നാമ.

തിരച്ഛാനഭൂതോപി പന മഹാകപി ഹുത്വാ ഖേമന്തഭൂമിം സമ്പാപേസീതി യോജനാ.

പേളായ പക്ഖിപന്തേപീതി ഖുദ്ദകായ പേളായ പാദേഹി കോട്ടേത്വാ പക്ഖിപന്തേപി. **മദ്ദന്തേപീ**തി ദുബ്ബലഭാവകരണത്ഥം നാനപ്പകാരേഹി മദ്ദന്തേപി. **അലമ്പാനേ**തി ഏവംനാമകേ അഹിതുണ്ഡികേ.

പീതം വാതി ഏത്ഥ **വാ**-സദ്ദോ അവുത്തത്ഥവികപ്പേ, തേന ഓദാതമഞ്ജിട്ഠാദിം അവുത്തം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ചിത്താനുവത്തന്തോ**തി ചിത്തം അനുവത്തന്തോ. **ഹോമി ചിന്തിതസന്നിഭോ** ഏവമയം ബഹുലാഭം ലഭതൂതി. ആനുഭാവേന പന **ഥലം കരേയ്യ ഉദകം...പേ॰... ഛാരികം കരേ. ഏവം** പന **യദി ചിത്തവസീ ഹേസ്സം...പേ॰... ഉത്തമത്ഥോ ന സിജ്ഝതീ**തി തദാ അത്തനാ തത്ഥ ദിട്ഠം ആദീനവം ദസ്സേതി ഭഗവാ. തത്ഥ **ഉത്തമത്ഥോ**തി ബുദ്ധഭാവമാഹ. **ഭോജപുത്തേഹീ**തി ലുദ്ദപുത്തേഹി.

അളാരാതി യേന സയം തദാ ലുദ്ദഹത്ഥതോ മോചിതോ, തം സത്ഥവാഹം നാമേന ആലപതി. **അതികസ്സാ**തി നാസായ ആവുതരജ്ജും ആകഡ്ഢിത്വാ. **സമ്പരിഗയ്ഹാ**തി കാളവേത്തലതാദീഹി സബ്ബസോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ, അച്ഛരിയാനി ദുസ്സഹാനം സഹനവസേനാതി അധിപ്പായോ.

അതിവിയ അയുത്തം അപ്പതിരൂപം പടിഘചിത്തുപ്പാദനേന കേനചി അപ്പടിസമഖന്തിഗുണസ്സ സത്ഥുസാസനാവോക്കമനപ്പസങ്ഗതോ.

൨൪൮. ''അനമതഗ്ഗോയം, ഭിക്ഖവേ, സംസാരോ''തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪; ൩.൯൯, ൧൦൦; ൩.൬൨൨; കഥാ॰ ൭൫) ആഗതാനി സുത്തപദാനി അനമതഗ്ഗസദ്ദോ, തദത്ഥോ വാ ഏതേസന്തി **അനമതഗ്ഗിയാനി**.

അജേഹി ഗമനമഗ്ഗോ **അജപഥോ**. സങ്കൂ ലഗ്ഗാപേത്വാ തേ ആലമ്ബിത്വാ ഗമനമഗ്ഗോ **സങ്കുപഥോ. സങ്കൂ**തി അങ്കുസാകാരേന കതദീഘദണ്ഡോ വുച്ചതി. **ആദി**-സദ്ദേന പപാതമഗ്ഗദുഗ്ഗമഗ്ഗാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഉഭതോബ്യൂള്ഹേ**തി സമ്പഹാരത്ഥം ദ്വീഹിപി പക്ഖേഹി ഗാള്ഹസന്നാഹേ. **അഞ്ഞാനി ച ദുക്കരാനി കരിത്വാ** ധനാസായ പബ്ബതവിദുഗ്ഗനദീവിദുഗ്ഗാദിപക്ഖന്ദനവസേനാതി അധിപ്പായോ. **മം പോസേസി, ഉപകാരം അകാസി, തത്ര നപ്പതിരൂപം മനം പദൂസേതു**ന്തി ഏവം ചിത്തം ഉപ്പാദേതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. ഏവം ചിത്തുപ്പാദനഞ്ച ഏതരഹി ദിസ്സമാനേന പുത്താദീനം പോസനാദിനാ അതീതസ്സ അനുമാനതോ ഗഹണവസേന വേദിതബ്ബം.

൨൪൯. **മേത്തായാ**തി മേത്താസങ്ഖാതായ, മേത്താസഹിതായ വാ. **ചേതോവിമുത്തിയാ**തി ചിത്തസമാധാനേ. **ആസേവിതായാ**തി ആദരേന സേവിതായ. **ഭാവിതായാ**തി വഡ്ഢിതായ. **ബഹുലീകതായാ**തി പുനപ്പുനം കതായ. **യാനീകതായാ**തി യുത്തയാനം വിയ കതായ. **വത്ഥുകതായാ**തി അധിട്ഠാനവത്ഥും വിയ കതായ. **അനുട്ഠിതായാ**തി അധിട്ഠിതായ. **പരിചിതായാ**തി പരിചിണ്ണായ ചിണ്ണവസീഭാവായ. **സുസമാരദ്ധായാ**തി സുട്ഠു സമ്പാദിതായ. **പാടികങ്ഖാ**തി ഇച്ഛിതബ്ബാ അവസ്സംഭാവിനോ. സേസം പരതോ ആഗമിസ്സതി.

൨൫൦. **ധാതുവിനിബ്ഭോഗോ**തി സസമ്ഭാരസങ്ഖേപാദിനാ ധാതൂനം വിനിബ്ഭുജനം. അപരാധോ നാമ അപരജ്ഝന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ രൂപധമ്മമുഖേന ഗയ്ഹതീതി കത്വാ ആഹ **''കിം കേസാനം കുജ്ഝസീ''**തിആദി, കേസാദിവിനിമുത്തസ്സ അപരജ്ഝനകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അഭാവതോ. ഇദാനി നിബ്ബത്തിതപരമത്ഥധമ്മവസേനേവ വിനിബ്ഭോഗവിധിം ദസ്സേതും **''അഥ വാ പനാ''**തിആദി വുത്തം. പഞ്ചക്ഖന്ധേ ഉപാദായ, ദ്വാദസായതനാനി ഉപാദായാതി പച്ചേകം **ഉപാദായ**-സദ്ദോ യോജേതബ്ബോ. **കോധസ്സ പതിട്ഠാനട്ഠാനം ന ഹോതീ**തി യഥാ ആരഗ്ഗേ സാസപസ്സ, ആകാസേ ച ചിത്തകമ്മസ്സ പതിട്ഠാനട്ഠാനം നത്ഥി, ഏവമസ്സ ''വേരീ''തി പരികപ്പിതേ പുഗ്ഗലേ കോധസ്സ പതിട്ഠാനട്ഠാനം ന ഹോതി, കേസാദീനം അകുജ്ഝിതബ്ബതോ, തബ്ബിനിമുത്തസ്സ ച പുഗ്ഗലസ്സ അഭാവതോ.

൨൫൧. **സംവിഭാഗോ**തി ആമിസസംവിഭാഗോ. **പരസ്സാ**തി പച്ചത്ഥികസ്സ. **ഭിന്നാജീവോ**തി അപരിസുദ്ധാജീവോ. **തസ്സേവം കരോതോ**തി ഏവം സംവിഭാഗം കരോന്തസ്സ തസ്സ ദായകസ്സ. **ഇതരസ്സാ**തി പടിഗ്ഗാഹകസ്സ. **''മമ മാതരാ ഉപാസികായ ദിന്നോ''**തി ഇദം **''ധമ്മിയലാഭോ''**തി ഏതസ്സ കാരണവചനം. തേന പന തസ്സ ആഗമനസുദ്ധിം ദസ്സേതി.

സബ്ബത്ഥസാധകന്തി ''അത്തത്ഥോ പരത്ഥോ ദിട്ഠധമ്മികോ അത്ഥോ സമ്പരായികോ അത്ഥോ''തി (മഹാനി॰ ൬൯; ചൂളനി॰

മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ വൎ; പടിᵒ മᵒ ന.ൻ) ഏവമാദീനം സബ്ബേസം അത്ഥാനം, ഹിതാനം, പയോജനാനഞ്ച നിപ്ഫാദകം. **ഉന്നമന്തി** ദായകാ. **നമന്തി** പടിഗ്ഗാഹകാ.

൨൫൨. **ഏവന്തി** യഥാവുത്തേഹി കകചൂപമോവാദാനുസ്സരണാദീഹി അത്തനോ ഓവദനാകാരേഹി. **വൂപസന്തപടിഘസ്സാ**തി പടിസങ്ഖാനബലേന വിനോദിതാഘാതസ്സ. **തസ്മിമ്പീ**തി വേരീപുഗ്ഗലേപി. **വേരീ**-ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ അപ്പിയപുഗ്ഗലസ്സാപി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം വേരിമ്ഹി മേത്തായ സിദ്ധായ തസ്മിമ്പി മേത്താസിദ്ധിതോ, പിയതോ പന അതിപ്പിയസഹായകസ്സ വിസും ഗഹണം ആസന്നപച്ചത്ഥികസ്സ ദുബ്ബിനിമോചയഭാവദസ്സനത്ഥം. **മേത്തായവസേനാ**തി മേത്തായനവസേന. **സമചിത്തത**ന്തി ഹിതൂപസംഹാരേന സമാനചിത്തതം. **സീമാസമ്ഭേദോ** സാ ഏവ സമചിത്തതാ. **ഇമസ്മിം പുഗ്ഗലേ**തി മേത്താകമ്മട്ഠാനികപുഗ്ഗലേ. **നിസിന്നേ**തി ഭാവേനഭാവലക്ഖണേ ഭുമ്മം.

ഹിതമജ്ഝത്തേതി പിയേ, മജ്ഝത്തേ ച. **ചതുബ്ബിധേ**തി ചതുബ്ബിധേ ജനേ, യത്ഥ കത്ഥചീതി അധിപ്പായോ. **നാനത്ത**ന്തി പിയമജ്ഝത്താദിനാനാകരണം. **ഹിതചിത്തോവ പാണിന**ന്തി കേവലം സത്തേസു ഹിതചിത്തോ ഏവാതി പവുച്ചതി, ന പന "മേത്തായ നികാമലാഭീ"തി വാ "കുസലീ"തി വാ പവുച്ചതി. കസ്മാ? യസ്മാ അത്താദീസു പസ്സതി നാനത്തന്തി. കസ്മാ പനായം ഹിതചിത്തോ കുസലീതി ന വുച്ചതീതി? സാതിസയസ്സ കുസലസ്സ വസേന കുസലിഭാവസ്സ അധിപ്പേതത്താ. ഇമസ്സ ച പുഗ്ഗലസ്സ മേത്താഭാവനാ ന വിസേസവതീ. അഥ വാ **ന നികാമലാഭീ മേത്തായ** യതോ അത്താദീസു പസ്സതി നാനത്തം. **കുസലീ**തി പവുച്ചതി, യസ്മാ ഹിതചിത്തോവ പാണിനന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഗാമസീമാദയോ വിയ ഗാമന്തരാദീഹി സത്തസങ്ഖാതേ മേത്താവിസയേ ഭാവനായ പുബ്ബേ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസംകിണ്ണമരിയാദാരൂപേന ഠിതത്താ അത്താദയോ ഇധ സീമാ നാമാതി ആഹ **"ചതസ്സോ സീമായോ"**തി. **സമ്ഭിന്നാ ഹോന്തീ**തി ഏത്ഥ വുത്തം സമ്ഭേദം ദസ്സേതും **"സമം ഫരതി മേത്തായാ"**തിആദി വുത്തം. **മഹാവിസേസോ**തി മഹന്തോ ഭാവനായ വിസേസോ അതിസയോ. **പുരിമേന** പുരിമതോ അത്താദിനാനത്തദസ്സിനാ. **ന നായതീ**തി ന ഞായതി.

൨൫൩. **നിമിത്ത**ന്തി യഥാ കസിണകമ്മട്ഠാനാദീസു തംതംകസിണമണ്ഡലാദിപരിഗ്ഗഹമുഖേന ഭാവനാവസേന ലദ്ധം ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം നിസ്സായ ഝാനസ്സ ഗോചരഭാവേന പടിഭാഗനിമിത്തം ഉപതിട്ഠതി, ന ഏവമിധ ഉപട്ഠിതം നിമിത്തം നാമ അത്ഥി. യോ പനായം യഥാവുത്തോ സീമാസമ്ഭേദോ ലദ്ധോ, സ്വേവ നിമിത്തം വിയാതി നിമിത്തം. തസ്മിം ഹി ലദ്ധേ ഭാവനായ സാതിസയത്താ നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭിതാനേവ ഹോന്തി, കിലേസാ സന്നിസിന്നാവ, ഉപചാരസമാധിനാ ചിത്തം സമാഹിതമേവ. തേനാഹ **"നിമിത്തഞ്ച ഉപചാരഞ്ച ലദ്ധം ഹോതീ"**തി. **തമേവ നിമിത്ത**ന്തി സീമാസമ്ഭേദവസേന പവത്തസമഥനിമിത്തം. **അപ്പകസിരേനേവ** അകിച്ഛേനേവ, പഗേവ പരിപന്ഥസ്സ വിസോധിതത്താ.

ഏത്താവതാതി ഏത്തകേന ഭാവനാനുയോഗേന. **അനേന** യോഗിനാ. **പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീന**ന്തിആദീനം പദാനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോ ഏവ.

“പഠമജ്ഝാനാദീനം അഞ്ഞതരവസേനാ”തി ഇദം വക്ഖമാനായ വികുബ്ബനായ തേസം സാധാരണതായ വുത്തം. **അപ്പനാപ്പത്തചിത്തസ്സേവ** ന ഉപചാരമത്തലാഭിനോ. പഗുണബലവഭാവാപാദനേന വേപുല്ലാദിവിസേസപ്പത്തസ്സ ഓധിസോ, അനോധിസോ ച ദിസാഫരണാദിവസേന ഝാനസ്സ പവിജമ്ഭനാ വികുബ്ബനാ വിവിധാ കിരിയാതി കത്വാ.

൨൫൫. മേത്താസഹഗതേനാതി ഉപ്പാദതോ യാവ ഭങ്ഗാ മേത്തായ സഹ പവത്തേന സംസട്ഠേന സമ്പയുത്തേനാതി അത്ഥോ. യസ്മാ പന തം വുത്തനയേന മേത്തായ സഹഗതം, തായ ഏകുപ്പാദാദിവിധിനാ സമ്മദേവ ആഗതം ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **“മേത്തായ സമന്നാഗതേനാ”**തി. **ചേതോ**-സദ്ദോ ‘‘അധിചേതസോ’’തിആദീസു (പാചി॰ ൧൫൩; ഉദാ॰ ൩൭) സമാധിപരിയായോപി ഹോതീതി തതോ വിസേസേതും **“ചേതസാതി ചിത്തേനാ”**തി വുത്തം. **ഏത**ന്തി ഏതം പദം. ദിസോധിപരിഗ്ഗഹോ സത്തോധിപരിഗ്ഗഹമുഖേനേവ ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ഏകിസ്സാ ദിസായ പഠമപരിഗ്ഗഹിതം സത്തം ഉപാദായാ”**തി. ദിസാസു ഹി ഠിതസത്താ ദിസാഗഹണേന ഗഹിതാ. തേനാഹ **“ഏകദിസാപരിയാപന്നസത്തഫരണവസേന വുത്ത”**ന്തി. ഫരണഞ്ച സാരമ്മണസ്സ ധമ്മസ്സ അത്തനോ ആരമ്മണസ്സ ഫസ്സനാ പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനം ഗഹണം ആരമ്മണകരണമേവാതി ആഹ **“ഫരിത്വാതി ഫുസിത്വാ ആരമ്മണം കത്വാ”**തി. **ബ്രഹ്മവിഹാരാധിട്ഠിത**ന്തി മേത്താഝാനുപത്ഥമ്ഭിതം. **തഥാ**തി നിയമനം. തം അനിയമാപേക്ഖസമ്ബന്ധീഭാവതോ ഉപമാകാരനിയമനം. **ദുതിയ**ന്തി ഉപമേയ്യദസ്സനം, ഉപമേയ്യഞ്ച നാമ ഉപമം, തേന സമ്ബന്ധഞ്ച വിനാ നത്ഥീതി തദുഭയമ്പി ദസ്സേതും **“യഥാ പുരത്ഥിമാദീസൂ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തഥാ ദുതിയ**ന്തി ഏത്ഥ ഫരിത്വാ വിഹരതീതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. ഏവം **തതിയം ചതുത്ഥ**ന്തി ഏത്ഥാപി. **തദനന്തര**ന്തി ച ഫരണാപേക്ഖം അനന്തരഗ്ഗഹണം, ന ഫരിതബ്ബദിസാപേക്ഖം ദിസാനം അനിദ്ദിട്ഠരൂപത്താ. ഫരണാനുക്കമേന ഹി താസം ദുതിയാദിതാ, ന സരൂപതോ. തേനേവാഹ **“യം കിഞ്ചി ഏകം ദിസ”**ന്തി. **ഇതീ**തി ഏവം യഥാവുത്തം ചതസ്സോ, ഏവം ഉദ്ധം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“ഏതേനേവ നയേനാ”**തി. ഇദമ്പി ഇതി-സദ്ദസ്സേവ അത്ഥദസ്സനം. **പാളിയം** (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൯; ൩.൨൩൦; വിഭ॰ ൬൪൨) **അധോ തിരിയ**ന്തി ഏത്ഥ പി-സദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോതി ദസ്സേതും **“അധോദിസമ്പി തിരിയം ദിസമ്പീ”**തി വുത്തം. ഏതേനേവ **“ദുതിയ”**ന്തിആദീസുപി പി-സദ്ദസ്സ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠതാ ദീപിതാതി വേദിതബ്ബം. **ഏവമേവാ**തി ഇദമ്പി ഇതി-സദ്ദസ്സേവ അത്ഥദസ്സനം. ഏത്ഥ ച **“അധോ”**തി ഇമിനാ യഥാ നിരയേസു, നാഗഭവനാദീസു, യത്ഥ തത്ഥ വാ അത്തനോ ഹേട്ഠിമദിസായ സത്താ ഗയ്ഹന്തി, ഏവം **“ഉദ്ധ”**ന്തി ഇമിനാ ദേവലോകേ, യത്ഥ തത്ഥ വാ അത്തനോ ഉപരിമദിസായം സത്താ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബം.

മജ്ഝത്താദീതി ആദി-സദ്ദേന ഇത്ഥിപുരിസഅരിയാനരിയദേവമനുസ്സാദികേ പഭേദേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഈസകമ്പി ബഹി അവിക്ഖിപമാനോ**തി അപ്പകമ്പി കമ്മട്ഠാനതോ ബഹി വിക്ഖേപം അനാപജ്ജന്തോ ഹിതൂപസംഹാരതോ അഞ്ഞഥാ ഥോകമ്പി അവത്തമാനോ. **സബ്ബത്തതായാ**തി വാ സബ്ബേന അത്തഭാവേന യഥാ സബ്ബഭാവേന അത്തനി അത്തനോ അത്തഭാവേ ഹിതേസിതാ, ഏവം സബ്ബധി സബ്ബസത്തേസു മേത്തായ ഫരിത്വാ വിഹരതീതി അത്ഥോ. മേത്തായ വുച്ചമാനത്താ സത്തവിസയോ **സബ്ബ**-സദ്ദോ, സോ ച ദീഘം

കത്വാ വുത്തോ, തസ്മാ സബ്ബസത്തകായസങ്ഖാതാ പജാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി സബ്ബാവന്തോതി പദത്ഥതോ ദസ്സേന്തോ **"സബ്ബാവന്തന്തി സബ്ബസത്തവന്ത"**ന്തി ആഹ. ഏത്ഥ ച **സബ്ബധീ**തി ദിസോധിനാ, ദേസോധിനാ ച അനോധിസോഫരണം വുത്തം, **സബ്ബത്തതായ സബ്ബാവന്ത**ന്തി സത്തോധിനാ. തഥാ ഹി വുത്തം "അനോധിസോ ദസ്സനത്ഥ"ന്തി . ഏകമേവത്ഥം പകാരതോ പരിയായേന്തി ഞാപേന്തീതി **പരിയായാ,** വേവചനാനി. വിപുലാദിസദ്ദാ ചേത്ഥ താദിസാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"വിപുലേനാതി ഏവമാദിപരിയായദസ്സനതോ"**തി. പരിയായദസ്സനേ ച പുബ്ബേ ഗഹിതപദാനിപി പുന ഗയ്ഹന്തി, യഥാ "സദ്ധാ സദ്ദഹനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൨) ഏത്ഥ വുത്തമ്പി സദ്ധാപദം പുന ഇന്ദ്രിയാദിപരിയായദസ്സനേ "സദ്ധാ സദ്ധിന്ദ്രിയ"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൨) വുത്തം. **തഥാസദ്ദോ വാ ഇതിസദ്ദോ വാ ന വുത്തോതി** "മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീ"തി ഏതസ്സ അനുവത്തകോ തഥാ-സദ്ദോ ച ഇതി-സദ്ദോ ച തേസം ഫരണാനന്തരാദിട്ഠാനം അട്ഠാനന്തി കത്വാ തേ ന വുത്താതി പുന **"മേത്താസഹഗതേന ചേതസാതി വുത്ത"**ന്തി അത്ഥോ. വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ പുന വചനം നിഗമനന്തി ആഹ **"നിഗമനവസേന വാ ഏതം വുത്ത"**ന്തി. നനു ച സമാപനവസേന വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ പുന വചനം നിഗമനന്തി? നായം ദോസോ ഓധിസോഅനോധിസോഫരണാനം സമാപനേ ഏവ വുത്തത്താ. **വിപുലേനാ**തി മഹന്തേന, മഹത്തഞ്ചസ്സ അസുഭകമ്മട്ഠാനാദീസു വിയ ആരമ്മണസ്സ ഏകദേസമേവ അഗ്ഗഹേത്വാ അനവസേസഗ്ഗഹണവസേനാതി ആഹ **"ഫരണവസേന വിപുലതാ ദട്ഠബ്ബാ"**തി.

കിലേസവിക്ഖമ്ഭനസമത്ഥതാദീഹി മഹത്തം ഗതം, മഹന്തേഹി വാ ഉളാരച്ഛന്ദചിത്തവീരിയപഞ്ഞേഹി ഗതം പടിപന്നന്തി **മഹഗ്ഗതം**. തയിദം യസ്മാ ഏകന്തതോ രൂപാവചരം, തസ്മാ വുത്തം **"ഭൂമിവസേന മഹഗ്ഗത"**ന്തി. നിരുള്ഹോ ഹി രൂപാരൂപാവചരേസു മഹഗ്ഗതവോഹാരോ. **പഗുണവസേനാ**തി പകാരതോ ഗുണിതം ബഹുലീകതം പഗുണം, തസ്സ വസേന, സുഭാവിതഭാവേനാതി അത്ഥോ. തം ഹി പമാണം ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യതായ അപ്പമാണം നാമ ഹോതി. **അപ്പമാണസത്താരമ്മണവസേനാ**തി അപരിമാണസത്താരമ്മണകരണവസേന. സയമ്പി വേരരഹിതത്താ, തംസമങ്ഗിനോ വേരാഭാവഹേതുത്താ ച **അവേരം**. തയിദം ദ്വയം യതോ ലഭതി, തം ദസ്സേതും **"ബ്യാപാദപച്ചത്ഥികപ്പഹാനേനാ"**തി വുത്തം. ചേതസോ ബ്യാപത്തിവസേന ഹനനതോ ബ്യാപജ്ജം, ചേതസികം അസാതം, തദഭാവതോ **അബ്യാപജ്ജം**. തേനാഹ **"നിദ്ദുക്ഖ"**ന്തി. തം പനസ്സ അബ്യാപജ്ജത്തം പഞ്ചവിഞ്ഞാണാദീനം വിയ ന സഭാവതോ, അഥ ഖോ പച്ചത്ഥികവിവേകതോതി ദസ്സേന്തോ **"ദോമനസ്സപ്പഹാനതോ"**തി ആഹ. **അയ**ന്തി ഇധ യഥാനീതം **അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൬൪൨), തേസു തേസു ച **സുത്തപദേസേസു** (മ॰ നി॰ ൧.൭൭; ൨.൩൦൯, ൩.൧൨) ആഗതം മേത്താബ്രഹ്മവിഹാരവികുബ്ബനമാഹ.

൨൫൭. **"തഥാ"**തി ഇമിനാ ഇമിസ്സാ "പഞ്ചഹാകാരേഹി, സത്തഹാകാരേഹി, ദസഹാകാരേഹീ"തി ആകാരവിഭാഗേന **പടിസമ്ഭിദായം** (പടി॰ മ॰ ൨.൨൨) വുത്തായ ച വികുബ്ബനായ മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണസ്സ വിയ ഭേദാഭാവമുപസംഹരതി ഓധിസോഫരണഅനോധിസോഫരണദിസാഫരണവസേന ദേസനായ ആഗതത്താ. കേവലം പനേത്ഥ **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ** (പടി॰ മ॰ ൨.൨൨)

വിയ സത്തോധി ന ഗഹിതോതി അയമേവ വിസേസോ. **യമ്പീ**തി വികുബ്ബനം സന്ധായാഹ.

ഇദാനി ഭേദാഭാവദസ്സനമുഖേന ഉദ്ദേസതോ ആനീതം **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗപാളിം** നിദ്ദേസതോ ദസ്സേത്വാ തസ്സാ അനുത്താനപദവണ്ണനം കാതും **“തഥ ചാ”**തിആദിമാഹ.

൨൭൬. തഥ **സബ്ബേ സത്താ**തി **സബ്ബ**-സദ്ദോ കാമം പദേസസബ്ബവിസയോ, ന സബ്ബസബ്ബവിസയോ യഥാ “സബ്ബം ജാനാതീതി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണ”ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൯-൧൨൦), “സത്താ”തി പന പദേന പരിച്ഛിന്നം അത്തനോ വിസയം അസേസേത്വാവ പരിയാദിയതീതി ആഹ **“അനവസേസപരിയാദാനമേത”**ന്തി.

തത്രാതി തസ്മിം രൂപേ. **സത്തോ**തി സജ്ജനകിച്ചേന ഛന്ദാദിപരിയായേന ലോഭേന ആസത്തോ ലഗ്ഗോ. **തത്രാ**തി വാ കരണേ ഭുമ്മം, തേന ഛന്ദാദിനാതി അത്ഥോ.

യദി സത്തതായ സത്താ, കഥം വീതരാഗേസൂതി ആഹ **“രുള്ഹീസദ്ദേനാ”**തിആദി. അവീതരാഗേസു രുള്ഹേന, അവീതരാഗേസു വാ പവത്തിത്വാ ഇന്ദ്രിയബദ്ധഖന്ധസന്താനതായ തംസദിസേസു വീതരാഗേസു രുള്ഹേന സദ്ദേന. അഥ വാ കിഞ്ചി നിമിത്തം ഗഹേത്വാ സതിപി അഞ്ഞസ്മിം തന്നിമിത്തയുത്തേ കത്ഥചി വിസയേ സമ്മുതിയാ ചിരകാലതായ നിമിത്തവിരഹേപി പവത്തി രുള്ഹീ നാമ യഥാ “ഗച്ഛന്തീതി ഗാവോ”തി, ഏവം സത്തസദ്ദസ്സാപി രുള്ഹീഭാവോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭൂതപുബ്ബഗതിയാ വാ വീതരാഗേസു സത്തവോഹാരോ ദട്ഠബ്ബോ. **സത്വയോഗതോ**തി ഏത്ഥ **സത്വം** നാമ ബുദ്ധി, വീരിയം, തേജോ വാ, തേന യോഗതോ സത്താ, യഥാ “നീലഗുണയോഗതോ നീലോ പടോ”തി.

പാണന്തി ഏതേനാതി പാണനം, അസ്സാസപസ്സാസാ, തസ്സ കമ്മം **പാണനതാ,** തായ, അസ്സാസപസ്സാസസമ്പയോഗേനാതി അത്ഥോ. **ഭൂതത്താ**തി കമ്മകിലേസേഹി ജാതത്താ. പൂരണതോ, ഗലനതോ ച **പുഗ്ഗലാ**തി നേരുത്താ. സത്താ ഹി നിബ്ബത്തന്താ തംതംസത്തനികായം പൂരേന്താ വിയ ഹോന്തി, സബ്ബാവത്ഥനിപാതിതായ ച ഗലന്തി ചവന്തീതി അത്ഥോ. അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുകാനം “അത്താ”തി ഭവതി ഏത്ഥ അഭിധാനം, ചിത്തഞ്ചാതി **അത്തഭാവോ, സരീരം, ഖന്ധപഞ്ചകമേവ വാ.** തന്തി ഖന്ധപഞ്ചകം . **ഉപാദായാ**തി ഗഹേത്വാ ഉപാദാനം നിസ്സയം കത്വാ. **പഞ്ഞത്തിമത്തസമ്ഭവതോ**തി പരമത്ഥതോ അസന്തേപി സത്തസഞ്ഞിതേ പഞ്ഞത്തിമത്തേന സമ്ഭവതോ.

യഥാ ച സത്താതി വചനന്തി യഥാ സത്ത-സദ്ദോ യഥാവുത്തേനട്ഠേന നിപ്പരിയായതോ പദേസവുത്തിപി രുള്ഹീവസേന അനവസേസപരിയാദായകോ. **സേസാനിപീ**തി പാണാദിവചനാനിപി. താനിപി ഹി രൂപാരൂപഭവൂപഗചതുത്ഥജ്ഝാനാദിസമങ്ഗീനം അസ്സാസപസ്സാസാഭാവതോ അവിനിപാതധമ്മാനം പുഗലനസ്സ അഭാവതോ പദേസവുത്തീനി. **രുള്ഹീവസേന ആരോപേത്വാ** യഥാവുത്തായ രുള്ഹിയാ വസേന കത്ഥചി വിസയേ അവിജ്ജമാനമ്പി പാണപുഗ്ഗലഭാവം ആരോപേത്വാ. യദി സാധാരണതോ സത്തവേവചനാനീതി ഗഹേത്വാ അനോധിസോഫരണാ മേത്താ വുച്ചതി, അഥ കസ്മാ പഞ്ചഹേവ ആകാരേഹി വുത്താതി അനുയോഗം സന്ധായാഹ

“കാമഞ്ചാ”തിആദി. കേചി പനാഹു “ന ഖോ പനേതാനി “സത്താ”തിആദീനി പദാനി വേവചനതാമത്തം ഉപാദായ ഗഹിതാനി, യതോ ജന്തുആദീനമ്പി ഗഹണം ആപജ്ജെയ്യ, അത്ഥവിസേസം പന നിമിത്തഭൂതം ഉപാദായ ഗഹിതാനീ”തി, തേ സന്ധായാഹ **“യേ പനാ”**തിആദി. തത്ഥ **അത്ഥതോതി** സജ്ജനട്ഠേന സത്താ, പാണനട്ഠേന പാണാതി ഏവമാദിഅത്ഥതോ. തേസം തം മതിമത്തന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“അനോധിസോഫരണാ വിരുജ്ഝതീ”**തി. കസ്മാ? കേചി സത്താ, കേചി പാണാ, കേചി പുഗ്ഗലാതി ആപജ്ജനതോ. **തഥാ അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ**തി സത്താദിസദ്ദാ സപ്പദേസവിസയാതി ഏവമത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ പുബ്ബേ വുത്തനയേന നിപ്പദേസവിസയാതി ഏവമത്ഥം ഗഹേത്വാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **“ഇമേസൂ”**തിആദി. **പഞ്ചസു ആകാരേസൂ**തി “സബ്ബേ സത്താ”തിആദിനാ **പാളിയം** (പടി॰ മ॰ ൨.൨൨) ആഗതേസു പഞ്ചസു ഭാവനാകാരേസു. **അഞ്ഞതരവസേനാ**തി യസ്സ കസ്സചി വസേന.

൨൬൭. ഇദാനി ദ്വാവീസതിയാ ഭാവനാകാരേസു അപ്പനാ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും **“ഏത്ഥ ചാ”**തിആദി വുത്തം. **ബ്യാപാദരഹിതാ**തി ദോമനസ്സബ്യാപാദരഹിതാ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ന കേവലം യഥാവുത്തആകാരവിഭാഗമത്തതോ അപ്പനാവിഭാഗോ, തസ്മാ. **ഇമേസുപി പദേസൂ**തി “സബ്ബേ സത്താ അവേരാ ഹോന്തൂ”തിആദികോട്ഠാസേസുപി. **യം യം പാകടം ഹോതീ**തി യദിപി പുബ്ബഭാഗേ തത്ഥ തത്ഥ അഭിനിവേസേ അനേകകോട്ഠാസവസേനേവ മനസികാരം പവത്തേതി, ഭാവനായ സമിജ്ഝനക്ഖണേ പന തത്ഥ യം പഗുണതരതായ സുപാകടം ഹോതി, തസ്സ വസേന അപ്പനാ ഹോതി, യഥാ തം ദ്വത്തിംസാകാരേ. തത്ഥ പന ആരമ്മണം, ഇധ ഭാവനാകാരോതി അയമേവ വിസേസോ. **ചതുന്നന്തി** ചതുന്നം ചതുന്നം. ബ്യാപനിച്ഛാലോപേന ഹി നിദ്ദിട്ഠം. ഏസ നയോ സേസേസുപി.

ലിങ്ഗവസേന വുത്തം തേസം പചുരതോ ലബ്ഭമാനത്താ. തതിയാ പന പകതി യദിപി പഠമദുകേന ന സങ്ഗഹിതാ, ദുതിയദുകേന പന തികേന ച സങ്ഗഹിതാ ഏവ.

ഇതി സബ്ബാനിപീതി അനോധിസോഫരണേ വീസതി, ഓധിസോഫരണേ അട്ഠവീസതി, ദിസാഫരണേ ചത്താരി സതാനി, അസീതി ചാതി ഏവം സബ്ബാനിപി. സത-സദ്ദാപേക്ഖായ നപുംസകനിദ്ദേസോ.

൨൬൮. ഏവം മേത്താഭാവനം വിഭാവേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ ആനിസംസേ വിഭാവേതും **“ഇതീ”**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **സേസാ ജനാ**തി മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാ അലാഭിനോ. **സമ്പരിവത്തമാനാ**തി ദക്ഖിണേന പസ്സേന അസയിത്വാ സബ്ബസോ പരിവത്തമാനാ. **കാകച്ഛമാനാ**തി ഘുരുഘുരുപസ്സാസവസേന വിസ്സരം കരോന്താ. **സുഖം സുപതീ**തി ഏത്ഥ ദുവിധാസുപനാ സയനേ പിട്ഠിപ്പസാരണലക്ഖണാ, കിരിയാമയചിത്തേഹി അവോകിണ്ണഭവങ്ഗപ്പവത്തിലക്ഖണാ ച. തത്ഥായം ഉഭയഥാപി സുഖമേവ സുപതി. യസ്മാ സണികം നിപജ്ജിത്വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി സമോധായ പാസാദികേന ആകാരേന സയതി, നിദ്ദോക്കമനേപി ഝാനം സമാപന്നോ വിയ ഹോതി. തേനാഹ **“ഏവം അസുപിത്വാ”**തിആദി.

നിദ്ദാകാലേ സുഖം അലഭിത്വാ ദുക്ഖേന സുത്തത്താ ഏവ പടിബുജ്ഝനകാലേ സരീരഖേദേന നിത്ഥുനനം, വിജമ്ഭനം, ഇതോ ചിതോ

വിപരിവത്തനഞ്ച ഹോതീതി ആഹ **“നിത്ഥുനന്താ വിജമ്ഭന്താ സമ്പരിവത്തന്താ ദുക്ഖം പടിബുജ്ഝന്തീ”**തി. അയം പന സുഖേന സുത്തത്താ സരീരഖേദാഭാവതോ നിത്ഥുനനാദിരഹിതോവ പടിബുജ്ഝതി. തേന വുത്തം **“ഏവം അപ്പടിബുജ്ഝിത്വാ”**തിആദി. സുഖപടിബോധോ ച സരീരവികാരാഭാവേനാതി ആഹ **“സുഖം നിബ്ബികാര”**ന്തി.

“ഭദ്ദകമേവ സുപിനം പസ്സതീ”തി ഇദം അനുഭൂതപുബ്ബവസേന, ദേവതൂപസംഹാരവസേന ചസ്സ ഭദ്ദകമേവ സുപിനം ഹോതി, ന പാപകന്തി കത്വാ വുത്തം. തേനാഹ **“ചേതിയം വന്ദന്തോ വിയാ”**തിആദി. ധാതുക്ഖോഭഹേതുകമ്പി ചസ്സ ബഹുലം ഭദ്ദകമേവ സിയാ യേഭുയ്യേന ചിത്തജരൂപാനുഗുണതായ ഉതുആഹാരജരൂപാനം.

ഉരേ ആമുത്തമുത്താഹാരോ വിയാതി ഗീവായ ബന്ധിത്വാ ഉരേ ലമ്ബിതമുത്താഹാരോ വിയാതി കേഹിചി വുത്തം. തം ഏകാവലിവസേന വുത്തം സിയാ, അനേകരതനാവലിസമൂഹഭൂതോ പന മുത്താഹാരോ അംസപ്പദേസതോ പട്ഠായ യാവ കടിപ്പദേസസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗാ പലമ്ബന്തോ ഉരേ ആമുക്കോയേവ നാമ ഹോതി.

തഥേവാതി പാടലിപുത്തേയേവ. **സക്കാ നിസീദിതും വാ നിപജ്ജിതും വാ** ദേസസ്സ ഖേമതായ, തസ്സ തസ്സ പദേസസ്സ രമണീയതായ ച.

ദസാവ അന്തോ **ദസന്തോ,** വത്ഥസ്സ ഓസാനന്തോ.

സമപ്പവത്തവാസന്തി തത്ഥ തത്ഥ വിഹാരേ സമപ്പവത്തവത്തവാസം. ഥേരോ കിര അത്തനാ പവിട്ഠപവിട്ഠവിഹാരേ “അഹമേത്ഥ ആഗന്തുകോ”തി അചിന്തേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ യഥാരഹം അത്തനാ കാതബ്ബവത്താനി പരിപൂരേന്തോ ഏവ വിഹാസി. അപരേ പന ഭണന്തി സബ്ബേസത്തേസു സമപ്പവത്തമേത്താവിഹാരവാസം. അയം ഹി ഥേരോ അരഹത്താധിഗമതോ പുബ്ബേപി മേത്താവിഹാരീ അഹോസി.

വനന്തരേ ഠിതോതി ഥേരോ കിര തഥാ സമപ്പവത്തവാസവസേന ചരമാനോ ഏകദിവസം അഞ്ഞതരം രമണീയം വനന്തരം ദിസ്വാ തത്ഥ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ യഥാപരിച്ഛേദേന തതോ ഉട്ഠിതോ അത്തനോ ഗുണാവജ്ജനഹേതുകേന പീതിസോമനസ്സേന ഉദാനേന്തോ “യാവതാ ഉപസമ്പന്നോ”തി ഗാഥം അഭാസി. തമത്ഥം ദസ്സേതും **“വനന്തരേ ഠിതോ”**തി പഠമഗാഥാ ഠപിതാ. തത്ഥ ***ഗജ്ജമാനകോ***തി സീഹഗജ്ജിതം ഗജ്ജന്തോ. ***ഗുണമേസന്തോ***തി അത്തനോ ഗുണസമുദയം ഗവേസന്തോ പച്ചവേക്ഖന്തോ.

മണിലരുക്ഖേ നിവാസിതായ തം ദേവതം **“മണിലിയാ”**തി വോഹരന്തി, തസ്മാ സാ ദേവതാപി **“അഹം, ഭന്തേ, മണിലിയാ”**തി ആഹ. രുക്ഖദേവതാനം ഹി യേഭുയ്യേന നിവാസരുക്ഖവസേന വോഹാരോ യഥാ ഫന്ദനദേവതാതി. **തഥേവാ**തി ചിത്തലപബ്ബതേയേവ.

“ബലവപിയചിത്തതായാ”തി ഇമിനാ ബലവപിയചിത്തതാമത്തേനപി സത്ഥം ന കമതി, പഗേവ മേത്തായ ചേതോവിമുത്തിയാതി ദസ്സേതി.

ഖിപ്പമേവ ചിത്തം സമാധിയതി കേനചി പരിപന്ഥേന പരിഹീനജ്ഝാനസ്സ ബ്യാപാദസ്സ ദൂരസമുസ്സാരിതഭാവതോ ഖിപ്പമേവ സമാധിയതി. ആസവാനം ഖയായാതി കേചി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി ഇതോ അഞ്ഞകമ്മട്ഠാനവസേന അധിഗതജ്ഝാനാനമ്പി സുഖസുപനാദയോ ആനിസംസാ ലബ്ഭന്തി, യഥാഹ -

"സുഖം സുപന്തി മുനയോ, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതാ;
സുപ്പബുദ്ധം പബുജ്ഝന്തി, സദാ ഗോതമസാവകാ"തി. -

ച ആദി, തഥാപിമേ ആനിസംസാ ബ്രഹ്മവിഹാരലാഭിനോ അനവസേസാ ലബ്ഭന്തി ബ്യാപാദാദീനം ഉജുവിപച്ചനീകഭാവതോ ബ്രഹ്മവിഹാരാനം. തേനേവാഹ "നിസ്സരണം ഹേതം, ആവുസോ, ബ്യാപാദസ്സ, യദിദം മേത്താ ചേതോവിമുത്തീ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൬; അ॰ നി॰ ൬.൧൩). ബ്യാപാദാദിവസേന ച സത്താനം ദുക്ഖസുപനാദയോതി തപ്പടിപക്ഖഭൂതേസു ബ്രഹ്മവിഹാരേസു സിദ്ധേസു സുഖസുപനാദയോ ഹത്ഥഗതാ ഏവ ഹോന്തീതി.

കരുണാഭാവനാവണ്ണനാ

൨൫൮. കരുണന്തി കരുണാബ്രഹ്മവിഹാരം. **നിക്കരുണതായാ**തി വിഹേസായ, "ഇധേകച്ചോ പാണിനാ വാ ലേഡ്ഡുനാ വാ ദണ്ഡേന വാ സത്ഥേന വാ അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വാ സത്താനം വിഹേഠനജാതികോ ഹോതീ"തി ഏവം വുത്തവിഹേഠനേതി അത്ഥോ. **ആദീനവ**ന്തി ദോസം. യഥാ തഥാ സത്താനം വിഹേഠനായ പാപകോ വിപാകോ ഇധ ചേവ സമ്പരായേ ച. തഥാ ഹി യോ സത്തേ ജീവിതാ വോരോപനേന വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗച്ഛേദനേന വാ ധനജാനിയാ വാ അലാഭായ വാ അവാസായ വാ അനത്ഥായ വാ അയസത്ഥായ വാ പരിസംസക്കനേന വാ അന്തമസോ യഥാവജ്ജദസ്സനേനപി വിഹേഠേതി, തസ്സ സോ പമാദവിഹാരോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അലാഭായപി ഹോതി, ലദ്ധസ്സ പരിഹാനായപി ഹോതി, തന്നിമിത്തം പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി, അവിസാരദോ പരിസം ഉപസങ്കമതി മങ്കുഭൂതോ, സമ്മൂള്ഹോ കാലം കരോതി, കായസ്സ ഭേദാ ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാ, സുഗതിയമ്പി മനുസ്സഭൂതോ ദുജ്ജച്ചോപി ഹോതി നീചകുലികോ, ദുബ്ബണ്ണോപി ഹോതി ദുദ്ദസികോ, ബഹ്വാബാധോപി ഹോതി രോഗബഹുലോ, ദുഗ്ഗതോപി ഹോതി അപ്പന്നപാനോ, അപ്പായുകോപി ഹോതി പരിത്തജീവിതോതി ഏവമാദിഅനേകാനത്ഥാനുബന്ധിതാ വിഹേസായ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ, തപ്പടിപക്ഖതോ കരുണായ ആനിസംസാ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ. തേന വുത്തം **"നിക്കരുണതായ ആദീനവം കരുണായ ച ആനിസംസം പച്ചവേക്ഖിത്വാ"**തി. **"പിയോ ഹീ"**തിആദിനാ പഠമം പിയപുഗ്ഗലാദീസു അനാരമ്ഭസ്സ കാരണമാഹ. പിയം ഹി പുഗ്ഗലം കരുണായിതുമാരഭന്തസ്സ ന താവ പിയഭാവോ വിഗച്ഛതി, അവിഗതേ ച തസ്മിം കുതോ കരുണായനാ. തേനാഹ **"പിയട്ഠാനേയേവ തിട്ഠതീ"**തി. സേസപുഗ്ഗലേസുപി ഏസേവ നയോ. **ലിങ്ഗവിസഭാഗകാലകതാനം** അഖേത്തഭാവേ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

യദത്ഥ പന പഠമം ആരഭിതബ്ബാ, തം പാളിനയേനേവ ദസ്സേതും **"കഥഞ്ച ഭിക്ഖൂ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ദുഗ്ഗത**ന്തി ദലിദ്ദം. സോ ഹി ഭോഗപാരിജുഞ്ഞതോ സുഖസാധനാനം അഭാവേന ദുക്ഖം ഗതോ ഉപഗതോ ദുഗ്ഗതോതി വുച്ചതി. അഥ വാ **ദുഗ്ഗത**ന്തി ദുക്ഖേന സമങ്ഗിഭാവം ഗതം.

ദുരുപേതന്തി കായദുച്ചരിതാദീഹി ഉപേതം. ഗതികുലരൂപാദിവസേന വാ തമഭാവേ ഠിതോ **ദുഗ്ഗതോ**. കായദുച്ചരിതാദീഹി ഉപേതത്താ തമപരായണഭാവേ ഠിതോ **ദുരുപേതോ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **പരമകിച്ഛപ്പത്ത**ന്തി അതിവിയ കിച്ഛമാപന്നം മഹാബ്യസനം നിമുഗ്ഗം. **അപ്പേവ നാമാ**തി സാധു വത.

വധേഥ നന്തി "ഘാതേഥ നം ചോര"ന്തി ഏവം പഹിതായ **രഞ്ഞോ ആണായ ഖാദനീയമ്പി...പേ॰... ദേന്തി** "ഇദാനേവ മാരിയമാനോ ഏത്തകമ്പി സുഖം ലഭതൂ"തി. **സുസജ്ജിതോ**തി സുഖാനുഭവനേ സന്നദ്ധോ.

ഏതേനേവ ഉപായേനാതി യേന യേന വിധിനാ ഏതരഹി യഥാവുത്തേ പരമകിച്ഛാപന്നേ ആയതിം വാ ദുക്ഖഭാഗിമ്ഹി പുഗ്ഗലേ കരുണായിതും കരുണാ ഉപ്പാദിതാ, ഏതേനേവ നയേന. **പിയപുഗ്ഗലേ**തി പിയായിതബ്ബപുഗ്ഗലേ. ഏതരഹി വാ ദിസ്സമാനം ആയതിം വാ ഭാവിനിം ദുക്ഖപ്പത്തിം ഗഹേത്വാ കരുണാ പവത്തേതബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ. മജ്ഝത്തവേരീസുപി ഏസേവ നയോ. യോ ഹി സോ കരുണായ വത്ഥുഭൂതോ ദുവിധോ പുഗ്ഗലോ വുത്തോ, കാമം തത്ഥ കരുണാഭാവനാ സുഖേനേവ ഇജ്ഝതി, ഇമിനാ പന ഭിക്ഖുനാ തത്ഥ ഭാവനം പഗുണതരം കത്വാ സീമാസമ്ഭേദം കാതും തദനന്തരം പിയപുഗ്ഗലേ, തതോ മജ്ഝത്തേ, തതോ വേരിപുഗ്ഗലേ കരുണാ ഭാവേതബ്ബാ. ഭാവേന്തേന ച ഏകേകസ്മിം കോട്ഠാസേ മുദും കമ്മനിയം ചിത്തം കത്വാ തദനന്തരേ തദനന്തരേ ഉപസംഹരിതബ്ബം. യസ്സ പന വേരിപുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥി, മഹാപുരിസജാതികത്താ വാ അനത്ഥം കരോന്തേപി വേരിസഞ്ഞാവ നുപ്പജ്ജതി, തേന മജ്ഝത്തേ മേ ചിത്തം കമ്മനിയം ജാതം, ഇദാനി വേരിമ്ഹി ഉപസംഹരാമീതി ബ്യാപാരോവ ന കാതബ്ബോ. യസ്സ പന അത്ഥി, തം സന്ധായാഹ **"സചേ പനാ"**തിആദി.

തത്ഥ **പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവാ**തി മേത്താകമ്മട്ഠാനികസ്സ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൪൦ ആദയോ) വുത്തനയേന. **തം മേത്തായ വുത്തനയേനേവ. വൂപസമേതബ്ബ**ന്തി "അഥാനേന പുരിമപുഗ്ഗലേസൂ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൪൨), "കകചൂപമഓവാദാദീനം അനുസ്സരതോ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൪൨) ച മേത്താഭാവനായ വുത്തേന നയേന തം പടിഘം വൂപസമേതബ്ബം. ഏവം ഏതരഹി മഹാദുക്ഖപ്പത്തേ സുഖിതേപി അകതകുസലതായ ആയതിം ദുക്ഖപ്പത്തിയാ വസേന കരുണായനവിധിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കതകല്യാണേപി തം ദസ്സേതും **"യോപി ചേത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **തേസ**ന്തി ബ്യസനാനം. **വട്ടദുക്ഖം അനതിക്കന്തത്താ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേനാപി അക്ഖാനേന പരിയോസാപേതും അസക്കുണേയ്യസ്സ അനാഗതസ്സ ആപായികസ്സ സുഗതീസുപി ജാതിജരാദിഭേദസ്സാതി അപരിമിതസ്സ സംസാരദുക്ഖസ്സ അനതിക്കന്തഭാവതോ. **സബ്ബഥാപി കരുണായിത്വാ**തി ദുക്ഖപ്പത്തിയാ, സുഖപ്പത്തിയാ അകതകുസലതായ വാ കതാകുസലതായ വാതി സബ്ബപകാരേനപി കരുണായ വത്ഥുഭാവസ്സ സല്ലക്ഖണേന തസ്മിം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ കരുണം കത്വാ കരുണാഭാവനം വഡ്ഢേത്വാ. **വുത്തനയേനേവാ**തി "അഥാനേന പുനപ്പുനം മേത്തായന്തേനാ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൫൬) **മേത്താഭാവനായം** വുത്തേന നയേന. **തം നിമിത്ത**ന്തി സീമാസമ്ഭേദവസേന പവത്തം സമഥനിമിത്തം. **മേത്തായ വുത്തനയേനേവാ**തി യഥാ മേത്താഭാവനായം "അപ്പകസിരേനേവാ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൫൭) **തികചതുക്കജ്ഝാനവസേന അപ്പനാ** "ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ

വിഹരതീ''തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൬൨-൨൬൪) തസ്സാ വഡ്ഢനാ ച വുത്താ, ഏവമിധ കരുണാഭാവനായം തികചതുക്കജ്ഝാനവസേന അപ്പനാ വേദിതബ്ബാ ച വഡ്ഢേതബ്ബാ ച, തഥേവസ്സാ വഡ്ഢനാവിധിപി വേദിതബ്ബാതി അധിപ്പായോ. **വുത്തനയേനേവാ**തി അവധാരണേന ''പഠമം വേരിപുഗ്ഗലോ കരുണായിതബ്ബോ''തി ഇദം യഥാ പാളിവിരുദ്ധം, ഏവം യുത്തിവിരുദ്ധമ്പീതി ഇമമത്ഥം ദീപേതി. പഠമം ഹി വേരിം സമനുസ്സരതോ കോധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ന കരുണാ. അത്താപി സക്ഖിഭാവേന കരുണായനവസേന ഗഹേതബ്ബോ, സോ കിമിതി പച്ഛാ ഗയ്ഹതീതി. **''അപ്പനാ വഡ്ഢേതബ്ബാ''**തി ഇമിനാ ച അപ്പനാപ്പത്തചിത്തസ്സേവ ''കരുണാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൮; മ॰ നി॰ ൧.൭൭, ൪൫൯; ൨.൩൦൯, ൩.൨൩൦, ൪൬൨, ൪൭൨; ൩.൨൩൦) വുത്തവികുബ്ബനാ ഇജ്ഝതീതി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോ.

കരുണാപദമത്തമേവ ചസ്സാ പാളിയാ വിസേസോതി തം അനാമസിത്വാ പടിസമ്ഭിദായം വുത്തവികുബ്ബനാ, മേത്തായ വുത്തആനിസംസാ ച ഇധ ലബ്ഭന്തീതി ദസ്സേതും **''തതോ പരം...പേ॰... വേദിതബ്ബാ''**തി വുത്തം. തത്ഥ **തതോ പര**ന്തി ''കരുണാസഹഗതേന ചേതസാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൮; മ॰ നി॰ ൧.൭൭, ൪൫൯; ൨.൩൦൯, ൩.൨൩൦, ൪൬൨, ൪൭൨; ൩.൨൩൦) വുത്തവികുബ്ബനതോ ഉപരി. സേസം വുത്തനയമേവ.

മുദിതാഭാവനാവണ്ണനാ

൨൫൩. പിയപുഗ്ഗലാദീസൂതി പിയമജ്ഝത്തവേരീസു ന ആരഭിതബ്ബാ. മുദിതാഭാവനാതി വിഭത്തിം പരിണാമേത്വാ യോജനാ. **ന ഹീ**തിആദി തത്ഥ കാരണവചനം. **പിയഭാവമത്തേനാ**തി ഏത്ഥ **മത്ത**-സദ്ദോ വിസേസനിവത്തി അത്ഥോ, തേന സോമനസ്സപടിസന്ധികതാദിസിദ്ധാ നിച്ചപ്പഹംസിതമുഖതാ, പുബ്ബഭാസിതാ, സുഖസമ്ഭാസതാ, സഖിലതാ, സമ്മോദകതാതി ഏവമാദികേ മുദിതായ പദട്ഠാനഭൂതേ വിസേസേ ഉല്ലിങ്ഗേതി, ഈദിസേഹി വിസേസേഹി വിരഹിതോതി വുത്തം ഹോതി. **ഏവ**-കാരേന പന പിയപുഗ്ഗലസ്സ സുഖസമപ്പിതതാദിം, മുദിതായ ച ഹേതുഭൂതം പമോദപ്പവത്തിം നിവത്തേതി. പിയപുഗ്ഗലേപി ഹി പരമായ സമ്പത്തിയാ പമുദിതേ ഹട്ഠതുട്ഠേ ഭിക്ഖുനോ മുദിതോകാസം ലഭേയ്യ. വക്ഖതി ഹി ''പിയപുഗ്ഗലം വാ''തിആദി. ആദിതോ മജ്ഝത്തപുഗ്ഗലം അനുസ്സരന്തസ്സ ഉദാസിനതാ സണ്ഠാതി, വേരിം സമനുസ്സരന്തസ്സ കോധോ ഉപ്പജ്ജതി. തേനാഹ **''പഗേവ മജ്ഝത്തവേരിനോ''**തി.

പമോദപ്പവത്തിയാ സോണ്ഡസദിസോ സഹായോ **സോണ്ഡസഹായോ. മുദിതമുദിതോവാ**തി പസാദസോമ്മതായ അതിവിയ മുദിതോ ഏവ. പസാദേ ഹി ഇദം ആമേഡിതം. ഏവം അട്ഠകഥാനയേന ആദിതോ മുദിതാഭാവനായ വത്ഥും ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പാളിനയേന ദസ്സേതും **''പിയപുഗ്ഗലം വാ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുഖിത**ന്തി സഞ്ജാതസുഖം, സുഖപ്പത്തന്തി അത്ഥോ. **സജ്ജിത**ന്തി സുഖാനുഭവനേ സന്നദ്ധം പടിയത്തസുഖസാധനം. **അഹോ സാധൂ**തി തസ്സ സത്തസ്സ സമ്പത്തിയം സമ്പജഞ്ഞപുബ്ബപമോദനാകാരദസ്സനം. പുന **അഹോ സുട്ഠൂ**തി തസ്സ പമോദനസ്സ ബഹുലീകാരദസ്സനം. **പിയം മനാപ**ന്തി ഏത്ഥ **മനാപ**-ഗ്ഗഹണേന പാളിയമ്പി അതിപ്പിയസഹായകോ അധിപ്പേതോതി ഏകേ.

അതീതേതി തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അതീതേ. **അനാഗതേ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. ന ഹി ഭവന്തരഗതേ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാ രുഹതി. യദി

ഏവം, അതീതാനാഗതേ കഥന്തി? നായം ദോസോ. ‘‘സോ ഏവായം ദത്തോ തിസ്സോ’’തി അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നതായ വിജ്ജമാനഭാവേന ഗഹേതബ്ബതോ. കഥം പനസ്സ അനാഗതേ സമ്പത്തി ആരമ്മണം ഹോതീതി? ആദേസാദിതോ, പച്ചുപ്പന്നായ വാ പയോഗസമ്പത്തിയാ അനുമാനതോ ലദ്ധായ ഗഹേതബ്ബതോ.

പിയപുഗ്ഗലേതി സോണ്ഡസഹായസഞ്ഞിതേ അതിപ്പിയപുഗ്ഗലേ, പിയപുഗ്ഗലേ ച. ദുവിധോപി ചേസ ഇധ പിയഭാവസാമഞ്ഞതോ ‘‘പിയപുഗ്ഗലോ’’തി വുത്തോ. **അനുക്കമേനാ**തി അതിപ്പിയപുഗ്ഗലോ പിയപുഗ്ഗലോ മജ്ഝത്തോ വേരീതി ചതൂസു കോട്ഠാസേസു ഏകേകസ്മിം കമ്മട്ഠാനം പഗുണം, മുദും, കമ്മനിയഞ്ച കത്വാ സേസേസു ഉപസംഹരണാനുക്കമേന. കിഞ്ചാപി ചതൂസു ജനേസു സമചിത്തതാവ **സീമാസമ്ഭേദോ** സീമാ സമ്ഭിജ്ജതി ഏതായാതി കത്വാ. ഭാവനായ പന തഥാ ബഹുസോ പവത്തമാനായ പുരിമസിദ്ധം ഹേതും, ഇതരം ഫലഞ്ച കത്വാ വുത്തം **‘‘സമചിത്തതായ സീമാസമ്ഭേദം കത്വാ’’**തി. യഥാവുത്തസീമാഭാവോ വാ സീമാസമ്ഭേദോതി വുത്തം **‘‘സമചിത്തതായ സീമാസമ്ഭേദം കത്വാ’’**തി. സേസമേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

ഉപേക്ഖാഭാവനാവണ്ണനാ

൨൬൩. **ഉപേക്ഖാഭാവനന്തി** ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനം. യസ്മാ പുരിമബ്രഹ്മവിഹാരത്തയനിസ്സന്ദോ ചതുത്ഥബ്രഹ്മവിഹാരോ, തസ്മാ വുത്തം **‘‘മേത്താദീസു പടിലദ്ധതികചതുക്കജ്ഝാനേനാ’’**തി. **പഗുണതതിയജ്ഝാനാ**തി സുഭാവിതം വസീഭാവം പാപിതം പഗുണം, തഥാരൂപാ തതിയബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനതോ. അപ്പഗുണം ഹി ഉപരിഝാനസ്സ പദട്ഠാനം ന ഹോതി. ചതുക്കനയവസേന ചേത്ഥ തതിയഗ്ഗഹണം. **സുഖിതാ ഹോന്തൂതിആദിവസേനാ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ‘‘നിദ്ദുക്ഖാ ഹോന്തൂ’’തി ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സത്തകേലായനം** സത്തേസു മമായനം മമത്തകരണം, തഥാ മനസികാരേന യോഗോ **സത്തകേലായനമനസികാരയുത്തത്തം,** തസ്മാ. മേത്താദീനം രാഗഗേഹസ്സിതദോമനസ്സസോമനസ്സാനം ആസന്നവുത്തിതായ യഥാരഹം **പടിഘാനുനയസമീപചാരിതാ** വേദിതബ്ബാ. അഥ വാ ‘‘സുഖിതാ ഹോന്തു, ദുക്ഖതോ മുച്ചന്തു മോദന്തൂ’’തി ഹിതേസിതഭാവപ്പത്തിയാ തിസ്സന്നമ്പി അനുനയസ്സ ആസന്നചാരിതാ. സതി ച തബ്ബിപരിയായേ ലോഹിതപ്പകോപേ പുബ്ബോ വിയ ലദ്ധോകാസമേവേത്ഥ പടിഘന്തി അവിസേസേന താസം പടിഘാനുനയസമീപചാരിതാ ദട്ഠബ്ബാ.

‘‘സോമനസ്സയോഗേന ഓളാരികത്താ’’തി ഇദം തതിയജ്ഝാനസ്സ വസേന വുത്തം, തതോ വുട്ഠിതസ്സ ഇദമാദീനവദസ്സനന്തി. മേത്താദിവസേന പന ഓളാരികഭാവേ വുച്ചമാനേ വിതക്കവിചാരപീതിയോഗേനേവ ഓളാരികതാ വത്തബ്ബാ സിയാ, താഹിപി താസം സമായോഗസമ്ഭവതോ, ഉപേക്ഖായ ച തദഭാവതോ. ന വാ വത്തബ്ബാ തതിയജ്ഝാനികാനംയേവ മേത്താദീനം ഇധാധിപ്പേതത്താ, തംതംഝാനസമതിക്കമേനേവ ച തംതംഝാനികാ മേത്താദയോപി സമതിക്കന്താ ഏവ നാമ ഹോന്തി, ഝാനസാമഞ്ഞേന വിയ മേത്താദിസാമഞ്ഞേന വോഹാരമത്തം. **പുരിമാസൂ**തി മേത്താകരുണാമുദിതാസു. **സന്തഭാവതോ**തി യഥാവുത്തസത്തകേലായനാദിഅനുപസന്തഭാവാഭാവതോ ഉപേക്ഖായ സന്തഭാവതോ. ‘‘സന്തഭാവതോ’’തി ച ഇദം നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. സുഖുമതാ പണീതതാ വിദൂരകിലേസതാ വിപുലഫലതാതി ഏവമാദയോപി

ഉപേക്ഖായ ആനിസംസാ ദട്ഠബ്ബാ. **പകതിമജ്ഝത്തോ**തി കിഞ്ചി കാരണം അനപേക്ഖിത്വാ പകതിയാ സഭാവേനേവ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉദാസിനപക്ഖേ ഠിതോ. **അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ**തി അത്തനാ കതകമ്മവസേനേവ അയമായസ്മാ ആഗതോ ഗച്ഛതി ച, ത്വമ്പി അത്തനാ കതകമ്മേവസേനേവ ആഗതോ ഗച്ഛസി ച, ന തസ്സ തവ പയോഗേന കിഞ്ചി സുഖം വാ ഉപനേതും, ദുക്ഖം വാ അപനേതും ലബ്ഭാ, കേവലം പനേതം ചിത്തസ്സ അനുജുകമ്മം, യദിദം മേത്തായനാദിനാ സത്തേസു കേലായനം. ബുദ്ധാദീഹി അരിയേഹി ഗതമഗ്ഗോ ചേസ അപണ്ണകപടിപദാഭൂതോ, യദിദം സബ്ബസത്തേസു മജ്ഝത്തതാതി ഏവം പടിപക്ഖജിഗുച്ഛാമുഖേന മജ്ഝത്തതായ സമുപജാതഗാരവബഹുമാനാദരോ തം പുഗ്ഗലം പുനപ്പുനം അജ്ഝുപേക്ഖതി, തത്ഥ ച സവിസേസം ഉപേക്ഖം പച്ചുപട്ഠപേതി, തസ്സ തഥാ പടിപജ്ജതോ പകതിയാപി ഉദാസിനത്താ സാതിസയം തത്ഥ മജ്ഝത്തതാ സണ്ഠാതി . ഭാവനാബലേന നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭിതാനേവ ഹോന്തി, കിലേസാ സന്നിസിന്നാ ഏവ ഹോന്തി, സോ തം ഉപേക്ഖം പിയപുഗ്ഗലാദീസു ഉപസംഹരതി. തേനാഹ **"ഉപേക്ഖാ ഉപ്പാദേതബ്ബാ. തതോ പിയപുഗ്ഗലാദീസൂ"**തി. **ഏകം പുഗ്ഗല**ന്തി ഏത്ഥ അഞ്ഞത്ഥോ **ഏക**-സദ്ദോ "ഇത്ഥേകേ അഭിവദന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൭) വിയ. ഏകവചനേനേവ ചേത്ഥ സങ്ഖ്യാവിസേസോ സിദ്ധോ, തസ്മാ അഞ്ഞം ഏകം പുഗ്ഗലന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. തേന അത്താനം നിവത്തേതി. **"നേവ മനാപ"**ന്തി ഇമിനാ പിയപുഗ്ഗലം, അതിപ്പിയസഹായകഞ്ച നിവത്തേതി, അത്താനമ്പി വാ അത്തനി അമനാപതായ അഭാവതോ. **"ന അമനാപ"**ന്തി ഇമിനാ അപ്പിയം, വേരിപുഗ്ഗലഞ്ച, പാരിസേസതോ മജ്ഝത്തപുഗ്ഗലസ്സ ഗഹണം ആപന്നം. ഇതി **"ഏകം പുഗ്ഗലം നേവ മനാപം നാമനാപ"**ന്തി ഇമിനാ അത്തനോ, പിയാദീനഞ്ച പടിക്ഖേപമുഖേന ഉദാസിനപുഗ്ഗലം ദസ്സേതി.

വുത്തനയേനാതി "യ്വാസ്സ പകതിമജ്ഝത്തോ"തിആദിനാ അനന്തരം വുത്തേന നയേന. അത്തസിനേഹസ്സ ബലവഭാവതോ വേരിതോപി അത്തനി മജ്ഝത്തതായ ദുരൂപസംഹാരത്താ "ഇമേസു ച അത്തനി ചാ"തി അത്താ പച്ഛാ വുത്തോ. **പഥവീകസിണേ വുത്തനയേനേവാ**തി "അയം സമാപത്തി ആസന്നപീതിപച്ചത്ഥികാ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ၁.൮൭) പഥവീകസിണേ വുത്തനയേന. യം ഹി ഹേട്ഠാ "പഗുണതതിയജ്ഝാനാ വുട്ഠായാ"തിആദി (വിസുദ്ധി॰ ၁.൮൭) വുത്തം, തം ഹേട്ഠാ തീസു ബ്രഹ്മവിഹാരേസു, ചതുത്ഥബ്രഹ്മവിഹാരേ ച ആദീനവാനിസംസദസ്സനവസേന വുത്തം. ഇദം പന തതിയജ്ഝാനേ ആദീനവം, ചതുത്ഥജ്ഝാനേ ച ആനിസംസം ദിസ്വാ ചതുത്ഥാധിഗമായ യോഗം കരോന്തസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ ഉപ്പജ്ജനാകാരദസ്സനം. തസ്മാ തത്ഥ വുത്തം "പഥവീസദ്ദം അപനേത്വാ തദേവ നിമിത്തം ആരമ്മണം കത്വാ മനോദ്വാരാവജ്ജനം ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദിനാ യോജേതബ്ബം.

പഥവീകസിണാദീസൂതി **ആദി**-സദ്ദേന സേസകസിണാനി, അസ്സാസപസ്സാസനിമിത്തഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. കാമം കസിണാനാപാനേസു ഉപ്പന്നസ്സാപി തതിയജ്ഝാനസ്സ ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരേന രൂപാവചരജ്ഝാനാദിതായ അത്ഥേവ സഭാഗതാ, തം പന അകാരണം ആരമ്മണസ്സ വിസദിസതായാതി ആഹ **"ആരമ്മണവിസഭാഗതായാ"**തി. നനു ച അഞ്ഞഥാവ കസിണാദിഭാവനാ, അഞ്ഞഥാ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാതി ഭാവനാവസേനാപി യഥാവുത്തജ്ഝാനാനം അത്ഥേവ വിസദിസതാതി? സച്ചമേതം, ഭാവനാവസേന പന വിസദിസതാ അനുപ്പത്തിയാ ന ഏകന്തികം

കാരണം. തഥാ ഹി അഞ്ഞഥാവ മേത്താദിഭാവനാ , അഞ്ഞഥാ ഉപേക്ഖാഭാവനാ. തഥാപി സത്തേസു യഥാപവത്തിതം ഹിതേസിതാദിആകാരം ബ്യതിരേകമുഖേന ആമസന്തീ, തതോ വിനിവത്തമാനരൂപേന അജ്ഝുപേക്ഖനാകാരേന ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ പവത്തതി. തഥാ ഹി വക്ഖതി "കമ്മസ്സകാ സത്താ, തേ കസ്സ രുചിയാ സുഖിതാ വാ ഭവിസ്സന്തീ"തിആദി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൫൬). ആരമ്മണസഭാഗതാപി ചേത്ഥ അത്ഥീതി മേത്താദിവസേന പടിലദ്ധതതിയജ്ഝാനസ്സ ഇജ്ഝതി ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരോ. തേന വുത്തം **"മേത്താദീസൂ"**തിആദി. തത്ഥ **മേത്താദീസൂ**തി മേത്താദീസു നിപ്ഫാദേതബ്ബേസു, മേത്താദിവസേനാതി അത്ഥോ. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

പകിണ്ണകകഥാവണ്ണനാ

൨൫൨. **ബ്രഹ്മുത്തമേനാ**തി എത്ഥ സമ്മുതിബ്രഹ്മാനോ ഉപപത്തിബ്രഹ്മാനോ വിസുദ്ധിബ്രഹ്മാനോതി തിവിധാ ബ്രഹ്മാനോ.

"സമ്പന്നം സാലികേദാരം, സുവാ ഭുഞ്ജന്തി കോസിയ;
പടിവേദേമി തേ ബ്രഹ്മേ, ന നേ വാരേതുമുസ്സഹേ. (ജാ॰ ൧.൧൪.൧);

പരിബ്ബജ മഹാബ്രഹ്മേ, പചന്തഞ്ഞേപി പാണിനോ"തി. (പാചി॰ ൯൪൭) -

ച എവമാദീസു ഹി ബ്രഹ്മസദ്ദേന സമ്മുതിബ്രഹ്മാനോ വുത്താ.

"അപാരുതാ തേസം അമതസ്സ ദ്വാരാ,
യേ സോതവന്തോ പമുഞ്ചന്തു സദ്ധം;
വിഹിംസസഞ്ഞീ പഗുണം ന ഭാസിം,
ധമ്മം പണീതം മനുജേസു ബ്രഹ്മേ".

"അഥ ഖോ ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൭൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩; ൨.൩൩൯; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൯) ച എവമാദീസു ബ്രഹ്മസദ്ദേന ഉപപത്തിബ്രഹ്മാനോ വുത്താ. "ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൧; അ॰ നി॰ ൪.൮; ൫.൧൧; പടി॰ മ॰ ൨.൪൪) വചനതോ "ബ്രഹ്മ"ന്തി അരിയധമ്മോ വുച്ചതി, തതോ നിബ്ബത്തത്താ അവിസേസേന സബ്ബേപി അരിയാ വിസുദ്ധിബ്രഹ്മാനോ നാമ പരമത്ഥബ്രഹ്മതായ. വിസേസതോ പന "ബ്രഹ്മാതി, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന"ന്തി വചനതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഉത്തമബ്രഹ്മാ നാമ സദേവകേ ലോകേ ബ്രഹ്മഭൂതേഹി ഗുണേഹി ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തിതോ. ഇതി ബ്രഹ്മാനം ഉത്തമോ, ബ്രഹ്മാ ച സോ ഉത്തമോ ചാതി വാ **ബ്രഹ്മുത്തമോ,** ഭഗവാ. തേന **കഥിതേ** "സോ മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൫൫൬; ൩.൩൦൮; മ॰ നി॰ ൧.൭൭, ൪൫൯, ൫൦൯; ൨.൩൦൯, ൩൧൫, ൪൫൧, ൪൭൧) തത്ഥ തത്ഥ വേനേയ്യാനം ദേസിതേ. **ഇതീ**തി എവം യഥാവുത്തേന ഭാവനാക്കമേന ചേവ അത്ഥവണ്ണനാക്കമേന ച **വിദിത്വാ** ജാനിത്വാ. **പകിണ്ണകകഥാപി വിഞ്ഞേയ്യാ**തി പുബ്ബേ വിയ അസാധാരണം തംതംബ്രഹ്മവിഹാരപടിനിയതമേവ അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ സാധാരണഭാവതോ തത്ഥ തത്ഥ പകിണ്ണകം വിസടം അത്ഥം ഗഹേത്വാ പവത്തിതാ പകിണ്ണകകഥാപി വിജാനിതബ്ബാ.

മേജ്ജതീതി ധമ്മതോ അഞ്ഞസ്സ കത്തുനിവത്തനത്ഥം ധമ്മമേവ കത്താരം കത്വാ നിദ്ദിസതി. **സിനിയ്ഹതീ**തി ഏത്ഥ സത്തേസു ബ്യാപജ്ജനവസേന ലൂഖഭാവസ്സ പടിപക്ഖഭൂതം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഹിതാകാരപവത്തിവസേന സിനേഹനം ദട്ഠബ്ബം, ന തണ്ഹായനവസേന. തം ഹി മോഹപുബ്ബങ്ഗമം ലുബ്ഭനസഭാവം, ഇദം പന അദുസ്സനസഭാവം അലോഭസമ്പയുത്തം. നനു ച തണ്ഹാസിനേഹോപി ബ്യാപാദവിരോധീ തേന സഹാനവട്ഠാനതോ. യദിപി തേന സഹ ഏകസ്മിം ചിത്തേ നപ്പവത്തതി, വിരോധീ പന ന ഹോതി അപ്പഹായകതോ. മേജ്ജതീതി **മിത്തോ,** ഹിതജ്ഝാസയോ ഖന്ധപ്പബന്ധോ, തപ്പരിയാപന്നതായ മിത്തേ ഭവാ, മിത്തേ വാ ആരമ്മണഭൂതേ പിയേ പുഗ്ഗലേ ഭവാ, മിത്തസ്സ ഏസാ പവത്തി മേജ്ജനവസേന വാതി വേദിതബ്ബാ.

കരോതീതി കരുണാ, കിം കരോതി, കേസം, കിം നിമിത്തന്തി ആഹ **"പരദുക്ഖേ സതി സാധൂനം ഹദയകമ്പന"**ന്തി. **കമ്പന**ന്തി ച പരേസം ദുക്ഖം ദിസ്വാ തസ്സ അപനേതുകാമസ്സ അസഹനാകാരേന ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം. തയിദം സപ്പുരിസാനംയേവ ഹോതീതി ആഹ **"സാധൂന"**ന്തി. സപ്പുരിസാ ഹി സപരഹിതസാധനേന ''സാധൂ''തി വുച്ചന്തി. **വിനാസേതീ**തി അദസ്സനം ഗമേതി, അപനേതീതി അത്ഥോ. തേനേത്ഥ ഹിംസനം അപനയനന്തി ദസ്സേതി. പരദുക്ഖാപനയനാകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ ഹി കരുണാ. **ഫരണവസേനാ**തി ഫുസനവസേന, ആരമ്മണകരണവസേനാതി അത്ഥോ. ആരമ്മണകരണഞ്ചേത്ഥ ദുക്ഖിതേസു ദുക്ഖാപനയനാകാരേനേവാതി ദട്ഠബ്ബം.

മോദന്തി തായാതി മോദനകിരിയായ മുദിതായ കരണഭാവനിദ്ദേസോ, സ്വായം ഉപചാരസിദ്ധോ, മുദിതാവിനിമുത്തോ നത്ഥി തത്ഥ കോചി കത്താതി തമേവ കത്തുഭാവേന നിദ്ദിസതി **"സയം വാ മോദതീ"**തി, അയമ്പി ഉപചാരനിദ്ദേസോവ. ധമ്മാനം അവസവത്തനതോതി വസവത്തിഭാവനിവാരണത്ഥം **"മോദനമത്തമേവ വാ തന്തി മുദിതാ"**തി ആഹ.

പിയാദീസു പക്ഖപാതുപച്ഛേദനമുഖേന ഉദാസിനഭാവസങ്ഖാതാ ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖാ ഉപേക്ഖാ. തേനാഹ **"അവേരാ ഹോന്തൂ"**തിആദി. തത്ഥ **ഉപേക്ഖതീ**തി കത്തുനിദ്ദേസേ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

൨൬൨. ഹിതോ നാമ അത്ഥചരോ, തസ്മാ **ഹിതാകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ**തി സത്താനം ഹിതചരണാകാരേന പവത്തിലക്ഖണാ, ഹിതാകാരസ്സ വാ പവത്തനലക്ഖണാ. **ഹിതൂപസംഹാരരസാ**തി സത്തേസു ഹിതസ്സ ഉപനയനകിച്ചാ, ഉപനയനസമ്പത്തികാ വാ. ''അനത്ഥം മേ അചരീ''തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൨൩൭; വിഭ॰ ൯൦൯) പവത്തനകസ്സ ആഘാതസ്സ വിനയനാകാരേന പച്ചുപതിട്ഠതി, ഞാണസ്സ ഗോചരഭാവം ഗച്ഛതി, യത്ഥ വാ സയം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ ആഘാതവിനയനം പച്ചുപട്ഠപേതീതി **ആഘാതവിനയപച്ചുപട്ഠാനാ.** അമനാപാനമ്പി സത്താനം പടിക്കൂലേ അപ്പടിക്കൂലസഞ്ഞിതാരൂപേന, പഗേവ മനാപാനം യം മനാപഭാവദസ്സനം, തഥാപവത്തോ യോനിസോമനസികാരോ, തം പദട്ഠാനം ഏതിസ്സാതി **മനാപഭാവദസ്സനപദട്ഠാനാ. ബ്യാപാദൂപസമോ**തി ബ്യാപാദസ്സ വിക്ഖമ്ഭനവസേന വൂപസമോ. **സമ്പത്തീ**തി സമ്പജ്ജനം സമ്മദേവ നിബ്ബത്തി. **സിനേഹസമ്ഭവോ**തി തണ്ഹാസിനേഹസ്സ ഉപ്പത്തി. **വിപത്തീ**തി വിനാസോ. മേത്താമുഖേന ഹി രാഗോ വഞ്ചേതി.

കരുണാദീനം ലക്ഖണാദീസു ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. വിസേസമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമ. സത്താനം പവത്തദുക്ഖസ്സ അപനയനാകാരോ. അപനയനം പന ഹോതു വാ മാ വാ, യോ ദുക്ഖാപനയനാകാരോ, തഥാപവത്തിലക്ഖണാ **ദുക്ഖാപനയനാകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ**. അപനേതുകാമതായ പരേസം ദുക്ഖസ്സ അസഹനം അനധിവാസനം **പരദുക്ഖാസഹനം**. ന വിഹിംസാ അവിഹിംസാ, സത്താനം അവിഹേഠനം. തം പച്ചുപട്ഠപേതി, വിഹിംസായ വാ പടിപക്ഖഭാവേന പച്ചുപതിട്ഠതീതി **അവിഹിംസാപച്ചുപട്ഠാനാ. വിഹിംസൂപസമോ**തി എത്ഥ വിഹിംസന്തി എതായ സത്തേ, വിഹിംസനം വാ നേസം തന്തി വിഹിംസാ , സത്താനം വിഹേഠനാകാരേന പവത്തോ കരുണായ പടിപക്ഖഭൂതോ പടിഘചിത്തുപ്പാദോ. കരുണാമുഖേന സോകോ വഞ്ചേതീതി ആഹ **"സോകസമ്ഭവോ വിപത്തീ"**തി.

പമോദനലക്ഖണാതി പരസമ്പത്തിയാ പമോദനലക്ഖണാ. **അനിസ്സായനരസാ**തി ഇസ്സായനസ്സ ഉസൂയനസ്സ പടിപക്ഖഭാവകിച്ചാ. സത്താനം സമ്പത്തിയാ, പന്തസേനാസനേസു, അധികുസലധമ്മേസു ച അസഹനം അരമണം അരതിഇച്ചേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി, തസ്സാ വിഹനനാകാരേന പച്ചുപതിട്ഠതി, തസ്സ വാ വിഘാതം വൂപസമം പച്ചുപട്ഠപേതീതി **അരതിവിഘാതപച്ചുപട്ഠാനാ**.

പഹാസോ ഗേഹസിതപീതിവസേന പഹട്ഠഭാവോ ഉപ്പിലാവിതത്തം. **സത്തേസു സമഭാവദസ്സനരസാ**തി പിയാദിഭേദേസു സബ്ബസത്തേസു ഉദാസിനവുത്തിയാ സമഭാവസ്സേവ ദസ്സനകിച്ചാ, ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖണതോ സമഭാവേനേവ തേസം ഗഹണകിച്ചാതി അത്ഥോ. സത്തേസു പടിക്കൂലാപടിക്കൂലാകാരാനം അഗ്ഗഹണതോ തത്ഥ പടിഘാനുനയാനം വൂപസമനാകാരേന വുത്തിയാ തേസം വൂപസമം വിക്ഖമ്ഭനം പച്ചുപട്ഠപേതീതി **പടിഘാനുനയവൂപസമപച്ചുപട്ഠാനാ. ഏവം പവത്തകമ്മസ്സകതാദസ്സനപദട്ഠാനാ**തി എത്ഥ **"ഏവ"**ന്തി ഇമിനാ ബ്യതിരേകമുഖേന ഹിതൂപസംഹാരദുക്ഖാപനയനസമ്പത്തിപമോദനാകാരേന പച്ചാമസന്തോ മേത്താദീനം തിസ്സന്നം പവത്തിആകാരപടിസേധനമുഖേന പവത്തം കമ്മസ്സകതാഞാണം ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരസ്സ ആസന്നകാരണം, ന യം കിഞ്ചീതി ദസ്സേതി.

൨൬൪. **വിപസ്സനാസുഖഞ്ചേവ ഭവസമ്പത്തി ചാ**തി എത്ഥ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരോ ചാതി വത്തബ്ബം. തമ്പി ഹി നേസം സാധാരണപയോജനം. തഥാ "സുഖം സുപതീ"തിആദയോ (അം॰ നി॰ ൮.൧; ൧൧.൧൫) ഏകാദസാനിസംസാ. തേ പന ഹേട്ഠാ വുത്താ ഏവാതി ഇധ ന ഗഹിതാ.

നിസ്സരതി അപഗച്ഛതി ഏതേനാതി **നിസ്സരണം,** പഹായകം. കാമഞ്ചേതേഹി പഞ്ചപി നീവരണാനി, തദേകട്ഠാ ച പാപധമ്മാ വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹീയന്തി, ഉജുവിപച്ചനീകദസ്സനവസേന പന ബ്യാപാദാദയോ **പാളിയം** (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൬; അം॰ നി॰ ൬.൧൩) വുത്താ. ഏവഞ്ച കത്വാ രാഗനിസ്സരണതാവചനം ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരസ്സ സുട്ഠു സമത്ഥിതം ദട്ഠബ്ബം.

൨൬൪. ഏത്ഥാതി ഏതേസു ബ്രഹ്മവിഹാരേസു. മേത്താ സത്തേസു യഥാരഹം ദാനപിയവചനാദിസീലസുതാദിഗുണഗഹണവസേന പവത്തതി. തേന വുത്തം "സത്താനം മനാപഭാവദസ്സനപദട്ഠാനാ"തി. രാഗോപി തഥ്ഥ യഥാ തഥാ ഗുണഗ്ഗഹണമുഖേനേവ പവത്തതി മനാപസഞ്ഞാപലോഭതോതി ആഹ **"ഗുണദസ്സനസഭാഗതായാ"**തി. തസ്മാ മിത്തമുഖസപത്തോ വിയ തുല്യാകാരേന ദൂസനതോ **രാഗോ മേത്തായ ആസന്നപച്ചത്ഥികോ, സോ ലഹും ഓതാരം ലഭതി** സതിസമ്മോസമത്തേനാപി മേത്തം അപനീയ തസ്സാ വത്ഥുസ്മിം ഉപ്പജ്ജനാരഹത്താ . **തതോതി** രാഗതോ, രാഗസ്സ വാ ഓതാരലാഭതോ. **സഭാഗവിസഭാഗതായാ**തി സഭാഗസ്സ, സഭാഗേന വാ വിസഭാഗതായ. സത്തേസു ഹി മനാപാകാരഗാഹിനോ മേത്താസഭാഗസ്സ തബ്ബിപരീതസഭാവോ ബ്യാപാദോ തേന വിസഭാഗോ. തസ്മാ സോ ഓതാരം ലഭമാനോ ചിരേനേവ ലഭേയ്യാതി പുരിസസ്സ ദൂരേ ഠിതസപത്തോ വിയ മേത്തായ ദൂരപച്ചത്ഥികോ. **തതോതി** ബ്യാപാദതോ. **നിബ്ഭയേനാ**തി അനുസ്സങ്കനപരിസങ്കനേന, ലദ്ധപതിട്ഠായ മേത്തായ ബ്യാപാദേന ദുപ്പധംസിയത്താതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"മേത്തായിസ്സതീ"**തിആദി.

ഇട്ഠാനന്തി പിയാനം. **കന്താനന്തി** കമനീയാനം. **മനാപാനന്തി** മനവഡ്ഢനകാനം. തതോ ഏവ മനോ രമേന്തീതി **മനോരമാനം. ലോകാമിസപടിസംയുത്താനന്തി** തണ്ഹാസന്നിസ്സിതാനം. **അപ്പടിലാഭതോ സമനുപസ്സതോതി** അപ്പടിലാഭേന അഹമിമേ ന ലഭാമീതി പരിതസ്സതോ. **അതീതന്തി** അതിക്കന്തം. **നിരുദ്ധന്തി** നിരോധപ്പത്തം. **വിപരിണതന്തി** സഭാവവിഗമേന വിഗതം. **സമനുസ്സരതോതി** അനുത്ഥുനനവസേന ചിന്തയതോ. **ഗേഹസിതന്തി** കാമഗുണനിസ്സിതം. **"ആദിനാ"**തി ഇമിനാ "സോതവിഞ്ഞേയ്യാനം സദ്ദാന"ന്തി ഏവമാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **വിപത്തിദസ്സനസഭാഗതായാ**തി യേസു സത്തേസു ഭോഗാദിവിപത്തിദസ്സനമുഖേന കരുണാ പവത്തതി, തേസു തന്നിമിത്തമേവ അയോനിസോ ആഭോഗേ സതി യഥാവുത്തദോമനസ്സമുഖേന സോകോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സോ കരുണായ ആസന്നപച്ചത്ഥികോ. സോകോ ഹി ഇധ ദോമനസ്സസീസേന വുത്തോ. **സഭാഗവിസഭാഗതായാ**തി ഏത്ഥ സത്തേസു ദുക്ഖാപനയനകാമതാകാരസ്സ കരുണാസഭാഗസ്സ തേസു ദുക്ഖൂപനയനാകാരോ വിഹേസാസഭാവോ വിസഭാഗോതി തായ സഭാഗവിസഭാഗതായ സാ ഓതാരം ലഭമാനാ ചിരേനേവ ലഭേയ്യാതി പുരിസസ്സ ദൂരേ ഠിതസപത്തോ വിയ കരുണായ ദൂരപച്ചത്ഥികാ വുത്താ.

സമ്പത്തിദസ്സനസഭാഗതായാതി യേസു സത്തേസു ഭോഗാദിസമ്പത്തിദസ്സനമുഖേന മുദിതാ പവത്തതി, തേസു തന്നിമിത്തമേവ അയോനിസോ ആഭോഗേ സതി "ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാനം രൂപാന"ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൭) വുത്തസോമനസ്സമുഖേന പഹാസോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സോ ച മുദിതായ ആസന്നപച്ചത്ഥികോ. പഹാസോ ഹി ഇധ സോമനസ്സസീസേന വുത്തോ. **സഭാഗവിസഭാഗതായാ**തി ഭോഗാദിസമ്പത്തീഹി മുദിതേസു സത്തേസു പമോദനാകാരസ്സ മുദിതാസഭാഗസ്സ തത്ഥ അനഭിരമനാകാരാ അരതി വിസഭാഗാതി തായ സഭാഗവിസഭാഗതായ സാ ഓതാരം ലഭമാനാ ചിരേനേവ ലഭേയ്യാതി പുരിസസ്സ ദൂരേ ഠിതസപത്തോ വിയ മുദിതായ ദൂരപച്ചത്ഥികാ വുത്താ. **പമുദിതോ ചാ**തിആദി മുദിതായ സിദ്ധായ അയമ്പി അരതി ന ഹോതീതി ലദ്ധബ്ബഗുണദസ്സനവസേന വുത്തം, ന ഇധാധിപ്പേതഅരതിനിഗ്ഗഹദസ്സനവസേന. കായചിത്തവിവേകപടിപക്ഖായ വാ

അരതിയാ വിക്ഖമ്ഭിതായ മുദിതായ പടിപക്ഖാ അരതി സുവിക്ഖമ്ഭനേയ്യാ ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം ഏകദേസേന അരതി ദസ്സിതാതി ദട്ഠബ്ബം. **അധികുസലധമ്മേസൂ**തി സമഥവിപസ്സനാധമ്മേസു.

ബാലകരധമ്മയോഗതോ **ബാലസ്സ**. അത്തഹിതപരഹിതബ്യാമൂള്ഹതായ **മൂള്ഹസ്സ**. പുഥൂനം കിലേസാദീനം ജനനാദീഹി കാരണേഹി **പുഥുജ്ജനസ്സ**. കിലേസോധീനം മഗ്ഗോധീഹി അജിതത്താ **അനോധിജിനസ്സ,** ഓധിജിനാ വാ സേക്ഖാ ഓധിസോവ കിലേസാനം ജിതത്താ. തേന ഇമസ്സ ഓധിജിതഭാവം പടിക്ഖിപതി. സത്തമഭവാദിതോ ഉദ്ധം പവത്തനവിപാകസ്സ അജിതത്താ **അവിപാകജിനസ്സ,** വിപാകജിനാ വാ അരഹന്തോ അപ്പടിസന്ധികത്താ. തേനസ്സ അസേക്ഖത്തം പടിക്ഖിപതി. അനേകാദീനവേ സബ്ബേസമ്പി പാപധമ്മാനം മൂലഭൂതേ സമ്മോഹേ ആദീനവാനം അദസ്സനസീലതായ **അനാദീനവദസ്സാവിനോ**. ആഗമാധിഗമാഭാവാ **അസ്സുതവതോ**. ഏദിസോ ഏകംസേന അന്ധപുഥുജ്ജനോ നാമ ഹോതീതി തസ്സ അന്ധപുഥുജ്ജനഭാവദസ്സനത്ഥം പുനപി **"പുഥുജ്ജനസ്സാ"**തി വുത്തം. **ഏവരൂപാ**തി വുത്താകാരേന സമ്മോഹപുബ്ബികാ. **രൂപം സാ നാതിവത്തതീ**തി രൂപാനം സമതിക്കമനായ കാരണം ന ഹോതി, രൂപാരമ്മണേ കിലേസേ നാതിവത്തതീതി അധിപ്പായോ. സോമനസ്സദോമനസ്സരഹിതം അഞ്ഞാണമേവ **അഞ്ഞാണുപേക്ഖാ. ദോസഗുണാവിചാരണവസേന സഭാഗത്താ**തി യഥാ ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ മേത്താദയോ വിയ സത്തേസു ഹിതൂപസംഹാരാദിവസേന ഗുണദോസേ അവിചാരേന്തീ കേവലം അജ്ഝുപേക്ഖനവസേനേവ പവത്തതി, ഏവം അഞ്ഞാണുപേക്ഖാ സത്തേസു വിജ്ജമാനമ്പി ഗുണദോസം അചിന്തേന്തീ കേവലം അജ്ഝുപേക്ഖനവസേനേവ പവത്തതീതി ദോസഗുണാവിചാരണവസേന സഭാഗാ. തസ്മാ സാ ലഹും ഓതാരം ലഭതീതി ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖായ ആസന്നപച്ചത്ഥികാ വുത്താ. **സഭാഗവിസഭാഗതായാ**തി ഇട്ഠാനിട്ഠേസു മജ്ഝത്താകാരസ്സ ഉപേക്ഖാസഭാഗസ്സ തഥാ അനുരോധവിരോധപവത്തിആകാരാ രാഗപടിഘാ വിസഭാഗാതി തായ സഭാഗവിസഭാഗതായ തേ ഓതാരം ലഭമാനാ ചിരേനേവ ലഭേയ്യുന്തി പുരിസസ്സ ദൂരേ ഠിതസപത്തോ വിയ ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരസ്സ ദൂരപച്ചത്ഥികാ വുത്താ.

൨൬൩. **കത്തുകാമതാ ഛന്ദോ ആദി** "ഛന്ദമൂലകാ കുസലാ ധമ്മാ"തി (അം° നി° ൮.൮൩) വചനതോ, അഥ വാ സത്തേസു ഹിതേസിതാദുക്ഖാപനയനകാമതാദിനാ അനവജ്ജാഭിപത്ഥനാവസേന പവത്തനതോ "കത്തുകാമതാ ഛന്ദോ ആദീ"തി വുത്തം. ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരോപി ഹി സത്തേസു അനിരാകതഹിതച്ഛന്ദോയേവ "തഥാ അബ്യാവടതാ അപണ്ണകപടിപദാ"തി അജ്ഝുപേക്ഖനാകാരേന പവത്തതി മാതാ വിയ സകിച്ചപസുതേ പുത്തേ. **നീവരണാദീതി ആദി**-സദ്ദേന തദേകട്ഠകിലേസാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. കത്ഥചി സത്തഗ്ഗഹണമ്പി സങ്ഖാരഗ്ഗഹണമേവ ഹോതി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ യഥാ "സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ"തി (അം° നി° ൧൦.൨൭; ഖു° പാ° ൪.൧), ന ഏവമിധാതി ആഹ **"പഞ്ഞത്തിധമ്മവസേന ഏകോ വാ സത്തോ അനേകേ വാ സത്താ ആരമ്മണ"**ന്തി. **പഞ്ഞത്തിധമ്മവസേനാ**തി പഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതധമ്മവസേന. കാമഞ്ചേത്ഥ "സുഖിതാ ഹോന്തൂ"തിആദിനാ (പടി° മ° ൨.൨൨) ഭാവനായം സുഖാദിഗ്ഗഹണമ്പി ലബ്ഭതി. തം പന "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തി (ധ° പ° ൨൭൭; ഥേരഗാ° ൬൭൬; നേത്തി° ൫) വിപസ്സനായ അനിച്ചലക്ഖണഗഹണം വിയ അപ്പധാനഭൂതം, സത്തപഞ്ഞത്തി

ഏവ പധാനഭാവേന ഗയ്ഹതീതി ദട്ഠബ്ബം. **ഉപചാരേ വാ** പത്തേ **ആരമ്മണവഡ്ഢനം** തത്ഥാപി സീമാസമ്ഭേദസിദ്ധിതോതി അധിപ്പായോ.

ഏകമാവാസം പരിച്ഛിന്ദിത്വാതി എത്ഥ ''സത്തേ മേത്തായ ഫരിസ്സാമീ''തി ഏവം ഞാണേന പരിച്ഛേദം കത്വാ ഏകാ രച്ഛാ പരിച്ഛിന്ദിതബ്ബാതി യോജനാ. രച്ഛാഗഹണേന രച്ഛാവാസിനോ സത്താ ഗഹിതാ യഥാ ഏകം ദിസന്തി. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

൨൬൭. **കസിണാനം നിസ്സന്ദോ**തി കസിണജ്ഝാനാനം നിസ്സന്ദഫലസദിസാ **ആരുപ്പാ** അരൂപജ്ഝാനാനി, കസിണജ്ഝാനാനം പാരിപൂരിയാവ സിജ്ഝനതോ. തേഹി വിനാ അസിജ്ഝനതോതി കേചി. **സമാധിനിസ്സന്ദോ**തി രൂപജ്ഝാനസമാധീനം, ഹേട്ഠിമാനം തിണ്ണം അരൂപജ്ഝാനസമാധീനഞ്ച നിസ്സന്ദോ പടിപാടിയാ തേ അധിഗന്ത്വാവ പടിലഭിതബ്ബതോ . **വിപസ്സനാനിസ്സന്ദോ** വിപസ്സനാനുഭാവേന ലദ്ധബ്ബതോ, വിപസ്സനാവസേനേവ ച സമാപജ്ജിതബ്ബതോ. **സമഥവിപസ്സനാനിസ്സന്ദോ നിരോധസമാപത്തി**. യഥാഹ ''ദ്വീഹി ബലേഹി സമന്നാഗതത്താ''തിആദി (വിസുദ്ധി॰ ൨.൮൬൭). **''പുരിമബ്രഹ്മവിഹാരത്തയനിസ്സന്ദോ''**തി ഇമിനാ മേത്താദിവസേന തീണി ഝാനാനി അധിഗന്ത്വാ ഠിതസ്സേവ ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരോ, ന ഇതരസ്സാതി ദസ്സേതി. തമേവത്ഥം ഉപമായ പാകടതരം കത്വാ ദസ്സേതും **''യഥാ ഹീ''**തിആദി വുത്തം. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ.

൨൬൮. **സിയാ**തി വുച്ചമാനാകാരേന സിയാ കസ്സചി പരിവിതക്കോ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു മേത്താദീസു ബ്രഹ്മവിഹാരതാ വേദിതബ്ബാ, ഇതരകമ്മട്ഠാനാനി അത്തഹിതപടിപത്തിമത്താനി. ഇമാനി പന ''സബ്ബേ സത്താ സുഖിതാ ഹോന്തൂ''തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൨.൨൨) പരഹിതപടിപത്തിഭൂതാനി. തസ്മാ സത്തേസു സമ്മാ പടിപത്തിഭാവേന സേട്ഠാ ഏതേ വിഹാരാ. **ബ്രഹ്മാനോ**തി ഉപപത്തിബ്രഹ്മാനോ. തേ ഹി ഇധ ഝാനഭാവനായ വിനീവരണചിത്താ ഹുത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പന്നാ തത്ഥ യാവതായുകം വിനീവരണചിത്താവ ഹോന്തി. തസ്മാ **''നിദ്ദോസചിത്താ വിഹരന്തീ''**തി വദന്തി. **ബ്രഹ്മാനോ**തി വാ സകലബുദ്ധഗുണഹേതുഭൂതാനം ദാനപാരമിതാദീനം ബുദ്ധകരധമ്മാനം പരിപൂരണവസേന ബ്രൂഹിതഗുണാ മഹാസത്താ ബോധിസത്താ. തേ ഹി സബ്ബസത്താനം ഹിതേസനേന, അഹിതാപനയനേന, സമ്പത്തിപമോദനേന, സബ്ബത്ഥ വിവജ്ജിതാഗതിഗമനമജ്ഝത്തഭാവാധിട്ഠാനേന ച നിദ്ദോസചിത്താ വിഹരന്തി. **ഏവന്തി** യഥാ തേ ഉപപത്തിബ്രഹ്മാനോ, മഹാബോധിസത്തബ്രഹ്മാനോ വാ, ഏവം ഏതേഹി ബ്രഹ്മവിഹാരേഹി സമ്പയുത്താ സമങ്ഗീഭൂതാ.

൨൬൯. **ചതസ്സോവാതിആദിപഞ്ഹസ്സാ**തി ചതസ്സോതിആദികസ്സ തിവിധസ്സ പഞ്ഹസ്സ. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗാദിവസാ**തി എത്ഥ ബ്യാപാദസംകിലേസാദിതോ വിസുജ്ഝനുപായോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ. **ആദി**-സദ്ദേന ഹിതൂപസംഹാരാദിമനസികാരവിസേസാ സങ്ഗഹിതാ. **ആസം** മേത്താദീനം. **അപ്പമാണേ**തി പമാണരഹിതേ. **യേനാ**തി യേന കാരണേന. **തന്തി** തസ്മാ. ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ.

ബ്യാപാദബഹുലസ്സ വിസുദ്ധിമഗ്ഗോതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം, ഉജുവിപച്ചനീകഭാവതോതി അധിപ്പായോ. ഏസ നയോ സേസേസുപി.

പക്ഖപാതവസേന അനാഭുജനമനാഭോഗോ മജ്ഝത്താകാരോതി അധിപ്പായോ. യ്വായം ചതുബ്ബിധോ സത്തേസു മനസികാരോ വുത്തോ, തമേവ ഉപമായ ദസ്സേതും **"യസ്മാ ച യഥാ മാതാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ വുത്തസ്സാപി ഹിതൂപസംഹാരാദിഅത്ഥസ്സ ഉപമേയ്യഭാവം ഉപനേത്വാ ദസ്സേതും അത്ഥുപനയനത്ഥോ **"യസ്മാ ചാ"**തി ച-സദ്ദോ. **പരിയായേ**തി വാരേ, തസ്മിം തസ്മിം കിച്ചവസേന പരിവത്തനക്കമേതി അത്ഥോ. **അബ്യാവടാ**തി അനുസ്സുക്കാ. **തഥാ**തി യഥാ മാതാ ദഹരാദീസു പുത്തേസു, തഥാ സബ്ബസത്തേസു മേത്താദിവസേന മേത്തായനാദിവസികേന ഭവിതബ്ബന്തി യോജനാ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സബ്ബേപി സംകിലേസധമ്മാ യഥാരഹം ദോസമോഹരാഗപക്ഖിയാ, തേഹി ച വിസുജ്ഝനുപായോ അപ്പമഞ്ഞാ, ഹിതൂപസംഹാരാദിവസേന ചതുബ്ബിധോ ച സത്തേസു മനസികാരോ, തസ്മാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗാദിവസാ ചതസ്സോവ അപ്പമഞ്ഞാ. **ചതസ്സോപി ഏതാ ഭാവേതുകാമേന** ന ഏകേകന്തി അധിപ്പായോ. സതി ഹി സബ്ബസങ്ഗഹേ കമേന ഭവിതബ്ബം. ഹിതേസിതാ മേത്തായനന്തി ആഹ **"ഏവം പത്ഥിതഹിതാന"**ന്തി. **സമ്ഭാവേത്വാ വാ**തി "ഇമായ പടിപത്തിയാ അയം നിരയാദീസു നിബ്ബത്തേയ്യാ"തി പരികപ്പേത്വാ വാ. ദുക്ഖാപനയനാകആരപ്പവത്തിവസേന പടിപജ്ജിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. **തതോ പര**ന്തി തതോ ഹിതാകാരപ്പവത്തിആദിതോ പരം. **കത്തബ്ബാഭാവതോ**തി ചതുത്ഥസ്സ പകാരസ്സ കത്തബ്ബസ്സ അഭാവതോ. **അയം കമോ**തി അയം ഇമാസം അപ്പമഞ്ഞാനം യേഭുയ്യേന പവത്തനക്കമോതി കത്വാ വുത്തം, ന "ഇമിനാവ കമേന ഏതാസം പവത്തി, ന അഞ്ഞഥാ"തി. മേത്താദീനം ഹി തിസ്സന്നം ഭാവനാനം കമനിയമോ നത്ഥി, യം വാ തം വാ പഠമം ഭാവേതും ലബ്ഭാ, ദേസനാക്കമവസേന വാ ഏവം വുത്തം.

ഏകസത്തസ്സാപീതി ഏകസ്സാപി സത്തസ്സ. അപ്പടിഭാഗനിമിത്തത്താ പരിച്ഛേദഗ്ഗഹണം നത്ഥി, ന ച സമ്മുതിസച്ചവസേന പവത്തം സത്തഗ്ഗഹണം പരിച്ഛിന്നരൂപാദിഗ്ഗഹണം ഹോതീതി അപ്പനാപ്പത്തിയാ അപരാമാസസത്തഗ്ഗഹണമുഖഭൂതാനം മേത്താദീനം ഏകസത്താരമ്മണാനമ്പി അപ്പമാണഗോചരതാ വുത്താ. **ഏവം പമാണം അഗ്ഗഹേത്വാ**തി യഥാ ഉദ്ധുമാതകാദീസു അതിരേകുദ്ധുമാതകാദിഭാവപ്പത്തേ പദേസേ നിമിത്തം ഗയ്ഹതി, ഏവം പമാണം അഗ്ഗഹേത്വാ. **സകലഫരണവസേനാ**തി നിരവസേസഫരണവസേന.

൨൬൦. നിസ്സരണത്താതി ഏത്ഥ യം യസ്സ നിസ്സരണം, തം തസ്സ ഉജുപടിപക്ഖഭൂതമേവ ഹോതി. യഥാ കാമാനം നേക്ഖമ്മം, രൂപാനം ആരുപ്പാ, സങ്ഖാരാനം നിബ്ബാനം , ഏവം ദോമനസ്സസഹിതാനം ബ്യാപാദവിഹിംസാരതീനം നിസ്സരണഭൂതാ മേത്താകരുണാമുദിതാ ന സോമനസ്സരഹിതാ ഹോന്തി. നിസ്സരണഗ്ഗഹണേനേവ ച പുബ്ബഭാഗിയാനം താസം ഉപേക്ഖാസമ്പയോഗോപി അനുഞ്ഞാതോതി ദട്ഠബ്ബം അനിസ്സരണഭാവതോ. തഥാ ഹി അട്ഠവീസതിയാ ചിത്തുപ്പാദേസു കരുണാമുദിതാനം പവത്തിം ആചരിയാ ഇച്ഛന്തി. ന ഹി ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ ഉപേക്ഖാവേദനം വിനാ വത്തതി പാരിസുദ്ധിഉപേക്ഖാ വിയ. ന ഹി കദാചി പാരിസുദ്ധിഉപേക്ഖാ വേദനുപേക്ഖം വിനാ വത്തതീതി.

൨൬൧. സാതസഹഗതന്തി സുഖസഹഗതം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ "തതോ ത്വം ഭിക്ഖൂ"തിആദികായ (അം॰ നി॰ വ്യ.൩൫൩) ദേസനായ ചതുന്നമ്പി അപ്പമഞ്ഞാനം

സവിതക്കാദിഭാവോ വിയ ഉപേക്ഖാസഹഗതഭാവോപി വിഞ്ഞായതി, തസ്മാ. **ചതസ്സോപി അപ്പമഞ്ഞാ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനികാ**തി ചോദകസ്സ അധിപ്പായോ. **ഏവഞ്ഹി സതീ**തി യദി മൂലസമാധിമ്ഹി വുത്തമത്ഥം അനന്തരം വുത്തതായ ബ്രഹ്മവിഹാരേസു പക്ഖിപതി, ഏവം സന്തേ കായാനുപസ്സനാദയോപി ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനികാ സിയും, ന പന ഹോന്തി വിപസ്സനാവസേന ദേസിതത്താതി അധിപ്പായോ, ഹോന്തു കായാനുപസ്സനാദയോ ആനാപാനഭാവനാവസേന ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനികാതി വദേയ്യാതി ആസങ്കന്തോ ആഹ **"വേദനാദീസൂ"**തിആദി. **ബ്യഞ്ജനച്ഛായാമത്തം ഗഹേത്വാ**തി "മേത്താ മേ ചേതോവിമുത്തി ഭാവിതാ ഭവിസ്സതീ"തിആദീഹി ബ്യഞ്ജനേഹി പകാസിതോ ഏവ ചിത്തസമാധി "അജ്ഝത്തം മേ ചിത്തം ഠിതം ഭവിസ്സതീ"തിആദീഹിപി ബ്യഞ്ജനേഹി പകാസിതോതി ബ്യഞ്ജനതോ ലബ്ഭമാനസമാധിച്ഛായാമത്തം ഗഹേത്വാ ഉഭയത്ഥ ലബ്ഭമാനം അധിപ്പായം അഗ്ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. സുത്തത്ഥം ഹി അഞ്ഞഥാ വദന്തോ അയഥാവാദിതായ സത്ഥാരം അപവദന്തോ നാമ ഹോതി. തേനാഹ **"മാ ഭഗവന്തം അബ്ഭാചിക്ഖീ"**തി.

൨൭൨. "തയിമം ദോസം പരിഹരിതുകാമേന ന സബ്ബം സുത്തം നീതത്ഥമേവ, തസ്മാ ഗരുകുലതോ അധിപ്പായോ മഗ്ഗിതബ്ബോ"തി ദസ്സേന്തോ **"ഗമ്ഭീരം ഹീ"**തിആദിം വത്വാ തത്ഥ ആദിതോ പട്ഠായ അധിപ്പായം ദസ്സേതും **"അയഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. ആയാചിതാ ധമ്മദേസനാ ഏതേനാതി ആയാചിതധമ്മദേസനോ, തം **ആയാചിതധമ്മദേസനം. ഏവമേവാ**തി ഗരഹനേ നിപാതോ, മുദാ ഏവാതി അത്ഥോ. **അജ്ഝത്ത**ന്തി ഗോചരജ്ഝത്തേ, കമ്മട്ഠാനാരമ്മണേതി അത്ഥോ . യസ്മാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ നാമ സസന്തതിപരിയാപന്നാ ഹോതി, തസ്മാ അത്ഥവണ്ണനായം **"നിയകജ്ഝത്തവസേനാ"**തി വുത്തം. **ചിത്തം ഠിതം ഭവിസ്സതീ**തി ബഹിദ്ധാ അവിക്ഖിപ്പമാനം ഏകഗ്ഗഭാവേ ഠിതം ഭവിസ്സതി. തതോ ഏവ **സുസണ്ഠിതം,** സുട്ഠു സമാഹിതന്തി അത്ഥോ. **ഉപ്പന്നാ**തി അവിക്ഖമ്ഭിതാ. **പാപകാ**തി ലാമകാ. **അകുസലാ ധമ്മാ**തി കാമച്ഛന്ദാദയോ അകോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന അകുസലാ ധമ്മാ. ചിത്തം പരിയാദായ പവത്തിതും ഓകാസാദാനേന കുസലചിത്തം ഖേപേത്വാ ന ച ഠസ്സന്തീതി യോജനാ. ഇമിനാ യഥാവുത്തസ്സ സമാധാനസ്സ കാരണമാഹ.

ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തോതി ഭാവനമനുയുത്തേന പടിലദ്ധമത്തം നാതിസുഭാവിതം സമാധാനം. തം പന ഉപരി വുച്ചമാനാനം സമാധിവിസേസാനം മൂലകാരണഭാവതോ **"മൂലസമാധീ"**തി വുത്തോ. സ്വായം ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തോ "അജ്ഝത്തമേവ ചിത്തം സണ്ഠപേമി സന്നിസാദേമി ഏകോദിം കരോമി സമാദഹാമീ"തിആദീസു വിയ ഖണികസമാധി അധിപ്പേതോ. യഥേവ ഹി അഞ്ഞത്ഥാപി "ആരദ്ധം ഖോ പന മേ, ഭിക്ഖവേ, വീരിയം അഹോസി അസല്ലീനം...പേ॰... സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗ"ന്തി (അം॰ നി॰ വ്യ.ഫ്ഥ; പാരാ॰ ഫ്ഥ) വത്വാ "വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തിആദിവചനതോ (അം॰ നി॰ വ്യ.ഫ്ഫ) പഠമം വുത്തചിത്തേകഗ്ഗതാ "ഖണികസമാധീ"തി വിഞ്ഞായതി, ഏവമിധാപീതി. **സോ ഏവ സമാധീ**തി മൂലസമാധിമാഹ.

അസ്സാതി ഭിക്ഖുനോ, അസ്സ വാ മൂലസമാധിസ്സ. **ഭാവന**ന്തി വഡ്ഢനം. **അയം സമാധീ**തി ച മൂലസമാധിയേവ അധിപ്പേതോ. **ഏവം ഭാവിതോ**തി യഥാ അരണിസഹിതേന ഉപ്പാദിതോ അഗ്ഗി ഗോമയചുണ്ണാദീഹി വഡ്ഢിതോ

ഗോമയഗ്ഗിആദിഭാവം പത്തോപി അരണിസഹിതേന ഉപ്പാദിതമൂലഗ്ഗീത്വേവ വുച്ചതി, ഏവമിധാപി മൂലസമാധി ഏവ മേത്താദിവസേന വഡ്ഢിതോതി കത്വാ വുത്തം.

അഞ്ഞേസുപി ആരമ്മണേസു പഥവീകസിണാദീസു. തത്ഥ യഥാ മേത്താഭാവനാപുബ്ബങ്ഗമേന ഭാവനാനയേന പഥവീകസിണാദീസു സവിതക്കാദിഭാവവസേന ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനസമ്പാപനവിധിനാ മൂലസമാധിസ്സ ഭാവനാ വുത്താ, ഏവം കരുണാദിഭാവനാപുബ്ബങ്ഗമം പഥവീകസിണാദീസുപി ഭാവനാവിധിം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ കായാനുപസ്സനാദിപുബ്ബങ്ഗമം ഭാവനാവിധിം ദസ്സേന്തോ ആസവക്ഖയായ ധമ്മം ദേസേസി. തേന വുത്തം **"കരുണാ മേ ചേതോവിമുത്തീ"**തിആദി. യദി ഏവം ധമ്മാനുപസ്സനാപരിയോസാനായ ദേസനായ അരഹത്താധിഗമായ കമ്മട്ഠാനസ്സ കഥിതത്താ പുന "തതോ ത്വം, ഭിക്ഖു, ഇമം സമാധിം സവിതക്കമ്പീ"തിആദി (അം॰ നി॰ വ്യ.൩൭) കസ്മാ വുത്തന്തി? ധമ്മാനുപസ്സനായ മത്ഥകപ്പത്തിദസ്സനത്ഥം. സാ ഹി സങ്ഖാരുപേക്ഖാഭാവേന വത്തമാനാ യഥാവുത്തജ്ഝാനധമ്മേ സമ്മസന്തീ വിസേസതോ മത്ഥകപ്പത്താ നാമ ഹോതി. ഫലസമാപത്തിഭൂമിദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി കേചി.

പുന **യതോ ഖോ തേ**തിആദി അരഹത്തപ്പത്തിതോ ഉദ്ധം ലദ്ധബ്ബഫാസുവിഹാരദസ്സനം. തത്ഥ **ഗഗ്ഘസീ**തി ഗമിസ്സസി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ "സവിതക്കമ്പീ"തിആദികാ ദേസനാ മേത്താദീനം ആരമ്മണതോ അഞ്ഞസ്മിം ആരമ്മണേ സമാധിം സന്ധായ വുത്താ, ന അപ്പമഞ്ഞാ, തസ്മാ. **"തഥേവാ"**തിആദിനാ ഗന്ഥന്തരേനപി തമേവത്ഥം സമത്ഥേതി. തത്ഥ **തഥേവാ**തി തികചതുക്കജ്ഝാനവസേനേവ. **അഭിധമ്മേ**തി ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡേ (ധ॰ സ॰ ൨൫൧ ആദയോ), അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗാദീസു (വിഭ॰ ൭൬൪ ആദയോ) ച തത്ഥ തത്ഥ അഭിധമ്മപ്പദേസേസു.

൨൭൫. **സുഭപരമാദിവസേനാതി സുഭ**-സദ്ദോ "സുഭന്തേവ അധിമുത്തോ ഹോതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൧൨; അം॰ നി॰ വ്യ.൩൩) ഏവം വുത്തസുഭവിമോക്ഖം സന്ധായ വുത്തോ ഉത്തരപദലോപേന. **പരമ**-സദ്ദോ ഉക്കംസത്ഥോ. സുഭോ സുഭവിമോക്ഖോ പരമോ ഉക്കംസോ പരമാ കോടി ഏതിസ്സാതി സുഭപരമാ, മേത്താചേതോവിമുത്തി, തതോ പരം തായ സാധേതബ്ബം നത്ഥീതി അത്ഥോ. അസാധാരണസ്സ അത്ഥസ്സ അധിപ്പേതത്താ വിപസ്സനാസുഖാദയോ ഇധ അനവസരാ. ഇതരേതരവിസിട്ഠാപേതേ വിസേസാ, പഗേവ പരേഹി. തേനാഹ **"അഞ്ഞമഞ്ഞം അസദിസോ ആനുഭാവവിസേസോ വേദിതബ്ബോ"**തി. **വിസേസേത്വാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസിട്ഠം കത്വാ.

തസ്സ തസ്സ ഉപനിസ്സയത്താതി സുഭവിമോക്ഖാദികസ്സ തസ്സ തസ്സ വിമോക്ഖസ്സ പകതൂപനിസ്സയവസേന ഉപനിസ്സയപച്ചയഭാവതോ. ഇദാനി തമത്ഥം പാകടതരം കത്വാ ദസ്സേതും **"മേത്താവിഹാരിസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. അസ്സ മേത്താവിഹാരിസ്സ ചിത്തം ഉപസംഹരതോതി സമ്ബന്ധോ. **അപ്പടിക്കൂലപരിചയാ**തി മേത്താഭാവനാവസേന സത്തസഞ്ഞിതേ യത്ഥ കത്ഥചി ആരമ്മണേ അപ്പടിക്കൂലാകാരേനേവ ഗഹണസ്സ പരിചിതത്താ. തസ്സ സങ്ഖാരഭൂതമ്പി യം കിഞ്ചി ആരമ്മണം അപ്പടിക്കൂലാകാരേനേവ പച്ചുപതിട്ഠതി, പഗേവ സഭാവതോ. "അപ്പടിക്കൂല"ന്തി തത്ഥസ്സ ചിത്തം അഭിരതിവസേന നിരാസങ്കം പവത്തതി, പച്ചനീകധമ്മേഹി ച സുഖേന, സുട്ഠു ച വിമുച്ചതി, യതസ്സ

ഝാനസ്സ വിമോക്ഖപരിയായോ വുത്തോ. തേനാഹ **“അപ്പടിക്കൂലേസൂ”**തിആദി. യഥാവുത്തോ ച അത്ഥോ അനത്ഥചരണാദിഅധിപ്പായേന സചേതനേ ആരമ്മണേ ആഘാതം ഉപ്പാദേന്തസ്സ പടിക്കൂലപരിചയാ അചേതനേപി വാതാതപാദികേ ആഘാതുപ്പത്തിയാ വിഭാവേതബ്ബോ. **ന തതോ പര**ന്തി തതോ സുഭവിമോക്ഖതോ പരം കസ്സചി വിമോക്ഖസ്സ ഉപനിസ്സയോ ന ഹോതീതി അത്ഥോ.

അഭിഹനന്തി ഏതേനാതി അഭിഘാതോ, ദണ്ഡോ അഭിഘാതോ യസ്സ തം ദണ്ഡാഭിഘാതം, തം ആദി യസ്സ തം ദണ്ഡാഭിഘാതാദി, ദണ്ഡാഭിഘാതാദി രൂപം നിമിത്തം യസ്സ തം **ദണ്ഡാഭിഘാതാദിരൂപനിമിത്തം**. കിം പന തന്തി ആഹ **“സത്തദുക്ഖ”**ന്തി, ദണ്ഡപ്പഹാരാദിജനിതം കരജരൂപഹേതുകം സത്താനം ഉപ്പജ്ജനകദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. **രൂപേ ആദീനവോ സുപരിവിദിതോ ഹോതി** കരുണാവിഹാരിസ്സ രൂപനിമിത്തത്താ, ദുക്ഖസ്സ കരുണായ ച പരദുക്ഖാസഹനരസത്താതി അധിപ്പായോ. **തഥ** ആകാസേ. **ചിത്തം പക്ഖന്ദതി** സബ്ബസോ രൂപാനം അഭാവോ വിവരമപഗമോതി.

തേന തേനാതിആദീസു അയം യോജനാ - തേന തേന ഭോഗസമ്പത്തിആദിനാ പാമോജ്ജകാരണേന പമുദിതാനം സത്താനം ഉപ്പന്നപാമോജ്ജവിഞ്ഞാണം സമനുപസ്സന്തസ്സ യോഗിനോ ‘‘സാധു വതായം സത്തോ പമോദതീ’’തി മുദിതായ പവത്തിസമ്ഭവതോ പമുദിതവിഞ്ഞാണസ്സ ദസ്സനേന വിഞ്ഞാണഗ്ഗഹണപരിചിതം ചിത്തം ഹോതീതി.

അനുക്കമാധിഗതന്തി ആകാസകസിണവജ്ജേ യത്ഥ കത്ഥചി കസിണേ രൂപാവചരജ്ഝാനാധിഗമാനുക്കമേന രൂപവിരാഗഭാവനായ അധിഗതം. ആകാസനിമിത്തം ഗോചരോ ഏതസ്സാതി ആകാസനിമിത്തഗോചരം, തസ്മിം **ആകാസനിമിത്തഗോചരേ** പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണേ. **ചിത്തം ഉപസംഹരതോ**തി ദുതിയാരുപ്പാധിഗമായ ഭാവനാചിത്തം നേന്തസ്സ, തഥാ ഭാവയതോതി അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണേ. **ചിത്ത**ന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനചിത്തം. **പക്ഖന്ദതീ**തി അനുപവിസതി വിമോക്ഖഭാവേന അപ്പേതി.

ആഭോഗാഭാവതോതി ‘‘സുഖിതാ ഹോന്തൂ’’തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ വ.വ.ന.) സുഖാസീസനാദിവസേന ആഭുജനാഭാവതോ. സത്താനം സുഖാസീസനാദിവസേന പവത്തമാനാ മേത്താദിഭാവനാവ പരമത്ഥഗ്ഗഹണമുഖേന സത്തേ ആരമ്മണം കരോതി, ഉപേക്ഖാഭാവനാ പന തഥാ അപ്പവത്തിത്വാ കേവലം അജ്ഝുപേക്ഖനവസേനേവ സത്തേ ആരമ്മണം കരോതീതി ആഹ **“ഉപേക്ഖാവിഹാരിസ്സ സുഖദുക്ഖാദിപരമത്ഥഗ്ഗാഹവിമുഖഭാവതോ അവിജ്ജമാനഗ്ഗഹണദുക്ഖം ചിത്തം ഹോതീ”**തി. നനു ച ‘‘കമ്മസ്സകാ സത്താ, തേ കസ്സ രുചിയാ സുഖിതാ വാ ഭവിസ്സന്തീ’’തിആദിനാ പടിക്ഖേപവസേനപി പരമത്ഥഗ്ഗഹണമുഖേനേവ ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരോപി സത്തേ ആരമ്മണം കരോതീതി? സച്ചമേതം, തം പന ഭാവനായ പുബ്ബഭാഗേ, മത്ഥകപ്പത്തിയം പന കേവലം അജ്ഝുപേക്ഖനവസേനേവ സത്തേ ആരമ്മണം കരോതീതി സവിസേസം പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനേ ഏവ വിസയേ തസ്സ പവത്തി. അവിജ്ജമാനഗ്ഗഹണദുക്ഖതാ ച അജ്ഝുപേക്ഖനവസേന അപ്പനാപത്തിയാ അപരാമാസസത്തഗ്ഗഹണമുദ്ധഭൂതതായ വേദിതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

൨൭൪. **സബ്ബാപേതാ**തി സബ്ബാപി ഏതാ അപ്പമഞ്ഞാ. **ദാനാദീന**ന്തി പാരമിഭാവപ്പത്താനം ദാനാദീനം ബുദ്ധകരധമ്മാനം. **സബ്ബകല്യാണധമ്മാന**ന്തി സബ്ബേസം അനവജ്ജധമ്മാനം, സമതിംസായ പാരമിതാനം, തന്നിമിത്താനം ബുദ്ധയാനിയാനഞ്ച, സബ്ബേഹി വാ സുന്ദരസഭാവാനം. ന ഹി ലോകിയധമ്മാ ബുദ്ധകരധമ്മേഹി ആനുഭാവതോ ഉക്കട്ഠാ നാമ അത്ഥി, ബുദ്ധധമ്മേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. **പരിപൂരികാ**തി പരിവുദ്ധികരാ. അധിട്ഠാനാനി വിയ ഹി അപ്പമഞ്ഞാ സബ്ബാസം പാരമിതാനം പാരിപൂരികരാ. **"ഹിതജ്ഝാസയതായാ"**തിആദിനാ മേത്താബ്രഹ്മവിഹാരാദീനം ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരസ്സ അധിട്ഠാനഭാവദസ്സനമുഖേന ചതൂഹി അപ്പമഞ്ഞാഹി അത്തനോ സന്താനസ്സ പഗേവ അഭിസങ്ഖതത്താ മഹാബോധിസത്താ ദാനാദിപാരമിയോ പൂരേതും സമത്ഥാ ഹോന്തി, നാഞ്ഞഥാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. **ഇമസ്സ ദാതബ്ബം, ഇമസ്സ ന ദാതബ്ബ**ന്തി നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം, "ഇദം ദാതബ്ബം, ഇദം ന ദാതബ്ബന്തി ച വിഭാഗം അകത്വാ"തി വത്തബ്ബതോ. ദേയ്യപടിഗ്ഗാഹകവികപ്പരഹിതാ ഹി ദാനപാരമിതാ. യഥാഹ -

"യഥാപി കുമ്ഭോ സമ്പുണ്ണോ, യസ്സ കസ്സചി അധോകതോ;
വമതേവുദകം നിസ്സേസം, ന തത്ഥ പരിരക്ഖതീ"തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൧൧൮);

"സബ്ബസത്താന"ന്തി ഇദം "സുഖനിദാന"ന്തി ഇമിനാപി സമ്ബന്ധിതബ്ബം, "ദേന്തീ"തി ഇമിനാ ച. തേന ദേയ്യധമ്മേന വിയ ദാനധമ്മേനാപി മഹാസത്താനം ലോകസ്സ ബഹൂപകാരതാ വുത്താ ഹോതി, തഥാ തസ്സ പരിണാമനതോ. തദത്ഥദീപനത്ഥം ഹി "വിഭാഗം അകത്വാ"തി വത്വാപി "സബ്ബസത്താന"ന്തി വുത്തം. **തേസ**ന്തി സബ്ബസത്താനം. **ഉപഘാത**ന്തി ഏത്ഥാപി "വിഭാഗം അകത്വാ"തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. അയം ഹേത്ഥ പദയോജനാ - വിഭാഗം അകത്വാ ഉപഘാതം പരിവജ്ജയന്താ സബ്ബസത്താനം സുഖനിദാനം സീലം സമാദിയന്തീതി. സത്തകാലവികപ്പരഹിതാ ഹി സീലപാരമിതാ, ലോകത്ഥമേവ ചസ്സ ഫലം പരിണമീയതി. **നേക്ഖമ്മം ഭജന്തീ**തി പബ്ബജ്ജം ഉപഗച്ഛന്തി. പബ്ബജിതസ്സ ഹി സബ്ബസോ സീലം പരിപൂരതി, ന ഗഹട്ഠസ്സ. ഇധാപി "വിഭാഗം അകത്വാ സബ്ബസത്താനം സുഖനിദാന"ന്തി ഇദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. ന ഹി ബോധിസത്താ കാലവിഭാഗം കത്വാ പബ്ബജ്ജം അനുതിട്ഠന്തി, സീലം വാ സമാദിയന്തി, നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം ഝാനാദിനേക്ഖമ്മഭജനസ്സാപി ഇച്ഛിതബ്ബത്താ. സബ്ബസത്താനം സുഖനിദാനതാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയാവ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **ഹിതാഹിതേസൂ**തി അത്ഥാനത്ഥേസു. **അസമ്മോഹത്ഥായാ**തി സമ്മോഹവിദ്ധംസനായ. **പഞ്ഞം പരിയോദപേന്തീ**തി യോഗവിഹിതം വിജ്ജാട്ഠാനാദിം അസ്സുതം സുണന്താ സുതം വോദപേന്താ അഹംകാരമമംകാരാദിം വിധുനന്താ ഞാണം വിസോധേന്തി. "അഹം മമാ"തി വികപ്പരഹിതാ ഹി പഞ്ഞാപാരമിതാ. **ഹിതസുഖത്ഥായാ**തി സത്താനം ഹിതസുഖാദിവുദ്ധിയത്ഥമേവ. **നിച്ച**ന്തി സതതം അവിച്ഛേദേന പടിപക്ഖേന അവോകിണ്ണം. **വീരിയമാരഭന്തീ**തി യഥാ സത്താനം അനുപ്പന്നം ഹിതസുഖം ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നം അഭിവഡ്ഢതി, ഏവം പരക്കമം കരോന്തി. സങ്കോചവിക്ഖേപരഹിതാ ഹി വീരിയപാരമിതാ. **"വീരഭാവം പത്താപീ"**തി ഇമിനാ അപരദ്ധാനം നിഗ്ഗഹസമത്ഥതം ദസ്സേതി. **നാനപ്പകാരകം അപരാധം ഖമന്തീ**തി മമ്മച്ഛേദനാകാരേന അത്തനി പവത്തിതം നാനാവിധം

അപരാധം സഹന്തി. അത്തപരവികപ്പവിരഹിതാ ഹി ദോസസഹനാ ഖന്തിപാരമിതാ.

പടിഞ്ഞം ന വിസംവാദേന്തീതി അവിസംവാദനസാമഞ്ഞേന സബ്ബസ്സപി അനരിയവോഹാരസ്സ അകരണമാഹ. പടിഞ്ഞാതേ, അപടിഞ്ഞാതേ ച ദിട്ഠാദികേ മിച്ഛാവികപ്പരഹിതാ ഹി സച്ചപാരമിതാ. **അവിചലാധിട്ഠാനാ**തി യഥാസമാദിന്നേസു ദാനാദിധമ്മേസു നിച്ചലാധിട്ഠായിനോ അചലസമാദാനാധിട്ഠാനാ, സമാദിന്നേസു ച ബുദ്ധകരധമ്മേസു സമ്മദേവ അവട്ഠാനം അധിട്ഠാനപാരമിതാ. **തേസൂ**തി സത്തേസു. **അവിചലായാ**തി പടിപക്ഖേന അകമ്പനീയായ. **ഏവ**ന്തി യഥാവുത്തേന സത്തേസു ഹിതജ്ഝാസയതാദിആകാരേന. യഥാ ച ബ്രഹ്മവിഹാരാധിട്ഠാനാ പാരമിയോ, ഏവം അധിട്ഠാനാധിട്ഠാനാപി. തഥാ ഹി യഥാപടിഞ്ഞം പരാനുഗ്ഗഹായ പാരമീനം അനുട്ഠാനേന സച്ചാധിട്ഠാനം, തപ്പടിപക്ഖപരിച്ചാഗതോ ചാഗാധിട്ഠാനം, പാരമീഹി സചിത്തുപസമതോ ഉപസമാധിട്ഠാനം, താഹി പരഹിതൂപായകോസല്ലതോ പഞ്ഞാധിട്ഠാനം. ഏവം പച്ചേകമ്പി പാരമിതാസു യഥാരഹം നേതബ്ബം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പന പാരമിതാസു യം വത്തബ്ബം, തം പരമത്ഥദീപനിയം **ചരിയാപിടകവണ്ണനായം** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം, അതിവിത്ഥാരഭയേന ന വിത്ഥാരയിമ്ഹ. തഥാ ദസബലഞാണാദികേതി. **ഏതാവ ഹോന്തീ**തി ഏതാ ഹോന്തി ഏവാതി യോജനാ.

ബ്രഹ്മവിഹാരനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി നവമപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൮. ആരുപ്പനിദ്ദേസവണ്ണനാ

പഠമാരുപ്പവണ്ണനാ

൨൭൫. **ഉദ്ദിട്ഠേസൂ**തി ''ചത്താരോ ആരുപ്പാ''തി ഏവം ഉദ്ദിട്ഠേസു, നിദ്ധാരണേ ചേതം ഭുമ്മം. തേനേവാഹ **''ചതൂസു ആരുപ്പേസൂ''**തി. തത്ഥ രൂപവിവേകേന അരൂപം, അരൂപമേവ ആരുപ്പം ഝാനം, ഇധ പന തദത്ഥം കമ്മട്ഠാനം അധിപ്പേതം. തം ഭാവേതുകാമോ ചതുത്ഥജ്ഝാനം ഉപ്പാദേതീതി സമ്ബന്ധോ. **രൂപാധികരണ**ന്തി രൂപഹേതു. ഹേതുഅത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ **അധികരണ**-സദ്ദോ ''കാമാധികരണ''ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൮-൧൬൯) വിയ. ദണ്ഡനട്ഠേന ദണ്ഡോ, മുഗ്ഗരാദി. പരപീളാധിപ്പായേന തസ്സ ആദാനം **ദണ്ഡാദാനം**. സത്താനം സസനട്ഠേന **സത്ഥം,** ആവുധം. ഭണ്ഡനം **കലഹോ**. വിരോധോ **വിഗ്ഗഹോ**. നാനാവാദോ **വിവാദോ. ഏത**ന്തി യഥാവുത്തം ദണ്ഡാദാനാദികം. **സബ്ബസോ**തി അനവസേസതോ. **ആരുപ്പേ** അരൂപഭാവേ, ആരുപ്പേ വാ ഭവേ. **രൂപാനംയേവാ**തി ദിട്ഠാദീനവാനം രൂപാനംയേവ, ന അരൂപാനന്തി അധിപ്പായോ. **നിബ്ബിദായാ**തി വിക്ഖമ്ഭനവസേന നിബ്ബിന്ദനത്ഥായ. **വിരാഗായാ**തി വിരജ്ജനത്ഥായ. **നിരോധായാ**തി നിരുജ്ഝനത്ഥായ. സബ്ബമേതം സമതിക്കമം സന്ധായ വുത്തം. **ദണ്ഡാദാനാദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന അദിന്നാദാനാദികം സബ്ബം രൂപഹേതുകം അനത്ഥം സങ്ഗണ്ഹാതി, ന ഇധ പാളിയം ആഗതമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **കരജരൂപേ**തി യഥാവുത്താദീനവാധികരണഭാവയോഗ്യം ദസ്സേതും വുത്തം, ഓളാരികരൂപേതി അത്ഥോ. **ആദീനവ**ന്തി ദോസം. **തസ്സാ**തി രൂപസ്സ. **ആലോകോ**തി വണ്ണവിസേസോ ഏവാതി തത്ഥ പവത്തം പടിഭാഗനിമിത്തം ഉഗ്ഘാടേത്വാ സിയാ ആകാസനിമിത്തം ഉഗ്ഗഹേതും, ന പന പരിച്ഛിന്നാകാസകസിണം ഉഗ്ഘാടേത്വാ. തസ്സ ഹി ഉഗ്ഘാടനാ നാമ രൂപനിമിത്തേനേവ സിയാതി ആഹ **''ഠപേത്വാ പരിച്ഛിന്നാകാസകസിണം നവസൂ''**തി. കേചി പന ''ആലോകകസിണമ്പി ഠപേത്വാ അട്ഠസൂ''തി വദന്തി, തസ്സ പന ഠപനേ കാരണം ന ദിസ്സതി, കരജരൂപം അതിക്കന്തം ഹോതി തസ്സ അനാലമ്ബനതോ.

യദി ഏവം കസ്മാ ''ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേനാ''തി വുത്തം. നനു പഠമജ്ഝാനാദീനിപി തസ്സ അനാലമ്ബനവസേനേവ പവത്തന്തി പടിഭാഗനിമിത്താരമ്മണത്താ? സച്ചമേതം, ഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനതോ പന സന്തസഭാവേന ആനേഞ്ജപ്പത്തേന ചതുത്ഥജ്ഝാനേന അതിക്കന്തം സുട്ഠു അതിക്കന്തം നാമ ഹോതീതി **''ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേനാ''**തി വുത്തം . കേചി ''അസ്സാസപസ്സാസാനം നിരുജ്ഝനതോ, കാമധാതുസമതിക്കമനതോ ചാ''തി വദന്തി, തം അകാരണം, ഇതരേസം ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപാനം സമ്ഭവതോ, ഹേട്ഠിമജ്ഝാനാനഞ്ച അകാമധാതുസംവത്തനീയതോ. **തപ്പടിഭാഗമേവാ**തി കരജരൂപപടിഭാഗമേവ നിമിത്തഗ്ഗാഹസമ്ഭവതോ. സദിസഞ്ച നാമ തം ന ഹോതി, തസ്മാ കിം തസ്സ സമതിക്കമനേനാതി അനുയോഗം സന്ധായ **''കഥം? യഥാ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കഥ**ന്തി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. **യഥാ**തി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ. **ലേഖാചിത്ത**ന്തി കാളവണ്ണാദിനാ കതപരികമ്മായ ലേഖായ ചിത്തം. **ഫലിതന്തര**ന്തി വിവരം. **ദിസ്വാ**തി ദൂരതോ ദിസ്വാ. **സമാനരൂപസദ്ദസമുദാചാര**ന്തി സദിസരൂപസണ്ഠാനസരപ്പയോഗം.

ആരമ്മണവസേനാതി ''മമ ചക്ഖു സോഭനം, മമ കായോ ഥിരോ, മമ പരിക്ഖാരാ സുന്ദരാ''തി ഏവം ആരമ്മണകരണവസേന. **കരജരൂപസമങ്ഗികാലോ**തി അത്തനോ അത്തഭാവരൂപേന ചേവ ആരമ്മണരൂപേന ച സമന്നാഗതകാലോ. **തമ്പീ**തി കസിണരൂപസ്സപി. സാമിഅത്ഥേ ഹി ഇദം ഉപയോഗവചനം. ഭയസന്താസഅദസ്സനകാമതാ വിയ സമതിക്കമിതുകാമതാതി യോജനാ. ഇദഞ്ച യഥാവുത്താനം നിബ്ബിദാവിരാഗനിരോധാനം സാധാരണവചനം. തേ ഹി തയോ അപേക്ഖിത്വാ ഭയസന്താസഅദസ്സനകാമതാ വുത്താ. ഏകോ കിര സുനഖോ വനേ സൂകരേന പഹടമത്തോ പലാതോ, സോ അരൂപദസ്സനവേലായ ഭത്തപചനഉക്ഖലിം ദൂരതോ ദിസ്വാ സൂകരസഞ്ഞായ ഭീതോ ഉത്തസന്തോ പലായി, പിസാചഭീരുകോ

പുരിസോ രത്തിഭാഗേ അപരിചിതേ ദേസേ മത്ഥകച്ഛിന്നം താലക്ഖന്ധം ദിസ്വാ പിസാചസഞ്ഞായ ഭീതോ ഉത്തസന്തോ മുച്ഛിതോ പപതി, തം സന്ധായ വുത്തം **"സൂകരാ…പേ॰… വേദിതബ്ബാ"**തി.

൨൭൫. **ഏവന്തി** യഥാവുത്തം ഓപമ്മത്ഥം നിഗമേന്തോ ആഹ. **സോതി** യോഗാവചരോ. തസ്മിം ഝാനേ ആദീനവം പസ്സതീതി സമ്ബന്ധോ. **രൂപന്തി** കസിണരൂപം. **സന്തവിമോക്ഖതോതി** അരൂപജ്ഝാനതോ. താനി ഹി "യേ തേ സന്താ വിമോക്ഖാ അതിക്കമ്മ രൂപേ ആരുപ്പാ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ വ്വ.൭൮; മ॰ നി॰) സന്തവിമോക്ഖാതി ആഗതാ. സന്തതാസിദ്ധി ചസ്സ അനുസ്സുതിതോ ദട്ഠബ്ബാ. **യഥേവാതി** **ഏവ**-കാരേന യേന പകാരേന ഏതം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം ദുവങ്ഗികം, ഏവം ആരുപ്പാനിപീതി ഉപേക്ഖാചിത്തേകഗ്ഗതാവസേന ദുവങ്ഗികത്തം ദസ്സേതി, ന തതിയജ്ഝാനേ വിയ ദുവങ്ഗികതാമത്തം. നനു ചേത്ഥാപി ദുവങ്ഗികതാമത്തമേവ ഭൂമിഭേദതോതി? നായം ദോസോ ഉപമോപമേയ്യഭാവസ്സ ഭിന്നാധികരണതോ.

തത്ഥാതി തസ്മിം രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനേ. **നികന്തിന്തി** അപേക്ഖം. **പരിയാദായാതി** ആദീനവദസ്സനേന തസ്മിം ഝാനേ ഖേപേത്വാ, അനപേക്ഖോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. സന്തതോ മനസികരണേനേവ പണീതതോ, സുഖുമതോ ച മനസികാരോ സിദ്ധോ ഹോതീതി ആഹ **"സന്തതോ അനന്തതോ മനസി കരിത്വാ"**തി. **പത്ഥരിത്വാതി** പഗേവ വഡ്ഢിതം, തദാ വഡ്ഢനവസേന വാ പത്ഥരിത്വാ. **തേനാതി** കസിണരൂപേന. **ഉഗ്ഘാടേതി കസിണന്തി** രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ ആരമ്മണഭൂതം പഥവീകസിണാദികസിണരൂപം അപനേതി. ഉഗ്ഘാടനവിധിം പന ദസ്സേന്തോ **"ഉഗ്ഘാടേന്തോ ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സംവേല്ലേതീതി** പടിസംഹരതി. **അഞ്ഞതരത്ഥൂതി** ഏകംസേന. **നേവ ഉബ്ബട്ടതീതി** നേവ ഉട്ഠഹതി. **ന വിവട്ടതീതി** ന വിനിവട്ടതി. **ഇമസ്സാതി** ഇമസ്സ കസിണരൂപസ്സ. **അമനസികാരന്തി** മനസി അകരണം അചിന്തനം. **മനസികാരഞ്ച പടിച്ചാതി** "ആകാസോ ആകാസോ"തി ഭാവനാമനസികാരഞ്ച നിസ്സായ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ ആരമ്മണഭൂതം കസിണരൂപം ന സബ്ബേന സബ്ബം മനസി കരോതോ, തേന ച ഫുട്ഠോകാസം "ആകാസോ ആകാസോ"തി മനസി കരോതോ യദാ തം ഭാവനാനുഭാവേന ആകാസം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, തദാ സോ കസിണം ഉഗ്ഘാടേതി നാമ, തഞ്ച തേന ഉഗ്ഘാടിതം നാമ ഹോതീതി. തേനാഹ **"കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസമത്തം പഞ്ഞായതീ"**തി. **സബ്ബമേതന്തി** തിവിധമ്പേതം **ഏകമേവ** പരിയായഭാവതോ.

"നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭന്തീ"തി കസ്മാ വുത്തം? നനു രൂപാവചരപഠമജ്ഝാനസ്സ ഉപചാരക്ഖണേയേവ നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭിതാനി, തതോ പട്ഠായ ചസ്സ ന നേസം പരിയുട്ഠാനം. യദി സിയാ, ഝാനതോ പരിഹായേയ്യ? യം പനേകേ വദന്തി "അത്ഥേവ സുഖുമാനി അരൂപജ്ഝാനവിക്ഖമ്ഭനേയ്യാനി നീവരണാനി, താനി സന്ധായേതം വുത്ത"ന്തി, തം തേസം മതിമത്തം. ന ഹി മഹഗ്ഗതകുസലേസു ലോകുത്തരകുസലേസു വിയ ഓധിസോ പഹാനം നാമ അത്ഥി. യോ പന രൂപാവചരേഹി ആരുപ്പാനം ഉളാരഫലതാദിവിസേസോ, സോ ഭാവനാവിസേസേന സന്തതരപണീതതരഭാവേന തേസുയേവ പുരിമപുരിമേഹി പച്ഛിമപച്ഛിമാനം വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. "വിക്ഖമ്ഭന്തീ"തി പന വചനം വണ്ണഭണനവസേന വുത്തം. തഥാ ഹി അഞ്ഞത്ഥാപി ഹേട്ഠാ പഹീനാനം ഉപരി പഹാനം വുച്ചതി. യേ പന "സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ സബ്ബേസം അകുസലാനം പടിപക്ഖാതി കത്വാ ഏവം വുത്ത"ന്തി വദന്തി, തേഹി ദുതിയജ്ഝാനൂപചാരാദീസു നീവരണവിക്ഖമ്ഭനാവചനസ്സ കാരണം വത്തബ്ബം. **സതി സന്തിട്ഠതീതി** ആകാസനിമിത്താരമ്മണാ സതി സമ്മാ സൂപട്ഠിതാ ഹുത്വാ തിട്ഠതി. സതിസീസേന ചേത്ഥ ഉപചാരജ്ഝാനാനുഗുണാനം സദ്ധാപഞ്ചമാനം സകിച്ചയോഗം ദസ്സേതി. **ഉപചാരേനാതി** ഉപചാരജ്ഝാനേന. **ഇധാപീതി** രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം സന്ധായ സമ്പിണ്ഡനം. തം ഹി ഉപേക്ഖാവേദനാസമ്പയുത്തം. **സേസന്തി** "സേസാനി കാമാവചരാനീ"തിആദി. യം ഇധ വത്തബ്ബമവുത്തം, തം പന **പഥവീകസിണനിദ്ദേസേ**

(വിസുദ്ധി॰ ൧.൫൧ ആദയോ) വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **“പഥവീകസിണേ വുത്തനയമേവാ”**തി.

ഏവം യം തത്ഥ അവിസിട്ഠം, തം അതിദിസിത്വാ ഇദാനി വിസിട്ഠം ദസ്സേതും **“അയം പന വിസേസോ”**തിആദിമാഹ. **യാനപ്പുതോളി കുമ്ഭിമുഖാദീനന്തി** ഓഗുണ്ഠനസിവികാദിയാനാനം മുഖം യാനമുഖം, പുതോളിയാ ഖുദ്ദകദ്വാരസ്സ മുഖം പുതോളിമുഖം, കുമ്ഭിമുഖന്തി പച്ചേകം മുഖ-സദ്ദോ സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. **ആകാസംയേവ** യാനമുഖാദിപരിച്ഛിന്നം. **പരികമ്മമനസികാരേനാ**തി പരികമ്മഭൂതേന മനസികാരേന ഉപചാരജ്ഝാനേന. പരികമ്മം അനുലോമം ഉപചാരോതി ച അനത്ഥന്തരഞ്ഹേതം. **പേക്ഖമാനോ** അരൂപാവചരജ്ഝാനചക്ഖുനാ.

൨൭൭. **സബ്ബാകാരേനാ**തി രൂപനിമിത്തം ദണ്ഡാദാനസമ്ഭവദസ്സനാദിനാ സബ്ബേന രൂപധമ്മേസു, പഥവീകസിണാദിരൂപനിമിത്തേസു, തദാരമ്മണജ്ഝാനേസു ച ദോസദസ്സനാകാരേന, തേസു ഏവ വാ രൂപാദീസു നികന്തിപ്പഹാനഅനാവജ്ജിതുകാമതാദിനാ. **രൂപജ്ഝാനമ്പി രൂപന്തി വുച്ചതി** ഉത്തരപദലോപേന “രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതീ”തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൬൦; വിഭ॰ ൬൨൫) യഥാ രൂപഭവോ രൂപം. **രൂപീ**തി ഹി രൂപജ്ഝാനലാഭീതി അത്ഥോ. **ആരമ്മണമ്പി** കസിണരൂപം **രൂപന്തി വുച്ചതി** പുരിമപദലോപേന യഥാ “ദേവദത്തോ ദത്തോ”തി. **രൂപാനി പസ്സതീ**തി കസിണരൂപാനി ഝാനചക്ഖുനാ പസ്സതീതി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഉത്തരപദലോപേന, പുരിമപദലോപേന ച യഥാക്കമം രൂപജ്ഝാനകസിണരൂപേസു രൂപവോഹാരോ ദിസ്സതി, തസ്മാ. രൂപേ രൂപജ്ഝാനേ തംസഹഗതാ സഞ്ഞാ **രൂപസഞ്ഞാ. തദാരമ്മണസ്സ ചാതി** ച-സദ്ദേന യഥാവുത്തം രൂപാവചരജ്ഝാനം സമ്പിണ്ഡേതി, തേന പാളിയം “രൂപസഞ്ഞാന”ന്തി സരൂപേകസേസേന നിദ്ദേസോ കതോതി ദസ്സേതി. **വിരാഗാ**തി ജിഗുച്ഛനതോ. **നിരോധാ**തി തപ്പടിബന്ധഛന്ദരാഗവിക്ഖമ്ഭനേന നിരോധനതോ. വുത്തമേവത്ഥം പാകടതരം കാതും **“കിം വുത്തം ഹോതീ”**തിആദി വുത്തം. തസ്സ സബ്ബാകാരേന വിരാഗാ അനവസേസാനം നിരോധാതി ഏവം വാ ഏത്ഥ യോജനാ കാതബ്ബാ.

“ആരമ്മണേ അവിരത്തസ്സ സഞ്ഞാസമതിക്കമോ ന ഹോതീ”തി ഇദം യസ്മാ ഇമാനി ഝാനാനി ആരമ്മണാതിക്കമേന പത്തബ്ബാനി, ന അങ്ഗാതിക്കമേനാതി കത്വാ വുത്തം. യസ്മാ പനേത്ഥ സഞ്ഞാസമതിക്കമോ ആരമ്മണസമതിക്കമേന വിനാ ന ഹോതി, തസ്മാ “സമതിക്കന്താസു ച സഞ്ഞാസു ആരമ്മണം സമതിക്കന്തമേവ ഹോതീ”തി ആഹ. അവത്വാ വുത്തോതി സമ്ബന്ധോ. **സമാപന്നസ്സാ**തിആദീസു കുസലസഞ്ഞാവസേന സമാപന്നഗ്ഗഹണം, വിപാകസഞ്ഞാവസേന ഉപപന്നഗ്ഗഹണം, കിരിയാസഞ്ഞാവസേന ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരഗ്ഗഹണം. അരഹതോ ഹി ഝാനാനി വിസേസതോ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരോ. യദി സഞ്ഞാസമതിക്കമസ്സ അനുനിപ്ഫാദിആരമ്മണസമതിക്കമോ വിഭങ്ഗേ ച അവുത്തോ, അഥ കസ്മാ ഇധ ഗഹിതോതി അനുയോഗം സന്ധായാഹ **“യസ്മാ പനാ”**തിആദി. **ആരമ്മണസമതിക്കമവസേനാപി അയമത്ഥവണ്ണനാ കതാ,** “തദാരമ്മണസ്സ ചേതം അധിവചന”ന്തിആദിനാ വിഭങ്ഗേ വിയ സഞ്ഞാസമതിക്കമമേവ അവത്വാതി അധിപ്പായോ.

൨൭൮. **പടിഘാതേനാ**തി പടിഹനനേന വിസയീവിസയസമോധാനേന. **അത്ഥങ്ഗമാ**തിആദീസു പുരിമം പുരിമം പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ അത്ഥവചനം, തസ്മാ പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമോ ഝാനസമങ്ഗികാലേ അനുപ്പത്തീതി തസ്സ ഇധേവ ഗഹണേ കാരണം അനുയോഗമുഖേന ദസ്സേതും **“കാമഞ്ചേതാ”**തിആദി വുത്തം. **ഉസ്സാഹജനനത്ഥം** പടിപജ്ജനകാനം. **ഏതാസം** പടിഘസഞ്ഞാനം. **ഏത്ഥ** പഠമാരുപ്പകഥായം. **വചനം** അത്ഥങ്ഗമവസേന.

കിം വാ പസംസാകിത്തനേന, പടിഘസഞ്ഞാനം പന അത്ഥങ്ഗമോ ഇധേവ വത്തബ്ബത്താ വുത്തോതി ദസ്സേതും **"അഥ വാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സഭാവധമ്മസ്സ അഭാവോ നാമ പടിപക്ഖേന പഹീനതായ വാ പച്ചയാഭാവേന വാ. തേസു രൂപജ്ഝാനസമങ്ഗിനോ പടിഘസഞ്ഞാനം അഭാവോ പച്ചയാഭാവമത്തേന, ന പടിപക്ഖാധിഗമേനാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"കിഞ്ചാപീ"**തിആദി. തത്ഥ **താതി** പടിഘസഞ്ഞാ . **രൂപാവചര**ന്തി രൂപാവചരജ്ഝാനം. **സമാപന്നസ്സാ**തി സമാപജ്ജിത്വാ വിഹരന്തസ്സ. കിഞ്ചാപി ന സന്തീതി യോജനാ. **ന പഹീനത്താ ന സന്തീ**തി ന തദാ പടിഘസഞ്ഞാ പഹീനഭാവേന ന സന്തി നാമ. തത്ഥ കാരണമാഹ **"ന ഹി രൂപവിരാഗായ രൂപാവചരഭാവനാ സംവത്തതീ"**തി. നനു ച പടിഘസഞ്ഞാപി അരൂപധമ്മാ ഏവാതി ചോദനം സന്ധായാഹ **"രൂപായത്താ ച ഏതാസം പവത്തീ"**തി. **അയം പന ഭാവനാ**തി അരൂപഭാവനമാഹ. **ധാരേതു**ന്തി അവധാരേതും. **ഇധാ**തി അരൂപജ്ഝാനേ. ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരവചനാദീഹി **ആനേഞ്ജതാ**. ''യേ തേ സന്താ വിമോക്ഖാ അതിക്കമ്മ രൂപേ ആരുപ്പാ''തിആദിനാ (അം° നി° വ്യ.൩൨; ഫം.ൻ) **സന്തവിമോക്ഖതാ ച വുത്താ**.

൨൭൯. ദോസദസ്സനപുബ്ബകപടിപക്ഖഭാവനാവസേന പടിഘസഞ്ഞാനം സുപ്പഹീനത്താ മഹതാപി സദ്ദേന അരൂപസമാപത്തിതോ ന വുട്ഠാതി. തഥാ പന ന സുപ്പഹീനത്താ സബ്ബരൂപാവചരസമാപത്തിതോ വുട്ഠാനം സിയാ, പഠമജ്ഝാനം പന അപ്പകമ്പി സദ്ദം ന സഹതീതി തം സമാപന്നസ്സ സദ്ദോ കണ്ടകോതി വുത്തം. ആരുപ്പഭാവനായ അഭാവേ ചുതിതോ ഉദ്ധം ഉപ്പത്തിരഹാനം രൂപസഞ്ഞാപടിഘസഞ്ഞാനം യാവ അത്തനോ വിപാകപ്പവത്തി, താവ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനേന സമതിക്കമോ, അത്ഥങ്ഗമോ ച വുത്തോ. നാനത്തസഞ്ഞാസു പന യാ തസ്മിം ഭവേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി ഏകന്തരൂപനിസ്സിതാ, താ അനോകാസതായ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ന ആരുപ്പഭാവനായ നിവാരിതത്താ, അനിവാരിതത്താ ച കാചി ഉപ്പജ്ജന്തി. തസ്മാ താസം അമനസികാരോ അനാവജ്ജനം അപച്ചവേക്ഖണം, ജവനപടിപാദകേന വാ ഭവങ്ഗമനസ്സ അന്തോ അകരണം അപ്പവേസനം വുത്തം.

തേന ച നാനത്തസഞ്ഞാമനസികാരഹേതൂനം രൂപാനം സമതിക്കമാ സമാധിസ്സ ഥിരഭാവം ദസ്സേതും **"സങ്ഖേപതോ"**തിആദി വുത്തം. അപിച ഇമേഹി തീഹി പദേഹി ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിയാ വണ്ണോ കഥിതോ സോതൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം, പലോഭനത്ഥഞ്ച. യേ ഹി അകുസലാ ഏവംഗാഹിനോ ''സബ്ബസ്സാദരഹിതേ ആകാസേ പവത്തിതസഞ്ഞായ കോ ആനിസംസോ''തി, തേ തതോ മിച്ഛാഗാഹതോ നിവത്തേതും തീഹി പദേഹി ഝാനസ്സ ആനിസംസോ കഥിതോ. തം ഹി സുത്വാ തേസം ഏവം ഭവിസ്സതി ''ഏവം സന്താ കിരായം സമാപത്തി ഏവം പണീതാ, ഹന്ദസ്സാ നിബ്ബത്തനത്ഥം ഉസ്സാഹം കരിസ്സാമീ''തി.

൨൮൦. അസ്സാതി ആകാസസ്സ. ഉപ്പാദോ ഏവ അന്തോ **ഉപ്പാദന്തോ,** തഥാ **വയന്തോ**. സഭാവധമ്മോ ഹി അഹുത്വാ സമ്ഭവതോ, ഹുത്വാ ച വിനസ്സനതോ ഉദയവയപരിച്ഛിന്നോ. ആകാസോ പന അസഭാവധമ്മത്താ തദുഭയാഭാവതോ അനന്തോ വുത്തോ. അജടാകാസപരിച്ഛിന്നാകാസാനം ഇധ അനധിപ്പേതത്താ **"ആകാസോതി കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസോ വുച്ചതീ"**തി ആഹ. കസിണം ഉഗ്ഘാടീയതി ഏതേനാതി കസിണുഗ്ഘാടോ, തദേവ **കസിണുഗ്ഘാടിമം. മനസികാരവസേനാപീ**തി രൂപവിവേകമത്തഗ്ഗഹണേന പരിച്ഛേദസ്സ അഗ്ഗഹണതോ അനന്തഫരണാകാരേന പവത്തപരികമ്മമനസികാരവസേനാപി. **അനന്തം ഫരതീ**തി അഗ്ഗഹിതപരിച്ഛേദതായ അനന്തം കത്വാ പരികമ്മസമ്ഫസ്സപുബ്ബകേന ഝാനസമ്ഫസ്സേന ഫുസതി. യഥാ ഭിസഗ്ഗമേവ ഭേസജ്ജം, ഏവം **ആകാസാനന്തമേവ ആകാസാനഞ്ചം** സംയോഗപരസ്സ ത-കാരസ്സ ച-കാരം കത്വാ. ഝാനസ്സ പവത്തിട്ഠാനഭാവതോ ആരമ്മണം അധിട്ഠാനട്ഠേന **"ആയതനമസ്സാ"**തി വുത്തം, അധിട്ഠാനട്ഠേ ആയതന-സദ്ദസ്സ ദസ്സനതോ. കാരണാകരസഞ്ജാതിദേസനിവാസത്ഥേപി ആയതന-സദ്ദോ ഇധ യുജ്ജതേവ.

വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനകഥാവണ്ണനാ

൨൭൫. ചിണ്ണോ ചരിതോ പഗുണികതോ ആവജ്ജനാദിലക്ഖണോ വസീഭാവോ ഏതേനാതി ചിണ്ണവസീഭാവോ, തേന **ചിണ്ണവസീഭാവേന**. രൂപാവചരസഞ്ഞം അനതിക്കമിത്വാ അനധിഗന്തബ്ബതോ, തംസഹഗതസഞ്ഞാമനസികാരസമുദാചാരസ്സ ഹാനഭാഗിയഭാവാവഹതോ, തംസമതിക്കമേനേവ തദഞ്ഞേസം സമതിക്കമിതബ്ബാനം സമതിക്കമസിദ്ധിതോ ച വുത്തം **"ആസന്നരൂപാവചരജ്ഝാനപച്ചത്ഥികാ"**തി. വീഥിപടിപന്നായ ഭാവനായ ഉപരൂപരിവിസേസാവഹഭാവതോ, പണീതഭാവസിദ്ധിതോ ച പഠമാരുപ്പതോ ദുതിയാരുപ്പം സന്തതരസഭാവന്തി ആഹ **"നോ ച വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനമിവ സന്താ"**തി വക്ഖതി ഹി "സുപ്പണീതതരാ ഹോന്തി, പച്ഛിമാ പച്ഛിമാ ഇധാ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൯൦). **അനന്തം അനന്ത**ന്തി കേവലം "അനന്തം അനന്ത"ന്തി **ന മനസി കാതബ്ബം** ന ഭാവേതബ്ബം, "അനന്തം വിഞ്ഞാണം, അനന്തം വിഞ്ഞാണ"ന്തി പന മനസി കാതബ്ബം, "വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണ"ന്തി വാ.

തസ്മിം നിമിത്തേതി തസ്മിം പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതേ വിഞ്ഞാണനിമിത്തേ. **ചിത്തം ചാരേന്തസ്സാ**തി ഭാവനാചിത്തം പവത്തേന്തസ്സ. **ആകാസഫുടേ വിഞ്ഞാണേ**തി കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസം ഫരിത്വാ പവത്തേ പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണേ ആരമ്മണഭൂതേ. **അപ്പേതീ**തി അപ്പനാവസേന പവത്തതി. സഭാവധമ്മേപി ആരമ്മണസമതിക്കമഭാവനാഭാവതോ ഇദം അപ്പനാപ്പത്തം ഹോതി ചതുത്ഥാരുപ്പം വിയ. **അപ്പനാനയോ പനേത്ഥ വുത്തനയേനേവാ**തി ഏത്ഥ ദുതിയാരുപ്പജ്ഝാനേ പുരിമഭാഗേ തീണി, ചത്താരി വാ ജവനാനി കാമാവചരാനി ഉപേക്ഖാവേദനാസമ്പയുത്താനേവ ഹോന്തി. "ചതുത്ഥം പഞ്ചമം വാ അരൂപാവചര"ന്തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൭൫) പഠമാരുപ്പജ്ഝാനേ വുത്തേന നയേന, അഥ വാ **അപ്പനാനയോ**തി സഭാവധമ്മേപി ആരമ്മണേ ഝാനസ്സ അപ്പനാനയോ ആരമ്മണാതിക്കമഭാവനാവസേന ആരുപ്പം അപ്പനം പാപുണാതി, "അപ്പനാപ്പത്തസ്സേവ ഹി ഝാനസ്സ ആരമ്മണസമതിക്കമനമത്തം തത്ഥ ഹോതീ"തി **മരണാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൭൭) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോതി അത്ഥോ.

൨൭൬. **സബ്ബസോ**തി സബ്ബാകാരേന പഠമാരുപ്പേ "ആസന്നരൂപജ്ഝാനപച്ചത്ഥികതാ, അസന്തസഭാവതാ"തി ഏവമാദിനാ സബ്ബേന ദോസദസ്സനാകാരേന, തഥ വാ നികന്തിപഹാനഅനാവജ്ജിതുകാമതാദിആകാരേന, സബ്ബം വാ കുസലവിപാകകിരിയാഭേദതോ അനവസേസന്തി അത്ഥോ. സ്വായമത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ഞാതും സക്കാതി ആഹ **"സബ്ബസോതി ഇദം വുത്തനയമേവാ"**തി. ഝാനസ്സ ആകാസാനഞ്ചായതനതാ ബാഹിരത്ഥസമാസവസേന ഹേട്ഠാ വുത്താതി ആഹ **"പുബ്ബേ വുത്തനയേന ഝാനമ്പി ആകാസാനഞ്ചായതന"**ന്തി . ആരമ്മണസ്സ പന സമാനാധികരണസമാസവസേനാതി സന്ദസ്സേതും **"ആരമ്മണമ്പി"**തിആദി വുത്തം. തഥ **"പുരിമനയേനേവാ"**തി ഇദം "നാസ്സ അന്തോ"തിആദിനാ വുത്തപദസിദ്ധിം സന്ധായ വുത്തം. യഥാ അധിട്ഠാനട്ഠേന, ഏവം സഞ്ജാതിദേസട്ഠേനപി ആയതന-സദ്ദേന ഇധ അത്ഥോ യുജ്ജതീതി ദസ്സേതും **"തഥാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സഞ്ജായതി ഏത്ഥാതി സഞ്ജാതി, സഞ്ജാതി ഏവ ദേസോ **സഞ്ജാതിദേസോ. ഝാനം** അപ്പവത്തികരണേന. **ആരമ്മണം** അമനസികരണേന. **ഉഭയമ്പി** വാ ഉഭയതാ യോജേതബ്ബാ. ഝാനസ്സപി ഹി അനാവജ്ജനം, ജവനപടിപാദകേന വാ ഭവങ്ഗമനസ്സ അന്തോ അകരണം അമനസികരണം, ആരമ്മണസ്സ ച ആരമ്മണകരണവസേന അപ്പവത്തനം **അപ്പവത്തികരണ**ന്തി അത്ഥസ്സ സമ്ഭവതോ **ഏകജ്ഝം കത്വാ** സാമഞ്ഞനിദ്ദേസേന, ഏകസേസനയേന വാ.

പുബ്ബേ അനന്തസ്സ ആകാസസ്സ ആരമ്മണകരണവസേന പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണം അത്തനോ ഫരണാകാരേനേവ "അനന്ത"ന്തി മനസി കാതബ്ബത്താ "അനന്തം വിഞ്ഞാണ"ന്തി വുത്തന്തി പുന **"മനസികാരവസേന വാ അനന്ത"**ന്തി വുത്തം, സബ്ബസോ മനസികരണവസേനാതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"അനവസേസതോ മനസി കരോന്തോ**

‘അനന്ത’ന്തി മനസി കരോതീ”തി. **ഝാനവിഭങ്ഗേപി** അയമേവത്ഥോ വുത്തോതി ദസ്സേന്തോ **“യം പന വിഭങ്ഗേ വുത്ത”**ന്തിആദിമാഹ. തസ്സാ പാളിയാ ഏവം വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - തംയേവ ആകാസം ഫുടം വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനവിഞ്ഞാണേന മനസി കരോതീതി. അയം പനത്ഥോ യുത്തോ വിയ ദിസ്സതി, തംയേവ ആകാസം വിഞ്ഞാണേന ഫുടം തേന ഗഹിതാകാരം മനസി കരോതി. ഏവം തം വിഞ്ഞാണം അനന്തം ഫരതീതി. യം ഹി ആകാസം പഠമാരുപ്പസമങ്ഗീ വിഞ്ഞാണേന അനന്തം ഫരതി, തം ഫരണാകാരസഹിതമേവ വിഞ്ഞാണം മനസി കരോന്തോ ദുതിയാരുപ്പസമങ്ഗീ അനന്തം ഫരതീതി വുച്ചതി.

മനസികാരവസേന അനന്തഫരണാകാരേന ഇധ അനന്തതാ, ന ആകാസസ്സ വിയ ഉപ്പാദന്താദിഅഭാവേനാതി **“നാസ്സ അന്തോതി അനന്ത”**ന്തി ഏത്തകമേവാഹ. **“രുള്ഹീസദ്ദോ”**തി ഇമിനാ “വിഞ്ഞാണാനഞ്ച”ന്തി ഏതസ്സ പദസ്സ അത്ഥേ വിഞ്ഞാണഞ്ച-സദ്ദോ നിരുള്ഹോതി ദസ്സേതി, യഥാവുത്തം വാ വിഞ്ഞാണം ദുതിയാരുപ്പജ്ഝാനേന അഞ്ചീയതി വുത്താകാരേന ആലമ്ബീയതീതി വിഞ്ഞാണഞ്ചന്തി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസം വുത്തത്ഥമേവാതി ആഹ **“സേസം പുരിമസദിസമേവാ”**തി.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനകഥാവണ്ണനാ

൨൭൬. തതിയാരുപ്പകമ്മട്ഠാനേ യം ഹേട്ഠാ വുത്തസദിസം, തം വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബം, അപുബ്ബമേവ വണ്ണയിസ്സാമ. തത്ഥ **തസ്സേവാ**തി യം ആരബ്ഭ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം പവത്തം, തസ്സേവ. കിം പന തന്തി ആഹ **“ആകാസാനഞ്ചായതനവിഞ്ഞാണസ്സാ”**തി. ഏതേന തതോ അഞ്ഞം തതിയാരുപ്പജ്ഝാനസ്സ ആരമ്മണം നത്ഥീതി ദസ്സേതി. **“ആരമ്മണഭൂതസ്സാ”**തി ഇമിനാ തസ്സ അനാരമ്മണഭൂതം ദുതിയാരുപ്പവിഞ്ഞാണം നിവത്തേതി. **അഭാവോ**തി നത്ഥിതാ. **സുഞ്ഞതാ**തി രിത്തതാ. **വിവിത്താകാരോ**തി വിവേകോ. തീഹി പദേഹി പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണസ്സ അപഗമമേവ വദതി. “മനസി കാതബ്ബോ”തി വത്വാ മനസികാരവിധിം ദസ്സേതും **“തം വിഞ്ഞാണ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അമനസികരിത്വാ**തി സബ്ബേന സബ്ബം മനസി അകത്വാ അചിന്തേത്വാ. **വാ**-സദ്ദോ അനിയമത്ഥോ, തേന തീസു പകാരേസു ഏകേനപി അത്ഥസിദ്ധീതി ദസ്സേതി.

തസ്മിം നിമിത്തേതി തസ്മിം പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണസ്സ അഭാവസങ്ഖാതേ ഝാനുപ്പത്തിനിമിത്തേ. **ആകാസേ ഫുടേ**തി ആകാസം ഫരിത്വാ പവത്തേ. “ആകാസഫുടേ”തി വാ പാഠോ. **സുഞ്ഞവിവിത്തനത്ഥിഭാവേ**തി സുഞ്ഞഭാവേ, വിവിത്തഭാവേ, നത്ഥിഭാവേ ചാതി യേന ആകാരേന ഭാവിതം, തസ്സ ഗഹണത്ഥം വുത്തം. അഥ വാ **സുഞ്ഞവിവിത്തനത്ഥിഭാവേ**തി സുഞ്ഞവിവിത്തതാസങ്ഖാതേ നത്ഥിഭാവേ, തേന വിനാസാഭാവമേവ ദസ്സേതി, ന പുരേ അഭാവാദികേ.

തസ്മിം ഹി അപ്പനാചിത്തേതി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനജ്ഝാനസമ്പയുത്തേ അപ്പനാവസേന പവത്തേ ചിത്തേ, തസ്മിം വാ പഠമാരുപ്പസ്സ അപഗമസങ്ഖാതേ നത്ഥിഭാവേ യഥാവുത്തേ അപ്പനാചിത്തേ ഉപ്പന്നേ. സോ ഭിക്ഖു അഭാവമേവ പസ്സന്തോ വിഹരതീതി സമ്ബന്ധോ. പുരിസോ കത്ഥചി ഗന്ത്വാ ആഗന്ത്വാ സുഞ്ഞമേവ പസ്സതി, നത്ഥിഭാവമേവ പസ്സതീതി യോജനാ. **തം ഠാന**ന്തി തം സന്നിപാതട്ഠാനം. **“പരികമ്മമനസികാരേന അന്തരഹിതേ”**തി ഇമിനാ ആരമ്മണകരണാഭാവേന തസ്സ അന്തരധാനം ന നട്ഠത്താതി ദസ്സേതി. തത്രിദം ഓപമ്മസംസന്ദനം - യഥാ സോ പുരിസോ തത്ഥ സന്നിപതിതം ഭിക്ഖുസങ്ഘം ദിസ്വാ ഗതോ, തതോ സബ്ബേസു ഭിക്ഖൂസു കേനചിദേവ കരണീയേന അപഗതേസു ആഗന്ത്വാ തം ഠാനം ഭിക്ഖൂഹി സുഞ്ഞമേവ പസ്സതി, ന ഭിക്ഖൂനം തതോപി അപഗതകാരണം, ഏവമയം യോഗാവചരോ പുബ്ബേ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനജ്ഝാനചക്ഖുനാ പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണം ദിസ്വാ പച്ഛാ നത്ഥീതി പരികമ്മമനസികാരേന തസ്മിം അപഗതേ തതിയാരുപ്പജ്ഝാനചക്ഖുനാ തസ്സ നത്ഥിഭാവമേവ പസ്സന്തോ വിഹരതി, ന തസ്സ

അപഗമനകാരണം വീമംസതി ഝാനസ്സ താദിസാഭോഗാഭാവതോതി. **സബ്ബസോ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മാ**തി ഏത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബം.

൨൮൪. നത്ഥിതാ പരിയായാസുഞ്ഞവിവിത്തഭാവാതി "നത്ഥീ"തി പദസ്സ അത്ഥം വദന്തേന സുഞ്ഞവിവിത്തപദാനിപി ഗഹിതാനി. ആമേഡിതവചനം പന ഭാവനാകാരദസ്സനം. വിഭങ്ഗേപി ഇമസ്സ പദസ്സ അയമേവത്ഥോ വുത്തോതി ദസ്സേതും **"യമ്പി വിഭങ്ഗേ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തഞ്ഞേവ വിഞ്ഞാണം അഭാവേതീ**തി യം പുബ്ബേ "അനന്തം വിഞ്ഞാണ"ന്തി മനസി കതം പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണം, തംയേവാതി അത്ഥോ . തംയേവ ഹി ആരമ്മണഭൂതം പഠമേന വിയ രൂപനിമിത്തം തതിയേനാരുപ്പേനാഭാവേതീതി. **ഖയതോ സമ്മസന**ന്തി ഭങ്ഗാനുപസ്സനമാഹ. സാ ഹി സങ്ഖതധമ്മാനം ഭങ്ഗാഭാവമേവ പസ്സന്തീ "വിഞ്ഞാണമ്പി അഭാവേതീ"തിആദിനാ വത്തബ്ബതം ലഭതീതി അധിപ്പായേനാഹ **"ഖയതോ സമ്മസനം വിയ വുത്ത"**ന്തി. **അസ്സാ**തി പാഠസ്സ. പുന **അസ്സാ**തി വിഞ്ഞാണസ്സ. **അഭാവേതീ**തി അഭാവം കരോതി. യഥാ ഞാണസ്സ ന ഉപതിട്ഠതി, ഏവം കരോതി അമനസികരണതോ. തതോ ഏവ **വിഭാവേതി** വിഗതഭാവം കരോതി, വിനാസേതി വാ യഥാ ന ദിസ്സതി, തഥാ കരണതോ. തേനേവ **അന്തരധാപേതി** തിരോഭാവം ഗമേതി. **ന അഞ്ഞഥാ**തി ഇമിസ്സാ പാളിയാ ഏവമത്ഥോ, ന ഇതോ അഞ്ഞഥാ അയുജ്ജമാനകത്താതി അധിപ്പായോ.

അസ്സാതി പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണാഭാവസ്സ. **കിഞ്ചന**ന്തി കിഞ്ചിപി. സഭാവധമ്മസ്സ അപ്പാവസേസതാ നാമ ഭങ്ഗോ ഏവ സിയാതി ആഹ **"ഭങ്ഗമത്തമ്പി അസ്സ അവസിട്ഠം നത്ഥീ"**തി. സതി ഹി ഭങ്ഗമത്തേപി തസ്സ സകിഞ്ചനതാ സിയാ. **അകിഞ്ചന**ന്തി ച വിഞ്ഞാണസ്സ കിഞ്ചി പകാരം അഗ്ഗഹേത്വാ സബ്ബേന സബ്ബം വിഭാവനമാഹ. സേസം വുത്തനയമേവ.

നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനകഥാവണ്ണനാ

൨൮൫. നോ ച സന്താതി യഥാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തി സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവപ്പത്തിയാ സവിസേസാ സന്താ, ഏവമയം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തി നോ ച സന്താ തദഭാവതോ. യാ അയം ഖന്ധേസു പച്ചയയാപനീയതായ, രോഗമൂലതായ ച രോഗസരിക്ഖതാ, ദുക്ഖതാസൂലയോഗാദിനാ ഗണ്ഡസരിക്ഖതാ, പീളാജനനാദിനാ സല്ലസരിക്ഖതാ ച, സാ സഞ്ഞായ സതി ഹോതി, നാസതീതി വുത്തം **"സഞ്ഞാ രോഗോ, സഞ്ഞാ ഗണ്ഡോ, സഞ്ഞാ സല്ല"**ന്തി. സാ ചേത്ഥ പടുകിച്ചാ പഞ്ചവോകാരഭവതോ ഓളാരികസഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. ന കേവലം സഞ്ഞാ ഏവ, അഥ ഖോ വേദനാചേതനാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. സഞ്ഞാസീസേന പന നിദ്ദേസോ കതോ. **ഏതം സന്ത**ന്തി ഏതം അസന്തഭാവകരരോഗാദിസരിക്ഖസഞ്ഞാവിരഹതോ സന്തം. തതോ ഏവ **പണീതം**. കിം പന തന്തി ആഹ **"നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ"**തി ? തദപദേസേന തംസമ്പയുത്തജ്ഝാനമാഹ **"ആദീനവ"**ന്തി. ഏത്ഥ രോഗാദിസരിക്ഖസഞ്ഞാദിസബ്ഭാവോപി ആദീനവോ ദട്ഠബ്ബോ, ന ആസന്നവിഞ്ഞാണഞ്ചായതനപച്ചത്ഥികതാവ. **ഉപരീ**തി ചതുത്ഥാരുപ്പേ. **സാ വാ**തി സാ ഏവ. **വത്തിതാ**തി പവത്തിതാ നിബ്ബത്തിതാ വളഞ്ജിതാ.

തസ്മിം നിമിത്തേതി തസ്മിം തതിയാരുപ്പസമാപത്തിസങ്ഖാതേ ഝാനനിമിത്തേ. **മാനസ**ന്തി ചിത്തം "മനോ ഏവ മാനസ"ന്തി കത്വാ, ഭാവനാമനസികാരം വാ. തം ഹി മനസി ഭവന്തി മാനസന്തി വുച്ചതി. ഝാനസമ്പയുത്തധമ്മാനമ്പി ഝാനാനുഗുണതായ സമാപത്തിപരിയായോ ലബ്ഭതീതി ആഹ **"ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിസങ്ഖാതേസു ചതൂസു ഖന്ധേസൂ"**തി, ആരമ്മണഭൂതേസൂതി അധിപ്പായോ.

൨൮൬. യഥാവുത്തം ആകിഞ്ചഞ്ഞം ആരമ്മണപച്ചയഭാവതോ ആയതനം കാരണമസ്സാതി **ഝാനം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം,** ആകിഞ്ചഞ്ഞമേവ ആരമ്മണപച്ചയഭൂതം ഝാനസ്സ കാരണന്തി **ആരമ്മണം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതന**ന്തി ഏവം വാ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസമേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബം.

യായ സഞ്ഞായ ഭാവതോതി യാദിസായ സഞ്ഞായ അത്ഥിഭാവേന. യാ ഹി സാ പടുസഞ്ഞാകിച്ചസ്സ അഭാവതോ സഞ്ഞാതിപി ന വത്തബ്ബാ, സഞ്ഞാസഭാവാനാതിവത്തനതോ അസഞ്ഞാതിപി ന വത്തബ്ബാ, തസ്സാ വിജ്ജമാനത്താതി അത്ഥോ. **ത**ന്തി തം ഝാനം. **തം താവ ദസ്സേതു**ന്തി ഏത്ഥ **ത**ന്തി തം സസാപടിപദം, യഥാവുത്തസഞ്ഞം, തസ്സാ ച അധിഗമുപായന്തി അത്ഥോ. **നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ**തി ഹി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന ധമ്മം ഉദ്ധരന്തേന സഞ്ഞാവന്തമുഖേന സഞ്ഞാ ഉദ്ധടാ, അഞ്ഞഥാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനന്തി ഉദ്ധരിതബ്ബം സിയാ. സാ പന പടിപദാ യത്ഥ പവത്തതി, യഥാ ച പവത്തതി, തം ദസ്സേതും **"ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സന്തതോ മനസി കരോതി, സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തിം ഭാവേതീ"**തി വുത്തം. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ഹി ചതുത്ഥാരുപ്പഭാവനായ പവത്തിട്ഠാനം, സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തി പവത്തിആകാരോതി. **യത്ര ഹി നാമാ**തി യാ നാമ. **നത്ഥിഭാവമ്പീ**തി വിഞ്ഞാണസ്സ സുഞ്ഞതമ്പി, ഏവം സുഖുമമ്പീതി അധിപ്പായോ. **സന്താരമ്മണതായാ**തി സന്തം ആരമ്മണം ഏതിസ്സാതി സന്താരമ്മണാ, തബ്ഭാവോ സന്താരമ്മണതാ, തായ, ന ഝാനസന്തതായ. ന ഹി തതിയാരുപ്പസമാപത്തി ചതുത്ഥാരുപ്പജ്ഝാനതോ സന്താ.

ചോദകോ "യം സന്തതോ മനസി കരോതി, ന തത്ഥ ആദീനവദസ്സനം ഭവേയ്യ. അസതി ച ആദീനവദസ്സനേ സമതിക്കമോ ഏവ ന സിയാ"തി ദസ്സേന്തോ **"സന്തതോ ചേ മനസി കരോതി, കഥം സമതിക്കമോ ഹോതീ"**തി ആഹ. ഇതരോ **"അസമാപജ്ജിതുകാമതായാ"**തി പരിഹാരമാഹ, തേന ആദീനവദസ്സനമ്പി അത്ഥേവാതി ദസ്സേതി. **സോ ഹീ**തിആദിനാ വുത്തമേവത്ഥം പാകടതരം കരോതി. തത്ഥ യസ്മിം ഝാനേ അഭിരതി, തത്ഥ ആവജ്ജനസമാപജ്ജനാദിപടിപത്തിയാ ഭവിതബ്ബം. സാ പനസ്സ തതിയാരുപ്പേ സബ്ബസോ നത്ഥി, കേവലം അഞ്ഞാഭാവതോ ആരമ്മണകരണമത്തമേവാതി ദസ്സേന്തോ **"കിഞ്ചാപീ"**തിആദിമാഹ.

സമതിക്കമിതാവ ഗച്ഛതീതി തേസം സിപ്പീനം ജീവികം തിണായപി അമഞ്ഞമാനോ തേ വീതിവത്തതിയേവ. **സോ**തി യോഗാവചരോ. **ത**ന്തി തതിയാരുപ്പസമാപത്തിം. **പുബ്ബേ വുത്തനയേനാ**തി "സന്താ വതായം സമാപത്തീ"തിആദിനാ വുത്തേന നയേന സന്തതോ മനസി കരോന്തോ. **ത**ന്തി യായ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ നാമ ഹോതി, സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തിം ഭാവേതീതി വുച്ചതി, തം സഞ്ഞം പാപുണാതീതി യോജനാ. സഞ്ഞാസീസേന ഹി ദേസനാ. **പരമസുഖുമ**ന്തി ഉക്കംസഗതസുഖുമഭാവം. **സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തി**ന്തി ഉക്കംസഗതസുഖുമതായ സങ്ഖാരാനം സേസതാമത്തം സമാപത്തിം. തേനാഹ **"അച്ചന്തസുഖുമഭാവപ്പത്തസങ്ഖാര"**ന്തി. അന്തമതിച്ച **അച്ചന്തം**. യതോ സുഖുമതമം നാമ നത്ഥി, തഥാപരമുക്കംസഗതസുഖുമസങ്ഖാരന്തി അത്ഥോ. പഠമജ്ഝാനൂപചാരതോ പട്ഠായ ഹി തച്ഛന്തിയാ വിയ പവത്തമാനായ ഭാവനായ അനുക്കമേന സങ്ഖാരാ തത്ഥ അന്തിമകോട്ഠാസതം പാപിതാ, തതോ പരം നിരോധോ ഏവ, ന സങ്ഖാരപ്പവത്തീതി. തേന വുച്ചതി **"സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തീ"**തി.

൨൮൭. **യം തം** ചതുക്ഖന്ധം. **അത്ഥതോ**തി കുസലാദിവിസേസവിസിട്ഠപരമത്ഥതോ. വിസേസതോ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖായ അധിട്ഠാനഭൂതം ഇധാധിപ്പേതന്തി ആഹ **"ഇധ സമാപന്നസ്സ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ അധിപ്പേതാ"**തി. **ഓളാരികായ സഞ്ഞായ അഭാവതോ**തി യദിപി ചതുത്ഥാരുപ്പവിപാകസഞ്ഞായ ചതുത്ഥാരുപ്പകുസലസഞ്ഞാ ഓളാരികാ, തഥാ വിപസ്സനാമഗ്ഗഫലസഞ്ഞാഹി, തഥാപി ഓളാരികസുഖുമതാ നാമ ഉപാദായുപാദായ ഗഹേതബ്ബാതി പഞ്ചവോകാരഭവപരിയാപന്നായ വിയ ചതുവോകാരേപി ഹേട്ഠാ തീസു ഭൂമീസു സഞ്ഞായ വിയ ഓളാരികായ അഭാവതോ. **സുഖുമായാ**തി സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവപ്പത്തിയാ സുഖുമായ സഞ്ഞായ ഭാവതോ

വിജ്ജമാനത്താ. **നേവസഞ്ഞാ**തി എത്ഥ **ന**-കാരോ അഭാവത്ഥോ, **നാസഞ്ഞ**ന്തി എത്ഥ **ന**-കാരോ അഞ്ഞത്ഥോ, **അ**-കാരോ അഭാവത്ഥോവ, അസഞ്ഞം അനസഞ്ഞഞ്ചാതി അത്ഥോ. **പരിയാപന്നത്താ**തി എകദേസഭാവേന അന്തോഗധത്താ. **ഏത്ഥാ**തി ചതുത്ഥാരുപ്പേ. ദുതിയേ അത്ഥവികപ്പേ **നേവസഞ്ഞാ**തി എത്ഥ **ന**-കാരോ അഞ്ഞത്ഥോ. തഥാ **നാസഞ്ഞാ**തി എത്ഥ **ന**-കാരോ, **അ**-കാരോ ച അഞ്ഞത്ഥോ എവാതി തേന ദ്വയേന സഞ്ഞാഭാവോ എവ ദസ്സിതോതി ധമ്മായതനപരിയാപന്നതായ ആയതനഭാവോ വുത്തോവാതി **"അധിട്ഠാനട്ഠേനാ"**തി വുത്തം നിസ്സയപച്ചയഭാവതോ.

കിം പന കാരണം, യേനേത്ഥ സഞ്ഞാവ എദിസീ ജാതാതി അനുയോഗം സന്ധായാഹ **"ന കേവല"**ന്തിആദി. സഞ്ഞാസീസേനായം ദേസനാ കതാ ''നാനത്തകായാ നാനത്തസഞ്ഞിനോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൨, ൩൪൧; അ॰ നി॰ ൯.൨൪) വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. എവം **ഏസ അത്ഥോ**തി കഞ്ചി വിസേസം ഉപാദായ സഭാവതോ അത്ഥീതി വത്തബ്ബസ്സേവ ധമ്മസ്സ കഞ്ചി വിസേസം ഉപാദായ നത്ഥീതി വത്തബ്ബതാസങ്ഖാതോ അത്ഥോ.

അതിധോകമ്പി യം **തേലമത്ഥി ഭന്തേതി ആഹ** അകപ്പിയഭാവം ഉപാദായ, തദേവ **നത്ഥി, ഭന്തേ, തേലന്തി ആഹ** നാളിപൂരണം ഉപാദായ. തേനാഹ **"തത്ഥ യഥാ"**തിആദി.

യദി ആരമ്മണസഞ്ജാനനം സഞ്ഞാകിച്ചം, തം സഞ്ഞാ സമാനാ കഥമയം കാതും ന സക്കോതീതി ആഹ **"ദഹനകിച്ചമിവാ"**തിആദി. സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവപ്പത്തിയാ എവ ഹേസാ പടുസഞ്ഞാകിച്ചം കാതും ന സക്കോതി, തതോ എവ ച ഞാണസ്സ സുഗയ്ഹാപി ന ഹോതി. തേനാഹ **"നിബ്ബിദാജനനമ്പി കാതും ന സക്കോതീ"**തി. **അകതാഭിനിവേസോ**തി അകതവിപസ്സനാഭിനിവേസോ അപ്പവത്തിതസമ്മസനചാരോ. **പകതിവിപസ്സകോ**തി പകതിയാ വിപസ്സകോ. ഖന്ധാദിമുഖേന വിപസ്സനം അഭിനിവിസിത്വാ ദ്വാരാലമ്ബനേഹി സദ്ധിം ദ്വാരപ്പവത്തധമ്മാനം വിപസ്സകോ സക്കുണേയ്യ തബ്ബിസയഉദയബ്ബയഞാണം ഉപ്പാദേതും, യഥാ പന സക്കോതി, തം ദസ്സേതും **"സോപീ"**തിആദി വുത്തം. **കലാപസമ്മസനവസേനേവാ**തി ചതുത്ഥാരുപ്പചിത്തുപ്പാദപരിയാപന്നേ ഫസ്സാദിധമ്മേ അവിനിബ്ഭുജ്ജ എകതോ ഗഹേത്വാ കലാപതോ സമൂഹതോ സമ്മസനവസേന നയവിപസ്സനാസങ്ഖാതകലാപസമ്മസനവസേന. ഫസ്സാദിധമ്മേ വിനിബ്ഭുജ്ജിത്വാ വിസും വിസും സരൂപതോ ഗഹേത്വാ അനിച്ചാദിവസേന സമ്മസനം **അനുപദധമ്മവിപസ്സനാ** . **ഏവം സുഖുമത്തം ഗതാ** യഥാ ധമ്മസേനാപതിനാപി നാമ അനുപദം ന വിപസ്സനേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഥേരസ്സാതി അഞ്ഞതരസ്സ ഥേരസ്സ. **അഞ്ഞാഹിപീ**തി എത്ഥ അയമപരാ ഉപമാ - എകോ കിര ബ്രാഹ്മണോ അഞ്ഞതരം പുരിസം മനുഞ്ഞം മത്തികഭാജനം ഗഹേത്വാ ഠിതം ദിസ്വാ യാചി ''ദേഹി മേ ഇമം ഭാജന''ന്തി. സോ സുരാസിത്തതം സന്ധായ ''നായ്യോ സക്കാ ദാതും, സുരാ എത്ഥ അത്ഥീ''തി ആഹ. ബ്രാഹ്മണോ അത്തനോ സമീപേ ഠിതം പുരിസം ഉദ്ദിസ്സ ആഹ ''തേന ഹി ഇമസ്സ പാതും ദേഹീ''തി. ഇതരോ ''നത്ഥയ്യോ''തി ആഹ. തത്ഥ യഥാ ബ്രാഹ്മണസ്സ അയോഗ്യഭാവം ഉപാദായ ''അത്ഥീ''തിപി വത്തബ്ബം, പാതബ്ബതായ തത്ഥ അഭാവതോ ''നത്ഥീ''തിപി വത്തബ്ബം ജാതം, എവം ഇധാപീതി ദട്ഠബ്ബം.

കസ്മാ പനേത്ഥ യഥാ ഹേട്ഠാ ''അനന്തോ ആകാസോ, അനന്തം വിഞ്ഞാണം, നത്ഥി കിഞ്ചീ''തി തത്ഥ തത്ഥ ഭാവനാകാരോ ഗഹിതോ, എവം കോചി ഭാവനാകാരോ ന ഗഹിതോതി? കേചി താവ ആഹു - ''ഭാവനാകാരോ നാമ സോപചാരസ്സ ഝാനസ്സ യഥാസകം ആരമ്മണേ പവത്തിആകാരോ, ആരമ്മണഞ്ചേത്ഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനധമ്മാ. തേ പന ഗയ്ഹമാനാ എകസ്സ വാ പുബ്ബങ്ഗമധമ്മസ്സ വസേന ഗഹേതബ്ബാ സിയും, സബ്ബേ എവ വാ. തത്ഥ പഠമപക്ഖേ വിഞ്ഞാണസ്സ ഗഹണം ആപന്നന്തി 'വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണ'ന്തി മനസികാരേ ചതുത്ഥാരുപ്പസ്സ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനഭാവോ ആപജ്ജതി.

ദുതിയപക്ഖേ പന സബ്ബസോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനധമ്മാരമ്മണതായ ഝാനസ്സ 'ആകിഞ്ചഞ്ഞം ആകിഞ്ചഞ്ഞ'ന്തി മനസികാരേ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനതാ വാ സിയാ, അഭാവാരമ്മണതാ വാ. സബ്ബഥാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനഭാവോ ന ലബ്ഭതീ"തി. തദിദമകാരണം തഥാ ഝാനസ്സ അപ്പവത്തനതോ. ന ഹി ചതുത്ഥാരുപ്പഭാവനാ വിഞ്ഞാണമാകിഞ്ചഞ്ഞം വാ ആമസന്തീ പവത്തതി, കിഞ്ചരഹി? തതിയാരുപ്പസ്സ സന്തതം.

യദി ഏവം, കസ്മാ പാളിയം "സന്ത"ന്തി ന ഗഹിതന്തി? കിഞ്ചാപി ന ഗഹിതതം **സുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൨൯; സം॰ നി॰ ൨.൧൫൨), **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൬൦൨ ആദയോ) പന ഗഹിതമേവ. യഥാഹ - "തഞ്ഞേവ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സന്തതോ മനസി കരോതി, സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തിം ഭാവേതീ"തി (വിഭ॰ ൬൧൯). അഥ കസ്മാ **വിഭങ്ഗേ** വിയ സുത്തേ ഭാവനാകാരോ ന ഗഹിതോതി? വേനേയ്യജ്ഝാസയതോ, ദേസനാവിലാസതോ ച. യേ ഹി വേനേയ്യാ യഥാ ഹേട്ഠാ തീസു ആരുപ്പേസു "അനന്തോ ആകാസോ, അനന്തം വിഞ്ഞാണം, നത്ഥി കിഞ്ചീ"തി ഭാവനാകാരോ ഗഹിതോ, ഏവം അഗ്ഗഹിതേ ഏവ തസ്മിം തമത്ഥം പടിവിജ്ഝന്തി, തേസം വസേന സുത്തേ തഥാ ദേസനാ കതാ, സുത്തന്തഗതികാവ അഭിധമ്മേ **സുത്തന്തഭാജനീയേ** (വിഭ॰ ൬൦൮ ആദയോ) ഉദ്ദേസദേസനാ. യേ പന വേനേയ്യാ വിഭജിത്വാ വുത്തേയേവ തസ്മിം തമത്ഥം പടിവിജ്ഝന്തി, തേസം വസേന **വിഭങ്ഗേ** ഭാവനാകാരോ വുത്തോ. ധമ്മിസ്സരോ പന ഭഗവാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ധമ്മാനം ദേസേതബ്ബപ്പകാരം ജാനന്തോ കത്ഥചി ഭാവനാകാരം ഗണ്ഹാതി, കത്ഥചി ഭാവനാകാരം ന ഗണ്ഹാതി. സാ ച ദേസനാ യാവദേവ വേനേയ്യവിനയത്ഥാതി അയമേത്ഥ ദേസനാവിലാസോ. സുത്തന്തദേസനാ വാ പരിയായകഥാതി തത്ഥ ഭാവനാകാരോ ന ഗഹിതോ, അഭിധമ്മദേസനാ പന നിപ്പരിയായകഥാതി തത്ഥ ഭാവനാകാരോ ഗഹിതോതി ഏവമ്പേത്ഥ ഭാവനാകാരസ്സ ഗഹണേ, അഗ്ഗഹണേ ച കാരണം വേദിതബ്ബം.

അപരേ പന ഭണന്തി - "ചതുത്ഥാരുപ്പേ വിസേസദസ്സനത്ഥം **സുത്തേ** ഭാവനാകാരസ്സ അഗ്ഗഹണം, സ്വായം വിസേസോ അനുപുബ്ബഭാവനാജനിതോ. സാ ച അനുപുബ്ബഭാവനാ പഹാനക്കമോപജനിതാ പഹാതബ്ബസമതിക്കമേന ഝാനാനം അധിഗന്തബ്ബതോ. തഥാ ഹി കാമാദിവിവേകവിതക്കവിചാരവൂപസമപീതിവിരാഗസോമനസ്സത്ഥങ്ഗമമുഖേന രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ദേസിതാനി, രൂപസഞ്ഞാദിസമതിക്കമമുഖേന അരൂപജ്ഝാനാനി. ന കേവലഞ്ച ഝാനാനിയേവ, അഥ ഖോ സബ്ബമ്പി സീലം, സബ്ബാപി പഞ്ഞാ പടിപക്ഖധമ്മപ്പഹാനവസേനേവ സമ്പാദേതബ്ബതോ പഹാതബ്ബധമ്മസമതിക്കമദസ്സനമുഖേനേവ ദേസനാ ആരുള്ഹാ. തഥാ ഹി "പാണാതിപാതം പഹായ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൮, ൧൯൪) സീലസംവരോ, "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ ന നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതി നാനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩; മ॰ നി॰ ൧.൪൧൧, ൪൨൧; ൩.൧൫, ൭൫) ഇന്ദ്രിയസംവരോ, "നേവ ദവായ ന മദായാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩, ൪൨൨; ൨.൨൪; ൩.൭൫; സം॰ നി॰ ൨.൬൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮; മഹാനി॰ ൨൦൬; വിഭ॰ ൫൧൮) ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ, "ഇധ ഭിക്ഖു മിച്ഛാജീവം പഹായ സമ്മാആജീവേന ജീവികം കപ്പേതീ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൮) ആജീവപാരിസുദ്ധി, "അഭിജ്ഝം ലോകേ പഹായ വിഗതാഭിജ്ഝേന ചേതസാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൭; മ॰ നി॰ ൧.൪൨൪, ൪൨൫; ൩.൧൬, ൭൫) ജാഗരിയാനുയോഗോ, "അനിച്ചസഞ്ഞാ ഭാവേതബ്ബാ അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതായ, അനിച്ചസഞ്ഞിനോ, മേഘിയ, അനത്തസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി, അനത്തസഞ്ഞീ അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതം ഗച്ഛതി, ആസവാനം ഖയാ അനാസവം ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ"തിആദിനാ പഞ്ഞാ പടിപക്ഖധമ്മപ്പഹാനവസേനേവ ദേസിതാ. തസ്മാ ഝാനാനി ദേസേന്തോ ഭഗവാ "വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൧൫൨; അ॰ നി॰ ४.൧൨൩) പഹാതബ്ബധമ്മസമതിക്കമദസ്സനമുഖേനേവ ദേസേസി. തേന വുത്തം

“കാമാദിവിവേകവിതക്കവിചാരവൂപസമപീതിവിരാഗസോമനസ്സത്ഥങ്ഗമമുഖേന രൂപാവചരജ്ഝാനാനി ദേസിതാനി, രൂപസഞ്ഞാദിസമതിക്കമമുഖേന അരൂപജ്ഝാനാനീ”തി. തത്ഥ യഥാ രൂപാവചരം പഠമം ഝാനം ഭാവനാവിസേസാധിഗതേഹി വിതക്കാദീഹി വിയ സദ്ധാദീഹിപി തിക്ഖവിസദസൂരസഭാവേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതത്താ കാമച്ഛന്ദാദീനം നീവരണാനം, തദേകട്ഠാനഞ്ച പാപധമ്മാനം വിക്ഖമ്ഭനതോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മഭാവപ്പത്തം കാമാവചരധമ്മേഹി സണ്ഹസുഖുമം, സന്തം, പണീതഞ്ച ഹോതി; ദുതിയജ്ഝാനാദീനി പന ഭാവനാവിസേസേന ഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനതോ തതോ സാതിസയം സണ്ഹസുഖുമസണ്ഹസുഖുമതരാദിഭാവപ്പത്താനി ഹോന്തി. തഥാ അരൂപാവചരം പഠമജ്ഝാനം രൂപവിരാഗഭാവനാഭാവേന പവത്തമാനം ആരമ്മണസന്തതായപി അങ്ഗസന്തതായപി പാകതികപരിത്തധമ്മേഹി വിയ സബ്ബരൂപാവചരധമ്മേഹി സന്തസുഖുമഭാവപ്പത്തം ഹോതി. ആരമ്മണസന്തഭാവേനാപി ഹി തദാരമ്മണധമ്മാ സന്തസഭാവാ ഹോന്തി, സേയ്യഥാപി ലോകുത്തരധമ്മാരമ്മണാ ധമ്മാ.

സതിപി ധമ്മതോ, മഹഗ്ഗതഭാവേനാപി ച അഭേദേ രൂപാവചരചതുത്ഥതോ ആരുപ്പം അങ്ഗതോപി സന്തമേവ, യതസ്സ സന്തവിമോക്ഖതാ വുത്താ. ദുതിയാരുപ്പാദീനി പന പഠമാരുപ്പാദിതോ അങ്ഗതോ, ആരമ്മണതോ ച സന്തസന്തതരസന്തതമഭാവപ്പത്താനി തഥാ ഭാവനാവിസേസസമായോഗതോ, സ്വായം ഭാവനാവിസേസോ പഠമജ്ഝാനൂപചാരതോ പട്ഠായ തംതംപഹാതബ്ബസമതിക്കമേനവസേന തസ്സ തസ്സ ഝാനസ്സ സന്തസുഖുമഭാവം ആപാദേന്തോ ചതുത്ഥാരുപ്പേ സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവം പാപേതി. യതോ ചതുത്ഥാരുപ്പം യഥാ അനുപദധമ്മവിപസ്സനാവസേന വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭാവം ഉപഗന്ത്വാ പകതിവിപസ്സകസ്സാപി നിബ്ബിദുപ്പത്തിയാ പച്ചയോ ന ഹോതി സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവപ്പത്തിതോ, തഥാ സയം തതിയാരുപ്പധമ്മേസു പവത്തമാനം തേ യാഥാവതോ വിഭാവേതും ന സക്കോതി, യഥാ തദഞ്ഞജ്ഝാനാനി അത്തനോ ആരമ്മണം. കേവലം പന ആരബ്ഭ പവത്തിമത്തമേവസ്സ തത്ഥ ഹോതി , തയിദം ആരമ്മണഭാവേനാപി നാമ വിഭൂതാകാരതായ ഠാതും അപ്പഹോന്തം ആരമ്മണകരണേ കിം പഹോതി. തസ്മാ തദസ്സ അവിഭൂതകിച്ചതം ദിസ്വാ സത്ഥാ ഹേട്ഠാ തീസു ഠാനേസു ഭാവനാകാരം വത്വാ താദിസോ ഇധ ന ലബ്ഭതീതി ദീപേതും ചതുത്ഥാരുപ്പദേസനായം **സുത്തേ** ഭാവനാകാരം പരിയായദേസനത്താ ന കഥേസി.

യസ്മാ പന സാരമ്മണസ്സ ധമ്മസ്സ ആരമ്മണേ പവത്തിആകാരോ അത്ഥേവാതി അതിസുഖുമഭാവപ്പത്തം തം ദസ്സേതും “തംയേവ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സന്തതോ മനസി കരോതീ”തി (വിഭ॰ ൬൧൯) **വിഭങ്ഗേ** വുത്തം യഥാധമ്മസാസനഭാവതോ, പുബ്ബഭാഗവസേന വാ **വിഭങ്ഗേ** “സന്തതോ മനസി കരോതീ”തി വുത്തം തദാ യോഗിനോ തസ്സ വിഭൂതഭാവതോ. അപ്പനാവസേന പന **സുത്തേ** ഭാവനാകാരോ ന ഗഹിതോ അവിഭൂതഭാവതോ. കമ്മട്ഠാനം ഹി കിഞ്ചി ആദിതോ അവിഭൂതം ഹോതി, യഥാ തം? ബുദ്ധാനുസ്സതിആദി. കിഞ്ചി മജ്ഝേ, യഥാ തം? ആനാപാനസ്സതി. കിഞ്ചി ഉഭയത്ഥ, യഥാ തം? ഉപസമാനുസ്സതിആദി. ചതുത്ഥാരുപ്പകമ്മട്ഠാനം പന പരിയോസാനേ അവിഭൂതം ഭാവനായ മത്ഥകപ്പത്തിയം ആരമ്മണസ്സ അവിഭൂതഭാവതോ. തസ്മാ ചതുത്ഥാരുപ്പേ ഇമം വിസേസം ദസ്സേതും സത്ഥാരാ **സുത്തേ** ഭാവനാകാരോ ന ഗഹിതോ, ന സബ്ബേന സബ്ബം അഭാവതോതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം.

പകിണ്ണകകഥാവണ്ണനാ

൨൫൫. അസദിസരൂപോതി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാകേതുമാലാദീഹി രൂപഗുണേഹി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണരൂപകായോ, സഭാവത്ഥോ വാ **രൂപ**-സദ്ദോ “യം ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപ”ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൩;

വിഭം ൨൦൩) വിയ. തസ്മാ **അസദിസരൂപോ**തി അസദിസസഭാവോ, തേന ദസബലചതുവേസാരജ്ജാദിഗുണവിസേസസമായോഗദീപനതോ സത്ഥു ധമ്മകായസമ്പത്തിയാപി അസദിസതാ ദസ്സിതാ ഹോതി. **ഇതീ**തി ഏവം വുത്തപ്പകാരേന. **തസ്മി**ന്തി ആരുപ്പേ. **പകിണ്ണകകഥാപി വിഞ്ഞേയ്യാ**തി പുബ്ബേ വിയ അസാധാരണം തത്ഥ തത്ഥ ഝാനേ പതിനിയതമേവ അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ സാധാരണഭാവതോ തത്ഥ തത്ഥേവ പകിണ്ണകം വിസടം അത്ഥം ഗഹേത്വാ പവത്താ പകിണ്ണകകഥാപി വിജാനിതബ്ബാ.

൨൮൧. **രൂപനിമിത്താതിക്കമതോ**തി കസിണരൂപസങ്ഖാതസ്സ പടിഭാഗനിമിത്തസ്സ അതിക്കമനതോ. **ആകാസാതിക്കമതോ**തി കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസസ്സ അതിക്കമനതോ. **ആകാസേ പവത്തിതവിഞ്ഞാണാതിക്കമതോ**തി പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണസ്സ അതിക്കമനതോ, ന ദുതിയാരുപ്പവിഞ്ഞാണാതിക്കമനതോ. തദതിക്കമതോ ഹി തസ്സേവ വിഭാവനം ഹോതി. ദുതിയാരുപ്പവിഞ്ഞാണവിഭാവനേ ഹി തദേവ അതിക്കന്തം സിയാ, ന തസ്സ ആരമ്മണം, ന ച ആരമ്മണേ ദോസം ദിസ്വാ അനാരമ്മണസ്സ വിഭാവനാതിക്കമോ യുജ്ജതി. **പാളിയഞ്ച** "വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സതോ സമാപജ്ജതി...പേ॰... സതോ വുട്ഠഹിത്വാ തംയേവ വിഞ്ഞാണം അഭാവേതീ"തി വുത്തം, ന വുത്തം "തംയേവ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം അഭാവേതീ"തി, "തംയേവ അഭാവേതീ"തി വാ. "അനന്തം വിഞ്ഞാണന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജാ"തി ഏത്ഥ പന ദ്വയം വുത്തം ആരമ്മണഞ്ച വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനഞ്ച. തസ്മിം ദ്വയേ യേന കേനചി, യതോ വാ വുട്ഠിതോ, തേനേവ പധാനനിദ്ദിട്ഠേന തംസദ്ദസ്സ സമ്ബന്ധേ ആപന്നേ "അയഞ്ച ആരമ്മണാതിക്കമഭാവനാ"തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസ്സ നിവത്തനത്ഥം വിഞ്ഞാണവചനം. തസ്മാ പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണസ്സേവ അഭാവനാതിക്കമോ വുത്തോ.

൨൮൨. **ഏവം സന്തേപീ**തി അങ്ഗാതിക്കമേ അസതിപി. **സുപ്പണീതതരാ**തി സുട്ഠു പണീതതരാ, സുന്ദരാ പണീതതരാ ചാതി വാ അത്ഥോ. സതിപി ചതുന്നം പാസാദതലാനം, സാടികാനഞ്ച തബ്ഭാവതോ, പമാണതോ ച സമഭാവേ ഉപരൂപരി പന കാമഗുണാനം, സുഖസമ്ഫസ്സാദീനഞ്ച വിസേസേന പണീതതരാദിഭാവോ വിയ ഏതാസം ചതുന്നം സമാപത്തീനം ആരുപ്പഭാവതോ, അങ്ഗതോ ച സതിപി സമഭാവേ ഭാവനാവിസേസസിദ്ധോ പന സാതിസയോ ഉപരൂപരി പണീതതരാദിഭാവോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി **"യഥാ ഹീ"**തിആദിനാ.

൨൮൩. **നിസ്സിതോ**തി നിസ്സായ ഠിതോ. **ദുട്ഠിതാ**തി ന സമ്മാ ഠിതാ, ദുക്ഖം വാ ഠിതാ. **തന്നിസ്സിത**ന്തി തേന നിസ്സിതം, ഠാനന്തി അത്ഥോ. **തന്നിസ്സിത**ന്തി വാ തം **മണ്ഡപലഗ്ഗം പുരിസം** നിസ്സായ ഠിതം പുരിസന്തി അത്ഥോ. മണ്ഡപലഗ്ഗഞ്ഹി അനിസ്സായ തേന വിനാഭൂതേ വിവിത്തേ ബഹി ഓകാസേ ഠാനം വിയ ആകാസലഗ്ഗവിഞ്ഞാണസ്സ വിവേകേ തദപഗമേ തതിയാരുപ്പസ്സ ഠാനന്തി.

൨൮൪. **ആരമ്മണം കരോതേവ, അഞ്ഞാഭാവേന തം ഇദന്തി** "ആസന്നവിഞ്ഞാണഞ്ചായതനപച്ചത്ഥികരൂപാസന്നാകാസാരമ്മണവിഞ്ഞാണാപഗമാരമ്മണം, നോ ച സന്ത"ന്തി ച ദിട്ഠാദീനവമ്പി തം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ഇദം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനജ്ഝാനം അഞ്ഞസ്സ താദിസസ്സ ആരമ്മണഭാവയോഗ്യസ്സ അഭാവേന അലാഭേന ആരമ്മണം കരോതി ഏവ. **"സബ്ബദിസമ്പതി"**ന്തി ഇദം ജനസ്സ അഗതികഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **വുത്തി**ന്തി ജീവികം. **വത്തതീ**തി ജീവതി.

൨൮൫. **ആരുള്ഹോ**തിആദീസു അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - യഥാ കോചി പുരിസോ അനേകപോരിസം ദീഘനിസ്സേണിം ആരുള്ഹോ തസ്സ ഉപരിമപദേ ഠിതോ തസ്സാ നിസ്സേണിയാ ബാഹുമേവ ഓലുബ്ഭതി അഞ്ഞസ്സ അലാഭതോ, യഥാ ച പംസുപബ്ബതസ്സ, മിസ്സകപബ്ബതസ്സ വാ അഗ്ഗകോടിം ആരുള്ഹോ തസ്സ മത്ഥകമേവ ഓലുബ്ഭതി, യഥാ ച **ഗിരിം** സിലാപബ്ബതം ആരുള്ഹോ പരിപ്ഫന്ദമാനോ അഞ്ഞാഭാവതോ അത്തനോ ജണ്ണുകമേവ ഓലുബ്ഭതി, **തഥാ** ഏതം

ചതുത്ഥാരുപ്പജ്ഝാനം തം തതിയാരുപ്പം ഓലുബ്ഭിത്വാ പവത്തതീതി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം ഉത്താനമേവ.

ആരുപ്പനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി ദസമപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

൧൧. സമാധിനിദ്ദേസവണ്ണനാ

ആഹാരേപടിക്കൂലഭാവനാവണ്ണനാ

൨൩൮. ഉദ്ദേസോ നാമ നിദ്ദേസത്ഥോ മുദുമജ്ഝിമപഞ്ഞാബാഹുല്ലതോ, ആഗതോ ച ഭാരോ അവസ്സം വഹിതബ്ബോതി ആഹ **"ഏകാ സഞ്ഞാതി ഏവം ഉദ്ദിട്ഠായ ആഹാരേ പടിക്കൂലസഞ്ഞായ ഭാവനാനിദ്ദേസോ അനുപ്പത്തോ"**തി. തത്ഥായം **സഞ്ഞാ**സദ്ദോ "രൂപസഞ്ഞാ സദ്ദസഞ്ഞാ"തിആദീസു (മഹാനി॰ ൧൮) സഞ്ജാനനലക്ഖണേ ധമ്മേ ആഗതോ, "അനിച്ചസഞ്ഞാ ദുക്ഖസഞ്ഞാ"തിആദീസു വിപസ്സനായം ആഗതോ, "ഉദ്ധുമാതകസഞ്ഞാതി വാ സോപാകരൂപസഞ്ഞാതി വാ ഇമേ ധമ്മാ ഏകത്ഥാ ഉദാഹു നാനത്ഥാ"തിആദീസു സമഥേ ആഗതോ. ഇധ പന സമഥസ്സ പരികമ്മേ ദട്ഠബ്ബോ. ആഹാരേ ഹി പടിക്കൂലാകാരഗ്ഗഹണം, തപ്പഭാവിതം വാ ഉപചാരജ്ഝാനം ഇധ "ആഹാരേ പടിക്കൂലസഞ്ഞാ"തി അധിപ്പേതം. തത്ഥ യസ്മിം ആഹാരേ പടിക്കൂലസഞ്ഞാ ഭാവേതബ്ബാ, തത്ഥ നിബ്ബേദവിരാഗുപ്പാദനായ തപ്പസങ്ഗേന സബ്ബമ്പി ആഹാരം കിച്ചപ്പഭേദാദീനവോപമ്മേഹി വിഭാവേതും **"ആഹരതീതി ആഹാരോ"**തിആദി ആരദ്ധം.

തത്ഥ **ആഹരതീ**തി ആഹാരപച്ചയസങ്ഖാതേന ഉപ്പത്തിയാ, ഠിതിയാ വാ പച്ചയഭാവേന അത്തനോ ഫലം ആനേതി നിബ്ബത്തേതി പവത്തേതി ചാതി അത്ഥോ. കബളം കരീയതീതി കബളീകാരോ, വത്ഥുവസേന ചേതം വുത്തം, ലക്ഖണതോ പന ഓജാലക്ഖണോ വേദിതബ്ബോ, കബളീകാരോ ച സോ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ആഹാരോ ചാതി **കബളീകാരാഹാരോ**. ഏസ നയോ സേസേസുപി. ഫുസതീതി **ഫസ്സോ**. അയം ഹി അരൂപധമ്മോപി സമാനോ ആരമ്മണേ ഫുസനാകാരേനേവ പവത്തതി. തഥാ ഹി സോ ഫുസനലക്ഖണോതി വുച്ചതി. ചേതയതീതി ചേതനാ, അത്തനോ സമ്പയുത്തധമ്മേഹി സദ്ധിം ആരമ്മണേ അഭിസന്ദഹതീതി അത്ഥോ, മനോസന്നിസ്സിതാ ചേതനാ **മനോസഞ്ചേതനാ**. ഉപപത്തിപരികപ്പനവസേന വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം**. ഏവമേത്ഥ സാമഞ്ഞത്ഥതോ, വിസേസത്ഥതോ ച ആഹാരാ വേദിതബ്ബാ. കസ്മാ പനേതേ ചത്താരോവ വുത്താ, അഞ്ഞേ ധമ്മാ കിം അത്തനോ ഫലസ്സ പച്ചയാ ന ഹോന്തീതി? നോ ന ഹോന്തി, ഇമേ പന തഥാ ച ഹോന്തി അഞ്ഞഥാ ചാതി സമാനേപി പച്ചയഭാവേ അതിരേകപച്ചയാ ഹോന്തി, തസ്മാ ആഹാരാതി വുച്ചന്തി.

കഥം? ഏതേസു ഹി പഠമോ സയം യസ്മിം കലാപേ തപ്പരിയാപന്നാനം യഥാരഹം പച്ചയോ ഹോന്തോവ ഓജട്ഠമകം രൂപം ആഹരതി, ദുതിയോ തിസ്സോ വേദനാ ആഹരതി, തതിയോ തീസു ഭവേസു പടിസന്ധിം ആഹരതി, ചതുത്ഥോ പടിസന്ധിക്ഖണേ നാമരൂപം ആഹരതി. തേനാഹ **"കബളീകാരാഹാരോ"**തിആദി. ഏത്ഥ ച കമ്മജാദിഭേദഭിന്നാ ഓജാ സതി പച്ചയലാഭേ ദ്വേ തിസ്സോ പവേണിയോ ഘടേന്തീ ഓജട്ഠമകരൂപം ആഹരതി, സുഖവേദനീയാദിഭേദഭിന്നോ ഫസ്സാഹാരോ യഥാരഹം തിസ്സോ വേദനാ ആഹരതി, പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദിഭേദഭിന്നോ മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ കാമഭവാദീസു തീസു ഭവേസു യഥാരഹം സവിഞ്ഞാണം, അവിഞ്ഞാണഞ്ച പടിസന്ധിം ആഹരതി, വിഞ്ഞാണാഹാരോ യഥാപച്ചയം പടിസന്ധിക്ഖണേ നാമം രൂപം, നാമരൂപഞ്ച ആഹരതീതി ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന ഇമേ ഏവ ധമ്മാ ആഹാരാതി വുത്താ. യഥാ ഹി കബളീകാരാഹാരോ രൂപകായസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന പച്ചയോ, ഏവം അരൂപിനോ ആഹാരാ സമ്പയുത്തധമ്മാനം. തഥാ ഹി വുത്തം "കബളീകാരോ ആഹാരോ ഇമസ്സ കായസ്സ ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോ, അരൂപിനോ ആഹാരാ സമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോ"തി (പട്ഠാ॰

൧.൧.൧൫). അപരോ നയോ - അജ്ഝത്തികസന്തതിയാ വിസേസപച്ചയത്താ കബളീകാരാഹാരോ, ഫസ്സാദയോ ച തയോ ധമ്മാ ആഹാരാതി വുത്താ. വിസേസപച്ചയോ ഹി കബളീകാരാഹാരഭക്ഖാനം സത്താനം രൂപകായസ്സ കബളീകാരാഹാരോ, നാമകായേ വേദനായ ഫസ്സോ, വിഞ്ഞാണസ്സ മനോസഞ്ചേതനാ, നാമരൂപസ്സ വിഞ്ഞാണം. യഥാഹ ''സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, അയം കായോ ആഹാരട്ഠിതികോ, ആഹാരം പടിച്ച തിട്ഠതി, അനാഹാരോ നോ തിട്ഠതി (സം॰ നി॰ ൫.൧൮൩). തഥാ ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ''ന്തി (ഉദാ॰ ൧; മഹാവ॰ ൧; നേത്തി॰ ൨൪).

കബളീകാരാഹാരേതി കബളീകാരേ ആഹാരേ **നികന്തി** തണ്ഹാ, **തം ഭയം** അനത്ഥാവഹതോ. ഗധിതസ്സ ഹി ആഹാരപരിഭോഗോ അനത്ഥായ ഹോതി. ഹേതുഅത്ഥേ ഭുമ്മം. ഏവം സേസേസു. **നികന്തീതി** നികാമനാ ഛന്ദരാഗോ . ഭായതി ഏതസ്മാതി ഭയം, നികന്തി ഏവ ഭയം **നികന്തിഭയം.** കബളീകാരാഹാരഹേതു ഇമേസം സത്താനം ഛന്ദരാഗോ ഭയം ഭയാനകം ദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദസ്സ അനത്ഥസ്സ സകലസ്സാപി വട്ടദുക്ഖസ്സ ഹേതുഭാവതോ. തേനേവാഹ ''കബളീകാരേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ, അത്ഥി നന്ദീ, അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹ''ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൬൪; കഥാ॰ ൨൯൬; മഹാനി॰ ൭). **ഉപഗമനം** അപ്പഹീനവിപല്ലാസസ്സ ആരമ്മണേന സമോധാനം സങ്ഗതി സുഖവേദനീയാദിഫസ്സുപ്പത്തി **ഭയം** ഭയാനകം തീഹി ദുക്ഖതാഹി അപരിമുച്ചനതോ. തേനാഹ ''സുഖവേദനീയം, ഭിക്ഖവേ, ഫസ്സം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖാ വേദനാ (സം॰ നി॰ ४.൧൨൯), തസ്സ വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ...പേ॰... ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ''തി (ഉദാ॰ ൧). തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ ഉപപജ്ജതി ഏതേനാതി **ഉപപത്തി,** ഉപപജ്ജനം വാ **ഉപപത്തി,** ഖിപനം **ഭയം** ഭയാനകം ഉപപത്തിമൂലകേഹി ബ്യസനേഹി അപരിമുത്തതോ. തേനാഹ ''അവിദ്വാ, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലോ പുഞ്ഞഞ്ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, പുഞ്ഞുപഗം ഭവതി വിഞ്ഞാണം. അപുഞ്ഞഞ്ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി, അപുഞ്ഞുപഗം ഭവതി വിഞ്ഞാണ''ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൫൧). **പടിസന്ധീതി** ഭവന്തരാദീഹി പടിസന്ധാനം, തം **ഭയം** ഭയാനകം പടിസന്ധിനിമിത്തേഹി ദുക്ഖേഹി അവിമുച്ചനതോ. തേനാഹ ''വിഞ്ഞാണേ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ, അത്ഥി നന്ദീ, അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹ''ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ൨.൬൪).

പുത്തമംസൂപമേന ഓവാദേന **ദീപേതബ്ബോ** നിച്ഛന്ദരാഗപരിഭോഗായ. ഏവം ഹി തത്ഥ നികന്തിഭയം ന ഹോതി. നിച്ചമ്മാ ഗാവീ യം യം ഠാനം ഉപഗച്ഛതി, തത്ഥ തത്ഥേവ നം പാണിനോ ഖാദന്തിയേവ. ഏവം ഫസ്സേ സതി വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, വേദനാ ച ദുക്ഖസല്ലാദിതോ ദട്ഠബ്ബാതി ഫസ്സേ ആദീനവം പസ്സന്തസ്സ ഉപഗമനഭയം ന ഹോതീതി ആഹ **''ഫസ്സാഹാരോ നിച്ചമ്മഗാവൂപമേന ദീപേതബ്ബോ''**തി. ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി സബ്ബസോ ആദിത്താ ഭവാ അങ്ഗാരകാസുസദിസാതി പസ്സതോ ഉപപത്തിഭയം ന ഹോതീതി ആഹ **''മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ അങ്ഗാരകാസൂപമേന ദീപേതബ്ബോ''**തി. ചോരസദിസം വിഞ്ഞാണം അനത്ഥപാതതോ, പഹാരസദിസീ വേദനാ ദുരധിവാസതോതി സമ്മദേവ പസ്സതോ പടിസന്ധിഭയം ന ഹോതീതി ആഹ **''വിഞ്ഞാണാഹാരോ സത്തിസതൂപമേന ദീപേതബ്ബോ''**തി.

ഏവം കിച്ചാദിമുഖേന ആഹാരേസു ആദീനവം വിഭാവേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ യഥാധിപ്പേതം ആഹാരം നിദ്ധാരേത്വാ പടിക്കൂലതോ മനസികാരവിധിം ദസ്സേതും **''ഇമേസു പനാ''**തിആദി വുത്തം. **ഉപാദായരൂപനിദ്ദേസേപി** ''കബളീകാരോ

ആഹാരോ"തി (ധം സം ൬൫) ആഗതത്താ തതോ വിസേസേന്തോ **"അസിതപീതഖായിതസായിതപ്പഭേദോ"**തി ആഹ, ഭൂതകഥനം വാ ഏതം. തത്ഥ **അസിതപീതഖായിതസായിതപ്പഭേദോതി** അസിതബ്ബപാതബ്ബഖായിതബ്ബസായിതബ്ബവിഭാഗോ കാലഭേദവചനിച്ഛായ അഭാവതോ യഥാ "ദുദ്ധ"ന്തി. **കബളീകാരോ ആഹാരോ വാ**തി അവധാരണം യഥാ ഫസ്സാഹാരാദിനിവത്തനം, ഏവം ഓജാഹാരനിവത്തനമ്പി ദട്ഠബ്ബം. സവത്ഥുകോ ഏവ ഹി ആഹാരോ ഇധ കമ്മട്ഠാനഭൂതോ, തേന ആഹരീയതീതി ആഹാരോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ആഹരതീതി ആഹാരോതി അയം പനത്ഥോ നിബ്ബത്തിതഓജാവസേന വേദിതബ്ബോ. **ഇമസ്മിം അത്ഥേ**തി ഇമസ്മിം കമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതേ അത്ഥേ. **ഉപ്പന്നാ സഞ്ഞാ**തി സഞ്ഞാസീസേന ഭാവനം വദതി. തഥാ ഹി വക്ഖതി "പടിക്കൂലാകാരഗ്ഗഹണവസേന പനാ"തിആദി (വിസുദ്ധി൰ ൧.൩൦൫).

കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാതി കമ്മട്ഠാനം പരിയത്തിധമ്മതോ, അത്ഥതോ ച സുഗ്ഗഹിതം സുമനസികതം സൂപധാരിതം കത്വാ. തേനാഹ **"ഉഗ്ഗഹതോ ഏകപദമ്പി അവിരജ്ഝന്തേനാ"**തി. തത്ഥ **ഉഗ്ഗഹതോ**തി ആചരിയുഗ്ഗഹതോ. **ഏകപദമ്പീ**തി ഏകമ്പി പദം, ഏകകോട്ഠാസമ്പി വാ, പദേസമത്തമ്പീതി അത്ഥോ. **ദസഹാകാരേഹീ**തി കസ്മാ വുത്തം, നനു അന്തിമജീവികാഭാവതോ, പിണ്ഡപാതസ്സ അലാഭലാഭേസു പരിതസ്സനഗേധാദിസമുപ്പത്തിതോ, ഭുത്തസ്സ സമ്മദജനനതോ, കിമികുലസംവദ്ധനതോതി ഏവമാദീഹിപി ആകാരേഹി ആഹാരേ പടിക്കൂലതാ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ? വുത്തം ഹേതം "അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാനം യദിദം പിണ്ഡോല്യം, അഭിസാപോയം, ഭിക്ഖവേ, ലോകസ്മിം 'പിണ്ഡോലോ വിചരസി പത്തപാണീ'"തി (സം൰ നി൰ ൩.൮൦), "അലദ്ധാ ച പിണ്ഡപാതം പരിതസ്സതി, ലദ്ധാ ച പിണ്ഡപാതം ഗധിതോ മുച്ഛിതോ അജ്ഝോസന്നോ അനാദീനവദസ്സാവീ അനിസ്സരണപഞ്ഞോ പരിഭുഞ്ജതീ"തി (അം൰ നി൰ ൩.൧൨൪), "ഭുത്തോ ച ആഹാരോ കസ്സചി കദാചി മരണം വാ മരണമത്തം വാ ദുക്ഖം ആവഹതി, ഉക്കോചകാദയോ, തക്കോടകാദയോ ച ദ്വത്തിംസ ദ്വത്തിംസ കുലപ്പഭേദാ കിമയോ ച നം ഉപനിസ്സായ ജീവന്തീ"തി.

വുച്ചതേ - അന്തിമജീവികാഭാവോ താവ ചിത്തസംകിലേസവിസോധനത്ഥം കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസതോ പഗേവ മനസി കാതബ്ബോ "മാഹം ഛവാലാതസദിസോ ഭവേയ്യ"ന്തി. തഥാ പിണ്ഡപാതസ്സ അലാഭലാഭേസുപി പരിതസ്സനഗേധാദിസമുപ്പത്തിനിവാരണം പഗേവ അനുട്ഠാതബ്ബം സുപരിസുദ്ധസീലസ്സ പടിസങ്ഖാനവതോ തദഭാവതോ. ഭത്തസമ്മദോ അനേകന്തികോ, പരിഭോഗന്തോഗധോ വാ വേദിതബ്ബോ. കിമികുലസംവദ്ധനം പന ന സങ്ഗഹേതബ്ബം, സങ്ഗഹിതമേവ വാ "ദസഹാകാരേഹീ"തി ഏത്ഥ നിയമസ്സ അകതത്താ. ഇമിനാ വാ നയേന ഇതരേസമ്പേത്ഥ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ യഥാസമ്ഭവമേത്ഥ പടിക്കൂലതാപച്ചവേക്ഖണസ്സ അധിപ്പേതത്താ. തഥാ ഹി ഘരഗോളികവച്ഛമൂസികജതുകവച്ഛാദികം സമ്ഭവന്തം ഗഹിതം, ന ഏകന്തികന്തി. തഥാ പരിയേസനാദീസുപി യഥാസമ്ഭവം വത്തബ്ബം.

ഗമനതോതിആദീസു പച്ചാഗമനമ്പി ഗമനസഭാഗത്താ ഗമനേനേവ സങ്ഗഹിതം. പടിക്കമനസാലാദിഉപസങ്കമനം വിയ പരിയേസനേ സമാനപടിക്കൂലം ഹി അസുചിട്ഠാനക്കമനവിരൂപദുഗ്ഗന്ധദസ്സനഘായനാധിവാസനേഹി. **ഗമനതോ**തി ഭിക്ഖാചാരവസേന ഗോചരഗാമം ഉദ്ദിസ്സ ഗമനതോ. **പരിയേസനതോ**തി ഗോചരഗാമേ ഭിക്ഖത്ഥം ആഹിണ്ഡനതോ. **പരിഭോഗതോ**തി ആഹാരസ്സ പരിഭുഞ്ജനതോ. ഉഭയം ഉഭയേന ആസയതി, ഏകജ്ഝം പവത്തമാനോപി

കമ്മബലവവത്ഥിതോ ഹുത്വാ മരിയാദവസേന അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരതോ സയതി തിട്ഠതി പവത്തതീതി ആസയോ, ആമാസയസ്സ ഉപരി തിട്ഠനകോ പിത്താദികോ. മരിയാദത്ഥോ ഹി അയമാകാരോ, തതോ **ആസയതോ**. നിദധാതി യഥാഭുത്തോ ആഹാരോ നിചിതോ ഹുത്വാ തിട്ഠതി എത്ഥാതി നിധാനം, ആമാസയോ, തതോ **നിധാനതോ. അപരിപക്കതോ**തി ഗഹണീസങ്ഖാതേന കമ്മജതേജേന അപരിപക്കതോ. **പരിപക്കതോ**തി യഥാഭുത്തസ്സ ആഹാരസ്സ വിപക്കഭാവതോ. **ഫലതോ**തി നിബ്ബത്തിതോ. **നിസ്സന്ദതോ**തി ഇതോ ചിതോ ച വിസ്സന്ദനതോ. **സമ്മക്ഖനതോ**തി സബ്ബസോ മക്ഖനതോ. സബ്ബത്ഥ ആഹാരേ പടിക്കൂലതാ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാതി യോജനാ. തംതംകിരിയാനിപ്ഫത്തിപടിപാടിവസേന ചായം ഗമനതോതിആദികാ അനുപുബ്ബീ ഠപിതാ, സമ്മക്ഖനം പന പരിഭോഗാദീസു ലബ്ഭമാനമ്പി നിസ്സന്ദവസേന വിസേസതോ പടിക്കൂലന്തി സബ്ബപച്ഛാ ഠപിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൨൯൪. **ഏവം മഹാനുഭാവേ**തി ഇദാനി വത്തബ്ബപടിപത്തിയാ മഹാനുഭാവേതി വദന്തി, സബ്ബത്ഥകകമ്മട്ഠാനപരിഹരണാദിസിദ്ധം വാ ധമ്മസുധമ്മതം പുരക്ഖത്വാ യോഗാവചരേന ഏവം പടിപജ്ജിതബ്ബന്തി ദസ്സേന്തോ **"ഏവം മഹാനുഭാവേ നാമ സാസനേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നാമ**-സദ്ദോ സമ്ഭാവനേ ദട്ഠബ്ബോ. പബ്ബജിതേന ഗാമാഭിമുഖേന ഗന്തബ്ബന്തി യോജനാ. അയഞ്ച ഗമനാദിതോ പച്ചവേക്ഖണാ യോഗിനോ ന അത്തുദ്ദേസികാവ, അഥ ഖോ അനുദ്ദേസികാപീതി ദസ്സേന്തോ **"സകലരത്തി"**ന്തിആദിനാ ധുരദ്വയം പരിഗ്ഗഹേസി. **പരിവേണ**ന്തി പരിവേണങ്ഗണം. **വീസതിംസവാരേ**തി ഏത്ഥ സന്തതിപച്ചുപ്പന്നവസേന വാരപരിച്ഛേദോതി കേചി, അപരേ പന "ഉണ്ഹാസനേനാ"തി വദന്തി. നീവരണവിക്ഖമ്ഭനഞ്ഹി അപ്പത്താ ഭാവനാ ഫരണപീതിയാ അഭാവതോ നിസജ്ജാവസേന കായകിലമഥം ന വിനോദതിയേവാതി ഇരിയാപഥചലനം ഹോതിയേവ. വീസതിംസഗ്ഗഹണം പന യഥാസല്ലക്ഖിതഭിക്ഖാചരണവേലാവസേന. അഥ വാ ഗമനതോ യാവ സമ്മക്ഖനമനസികാരോ ഏകോ വാരോ, ഏവം വീസതിംസവാരേ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരിത്വാ. **നിജനസമ്ബാധാനീ**തി ജനസമ്ബാധരഹിതാനി, തേന അപ്പാകിണ്ണതം, അപ്പസദ്ദതം, അപ്പനിഗ്ഘോസതഞ്ച ദസ്സേതി. തതോ ഏവ **പവിവേകസുഖാനി** ജനവിവേകേന ഇട്ഠാനി, പവിവേകസ്സ വാ ഝാനാനുയോഗസ്സ ഉപകാരാനി. യസ്മാ **ഛായൂദകസമ്പന്നാനി,** തസ്മാ **സീതലാനി**. യസ്മാ **സുചീനി,** തസ്മാ **രമണീയഭൂമിഭാഗാനീ**തി പുരിമാനി ദ്വേ പച്ഛിമാനം ദ്വിന്നം കാരണവചനാനി. **അരിയ**ന്തി നിദ്ദോസം. **വിവേകരതി**ന്തി ഝാനാനുയോഗരതിം.

കിഞ്ചാപി യോഗാവചരാനം വസനട്ഠാനം നാമ സുജഗ്ഗിതം സുസമ്മട്ഠമേവ ഹോതി, കദാചി പന ജഗ്ഗനതോ പച്ഛാ ഏവമ്പി സിയാതി പടിക്കൂലതാപച്ചവേക്ഖണായ സമ്ഭവദസ്സനത്ഥം **"പാദരജഘരഗോലികവച്ചാദിസമ്പരികിണ്ണ"**ന്തിആദി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ **പച്ചത്ഥരണ**ന്തി ഭൂമിയാ ഛവിരക്ഖണത്ഥം അത്ഥരിതബ്ബം ചിമിലികാദിഅത്ഥരണമാഹ. **ജതുകാ** ഖുദ്ദകവഗ്ഗുലിയോ. **ഉപഹതത്താ**തി ദൂസിതത്താ. **തതോ**തി തതോ തതോ. അപ്പേകദാ **ഉലൂകപാരാവതാദീഹീ**തി ഇധാപി "അപ്പേകദാ"തി പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **ഉദകചിക്ഖല്ലാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന കചവരാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. പരിവേണതോ വിഹാരങ്ഗണപ്പവേസമഗ്ഗോ **വിഹാരരച്ഛാ**.

വിതക്കമാളകേതി "കത്ഥ നു ഖോ അജ്ജ ഭിക്ഖായ ചരിതബ്ബ"ന്തിആദിനാ വിതക്കനമാളകേ. **ഗാമമഗ്ഗ**ന്തി ഗാമഗാമിമഗ്ഗം. **ഖാണുകണ്ടകമഗ്ഗോ**തി ഖാണുകണ്ടകവന്തോ മഗ്ഗോ. **ദട്ഠബ്ബോ ഹോതീ**തി ദസ്സനേന ഗമനം ഉപലക്ഖേതി.

ഗണ്ഡം പടിച്ഛാദേന്തേനാതിആദി ഏവമജ്ഝാസയേന നിവാസനാദി കാതബ്ബന്തി വത്തദസ്സനം, ഗണ്ഡരോഗിനാ വാതാതപാദിപരിസ്സയവിനോദനത്ഥം ഗണ്ഡം പടിച്ഛാദയമാനേന വിയ. അഥ വാ ഗണ്ഡം വിയ ഗണ്ഡം പടിച്ഛാദയമാനേനാതി ഏകം ഗണ്ഡ-സദ്ദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം ഭവതി. "ഗണ്ഡോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചന്നേതം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം അധിവചന"ന്തി (അം॰ നി॰ ൻ.൧൫; സം॰ നി॰ ർ.൧൦൩) വചനതോ **ഗണ്ഡോ**തി അത്തഭാവസ്സ പരിയായോ, വിസേസതോ രൂപകായസ്സ ദുക്ഖതാസൂലയോഗതോ, അസുചിപഗ്ഘരണതോ, ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗേഹി ഉദ്ധുമാതകപക്കപഭിജ്ജനതോ. **വണചോളക**ന്തി വണപടിച്ഛാദകവത്ഥഖണ്ഡം. **നീഹരിത്വാ**തി ഥവികതോ ഉദ്ധരിത്വാ. **കുണപാനിപീ**തി **പി**-സദ്ദോ ഗരഹായം ഏവരൂപാനിപി ദട്ഠബ്ബാനി ഭവന്തീതി, സമ്ഭവദസ്സനേ വാ ഇദമ്പി തത്ഥ സമ്ഭവതീതി. **അധിവാസേതബ്ബോ**തി ഖമിതബ്ബോ അഞ്ഞഥാ ആഹാരസ്സ അനുപലബ്ഭനതോ. **ഗാമദ്വാരേ**തി ഗാമദ്വാരസമീപേ, ഉമ്മാരബ്ഭന്തരേ വാ. **ഗാമരച്ഛാ** വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഠിതാ **ഓലോകേതബ്ബാ ഹോന്തി** യുഗമത്തദസ്സിനാപി സതാതി അധിപ്പായോ.

പച്ചത്ഥരണാദീതി ഘരഗോലികവച്ചാദിസംകിലിട്ഠപച്ചത്ഥരണാദികം. **അനേകകുണപപരിയോസാന**ന്തി ഏത്ഥ ദുന്നിവത്ഥദുപ്പാരുതമനുസ്സസമാകുലാനം ഗാമരച്ഛാനം ഓലോകനമ്പി ആനേത്വാ വത്തബ്ബം. തമ്പി ഹി പടിക്കൂലമേവാതി. **അഹോ വതാ**തി ഗരഹനേ നിപാതോ. **ഭോ**തി ധമ്മാലപനം. യാവഞ്ചിദം പടിക്കൂലോ ആഹാരോ യദത്ഥം ഗമനമ്പി നാമ ഏവം ജേഗുച്ഛം, ദുരധിവാസനഞ്ചാതി അത്ഥോ.

൨൯൭. ഗമനപടിക്കൂലന്തി ഗമനമേവ പടിക്കൂലം ഗമനപടിക്കൂലം. **അധിവാസേത്വാപീ**തി **പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തേന "ഏത്തകേനാപി മുത്തി നത്ഥി, ഇതോ പരമ്പി മഹന്തം പടിക്കൂലം സകലം അധിവാസേതബ്ബമേവാ"തി വക്ഖമാനം പടിക്കൂലം സമ്പിണ്ഡേതി. **സങ്ഘാടിപാരുതേനാ**തി സങ്ഘാടിയാ കപ്പനപാരുപനേന പാരുതസരീരേന. **യത്ഥാ**തി യാസു വീഥീസു. **യാവ പിണ്ഡികമംസാപീ**തി യാവ ജങ്ഘപിണ്ഡികമംസപ്പദേസാപി. **ഉദകചിക്ഖല്ലേ**തി ഉദകമിസ്സേ കദ്ദമേ. **ഏകേന ചീവര**ന്തി ഏകേന ഹത്ഥേന നിവത്ഥചീവരം. മച്ഛാ ധോവീയന്തി ഏതേനാതി **മച്ഛധോവനം,** ഉദകം. സമ്മിസ്സ-സദ്ദോ പച്ചേകം സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. **ഓളിഗല്ലാനി** ഉച്ഛിട്ഠോദകഗബ്ഭമലാദീനം സകദ്ദമാനം സന്ദനട്ഠാനാനി, യാനി ജണ്ണുമത്തഅസുചിഭരിതാനിപി ഹോന്തി. **ചന്ദനികാനി** കേവലാനം ഉച്ഛിട്ഠോദകഗബ്ഭമലാദീനം സന്ദനട്ഠാനാനി . **യതോ**തി ഓളിഗല്ലാദിതോ. **താ മക്ഖികാ**തി തത്ഥ സണ്ഡസണ്ഡചാരിനോ നീലമക്ഖികാ. **നിലീയന്തീ**തി അച്ഛന്തി.

ദദമാനാപീതിആദി സതിപി കേസഞ്ചി സദ്ധാനം വസേന സക്കച്ചകാരേ പടിക്കൂലപച്ചവേക്ഖണായോഗ്യം പന അസദ്ധാനം വസേന പവത്തനകഅസക്കച്ചകാരമേവ ദസ്സേതും ആരദ്ധം. **തുണ്ഹീ ഹോന്തി** സയമേവ രിഞ്ചിത്വാ ഗച്ഛിസ്സതീതി. **ഗച്ഛാ**തി അപേഹി. **രേ**തി അമ്ഭോ. **മുണ്ഡകാ**തി അനാദരാലപനം. **സമുദാചരന്തീ**തി കഥേന്തി. പിണ്ഡോല്യസ്സ അന്തിമജീവികാഭാവേനാഹ **"കപണമനുസ്സേന വിയ ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ നിക്ഖമിതബ്ബ"**ന്തി.

൨൯൮. തത്ഥാതി തസ്മിം പത്തഗതേ ആഹാരേ. **ലജ്ജിതബ്ബം ഹോതി** "ഉച്ഛിട്ഠം നു ഖോ അയം മയ്ഹം ദാതുകാമോ"തി ആസങ്കേയ്യാതി, **സേദോ പഗ്ഘരമാനോ** ആഹാരസ്സ വാ ഉണ്ഹതായ, ഭിക്ഖുനോ വാ സപരിളാഹതായാതി അധിപ്പായോ.

സുക്ഖഥദ്ധഭത്തമ്പീതി സുക്ഖതായ ഥദ്ധമ്പി ഭത്തം, പഗേവ തക്കകഞ്ജികാദിനാ ഉപസിത്തന്തി അധിപ്പായോ. തേന സേദേന കിലിന്നതായ പടിക്കൂലതം വദതി.

തസ്മിന്തി പിണ്ഡപാതേ. **സമ്ഭിന്നസോഭേ**തി സബ്ബസോ വിനട്ഠസോഭേ. **വേമജ്ഝതോ പട്ഠായാ**തി ജിവ്ഹായ മജ്ഝതോ പട്ഠായ. **ദന്തഗൂഥകോ** ദന്തമലം. **വിചുണ്ണിതമക്ഖിതോ**തി ഉഭയേഹി ദന്തേഹി വിചുണ്ണിതോ ഖേളാദീഹി സമുപലിത്തോ. ഏവംഭൂതസ്സ ചസ്സ യായം പുബ്ബേ വണ്ണസമ്പദാ, ഗന്ധസമ്പദാ, അഭിസങ്ഖാരസമ്പദാ ച, സാ ഏകംസേന വിനസ്സതി, രസോ പന നസ്സേയ്യ വാ ന വാതി ആഹ **"അന്തരഹിതവണ്ണഗന്ധസങ്ഖാരവിസേസോ"**തി. **സുവാനദോണിയ**ന്തി സാരമേയ്യാനം ഭുഞ്ജനകഅമ്ബണേ. **സുവാനവമഥു വിയാ**തി വന്തസുനഖഛഡ്ഡനം വിയ. **ചക്ഖുസ്സ ആപാഥം അതീതത്താ അജ്ഝോഹരിതബ്ബോ ഹോതീ**തി ഉക്കംസഗതം തസ്സ പടിക്കൂലഭാവം വിഭാവേതി.

൨൯൭. പരിഭോഗന്തി അജ്ഝോഹരണം. **ഏസ** ആഹാരോ അന്തോ പവിസമാനോ ബഹലമധുകതേലമക്ഖിതോ വിയ പരമജേഗുച്ഛോ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **അന്തോ**തി കോട്ഠസ്സ അബ്ഭന്തരേ. നിധാനമനുപഗതോ ആമാസയം അപ്പത്തോയേവ ആഹാരോ പിത്താദീഹി വിമിസ്സിതോ ഹോതീതി ആഹ **"പവിസമാനോ"**തി. ആമാസയപക്കാസയവിനിമുത്തോ കോയമാസയോ നാമാതി ആസങ്കം സന്ധായാഹ **"യസ്മാ"**തിആദി. പിത്തമേവാസയോ **പിത്താസയോ. അധികോ ഹോതീ**തി വുത്തം മന്ദപുഞ്ഞബാഹുല്ലതോ ലോകസ്സ. **ഏവം ആസയതോ**തി ജേഗുച്ഛോ ഹുത്വാ അന്തോ പവിട്ഠോ ജേഗുച്ഛതരേഹി പിത്താദീഹി വിമിസ്സിതോ അതിവിയ ജേഗുച്ഛോ ഹോതീതി ഏവം ആസയതോ പടിക്കൂലതാ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാ.

൨൯൮. നിധാനതോതി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **സോ**തി ആഹാരോ. **ദസവസ്സികേനാ**തി ജാതിയാ ദസവസ്സേന സത്തേന. **ഓകാസേ**തി ആമാസയസങ്ഖാതേ പദേസേ.

൩൦൦. ഏവരൂപേതി ഏദിസേ, ദസവസ്സാനി യാവ വസ്സസതം അധോതവച്ചകൂപസദിസേതി അത്ഥോ. **നിധാന**ന്തി നിധാതബ്ബതം. **യഥാവുത്തപ്പകാരേ**തി സചേ പന ''ദസവസ്സികേനാ''തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൯൮) യഥാവുത്തോ പകാരോ ഏതസ്സാതി യഥാവുത്തപ്പകാരോ, തസ്മിം. **പരമന്ധകാരതിമിസേ**തി അതിവിയ അന്ധകരണമഹാതമസി. അതിദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛേ പദേസേ പരമജേഗുച്ഛഭാവം ഉപഗന്ത്വാ തിട്ഠതീതി സമ്ബന്ധോ. കഥം കിം വിയാതി ആഹ **"യഥാ നാമാ"**തിആദി. കാലമേഘേന അഭിവുട്ഠേ ആവാടേ ബഹുസോ വസ്സനേന ഏകച്ചം അസുചിജാതം ഉപ്പിലവിത്വാ വിഗച്ഛേയ്യാതി **അകാലമേഘ**-ഗ്ഗഹണം. **തിണപണ്ണകിലഞ്ജഖണ്ഡ**-ഗ്ഗഹണം ന അസുഭസ്സാപി അസുഭേന സമ്മിസ്സതായ അസുഭഭാവപ്പത്തിദസ്സനത്ഥം. **കായഗ്ഗിസന്താപകുഥിതകുഥനസഞ്ജാതഫേണപുബ്ബുളകാചിതോ**തി ഗഹണിതേജേന പക്കുഥിതനിപ്പക്കതായ സമുപ്പന്നഫേണപുബ്ബുളനിചിതോ. **അപരിപക്കതോ**തി അപരിപക്കഭാവതോ.

൩൦൧. സുവണ്ണരജതാദിധാതുയോ വിയാതി യഥാ സുവണ്ണരജതാദിധാതുയോ വിധിനാ താപിയമാനാ സുവണ്ണരജതാദികേ മുഞ്ചന്തിയോ സുവണ്ണരജതാദിഭാവം ഉപഗച്ഛന്തീതി വുച്ചന്തി, ന ഏവമയം. അയം പന ആഹാരോ കായഗ്ഗിനാ പരിപക്കോ ഫേണപുബ്ബുളകേ മുഞ്ചന്തോ സണ്ഹം കരോന്തി ഏത്ഥാതി ''സണ്ഹകരണീ''തി ലദ്ധനാമകേ നിസദേ പിസിത്വാ നാളികേ ഖുദ്ദകവേളുനാളികായം വണ്ണസണ്ഠാനമത്തേന പക്ഖിപ്പമാനപണ്ഡുമത്തികാ വിയ

കരീസഭാവം ഉപഗന്ത്വാ പക്കാസയം പൂരേതി, മുത്തഭാവം ഉപഗന്ത്വാ മുത്തവത്ഥിം പൂരേതീതി യോജനാ. ഗഹണിയാ ഇന്ധനഭാഗോ വിയ കിമിഭക്ഖഭാഗോ ച അപാകടോവ . രസഭാഗോ ഫലതോ പകാസീയതി, അപരിപക്കസഭാഗാ ച തേതി തേ അനാമസിത്വാ കരീസമുത്തഭാഗാ ഏവേത്ഥ ദസ്സിതാ.

൩൦൨. പടിക്കൂലസ്സ നാമ ഫലേന പടിക്കൂലേനേവ ഭവിതബ്ബന്തി ദസ്സേന്തോ **"സമ്മാ പരിപച്ചമാനോ"**തിആദിമാഹ. **നഖദന്താദീനീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ന കേവലം തചാദീനി ഏവ **ദ്വത്തിംസാകാരപാളിയം** (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൪; ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വത്തിംസാകാര) ആഗതാനി, അഥ ഖോ അക്ഖിഗൂഥകണ്ണഗൂഥദന്തമലജല്ലികാസമ്ഭവാദീനി ദ്വത്തിംസകോട്ഠാസവിനിമുത്താനി അസുഭാനി സങ്ഗണ്ഹന്തോ **"നാനാകുണപാനീ"**തി ആഹാതി ദട്ഠബ്ബം.

൩൦൩. **നിസ്സന്ദമാനോ**തി വിസ്സവന്തോ, പഗ്ഘരന്തോതി അത്ഥോ. **ആദിനാ പകാരേനാ**തി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന നാസികായ സിങ്ഘാണികാ, മുഖേന ഖേളോ, കദാചി പിത്തം, സേമ്ഹം, ലോഹിതം വമതി, വച്ചമഗ്ഗേന ഉച്ചാരോ, പസ്സാവമഗ്ഗേന പസ്സാവോ, സകലകായേ ലോമകൂപേഹി സേദജല്ലികാതി ഏവംപകാരം അസുചിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **"പഠമദിവസേ"**തി ഇദം നിസ്സന്ദദിവസാപേക്ഖായ വുത്തം. തേനാഹ **"ദുതിയദിവസേ നിസ്സന്ദേന്തോ"**തി. **വികുണിതമുഖോ**തി ജിഗുച്ഛാവസേന സങ്കുചിതമുഖോ. തേനാഹ **"ജേഗുച്ഛീ"**തി. **മങ്കുഭൂതോ**തി വിമനകജാതോ "ഇമമ്പി നാമ പോസേമീ"തി. **രത്തോ**തി വത്ഥം വിയ രങ്ഗജാതേന ചിത്തസ്സ വിപരിണാമാകാരേന ഛന്ദരാഗേന രത്തോ. **ഗിദ്ധോ**തി അഭികങ്ഖനസഭാവേന അഭിഗിജ്ഝനേന ഗിദ്ധോ ഗേധം ആപന്നോ. **ഗധിതോ**തി ദുമ്മോചനീയഭാവേന ഗന്ഥിതോ വിയ തത്ഥ പടിബദ്ധോ. **മുച്ഛിതോ**തി രസതണ്ഹായ മുച്ഛം മോഹം ആപന്നോ. **വിരത്തോ**തി വിഗതരാഗോ. **അട്ടീയമാനോ**തി ദുക്ഖിയമാനോ. **ഹരായമാനോ**തി ലജ്ജമാനോ. **ജിഗുച്ഛമാനോ**തി ഹീളേന്തോ.

നവദ്വാരേഹീതി പാകടാനം മഹന്താനം വസേന വുത്തം, ലോമകൂപവിവരേഹിപി സന്ദതേവാതി. **നിലീയതീ**തി അത്താനം അദസ്സേന്തോ നിഗൂഹതി, സങ്കുചതി വാ. **ഏവ**ന്തി ഏകേന ദ്വാരേന പവേസനം അനേകേഹി ദ്വാരേഹി അനേകധാ നിക്ഖാമനം, പകാസനം പവേസനം, നിഗൂള്ഹം നിക്ഖാമനമ്പീതി സോമനസ്സജാതേന പവേസനം, മങ്കുഭൂതേന നിക്ഖാമനം, സാരത്തേന പവേസനം, വിരത്തേന നിക്ഖാമനന്തി ഇമേഹി പകാരേഹി.

൩൦൪. **പരിഭോഗകാലേപീ**തി **പി**-സദ്ദേന പവിട്ഠമത്തോപി നാമ പവേസദ്വാരം ജേഗുച്ഛം കരോതി, പഗേവ ലദ്ധപരിവാസോ പരിപാകപ്പത്തോ ഇതരദ്വാരാനീതി ദസ്സേതി. **ഏസ** ആഹാരോ. **ഗന്ധഹരണത്ഥ**ന്തി വിസ്സഗന്ധാപനയനത്ഥം. **കായഗ്ഗിനാ**തി ഗഹണിതേജാനുഗതേന കായുസ്മാനാ. **ഫേണുദ്ദേഹക**ന്തി ഫേണാനി ഉട്ഠപേത്വാ ഉട്ഠപേത്വാ. **പച്ചിത്വാ**തി പരിപാകം ഗന്ത്വാ. **ഉത്തരമാനോ**തി ഉപ്പിലവന്തോ. **സേമ്ഹാദീതി ആദി**-സദ്ദേന പിത്താദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **കരീസാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സേദജല്ലികാദികേ. **ഇമാനി ദ്വാരാനി** മുഖാദീനി. **ഏകച്ച**ന്തി പസ്സാവമഗ്ഗം സന്ധായ വദതി. ചോക്ഖജാതികാ പന മുഖാദീനിപി ധോവിത്വാ ഹത്ഥം പുന ധോവന്തിയേവ. പുന **ഏകച്ച**ന്തി വച്ചമഗ്ഗം. **ദ്വത്തിക്ഖത്തു**ന്തി ദ്വിക്ഖത്തും, തിക്ഖത്തും വാ. ഏത്ഥ ച ആഹാരത്ഥായ ഗമനപരിയേസനാനം പടിക്കൂലതാ ആഹാരേ പടിക്കൂലതാ വുത്താ. പരിഭോഗസ്സ തന്നിസ്സയതോ, ആസയനിധാനാനം തംസമ്ബന്ധതോ, ഇതരേസം തബ്ബികാരതോതി അയമ്പി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ. കിമിഭക്ഖഭാവോപി ഹിസ്സ വികാരപക്ഖേയേവ ഠപേതബ്ബോതി.

൨൦. തം നിമിത്തന്തി യഥാവുത്തേഹി ആകാരേഹി പുനപ്പുനം മനസി കരോന്തസ്സ പടിക്കൂലാകാരവസേന ഉപട്ഠിതം കബളീകാരാഹാരസഞ്ഞിതം ഭാവനായ നിമിത്തം ആരമ്മണം, ന ഉഗ്ഗഹപടിഭാഗനിമിത്തം. യദി ഹി തത്ഥ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഉപ്പജ്ജേയ്യ, പടിഭാഗനിമിത്തേനപി ഭവിതബ്ബം. തഥാ ച സതി അപ്പനാപ്പത്തേന ഝാനേന ഭവിതബ്ബം, ന ച ഭവതി, കസ്മാ? ഭാവനായ നാനാകാരതോ, സഭാവധമ്മഭാവേന ച കമ്മട്ഠാനസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവതോ. തേനാഹ **"കബളീകാരാഹാരസ്സ സഭാവധമ്മതായ ഗമ്ഭീരത്താ"**തി. ഏത്ഥ ഹി യദിപി പടിക്കൂലാകാരവസേന ഭാവനാ പവത്തതി. യേ പന ധമ്മേ ഉപാദായ കബളീകാരാഹാരപഞ്ഞത്തി, തേ ഏവ ധമ്മാ പടിക്കൂലാ, ന പഞ്ഞത്തീതി പടിക്കൂലാകാരഗ്ഗഹണമുഖേനപി സഭാവധമ്മേയേവ ആരബ്ഭ ഭാവനായ പവത്തനതോ, സഭാവധമ്മാനഞ്ച സഭാവേനേവ ഗമ്ഭീരഭാവതോ ന തത്ഥ ഝാനം അപ്പേതും സക്കോതി. ഗമ്ഭീരഭാവതോ ഹി പുരിമസച്ചദ്വയം ദുദ്ദസം ജാതന്തി. യദി ഉപചാരസമാധിനാ ചിത്തം സമാധിയതി, കഥം കമ്മട്ഠാനം "സഞ്ഞാ" ഇച്ചേവ വോഹരീയതീതി ആഹ **"പടിക്കൂലാകാരഗ്ഗഹണവസേന പനാ"**തിആദി.

ഇദാനി ഇമിസ്സാ ഭാവനായ ആനിസംസം ദസ്സേതും **"ഇമഞ്ച പനാ"**തിആദി വുത്തം. **രസതണ്ഹായാ**തി മധുരാദിരസവിസയായ തണ്ഹായ. **പതിലീയതീ**തി സങ്കുചതി അനേകാകാരം തത്ഥ പടിക്കൂലതായ സണ്ഠിതത്താ. **പതികുടതീ**തി അപസക്കതി ന വിസരതി. **പതിവത്തതീ**തി നിവത്തതി. **കന്താരനിത്ഥരണത്ഥികോ**തി മഹതോ ദുബ്ഭിക്ഖകന്താരസ്സ നിത്ഥരണപ്പയോജനോ. **വിഗതമദോ**തി മാനമദാദീനം അഭാവേന നിമ്മദോ, മദാഭാവഗ്ഗഹണേനേവ ചസ്സ ദവമണ്ഡനവിഭൂസനാദീനമ്പി അഭാവോ ഗഹിതോയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **കബളീകാരാഹാരപരിഞ്ഞാമുഖേനാ**തി വുത്തനയേന പടിക്കൂലാകാരതോ കബളീകാരാഹാരസ്സ പരിച്ഛിജ്ജ ജാനനദ്വാരേന. **പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ**തി അനതിവത്തനട്ഠേന പഞ്ചസു കാമഗുണേസു നിയുത്തോ, തപ്പയോജനോ വാ രാഗോ. **പരിഞ്ഞം** സമതിക്കമം **ഗച്ഛതി**. രസതണ്ഹായ ഹി സമ്മദേവ വിഗതായ രൂപതണ്ഹാദയോപി വിഗതാ ഏവ ഹോന്തി ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതായ ഉക്കംസഗമനതോ. സതി ച വിസയിസമതിക്കമേ വിസയോ സമതിക്കന്തോ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **"സോ പഞ്ചകാമഗുണപരിഞ്ഞാമുഖേന രൂപക്ഖന്ധം പരിജാനാതീ"**തി. രൂപായതനാദീസു ഹി പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തേസു തന്നിസ്സയഭൂതാനി, തഗ്ഗാഹകാ പസാദാ ച സുഖേനേവ പരിഞ്ഞം ഗച്ഛന്തീതി. **അപരിപക്കാദീതി ആദി**-സദ്ദേന ആസയനിധാനാനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്ഥ **അപരിപക്കം** താവ ഉദരിയമേവ. ആസയഗ്ഗഹണേന പിത്തസേമ്ഹപുബ്ബലോഹിതാനം, പരിപക്കഗ്ഗഹണേന കരീസമുത്താനം, ഫലഗ്ഗഹണേന കേസാദീനം സബ്ബേസം പരിഗ്ഗഹോ സിദ്ധോ ഹോതീതി ആഹ **"കായഗതാസതിഭാവനാപി പാരിപൂരിം ഗച്ഛതീ"**തി. **അസുഭസഞ്ഞായാ**തി അസുഭഭാവനായ, അവിഞ്ഞാണകഅസുഭഭാവനാനുയോഗസ്സാതി അത്ഥോ. **അനുലോമപടിപദം പടിപന്നോ ഹോതി** പടിക്കൂലാകാരഗ്ഗഹണേന കായസ്സ അസുചിദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛഭാവസല്ലക്ഖണതോ. **ഇമം പന പടിപത്തി**ന്തി ഇമം ആഹാരേ പടിക്കൂലസഞ്ഞാഭാവനം. **അമതപരിയോസാനത**ന്തി നിബ്ബാനനിട്ഠിതം ആഹാരേ പടിക്കൂലസഞ്ഞാഭാവനാസങ്ഖാതം ഉപചാരജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ നിബ്ബാനാധിഗമന്തി അത്ഥോ.

ആഹാരേപടിക്കൂലഭാവനാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുധാതുവവത്ഥാനഭാവനാവണ്ണനാ

൨൧. "ഏകം വവത്ഥാനന്തി ഏവം ഉദ്ദിട്ഠസ്സ ചതുധാതുവവത്ഥാനസ്സ ഭാവനാനിദ്ദേസോ അനുപ്പത്തോ"തി ഉദ്ദേസോ നാമ നിദ്ദേസത്ഥോ

മുദുമജ്ഝപഞ്ഞാബാഹുല്ലതോ , ആഗതോ ച ഭാരോ അവസ്സം വഹിതബ്ബോതി കത്വാ വുത്തം. തഥ സതിപി വിസയഭേദേന വവത്ഥാനസ്സ ഭേദേ വവത്ഥാനഭാവസാമഞ്ഞേന പന തം അഭിന്നം കത്വാ വുത്തം **"ഏകം വവത്ഥാന"**ന്തി, പുബ്ബഭാഗേ വാ സതിപി വിസയഭേദേ അത്ഥസിദ്ധിയം തസ്സ ഏകവിസയതാവാതി "ഏകം വവത്ഥാന"ന്തി വുത്തം. യഥാ ഹി ദ്വത്തിംസാകാരേ കമ്മം കരോന്തസ്സ യോഗിനോ യദിപി പുബ്ബഭാഗേ വിസും വിസും കോട്ഠാസേസു മനസികാരോ പവത്തതി, അപരഭാഗേ പന ഏകസ്മിം ഖണേ ഏകസ്മിംയേവ കോട്ഠാസേ അത്ഥസിദ്ധി ഹോതി, ന സബ്ബേസു, ഏവമിധാപീതി. തഥ സിയാ - യഥാ പടിക്കൂലഭാവസാമഞ്ഞേന ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനേ അഭേദതോ മനസികാരോ പവത്തതി, ഏവം ഇധ ധാതുഭാവസാമഞ്ഞേന അഭേദതോ മനസികാരോ പവത്തതീതി "ഏകം വവത്ഥാന"ന്തി വുത്തന്തി? നയിദമേവം. തഥ ഹി പണ്ണത്തിസമതിക്കമതോ പട്ഠായ പടിക്കൂലവസേനേവ സബ്ബത്ഥ മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ, ഇധ പന സഭാവസരസലക്ഖണതോ ധാതുയോ മനസി കാതബ്ബാ, ന ധാതുഭാവസാമഞ്ഞതോ. തേനേവാഹ **"സഭാവൂപലക്ഖണവസേന സന്നിട്ഠാന"**ന്തി. കിം വാ ഏതേന പപഞ്ചേന, അഞ്ഞേഹി ഏകൂനചത്താലീസായ കമ്മട്ഠാനേഹി അസംസട്ഠം ചതുധാതുവവത്ഥാനം നാമ ഏകം കമ്മട്ഠാനന്തി ദസ്സേതും "ഏകം വവത്ഥാന"ന്തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. "ചതുധാതുവവത്ഥാനസ്സ ഭാവനാനിദ്ദേസോ"തി കസ്മാ വുത്തം, നനു ചതുധാതുവവത്ഥാനം ഭാവനാവ? സച്ചം ഭാവനാവ, സകിം പവത്തം പന വവത്ഥാനം, തസ്സ ബഹുലീകാരോ ഭാവനാതി വചനഭേദേന വുത്തം. കഥം പന ഭാവനാ നിദ്ദിസീയതി തസ്സാ വചീഗോചരാതിക്കന്തഭാവതോതി? നായം ദോസോ ഭാവനത്ഥേ ഭാവനാവോഹാരതോ. ഭാവനത്ഥോ ഹി കമ്മട്ഠാനപരിഗ്ഗഹോ ഇധ "ഭാവനാ"തി അധിപ്പേതോ.

സഭാവൂപലക്ഖണവസേനാതി കക്ഖളത്താദികസ്സ സലക്ഖണസ്സ ഉപധാരണവസേന. ഇദം ഹി കമ്മട്ഠാനം പഥവീകസിണാദികമ്മട്ഠാനം വിയ ന പണ്ണത്തിമത്തസല്ലക്ഖണവസേന, നീലകസിണാദികമ്മട്ഠാനം വിയ ന നീലാദിവണ്ണസല്ലക്ഖണവസേന, നാപി വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം വിയ സങ്ഖാരാനം അനിച്ചതാദിസാമഞ്ഞലക്ഖണസല്ലക്ഖണവസേന പവത്തതി, അഥ ഖോ പഥവീആദീനം സഭാവസല്ലക്ഖണവസേന പവത്തതി. തേന വുത്തം "സഭാവൂപലക്ഖണവസേനാ"തി, കക്ഖളത്താദികസ്സ സലക്ഖണസ്സ ഉപധാരണവസേനാതി അത്ഥോ. **സന്നിട്ഠാന**ന്തി ഞാണവിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ, ന യേവാപനകവിനിച്ഛയോ, നാപി വിതക്കാദിവിനിച്ഛയോ . **ധാതുമനസികാരോ**തി ധാതൂസു മനസികാരോ, ചതസ്സോ ധാതുയോ ആരബ്ഭ ഭാവനാമനസികാരോതി അത്ഥോ. കാതബ്ബതോ കമ്മം, യോഗിനോ സുഖവിസേസാനം കാരണഭാവതോ ഠാനഞ്ചാതി കമ്മട്ഠാനം, ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം സഭാവസല്ലക്ഖണവസേന പവത്തം യോഗകമ്മം. തേനാഹ **"ധാതുമനസികാരോ, ധാതുകമ്മട്ഠാനം, ചതുധാതുവവത്ഥാനന്തി അത്ഥതോ ഏക"**ന്തി. **തയിദം** ചതുധാതുവവത്ഥാനം. **"ദ്വിധാ ആഗത"**ന്തി കസ്മാ വുത്തം, നനു ധാതുവിഭങ്ഗേ നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരവസേന ആഗതം, തസ്മാ "തിധാ ആഗത"ന്തി വത്തബ്ബന്തി? ന, തത്ഥാപി അജ്ഝത്തികാനം ധാതൂനം പഭേദതോ അനവസേസപരിയാദാനസ്സ കതത്താ, ബാഹിരാനഞ്ച ധാതൂനം പരിഗ്ഗഹിതത്താ . അഥ വാ **ദ്വിധാ ആഗത**ന്തി ഏത്ഥ ദ്വിധാവ ആഗതന്തി ന ഏവം നിയമോ ഗഹേതബ്ബോ, അഥ ഖോ ദ്വിധാ ആഗതമേവാതി, തേന തതിയസ്സാപി പകാരസ്സ സങ്ഗഹോ സിദ്ധോ ഹോതി. സോ ച നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരനയോ "സങ്ഖേപതോ ച വിത്ഥാരതോ ചാ"തി ഏത്ഥ ആവുത്തിവസേന, ച-സദ്ദേനേവ വാ സങ്ഗഹോതി ദട്ഠബ്ബോ. അഥ വാ യോ നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരനയേന അതിസങ്ഖേപപടിക്ഖേപമുഖേന ലബ്ഭമാനോ വിത്ഥാരഭാഗോ, തം വിത്ഥാരനയന്തോഗധമേവ കത്വാ വുത്തം "ദ്വിധാ ആഗത"ന്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ

“നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ധാതുകമ്മട്ഠാനികസ്സ വസേന വിത്ഥാരതോ ആഗത”ന്തി ഇദഞ്ച വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. **“മഹാസതിപട്ഠാനേ”**തി ച ഇദം നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം, **സതിപട്ഠാന**(ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൨ ആദയോ; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൬ ആദയോ) **കായഗതാസതിസുത്താദീസുപി** (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൩ ആദയോ) തഥേവ ആഗതത്താ. **രാഹുലോവാദേ**തി മഹാരാഹുലോവാദേ (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൩ ആദയോ). **ധാതുവിഭങ്ഗേ**തി ധാതുവിഭങ്ഗസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൨ ആദയോ), അഭിധമ്മേ ധാതുവിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൧൭൨ ആദയോ) ച.

കാമം **മഹാസതിപട്ഠാനേ** അത്ഥേന ഉപമം പരിവാരേത്വാ ദേസനാ ആഗതാ, ഉപമാ ച നാമ യാവദേവ ഉപമേയ്യത്ഥവിഭാവനത്ഥാതി ഉപമം താവ ദസ്സേത്വാ ഉപമേയ്യത്ഥം വിഭാവേതും **“സേയ്യഥാപീ”**തിആദിനാ പാളി ആനീതാ. കസ്മാ പനേത്ഥ ധാതുവസേന, തത്ഥാപി ചതുമഹാഭൂതവസേന കമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസോ കതോതി? സത്തസുഞ്ഞതാസന്ദസ്സനത്ഥം, ഏത്ഥ ധാതുവസേന, തത്ഥാപി ഓളാരികഭാവേന സുപാകടതായ, ഏകച്ചവേനേയ്യജനചരിതാനുകൂലതായ ച മഹാഭൂതവസേന കമ്മട്ഠാനനിദ്ദേസോ കതോതി വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **പഥവീധാതൂ**തിആദീസു ധാതുത്ഥോ നാമ സഭാവത്ഥോ, സഭാവത്ഥോ നാമ സുഞ്ഞതത്ഥോ, സുഞ്ഞതത്ഥോ നാമ നിസ്സത്തത്ഥോ. ഏവം സഭാവസുഞ്ഞതനിസ്സത്തത്ഥേന പഥവീയേവ ധാതു **പഥവീധാതു. ആപോധാതു**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **പഥവീധാതൂ**തി സഹജരൂപധമ്മാനം പതിട്ഠാ ധാതു, തഥാ **ആപോധാതൂ**തി ആബന്ധനധാതു, **തേജോധാതൂ**തി പരിപാചനധാതു, **വായോധാതൂ**തി വിത്ഥമ്ഭനധാതൂതി ഏവമേത്ഥ സമാസോ, ഭാവത്ഥോ ച വേദിതബ്ബോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന പരതോ ആഗമിസ്സതി.

ഏവം തിക്ഖപഞ്ഞസ്സാതിആദീസു **ഏവ**ന്തി യഥാദസ്സിതം പാളിം പച്ചാമസതി. നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ വിത്ഥാരദേസനാതി കത്വാ ആഹ **“തിക്ഖപഞ്ഞസ്സാ”**തി. യഥാ വത്ഥയുഗം അരഹതീതി വത്ഥയുഗികോ, ഏവം ധാതുകമ്മട്ഠാനം അരഹതി, ധാതുകമ്മട്ഠാനപയോജനോതി വാ ധാതുകമ്മട്ഠാനികോ, തസ്സ **ധാതുകമ്മട്ഠാനികസ്സ**.

ഛേകോതി തംതംസമഞ്ഞായ കുസലോ, യഥാജാതേ സൂനസ്മിം നങ്ഗുട്ഠഖുരവിസാണാദിവന്തേ അട്ഠിമംസാദിഅവയവസമുദായേ അവിഭത്തേ ഗാവീസമഞ്ഞാ, ന വിഭത്തേ, വിഭത്തേ പന അട്ഠിമംസാദിഅവയവസമഞ്ഞാതി ജാനനകോ. **ഗോഘാതകോ**തി ജീവികത്ഥായ ഗുന്നം ഘാതകോ. **അന്തേവാസീ**തി കമ്മകരണവസേന തസ്സ സമീപവാസീ തസ്സ തന്നിസ്സായ ജീവനതോ. **വിനിവിജ്ഝിത്വാ**തി ഏകസ്മിം ഠാനേ അഞ്ഞം വിനിവിജ്ഝിത്വാ. **മഹാപഥാനം വേമജ്ഝട്ഠാനസങ്ഖാതേ**തി ചതുന്നം മഹാപഥാനം തായ ഏവ വിനിവിജ്ഝനട്ഠാനസങ്ഖാതേ. യസ്മാ തേ ചത്താരോ മഹാപഥാ ചതൂഹി ദിസാഹി ആഗന്ത്വാ സമോഹിതാ വിയ ഹോന്തി, തസ്മാ തം ഠാനം ചതുമഹാപഥാനം, തസ്മിം **ചതുമഹാപഥേ**. വിലീയന്തി ഭിജ്ജന്തി വിഭജ്ജന്തീതി ബിലാ, ഭാഗാ, **വ**-കാരസ്സ **ബ**-കാരം, **ഇ**-കാരസ്സ ച **ഈ**-കാരം കത്വാ. തമേവ ഹി ഭാഗത്ഥം ദസ്സേതും **“കോട്ഠാസം കത്വാ”**തി വുത്തം. കിഞ്ചാപി ഠിത-സദ്ദോ “ഠിതോ വാ”തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൨൮) വിയ ഠാനസങ്ഖാതഇരിയാപഥസമങ്ഗിതായ, ഗതിനിവത്തിഅത്ഥതായ വാ ഠാ-സദ്ദസ്സ അഞ്ഞത്ഥ ഠപേത്വാ ഗമനം സേസഇരിയാപഥസമങ്ഗിതായ ബോധകോ, ഇധ പന യഥാ തഥാ രൂപകായസ്സ പവത്തിആകാരബോധകോ അധിപ്പേതോതി ആഹ **“ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം യേന കേനചി ആകാരേന ഠിതത്താ യഥാഠിത”**ന്തി . തത്ഥ **ആകാരേനാ**തി ഠാനാദിനാ രൂപകായസ്സ പവത്തിആകാരേന. ഠാനാദയോ ഹി ഇരിയാസങ്ഖാതായ

കായികകിരിയായ പവത്തിട്ഠാനതായ ‘‘ഇരിയാപഥാ’’തി വുച്ചന്തി. **യഥാഠിത**ന്തി യഥാപവത്തം. യഥാവുത്തട്ഠാനമേവേത്ഥ പണിധാനന്തി അധിപ്പേതന്തി ആഹ **“യഥാഠിതത്താവ യഥാപണിഹിത”**ന്തി. **ഠിത**ന്തി വാ കായസ്സ ഠാനസങ്ഖാതഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനം. **പണിഹിത**ന്തി തദഞ്ഞഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനം. **ഠിത**ന്തി വാ കായസങ്ഖാതാനം രൂപധമ്മാനം തസ്മിം തസ്മിം ഖണേ സകിച്ചവസേന അവട്ഠാനപരിദീപനം. **പണിഹിത**ന്തി പച്ചയകിച്ചവസേന തേഹി തേഹി പച്ചയേഹി പകാരതോ നിഹിതം പണിഹിതന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ധാതുസോ**തി ധാതും ധാതും പഥവീആദിധാതും വിസും വിസും കത്വാ. **പച്ചവേക്ഖതീ**തി പതി പതി അവേക്ഖതി ഞാണചക്ഖുനാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ പസ്സതി.

യഥാ ഛേകോതിആദിനാ പാളിയാ സദ്ദത്ഥവിവരണവസേന വുത്തമേവത്ഥം ഇദാനി ഭാവത്ഥവിഭാവനവസേന ദസ്സേതും **“യഥാ ഗോഘാതകസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പോസേന്തസ്സാ**തി മംസൂപചയപരിബ്രൂഹനായ കുണ്ഡകഭത്തകപ്പാസട്ഠിആദീഹി സംവഡ്ഢേന്തസ്സ. **വധിതം മത**ന്തി ഹിംസിതം ഹുത്വാ മതം. **മത**ന്തി ച മതമത്തം. തേനേവാഹ **“താവദേവാ”**തി. **ഗാവീതി സഞ്ഞാ ന അന്തരധായതി** യാനി അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി ഉപാദായ ഗാവീസമഞ്ഞാ, മതമത്തായപി ഗാവിയാ തേസം സന്നിവേസസ്സ അവിനട്ഠത്താ. **ബിലാസോ**തി ബിലം ബിലം കത്വാ. **വിഭജിത്വാ**തി അട്ഠിസങ്ഘാതതോ മംസം വിവേചേത്വാ, തതോ വാ വിവേചിതം മംസം ഭാഗസോ കത്വാ. തേനേവാഹ **“മംസസഞ്ഞാ പവത്തതീ”**തി. **പബ്ബജിതസ്സപി** അപരിഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനസ്സ. **ഘനവിനിബ്ഭോഗ**ന്തി സന്തതിസമൂഹകിച്ചഘനാനം വിനിബ്ഭുജനം വിവേചനം. **ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖതോ**തി യഥാവുത്തം ഘനവിനിബ്ഭോഗം കത്വാ ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ. **സത്തസഞ്ഞാ**തി അത്താനുദിട്ഠിവസേന പവത്താ സത്തസഞ്ഞാതി വദന്തി, വോഹാരവസേന പവത്തസത്തസഞ്ഞായപി തദാ അന്തരധാനം യുത്തമേവ യാഥാവതോ ഘനവിനിബ്ഭോഗസ്സ സമ്പാദനതോ. ഏവം ഹി സതി യഥാവുത്തഓപമ്മത്ഥേന ഓപമേയ്യത്ഥോ അഞ്ഞദത്ഥു സംസന്ദതി സമേതി. തേനേവാഹ **“ധാതുവസേനേവ ചിത്തം സന്തിട്ഠതീ”**തി.

൩൭. ഏവം ധാതുകമ്മട്ഠാനസ്സ സങ്ഖേപതോ ആഗതട്ഠാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിത്ഥാരതോ ആഗതട്ഠാനം ദസ്സേതും **“മഹാഹത്ഥിപദൂപമേ പനാ”**തിആദി വുത്തം. **ഏവ**ന്തി ഇമിനാ **രാഹുലോവാദ-** (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൩ ആദയോ) **ധാതുവിഭങ്ഗേസു** (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൨ ആദയോ; വിഭ॰ ൧൭൨ ആദയോ) ധാതുകമ്മട്ഠാനസ്സ വിത്ഥാരതോ ആഗമനമേവ ഉപസംഹരതി, ന സബ്ബം ദേസനാനയം അഞ്ഞഥാപി തത്ഥ ദേസനാനയസ്സ ആഗതത്താ.

തത്രാതി തസ്മിം യഥാദസ്സിതേ മഹാഹത്ഥിപദൂപമപാഠേ. **അജ്ഝത്തികാ**തി സത്തസന്താനപരിയാപന്നാ. **അജ്ഝത്തം പച്ചത്ത**ന്തി പദദ്വയേനാപി തംതംപാടിപുഗ്ഗലികധമ്മോ വുച്ചതീതി ആഹ **“ഉഭയമ്പി നിയകസ്സ അധിവചന”**ന്തി. സസന്തതിപരിയാപന്നതായ പന അത്തനി ഗഹേതബ്ബഭാവൂപഗമനവസേന അത്താനം അധികിച്ച പവത്തം **അജ്ഝത്തം**. തംതംസന്തതിപരിയാപന്നതായ **പച്ചത്തം**. തേനേവാഹ **“അത്തനി പവത്തത്താ അജ്ഝത്തം, അത്താനം പടിച്ച പടിച്ച പവത്തത്താ പച്ചത്ത”**ന്തി. **കക്ഖള**ന്തി കഥിനം. യസ്മാ തം ഥദ്ധഭാവേന സഹജാതാനം പതിട്ഠാ ഹോതി, തസ്മാ **“ഥദ്ധ”**ന്തി വുത്തം. **ഖരിഗത**ന്തി ഖരീസു ഖരസഭാവേസു ഗതം തപ്പരിയാപന്നം, ഖരസഭാവമേവാതി അത്ഥോ. യസ്മാ പന ഖരസഭാവം ഫരുസാകാരേന ഉപട്ഠാനതോ ഫരുസാകാരം ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **“ഫരുസ”**ന്തി. തേനാഹ **“ദുതിയം ആകാരവചന”**ന്തി. **ഉപാദിന്നം** നാമ സരീരട്ഠകം.

തം പന കമ്മസമുട്ഠാനതം സന്ധായ ഉപാദിന്നമ്പി അത്ഥി അനുപാദിന്നമ്പി, തണ്ഹാദീഹി ആദിന്നഗഹിതപരാമട്ഠവസേന സബ്ബമ്പേതം ഉപാദിന്നമേവാതി ദസ്സേതും **"ഉപാദിന്നന്തി ദള്ഹം ആദിന്ന"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ "മമ"ന്തി ഗഹിതം "അഹ"ന്തി പരാമട്ഠന്തി യോജനാ. **സേയ്യഥിദ**ന്തി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാവാചീതി ആഹ **"തം കതമന്തി ചേതി അത്ഥോ"**തി. **തതോ**തി പച്ഛാ. **തന്തി** തം അജ്ഝത്തികാദിഭേദതോ ദസ്സിതം പഥവീധാതും. **ദസ്സേന്തോ**തി വത്ഥുവിഭാഗേന ദസ്സേന്തോ. കിഞ്ചാപി മത്ഥലുങ്ഗം അട്ഠിമിഞ്ജേനേവ സങ്ഗഹേത്വാ ഇധ പാളിയം വിസും ന ഉദ്ധടം, **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ** (പടി॰ മ॰ ൧.൪) പന വീസതിയാ ആകാരേഹി പരിപുണ്ണം കത്വാ ദസ്സേതും വിസും ഗഹിതന്തി തമ്പി സങ്ഗണ്ഹന്തോ ഥദ്ധഭാവാധികതായ പഥവീധാതുകോട്ഠാസേസുയേവ **"മത്ഥലുങ്ഗം പക്ഖിപിത്വാ വീസതിയാ ആകാരേഹി പഥവീധാതു നിദ്ദിട്ഠാതി വേദിതബ്ബാ"**തി ആഹ. **"യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചീ"**തി വാ ഇമിനാ പാളിയം മത്ഥലുങ്ഗസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ ഇധ **"യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചീ"**തി ഇദം പുബ്ബാപരാപേക്ഖം "മത്ഥലുങ്ഗം പക്ഖിപിത്വാ വീസതിയാ ആകാരേഹി പഥവീധാതു നിദ്ദിട്ഠാതി വേദിതബ്ബാ, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചീ"തി വചനതോ. പുന **യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചീ**തി അവസേസേസു തീസു കോട്ഠാസേസൂതി യോജേതബ്ബം. **തീസു കോട്ഠാസേസൂ**തി തിപ്പകാരേസു കോട്ഠാസേസു. ന ഹി തേ തയോ കോട്ഠാസാ.

വിസ്സന്ദനഭാവേനാതി പഗ്ഘരണസഭാവേന. **അപ്പോതീ**തി വിസരതി. **പപ്പോതീ**തി പാപുണാതി, സസമ്ഭാരആപവസേന ചേതം വുത്തം. സോ ഹി വിസ്സന്ദനഭാവേന സസമ്ഭാരപഥവീസങ്ഖാതം തം തം ഠാനം വിസരതി, പാപുണാതി ച, ലക്ഖണാപവസേനേവ വാ. സോപി ഹി സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയാദിപച്ചയതായ സേസഭൂതത്തയസങ്ഖാതം തം തം ഠാനം ദ്രവഭാവസിദ്ധേന വിസ്സന്ദനഭാവേന ആബന്ധത്തം, ആസത്തത്തം, അവിപ്പകിണ്ണഞ്ച കരോന്തം "അപ്പോതി പപ്പോതീ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതീതി.

തേജനവസേനാതി നിസിതഭാവേന തിക്ഖഭാവേന. **വുത്തനയേനാ**തി കമ്മസമുട്ഠാനാദിവസേന "നാനാവിധേസൂ"തി ആപോധാതുയം വുത്തനയേന. **കുപിതേനാ**തി ഖുഭിതേന. **ഉസുമജാതോ**തി ഉസ്മാഭിഭൂതോ. **ജീരതീ**തി ജിണ്ണോ ഹോതി. തേജോധാതുവസേന ലബ്ഭമാനാ ഇമസ്മിം കായേ ജരാപവത്തി പാകടജരാവസേന വേദിതബ്ബാതി ദസ്സേതും **"ഇന്ദ്രിയവേകല്ലത"**ന്തിആദി വുത്തം. സരീരേ പകതിഉസുമം അതിക്കമിത്വാ ഉണ്ഹഭാവോ **സന്താപോ,** സരീരസ്സ ദഹനവസേന പവത്തോ മഹാദാഹോ **പരിദാഹോ**തി അയമേതേസം വിസേസോ. **യേന ജീരീയതീ**തി ച ഏകാഹികാദിജരരോഗേന ജരീയതീതിപി അത്ഥോ യുജ്ജതി. സതക്ഖത്തും താപേത്വാ താപേത്വാ സീതുദകേ പക്ഖിപിത്വാ ഉദ്ധടാ സപ്പി **"സതധോതസപ്പീ"**തി വദന്തി. **അസിത**ന്തി ഭുത്തം. **ഖായിത**ന്തി ഖാദിതം. **സായിത**ന്തി അസ്സാദിതം. **സമ്മാ പരിപാകം ഗച്ഛതീ**തി സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ വസേന വുത്തം, അസമ്മാപരിപാകോപി പന വിസമവേപാകിനിയാ തസ്സാ ഏവ വസേന വേദിതബ്ബോ. **രസാദിഭാവേനാ**തി രസരുധിരമംസമേദന്ഹാരുഅട്ഠിഅട്ഠിമിഞ്ജസുക്കവസേന. **വിവേക**ന്തി പുഥുഭാവം അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസദിസഭാവം. അസിതാദിഭേദസ്സ ഹി ആഹാരസ്സ പരിണാമേ രസോ ഹോതി, തം പടിച്ച രസധാതു ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏവം "രസസ്സ പരിണാമേ രുധിര"ന്തിആദിനാ സബ്ബം നേതബ്ബം.

വായനവസേനാതി സമുദീരണവസേന, സവേഗഗമനവസേന വാ. **ഉഗ്ഗാരഹിക്കാദീ**തി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന ഉദ്ദേകഖിപനാദിപവത്തനകവാതാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ . **ഉച്ചാരപസ്സാവാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന

പിത്തസേമ്ഹലസികാകേവലദുഗ്ഗന്ധാദിനീഹരണകാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. യദിപി കുച്ഛി-സദ്ദോ ഉദരപരിയായോ, കോട്ഠ-സദ്ദേന പന അന്തന്തരസ്സ വുച്ചമാനത്താ തദവസിട്ഠോ ഉദരപ്പദേസോ ഇധ കുച്ഛി-സദ്ദേന വുച്ചതീതി ആഹ **"കുച്ഛിസയാ വാതാതി അന്താനം ബഹിവാതാ"**തി. **സമിഞ്ജനപസാരണാദീതി ആദി-**സദ്ദേന ആലോകനവിലോകനഉദ്ധരണാതിഹരണാദികാ സബ്ബാ കായികകിരിയാ സങ്ഗഹിതാ. **"അസ്സാസപസ്സാസാ ചിത്തസമുട്ഠാനാവാ"**തി ഏതേന അസ്സാസപസ്സാസാനം സരീരം മുഞ്ചിത്വാ പവത്തി നത്ഥീതി ദീപേതി. ന ഹി ബഹിദ്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനസ്സ സമ്ഭവോ അത്ഥീതി. യദി ഏവം കഥം "പസ്സാസോതി ബഹിനിക്ഖമനനാസികവാതോ, ദീഘനാസികസ്സ നാസികഗ്ഗം, ഇതരസ്സ ഉത്തരോട്ഠം ഫുസന്തോ പവത്തതീ"തി വചനം? തം നിക്ഖമനാകാരേന പവത്തിയാ ചിത്തസമുട്ഠാനസ്സ, സന്താനേ പവത്തഉതുസമുട്ഠാനസ്സ ച വസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **സബ്ബത്ഥാ**തി ആപോധാതുആദീനം തിസ്സന്നം ധാതൂനം നിദ്ദേസം സന്ധായാഹ. തത്ഥ ആപോധാതുനിദ്ദേസേ "യം വാ പനഞ്ഞ"ന്തി ഇമിനാ സമ്ഭവസ്സ, തേജോധാതുനിദ്ദേസേ സരീരേ പാകതികഉസ്മായ, വായോധാതുനിദ്ദേസേ ധമനിജാലാനുസടസ്സ തത്ഥ തത്ഥ ചമ്മഖീലപീളകാദിനിബ്ബത്തകവായുനോ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. സമിഞ്ജനാദിനിബ്ബത്തകവാതാ ചിത്തസമുട്ഠാനാവ. യദി ഏവം, കഥം "പുരിമാ പഞ്ച ചതുസമുട്ഠാനാ"തി വചനം? ന ഹി സമിഞ്ജനാദിനിബ്ബത്തകാ ഏവ അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിനോ വാതാ, അഥ ഖോ തദഞ്ഞേപീതി നത്ഥി വിരോധോ.

ഇതീതി വുത്തപ്പകാരപരാമസനം. തേനാഹ **"വീസതിയാ ആകാരേഹീ"**തിആദി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം വിത്ഥാരതോ ആഗതേ ധാതുകമ്മട്ഠാനേതി അത്ഥോ. തേന അയം വണ്ണനാ ന കേവലം മഹാഹത്ഥിപദൂപമസ്സേവ (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൦ ആദയോ), അഥ ഖോ **മഹാരാഹുലോവാദ-** (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൩ ആദയോ) **ധാതുവിഭങ്ഗസുത്താന**മ്പി (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൨ ആദയോ) അത്ഥസംവണ്ണനാ ഹോതിയേവാതി ദസ്സിതം ഹോതി. ഭാവനാനയേപി ഏസേവ നയോ. തഥാ ഹി വുത്തം "ഏവം രാഹുലോവാദധാതുവിഭങ്ഗേസുപീ"തി.

൩൦൭. ഭാവനാനയേതി ഭാവനായ നയേ. യേന കമ്മട്ഠാനഭാവനാ ഇജ്ഝതി, തസ്മിം ഭാവനാവിധിമ്ഹീതി അത്ഥോ. **ഏത്ഥാ**തി ധാതുകമ്മട്ഠാനേ. യസ്മാ യേസം "തിക്ഖപഞ്ഞോ നാതിതിക്ഖപഞ്ഞോ"തി ഇമേസം ദുവിധാനം പുഗ്ഗലാനം വസേന ഇദം കമ്മട്ഠാനം ദ്വിധാ ആഗതം ദ്വിധാ ദേസിതം, തസ്മാ കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസോപി തേസം ദ്വിധാവ ഇച്ഛിതബ്ബോതി തം താവ ദസ്സേതും **"തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുനോ"**തിആദി ആരദ്ധം. **ലോമാ പഥവീധാതൂതീ**തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ . **ഏവം വിത്ഥാരതോ ധാതുപരിഗ്ഗഹോ**തി "കേസാ പഥവീധാതു, ലോമാ പഥവീധാതൂ"തിആദിനാ ഏവം ദ്വാചത്താലീസായ ആകാരേഹി വിത്ഥാരതോ ധാതുകമ്മട്ഠാനപരിഗ്ഗഹോ. **പപഞ്ചതോ**തി ദന്ധതോ സണികതോ. **യം ഥദ്ധലക്ഖണ**ന്തി കേസാദീസു യം ഥദ്ധലക്ഖണം കക്ഖളഭാവോ. **യം ആബന്ധനലക്ഖണ**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഏവം മനസി കരോതോ**തി വത്ഥും അനാമസിത്വാ ഏവം ലക്ഖണമത്തതോ മനസികാരം പവത്തേന്തസ്സ. **അസ്സാ**തി തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ. **കമ്മട്ഠാനം പാകടം ഹോതീ**തി യോഗകമ്മസ്സ പവത്തിട്ഠാനഭൂതം തദേവ ലക്ഖണം വിഭൂതം ഹോതി, തസ്സ വാ ലക്ഖണസ്സ സുട്ഠു ഉപട്ഠാനതോ തം ആരബ്ഭ പവത്തമാനം മനസികാരസങ്ഖാതം കമ്മട്ഠാനം വിഭൂതം വിസദം ഹോതി, തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ഇന്ദ്രിയപാടവേന സംഖിത്തരുചിഭാവതോ. സബ്ബസോ മന്ദപഞ്ഞസ്സ ഭാവനാവ ന ഇജ്ഝതീതി ആഹ **"നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സാ"**തി. **ഏവം മനസി കരോതോ**തി വുത്തനയേന സങ്ഖേപതോ മനസി കരോതോ. **അന്ധകാരം അവിഭൂതം ഹോതീ**തി അനുപട്ഠാനതോ അന്ധം

വിയ കരോന്തം അപാകടം ഹോതി കമ്മട്ഠാനന്തി യോജനാ. **പുരിമനയേനാ**തി "കേസാ പഥവീധാതൂ"തിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തനയേന. വത്ഥുആമസനേന **വിത്ഥാരതോ മനസി കരോന്തസ്സ പാകടം ഹോതി** കമ്മട്ഠാനം, നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ അഖിപ്പനിസന്തിതായ വിത്ഥാരരുചിഭാവതോ.

ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേതും **"യഥാ ദ്വീസു ഭിക്ഖൂസൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പേയ്യാലമുഖ**ന്തി പേയ്യാലപാളിയാ മുഖഭൂതം ദ്വാരഭൂതം ആദിതോ വാരം, വാരദ്വയം വാ. **വിത്ഥാരേത്വാ**തി അനവസേസതോ സജ്ഝായിത്വാ. **ഉഭതോകോടിവസേനേവാ**തി തസ്സ തസ്സ വാരസ്സ ആദിഅന്തഗ്ഗഹണവസേനേവ. **ഓട്ഠപരിയാഹതമത്ത**ന്തി ഓട്ഠാനം സമ്ഫുസനമത്തം. യഥാ ഗന്ഥപരിവത്തനേ തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുനോ സങ്ഖേപോ രുച്ചതി, ന വിത്ഥാരോ. ഇതരസ്സ ച വിത്ഥാരോ രുച്ചതി, ന സങ്ഖേപോ, ഏവം ഭാവനാനയേപീതി ഉപമാസംസന്ദനം വേദിതബ്ബം.

തസ്മാതി യസ്മാ തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ സങ്ഖേപോ, നാതിതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ച വിത്ഥാരോ സപ്പായോ, തസ്മാ. യസ്മാ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജിതുകാമസ്സ സീലവിസോധനാദിപുബ്ബകിച്ചം ഇച്ഛിതബ്ബം, തം സബ്ബാകാരസമ്പന്നം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവാതി ഇധ ന ആമട്ഠം. യസ്മാ പന വിവേകട്ഠകായസ്സ, വിവേകട്ഠചിത്തസ്സേവ ച ഭാവനാ ഇജ്ഝതി , ന ഇതരസ്സ, തസ്മാ തദുഭയം ദസ്സേന്തോ **"രഹോഗതേന പടിസല്ലീനേനാ"**തി ആഹ. തത്ഥ **രഹോഗതേനാ**തി രഹസി ഗതേന, ഏകാകിനാ ഭാവനാനുകൂലട്ഠാനം ഉപഗതേനാതി അത്ഥോ. **പടിസല്ലീനേനാ**തി പതി പതി പുഥുത്താരമ്മണതോ ചിത്തം നിസേധേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ സല്ലീനേന, തത്ഥ സംസിലിട്ഠചിത്തേനാതി അത്ഥോ. **സകലമ്പി അത്തനോ രൂപകായം ആവജ്ജേത്വാ**തി ഉദ്ധം പാദതലാ, അധോ കേസമത്ഥകാ, തിരിയം തചപരിയന്തം സബ്ബമ്പി അത്തനോ കരജകായം ധാതുവസേന മനസി കരോന്തോ യസ്മാ ചാതുമഹാഭൂതികോ അയം കായോ, തസ്മാ "അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പഥവീധാതു ആപോധാതു തേജോധാതു വായോധാതൂ"തി ചതുമഹാഭൂതവസേന സമന്നാഹരിത്വാതി അത്ഥോ. ഇദാനി താസം ധാതൂനം ലക്ഖണതോ, ഉപട്ഠാനാകാരതോ ച മനസികാരവിധിം ദസ്സേതും **"യോ ഇമസ്മിം കായേ"**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **ഥദ്ധഭാവോ**തി ലക്ഖണമാഹ. ഥദ്ധത്തലക്ഖണാ ഹി പഥവീധാതു. **ഖരഭാവോ**തി ഉപട്ഠാനാകാരം, ഞാണേന ഗഹേതബ്ബാകാരന്തി അത്ഥോ. **ദ്രവഭാവോ** ലക്ഖണം ആപോധാതുയാ പഗ്ഘരണസഭാവത്താ. **ആബന്ധനം** ഉപട്ഠാനാകാരോ. **ഉണ്ഹഭാവോ** ലക്ഖണം തേജോധാതുയാ ഉസ്മാസഭാവത്താ. **പരിപാചനം** ഉപട്ഠാനാകാരോ. **വിത്ഥമ്ഭനം** ലക്ഖണം വായോധാതുയാ ഉപത്ഥമ്ഭനസഭാവത്താ. **സമുദീരണം** ഉപട്ഠാനാകാരോ, ഉപട്ഠാനാകാരോ ച നാമ ധാതൂനം സകിച്ചകരണവസേന ഞാണസ്സ വിഭൂതാകാരോ. കസ്മാ പനേത്ഥ ഉഭയഗ്ഗഹണം? പുഗ്ഗലജ്ഝാസയതോ. ഏകച്ചസ്സ ഹി ധാതുയോ മനസി കരോന്തസ്സ താ സഭാവതോ ഗഹേതബ്ബതം ഗച്ഛന്തി, ഏകച്ചസ്സ സകിച്ചകരണതോ, യോ രസോതി വുച്ചതി. തത്രായം യോഗീ ധാതുയോ മനസി കരോന്തോ ആദിതോ പച്ചേകം സലക്ഖണതോ, സരസതോപി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. തേനാഹ **"യോ ഇമസ്മിം കായേ ഥദ്ധഭാവോ വാ ഖരഭാവോ വാ…പേ॰… ഏവം സംഖിത്തേന ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ"**തി. തത്ഥ **പരിഗ്ഗഹേത്വാ**തി പരിഗ്ഗാഹകഭൂതേന ഞാണേന ധാതുയോ ലക്ഖണതോ, രസതോ വാ പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹേത്വാ. അയം താവ സംഖിത്തതോ ഭാവനാനയേ കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസോ.

ഏവം പന ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ "അത്ഥി ഇമസ്മിം കായേ പഥവീധാതു ഥദ്ധഭാവോ വാ ഖരഭാവോ വാ, ആപോധാതു ദ്രവഭാവോ വാ ആബന്ധനഭാവോ വാ, തേജോധാതു ഉണ്ഹഭാവോ വാ പരിപാചനഭാവോ വാ, വായോധാതു വിത്ഥമ്ഭനഭാവോ വാ സമുദീരണഭാവോ വാ"തി ഏവം ലക്ഖണാദീഹി സദ്ധിംയേവ ധാതുയോ മനസി കരോന്തേന കാലസതമ്പി കാലസഹസ്സമ്പി പുനപ്പുനം ആവജ്ജിതബ്ബം മനസി കാതബ്ബം, തക്കാഹതം വിതക്കപരിയാഹതം കാതബ്ബം. തസ്സേവം മനസി കരോതോ യം ലക്ഖണാദീസു സുപാകടം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, തദേവ ഗഹേത്വാ ഇതരം വിസ്സജ്ജേത്വാ തേന സദ്ധിം "പഥവീധാതു ആപോധാതൂ"തിആദിനാ മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ. ഏവം മനസി കരോന്തേന ഹി അനുപുബ്ബതോ, നാതിസീഘതോ, നാതിസണികതോ, വിക്ഖേപപടിബാഹനതോ, പണ്ണത്തിസമതിക്കമനതോ, അനുപട്ഠാനമുഞ്ചനതോ, ലക്ഖണതോ, തയോ ച സുത്തന്താതി ഇമേഹി ദസഹാകാരേഹി മനസികാരകോസല്ലം അനുട്ഠാതബ്ബം.

തത്ഥ **അനുപുബ്ബതോ**തി അനുപടിപാടിതോ ആചരിയസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗഹിതപടിപാടിതോ, സാ ച ദേസനാപടിപാടിയേവ . ഏവം അനുപുബ്ബതോ മനസി കരോന്തേനാപി നാതിസീഘതോ മനസി കാതബ്ബം. അതിസീഘതോ മനസി കരോതോ ഹി അപരാപരം കമ്മട്ഠാനമനസികാരോ നിരന്തരം പവത്തതി, കമ്മട്ഠാനം പന അവിഭൂതം ഹോതി, ന വിസേസം ആവഹതി. തസ്മാ **നാതിസീഘതോ** മനസി കാതബ്ബം. യഥാ ച നാതിസീഘതോ, ഏവം **നാതിസണികതോ**പി. അതിസണികതോ മനസി കരോതോ ഹി കമ്മട്ഠാനം പരിയോസാനം ന ഗച്ഛതി, വിസേസാധിഗമസ്സ പച്ചയോ ന ഹോതി. അതിസീഘം അതിസണികഞ്ച മഗ്ഗം ഗച്ഛന്താ പുരിസാ ഏത്ഥ നിദസ്സേതബ്ബാ. **വിക്ഖേപപടിബാഹനതോ**തി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണേ ചേതസോ വിക്ഖേപോ പടിബാഹിതബ്ബോ. ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപേ ഹി സതി കമ്മട്ഠാനാ പരിഹായതി പരിധംസതി. ഏകപദികമഗ്ഗഗാമീ പുരിസോ ചേത്ഥ നിദസ്സേതബ്ബോ. **പണ്ണത്തിസമതിക്കമനതോ**തി "യാ അയം പഥവീധാതൂ"തിആദികാ പണ്ണത്തി, തം അതിക്കമിത്വാ ലക്ഖണേസു ഏവ ചിത്തം ഠപേതബ്ബം.

ഏവം പണ്ണത്തിം വിജഹിത്വാ കക്ഖളലക്ഖണാദീസു ഏവ മനസികാരം പവത്തേന്തസ്സ ലക്ഖണാനി സുപാകടാനി സുവിഭൂതാനി ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി. തസ്സേവം പുനപ്പുനം മനസികാരവസേന ചിത്തം ആസേവനം ലഭതി. സബ്ബോ രൂപകായോ ധാതുമത്തതോ ഉപട്ഠാതി സുഞ്ഞോ നിസ്സത്തോ നിജ്ജീവോ യന്തം വിയ യന്തസുത്തേന അപരാപരം പരിവത്തമാനോ. സചേ പന ബഹിദ്ധാപി മനസികാരം ഉപസംഹരതി, അഥസ്സ ആഹിണ്ഡന്താ മനുസ്സതിരച്ഛാനാദയോ സത്താകാരം വിജഹിത്വാ ധാതുസമൂഹവസേനേവ ഉപട്ഠഹന്തി, തേഹി കരിയമാനാ കിരിയാ ധാതുമയേന യന്തേന പവത്തിയമാനാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, തേഹി അജ്ഝോഹരിയമാനം പാനഭോജനാദി ധാതുസങ്ഘാതേ പക്ഖിപ്പമാനോ ധാതുസങ്ഘാതോ വിയ ഉപട്ഠാതി. അഥസ്സ തഥാ ലദ്ധാസേവനമ്പി ചിത്തം യദി അച്ചാരദ്ധവീരിയതായ ഉദ്ധച്ചവസേന വാ അതിലീനവീരിയതായ കോസജ്ജവസേന വാ ഭാവനാവിധിം ന ഓതരേയ്യ, തദാ **അധിചിത്തസുത്തം** (അം॰ നി॰ ൩.൧൦൩), **അനുത്തരസീതിഭാവസുത്തം** (അം॰ നി॰ ൬.൮൫), **ബോജ്ഝങ്ഗസുത്ത**ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൯൪-൧൯൫) ഇമേസു തീസു സുത്തേസു ആഗതനയേന വീരിയസമാധിയോജനാ കാതബ്ബാ. തേന വുത്തം **"തയോ ച സുത്തന്താ"**തി. ഏവം പന വീരിയസമതം യോജേത്വാ തസ്മിംയേവ ലക്ഖണേ മനസികാരം പവത്തേന്തസ്സ യദാ സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ലദ്ധസമതാനി സുവിസദാനി പവത്തന്തി, തദാ അസദ്ധിയാദീനം ദൂരീഭാവേന സാതിസയം ഥാമപ്പത്തേഹി സത്തഹി ബലേഹി ലദ്ധൂപത്ഥമ്ഭാനി

വിതക്കാദീനി ഝാനങ്ഗാനി പടുതരാനി ഹുത്വാ പാതുഭവന്തി, തേസം ഉജുവിപച്ചനീകതായ നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭിതാനിയേവ ഹോന്തി സദ്ധിം തദേകട്ഠേഹി പാപധമ്മേഹി. ഏത്താവതാ ചാനേന ഉപചാരജ്ഝാനം സമധിഗതം ഹോതി ധാതുലക്ഖണാരമ്മണം . തേന വുത്തം **"പുനപ്പുനം പഥവീധാതു ആപോധാതൂതി...പേ॰... ഉപചാരമത്തോ സമാധി ഉപ്പജ്ജതീ"**തി.

തത്ഥ **ധാതുമത്തതോ**തി വിസേസനിവത്തിഅത്ഥോ **മത്ത**-സദ്ദോ. തേന യം ഇതോ ബാഹിരകാ, ലോകിയമഹാജനോ ച ''സത്തോ ജീവോ''തിആദികം വിസേസം ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ അവിജ്ജമാനം വികപ്പനാമത്തേനേവ സമാരോപേന്തി, തം നിവത്തേതി. തേനേവാഹ **"നിസ്സത്തതോ നിജ്ജീവതോ"**തി. **ആവജ്ജിതബ്ബ**ന്തി സമന്നാഹരിതബ്ബം. **മനസി കാതബ്ബ**ന്തി പുനപ്പുനം ഭാവനാവസേന ധാതുമത്തതോ ധാതുലക്ഖണം മനസി ഠപേതബ്ബം. **പച്ചവേക്ഖിതബ്ബ**ന്തി തദേവ ധാതുലക്ഖണം പതി പതി അവേക്ഖിതബ്ബം, ഭാവനാസിദ്ധേന ഞാണചക്ഖുനാ അപരാപരം പച്ചക്ഖതോ പസ്സിതബ്ബം.

തസ്സേവം വായമമാനസ്സാതി തസ്സ യോഗിനോ ഏവം വുത്തപ്പകാരേന ഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ, തത്ഥ ച ഭാവനാഅനുയോഗേ സക്കച്ചകാരിതായ, സാതച്ചകാരിതായ, സപ്പായസേവിതായ, സമഥനിമിത്തസല്ലക്ഖണേന, ബോജ്ഝങ്ഗാനം അനുപവത്തനേന, കായേ ച ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖവുത്തിതായ, അന്തരാ സങ്കോചം അനാപജ്ജന്തേന ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ഉസ്സോള്ഹിയം അവട്ഠാനേന സമ്മദേവ വായാമം പയോഗം പരക്കമം പവത്തേന്തസ്സ. **ധാതുപ്പഭേദാവഭാസനപഞ്ഞാപരിഗ്ഗഹിതോ**തി പഥവീആദീനം ധാതൂനം സഭാവലക്ഖണാവഭാസനേന അവഭാസനകിച്ചായ ഭാവനാപഞ്ഞായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേസു അവിജഹനേന സബ്ബതോ ഗഹിതോ മഹഗ്ഗതഭാവം അപ്പത്തതായ ഉപചാരമത്തോ സിഖാപ്പത്തോ കാമാവചരസമാധി ഉപ്പജ്ജതി. **ഉപചാരസമാധീ**തി ച രുള്ഹീവസേന വേദിതബ്ബം. അപ്പനം ഹി ഉപേച്ച ചാരീ സമാധി ഉപചാരസമാധി, അപ്പനാ ചേത്ഥ നത്ഥി. താദിസസ്സ പന സമാധിസ്സ സമാനലക്ഖണതായ ഏവം വുത്തം. കസ്മാ പനേത്ഥ അപ്പനാ ന ഹോതീതി? തത്ഥ കാരണമാഹ **"സഭാവധമ്മാരമ്മണത്താ"**തി. സഭാവധമ്മേ ഹി തസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവതോ അസതി ഭാവനാവിസേസേ അപ്പനാഝാനം ന ഉപ്പജ്ജതി, ലോകുത്തരം പന ഝാനം വിസുദ്ധിഭാവനാനുക്കമവസേന, ആരുപ്പം ആരമ്മണാതിക്കമഭാവനാവസേന അപ്പനാപ്പത്തം ഹോതീതി **മരണാനുസ്സതിനിദ്ദേസേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൭൭) വുത്തോവായമത്ഥോ.

ഏവം രൂപകായേ അവിസേസേന ചതുന്നം ധാതൂനം പരിഗ്ഗണ്ഹനവസേന ധാതുകമ്മട്ഠാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ അട്ഠിആദീനം വിനിബ്ഭുജനവസേന സങ്ഖേപതോ **സുത്തേ** ആഗതം ധാതുമനസികാരവിധിം ദസ്സേതും **"അഥ വാ പനാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ യേ ഇമേ ചത്താരോ കോട്ഠാസാ വുത്താതി സമ്ബന്ധോ. യഥാപച്ചയം ഠിതാ സന്നിവേസവിസിട്ഠാ കട്ഠവല്ലിതിണമത്തികായോ ഉപാദായ യഥാ അഗാരസമഞ്ഞാ, ന തത്ഥ കോചി അഗാരോ നാമ അത്ഥി, ഏവം യഥാപച്ചയം സന്നിവേസവിസിട്ഠാനി പവത്തമാനാനി അട്ഠിന്ഹാരുമംസചമ്മാനി പടിച്ച സരീരസമഞ്ഞാ, ന ഏത്ഥ കോചി അത്താ ജീവോ. കേവലം തേഹി പരിവാരിതമാകാസമത്തന്തി ദസ്സേതി. ദേസനാ സത്തസുഞ്ഞതാസന്ദസ്സനപരാതി ഇമമത്ഥം വിഭാവേന്തോ **"നിസ്സത്തഭാവദസ്സനത്ഥ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അട്ഠിഞ്ച പടിച്ചാ**തി പണ്ഹികട്ഠികാദിഭേദം പടിപാടിയാ ഉസ്സിതം ഹുത്വാ ഠിതം അതിരേകതിസതഭേദം അട്ഠിം ഉപാദായ. **ന്ഹാരുഞ്ചാ**തി തമേവ അട്ഠിസങ്ഘാടം ആബന്ധിത്വാ ഠിതം നവസതപ്പഭേദം ന്ഹാരും. **മംസ**ന്തി തമേവ അട്ഠിസങ്ഘാടം

അനുലിമ്പിത്വാ ഠിതം നവപേസിസതപ്പഭേദം മംസം. **ചമ്മ**ന്തി മച്ഛികപത്തകച്ഛായായ ഛവിയാ സഞ്ഛാദിതം സകലസരീരം പരിയോനന്ധിത്വാ ഠിതം ബഹലചമ്മം **പടിച്ച** ഉപാദായ. സബ്ബത്ഥ **ച**-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ. **ആകാസോ പരിവാരിതോ**തി യഥാ ഭിത്തിപാദാദിവസേന ഠപിതം കട്ഠം, തസ്സേവ ആബന്ധനവല്ലി, അനുലേപനമത്തികാ, ഛാദനതിണന്തി ഏതാനി കട്ഠാദീനി അന്തോ, ബഹി ച പരിവാരേത്വാ ഠിതോ ആകാസോ **അഗാരന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി,** ഗേഹന്തി പണ്ണത്തിം ലഭതി, ഏവമേവ യഥാവുത്താനി അട്ഠിആദീനി അന്തോ, ബഹി ച പരിവാരേത്വാ ഠിതോ ആകാസോ താനേവ അട്ഠിആദീനി ഉപാദായ **രൂപന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി,** സരീരന്തി വോഹാരം ലഭതി. യഥാ ച കട്ഠാദീനി പടിച്ച സങ്ഖം ഗതം അഗാരം ലോകേ "ഖത്തിയഗേഹം, ബ്രാഹ്മണഗേഹ"ന്തി വുച്ചതി, ഏവമിദമ്പി "ഖത്തിയസരീരം ബ്രാഹ്മണസരീര"ന്തി വോഹരീയതി, നയേത്ഥ കോചി സത്തോ വാ ജീവോ വാതി അധിപ്പായോ.

തേതി തേ ചത്താരോ കോട്ഠാസേ വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാതി യോജനാ. **തംതംഅന്തരാനുസാരിനാ**തി അട്ഠിന്ഹാരൂനം ന്ഹാരുമംസാനം മംസചമ്മാനന്തി തേസം തേസം കോട്ഠാസാനം വിവരാനുപാതിനാ ഞാണസങ്ഖാതേന **ഹത്ഥേന. വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ**തി അനേകക്ഖത്തും വിനിവേഠേത്വാ. അഥ വാ **വിനിബ്ഭുജിത്വാ വിനിബ്ഭുജിത്വാ**തി പച്ചേകം അട്ഠിആദീനം അന്തരാനുസാരിനാ ഞാണഹത്ഥേന വിനിബ്ഭോഗം കത്വാ. **ഏതേസൂ**തി സകലമ്പി അത്തനോ രൂപകായം ചതുധാ കത്വാ വിഭത്തേസു യഥാവുത്തേസു അട്ഠിആദീസു ചതൂസു കോട്ഠാസേസു. **പുരിമനയേനേവാ**തി "യോ ഇമസ്മിം കായേ ഥദ്ധഭാവോ വാ"തിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം ഭാവനാവിധാനം, തം അനന്തരനയേ വുത്താകാരേനേവ വത്തബ്ബം.

൩൦൬. വിത്ഥാരതോ ആഗതേ പന "ചതുധാതുവവത്ഥാനേ"തി ആനേത്വാ യോജനാ. **ഏവം** ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന **വേദിതബ്ബോ** ഭാവനാനയോ. **"ദ്വാചത്താലീസായ ആകാരേഹി ധാതുയോ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ"**തി കസ്മാ വുത്തം, നനു ആദിതോ ദ്വത്തിംസാകാരാ ധാതുയോ ന ഹോന്തീതി? വത്ഥുസീസേന ധാതൂനംയേവ ഉഗ്ഗഹേതബ്ബത്താ നായം ദോസോ. **വുത്തപ്പകാരേ**തി "ഗോചരഗാമതോ നാതിദൂരനാച്ചാസന്നതാദീഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതേ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൭൨) വുത്തപ്പകാരേ. **കതസബ്ബകിച്ചേനാ**തി പലിബോധുപച്ഛേദാദികം കതം സബ്ബകിച്ചം ഏതേനാതി കതസബ്ബകിച്ചോ, തേനസ്സ സീലവിസോധനാദി പന കമ്മട്ഠാനുഗ്ഗഹണതോ പഗേവ സിദ്ധം ഹോതീതി ദസ്സേതി. **സസമ്ഭാരസങ്ഖേപതോ**തി സമ്ഭരീയന്തി ഏതേന ബുദ്ധിവോഹാരാതി സമ്ഭാരോ, തന്നിമിത്തം. കിം പനേതം? പഥവീആദി. കേസാദീസു ഹി വീസതിയാ ആകാരേസു "പഥവീ"തി ബുദ്ധിവോഹാരാ പഥവീനിമിത്തകാ ഥദ്ധതം ഉപാദായ പവത്തനതോ. തസ്മാ തത്ഥ പഥവീസമ്ഭാരോ നാമ സവിസേസായ തസ്സാ അത്ഥിതായ കേസാദയോ സഹ സമ്ഭാരേഹീതി സസമ്ഭാരാ. ആപോകോട്ഠാസാദീസുപി ഏസേവ നയോ. സസമ്ഭാരാനം സങ്ഖേപോ സസമ്ഭാരസങ്ഖേപോ, തതോ സസമ്ഭാരസങ്ഖേപതോ ഭാവേതബ്ബന്തി യോജനാ. സങ്ഖേപതോ വീസതിയാ, ദ്വാദസസു, ചതൂസു, ഛസു ച കോട്ഠാസേസു യഥാക്കമം പഥവീആദികാ ചതസ്സോ ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ധാതുവവത്ഥാനം സസമ്ഭാരസങ്ഖേപതോ ഭാവനാ. തേനാഹ **"ഇധ ഭിക്ഖു വീസതിയാ കോട്ഠാസേസൂ"**തിആദി.

സസമ്ഭാരവിഭത്തിതോതി സസമ്ഭാരാനം കേസാദീനം വിഭാഗതോ കേസാദികേ വീസതി കോട്ഠാസേ പുബ്ബേ വിയ ഏകജ്ഝം അഗ്ഗഹേത്വാ വിഭാഗതോ

പഥവീധാതുഭാവേന വവത്ഥാപനം. ആപോകോട്ഠാസാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സലക്ഖണസങ്ഖേപതോ**തി ലക്ഖീയതി ഏതേനാതി ലക്ഖണം, ധമ്മാനം സഭാവോ, ഇധ പന ഥദ്ധതാദി. തസ്മാ ഥദ്ധലക്ഖണാദിവന്തതായ സഹ ലക്ഖണേഹീതി സലക്ഖണാ, കേസാദയോ ദ്വാചത്താലീസ ആകാരാ. തേസം സങ്ഖേപതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കേസാദികേ വീസതി കോട്ഠാസേ ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ തത്ഥ ഥദ്ധതാദികം ചതുബ്ബിധമ്പി ലക്ഖണം വവത്ഥപേത്വാ ഭാവനാ സലക്ഖണസങ്ഖേപതോ ഭാവനാ. ഏസ നയോ ആപോകോട്ഠാസാദീസുപി. **സലക്ഖണവിഭത്തിതോ**തി ഥദ്ധലക്ഖണാദിനാ സലക്ഖണാനം കേസാദീനം വിഭാഗതോ കേസാദീസു ദ്വാചത്താലീസായ ആകാരേസു പച്ചേകം ഥദ്ധതാദീനം ചതുന്നം ചതുന്നം ലക്ഖണാനം വവത്ഥാപനവസേന ഭാവനാ.

ഏവം ചതൂഹി ആകാരേഹി ഉദ്ദിട്ഠം ഭാവനാനയം നിദ്ദിസിതും **"കഥം സസമ്ഭാരസങ്ഖേപതോ ഭാവേതീ"**തിആദി ആരദ്ധം. ഏത്ഥ ച യഥാ തിക്ഖപഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ തിക്ഖതായ പരോപരിയത്തസബ്ഭാവതോ തിക്ഖിന്ദ്രിയമുദിന്ദ്രിയതാവസേന ദുവിധോതി. തത്ഥ തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ വസേന സങ്ഖേപതോ പഠമനയോ വുത്തോ, മുദിന്ദ്രിയസ്സ വസേന ദുതിയോ. ഏവം നാതിതിക്ഖപഞ്ഞോപി പുഗ്ഗലോതി. തത്ഥ യോ വിസദിന്ദ്രിയോ പുഗ്ഗലോ, തസ്സ വസേന സസമ്ഭാരസങ്ഖേപതോ, സലക്ഖണസങ്ഖേപതോ ച ഭാവനാനയോ നിദ്ദിട്ഠോ. യോ പന നാതിവിസദിന്ദ്രിയോ, തസ്സ വസേന സസമ്ഭാരവിഭത്തിതോ, സലക്ഖണവിഭത്തിതോ ച ഭാവനാനയോ നിദ്ദിട്ഠോതി വേദിതബ്ബോ. തസ്സ ഏവം വവത്ഥാപയതോ ഏവ ധാതുയോ പാകടാ ഹോന്തി സവിസേസം ധാതൂനം പരിഗ്ഗഹിതത്താ. ഭാവനാവിധാനം പനേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൩൧൭. യസ്സാതി നാതിവിസദിന്ദ്രിയം പുഗ്ഗലം സന്ധായ വദതി. **ഏവം ഭാവയതോ**തി സസമ്ഭാരസങ്ഖേപതോ ഭാവേന്തസ്സ. യേന വിധിനാ ഉഗ്ഗഹേത്വാ കുസലോ ഹോതി, സോ സത്തവിധോ വിധി **"ഉഗ്ഗഹകോസല്ല"**ന്തി വുച്ചതി, തന്നിബ്ബത്തം വാ ഞാണം. ഏവം **മനസികാരകോസല്ല**മ്പി വേദിതബ്ബം. **ദ്വത്തിംസാകാരേ**തി ധാതുമനസികാരവസേന പരിഗ്ഗഹിതേ കേസാദികേ ദ്വത്തിംസവിധേ കോട്ഠാസേ. **"ദ്വത്തിംസാകാരേ"**തി ച ഇദം തേജവായുകോട്ഠാസേസു വണ്ണാദിവസേന വവത്ഥാനസ്സ അഭാവതോ വുത്തം. **സബ്ബം തത്ഥ വുത്തവിധാനം കാതബ്ബ**ന്തി "വചസാ മനസാ"തിആദിനാ വുത്തഉഗ്ഗഹകോസല്ലുദ്ദേസതോ പട്ഠായ യാവ "അനുപുബ്ബമുഞ്ചനാദിവസേനാ"തി പദം, താവ ആഗതം സബ്ബം ഭാവനാവിധാനം കാതബ്ബം സമ്പാദേതബ്ബം. **വണ്ണാദിവസേനാ**തി വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദവസേന. അയഞ്ച വണ്ണാദിവസേന മനസികാരോ ധാതുപടിക്കൂലവണ്ണമനസികാരാനം സാധാരണോ പുബ്ബഭാഗോതി നിബ്ബത്തിതധാതുമനസികാരമേവ ദസ്സേതും **"അവസാനേ ഏവം മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോ"**തി വുത്തം.

൩൧൮. അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാതി ഏതേ "സീസകടാഹപലിവേഠനചമ്മം കേസാ"തി ഏവം വോഹരിയമാനാ ഭൂതുപാദായധമ്മാ "മയി കേസാ ജാതാ, മയമേത്ഥ ജാതാ"തി ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണസുഞ്ഞാ. ഇമിനാ കാരണസ്സ ച ഫലസ്സ ച അബ്യാപാരതായ ധാതുമത്തതം സന്ദസ്സേതി, തേന ച ആഭോഗപച്ചവേക്ഖണാനമ്പി ഏവമേവ അബ്യാപാരതാ ദീപിതാതി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി താനി, തേസം കാരണാനി ച തഥാ തഥാ ആഭുജിത്വാ, പച്ചവേക്ഖിത്വാ ച ഉപ്പജ്ജന്തി, പച്ചയഭാവം വാ ഗച്ഛന്തീതി. **ഇതീ**തി വുത്തപ്പകാരപരാമസനം. **അചേതനോ**തി ന ചേതനോ, ചേതനാരഹിതോ വാ. **അബ്യാകതോ**തി അബ്യാകതരാസിപരിയാപന്നോ. **സുഞ്ഞോ**തി അത്തസുഞ്ഞോ.

തതോ ഏവ **നിസ്സത്തോ**. ഥദ്ധലക്ഖണാധികതായ **ഥദ്ധോ**. തതോ ഏവ **പഥവീധാതൂ**തി ഏവം മനസികാരോ പവത്തേതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

൩൫൨. **സുഞ്ഞഗാമട്ഠാനേ**തി ഏത്ഥ **സുഞ്ഞഗാമ**ഗ്ഗഹണം പരമത്ഥതോ വേദകവിരഹദസ്സനത്ഥം കായസ്സ.

൩൫൩. **മധുകട്ഠികേ**തി മധുകബീജാനി.

൩൫൪. ഗേഹഥമ്ഭാനം ആധാരഭാവേന ഠപിതസിലായോ **പാസാണഉദുക്ഖലകാനീ**തി അധിപ്പേതാനി.

൩൫൫. ദുഗ്ഗന്ധാദിഭാവേ ചസ്സ സദിസഭാവദസ്സനത്ഥം **അല്ലഗോചമ്മ**ഗ്ഗഹണം.

൩൫൬. യേഭുയ്യേന മംസപേസീനം ബഹലതായ **മഹാമത്തിക**ഗ്ഗഹണം.

൩൫൭. **കുട്ടദാരൂസൂ**തി ദാരുകുട്ടികായ കുടിയാ ഭിത്തിപാദഭൂതേസു കട്ഠേസു.

൩൫൮. പണ്ഹികട്ഠിആദീനം ആധാരഭാവോ വിയ ഗോപ്ഫകട്ഠിആദീനം ആധേയ്യഭാവോപി അസമന്നാഹാരസിദ്ധോതി ദസ്സനത്ഥം **"പണ്ഹികട്ഠിഗോപ്ഫകട്ഠിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഠിത"**ന്തിആദിം വത്വാ പുന **"സീസട്ഠിഗീവട്ഠികേ പതിട്ഠിത"**ന്തിആദി വുത്തം.

൩൫൯. **സിന്നവേത്തഗ്ഗാദീസൂ**തി സേദിതവേത്തകളീരാദീസു.

൩൬൧. ഉരട്ഠിസങ്ഘാടോ പഞ്ജരസദിസതായ **"ഉരട്ഠിപഞ്ജര"**ന്തി വുത്തോ. തസ്സ അഥിരഭാവദസ്സനത്ഥം **ജിണ്ണസന്ദമാനികപഞ്ജരം** നിദസ്സനഭാവേന ഗഹിതം.

൩൬൨. **യമകമംസപിണ്ഡേ**തി മംസപിണ്ഡയുഗളേ.

൩൬൩. കിലോമകസ്സ സേതവണ്ണതായ **"പിലോതികപലിവേഠിതേ"**തി പിലോതികം നിദസ്സനഭാവേന വുത്തം. **ഏവമേവ ന വക്കഹദയാനി സകലസരീരേ ച മംസം ജാനാതീ**തി ഏത്ഥ ന വക്കഹദയാനി ജാനന്തി "മയം പടിച്ഛന്നകിലോമകേന പടിച്ഛന്നാനീ"തി, ന സകലസരീരേ ച മംസം ജാനാതി "അഹം പടിച്ഛന്നകിലോമകേന പടിച്ഛന്ന"ന്തി യോജേതബ്ബം.

൩൬൪. **കോട്ഠമത്ഥകപസ്സ**ന്തി കുസൂലസ്സ അബ്ഭന്തരേ മത്ഥകപസ്സം.

൩൬൫. **ദ്വിന്നം ഥനാനമന്തരേ**തി ദ്വിന്നം ഥനപ്പദേസാനം വേമജ്ഝേ, ഥനപ്പദേസോ ച അബ്ഭന്തരവസേന വേദിതബ്ബോ.

൩൬൭. **ഏകവീസതിഅന്തഭോഗേ**തി ഏകവീസതിയാ ഠാനേസു ഓഭഗ്ഗോഭഗ്ഗേ അന്തമണ്ഡലേ.

൩൬൮. ആമാസയേ ഠിതോ പരിഭുത്താഹാരോ ഉദരിയന്തി അധിപ്പേതന്തി ആഹ **"ഉദരിയം ഉദരേ ഠിതം അസിതപീതഖായിതസായിത"**ന്തി.

൩൩൧. അബദ്ധപിത്തം സംസരണലോഹിതം വിയ, കായുസ്മാ വിയ ച കമ്മജരൂപപടിബദ്ധവുത്തികന്തി ആഹ **"ആബദ്ധപിത്തം ജീവിതിന്ദ്രിയപടിബദ്ധം സകലസരീരം ബ്യാപേത്വാ ഠിത"**ന്തി. പടിബദ്ധതാവചനേന ചസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയേ സതി

സബ്ഭാവമേവ ദീപേതി, ന ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ വിയ ഏകന്തകമ്മജന്തി ദട്ഠബ്ബം. **പിത്തകോസകേ**തി മഹാകോസാടകീകോസസദിസേ പിത്താധാരേ. **യൂസഭൂതോ**തി രസഭൂതോ.

൩൩൨. ഉച്ഛിട്ഠോദകഗബ്ഭമലാദീനം ഛഡ്ഡനട്ഠാനം ചന്ദനികാ, തസ്സം **ചന്ദനികായം**.

൩൩൩. പുബ്ബാസയോ മന്ദപഞ്ഞാനം കേസഞ്ചിദേവ ഹോതീതി കത്വാ അസബ്ബസാധാരണന്തി അധിപ്പായേനാഹ **"പുബ്ബോ അനിബദ്ധോകാസോ"**തി.

൩൩൪. **പിത്തം വിയാ**തി അബദ്ധപിത്തം വിയ. **സകലസരീര**ന്തി ജീവിതിന്ദ്രിയപടിബദ്ധം സബ്ബം സരീരപ്പദേസം. **വക്കഹദയയകനപപ്ഫാസാനി തേമേന്ത**ന്തി ഏത്ഥ യകനം ഹേട്ഠാഭാഗപൂരണേന, ഇതരാനി തേസം ഉപരി ഥോകം ഥോകം പഗ്ഘരണേന ച തേമേതീതി ദട്ഠബ്ബം. **ഹേട്ഠാ ലേഡ്ഡുഖണ്ഡാദീനി തേമയമാനേ**തി തേമകതേമിതബ്ബാനം അബ്യാപാരതാസാമഞ്ഞനിദസ്സനത്ഥം ഏവ ഉപമാ ദട്ഠബ്ബാ, ന ഠാനസാമഞ്ഞനിദസ്സനത്ഥം. സന്നിചിതലോഹിതേന ഹി തേമേതബ്ബാനം കേസഞ്ചി ഹേട്ഠാ, കസ്സചി ഉപരി ഠിതതാ **കായഗതാസതിനിദ്ദേസേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൦൫) ദസ്സിതാതി. യകനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗട്ഠാനം "മയി ലോഹിതം ഠിത"ന്തി ന ജാനാതി, വക്കാദീനി "അമ്ഹേ തേമയമാനം ലോഹിതം ഠിത"ന്തി ന ജാനന്തീതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

൩൩൫. **പത്ഥിന്നസിനേഹോ**തി ഥിനഭാവം ഘനഭാവം ഗതസിനേഹോ. സകലസരീരേ മംസന്തി യോജനാ, തഞ്ച ഥൂലസരീരം സന്ധായ വുത്തം. മേദസ്സ സതിപി പത്ഥിന്നതായ ഘനഭാവേ മംസസ്സ വിയ ന ബദ്ധതാതി വുത്തം **"പത്ഥിന്നയൂസോ"**തി. തേനേവസ്സ ആപോകോട്ഠാസതാ.

൩൩൭. **ഉദകപുണ്ണേസു തരുണതാലട്ഠികൂപകേസൂ**തി നാതിപരിണതാനം സജലകാനം അഗ്ഗതോ ഛിന്നാനം താലസലാടുകാനം വിവരാനി സന്ധായ വുത്തം.

൩൩൮. വസായ അത്തനോ ആധാരേ അഭിബ്യാപനമുഖേന അബ്യാപാരതാസാമഞ്ഞം വിഭാവേതബ്ബന്തി ആചാമഗതതേലം നിദസ്സിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൩൩൯. **ഖേളുപ്പത്തിപച്ചയേ** അമ്ബിലഗ്ഗമധുരഗ്ഗാദികേ.

൩൪൩. കേസാദീസു മനസികാരം പവത്തേത്വാ തേജോകോട്ഠാസേസു പവത്തേതബ്ബോ മനസികാരോതി വിഭത്തിം പരിണാമേത്വാ യോജേതബ്ബം. **യേന സന്തപ്പതീ**തി യേന കായോ സന്തപ്പതി, അയം സന്തപ്പനകിച്ചോ. **തേജോ**തി തസ്സ പരിഗ്ഗണ്ഹനാകാരോ ഏവ പച്ചാമട്ഠോ. **യേന ജീരീയതീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൪൪. **അസ്സാസപസ്സാസവസേനാ**തി അന്തോപവിസനബഹിനിക്ഖമനനാസികാവാതഭാവേന. **"ഏവം പവത്തമനസികാരസ്സാ"**തി ഇമിനാ വുത്താകാരേന സസമ്ഭാരവിഭത്തിതോ പവത്തകമ്മട്ഠാനമനസികാരസ്സ. **ധാതുയോ പാകടാ ഹോന്തീ**തി വിത്ഥാരതോ പരിഗ്ഗഹിതത്താ ധാതുയോ വിഭൂതാ ഹോന്തി. ഇധാപി ഭാവനാവിധാനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

൩൪൫. **തത്ഥേവാ**തി തേസുയേവ വീസതിയാ കോട്ഠാസേസു. **പരിപാചനലക്ഖണം വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണ**ന്തി ഏത്ഥാപി "തത്ഥേവാ"തി ആനേത്വാ

സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

പുന **തഥേവാ**തി തേസുയേവ ദ്വാദസസു കോട്ഠാസേസൂതി അത്ഥോ. എത്ഥ ച കേസാദികോട്ഠാസാനം സംവിഗ്ഗഹതായ തത്ഥ വിജ്ജമാനാ ആപോധാതുആദയോ ന്ഹാനിയചുണ്ണാദീസു ഉദകാദയോ വിയ സുവിഞ്ഞേയ്യാതി **"തഥേവ ആബന്ധനലക്ഖണ"**ന്തിആദി വുത്തം.

സന്തപ്പനാദിതേജോകോട്ഠാസേസു പന വായോധാതുആദയോ ന തഥാ സുവിഞ്ഞേയ്യാതി കത്വാ **"തേന അവിനിഭുത്ത"**ന്തി വുത്തം, ന തഥേവാതി. യദി ഏവം, വായുകോട്ഠാസേസു കഥം തഥേവാതി? വായുകോട്ഠാസാപി ഹി ഉദ്ധങ്ഗമവാതാദയോ പിണ്ഡാകാരേനേവ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബതം ഉപഗച്ഛന്തി, ന പന സന്തപ്പനാദിതേജോകോട്ഠാസാതി നായം ദോസോ. തത്ഥ **തേനാ**തി തേന തേജേന. **അവിനിഭുത്ത**ന്തി അവിനാഭൂതം, തംതംകലാപഗതവസേന വാ ഏവം വുത്തം. **ഏവം വവത്ഥാപയതോ**തി വുത്താകാരേന സലക്ഖണസങ്ഖേപതോ ധാതുയോ വവത്ഥാപേന്തസ്സ . **വുത്തനയേനാ**തി "തസ്സേവം വായമമാനസ്സാ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൦൭) ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന.

൩൪൩. ഏവമ്പി ഭാവയതോതി സലക്ഖണസങ്ഖേപതോ ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഭാവേന്തസ്സാപി. **പുബ്ബേ വുത്തനയേനാ**തി സസമ്ഭാരവിഭത്തിതോ **ഭാവനായം** വുത്തേന നയേന. **ഏവന്തി** യഥാ കേസേ, ഏവം. **സബ്ബകോട്ഠാസേസൂ**തി ഏകചത്താലീസഭേദേസു സേസസബ്ബകോട്ഠാസേസു ഏവമേത്ഥ അട്ഠസട്ഠിധാതുസതസ്സ പരിഗ്ഗഹോ വുത്തോ ഹോതി. ഭാവനാവിധാനം പനേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

ഇദാനി വചനത്ഥാദിമുഖേനപി ധാതൂസു മനസികാരവിധാനം ദസ്സേതും **"വചനത്ഥതോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **വചനത്ഥതോ**തി യസ്മാ സബ്ബപഠമം കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉഗ്ഗഹണം വചനവസേന ഹോതി വചനദ്വാരേന തദത്ഥസ്സ ആദിതോ ഗഹേതബ്ബതോ, തസ്മാ വചനത്ഥതോപി ധാതൂനം മനസികാതബ്ബതാ വുത്താ. **കലാപതോ**തി വചനത്ഥവസേന വിസേസതോ, സാമഞ്ഞതോ ച ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതസ്സ യസ്മാ താ പിണ്ഡസോ പവത്തന്തി, ന പച്ചേകം, തസ്മാ കലാപതോപി മനസികാതബ്ബതാ വുത്താ. തേ പന കലാപാ പരമാണുപരിമാണാ ഹോന്തീതി തപ്പരിയാപന്നാനം പഥവീധാതുആദീനം ഏകസ്മിം സരീരേ പരിമേയ്യപരിച്ഛേദം ദസ്സേതും **ചുണ്ണതോ** മനസികാതബ്ബതാ വുത്താ. സോ പനായം താസം ചുണ്ണതോ മനസികാരോ സങ്ഘാടവസേന ഹോതീതി നിബ്ബട്ടിതസരൂപമേവ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബം ദസ്സേതും **ലക്ഖണാദിതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. ലക്ഖണാദിതോ ധാതുയോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തേന സലക്ഖണവിഭത്തിതോ കമ്മട്ഠാനാഭിനിവേസേ യസ്മാ ദ്വാചത്താലീസായ കോട്ഠാസാനം വസേന ധാതൂസു പരിഗ്ഗയ്ഹമാനാസു "ഏത്തകാ ഉതുസമുട്ഠാനാ, ഏത്തകാ ചിത്താദിസമുട്ഠാനാ"തി അയം വിഭാഗോ ഞാതബ്ബോ ഹോതി, തസ്മാ **സമുട്ഠാനതോ** മനസികാരോ വുത്തോ.

ഏവം പരിഞ്ഞാതസമുട്ഠാനാനമ്പി താസം സദ്ദാനുസാരേന വിനാ വിസേസസാമഞ്ഞപരിഗ്ഗഹോ കാതബ്ബോതി ദസ്സേതും **നാനത്തേകത്തതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. ലക്ഖണവിസേസതോ വിനിഭുത്തരൂപാപി ഏതാ അനിദ്ദിസിതബ്ബട്ഠാനതായ പദേസേന അവിനിഭുത്താതി അയം വിസേസോ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബോതി ദസ്സേതും **വിനിബ്ഭോഗാവിനിബ്ഭോഗതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. സതിപി അവിനിബ്ഭോഗവുത്തിയം കാചിദേവ കാസഞ്ചി സഭാഗാ, കാചി വിസഭാഗാതി അയമ്പി വിസേസോ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബോതി ദസ്സേതും **സഭാഗവിസഭാഗതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. സഭാഗവിസഭാഗാപി ധാതുയോ

അജ്ഝത്തികാ ഈദിസകിച്ചവിസേസയുത്താ, ബാഹിരാ തബ്ബിപരീതാതി അയം വിസേസോ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബോതി ദസ്സേതും **അജ്ഝത്തികബാഹിരവിസേസതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. സജാതിസങ്ഗഹാദികോ ധാതുസങ്ഗഹവിസേസോപി പരിഗ്ഗഹിതബ്ബോതി ദസ്സേതും **സങ്ഗഹതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. സന്ധാരണാദീഹി യഥാസകകിച്ചേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞൂപത്ഥമ്ഭഭാവതോപി ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **പച്ചയതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. അബ്യാപാരനയതോ ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **അസമന്നാഹാരതോ** മനസികാരോ വുത്തോ. അത്തനോ പച്ചയധമ്മവിസേസതോ, പച്ചയഭാവവിസേസതോ ച ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബാതി ദസ്സേതും **പച്ചയവിഭാഗതോ** മനസികാരോ വുത്തോതി ഏവമേതേസം തേരസന്നം ആകാരാനം പരിഗ്ഗഹേ കാരണം വേദിതബ്ബം. **ആകാരേഹീ**തി പകാരേഹി, കാരണേഹി വാ.

൩൮൭. തത്ഥ **പത്ഥടത്താ**തി പുഥുത്താ, തേന പുഥുഭാവതോ പുഥുവീ, പുഥുവീ ഏവ പഥവീതി നിരുത്തിനയേന സദ്ദത്ഥമാഹ. പത്ഥനട്ഠേന വാ പഥവീ, പതിട്ഠാഭാവേന പത്ഥായതി ഉപതിട്ഠതീതി അത്ഥോ. **"അപ്പോതീ"**തി പദസ്സ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോ ഏവ. **ആപീയതീ**തി സോസീയതി, പിവീയതീതി കേചി. "അയം പനത്ഥോ സസമ്ഭാരാപേ യുജ്ജതീ"തി വദന്തി, ലക്ഖണാപേപി യുജ്ജതേവ. സോപി ഹി ഫരുസപാചനവിസോസനാകാരേന സേസഭൂതത്തയേന പീയമാനോ വിയ പവത്തതീതി. **അപ്പായതീ**തി ബ്രൂഹേതി. പരിബ്രൂഹനരസാ ഹി ആപോധാതു. **തേജതീ**തി നിസേതി, തിക്ഖഭാവേന സേസഭൂതത്തയം ഉസ്മാപയതീതി അത്ഥോ. **വായതീ**തി സമീരേതി, ദേസന്തരുപ്പത്തിഹേതുഭാവേന ഭൂതസങ്ഘാതം ഗമേതീതി അത്ഥോ.

ഏവം താവ വിസേസതോ വചനത്ഥം വത്വാ ഇദാനി സാമഞ്ഞതോ വത്തും **"അവിസേസേന പനാ"**തിആദി വുത്തം. **സലക്ഖണധാരണതോ**തി യഥാ തിത്ഥിയപരികപ്പിതോ "പകതി അത്താ"തി ഏവമാദികോ സഭാവതോ നത്ഥി, ന ഏവമേതാ. ഏതാ പന സലക്ഖണം സഭാവം ധാരേന്തീതി ധാതുയോ. **ദുക്ഖാദാനതോ**തി ദുക്ഖസ്സ വിദഹനതോ. ഏതാ ഹി ധാതുയോ കാരണഭാവേന വവത്ഥിതാ ഹുത്വാ അയലോഹാദിധാതുയോ വിയ അയലോഹാദിം അനേകപ്പകാരം സംസാരദുക്ഖം വിദഹന്തി. **ദുക്ഖാധാനതോ**തി അനപ്പകസ്സ ദുക്ഖസ്സ വിധാനമത്തതോ അവസവത്തനതോ, തം വാ ദുക്ഖം ഏതാഹി കാരണഭൂതാഹി സത്തേഹി അനുവിധീയതി, തഥാവിഹിതഞ്ച തം ഏതാസ്വേവ ധീയതി ഠപീയതീതി ഏവം ദുക്ഖാധാനതോ, ധാതുയോ. അപിച "നിജ്ജീവട്ഠോ ധാതുട്ഠോ"തി വുത്തോവായമത്ഥോ. തഥാ ഹി ഭഗവാ "ഛധാതുരോയം ഭിക്ഖു പുരിസോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൪൩-൩൪൪) ജീവസഞ്ഞാസമൂഹനനത്ഥം ധാതുദേസനം അകാസീതി. ഇതി വചനത്ഥമുഖേനപി അസാധാരണതോ, സാധാരണതോ ച ധാതൂനം സരസലക്ഖണമേവ വിഭാവീയതീതി ആഹ **"ഏവം വിസേസസാമഞ്ഞവസേന വചനത്ഥതോ മനസി കാതബ്ബാ"**തി. മനസികാരോ പന വചനത്ഥമുഖേന ധാതുയോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതസ്സ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൩൮൮. **ആകാരേഹീ**തി പകാരേഹി. അഥ വാ ആകരീയന്തി ദിസ്സന്തി ഏത്ഥ ധാതുയോതി ആകാരാ, കോട്ഠാസാ. **അട്ഠധമ്മസമോധാനാ**തി യഥാവുത്താനം പച്ചയവിസേസേന വിസിട്ഠരൂപാനം വണ്ണാദീനം അട്ഠന്നം ധമ്മാനം സമവധാനതോ സന്നിവേസവിസേസവസേന സഹാവട്ഠാനതോ തം ഉപാദായ. **കേസാതി സമ്മുതി** സമഞ്ഞാമത്തം ഹോതി. **തേസംയേവ വിനിബ്ഭോഗാ**തി തേസംയേവ വണ്ണാദീനം വിനിബ്ഭുജനതോ. യഥാ ഹി വണ്ണാദയോ അട്ഠ ധമ്മാ പഞ്ഞായ

വിനിബ്ഭുജ്ജമാനാ അഞ്ഞമഞ്ഞബ്യതിരേകേന പരമത്ഥതോ ഉപലബ്ഭന്തി, ന ഏവം വണ്ണാദിബ്യതിരേകേന പരമത്ഥതോ കേസാ ഉപലബ്ഭന്തി. തസ്മാ യേ ച ധമ്മേ സമുദിതേ ഉപാദായ “കേസാ”തി സമ്മുതി, തേസു വിസും വിസും കതേസു നത്ഥി “കേസാ”തി സമ്മുതി, വോഹാരമത്തന്തി അത്ഥോ.

“അട്ഠധമ്മകലാപമത്തമേവാ”തി ഇദം കേസപഞ്ഞത്തിയാ ഉപാദായഭൂതേ വണ്ണാദികേ ഏകത്തേന ഗഹേത്വാ വുത്തം, ന തേസം അട്ഠധമ്മമത്തഭാവതോ. **കമ്മസമുട്ഠാനോ കോട്ഠാസോ**തി കേസേസു താവ കേസമൂലം, ഏവം ലോമാദീസുപി യഥാരഹം വേദിതബ്ബം. **ദസധമ്മകലാപോപീ**തി ഏത്ഥ അസിതാദിപരിപാചകോ തേജോകോട്ഠാസോ നവധമ്മകലാപോപീതി വത്തബ്ബോ. യദിമേ കേസാദികോട്ഠാസാ യഥാരഹം അട്ഠനവദസധമ്മസമൂഹഭൂതാ , അഥ കസ്മാ പഥവീആദിധാതുമത്തതോ മനസി കരീയന്തീതി ആഹ **“ഉസ്സദവസേന പനാ”**തിആദി. യസ്മാ അയം ധാതുമനസികാരോ യാവദേവ സത്തസഞ്ഞാസമുഗ്ഘാടനത്ഥോ, ധമ്മവിനിബ്ഭോഗോ ച സാതിസയം സത്തസഞ്ഞാസമുഗ്ഘാടായ സംവത്തതി, തസ്മാ കോട്ഠാസേസു ഏവം ധമ്മവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ഹി ഉദരിയം കരീസം പുബ്ബോ മുത്തഞ്ച ഉതുസമുട്ഠാനാ, അസിതാദിപരിപാചകതേജോ കമ്മസമുട്ഠാനോ, അസ്സാസപസ്സാസവാതോ ചിത്തസമുട്ഠാനോതി ഛ ഏകസമുട്ഠാനാ, സേദോഅസ്സു ഖേളോ സിങ്ഘാണികാതി ചത്താരോ ഉതുചിത്തവസേന ദ്വിസമുട്ഠാനാ, സേസാ ദ്വത്തിംസ ചതുസമുട്ഠാനാ.

തേസു അസിതാദിപരിപാചകേ തേജോകോട്ഠാസേ ഏകോ കലാപോ ജീവിതനവകോ, അഞ്ഞേസു ഏകസമുട്ഠാനേസു ഉതുസമുട്ഠാനോ, ചിത്തസമുട്ഠാനോ വാ ഏകേകോ അട്ഠകോ, ദ്വിസമുട്ഠാനേസു ഉതുചിത്തവസേന ദ്വേ ദ്വേ അട്ഠകാ, ചതുസമുട്ഠാനേസു ഉതുചിത്താഹാരസമുട്ഠാനാ തയോ തയോ അട്ഠകാ, ഉതുചിത്തസമുട്ഠാനേസു സദ്ദനവകാ, അട്ഠസു തേജോവായോകോട്ഠാസേസു അട്ഠ ജീവിതനവകാ, സേസേസു ചതുവീസതിയാ കോട്ഠാസേസു കായഭാവദസകദ്വയസഹിതാ, ചക്ഖാദിസഞ്ഞിതേസു മംസകോട്ഠാസേസു ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാവത്ഥുദസകസഹിതാ ചാതി പരിപുണ്ണായതനകേ രൂപകായേ ഭേദം അനാമസിത്വാ ഏകത്തവസേന ഗയ്ഹമാനാ സത്തചത്താലീസാധികസതരൂപകലാപാ രൂപവിഭാഗതോ സാധികം ദിയഡ്ഢരൂപസഹസ്സം ഹോതി, കോട്ഠാസാനം പന അവയവവിഭാഗേന തദവയവകലാപാനം ഭേദേ ഗയ്ഹമാനേ രൂപധമ്മാനം അസങ്ഖ്യേയ്യഭേദതാ വേദിതബ്ബാ . ഏവം ധമ്മവിഭാഗതോ അനേകഭേദഭിന്നാപി ഇമേ ദ്വാചത്താലീസ കോട്ഠാസാ ഉസ്സദഗ്ഗഹണേന ചതുധാതുവസേനേവ വവത്ഥപേതബ്ബാ. തേനാഹ **“ഉസ്സദവസേന പന...പേ॰... മനസി കാതബ്ബാ”**തി. തത്ഥ മനസികാരവിധി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൩൮൭. **മജ്ഝിമേന പമാണേനാ**തി ആരോഹപരിണാഹേഹി മജ്ഝിമസരീരേ ലബ്ഭമാനേന മജ്ഝിമേന പരിമാണേന. **പരിഗ്ഗയ്ഹമാനാ**തി പഞ്ഞായ പരിതക്കേത്വാ ഗയ്ഹമാനാ. **പരമാണുഭേദസഞ്ചുണ്ണാ**തി ഏത്ഥ യഥാ “അങ്ഗുലസ്സ അട്ഠമോ ഭാഗോ യവോ, യവസ്സ അട്ഠമോ ഭാഗോ ഊകാ, ഊകായ അട്ഠമോ ഭാഗോ ലിക്ഖാ, ലിക്ഖായ അട്ഠമോ ഭാഗോ രഥരേണു, രഥരേണുസ്സ അട്ഠമോ ഭാഗോ തജ്ജാരീ, തജ്ജാരിയാ അട്ഠമോ ഭാഗോ അണു, ഏവം അണുനോ അട്ഠമോ ഭാഗോ പരമാണു നാമാ”തി കേചി. **അട്ഠകഥായം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൧൬) പന “സത്തധഞ്ഞമാസപ്പമാണം ഏകം അങ്ഗുലം, സത്തഊകാപമാണോ ഏകോ ധഞ്ഞമാസോ, സത്തലിക്ഖാപമാണാ ഏകാ ഊകാ, ഛത്തിംസരഥരേണുപ്പമാണാ

ഏകാ ലിക്ഖാ, ഛത്തിംസതജ്ജാരിപ്പമാണോ ഏകോ രഥരേണു, ഛത്തിംസഅണുപ്പമാണാ ഏകാ തജ്ജാരീ, ഛത്തിംസപരമാണുപ്പമാണോ ഏകോ അണൂ''തി വുത്തം. തസ്മാ അണുനോ ഛത്തിംസതിമഭാഗമത്തോ പരമാണു നാമ ആകാസകോട്ഠാസികോ മംസചക്ഖുസ്സ അഗോചരോ ദിബ്ബചക്ഖുസ്സേവ ഗോചരഭൂതോ. തം സന്ധായാഹ **"പരമാണുഭേദസഞ്ചുണ്ണാ"**തി, യഥാവുത്തപരമാണുപ്പഭേദേന ചുണ്ണവിചുണ്ണഭൂതാ. **സുഖുമരജഭൂതാ**തി തതോയേവ അതിവിയ സുഖുമരജഭാവം ഗതാ.

ദോണമത്താ സിയാതി സോളസ നാളിമത്താ. ഇധാപി ''മജ്ഝിമേന പമാണേനാ''തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. തേന ''പകതിയാ ചതുമുട്ഠികം കുഡുവം, ചതുകുഡുവം നാളി, തായ നാളിയാ സോളസ നാളിയോ ദോണം, തം പന മഗധനാളിയാ ദ്വാദസ നാളിയോ ഹോന്തീ''തി വദന്തി. **സങ്ഗഹിതാ**തി യഥാ ന വിപ്പകിരതി, ഏവം ആബന്ധനവസേന സമ്പിണ്ഡിത്വാ ഗഹിതാ. **അനുപാലിതാ**തി യഥാ പഗ്ഘരണസഭാവായ ആപോധാതുയാ വസേന കിലിന്നഭാവം, പിച്ഛിലഭാവം വാ നാപജ്ജതി, ഏവം അനുരക്ഖിതാ. **വിത്ഥമ്ഭിതാ**തി സങ്ഘാതവായുനാ അതിവിയ വിത്ഥമ്ഭനം പാപിതാ. **ന വികിരതി ന വിദ്ധംസതീ**തി സുഖുമരജഭൂതാപി പഥവീധാതു ആബന്ധനപരിപാചനസമുദീരണകിച്ചാഹി ആപോതേജോവായോധാതൂഹി ലദ്ധപച്ചയാ സിനേഹേന തേമിതാ തേജസാ പരിപക്കാ വായുനാ വിത്ഥമ്ഭനം പാപിതാ പിട്ഠചുണ്ണാ വിയ ന ഇതോ ചിതോ ച വികിരതി ന വിദ്ധംസതി, അഥ ഖോ പിണ്ഡിതാ ഘനഭൂതാ ഹുത്വാ നാനപ്പകാരേന ഗഹേതബ്ബതം ആപജ്ജതി. തേനാഹ **"അവികിരിയമാനാ"**തിആദി. തത്ഥ **വികപ്പ**ന്തി വിഭാഗം. യദിപി തേജോവായോധാതുയോപി സവിഗ്ഗഹാ രൂപധമ്മഭാവതോ, യാദിസോ പന ഘനഭാവോ പഥവീആപോധാതൂസു ലബ്ഭതി , ന താദിസോ തേജോവായോധാതൂസു ലബ്ഭതീതി മേയ്യഭാവാഭാവതോ തത്ഥ ചുണ്ണഭേദോ ന ഉദ്ധടോ. തഥാ ഹി സസമ്ഭാരതേജോവായൂസുപി മേയ്യഭാവോ ന ലബ്ഭതേവ.

യൂസഗതാതി യൂസഭാവം ദ്രവഭാവം ഗതാ. തതോ ഏവ **ആബന്ധനാകാരഭൂതാ. ന പഗ്ഘരതീ**തി ന ഓഗളതി. **ന പരിസ്സവതീ**തി ന വിസ്സന്ദതി. **പീണിതപീണിതഭാവം ദസ്സേതീ**തി ആപോധാതുയാ ബ്രൂഹനരസതായ വുത്തം.

ഉസുമാകാരഭൂതാതി ഏതേന കായേ പാകതികഉസ്മാപി ഗഹണീസങ്ഖാതായ തസ്സായേവ തേജോധാതുയാ വസേന ഹോതീതി ദസ്സേതി. **പരിപാചേതീ**തി സന്തേജേതി. സാ ഹി യഥാഭുത്തസ്സ ആഹാരസ്സ സമ്മാ പരിണാമനേന രസാദിസമ്പത്തിയാ ഹേതുഭാവം ഗച്ഛന്തീ ഇമം കായം പരിപാചേതി സന്തേജേതീതി വുച്ചതി. തേനേവാഹ **"ന പൂതിഭാവം ദസ്സേതീ"**തി. കമ്മൂപനിസ്സയായ, ചിത്തപ്പസാദഹേതുകായ ച സരീരേ വണ്ണസമ്പദായ തേജോധാതു വിസേസപച്ചയോ, പഗേവ ഉതുആഹാരസമുട്ഠാനായ രൂപസമ്പത്തിയാ യഥാവുത്തതേജോധാതൂതി ആഹ **"വണ്ണസമ്പത്തിഞ്ചസ്സ ആവഹതീ"**തി.

സമുദീരണവിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണാതി ഏത്ഥ **സമുദീരണം** അനുപേല്ലനം, വിസോസനന്തി കേചി. **വിത്ഥമ്ഭനം** സേസഭൂതത്തയസ്സ ഥമ്ഭിതത്താപാദനം, ഉപ്പീലനന്തി ഏകേ. **തായാ**തി വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണായ വായോധാതുയാ. **അപരായാ**തി സമുദീരണലക്ഖണായ. സാ ഹി പേല്ലനസഭാവാ. തേനാഹ **"സമബ്ഭാഹതോ"**തി. സമബ്ഭാഹനഞ്ച രൂപകലാപസ്സ ദേസന്തരുപ്പത്തിയാ ഹേതുഭാവോ. **അവഘട്ടനം** ആസന്നതരുപ്പത്തിയാ. **ലാളേതീ**തി പരിവത്തേതി. ഇദാനി യദത്ഥം ചുണ്ണതോ മനസികാരോ ആഗതോ, തം നിഗമനവസേന ദസ്സേതും **"ഏവമേത"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ധാതുയന്ത**ന്തി സുത്തേന വിയ യന്തരൂപകം

അസതിപി കത്തുഭൂതേ അത്തനി ചിത്തവസേന ധാതുമയം യന്തം പവത്തതി, ഇധാപി മനസികാരവിധി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൩൦. യദിപി ചതുന്നം ധാതൂനം ലക്ഖണാദയോ ഹേട്ഠാ തത്ഥ തത്ഥ വുത്താ ഏവ, തഥാപി തേ അനവസേസതോ ദസ്സേത്വാ വിസും കമ്മട്ഠാനപരിഗ്ഗഹവിധിം ദസ്സേതും **"ലക്ഖണാദിതോ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ ലക്ഖീയതി ഏതേനാതി ലക്ഖണം, കക്ഖളത്തം ലക്ഖണമേതിസ്സാതി **കക്ഖളത്തലക്ഖണാ**. നനു ച കക്ഖളത്തമേവ പഥവീധാതൂതി? സച്ചമേതം, തഥാപി വിഞ്ഞാതാവിഞ്ഞാതസദ്ദത്ഥതാവസേന അഭിന്നേപി ധമ്മേ കപ്പനാസിദ്ധേന ഭേദേന ഏവം നിദ്ദേസോ കതോ. ഏവം ഹി അത്ഥവിസേസാവബോധോ ഹോതീതി. അഥ വാ ലക്ഖീയതീതി ലക്ഖണം, കക്ഖളത്തം ഹുത്വാ ലക്ഖിയമാനാ ധാതു കക്ഖളത്തലക്ഖണാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസാസുപി ഏസേവ നയോ. **പതിട്ഠാനരസാ**തി സഹജാതധമ്മാനം പതിട്ഠാഭാവകിച്ചാ. തതോ ഏവ നേസം സമ്പടിച്ഛനാകാരേന ഞാണസ്സ പച്ചുപതിട്ഠതീതി **സമ്പടിച്ഛനപച്ചുപട്ഠാനാ**. പദട്ഠാനം പനേത്ഥ അഞ്ഞധമ്മതായ ന ഉദ്ധടം, സാധാരണഭാവസബ്ഭാവതോ വാ ദൂരകാരണം വിയ. യഥാ വാ ധമ്മുദ്ദേസവാരവണ്ണനാദീസു രസാദിനാ അഞ്ഞേസം പച്ചയഭാവം ദസ്സേത്വാ പച്ചയവന്തതാദസ്സനത്ഥം പദട്ഠാനം ഉദ്ധടം, ന ഏവമിധ. ഇധ പന ധാതൂനം അനഞ്ഞസാധാരണവിസേസവിഭാവനപരായ ചോദനായ അഞ്ഞധമ്മഭൂതം പദട്ഠാനം ന ഉദ്ധടന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ബ്രൂഹനരസാ**തി സഹജാതധമ്മാനം വഡ്ഢനകിച്ചാ. തഥാ ഹി സാ നേസം പീണിതഭാവം ദസ്സേതീതി വുച്ചതി. **സങ്ഗഹപച്ചുപട്ഠാനാ**തി ബാഹിരഉദകം വിയ ന്ഹാനീയചുണ്ണസ്സ സഹജാതധമ്മാനം സങ്ഗഹണപച്ചുപട്ഠാനാ. **മദ്ദവാനുപ്പദാനപച്ചുപട്ഠാനാ**തി ബാഹിരഗ്ഗി വിയ ജതുലോഹാദീനം സഹജാതധമ്മാനം മുദുഭാവാനുപ്പദാനപച്ചുപട്ഠാനാ. **അഭിനീഹാരോ** ഭൂതസങ്ഘാടസ്സ ദേസന്തരുപ്പത്തിഹേതുഭാവോ, നീഹരണം വാ ബീജതോ അങ്കുരസ്സ വിയ.

൩൧. ഉതുസമുട്ഠാനാവ കമ്മാദിവസേന അനുപ്പത്തിതോ. **ഉതുചിത്തസമുട്ഠാനാ** കദാചി ഉതുതോ, കദാചി ചിത്തതോ ഉപ്പജ്ജനതോ. **അവസേസാ**തി വുത്താവസേസാ കേസാദയോ ചതുവീസതി, ആദിതോ തയോ തേജോകോട്ഠാസാ, പഞ്ച വായോകോട്ഠാസാ ചാതി ദ്വത്തിംസ. **സബ്ബേപീ**തി തേ സബ്ബേപി കമ്മാദിവസേന ഉപ്പജ്ജനതോ **ചതുസമുട്ഠാനാ**. കേസാദീനമ്പി ഹി മംസതോ അവിമുത്തഭാഗോ കമ്മാഹാരചിത്തസമുട്ഠാനോവ ഹോതീതി.

൩൨. നാനത്തേകത്തതോതി വിസേസസാമഞ്ഞതോ. ധമ്മാനം ഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസദിസതാ നാനത്തം, സമാനതാ ഏകത്തം. **സബ്ബാസമ്പീ**തി ചതുന്നമ്പി. **സലക്ഖണാദിതോ**തി സകം ലക്ഖണം സലക്ഖണം, തതോ സലക്ഖണാദിതോ. **ആദി**-സദ്ദേന രസപച്ചുപട്ഠാനാനം വിയ മുദുസണ്ഹഫരുസഭാവാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **"കമ്മസമുട്ഠാനാദിവസേന നാനത്തഭൂതാന"**ന്തി കസ്മാ വുത്തം, നനു കമ്മസമുട്ഠാനാദിവസേന ചതുന്നം ധാതൂനം ഏകത്തം ഹോതി സാധാരണത്താതി? ന, ''അഞ്ഞാ ഏവ ധാതുയോ കമ്മസമുട്ഠാനാ, അഞ്ഞാ ഉതുആദിസമുട്ഠാനാ''തിആദികം ഭേദം സന്ധായ തഥാ വചനതോ. **ഏതാസം** ധാതൂനം. **രുപ്പനലക്ഖണം** രുപ്പനസഭാവം. കിമ്പനേതം രുപ്പനം നാമ? യാ സീതാദിവിരോധിപച്ചയസന്നിപാതേ വിസദിസുപ്പത്തി, തസ്മിം വാ സതി യോ വിജ്ജമാനസ്സേവ വിസദിസുപ്പത്തിയാ ഹേതുഭാവോ, തം രുപ്പനം. **അനതീതത്താ**തി അപരിച്ചജനതോ.

മഹന്തപാതുഭാവോ ചേത്ഥ സസമ്ഭാരധാതുവസേന വേദിതബ്ബോ, തഥാ **മഹാവികാരതാ** മഹാഭൂതസാമഞ്ഞലക്ഖണധാതുവസേന, **മഹാപരിഹാരതാ,**

മഹത്തവിജ്ജമാനതാ ച ഉഭയവസേനാതി. ഭൂതസദ്ദാപേക്ഖായ **"ഏതാനീ"**തി നപുംസകനിദ്ദേസോ. **മഹന്താനി പാതുഭൂതാനി** അനേകസതസഹസ്സ രൂപകലാപസങ്ഘാടതായ സമൂഹവസേന, സന്തതിവസേന ച അപരിമിതപരിമാണാനം, അനേകയോജനായാമവിത്ഥാരാനഞ്ച ഉപ്പജ്ജനതോ. **ചത്താരി നഹുതാനീ**തി ചത്താരി ദസസഹസ്സാനി. **ദേവദാനവാദീനം** തിഗാവുതാദിസരീരവസേന മഹന്താനി പാതുഭൂതാനി.

തത്ഥായം വചനത്ഥോ - മഹന്താനി ഭൂതാനി ജാതാനി നിബ്ബത്താനീതി **മഹാഭൂതാനീ**തി. അനേകാഭൂതവിസേസദസ്സനേന, അനേകബ്ഭുതദസ്സനേന ച അനേകച്ഛരിയദസ്സനവസേന മഹന്തോ അബ്ഭുതോ, മഹന്താനി വാ അഭൂതാനി ഏത്ഥാതി **മഹാഭൂതോ,** മായാകാരോ. യക്ഖാദയോ ജാതിവസേനേവ മഹന്താ ഭൂതാതി **മഹാഭൂതാ,** നിരുള്ഹോ വാ അയം തേസു മഹാഭൂതസദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ. പഥവീആദയോ പന വഞ്ചകതായ, അനിദ്ദിസിതബ്ബട്ഠാനതായ ച മഹാഭൂതാ വിയ **മഹാഭൂതാ**. ഭൂതസദ്ദസ്സ ഉഭയലിങ്ഗതായ നപുംസകതാ കതാ. തത്ഥ **വഞ്ചകതാ** സയം അനീലാദിസഭാവാനി ഹുത്വാ നീലാദിസഭാവസ്സ ഉപട്ഠാപനം, അനിത്ഥിപുരിസാദിസഭാവാനേവ ച ഹുത്വാ ഇത്ഥിപുരിസാദിആകാരസ്സ ഉപട്ഠാപനം. തഥാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അന്തോ, ബഹി ച അട്ഠിതാനംയേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം നിസ്സായ അവട്ഠാനതോ **അനിദ്ദിസിതബ്ബട്ഠാനതാ**. യദി ഹി ഇമാ ധാതുയോ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അന്തോ ഠിതാ, ന സകിച്ചകരാ സിയും അഞ്ഞമഞ്ഞാനുപ്പവേസനതോ, അഥ ബഹി ഠിതാ വിനിബ്ഭുത്താ സിയും. തഥാ സതി അവിനിബ്ഭുത്തവാദോ ഹായേയ്യ, തസ്മാ ന നിദ്ദിസിതബ്ബട്ഠാനാ. ഏവം സന്തേപി പതിട്ഠാനാദിനാ യഥാസകം കിച്ചവിസേസേന സേസാനം തിണ്ണം തിണ്ണം ഉപകാരികാ ഹോന്തി, യേന സഹജാതാദിനാ പച്ചയേന പച്ചയാ ഹോന്തി. തേനാഹ **"ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം നിസ്സായ ന തിട്ഠന്തീ"**തി. **മനാപേഹീ**തി മനോഹരേഹി ചാതുരിയവന്തേഹി. **വണ്ണസണ്ഠാനവിക്ഖേപേഹീ**തി കാളസാമതാദിവണ്ണേഹി, പുഥുലവിവരകിസതാദിസണ്ഠാനേഹി, ഹത്ഥഭമുകാദിവിക്ഖേപേഹി ച. **സരസലക്ഖണ**ന്തി സഭാവഭൂതം ലക്ഖണം, സകിച്ചകം വാ സഭാവം.

മഹാപരിഹാരതോതി ഏത്ഥ വചനത്ഥം വദന്തോ ആഹ **"മഹന്തേഹി...പേ... ഭൂതാനി, മഹാപരിഹാരാനി വാ ഭൂതാനീ"**തി. തത്ഥ പച്ഛിമത്ഥേ പുരിമപദേ ഉത്തരപദസ്സ പരിഹാര-സദ്ദസ്സ ലോപം കത്വാ **"മഹാഭൂതാനീ"**തി വുത്തം.

തഥാ ഹീതി തതോ ഏവ വികാരസ്സ മഹന്തത്താ ഏവാതി തം വികാരം ദസ്സേതും **"ഭൂമിതോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അച്ചിമതോ**തി അഗ്ഗിസ്സ. കോടിസതസഹസ്സം ഏകം **കോടിസതസഹസ്സേകം ചക്കവാള**ന്തി തം സബ്ബം ആണാഖേത്തഭാവേന ഏകം കത്വാ വദതി. **വിലീയതീ**തി വിപത്തികരമേഘാഭിവുട്ഠേന ഖാരുദകേന ലവണം വിയ വിലയം ഗച്ഛതി വിദ്ധംസതി. **കുപിതേനാ**തി ഖുഭിതേന. **വികീരതീ**തി വിധമതി വിദ്ധംസതി.

അനുപാദിന്നേസു വികാരമഹത്തം ദസ്സേത്വാ ഉപാദിന്നേസു ദസ്സേന്തോ **"പത്ഥദ്ധോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കട്ഠമുഖേന വാ**തി **വാ**-സദ്ദോ ഉപമത്ഥോ. യഥാ കട്ഠമുഖേന സപ്പേന ഡട്ഠോ പത്ഥദ്ധോ ഹോതി, ഏവം പഥവീധാതുപ്പകോപേന സോ കായോ കട്ഠമുഖേവ ഹോതി, കട്ഠമുഖമുഖഗതോ വിയ പത്ഥദ്ധോ ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **വാ**-സദ്ദോ അവധാരണത്ഥോ. സോ "പഥവീധാതുപ്പകോപേന വാ"തി ഏവം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - കട്ഠമുഖേന ഡട്ഠോപി കായോ പഥവീധാതുപ്പകോപേനേവ പത്ഥദ്ധോ ഹോതി, തസ്മാ പഥവീധാതുയാ അവിയുത്തോ സോ കായോ സബ്ബദാ കട്ഠമുഖമുഖഗതോ വിയ ഹോതീതി. **വാ-**

സദ്ദോ വാ അനിയമത്ഥോ, തത്രായമത്ഥോ - കട്ഠമുഖേന ഡട്ഠോ കായോ പത്ഥദ്ധോ ഹോതി വാ, ന വാ ഹോതി മന്താഗദവസേന, പഥവീധാതുപ്പകോപേന പന മന്താഗദരഹിതോ സോ കായോ കട്ഠമുഖമുഖഗതോ വിയ ഹോതി ഏകന്തപത്ഥദ്ധോതി.

പൂതിയോതി കുഥിതോ. **സന്തത്തോ**തി സബ്ബസോ തത്തോ സമുപ്പന്നദാഹോ. **സഞ്ഛരിന്നോ**തി സമന്തതോ ഛിന്നോ പരമാണുഭേദസഞ്ചുണ്ണോ ആയസ്മതോ ഉപസേനത്ഥേരസ്സ സരീരം വിയ. **മഹാവികാരാനി ഭൂതാനീ**തി മഹാവികാരവന്താനി ഭൂതാനി മഹാഭൂതാനീതി പുരിമപദേ ഉത്തരപദലോപേന നിദ്ദേസോ ദട്ഠബ്ബോ. **"പഥവീ"**തിആദിനാ സബ്ബലോകസ്സ പാകടാനിപി വിപല്ലാസം മുഞ്ചിത്വാ യഥാസഭാവതോ പരിഗ്ഗണ്ഹനേ മഹന്തേന വായാമേന വിനാ ന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തീതി ദുവിഞ്ഞേയ്യസഭാവത്താ "മഹന്താനീ"തി വുച്ചന്തി. താനി ഹി സുവിഞ്ഞേയ്യാനി. "അമഹന്താനീ"തി മന്ത്വാ ഠിതാ തേസം ദുപ്പരിഗ്ഗഹതം ദിസ്വാ "അഹോ മഹന്താനി ഏതാനീ"തി ജാനാതീതി മഹാഭൂതേകദേസതാദീഹി വാ കാരണേഹി **മഹാഭൂതാനി**. ഏതാ ഹി ധാതുയോ മഹാഭൂതേകദേസതോ, മഹാഭൂതസാമഞ്ഞതോ, മഹാഭൂതസന്നിസ്സയതോ, മഹാഭൂതഭാവതോ, മഹാഭൂതപരിയോസാനതോ ചാതി ഇമേഹിപി കാരണേഹി **"മഹാഭൂതാനീ"**തി വുച്ചന്തി.

തത്ഥ **മഹാഭൂതേകദേസതോ**തി "ഭൂതമിദന്തി, ഭിക്ഖവേ, സമനുപസ്സഥാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൧) ഹി അവിസേസേന ഖന്ധപഞ്ചകം "ഭൂത"ന്തി വുച്ചതി. തത്ഥ യദിദം കാമഭവേ, രൂപഭവേ, പഞ്ചവോകാരഭവേ, ഏകച്ചേ ച സഞ്ഞീഭവേ പവത്തം ഖന്ധപഞ്ചകം, തം മഹാവിസയതായ "മഹാഭൂത"ന്തി വത്തബ്ബതം അരഹതി. പഥവീആദയോ പന ചതസ്സോ ധാതുയോ തസ്സ മഹാഭൂതസ്സ ഏകദേസഭൂതാ "മഹാഭൂതാ"തി വുച്ചന്തി. സമുദായേസു ഹി പവത്തവോഹാരാ അവയവേസുപി ദിസ്സന്തി യഥാ "സമുദ്ദോ ദിട്ഠോ, പടോ ദഡ്ഢോ"തി ച. **മഹാഭൂതസമഞ്ഞതോ**തി തദധീനവുത്തിതായ ഭവന്തി ഏത്ഥ ഉപാദാരൂപാനീതി ഭൂതാനി, പഥവീആദയോ ചതസ്സോ ധാതുയോ. സാ പനായമേതാസു ഭൂതസമഞ്ഞാ അനഞ്ഞത്ഥവുത്തിതായ ഉപാദാരൂപാനം അവിപരീതട്ഠാ, ലോകസ്സ ചേതാ ബഹൂപകാരാ, ചക്ഖുസമുദ്ദാദീനം നിസ്സയഭൂതാ ചാതി മഹന്താനി ഭൂതാനീതി സമഞ്ഞായിംസു. **മഹാഭൂതസന്നിസ്സയതോ**തി മഹന്താനം മഹാനുഭാവാനം മഹാസമ്മതമന്ധാതുപ്പഭുതീനം രഞ്ഞം, സക്കാദീനം ദേവാനം, വേപചിത്തിആദീനം അസുരാനം, മഹാബ്രഹ്മാദീനം ബ്രഹ്മാനം, ഗുണതോ വാ മഹന്താനം ബുദ്ധാനം, പച്ചേകബുദ്ധാനം, സാവകാനം ഉപാദായുപാദായ വാ സബ്ബേസമ്പി ഭൂതാനം സത്താനം നിസ്സയഭൂതതായ മഹന്താ ഭൂതാ ഏതേസൂതി മഹാഭൂതാ. ചാതുമഹാഭൂതികോ ഹി നേസം കായോതി. **മഹാഭൂതഭാവതോ**തി ബഹുഭൂതഭാവതോ. അയം ഹി **മഹാ**-സദ്ദോ "മഹാജനോ സന്നിപതിതോ"തിആദീസു ബഹുഭാവേ ദിസ്സതി. പഥവീആദയോ ച ധാതുയോ ഏകസ്മിമ്പി അത്തഭാവേ അപരിമേയ്യപ്പഭേദാ പവത്തന്തി. തസ്മാ മഹന്താ ബഹൂ അനേകസതസഹസ്സപ്പഭേദാ ഭൂതാതി മഹാഭൂതാ. **മഹാഭൂതപരിയോസാനതോ**തി മഹാഭൂതസ്സ വസേന പരിയോസാനപ്പത്തിതോ.

> "കാലോ ഘസതി ഭൂതാനി, സബ്ബാനേവ സഹത്തനാ;
> യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ, സ ഭൂതപചനിം പചീ"തി. (ജാ॰ ൧.൨.൧൯൦) -

ഹി ഏവമാദീസു ഖീണാസവോ "ഭൂതോ"തി വുത്തോ. സോ ഹി ഉച്ഛിന്നഭവനേത്തികതായ ആയതിം അപ്പടിസന്ധികത്താ ഏകന്തതോ "ഭൂതോ"തി വുച്ചതി, ന ഇതരേ, ഭവിസ്സന്തീതി വോഹാരം അനതീതത്താ. ഭൂതോ ഏവ ഇധ പൂജാവസേന "മഹാഭൂതോ"തി വുത്തോ യഥാ "മഹാഖീണാസവോ,

മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ"തി ച. ഇമാസഞ്ച ധാതൂനം അനാദിമതി സംസാരേ പബന്ധവസേന പവത്തമാനാനം യഥാവുത്തസ്സ മഹാഭൂതസ്സേവ സന്താനേ പരിയോസാനപ്പത്തി, നാഞ്ഞത്ര. തസ്മാ മഹാഭൂതേ ഭൂതാ പരിയോസാനം പത്താതി മഹാഭൂതാ പുരിമപദേ ഭൂത-സദ്ദസ്സ ലോപം കത്വാ. ഏവമേതാ ധാതുയോ മഹാഭൂതേകദേസതാദീഹി മഹാഭൂതാതി വേദിതബ്ബാ. പഥവീആദീനം കക്ഖളപഗ്ഘരണാദിവിസേസലക്ഖണസമങ്ഗിതാ അപരിച്ചത്തധാതുലക്ഖണാനംയേവാതി ആഹ **"ധാതുലക്ഖണം അനതീതത്താ"**തി. ന ഹി സാമഞ്ഞപരിച്ചാഗേന വിസേസോ, വിസേസനിരപേക്ഖം വാ സാമഞ്ഞം പവത്തതി. തഥാ ഹി വദന്തി -

"തമത്ഥാപേക്ഖതോ ഭേദം, സസാമഞ്ഞം ജഹാതി നോ;
ഗണ്ഹാതി സംസയുപ്പാദാ, സമേവേകത്ഥകം ദ്വയ"ന്തി.

സലക്ഖണധാരണേന ചാതി യേന സലക്ഖണധാരണേന "ധാതുയോ"തി വുച്ചന്തി, തേനേവ **"ധമ്മാ"**തിപി വുച്ചന്തി ഉഭയഥാപി നിസ്സത്തനിജ്ജീവതായ ഏവ വിഭാവനതോ. തേനേവാഹ - "ഛധാതുരോയം ഭിക്ഖു പുരിസോ, ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തി ച. അരൂപാനം ഖണതോ രൂപാനം ഖണസ്സ നാതിഇത്തരതായാഹ **"അത്തനോ ഖണാനുരൂപ"**ന്തി. **ധരണേനാ**തി ഠാനേന, പവത്തനേനാതി അത്ഥോ. **ഖയട്ഠേനാ**തി ഖണഭങ്ഗുതായ. **ഭയട്ഠേനാ**തി ഉദയവയപടിപീളനാദിനാ സപ്പടിഭയതായ. **അസാരകട്ഠേനാ**തി അത്തസാരവിരഹേന.

൩൬൫. **സഹുപ്പന്നാവ ഏതാ**തി ഏതാ ചതസ്സോ ധാതുയോ സഹ ഉപ്പന്നാവ സഹ പവത്തമാനാവ സമാനകാലേ ലബ്ഭമാനാപി അവകംസതോ **സബ്ബപരിയന്തിമേ** ഉതുചിത്താഹാരസമുട്ഠാനേസു സുദ്ധട്ഠകേ, കമ്മജേസു ജീവിതനവകേതി ഏകേകസ്മിം **സുദ്ധട്ഠകാദികലാപേപി പദേസേന അവിനിബ്ഭുത്താ** വിസും വിസും അനിദ്ദിസിതബ്ബട്ഠാനതായ. യത്ഥ ഹി തിസ്സന്നം ധാതൂനം പതിട്ഠാവസേന പഥവീ, തത്ഥേവ തസ്സാ ആബന്ധനപരിപാചനസമുദീരണവസേന ഇതരാ. ഏസ നയോ സേസാസുപി.

൩൬൮. **പുരിമാ ദ്വേ ഗരുകത്താ സഭാഗാ** അഞ്ഞമഞ്ഞന്തി അധിപ്പായോ. ഏത്ഥ ച നനു പഥവിയാപി ലഹുഭാവോ അത്ഥി. തഥാ ഹി സാ "കക്ഖളം മുദുകം സണ്ഹം ഫരുസം ഗരുകം ലഹുക"ന്തി നിദ്ദിട്ഠാ, ആപേപി ലഹുഭാവോ ലബ്ഭതേവാതി? ന, നിപ്പരിയായഗരുഭാവസ്സ അധിപ്പേതത്താ. ഗരുഭാവോ ഏവ ഹി പഥവീധാതുയാ ഗരുതരം ഉപാദായ ലഹുഭാവോതി പരിയായേന വുത്തോ സീതഭാവോ വിയ തേജോധാതുയാ. യദി ഏവം രൂപസ്സ ലഹുതാതി കഥം? അയമ്പി വുത്തനയാ ഏവ ലഹുതാകാരം ഉപാദായ ലബ്ഭനതോ. ന ഹി പരിച്ഛേദവികാരലക്ഖണാനി പരമത്ഥതോ ലബ്ഭന്തി നിപ്ഫന്നരൂപാനം അവത്ഥാവിസേസസഭാവതോ. തസ്മാ പരമത്ഥസിദ്ധം ഗരുഭാവം സന്ധായ വുത്തം "പുരിമാ ദ്വേ ഗരുകത്താ സഭാഗാ"തി. **"തഥാ"**തി പദേന "സഭാഗാ"തി ഇമമത്ഥം ഉപസംഹരതി. **"ദ്വേ"**തി പന ഇദം യഥാ "പുരിമാ"തി ഏത്ഥ, ഏവം "പച്ഛിമാ"തി ഏത്ഥാപി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **വിസഭാഗാ** ഗരുകലഹുകഭാവതോതി അധിപ്പായോ. യഥാ ച ഗരുകലഹുകഭാവേഹി, ഏവം പേയ്യഭാവാപേയ്യഭാവേഹി ച സഭാഗവിസഭാഗതാ യോജേതബ്ബാ.

൩൬൯. **അജ്ഝത്തികാ** ഹേട്ഠാ വുത്തഅജ്ഝത്തികാ, സത്തസന്താനപരിയാപന്നാതി അത്ഥോ. **വിഞ്ഞാണവത്ഥു വിഞ്ഞത്തിഇന്ദ്രിയാന**ന്തി ചക്ഖാദീനം ഛന്നം വിഞ്ഞാണവത്ഥൂനം, ദ്വിന്നം വിഞ്ഞത്തീനം,

ഇത്ഥിപുരിസിന്ദ്രിയജീവിതിന്ദ്രിയാനഞ്ച. യേ പന ''വിഞ്ഞാണവത്ഥൂതി ഹദയവത്ഥു ഗഹിത''ന്തി വദന്തി, തേസം ഇന്ദ്രിയ-ഗ്ഗഹണേന അട്ഠന്നമ്പി രൂപിന്ദ്രിയാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **"വുത്തവിപരീതപ്പകാരാ"**തി ഇദം ബാഹിരാനം ധാതൂനം യഥാ സബ്ബസോ വിഞ്ഞാണവത്ഥുവിഞ്ഞത്തിഇന്ദ്രിയാനം അനിസ്സയതാ ച ഇരിയാപഥവിരഹോ ച വുത്തവിപരിയായോ, ഏവം ചതുസമുട്ഠാനതാപീതി കത്വാ വുത്തം, ന ലക്ഖണരൂപസ്സ വിയ കുതോചിപി സമുട്ഠാനസ്സ അഭാവതോ ഉതുസമുട്ഠാനതായ താസം. ലഹുതാദിനിസ്സയതാപി അജ്ഝത്തികാനം ധാതൂനം വത്തബ്ബാ, ന വാ വത്തബ്ബാ. വിഞ്ഞത്തി-ഗ്ഗഹണം ഹി ലക്ഖണന്തി.

൩൧൭. ഇതരാഹീതി ആപോതേജോവായുധാതൂഹി. **ഏകസങ്ഗഹാ**തി സജാതിസങ്ഗഹേന ഏകസങ്ഗഹാ. സമാനജാതിയാനം ഹി സങ്ഗഹോ സഹജാതിസങ്ഗഹോ. തേനാഹ **"സമുട്ഠാനനാനത്താഭാവതോ"**തി.

൩൧൯. തിണ്ണം മഹാഭൂതാനം പതിട്ഠാ ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹോതീതി യേഹി മഹാഭൂതേഹി സമ്പിണ്ഡനവസേന സങ്ഗഹിതാ, പരിപാചനവസേന അനുപാലിതാ, സമുദീരണവസേന വിത്ഥമ്ഭിതാ ച, തേസം അത്തനാ സഹജാതാനം തിണ്ണം മഹാഭൂതാനം പതിട്ഠാ ഹുത്വാ തതോ ഏവ സന്ധാരണവസേന അവസ്സയോ ഹോതി, വുത്തനയേന വാ പതിട്ഠാ ഹുത്വാ സഹജാതാദിവസേന പച്ചയോ ഹോതീതി. ഏസ നയോ സേസാസുപി.

൩൨൪. യദിപി അഞ്ഞമഞ്ഞആഭോഗപച്ചവേക്ഖണരഹിതാ ഏതേ ധമ്മാതി ഹേട്ഠാ ധാതൂനം അസമന്നാഹാരതാ ദസ്സിതാ ഏവ, അഥാപി ഇമിനാവ നയേന വിസും കമ്മട്ഠാനപരിഗ്ഗഹോ കാതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ **"പഥവീധാതു ചേത്ഥാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പഥവീധാതു ചേത്ഥാ**തി **ച**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തേന അയമ്പി ഏകോ മനസികാരപ്പകാരോതി ദീപേതി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതാസു ധാതൂസു. അഹം ''പഥവീധാതൂ''തി വാ ''പച്ചയോ ഹോമീ''തി വാ ന ജാനാതീതി അത്തനി വിയ അത്തനോ കിച്ചേ ച ആഭോഗാഭാവം ദസ്സേത്വാ ഉപകാരകസ്സ വിയ ഉപകത്തബ്ബാനമ്പി ആഭോഗാഭാവം ദസ്സേതും **"ഇതരാനിപീ"**തിആദി വുത്തം. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബാസു ധാതൂസു, തത്ഥാപി അത്തകിച്ചുപകത്തബ്ബഭേദേസു സബ്ബേസു.

൩൨൫. പച്ചയവിഭാഗതോതി പച്ചയധമ്മവിഭാഗതോ ചേവ പച്ചയഭാവവിഭാഗതോ ച. ''പച്ചയതോ''തി ഹി ഇമിനാ പഥവീആദീനം അഞ്ഞാസാധാരണോ പതിട്ഠാഭാവാദിനാ സേസഭൂതത്തയസ്സ പച്ചയഭാവോ വുത്തോ. ഇധ പന യേഹി ധമ്മേഹി പഥവീആദീനം ഉപ്പത്തി, തേസം പഥവീആദീനഞ്ച അനവസേസതോ പച്ചയഭാവവിഭാഗോ വുച്ചതീതി അയം ഇമേസം ദ്വിന്നം ആകാരാനം വിസേസോ. **കമ്മ**ന്തി കുസലാകുസലം രൂപുപ്പാദകം കമ്മം. **ചിത്ത**ന്തി യം കിഞ്ചി രൂപുപ്പാദകം ചിത്തം. **ആഹാരോ**തി അജ്ഝത്തികോ രൂപുപ്പാദകോ ആഹാരോ. **ഉതൂ**തി യോ കോചി ഉതു, അത്ഥതോ തേജോധാതു. **കമ്മമേവാ**തി അവധാരണം സമുട്ഠാനസങ്കരാഭാവദസ്സനത്ഥം, തേന അകമ്മജാനമ്പി കേസഞ്ചി കമ്മസ്സ പരിയായപച്ചയഭാവോ ദീപിതോ ഹോതി. തഥാ ഹി വക്ഖതി ''കമ്മപച്ചയചിത്തസമുട്ഠാന''ന്തിആദി. നനു ച കമ്മസമുട്ഠാനാനം കമ്മതോ അഞ്ഞേനപി പച്ചയേന ഭവിതബ്ബന്തി? ഭവിതബ്ബം, സോ പന കമ്മഗതികോവാതി പടിയോഗീനിവത്തനത്ഥം അവധാരണം കതം, തേനാഹ **"ന ചിത്താദയോ"**തി. **ചിത്താദിസമുട്ഠാനാന**ന്തി ഏത്ഥാപി അയമത്ഥോ യഥാരഹം വത്തബ്ബോ. **ഇതരേ**തി ചിത്താദിതോ അഞ്ഞേ. **ജനകപച്ചയോ**തി സമുട്ഠാപകതം സന്ധായ വുത്തം, പച്ചയോ പന കമ്മപച്ചയോവ. വുത്തം ഹി ''കുസലാകുസലാ ചേതനാ വിപാകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാനം കമ്മപച്ചയേന പച്ചയോ''തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൪൨൩).

സേസാനന്തി ചിത്താദിസമുട്ഠാനാനം. **പരിയായതോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതീതി പട്ഠാനേ** (പട്ഠാ॰ ഏ.൫.൯) അരൂപാനംയേവ ഉപനിസ്സയപച്ചയസ്സ ആഗതത്താ നിപ്പരിയായേന രൂപധമ്മാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയോ നത്ഥി. സുത്തേ പന ''പുഗ്ഗലം ഉപനിസ്സായ വനസണ്ഡം ഉപനിസ്സായാ''തി വചനതോ സുത്തന്തികപരിയായേന വിനാ അഭാവോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോതി വേദിതബ്ബോ. **ചിത്തം ജനകപച്ചയോ ഹോതീ**തി സഹജാതനിസ്സയാഹാരാദിവസേന പച്ചയോ ഹോന്തം ചിത്തം സമുട്ഠാപകതം ഉപാദായ ''ജനകപച്ചയോ ഹോതീ''തി വുത്തം. ആഹാരഉതൂസുപി ഏസേവ നയോ.

ഏവം കമ്മാദീനം പച്ചയധമ്മാനം വസേന ധാതൂസു പച്ചയവിഭാഗം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തംസമുട്ഠാനാനം ധാതൂനമ്പി വസേന പച്ചയവിഭാഗം ദസ്സേന്തോ പഠമം താവ **''കമ്മസമുട്ഠാനം മഹാഭൂത''**ന്തിആദിനാ ഉദ്ദിസിത്വാ പുന **''തത്ഥ കമ്മസമുട്ഠാനാ പഥവീധാതൂ''**തിആദിനാ നിദ്ദിസതി. **തത്ഥ കമ്മസമുട്ഠാനാ പഥവീധാതൂ**തി ''കമ്മസമുട്ഠാനം മഹാഭൂത''ന്തി ഏത്ഥ സാമഞ്ഞതോ വുത്താ കമ്മജപഥവീധാതു. **കമ്മസമുട്ഠാനാനം ഇതരാസ**ന്തി കമ്മജാനം ആപോധാതുആദീനം തിസ്സന്നം ധാതൂനം സഹുപ്പത്തിയാ അത്തനോ ഉപകാരകാനം താസം ഉപകാരകതോ, ആധാരഭാവതോ, ഉപ്പാദതോ യാവ ഭങ്ഗാധരണതോ, വിഗമാഭാവതോ ച സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ചേവ പതിട്ഠാവസേന ച പച്ചയോ ഹോതി, ഹോന്തീ ച കമ്മം വിയ അത്തനോ, താസഞ്ച ന ജനകവസേന പച്ചയോ ഹോതി അസമുട്ഠാപകത്താ താസം. കാമഞ്ചേത്ഥ നിസ്സയപച്ചയ-ഗ്ഗഹണേനേവ പതിട്ഠാഭാവോ സങ്ഗഹിതോ, പഥവീധാതുയാ പന അനഞ്ഞസാധാരണകിച്ചം സഹജാതാനം പതിട്ഠാഭാവോതി ഇമം വിസേസം ദസ്സേതും **''പതിട്ഠാവസേന ചാ''**തി വിസും കത്വാ വുത്തം. **ആബന്ധനവസേന ചാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **തിസന്തതിമഹാഭൂതാന**ന്തി ഉതുചിത്താഹാരസമുട്ഠാനാനം ചതുമഹാഭൂതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അവോകിണ്ണാനം, അവിച്ഛേദേന പവത്തിം ഉപാദായ സന്തതീതി സന്തതിഗ്ഗഹണം. പഥവീധാതുയാ പതിട്ഠാഭാവോ നാമ സഹജാതാനം ധമ്മാനംയേവാതി ആഹ **''ന പതിട്ഠാവസേനാ''**തി. **ന ആബന്ധനവസേനാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു കമ്മസമുട്ഠാനമഹാഭൂതേസു. ''ചിത്തസമുട്ഠാനാ പഥവീധാതു ചിത്തസമുട്ഠാനാനം ഇതരാസ''ന്തിആദീസു സുകരോ തന്തിനയോ നേതുന്തി **''ചിത്തആഹാര…പേ॰… ഏസേവ നയോ''**തി അതിദിസതി.

സഹജാതാദിപച്ചയവസപ്പവത്താസു ച പനാതി ഏത്ഥ ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ, **പന**-സദ്ദോ വിസേസത്ഥോ, തദുഭയേന ച യഥാവുത്തസഹജാതാദിപച്ചയേഹി പവത്തമാനാ ധാതുയോ ഇമിനാ വിസേസേന പവത്തന്തീതി ഇമമത്ഥം ദീപേതി.

ഇദാനി തം വിസേസം ദസ്സേതും **''ഏകം പടിച്ചാ''**തിഗാഥമാഹ. തത്ഥ ഏകം ധാതും പടിച്ച തിസ്സോ ധാതുയോ ചതുധാ സമ്പവത്തന്തി, തിസ്സോ ധാതുയോ പടിച്ച ഏകാവ ധാതു ചതുധാ സമ്പവത്തതി, ദ്വേ ധാതുയോ പടിച്ച ദ്വേ ധാതുയോ ഛധാ സമ്പവത്തന്തീതി യോജനാ. അത്ഥോ പന പഥവീആദീസു ഏകേകിസ്സാ പച്ചയഭാവേ ഇതരാസം തിസ്സന്നം തിസ്സന്നം പച്ചയുപ്പന്നതാതി അയമേകോ ചതുക്കോ, തിസ്സന്നം തിസ്സന്നം പച്ചയഭാവേ ഇതരായ ഏകേകിസ്സാ പച്ചയുപ്പന്നതാതി അയമപരോ ചതുക്കോ, പഠമദുതിയാ, തതിയചതുത്ഥാ, പഠമതതിയാ, ദുതിയചതുത്ഥാ, പഠമചതുത്ഥാ, ദുതിയതതിയാതി ഇമാസം ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം പച്ചയഭാവേ തത്ഥ തത്ഥ ഇതരാസം ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം പച്ചയുപ്പന്നതാതി അയമേകോ ഛക്കോ. ഏവം പച്ചയഭാവേന ചതുധാ, ഛധാ ച പവത്തമാനാനം ഏകകദ്വികതികവസേന തികദുകഏകകവസേന ച യഥാക്കമം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നതാവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

അയഞ്ച പച്ചയഭാവോ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയവസേന, തത്ഥാപി ച അഞ്ഞമഞ്ഞമുഖേനേവ വേദിതബ്ബോ. യം സന്ധായ വുത്തം **പടിച്ചവാരേ** "ഏകം മഹാഭൂതം പടിച്ച തയോ മഹാഭൂതാ, തയോ മഹാഭൂതേ പടിച്ച ഏകം മഹാഭൂതം, ദ്വേ മഹാഭൂതേ പടിച്ച ദ്വേ മഹാഭൂതാ ഉപ്പജ്ജന്തീ"തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൫൩).

അഭിക്കമപടിക്കമാദീതി ആദി-സദ്ദേന ആദാനവിസ്സജ്ജനാദികായികകിരിയാകരണസ്സ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഉപ്പീളനസ്സ പച്ചയോ ഹോതി** ഘട്ടനകിരിയായ പഥവീധാതുവസേന സിജ്ഝനതോ. **സാവാതി** പഥവീധാതുയേവ. **ആപോധാതുയാ അനുഗതാ** ആപോധാതുയാ തത്ഥ അപ്പധാനഭാവം, പഥവീധാതുയാ ച പധാനഭാവന്തി പതിട്ഠാഭാവേ വിയ പതിട്ഠാപനേപി സാതിസയകിച്ചത്താ തസ്സാ പതിട്ഠാപനസ്സ പാദട്ഠപനസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **അവക്ഖേപനസ്സാ**തി അധോനിക്ഖിപനസ്സ. തത്ഥ ച ഗരുതരസഭാവായ ആപോധാതുയാ സാതിസയോ ബ്യാപാരോതി ആഹ **"പഥവീധാതുയാ അനുഗതാ ആപോധാതൂ"**തി. തഥാ ഉദ്ധങ്ഗതികാ തേജോധാതൂതി ഉദ്ധരണേ വായോധാതുയാ തസ്സാ അനുഗതഭാവോ വുത്തോ. തിരിയം ഗതികായ വായോധാതുയാ അതിഹരണവീതിഹരണേസു സാതിസയോ ബ്യാപാരോതി തേജോധാതുയാ തസ്സാ അനുഗതഭാവോ ഗഹിതോ. തത്ഥ ഠിതട്ഠാനതോ അഭിമുഖം പാദസ്സ ഹരണം **അതിഹരണം,** പുരതോ ഹരണം. തതോ ഥോകം വീതിക്കമ്മ ഹരണം **വീതിഹരണം,** പസ്സതോ ഹരണം.

ഏകേകേന മുഖേനാതി "പത്ഥടത്താ പഥവീ"തിആദിനാ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൮൭) വിഭത്തേസു തേരസസു ആകാരേസു ഏകേകേന ധാതൂനം പരിഗ്ഗണ്ഹനമുഖേന. **സ്വായ**ന്തി സോ അയം ഉപചാരസമാധി. കഥം പനസ്സ വവത്ഥാനപരിയായോതി ആഹ **"ചതുന്നം ധാതൂന"**ന്തിആദി.

൩൩൦. ഇദാനി ഇമിസ്സാ ഭാവനായ ആനിസംസേ ദസ്സേതും **"ഇദഞ്ച പനാ"**തിആദി വുത്തം. **സുഞ്ഞതം അവഗാഹതീ**തി ധാതുമത്തതാദസ്സനേന രൂപകായസ്സ അനത്തകതം വവത്ഥാപയതോ തദനുസാരേന നാമകായസ്സാപി അനത്തകതാ സുപാകടാ ഹോതീതി സബ്ബസോ അത്തസുഞ്ഞതം പരിയോഗാഹതി തത്ഥ പതിട്ഠഹതി. **സത്തസഞ്ഞം സമുഗ്ഘാതേതീ**തി തതോ ഏവ "സത്തോ പോസോ ഇത്ഥീ പുരിസോ"തി ഏവം പവത്തം അയാഥാവസഞ്ഞം ഉഗ്ഘാതേതി സമൂഹനതി. **വാളമിഗയക്ഖരക്ഖസാദിവികപ്പം അനാവജ്ജമാനോ**തി സസന്താനേ വിയ പരസന്താനേപി ധാതുമത്തതായ സുദിട്ഠത്താ ഖീണാസവോ വിയ "ഇമേ സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ വാളമിഗാ, ഇമേ യക്ഖരക്ഖസാ"തി ഏവമാദിവികപ്പം അകരോന്തോ ഭയഭേരവം സഹതി അഭിഭവതി. യഥാവുത്തവികപ്പനാപജ്ജനം ഹി ഭയഭേരവസഹനസ്സ കാരണം വുത്തം. **ഉഗ്ഘാതോ** ഉപ്പിലാവിതത്തം. **നിഗ്ഘാതോ** ദീനഭാവപ്പത്തി. **മഹാപഞ്ഞോ** ച പന ഹോതി ധാതുവസേന കായേ സമ്മദേവ ഘനവിനിബ്ഭോഗസ്സ കരണതോ. തഥാ ഹിദം കമ്മട്ഠാനം ബുദ്ധിചരിതസ്സ അനുകൂലന്തി വുത്തം, **സുഗതിപരായണോ വാ** ഇന്ദ്രിയാനം അപരിപക്കതായന്തി അധിപ്പായോ.

ഏകൂനവീസതിഭാവനാനയപടിമണ്ഡിതസ്സ

ചതുധാതുവവത്ഥാനനിദ്ദേസസ്സ ലീനത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩൩൧. "കോ സമാധീ"തിആദിനാ സരൂപാദിപുച്ഛാ യാവദേവ വിഭാഗാവബോധനത്ഥാ. സരൂപാദിതോ ഹി ഞാതസ്സ പഭേദോ വുച്ചമാനോ

സുവിഞ്ഞേയ്യോ ഹോതി സങ്ഖേപപുബ്ബകത്താ വിത്ഥാരസ്സ, വിത്ഥാരവിധിനാ ച സങ്ഖേപവിധി സങ്ഗയ്ഹതീതി **“സമാധിസ്സ വിത്ഥാരം ഭാവനാനയഞ്ച ദസ്സേതു”**ന്തി വുത്തം. അഥ വാ **“കോ സമാധീ”**തിആദിനാപി സമാധിസ്സേവ പകാരഭേദോ ദസ്സീയതി, ഭാവനാനിസംസോപി ഭാവനാനയനിസ്സിതോ ഏവാതി അധിപ്പായേന ‘‘വിത്ഥാരം ഭാവനാനയഞ്ച ദസ്സേതു’’ന്തി വുത്തം. **സബ്ബപ്പകാരതോ**തി പലിബോധുപച്ഛേദാദികസ്സ സബ്ബസ്സ ഭാവനായ പുബ്ബകിച്ചസ്സ കരണപ്പകാരതോ ചേവ സബ്ബകമ്മട്ഠാനഭാവനാവിഭാവനതോ ച.

“സമത്താ ഹോതീ”തി വത്വാ തമേവ സമത്തഭാവം വിഭാവേതും **“ദുവിധോയേവാ”**തിആദി വുത്തം. **ഇധ അധിപ്പേതോ സമാധീ**തി ലോകിയസമാധിം ആഹ. **ദസസു കമ്മട്ഠാനേസൂ**തി യാനി ഹേട്ഠാ ‘‘ഉപചാരാവഹാനീ’’തി വുത്താനി ദസ കമ്മട്ഠാനാനി, തേസു. **അപ്പനാപുബ്ബഭാഗചിത്തേസൂ**തി അപ്പനായ പുബ്ബഭാഗചിത്തേസു അട്ഠന്നം ഝാനാനം പുബ്ബഭാഗചിത്തുപ്പാദേസു. **ഏകഗ്ഗതാ**തി ഏകാവജ്ജനവീഥിയം, നാനാവജ്ജനവീഥിയഞ്ച ഏകഗ്ഗതാ. **അവസേസകമ്മട്ഠാനേസൂ**തി ‘‘അപ്പനാവഹാനീ’’തി വുത്തേസു തിംസകമ്മട്ഠാനേസു.

സമാധിആനിസംസകഥാവണ്ണനാ

൩൬൨. ദിട്ഠധമ്മോ വുച്ചതി പച്ചക്ഖഭൂതോ അത്തഭാവോ, തത്ഥ സുഖവിഹാരോ **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരോ**. കാമം **“സമാപജ്ജിത്വാ”**തി ഏതേന അപ്പനാസമാധിയേവ വിഭാവിതോ, **“ഏകഗ്ഗചിത്താ”**തി പന പദേന ഉപചാരസമാധിനോപി ഗഹണം ഹോതീതി തതോ നിവത്തനത്ഥം **“അപ്പനാസമാധിഭാവനാ”**തി വുത്തം. **ന ഖോ പനേതേ**തി ഏതേ ബാഹിരകഭാവിതാ ഝാനധമ്മാ ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തകരാ. **അരിയസ്സ വിനയേ** ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ **“സല്ലേഖാ”തി ന വുച്ചന്തി** കിലേസാനം സല്ലേഖനപടിപദാ ന ഹോതീതി കത്വാ, സാസനേ പന അവിഹിംസാദയോപി സല്ലേഖാവ ലോകുത്തരപാദകത്താ.

സമ്ബാധേതി തണ്ഹാസംകിലേസാദിനാ സംകിലിട്ഠതായ പരമസമ്ബാധേ അതിവിയ സങ്കടട്ഠാനഭൂതേ സംസാരപ്പവത്തേ. **ഓകാസാധിഗമനയേനാ**തി അത്ഥപടിലാഭയോഗ്ഗസ്സ നവമഖണസങ്ഖാതസ്സ ഓകാസസ്സ അധിഗമനയേന. തസ്സ ഹി ദുല്ലഭതായ അപ്പനാധിഗമമ്പി അനധിഗമയമാനോ സംവേഗബഹുലോ പുഗ്ഗലോ ഉപചാരസമാധിമ്ഹിയേവ ഠത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോതി ‘‘സീഘം സംസാരദുക്ഖം സമതിക്കമിസ്സാമീ’’തി.

അഭിഞ്ഞാപാദകന്തി ഇദ്ധിവിധാദിഅഭിഞ്ഞാഞാണപാദകഭൂതം അധിട്ഠാനഭൂതം. **ഹോതീതി വുത്തനയാ**തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ പകാരത്ഥോ, തേന ‘‘ഇമിനാ പകാരേന വുത്തനയാ’’തി സേസാഭിഞ്ഞാനമ്പി വുത്തപ്പകാരം സങ്ഗണ്ഹാതി. **സതി സതി ആയതനേ**തി പുരിമഭവസിദ്ധേ അഭിഞ്ഞാധിഗമസ്സ കാരണേ വിജ്ജമാനേ. അഭിഞ്ഞാധിഗമസ്സ ഹി അധികാരോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, യോ ‘‘പുബ്ബഹേതൂ’’തി വുച്ചതി. ന സമാപത്തീസു വസീഭാവോ. തേനാഹ ഭഗവാ ‘‘സതി സതി ആയതനേ’’തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൫൮; അ॰ നി॰ ൩.൧൦൨). **അഭിഞ്ഞാസച്ഛികരണീയസ്സാ**തി വക്ഖമാനവിഭാഗായ അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ സച്ഛികാതബ്ബസ്സ. **ധമ്മസ്സാ**തി ഭാവേതബ്ബസ്സ ചേവ വിഭാവേതബ്ബസ്സ ച ധമ്മസ്സ. അഭിഞ്ഞാസച്ഛികിരിയായ ചിത്തം അഭിനിന്നാമേതീതി യോജനാ. **തത്ര തത്രേവാ**തി തസ്മിം തസ്മിംയേവ സച്ഛികാതബ്ബധമ്മേ. സക്ഖിഭാവായ പച്ചക്ഖകാരിതായ ഭബ്ബോ സക്ഖിഭബ്ബോ, തസ്സ ഭാവോ സക്ഖിഭബ്ബതാ, തം **സക്ഖിഭബ്ബതം**.

തം തം ഭവഗമികമ്മം ആരബ്ഭ ഭവപത്ഥനായ അനുപ്പന്നായപി കമ്മസ്സ കതൂപചിതഭാവേനേവ ഭവപത്ഥനാകിച്ചം സിജ്ഝതീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അപത്ഥയമാനാ വാ"**തി. സഹ ബ്യേതി പവത്തതീതി സഹബ്യോ, സഹായോ, ഇധ പന ഏകഭവൂപഗോ അധിപ്പേതോ, തസ്സ ഭാവോ സഹബ്യതാ, തം **സഹബ്യതം**.

കിം പന അപ്പനാസമാധിഭാവനായേവ ഭവവിസേസാനിസംസാ, ഉദാഹു ഇതരാപീതി ചോദനം മനസി കത്വാ ആഹ **"ഉപചാരസമാധിഭാവനാപീ"**തിആദി.

നിബ്ബാനന്തി തിസ്സന്നം ദുക്ഖതാനം നിബ്ബുതിം. രൂപധമ്മേ പരിയാപന്നാ വിജ്ജമാനാപി സങ്ഖാരദുക്ഖതാ ചിത്തസ്സ അഭാവേന അസന്തസമാവ. തേനാഹ **"സുഖം വിഹരിസ്സാമാ"**തി. **സോളസഹി ഞാണചരിയാഹീ**തി അനിച്ചാനുപസ്സനാദുക്ഖഅനത്തനിബ്ബിദാവിരാഗനിരോധപടിനിസ്സഗ്ഗവിവട്ടാനുപസ്സനാതി ഇമാഹി അട്ഠഹി, അട്ഠഹി ച അരിയമഗ്ഗഫലഞാണേഹീതി ഏവം സോളസഹി. **നവഹി സമാധിചരിയാഹീ**തി പഞ്ചന്നം രൂപജ്ഝാനാനം, ചതുന്നം അരൂപജ്ഝാനാനഞ്ച വസേന ഏവം നവഹി. കേചി പന ''ചത്താരോ രൂപജ്ഝാനസമാധീ, ചത്താരോ അരൂപജ്ഝാനസമാധീ, ഉഭയേസം ഉപചാരസമാധിം ഏകം കത്വാ ഏവം നവാ''തി വദന്തി.

സമാധിഭാവനായോഗേതി സമാധിഭാവനായ അനുയോഗേ അനുയുഞ്ജനേ, സമാധിഭാവനാസങ്ഖാതേ വാ യോഗേ. **യോഗോ**തി ഭാവനാ വുച്ചതി. യഥാഹ ''യോഗാ വേ ജായതീ ഭൂരീ''തി (ധ॰ പ॰ ൨൮൨).

൩൮൬. സമാധിപീതി **പി**-സദ്ദേന സീലം സമ്പിണ്ഡേതി.

സമാധിനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി ഏകാദസമപരിച്ഛേദവണ്ണനാ.

പഠമോ ഭാഗോ നിട്ഠിതോ.